

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
імені В.І. ВЕРНАДСЬКОГО

ІНСТИТУТ АРХІВОЗНАВСТВА

ІНСТИТУТ АРХЕОГРАФІЇ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА
імені М.С. ГРУШЕВСЬКОГО

*Джерела з історії науки
в Україні*

**ІСТОРІЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
АКАДЕМІЇ
НАУК
УКРАЇНИ**

1941–1945

ЧАСТИНА 1

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ

КИЇВ 2007

ББК Ч213 (4УКР)711

Історія Національної академії наук України (1941–1945) : Частина 1. Документи і матеріали / Редкол.: О.С. Онищенко (відп. ред.) та ін.— К., 2007.— 808 с.

Цим збірником продовжується видання документів та матеріалів з історії діяльності Національної академії наук України. До наукового обігу вводяться невідомі та маловідомі архівні документи, матеріали періодичних видань, мемуарні джерела, що характеризують діяльність АН УРСР у період 1941–1945 рр. Вперше пропонуються документи, які відображають діяльність наукових установ та окремих науковців на окупованих територіях України.

Для науковців, істориків, зокрема істориків науки, архівістів, викладачів вищих і середніх навчальних закладів та студентів.

Упорядники:

Л. М. ЯРЕМЕНКО, В. А. КУЧМАРЕНКО, Л. І. СТРЕЛЬСЬКА,
С. В. СТАРОВОЙТ, В. М. УДОВИК, Н. І. МАЛОЛЕТОВА

Редакційна колегія:

О. С. ОНИЩЕНКО (відп. ред.), Г. В. БОРЯК, В. П. ДАНИЛЕНКО, Л. А. ДУБРОВІНА,
В. А. КУЧМАРЕНКО (відп. секр.), В. С. ЛОЗИЦЬКИЙ, Н. В. МАКОВСЬКА, Л. В. МУХА,
М. М. РОМАНЮК, П. С. СОХАНЬ, Л. М. ЯРЕМЕНКО

Археографічне опрацювання блоку документів
В. А. Кучмаренко, Л. І. Стрельська, В. М. Удовик, Т. П. Папакіна

Переклад документів з німецької мови
Н. І. Малолетова, О. І. Вербіцька

Рецензент

І. В. Верба, доктор історичних наук, професор

Затверджено до друку ученою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

- © О. С. Онищенко, В. А. Кучмаренко. Передмова, 2007
- © Л. М. Яременко, В. А. Кучмаренко, Л. І. Стрельська, С. В. Старовойт, В. М. Удовик, Н. І. Малолетова. Упорядкування, 2007
- © О. М. Березовський, О. І. Вербіцька, О. В. Беззубець, Т. В. Бородавко, Т. В. Вересовська, Л. С. Герасименко, Л. І. Завалішина, Г. В. Індиченко, О. Ю. Кондратенко, В. А. Кучмаренко, О. Г. Луговський, О. І. Луцький, Н. І. Малолетова, Н. А. Порохницька, О. В. Січова, С. В. Старовойт, Л. І. Стрельська, В. М. Удовик. Примітки, 2007
- © Т. В. Варава. Фотодокументи, 2007
- © Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Інститут архівознавства, Інститут археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського, 2007

ISBN 978-966-02-4254-8 (загальний)

ISBN 978-966-02-4255-5 (Ч. 1)

ВІД УПОРЯДНИКІВ

Даний збірник продовжує серію видань документів і матеріалів з історії Національної академії наук України, що вийшли друком у п'яти книгах протягом 1993–2003 рр. і репрезентували її діяльність у 1918–1941 рр.

Представлені у збірнику документи та матеріали висвітлюють один з найскладніших періодів життєдіяльності найвищої державної наукової установи України. Діяльність Академії наук України у 1941–1945 рр. недостатньо досліджена істориками науки, що пояснюється значною втратою документів та тим, що перевага надавалась дослідженням діяльності Академії в евакуації та під час повернення в Україну. Практично не розроблялися проблеми стосовно діяльності наукових установ та учених в окупованій Україні.

Даний збірник документів та матеріалів складається з двох частин – «Документи і матеріали» та «Додатки», що публікуються окремими книгами. Частина I «Документи і матеріали» поділяється на два розділи. До розділу I увійшли джерела, що відображають діяльність АН УРСР в період евакуації та реевакуації (1941–1945), спрямовану на переорієнтацію наукової роботи для потреб воєнного часу, в тому числі на розв'язання таких пріоритетних завдань, як обороноздатність країни, розробка та розвиток сировинних ресурсів, охорона здоров'я, відбудова народного господарства України. Основну частину документів становлять постанови урядів СРСР, УРСР та БАРСР, протокольні постанови і рішення ЦК КП(б)У, планова та звітно-наукова документація АН УРСР. Джерела дають змогу відтворити структурну організацію Академії, керівну роль Президії АН, пріоритетні наукові напрямки фундаментальних і прикладних досліджень, основні наукові досягнення та їх значення для зміцнення обороноздатності країни, стан лабораторно-експериментальної бази інститутів, фінансування. До цієї частини збірника включено матеріали епістолярної спадщини науковців та матеріали періодичних видань, що дало можливість відтворити побут, матеріальне забезпечення та моральний дух учених у той період.

До розділу II цієї ж частини включено джерела про діяльність наукових установ та окремих учених АН на окупованих територіях України у 1941–1944 рр. Період окупації України особливо малозабезпечений документно. Інформативність наявних архівних джерел має фрагментарний характер, що

пояснюється багатьма факторами. Окупаційні уряди, які діяли на території України, при відступі вивозили або знищували свої діловодні документи; українські допоміжні адміністративні установи через відсутність коштів не могли утримувати укомплектовані відповідними кадрами штати, тому діловодні папери не завжди були складені та оформлені правильно, що перешкоджало укладачам збірника використати їх як повноцінні документи. Інформативні лакуни упорядники намагались заповнити матеріалами офіційної преси, епістолярними та мемуарними матеріалами відомих діячів науки. Тут варто застерегти, що преса перебувала під суворою цензурою окупаційної влади, а листи та мемуари – мають суб'єктивний характер. Заходи окупаційних цивільних урядів та військової адміністрації у галузі української науки, її реорганізації на воєнні та господарські потреби рейху представлено їх наказами, розпорядженнями, інструкціями, звітами. Діяльність допоміжної української адміністрації щодо відбудови наукових установ представлено постановами, наказами, повідомленнями та матеріалами ревізійних комісій, які відтворюють намагання української інтелігенції, у тому числі наукової, відродити Українську державу, а також її інституції, до яких належала Академія наук. Оскільки ряд відомих учених АН під час окупації очолювали ВНЗ, при яких були утворені наукові та науково-допоміжні установи (Одеса, Дніпропетровськ), упорядниками введено до збірника документи, які характеризують діяльність учених і керованих ними закладах. Значну кількість документів присвячено питанням діяльності в окупації наукових товариств (НТШ у Львові, Харківського наукового товариства та ін.), де працювали під час окупації учені Академії.

Переважна частина документів оприлюднена вперше.

Комплекси документів, що включені до збірника, виявлено у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Центрального державного кінофотофоноархіву України ім. Г. С. Пшеничного, Центрального державного історичного архіву України у м. Львові, обласних державних архівів України (Дніпропетровська, Києва, Львова, Одеси, Ужгорода, Харкова), Інституту архівознавства НБУВ, відомчих архівів установ НАН України, зокрема Архіву Президії НАН України, а також архівів Російської Федерації (Державного архіву Російської Федерації, Російського державного архіву соціально-політичної історії, Архіву Російської академії наук).

При відборі документів до публікації перевага надавалась автентичним джерелам. Копії документів уведено до збірника в тих випадках, коли не вдалося відшукати оригінали. До збірника включено матеріали, що доповнюють архівні джерела, уточнюють окремі факти з історії АН УРСР.

Документи і матеріали у збірнику розташовано в проблемно-хронологічному порядку. За основу взято дату складання документа або дату, встановлену упорядниками за його змістом, суміжними документами чи іншими критеріями. Документи іноземною мовою передують їх перекладу та

подаються відповідно до оригіналу. Всі особливості публікації документів зазначено у виносках, зокрема: неповнота публікації тексту документа, відомості про його публікацію, застереження про помилки в датуванні окремих фактів тощо.

Тексти документів передано зі збереженням мовних і правописних особливостей того часу.

Законодавчі акти подано за офіційними першоджерелами. Назви архівів, документи яких увійшли до збірника, при першому згадуванні наведено повністю, а далі вживаються їх загальноприйняті скорочення.

Невід'ємною складовою даного збірника є наукові примітки до документів, які здебільшого містять біографічні довідки про маловідомих діячів української науки і відомості про історію та діяльність установ АН УРСР цього періоду. При написанні приміток використано інформацію з архівних джерел, зокрема особових справ. Їх подано у формі енциклопедичної статті за валовою нумерацією. У кінці кожної примітки зроблено посилання на номер прокоментованого документа. Збірник документів проілюстровано фотодокументами.

Особливістю даного збірника є включення до частини I блоку матеріалів, що інформаційно доповнюють документи I та II розділів.

Друга частина збірника «Додатки» включає розробки наукових співробітників Інституту архівознавства, що значно розширюють інформативність документів і матеріалів та заповнюють прогалини, пов'язані з втратою документів у період Другої світової війни. До них належать: «Регести протоколів засідань Президії АН УРСР за 1941–1945 рр.», «Список дійсних членів та членів-кореспондентів АН УРСР, обраних у 1943 р. та 1945 р.», «Список наукових співробітників АН УРСР (1941–1945)», «Список видань та наукових праць співробітників АН УРСР (1941–1945)», «Перелік доповідей співробітників установ АН УРСР (1941–1945)», «Список установ АН УРСР, що діяли у 1941–1945 рр.».

Регести протоколів засідань Президії АН УРСР є найбільш інформативним часописом життя всіх сфер діяльності найвищої державної наукової установи України. Для зручного пошуку інформації в оригіналах протоколів упорядники у Регестах зберегли нумерацію пунктів. Частину пунктів, що не несуть важливої інформації (надання профвідпусток, матеріальної допомоги на лікування, вирішення побутових питань тощо), знято з відповідними поясненнями у виносках.

В анотованому Списку обраних дійсних членів та членів-кореспондентів АН УРСР подано дату обрання та основні етапи життя та наукової діяльності учених. Список складено за алфівом прізвищ і поділено на дві частини: у першій подано перелік обраних дійсних членів АН УРСР, у другій – членів-кореспондентів. При його складанні використано відомості про життя, наукову, педагогічну та громадську діяльність учених із їх особових справ, що збе-

рігаються в Архіві Президії НАН України та Інституті архівознавства НБУВ, довідників персонального складу членів АН.

Список наукових співробітників побудовано у формі розширеного покажчика, а саме: прізвище, ім'я та по батькові, дата народження та смерті (якщо її вдалося встановити), наукові ступені та вчені звання, спеціалізація, посада, місце роботи. Різноманітність у прізвищах, іменах та по батькові подано в дужках. Відомості про співробітників, які працювали на окупованій території, подані у тому обсязі, який вдалося встановити. Наукові установи АН наведено за їх тогочасними назвами. Повну зміну назви наукової установи внаслідок реорганізації в 1941–1945 рр. подано через кому. До Списку не внесено адміністративно-технічний персонал. Список складено за протоколами засідань Президії АН УРСР за 1941–1945 рр., штатними розписами Академії наук, планами та звітами про роботу наукових установ, документами особових фондів видатних учених.

Список видань та наукових праць співробітників АН побудовано за хронологічно-алфавітним принципом. Він містить бібліографічні відомості про періодичні видання АН УРСР, наукові збірники установ, монографії і статті співробітників Академії, видані не тільки Видавництвом АН УРСР, але й опубліковані у відомчих видавництвах УРСР та союзних і автономних республік, зарубіжних країн.

Перелік доповідей співробітників установ містить опубліковані та неопубліковані доповіді, які складають основний масив Переліку. Його сформовано на основі дослідження значного комплексу джерел: документів особових фондів видатних учених, що зберігаються в ІА НБУВ, фондів установ Академії наук; періодичних видань АН УРСР («Вісті Академії наук УРСР», «Доповіді АН УРСР» та ін.); біобібліографій вчених; матеріалів наукових конференцій з різних галузей науки. Перелік складено у алфавітно-хронологічному порядку, прізвища та ініціали авторів доповідей подаються згідно із сучасною орфографією, назви доповідей – із збереженням тогочасного правопису.

Анотований Список установ складено на основі розпорядчих документів уряду, Президії АН УРСР (декретів, постанов і розпоряджень) про створення інститутів у структурі Академії, планово-звітної документації установ та історичних довідок архівних фондів. В описовій статті на науково-дослідну установу відображено: дату створення, структуру та її зміни протягом 1941–1945 рр., основні напрями діяльності, прізвища керівників.

Збірник забезпечено науково-довідковим апаратом, до якого входять «Іменний покажчик», «Географічний покажчик», «Список скорочень та аббревіатур», «Перелік документів».

Колектив упорядників складає щире подяку співробітникам Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України та особисто директору Н. В. Маковській; Центрального державного архіву громадських об'єднань України, особисто директору В. С. Лозицькому; Державного архіву

Київської області (директор В. П. Даниленко); директору Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України М. М. Романюку та заступнику директора Л. В. Головатій; старшому науковому співробітнику Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України О. І. Луцькому; директору Державного архіву Одеської області І. І. Ніточку та заступнику директора Л. Г. Білоусовій; завідувачці Архіву Президії НАН України О. Л. Титаренко за надання всебічної допомоги у виявленні та копіюванні документів з фондів архівів і бібліотек.

ПЕРЕДМОВА

На початок 1941 р. Академія наук УРСР, нині Національна академія наук України, посідала провідне місце серед наукових та науково-дослідних установ в Україні. Формуючись як наукове відомство республіки, вона швидко нарощувала свій потенціал. В її установах працювало 3100 осіб, з них: 66 академіків, 68 членів-кореспондентів, 666 старших наукових співробітників, 1200 наукових співробітників, 900 працівників науково-допоміжного персоналу. До її мережі входили 31 наукова установа з новоутвореними відділами у Львові, ботсадами і заповідниками^{*1}. Наукові установи знаходились у Києві, Дніпропетровську, Львові, Одесі, Харкові, Криму. В її стінах було створено новітню експериментальну базу для наукових досліджень. В аспірантурі та докторантурі навчалось 268 осіб. Бюджет АН на 1948 р. становив 36 097 000 крб. Тематика робіт АН визначалась народно-господарськими потребами країни, хоча традиційно пріоритетною залишалась проблематика фундаментальних наук. Здійснювались дослідження широко масштабних комплексних проблем, які вагомо сприяли розвитку народного господарства та культури. Мирне життя обірвалося шокуюче несподівано. 22 червня без оголошення війни нацистська Німеччина напала на Радянський Союз.

На четвертий день війни, 25 червня 1941 р., відбулися Загальні збори Академії. Президент акад. О. О. Богомолець звернувся до колективу Академії із закликом – всі досягнення української науки поставити на службу народові в його боротьбі з агресором. Українські вчені прийняли присягу «прикласти всі зусилля, свої знання для того, щоб усі досягнення радянської науки стали на службу народу в його великій і справедливій боротьбі» (див. док. № 1). 30 червня 1941 р. Президія АН прийняла рішення про перебудову роботи установ Академії на воєнні потреби. Терміново переглядались тематичні плани інститутів з метою раціонального розподілу кадрів, ресурсів, оснащення і т. п.; у експериментальних лабораторіях і майстернях налагоджувалося виробництво продукції для діючої армії. Для швидкого реагування на потреби військових було утворено Науково-технічний комітет сприяння обороні з секціями: хімічною, технічною і медичною під головуванням акад. О. О. Богомольця. В Комітеті працювали академіки й члени-кореспонденти: П. П. Будников, А. І. Кіпріанов, М. В. Луговцов, Г. Ф. Проскура, І. М. Францевич та ін^{*2}. Комітет організував комплексні наукові бригади, встановлював зв'язки з частинами армії, що обороняли Київ. У Харкові Фізико-технічний інститут повністю перейшов на виконання оборонної тематики, виконував замовлення Військо-

^{*1} Історія Національної академії наук України : Документи і матеріали (1938–1941). – К., 2003. – С. 10.

^{*2} Історія Академії наук України (1918–1993). – К., 1994. – С. 96.

во-повітряних і Військово-морських збройних сил СРСР. До евакуації його науковцями було виконано 18 тем на замовлення армії^{*3}. Тісно співпрацювали з військовими частинами бригади наукових співробітників інститутів: Будівельної механіки, Енергетики, Чорної металургії. У майстернях Інституту електрозварювання, Інституту будівельної механіки науковці по кілька днів не відходили від установок і верстатів, виконуючи не тільки роботи з удосконалення тих чи інших видів зброї, але й ремонтні роботи. У військових шпиталях працювали вчені установ Відділу біологічних наук, а в їх лабораторіях налагоджувався випуск медикаментів і препаратів.

За умов швидкого просування ворога в глиб країни Політбюро ЦК ВКП(б) 24 червня 1941 р. прийняло рішення про утворення Ради з евакуації населення, установ, воєнних та інших вантажів. До його складу ввійшли Л. М. Каганович (голова), О. М. Косигін (заступник), Б. М. Шапошников, С. М. Круглов, П. С. Попков, М. Ф. Дубровін та ін.^{*4} Повідомлення про організацію Ради телеграфувалось до ЦК компартії союзних республік, крайовим та обласним комітетам партії. 26 червня 1941 р. за розпорядженням ЦК КП(б)У Раднарком УРСР утворив аналогічну Урядову комісію під керівництвом заступника голови Раднаркому Д. М. Жили (див. док. № 2). 29 червня Комісія ухвалила рішення про евакуацію Академії наук УРСР, а 3–7 липня затвердила склад груп академічних установ, їх керівників і провідних учених для першочергової евакуації. До першої групи увійшло 60 осіб: академіків – 22, членів-кореспондентів – 37, з них 17 – із Відділу фізико-хімічних та математичних наук; до другої групи – 18 професорів, в основному хіміки, математики, біологи (див. док. № 3, 4). Місцем зосередження установ АН союзна Рада з евакуації призначила місто Уфу. Під безперервним бомбардуванням вивозилися устаткування інститутських лабораторій, найнеобхідніше майно.

8 липня 1941 р. до Уфи прибув перший ешелон із 86 науковими співробітниками (17 академіків, 25 членів-кореспондентів, 35 старших наукових, 9 – науково-технічного персоналу)^{*5} та обладнанням установ Академії. 21 липня відбулося організаційне засідання Президії АН в обмеженому складі академіків – О. О. Богомолець, О. В. Палладін, А. О. Сапегін, М. М. Гришко, М. Я. Калинович, О. В. Леонтович, чл.-кор. Б. Д. Грозін та заступник керуючого справами І. І. Сильвестров. Розглянувши можливості якнайшвидшого розгортання робіт з наявною матеріально-технічною базою та науковим складом, прийняли рішення про об'єднання інститутів без визначення Відділів Академії та без розгляду цього рішення Раднаркомом УРСР. Замість Відділу суспільних наук утворили Інститут суспільних наук у складі шести відділів, що репрезентували Інститут історії України, Інститут археології, Інститут економіки, Інститут мовознавства, Інститут української літератури ім. Т. Г. Шевченка, Інститут українського фольклору, Кабінет по вивченню єврейської радянської літератури, мови та фольклору (до кінця року, в зв'язку з тим, що до Академії була відряджена група композиторів,

^{*3} Історія Академії наук України. 1918–1993. – К., 1994. – С. 96.

^{*4} Отечественные архивы. – 1995. – № 2. – С. 29.

^{*5} ЦДАГО України, ф. 1, оп. 70, спр. 150, арк. 83.

художників, скульпторів та письменників України, в Інституті було додатково утворено три відділи: образотворчого мистецтва, художньої літератури, музичного мистецтва). Директором призначили акад. М. Я. Калиновича, заступником – чл.-кор. Л. М. Славіна. Відділ фізико-хімічних та математичних наук репрезентували представники інститутів: Фізики, Математики, Хімії, Неорганічної хімії і хімічної технології, Фізичної хімії, Геології. На базі Інституту фізики та Інституту математики утворили Інститут фізики та математики у складі двох груп – фізики (очолив чл.-кор. Н. Д. Моргуліс) та математики (очолив акад. М. О. Лаврентьєв). Виконуючем обов'язків директора Інституту призначили акад. Г. В. Пфейффера. Інститут хімії та Інститут неорганічної хімії і хімічної технології реорганізували в Інститут хімії і хімічної технології. Обов'язки директора поклали на акад. В. П. Яворського (з 2 жовтня 1942 р. – чл.-кор. А. І. Кіпріанова). Інститут геологічних наук очолював акад. Б. І. Чернишов. Інститут фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського очолював акад. О. І. Бродський. Відділ біологічних наук було представлено співробітниками інститутів: Зоології, Мікробіології, Гідробіології, Біохімії, Ботаніки, Клінічної фізіології. Інститути Зоології, Мікробіології та Гідробіології об'єднали в Інститут зообіології. Обов'язки директора виконував чл.-кор. Я. В. Ролл. Інститут біохімії очолював акад. О. В. Палладін (у 1942 р. з метою виконання спеціальних завдань оборонної промисловості було утворено відділ технічної біохімії під керівництвом проф. Я. О. Парнаса). Інститут ботаніки очолював акад. М. М. Гришко, а Інститут клінічної фізіології – акад. О. О. Богомолець. В Інститут будівельної механіки ввели відділ гідромеханічних споруд Інституту гідрології під керівництвом чл.-кор. Г. І. Сухомела. Інститут очолив чл.-кор. М. В. Корноухов. До Уфи також були евакуйовані Бібліотека і архів Академії. Отже, роботу Академія почала в рамках скороченого штатного розпису. Голові Планової комісії акад. А. О. Сапегіну доручили переглянути тематичні плани робіт новоорганізованих інститутів. Низка установ АН продовжувала роботу у прифронтових зонах – Харкові та Дніпропетровську. Для керівництва їх справами Президія утворила два управління – в Дніпропетровську під головуванням академіків О. М. Динника та Г. В. Курдюмова (див. док. № 5), а у Харкові – проф. О. Й. Шпетного (див. док. № 8).

З наближенням ворога до Дніпропетровська акад. Г. В. Курдюмов розпорядився з 9 серпня 1941 р. почати евакуацію до Уфи дніпропетровської групи установ (див. док. № 7). З окупованого Криму 12 грудня 1941 р. в Уфу прибули співробітники Карадазької біологічної станції – директор проф. К. О. Виноградов та науковий співробітник, які супроводжували її майно (див. док. № 20). Станція увійшла структурним підрозділом до Інституту зообіології. У жовтні 1941 р. Президія АН звернулася до РНК УРСР із проханням з'ясувати місце розташування харківської групи установ, а вже 23 грудня 1941 р. установи було евакуйовано (див. док. № 21). Інститути АН, яким відводилась особливо важлива роль у виконанні завдань оборони країни, за рішенням ЦК ВКП(б) мали евакуюватися у райони з потужною промисловістю відповідно до їх профілю. Місцем розташування Інституту електрозварювання став Урал (Нижній Тагіл). Як основне наукове завдання Інституту урядом було поставлено проблему вдосконалення автоматичного електродугового зварювання під шаром флюсу; питання механізації та автоматизації процесів складання та зварювання. Інститут енергетики базувався в Копейську (Че-

лябінська обл.). Його очолив проф. І. Т. Швець (до серпня 1945 р.). Основними науковими завданнями Інституту було вивчення проблем енергетичної системи та енергетичного обладнання (електротехніка, теплотехніка, гідромеханіка); вивчення місцевих енергетичних ресурсів і їх використання. Інститут складався з відділів: гідромеханічного; електростанцій та енергосистем; автоматики та електроапаратури; теплових двигунів та установок; паливних та котлових установок; промислової теплотехніки загальних проблем енергетики; спецвідділу. Інститут чорної металургії розташувався на Уралі (Свердловськ) і розпочав роботу у складі відділів: сталеплавильного (акад. М. М. Доброхотов), прокатного (чл.-кор. П. Т. Ємельяненко), загального металознавства (акад. В. М. Свечников), гарячої обробки та корозії металу (чл.-кор. І. М. Францевич). Керував Інститутом акад. М. В. Луговцов. Фізико-технічний інститут був евакуйований до Казахстану (Алмати), де працював за спеціальними замовленнями Комітету оборони. Інститут очолював проф. О. Й. Шпетний. 12 листопада співробітники Полтавської гравіметричної обсерваторії прибули до визначеного місця евакуації – м. Іркутськ. Очолював Обсерваторію акад. О. Я. Орлов. Основним напрямом наукових робіт було вивчення гравітаційного поля, обертального руху Землі, варіацій географічних широт.

Таким чином, склад Академії щоденно поповнювався співробітниками, які прибували з окупованих територій. Якщо у липні 1941 р. розпочали роботу 86 наукових співробітників, то вже на 3 серпня 1941 р. (наказ Президії АН УРСР № 105) працювало 128 співробітників (академіків – 20, членів-кореспондентів – 25, старших наукових – 68, працівників науково-технічного персоналу – 15)^{*6}. Різко скоротилася загальна кількість співробітників (на 1 січня 1941 р. в Академії працювали 3100, на 15 листопада 1942 р. – 313, на 1 січня 1943 р. – 538)^{*7}. Зменшення наукового складу відбулося в основному за рахунок наукових і молодших наукових співробітників. Та, попри все, зусиллями уряду і керівництва Академії було збережено її творчий потенціал у різних галузях наукових знань: математики, фізики, хімії, біології, механіки, геології й ін.

Перші місяці в евакуації Академія перебувала у надзвичайно скрутному матеріальному становищі, насамперед через відсутність фінансування, що було пов'язано із порушенням постійного зв'язку з урядом республіки. 31 жовтня 1941 р. Президія звернулася до урядів СРСР, УРСР та БАРСР з проханням затвердити бюджет на 1942 р. в сумі 8 990 700 крб. та передати його до бюджету БАРСР. Одночасно просили виділити приміщення (20 кімнат) для розміщення лабораторій інститутів хімічної групи й Інституту геологічних наук (див. док. № 16, 19). Гостро стояло питання облаштування побуту науковців, якому Президія приділяла постійну й особливу увагу, розглядаючи його як складову частину ефективної наукової діяльності. 18 листопада 1941 р. Президент Академії акад. О. О. Богомолець в особистому листі до уряду УРСР застерігав, що «неможливість виплати зарплати і витрати засобів на планову наукову роботу поставить найближчим часом під загрозу саме існування Академії наук УРСР» (див.

^{*6} Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 86, арк. 2.

^{*7} ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 436, арк. 27.

док. № 17). Уряд прийняв рішення про забезпечення наукових співробітників АН одягом і продовольчими пайками. У грудні 1941 р. на розпорядження РНК БАРСР було організовано харчування співробітників АН в урядовій їдальні, забезпечено паливом, теплим одягом, медичним обслуговуванням та ін.

Розгортання робіт почалося з уточнення та коригування тематичних планів інститутів, особливо в частині, що стосувалася оборонної тематики, а також включалась проблематика щодо розвитку народного господарства Башкирії. З метою швидкого реагування на проблеми, що поставали, найдосконалішого наукового їх опрацювання та впровадження результатів у виробництво при Академії організувались відповідні комісії й комітети. Так, за рішенням Президії від 17 жовтня 1941 р. утворили Науково-технічний комітет сприяння обороні СРСР при АН під керівництвом акад. О. О. Богомольця. 5 листопада 1941 р. це рішення затвердив Башкирський обком ВКП(б). До складу Комітету ввійшли визначні діячі української науки, представники уряду Башкирії та військових організацій. Діяльність Комітету зосереджувалась у чотирьох секціях – хімічній, технічній, медичній та суспільній. Комітет координував наукові дослідження установ АН в галузі оборонної проблематики з потребами підприємств та організацій СРСР.

Відповідно до переглянутого плану наукової діяльності протягом серпня – грудня 1941 року в установах АН розроблялося близько 200 наукових тем, що зосереджувалися на проблемах оборонної промисловості. Вагому частину в них становили дослідження проблем розвитку енергетичних баз, гірничої промисловості та стратегічних ресурсів Башкирії й Уралу. Опрацьовувалися теми, пов'язані з розвитком продуктивних сил (потужностей промисловості, сільського господарства). Значну увагу в науковій тематиці АН було приділено проблемі охорони здоров'я (виготовлення препаратів крові, знеболюючих, стерилізації, протиінфекційної сироватки та ін.). Як і в довоєнний час, продовжувались дослідження загальнонаукових проблем. Кількість тем, порівняно з довоєнним часом (у 1940 р. розроблялося 889 тем, у 1942 р. – 363 теми)^{*8}, зменшилась наполовину (див. док. № 33, 70); хоча співвідношення кількості тем до кількості співробітників у 1941 р. становила: дві теми на одного наукового співробітника.

В оборонній проблематиці першочергово ставились на дослідження такі теми як літакобудування, моторобудування, танкобудування. Комплексних досліджень вимагали широкомасштабні проблеми, що стосувались розвитку енергетичного господарства й енергетичних баз оборонної промисловості, розвитку паливно-енергетичного комплексу, розширення бази стратегічних мінерально-сировинних ресурсів Уралу й Башкирської АРСР. Їх почали розв'язувати спільними зусиллями науковці інститутів Електрозварювання, Математики та фізики, Геологічних наук, Енергетики, Будівельної механіки, Хімії і хімічної технології, Чорної металургії. У галузі підвищення продуктивності сільського господарства, освоєння нових культур, вагомі розробки почали вчені інститутів Ботаніки та Зообіології, першочергово розроблялися питання покращання методів удобрення зернових культур, цукрового буряка, гречки, кок-сагізу; раціоналізації методів селекції жита, соняшника, кукурудзи, конопель; методів боротьби зі шкідниками сільсько-

^{*8} ЦДАГО України, ф. 1, оп. 70, спр. 150, арк. 83.

господарських культур і тварин. Інститут хімії і хімічної технології та Інститут біохімії працювали над удосконаленням методів отримання вітамінів і їх практичного використання для профілактики багатьох захворювань. Інститути Клінічної фізіології, Біохімії та Зообіології розробляли нові методи боротьби з раневими та іншими інфекціями. Апробація робіт проводилась на численних танкобудівних, літакобудівних та вагонобудівних заводах. Учені хімічних інститутів поряд з виконанням спеціальної тематики розробляли нові фізико-хімічні методи контролю виробництва в оборонній промисловості (корозія металів), нафтової промисловості (покращення якості продукції та промислового використання відходів нафтоперегонних заводів), опрацьовували методи отримання нових видів промислової сировини – замінників гостродефіцитних речовин.

Оскільки проблематика наукової роботи установ АН щільно пов'язувалась із щоденними потребами оборони, було розроблено план зв'язків АН з виробництвом. Ці зв'язки розгалужувалися по всій території СРСР. Тільки за п'ять місяців 1941 року Академією наук було встановлено зв'язки зі 102^{*9} (на червень 1942 р. – 200, на червень 1943 р. – 326) організаціями й підприємствами СРСР, медичними установами, школами, дослідницькими станціями і т.д. (див. док. № 17, 23, 36, 56). Так, хімічні інститути (Інститут хімії та хімічної технології й Інститут фізичної хімії) активно співпрацювали з Геологічним управлінням БАРСР над обстеженням бокситів з метою отримання алюмінію; з Управлінням нафтоперегонного заводу – з питань вилучення сірки із бензину; з Вітамінним заводом, Наркомздоров'я БАРСР та Аптекоуправлінням – з питань виробництва дефіцитних препаратів; з авторемонтними та залізничними майстернями – з питань хромовання металевих виробів; з Уфимським водогоном – з питань очистки питної води. Широку консультативну роботу розгорнув Інститут геологічних наук, зокрема, давав консультації стосовно будівництва безцементних та металічних нафтосховищ; щодо застосування ангідритного цементу для монтажу верстатів (Новосибірськ, Стерлітамак); металургійним заводам та комбінатам – з питань грануляції доменних шлаків. Інститут щільно співпрацював з Башгеологоуправлінням, Держпланом БАРСР та «Башзолотом». Ще ширші зв'язки з виробництвом встановлювали інститути технічного профілю, співробітники яких працювали безпосередньо в цехах заводів і комбінатів. Так, Інститут будівельної механіки організував роботу лабораторії, що надавала консультації при монтажі машин. Група гідротехніків Інституту працювала в Камському управлінні водошляхів, Наркомземі, Науково-технічній раді при РНК БАРСР, Водоканалтресті, Крекінг-заводі. Співробітники Інституту гірничої механіки отримали ряд замовлень на науково-дослідні роботи від Управління паливної промисловості РНК БАРСР, Управління промисловості будматеріалів БАРСР, Наркомату місцевої промисловості. Надзвичайно важливу роботу виконували співробітники Інституту енергетики на замовлення Держплану Башкирської АРСР в розробці питань енергопостачання промислових центрів республіки, електростанцій м. Уфа, Челябгрес, Челябтец, Челябвугілля, Челябінського тракторного заводу, Машинобудівного заводу в м. Копейськ та ін. Інститут електрозварювання в повному складі включився в роботу уральської оборонної

*9 ЦДАВО України, ф. 4708, оп. 1, спр. 87, арк. 127–146.

промисловості. Інститут ботаніки працював на завдання Наркомзему, Наркомхарчпрому, Аптекоуправління та інших організацій Башкирської АРСР, керував роботою Селекційної станції Башкирії, при цьому основним його завданням було – застосування нових для республіки сільськогосподарських культур. Важливі роботи проводив Інститут біохімії в лікарнях та шпиталях, а Інститут клінічної фізіології – в Уфимській станції переливання крові. Не менш важливими були зв'язки Інституту суспільних наук, співробітники якого брали активну участь у роботі Башкирського науково-дослідного інституту мови і літератури ім. Гафурі, Башкирського художнього музею, Башкирського краєзнавчого музею, Дому народної творчості БАРСР, а вчені-економісти працювали у Держплані республіки.

Оскільки в перші місяці війни важливі промислові і сільськогосподарські райони СРСР були окуповані, зросло значення східних його районів. Прибуття в Башкирію та на Урал колективу вчених АН УРСР відіграло прогресивну роль в економічному і культурному розвитку цих регіонів. Керівні органи місць перебування АН прагнули вирішити народногосподарські проблеми за допомогою українських учених, з іншого боку – найкваліфікованіші місцеві фахівці залучались до роботи в установи Академії. Українські учені працювали у ВНЗ, медичних, культурно-освітніх, наукових закладах. Багато вчених зайнялися викладацькою роботою. Так, наприклад, у Башкирському медінституті викладали: М. Д. Стражеско, О. В. Палладін, В. Х. Василенко, Я. В. Ролл, Н. Д. Моргуліс, Є. С. Бурксер; співробітники Інституту будівельної механіки, Гірничої механіки та представники інших інститутів АН – Л. А. Булаховський, М. Н. Петровський, В. Є. Лашкар'єв, М. М. Боголюбов – очолили відповідні кафедри в Башкирському державному педагогічному інституті (див. додаток «Регістри протоколів»); П. П. Будников очолив Науково-дослідний інститут будівельних матеріалів, у лабораторіях якого співробітники декількох інститутів АН проводили дослідження (див. док. № 14).

1942 р. приніс значну стабілізацію та покращання фінансового і матеріального забезпечення АН. Проте, виконуючи великі обсяги робіт, інститути практично не мали обслуговуючого персоналу. 6 травня 1942 р. Голова РНК УРСР В. Ф. Старченко, на клопотання Президії, звернувся до заступника Голови РНК СРСР Р. С. Землячки та до Державної штатної комісії СРСР з проханням санкціонувати затвердження штатного розпису АН в кількості 624 співробітників з місячним фондом зарплати 445 тис. крб. У вересні 1942 р. Комісія затвердила штатний розпис на 524 посади з фондом місячної зарплати 403 тис. крб. (див. док. № 42, 58, 59). 19 травня 1942 р. Уфимська міська рада прийняла рішення про надання приміщень під лабораторії та майстерні академічних інститутів (див. док. № 45), що дало можливість сконцентрувати роботу лабораторій, розташованих у різних районах міста. Народний комісаріат торгівлі СРСР 2 липня 1942 р. видав наказ «Об упорядочении обеспечения работников науки, искусства и литературы», за яким академіки, члени-кореспонденти АН СРСР, АН союзних республік, лауреати Сталінських премій, заслужені діячі науки і техніки мали отримувати картки на продукти харчування за нормами, встановленими для службовців, робітників підприємств особливого списку (див. док. № 51).

Стабілізація матеріально-технічного забезпечення та збільшення чисельності наукового колективу дозволили Президії Академії розширити тематику робіт, відновити діяльність низки своїх колишніх установ, утворити ряд нових комісій і

комітетів. У січні за рішенням Президії при АН було утворено Комісію з історії Вітчизняної війни на Україні, яка складалася з відділів: військового, економічного, науки і культури. Протягом двох років тут науково-дослідною діяльністю займалися акад. М. І. Супруненко, проф. М. Н. Петровський, М. М. Ткаченко. Комісія почала досліджувати проблеми Великої Вітчизняної війни в Україні. 13 лютого 1942 р. сформувалася Комісія по відбудові зруйнованих ворогом міст і підприємств України під головуванням акад. О. О. Богомольця (див. док. № 13, 25, 28 та додаток «Регести протоколів»). Вона складалася з 6 секцій: економічної (голова – акад. К. Г. Воблий); сировинних та енергетичних ресурсів (голова – акад. Б. І. Чернишов); будівництва та будівельних матеріалів (голова – проф. В. Г. Заболотний, заступники – акад. П. П. Будников, В. Г. Чудновський); гірничої, металургійної та хімічної промисловості (голова – акад. М. В. Луговец, заступник – чл.-кор. І. М. Францевич); сільського господарства (голова – чл.-кор. П. А. Власюк, заступник – чл.-кор. С. В. Зверезомб-Зубовський); пам'яток культури (голова – проф. М. Н. Петровський) (див. додатки «Регести протоколів»). Держплан УРСР, розглядаючи наукову проблематику Академії у 1942 р. і її пропозиції щодо створення вищезгаданої Комісії, визнав її створення своєчасним і доцільним, а для вирішення нею ряду загальноекономічних, енергетичних і сільськогосподарських проблем України доручив укласти «Довідник по ресурсах і розміщенню мінеральної сировини в УРСР» із характеристикою їхнього промислового значення.

Поповнення кадрового складу Інституту суспільних наук дозволило Президії прийняти рішення (27 березня та 3 квітня 1942 р.) про розукрупнення цього Інституту. В результаті відновили діяльність Інститут історії та археології України, Інститут української мови і літератури ім. Т. Г. Шевченка, Інститут народної творчості і мистецтв. Інститут історії та археології України розпочав роботу у складі відділів: історії (проф. М. Н. Петровський), археології (чл.-кор. Л. М. Славін); окремим структурним підрозділом входила група економіки у складі 12 співробітників (акад. К. Г. Воблий). Згодом було відновлено роботи ще кількох структурних підрозділів Інституту – групи феодалізму (проф. К. Г. Гуслистий), капіталізму (проф. Ф. О. Ястребов), радянського періоду та Вітчизняної війни (М. І. Супруненко). В Інституті досліджувалась історія України, готувались підручники для вищих навчальних закладів та читались лекції у військових частинах, шпиталях і проводились виставки в музеях БАРСР. 12 червня 1942 р. з Інституту історії та археології України було виокремлено групу економіки й відновлено діяльність Інституту економіки під керівництвом акад. К. Г. Воблого. На Інститут було покладено завдання комплексного економічно-географічного дослідження районів Башкирської АРСР, Уралу й Казахстану, а також складання підручників з цього питання. 3 квітня 1942 р. відновив діяльність Інститут української мови і літератури ім. Т. Г. Шевченка. Обов'язки директора виконував акад. П. Г. Тичина (з 23 червня 1944 р. – акад. Л. А. Булаховський). В Інституті почали активно досліджуватись проблеми зв'язків української мови з мовою башкирського народу та проблеми сучасної української літературної мови й діалектів. Інститут мав відповідну структуру: відділ української мови (акад. Л. А. Булаховський); відділ історії літератури (чл.-кор. С. І. Маслов); відділ художньої літератури (М. Т. Рильський). До складу Інституту на правах відділу входив Кабінет по вивченню єврейської радянської літератури, мови та фольклору, який очолював чл.-кор. Е. Г. Спі-

вак. Як окрема установа з 12 червня почав працювати Інститут народної творчості і мистецтв. Обов'язки директора доручили виконувати проф. М. О. Грінченку. В Інституті проводилися дослідження зв'язків української народної творчості і мистецтва з творчістю та мистецтвом башкирського народу, читання лекцій у військових госпіталях та ін. В Інституті утворили відділи: образотворчого мистецтва (чл.-кор. Академії архітектури СРСР В. Г. Заболотний); музичний (проф. М. О. Грінченко); народної творчості (чл.-кор. П. М. Попов). Згодом (березень – квітень 1943 р.) в Інституті було організовано архів, кабінет звукозапису, кабінет музичної творчості, фототеку та художню майстерню.

Проведені структурні зміни дозволили Президії відновити роботу Відділів та їх бюро (див. док. № 55). Вже з 1 липня 1942 р. почали повноцінно працювати Відділи: Суспільних наук, Фізико-хімічних і математичних наук, Технічних наук, Біологічних наук. Ученим секретарем Відділу суспільних наук призначили чл.-кор. Л. М. Славіна; Відділу технічних наук – чл.-кор. Б. Д. Грозіна, Відділу біологічних наук – чл.-кор. П. А. Власюка (див. додаток «Регести протоколів»), ученим секретарем Відділу фізико-хімічних і математичних наук призначили доктора хімічних наук А. К. Бабка. З метою юридичного закріплення сформованих Відділів, Президія 7 серпня прийняла «Тимчасове положення про Відділи АН УРСР», за яким визначалися керівні органи Відділу – загальні збори та бюро. Загальні збори обирали голову Відділу та здійснювали загальне керівництво підпорядкованими йому інститутами; розглядали, затверджували плани роботи та звіти інститутів. Бюро Відділу готувало загальні збори, складало зведені плани та звіти, здійснювало апробації наслідків робіт шляхом скликання комісій, нарад; обговорювало питання щодо створення нових установ (див. док. № 55).

У другій половині 1942 р. Бібліотека Академії завершила підготовчі роботи до повноцінного обслуговування співробітників установ АН за колективними та міжбібліотечними абонентами. Якщо на 1941 р. обсяг книжкового фонду складав 50 000, то на момент відкриття її сховище поповнилось новим надходженням – 30 000 книг, журналів, газет, в тому числі й іноземних. Співробітникам Бібліотеки вдалося почати комплектування літературою на запити установ Академії, а також комплектуватися як республіканське книгосховище УРСР, що виходило із завдань відновлення бібліотечного фонду (забезпечення обов'язковим екземпляром, обмін виданнями, мобілізація дублетних фондів великих бібліотек СРСР, концентрація книжкових фондів і т. д.).

Для розв'язання проблем, пов'язаних з розвитком і розширенням баз стратегічної сировини Башкирії, необхідних як для фронту, так і тилу СРСР, де першочерговими завданнями була розробка проблем металургії (чорна та кольорова), сільського господарства, харчової промисловості, 7 серпня 1942 р. при АН організувалась Комісія по мобілізації ресурсів Башкирської РСР на оборону СРСР під головуванням акад. А. О. Сапегіна. Комісія складалася з чотирьох секцій – металургійної, енергетичної, сільського господарства, харчової промисловості, до складу яких увійшло 15 осіб, в тому числі представники Держплану БАРСР та Башгеологоуправління. Робота проводилась у взаємозв'язку з плановими, господарськими та науково-дослідними установами БАРСР. Комісія здійснювала остаточну апробацію робіт, закінчених в установах АН, та їх передачу у виробництво після від-

повідних рецензій і експертиз (див. додатки «Регести протоколів» та «Списки установ»).

Якщо протягом серпня – грудня 1941 р. Академія змушена була багато уваги приділяти організаційним питанням, то в 1942 р. вона широко розгорнула дослідження у 18 інститутах, Гравіметричній обсерваторії, трьох комісіях, Науково-технічному бюро наукової пропаганди раціоналізаторських пропозицій (див. додаток: «Списки установ»). Над провідними темами працювали 42 академіки, 56 членів-кореспондентів (кількість академіків і членів-кореспондентів зменшилася приблизно на одну третину порівняно з червнем 1941 р.).

Уряд СРСР надавав велике значення роботі Української академії над оборонною тематикою, про що свідчить факт опікування нею Державного Комітету Оборони СРСР, представники якого неодноразово приїжджали в Уфу для ознайомлення з діяльністю українських учених. Велику роботу проводили установи технічного профілю, розробки яких знаходили широке застосування у військовій промисловості. Так, колектив Інституту електрозварювання розробив і впровадив у виробництво новий спосіб зварювання танкових корпусів, що дало можливість докорінно змінити технологію виробництва танків і поставити їх випуск «на потік». Увага вчених зосереджувалася на максимальному спрощенні технології виробництва, оскільки основною робочою силою на тилових підприємствах були жінки, діти і люди похилого віку (близько 50% робочих – жінки, 15% – підлітки, 15% – люди похилого віку^{*10}). Завдяки впровадженню цієї технології у виробництво тільки колектив заводу ім. Комінтерну (у Нижньому Тагілі) виготовив 35 000 танків. Метод зварювання під флюсом впровадили у виробництво понад 40 підприємств СРСР. Зварювальними апаратами, виготовленими Інститутом електрозварювання, за роки війни було зварено 6 млн швів танкових корпусів^{*11}.

Науково-практична діяльність українських учених у 1942 р. була надзвичайно різноманітна, а розробки – ефективні. Окрім розв'язання широкомасштабних комплексних проблем, учені працювали над вужчими, але не менш важливими темами. Значну кількість робіт оборонного значення, таких, наприклад як дія удару при вибуху авіабомб, міцність направляючих пасків снарядів, виконала бригада на чолі з М. О. Лаврентьевим, а колектив Інституту фізики під його керівництвом створив і освоїв виробництво низки унікальних приладів зв'язку, в тому числі модуляторні випрямлювачі в апаратах зв'язку для армії та акустичні прилади для протиповітряної оборони. Проблема авіамоторобудування присвятили свої дослідження наукові співробітники Інституту будівельної механіки, які працювали на одному з авіаційних заводів. Питання підвищення стійкості двигунів, міцності літаків успішно вирішувалися групою учених на чолі з акад. С. В. Серенсенем: членами-кореспондентами Ф. П. Белянкіним, Б. Д. Грозіним, Н. Д. Моргулісом, І. М. Францевичем, кандидатом технічних наук А. Д. Коваленком і ін. Над подібними проблемами працювали наукові співробітники Інституту енергетики – акад. Г. Ф. Проскура і проф. І. Т. Швець. Велике значення для вдосконалення бойової техніки мало впровадження в оборонне виробництво методу розрахунку

^{*10} Быстров А. А. Танки. 1916–1945. – Красноярск, 2002. – С. 89.

^{*11} ЦДАГО України, ф. 1, оп. 14, спр. 436, арк. 16; спр. 871, арк. 5.

діаметра труб для артилерійських гармат і мінометів, запропонований членом-кореспондентом П. Т. Ємельяненком. Оскільки райони видобутку нікелю й марганцю знаходилися в окупованій Україні, то до налагодження безперервного постачання кольорових металів по ленд-лізу та початку видобутку їх у Норільську (літо 1942 р.) виготовлення якісної броньової сталі було складною проблемою. У зв'язку з цим спосіб виплавки броньових сталей, розроблений акад. М. М. Доброхотовим, мав надзвичайно важливе значення і був впроваджений на 16 танкових заводах. Запропонована ним технологія розкислення і легування броньової сталі дала можливість знизити виробничий брак з 42% до 2%. Над удосконаленням технології виробництва броньової сталі також успішно працювали колективи науковців під керівництвом акад. Г. В. Курдюмова та В. М. Свечникова. В Інституті хімії і хімічної технології було розроблено новий метод одержання кобальту, необхідного в літакобудуванні. Інститут фізичної хімії АН розробив нову методику знесірчування нафти й переробки полімерів на легроїн (замінник бензину). Колектив Інституту будівельної механіки працював над проблемами будівельних матеріалів, зокрема акад. П. П. Будников розробив процес виробництва швидков'язного надміцного бетону (в Уфі було побудовано для цієї мети завод), що мало велике значення в спорудженні воєнних об'єктів.

До найважливіших наукових досягнень установ АН у 1942 р. в галузі економіки варто віднести комплексне вивчення районів БАРСР з метою мобілізації народногосподарських ресурсів республіки на потреби оборони. Вагомі роботи проводились в Башкирії з питань водопостачання. Інститут хімії і хімічної технології працював у цьому напрямку над розробкою та вдосконаленням способів знезараження води електролітичним методом. Інститут геології розробляв гідрологічну карту водоносних горизонтів Башкирії з метою використання підземних вод. В галузі гідротехнічного будівництва було запропоновано спосіб гідравлічного розрахунку наплавних мостів і вдосконалено методи розрахунку швидкості ходу суден по каналах.

В галузі харчової промисловості і сільського господарства розроблено спосіб отримання полівітамінного екстракту з шипшини (застосовано на п'яти вітамінних заводах). В Інституті ботаніки розроблено методи підвищення стійкості та якості кок-сагіза; обґрунтовано метод використання добрив у сівозмінах буряко-сійних районів; з метою підвищення врожайності сільськогосподарських культур у БАРСР проведено агропромислове районування. В Інституті зообіології розроблено методи боротьби зі шкідниками цукрового буряка, зернових та грубих кормів, встановлено методи профілактики мікотичних отруень.

В галузі охорони здоров'я співробітниками Інституту клінічної фізіології вивчено дію цитотоксичної сироватки та застосовано її для прискорення загоєння ран, переломів, лікування септичних станів, боротьби організму з інфекціями. Отримані результати були настільки своєчасними і вагомими, що НК охорони здоров'я БАРСР негайно видав наказ про широке застосування цитотоксичної сироватки. В Інституті біохімії відкрито можливість зупинення кровотеч та прискорення загоєння ран за допомогою вітаміну К₃. Організовано серійне виробництво сухого дизентерійного бактеріофага, отримано препарати стафілококового й стрептококового бактеріофагів для внутрішнього використання; винайдено ефективний і дешевий спосіб боротьби з педикульозом. Інститутом геологічних наук

досліджено мінеральні джерела та лікувальні грязі БАРСР. Інститут ботаніки провів роботу щодо інвентаризації фондів лікарських рослин Башкирії.

Протягом 1942 р. учені Академії завершили понад 100 робіт великого значення й довели їх до широкого практичного застосування після апробації керівними державними органами, ученими радами наркоматів, науковими сесіями й конференціями. Важливі результати проведених у 1942 р. досліджень почали застосовуватись у 1943 р. в галузі медично-санітарного обслуговування армії і населення. Комісія по мобілізації ресурсів БАРСР на оборону СРСР при АН підготувала збірник з питань розвитку металургії кольорових і рідкісних металів, металургії чорних металів, використання водних ресурсів, розвитку енергетичної бази, розвитку сільського господарства, економіки Башкирії й Південного Уралу. В галузі мовознавства, літератури, історії надруковано значну кількість творів на теми оборони Батьківщини та посібників для ВНЗ і початкових шкіл, зокрема, «Нарис з історії України», «Нарис про розвиток української культури», чотиритомний посібник з історії УРСР. Значну роботу було проведено над словниками. Комісія по відбудові зруйнованих міст і підприємств України, до роботи якої було залучено 150 учених, провела комплексну розробку низки проблем із відбудови народного господарства України, що включали: водопостачальну, вугільну, металургійну й харчову промисловість, промисловість будівельних матеріалів, сільське господарство та житлово-комунальне господарство (див. док. № 56, 73). З'ясовано проблематику науково-дослідних робіт, пов'язаних із швидкісним методом відбудови Донбасу, соляної промисловості України, виробництва гіпсу, магнезійного цементу та ін. (див. док. № 72). За високі наукові досягнення та виховання наукових кадрів у 1942 р. уряд СРСР нагородив акад. Є. О. Патона – орденом Червоної Зірки й орденом Леніна.

Вчені намагалися оприлюднити результати своїх досліджень у загальносоюзних та республіканських наукових і науково-популярних виданнях, оскільки спроможність Видавництва з випуску наукової продукції була низькою. Особливо це стосувалося україномовних видань, що було пов'язано з відсутністю українських шрифтів. Друкарня була спроможна випустити лише 20 аркушів на рік (див. док. № 61). 21 вересня 1942 р. віце-президент АН О. В. Палладін просив РНК УРСР закріпити за Академією наук поліграфічну базу в Москві, де можна було б щорічно видавати 50 друкованих аркушів. У листопаді 1942 р. секретар партбюро АН, чл.-кор. Б. Д. Грозін, звернувся до відділу агітації і пропаганди ЦК КП(б)У, акцентуючи увагу на тому, що праці Відділів технічних наук не друкуються взагалі, а Відділу фізико-хімічних і математичних наук – фрагментарно, хоча вони надзвичайно важливі. Він просив дати дозвіл на друкування праць російською мовою у Свердловську (див. док. № 67). У кінці 1942 р. О. В. Палладін повідомив ЦК ВКП(б), що Академією було надруковано лише 12 назв, що становило 70 друкованих аркушів. Президія робила все можливе для встановлення зв'язків з видавництвами СРСР з метою публікації робіт наукових співробітників.

Прагнучи якнайширше ознайомити суспільство з науковими здобутками установ та співробітників Академії, Президія 21 серпня 1942 р. прийняла рішення про утворення при АН Бюро наукової пропаганди та впровадження винаходів і раціоналізаторських пропозицій (Постійне бюро науково-технічної пропаганди). Керівництво ним було доручене акад. Г. Ф. Проскурі. Бюро, окрім популяризації, за-

ймалось також обліком та відбором господарсько-ефективних винаходів і раціоналізаторських пропозицій в установах АН, пошуками швидкого їх впровадження у народне господарство.

1943 р. був для Академії періодом дальшого організаційного зміцнення в умовах війни та евакуації. Тематичний план наукових робіт установ був підпорядкований основному завданню – обороні країни та досягненню перемоги над нацистською Німеччиною. Відповідно до основного завдання до плану було внесено на дослідження 400 тем, що диференціювалися у таких напрямках: а) тематика, безпосередньо пов'язана з обороною країни, допомогою фронту і зміцненням тилу (зокрема з мобілізацією ресурсів Башкирії, Уралу, Середньої Азії та Поволжя для потреб оборони); б) тематика, пов'язана з проблемами відбудови народного господарства України після її звільнення від окупантів; в) тематика, пов'язана з питаннями національно-культурного будівництва в УРСР у період Вітчизняної війни та подальшого розвитку української культури. Варто визначити відмінні риси роботи Академії наук у 1943 р. По-перше, значно зміцнилися та розширилися науково-виробничі зв'язки установ та окремих їх співробітників, що дало можливість доцільніше спланувати роботу та визначити першочергові, найбільш важливі теми та об'єкти для дослідження. По-друге, завдяки постійним зв'язкам Академії з центральними та місцевими плановими органами і організаціями СРСР їй вдалося розширити розробку актуальних загально-теоретичних проблем, пов'язаних з оборонними підприємствами, сільським господарством, установами охорони здоров'я та культурно-просвітницькими установами. По-третє, завдяки закінченим у 1942 р. науковим дослідженням було отримано можливість значно розвинути роботу із впровадження їх результатів у виробництво, а також організувати та проводити систематичну консультативну допомогу наркоматам, виробничим підприємствам, лікувальним і культурно-просвітницьким закладам в питаннях оборонного та народногосподарського значення. По-четверте, було підготовлено базу для завершення багатьох, розпочатих у попередні роки, фундаментальних робіт у галузі суспільних наук (написання навчальних посібників, словників, монографій). По-п'яте, 75 % тем, запланованих установами для дослідження, були пов'язані з об'єктами і джерелами БАРСР.

Отже, у 1943 р. Академія наук основну увагу у дослідженнях приділяла проблемам, спрямованим на посилення металургійної бази для виробництва озброєння та боєприпасів; інтенсифікацію технологічних процесів і покращання якостей бойових машин – танків, літаків та ін.; зміцнення енергетичної бази Уралу та Башкирії; розвиток вугільної промисловості й електрогосподарства Челябінської області, а також створення паливної бази в Башкирії. Особливо важливими були проблеми розвитку «ІІ-го Баку», мобілізація мінерально-сировинних ресурсів, виробництво будівельних матеріалів та водогосподарські проблеми. Постійно у полі зору науковців залишалася проблема, що знайшла успішне вирішення у 1942 р., – збільшення ресурсів легкої та харчової промисловості, а також покращання врожайності сільськогосподарських культур. Значно поглибилися дослідження, спрямовані на вдосконалення методів лікування і профілактики захворювань з метою поліпшення обслуговування армії й населення.

9 травня 1943 р. уряд СРСР прийняв рішення про переведення АН УРСР до Москви (див. док. № 85) і виділив для цього з союзного бюджету 1 млн крб.

31 травня 1943 р. Спеціальна урядова комісія УРСР затвердила список із 385 наукових співробітників Академії для переїзду до Москви (див. док. № 87), де АН перебувала до березня 1944 р. В Уфі тимчасово залишалася Бібліотека АН, новоутворений Музей Т. Г. Шевченка, відділ рукописів Інституту мови і літератури, склади з майном. За рішенням Президії АН 13 серпня 1943 р. було поділено Інститут фізики та математики на дві установи: Інститут фізики та Інститут математики. Інститут фізики почав роботу під керівництвом акад. О. І. Лейпунського, Інститут математики – акад. М. О. Лаврентьєва.

28 червня 1943 р. відбулися урочисті Загальні збори АН, на яких заслухали підсумки роботи Академії в Башкирії. Указом Президії Верховної Ради БАРСР нагороджено 15 академіків і членів-кореспондентів Почесними грамотами Верховної Ради БАРСР за високі заслуги у справі мобілізації природних ресурсів та в галузі соціально-культурного будівництва республіки (див. док. № 89). Почесною грамотою Верховної Ради БАРСР було нагороджено весь колектив АН УРСР. Постановою Копейського міського комітету ВКП(б) від 4 жовтня відзначено роботи науковців Інституту чорної металургії (див. док. № 93). У березні 1944 р. за поданням Башкирського обкому КП(б) Верховна Рада БАРСР нагородила грамотами Л. А. Кульського та І. Т. Гороновського за методи очищення питної води (див. док. № 110).

Діяльність Академії наук України в евакуації завершувалася. За цей період її керівний орган – Президія, очолювана акад. О. О. Богомольцем, провела 88 засідань в Уфі (липень 1941 р. – вересень 1943 р.), 15 засідань у Москві (жовтень 1943 р. – травень 1944 р.), розглянула біля 800 питань організаційного, науково-організаційного і наукового характеру. Співробітники інститутів суспільних наук, крім наукової роботи, розгорнули широку пропагандистську діяльність та прочитали понад 1000 лекцій у тилових частинах армії й евакогоспіталах (лише науковцями Інституту історії та археології було прочитано 508 лекцій (див. док. № 69, 70) та видано десятки науково-популярних брошур і статей на тему боротьби слов'янських народів за незалежність (див. додаток «Регести протоколів»). У складі Відділу суспільних наук працювала велика група письменників, композиторів, художників – М. І. Вериківський, П. О. Козицький, І. А. Кочерга, Н. С. Рибак, М. Т. Рильський, П. Г. Тичина, Ю. І. Яновський та ін. (див. док. № 6). Їхні натхненні твори антифашистського характеру піднімали моральний дух воїнів і цивільного населення.

Важливе значення мали роботи українських учених у галузі охорони здоров'я. Понад 40 учених, у тому числі 24 доктори і кандидати медичних наук, два члени-кореспонденти – М. М. Сиротинін і О. Ю. Лур'є – працювали провідними спеціалістами армії та фронтів, були лікарями фронтових госпіталів^{*12}. Інститут клінічної фізіології розгорнув заготівлю і відправлення на фронт консервованої крові, його колективом було розроблено методику запобігання раневому сепсису, розроблено методи ефективного лікування зору (акад. В. П. Філатов), завдяки чому тисячам поранених воїнів повернули зір. Учені Інституту клінічної фізіології перебували у діючій армії на таких посадах: І. М. Іщенко – головний хірург Півден-

^{*12} Вісник АН УРСР. – 1971. – № 6. – С. 6–7.

но-Західного фронту, Р. С. Кавецький – старший інспектор-консультант фронтового евакоштабу Південно-Західного і Сталінградського фронтів, В. Х. Василенко – головний терапевт 1-го Українського фронту, Д. Н. Яновський – головний терапевт 3-го Українського фронту. Вагомий внесок у справу охорони здоров'я зробили: О. О. Богомолець, М. М. Губергріц, М. Д. Стражеско. З метою ліквідації дефіциту ліків понад 150 наукових співробітників Відділу біологічних наук АН включилися в роботу з вивчення лікарських рослин і виготовлення медичних препаратів. На фронт було відправлено до 3 млн доз^{*13} антиретикуючої цитотоксичної сироватки (АЦС), що сприяла швидкому загоєнню ран, а також вікасола (вітамін К₃), що застосовувався для припинення кровотечі (див. док. № 123). Тільки у 1943 р. за самовіддану працю отримали урядові нагороди академіки: С. О. Патон – звання Героя Соціалістичної Праці, П. П. Будников, Я. О. Парнас; чл.-кор. А. І. Кіпріанов – Сталінську премію; 8 академіків АН рекомендували в дійсні члени АН СРСР – П. Г. Тичину, М. В. Птуху, Л. А. Булаховського, Г. Ф. Проскуру, Є. О. Патона, М. Д. Стражеска, А. О. Сапегіна, О. І. Лейпунського; у члени-кореспонденти – М. М. Боголюбова (див. док. № 70 та додаток «Регести протоколів»); М. Т. Рильського обрали дійсним членом АН УРСР (див. док. № 83).

Частина території України була звільнена від загарбників у жовтні 1943 р. Радянські війська наблизилися до Києва. У вересні – листопаді 1943 р. у звільнені наукові центри України Президія, з метою підготовки до реевакуації своїх установ в Україну, направила бригади та уповноважених для з'ясування стану академічних приміщень та обладнання інститутів. До Харкова у вересні прибув М. М. Середенко, який провів детальну перевірку майна та приміщень інститутів Енергетики, Фізико-технічного, Чорної металургії (див. док. № 92); до Києва в листопаді приїхала бригада вчених у складі О. А. Шокола, М. Д. Тарнавського, С. В. Русакова, П. Т. Марковського, М. М. Щербакова, завданням якої було обстежити академічні установи та підготувати довідки для розгляду Президії (див. док. № 95, 98, 100). 2 грудня 1943 р. для участі у відбудові підприємств і господарства Харкова Президія прийняла рішення про переведення туди 22 наукових співробітників із Відділу технічних наук (див. док. № 97, 106). АН розробляла план реевакуації й вирішила звернутися до РНК УРСР з проханням розмістити всі установи АН у Києві та зберегти її структуру (див. док. № 96).

6 лютого 1944 р. ЦК КП(б)У і РНК УРСР схвалили постанову Президії АН щодо реевакуації в Україну та визначили термін переїзду: 15 березня – 15 квітня 1944 р. (див. док. № 104). Постановами РНК СРСР, ЦК КП(б)У та РНК УРСР було відновлено діяльність Лабораторії ізотопів, дозволено розпочати будівництво Центрального республіканського ботанічного саду АН (див. док. № 99, 111). Від академіків АН надійшло ряд пропозицій щодо утворення низки нових установ – Лабораторії сільськогосподарської механіки, Астрономічної обсерваторії, Музею українського музикознавства при Інституті народної творчості і мистецтва, Станції широтних досліджень, Центрального республіканського природничого музею та Лабораторії ґрунтознавства (див. док. № 102, 103, 107, 114, 139, 149). Провівши

^{*13} ЦДАГО України, ф. 1, оп. 14, спр. 741, арк. 13.

в евакуації 33 місяці, Академія поверталася (квітень – червень 1944 р.) на вщент зруйновану і розграбовану Україну.

По-іншому складалася доля залишків академічних установ, що залишилися на окупованій території. Нацистська Німеччина у своїх планах відводила Україні особливу роль як базі для закладення фундаменту могутності рейху і подальшого завоювання Сходу. Проте свої справжні геополітичні плани Німеччина не оприлюднювала. Офіційно ж підтримувалась ідея української незалежної держави, зокрема А. Розенберг – рейхсміністр окупованих східних областей – у своїх виступах і публікаціях висловлювався за утворення чотирьох великих держав: Балтентланд (протекторат), Україна (національна держава), Кавказ (федеративна держава), Росія. Представниками рейху в цих країнах мали бути рейхскомісари.

З окупацією України її територія була поділена на зони, які знаходились у різних умовах окупаційного режиму, що перш за все зумовлювалось політикою нацистської Німеччини й держав фашистського блоку щодо України в контексті створення «нового порядку» в Європі. Тут діяли цивільна та військова адміністрації. Цивільна адміністрація встановлювалась на захоплених територіях, значно віддалених від лінії фронту. Територія військової адміністрації обмежувалась прифронтовою зоною, а її розміри залежали від багатьох факторів, які диктувались станом лінії фронту та вимогами армії.

Поділ етнічних українських земель почався ще до нападу нацистської Німеччини та її сателітів на Радянський Союз. За Віденським арбітражем від 2 листопада 1938 р., Німеччина та Італія змусили Чехословаччину передати фашистській Угорщині південну частину Словаччини та Закарпатської України^{*14}, а в березні 1939 р. Угорщина окупувала всю Закарпатську Україну. 29 серпня 1939 р. Рібентроп і Молотов підписали німецько-радянський пакт про ненапад й додатковий секретний протокол, який визначав сфери впливу двох держав, у тому числі й поділ територій Польщі і Західної України (п. 2 секретного протоколу)^{*15}. Після нападу 1 вересня 1939 р. Німеччини на Польщу радянські війська 17 вересня перейшли кордон Польщі. В результаті цих дій кордон Німеччини та СРСР був установлений по лінії Нарев–Буг–Сян. Українська Галичина з центром у Львові й Волинь були приєднані до Радянської України. До Німеччини відійшли території, заселені етнічними українцями: Лемківщина, частина Посяння, Холмщина й Підляшшя (4 дистрикти), на яких утворено Генеральну губернію. У липні 1941 р. декретом Гітлера до Генеральної губернії приєднано Галичину з центром у Львові (5-й дистрикт)^{*16}, яку Німеччина вважала своєю територією, як таку, що раніше належала Австро-Угорській імперії. До фашистської Румунії були приєднані Північна Буковина і Бессарабія. З просуненням фронту на схід за договором від 19 серпня 1941 р. Німеччини і Румунії останній було віддано Одеську область, яка отримала назву «Трансністрія», південні райони Вінницької та західні райони Миколаївської областей. На територіях України, відданих Румунії та Угорщині, запроваджувалась адміністративна система цих держав.

^{*14} Советская историческая энциклопедия. – М., 1963. – Т. 3. – С. 343.

^{*15} Энциклопедия III-го рейха. – М., 1996. – С. 214.

^{*16} Encyklopedia Powszechna PWN. – Warszawa, 1974. – S. 36.

Для здійснення нацистських планів на захоплених територіях 17 липня 1941 р. Гітлер видав наказ, за яким українські землі передавались до рейхсміністерства окупованих східних територій^{*17}, чим запроваджувалось цивільне управління. 20 серпня 1941 р. утворено рейхскомісаріат «Україна» під керівництвом Е. Коха з центром у м. Рівне^{*18}. До відання рейхскомісаріату ввійшло 6 генеральних округів – Волинь, Поділля, Житомир, Київ, Дніпропетровськ та Миколаїв. Під військовим управлінням перебували Крим, східні та північно-східні регіони України. Таким чином, територія України була підпорядкована чотирьом різним адміністраціям.

На окупованій території залишилася значна частина наукових співробітників установ АН (за деякими даними, $\frac{3}{4}$ наукового складу АН^{*19}). Серед них академіки та члени-кореспонденти у Києві – Б. С. Лисін, В. О. Плотников, В. Г. Шапошников, Ю. Д. Соколов, О. К. Котельников, С. М. Кулик; у Львові – К. Й. Студинський, В. Г. Щурат, Ф. М. Колесса; у Дніпропетровську – К. І. Татомир; в Одесі – Г. І. Маркелов; у Харкові – М. І. Кузнецов, Л. П. Крамаренко. Значну групу становили професори ВНЗ. 30 червня 1941 р. українські національні діячі Львова під керівництвом Я. Стецька проголосили Акт незалежності, за яким відновлювалася Українська держава та створювався її уряд. До складу новоутвореного уряду ввійшли відомі учені, в тому числі і колишні співробітники відділів установ АН УРСР, зокрема І. Ольховський (відділ Інституту економіки АН) зайняв посаду міністра фінансів; В. Радзикович (відділ Інституту української літератури ім. Т. Г. Шевченка АН) став міністром освіти та віровизнань; Ю. Полянський (директор Львівського природознавчого музею АН) став посадником Львова^{*20}. Відразу ж почались арешти українських діячів у Німеччині та Генеральній губернії. Українська національна рада змушена була припинити діяльність, оскільки 30 червня німецькі війська захопили Львів, а наступного дня в місто увійшли кілька ейнзацкоманд. Особливо жорстоко розправилася з жителями міста команда під керівництвом бригаденфюрера СС Шоенгарта, проводячи масове знищення єврейського населення, політичних діячів, які підтримували радянську владу, в тому числі було розстріляно велику групу відомих діячів науки (див. док. № 314). На вимогу німецької влади деякі українські політичні групи в Генеральній губернії заявили про сприяння планам Німеччини. Після скасування Львівської Української національної ради керівництво на себе перебрав Український центральний комітет (УЦК), очолюваний проф. В. Кубійовичем. УЦК перебував у Кракові, проте намагався поширити свій вплив на всю Генеральну губернію. Під його протекторатом у Кракові було утворено Українське видавництво та його філію у Львові.

Покладаючись на легальне становище УЦК, наукові кола Львова зробили спробу відновити діяльність Наукового товариства ім. Т. Шевченка, залучивши до співпраці частину співробітників колишніх відділів установ АН. 17 вересня 1941 р. відбулося перше засідання Правління НТШ, до якого увійшли: І. Боднар,

*17 Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні / Зб. док. – К., 1963. – С. 14.

*18 Там само. – С. 34.

*19 Історія Академії наук України. 1918–1993. – К., 1994. – С. 113.

*20 Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. – Львів, 2005. – С. 410.

І. Грабар, М. Капуста, Р. Цегельський, В. Сімович, І. Крип'якевич, В. Левицький (див. док. № 194). Правління постановило звернутися до УЦК з проханням врегулювати юридичне оформлення Товариства (реєстрацію) в окупаційному уряді Генеральної губернії, проте легалізувати діяльність Товариства не вдалося (див. док. № 207). Німецька влада заборонила його діяльність, а майно забрала під керівництво своїх комісарів. Натомість вона обіцяла утворити Інститут ім. Т. Г. Шевченка. Було розроблено положення про Інститут, про що оголошено в пресі, але далі цього справи не пішли, залишившись лише у проекті (див. док. № 279). НТШ проводило нелегальні засідання, на яких вирішувалися організаційні питання (фінансування, відновлення роботи ліквідованих у 1939 р. секцій, кабінетів, плани наукових робіт, вибори нових почесних та дійсних членів) та питання про приміщення (з вересня 1941 р. до травня 1942 р. було проведено 10 засідань). Наукові праці, виконані у цей період ученими НТШ, ховалися до кращих часів. Єдиною легальною науковою установою, яка працювала в дистрикті Галичина, був Львівський науково-дослідний інститут лісівництва, що займався питаннями охорони лісів, видавав науково-популярні праці. Легально діяло Об'єднання праці українських наукових робітників (див. док. № 307), при якому проводилась робота деяких кабінетів філологічної секції НТШ, зокрема, Етнографічного під керівництвом акад. Ф. М. Колесси. Співробітники Кабінету продовжували українознавчі студії і підготували до друку низку наукових праць, у тому числі «Улюблені пісні Івана Франка», «Культ української народної пісні в Галичині», «Народний одяг Галичини», «Народна кераміка» та ін. (див. док. № 288). Працював історичний гурток під керівництвом І. Крип'якевича (див. док. № 199). На шпальтах газет «Краківські вісті», «Львівські вісті», часопису «Наші дні» друкувались повідомлення про наукове життя не лише Львова, Києва, Харкова, але й ряду інших міст окупованої України, що свідчить про зв'язки, які встановлювались у науковому середовищі різними способами. Продовжував роботу Український національний музей (колишній Музей АН УРСР) (див. док. № 199). Музей мав відділи: давнього мистецтва XII–XIII ст., образотворчого мистецтва XIV–XVIII ст., новітнього українського мистецтва XIX–XX ст., народного мистецтва, українського рукопису XVII–XVIII ст. У 1942 р. тут нараховувалось 80 тис. експонатів^{*21}. Львівські бібліотеки у 1942 р. за рішенням окупаційної влади було об'єднано в Державну бібліотеку, до складу якої увійшла також бібліотека НТШ.

На території рейхскомісаріату «Україна» окупанти запровадили нацистську колоніальну політику, що несла з собою планомірне винищення і вивезення на тяжкі роботи до рейху українського населення. Перш за все це стосувалося еліти нації – діячів науки, культури, мистецтва. Були спроби організувати українську владу в Києві. Тут почала діяти Українська Національна Рада під керівництвом М. І. Величківського (серпень 1941 р.). До складу Ради увійшли співробітники Академії наук^{*22}. Рада висунула ноту протесту Німеччині проти приєднання Галичини до Генералгубернаторства та проти передачі Одеського й Миколаївського

^{*21} Антонюк Н. В. Українське культурне життя в «Генеральній губернії» (1939–1944 рр.). – Львів, 1997. – С. 92.

^{*22} Городинський З. Українська Національна Рада. Історичний нарис. – К., 1993. – С. 28.

округів під адміністрацію Румунії, вважаючи це розчленуванням України. Рада провела низку заходів щодо оформлення інституцій, які могли б репрезентувати Українську державу, серед них й Української академії наук. 17 вересня 1941 р. акад. В. Г. Шапошников провів загальні збори Київського будинку учених, на яких було прийнято Тимчасове положення про Будинок (див. док. № 194). Кількома днями пізніше (21–22 вересня) утворено Київську міську управу (КМУ) під головуванням проф. О. П. Оглоблина та його заступника В. П. Багазій^{*23}, яка діяла як українська допоміжна адміністрація, «максимально використовуючи задекларовану спочатку окупантами підтримку національному рухові»^{*24}. Академію наук підпорядковували відділу культури та освіти Київської міської управи та взяли на міський бюджет. Уповноваженими від УАН в Управі призначили професорів В. М. Прилипка та М. Я. Кирпиченка (див. док. № 201).

З київськими ученими попередньо обговорювались питання про склад Президії Академії наук та її Президента. Після проведення низки заходів щодо в'яснення стану академічних інститутів, їх майна та чисельності персоналу 20 жовтня 1941 р. керівник відділу культури та освіти К. Т. Штепа видав наказ про затвердження Президії АН у складі шести осіб, в тому числі двох членів Президії – академіків В. Г. Шапошнікова і Б. С. Лисіна – та голів Відділів УАН: Фізично-математичного – проф. В. С. Чудинова, Природничого – проф. М. К. Шматька; Технічного – акад. В. О. Плотникова, Історичного – проф. О. П. Оглоблина. Таким чином, було затверджено поділ УАН на чотири Відділи. Директорами інститутів призначили: Історії України – М. Г. Андрусяка, Археології – проф. Н. Д. Полонську-Василенко, Мовознавства – проф. П. Й. Горецького, Економіки та статистики – проф. М. І. Величківського, Геології – проф. М. К. Шматька, Зоології – проф. М. В. Шарлеманя, Математики – проф. В. С. Чудинова, Мінеральної сировини – акад. Б. С. Лисіна, Біохімії – проф. С. Є. Боржковського, Хімії – акад. В. О. Плотникова, Органічної хімії – акад. В. Г. Шапошнікова, Фізики – проф. В. А. Терлецького, Гірничої механіки – проф. К. В. Понька, Ботаніки – проф. С. І. Бордзиловського, Електрозварювання – проф. В. В. Шеверницького, Гідрології – проф. М. В. Терпугова, Будівельної механіки – проф. Ф. П. Чередниченка, в. о. директора Бібліотеки АН – О. І. Полуляха, його заступником – М. В. Кривенюка (див. док. № 201). При Інституті будівельної механіки під керівництвом О. О. Пиковського організовувався Будинок техніки (див. док. № 213). Робилися спроби налагодити роботу Видавництва УАН (див. док. № 205). У грудні 1941 р. новопризначений голова Київської міської управи В. П. Багазій на подання УАН затвердив обрання в дійсні члени Академії професора, доктора М. К. Грунського та професора, доктора В. С. Чудинова (див. док. № 226). Ученим секретарем УАН обрали М. Я. Кирпиченка (див. док. № 223), а потім Неодмінним секретарем – В. С. Чудинова (див. док. № 229). Офіційних документів про обрання В. О. Плотникова Президентом УАН не знайдено, проте, «Краківські вісті» повідомляли, що він був обраний Президентом Академії (див. док. № 242), та

^{*23} Українське слово. – 1941. – 21 вересня.

^{*24} *Винар Л.* Олександр Петрович Оглоблин (1899–1992). – К., 2000. – С. 33.

ззначалося це у звітній документації керівника групи «Наука» доктора фон Франке (див. док. № 239).

З метою обрахунку коштів, необхідних на утримання Академії, комісія контролюю-інспекційного відділу Київської міської управи у грудні 1941 р. провела обстеження матеріально-технічного стану та кількісного складу установ УАН. За даними комісії, у 20 інститутах працювало 150 наукових співробітників. Комісія констатувала, що в окремих інститутах УАН велася деяка наукова робота, зокрема, в Інституті мовознавства та Інституті літератури і фольклору – над виданням «Кобзаря», правописом та німецько-українським словником; в інститутах: Хімії, Ботаніки, Зоології, Гідробіології, Гідрології, Електрозварювання, Фізики, Геології – над завданнями, поставленими німецькою владою. Інститут геології з Геологічним музеєм досліджували горючі газу, нафту України, родовища п'єзокварців на Волині, проблеми знебарвлення моріонів Волині, виготовлення алюмінію з каолінів України. На матеріалах Геологічного музею готувалися праці з висвітлення геологічної будови України для проведення практичних геологічних робіт, зокрема було зібрано картографічний матеріал та ознайомлено з корисними копалинами й геологічною будовою України німецьких геологів; надано зразки п'єзокварців для випробовування в Берліні; для військової будівельної організації «Тодта» підбирались матеріали про пісковики, а для Берліну та Краківської гірничої академії – матеріали щодо корисних копалин України. У катастрофічному стані знаходились інститути: Археології, Історії України, Органічної хімії і хімічної технології, лабораторії та ботанічні сади Інституту ботаніки. Не працювали інститути: Будівельної механіки і Гірничої механіки. Більшість співробітників цих інститутів не мали роботи і голодували. Будинки Академії не забезпечувались паливом і світлом (див. док. № 223). Враховуючи обмежену матеріально-технічну базу установ, відсутність необхідних коштів, малочисельний науковий склад, Управа прийняла рішення про об'єднання частини установ. Науково-дослідний інститут географії та Українське науково-дослідне бюро санітарної статистики об'єднали з Інститутом економіки УАН, утворивши Інститут економіки, статистики та географії УАН; Науково-дослідний інститут експериментальної медицини – з Інститутом клінічної фізіології УАН, після об'єднання його передали до відділу охорони здоров'я Міської управи; до Інституту ботаніки УАН передали обладнання, бібліотеку та 40 га землі Української філії Академії сільськогосподарських наук (див. док. № 223, 224). За завданням Президії УАН установи склали перспективні плани роботи (див. док. № 198, 223), які так і не були реалізовані. Зокрема, Інститут ботаніки планував проводити селекційні роботи технічних та лікарських рослин, Інститут економіки, статистики та географії планував провести збір статистичних матеріалів для аналізу стану економіки на початку війни, продовжити роботи над складанням геофізичної та економічної карти Правобережної України (див. док. № 223). При Інституті історії України збереглася цінна бібліотека – 25 тис. томів, з використанням якої Інститут почав розробляти тематику з історії українського народу (док. № 217). Проте фінансів на проведення робіт в УАН українська адміністрація не мала.

Поки українська місцева влада намагалася боротися з жахливою розрухою міста і голодом, німецький окупаційний уряд розробляв власні плани щодо культурних цінностей українського народу. З жовтня 1941 р. при рейхскомісаріаті «Укра-

їна» утворено Головну робочу групу під керівництвом Ф. Зайбота, якій поставили завдання обстежити установи науки, культури та освіти. Головна робоча група складалась з чотирьох робочих груп, в тому числі групи «Наука», очолюваної фон Франке. 8 жовтня 1941 р. за розпорядженням Е. Коха представники Головної робочої групи прибули до Києва. 5 січня 1942 р. фон Франке доповідав рейхскомісару про стан наукових установ Києва, зокрема, про УАН: «Розвиток Академії наук дозволяє припустити за можливе цілковитий її розпуск. Те, що мені було повідомлено про першого секретаря Академії, пана В. С. Чудинова, дало мені підстави просити СД зайнятися ним більш детально. Неможливо, щоб він і надалі займав свою посаду в Академії. Це дасть мені нагоду розпустити нинішню Президію і доручити керівництво справами доценту фольксдойче, кінцевим результатом чого буде ліквідація головної організації Академії – Президії» (див. док. № 228). 14 січня 1942 р. А. Розенберг видав пам'ятку для співробітників Головної робочої групи та робочих груп, згідно з якою вони мали перевірити установи, що представляли всі наукові галузі, крім прадавньої і ранньої історії, етнографії та музики. Для територій, що управлялися військовими, питання проведення обліку культурних цінностей робочі групи Головної робочої групи повинні були узгоджувати з військовим командуванням. Для ревізії установ на територіях, де було встановлене цивільне управління, групам надавались окремі спеціальні вказівки. Групи мали здійснити опис майна наукових установ усіх видів (ВНЗ, академій, галузевих інститутів, наукових бібліотек, науково-дослідних та експериментальних організацій і об'єднань) з метою визначення їх цінності та вжиття заходів щодо їх обліку. Особливу увагу групи мали звернути на установи, що представляли інтерес для німецької військової економіки та медичні (ветеринарія, сільське господарство, медична техніка). Наукове майно установ та результати наукових досліджень (крім гуманітарних установ) мали братися під охорону. Бібліотеками, архівами та музеями займались окремо спеціальні уповноважені оперативного штабу А. Розенберга (див. док. № 232).

15 січня 1942 р. Е. Кох видав розпорядження про підпорядкування генералкомісару Києва УАН та Університету (див. док. № 233). Виконуючи розпорядження, генералкомісар Києва В. Магунія вирішив взяти у підпорядкування комісаріату Університет, Політехнічний інститут та всі установи УАН природничого і технічного профілю, а установи гуманітарного профілю після ліквідації Президії закрити, залишені – «очистити» від українців (див. док. № 228). Інститут археології він пропонував віддати в розпорядження професора Р. Штампфуса (див. док. № 233, 275). Про це рішення 21 січня 1942 р. було повідомлено Київську міську управу. При цьому зазначалося, що заходи для збереження кадрів проводитись не будуть і Міська управа брати їх на утримання не має права, оскільки сама у великій заборгованості перед генералкомісаріатом. Бібліотеки ліквідованих академічних інститутів – Етнографії, Історії, Мови, Літератури – зобов'язували передати до Бібліотеки УАН. При Міській управі залишались Музей ім. Т. Г. Шевченка та Театральний музей (див. док. № 235). Колишній директор Інституту історії України М. Г. Андрусак згадував, що фон Франке на сторінках «Нового українського слова» цинічно заявляв: «нема історії України, як і історії українського народу; є

тільки історія української території, за яку боролись сусідні великі держави, тепер німецький народ вирішує боротьбу на свою користь»^{*25}.

Після завершення ревізування наукових установ протягом листопада 1941–січня 1942 р. фон Франке, повідомляючи 3 лютого 1942 р. рейхсміністра А. Розенберга про стан наукових установ у Києві, констатував, що УАН «після відступу більшовиків слугувала науці не чим більше, як політичним прагненням українського націоналізму» і зазначав, що: «не визнана німецьким цивільним управлінням Всеукраїнська Національна Рада знаходилася при Президії Академії» (див. док. № 238). З 10 лютого до 28 березня 1942 р. за завданням Міської управи Академію наук перевіряла комісія під головуванням акад. В. О. Плотникова з метою з'ясування стану АН та можливостей її використання для рейху. 28 березня комісія звітувалася про результати роботи. Основним її висновком було, що «робота Президії АН від 15.02.42 припиняється..., наукові секретарі відділень АН звільнені з посад»^{*26}. Після ліквідації Президії АН з метою переорієнтації роботи установ на потреби рейху рейхскомісаріат здійснив кілька заходів щодо утворення нових науково-дослідних установ, результатом яких стала повна руйнація структури УАН. В першу чергу було переформовано установи медичного профілю УАН – їх передали до компетенції доктора фон Тьорне. Інститут мікробіології з приміщенням і оснащенням – німецькому Інституту гігієни; Інститут електрозварювання – до Дніпровської верфі; Інститут гідрології мав працювати на німецькі військові служби. Велике значення рейхс- та генералкомісаріат Києва надавали Інституту зоології УАН. Фон Франке пропонував його перевести до Головної групи – «Сільське господарство», а гербарій вивезти до Німеччини. Інститут неорганічної хімії і хімічної технології, Інститут біохімії УАН об'єднали з Інститутом харчової промисловості, хімічним факультетом Політехнічного інституту та хімічним факультетом Університету – в Інститут хімії генералкомісаріату. Інститут фізики УАН був використаний вермахтом як майстерня з виготовлення деталей машин для цукрової промисловості. Інститут геологічних наук з Музеєм об'єднали з Інститутом гірничої промисловості в єдиний Інститут генералкомісаріату. Інститут будівельної механіки УАН об'єднали з будівельним факультетом Політехнічного інституту. До генералкомісаріату передали Інститут статистики, економіки і географії. Бібліотеку АН було віддано під керівництво доктора Й. Бенцінга. До генералкомісаріату було передано Видавництво АН, а книжкові бази АН – доктору Й. Бенцінгу. Матеріальні цінності і обладнання установ АН відійшли під управління проректора Університету О. С. Грузинського (див. док. № 239). У віданні Київської міської управи залишався Ботанічний сад АН, крім оранжереї, яка знаходилась у користуванні професора Зоммера (див. док. № 245). Група «Наука» вважала можливим використати для роботи на рейх в новоутворених інститутах тільки фізиків і математиків. Однак, за свідченням генералкомісара В. Магунії, «зі 150 чоловік, які працювали в інститутах АН, 125 осіб були евакуйовані, мобілізовані або втекли, решта – в кількості 25 осіб, були

^{*25} В боротьбі за українську державу. (Есеї, спогади, свідчення, літописання, документи Другої світової війни) / Під ред. Г. Марунчака. – Вінніпег, 1990. – С. 803–817.

^{*26} Бібліотеки Києва під час нацистської окупації (1941–1943). – К., 2004. – С. 265.

прийняті у якості співробітників» (див. док. № 275). Таким чином, результатом роботи групи «Наука» в Києві була ліквідація структури УАН, Університету та Політехнічного інституту.

Проте, реорганізація установ УАН не була остаточною. Наступними заходами окупаційної влади у цьому плані була спроба утворення великих крайових інститутів. За наказом Е. Коха від 6 червня 1942 р. утворили Крайовий інститут господарських досліджень та краєзнавства. Куратором інституту призначили проф. Грюнберга, виконавчим директором – М. Розенберга (див. док. № 257). На пропозицію професора Р. Штампуса, уповноваженого з питань прадавньої та давньої історії рейхскомісаріату «Україна», утворено Окружну службу з питань прадавньої та давньої історії під керівництвом доктора Грімма. До неї увійшли відділ прадавньої та давньої історії Всеукраїнського центрального історичного музею, Інститут археології АН, Антропологічний музей АН, етнографічні колекції та зібрання монет, що знаходились у Лаврі. Окружну службу розташували в приміщенні колишнього музею Леніна (тепер Будинок учителя). 6 червня 1942 р. Бібліотеку АН було перетворено на Центральну бібліотеку рейхскомісаріату України (див. док. № 257). Циркуляром від 30 вересня 1942 р. Е. Кох підпорядковував вищезазначені наукові установи відділу науки та культури рейхскомісаріату. Керівниками окремих наукових напрямів призначали німців (див. док. № 278).

Особливу увагу окупаційна влада зосереджувала на використанні сільськогосподарських угідь України. 13 жовтня 1942 р. було утворено Крайове відомство з питань сільськогосподарських досліджень та навчання, до завдань якого входило не тільки освоєння сільськогосподарського потенціалу України, але й підготовка українських спеціалістів у професійних школах. Рейхскомісар України зазначав, що «залучення німецьких спеціалістів до подолання всіх проблем сільськогосподарського управління та сільськогосподарського обслуговування, завжди повинні проводитись у обмеженому обсязі, тому підготовка працюючих місцевих спеціалістів знаходиться в колі німецьких інтересів» (див. док. № 280). Протягом 1943 р. було утворено низку крайових інститутів. Так, з метою проведення наукових досліджень у галузі хімії для воєнних цілей Німеччини, відповідно до циркуляра Е. Коха від 22 лютого 1943 р., у Києві було утворено Крайовий інститут хімії та хімічної технології. До інституту увійшли Хімічний інститут генералкомісаріату, Інститут органічної хімії і хімічної технології АН, Силікатно-хімічна лабораторія (див. док. № 283). За циркуляром Е. Коха від 5 квітня 1943 р., на базі колишнього Інституту геологічних наук УАН утворено Крайовий інститут родовищ (корисних копалин) (див. док. № 286), а на базі Будівельного інституту, Інституту металотехніки та Фізичної майстерні (колишній Інститут фізики АН) – Крайовий інститут дослідження матеріалів. Інститут дослідження палива реорганізували в Крайовий інститут дослідження палива (див. док. № 287). 1 червня 1943 р. утворено Крайовий природознавчий музей з підпорядкуванням Крайовому управлінню архівами, бібліотеками та музеями. До Музею передавались зібрання Музею зоології АН та Зоологічного музею Київського університету (див. док. № 289).

Для керівництва організованими крайовими інститутами, за наказом фон Франке від 25 серпня 1943 р., утворювався Крайовий дослідницький центр, з тимчасовим розташуванням у Києві. Контроль за роботою Центру здійснювався відділом політики та керівником відділу науки та виховання рейхскомісаріату. Основ-

ним завданням Центру був науково-політичний нагляд за фаховим регулюванням та адміністративним керівництвом крайових інститутів, а також сприяння розвиткові наукових досліджень у галузях, особливо важливих для воєнних планів нацистської Німеччини. Окрім Крайового дослідницького центру було утворено Спеціальну групу сільськогосподарських досліджень з філією у Херсоні. Крайовому дослідницькому центру підпорядковувалось 9 крайових інститутів із 14 дослідними станціями; Спеціальній групі сільськогосподарських досліджень – 11 крайових інститутів і Херсонській філії – 5 крайових інститутів із трьома дослідними станціями. (див. док. № 293).

Фінансування досліджень крайових інститутів здійснював німецький уряд. Розгорнути широку наукову діяльність вони не встигли, але були виконані деякі замовлення вермахту та німецького командування (див. док. № 98, 100, 302, 303, 305, 306, 308). Широкомасштабний наступ радянських військ змусив нацистський уряд прийняти рішення про вжиття заходів щодо переміщення крайових інститутів подальше від лінії фронту. За наказом фон Франке від 13 листопада 1943 р. Крайовий дослідницький центр та Крайовий інститут господарських досліджень і краєзнавства були переміщені з Києва до Вінниці. Устаткування Крайового інституту дослідження матеріалів та Крайового інституту палива було перевезено до Вінниці й Данцінга; Крайовий інститут хімії і хімічної технології – до Кракова. Крайовий інститут прадавньої та давньої історії та Інститут дослідження корисних копалин переведено до Кам'янець-Подільського. Колекції Музею зоології вивезено до Кракова у Східний інститут. Інститути, підпорядковані Спеціальній групі сільськогосподарських досліджень, були перевезені до Познані та Одеси (див. док. № 299, 316).

У Дніпропетровську, що входив до рейхскомісаріату «Україна», реорганізація наукових установ проводилась дещо в іншому напрямі. Оскільки цивільна окупаційна влада робила тут ставку на активну розробку надр України та на використання місцевої потужної металургійної промисловості, то було утворено допоміжні науково-дослідні установи, які увійшли окремими структурними підрозділами до Дніпропетровського університету. Всього було утворено 8 установ, у тому числі Гідробіологічний інститут, Інститут фізіології та клінічної медицини, Інститут місцевого господарства, Інститут прикладної фізики та хімії (див. док. № 253), Науково-дослідний Інститут фізики та математики, який працював у складі двох відділів: фізики (очолив проф. О. І. Марченко) й математики (очолив В. А. Ройтер – колишній співробітник Інституту фізичної хімії АН) (див. док. № 262, 264), що отримували завдання від німецького командування та вермахту за окремими науковими темами. При Політехнічному інституті подібних структурних підрозділів не утворювали, натомість навчальні факультети досліджували такі науково-прикладні проблеми, як відновлення і експлуатація шахт, складання описів корисних копалин України, використання алюмінієвих шлаків, пошуки та експертиза будівельних матеріалів (граніти, вапняки, піски) і мінеральної сировини. Металургійний факультет інституту працював над розробленням проблеми виплавки високоглиноземних шлаків, виготовляв проекти сталеварних цехів. Факультет будівельних матеріалів проводив консультації щодо міцності деталей мостів, здійснював експертизу та випробовування цементу і бетону, проводив аналіз ґрунтів для будівництва мостів і доріг німецькими воєнними організаціями. Хімічний фа-

культет працював над проблемою виготовлення посрібленого піску для знезараження питної води; виготовлення ртутних препаратів та ефіру для потреб військових (див. док. № 258).

У зоні дії військової адміністрації опинився великий науковий центр України – Харків, де умови діяльності української місцевої адміністрації, з одного боку, знаходилися в жорстких рамках, а з іншого, порівняно із територіями цивільного управління, вона мала ширші повноваження і можливості. Оскільки Харків до війни був центром української паливної промисловості, тут існувала Рада з'їзду гірників Півдня Росії з розвинутою мережею підлеглих їй установ. Інститути Вугільний і Вугільно-хімічний обслуговували Донецький кам'яновугільний басейн, де була зосереджена хімічна, буровугільна, торф'яна, нафтова, газова та інші галузі промисловості. Розвинена енергетика Лівобережжя диктувала необхідність мати в Харкові проектні, монтажні, дослідні організації у цій галузі. Металургійна та металобробна промисловість обслуговувалась інститутами Металів та Чорної металургії, значною кількістю лабораторій і дослідним заводом. Окрім мережі спеціальних навчальних закладів у Харкові на 1941 рік зосереджувалась значна кількість науково-дослідних інститутів, лабораторій, станцій та науково-експериментальних виробництв (понад 60 установ), які розподілялись за галузями наук: промисловості (18 інститутів і установ); медичних (28 установ); сільськогосподарські (15 установ) (див. док. № 206). Більшість інститутів після відступу радянських військ мали неушкоджене устаткування, кваліфіковані кадри. Бургомістром Харкова німецьке командування призначило проф. О. І. Крамаренка. За його ініціативою 5 листопада 1941 р. група харківських учених прийняла рішення про утворення органу для охорони науково-дослідних інститутів міста та для налагодження зв'язків з УАН у Києві. 12 та 29 листопада 1941 р. Харківська міська управа видала наказ про Комітет науково-дослідних установ (див. док. № 209), затвердила положення про нього та взяла на баланс на правах окремого відділу управи (див. док. № 212). Очолив Комітет проф. О. І. Крамаренко. Першими кроками діяльності Комітету були заходи щодо об'єднання 64 інститутів у 11 науково-дослідних установ, що дозволило б не тільки сконцентрувати наукові кадри, але й раціональніше використати кошти. 16 січня 1942 р. О. І. Крамаренко звернувся у Київ до Президії УАН з проханням надати допомогу в організації Харківської філії УАН, затвердити перелік новоутворених інститутів і асигнувати 1,5 млн крб. на перший квартал 1942 р. (див. док. № 234), але у самої Президії грошей не було, 5 березня 1942 р. Рада затвердила директорів інститутів. Зокрема, Науково-дослідний інститут енергетики (колишній АН УРСР) очолив доктор технічних наук В. Т. Цветков, а Інститут металів (до якого увійшов Інститут чорної металургії АН) – проф. Є. Є. Фарафонов; Фізико-технічний інститут АН перебував у розпорядженні німецького командування (див. док. № 243). У березні 1942 р. О. І. Крамаренко вдруге звернувся листом до УАН щодо організації філії Академії, який передав через проф. Є. О. Добровольського (див. док. № 244). Проте, скоординувати дії київським і харківським ученим не вдалося. На цей час Президія УАН була закрита, а її структуру зруйновано.

15 червня 1942 р. Комітет наукових установ було реорганізовано у Раду наук (див. док. № 261). 22 червня 1942 р. штандарт комендант генерал-лейтенант Шмідт-Льоган видав наказ про призначення О. І. Крамаренка президентом ново-

утвореної Ради наук та зобов'язав його надалі виконувати накази військового господарчого командування Харкова. Бюджетний план діяльності наукових установ міста попередньо мав подаватися на узгодження військового командування. Рада наук складалась з 9 постійних членів та членів Ради за посадою й членів Ради за запрошенням, куди входили директори інститутів та уповноважені представники від громадських організацій, зокрема Харківського українського наукового товариства. При Президії Ради, що складалася з президента, віце-президентів, ученого секретаря, діяв Комітет сприяння охороні й відбудові зруйнованих храмів і пам'ятників старовини та 8 секцій: хімічна, сільськогосподарська, металургії і машинобудування, будівельно-силікатна, енергетична, гірничо-геологічна, медична, навчально-методична. Для видання наукових праць утворили редакційну комісію «Наукового бюлетеня» (див. док. № 261). З 1942 р. напрями наукових досліджень установ було переорієнтовано військовим командуванням на виконання завдань рейху та німецького командування. Так, Інститут металів до плану на друге півріччя 1942 р. вніс теми стосовно одержання ванадію з керченських руд, покращання бесемерівського металу за допомогою синтетичних сумішей, використання природно легованих чавунів для одержання якісних відливок, виплавка високоякісного чавуну для переробки в печах з квасним йодом та ін. (див. док. № 260). Інститут енергетики повинен був дослідити місцеві види палива Лівобережної України, їх геологічну, фізико-хімічну, теплоенергетичну характеристику; розробку напівуніверсальної груби для спалювання високовологих та вологих сортів твердого мінерального палива; техніко-економічне обґрунтування користі низьковольтної мережі та ін. (див. док. № 263). Все ж основна маса учених Харкова роботи не мала і змушена була втікати з міста, шукаючи засобів для існування. Під час німецької окупації у Харкові, за неповними даними, загинуло понад 80 відомих учених (див. док. № 296). 23 грудня 1942 р. Рада наук Харкова припинила діяльність.

Окрім наукових установ у травні 1942 р. у Харкові, як і в інших центрах України, розпочали діяльність науково-громадські організації. Майже одночасно у місті почали працювати «Просвіта» і Харківське українське наукове товариство (див. док. № 241). Проте, ці організації діяли недовго. Важливо зазначити, що, на відміну від державних наукових установ, науково-громадські організації у зв'язку з національним спрямуванням їх діяльності заборонялися і закривалися окупаційною владою. В такий спосіб було заборонено діяльність НТШ у Львові; 2 вересня 1942 р. заборонене Харківське українське наукове товариство (див. док. № 276). На землях, окупованих фашистською Угорщиною, було заборонено наукове товариство «Мозаїк» (див. док. № 282, 291). У Трансністрії румунський уряд заборонив українську мову та встановив жорсткий окупаційний режим; наукові установи було реорганізовано і підпорядковано румунській адміністрації – департаменту культури і освіти. При Одеському університеті діяла низка наукових установ. Навчальний процес у Трансністрії проводився румунською мовою, при наборі на роботу перевага надавалася особам румунського походження. У всіх установах ділові папери велися лише румунською мовою (див. док. № 297, 300, 309). З метою нав'язування і поширення фашистської ідеології було утворено Інститут антикомуністичних досліджень (див. док. № 297, 300), який діяв до звільнення Одеси від окупантів.

З усього сказаного видно, що окупаційна влада в Україні і не збиралася розгорнути тут академічні установи. Вона лише намагалася, використовуючи місцеві наукові кадри, провадити дослідження, підпорядковані переважно завданням підтримки німецької армії та окупаційного режиму. Тому всі її згадані спроби не дали ніякого результату.

На звільненні від окупантів території України планово поверталися з евакуації установи АН УРСР і швидко розпочинали науково-дослідні роботи. Протягом березня – квітня 1944 р. ешелон за ешелонам до Києва прибували зі співробітниками й обладнанням установи АН, останніми повернулися в Україну Інститут електросварювання та Фізико-технічний інститут. 21 червня 1944 р. Президія провела перше засідання у своєму приміщенні. За її завданням прискореними темпами переглядалися тематичні плани робіт установ, відновлювалися їх відділи. 17 липня 1944 р. РНК УРСР на клопотання Президії АН прийняв постанову «Про структуру АН УРСР», за якою було розділено Інститут мови і літератури ім. Т. Г. Шевченка та відновлено роботу Інституту мовознавства, Інституту української літератури ім. Т. Г. Шевченка, Кабінету для вивчення єврейської мови, літератури і фольклору; розділено Інститут історії та археології та відновлено роботу Інституту історії України, Інституту археології; розділено Інститут фізики та математики і відновлено роботу Інституту математики та Інституту фізики; розділено Інститут зообіології і відновлено роботу Інституту зоології, Інституту мікробіології, Інституту гідробіології, Карадазької біологічної станції; розукрупнено Інститут будівельної механіки та відновлено роботу Інституту будівельної механіки, Інституту гідрології та гідротехніки. На базі Інституту народної творчості та мистецтв утворено Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії. Крім того, Академії наук дозволялось утворити нові установи та заклади: Ботанічний сад, Астрономічну обсерваторію, Лабораторію з проблем швидкісних машин і механізмів (див. док. № 135).

Уряд республіки на прохання керівництва Академії дозволив широко відзначити 25-річчя заснування найвищої наукової установи України. У вересні 1944 р. за рішенням ЦК КП(б)У та РНК УРСР було утворено Ювілейний комітет, до якого увійшли урядові і партійні діячі, академіки, композитори і архітектори. 26 вересня 1944 р. громадськістю республіки широко відзначався ювілей Академії. Святкування транслювалося по радіо, знімалося на кінострічки. Загальні збори Академії проходили в Державному оперному театрі ім. Т. Г. Шевченка у Києві. У ці дні за видатні заслуги в галузі розвитку науки, культури і техніки Указом Президії Верховної Ради СРСР були нагороджені Орденом Леніна академіки: А. О. Сапегін, М. М. Федоров, В. П. Філатов, М. Г. Холодний; Орденом Трудового Червоного Прапора академіки: О. І. Білецький, О. О. Богомолець, Л. А. Булаховський, К. Г. Воблий, О. М. Динник, М. Я. Калинович, М. М. Крилов, О. Я. Орлов, М. В. Птуха, М. Д. Стражеско, Д. К. Третяков, П. Г. Тичина; чл.-кор.: Ф. П. Белянкін, В. П. Протопопов; доктор історичних наук М. Н. Петровський; Орденом Вітчизняної війни I ступеня акад. Є. О. Патон; Орденом Вітчизняної війни II ступеня акад. М. О. Лаврентьєв; Орденом Червоної Зірки академіки: П. П. Будников, О. Є. Корнійчук, О. В. Палладін, М. Т. Рильський, доктори наук: К. І. Ващенко, Р. Є. Кавецький; орденом «Знак пошани» – 23 члени-кореспонденти, доктори і кандидати наук; медаллю «За трудову доблесть» –

28 докторів і кандидатів наук; медаллю «За трудову відзнаку» – 9 науково-технічних співробітників АН (див. док. № 144).

Радянськими військами звільнялася територія Західної України. Відразу ж Президія АН звернулася до уряду з проханням сприяти у відновленні діяльності відділів установ Академії у Львові. Для з'ясування становища з кадрами у місті та стану будівель академічних установ було відряджено чл.-кор. П. А. Власюка. 23 серпня 1944 р. Львівський обком партії прийняв постанову про поновлення діяльності відділів установ АН, зобов'язавши міські органи управління надати їм всебічну допомогу в ремонті та забезпеченні обладнанням. Тут до роботи були запрошені 3 академіки, 42 доктори наук, 17 наукових співробітників, 129 співробітників без наукового ступеня та адміністративно-фінансових працівників (див. док. № 141). У вересні Президія постановила відновити роботу Львівських відділів низки установ АН: Інституту української літератури ім. Т. Г. Шевченка, Інституту мовознавства, Інституту історії України, Інституту економіки, Інституту археології, Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії, Інституту математики, Природничого музею, філії Бібліотеки АН (із завданням обслуговування наукових установ у Львові), Друкарні (із завданням обслуговування потреб Редакційно-видавничої ради АН), Управління справами для обслуговування відділів. З метою розширення дослідної бази для науково-дослідної роботи відділів Президія звернулася до уряду з проханням передати з відання Управління по справах мистецтва НКО УРСР до Академії Національний музей українського мистецтва та Етнографічний музей (див. додаток «Регести протоколів»). Для забезпечення загального керівництва роботою відділів установ АН у Львові на постійну роботу були направлені уповноважені від Президії, Відділу фізико-хімічних та математичних наук, Відділу біологічних наук та Бібліотеки АН. Неоціненну допомогу в налагодженні роботи Львівських відділів надали відомі учені: В. О. Сельський (геофізик), С. І. Субботін (геофізик), А. І. Кіпріанов (хімік); О. С. Вялов (геолог), Б. В. Гнеденко (математик), О. О. Нестеренко (економіст), М. Г. Попов (ботанік) (див. док. № 174).

26 грудня 1944 р. були проведені загальні збори наукових співробітників відділів АН у Львові, які обговорили стан справ та плани наукової роботи на 1945 р. (див. док. № 150). На зборах від Президії АН була присутня комісія, члени якої підготували висновки. В них, зокрема, пропонувалося об'єднати відділи установ суспільних наук в Інститут суспільних наук із шістьма відділами – української мови, української літератури, історії України, економіки, мистецтвознавства, фольклору, етнографії та археології; створити Інститут природничих наук, головним завданням якого мало стати вивчення природних багатств Західних областей України, Буковини і Закарпаття; всі установи об'єднати у Львівську філію АН (див. док. № 165). Цю пропозицію підтримали й львівські вчені, зокрема М. С. Возняк, Ф. М. Колесса, В. Г. Щурат, І. П. Крип'якевич, М. Ю. Смішко, І. С. Свенціцький (див. док. № 161). Президія підтримала пропозицію і звернулася до уряду УРСР. Головним аргументом висувалась необхідність перетворення Львова на великий центр промисловості, науки і культури Західної України. Проте, вирішення питання уряд відклав через відсутність належних коштів. Фронт вимагав великих витрат – як людських, так і матеріальних.

Звичайно, складним для Академії наук був відбудовчий процес. Академія понесла величезні втрати – зруйновані будівлі, розграбовані установи, лабораторії, бібліотеки, музеї, кабінети, сади; втрата на фронті й в окупації значного наукового потенціалу. Не було жодної установи АН у Києві, Харкові, Дніпропетровську чи Львові, діяльності якої б не було нанесено тяжких збитків. Понад рік (3 квітня 1943 р. – 1944 р.) працювали комісії у складі спеціалістів у різних галузях, господарські та фінансові інспектори, які встановлювали рівень збитків, нанесених республіці. В АН було створено Центральну комісію під керівництвом акад. Б. І. Чернишова, у складі академіків К. Г. Воблого, М. В. Птухи, членів-кореспондентів А. І. Кіпріанова, Є. С. Бурксерера та ін. Було встановлено, що на евакуацію й реевакуацію АН УРСР витрачено 29 млн 435 тис. 200 крб.; зруйновано будівель на 15 млн 220 тис. крб.; втрачено устаткування, транспортні засоби, багаторічні насадження, робочу і продуктивну худобу на 110 млн 917 тис. 300 крб. Найбільші втрати понесли: Центральна бібліотека АН – 38 млн 832 тис. 800 крб., Львівська філія – 27 млн 205 тис. 600 крб., Інститут ботаніки – 10 млн 28 тис. 400 крб., Фізико-технічний інститут у Харкові – 9 млн 460 тис. 500 крб. (див. док. № 161). Повної розрухи зазнали трансформаторні підстанції, дослідні станції, шахтні колодязі і та ін. Загибло надзвичайно цінне обладнання рентгено-установок вартістю 532 тис. 300 крб., спеціальні комутатори, контрольно-вимірювальні прилади, мікроскопи, машини для випробувань на суму 10 млн 750 тис. крб. та ін. (див. док. № 162).

Для розгортання наукової роботи необхідні були перш за все приміщення як для робочих кімнат, так і під лабораторії. Матеріально-технічна та лабораторна база наукових досліджень була вщент зруйнована. Катастрофічно не вистачало наукових кадрів. Все ще перебуваючи в стані війни, держава не могла належним чином фінансувати науку. Якщо порівняти асигнування, які уряд УРСР міг виділити у 1944 р. (24,4 млн крб.) для відновлення матеріально-технічної та лабораторної бази Академії, відбудови приміщень, житла із загальною сумою збитків, нанесених Академії, то вони становили лише 15% від цієї суми. Тому віцепрезидент АН акад. М. О. Лаврентьєв просив уряд асигнувати додатково 2 млн 400 тис. крб. на розробку проектної документації капітального будівництва в АН (див. док. № 167). Обмеженість коштів компенсувалась фізичною працею вчених на відбудові інститутських приміщень, яких катастрофічно не вистачало. Гостро стояла проблема лабораторного забезпечення для проведення досліджень. У зв'язку з цим О. О. Богомолець неодноразово ставив перед урядом питання про будівництво великої універсальної майстерні, яка б забезпечувала діяльність установ технічного профілю, а також повернення майна Академії з Німеччини, Польщі, Румунії та закупівлю нового наукового обладнання і літератури за кордоном (див. док. № 183, 184, 189, 191, 192).

Для проведення наукових досліджень потрібна була й нова іноземна наукова література. На обмін іноземною літературою українським урядом у 1944 р. було асигновано 10 тис. крб. (у 1943 р. союзним урядом – 23 тис. 500 крб.), у зв'язку з чим О. О. Богомолець звертався до М. С. Хрущова з клопотанням збільшити кош-

ти на закупівлю іноземної наукової літератури, особливо у США та Англії^{*27}. Проте Академія мала обмаль власної літератури для обміну. У червні 1944 р. голова Редакційно-видавничої ради АН повідомив ЦК КП(б)У про обсяги наукової літератури, виданої АН, зокрема у 1942 р. – 9 назв, обсягом 50 друкованих аркушів, тиражем 19 тис. екземплярів; у 1943 р. – 35 назв, обсягом 229 друкованих аркушів, тиражем 58 тис. екземплярів; у 1944 р. (станом на 31 травня) – 8 назв, обсягом 82 друкованих аркуші, тиражем 34 тис. екземплярів (див. док. № 116).

Завдання Академії наук з відбудови народного господарства, втрати персонального складу вимагали поповнення складу Академії новими науковими кадрами. На підставі спільної постанови ЦК КП(б)У та РНК УРСР від 29 серпня 1944 р. Академія 10 вересня 1944 р. оголосила про проведення додаткових виборів на 21 вакансію дійсних членів і 16 вакансій членів-кореспондентів. 9–13 лютого 1945 р. відбулася сесія АН, на якій було обрано 15 дійсних членів і 18 членів-кореспондентів (див. док. № 142). Відновлення зруйнованого війною сільського господарства України вимагало залучення до розробки цих проблем потужної групи вчених цієї галузі. Тому 24 серпня та 4 вересня 1945 р. Президія прийняла рішення утворити Відділ сільськогосподарських наук. До нього пропонувалось ввести Інститут лісництва, Інститут фізіології рослин, Інститут ентомології і фітопатології та Лабораторію машинобудування і проблем сільського господарства забезпечити кадрами вчених-академіків (А. О. Сапегін, М. М. Гришко, О. І. Душечкін, О. Н. Соколовський, В. П. Поспелов, В. Я. Юрьєв, Т. Д. Лисенко) та членами-кореспондентами і докторами наук. Пропозицію АН затвердили РНК УРСР та ЦК КП(б)У 20 жовтня 1945 р. (див. док. № 82 та додаток «Регести протоколів»). З осені 1944 р. відновила роботу академічна аспірантура і докторантура. Вже на початок 1945 р. в Інститутах АН нараховувалось 32 аспіранти, а на кінець року – 92 та 26 докторантів (див. док. № 93). З метою зміцнення науковими кадрами Львівських відділів туди було направлено на постійну роботу велику групу провідних учених АН. На кінець 1945 р. у Львові працювало 11 академіків і членів-кореспондентів, 28 докторів наук^{*28}. Після проведення довиборів дійсних членів і членів-кореспондентів в АН працювало 70 академіків (у тому числі у Києві – 42, Харкові – 4, Львові – 3, Одесі – 2) і 79 членів-кореспондентів (у Києві – 49, Харкові – 12, Львові – 3, Одесі – 1, Дніпропетровську – 1, Донецьку – 1). А також на кінець 1945 р. – 165 докторів і 334 кандидати наук^{*29} (в установах Відділу суспільних наук – 185, фізико-хімічних і математичних наук – 264, біологічних наук – 214, технічних наук – 180) (див. док. № 193).

Таким чином, у 1944–1945 рр. в Академії відбувався процес структурних змін, які закріпив новий Статут, затверджений урядом 6 лютого 1945 р. Відповідно до Статуту Академія підпорядковувалась безпосередньо РНК УРСР, виконуючи основне своє завдання: «всебічне піднесення теоретичних і прикладних наук в СРСР, вивчення та розвиток досягнень союзної і світової наукової думки, сприяння використанню їх на практиці і активна участь у будівництві української соціаліс-

^{*27} ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 1524, арк. 68.

^{*28} ЦДАГО, ф. 1, оп. 70, спр. 370, арк. 40.

^{*29} Історія Академії наук України. 1918–1993. – К., 1994. – С. 119.

тичної культури» (див. док. № 156). Статут визначив шляхи виконання основного завдання, порядок обрання дійсних членів, почесних членів і членів-кореспондентів, загальні органи управління, склад установ АН та порядок їх організації (див. док. № 153).

21 лютого 1945 р. Президія прийняла постанову про розподіл обов'язків між її членами, за якою перший віце-президент акад. О. В. Палладін виконував обов'язки заступника Президента, був головою Планової комісії, здійснював керівництво кадрами АН; віце-президент акад. Є. О. Патон відповідав за забезпечення установ АН обладнанням як імпортованим, так і вітчизняним, у тому числі репараційним; віце-президент акад. М. О. Лаврентьєв керував Адміністративно-фінансовим управлінням та Управлінням справами АН; член Президії акад. Г. В. Курдюмов обійняв посаду голови Редакційно-видавничої ради й керував діяльністю Видавництва та Друкарні; член Президії акад. О. М. Динник обійняв посаду голови Аспірантської комісії та Комісії наукової пропаганди; члену Президії акад. М. М. Гришку підпорядковувались підсобне господарство і Будинок відпочинку; членам Президії – головам Відділів – доручалось керівництво діяльністю бюро Відділів. Бібліотеку АН УРСР було підпорядковано Відділові суспільних наук (див. док. № 157).

Звітуючись про роботу АН у 1945 р. віце-президент акад. О. В. Палладін на Загальних зборах 25–28 квітня 1946 р. констатував, у першій половині 1945 р. робота Академії проходила ще в умовах війни, тому діяльність Академії була підпорядкована потребам фронту і тилу; велике місце в них займала оборонна тематика. Тільки у другій половині року вчені змогли повернутися до опрацювання найбільш важливих, вузлових проблем кожної науки. Робота АН весь рік була пов'язана з питаннями відновлення народного господарства України, вагому частину становили проблеми Західних областей України. Але працювати повноцінно не вдавалося. Не всі інститути, як у 1944, так і у 1945 р., змогли завершити організацію своїх лабораторій і майстерень, відновити будівлі, створити необхідну матеріально-технічну базу для досліджень. Великою проблемою залишалось укомплектування інститутів науковими та науково-технічними кадрами. Багато учених ще перебували в лавах армії. Так, у Відділі суспільних наук у 1945 р. працювали 185 наукових співробітників, а науково-допоміжного персоналу на початку року – 67, в кінці року – 107. У Відділі фізико-хімічних і математичних наук на 1 січня 1945 р. – 212 наукових співробітників, на кінець року – 264; науково-допоміжного персоналу – 66, на кінець року – 168. В установах Відділу біологічних наук на 1 січня 1945 р. наукових співробітників було 179, а в кінці року – 214; науково-допоміжного персоналу, відповідно, 48 і 122. У Відділі технічних наук на 1 січня 1945 р. було 160 наукових співробітників, а на кінець року – 180; науково-допоміжного персоналу, відповідно, 48 і 122. Проте, значних успіхів досягли установи Відділу суспільних наук. Зокрема, були підготовлені підручники для вищих шкіл. Видано нариси з історії громадсько-політичного руху на Україні у XIX ст., збірник історії України у документах і матеріалах, здано до друку наукові записки Інституту історії України та збірник «Україна перед визвольною війною 1648–1656 рр.». Інститут мовознавства почав друкувати російсько-український словник; Інститут економіки підготував до друку ряд наукових праць, зокрема 1-й том економічної географії під редакцією акад. А. Г. Воблого та збірник про

народне господарство України; Кабінет по вивченню єврейської мови, літератури й фольклору підготував до видання «Російсько-єврейський словник».

Установи Відділу фізико-хімічних і математичних наук розширили свою тематику. Тут було утворено кілька нових установ, зокрема на базі Інституту хімії утворено Інститут загальної і неорганічної хімії та Інститут органічної хімії, розпочала роботу Лабораторія металофізики. В Харкові організовано Лабораторію ґрунтознавства, а у Львові – новий Відділ геологічних наук. Ряд вагомих результатів досягли вчені Інституту математики, так акад. М. О. Лаврентьєв розробив новий метод, що мав велике значення для різних завдань теорії функцій комплексних змін та для завдань аеро- і гідродинаміки. За цю роботу вченого було нагороджено Сталінською премією. Значних успіхів досягли акад. Г. В. Пфейффер – в узагальненні задач Пфаффа та член-кореспондент М. М. Боголюбов – у питаннях нелінійної механіки. Значні результати були здобуті в Інституті фізики при вивченні електронних процесів у напівпровідниках, що відкрило можливість досліджувати електрони в фізичних тілах. Доктор математичних наук С. І. Пекар отримав результати для з'ясування оптичних та фотоелектричних властивостей кристала. Інститут фізичної хімії, переведений до Києва, багато сил віддав на організаційну роботу, проте, здобув дуже важливі теоретичні результати (акад. П. П. Будников у вивченні фізико-хімічних процесів стабілізації доломіту). Фізико-технічний інститут розробив прилади для контролю вакуумних систем; розробив теорію багатоанодних магнетронів для радіолокації; тут виявлено новий ефект підвищення межі текучості кальциту під дією тимчасового підвищення температури та ін. Інститут загальної і неорганічної хімії працював над проблемами комплексних сполук, неводних розчинів, електронних процесів, проблем очищення води. Тут підготували до друку монографію акад. В. О. Плотников за результатами досліджень неводних розчинів та чл.-кор. Я. Н. Фіалков – за результатами досліджень комплексних сполук. Інститут органічної хімії працював в основному над питаннями будови колоїдів та сенсibilізуючої дії ціанових барвників, над каротином, над питаннями використання місцевих видів палива та проблемами, пов'язаними з відбудовами харчової промисловості України. Найважливіші результати були одержані в галузі органічного синтезу та ціанових барвників; розроблено новий метод одержання карбоціанів і оригінальний метод синтезу похідних та ізолю. Наслідки досліджень передано для впровадження у відповідні галузі промисловості. Інститут геологічних наук, окрім практичних робіт, мав ряд великих теоретичних досягнень, так наприклад, підготував до друку монографію «Петрологія українського кристалічного масиву» (акад. В. І. Лучицький та чл.-кор. М. П. Семененко). Окрім того, чл.-кор. М. П. Семененко розробив теорію багатофазного тектонічного формування залізорудних родовищ.

Незважаючи на недовгий строк роботи, цікаві результати у наукових дослідженнях здобули в Лабораторії ґрунтознавства, зокрема, акад. О. Н. Соколовським було створено нову ґрунтово-сольову гіпотезу походження лісів, одержання можливості використовування солонцювання не лише як геотехнічного засобу, а й як засобу стабілізації головних розчинів при глибокому свердлуванні.

Керована акад. О. Я. Орловим Полтавська гравіметрична обсерваторія одержала низку важливих результатів спостережень. О. Я. Орлов встановив координати

полносу обертання, прийняті для редукції астрономо-геодезичних розрахунків, що були запропоновані для міжнародного використання.

Установи Відділу біологічних наук були повністю розграбовані окупантами. Звідси було вивезено не тільки устаткування, гербарії, колекції, бібліотеки, але й наукові кадри (серед них відомий вчений М. В. Шарлемань). Проте за рік колективам інститутів вдалося частково завершити облаштування своїх лабораторій, відбудову матеріально-технічної бази, і більшість з них змогла організувати наукову роботу, в результаті чого отримані важливі результати. В Інституті ботаніки завершено та передано до друку третій том довідників «Флора України» та «Лікарські рослини УРСР». В Інституті зоології акад. Д. К. Третьяковим складено загальну філогенетику, в якій розроблено основи філогенетики та філогенії типів рослинного і тваринного світу, а також розроблено підстави для об'єднання ряду старих типів в один новий тип – передхордових. Інститут освоїв метод культивування дубового шовкопряда в природних умовах. Учені Інституту гідробіології встановили втрати та подали прогноз щодо складу планктону в майбутньому Кременчуцькому водосховищі; вивчили біологічні особливості видів риб України і залежність розміщення їх від швидкості течії річок; встановили залежність поділу та хімічного складу бентосу від хімічних властивостей ґрунту. Інститут мікробіології вирішив ряд важливих теоретичних та практичних питань, а саме: було виявлено закономірність розмноження азотобактерій; встановлено два нових види токсичних грибів зерна і виявлено потреби цих грибів у росткових речовинах, а також здобуто цікаві наслідки роботи з бактеріофагу. Інститутом клінічної фізіології було закінчено комплексне вивчення раневого сепсису як найбільш важкого ускладнення раневої інфекції та видано методичні вказівки щодо застосування АЦС. Інститут біохімії працював над дослідженням проблем обміну речовин і в результаті висвітлив перші етапи перетворення вуглеводів в головному мозкові та встановив, що в мускульній тканині амідна група гютоміну безпосередньо утилізується для синтезу азотових сполук і таке інше; отримано новий важливий матеріал для розуміння патології аліментарної дистрофії та для діагностики перебігу цього захворювання.

Інститути Відділу технічних наук в основному були зайняті відновленням своєї матеріально-технічної бази, лабораторій і майстерень. Найвагоміших результатів досяг Інститут гірничої механіки, який працював над вивченням електромеханіки і питань міцності та стійкості в гірничій промисловості. Найважливішими результатами його наукових розробок можна назвати такі: новий метод розрахунку підймальних канатів; теорія електромеханічних та електропневматичних молотків; наближена нелінійна теорія пружних тонких оболонок; стійкість пружних систем. Інститут чорної металургії працював над питанням використання природних газів УРСР для цементації автотракторних деталей; підвищення стійкості металургійних агрегатів; фізичних основ теорій перетворень; одержання високоякісних чавунів та над розробкою нових методів фізичної хімії в металургійному виробництві. Інститут електрозварювання продовжував розробляти проблеми автоматичного швидкісного електрозварювання під шаром флюсу. Всі наслідки своїх досліджень Інститут негайно впроваджував у виробництво. Інститут енергетики працював над проблемами автоматизації енергетичних процесів; над вивченням процесів теплопередачі та шляхів їх інтенсифікації, а також над використанням

місцевих енергоресурсів. Лабораторія машинобудування та проблем сільськогосподарської механіки виконала важливі урядові завдання, за що співробітники отримали нагороду та подяку від уряду.

Узагальнюючи підсумки роботи Академії наук УРСР протягом 1941–1945 рр., слід констатувати її вагомий внесок у перемогу. На фронтах воював кожен третій науковий співробітник Академії, кожен четвертий з них загинув, 40 учених, у тому числі 24 доктори і кандидати медичних наук, двоє членів-кореспондентів працювали провідними спеціалістами в армії. Колосальні матеріальні втрати понесла Академія наук, лише сума збитків, пов'язаних з евакуацією, становила 29 млн 435 200 крб., а загальна сума втрат – 156 млн 981 тис. 800 крб.

Зусиллями уряду та Президії Академії наук було збережено науковий потенціал, завдяки чому вона зуміла не тільки надати вагому наукову допомогу у зміцненні обороноздатності, але й значно вплинути на розвиток народного господарства місць перебування її установ і науковців у евакуації, де було розроблено понад 360 наукових тем, майже 200 – комплексних, 100 – впроваджено у виробництво, встановлено зв'язки з 326 установами, організаціями і підприємствами. Науковими розробками учені досягли важливих результатів у таких галузях, як розвиток енергетичної бази, стратегічних ресурсів, охорони здоров'я та сільського господарства. Вагоме місце у діяльності АН займали проблеми, пов'язані з відбудовою народного господарства України. Наукові розробки Академії наук у цьому напрямі були присвячені ряду загальноекономічних, енергетичних, сировинних і сільськогосподарських проблем.

В евакуації ученими АН було прочитано близько 800 наукових доповідей (всього за 1941–1945 рр. – 1100 доповідей. Див. додаток «Перелік наукових доповідей»), опубліковано понад 2000 наукових праць в академічних і загальносоюзних наукових виданнях (див. додатки «Перелік наукових доповідей» та «Бібліографія наукових видань»). Регулярно проводилися громадсько-політичні форуми, у яких брали участь місцеві науковці та громадськість. У 1942–1943 рр. відбулося 20 сесій і зборів. Лише за 1942 р. у м. Уфа було проведено 5 загально-академічних та 4 сесії Відділень, близько 10 наукових конференцій (див. додаток «Регістри протоколів»). Близько 50 співробітників захистили кандидатські і докторські дисертації без підготовки в аспірантурі (до Великої Вітчизняної війни в Академії наук було 268 аспірантів)^{*30}. АН одна з перших відгукнулася на заклик про утворення грошового фонду на придбання воєнної техніки для армії, внісши до нього близько 1 млн крб.^{*31}

* * *

Окремо слід сказати про джерельну базу висвітлення історії академічної науки в 1941–1945 рр. Досліджувались документи та матеріали центральних державних архівів вищих органів влади і управління України і Росії, які здійснювали керівництво наукою: Центрального державного архіву вищих органів влади і управління

^{*30} ЦДАГО України, ф. 1, оп. 70, спр. 150, арк. 85.

^{*31} Радянська Україна. – 1944. – 30 вересня.

ня України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Центрального державного кінофотофоноархіву ім. Г. С. Пшеничного України, Центрального державного історичного архіву України м. Львова, Державного архіву Російської Федерації, Російського державного архіву економіки, Російського державного архіву соціально-політичної історії. Також було досліджено документи установ місцевих органів влади, що зберігаються у державних архівах Київської, Львівської, Дніпропетровської, Одеської, Закарпатської, Харківської областей. Надзвичайно цінна інформація знаходиться у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (Інститут архівознавства, Інститут рукопису), Наукової бібліотеки імені В. Стефаника НАН України, відомчих архівів Національної академії наук України (фонд Президії НАН та її установ), Російської академії наук (фонд Президії).

Узагальнюючі документи, що характеризують основні напрямки діяльності Академії наук УРСР, її матеріального та технічного забезпечення, структури, штатів, фінансування наукових досліджень та ін. зберігаються в Центральних державних архівах України і Росії, у фондах вищих органів влади і управління колишнього СРСР та УРСР, а також у архівних фондах партійних органів – політбюро ЦК КП(б)У та його відділах. Документи, що відображають політичне та ідеологічне керівництво наукою в період Великої Вітчизняної війни, зосереджені у фондах Центрального державного архіву громадських об'єднань України – це фонд Центрального комітету компартії України (ф. 1). ЦК КП(б)У – вищий партійний керівний орган, який складався таких структурних підрозділів: Пленум, Політичне бюро, Організаційне бюро, Секретаріат. Вони приймали на своїх засіданнях рішення, які були обов'язковими як для партійних організацій, так і для державних установ, у тому числі наукових. У роки Великої Вітчизняної війни, коли територія УРСР була тимчасово окупована, більшість членів ЦК перебували у діючій армії. На окупованій території з 2 жовтня 1942 р. до 29 червня 1943 р. діяв нелегальний ЦК, створений для керівництва партизанським рухом і підпільних організацій, і так само вирішував усі питання, що були прерогативою останнього передвоєнного ЦК, обраного 17 травня 1940 р.^{*32} У архівному фонді за воєнний період стосовно діяльності української Академії наук зберігаються протоколи засідань Політбюро та матеріали до них, матеріали з питань евакуації та реєвакуації після визволення територій УРСР, доповідні записки Президента та Президії АН УРСР про наукову діяльність, з питань фінансування, штатних розписів, матеріального забезпечення наукових співробітників, матеріали про збір коштів на танкову колону «За Радянську Україну». Проекти спільних постанов ЦК КП(б)У та РНК УРСР щодо евакуації Академії в Москву. Тут зберігаються зведені відомості про злочини нацистів та збитки, нанесені ними народному господарству України, у тому числі Академії наук УРСР. Листування державних діячів, у тому числі голови РНК УРСР М. С. Хрущова з ЦК ВКП(б) й РНК СРСР та його заступника М. П. Бажана стосовно проблем Академії наук у евакуації та після реєвакуації, листування Президента АН УРСР та директорів академічних уста-

^{*32} Центральний державний архів громадських об'єднань України. Путівник. – К., 2001. – С. 14, 23.

нов з різних науково-організаційних та наукових питань, у тому числі про утворення нових наукових установ, міркування про організацію роботи Академії наук після реєвакуації до Києва (акад. О. О. Богомолець), а також листи з неволі примусово вивезених з України вчених (акад. В. Г. Шапошников, акад. В. О. Плотников).

Оргбюро ЦК КП(б)У щодо науки представлено такими архівними документами, як проекти постанов: про структуру Академії наук, її статут (1944), утворення нових установ, вибори дійсних членів та членів-кореспондентів АН УРСР, довідки про діяльність парторганізацій установ Академії після реєвакуації, матеріали щодо святкування 25-річчя АН УРСР (1945). Окремим фондом (ф. 166) в архіві зберігаються документи Комісії з історії Великої вітчизняної війни при АН УРСР (всього 1108 справ), що була підпорядкована відділу агітації ЦК КП(б)У та АН (з лютого 1944 р. перейшла у повне підпорядкування АН УРСР). Тут зберігаються листування Комісії з установами, організаціями та окремими особами; спогади партизанів і учасників воєнних дій (оборона міст Києва, Одеси); копії документів Центрального і Українського штабів партизанського руху, документи нацистських установ, командування вермахту, що діяли на території України – накази, розпорядження німецьких властей про окупаційні режими в областях України, зведення і звіти німецької поліції про цивільне населення України; документи про наслідки розслідування воєнних злочинів та завданих збитків нацистами України.

Документи вищих державних органів влади і управління зберігаються у відповідних центральних державних архівах України і Росії: Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України, Центрального державного кінофотофоноархіву ім. Г. С. Пшеничного України, Державного архіву Російської Федерації, Російського державного архіву економіки, Російського державного архіву соціально-політичної історії. Як правило, загальні проблеми науки у період Великої Вітчизняної війни представлено у фонді Ради Народних Комісарів України (ф. 2), Державної планової комісії при РНК УРСР (ф. 337). Документальний масив репрезентовано законодавчими та розпорядчими документами: декретами, постановами союзного та республіканського урядів про евакуацію Академії наук у 1941 р., реєвакуацію до Москви у 1943 р. та до Києва у 1944 р., про фінансування, утворення нових наукових установ, виділення приміщень (для установ та житла), забезпечення досліджень обладнанням та приладами, про вибори у дійсні члени та члени-кореспонденти АН УРСР, а також щодо матеріального забезпечення вчених, підвищення заробітної плати. Після реєвакуації АН до Києва союзний та республіканські уряди приділяли значну увагу капітальному будівництву приміщень для інститутів, відбудові зруйнованих будинків, виділенню земельних ділянок під будівництво та проблемі забезпечення установ АН науковими кадрами (аспірантура, відзив учених з лав Червоної Армії, направлення учених для роботи в установах АН та її філіях з інших міст України та союзних республік).

У вищеназаних архівах Росії зберігаються матеріали, надіслані з урядових установ УРСР стосовно проблем життєдіяльності АН УРСР. Це поодинокі клопотання уряду стосовно фінансування досліджень оборонного значення, забезпечення українських учених в евакуації житлом та продовольством, про надання транспортних засобів для реєвакуації установ спочатку до Москви, а потім в Україну, матеріали (доповідні записки, акти, зведені акти стосовно збитків, нанесених АН)

Надзвичайної комісії зі встановлення і розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників та їх спільників та нанесеного ними збитку громадянам, колективним господарствам, товариствам, організаціям, державним підприємствам і установам СРСР (ЧГК) (ф. 7021). У фонді Верховної Ради СРСР (ф. 7523) зберігаються матеріали про відзначеннями державними нагородами СРСР учених України за наукові досягнення.

Крім урядових документів, у фондах цих архівів зберігаються документи, надіслані від Президії АН УРСР. В основному це оригінали загальних звітів про наукову діяльність та адміністративно-фінансову діяльність АН за кожен рік, про наукові зв'язки з фабриками, заводами, лабораторіями, сільськогосподарськими підприємствами та шпиталями; клопотання про відкриття нових установ та фінансування, матеріальне забезпечення учених, наукові відрядження в межах УРСР, СРСР та за кордон; про участь учених АН у відбудові великих промислових центрів УРСР, зруйнованих війною та ін. У фондах вищих органів влади та управління також зберігається офіційне листування тодішнього Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця з нагальних потреб життєдіяльності АН в умовах евакуації, порядок перевезення установ.

Документи Ради по евакуації при РНК СРСР (ф. 6822) містять інформацію про евакуацію АН УРСР у липні – листопаді 1941 р. Документи РГАСПІ фонду ЦК ВКП(б) (ф. 17) – про рішення Політбюро ЦК ВКП(б) від 24 червня 1941 р. щодо утворення Ради з евакуації, а від 30 червня 1941 р. – про утворення Державного комітету оборони СРСР. Тут зберігаються протоколи засідань Башкирського ВКП(б), де можна знайти інформацію про розташування установ АН в Уфі, зв'язки АН з організаціями і підприємствами Башкирської АРСР та матеріальне забезпечення учених у 1941–1943 рр. Про вибори дійсних членів та членів-кореспондентів до АН УРСР та АН СРСР, про присвоєння Інституту мовознавства АН УРСР імені професора-лінгвіста О. О. Потебні, про присвоєння звання Героя Соціалістичної Праці дійсному члену АН УРСР Є. О. Патону та Президенту АН УРСР акад. О. О. Богомольцю, про нагородження Орденом Леніна акад. М. В. Луговцова та акад. О. В. Палладіна, нагородження акад. О. І. Душечкіна – Орденом Червоного Трудового Прапора, нагородження орденами й медалями інших працівників АН УРСР, про проведення ювілеїв акад. М. Т. Рильського, акад. О. Є. Патона, акад. О. І. Білецького, О. М. Соколовського та ін. Важливі матеріали про делегацію України та Білорусії, у складі якої були вчені АН, відряджену на конференцію у Сан-Франциско, де вирішувалось питання зі створення Організації Об'єднаних Націй.

У фонді Ради Народних Комісарів СРСР (ф. 5446) зберігаються матеріали (доповідна записка від 19 серпня 1944 р.) про значення для обороноздатності СРСР діяльності Фізико-технічного інституту АН УРСР. У цьому фонді зберігається лист Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця до заступника Голови РНК Р. С. Землячки від 17 листопада 1941 р. про наукову роботу АН УРСР в Уфі, зв'язки Академії з оборонними підприємствами та ін.

В Архіві АН СРСР (Архіві РАН) зберігаються фонди особового походження учених АН СРСР (ф. 689 М. М. Крилов, ф. 1582 С. М. Бернштейн, ф. 1585 П. П. Будников, ф. 1513 Є. С. Варга, ф. 1730 О. В. Трахтенберг, ф. 1710 В. О. Кістяківський, ф. 1504 І. І. Шмальгаузен, ф. 1521 Т. Д. Лисенко, ф. 1912

І. В. Обреїмов). Найбільш систематично і докладно історія діяльності НАН України знайшла відображення у документах, що відклалися у фондах Президії Академії та її установ, де загалом зберігається понад 2500 справ. Архів Президії під час евакуації Академії наук було вивезено, як і Центральну наукову бібліотеку АН, де у відділі Рукописних фондів знаходилась частина архіву АН УРСР (ф. 10) за 1917–1937 рр.; архіви установ АН евакуювалися установами. Аналіз складу документів архівних фондів установ виявив значну втрату документів, що пояснюється надзвичайно важкими умовами евакуації (короткі строки, обмеженість у засобах транспортування, бойові дії на шляху евакуації, великі відстані до місця розташувань установ АН). За постановою ЦК ВК(б)У та РНК СРСР про порядок вивозу та розміщення людських контингентів і цінного майна від 27 червня 1941 р. усе цінне майно, сировинні та продовольчі запаси, котрі неможливо було вивезти, з метою запобігання використанню їх ворогом мали бути приведені у повну непридатність – зруйновані, знищені та спалені^{*33}. Наприкінці червня 1941 р. відповідні вказівки з боку союзного радянського керівництва були розіслані архівним установам, розташованим у зоні воєнних дій або у безпосередній близькості від неї^{*34}. До евакуації призначалися документи, які мали особливу наукову цінність та унікальний характер; матеріали, що характеризували обороноздатність країни, справи і документи оперативного значення, необхідні для роботи радянських органів і установ; матеріали, котрі могли бути використані у ворожих цілях, документи про особовий склад архівних органів і державних архівів. Насамперед вивозився обліковий і науково-довідковий апарат архівів, матеріали історичного значення, евакуація яких через транспортні та інші причини була неможлива, залишилися на місцях і їх приводили в приміщеннях архівів у хаотичний стан. Як правило, перевага надавалася вивозу оперативних матеріалів. У деяких архівах лишилося до 90 % документів. Значну частину залишених культурних цінностей, у тому числі й архівних документів, спіткало пограбування, вивезення (Einsatzstab, Sonderstab) та привласнення німецькими військовими, посадовцями. Єдина система діловодства в установах АН не була налагоджена. Розпочата у 1937 р. реформа архівної справи в Україні в Академії не була проведена. В більшості установ не складалась номенклатури справ, не встигли провести архівне опрацювання діловодних документів ліквідованих установ у 1929–1937 рр. – періоді глобальної реорганізації структури Академії наук та її установ. На документи відомчого зберігання не було складено описи справ. На наукову документацію не були розроблені переліки справ для постійного зберігання. Цим пояснюється безсистемність у відборі документів при евакуації. Для вивезення відбирались найнеобхідніші документи – наукова документація з проблем, що перебували у стадії розробки, стосовно кадрів, фінансова документація.

Найбільш цінний за інформативністю масив документів відклався у фонди Президії Академії наук (ф. 251) – це документи Секретаріату, Планової комісії, чотирьох Відділів Академії наук, Редакційно-видавничої ради, бухгалтерії, відділу кадрів та аспірантури (документи з особового складу), фінансово-

^{*33} Отечественные архивы. – 1995. – № 2. – С. 29.

^{*34} Державний архів Російської федерації, ф. 5325, оп. 10, спр. 2, арк. 4.

планового відділу. Серед названих документів найінформативнішими є документи Секретаріату Президії (135 справ) – це щорічні звіти про діяльність АН; протоколи загальних та розпорядчих засідань Президії; стенограми загальних зборів АН; положення про структуру Відділів; матеріали звітних сесій (зокрема сесії, присвяченої результатам діяльності Академії у Башкирській АРСР) та тези доповідей академіків, членів-кореспондентів та інших співробітників Академії, прочитаних на них; копії постанов і розпоряджень вищих органів влади і управління СРСР та УРСР, а також Академії наук СРСР; програми та стенограми деяких конференцій, документи і матеріали про відзначення 25-річного ювілею АН УРСР; матеріали стосовно переведення Академії наук з Уфи до Москви та реєвакуації в Україну; документи про різні суспільні, громадські заходи, проведені за ініціативи та участі Академії; матеріали про обстеження установ Академії наук у Києві та Львові після звільнення від нацистської окупації та їх звіти за 1941–1945 рр.

Протоколи загальних засідань Президії Академії відображають напружену організаційну та науково-організаційну роботу цього керівного органу АН. Особливо важкими для АН були липень–грудень 1941 р. На цей період припадає евакуація установ та їх розміщення у визначених урядом місцях, переорієнтація наукової діяльності на воєнно-оборонні потреби, організація науково-експериментальної бази для досліджень, встановлення зв'язків з різними організаціями, установами і підприємствами, налагодження фінансування, побуту та матеріального забезпечення співробітників. Як писав Президент АН УРСР акад. О. О. Богомолець, у цей період Академія наук, не маючи зв'язків з урядом УРСР, позбавлена фінансування, знаходилась під загрозою припинення існування.

За 1941–1945 рр. пройшло декілька реорганізацій структури АН. Початково до Уфи прибуло 86 наукових співробітників установ Відділів АН, тому Президія на першому ж засіданні в Уфі 21 липня 1941 р. самостійно, без дозволу уряду УРСР, прийняла рішення про укрупнення інститутів (док. № 5). Зі стабілізацією фінансування та покращанням умов збільшилися наукові штати. У 1942 р. були розукрупнені інститути Відділу суспільних наук й утворено нові установи (комісії та лабораторії) (док. № 50). У 1943 р., у зв'язку з переїздом Академії до Москви, відбулися зміни в структурах інститутів. У 1944 р. проведено чергове розукрупнення інститутів Відділу суспільних наук та Відділу фізико-хімічних і математичних наук і поновлено Львівські відділи установ АН (док. № 135). У 1945 р., з прийняттям нового статуту АН УРСР та виборами дійсних членів та членів-кореспондентів (жовтень 1944 р.), було утворено п'ятий Відділ АН – Відділ сільськогосподарських наук та ряд його установ (док. № 182). Протоколи свідчать про надзвичайну складність умов та напруженість наукової роботи в евакуації. Тільки з питань уточнення тематичних планів інститутів, утворення наукових бригад для розробки першочергових завдань оборонного значення, налагодження зв'язків з наркоматами, підприємствами, дослідними станціями, шпиталями для уточнення тем і проблем було проведено понад 60 засідань.

Значну увагу Президія приділяла питанням фахової підготовки кадрів установ АН, якості виконаних науковцями робіт та питанням впровадження досліджень у виробництво. За високі результати наукових розробок ученим Академії наук присуджено низку урядових нагород, премій. Після реєвакуації Академії наук до Киє-

ва Президія провела велику організаційну роботу, як зі встановлення розмірів збитків (спр. 165, 219), так і з відновлення діяльності установ у зруйнованих нацистами Києві, Дніпропетровську, Харкові, Львові. Питання відродження експериментально-технічної бази, комплектування науковою літературою Центральної наукової бібліотеки, Наукової бібліотеки у Львові та бібліотек установ АН було найгострішими, про що свідчить листування Президії з ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У та урядовими установами СРСР і УРСР (спр. 217, 218, 219, 220).

У структурному підрозділі фонду Секретаріату зберігаються копії постанов урядів СРСР та УРСР, ЦК ВКП(б), ЦК КП(б)У, які інформують про заходи уряду щодо евакуації та реевакуації Академії наук, її фінансування, забезпечення її приміщеннями, утворення нових установ, відведення ділянок землі, капітальне будівництво, відбудову зруйнованих приміщень та ін. (спр. 116, 133, 134, 135, 176, 177, 178)

Особливу увагу привертають документи Планової комісії, які інформують про тематику наукових робіт АН УРСР, і тематичні плани та пояснювальні записки до них Відділів і їх інститутів, а також плани, звіти та довідки про їх виконання у 1941–1945 рр. Протоколи засідань Планової комісії збереглися за 1941, 1942, 1944, 1945 рр. Для дослідників історії науки великий інтерес становитиме довідка Комісії від 1944 р. про діяльність АН УРСР за 25 років її існування, а також статистичні відомості, підготовлені до засідання Ювілейної сесії з нагоди 25-річчя АН (спр. 168, 169). Про заходи АН щодо відбудови народного господарства на звільнених територіях України свідчить листування Планової комісії з народними комісаріатами УРСР щодо проведення наради з питань обговорення напрямів наукової роботи АН УРСР та її зв'язків з господарством у відбудовний період (спр. 170), а також з інститутами з питань уточнень тематики (спр. 170, 171). Про наукові зв'язки інститутів АН УРСР з інститутами СРСР інформує довідка голови Планової комісії О. В. Палладіна від 27 грудня 1945 р.

Документи фінансово-планового відділу Президії АН представлені 32 справами. Це листування АН з урядом УРСР з питань штатного розпису та фонду заробітної плати; фінансування АН; кошториси витрат установ АН УРСР у 1942–1944 рр. (спр. 25, 36), штатні розписи АН та її установ за 1941–1945 рр.; фінансові звіти АН за 1945 р. (спр. 49); плани фінансування й титульні списки на капітальні роботи з відбудови будівель АН УРСР на 1944 р. (спр. 40).

Бухгалтерія представлена 71 справою про фінансово-господарську діяльність Академії та її держбюджетних установ у цілому, актами ревізій фінансово-господарської діяльності установ АН за 1941–1945 рр.

Особливий інтерес становлять документи про збитки, нанесені нацистськими загарбниками установам АН (спр. 21, 26, 43, 44, 45, 46, 47), про відбудову установ Академії у 1945 р. Для дослідників будуть цікаві такі матеріали, як підсумковий звіт про виконання бюджету установами АН УРСР. Зведений звіт про фінансово-господарську діяльність та зведений звіт щодо капітальних вкладень АН та її установ (спр. 49–52).

Діяльність відділу кадрів та аспірантури представлено 39 справами, це – розпорядження РНК УРСР з кадрових питань за 1941–1944 рр. (спр. 2), накази й постанови Всесоюзного комітету у справах вищої школи при РНК СРСР (вересень 1942–1945 рр.) (спр. 6), списки співробітників АН – учасників партизанського

руху та підпільних організацій, що діяли в Україні у 1941–1945 рр. (спр. 4), листування з Комітетом у справах вищої школи при РНК СРСР з питань друкування робіт оборонного та народногосподарського значення для подання їх до представлення на державні та інші премії, матеріали про кількість і склад наукових співробітників АН УРСР станом на листопад 1941 – січень 1944 р., а також дані про кількість інститутів і співробітників у 1941–1944 рр. (спр. 8, 12, 13, 17), списки кандидатів у дійсні члени та члени-кореспонденти станом на 28 листопада 1944 р. з анотаціями про їх наукову діяльність та документи щодо їх виборів (спр. 19, 20, 21, 22), дані про підготовку кадрів наукових установ за 1944 р. (спр. 23), звіт про роботу аспірантури за 1941–1945 рр. (спр. 37), плани прийому до аспірантури за 1945 р. та листування з питань захисту дисертацій (спр. 26-27).

Редакційно-видавничий відділ представлено 5 справами за 1942–1945 рр. є протоколи редакційно-видавничої роботи АН УРСР, матеріали щодо затвердження рукописів праць до друку (спр. 2, 4, 5, 6).

Якщо документи та матеріали Архіву Президії Академії наук вміщують інформацію загального характеру стосовно діяльності АН в цілому (постанови, рішення Президії з науково-організаційних і наукових питань, штатних розписів, фінансування та ін.), то детальну інформацію щодо діяльності кожної установи АН зберігають документи архіву тієї чи іншої установи. На сьогодні Архівний фонд Національної академії наук України містить понад 2 тис. (2193) справ з інформацією про діяльність академічних установ у період Великої Вітчизняної війни. Документація за 1941–1945 рр., що збереглася в архівах установ, представлена в основному 3 групами: 1) документи канцелярії, 2) документи вченого секретаря, 3) документи бухгалтерії:

- документи канцелярії, як правило, презентовані наказами дирекції з основних видів діяльності, витягами з постанов і наказів Президії АН, протоколами засідань дирекції, листуванням із Президією АН з питань діяльності установи;

- документи вченого секретаря установи презентовані такими видами документів, як тематичні плани науково-дослідних робіт інституту та проблематика на 1941–1943 рр.; плани впровадження науково-дослідних робіт у виробництво на 1942–1943 рр.; видавничі плани; загальні річні звіти про виконання науково-дослідних робіт інститутом та його окремими підрозділами; протоколи виробничих нарад співробітників інституту; протоколи вченої ради; документи про роботу аспірантури (з 1945 р.); матеріали щодо захисту дисертацій на здобуття вчених ступенів. Як правило, у всіх інститутах у цій групі документів зберігаються матеріали за 1944 р. з обрахунками збитків, нанесених установі нацистськими окупантами (акти, доповідні записки, пояснювальні записки, фінансові обрахунки та ін.). В деяких інститутах зберігається інформація про склад вчених рад інституту, що діяли у 1941–1945 рр. (разом з тим, повну інформацію стосовно цього питання можна почерпнути із протоколів засідань Президії АН, оскільки Президія затверджувала склад вчених рад усіх інститутів). Важлива інформація щодо науково-виробничих зв'язків інститутів у евакуації зберігається в архівах, наприклад, Інституту електрозварювання, Інституту зоології (ф. 258, оп. 1, спр. 97–111) та ін. У архівних фондах багатьох інститутів ця група документів включає дисертації на здобуття наукового ступеня, наукові статті (рукописні та машинописні варіанти), які публікувались у періодичних виданнях: загальносоюзних, Башкирської АРСР

та Української РСР. У архівних фондах окремих інститутів (наприклад, Неорганічної та органічної хімії, Зоології, Біохімії) збереглися матеріали наукових конференцій – стенограми, доповіді, висновки та ін.;

– документи бухгалтерій презентовані штатними розписами, річними звітами про фінансово-господарську діяльність, кошторисами адміністративно-господарських витрат.

Архівні фонди деяких установ АН зберегли матеріали про діяльність місцевих комітетів у 1942–1945 рр., які інформують про надання матеріальної допомоги, забезпечення житлом, продуктами, одягом, а також висвітлюють інші моменти, що характеризують матеріальне становище наукових співробітників Академії у 1941–1945 рр.

Унікальна інформація з історії академічної науки періоду Великої Вітчизняної війни зберігається в архівних фондах особового походження видатних учених (69 фондів і близько 200 справ) (Центральний державний архів вищих органів влади і управління України, Центральний державний архів літератури і мистецтва України, Інститут архівознавства та Інститут рукопису НБУВ). Як правило, ці вчені очолювали установи Академії наук, були членами Президії, головами, секретарями Відділів, тому їх архівна спадщина багата документами і матеріалами, які значно доповнюють і розширюють інформативність архівних джерел фондів Президії АН та фондів установ, інформують про заходи щодо утворення установ, започаткування наукових досліджень з тієї чи іншої проблеми, впровадження результатів наукових розробок у виробництво, творчу лабораторію вченого або групи вчених (особисте листування з державними діячами, членами Президії АН, ученими зарубіжних країн та СРСР, обґрунтування та пояснювальні записки, матеріали досліджень та апробації їх результатів у народному господарстві). Документи учених – керівників академічних установ значно доповнюють архівні фонди тих установ, якими вони керували, оскільки, містять матеріали про діяльність установи у період евакуації та реєвакуації і презентовані звітами про діяльність установ і Відділів, листуванням з питань кадрового забезпечення розробок, пропозицій щодо покращання якості наукових досліджень та вдосконалення організації роботи самої установи, клопотаннями про покращання матеріального забезпечення співробітників в евакуації. Документи характеризують діяльність українських учених в евакуації – Башкирія, Урал, Центральна Азія та ін. – та значення їх наукових здобутків для покращання обороноздатності, охорони здоров'я, розвитку народного господарства.

Джерелознавче дослідження діяльності наукових установ АН УРСР, наукових товариств і окремих учених в окупації почалось не так давно. Багато фондів, у яких представлена документація з даного питання, знаходилися на спецзберіганні. На сьогодні далеко не всі фонди забезпечені науково-довідковим апаратом, а деякі не пройшли повного архівного опрацювання, і описи на них мають глухі заголовки (не розкрито основний зміст внесених до справ документів). Це значно утруднює пошук архівних джерел, і віднайти їх буває чистою випадковістю. Інформація з названої проблеми найбільш системно зберігається у фондах державних архівів Київської, Львівської, Дніпропетровської, Одеської, Харківської та ін. областей. Найповніше проблему в період окупації репрезентують документи міських управ міста Києва, Дніпропетровська, Харкова та департаменту культури

(1941–1943 рр.) Одеси, які були допоміжними органами управління при окупаційних режимах нацистської Німеччини, фашистської Угорщини та Румунії. Політику цих держав щодо культури окупованої України представлено документами фонду Рейхсміністерства окупованих областей та Оперативного штабу рейхсляйтера Розенберга, які передані до ЦДАВО України (ф. 3676 – оперативний штаб імперського керівника Розенберга для окупованих східних областей – 347 справ та ф. 3674 – Оперативний штаб імперського керівника Розенберга для окупованих західних територій та Нідерландів – 4 справи), фонд Рейхскомісаріату «Україна» (ф. 2206). Серед масиву документів знаходяться звіти, доповідні записки, повідомлення про стан наукових установ, персональний склад їх колективів, стан науково-технічної бази, пропозиції щодо реорганізації структури АН УРСР та складу її керівних органів, надіслані до Оперативного штабу; розпорядження Оперативного штабу для групи «Наука». Варто зауважити, що незважаючи на наявність описів заголовки внесених до них справ не розкривають складу і змісту включених до справи документів. Документи, що стосуються наукових установ товариств та окремих учених – накази, директиви, інструктивно-методичні матеріали, листування, різноманітні – списки, розпорошені по всіх справах фонду.

Останнім часом документи, що стосуються історії науки в період окупації, інтенсивно використовуються дослідниками. Проте, документальний масив з історії академічної науки за часів окупації, а також доля установ АН та їх співробітників чекають глибоких і ґрунтовних досліджень. Даний збірник документів і матеріалів забезпечує фундамент для таких досліджень.

О. С. Онищенко

В. А. Кучмаренко

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ

Розділ І

ДОКУМЕНТИ

№ 1

КЛЯТВА УКРАЇНСЬКИХ УЧЕНИХ НА ЗБОРАХ АКАДЕМІЇ НАУК УРСР З ПРИВОДУ НАПАДУ НАЦИСТСЬКОЇ НІМЕЧЧИНИ НА СОЮЗ РСР

25 червня 1941 р.
м. Київ

В институтах Академии наук УССР не прекращается творческая работа геологов, ботаников, историков, литературоведов, химиков, биологов и научных работников других областей науки.

Сегодня Президиум Украинской Академии наук созвал коллектив ученых, чтобы узнать, как перестраивают они свою работу, стремясь всячески помочь доблестным воинам Красной Армии.

«Перед советским народом, – сказал Президент Академии наук, академик [А. А.] Богомолец, – стоит задача уничтожить фашизм – это варварство XX столетия, являющееся угрозой для цивилизации. Академия наук должна сосредоточить все усилия на том, чтобы максимально помочь своей работой нашей славной Красной Армии».

Речи ученых были кратки и деловиты. Каждый информировал о своих планах и о тех первоочередных вопросах, над которыми они и их институты будут сейчас работать.

Выступали академики: [А. В.] Палладин, [Б. И.] Чернышов, [М. Я.] Калинович, [А. И.] Белецкий, член-корреспондент Академии наук УССР [Л. М.] Славин, директор Института истории [С. М.] Белоусов, руководитель Института фольклора [Ф. И.] Лавров и другие.

В единодушно принятой резолюции ученые Украины заявляют:

«В этот грозный час, когда великий советский народ непоколебимой стеной поднялся с оружием, чтобы защищать свою землю и свободу от нашествия кровожадных шакалов, мы, ученые Советской Украины, торжественно и свято клянемся: приложить все свои усилия, свои знания к тому, чтобы все достижения советской науки были на службе у нашего народа в его великой и справедливой борьбе против шайки разбойников, заковавших в кандалы многие народы Европы и заливших мир кровью. Нужно покончить раз [и] навсегда с тиранией фашистского разбойника, имя которого с презрением и проклятьем произносят прогрессивные народы всего мира.

Наш народ ведет сейчас священную отечественную войну за целостность своего государства, за его политическую независимость, за его честь и свободу, за оборону завоеванной под руководством партии Ленина – Сталина счастливой жизни. Как когда-то наш народ беспощадно громил псов-рыцарей, Наполеона, немецких захватчиков, так теперь он опустит на голову врагов человечества свое грозное оружие, уничтожит раз [и] навсегда кровавую банду фашистских вандалов.

Наш народ, как никогда, сейчас сплочен вокруг большевистской партии и великого Сталина. Народы СССР не посрамят великой Советской земли и с достоинством героических борцов за справедливое дело разгромят и сметут в прах взбесившуюся шайку фашистских шакалов.

Победа будет за нами!
Пусть живет непобедимый советский народ!
Пусть живут наша Красная Армия, наш флот и могучая советская авиация!
Пусть живет наш великий Сталин, который ведет наши народы на битву с заклятым врагом человечества!»

Правда. – 1941. – 26 червня.

№ 2

ПОСТАНОВА ЦК КП(б)У ТА РНК УРСР ПРО СТВОРЕННЯ ТА СКЛАД УРЯДОВОЇ КОМІСІЇ ДЛЯ КЕРІВНИЦТВА РОБОТОЮ З ЕВАКУАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ, УСТАНОВ, ВІЙСЬКОВИХ ТА ІНШИХ ВАНТАЖІВ

26 червня 1941 р.^{*1}
м. Київ

В соответствии с решением ЦК ВКП(б) и Совнаркома СССР от 24 июня 1941 года для руководства эвакуации населения, учреждений и иных грузов, оборудования предприятий и других ценностей создать комиссию в составе товарищей: [Д. Н.] Жила¹ (председатель), [А. М.] Барановский² (зам[еститель] пред[седателя]), [И. С.] Сенин³, [А. И.] Кириченко⁴, [В. Т.] Сергиенко⁵, Николаенко.

*М. Бурмистенко⁶
Д. Коротченко
Л. Корниец
М. Гречуха*

Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), ф. 1, оп. 16, спр. 23, арк. 149–150. Оригінал. Рукопис.

№ 3^{*2}

СПИСОК СПІВРОБІТНИКІВ АН УРСР, ВИЗНАЧЕНИХ НА ЕВАКУАЦІЮ ДО м. КУЙБИШЕВ УРЯДОВОЮ КОМІСІЄЮ УРСР ДЛЯ КЕРІВНИЦТВА РОБОТОЮ З ЕВАКУАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ, УСТАНОВ, ВІЙСЬКОВИХ ТА ІНШИХ ВАНТАЖІВ

3 липня 1941 р.
м. Київ

[...] ^{*3} Действительные члены Академии наук УССР:
34. Богомолец [А. А.]; 45. Плотников [В. А.] ^{*4};

^{*1} Дата затвердження постанови ПБ ЦК КП(б)У, протокол № 22.

^{*2} Див. док. № 4.

^{*3} Знято прізвища працівників РНК УРСР.

^{*4} Залишився у Києві.

35. Белецкий [А. И.];	46. Поспелов [В. П.];
36. Гришко [Н. Н.];	47. Пфейффер [Г. В.];
37. Калинович [М. Я.];	48. Салегин [А. А.];
38. Крылов [Н. М.];	49. Серенсен [С. В.];
39. Крымский [А. Е.]* ¹ ;	50. Тычина [П. Г.];
40. Корнейчук [А. Е.];	51. Холодный Н. Г.;
41. Леонтович [А. В.];	52. Чернышов [Б. И.];
42. Лысин [Б. С.]* ² ;	53. Шапошников [В. Г.]* ³ ;
43. Палладин [А. В.];	54. Шмальгаузен [И. И.];
44. Патон [О. Е.];	55. Яворский [В. П.];

Члены-корреспонденты Академии наук УССР:

56. Маслов [С. И.];	65. Зеров [Д. К.];
57. Попов [П. Н.];	66. Лурье [А. Ю.];
58. Славин [Л. М.];	67. Медведева [Н. Б.];
59. Спивак [Э. Г.];	68. Модилевский [Я. С.];
60. Бордзиловский [Е. И.];	69. Ролл [Я. В.];
61. Власюк [П. А.];	70. Сиротинин [Н. Н.];
62. Воронцов [Д. С.];	71. Смирнова-Замковая [А. И.];
63. Дроботько [В. Г.];	72. Татаринев [Е. А.];
64. Зверезомб-Зубовский [Е. В.].	

Отдел физико-химических и математических наук:

73. Боголюбов [Н. Н.];	81. Штаерман [И. Я.];
74. Бурксер [Е. С.];	82. Белянкин [Ф. П.];
75. Головин [П. В.];	83. Буштедт [П. П.];
76. Дяченко [В. Е.];	84. Васильев [В. Е.];
77. Избеков [В. А.];	85. Горбунов [Б. Н.];
78. Моргулис [Н. Д.];	86. Грозин [Б. Д.];
79. Ремез [Е. Я.];	87. Корноухов [Н. В.];
80. Соколов [Ю. Д.];	88. Котельников [А. К.];
	89. Сухомел [Г. И.].

Технические работники Академии наук:

90. Костогрицкий;
 91. Сильвестров [И. И.];
 92. Череповская [Е. Е.].
 [...] ^{*4}

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 2, оп. 7, спр. 362, арк. 10–11. Оригінал. Машинопис.

*¹ Перебував у Звенигородці.

*² Залишився у Києві.

*³ Те саме.

*⁴ Далі знято прізвища керівних працівників Виконавчого комітету Київської обласної Ради депутатів трудящих, Київського обласного, міського і районного комітетів КП(б)У; письменників та ін.

**СПИСОК СПІВРОБІТНИКІВ АН УРСР, ВИЗНАЧЕНИХ НА
ЕВАКУАЦІЮ ДО м. АКМОЛІНСЬК КАЗАХСЬКОЇ РСР УРЯДОВОЮ
КОМІСІЄЮ УРСР ДЛЯ КЕРІВНИЦТВА РОБОТОЮ З ЕВАКУАЦІЇ
НАСЕЛЕННЯ, УСТАНОВ, ВІЙСЬКОВИХ ТА ІНШИХ ВАНТАЖІВ**

7 липня 1941 р.
м. Київ

- [...]*² Академия наук:
166. Холодный [Н. Г.] – академик;
167. Корноухов [Н. В.] – член-корреспондент;
168. Пелькис [П. С.] – доцент;
169. Фиалков [Я. А.] – профессор;
170. Клейн [Б. И.] – «←»;
171. Коломийченко [М. А.] – д[окто]р биологических наук;
172. Дринфельд [Г. И.] – д[окто]р математических наук;
173. Соколов [Ю. Д.] – профессор математики;
174. Горенбейн [Ю. Я.] – доцент;
175. Терещенко [О. В.]*³;
176. Мейтин [Я. М.] – главный бухгалтер Академии;
177. Кобзаренко [В. С.] – д[иректо]р Ин[ститу]та органической химии;
178. Дейчман [Б. С.] – доцент;
179. Гринченко [Н. А.] – профессор;
180. Марчковский*⁴ [С. Ф.] – зам[еститель] дир[ектора] Ин[ститу]та ботаники;
181. Серейский [А. С.] – доцент;
182. Скориков [Ф. С.] – зам[еститель] директора [Института геологических наук];
183. Супруненко [Н. И.] – ученый секретарь Ин[ститу]та истории;
184. Шапиро [Е. Г.] – [ученый секретарь] Института физики;
185. Бернадинер [М. П.] – д[оце]нт Института физики.
[...]*⁵

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 362, арк. 76. Оригінал. Машинопис.

*¹ Див. док. № 3.

*² Знято прізвища співробітників ЦК КП(б)У, Генпрокуратури, установ зв'язку, окремих наркоматів, Державного оперного театру та ін.

*³ У документі посаду не зазначено.

*⁴ Так у документі. Потрібно: «Морчковский».

*⁵ Далі знято прізвища родин партактиву західних областей України.

**ПРОТОКОЛ ЗАСІДАННЯ ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ПРО
РОЗГОРТАННЯ НАУКОВОЇ РОБОТИ АКАДЕМІЇ В ЕВАКУАЦІЇ**

*21 липня 1941 р.
м. Уфа, Башкирська АРСР**¹

Председательствует – Президент академик А. А. Богомолец.

Присутствовали: Вице-президент акад. А. В. Палладин, Вице-президент акад. А. А. Сапегин; члены Президиума: академики – Н. Н. Гришко, М. Я. Калинович, А. В. Леонтович, член-корреспондент Б. Д. Грозин, зам[еститель] Управделами т. И. И. Сильвестров.

Слушали: информацию Президента Академии наук УССР акад. А. А. Богомольца о составе прибывших в г. Уфу, возможностях разворота работ, а также о переводе правительством УССР в г. Уфу кредитов в сумме 500 000 рублей для проведения работы Академии наук УССР.

Постановили: 1. Исходя из состава прибывших в г. Уфу на 21 июля 1941 г. академиков, членов-корреспондентов, руководящих научных сотрудников, а также особенностей работы в условиях недостаточной материально-технической базы, считать необходимым развернуть силами наличного в г. Уфе состава научного персонала работу Академии наук УССР, организовав следующие институты:

1) Институт физико-математический с включением в состав его прибывших физиков и математиков. И[сполняющим] о[бязанности] директора назначить академика Пфейффера Г. В.

2) Институт химии и химической технологии с включением в него прибывших химиков, органиков и технологов. И[сполняющим] о[бязанности] директора назначить акад. Яворского В. П.

3) Институт геологии. Директор – акад. Чернышев Б. И.

4) Институт ботаники. Директор – акад. Гришко Н. Н., зам[еститель] директора т. Морочковский С. Ф.

5) Институт зообиологии с включением представителей институтов – Зоологии, Микробиологии и Гидробиологии. И[сполняющим] о[бязанности] директора назначить члена-кор[респондента] Ролла Я. В.; зам[естителем] директора – члена-кор[респондента] Зверезомб-Зубовского Е. В.

6) Институт биохимии. Директор – акад. Палладин А. В. В состав Института биохимии включить проф[ессора] Парнаса Я. О.⁷, как заведующего одного из отделов Института.

7) Институт клинической физиологии. Директор – акад. Богомолец А. А.

8) Институт строительной механики с включением в состав Института отдела гидромеханических сооружений под руководством члена-кор[респондента] Сухомяла Г. И. И[сполняющий] о[бязанности] директора – член-кор[респондент] Корноухов Н. В.

9) Институт общественных наук с включением представителей институтов Языковедения, Литературы, Экономики, Археологии, Истории, Фольклора и Кабинета по изучению еврейского языка, литературы и фольклора. Директор – акад. М. Я. Калинович, заместитель директора – член-кор[респондент] Славин Л. М.

*¹ Далі – м. Уфа.

2. Организовать при Президиуме Академии наук УССР аппарат в составе: т. Сильвестрова И. И. – зам[естителя] Управделами и и[сполняющего] о[бязанности] зав[едующего] финсектором Академии наук, т. Череповской Е. Е. – зав[едующей] Секретариатом и секретаря Президиума, т. Раскиной В. М. – референта Президиума, т. Саврасовой А. И. – зав[едующей] учетом личного состава и машинистки, и т. Вайсфельда – и[сполняющего] о[бязанности] завхоза.

3. Поручить председателю Бюджетной комиссии – Вице-президенту, акад. А. В. Палладину, обязанности распорядителя кредитов и, соответственно распределив их по статьям, произвести оформление их в СНК Башкирии и Госбанке. Разрешить счетную бухгалтерскую работу организовать при Управлении делами БАССР на условиях совместительства.

4. Работу институтов разворачивать в рамках сокращенного временного штатного расписания, прилагаемого к настоящему протоколу (приложение № 1)^{*1}.

5. Поручить председателю Плановой комиссии Вице-президенту акад. А. А. Сапегину представить на следующее заседание Президиума тематические планы работ организованных институтов.

6. Управление делами харьковских институтов^{*2} Академии наук УССР возложить на директора Физико-технического института т. Шпетного А. И., по институтам Академии наук в Днепропетровске^{*3} – на академиков: Дынника А. Н. и Курдюмова Г. В.

7. Учитывая, что большинство прибывшего личного состава не получили зарплаты за II половину июня с. г., считать необходимым произвести выплату заработной платы за время с 15 июня по 15 июля 1941 года всему наличному составу действительных членов, членов-корреспондентов, научных сотрудников и руководящему составу Академии наук УССР, эвакуированному из г. Киева, в размере получавшейся ими и утвержденной по штатному расписанию зарплаты на 1941 год по списку, прилагаемому к настоящему протоколу (приложение № 2)^{*2}.

8. Учитывая наличие прибывших семей сотрудников Академии наук, главы которых мобилизованы в РККА, нуждающихся в материальной помощи, запросить всех, получающих жалование свыше 1000 руб., о согласии отчислить 5%; и 10% – свыше 2000 руб. от получаемой зарплаты для этих семей. Помощь оказывать в размере 5 руб. в сутки на одного члена семьи. Практическое проведение этого поручить т.т. Сильвестрову И. И. и Череповской Е. Е.

9. Следующее заседание Президиума назначить на 30 июля 1941 года.

Президент Академии наук УССР академик *А. А. Богомолец*
Вице-Президент Академии наук УССР академик *А. В. Палладин*
Вице-Президент Академии наук УССР академик *А. А. Сапегин*
Члены Президиума академики: *Н. Н. Гришко*
М. Я. Калинович,
А. В. Леонтович

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 88, арк. 256–259. Оригінал. Машинопис.

*1 Тут і далі в документи і додатки в архівній справі відсутній.

*2 Див. док. № 8.

*3 Див. док. № 7.

**ІНФОРМАЦІЯ АКАД. АН УРСР П. Г. ТИЧІНИ ПРО
РОБОТУ ГРУПИ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПРИ
ІНСТИТУТІ СУСПІЛЬНИХ НАУК АН УРСР**

*2 серпня – 9 вересня 1941 р.
м. Уфа*

Питання про створення групи художньої літератури на Президії Академії наук було розв'язано наприкінці липня ц. р. Перше організаційне засідання групи відбулося 2 серпня. Таким чином – час роботи, за який вона подає тут звітну інформацію, – всього півтора місяці.

Що ж було зроблено групою художньої літератури за цей час? Як органічна наукова частина, що творить єдине ціле з Інститутом суспільних наук, наша група прийняла той же самий розподіл тем, що був ухвалений для всього Інституту (тобто: оборонна тема, краєзнавча і переносна – київська^{*1}) – з тою одночасною різницею, що останньої теми для нас, як для групи новоствореної, зовсім не існує. Після всебічного обміркування конкретно-накреслених тем по групі, всі вони були остаточно розібрані нашими науковими робітниками й затверджені дирекцією Інституту. Темі наукових робітників групи, зрозуміло, переважно літературознавчого дослідницького характеру, деякі з них торкаються фольклору мови, але дві з них – суто історичні. Це пояснюється тим, що нашій групі, не дивлячись на підкреслену назву її, пов'язану з художньою літературою, дирекцією Інституту було дано простір щодо часткового вклинення у всі ті споріднені галузі наукові, які обіймає Інститут. Опрацювання тем особливо успішно стало посуватися тоді, як відкрилась можливість поліпшити умови наукової роботи всієї Академії, а саме – як появилася приміщення, як знайдено й розміщено було Бібліотеку, як визначено години консультацій, години прийому, чергування тощо.

Дозвольте перейти тепер до самих тем, що вже в роботі.

Максим Рильський. Тема батьківщини в творчості Пушкіна, Міцкевича й Шевченка.

Робота про трьох найбільших поетів слов'янства виходить з того, що всі вони – Міцкевич, Пушкін, Шевченко жили, загалом борцями, в одну епоху, що всі троє були гнанні та переслідувані царським урядом і панівним суспільством, що в творчості й діяльності їх багато є спільного – зокрема в ставленні до батьківщини, в патріотизмі, в поглядах на минуле, сучасне й майбутнє рідного краю.

В різних умовах розвиваючись і маючи різні поетичні індивідуальності, Міцкевич, Пушкін і Шевченко однаково палко любили свою вітчизну, закликали до боротьби і самі боролися за її волю і освіту. У творчості всіх трьох перейшла, хоч і неоднаково, еволюція від романтичного захоплення минулим свого краю – до реалістичного змалювання сучасного. Зв'язок усіх трьох з народною творчістю становить одну з головних ліній праці Максима Рильського.

^{*1} Слово «київська» вписано олівцем замість закресленого «з минулого року».

Дечого з потрібної літератури для опрацювання цієї теми дістати, нажаль, не вдалося, але в основному матеріал зібрано. Робота може бути готовою на початку жовтня чи, принаймні, в першій половині жовтня. Окремі розділи вже є готовими.

Іван Кочерга. Тема патріотизму й боротьби за свободу батьківщини в драматургії.

Основні положення

Почуття патріотизму, захист батьківщини і боротьба за її свободу – були завжди однією з улюблених і великих тем світової літератури і зокрема світової драматургії, яку захоплювали як нерозлучний з цією темою «елемент боротьби – такої бажаної і притаманної для драматургії», – так і велич, сила і благородство почуттів, що при цій боротьбі народжуються, прекрасні зразки котрих дала стародавня й нова історія людства.

Драматурги всіх часів і народів, які охоче бралися до теми патріотизму і національної свободи, створили натхненні шедеври, що залишилися як найяскравіші перлини в скарбниці світової поезії («Овеча криниця» Лопе де Вега, «Егмонт» Гете, «Вільгельм Тель» Шиллера, «Горацій» Корнеля, «Вадим» Княжніна та інші).

Розквіт свободолюбивої поезії, і в тому числі й драматургії, завжди були одним з проявів національно-визвольних і революційних рухів, тобто тих воєн «буржуазно-прогресивного, національно-визвольного характеру, про які писав Ленін в книзі «Соціалізм і війна», «історичним значенням яких» він вважав «повалення абсолютизму і феодалізму, повалення чужонаціонального гніту».

Ці народжені в віках і тисячоліттях почуття поступово очищалися і прогресували, підіймаючись аж в наші часи до високої свідомості створення єдиної соціалістичної батьківщини, причому цю еволюцію поступового очищення і прогресу почуття патріотизму можна простежити і в шедеврах світової драматургії, яка, може, й інстинктивно, але приро[дньо] прагнула найкращих ідеалів людства.

Більша половина роботи вже написана, отже, вся вона буде готова у визначений термін.

Юрій Яновський. Тема: «Штурм Уфи» (Фрунзе, Чапаєв, Фурманов під Уфою).

Продумано вже основні лінії роботи щодо характеристики Фрунзе, Чапаєва і Фурманова та їх участі в боях за Уфу. Продумано всі ситуації. Матеріал відібрано. Форму викладу теж знайдено. Робота постане до визначеного строку.

Петро Панч. Тема: «Партизанська війна на Україні проти німецьких окупантів у 1918 році». Виклад історичний.

У цій роботі намічено показати, як народ боровся за свою незалежність, за свободу, за свою культуру під проводом партії більшовиків і як ця боротьба завершилася вигнанням німців. Народ сам береться до зброї, щоб допомогти Червоній Армії остаточно знищити сарану і викинути її геть з радянської землі.

В журналі «Літопис революції» маємо багато прикладів партизанської війни, – нажаль, цього журналу в Уфі дістати неможна, а тому доведеться при писанні роботи обмежитись суто офіційними документами і їх розкриттям, що подані в збірникові «Крах німецької окупації» та ще в деяких статтях та інших журналах.

Робота може бути готовою в середніх числах жовтня.

Олександр Копиленко. Тема: «Боротьба українського народу з німецькою окупацією 1918 року в українській радянській літературі».

В цій роботі буде показано, як письменники радянської України відбили в своїх творах непоборний дух і настрої нашого народу в боротьбі проти німецьких загарбників.

Уже пророблено весь той матеріал, що мається в Уфі. Але нажаль, автор буде дуже та й дуже в своїх прикладах обмежений відсутністю книжок українських письменників, відсутністю оригіналів. Російських перекладів в данім напрямі – в Уфі теж небагато.

Роботу вже розпочато. В половині жовтня вона може бути готова.

Натан Рибак. Тема: «Почуття патріотизму та оборонні мотиви в українських класиків та сучасних українських письменників».

Розроблено детальний план роботи. В роботі розглядатимуться твори лише найвидатніших письменників класичних (Котляревський, Шевченко, Мирний, Нечуй-Левицький, Коцюбинський, Куліш, Марко Вовчок, Леся Українка, Франко, Грабовський) та сучасних українських письменників.

І знову ж треба сказати – і для цієї теми теж в Уфі бракує багато чого. Зокрема нема творів Мих[айла] Коцюбинського.

Робота буде готова на перші числа жовтня.

Давид Гофштейн. Тема: «Джерела німецького фашизму» (Історичний огляд).

Зараз іде збирання матеріялу. На визначений термін робота буде готова.

Володимир Сосюра. Тема: «Патріотизм в епосах народів СРСР».

Робота буде виготовлена пізніше од усіх товаришів нашої групи – через те, що т. Сосюру зараховано до наукових робітників Інституту – всього кілька тижнів тому.

І, нарешті, моя тема: «Патріотизм у творчості башкирського класика Гафурі^{*1}».

Творчість Маджита Гафурі дуже мало ще досліджена. Вульгаризатори й націоналісти в свій час постаралися всіляко принизити його та спалюжити. Тимчасом – це великий поет свого народу. Особливу увагу в своїй роботі я хочу звернути на зв'язки у творчості Гафурі з творчістю представників сусідніх літератур – чувашської, татарської, удмуртської, а також на зв'язки з представниками російської літератури, починаючи від 1905 року. Далі – як відбився фольклор у творчості Гафурі. Сліди знайомства Гафурі з прокламаціями 1905 року і пізніших, які випускали в Уфі. Сліди у Гафурі знання робіт Леніна в дореволюційний період. Гафурі і Велика пролетарська революція.

Робота наполовину вже написана. Перепонами в роботі є мала обізнаність моя з башкирською мовою, а де в чім із історією Башкирії. Труднощі моєї роботи усугубляються ще тим, що твори М. Гафурі вийшли не всі – всього, може, одна п'ята. А підрядковий переклад із [...]»^{*2} Спілки письменників Башкирії, нажаль, зберігся не весь. Епосу башкирського по російському теж іще немає. Є лише збірник казок башкирських та деякі статті по фольклору.

Крім цієї роботи за темами наша група ще брала активну участь у вечорі, присвяченому Івану Франку, – зокрема, Максим Рильський робив доповідь про твор-

^{*1} Гафурі Мажит (Габдулмажит) Нурганійович (1880–1934) – башкирський і татарський радянський поет, народний поет БАРСР (з 1923).

^{*2} Слово не прочитано.

чість нашого геніального поета. Цю участь у вечорі Франка треба розглядати як винесення роботи нашої в маси*¹.

Наша група художньої літератури також іще бере участь у збірнику «Уфа», що вийде за редакцією акад. К. Г. Воблого. Деякі матеріали вже проробляються і зараз.

Засідань нашої групи за ці півтора місяці було три. Відрадним явищем для нас є те, що ми на цих засіданнях обмірковуємо кожну деталь розробленої теми, хвилюємось, сперечаємось, і, врешті, доходимо потрібного для нас результату.

Наприкінці хотілося б висловити від імені групи художньої літератури кілька побажань щодо подолання і усунення тих труднощів та перепон, які зустрілися нам при опрацюванні тем своїх.

1. При Інституті суспільних наук відсутня картотека бібліографії за темами.
2. Відсутня в бібліотеці наша класика українська в оригіналі. Її можна без усяких затрат великих добути у Харкові і привезти з okazji сюди до нас в Уфу у саму Академію.
3. Відсутня періодика і особливо періодика українська.
4. Нема комплекту видань А[кадемії] н[аук] за всі попередні роки.
5. Нема й досі гуртка вивчення башкирської мови.

Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 464, оп. 1, спр. 10510, арк. 1–11. Автограф.

№ 7

**ПОСТАНОВА УПОВНОВАЖЕНОГО НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ
УСТАНОВ АН УРСР У м. ДНІПРОПЕТРОВСЬК АКАД. АН УРСР
Г. В. КУРДЮМОВА ТА ГОЛОВИ ВІДДІЛУ ТЕХНІЧНИХ НАУК
АН УРСР АКАД. О. М. ДИННИКА ПРО ЕВАКУАЦІЮ
ІНСТИТУТУ ГІРНИЧОЇ МЕХАНІКИ АН УРСР ДО м. УФА**

*9 серпня 1941 р.
м. Дніпропетровськ*

1. С целью наиболее эффективной работы по оборонной тематике перевести Институт горной механики Академии наук УССР из г. Днепропетровска в г. Уфу, куда переведена Академия наук УССР.

2. Директору Института горной механики АН УССР проф. Г. Н. Савину оформить вопросы финансирования Института горной механики АН УССР до конца года по новому месту пребывания Института.

3. Перевести в г. Уфу следующих сотрудников Института горной механики АН УССР:

1. Академик

А. Н. Дынник;

*¹ Тут і далі – підкреслено в документі.

2. Профессор	Г. Н. Савин;
3. Учен[ый] секретарь	А. М. Кузнецов;
4. Чл[ен]-корресп[ондент] АН УССР	К. И. Татомир;
5. Зав[едующий] группой	А. М. Пеньков ⁸ ;
6. Старш[ий] науч[ный] сотр[удник]	С. Е. Белов;
7. Старш[ий] науч[ный] сотр[удник]	В. В. Георгиевская;
8. Зав[едующий] группой	Б. Г. Коренев;
9. Зав[едующий] группой	Н. И. Сокол;
10. Старш[ий] научн[ый] сотр[удник]	С. З. Барский;
11. Старш[ий] научн[ый] сотр[удник]	А. А. Суслов;
12. Старш[ий] научн[ый] сотр[удник]	А. А. Вopilкин;
13. Старш[ий] научн[ый] сотр[удник]	А. Д. Рыбкин;
14. Зав[едующий] группой	И. Я. Айзеншток;
15. Ст[арший] науч[ный] сотр[удник]	Б. Е. Горн;
16. ^{*1} Научн[ый] сотр[удник]	Е. Д. Генин;
17. Научн[ый] сотр[удник]	Е. Ф. Фиделева;
18. Аспирантка	М. Ю. [...] ^{*2}

Уполном[оченный] Президиума
Академии наук УССР акад. *Г. В. Курдюмов*
Предс[едатель] Бюро ОТН АН УССР
акад. *А. Н. Дынник*

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Інститут архівознавства
(далі – НБУВ, ІА), ф. 158, оп. 2, спр. 49, арк. 5–5 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 8 ^{*3}

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ВІЩЕ-ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД.
О. В. ПАЛЛАДИНА ЗАСТУПНИКОВІ ГОЛОВИ РНК УРСР
Ф. А. РЕДЬКУ ПРО УТВОРЕННЯ ТА ЗАТВЕРДЖЕННЯ
КЕРІВНОГО СКЛАДУ ХАРКІВСЬКОЇ ГРУПИ (ФІЛІЇ) АКАДЕМІЇ**

*26 серпня 1941 р.
м. Уфа*

Прошу затвердити призначення члена Президії АН УРСР акад. Будникова П. П. головою Харківської групи (філіалу) Академії наук та уповноваженим Президії Академії наук з правом розпорядчика кредитів та утворення Ради філіалу в складі: акад. Будникова [П. П.] – голова Ради, член Президії ^{*4},

^{*1} П. 16–18 дописано рукою О. М. Динника.

^{*2} Прізвище не прочитано.

^{*3} Див. док. № 5, п. 6, № 21.

^{*4} Фразу «член Президії» дописано від руки.

проф. Швеця [І. Т.] – пом[ічник] голови Ради,
акад. Луговцова [М. В.] – директор Ін[ститу]ту чорної металургії,
акад. Хрущова [В. М.] – директор Ін[ститу]ту енергетики,
тов. Шпетного [О. Й.] – директор Фіз[ико]-техн[ічного] ін[ститу]ту,
акад. Білецького [О. І.] – директор Ін[ститу]ту літератури,
акад. Лейпунського [О. І.],
акад. Булаховського [Л. А.],
тов. Білоусова [С. М.] – директор Ін[ститу]ту історії^{*1},
тов. Шевченко [А. Ю.] – директор Ін[ститу]ту економіки.

Віце-президент АН УРСР академік *О. В. Палладін*

На документі помітка: «[...]»^{*2} [О. В.] Палладіну. Розпорядчиком кредиту залишити [Й. З.] Штокала. Заг[альне] керівн[ицтво] покласти на акад. [П. П.] Будникова. 28. VIII. [1941] [Ф. А.] Редько».

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 344, арк. 15. Оригінал. Машинопис.

№ 9

ПРОПОЗИЦІЇ АКАД. АН УРСР М. В. ЛУГОВЦОВА ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА ДЕЯКИХ МАРОК ЧАВУНУ ДЛЯ ВОЄННОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НА ПІВДЕННИХ МЕТАЛУРГІЙНИХ ЗАВОДАХ СРСР

*27 серпня 1941 р.
м. Харків*

В связи с изменением условий снабжения южных металлургических заводов железной рудой необходимо в кратчайший срок организовать снабжение рудой и железорудными материалами из всех возможных источников, приспособив комбинации материалов и руд и шихтовку их в доменных цехах к выплавке необходимых марок чугуна: томасовского, маргеновского, бессемеровского литейного и спец[иальных] чугунов.

Такими источниками могут быть:

1. Имеющиеся наличные запасы криворожских руд, которые в плановом порядке должны быть учтены и перераспределены между заводами, применительно к выплавленному маркам чугуна.
2. Запасы колошниковой пыли и колошниковая пыль, получаемая от текущего производства чугуна, должны быть в порядке переброски использованы заводами,

^{*1} У перші дні війни мобілізований до лав Червоної Армії.

^{*2} Слово не прочитано через пошкодження документа.

имеющими агломерационные фабрики – Макеевским им. Кирова и Орджоникидзенским.

3. К колошниковой пыли должны быть добавлены в некотором количестве пиритные старки, имеющиеся в большом количестве на южных сернокислотных заводах; пиритными старками должна быть снабжаема также на полную производительность печь Полизиуса, дающая агломерат для дом[енного] цеха Константиновского завода.

Применение пиритных старок улучшит качество агломерата, получаемого из колошниковой пыли на агломерационных машинах Двойта и Ллойда (в Макеевке и Орджоникидзенском заводах).

4. Работа агломерационной фабрики на Орджоникидзенском заводе на колошниковой пыли должна обеспечить в первую очередь выплавку бессемеровской стали на этом заводе.

В добавку к агломерационной шихте для бессемеровских чугунов должна поступить окалина с этого и других заводов.

5. Для выплавки мартеновских чугунов на агломерационной фабрике Макеевского завода к колошниковой пыли должна примешиваться в допустимом по фосфору количестве керченская руда и чугунная стружка; последняя*¹ – с целью улучшения качества агломерата и повышения содержания в нем железа.

6. Керченской рудой и камышбурунским концентратом должны снабжаться заводы Керченский и «Азовсталь»: Три агломерационных ленты старой агломерационной фабрики должны работать для Керченского завода, причем шихта должна состояться из агломерата и комьевой керченской руды; 2 новые ленты керченского завода и 2 ленты Камышбуруна должны снабжать доменные печи завода «Азовсталь».

7. С целью некоторого понижения содержания фосфора в чугуне желательно введение в шихту агломерационных лент, окалины и чугунной стружки.

8. Некоторое количество красного и магнитного железняка, в частности, для потребностей мартенов в кусковой руде, может быть получено из месторождения Корсак-Могила (в 50 километрах севернее г. Осипенко) б[лиз] Бердянска. Карьерная добыча здесь должна быть организована немедленно.

9. Для снабжения завода «Азовсталь» в дополнение к керченскому агломерату должна быть организована в срочном порядке добыча хоперских руд, которые могут быть проплавлены на отдельных доменных печах. Эти руды имеют высокое содержание фосфора и для чугунов, выплавленных из них, должен быть срочно разработан метод передела на качающихся мартеновских печах (в заводе «Азовсталь»).

10. Весьма доброкачественные руды – бурые железняки для выплавки литейных и мартеновских чугунов – могут дать многочисленные мелкие месторождения бурых железняков Донбасса: у сел Стыла, Каракуба, Новотроицкое, Корсунь, Чистяково, в районе Сулина и другие. На этих месторождениях возникла южная металлургия и до открытия Кривого Рога исключительно на них работали заводы Сталинский (б[ывший] Юзовский) и Сулинский. Добычу этих руд нужно органи-

*¹ Слово «последняя» дописано від руки.

зывать немедленно силами местного населения под руководством техников Главруды и Главнеруда НКЧМ.

Этими рудами могут быть снабжаемы заводы Сталинский, Ворошиловский и частично «Азовсталь».

11. Некоторое усиление снабжения бурыми железняками должно быть осуществлено за счет усиления добычи тульских и липецких руд, часть которых должна быть направлена для снабжения тех же или ближайших заводов Донбасса: Краматорского и Константиновского.

12. Кроме изложенного должны быть развиты работы по добыче руд следующих месторождений: Малкинского (у Пятигорска) и Таманских, а также, если представится возможным, – из существующих шахт Курской магнитной аномалии. Добыча дашкесанских руд в помощь южным металлургическим заводам будет зависеть от того будет ли в короткий срок уложена железнодорожная ветка к названным месторождениям или нет.

Для установления реальных количеств железных руд и железно-рудных материалов, которые могут быть добыты и реализованы в различных пунктах погрузки, должны быть составлены планы добычи и перевозки к местам назначения.

Академик *М. В. Луговцов*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 344, арк. 17–18. Оригінал. Машинопис.

№ 10

ІЗ ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ПРО РОЗПОДІЛ ОБОВ'ЯЗКІВ МІЖ ВІЦЕ-ПРЕЗИДЕНТАМИ АКАДЕМІЇ

*9 вересня 1941 р.
м. Уфа*

п. 7. Постановили: распределить обязанности между вице-президентами Академии наук УССР следующим образом:

1). На академика А. В. Палладина возлагается руководство кадрами и ведение финансовых делами Академии Наук УССР.

2). На академика А. А. Сапегина возлагается руководство плановой комиссией, учет, наблюдение и контроль за выполнением Плановой тематики институтов Академии Наук УССР.

3). На академика Б. И. Чернышева возлагается руководство библиотечными делами, издательскими а также включить в круг обязанностей акад. Чернышева вопросы бытового порядка.

Президент Академии наук УССР академик *А. А. Богомолец*
Секретарь *В. М. Раскина*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 88, арк. 282. Оригінал. Машинопис.

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА АКАД. АН УРСР П. П. БУДНИКОВА ДО
ГОЛОВИ РНК УРСР ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ НАУКОВО-
ТЕХНІЧНОГО ТОВАРИСТВА БУДІВЕЛЬНИКІВ З МЕТОЮ
ОБ'ЄДНАННЯ НАУКОВИХ ТА ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНИХ СИЛ**

*12 вересня 1941 р.
м. Уфа*

Переживаемый нашей Родиной момент требует от ученых, инженеров, техников особенно напряженной работы в вопросах обороны страны.

БАССР в деле обороны должна занять одно из ведущих мест. Это следует из того, что БАССР располагает исключительно богатыми ресурсами минерального и энергетического сырья. Однако, до настоящего времени разработка этого сырья еще не достигла надлежащего уровня.

В Башкирии сосредоточено большое количество крупных заводов и в последнее время сосредоточено значительное число инженерно-технического персонала.

Следует, однако, отметить, что ученые и инженерно-технические силы не объединены соответствующей организацией, вследствие чего отсутствует связь между крупными учеными Академии наук^{*1}, инженерами и техниками, работающими на заводах и в хозяйственных организациях. Между тем, эта связь крайне желательна в целях рационализации производственных процессов, внедрения научных достижений в практику, помощи изобретателям и реализации их предложений, постановке экспертиз, организации консультаций и производства научно-технических исследований по заданию промышленности.

Организация инженерно-технических сил должна играть ведущую роль в деле помощи рабочим-стахановцам. Нельзя также упускать из виду помощь инженерно-техническому персоналу в вопросах повышения квалификации.

Указанные задачи можно было бы проводить в жизнь, по примеру того, как это имеет место в Москве и в ряде других крупных центров, [через] Научное инженерно-техническое общество (НИТО) по специальностям.

В Уфе в первую очередь следовало бы организовать Научное инженерно-техническое общество, объединяющее строителей и специалистов строительных материалов (силикатчиков).

Академик профессор *П. П. Будников*
Член-кор[респондент] Акад[емии] наук
профессор, доктор *И. Я. Штаерман*

Архів Російської Академії наук (далі – Архів РАН), ф. 1585, оп. 2, спр. 134, арк. 1. Копія. Машинопис.

^{*1} Підкреслено в документі.

**ПРОТОКОЛ СПІЛЬНОЇ НАРАДИ ХІМІЧНОЇ ЛАБОРАТОРІЇ
БАШГЕОЛОГУПРАВЛІННЯ ІЗ ПРЕДСТАВНИКАМИ ІНСТИТУТІВ
ГЕОЛОГІЧНИХ НАУК, ХІМІЇ ТА ФІЗИКИ АН УРСР З ПИТАНЬ
КОЛЬОРОВИХ МЕТАЛІВ ТА РІДКІСНИХ ЕЛЕМЕНТІВ**

*2 жовтня 1941 р.
м. Уфа*

Присутствовали: проф. Бурксер Е. С., проф. Фиалков Я. А., научн[ый] сотрудник Ин[ститу]та физики т. Шер [Н. И.], проф. Моргулис [Н. Д.], Файдиш [А. Н.], Ин[ститу]та химии ст[арший] научн[ый] сотрудник т. Драко [О. Ф.], химики Геологического управления т. т. Нейман и Попова.

Слушали: Информацию проф. Бурксера [Е. С.] о распределении работы по редким и рассеянным элементам и цветным металлам Учалинского месторождения, между сотрудниками Башгеолуправления и бригадами институтов Геологии, Химии и Физики АН УССР.

Постановили:

1. Бригаде Ин[ститу]та физики поручить: а) качественное определение олова, свинца, кадмия, висмута, серебра и ртути в сульфидных рудах методом просыпки на дуговом или искровом спектрографе.

б). На количественное определение из них выделить олово, висмут и кадмий.

в). Количество проб около 200, срок выполнения установить для качественного определения два месяца, а количественные определения произвести в течение четвертого квартала.

2. По химико-аналитическому исследованию полиметаллических руд: а) Поручить бригаде проф. Бабко [А. К.]⁹ количественное определение серебра и золота в сульфидных рудах.

б). Бригаде проф. Фиалкова [Я. А.] поручить определение таких редких элементов в сульфидных рудах, как вольфрама, молибдена, ванадия, селена, телура, кобальта.

в). Этой же группе химиков-аналитиков поручить исследование цинковых руд на такие рассеянные элементы, как галлия, индия, таллия и германия; определение платины внести в план будущего года.

г). Бригаде химиков-аналитиков Башгеолуправления под руководством проф. Бурксера [Е. С.] поручается произвести определение меди, цинка, серы, мышьяка и в некоторых случаях кадмия, ртути и сурьмы.

К этой работе прикрепить т. т. Нейман, Попову и Комарову [О. В.].

д). Определение германия в золах бурых углей закрепить за бригадой проф. Фиалкова [Я. А.]. Отдельно поставить исследование бурых углей на уран и ванадий, с целью выявления генезиса бурых углей. Эту работу закрепить за бригадой сотрудников Института геологии АН УССР проф. Бурксера [Е. С.].

3. Весь четвертый квартал текущего года посвящается исследованию Учалинского и частично Бурибаевского месторождений.

4. Следующее заседание провести совместно с геологами после окончания геологических разведок.

5. Считать желательным провести полярнографическое исследование полиметаллических руд для чего возбудить ходатайство перед Геофизическим трестом о предоставлении полярнографа во временное пользование.

Председатель *Е. [С.] Бурксер*
Секретарь *О. [Ф.] Драко*

НБУВ, ІА, ф. 27, оп. 2, арк. 5–5 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 13^{*1}

ІЗ ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО КОМІТЕТУ СПРІЯННЯ ОБОРОНИ СРСР

17 жовтня 1941 р.
м. Уфа

п. 4. Считать целесообразным организовать Научно-технический комитет содействия обороны СССР при АН УССР¹⁰. Поручить академикам П. П. Будникову и М. В. Луговцову подать на следующее заседание Президиума – 22 октября 1941 г. проект организации Комитета.

Президент Академии наук УССР
академик *А. А. Богомолец*
Секретарь *В. М. Раскина*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 88, арк. 297. Оригінал. Машинопис.

№ 14

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ДИРЕКТОРА БАШКИРСЬКОГО НАУКОВО- ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ БУДМАТЕРІАЛІВ ТА АКАД. АН УРСР П. П. БУДНИКОВА ДО РНК БАРСР ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ ПРИМІЩЕНЬ ІНСТИТУТУ ПІД РОЗТАШУВАННЯ ДОСЛІДНОЇ АПАРАТУРИ ДЛЯ РОЗГОРТАННЯ РОБІТ ОБОРОННОГО ЗНАЧЕННЯ

Жовтень 1941 р.
м. Уфа

В связи с обстановкой последнего времени цели и задачи Института [стройматериалов] БАССР резко изменились и увеличились. Башкирская Республика ста-

^{*1} Див. док. № 15, 17.

новится одним из основных резервов рудных и нерудных ископаемых для удовлетворения нужд промышленности и обороны СССР. [...]»¹

В настоящее время в здании Института работает отдел минерального сырья Института геологии Академии наук УССР, сотрудники которого ведут темы оборонного значения:

- 1) Получение глинозема из низкосортных бокситов БАССР.
- 2) Получение высокосортного и быстротвердеющего цемента из низкосортных бокситов.
- 3) Исследование каолина Домбаровского месторождения Чкаловской области для производства изоляторов и ряд других тем не менее важного характера.

Для проведения всех указанных работ, имеющих актуальное значение для обороны СССР, Институту резко не хватает помещения для установки соответствующей аппаратуры (гидропрессов, помольных установок, электропечей, вакуум-насосов, автоклавов, формировочных кругов и пр.), постройки керамической печи, расстановки рабочих мест для всех сотрудников и пр.

Учитывая вышеизложенное, Башкирский институт стройматериалов ходатайствует перед СНК БАССР об издании соответствующего постановления на предмет выселения из здания Института посторонней организации (Торфотреста) и предоставлении этого помещения в распоряжение Института строительных материалов.

Торфотрест без ущерба для дела может быть переведен ближе к своему производству в с. Базилевку, т. к. с Институтом не имеет никаких деловых и производственных связей.

Освобожденное помещение будет рационально использовано по прямому назначению для развертывания работ оборонного характера.

Начальник Управления ПСМ при СНК БАССР *А. [З.] Аминев*
Директор Института *Байдаков*
Зам[еститель] директора по научной части
академик *[П. П.] Будников*

Архів РАН, ф. 1585, оп. 2, спр. 134, арк. 2–2 зв. Копія. Машинопис.

№ 15^{*2}

ІЗ ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ БЮРО БАШКИРСЬКОГО ОБКОМУ ВКП(б) ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ПРИ АН УРСР НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО КОМІТЕТУ СПРИЯННЯ ОБОРОНІ СРСР

5 листопада 1941 р.
м. Уфа

1. Одобрить решение Президиума Академии наук УССР об организации при Академии Комитета содействия обороне.

^{*1} Далі знято перелік наукових тем, що знаходились на опрацюванні в Інституті.

^{*2} Див. док. № 13, 17.

2. Выделить в состав Комитета содействия обороне при Академии наук УССР в качестве представителя Обкома ВКП(б) тов. Усманова.

Секретарь Обкома ВКП(б) *Аношин*

Російський державний архів соціально-політичної історії (далі – РДАСП), ф. 17, оп. 22, спр. 191, арк. 17. Оригінал. Машинопис.

№ 16

**ЛИСТ ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ДО
ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ РНК СРСР Р. С. ЗЕМЛЯЧКИ ПРО
РОЗГОРТАННЯ РОБОТИ АН УРСР В м. УФА ТА
ВСТАНОВЛЕННЯ ЗВ'ЯЗКІВ ІЗ СОЮЗНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ**

*17 листопада 1941 р.
м. Уфа*

Глубокоуважаемая Розалия Самойловна¹¹!

Очень сожалею, что состояние здоровья не позволяет мне лично приехать в г. Куйбышев для доклада о работе находящейся в настоящее время в г. Уфе Академии наук Украинской ССР.

Очень прошу Вас не отказать в личном приеме Вице-президенту Академии наук УССР, академику Б. И. Чернышову, который информирует Вас о ходе работ нашей Академии и одновременно будет просить об урегулировании некоторых вопросов, важных для дальнейшего развития работы Академии наук.

Из этого доклада и посылаемых материалов (план работ Академии наук, отчет о связях Академии с различными организациями БАССР и предприятиями оборонного значения) можно видеть, что Академия наук УССР, которая прибыла в г. Уфу в составе около 500 человек наиболее квалифицированных работников Академии и привезла с собой в полной сохранности всё наиболее ценное научное оборудование (несколько сот ящиков), за 4 месяца своего пребывания в г. Уфе развернула значительную работу.

Было бы весьма желательно получить указания от находившихся в г. Куйбышеве организаций союзного значения тех проблем, в разрешении которых Академия наук смогла бы принять участие.

С уважением Президент Академии наук УССР
академик *А. А. Богомолец*

На документі помітка: «Вопросы исчерпаны. 28.XI. [1941] [Р. С.] Землячка».

Державний архів Російської Федерації (далі – ДАРФ), ф. 5446, оп. 56, ч. I, спр. 2, арк. 3–3 зв. Оригінал. Машинопис.

**КЛОПОТАННЯ ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР
АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ДО УРЯДІВ СРСР, УРСР ТА БАРСР
ПРО ФІНАНСУВАННЯ УСТАНОВ АКАДЕМІЇ, ЕВАКУЙОВАНИХ
ДО м. УФА ТА ІНШИХ МІСТ СРСР, ЧЕРЕЗ БЮДЖЕТ БАРСР**

*18 листопада 1941 р.
м. Уфа*

За рішенням уряду Української РСР Академія наук УРСР евакуйована до м. Уфі і в сучасний момент працює в м. Уфі в складі 13 інститутів: І[нститу]т математики і фізики, І[нститу]т хімії і хімітехнології, І[нститу]т фізичної хімії, І[нститу]т геологічних наук, І[нститу]т ботаніки, І[нститу]т зообіології, І[нститу]т біохімії, І[нститу]т клінічної фізіології, І[нститу]т будівельної механіки, І[нститу]т гірничої механіки, І[нститу]т енергетики, І[нститу]т чорної металургії і І[нститу]т суспільних наук. Крім того, в Нижньому Тагілі розгорнув роботу на базі Уралвагонзаводу І[нститу]т електрозварки і в Алма-Аті – Фізично-технічний*¹ І[нститу]т.

Інститути Академії наук УРСР перебудували свої плани і тепер, користуючись наданими їм урядом Баш[кирської] АРСР базами і своїм науковим устаткуванням, евакуйованим з Києва в повному порядку, розгорнули велику оборонну роботу.

Крім розробки значної кількості тем за спеціальним завданням відповідних організацій Наркомата оборони, інститути Академії наук УРСР беруть активну участь в роботі численних промислових установ Баш[кирської] АРСР, працюючих на оборону.

В сучасний момент Академія наук зв'язана в своїй роботі, вже безпосередньо, з цілим рядом розташованих в Уфі і поза Уфою заводів оборонного значення, бере активну участь в розробці проблем сировинних і енергетичних ресурсів Баш[кирської] АРСР (цукровий буряк, кок-сагиз, конопля і ін.). Медична група Академії наук цілком ув'язала свою науково-дослідчу і практичну роботу з вимогами медичної допомоги пораненим.

При Академії наук організовано Науково-технічний комітет сприяння обороні*² в складі її дійсних членів, членів-кореспондентів і представників Обкому, Ради Народних Комісарів і Военного комісаріату Баш[кирської] АРСР.

Проте, в сучасний момент через порушення постійного зв'язку з урядом Української РСР, Академія наук УРСР з її науково-дослідчими установами в складі 650 співробітників опинилась в дуже скрутному становищі щодо фінансування її роботи і виплати зарплати співробітникам.

Через надзвичайні труднощі мати регулярний зв'язок безпосередньо з урядом Української РСР в справі дальшого фінансування Академії наук УРСР і беручи до уваги, що неможливість виплати зарплати і витрачання коштів на поточну науко-

*¹ Так у документі. Потрібно: «Фізико-технічний».

*² Див. док. № 13, 15.

ву роботу поставить в ближчий час під загрозу саме існування Академії наук, бо переважна більшість наукових робітників не має заощаджень і змушена буде шукати заробітку поза Академією, залишивши основну роботу, – Президія Академії наук УРСР на засіданні від 31 жовтня [19]41 р. ухвалила звернутися до Рад Народних Комісарів – Союзу РСР, Української РСР і Башкирської АРСР з таким проханням: «Зважаючи на те, що більша частина установ Академії наук УРСР евакуйована в м. Уфу, де розгорнуто велику роботу, важливу як для оборони, так і для розвитку народного господарства, а інститути, що перебувають поза Уфою – Електрозварки в Нижньому Тагілі і Фізико-технічний в Алма-Аті – мусять, щодо фінансування, базуватися на Академії наук УРСР, що перебуває в м. Уфі, Президія Академії наук просить:

а) Відповідно до касового плану, затвердженого РНК і НКФ УРСР по республіканському бюджету УРСР на IV квартал 1941 р. і штатного розпису, що НКФ прийняв для установ Академії наук УРСР після їхньої евакуації, переказати Академії наук УРСР на листопад і грудень 1941 р. із бюджету Української РСР по спеціальному рахунку Академії наук в бюджет Баш[кирської] АРСР 1 517 600 крб. для фінансування Академії наук УРСР.

б) Затвердити кошторис Академії наук УРСР на 1942 р. в сумі 8 990 700 крб., включивши його з вищенаведених причин в бюджет Башкирської АРСР з відкриттям щомісячних кредитів, згідно розпису, затвердженому НКФ і РНК УРСР, до повернення Академії наук УРСР до м. Києва.

Академія наук УРСР хоч і має змогу розгорнути роботу на базах деяких існуючих в Уфі установ, але відсутність приміщення особливо для хімічних лабораторій Академії наук є істотною перешкодою для їх роботи. Було б дуже бажано вказати Раді Народних Комісарів Баш[кирської] АРСР про необхідність надання Академії наук, крім наявного невеличкого будинку в 12 кімнат, ще одного будинку в 20 кімнат, для розміщення в ньому хімічних лабораторій Академії наук і лабораторії І[нститу]ту геологічних наук.

Доводячи вищенаведене до Вашого відома, від імені Президії Академії наук Української РСР прошу Вашого термінового розпорядження про виконання прохання Академії наук про включення бюджету Академії наук УРСР на час перебування її в м. Уфі в бюджет Башкирської АРСР за рахунок бюджету Української РСР або ж за рахунок союзного бюджету.

Про Ваше рішення прошу не відмовити повідомити.

Президент Академії наук УРСР,
депутат Верховної Ради Союзу РСР, акад. *О. О. Богомолец*

На документі помітка: «Повідомлено т. Старченка В. Ф. 30.XII. [1941]. [...]»¹

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 344, арк. 35–35 зв. Оригінал. Машинопис.

¹ Підпис нерозбірливий.

НАКАЗ НКЗ БАРСР З ПОДЯКОЮ ГРУПІ УЧЕНИХ АН УРСР ЗА РОЗРОБЛЕНИЙ МЕТОД РЕГЕНЕРАЦІЇ ВАТИ ТА ПРО ЗАХОДИ ЩОДО ЙОГО ШИРОКОГО ЗАСТОСУВАННЯ В ЛІКУВАЛЬНИХ УСТАНОВАХ*4 грудня 1941 р.**м. Уфа*

В связи с крайним недостатком ваты для нормальной работы лечучреждений Башкирии, в особенности эвакогоспиталей, мною на совещании научных работников от 15 ноября [19]41 г. были даны указания комиссии в составе^{*1}: 1) председателя [военного] врача I ранга, начальника эвакогоспиталя тов. Мироненко М. С.; членов: 2) члена-корреспондента Академии наук УССР (Институт зообиологии) профессора-орденоносца т. Дроботько В. Г.; 3) доктора фармацевтических наук (Институт химии Академии наук УССР) профессора-орденоносца т. Фиалкова Я. А.; 4) кандидата химических наук (Институт химии Академии наук УССР) доцента т. Натансон Э. М.¹²; 5) кандидата биологических наук (Институт зоологии Академии наук УССР) т. Френкеля Р. И.; 6) провизора химической лаборатории Башаптекоуправления т. Еверской В. А.; 7) доктора медицинских наук, профессора-военврача II ранга т. Эпштейна И. М. – разработать вопрос в научно-практическом разрезе о возможности обеззараживания использованной ваты в лечебных учреждениях, методе химической ее очистки и превращения такой отработанной ваты в полноценный материал для повторного его применения.

2. В результате активной и плодотворной работы указанной выше комиссии установлено:

а) проведенные опыты показали полную возможность обеззараживания и химической очистки обработанной ваты;

б) регенерация ваты должна производиться централизованным порядком под постоянным бактериологическим и химическим контролем;

в) обеззараживание и химическая очистка ваты производится при проведении следующих операций. [...] ^{*2}

В связи с вышеуказанным приказываю:

1. Проведенную работу комиссии по регенерации использованной ваты одобрить, выводы и предложения утвердить с выражением благодарности всей комиссии.

^{*1} За постановою Президії АН УРСР від 22 грудня 1941 р. до бригади було включено акад. О. В. Леонтовича та доручено вивчити питання про застосування мохів як дезінфікуючого засобу і про поновлення марлевого матеріалу. (Протокол засідання Президії АН УРСР № 14, п. 1.).

^{*2} Далі знято частину тексту з описанням технології очистки вати.

2. Комиссии продолжить работу по дальнейшему усовершенствованию методики регенерации использованной ваты и вести систематическое наблюдение и контроль при массовой ее переработке.

3. Предложить начальнику эвакогоспиталя № 1741, военврачу I ранга т. Мироненко [М. С.] (председателю комиссии) при участии всех членов комиссии на базе госпиталя организовать регенерацию первой пробной партии использованной ваты [и] к 1 января [19]42 г. выпустить до одной тонны чистой ваты.

4. Башаптекоуправлению, т. Шепелевой: а) выделить в распоряжение эвакогоспиталя № 1741 – 5000 рублей для организации и проведения выпуска первой пробной партии ваты; б) до 1 января [19]42 г. организовать производственный цех по регенерации использованной ваты и наладить процесс всепроизводства ее в нормальных условиях.

5. Начальникам эвакогоспиталей и лечебных учреждений г. Уфы приступить с 4 декабря [19]41 г. к сбору и обработке использованной ваты согласно инструкции, прилагаемой к приказу*¹. Начальникам эвакогоспиталей и лечучреждений выделить специальных лиц по сбору использованной ваты и осуществлять личный контроль за выполнением этого важнейшего мероприятия.

6. В целях поощрения сборщиков ваты обязать Аптекоуправление, т. Шепелеву, выделить две тысячи рублей для премирования наиболее отличившихся сборщиков.

7. Обязать Аптекоуправление (т. Шепелеву) при распределении чистой ваты отпуск последней производить при условии предоставления квитанции о сдаче использованной ваты от госпиталей и лечебных учреждений.

8. Отделу капитального строительства в обязательном порядке обеспечить пуск и организацию механизированной прачечной при госпитале № 1741 к 12 декабря [19]41 г., а также обеспечить ремонт помещения и монтаж производственного цеха для регенерации ваты Башаптекоуправления к 1 января [19]42 г.

9. Обязать Башаптекоуправление, т. Шепелеву, выделить госпиталю № 1741 потребное количество фасовщиц для расфасовки пробной ваты.

10. Обязать начальников эвакогоспиталей и лечучреждений к 1 января [19]42 г. представить списки наиболее отличившихся сборщиков отработанной ваты для премирования и поощрения.

Народный комиссар здравоохранения БАССР *Лукманов*
Председатель комиссии, н[ачальник] эвакогоспиталя № 1741,
в[оен]врач I ранга *[М. С.] Мироненко*

НБУВ, ІА, ф. 21, оп. 2, спр. 22, арк. 2–2 зв. Оригінал. Машинопис.

*¹ Інструкція в архівній справі відсутня.

**ІЗ ДОПОВІДНОЇ ЗАПИСКИ УПОВНОВАЖЕНОГО РНК УРСР ПРИ
РНК БАРСР СЕКРЕТАРЕВІ ЦК КП(б)У Д. С. КОРОТЧЕНКУ ПРО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПОБУТОВИХ
УМОВ СПІВРОБІТНИКІВ АН УРСР**

*[Не пізніше 5 грудня 1941 р.]^{*1}
м. Уфа*

[...] ^{*2} По пункту 5 и 6. Для академиків и др[угих] научних працівників Академії наук УРСР організовано питання в закритій столовій СНК БАССР; їм також надані вповне задовільні житлові умови, в основному в центрі міста. Також задовільно вирішені і інші побутові питання: паливо, теплий одяг, медичне обслуговування і проч[ее].

В такому ж порядку дозволені побутові питання письменників, художників, артистів і др[угих] літературних працівників і працівників мистецтв.

Академія наук і окремі інститути розміщені в основному в одному будинку (Пушкінська № 79), однак ця площа недостатня для розгортання нормальної роботи всіх евакуйованих інститутів і лабораторій.

Внаслідок цього, а також невизначеності положень з бюджетом на 1942 г., робота інститутів Академії наук УРСР не ведеться ще планово. Окремі інститути укладають договори на господарську тематику з різними організаціями і, головним чином, підприємствами, розміщеними в БАССР.

Так, наприклад, Інститут чорної металургії (академік [М. В.] Луговцов) уклав договір з Крекінг-заводом, роботу проводить на заводі професор [І. Н.] Францевич, один з кращих і здібніших працівників Академії наук УРСР. По Інституту хімії укладено договір з Водотрестом по технології води. Роботу веде старший науковий співробітник – інж[енер] [Л. А.] Кульський. Ця тема, крім виключальної актуальності для БАССР, має ще і велике оборонне значення.

Окремі академіки і науковці консультують оборонні підприємства і ведуть деяку оборонну тематику.

Однак, внаслідок викладених вище причин, слід встановити, що наявний склад академіків, науковців і евакуйованого обладнання дозволяє розвинути роботу Академії значно ширше, і особливо по оборонній тематичі.

^{*1} Дату встановлено за змістом документа.

^{*2} Знято інформацію щодо розгортання роботи евакуйованих до м. Уфа неакадемічних установ та організацій УРСР.

На 5 декабря 1941 г. предполагается созыв научной конференции Академии наук УССР, где намечено заслушать 8 научных докладов по разным отраслям науки.

Вопросы работы Академии наук УССР требуют специального ознакомления для решения вопроса дальнейшей ее работы, а также установления СНК УССР бюджета на 1942 год. [...]»^{*1}

[Уповноважений РНК УРСР при РНК БАРСР] *Тихий*

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 24, арк. 20–22. Оригінал. Машинопис.

№ 20

НАКАЗ ДИРЕКТОРА КАРАДАЗЬКОЇ БІОЛОГІЧНОЇ СТАНЦІЇ ПРОФ. К. О. ВІНОГРАДОВА ПРО ТИМЧАСОВЕ ПРИПИНЕННЯ ІСНУВАННЯ СТАНЦІЇ ЯК САМОСТІЙНОЇ НАУКОВОЇ УСТАНОВИ АН УРСР

*12 грудня 1941 р.
[м. Уфа]»^{*2}*

Сего числа прибыли в Уфу. На основании [решения] профкома Президиума АН УССР считать меня и научного сотрудника Аблямитову З. А. зачисленными в штат Института зообиологии и произвести по Карадагской биостанции расчет по 12 декабря, выплатив зарплату, компенсацию за неиспользованный отпуск, суточные за время пути (за 56 суток), квартирные за время пребывания в г. г. Баку и Красноводске и подъемные в размере месячного оклада.

Имущество КБС сдать в склад Академии наук УССР.

Ввиду временного занятия территории КБС фашистскими оккупантами – считать существование КБС как самостоятельной единицы в системе Академии наук УССР временно приостановленным, впредь до особого распоряжения.

Директор КБС *К. [А.] Виноградов*¹³

Архів Карадазького природничого заповідника НАН України, оп. 1, спр. 83, арк. 102–102 зв. Автограф.

^{*1} Далі знято інформацію про забезпечення працівників неакадемічних установ та організацій УРСР.

^{*2} Місце складання документа встановлено за його змістом.

№ 21*¹

**ТЕЛЕГРАМА ВИЩЕ-ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. В. ПАЛЛАДИНА
ДО ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ РНК УРСР Ф. А. РЕДЬКА ПРО
РОЗТАШУВАННЯ ІНСТИТУТІВ ХАРКІВСЬКОЇ ФІЛІЇ АКАДЕМІЇ**

23 грудня 1941 р.
м. Уфа

Получили молнию [о] приезде [в] Уфу харьковских академиков [и] членов-корреспондентов. Президиум просит молниировать указания, должны ли остаться [в] Уфе академики. Куда направляются их институты [?]. Жилфонда [в] Уфе нет. Будут ли высланы дополнительно средства для их финансирования?

За Президента Академии [А. В.] Палладин

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 344, арк. 37. Оригінал. Телеграфна стрічка.

№ 22*²

**КЛОПОТАННЯ ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ
ДО РНК БАРСР ПРО СПРИЯННЯ ВПРОВАДЖЕННЮ У
ВИРОБНИЦТВО РОЗРОБЛЕНОГО АН МЕТОДУ ВИГОТОВЛЕННЯ
СПЕЦІАЛЬНОГО МИЛА ДЛЯ БОРОТЬБИ З ПЕДИКУЛЬЗОМ
І ПРОФІЛАКТИКИ СИПНОГО ТИФУ**

25 грудня 1941 р.
м. Уфа

Бригада Академии наук УРСР в составе члена-корреспондента Академии наук УРСР А. И. Киприанова и проф. Я. А. Фиалкова, разработала метод получения стирального мыла из мочной глины, залежи которой имеются в больших количествах вблизи г. Уфы, в районе Охлебнина.

Мыло, по своим качествам мало отличающееся от обычного стирального мыла, содержащего свыше 60% жира, получается по методу названных авторов, с содержанием всего около 15% жира, что дает возможность при том же количестве жира в несколько раз увеличить продукцию вполне пригодного для практических надобностей стирального мыла. Пробная варка такого мыла уже была по рецептам названных товарищей выполнена в г. Уфе и дала вполне удовлетворительные результаты.

Принимая во внимание острый недостаток стирального мыла, огромное значение мыла в борьбе со вшивостью, следовательно для профилактики распространения сыпного тифа, прошу Вас оказать содействие скорейшему внедрению в

*¹ Див. док № 5, п. 6; № 8.

*² Див. док. № 30.

производство разработанного профессорами [А. И.] Киприановым и [Я. А.] Фиалковым метода изготовления стирального мыла из мочной глины.

Все необходимые сведения и образец мыла в любой момент могут быть представлены названными членами бригады^{*1}.

Президент Академии наук УРСР
академик *А. А. Богомолец*

ЦДАГО України, ф. 57, оп. 4, спр. 112. Оригінал. Машинопис.

№ 23

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ДО РНК УРСР ПРО ЗВ'ЯЗКИ АКАДЕМІЇ З ОРГАНІЗАЦІЯМИ І ПІДПРИЄМСТВАМИ СРСР ДЛЯ НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМ ОБОРОННОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ І НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА

30 грудня 1941 р.^{*2}
м. Уфа

І. Отделение физико-химических и математических наук Институт физики и математики Отдел физики

За время работы в г. Уфе отделу физики удалось наладить связи на базе совместной работы со следующими заводами и учреждениями:

1) Организована лаборатория по испытанию электроизоляционных материалов на заводе № 628. Консультант Н. Д. Моргулис, исполнитель [Г. А.] Федорус.

2) Работа по фотоэлектрическим методам спектрального анализа проводится на базе и совместно с заводом № 384. Консультант Н. Д. Моргулис, исполнитель А. Ф. Мальнев.

3) Сотрудники Института физики принимают активное участие в налаживании работы электрофизической лаборатории института № 55. Консультант В. Е. Лашкарев.

4) По теме «Спектральный анализ минералов БАССР» установлена тесная связь с Институтом геологии АН УССР и геологоразведочными трестами. Исполнители [А. Н.] Файдыш и [Н. И.] Шер.

5) В последнее время начинают налаживаться связи по распространению сернисто-серебряных фотоэлементов. Исполнители [Д. С.] Гейхман, [Б. С.] Дайчман и [Э. Б.] Мертенс.

Отдел математики

1. Сотрудники математического отдела Института оказывают содействие обороне и промышленности путем консультации как специальных научно-

^{*1} Речення: «Все необходимые сведения и образец мыла в любой момент могут быть предоставлены названными членами бригады» дописано від руки.

^{*2} Документ датовано за поміткою про його надходження до РНК УРСР.

исследовательских институтов, так и институтов АН УССР, входящих в Отделение технических наук, а также выполняя темы, выдвинутые заводами. Такие консультации давались НИИ № 20, НИИ № 24, НИИ № 3, Ин[ститу]ту строительной механики АН УССР и пр.

2. Были проведены расчеты фундамента молота для завода № 384.

Исполнители И. Я. Штаерман и [М. Г.] Крейн.

3. В настоящее время группа сотрудников Института во главе с академиком [М. А.] Лаврентьевым работает над заданием, выдвинутым заводом № 384, «Изучение влияния ударов в некоторых деталях».

4. Отдел математики принимает участие в методической работе Наркомата просвещения БАССР (пересмотр программы в связи с особенностями текущего момента) и принимает участие в организации вечернего университета.

Институт химии

1. С Геологическим управлением БАССР Институт химии АН УССР тесно связан по ряду плановых тем. Совместно с Управлением БАССР проводится работа по изучению редких металлов Башкирии. Кооперировано с Геологическим управлением ведутся плановые работы Института по исследованию бокситов Башкирии для получения из них алюминия и глиноземного цемента. Институт химии разработал для Геологического управления ряд экспрессных методов анализа, которыми пользуется теперь поисковая партия и Хим[ическая] лаборатория Геологического управления. Институт химии оказывает систематическую консультацию Геологическому управлению по вопросам химического анализа.

2. С Управлением нефтеперегонного завода (Крекинг-завод) Институт связан по теме: «Обессеривание бензина», которая ведется в Институте по заданию завода.

3. С Витаминным заводом (Щелковский завод эвакуирован в Уфу) имеется тесная связь по плановой теме: «Получение поливитаминного концентрата из плодов шиповника». Институт разрабатывает новые производственные схемы для завода, консультирует завод по производственным вопросам.

4. С Госпланом при СНК БАССР Институт связан по вопросу о расширении в Башкирии и по изысканию новых видов сырья для мыловарения.

5. С Наркомздравом и Аптекоуправлением БАССР имеется связь по вопросу об организации производства дефицитных медикаментов в г. Уфе.

6. Заводу «Красная Заря» Институт дает консультацию по цеху магнитных материалов и по вопросам пирометрии.

7. Местному Авторемонтному заводу и жел[езно]дор[ожному] депо ст[анции] Уфа даются консультации по вопросам хромирования металлических изделий.

8. По заданию треста «Геофизика» Институт разрабатывает способ изготовления батарей сухих элементов для геологических разведок на нефть из местных материалов.

9. Очистка воды Уфимского водопровода (хлорир[ование] железн[ой] стружки).

10. Очистка воздуха закрыт[ых] помещений. (Связь с НКЗдрав[ом] БАССР).

Институт физической химии

1. Оптические методы экспрессных анализов для металлургической и машиностроительной промышленности (главным образом спектральный и фотоколори-

метрические) – работы выполняются по поручению заводов № 384, 628 и др[угих] по договорам с ними.

2. Изучение заменителей нефти на базе местного сырья для борьбы с малярией (поручение Башкирской малярийной станции, договор с нею).

3. Поиски методов обессеривания нефти – по поручению Крекинг-завода.

4. Новый метод изготовления эмульсий с помощью УКВ – поручение Башкирского аптекоуправления.

5. Разработки новых оптических методов анализа органических смесей.

6. Специальные оборонные задания местных органов.

7. Инструктаж и обучение по индикации ОВ – поручение Наркомздрава Башкирии.

8. Текущие поручения (химические анализы, исследования) – поручение прокуратуры, заводов № 384, 628, ВИТА и др.

Институт геологических наук

Институт установил систематическое сотрудничество с Геологическим управлением БАССР в деле изучения природных ресурсов Башкирии и Госпланом БАССР (по вопросам мин[ерального] сырья).

В октябре – ноябре с. г. сектором минерального сырья даны следующие консультации:

1. По вопросу бесцементных и неметаллических нефтехранилищ (завод № 384).

2. Особое строительно-монтажное управление (ОСМУ) № 50 в п[оселке] Стерлитамаке – по вопросу о строительных материалах и коррозии бетона.

3. Наркомнефть – по вопросу технологии проведения крепления скважин без обсадных труб (предложение инж[енера] А. С. Бирновского, г. Уфа).

4. ХЭМЗ (Харьковский электромашиностроительный завод, переведенный в г. Уфу) – по вопросу железобетонных перекрытий.

5. Главное управление металлургических предприятий НКВД в г. Уфе – по вопросу о применении ангидритового цемента для монтажа станков.

6. Кузнецкий металлургический комбинат им. И. В. Сталина (технический отдел) в г. Сталинске Новосибирской обл[асти] – по вопросу о грануляции доменных шлаков.

II. Отделение технических наук

Институт строительной механики

По заданиям завода № 384, кроме текущей оперативной помощи заводу, разрабатывается восемь научными сотрудниками Института 7 научно-исследовательских тем, связанных с выяснением причин аварийности отдельных деталей и с вопросами технологии.

По заданиям завода № 628 работает три научных сотрудника по вопросу организации механической лаборатории завода и модернизации высокочастотного генератора применительно к целям высокочастотной закалки и плавки.

Для Фанерного комбината по вопросам, связанным с повышением механических свойств дельта-древесины и новых методов ее контрольных испытаний, а также организации лаборатории периодически работают три научных сотрудника.

На УПРЗ организована механическая лаборатория при постоянной консультации и руководстве монтажом машин сотрудниками ИСМ.

Для Стройтреста № 3 даны консультации по выяснению причин и методам устранения аварийности вновь построенных цехов нескольких заводов.

Для УВС № 16 организуется выезд бригады сотрудников для испытания на предмет выяснения возможности эксплуатации вновь возведенного ж[елезо]б[етонного] сооружения.

Дано две крупных консультации НТС при СНК БАССР (обслед[ование] деят[ельности] Уфимского энергокомбината, о постройке гидроэлектростанции).

Даны консультации ряду предприятий и заводов (Крекинг-заводу, городской Водоканалтрест, Паровозное депо и ряд других) – всего свыше 20 консультаций.

Группа гидротехников в своей работе связана с Камским Управлением водпутей, Наркомземом, НТС при СНК БАССР, Водоканалтрестом, давала консультации Крекинг-заводу и т.д.

Институт горной механики

Институт горной механики при разработке научно-исследовательских вопросов и для оказания технической помощи предприятиям горной промышленности БАССР установил связь со следующими организациями:

1. Управление промышленности стройматериалов при СНК БАССР.
2. Управление топливной промышленности при СНК БАССР.
3. Трест «Башзолото».
4. Наркомат местной промышленности БАССР.

От указанных организаций ИГМ получил ряд предложений (21) для выполнения научно-исследовательских работ.

В план работ 1941 года (IV квартал) Институт включил 5 вопросов:

1. «Разработка гипсов» – для Управления промышленности стройматериалов.
2. «Механизация добычи бурых углей» – для Управления топливной промышленности.
3. «Механизация погрузки в вагонетки» – для треста «Башзолото».
4. «Рационализация энергохозяйства» – для треста «Башзолото».
5. «Разработка фосфоритов» – для Наркомата местной промышленности.

Работники Института давали консультации по вопросам горной промышленности.

Институт энергетики

Институт проводит свою работу, главным образом, ориентируясь на запросы и предложения промышленных предприятий и организаций.

К настоящему времени установлены научно-консультационные связи со следующими организациями:

1. Госплан Башкирской АССР:
 - а) разработка вопросов энергоснабжения промышленных центров Башкирской АССР;

б) проблема энергоснабжения алюминиевого завода при организации его на базе бокситов и местных углей БАССР.

2. Электростанции г. Уфы, Челябингрэс и Челябинтэц:

Вопросы повышения устойчивости, регулирования напряжений, замены мазута местным топливом, повышения экономичности агрегатов и др.

3. Челябинский тракторный завод:

Модернизация элементов теплового силооборудования и повышение качества эксплуатации.

4. Челябинголь:

Вопросы энергоснабжения шахт и насосно-вентиляторные устройства.

5. Система Уралэнерго:

Повышение устойчивости энергосистемы.

6. Машзавод в г. Копейске (бывший) Горловский завод).

Принципиальные схемы энергоснабжения производства.

7. Челябинэнергомонтаж:

Исследование муфельных горелок.

По части из перечисленных работ ведутся переговоры по уточнению заданий.

Кроме перечисленных вопросов производятся консультации и других промышленных предприятий.

Институт черной металлургии

А. Установлены взаимоотношения:

1. С Крекинг-заводом – по вопросам защиты от коррозии крекинг-аппаратуры и металловедения при постоянной консультации члена-корреспондента АН УССР И. Н. Францевича.

2. С депо паровозов станции Уфа – по вопросу введения в дело качественного стального литья – консультация акад. М. В. Луговцова.

3. С Наркомместпромом РСФСР и Уфимским горместпромом – по вопросу испытания и переработки нефтяного битума.

Б. Ведутся переговоры:

с Уфимским паровозоремонтным заводом – по вопросу внедрения в производство разработанного Институтом нового метода выплавки стали;

с Главспецсталью и Главтрубосталью;

с Главхимпромом НКМП РСФСР – по производству арбитражных и контрольных анализов химпродуктов предприятий системы НКМП;

с Управлением местной топливной промышленности – по определению качества и брикетированию бурых углей Альшеевского месторождения;

с местными заводами – относительно производства химанализов и металловедческих испытаний.

III. Отделение биологических наук

Институт ботаники

Институт ботаники оказывает помощь Наркомзему, Наркомпищепрому и другим организациям БАССР по следующим вопросам:

1. Составлено руководство по культуре сахарной свеклы для Башкирии.

2. Составлены программы научно-исследовательских работ для опытных учреждений БАССР.

3. Принималось участие в составлении обоснования плана посева сахарной свеклы по районам БАССР.

4. Принималось участие в совещаниях по срокам подзимнего сева кок-сагыза и по агротехнике этой культуры.

5. Выявлена причина шуплости зерна пшеницы в БАССР.

6. Установлены причины гибели насаждений яблони и черной смородины. Указания о наиболее целесообразных мероприятиях по борьбе с установленными болезнями переданы Тресту зеленого строительства.

7. Связь с Торфотрестом, консультации сотрудников треста и совместное обследование торфяных болот. Анализ образцов торфа.

8. Консультация сотрудников Уфимского ботанического сада.

9. Установлена система подкормки кок-сагыза калийными солями. На выщелоченных почвах Башкирии эта система повышает:

а) урожай корней кок-сагыза на 3,5 – 4,6 м/га, что составляет 10,6 – 14%;

б) содержание каучука в корнях на 1,85 – 2,14%, что составляет увеличение на 33 и более процентов;

в) выход каучука с гектара на 22,2 – 25,23 килограмма, что составляет 73,1 – 83,1%.

10. Проведена консультация работников Башк[ирского] НКЗ и элитного хозяйства по конопле по вопросам агротехники семеноводства конопли, а также в результате обследования выбран лучший местный сорт конопли для организации на его базе семеноводства в республике.

Сделано и принято предложение внедрить в 1942 году в производство новую для БАССР более высокоурожайную южную коноплю.

11. Приступлено к составлению брошюры по болезням сахарной свеклы в БАССР и мерам борьбы с ними. Брошюра будет закончена к 1 января 1942 года.

Кроме того, Институт увязан в работе с полеводческой и животноводческой станциями в Уфе и селекционной станцией в Чишмах.

Институт зообиологии

С какими учреждениями связан:

1. Санитарно-бакт[ериологический] институт – «Санитарно-биологическое изучение реки Белой в районе влияния стоков г. Уфы и его промышленных предприятий».

2. Бруцеллезная станция Башк[ирского] НКЗдрава: а) «Химиотерапия бруцеллеза людей и животных»; б) «Экспериментальная химиотерапия бруцеллеза»; в) «Быстрая диагностика бруцеллеза»; г) «Бруцеллефаг, получение и изучение его свойств».

3. Хирургические госпитали и инфекционные больницы – «Применение очищенных сухих и безбелковых бактериофагов для борьбы с раневыми и кишечными инфекциями».

4. Институт биохимии АН УССР: а) «Получение очищенных и сухих бактериофагов»; б) «Получение безбелковых биофагов для внутреннего вливания».

5. Научно-исследовательская вет[еринарная] ст[анция] НКЗема: а) «Химиотерапия бруцеллеза людей и животных»; б) «Роль эктопаразитов в эпизоотологии энцефаломиелита лошадей»; в) «Выяснение роли грибов, развивающихся на кормах, в эпизоотологии энцефаломиелита лошадей и разработка мер борьбы с ними».

6. Башрыбтрест, Рыбинспекция, Рыбзавод: а) «Гидробиологическое и ихтиологическое районирование реки Белой в целях повышения ее рыбохозяйственного использования»; б) «Изучение биологических местных форм сазана, карася, леща с целью заселения ими водоемов Башкирии»; в) «Методы определения свежести

рыбы для непосредственного использования и для целей засола»; г) «Действие лечебно-грязевых вытяжек на ускорение развития половых продуктов^{*1}»; д) «Стимуляция роста мальков белорыбицы специфическими ростовыми веществами».

7. Малярийная станция: а) «Санитарно-биологическое изучение реки Белой в районе вливания стоков г. Уфы и его предприятий»; б) «Развитие личинок малярийного комара в условиях различных фитоценозов в водоемах окрестностей Уфы»; в) «Применение различных [средств] в борьбе с малярийным комаром при пропитывании некоторых субстратов».

8. Крекинг-[завод] – «Степень эффективности мероприятий, применяемых Крекинг-заводом по устранению загрязнений, вносимых отходами завода в р. Белую».

9. Водоканалтрест – «Оценка питьевых качеств воды р. Уфы в районе Уфимского водопровода».

10. Башк[ирская] полеводческая станция: а) «Желтуха и карликовость люцерны в БАССР»; б) «Вредители сах[арной] свеклы в БАССР».

11. НКЗем БАССР: а) «Вредители сахарной свеклы в БАССР»; б) «Изучение результатов симментализации крупного рогатого скота в Башкирии».

Институт биохимии

Институт биохимии связан со следующими учреждениями:

1. С Уфимской психиатрической больницей – по вопросам борьбы с судорожными состояниями, возникающими при ранениях мозга.

2. С Уфимским санитарно-бактериологическим институтом – по вопросам очистки бактериофага и повышения активности антитоксинов.

3. С госпиталями № 17 – 44 и № 17 – 39.

4. С Клиникой пропедевтической хирургии Уфимского мединститута.

5. С Уфимским витаминным заводом – по вопросам внедрения витамина К и подобных веществ в хирургическую практику для прекращения кровотечений.

6. С Уфимским институтом переливания крови – по вопросам применения заменителя крови.

Институт клинической физиологии

Институт клинической физиологии шефствует в Уфе над рядом военных госпиталей, что выражается в форме лекций для поднятия квалификации врачей, консультаций клиницистов, помощи в области широкого применения для лечения переливания крови. Сотрудники Института оказывают непосредственно деятельную помощь Уфимской станции переливания крови, работа которой в настоящее время значительно расширена.

В Институте приготовлена по методу акад. [А. А.] Богомольца антиретиккулярная цитотоксическая сыворотка, которая успешно применяется при замедленных заживлениях ран и переломов.

IV. Отделение общественных наук

Институт общественных наук работает в части экономики по заданиям Госплана и наркоматов БАССР (резервы и перспективы развития промышленности БАССР), а в отношении краеведческой тематики он связан со следующими учреждениями:

^{*1} Так у документі.

1. Башкирский научно-исследовательский институт языка и литературы им. Гафури.
2. Башкирский художественный музей.
3. Башкирский краеведческий музей.
4. Дом народного творчества БАССР.
5. Союз советских писателей БАССР и др.

[Президент АН УССР] академик *А. А. Богомолец*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 344, арк. 38–51. Оригінал. Машинопис.

№ 24*¹

**ЛИСТ ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ ДЕРЖПЛАНУ УРСР Г. ОНЩЕНКА ДО
ЦК КП(б)У ТА ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР ПРО НЕОБХІДНІСТЬ
КОРИГУВАННЯ ТЕМАТИЧНОГО ПЛАНУ АН УРСР НА 1942 р.**

[Грудень 1941 р.]^{*2}
[м. Куйбишев]^{*3}

Держплан при РНК УРСР вважає, що організація при Академії Наук УРСР Комісії з питань відбудови народного господарства УРСР є доцільним і своєчасним заходом Академії.

Держплан при РНК УРСР вважає також за потрібне включити до тематичного плану АН УРСР на 1942 р. проробку таких питань:

I. Загально-економічні

1. Складання, на базі матеріалів ЦСУ, відомчих і інших даних економіко-статистичного довідника, в якому були б найповніше приведені всі показники, що характеризують рівень розвитку народного господарства та соціально-культурного будівництва областей УРСР перед Вітчизняною війною.

2. Збитки народного господарства УРСР у зв'язку з нападом німецько-фашистських загарбників (роботу потрібно розпочати і до кінця 1942 р. забезпечити потрібними матеріалами).

3. Евакуація підприємств УРСР, сільського господарства і культурно-освітніх закладів.

4. Проблеми відбудови народного господарства УРСР.

5. Робота підприємств народного господарства УРСР в тилу (на роботі евакуйованих з УРСР окремих фабрик, заводів, МТС тощо; показати тісний зв'язок тилу і фронту в боротьбі українського народу проти гітлерівського імперіалізму).

II. Природні ресурси

*¹ Див. док. № 28.

*² Дату встановлено за змістом документа.

*³ Місце складання документа подано за місцем перебування уряду УРСР в цей період.

6. Складання довідника про ресурси та розміщення мінеральної сировини по УРСР з характеристикою їх промислового значення. По окремих групах мінеральної сировини скласти карти розміщення.

III. Промисловість та енергетика

7. Одержання портланд-цементу з місцевої сировини спрощеними засобами (сухе змішування сировини для клінкера, помол клінкера на жорновах) та виготовлення цементу з доменних не гранульованих шлаків.

8. Виготовлення безолів'яної глазури з місцевих матеріалів, з максимальною температурою плавлення до 800°C для звичайних гончарних глин.

9. Одержання кровельних матеріалів з гіпсу.

10. Розробка методів прискореного виробництва всіх видів шкірнапівфабрикатів в умовах невеликих підприємств, з використанням місцевої дубильної сировини.

11. Розробка простіших методів покриття металічних виробів недефіцитними антикорозійними матеріалами.

12. Замінювачі лугів для скляного виробництва, жирової та хімічної промисловості.

13. Розробка спрощених типів вітряних та водяних двигунів (переважно з місцевих матеріалів) для місцевої промисловості, комунального господарства, побутових потреб.

14. Розробка спрощеного типу парового двигуна на місцевому паливі для дрібних та середніх підприємств.

15. Перевод нафтових двигунів на газогенератори з метою використання місцевих видів палива.

16. Розробка питань раціонального використання місцевих видів палива: торфу, соломи, хмизу тощо (брикетування).

17. Розробка типу невеликої установки для коксування вугілля для потреб місцевої промисловості.

18. Розробка питань організації невеликих підприємств по виробці картону з соломи, лубу, макулатури та відходів.

19. Вишування^{*1} нових видів харчових продуктів з відходів харчової сировини:

а) зменшення витрат м'яса на ковбасні та м'ясні вироби з заміною їх менш дефіцитними інгредієнтами;

б) виробництво нових видів продукції з крові, включаючи технічну кров;

в) використання молочного цукру в сироватці, шляхом переводу його, без випаровування, в мальтозу, сахарозу тощо;

г) виробництво нових видів м'ясних і молочних продуктів з раціональним складом харчових речовин, пристосовуючи простіше технологічне устаткування.

III. Сільське господарство

20. Розробка системи зрошення земель колгоспів «чигирями», враховуючи використання для цього води ставків. Тяглом повинен бути в цьому разі кінь з кінським приводом.

^{*1} Тут і далі – так у документі.

21. Розробка міроприємств по відновленню колгоспних ставків та рибопитомників.
22. Розробка принципів уніфікації прицепних сільськогосподарських машин.
23. Розробка міроприємств по розвитку ягідництва в нових районах.
24. Узагальнення досвіду боротьби з буряковим довгоносиком, використавши для цього матеріали бригад українських науково-дослідних інститутів.

IV. Охорона здоров'я

25. Питання про замінювачі крові.
26. Вишування нових консервантів, що забезпечують більш довготривалі строки придатності консервованої крові.
27. Вишування полівалентних дегазаторів для стійких ОР (іприт, люїзіт, трихлоретіламін, фосгоноксіл).
28. Вишування найбільш відчутливих специфічних індикаторів для БОР.
29. Вишування більш ефективних речовин, застосування яких сприяло б прискоренню заживлення кісткових пошкоджень.
30. Вишування засобів, що замінюють агар-агар у виробництві бакпрепаратів.
31. Вишування простішого і доступнішого методу виготовлення сухого пептону в бактеріології.
32. Вишування засобів виготовлення більш стійких обезгірчених настоїв з хвої, що мають вітамін С і К та інші.

Держплан УРСР просить обговорити перелічені питання і врахувати їх в скоригованому плані робіт на 1942 р., що його АН УРСР повинна подати на затвердження Ради Народних Комісарів УРСР.

Держплан при РНК УРСР вважає, що в своїй роботі по відновленню гірничо-металургійної і хімічної промисловості УРСР АН УРСР повинна тримати постійний зв'язок з відповідними наркоматами союзної промисловості, які розроблюють за завданнями РНК УРСР практичні міроприємства по відновленню господарства. Було б доцільним також, щоб наукові робітники Академії наук УРСР ознайомились на місці з ходом відбудовних робіт вугільної, металургійної і хімічної промисловості Ворошиловградської області і разом з господарськими організаціями намітили форми практичної участі наукових інститутів АН УРСР в роботі по відбудові цих галузей господарства.

На документі помітка: «Тов. [Л.] Иванов, ознакомить соответствующих секретарей и заводделами ЦК КП(б)У. Д. Коротченко».

Заступник Голови Держплану
при РНК УРСР *Г. Оніщенко*

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 91, арк. 35–39. Копія. Машинопис.

№ 25*¹

**ІЗ ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ПРО УТВОРЕННЯ
КОМІСІЇ ПО ВІДБУДОВІ ЗРУЙНОВАНИХ ВОРОГОМ МІСТ І
ПІДПРИЄМСТВ УРСР ПРИ АН УРСР**

*13 лютого 1942 р.
м. Уфа*

п. 6. Заслухавши доповідь Президента АН УРСР, акад. О. О. Богомольця та академіка архітектури В. І. Заболотного про утворення Комісії по розробці плану АН УРСР у відновленні на Україні зруйнованих ворогом міст та підприємств, Президія Академії наук УРСР ухвалила:

Вирішили: утворити при АН УРСР Комісію по розробці плану участі Академії у відновленні на Україні зруйнованих ворогом міст та підприємств. Головою Комісії призначили акад. О. О. Богомольця і затвердили такі секції Комісії: економічну – (акад. Воблій К. Г. і тов. [З. П.] Шульга); сировинних та енергетичних ресурсів (акад. Б. І. Чернишов); будівництва та будівельних матеріалів (акад. В. І. Заболотний, П. П. Будников і В. Г. Чудновський¹⁴); з поновлення гірничої, металургійної та хімічної промисловості (акад. М. В. Луговцов і чл.-кор. І. М. Францевич); з поновлення сільського господарства (чл.-кор. П. А. Власюк і чл.-кор. Є. В. Зверезомб-Зубовський) та з поновлення пам'ятників культури (проф. М. Н. Петровський). Зобов'язати голів секцій подати Президії склад секцій та проекти їх роботи.

Президент Академії наук УРСР академік *О. О. Богомолець*
Вчений секретар Президії АН УРСР *В. М. Раскіна*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 88, арк. 5. Оригінал. Машинопис.

№ 26*²

**ЛИСТ ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ДО
СЕКРЕТАРЯ ЦК КП(б)У Д. С. КОРОТЧЕНКА З ІНФОРМАЦІЄЮ
ПРО РОЗГОРТАННЯ РОБОТИ АКАДЕМІЇ В м. УФА**

*27 лютого 1942 р.
м. Уфа*

Многоуважаемый Демьян Сергеевич!

Товарищ [Л. И.] Ульяненко^{*3} передал мне, что Вы не получаете достаточной информации о работе Академии наук УССР.

Президиум Академии наук систематически информирует о работе Академии тов. Ф. А. Редько, считая невозможным обременять Вас ознакомлением во всех

*¹ Див. док. № 73.

*² Див. док. № 23.

*³ Тут і далі – підкреслено в документі.

деталей с нашими планами, отчетами и т. д. По-видимому, тов. [Ф. А.] Редько, имеющий об Академии все материалы, недостаточно Вас информирует.

Когда тов. [Ф. А.] Редько приезжал в Уфу, ему были вручены план работы Академии наук УССР на 1941 г., характеристика основных направлений работ Академии и подробные данные о деловых связях, установленных Академией наук с оборонными заводами, правительственными и хозяйственными учреждениями.

Эти связи идут далеко за пределы Башкирской АССР, распространяясь на весь Урал и, отчасти, Сибирь.

Через тов. Маркова, секретаря Полтавского обкома, я послал Вам письмо и составленную мною краткую характеристику работ Академии, а также программу сессии Академии наук, состоявшейся в январе с. г. и прошедшей с большим успехом.

Затем, с тов. [А. С.] Малышко, ехавшим в Воронеж, выслано было тов. [Ф. А.] Редько штатное расписание Академии наук УССР на 1942 г. в двух вариантах.

Теперь с тов. [Л. И.] Ульяненко посылаю тов. [Ф. А.] Редько план работ Академии на 1942 год, список кандидатов на премии имени товарища И. В. Сталина, выдвинутых учеными советами институтов Академии наук, и издательский план Академии.

Одновременно посылаю Вам план работ секций недавно организованной при Академии наук УССР Комиссии по восстановлению на Украине разрушенных врагом городов и предприятий. Все 6 секций этой Комиссии приступили уже к работе в надежде, что в нужный момент Вы вызовете тех из сотрудников Академии наук, кто уже в ближайшее время может быть полезен в этом большом деле.

Работать вначале было чрезвычайно трудно, особенно вследствие недостатка помещений. Бытовые условия с наступлением холодов и бездорожья были также плохи.

С приездом в Уфу товарища С. Б. Задионченко условия работы и жизни сотрудников в Академии очень улучшились. Теперь ощущается, главным образом, все же недостаток лабораторных помещений, теснота которых очень ограничивает возможности работы, особенно химических институтов.

Очень трудно было без транспортных средств. Тов. [Ф. А.] Редько почему-то запретил забрать из Харькова принадлежащие Академии автомобили, уже приготовленные к отправке. Приехав в Уфу, он на личном опыте убедился, как трудно при здешних морозах и бездорожьи без автотранспорта, и обещал прислать автомобили из Саратова. До сих пор, однако, мы не получили извещения об их отправке.

Очень прошу Вас повлиять на соответствующие организации, чтобы по возможности скорее были утверждены бюджет и штатное расписание Академии наук на 1942 г. Без этого утверждения Академия наук испытывает большие затруднения в получении средств для работы и в выплате зарплаты.

Рад сообщить Вам, что Академия наук по-прежнему продолжает вести здесь большую и полезную научно-практическую работу. Связи Академии наук с обо-

ронными заводами, промышленными предприятиями и сельскохозяйственными организациями расширяются и крепнут.

Сотрудники Академии наук стремятся своей работой сделать все, что в их силах, для нашей Красной Армии и народного хозяйства. Все, однако, мечтают возможно скорее принять участие в предстоящей огромной восстановительной работе на Украине.

С искренним приветом и уважением к Вам.

[Президент АН УССР] академик *А. А. Богомолец*

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 91, арк. 10–10 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 27

ЛИСТ ДЕРЖАВНОГО СОЮЗНОГО ЗАВОДУ № 26 ДО ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ПРО УЧАСТЬ УЧЕНИХ АКАДЕМІЇ В ДОСЛІДЖЕННЯХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИНАЙДЕННЯМ ВОГНЕТРИВКИХ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ВИГОТОВЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ДЕТАЛЕЙ ДЛЯ МАШИН І МЕХАНІЗМІВ

*10 березня 1942 р.
м. Уфа*

Завод № 26 настоящим сообщает, что бригада в составе научных работников т. т. Безпалько И. М., Берзона С. А. под руководством академика П. П. Будникова АН УССР*¹ и при участии И[нститу]та строительных материалов БАССР провели большую работу по исследованию местного сырья, подбору шихты и изготовлению огнеупорных спецдеталей для нашего завода. Эти работы для нашего завода № 26 имеют исключительно большое оборонное значение.

На основе указанных работ при И[нститу]те стройматериалов организовано производство огнеупорных спецдеталей для нашего завода, которое ведется под непосредственным руководством и наблюдением указанных товарищей. Изготавливаемые огнеупорные спецдетали отвечают всем техническим требованиям.

Главный инженер завода *Лаврентьев*

Архів РАН, ф. 1585, оп. 2, спр. 134, арк. 16. Копія. Машинопис.

*¹ Так у документі. Потрібно: «академика АН УССР П. П. Будникова».

№ 28*¹

**ЛИСТ ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ РНК УРСР Ф. А. РЕДЬКА ДО
ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ПРО
ПЕРЕОРІЄНТАЦІЮ ТЕМАТИЧНОГО ПЛАНУ АКАДЕМІЇ У
1942 р. НА ОПРАЦЮВАННЯ ПРОБЛЕМ, ПОВ'ЯЗАНИХ З
ВІДБУДОВОЮ ЕКОНОМІКИ І КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ**

*14 березня 1942 р.
м. Уфа*

В поданому Раді Народних Комісарів УРСР тематичному плані Академії наук на 1942 рік окремі інститути основну свою увагу приділили опрацюванню тематики економіки і культури Башкирії.

Таке спрямування проблематики окремих інститутів обмежує їх наукову роботу.

Рада Народних Комісарів УРСР рекомендує Президії Академії переглянути тематичний план на 1942 рік і забезпечити приділення основної уваги всіх установ Академії опрацюванню проблематики культури і економіки України, опрацюванню загально-наукових і технічних проблем, не послабляючи зв'язку з виробництвом.

Заступник Голови Ради Народних Комісарів УРСР *Ф. Редько*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 518, арк. 4. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 29

**ЛИСТ АКАД. АН УРСР П. П. БУДНИКОВА ДО БАШКИРСЬКОГО
ГЕОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ УЗГОДЖЕННЯ
ПЛАНІВ РОБОТИ З ДОСЛІДЖЕННЯМИ ПРОБЛЕМ ПРОМИСЛОВОГО
ВИКОРИСТАННЯ БОКСИТНИХ РОДОВИЩ БАРСР**

*20 березня 1942 р.
м. Уфа*

Институт геологических наук и Институт химии Академии наук УССР в 1941 г. исследовали по заданию Баш[кирского] Геологического управления бокситы Юрезанских месторождений.

Были изучены: 1) химический состав ряда образцов – Кочкаровского, Усть-Катаевского, Лимоновского месторождений, относящихся к Юрезанской группе бокситов; 2) возможности переработки нестандартных и низкокачественных Юрезанских бокситов для получения глинозема, а также для получения цемента.

Работа, проведенная в Институте химии показала, что бокситы Юрезанских месторождений, отличающиеся сравнительно высоким содержанием кремнезема

*¹ Див. док. № 24.

и низким кремневым модулем, могут быть использованы для получения глинозема по садово-известковому методу, причем получается глинозем вполне удовлетворительного качества, пригодный для алюминиевой промышленности.

Эта работа была доложена на сессии Академии наук УССР в декабре 1941 г.

Сектор минерального сырья Института геологических наук разработал метод получения из Юрезанских бокситов цементов.

Результаты работ, проведенных в 1941 г. по технологическому использованию Юрезанских бокситов, могут быть использованы также при переработке и низкосортных бокситов Вязовского месторождения.

Работа по промышленному использованию бокситов БАССР и прилегающих районов Челябинской области внесена в темплан институтов Геологических наук и Химии АН УССР также на 1942 г.

Для успешного разрешения данного вопроса необходимо согласовать план этой работы с Башгеологуправлением и получить от него определенные задания. С этой целью намечен созыв совещания по промышленному использованию бокситов БАССР и для обсуждения результатов работ 1941 г. и плана работ 1942 г.

Отделение физико-хим[ических] и математ[ических] наук^{*1} АН УССР, считая данную работу весьма важной, обращается к Вам с просьбой оказать Институту Геологических наук и Химии необходимую помощь в получении образцов и просит Вас принять участие в совещании.

Председатель Отделения физико-хим[ических] и математ[ических] наук АН УССР академик *П. П. Будников*^{*2}

Архів РАН, ф. 1585, оп. 2, спр. 134, арк. 22–22 зв. Копія. Машинопис.

№ 30^{*3}

**НАКАЗ НКЗ БАССР ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ДЕЗИНСЕКЦІЙНОГО
СИНТЕТИЧНОГО ПРЕПАРАТУ ПРОТИ СИПНОГО ТИФУ,
РОЗРОБЛЕНОГО УЧЕНИМИ АН УРСР**

*24 березня 1942 р.
м. Уфа*

Рекомендуемые Академией наук УССР дезинсекционные средства, изготавливаемые на основе впервые используемого полимера, являются чрезвычайно ценными средствами, имеющими большое практическое значение в борьбе с сыпным тифом.

^{*1} Фразу: «Отделение физико-хим[ических] и математ[ических] наук» вписано автором замість закресленого слова: «Президиум».

^{*2} Фразу: « Председатель Отделения физико-хим[ических] и математ[ических] наук АН УССР академик П. П. Будников» вписано автором замість фрази: «Президент Академии наук УССР академик А. А. Богомолец».

^{*3} Див. док. № 22.

Особенно ценно, что отход полимера может быть получен в неограниченном количестве.

В связи с указанным приказываю:

I. Начальнику БАШГАПУ, тов. Шепелевой, немедленно приступить к изготовлению нижеуказанных препаратов по методике, предложенной Академией наук УССР и при консультации члена-корреспондента АН, проф. [С. С.] Уразовского.

А. Для снабжения санэпидучреждений городов и районов БАССР, районных эвакогоспиталей и других учреждений:

а) мыльно-нафталиновую-полимеровую пасту – 3 тонны, срок – с 25 марта [19]42 г. по 5 апреля [19]42 г.;

б) концентрированную эмульсию 10% раствора черной карболки в полимере – 1,5 тонны. Изготавливать ежедневно, начиная с 25 марта с. г. по 200–250 кг.;

в) концентрированную эмульсию 10% раствора нафталина в полимере – 14,0 тонн. Срок изготовления – один месяц;

г) препарат типа «Купрекс» в виде сухого порошка (для растворения на месте в полимере или керосине) – 50 кг. за время с 1 по 6 апреля с. г.

Б. Для розничной продажи населению через аптеки и для Уфимских эвакогоспиталей:

а) 10% эмульсию раствора черной карболки в полимере – 2 тонны. Изготовить за время с 25 марта по 15 апреля с. г.;

б) 10% эмульсию 10% раствора нафталина в полимере – 3 тонны. Изготовить за время с 1 апреля по 15 апреля с. г.;

в) препарат типа «Купрекс» с полимером – 2 тонны. Изготовить с 1 апреля по 1 мая с. г.

До 1 апреля сего года получить отходы полимера в количестве, обеспечивающем изготовление указанных дезсредств.

II. По разнарядке Противоэпидемического управления отправить дезсредства в районы.

Заместителю Наркома здравоохранения т. Овсянникову:

1. Обеспечить выделение для ГАПУ необходимого количества неочищенного нафталина и мыла.

2. Взять на контроль своевременность завоза ГАПУ необходимого сырья и изготовления указанных дезсредств в намеченные сроки.

Начальнику отдела профилактической дезинсекции изготовить:

а) мыльно-нафталиновой-полимер[ов]ой пасты – срок изготовления с 26 марта [19]42 г. по 15 мая;

б) препарат типа «Купрекс».

I*¹. Провести профилактическое обезвшивливание препаратами, предложенными Академией наук УССР, в двух общежитиях г. Уфы, согласовав объекты со старшим госсанинспектором г. Уфы т. Быстрицкой. Представить письменное заключение об эффективности применяемых средств в Наркомздрав не позднее 5 апреля.

*¹ Така нумерація пунктів у документі.

Начальнику Противоэпидемического управления т. Востриковой обеспечить контроль реализации приказа и один раз в 5 дней докладывать мне о производстве указанных дезинфекционных средств и их использовании.

II. Прошу Академию наук УССР дать развернутые письменные инструктивно-методические указания о технике применения рекомендуемых дезинсекционных средств для индивидуальной и массовой обработки людей, вещей и помещений.

III. Выражаю благодарность комиссии Академии наук УССР за проявленную инициативу и проведенную работу по изысканию дезинсекционных средств:

Председателю комиссии члену-корреспонденту АН УССР т. Роллу Я. В., академику Леонтовичу А. В., члену-корреспонденту АН УССР т. Уразовскому С. С., члену-корреспонденту АН УССР Киприанову А. И., профессору Фиалкову Я. А., профессору Гершензону С. М.¹⁵, профессору Маркевичу А. П., старшему научному сотруднику Емчук Е. М., старшему научному сотруднику Шширо Э. Г.

Нарком здравоохранения БАССР Лукманов

Верно: Войнер

*С копией верно: зав[едующая]
секретариатом АН УССР А. Крутинская*

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 437, арк. 56. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 31

ЛИСТ АКАД. АН УРСР П. П. БУДНИКОВА ДО НАРОДНОГО КОМІСАРА ПРОМИСЛОВОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ УРСР О. М. УСИКОВА ЩОДО МОЖЛИВОСТЕЙ СТВОРЕННЯ ІНСТИТУТУ СИЛІКАТІВ У СТРУКТУРІ АН УРСР

*24 березня 1942 р.
м. Уфа*

Глубокоуважаемый Алексей Михайлович!

Вашу телеграмму получил сегодня. Вашу просьбу отпустить на работу в Наркомат промышленности стройматериалов УССР т. Слободяник И. Я. я доложил Президиуму АН УССР ещё 17 апреля. Президиум разрешил дать т. Слободянику [И. Я.] командировку при условии представления им отчетов по проводимым плановым работам. Таким образом, отчет Слободяника [И. Я.] сейчас всецело зависит от него самого. Вашу просьбу ускорить приезд т. Слободяника [И. Я.] в Ворошиловград я передал ему.

В развитие нашей беседы с Вами должен сообщить, что при Академии наук УССР сейчас фактически не существует Института минерального сырья, так как ещё с августа месяца 1941 г. его слили с Институтом геологических наук и образовали отдел минерального сырья со штатом в 5 человек, вместо бывших раньше 60–70 сотрудников. С отъездом т. Слободяника [И. Я.] у меня остается 3 сотрудника: проф. Назаревич С. И., научный сотрудник Беспалько [И. М.] и т. Ромс Г. Ф., и, таким образом, работы по силикатам Академии наук УССР будут сведены почти на нет.

Тов. Ромс Г. Ф. просит Вас также принять его к Вам на работу в Наркомат и сделать соответствующий вызов. Я говорил по этому вопросу в Президиуме АН УССР и возражений по командировании т. Ромса [Г. Ф.] к Вам на работу не будет.

Мне кажется, что в настоящее время, как никогда,^{*1} при Академии наук УССР должен быть возрожден Институт силикатов^{*1} и развернуты научно-исследовательские работы в интересах обороны нашей Родины и восстановления народного хозяйства в освобожденных от фашистов областях. Ваше авторитетное мнение в Совнаркоме по этому вопросу имело бы решающее значение. Я не сторонник в данных условиях создавать Институт силикатов при АН УССР с прежним штатом 60–70 человек. Я полагаю, что можно было бы ограничиться пока 15–20 высококвалифицированными работниками.

Сейчас, вероятно, при СНК УССР утверждается штат АН УССР и было бы очень полезно для общего дела, если бы вы смогли ввести соответствующий корректив.

Очень бы хотелось знать Ваше мнение по этому вопросу.

Шлю привет. С глубоким к Вам уважением академик *П. П. Будников*

Архів РАН, ф. 1585, оп. 2, спр. 77, арк. 19–19 зв. Копія. Машинопис.

№ 32^{*2}

**ЛИСТ ВІЩЕ-ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР, ДИРЕКТОРА
ІНСТИТУТУ ГЕОЛОГІЧНИХ НАУК АКАД. Б. І. ЧЕРНИШОВА
ДО СЕКРЕТАРЯ ЦК КП(б)У Д. С. КОРОТЧЕНКА З
ПРОПОЗИЦІЯМИ ЩОДО МАЙБУТНЬОЇ ВІДБУДОВИ
ЗРУЙНОВАНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ**

25 березня 1942 р.

м. Уфа

Глубокоуважаемый Демьян Сергеевич!

Пользуюсь оказией, чтобы передать Вам это письмо.

Я решился беспокоить Вас по следующему поводу. В настоящее время я и мои сотрудники начали работать в секторе минерального сырья в Комитете восстановления разрушенных областей УССР^{*3}. Эту работу мы ведем сверх плана работ Института геологии АН. В связи с этим я передумал много о своей работе и о работе украинских геологов, разбросанных по Уралу и другим местам востока. Вывод, к которому я пришел, мне думается, верный, но не поделившись с Вами и не зная Вашего мнения, дальнейших шагов я не хочу предпринимать.

Случилось так, что мне суждено было стать во главе украинской геологии и теперь в такое трудное время быть безучастным к делам геологии УССР мне просто стыдно. Поэтому, я думаю, мне надо, лишь только будет возможность вести работу на Украине, вернуться и начать собирать вокруг себя украинских геологов

*1 Підкреслено в документі.

*2 Див. док. № 25.

*3 Мається на увазі Комісія по відбудові зруйнованих ворогом міст і підприємств УРСР при АН УРСР.

и расставить их по местам, где они будут наиболее полезны. Определить время, когда это надо начинать

делать, мне трудно. Сам могу указать только один момент, когда станет возможно работать, – это середина мая, но это только календарная дата и не более того.

Для меня лично лимитирующими обстоятельствами являются жена и мать (75 лет), т. е. их необходимо брать с собой и устраивать где-то поблизости. В остальном меня мало смущает обстановка и место, тем более, что все мои родственники (два сына и две сестры) где-то на фронте.

Мне кажется, я довольно ясно изложил тревожащие меня мысли. Теперь к Вам большая просьба, написать так ли я думаю, следует ли это делать? Время начала работы, когда придет – Вы скажете. Думаю только, что начало работы не может совпадать с концом войны и с большим удалением фронта.

С Александром Александровичем^{*1} я говорил по этому поводу. В принципе он согласен со мной.

Здесь, в Уфе, я, конечно, работаю и работаю не так уж мало, но тут сейчас не так нужны украинские геологи: сюда съехались человек триста геологов из разных мест и большинство их работает.

Простите, что своим письмом много отнял у Вас времени.

Сердечно расположенный к Вам

Ваш *Б. Чернышов*

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 91, арк. 16–16 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 33

ІЗ ДОПОВІДІ ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ПРО РОБОТУ АКАДЕМІЇ НАУК У ДРУГОМУ ПІВРІЧЧІ 1941 р. ТА ПЛАН НА 1942 р.

*[Не раніше 25 березня 1942 р.]^{*2}
м. Уфа*

[...]^{*3} Позвольте мне остановиться на основном вопросе: в какой мере наша Украинская Академия наук выполнила и выполняет свою священную обязанность: своими знаниями, своим научно-практическим опытом всемерно содействовать скорейшему, окончательному разгрому врага.

Уже в первые дни войны заботой партии и правительства Украинская Академия наук была эвакуирована в составе всех своих высококвалифицированных кадров, со всем научным оборудованием в глубокий тыл, где должна была развернуть оборонную работу.

Перед Академией наук стояли весьма сложные задачи, которые необходимо было разрешить в кратчайший срок. Прежде всего необходимо было перестроить

^{*1} О. О. Богомолец.

^{*2} Датовано за поміткою на документі та за його змістом.

^{*3} Знято частину тексту з інформацією про події на фронті.

свой план научной работы, максимально приблизив его тематику к требованиям нашей оборонной промышленности, к необходимости максимального увеличения производительных сил, расширения и усиления энергетической и сырьевой баз нашей промышленности, к максимальному подъему продуктивности нашего народного хозяйства.

В дни Великой Отечественной войны не может быть так называемой чистой «академической» науки. Связь научной теории с практикой, необходимость черпать проблематику научной работы из живой действительности, на что неоднократно указывал наш великий учитель, товарищ Сталин, в переживаемую эпоху приобретает особенно большое значение.

Незримые, но неразрывные нити крепко связывают летчика – Героя Советского Союза с ученым, в тиши кабинета разрабатывающим проблемы так называемой чистой математики.

Боевой самолет – сложнейший физический прибор. Чтобы его построить, дать ему наиболее совершенную конструкцию, необходим сложнейший математический расчет. Методы этого расчета дает так называемая чистая математика.

Чтобы построить самолет, нужны разнообразнейшие материалы. Эти материалы дает геология, геофизика; математика, механика должны обеспечить наилучший расчет наиболее совершенных моделей.

Чтобы дать самолету наилучшее вооружение – снова математика, механика, все отделы физики (оптика, электричество, акустика, радио и т. д.), химия (горючее, смазка, взрывчатые вещества и пр.). Я уже не говорю о металлургии и технических науках, которые должны обеспечить реализацию наиболее совершенной боевой машины.

Физиология и клиника должны позаботиться о летчике, указать условия, наиболее благоприятные для его работы.

Анализируя проделанную Украинской Академией наук работу за второе полугодие 1941 года и план работ на 1942 год, мне кажется, можно с удовлетворением констатировать, что эта основная установка в направлении научной работы понята нашей Академией наук правильно.

Я не имею возможности остановиться подробно на рассмотрении плана работ нашей Академии, тем более, что значительная часть тематики, по понятным причинам, не подлежит широкому оглашению. Я перечислю лишь основные направления работы Украинской Академии наук за истекшее полугодие и работ, запланированных на 1942 год.

Украинская Академия наук в своей тематике отводит большое место проблеме развития самолетостроения, моторостроения, танкостроения. В этой работе самое активное участие принимают институты: Математики и физики, Энергетики, Строительной механики, Электросварки.

Несколько позже я коснусь тех связей, которые уже установлены нашей Академией с многочисленными оборонными заводами и предприятиями Урала.

Сейчас я позволю себе лишь отметить, в качестве примера этой живой связи, что в настоящее время многочисленные танковые заводы, авиазаводы, вагоностроительные и др[угие] широко пользуются в производстве этого важнейшего вида вооружения методами, разработанными одним из институтов Украинской Акаде-

мии наук под непосредственным наблюдением и при постоянной консультации его сотрудников.

Наши химические институты проводят большую оборонную работу. Наряду с выполнением специальной тематики, эти институты разрабатывают новые физико-химические методы контроля производства в оборонной промышленности, успешно работают по вопросам борьбы с коррозией металла, активно участвуют в помощи нашей нефтяной промышленности, в области улучшения качества продукции Крекинг-завода и промышленного использования отходов нефтеперегонных заводов.

Эти же институты успешно работают над получением новых видов промышленного сырья – заменителей остро дефицитных веществ.

Весьма большие комплексные работы проводятся институтами: Геологических наук, Энергетики, Строительной механики, Химии, Metallургии по проблемам развития энергетического хозяйства и энергетических баз оборонной промышленности Урала и БАССР, развития топливно-энергетической базы, расширения базы стратегических минерально-сырьевых промышленных ресурсов.

Институты: Геологических наук, Химии, Зообиологии заняты разрешением воднохозяйственных проблем в условиях Отечественной войны.

Большую работу в области повышения продуктивности нашего сельского хозяйства и освоения новых культур проводит Институт ботаники Академии наук УССР. Здесь разработка вопросов улучшенных способов удобрения и подкормки зерновых культур, сахарной свеклы, гречихи, кок-сагыза, разработка новых ускоренных и более рациональных методов селекции ржи, подсолнечника, кукурузы, кок-сагыза, конопли. Ряд работ уже дал весьма важные практические результаты. Выяснена причина часто встречающегося в БАССР бесплодия цветов пшеницы и указаны способы борьбы с этим, разработан дешевый метод подкормки кок-сагыза, обещающий на 25% повысить содержание в нем каучука по сравнению с обычным, и др.

Институты: Ботаники и Зообиологии успешно работают совместно над проблемой борьбы с вредителями сельскохозяйственных растений и животных.

Большую работу проводят институты: Органической химии и технологии и Институт биохимии в области усовершенствования методов получения витаминов и практического их применения. В этом отношении можно отметить новые методы получения витамина «С» из шиповника, значительно повышающие выход этого ценного продукта и обеспечивающие сохранение, кроме витамина «С», также и других сопутствующих витаминов, в результате чего получается весьма активный поливитаминный препарат. В деле профилактики цинготных заболеваний эта работа сыграет большую роль.

Институты: Клинической физиологии, Биохимии и Зообиологии работают над созданием новых методов борьбы с раневыми и другими инфекциями. Институт биохимии успешно внедряет в лечебную практику госпиталей витамин «K₃».

В Институте клинической физиологии изготовлена антиретиккулярная цитотоксическая сыворотка, уже предоставленная в распоряжение наших госпиталей, где, есть основание предполагать, она окажется весьма полезной для ускорения процессов срастания переломов и заживления ран и должна будет сыграть сущес-

твенную роль в восстановлении здоровья героических защитников нашей великой родины.

Озверелый враг ставит одной из своих задач уничтожение национальной культуры народов, порабощение которых является основной целью его безумной варварской агрессии. На представителей общественных наук, на наших историков, языковедов, литературоведов, литераторов, художников Великая Отечественная война возлагает ответственные задачи.

Институты общественных наук нашей Академии проводят большую работу. Эта работа, с одной стороны, является продолжением великой, поставленной товарищем Сталиным, задачи всемерного развития украинской культуры, национальной по форме, интернациональной по содержанию. С другой стороны, работники наших институтов общественных наук – историки, писатели, художники – сосредоточили свои творческие силы над созданием произведений, которые укрепят в украинском народе его волю к победе.

Живая, неразрывная связь существует, таким образом, между Украинской Академией наук и миллионами украинцев, сражающимися в рядах нашей доблестной Красной Армии, и украинскими партизанами, мужественно и самоотверженно истребляющими немецких захватчиков в глубоком тылу их бандитских армий.

В начале своей статьи я указал на то, что залогом успешности нашей работы является установление крепких деловых связей Украинской Академии наук с предприятиями и учреждениями оборонного значения.

По понятным причинам, я не могу вдаваться в детали, но все же позволю себе указать, что эти связи в настоящее время очень значительны^{*1}.

Приведу несколько примеров^{*2}.

Институт физики и математики в своей работе связан с рядом номерных заводов и институтов, которым он оказывает деятельную помощь в самых разнообразных вопросах, выдвигаемых практикой их работы. Здесь и испытание электроизоляционных материалов, и работа по фотоэлектрическим методам спектрального анализа, и организация работы специальной электрофизической лаборатории, и работа по внедрению новых типов фотоэлементов, и расчет фундамента молота для одного из заводов, и многое другое.

Наши химические институты (Ин[ститу]т химии и Ин[ститу]т физической химии) активно связаны с Геологическим управлением БАССР, например, по исследованию бокситов Башкирии для получения из них алюминия, по разработке ряда экспрессных методов анализа, с управлением Нефтеперегонного завода – по проблеме обессеривания нефти^{*3}, с Витаминным заводом^{*4}, с Наркомздравом и Аптекоуправлением БАССР – по вопросу производства дефицитных медикаментов, с местным авторемонтным заводом и жел[езно]дор[ожными] мастерскими – по вопросу хромирования металлических изделий; далее, работы по вопросам очистки

*1 Текст від слів «Озверелый враг» до слів «эти связи в настоящее время очень значительны» перекреслено автором.

*2 Фразу «Приведу несколько примеров» вписано від руки.

*3 Слово «нефти» вписано замість викресленого «бензина».

*4 Далі закреслено автором фразу «о работах, на котором я уже упоминал».

воды Уфимского водопровода, выполнение специальных оборонных заданий местных органов, работы^{*1} в области химического анализа.

Широкую консультационную и исследовательскую работу совместно с местными организациями развернул Институт геологических наук. Укажу на его консультации по вопросу бесцементных и неметаллических нефтехранилищ, консультации строительного-монтажного управлению в г. Стерлитамаке, одному из находящихся в г. Уфе заводов по вопросу железобетонных перекрытий, консультацию по вопросу о применении ангидритового цемента для монтажа станков, консультацию в г. Сталинске, Новосибирской обл[асти], Областному металлургическому комбинату – по вопросу о грануляции доменных шлаков и т. д. Этот Институт тесно связан в своей работе с «Башзолотом», Башгеолуправлением и Госпланом БАССР.

Еще шире связи институтов Отделения технических наук. Здесь установилось непосредственное участие в работе сотрудников Института строительной механики по заданиям ряда номерных заводов, Фанерного комбината и др. Институт строительной механики организована механическая лаборатория при постоянной консультации и руководстве монтажом машин сотрудниками этого Института. Для Стройтреста даны консультации по методам устранения аварийности вновь строящихся цехов некоторых заводов, консультации ряду предприятий и заводов в Уфе (Крекинг-завод, городской Водоканалтрест, Паровозное депо и ряд др.).

Группа гидротехников этого Института в своей работе связана с Камским управлением водпутей, Наркомземом, Научно-техническим советом при СНК БАССР, Водоканалтрестом, Крекинг-заводом и т. д.

Ряд предложений для выполнения научно-исследовательских работ получен Институт горной механики нашей Академии от Управления топливной промышленности при СНК БАССР, Управления промышленности стройматериалов при СНК БАССР, треста «Башзолото», Наркомата местной промышленности и др.

Институт энергетики принимает деятельное участие в помощи Госплану Башкирской АССР в разработке вопросов энергоснабжения промышленных центров БАССР, электростанций г. Уфы, Челябингрэс и Челябинтэц; дает консультации Челябинскому тракторному заводу по вопросу модернизации элементов теплового силооборудования и повышения качества эксплуатации; Челябинуголь – по вопросам энергоснабжения шахт и насосно-вентиляторных устройств; Машзаводу в г. Копейске – принципиальные схемы энергоснабжения производства и т. д.

Сотрудники Ин[ститу]та черной металлургии принимают активное участие в работе металлургических предприятий Урала.

Институт электросварки целиком включился в работу нашей уральской оборонной промышленности^{*2}. Чтобы составить представление о важности работ этого Института для обороны достаточно напомнить, что за эти работы директор Института академик Е. О. Патон получил звание Героя Социалистического Труда.

^{*1} Слово «работы» вписано замість фрази «не отказываясь и от текущих поручений».

^{*2} Наступне речення від слів: «Чтобы составить представление» до слів «Героя Социалистического Труда» вписано автором від руки.

Институт ботаники связан в своей работе с Наркомземом БАССР, руководит работой Селекционной станции Башкирии, связан с Наркомпищепромом, Аптекоуправлением и другими организациями БАССР по вопросам, о которых уже отчасти было упомянуто мною раньше.

Внедрение новых для БАССР сельскохозяйственных культур и практическое руководство этим внедрением является одной из основных работ Института ботаники.

Институт зообиологии в своей работе тесно связан с Санбакинститутом г. Уфы, с Бруцеллезной станцией Башнаркомздрава, с хирургическими госпиталями и инфекционными больницами г. Уфы, с Научно-исследовательской ветеринарной станцией Наркомзема БАССР, с Рыбзаводом, Малярийной станцией, Водоканалтрестом, Башкирской полеводческой станцией и др.

О связях институтов Биохимии и Клинической физиологии с Наркоматом здравоохранения и лечебными учреждениями мною было уже упомянуто. Институт биохимии ведет также работу в Психиатрической больнице г. Уфы^{*1}.

Институты Отделения общественных наук, кроме работы, о которой уже было упомянуто, принимают деятельное участие в работе Башкирского научно-исследовательского института языка и литературы им. Гафури, Башкирского художественного музея, Башкирского краеведческого музея, Дома народного творчества БАССР, а экономисты – с Госпланом БАССР.

Передо мною объемистая сводка: «Данные о научно-производственных связях институтов Академии наук УССР» на 25 марта 1942 г.

В этой сводке перечислено около 200 учреждений, которым институты Академии оказали помощь по ряду выдвинутых этими учреждениями перед институтами вопросов. Этих вопросов сотни. Их невозможно, конечно, перечислить в этом сообщении. Но когда-нибудь эту сводку следует опубликовать. Она покажет, как многообразны связи науки с практикой жизни и каковы основные задачи переживаемого момента. Уничтожение ненавистного врага ставит перед наукой множество новых конкретных научно-практических задач.

Все чаще Академия получает просьбы о разрешении новых и новых вопросов и вместе с ними благодарности за оказанную помощь.

Если принять во внимание^{*2}, что перед Украинской Академией наук, эвакуированной в Уфу, стояла задача не только на ходу перестроить свою тематику, максимально приблизив ее к задачам всемерной помощи обороне нашей родины, но и, на новом месте, без соответствующих условий, создать вполне работоспособные большие научно-исследовательские учреждения, то нельзя не признать, что нашей Академией наук проделана значительная работа^{*3}.

*1 Далі автором викреслено речення: «Институт клинической физиологии оказывает деятельную помощь Уфимской станции переливания крови.»

*2 Те саме: «что со времени прибытия в Уфу Украинской Академии наук прошло всего несколько месяцев».

*3 Те саме: «Однако, можем ли мы удовлетвориться достигнутыми результатами? Великая Отечественная война выдвигает постоянно множество проблем, требующих немедленного разрешения. Иногда эти проблемы на первый взгляд могут показаться даже

Очистка отработанной, пропитанной гноем и кровью, ваты не является сложной научной проблемой. Однако только в Академии оказалось возможным разрешить эту проблему. Ее разрешение даст стране много миллионов рублей экономии. Необходимо только пожелать, чтобы соответствующие организации возможно скорее внедрили в практику метод очистки ваты, дающий, путем весьма простых процедур, дешевый и полноценный продукт^{*1}.

Другой пример. Академия наук разработала способ изготовления мыла из адсорбционных (мочных) глин, сокращающий в 4 раза расход жиров для изготовления мыла. По своей научной сущности эта работа также не является особенно сложной задачей. Однако практическое значение ее колоссально, и здесь я хотел бы подчеркнуть необходимость более внимательного отношения соответственных организаций к внедрению в производство нового метода изготовления мыла из мочных глин, так как недостаток мыла грозит большими неприятностями в области санитарной профилактики болезней^{*2}.

Еще пример. Для профилактической борьбы с сыпным тифом основным мероприятием является истребление вшей. В связи с этим массовое изготовление больших количеств препарата, который, быстро убивая вшей, не портит быбелья, не раздражал кожи и не обладал другими неприятными свойствами, приобретает большое значение. Весьма важно также, чтобы было обеспечено массовое изготовление препарата, т. е. чтобы он готовился из недефицитных материалов^{*3}.

Применив ультразвук, наши физико-химики, химики, зообиологи и физиологи изготовили из отходов производства Крекинг-завода очень устойчивую эмульсию, обладающую всеми указанными выше необходимыми качествами для уничтожения вшей. Эта эмульсия уже изготавливается в больших количествах.

В нашей Академии организована мастерская, задача которой – помогать исследовательским лабораториям Академии наук. Но, наряду с этим, мастерская в настоящее время успешно изготавливает шприцы, ремонтирует хирургические инструменты и может в дальнейшем значительно расширить эту свою работу, несложную с точки зрения науки, но чрезвычайно полезную практически.

На эту сторону дела, на конкретную практическую помощь нашей промышленности необходимо сотрудникам нашей Академии обратить максимальное внимание.

Я думаю также, что мы недостаточно работаем в различных областях над весьма актуальной проблемой о всевозможных заменителях.

Я хотел бы также указать на то, что среди обширной тематики Академии наук есть немало тем, разработка которых должна быть максимально ускорена, так как решение выдвинутых в этих темах вопросов имеет оборонное и народнохозяйственное значение.

чрезмерно простыми, не требующими комплексных усилий высокоавторитетных научных учреждений, какими являются институты нашей Академии. Было бы, однако, ошибкой, граничащей с преступлением, если бы Академия наук уклонялась от решения этих проблем. Приведу примеры. Огромное количество ваты расходуется в госпиталях и затем выбрасывается, тогда как вата и в области медицины, и в области оборонной промышленности является одним из очень важных и дефицитных материалов.»

*1 Див. док № 18.

*2 Те саме.

*3 Див. док. № 22, 30.

При Президиуме Академии наук УССР, под председательством Президента Академии, организована Научно-техническая комиссия содействия обороне^{*1}. В Комиссию вошли директора всех институтов Академии наук и виднейшие специалисты. Основная задача Комиссии заключается в выдвижении для разработки, для комплексного разрешения институтами Академии таких проблем, которые имеют значение для обороны. Комиссия состоит из четырех секций: химической, технической, секции энергетических ресурсов и медицинской секции. В задачи Комиссии входит также установление связей с правительственными учреждениями и промышленными предприятиями, работающими на оборону, и всемерное содействие тому, чтобы поставленные перед институтами проблемы оборонного значения разрешались в кратчайший срок.

Под натиском нашей доблестной Красной Армии немецко-фашистские полчища с каждым днем откатываются все дальше на запад. Свое отступление они сопровождают дикими актами зверских насилий над населением, разрушением сел, городов, промышленных предприятий и культурных учреждений.

Уже сейчас встает весьма актуальная и сложная проблема по восстановлению городов, сел, промышленных предприятий и народного хозяйства в местах, освобожденных от фашистских захватчиков.

Учитывая необходимость максимальной помощи государству в предстоящей громадной работе по восстановлению нашего народного хозяйства, Президиум Академии наук УССР постановил организовать при Академии наук Комиссию по восстановлению на Украине разрушенных врагом городов и предприятий^{*2}. В Комиссию вошло большое количество высококвалифицированных сотрудников Академии наук УССР.

Комиссия состоит из шести секций: секции экономической, секции строительства и стройматериалов, секции сырьевых и энергетических ресурсов, секции горной, металлургической и химической промышленности, секции сельскохозяйственной и секции по восстановлению исторических памятников культуры.

Составленный Комиссией план работ пересылается на утверждение Совета Народных Комиссаров УССР.

В краткой статье нет возможности, разумеется, изложить характер намеченных работ по всем секциям. Ограничусь поэтому некоторыми примерами.

Так, например, строительная секция и секция сырьевых и энергетических ресурсов ставят перед собой задачу не только восстановления скоростными методами строительства разрушенных сел и городов, но и разработку архитектурно-планового оформления их, соответственно новым требованиям^{*3}. Одновременно разрабатываются вопросы районирования в том направлении, чтобы могли быть максимально использованы имеющиеся на местах строительные материалы и энергетические ресурсы^{*4} (различные стройматериалы, залежи гипса, торфа, бурого угля, энергия малых рек и т. д.), создаются новые типы дешевых и прочных строительных материалов из местного сырья.

Большие задачи стоят перед горной, металлургической и химической секцией, которой предстоит принять деятельное участие в восстановлении этих важнейших отраслей промышленности.

*1 Див. док. № 13, 15.

*2 Див. док № 25.

*3 Далі автором викреслено фразу: «выдвинутым победой в нашем Союзе социализма».

*4 Далі слова, взяті в дужки, вписано автором від руки.

Их работа имеет в виду не только восстановление разрушенного, но и использование, при неизбежной реорганизации заводов, новейших достижений в области технологии.

Секция восстановления сельского хозяйства распадается на ряд подсекций: растениеводства, ставящую себе задачей не только помощь в восстановлении уже имевшихся культур, но также в освоении новых культур, консультации по размещению посевов, применительно к почве, климатическим и промышленным условиям района; подсекция животноводства (работы по метизации, по организации искусственного оплодотворения, по разработке санитарно-ветеринарных мероприятий, по учету и развитию кормовых баз по животноводству, по птицеводству, организация инкубаторных станций и птицеферм), разработка мероприятий по использованию местных водоемов как базы для развития водоплавающей птицы и т. д. Намечается также работа, успешно проводившаяся в Академии, по практическому восстановлению и организации племенной работы по дубовому шелкопряду. Большая работа намечена подсекцией борьбы с вредителями сельскохозяйственных растений и болезнями с[ельско]х[озяйственных] растений. В секцию сельского хозяйства входят также: подсекция рыбного хозяйства, подсекция почвоведения, гидроэнергетики и водного хозяйства, подсекция восстановления малой энергетики в сельском хозяйстве.

Само собой разумеется, что все эти восстановительные работы требуют экономического учета всех разрушений, что явится первым этапом работы экономической секции Комиссии, которая в дальнейшем увяжет свою работу с работой Госплана УССР в направлении разработки наиболее целесообразного районирования промышленности и различных видов сельского хозяйства на Украине.

Фашистские варвары, стремясь к порабощению славянских народов, одной из своих разрушительных задач ставят уничтожение исторических памятников и памятников национальной культуры. Для их восстановления и для установления очередности этих работ секция по восстановлению памятников культуры прежде всего занимается составлением картотеки памятников украинской культуры и учетом произведенных разрушений.

Комиссия, по мере освобождения территории Украины от немецких грабителей, будет высылать бригады научных работников, которые совместно с правительственными организациями на местах будут проводить большую и необходимую работу по восстановлению народного хозяйства и культуры УССР. [...]*¹

[Президент АН УССР] академик *А. А. Богомолец*

На документі помітки О. О. Богомольця: «Послано в журналы: «Под знам[енем] марксизма» и «Славяне» (27. V. [19]42)» та «Доклад на Сессии АН УССР» 6. I. 1942, дополненный данными на конец марта 1942 г.»

ЦДАВО України, ф. 4708, оп. 1, спр. 87, арк. 127–146. Оригінал. Машинопис.

*¹ Далі знято текст із гаслами.

**СЛУЖБОВА ЗАПИСКА ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ДО ЦК КП(б)У ПРО
ДІЯЛЬНІСТЬ ІНСТИТУТУ СУСПІЛЬНИХ НАУК АН УРСР В ЕВАКУАЦІЇ,
НЕОБХІДНІСТЬ ЙОГО РОЗУКРУПНЕННЯ ТА ТЕМАТИКУ
НОВОСТВОРЕНИХ ІНСТИТУТІВ**

[Не пізніше 27 березня 1942 р.]^{*2}
м. Уфа

Після евакуації Академії наук УРСР до м. Уфи інститути Економіки, Історії, Археології, Мови, Літератури ім. [Т. Г.] Шевченка і Фольклора були об'єднані в один інститут, названий Інститутом суспільних наук. Постанови ЦК КП(б)У і РНК УРСР про таку реорганізацію згаданих інститутів не було.

Доцільність такого об'єднання згаданих інститутів зрозуміла, коли врахувати нові умови, за яких Академії наук довелось розпочинати свою роботу в м. Уфі. Постанови ЦК КП(б)У і РНК УРСР про таке об'єднання інститутів не було.

За останні 5–6 місяців значна частина наукових співробітників суспільствознавчих інститутів Академії наук повернулись до своєї роботи. В складі Інституту суспільних наук тепер також працюють і мистецтвознавці (письменники, художники, архітектори, композитори), які раніш не об'єднувались ні в один з інститутів Академії наук.

У нинішніх умовах необхідно розукрупнити Інститут суспільних наук і відновити роботу таких інститутів:

- а) Інститут економіки;
- б) Інститут історії і археології;
- в) Інститут мови і літератури ім. [Т. Г.] Шевченка;
- г) Інститут фольклору і мистецтва.

Загальні завдання цих чотирьох інститутів визначені статутом Академії наук, а фінансування їх забезпечено кошторисом Академії наук на 1942 рік.

Ураховавши наявний склад співробітників згаданих інститутів, тематичний план роботи Інституту суспільних наук, затверджений Президією Академії наук, на 1942 рік та вимоги до суспільствознавчих інститутів в період Вітчизняної війни, відділ пропаганди і агітації ЦК КП(б)У вважає, що в 1942 р. інститути повинні працювати над такою тематикою:

Інститут економіки

1. «Економічна географія УРСР» за редакцією акад. Воблого К. Г. (робота закінчена і вона потребує невеликого перегляду та редагування; через 1–2 місяці її можна здати до друку).

2. «Збитки народного господарства УРСР в зв'язку з навалою німецько-фашистських загарбників» (роботу потрібно розпочати і до кінця 1942 р. повністю забезпечити потрібним матеріалом).

*¹ Див. док. № 36, 42, 48.

*² Датовано за протоколом Президії АН УРСР № 10, п. 3

3. «Проблеми відбудови народного господарства УРСР» (потрібно розпочати збирання матеріалів).

4. «Робота підприємств народного господарства УРСР в тилу» (і на роботі окремих фабрик, заводів, МТС тощо, евакуйованих з УРСР показати тісний зв'язок тилу і фронту в боротьбі українського народу проти гітлерівського імперіалізму).

5. Підготувати до друку дві популярних брошури на 5–6 друк. аркушів кожна:

а) «Промисловість УРСР напередодні Вітчизняної війни»;

б) «Сільське господарство УРСР напередодні Вітчизняної війни».

6. «Що несуть селянам «земельні реформи» Гітлера в тимчасово окупованих районах УРСР» (брошура на 1–2 друк. аркушів).

7. Брошура і статті на тематику Вітчизняної війни на замовлення.

Інститут історії та археології

1. Підручник з історії України для вишів в чотирьох томах: перший том готовий до друку, другий том напівготовий, над томами III і IV робота продовжується).

2. Підручник з історії України для вишів (роботу закінчити у 1942 році).

3. Нарис з історії України (науково-популярне видання на 6–7 друк. аркушах).

4. Нариси з історії України (нарис XI, Столипінщина, продовження роботи).

5. Національно-визвольна боротьба українського народу проти польської шляхти у другій половині XVI і в XVII стор[іччях] (закінчення докторської дисертації сталінським стипендіатом т. [К. Г.] Гуслистим).

6. «Вітчизняна війна українського народу проти німецько-фашистських загарбників» (роботу розпочато збиранням і систематизацією відповідного матеріалу).

7. Підручник для вишів з археології України.

8. Брошура і статті на теми Вітчизняної війни за замовленням.

Інститут мови і літератури ім. [Т. Г.] Шевченка

а). Відділ мови:

1. Вступ до мовознавства, випуск II (підручник для вишів).

2. Історія розвитку української мови.

3. Підручник з української мови для вищих шкіл.

4. Українсько-російський та Російсько-український словники (роботу продовжувати).

5. Український правопис.

6. Нарис про сучасну єврейську літературну мову.

7. Особливості мови й стилю воєнного часу.

8. Поетична мова Ів. Франка.

9. Мова Д. Бергельсона^{*1}.

10. Мова села Михайла Коцюбинського.

11. Вплив слов'янських мов на єврейську.

б). Відділ історії літератури:

1. Історія української літератури (підручник для вищих шкіл).

^{*1} Бергельсон Давид Рафаїлович (1884–1952) – єврейський радянський письменник. Відомий творами: «Над Дніпром», «Біробіджанці», «Серед живих людей» та ін.

2. Відображення Великої Вітчизняної війни в художній літературі.
3. Герої громадянської війни в художній літературі.
4. Літературні взаємини українського, російського та ін[ших] слов'янських народів.
5. Шевченко, Марко Вовчок, Франко і революційно-демократична література.
6. Підготовка до видання матеріалів музею М. М. Коцюбинського.
- в). Відділ художньої літератури:
 1. Підготовка до друку збірників віршів П. Тичини, М. Рильського, В. Сосяри і Д. Гофштейна на оборонні теми.
 2. Збірники повістей, новел і оповідань на оборонні теми П. Панча, О. Копиленка, Ю. Яновського, Н. Рибак.
 3. Драматичні твори І. Кочерги, Ю. Яновського.
 4. Літературно-публіцистичні нариси про Велику Вітчизняну війну.
 5. Збірник перекладів з А. Міцкевича на українську мову.

Інститут фольклору і мистецтва

1. Історія розвитку українського фольклору.
 2. Український музичний фольклор.
 3. Українська народна пісня в процесі її розвитку.
 4. Мова і фольклор українського населення в Башкирії.
 5. Праця над створенням опери, кантат, сюїт і пісень на теми Вітчизняної війни.
 6. Опрацювання питань теорії і історії української музики.
 7. Історія української архітектури і живопису.
 8. Нариси про пам'ятники дерев'яної і кам'яної архітектури.
 9. Історія українського живопису і графіки.
 10. Нарис про майстрів українського живопису (монографія).
 11. Картини на теми Вітчизняної війни.
 12. Картини на теми історичного минулого українського народу.
 13. Портрети видатних людей нашої батьківщини.
 14. Пейзажі та зарисовки.
 15. Народна творчість (різьба, ткацтво, вишивка і ін.).
 16. Нарис про розвиток театрального мистецтва на Україні.
- Поруч цього, інститути Циклу^{*1} суспільних наук повинні взяти участь у таких роботах:
- а) у збиранні матеріалів для складання літопису Великої Вітчизняної війни;
 - б) у підготовці збірника «Двадцять п'ять років розвитку науки і мистецтва на Україні»;
 - в) у збірнику «Україна в боротьбі».

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 518, арк. 92–97. Копія. Машинопис.

^{*1} Мається на увазі: «Відділу».

№ 35

**ЛИСТ ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ РНК БАРСР Л. ІВАНОВА ДО
ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ЩОДО
ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ЕТІОЛОГІЇ ЗЕРНОВОГО ГРИБКА
«СТАХІБОТРИКС АЛЬТЕРНАНС» ТА РОЗРОБЛЕННЯ ЗАСОБІВ
БОРТЬБИ З НИМ**

*3 квітня 1942 р.
[м. Ворошиловград]*¹*

Совет Народных Комиссаров Башкирской АССР поддерживает инициативу Академии наук УССР в проведении работ по выяснению развития грибка «стахиботрикс альтернанс» в оставшейся части неубранных хлебов урожая 1941 г.

По указанию Совнаркома БАССР Наркомземом БАССР дано указание 14 районам республики о представлении образцов неубранного хлеба для анализа их в лаборатории.

Порядок отбора образцов и сроки их предоставления в Уфу установлены по инструкции, разработанной заведующим отделом микологии Ин[ститута]та зооботаники УАН*² тов. [Н. М.] Пидопличко¹⁶.

Поступление первых образцов ожидается к 5 апреля, после чего они будут отправляться в лабораторию отдела микологии.

Зам[еститель] Председателя СНК БАССР *Л. Иванов*

ЦДАГО України, ф. 57, оп. 4, спр. 82, арк. 128. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 36*³

**ЛИСТ ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ
СЕКРЕТАРЕВІ ЦК КП(б)У Д. С. КОРОТЧЕНКУ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ
АКАДЕМІСІЮ НАУКОВО-ВИРОБНИЧИХ ЗВ'ЯЗКІВ З
ПІДПРИЄМСТВАМИ ОБОРОННОГО ЗНАЧЕННЯ**

*6 квітня 1942 р.
м. Уфа*

Глубокоуважаемый Демьян Сергеевич!

С. М. Бухало даст Вам подробную информацию о работе Академии наук УССР в Уфе.

*¹ Місце відправлення листа подається за місцем перебування в цей період уряду УРСР.

*² Так у документі.

*³ Див. док. № 34, 56.

Посылаю Вам краткие данные о научно-производственных связях институтов Академии с различными учреждениями и предприятиями оборонного и хозяйственного значения.

Сергей Максимович, знакомясь с работой Академии наук и с ее научно-производственными связями, высказал опасение, что Академия наук в некоторых случаях занимается вопросами, по характеру своему слишком простыми, чтобы быть предметом академических научных исследований.

Я думаю, что этого бояться не следует. Академия наук не снижает уровня научности своей работы, но жизнь выдвигает часто ряд вопросов, которые, несмотря на их кажущуюся простоту, могут разрешать только опытные ученые, а иногда даже целый комплекс их. Так было, например, с вопросом о восстановлении пропитанной кровью и гноем ваты, которая сейчас расходуется в огромных количествах, с изготовлением стойких антившивых эмульсий, когда для придания им стойкости понадобилось применение ультразвука, с получением мыла из отходов нефтяного производства и т. д.

В целях расширения работы нашего Отдела общественных наук мы ходатайствуем перед Совнаркомом УССР о разделении Института общественных наук на три института: Институт истории и экономики, Институт языка и литературы и Институт искусства и народного творчества.

Просьба к Вам санкционировать это пожелание Академии.

Из-за недостатка помещений работа Академии продолжает протекать в очень трудных условиях. Товарищ [С. Б.] Задионченко¹⁷ обещает, однако, в ближайшие недели предоставить Академии довольно большой дом, что до известной степени облегчит возможности нашей работы.

В общем же, Академия наук по-прежнему энергично работает над актуальной тематикой и все чаще получает благодарности за помощь, оказанную различным учреждениям и оборонным заводам.

Ф. А. Редько находит, что мы слишком много внимания уделяем проблемам БАССР. Это не совсем правильно. Большинство тем, разрабатывающихся на базе народного хозяйства БАССР и находящихся здесь заводов, имеют союзное и часто оборонное значение. Но, само собой разумеется, все мы с нетерпением ждем момента, когда Вы вызовете нас на Украину и дадите возможность Академии наук целиком включиться в предстоящую работу по восстановлению народного хозяйства, науки и культуры УССР.

С уважением

Президент Академии наук УССР
академик *А. А. Богомолец*

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 91, арк. 10–10 зв. Оригінал. Машинопис.

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ДИРЕКТОРА ІНСТИТУТУ
ЕНЕРГЕТИКИ ПРОФ. І. Т. ШВЕЦЯ ДО РНК УРСР ПРО
РОБОТУ ІНСТИТУТУ В ЕВАКУАЦІЇ ТА ПЕРШОЧЕРГОВІ
ЗАВДАННЯ У ВІДБУДОВНИХ РОБОТАХ**

*16 квітня 1942 р.
м. Копейськ*

Сообщаем, что Институт энергетики им. акад. В. М. Хрушова Академии наук УССР, размещенный после эвакуации в г. Копейске Челябинской обл., за все время своего пребывания здесь провел большую научно-исследовательскую работу по оказанию научно-технической помощи предприятиям оборонной промышленности и электростанциям системы Уралэнерго. В том числе, была оказана научно-техническая помощь предприятиям, эвакуированным в эти районы из Украины.

В настоящее время коллектив Ин[ститу]та работает над следующими основными вопросами:

1. Повышение надежности электростанций в условиях работы их в военное время путем компаундирования генераторов. Опыты проводим на Челябинской ГРЭС.

2. Разработка распределительных устройств огнезащитного типа с применением скоростных методов строительства.

3. Исследование проводимости грунтов в условиях глубокого промерзания. Работа нужна для предприятий, размещенных в средних областях Сибири.

4. Борьба с шлакованием в паровых котлах. Работа крайне необходима для всех уральских и др[угих] электростанций.

5. Газификация местных углей и перевод двигателей внутреннего сгорания на газовое топливо.

6. Использование тепловых перепадов в производственных котельнях. Вопрос о дополнительных больших резервах получения электроэнергии.

7. Разработка маломощных гидротурбин для малых гидроэлектростанций (с использованием для строительства местных материалов).

8. Разработка ветряных двигателей для колхозных мельниц и других нужд, а также ряд других тем.

По специальной тематике производятся работы по вопросам противотанковых средств защиты и по бомбометанию с самолетов.

В марте месяце по указанию Президиума Академии наук УССР мы организовали топливно-энергетическую секцию для работы по вопросам восстановления энергетического хозяйства в районах и областях Украины, освобожденных от немецко-фашистских захватчиков^{*1}.

В этой секции выполняются следующие работы:

1. Справочник энергетических ресурсов Украины по областям.

*1 Підкреслено в документі.

2. Участие в составлении топливно-энергетического баланса освобожденных районов.

3. Разработка маломощных электростанций с использованием амортизированных и трофейных двигателей (танковых, тракторных) и перевод их на газ из местных топлив.

4. Разработка упрощенных схем распределения электроэнергии от электростанций малой мощности.

5. Методы скоростного восстановления электростанций.

Информируя о работе Института энергетики АН УССР, мы просим Ваших указаний о том, какие из перечисленных работ следует считать первоочередными, или какие новые работы необходимо принять к срочному исполнению, а также привлечь наш Институт для непосредственного участия в восстановительных работах на нашей родной Советской Украине.

Директор Института профессор *И. Т. Швец*
Секретарь парторганизации Ин[ститу]та,
доцент *М. И. Цейтли*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 518, арк. 12–12 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 38

**ЛИСТ ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ДО
ПРОФ. Р. Є. КАВЕЦЬКОГО ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ЗАСТОСУВАННЯ
АНТИРЕТИКУЛЯРНОЇ СИРОВАТКИ В ШПИТАЛЯХ**

*17 квітня 1942 р.
м. Уфа*

Дорогой Ростислав Евгеньевич!

Пишу на имя Галины Алексеевны^{*1}, так как не уверен, что письмо мое еще застанет Вас в Куйбышеве. Надеюсь все же, что благоразумие восторжествует над нетерпением и Вы не уедете, не вылечив окончательно плеврита.

Ваше письмо от 1 апреля получил. Присланные Вами заглавия докладов включил в программу конференции по сыворотке. Конференция состоится, вероятно, в конце мая. Но тезисы докладов было бы желательно получить не позже 15 мая. Что касается приезда докладчиков, то, конечно, всем приезжать не следует, так как будет очень нелегко их устроить. Очень желательно, чтобы приехали Вы, так как, кроме желания видеть Вас, мне нужно было бы поговорить и о ряде дел:

1. Об организации широкого применения антиретикулярной цитотоксической сыворотки в госпиталях;

2. Об организации работы Института экспериментальной биологии и патологии¹⁸, который все же, видимо, будет восстановлен, несмотря на то, что до сих пор я еще не получил из Москвы утвержденных штатов и сметы.

^{*1} Дружина Р. Є. Кавецького.

Посылаю Вам оттиск своего доклада «О лечебном применении антиретиккулярной цитотоксической сыворотки», сделанного на сессии Академии наук в Уфе. Он отпечатан в большом количестве экземпляров, и я мог бы прислать его Вам несколько десятков оттисков, так как он, вероятно, может помочь Вам в деле разъяснения врачам вопроса о применении сыворотки.

Посылаю также Вам образец листка по учету действия антиретиккулярной цитотоксической сыворотки. Мы их тоже отпечатали здесь в довольно большом количестве. Для того, чтобы выслать Вам то и другое, нужно знать определенно адрес, куда посылать.

Вы, конечно, знаете, что есть распоряжение о том, что всем сотрудникам Академии наук, имеющим степень доктора, дана броня на весь 1942 г. Поэтому, если состояние здоровья Вашего таково, что ехать Вам не следует, восстановление Ваше на работе в Академии легко может быть оформлено. Возможно, однако, что для этого нужно будет приехать в Уфу лично, хотя бы на очень короткий срок.

На предыдущее письмо я Вам уже ответил. Получили ли Вы этот ответ?

Я все же советую не пускаться в путешествие раньше полного выздоровления.

С сердечным приветом. *А. Богомолец*

НБУВ, ІА, ф. 96, оп. 4, спр. 112, арк. 1–1 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 39

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР
АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ДО СЕКРЕТАРЯ ЦК КП(б)У
Д. С. КОРОТЧЕНКА ПРО РОБОТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ
СЕКЦІЇ КОМІСІЇ ПО ВІДБУДОВІ ЗРУЙНОВАНИХ ВОРОГОМ
МІСТ І ПІДПРИЄМСТВ УРСР ПРИ АН УРСР**

*21 квітня 1942 р.
м. Уфа*

Комісія Академії наук УРСР по поновленню на Україні зруйнованих ворогом міст і підприємств^{*1} при цьому надсилає матеріали, що їх на початковій стадії своєї роботи опрацювала сільськогосподарська секція.

Ці матеріали охоплюють частину розроблених питань з надісланого Раднаркому і Держплану УРСР плану робіт сільськогосподарської секції.

Означеними матеріалами секція мала на увазі допомогти земельним органам і колгоспам в ущільненому проведенню весняних робіт і запропонувати деякі нові міроприємства по колгоспному будівництву, по використанню на добрива місцевих ресурсів і відходів соціалістичної промисловості та висловити свої думки з приводу робіт з кукурудзою в УРСР.

Нерегулярний живий зв'язок Академії наук УРСР з державними органами примушує нас звернутися до Вас з проханням дати вказівки відповідним наркоматам і Держплану УРСР з приводу перегляду плану робіт Секції і надісланням нам

^{*1} Див. док. № 25, 32, 73.

їх зауважень і побажань щодо питань, які слід опрацювати в першу чергу і які слід було б опрацювати додатково^{*1}.

Особливо для нас було б бажано одержати зауваження і відповідні додатки з боку Наркомзему до плану робіт з тваринництва, по боротьбі з шкідниками і хворобами с[ільсько]г[осподарських] рослин та по рибному господарстві для того, щоб перебудувати відповідно до вимог виробництва плани робіт окремих інститутів та фахівців.

Відповідні матеріали до цього додаються^{*2}.

Голова Комісії, Президент Академії наук УРСР
академік *О. О. Богомолець*
Голова Сільськогосподарської секції
чл.-кор. АН УРСР, проф. *П. А. Власюк*

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 91, арк. 34. Оригінал. Машинопис.

№ 40

ЛИСТ ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ДО СЕКРЕТАРЯ ЦК КП(б)У Д. С. КОРОТЧЕНКА З ПОДЯКОЮ ЗА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПВРОБІТНИКІВ АКАДЕМІЇ ПРОДОВОЛЬЧИМИ ТОВАРАМИ

21 квітня 1942 р.
м. Уфа

Глубокоуважаемый Демьян Сергеевич!

Прежде всего позвольте принести Вам и Никите Сергеевичу^{*3} от Академии наук УССР сердечную благодарность за постоянное внимание и заботу.

На днях пришел вагон, отправленных Вами для Академии наук, продуктов. Они окажут существенную помощь сотрудникам Академии, условия питания которых в Уфе нельзя назвать хорошими.

Прилагаю выписку из протокола заседания Президиума Академии наук о том, как Президиум распределил присланные продукты.

Полную информацию о работе и жизни Академии наук УССР должен передать Вам недавно уехавший отсюда т. С. М. Бухало. С т. [С. М.] Бухало я также передал и мое письмо Вам.

*1 Підкреслено в документі.

*2 Зазначені матеріали в архівній справі відсутні.

*3 М. С. Хрущов.

Дополнительную информацию об Академии наук сделает Вам т. [Б. Я.] Варшавский, который подробно ознакомился с условиями работы и быта сотрудников Академии наук.

В первой половине мая предполагено торжественное Общее собрание Академии наук вместе с Союзом украинских композиторов, посвященное 100-летию со дня рождения композитора Н. В. Лысенко. Некоторые произведения [Н. В.] Лысенко, извлеченные нами из находящегося его рукописного архива, будут исполнены впервые.

Во второй половине июня предполагаем провести сессию Академии наук, на которой будет заслушено большое количество докладов по всем отделениям Академии наук.

Очень надеемся, что осеннюю сессию будем проводить уже дома.

С уважением и сердечным приветом *А. А. Богомолец*

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 91, арк. 31–31 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 41

ІЗ ЛИСТА ВІЩЕ-ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. В. ПАЛЛАДІНА ДО СЕКРЕТАРЯ ЦК КП(б)У Д. С. КОРОТЧЕНКА ПРО СТАН МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКАДЕМІЇ

*21 квітня 1942 р.
м. Уфа*

Глубокоуважаемый Демьян Сергеевич!

Очень благодарю Вас за привет, переданный мне тов. Б. Я. Варшавским. Мы все здесь горим желанием возможно скорее вернуться на Украину и приняться за восстановление всего того, что разрушено фашистскими извергами. Нас всех бесконечно радует постоянная забота о нас со стороны ЦК КП(б)У.

Тов. [Б. Я.] Варшавский передавал, что Вы поручили ему узнать у нас, и у меня в частности, как работает Академия, как нам живется и т. п. Я ему все рассказал. Хочу кое-что кратко написать в письме. Наша Академия наук, весь ее коллектив, находящийся в Уфе, в Нижнем Тагиле (Институт электросварки) и в Копейске (возле Челябинска – Институт энергетики) работает и работает, думаем, не плохо^{*1}. [...] ^{*2}

В последнее время мы, наш темат[ический] план, дополнив темами по восстановлению народн[ого] хозяйства и промышленности во временно оккупиро-

^{*1} «Из Алма-Ата, где находится Ф[изико]-техн[ический] институт, мы пока не имеем полных сведений». *Примітка в документі.*

^{*2} Далі знято частину тексту про виконання тем з оборонної проблематики.

ров[анных] областях Украины, образовали ряд комиссий, которые разрабатывают все вопросы, связанные с восст[ановительным] периодом*¹. Материалы к Вам посланы. Ждем указаний. Нам думается, что наши работники институтов: Черной металлургии, Горной механики, Энергетики могут скоро понадобиться в Донбассе. Может быть было бы полезным послать в Ворошиловград их представителей, чтобы они выяснили над чем нужно сейчас им работать и какая помощь с их стороны нужна в ближайшее время.

И так, Демьян Сергеевич, Академия наук УССР работает и ждет, конечно, с нетерпением времени, когда позовете нас обратно на Украину, в родной Киев. Пока же будем стараться возможно больше сделать здесь, в Уфе. Хотелось бы получить Ваше мнение о нашем тематическом плане, о нашей работе. Мы направим в СНК УССР ряд сообщений о тех результатах наших работ, которые могут быть использованы сейчас и на Украине, как, например, о разработанном сотрудн[иками] Академии наук способе регенерации отработанного перевязочного материала (вата), о новой жидкости для борьбы со вшами (из полимера – отхода Крекинг-завода), о способе пригот[овления] мыла с малым содержанием жира.

Я с сотрудниками Института биохимии в числе других работ занялся здесь в Уфе разработкой вопроса о борьбе с кровотечениями с помощью витамина К и его заменителями. Получили интер[есные] данные, проверенные в Уфе в госпиталях. Мы установили, что с помощью метил-нафтохинона можно останавливать разнообр[азные] кровотечения, в частности после ранения. Мне кажется, это должно быть использовано в наших госпиталях. В последнее время на здешнем витаминном заводе наладили производство этого заменителя витамина К – метил-нафтохинона. Я посылаю Вам сообщение об этой работе. Если Вы согласны со мной, передайте, пожалуйста, копию в НКЗдрав для использования в госпиталях. Может быть следовало бы напечатать это сообщение в «Коммунисте» или в «Советской Украине»? Как Вы думаете? Если найдете нужным, направьте им. Простите, что я отнимаю у Вас много времени таким длинным письмом. Хотелось ответить Вам на вопросы, которые ставил тов. [Б. Я.] Варшавский. Еще раз большое спасибо за привет.

С ком[мунистическим] приветом *А. Палладин*

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 91, арк. 27–30. Оригінал. Машинопис.

*¹ Див. док. № 25, 56.

№ 42*¹

**ТЕЛЕГРАМА ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ РНК УРСР В. Ф. СТАРЧЕНКА ДО
ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ РНК СРСР Р. С. ЗЕМЛЯЧКИ ТА ДЕРЖАВНОЇ
ШТАТНОЇ КОМІСІЇ ЩОДО ЗБІЛЬШЕННЯ ШТАТІВ АН УРСР НА 1942 Р.**

*6 травня 1942 р.
м. Ворошиловград*

Украинская Академия наук до войны имела штат 3170 человек. Госштаткомиссия установила Академии наук [с] ее институтами [на] [тысяча девятьсот] сорок второй год штат пятьсот семьдесят семь единиц [с] месячным фондом зарплаты четыреста три тысячи, не считая хозрасчетных, экспериментального отдела, арбитражной лаборатории. [В] связи [с] разворотом работы институтов Экономики, Истории, Литературы, Искусств, временно свернутых после эвакуации [в] один Институт общественных наук, [с] привлечением [к] конкретной работе всех академиков, Совнарком Украины считает необходимым установить штат [в] количестве шестьсот двадцать четыре единицы [с] месячным фондом зарплаты четыреста сорок пять тысяч, то есть увеличением [на] сорок три единицы научного персонала, четыре – обслуживающего. Совнарком просит телеграфной санкции [на] утверждение штатного расписания Академии [в] пределах контингента шестьсот двадцать четыре единицы [с] месячным фондом зарплаты четыреста сорок пять тысяч.

Заместитель Предсовнаркома Украины *[В. Ф.] Старченко*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 518, арк. 13. Копія. Машинопис.

№ 43

**ЛИСТ ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ РНК УРСР Ф. А. РЕДЬКА ДО
ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ТА НАРОДНОГО
КОМІСАРА ПРОМИСЛОВОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ УРСР
О. М. УСИКОВА ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА В'ЯЖУЧИХ
МАТЕРІАЛІВ З ФІЛЬТРОПРЕСНОЇ ГРЯЗІ**

*9 травня 1942 р.
м. Ворошиловград*

Рада Народних Комісарів УРСР вважає дуже актуальним питання організації виробництва в'язучих матеріалів (цемент-вапно) з фільтропресної грязі, що їх поставили перед Раднаркомом архітектор [В. Г.] Заболотний і професор [Г. Я.] Слободяник.

*¹ Див. док. № 34, 48, 58.

З метою практичної підготовки організації виробництва необхідно, щоб секція будівництва і будівельних матеріалів АН якнайскоріше закінчила опрацювання типових ескізних проектів виробництва вапна і цементу з фільтропресної гряди.

При розробці цього питання необхідно урахувати проведену роботу Інститутом мінеральної сировини АН і проектування цементного заводу в Воронцово-Городищі Київської області та забезпечити найпростіший спосіб виробництва.

Всю дальшу роботу в справі організації досвідного виробництва на одному з цукрових заводів необхідно проводити разом з Наркоматом промисловості будівельних матеріалів УРСР.

Заступник Голови Ради Народних Комісарів УРСР *Ф.[А.] Редько*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 518, арк. 15. Копія. Машинопис.

№ 44^{*1}

**ВІДОМОСТІ ПРЕЗИДІА АН УРСР ДЛЯ ЦК КП(б)У ПРО МІСЦЕ
ПЕРЕБУВАННЯ ДІЙСНИХ ЧЛЕНІВ ТА
ЧЛЕНІВ-КОРЕСПОНДЕНТІВ АКАДЕМІЇ**

[Не раніше 15 травня 1942 р.]^{*2}
м. Уфа

№№ пп	Прізвище та ініціали	Місце перебування
1.	Богомолец О. О.	Уфа
2.	Палладін О. В.	—>—
3.	Сапегін А. О.	—>—
4.	Чернишов Б. С.	—>—
5.	Леонтович О. В.	—>—
6.	Калинович М. Я.	—>—
7.	Гришко М. М.	—>—
8.	Стражеско М. Д.	—>—
9.	Воблий К. Г.	—>—
10.	Птуха М. В.	—>—
11.	Корчак-Чепурківський [О. В.]	—>—
12.	Пфейффер Г. В.	—>—
13.	Серенсен С. В.	—>—
14.	Тичина П. Г.	—>—
15.	Крилов М. М.	—>—
16.	Федоров М. М.	—>—
17.	Яворський В. П.	—>—
18.	Сельський В. О.	—>—

^{*1} Див. док. № 3, 4.

^{*2} Дату встановлено за діловодним заголовком документа.

19.	Білецький О. І.	Томськ
20.	Булаховський Л. А.	Уфа
21.	Хрущов В. М. (сім'я)	Уфа
22.	Кримський А. Ю.* ¹	Невідомо де
23.	Корнійчук О. Є.	Фронт
24.	Будников П. П.	Уфа
25.	Кузнєцов М. І.	Невідомо де
26.	Лейпунський О. І.	Уфа
27.	Синцов Д. М.	—>—
28.	Луговцов М. В.	—>—
29.	Проскура Г. Ф.	—>—
30.	Курдюмов Г. В.	Челябінськ-Свердловськ
31.	Свєчників [В. М.]	Свердловськ
32.	Доброхотов М. М.	Уфа
33.	Третьяков [Д. М.]	—>—
34.	Соколовський О. Н.	Уфа
35.	Поспєлов [В. П.]	Північний Кавказ
36.	Шмальгаузен І. І.	—>—
37.	Орлов О. Я.	Москва
38.	Орлов Є. І.	—>—
39.	Давиденко[в] [М. М.]	Ленінград
40.	Лисенко Т. Д.	Москва
41.	Варга [Є. С.]	—>—
42.	Плотников В. О.* ²	Невідомо де
43.	Шапошников В. Г.* ³	—>—
44.	Лисін [Б. С.]* ⁴	—>—
45.	Фролов [О. М.]	Ленінград
46.	Шмідт О. Ю.	Москва
47.	Динник О. М.	Уфа
48.	Бродський О. І.	—>—
49.	Філатов [В. П.]	Ташкент
50.	Студинський К. Й.* ⁵	Невідомо де
51.	Возняк М. С.* ⁶	—>—
52.	Колєсса Ф. М.* ⁷	—>—
53.	Щурат [В. Г.]* ⁸	—>—
54.	Холодний М. Г.	Сочі чи П'ятигорськ
55.	Лаврєнтєв М. О.	Уфа
56.	Патон Є. О.	Н[ижній] Тагіл
57.	Яснопольський [Л. М.]	Уфа
58* ⁹	Парнас [Я. О.]	Уфа

*¹ Помер 25 січня 1942 р. у в'язниці м. Кустанай.

*² Працював в окупованому Києві (1941–1943). З 1944 р. перебував у Празі.

*³ Працював у Києві, а з листопада 1942 р у Празі.

*⁴ Працював у Києві.

*⁵ Загинув при спробі евакуації зі Львова у 1941 р.

*⁶ Працював у Львові.

*⁷ Те саме.

*⁸ Те саме.

*⁹ Прізвище під № 58 вписано від руки, в зв'язку з чим у документі порушено нумерацію.

58.	Белянкін Ф. П.	—>
59.	Боголюбов М. М.	—>
60.	Бурксер [Є. С.]	—>
61.	Власюк П. А.	—>
62.	Головін П. В.	—>
63.	Горбунов Б. М.	—>
64.	Грозін Б. Д.	—>
65.	Дроботько В. Г.	—>
66.	Дяченко В. С.	—>
67.	Зверезомб-Зубовський Є. В.	—>
68.	Лур'є О. Ю.	—>
69.	Медведева Н. Б.	—>
70.	Маслов С. І.	—>
71.	Модилевський Я. С.	—>
72.	Моргуліс Н. Д.	—>
73.	Попов П. М.	—>
74.	Ремез Є. Я.	—>
75.	Ролл Я. В.	—>
76.	Славін Л. М.	—>
77.	Смирнова-Замкова О. І.	—>
78.	Співак Е. Г.	—>
79.	Сухомел Г. Й.	—>
80.	Татаринів Є. О.	—>
81.	Штаєрман І. Я.	—>
82.	Альперн Д. О.	—>
83.	Буланкін І. М.	—>
84.	Протопопов В. П.	—>
85.	Тимофєєвський О. Д.	—>
86.	Утєвський А. М.	—>
87.	Фердман Д. Л.	—>
88.	Фольборг Г. В.	—>
89.	Ахієзер Н. І.	—>
90.	Карпунін П. П.	—>
91.	Синельников К. Д.	—>
92.	Слущкін А. О.	—>
93.	Уразовський С. С.	—>
94.	Васильєв В. Ю.	—>
95.	Василенко А. О.	—>
96.	Крамаренко Л. П.	—>
97.	Майзель В. М.	—>
98.	Францевич І. М.	—>
99.	Кіпріанов А. І.	—>

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 70, спр. 49, арк. 1–3. Копія. Машинопис.

**РІШЕННЯ ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ УФІМСЬКОЇ МІСЬКОЇ
РАДИ ДЕПУТАТІВ ТРУДЯЩИХ БАРСР ПРО НАДАННЯ
ПРИМІЩЕНЬ УСТАНОВАМ АН УРСР**

*19 травня 1942 р.
м. Уфа*

Академия наук УССР, с момента ее прибытия по эвакуации в г. Уфу, размещена в здании б[ывшего] Спиртотреста на Пушкинской ул., д. № 79. Так как площадь этого здания невелика, размещенные в нем институты находятся в крайне стесненном положении, используя для проведения научных работ проходные коридоры и площадки лестниц.

Институты Академии наук УССР: Строительной механики, Горной механики, Биохимии, Клинической физиологии, руководимые академиком А. А. Богомоль[цем], и ряд других институтов и лабораторий Академии, не разместившиеся в основном здании Академии, разбросаны по городу, находясь в различных его районах.

Академи[ческие] институты, которые успешно работают над оборонной тематикой и разрешившие уже много сложных проблем оборонного характера, в силу создавшихся условий не могут полностью развернуть свою работу, используя имеющееся ценнейшее оборудование, которое в значительных количествах лежит на складах Академии.

В целях объединения всей работы Академии и создания ее институтам, лабораториям и проч[им] научным организациям нормальных условий в работе – горисполком решает:

1. В срок по 1 июня [19]42 г. предоставить Академии наук УССР здание б[ывшего] Дома Союзов, в коем размещался временно эвакуированный Наркомат нефтяной промышленности и ныне занимаемое Башнефтекомбинатом, с перемещением Башнефтекомбината в ранее занимаемое им здание в г. Уфе по ул. Ленина, д. № 7.

2. Здание б[ывшего] Башнефтекомбината по ул. Ленина, д. № 7 в срок по 28 мая [19]42 г. освободить от проживающих в нем жильцов – работников и их семей Наркомата нефти и Башнефтекомбината с переселением их в порядке уплотнения жилого фонда по Кировскому и Ленинскому районам г. Уфы, в порядке уплотнения специальных жилых зданий, предоставленных Наркомату нефти (корпус Дома специалистов) и в собственный жилой фонд при Крекинге.

3. Зав[едующему] Горкомхозом т. Петровскому и зав[едующему] горжилуправлением т. Лиховских в пятидневный срок произвести учет всех жильцов, проживающих в подлежащем освобождению здании по ул. Ленина, д. № 7, составить

*1 Оpubліковано: «Советская Украина в годы Великой Отечественной войны: 1941–1945». – К., 1985. – Т. 1. – С. 280.

разверстку по райсоветам и жилым домам Наркомнефти на переселение жильцов и проследить за выполнением настоящего решения.

4. Председателям Кировского, Ленинского райисполкомов и дирекции Башнефтекомбината обеспечить переселение жильцов по разверсткам ГКХ в сроки, установленные п. п. 1 и 2 настоящего решения.

5. Просить СНК БАССР санкционировать настоящее решение.

П[одлинник] п[одписал]:

зам[еститель] председателя горисполкома *Ткаченко*

секретарь горисполкома *Мусихин*

Верно: зав[едующий] общ[им] отд[елом] горисполкома *Лакман*

ЦДАГО України, ф. 57, оп. 4, спр. 82, арк. 141–142. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 46

ЛИСТ ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ РНК УРСР Д. М. ЖИЛИ ДО ДИРЕКТОРА ІНСТИТУТУ ЕНЕРГЕТИКИ АН УРСР ПРОФ. І. Т. ШВЕЦЯ ЩОДО РОЗРОБКИ ТЕРМІНОВИХ ТЕМ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОЮ СЕКЦІЄЮ ІНСТИТУТУ

*27 травня 1942 р.
[м. Ворошиловград]*¹*

Совет Народных Комиссаров УССР считает целесообразным срочную проработку топливно-энергетической секцией Института энергетики АН УССР следующих проводимых Вами работ:

1. Методы скоростного восстановления электростанций.
2. Разработка установок небольших электростанций с использованием амортизированных и трофейных двигателей (танковых, тракторных) и перевод их на газ из местного топлива.
3. Разработка типов гидротурбин для малых гидроэлектростанций (микрогрЭС и др.) с использованием для строительства местных материалов.
4. Газификация местных углей и перевод двигателей внутреннего сгорания на газовое топливо.
5. Разработка упрощенных схем выполнения распределения электроэнергии от электростанций малой мощности.
6. Справочник энергетических ресурсов УССР по областям.

По указанным выше работам срочно сообщите календарные сроки их выполнения.

Одновременно СНК УССР сообщает, что по мере разворота восстановительных работ энергохозяйства УССР, коллектив работников Энергетического инсти-

*¹ Місце відправлення листа встановлено за документом № 42.

туда будет привлечен для непосредственного практического участия в этих работах.

Заместитель Председателя
Совета Народных Комиссаров УССР Д. [Н.] Жила

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 518, арк. 21. Копія. Машинопис.

№ 47

**ЛИСТ СПІВРОБІТНИКА ІНСТИТУТУ ЗООБІОЛОГІЇ АН УРСР
З. МАВРОДІ ДО ЧЛ.-КОР. АН УРСР П. А. ВЛАСЮКА ПРО
РОБОТУ З ПРОБЛЕМОЮ ПІДВИЩЕННЯ ВРОЖАЙНОСТІ
ГРУНТІВ БАРСР ТА БОРІТЬБУ З ПАРАЗИТУЮЧИМИ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР**

*1 червня 1942 р.
селище Стерлітамак*

Многоуважаемый Петр Антипович!

А. А. Мейер, конечно, уже информировал Вас о положении с люцерной на Стерлитамакском опытном поле. Желтуха в этом году проявила себя здесь исключительно сильно: сейчас нет ни одного опыта с изучением люцерны на семена, где бы не было сплошного поражения травостоя желтухой. Вследствие этого развитие стеблей у люцерны здесь дошло до начальной стадии бутонизации и дальше не пошло, хотя развитие вегетативной массы в ряде опытов оказалось весьма значительным. Не помог в данном отношении ни один из изучаемых приемов. Более того, на широкорядных посевах 1940 г., образовавших большую растительную массу, желтуха внешне проявилась в гораздо большей мере, чем на рядовых. Однако, цветения, как на тех, так и на других, нет и в этом году уже не будет.

По неясным для меня причинам, обильное, хотя и запоздалое цветение, происходило на люцерновых делянках в опыте с изучением травосмесей посева 1940 г. Уборка и учет этого опыта проведены. Вместе с тем, как я уже отметил выше, люцерна посева того же 1940 г., но в опыте «Способы посева люцерны на семена» сильно пожелтела и совсем не образовала цветов.

Сильно поражена желтухой также и люцерна в опытах посева 1941 г., но и здесь мы имеем весьма слабое цветение в опытах со способами посева люцерны на семена и удовлетворительное – в опыте с травами и травосмесями (как и в посевах 1940 г.). Факт этот несомненно заслуживает самого пристального внимания. Заслуживает внимания также и тот факт, что растения люцерны, отросшие весной после осеннего подъема люцернового пласта, также не поражены желтухой несмотря на сильное поражение их в 1941 г.

Сорта люцерны в данном отношении ничем особенно себя не проявили.

Примерно таково же положение с люцерной по всему Стерлитамакскому району и, я думаю, далеко за его пределами. Во всяком случае угроза остаться в будущем году без семян люцерны – несомненна. Колхозы ждут семян от выделен-

ных ими для этого семенных участков, некоторые, вероятно, в подавляющем большинстве не зацветут. Поэтому необходимо сейчас же выявление сравнительно немногих зацветших и пока еще не скошенных люцерновых массивов и оставление их на семена. Участки же, предназначенные колхозам на семена и еще не зацветшие, должны быть немедленно скошены на сено, т. к. семян они уже не дадут, а при оставлении на семена дадут только грубую растительную массу, годную только на топливо, что является недопустимым при намечающихся сейчас перспективах острого недостатка кормов в зиму 1942–[19]43 гг. Такую директиву надо было бы немедленно спустить на места для немедленного выполнения.

Вместе с тем, надо сосредоточить усилия на изучении причин катастрофического положения с семенопродукцией люцерны, вызванного в этом году желтухой. Сейчас на нашем опытном поле люцерна цветет только в опыте с травосмесями посева 1941 г. Не следует ли, Петр Антипович, не убирать некоторые люцерновые делянки этого опыта на сено, как полагается по программе, а оставить их для наблюдений и изучения, убрав их на семена? В таком случае телеграфуйте, пожалуйста, разрешение на это.

На опыте с чеканкой и подкашиванием, заложенном на люцерне 3-го года пользования, растения при очень хорошем развитии вегетативной массы, раньше всего обнаружили сильнейшее заболевание желтухой. Они совершенно пожелтели и сейчас опыт этот уже не представляет интереса. В том же положении и опыт со сроками прошлогоднего подкашивания люцерны: пожелтение полное, цветы отсутствуют, но опыт все же представляет интерес с точки зрения влияния сроков прошлогоднего подкашивания на вегетативное развитие растений.

Удобрения, как я отметил выше, ничего не дали в отношении развития генеративных органов.

Короче говоря, желтуха в этом году подавила значение всех изучаемых нами приемов повышения урожайности семян люцерны. Однако, я уверен, что если бы не перегрузка в работе по заведыванию опытными полями (безусловно чрезмерная при моем здоровье), я бы добился еще в этом году выявления закономерностей, ценных для разрешения вопроса о желтухе.

Опыты с озимой пшеницей – весьма интересны: выявляется положительная эффективность глубокой заделки семян, густых посевов, сроков посева, повторного боронования всходов для углубления узла кущения, удобрений. Но все это отсутствует в этом году перед исключительно высокой эффективностью летних посевов кулис подсолнуха в пару, обусловивших снегозадержание, более поздний выход растений весной из-под снега. Урожай на этих делянках ожидается нормальный для данного года, тогда как без кулис делянки озимой пшеницы дадут ничтожный урожай. Обнажение площадок от снега на делянках со снегозадержанием в момент начала образования первых проталин на полях установило, что массовая гибель растений оз[имой] пшеницы (и значительных площадей ржи) в этом году произошла при нормальных сроках посева – ранней весной в период снеготаяния, а на поздних посевах – в конце зимы и в период снеготаяния под влиянием ранневесенних повторных низких температур при резкой воздушной засухе. Это обусловило высыхание узла кущения. Одновременно с высыханием в это время верхнего 3–4 см. слоя почвы. Только те растения уцелели, которые имели узлы кущения глубже высушенного слоя. В местах, где имело место раннее обнажение расте-

ний от снега, но куда почему-либо притекала талая вода со стороны – растения не вымерзли, т. к. почва вокруг узлов кущения в таких условиях не высыхала.

Поразительное действие оказала ранняя весенняя подкормка № РК, произведенная в день схода или искусственного удаления снегового покрова. На подкормленной в этот момент части обнажившейся или обнаженной от снега площадке почти полное сохранение растений, а на той части площадки, где подкормка произведена тотчас же после полного схода снега с поля (обычно рекомендуемый срок подкормки) – озимая пшеница почти полностью погибла. Произведены весьма интересные наблюдения, позволяющие понять причину положительного действия сверххранной подкормки озим[ых] и не только в изменении питательного режима, но и в изменении физических свойств и состояния верхнего слоя почвы, где заложены узлы кущения. Во всяком случае комплекс мероприятий, обеспечивающий устойчивые урожаи оз[имой] пшеницы, намечается уже вполне определенно, а именно: летний посев кулис в пару, глубокий и загущенный посев, удобрение, мероприятия по углублению узла кущения (повторное боронование сходов) и сверххранная подкормка в день обнажения растений от снегового покрова, правильный выбор сорта и срока посева. Все остальное – намачивание семян в ржаной вытяжке, семена от разных сроков посева и т. д. – пока не должно загружать исследование в данном отношении.

Об опытах с сахарной свеклой Вас информирует Надежда Константиновна^{*1}. Со своей стороны я должен отметить исключительно интересный теоретически и весьма важный для практики свеклосеяния факт влияния шаровки в условиях весны 1942 г. в опыте с вегетационными обработками все делянки вслед за сеялкой были прикатаны гладким катком. Поверхность почвы здесь к моменту появления всходов сах[арной] свеклы и некоторое время после этого была рыхлая и свободная от сорняков. Следовательно, по обычным агрономическим представлениям рыхление здесь не требовалось. Однако, ранняя шаровка (когда обозначились рядки) дала здесь поразительный эффект: повреждения блохой были здесь незначительны, а на делянках без ранней шаровки, т. е. обработанных с появлением сорняков (дождей и корки не было), вредоносность блохи была очень высокая. Я провел измерения температурного режима поверхности почвы и установил, что на шарованных делянках дневной максимум температуры на 4–7 градусов ниже максимума температуры нешарованной. Это создавало более благоприятные условия для блохи на нешарованных делянках, вследствие чего и вред от нее здесь оказался значительно более сильным, чем на делянках с ранней шаровкой.

Меньшее повреждение от блохи имело место также и на делянках, прикатанных кольчатым катком по сравнению с прикатанными гладкими. Здесь тоже оказалось влияние точно зафиксированным измерением более низкой температуры на шероховатой поверхности, оставляемой кольчатым катком.

Наряду с этим имело место также и следующее явление: та часть растений сах[арной] свеклы, проростки которых, пробивая себе путь наверх, проходили через наиболее сухой и сильно нагревающийся верхний слой в наиболее жаркую часть дня (когда здесь устанавливалась максимальная температура, доходившая

^{*1} Особу не встановлено.

здесь в некоторые дни до 54°C), обычно погибала – семядольные листочки засыхали. Это явление мною было установлено еще в 1940 и 1941 г. на всходах летних посевов люцерны, а в этом году – на свекле, люцерне и яровой пшенице (гербарный материал по пшенице имеется у А. А. Мейер). Все это приводит к заключению о возможности весьма сильно воздействовать на температурный режим прорастания и развития растений (особенно в этот период, когда они соприкасаются с поверхностью почвы или же органы их находятся близко от нее). Лично я, Петр Антипович, считаю возможным предварительно наметить следующее заключение:

1. В раннюю холодную весну, когда каждый добавочный градус тепла имеет большое положительное значение, наибольший эффект должно дать прокатывание посевов сахарной свеклы гладким катком. Если при этом после появления всходов продолжает стоять холодная погода, а сорняков нет, то ранняя шаровка, снижающая температуру почвы и припочвенного слоя воздуха, может быть отложена до начала появления сорняков, чтобы таким образом, возможно дольше сохранить утепляющее действие прикатывания гладким катком поверхности почвы. В условиях же быстро нарастающей температуры (поздняя весна, особенность климатических условий местности, особенность весны) надо прикатывать кольчатым катком и производить шаровку возможно раньше, начинать по возможности при массовом прорастании семян в почве, когда положительное значение прикатывания – ускорение прорастания, заканчивается и начинается его отрицательное действие – повышение и без того высокой температуры поверхностного слоя почвы.

Надеюсь, Петр Антипович, Вы не сочтете такое высказывание слишком смелым. Мне кажется, что Вы – наш научный руководитель, должны знать, каково наше кредо в части выполняемой нами работы. Следовательно, написанное мною здесь предназначено, так сказать, «для внутреннего употребления», являясь материалом для суждения и, быть может, для использования в ходе научно-исследовательской работы. Мне бы, конечно, очень хотелось знать Ваше мнение по данному вопросу.

С пластами у нас дела в общем неблестящие. Во-первых, опыт № 1, заложенный еще в 1937 г. и реставрированный Аркадием Александровичем^{*1} в прошлом году, чрезвычайно и весьма неравномерно засорен (причина – вероятно, пестрота участков единоличного пользования), на которых был заложен опыт. Во-вторых, всходы подсолнуха и особенно свеклы оказались здесь чрезвычайно редкими.

По существу всходов свеклы здесь почти нет. Поэтому продолжать часть опыта (2 серия) с подсолнухом и свеклой нет никакого смысла.

Не лучше обстоит дело с изучением пластов, поднятых в этом году и засеянных просом. Подъем пласта производится здесь поперек делянок и, конечно, при одинаковой установке плуга. Поэтому на люцерновых делянках плуг углубляется

*1 Тут і далі можливо: А. А. Мейер.

не больше, чем на 10–15 см, а на житняковых делянках – тот же плуг, при той же установке давал глубину вспашки, равную 20 – 25 см пласта. [...] ^{*1} были обернуты неравномерно, разделить их удовлетворительно не удалось за отсутствием дисковых борон. После подъема пласта поле сильно заросло травой, особенно люцерновые делянки. Пришлось его [перепахивать] и разбивать бороной (уже после отъезда Аркадия Александровича). Но дать удовлетворительную разделку на всех пластинах не удалось – разбить бороной крупные комья, плотно связанные корнями житняка и корневищами костра, не удалось и не могло удасться. Посев проса в соответствии с методикой полевого опыта также произведен поперек делянок, и, конечно, на разной глубине вспаханных делянок семена проса также оказались заделанными на разную глубину. Короче говоря, такой опыт не может иметь никакой ценности он мог бы представить существенный интерес при условии проведения агрофизических исследований. Но Богомоллов до сих пор не едет сюда, а мы без него не знаем, что делать, так как установка А. А. ^{*2} в данном отношении была такова: ожидать приезда т. Богомоллова и его руководства по вопросам агрофизики. С моей точки зрения работа с пластами в этом году близка к полному срыву. И прежде всего, по уже указанным здесь причинам я убежден в том, обрабатывать пласт так, как мы это делаем – не следует. В данном отношении существенный интерес представляет схема Главнауки НКЗ СССР, соответственно которой мы задолжали опыт с обработкой пластов.

Большой интерес представляет опыт со сроками посева подсолнуха, где подзимний посев выделяется своим мощным развитием растений.

Исключительно резко положительное влияние оказала яровизация семян сахарной свеклы.

Интересен также результат предварительного опыта с хранением картофеля и заготовленных его верхушек. Хранение картофеля в подвале и в ямах дало значительную порчу клубней и потерю в весе от зимнего отрастания. Хранение в этих же условиях срезанных верхушек обусловило их усыхание, дряблость, загнивание и порчу до 70%.

Хранение же картофеля и его верхушек с переслаиванием глиной, взятой из глубины не менее 0,5 м, обусловило 100% сохранность клубней и верхушек, полное сохранение свежести тех и других, отсутствие зимнего отрастания и роста побегов, устранение потерь сухого... ^{*3}

Небольшой ориентировочный опыт, заложенный в 1941 г. с обновлением старых семенников житняка, представляет в этом году несомненный интерес: прореженные делянки образовали гораздо больше и лучшего качества колосьев, чем непрореженные.

^{*1} У документі пропущено слово або фразу.

^{*2} Можливо А. А. Мейер.

^{*3} Крапки в документі. Далі частина тексту відсутня.

С литературной^{*1} работой, Петр Антипович, у меня неблагополучно. Опытное поле я принял от Аркадия Александровича без всяких запасов горючего, без единой доски, гвоздей, шпагата и т. д. с неисправными, неотремонтированными как следует тракторами, большей частью простаивающими в поле, без автомашины, без трудовой дисциплины, без ориентированных в хозяйственной обстановке опытного поля помощников, без каких бы то ни было более путных материалов, угля, муки и т. д. Приходится затрачивать очень много усилий и почти все время на выход из положения при очень плохом состоянии здоровья, причем последнее было бы несущественным, если бы я мог успевать везде – и по науке и по хозяйству.

Состояние яровой пшеницы плохое. Она сильно повреждена шведкой и, кроме того, весьма сильно пострадала от чрезмерно высокой температуры в момент появления всходов и в первый период роста. Овес – лучше. Рожь – ничего. Об озимой пшенице я писал выше. Просо – очень неважное пока. Картофель – хорошо. Подсолнух – тоже. Свекла сах[арная] – в опытах, где мы успели провести раннюю шаровку – хорошо. В других – значительно хуже и даже неудовлетворительно.

Как обстоит дело с термоиглой? Хочется хотя бы в небольшой мере использовать ее в нынешний вегетационный период. Большое у меня желание съездить в г. Чкалов на оп[ытную] станцию Института животноводства. По словам А. А. Мейера там ведут работу с люцерной на семена и также, как и я, пришли к заключению об исключительном значении продуваемости ее травостоя для развития генеративных органов. Было бы весьма полезно ближе познакомиться с их работой в данном отношении. Надо познакомиться также по люцерне и озимой пшенице и на Уфимском опытном поле. Быть может, Вы поможете мне в этом?

Письмо мое очень длинное. Но Вы не приезжаете к нам и я счел необходимым несколько пространно информировать Вас о положении на Стерлитамакском опытном поле.

Помогите нам, прислав зав[едующего] опытными полями и научного сотрудника. Без этого не выйдем, пожалуй, с достоинством из затруднений.

Уваж[ающий] Вас *З. Мавроди.*

[P. S.] У нас нет минеральных удобрений, совсем нет суперфосфата и добыть его нам пока не удастся. Помогите в этом и возможно скорее.

З. М[авроди]

НБУВ, ІА, ф. 63, оп. 1, спр. 39, арк. 1–3. Копія. Машинопис.

^{*1} Так у документі. Можливо: «с хозяйственной».

**ІЗ ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ПРО
ВІДНОВЛЕННЯ РОБОТИ ІНСТИТУТІВ ВІДДІЛУ СУСПІЛЬНИХ
НАУК ТА ЗАТВЕРДЖЕННЯ ЇХ СТРУКТУРИ**

*12 червня 1942 р.
м. Уфа*

1. Прийняли рішення про відновлення з 12 червня 1942 р. роботи таких інститутів Відділу суспільних наук:

- а) Інституту економіки;
- б) Інституту історії і археології;
- в) Інституту мови і літератури;
- г) Інститут народної творчості і мистецтва.

Вирішили:

2. В. о. директора Інституту економіки затвердити акад. К. Г. Воблого та подати цю кандидатуру на затвердження Загальними зборами АН УРСР.

Вченим секретарем Інституту економіки затвердити М. М. Середенка.

3. Затвердити таку структуру Інституту економіки:

а) відділ промисловості – зав[ідуючим] відділом затвердити чл.-кор. АН УРСР П. О. Хромова;

б) відділ сільського господарства – тимчасово в. о. зав[ідуючого] відділом затвердити канд[идата] екон[омічних] наук З. П. Шульгу;

в) відділ економічної географії – зав[ідуючим] відділом затвердити акад. К. Г. Воблого;

г) відділ статистики – зав[ідуючим] відділом затвердити акад. М. В. Птуху.

4. В. о. директора Інституту історії і археології затвердити доктора історичних наук проф. М. Н. Петровського та подати цю кандидатуру на затвердження Загальними зборами АН УРСР.

Вченим секретарем Інституту історії і археології затвердити Ф. Є. Шерстюка.

5. Затвердити таку структуру Інституту історії і археології:

а) відділ історії України – зав[ідуючим] відділом затвердити проф. М. Н. Петровського;

б) відділ археології – зав[ідуючим] відділом затвердити чл.-кор. Л. М. Славіна.

6. В. о. директора Інституту мови і літератури затвердити акад. П. Г. Тичину та подати цю кандидатуру на затвердження Загальними зборами АН УРСР.

Заступником директора Інституту мови і літератури затвердити акад. Л. А. Булаховського.

Вченим секретарем Інституту – затвердити М. С. Грудницьку.

Затвердити таку структуру Інституту мови і літератури:

а) відділ української мови – зав[ідуючим] відділом затвердити акад. Л. А. Булаховського;

б) відділ історії літератури – зав[ідуючим] відділом затвердити чл.-кор. С. І. Маслова;

в) відділ художньої літератури – зав[ідуючим] відділом затвердити М. Т. Рильського;

*¹ Див. док. № 34, 42.

г) Кабінет по вивченню єврейської радянської літератури і фольклору залишити при Інституті мови і літератури на правах відділу цього Інституту. Зав[ідуючим] Кабінетом залишити чл.-кор. Е. Г. Співака.

7. В. о. директора Інституту народної творчості і мистецтва затвердити проф. М. О. Грінченка¹⁹ та подати цю кандидатуру на затвердження Загальними зборами АН УРСР.

Вченим секретарем Інституту затвердити Ф. П. Козицького.

8. Затвердити таку структуру Інституту народної творчості і мистецтва :

а) відділ образотворчого мистецтва – зав[ідуючим] відділом затвердити чл.-кор. Академії архітектури СРСР В. І. Заболотного;

б) відділ музичний – зав[ідувачем] відділом затвердити проф. М. О. Грінченка;

в) відділ народної творчості – зав[ідуючим] відділом затвердити чл.-кор. П. М. Попова.

9. Зважаючи на те, що в. о. директора Інституту історії і археології проф. М. Н. Петровський у відрядженні, тимчасове виконання його обов'язків покласти на К. Г. Гуслистого.

10. Зважаючи на те, що в. о. директора Інституту народної творчості і мистецтва проф. М. О. Грінченко ще не прибув на постійну роботу до м. Уфи, тимчасове виконання його обов'язків покласти на вченого секретаря Інституту Ф. П. Козицького.

11. Зобов'язати в. о. директорів та вчених секретарів зазначених інститутів до 17 червня 1942 р. подати Плановій комісії АН УРСР скориговані тематичні плани роботи інститутів на 1942 рік.

Президент АН УРСР акад. *О. О. Богомолець*
Вчений секретар Президії *З. П. Шульга*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 96, арк. 204–207. Оригінал. Машинопис.

№ 49*¹

**ЛИСТ АКАД. АН УРСР О. Я. ОРЛОВА ДО АКАД. АН УРСР
Б. І. ЧЕРНИШОВА ПРО НАМІРИ ОРГАНІЗУВАТИ В м. УФА НАРАДУ
З ПРОБЛЕМ АСТРОНОМІЇ ТА ПРО СТАН АСТРОНОМІЧНОЇ
НАУКИ В ЗВ'ЯЗКУ З ЗАГИБЕЛЛЮ НАУКОВЦІВ ЦІЄЇ ГАЛУЗІ**

[Не пізніше 15 червня 1942 р.]^{*2}
[м. Москва]

Многоуважаемый Борис Исидорович!

Сейчас получил Вашу телеграмму и спешу выразить Вам благодарность за календарь, без которого у нас остановились некоторые работы. Я привезу его Вам к 1 авг[уста] в Уфу. Сейчас еду в Иркутск, где мне придется пробыть около месяца. Очень сожалею, что не попаду на сессию к 8 июля. Причина в том, что Президиум

*¹ Див. док. № 54.

*² Датується за змістом документа.

АН УССР, как гласит телеграмма А. А. Сапегина, не утвердил моего договора с геодезистами на определение силы тяжести в Якутии. Между тем, работы начались, и я нахожусь в очень затруднительном положении.

А. А. Сапегин телеграфирует, что договор вызывает сомнения, и нужен доклад в Президиуме. Я это сам понимаю, но при коротком Якутском лете и при моем здоровье не так просто сейчас ездить из города в город.

Но довольно об этом. Когда подумаешь о судьбе Пулкова и ленинградских астрономов, из которых многие погибли на своем посту, остальные наши дела кажутся мелкими. Положение с астрометрией сейчас катастрофическое, а для моряков и летчиков именно и нужна точная астрономия. Нам нужно мобилизовать то, что осталось от нашей астрометрии, и я очень прошу Вас передать и поддержать мое ходатайство перед Президиумом о назначении 5 августа 1942 г. астрономического совещания в Уфе, на котором Вы я надеюсь, не откажетесь, как и раньше, быть председателем.

Инвентарь Киевской обсерватории находится в Уфе, и его можно с пользой употребить по крайней мере для преподавания, которое надо усилить, так как с кадрами по астрометрии после смерти [Н. В.] Циммермана^{*1}, [В. Р.] Берга^{*2}, [В. А.] Елистратова^{*3} и других создалось очень тяжелое положение.

На совещании надо выяснить, как объединить наилучшим образом силы Уфы, Свердловска и Казани.

С астрофизикой дело лучше, так как, благодаря затмению 21 сент[ября] 1942 г., все астрофизики еще в начале лета прошлого года со своими приборами уехали в теплые края, далеко от линии фронта, и остались живы.

Очень рад буду встретиться с Вами. Надеюсь, что все у вас в семье хорошо и благополучно, а о Ваших больших научных успехах я слышал по радио и был рад за Вас. Где сыновья Ваши? Мои два на фронте. Один, старший, которого Вы знаете, во флоте на севере; другой, тоже астроном, артиллерист.

Сам я после сентябрьской поездки в Харьков был сильно болен. Только в последнее время мне стало лучше; но о себе расскажу при свидании. Посылаю Вам одну из своих новых работ для напечатания в «Докладах». Другую привезу сам.

Желаю Вам и Вашей семье всего хорошего.

С искренним уважением *А. Орлов*

Р. S. Поезд мой идет не 15 июня, а 16-го. Я имел время переписать обе свои статьи и посылаю их Вам для напечатания.

НБУВ, ІА, ф. 210, оп. 3, спр. 43, арк. 2–3 зв. Автограф.

^{*1} Циммерман Микола Володимирович (1890–1942) – професор, голова Астрономічної косії Астроради АН СРСР (1937–1942). Співробітник Пулковської обсерваторії (з 1915 р.). Фахівець з астрометрії, фундаментальних визначень зірок, диференційних спостережень коливальних широти. Премія ім. Ф. Бредіхіна АН СРСР (1948, посмертно).

^{*2} Берг Віктор Рудольфович (1891–1942) – професор, співробітник Пулковської обсерваторії (з 1921 р.). Фахівець з астрометрії, провідний учений з проблеми широт.

^{*3} Єлистратов Віктор Аркадійович (1903–[1942]) – фахівець з астрометрії та геодезії. Співробітник Полтавської гравіметричної обсерваторії (1930-ті рр.), Пулковської обсерваторії (з 1940 р.)

**ІЗ ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ПРО
ВІДНОВЛЕННЯ РОБОТИ БЮРО ВІДДІЛІВ АН УРСР**

*26 червня 1942 р.
м. Уфа*

п. 3. Заслухавши доповідь Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця про відновлення роботи бюро Відділів Академії наук УРСР, ухвалили:

1) вважати за потрібне з 1 липня 1942 р. відновити роботу бюро Відділів, а саме: Суспільних наук, Фізико-хімічних і математичних наук, Технічних наук, Біологічних наук.

2) Доручити розпорядчому засіданню Президії АН УРСР розв'язати питання про 4 штатні посади вчених секретарів Відділів, в межах штатного контингенту 1942 р.

3) Порушити клопотання перед Штатною комісією Наркомфіна СРСР про затвердження зазначеної зміни в штатному контингенті Академії наук УРСР на 1942 р.

4) Призначити на посади з 1 липня 1942 р.:

а) вченого секретаря Відділу суспільних наук – чл.-кор. АН УРСР Л. М. Славіна;

б) вченого секретаря Відділу технічних наук – чл.-кор. АН УРСР Б. Д. Грозіна;

в) вченого секретаря Відділу біологічних наук – чл.-кор. АН УРСР П. А. Власюка.

5) Питання про призначення вченого секретаря Відділу фізико-хімічних та математичних наук розглянути на черговому засіданні Президії.

6) Встановити зарплату вченого секретаря Відділу Академії наук УРСР в розмірі 450 крб. на місяць.

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 96, арк. 225–226. Оригінал. Машинопис.

№ 51

**НАКАЗ НАРОДНОГО КОМІСАРІАТУ ТОРГІВЛІ СРСР ПРО
ВПОРЯДКУВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ НАУКИ,
МИСТЕЦТВА ТА ЛІТЕРАТУРИ**

*2 липня 1942 р.
м. Москва*

В целях упорядочения снабжения работников науки, искусства и литературы приказываю:

*1 Див. док. № 55.

1. Выдавать академикам и членам-корреспондентам Академии наук СССР, Академий наук союзных республик, Академии сельскохозяйственных наук им. Ленина и Академии архитектуры СССР, лауреатам Сталинской премии, заслуженным деятелям науки, техники и искусства, лауреатам международных конкурсов, народным артистам СССР, союзных и автономных республик продовольственные товары по карточкам, а в городах, где не введена карточная система на основные продовольственные товары – по спискам, по нормам, установленным для рабочих и ИТР предприятий особого списка, а также шоколад в количестве 300 граммов, какао или кофе в количестве 500 граммов в месяц.

2. Выдавать работникам науки, искусства и литературы, указанным в приложении к настоящему приказу, продовольственные товары по карточкам, а в городах, где не введена карточная система на основные продовольственные товары, по спискам, по нормам, установленным для рабочих промышленных предприятий.

3. Отпускать работникам науки, искусства и литературы указанным в п. п. 1 и 2 настоящего приказа, обеды в столовых закрытого типа без зачета талонов хлебных и продовольственных карточек, а в городах, где не введена карточная система на продовольственные товары – без зачета установленных норм снабжения. Отпуск нормированных продуктов для столовых, обслуживающих работников науки, искусства и литературы, производить в размерах, равных снабжению по продовольственным карточкам, а в городах где продкарточки не введены, – в размерах равных нормам, установленным для рабочих и ИТР предприятий особого списка и для рабочих промышленных предприятий. В городах, где не организованы специальные столовые для работников науки, искусства и литературы (при наличии в городах контингентов этих работников менее 200 человек), прикреплять их к столовым закрытого типа при предприятиях и учреждениях.

4. Для получения продовольственных товаров по карточкам, а в городах где не введены карточки – по спискам, прикреплять работников, указанных в п. п. I и II, а также членов их семей, к специальным закрытым магазинам, а в городах, где не организованы закрытые магазины, для снабжения работников науки, искусства и литературы (при наличии в городах контингентов этих работников менее 500 человек), прикреплять их к закрытой торговой сети предприятий, рабочие которых снабжаются по нормам особого списка и нормам, установленным для рабочих промышленных предприятий.

Отпускать в этих закрытых магазинах продовольственные товары в пределах установленных месячных норм, независимо от срока объявления талонов продкарточек в данном городе.

Примечание I:^{*1} к закрытым магазинам прикрепляются как работающие, так и неработающие члены семей работников науки, искусства и литературы (жена, муж, дети, родители).

Примечание II: Члены семей, прикрепленные к закрытому магазину, получают продовольственные товары по нормам, указанным в их карточках.

Примечание III: За членами семей работников науки, искусства и литературы, призванных в Красную Армию, Военно-Морского флота, войска НКВД, сохраняется право прикрепления к закрытым магазинам. [...] ^{*2}

8. Отделу Торговли продовольственными товарами Наркомторга СССР выделять фонды продовольственных товаров (в том числе и шоколад, кофе и какао)

^{*1} Тут і далі – підкреслено в документі.

^{*2} Далі знято п. 5–7, що не стосуються працівників науки.

для снабжения работников науки, искусства и литературы в централизованном порядке целевым назначением.

9. Списки работников науки, искусства и литературы на прикрепление к закрытым столовым и магазинам утверждаются Наркомторгами республик, не имеющих областного деления, и Обл(край)торготделами, а в г. Москве – райторготделами по представлению соответствующих учреждений и общественных, в которых работают или состоят работники науки, искусства и литературы.

10. В связи с изданием настоящего приказа считать утратившими силу приказ Наркомторга СССР от 9 марта 1942 г. № 37 «О порядке снабжения работников науки искусства и литературы и циркулярные письма Наркомторга СССР № 066 от 29 мая –1942 г. и № 026 от 4 июня –1942 г.»

Народный комиссар торговли Союза ССР *А. Любимов*
Копия верна: зав[едующий] Секретариатом АН УССР *В. К. Янович*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 4, спр. 2, арк. 28–29. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 52

ІЗ ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ СКЛАДУ АНТИФАШИСТСЬКОГО КОМІТЕТУ ПРИ АКАДЕМІЇ НАУК УРСР

3 липня 1942 р.
м. Уфа

Затвердити такий склад Антифашистського комітету при Академії наук УРСР: Президент Академії наук УРСР акад. О. О. Богомолець (голова), Віце-президент Академії наук УРСР акад. О. В. Палладін (заст[упник] голови), академіки: А. О. Сапегін, Б. І. Чернишев, О. В. Леонтович, М. Я. Калинович, П. П. Будников, М. М. Гришко, О. М. Динник, Л. А. Булаховський, П. Г. Тичина, К. Г. Воблий, О. Н. Соколовський, Я. О. Парнас; члени-кореспонденти: Л. М. Славін, П. А. Власюк, Ф. П. Белянкін, Е. Г. Співак, поет М. Т. Рильський; член-кор[еспондент] А. Г. Кіпріанов, вчений секретар Президії т. [З. П.] Шульга, проф. М. Н. Петровський та голова МК член-кор[еспондент] С. С. Уразовський.

Президент Академії наук УРСР академік *О. О. Богомолець*
Вчений секретар Президії АН УРСР *З. П. Шульга*
Згідно: зав[ідуюча] Секретариатом *А. Г. Саврасова*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 96, арк. 232–241. Засвідчена копія. Машинопис.

**ПРОТОКОЛ СПІЛЬНОЇ НАРАДИ НКЗД БАССР,
БАШГЕОЛОГОУПРАВЛІННЯ, ВІЙСЬКОВИХ ГОСПІТАЛІВ м. УФА ТА
ІНСТИТУТУ ГЕОЛОГІЧНИХ НАУК З ПРОБЛЕМ ВИКОРИСТАННЯ
КРАСНОУСОЛЬСЬКИХ ГРЯЗЕЙ У ВІЙСЬКОВИХ ГОСПІТАЛЯХ**

23 липня 1942 р.
м. Уфа

Присутствуют представители: Наркомздрава БАССР, Института геологии АН УССР, военных госпиталей №№ 3765, 17, 38, 2675 и Башгеоуправления.

Председательствует тов. Копылова.

Повестка совещания:

Отчет экспедиции Ин[ститу]та геологических наук АН УССР по изучению красноусольских грязей.

Заслушавши*¹ сообщение члена-корреспондента АН УССР проф. Бурксера Е. С., геолога Башгеоуправления тов. Фонарева А. Н., геофизиков Института геологии АН УССР тов. Ничкевич О. Н. и проф. Половко И. К. о результатах работ в экспедиции по изучению красноусольских грязей и источников, и обмен мнений по докладам, совещание постановило:

1. Признавая высокие качества красноусольских грязей и сравнительно большой запас их, необходимо осуществить максимальное использование этих грязей, переключивши на красноусольские грязи часть госпиталей. Транспортировка как кондрькульской, так и красноусольской грязи в настоящее время возможна только автотранспортом, для чего госпиталям будет выделен добавочный бензин.

2. Вопрос об организации в Красноусольске госпиталя в 1942 г. отпал из-за небольшого числа коек, которые могут быть развернуты в существующих зданиях; возможно использование существующего жилищного фонда по линии Наркомсбеса.

3. Поставить по линии Наркомздрава вопрос о топографической съемке на площади 1 кв. км масштаба 1/1000.

После окончания уборочной кампании поставить вопрос об обваловании реки Усолки для предохранения грязей от размыва во время весеннего паводка.

4. Просить проф. Бурксера Е. С. проработать вопрос об организации в Ишимбае изготовления искусственных лечебных грязей на базе нефтяных вод.

5. Поставить перед Наркомздравом вопрос об издании сборника по всестороннему совещанию*² красноусольских грязей при участии АН УССР, Башмединститута и госпиталей.

6. Признать необходимым организацию курсов для медперсонала госпиталей, применяющих грязелечение. Просить мединститут совместно с Башнаркомздравом разработать программу курсов.

*¹ Так у документі.

*² Так у документі. Можливо: «Изучению».

7. В порядке изучения природных богатств Башкирии желательна, чтобы Институт геологических наук АН УССР взял на себя изучение минеральных источников и грязей Бирока и его окрестностей.

Председатель *Копылова*

НБУВ, ІА, ф. 27, оп. 2, арк. 25–25 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 54*¹

**ПРОМОВА АКАД. АН УРСР Б. І. ЧЕРНИШОВА НА ВІДКРИТТІ
ГЕОФІЗИЧНОЇ НАРАДИ**

[5 серпня 1942 р.]^{*2}
м. Уфа

Товарищи, в годину тяжелых испытаний, выпавших на долю нашей родины, в годину, когда тевтонский сапог беспощадно топчет наши поля, в годину чудовищных издевательств над всем культурным человечеством, мы собрались здесь.

Наша гордость, слава русской астрономической науки – Пулков безумная орда, одурманенная идеями нацизма, разрушила. Уничтожено то, что столетиями кропотливо собирал русский народ. Уничтожено то, что было дорогим и любимым детищем – наш славный Пулков. Уничтожены обсерватории Одессы, Харькова, Киева, Николаева, Полтавы, Симеиза. Всюду, куда пришли безумцы, вандалы современности – фашисты, наступил мрак, запустение. Уничтожены лучшие люди родины.

Среди погибших немало и наших сотоварищей – астрономов.

Сейчас хочется вспомнить ужасную картину, описанную «Правдой»: – «Старик-астроном обходит развалины Пулкова, старик останавливается и плачет в тех ныне неузнаваемых местах, где некогда стоял меридиальный круг, давший немало светлых страниц в истории нашей астрономии, где некогда была лучшая в мире библиотека». Этот человек стоит перед нами, как символ того, что происходит в душе каждого из нас.

Но мы немалодушны. Мы не пришли в упадок. Мы не склонили голову перед варварами. Чувство протеста против безумцев, чувство глубокой обиды и необходимости отомстить, чувство того, что мы живы, что мы хотим вернуть и вернем утраченное нашей страной – собрало нас здесь.

Мы ставим перед собой огромные задачи, для разработки которых мы пришли сюда.

*¹ Див. док. № 49.

*² Дату встановлено за док. № 49.

Сегодня мы хотим поделиться всеми достижениями, какие имеются у нас за это время и разобраться во всем этом. Насущно необходимая нашей родине служба времени и составление большого советского астрономического календаря – вот вопросы, какие мы должны поставить и разрешить сейчас.

Эта благородная задача стоит в программе нашего совещания и для разрешения ее, я думаю, у нас есть все данные.

Задачи, стоящие сейчас перед геофизиками, те задачи, разрешение которых ждет наша промышленность, тоже нашли отклик в нашем совещании.

Товарищи, мы, воспитанные нашей славной родиной, мы не можем забыть других великих людей. 300 лет тому назад умер славный сын итальянского народа, ныне замученного безумным правителем, – Галлилей, умер под гнетом инквизиции.

Мы не можем забыть это славное имя, славное и в астрономии, и в физике, и в механике.

С этим именем напрашивается сама собой параллель между мраком времен инквизиции и той пучиной, куда стремятся ввергнуть народы мира фашисты.

Всем этим вопросам мы и посвящаем вечер.

Товарищи, со словами этого ученого, одного из гениальнейших людей «*errip si tuove*»^{*1} мы приступим к работе нашего совещания.

Пусть это совещание, первое за время переживаемого нами лихолетия, будет началом новой эпохи в жизни нашей науки, пусть оно послужит началом той огромной работы восстановления астрономии в СССР, которая стоит перед нами.

Не удрученные со склоненными головами, не павшие духом пришли мы сюда^{*2}.

Преклоним головы перед бойцами, павшими за нашу родину.

Преклоним головы перед ушедшими от нас товарищами по оружию и бодро примемся за работу.

Работа наша будет успешная. Поручкой тому вы, присутствующие здесь, а наша партия и правительство помогут нам.

НБУВ, ІА, ф. 210, оп. 2, спр. 12, арк. 1–3. Копія. Машинопис.

^{*1} «А все-таки вона обертається» (італ.).

^{*2} Далі автором закреслено речення: «Мы пришли для восстановления нашей работы на пользу нашего отечества».

ТИМЧАСОВЕ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ВІДДІЛИ АКАДЕМІЇ НАУК УРСР*2

[7 серпня 1942 р.]*3
м. Уфа

I. Структура Відділів

1. В Академії наук УРСР існує чотири Відділи: Відділ суспільних наук, Відділ фізико-хімічних наук і математичних, Відділ технічних наук, Відділ біологічних наук.

Органами Відділу є: Загальні збори Відділу та бюро Відділу.

2. Загальні збори Відділу складаються з дійсних членів та членів-кореспондентів Академії наук УРСР, а також з дійсних членів та членів-кореспондентів Академії наук СРСР, які дали свою згоду працювати в даному Відділі, директорів інститутів даного Відділу, їх заступників по науковій частині та вчених секретарів інститутів.

3. Бюро Відділу складається з: голови Відділу і вченого секретаря Відділу.

Голова Відділу обирається Загальними зборами Відділу і затверджується Президією Академії наук УРСР.

Вибори бюро Відділу відбуваються щороку.

II. Загальні збори Відділу

1. Загальні збори Відділу здійснюють загальне керівництво всіма інститутами, що входять до складу Відділу.

2. Загальні збори Відділу:

а) розглядають і затверджують плани роботи інститутів та зі своїми пропозиціями подають їх на остаточне затвердження Президії та Загальним зборам Академії наук УРСР;

б) організують контроль за виконанням планів інститутами, розглядають і затверджують звіти про роботу інститутів, а також звіти про роботу дійсних членів та членів-кореспондентів Академії наук УРСР;

в) розглядають і затверджують звіти про наукову діяльність Відділу та зі своїми пропозиціями подають їх на остаточне затвердження Президії Академії наук УРСР.

3. Загальні збори Відділу організують і скликають наукові засідання Відділу, сесії, конференції і комісії в окремих питаннях; організують експедиції, виставки та інші заходи для піднесення наукової роботи в галузях наук, що їх об'єднує Відділ.

III. Бюро Відділу

1. Бюро Відділу підготовлює Загальні збори Відділу, на яких затверджує порядок денний їх роботи.

2. Бюро Відділу на час між Загальними зборами Відділу виконує його функції.

*1 Див. док. № 50.

*2 Заголовок документа.

*3 Дата затвердження Президією АН УРСР.

3. Бюро Відділу працює за кварталним планом, який затверджується Президією Академії наук УРСР.

4. Бюро Відділу складає зведений план і звіт про науково-дослідчу роботу тих установ, які об'єднує Відділ.

5. Бюро Відділу дає апробації наслідкам роботи і пропозиціям інститутів за допомогою відповідних комісій, що організовує Бюро.

6. Бюро Відділу обговорює всі питання, пов'язані з організацією нових закладів у складі Відділу, або з потребою спеціального фінансування окремих заходів і зі своїми зауваженнями дає на розгляд Президії Академії наук УРСР.

IV. Голова Відділу

1. Голова Відділу керує всіма справами Відділу за принципами єдиноначальництва.

2. Головує на Загальних зборах і наукових сесіях Відділу.

3. Доповідає на засіданнях Президії Академії наук УРСР по всіх питаннях, що стосуються Відділу.

4. Звітується за свою діяльність перед Загальними зборами Відділу та Президією Академії наук УРСР.

V. Вчений секретар

1. Вчений секретар допомагає Голові Відділу у всій його роботі по керівництву справами Відділу і заступає голову Відділу на час його короткотермінової відсутності.

2. Вчений секретар веде все листування Відділу.

3. Вчений секретар організовує справу апробації наслідків науково-дослідчої роботи інститутів Відділу та контролює своєчасне запровадження їх у практику.

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 96, арк. 282–286. Оригінал. Машинопис.

№ 56*¹

ПРОТОКОЛ-СТЕНОГРАМА ЗАСІДАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО КОМІТЕТУ СПРИЯННЯ ОБОРОНИ СРСР ПРИ АКАДЕМІЇ НАУК УРСР

*21 серпня 1942 р.
м. Уфа*

Председательствует – академик А. А. Богомолец.

Присутствовали: зам[еститель] Пред[седателя] Комитета – акад. А. В. Палладин, члены Комитета – академики: Б. И. Чернышов, А. А. Сапегин, М. Я. Калинович, А. И. Бродский, А. И. Лейпунский, А. Н. Дынник, Г. Ф. Проскура; члены корреспонденты: А. И. Киприанов, И. Н. Францевич, Б. Д. Грозин, Л. М. Славин, Н. В. Корноухов; директор Института горной механики – т. Г. Н. Савин, директор

*¹ Див. док № 36, 39.

Института энергетики – проф И. Т. Швец, начальник Моботдела АН УССР – З. М. Сафир, Ученый секретарь Президиума АН – т. З. П. Шульга.

Слушали: Доклады председателей секций о ходе выполнения оборонной тематики^{*1}.

1. Секция общественных наук – академик М. Я. Калинович

С первых же дней Отечественной войны институты Отделения общественных наук перестроили свои тематические планы, ставя себе первой задачей помощь победе над врагом, помощь делу разгрома германского фашизма. В этих новых планах 1941 года, так же точно, как и в тематических планах 1942 года, прежде всего много внимания уделено вопросам пропаганды и агитации. Работа этого рода рассчитанная на массового читателя, велась по трем основным линиям: 1) по линии разоблачения фашизма и его человеконенавистнических планов; 2) по линии освещения борьбы славянских народов против германских захватчиков и 3) по линии освещения борьбы народов СССР, в особенности русских, украинцев и белоруссов с иностранной, в первую очередь немецкой, агрессией.

Запланированные исследования указанных трех циклов, за незначительными исключениями, выполнены в срок и доброкачественно. Хуже обстоит дело с внедрением их. Основным, так сказать, внедрителем нашей продукции обязался быть Уккриздат. Еще в конце прошлого года ему сдано было свыше двадцати пропагандистско-агитационных статей и брошюр, выполненных сотрудниками Отделения общественных наук. Благодаря исключительной мешкотности^{*2} этого издательства, ни одна из сданных ему работ не была опубликована^{*3}. Пришлось искать более надежных издателей и они были найдены. Таковыми оказались Издательство АН УССР и редакции издающихся в Уфе ежедневной газеты «Література і мистецтво» и журнала «Українська література». Их энергичное содействие дает нам возможность доводить до читателя нашу пропагандистско-агитационную, равно как и другую, продукцию. Кое-что удалось устроить в Башгосиздате. [...] ^{*4}

Все перечисленные темы разрабатываются в Институте экономики. Вопросам восстановления культурных учреждений украинского народа и разрушенных фашистами национальных ценностей посвящен ряд тем и в других институтах Отделения. В частности, Институт истории и археологии готовит несколько брошюр на темы, связанные с восстановлением и ближайшими задачами музейного строительства и краеведческой работы на Украине.

Четвертое место в оборонной тематике Отделения общественных наук занимает работа по собиранию материалов и подготовке части их к опубликованию в

^{*1} «На заседании совсем не рассматривались и не подвергались обсуждению многочисленные темы, разрабатываемые институтами Академии наук УССР в секретном порядке по специальным заданиям руководящих оборонных организаций». *Примітка в документі.*

^{*2} Так у документі. Очевидно: «неповоротливости».

^{*3} Тут і далі – підкреслено в документі.

^{*4} Далі знято перелік наукових праць співробітників Відділу суспільних наук АН УРСР. Див. Додатки «Бібліографія видань та наукових праць співробітників АН УРСР» за 1941–1945 рр.

ближайшее время по истории Отечественной войны и по отображению ее в произведениях литературы и искусства. [...]»^{*1}

Свыше 50 соответствующих книжек и статей уже опубликовано. Институт искусства и народного творчества ведет работу над увековечением эпизодов и героев Отечественной войны на полотне, написал и продолжает писать немало музыкальных произведений на оборонные темы.

Наконец, к оборонной тематике относится и основная продукция Отделения общественных наук, направленная на изучение истории Украины, ее языка и письменности, ее культуры. В дни Отечественной войны работы этого рода имеют особо актуальное значение. Оккупировав украинские территории, фашисты, с одной стороны, распускают небезлицы о том, что наука Советской Украины, в частности АН УССР, прекратила свое существование, с другой стороны, они фальсифицируют проблемы украиноведения, пытаются доказать, как это, например, делают авторы выпущенной по заказу Гитлера нацистской «Истории украинской культуры», несусветную чушь об исконной общности интересов украинского и немецкого народов и, наоборот, об антагонизме украинцев и русских. Более чем когда-либо сейчас нужна борьба с этими измышлениями гитлеризма.

Около половины всей тематики институтов Отделения общественных наук посвящено именно изучению истории Украины и ее культуры. Свыше 40 украиноведческих работ институты Отделения уже опубликовали [...]»^{*2}

2. Химическая и физическая секция – А. И. Бродский

Секция охватывает работы в помощь обороне по химии и физике, выполненные в следующих институтах Академии наук УССР: Институте химии (ИХ), Институте физической химии (ИФХ), Институте физики и математики (ИФ), Институте черной металлургии (ИЧМ), Институте геологии (ИГ). Всего выполнено или выполняется около 30 тем, не считая довольно обширной и успешно идущей спецтематики. Работы по содержанию разбиты на четыре группы:

1. Помощь металлургии, авиа- и танковой промышленности

1. Регенерация кобальта из стеллита (ИХ)

Необходимый для авиадеталей и инструментов кобальт целиком импортируется и стоит 300 р[уб]. [за] кг. По поручению завода № 49 электрохимическая лаборатория ИХ разработала способ регенерации кобальта из отходов сверхтвердых сплавов и из изношенных авиационных деталей. Пущена опытная установка, дающая 3–4 кг [в] день кобальта. Проектируется на заводе специальный цех, который значительно сократит импорт кобальта.

2. Производство алюминия новым методом (ИХ)

^{*1} Далі знято текст про друк та підготовку до друку праць співробітників Відділу суспільних наук АН УРСР, праць за названою тематикою. Див. Додатки «Список видань та наукових праць співробітників АН УРСР (1941–1945)».

^{*2} Те саме.

В Институте химии в Киеве был разработан новый способ производства алюминия путем восстановления каолина или боксита до силикоалюминия в шахтной печи, доменной печи с кислородным дутьем или в печи Миге и последующего электролитического выделения алюминия из ванны с расплавом силикоалюминия, растворенного в смеси хлористого алюминия и хлористого калия. На Днепровском алюминиевом комбинате были сделаны успешные проверочные опыты, прерванные эвакуацией.

Сейчас получен силикоалюминий в высокочастотной печи и в ближайшее время, по поручению Наркомата, бригада сотрудников Института выедет на Уральский алюминиевый завод для опытов в производственных условиях. Способ должен быть значительно проще и дешевле обычного криолитового. Работой руководит научный сотрудник [Н. С.] Фортунатов.

В ИЧМ занимаются производством силикоалюминия в доменных печах под руководством акад. [М. В.] Луговцова. Работа задержалась из-за отсутствия в настоящее время печей, работающих на кислородном дутье.

3. *Объемное азотирование стали (ИФХ)*. Металлографическую часть ведет Днепровский Физико-технический институт.

В Институте физической химии еще раньше был разработан способ объемного азотирования жароупорных сталей путем введения присадки из азотированного железотитана в ванну. Успешные опыты в малом масштабе были сделаны на Запорожстали и прервались из-за эвакуации. Сейчас по предложению НКчермета опыты с количествами стали порядка сотен кг будут возобновлены на Челябинском заводе. Присадка из азотированного ферротитана была изготовлена в Институте и привезена в нужном количестве в Уфу. Работу ведет ст[арший] науч[ный] сотрудник [И. А.] Хризман.

4. *Фотоколориметрические экспрессные методы анализа (ИФХ)*

В Институте физической химии ряд лет занимались под руководством старш[его] науч[ного] сотруд[ника] [А. С.] Давыдова²⁰ разработкой фотоколориметрических методов контроля для металлургии и металлообрабатывающей промышленности. Были разработаны ряд методов и приборов оригинальной конструкции, успешно внедренные в ряде крупнейших заводских и исследовательских лабораторий. В Уфе продолжается внедрение старых методов и разрабатываются новые по заданиям авиационных и металлургических заводов.

Из результатов, полученных в Уфе, следует отметить следующие:

Для завода № 628 даны и внедрены методы определения кремния, фосфора, молибдена, никеля, меди и ванадия в сталях. Завод дал отличные отзывы и отметил большую помощь Института.

Для завода № 26 разработано и успешно внедрено определение углерода в чугунах и кремния в силумине и «электроне». Этот завод дал также хороший отзыв о работе и отметил большую оказанную ему помощь.

Сотрудники заводов № 628, ПРЗ, № 161 и № 26 обучены методам фотоколориметрического анализа и их лаборатории снабжены фотоколориметрами, изготовленными в Институте. Имеется ряд запросов от Ашинского, Магнитогорского и других заводов, но успешное внедрение требует дальнейшего изготовления приборов. Нынешние мастерские Академии с этим не смогут справиться; кроме того

надо достать селеновые фотоэлементы (сернистые фотоэлементы, изготавливаемые в Институте физики АН УССР, также пригодны, но они дают менее точные результаты).

Сейчас продолжается разработка новых методов, в частности, совместного определения нескольких элементов путем применения спектрального фотоколориметра. На очереди также разработка метода определения ниобия в сталях; эта работа задержалась из-за отсутствия ниобиевых солей в распоряжении Института. Работой сейчас руководит старш[ий] науч[ный] сотрудник [З. М.] Вайсберг.

5. Спектральные методы анализа (ИФХ)

Институт физической химии разработал применительно к материалу заводов и успешно внедрил ряд спектральных методов количественного анализа металлов, главным образом путем им разработанной методики фотометрирования и эталонизации.

Для завода № 26 даны методы определения меди, марганца и никеля в сталях, усовершенствовано определение кремния в алюминиевых сплавах, сделано сравнительное исследование разных способов спектрального определения алюминия и усовершенствована методика, разработано определение железа и меди в алюминиевых сплавах. Завод дал хороший отзыв о применении этих методик.

Для завода № 49 заканчивается внедрением определение железа, вольфрама и кремния в стеллитах и произведена сортировка нескольких сот тысяч кусков специальных сталей, перемешанных при переезде. Для этого был применен стилоскоп.

Для завода № 628 разработано определение молибдена и меди в ферро-сплавах и выполнен ряд частных поручений.

Институт приступает к разработке ряда методов для Магнитогорского завода и к обучению сотрудников нескольких заводов стилоскопии. Институт помог организации спектральных лабораторий заводов №№ 26, 49, 628 и Белорецкого.

По предложению Института физики Академии наук СССР установлена тесная связь обоих институтов, обмен опытом, и методы АН СССР будут внедряться Институтом в районах, прилегающих к Уфе.

В Институте физики заканчивается подготовка выпуска первой серии стилоскопов, а в ИФХ разработана новая фотометрическая насадка для последних, которая вскоре будет подвергнута детальным испытаниям.

Работами в ИФХ руководят проф. [Б. Я.] Дайн²¹ и старш[ий] науч[ный] сотр[удник] [А. Ф.] Мальнев.

II. Помощь нефтяной промышленности

6. Обессеривание нефтепродуктов (ИФХ)

Закончена разработка метода обессеривания и предохранения от полимеризации при разгонке отброса крекинга – «полимера» – путем кипячения с известью, активированной медью. Опытная установка для получения этим путем тракторного топлива из «полимера», представлявшего собой малоценный отброс, закончена монтажом Башкирским местпромом и Местпромом РСФСР. Опыты дали дополнительные результаты и скоро будут закончены. В случае успеха, метод даст много добавочного тракторного топлива. К сожалению, Местпром задержал пуск установки и это не позволит применить метод для тракторов в кампании этого

года. Работой заинтересовались Госплан СССР и нефтяные объединения других районов.

Этот же метод не годится для получения достаточно обессеренного лигроина из другого отброса – кислого гудрона, но с некоторыми изменениями пригоден для обессеривания его вдвое, что позволит его применять в виде форсуночного топлива. Работа была начата по заказу одного из Белорецких заводов. Успешные опыты пришлось прервать из-за отказа заказчика от участия в продолжении работы. Желательно найти новое заинтересованное учреждение и закончить работу.

Примерно в том же положении находится работа по обессериванию мазута.

Плановая работа Института химии по изысканию экономных путей обессеривания бензина была изменена в направлении обессеривания сырой нефти, что сулит более успешные результаты. До сих пор сделаны ряд лабораторных опытов и найдены новые ценные зависимости для распределения серы по фракциям. Всеми работами руководит проф. [М. В.] Поляков²².

Одновременно, в Институте химии старш[ий] науч[ный] сотрудн[ик] [Л. З.] Тир разрабатывает пути обессеривания бензина посредством изомаляной кислоты, но окончательные результаты еще не получены.

7. Борьба с малярией (ИФХ)

По предложению Башкирской малярийной станции сотрудник Института физической химии т. [Т. П.] Корниенко разработала рецептуру заменителя нефти для заливки водоемов при борьбе с личинками малярийного комара. Для этого были использованы малоценные отходы нефтяного крекинга: «полимер» и амбарный гудрон. Малярийная станция произвела опыты в широком масштабе, причем оказалось, что новое средство при расходе 30 кг/га более эффективно, чем нефть, расход которой равен 200–300 кг/га. Закончено нефтевание новым средством около 1/5 водоемов Башкирии. Кампания задержалась из-за приостановки отпуска полимера Уфимским крекинг-заводом.

8. Получение брома и йода из отходных вод ишимбаевской нефти (ИХ и ИГ)

В ишимбаевских нефтяных водах, как показали анализы, произведенные в Институте химии, содержится до 400 мг/л брома, а в маточных растворах от выделения из них соли (производство ее налаживается) содержание брома доходит до 4 г/л (выше, чем в Саках). Изучение этих вод как источника брома заканчивается, после чего можно будет поставить вопрос о его промышленном выделении.

Институт геологии нашел в этих и аналогичных водах достаточное содержание йода для промышленного использования и высокую радиоактивность.

9. Дезинсекционная жидкость (ИФХ и ИХ)

В Институте физической химии под руководством чл[ена]-корреспондента [С. С.] Уразовского был разработан новый простой метод получения стойких эмульсий для борьбы со вшой из малоценных отходов крекинга с недефицитными добавками. Рецептура была разработана вместе с Институтом химии и разные жидкости испытывались Комиссией при АН по борьбе со вшами под руководством акад. [А. В.] Леонтовича и чл.-кор. [Я. В.] Ролла. В Институте химии работой руководил проф. [Я. А.] Фиалков.

Силами институтов было изготовлено при Аптекоуправлении и широко внедрено большое количество этой дезинсекционной жидкости, что сыграло роль при

борьбе с сыпным тифом в районах. Участники работы получили благодарность Наркомздрава БАССР.

10. Повышение выхода одного из нефтепродуктов (ИХ).

По заказу НГ № 8 ведутся опыты по повышению выхода одного из важных для обороны продуктов переработки нефти: опыты не дали еще положительных результатов, но вопрос столь интересен, что по настоянию завода они продолжены, хотя шансы на успех невелики. Сейчас в работе принял участие ЦИАТИМ (Институт авиационных масел и топлив). Работу ведут чл.-кор. [С. С.] Уразовский и старш[ий] научн[ый] сотрудник [С. С.] Гаухман.

11. Борьба с коррозией аппаратуры для переработки нефти (ИФХ с совместно с ИЧМ)

Разрабатывается метод внедрения кремния, алюминия и хрома в поверхностные слои аппаратуры путем восстановления хлоридов этих металлов. Такие поверхностные слои коррозионноустойчивы. Опыты по коррозии изготовленных образцов ведутся непосредственно в производственных условиях на Уфимском крекинг-заводе. Работа не находится еще в такой стадии, когда можно было бы говорить о ее результатах. Работой руководит чл.-кор. [И. Н.] Францевич. В ней принимает участие ЦНИЛ.

12. Новый метод рефрактометрического анализа нефтепродуктов и др. (ИФХ)

Чл[ен]-корреспондент [И. В.] Обреимов разработал новый простой и очень точный метод определения показателей преломления жидкостей, открывающий широкие аналитические перспективы. Прибор легко может быть введен в равные части аппаратов для перегонки и др.

Заказы на прибор и на применение метода даны для спецработ Института академика [П. Л.] Капицы^{*1} и для Института органической химии АН СССР. Метод будет применен также для анализа нефтепродуктов и бензолов.

Ведутся также подготовительные работы к применению спектров поглощения для анализа продуктов коксования и нефтепродуктов. Работа будет вестись в тесном общении с ЦИАТИМ.

13. Новый способ нефтеразведки (ИГ)

Чл.-кор. [Е. С.] Бурксер предложил новый метод разведки нефти путем использования адсорбонных свойств силикагеля. Ведутся переговоры с Геофизическим трестом о применении метода на практике.

III. Помощь здравоохранению

14. Поливитаминовые концентраты из свежих плодов шиповника (ИХ)

Чл.-кор. [П. В.] Головин разработал простую технологическую схему получения концентратов витаминов (главным образом витамина С) из свежих плодов шиповника. Получаются более активные препараты, чем при обычно применяемых методах. Заводские испытания закончены и скоро производство по этому методу будет пущено на пяти витаминных заводах (в Архангельске, Вологде, Ир-

^{*1} Идеться про Інститут фізичних проблем АН СРСР, який у 1935–1946 і з 1955 рр. очолював акад. П. Л. Капіца.

кутске, Йошкар-Оле и Zubovo-Полянске). Этот же метод в упрощенной форме предложен Наркомздравом для применения в госпиталях.

15. Регенерация ваты (ИХ и Ин[ститу]т биохимии)

Метод разработан и внедряется. Участники работы награждены Наркомздравом СССР значками отличников.

16. Наркозный эфир (ИХ)

Разработан способ очистки эфира для целей наркоза. Под руководством Института химии Башаптекоуправление пустило в ход установку на 80 кг/мес., которая в близком будущем будет значительно расширена. Институт получил за эту работу благодарность от НКЗдрава СССР. Работу организовал проф. [Я. А.] Фиалков.

17. Очистка водопроводной воды гидрохлоритом (ИХ)

Отсутствие жидкого хлора не позволяет сейчас хлорировать воду обычными методами. Под руководством ст[аршего] научн[ого] сотрудника [Л. А.] Кульского разработан новый метод очистки водопроводной воды гидрохлоритомнатрия, получаемым в растворе электролитическим путем. Прибор прост и очень компактен. Он применим в полевых условиях. С мая с. г. вода Уфы успешно очищается этим путем. Наркомхоз РСФСР приступил к оборудованию такими установками двадцати городов. Несколько аппаратов изготовлены по чертежам авторов для Москвы и туда отправлены. Сконструирован переносной прибор для работы в полевых условиях с питанием автомобильными аккумуляторными батареями.

18. Мыло (ИХ)

а). Разработано получение синтетических жирных кислот для мыла из парафина (окислением его). Работа приостановлена, так как выяснилось, что парафин не может быть доставлен в район в больших количествах.

б). Внедрен в ряде кустарных предприятий способ получения суррогата мыла на базе моющих глин.

с). Разработан и представлен к внедрению способ получения мыла на базе осмолов.

Работами руководит чл.-кор. [А. И.] Киприанов.

19. Разные медицинские препараты (ИХ, ИФХ, ИГ)

а). В Институте химии старш[им] научн[ым] сотрудником [Э. М.] Натансоном и проф. [Я. А.] Фиалковым разработан новый способ получения галеновых препаратов – адонилена и гиталена. Способ применен Башкирским аптекоуправлением.

б). Там же разработано получение медицинской глюкозы, однако способ мало экономичен и, вероятно, выгоднее заменить глюкозу инвертным сахаром.

в). В Институте физической химии акад. [А. И.] Бродским и старш[им] научн[ым] сотрудником [Т. С.] Гликман закончена, по предложению Башкирского Аптекоуправления, лабораторная разработка получения перекиси водорода электролитическим путем из серноокислого аммония (персульфатный метод). Разработка технологической схемы несколько задержалась из-за недостатка оборудования. Предполагается наладить получение пергидроля, перкарбонатов и перборатов.

г). В том же Институте закончена разработка технологии получения карболена из местного угля. Способ передан Башкирскому Аптекоуправлению для внедрения. Там это внедрение сильно задержалось. Работой руководит ст[арший] научн[ый] сотрудн[ик] [И. А.] Хризман.

д). В том же Институте проф. [Б. Я.] Дайн разработал получение твердого гидроклорита натрия и добился его стабилизации, так что этот препарат может быть хорошим исходным веществом для приготовления растворов Дакена в госпиталях и др. К широким испытаниям и внедрению Институт приступает совместно с уфимскими учреждениями.

е). В Институте геологии чл.-кор. [Е. С.] Бурксер разработал получение медицинских хлористого кальция и мела. Некоторое количество этих препаратов изготовлено лабораторным путем для аптек района.

20. Лечебные грязи (ИГ)

В Институте геологии под руководством члена-корреспондента [Е. С.] Бурксера было проведено детальное исследование грязей озера Кандры-Куль. Были выяснены их лечебные свойства. Последние уже успешно испытаны на 150 больных в трех госпиталях. Такое же обследование грязей озера в Красноусольске заканчивается. Его грязь имеет очень высокие лечебные качества. Она передана для испытания в два госпиталя.

Сделано химическое обследование также ряда минеральных источников.

21. Противохимическая оборона (ИФХ)

Помимо специальных работ Институт физической химии разработал по заказу Осоавиахима набор имитации ОВ и средств борьбы с ними. Институт изготовил и передал заказчику несколько тысяч наборов с инструкцией.

Заканчивается испытание противоопридных кубиков для прикладывания к пораженным местам кожи.

IV. Работы из разных областей

22. Купроксные выпрямители (ИФ)

Разработаны стабильные и компактные модели. Армия снабжена рядом аппаратов на базе таких выпрямителей. На одном из заводов построен цех для их массового производства. Работой руководит проф. [В. Е.] Лашкарев. Получена благодарность от НК электропрома.

23. Фотоэлементы (ИФ)

Под руководством чл.-кор. [Н. Д.] Моргулиса делаются по заказу армии фотоэлементы разработанных ранее типов, а также специализированные.

24. Испытание авиасвечей (ИФ)

Современные условия испытания и контроля авиасвечей неудовлетворительны. Институт физики разработал новые методы и нормы, которые будут вскоре проверены в летних условиях. После этого следующей стадией будут предложения и испытания конструктивных улучшений свечей.

25. Термометр для определения поверхностей температуры кожи (ИФ)

Разработан безинерционный термоэлемент для определения температуры кожи по заданию Баш[кирского] Наркомздрава. Термометр удовлетворяет все требования, но его серийное изготовление встречает затруднения.

26. Люминофоры (ИГ и ИФ).

По заказу Уфимского электроаппаратного завода Институтом геологии и Институтом физики изготовлено некоторое количество самосветящейся краски с радиумом, имеющей высокое качество.

В Институте геологии разрабатывалась рецептура люминофоров временного действия для светомаскировки. Работа не была доведена до конца из-за отсутствия материалов и посуды. Принимаются меры к ее более интенсивному продолжению.

В ИГ работами руководил чл.-кор. [Е. С.] Бурксер, а в ИФ – проф. [Г. Д.] Латышев.

27. Под руководством акад. П. П. Будникова проведены работы по исследованию местного сырья на предмет изготовления огнеупорных спецдеталей для оборонных заводов №№ 26, 628, 656, 161, 49, 56 (Институт), кабельного завода и др. Работы эти внедрены в производство. Отзывы об этих работах имеются в делах Академии наук СССР.

Проводятся работы по более широкому использованию ангидритового цемента в различных областях строительства эвакуированных оборонных заводов.

Проведены работы по приданию огнестойкости деревянным конструкциям.

Проведены работы по получению бесклинкерного и малоклинкерного гидравлического цемента из кислых доменных шлаков.

Проводятся работы по получению высокопрочного глиноземистого цемента (из глиноземистых доменных шлаков) в адиабатических условиях в первые сутки твердения (порядка 600–800 кг/см² и выше). На основании лабораторных исследований в июне-июле м[еся]це в заводских условиях получена партия предложенного академиком [П. П.] Будниковым высокопрочного цемента, который в настоящее время подвергается испытанию на полигоне в Тагиле.

Ведутся работы по конструированию более совершенного демпфера для получения высокопрочного гипса методом обработки гипсового камня паром под невысоким давлением с последующей сушкой.

Разрабатываются проекты маломощных заводов с упрощенной технологией производства строительных материалов и огнеупоров из местного сырья (вяжущие вещества, гипсовые стройдетали, пробужденный шлаковый бетон, кровельные материалы, шамотные и динасовые огнеупоры) – задание правительства УССР и НКЧМ СССР.

Выполнено целый ряд консультаций по запросам оборонных заводов.

3. Секция стратегического сырья – акад. Б. И. Чернышов – Институт геологических наук.

1. В настоящее время ведутся и доводятся до благоприятного конца работы по изысканию стронция. Эти работы будут переданы соответствующему номерному заводу.

2. Для завода № 26 и других были даны указания о местонахождении необходимого им кварца и частично снабжены ими. В последнее время НИИ-56 потребовался особый сорт угля. Мы указали, где может быть взят этот уголь, подобран материал для возможной замены его.

3. Большая работа выполнена сотрудниками Института и Баш[ирским] геологоуправлением по Большой Уфе. Проведены подробнейшие гидрогеологические исследования Большой Уфы с учетом всех данных, которые были получены до сих пор и которые имеют большое практическое значение. Для стройки уже ими пользуются. Работа эта теперь расширяется в форме исследований по линии жел[езной] дороги и в отношении методики борьбы с карстовыми явлениями.

4. Водоснабжение БАССР и ряда предприятий водой. Работа большая, уже давшая ряд практических результатов. Наши сотрудники сейчас выехали на восточный склон Урала в связи с этими работами.

По тематике Института – по углю – работы проводятся. Геофизики ведут специальную съемку для нужд нефтяных работ Ишимбая. Работы ведутся под руководством академика [В. А.] Сельского.

Особый интерес представляет работа по установке и исследованию безтарных резервуаров – для нефти и воды. Такие же работы ведутся в Средней Азии и имеют большое значение. Это дает возможность сохранять в земле жидкости. Это вполне реальная и апробированная методика.

В прошлом году была проведена работа, она продолжается и сейчас, по геоморфологии района. Эта работа раскрыла новые перспективы для разведывания россыпей.

По целебным грязям выработаны были способы для добычи грязи в районе озера Кандры-Куль. В отношении Красноугольской грязи – эту работу еще нужно продолжать, так как генезис этой грязи еще не выяснен. Сама же грязь является исключительно хорошим лечебным материалом. Проводятся гидрогеологические работы на Янгатыр, на минеральных источниках, которые имеют большое значение для водолечения раненых и эти воды уже используются для этих целей.

Академик [П. П.] Будников разработал гидравлический цемент из местного сырья. На первый взгляд казалось, что это не имеет значения, но в настоящее время работа эта вызвала очень большой интерес.

Находится в стадии завершения работа по глиноземистому цементу. Поставлены работы по выработке красок и уже эта работа дала результаты, которые практически пошли в производство и изучаются военным ведомством на предмет испытаний, необходимых для военных целей.

Идет изучение адсорбционных глин в целях получения очистителей нефти.

По теме – получение ангидрито-глиноземистого цемента – дано такого рода цемент, который испытывается на заводах и в военных ведомствах.

Работы, касающиеся восстановительной тематики сюда не включили.

4. Техническая секция – член-корресп[ондент] Б. Д. Грозин.

Институты Отделения технических наук выполняют работы по поручению оборонной промышленности и военных учреждений.

Институт электросварки в основном выполняет работы для танковой промышленности и отчасти – для заводов других видов вооружений. За время эвакуации Институт развил свой метод скоростной электросварки под толстым слоем флюса. В настоящее время аппараты для скоростной автоматической электросварки значительно упрощены, а производительность их увеличена. Технология сварки развита и приспособлена к условиям военного времени. Электроды и флюсы изготавливаются из недефицитных простых материалов, имеющихся на месте.

Работы Института находят реализацию на многих заводах. Производительность электросварочных цехов танковых и, отчасти, других машиностроительных заводов значительно (в несколько раз) возросла.

Успехи Института отмечены правительством награждением его директора академика Патона Е. О. орденом Красной Звезды.

Институтом энергетики выполнены следующие работы:

1. Завод №25 (по производству вооружений и шахтно-угольного машиностроения).

Институтом еще в 1941 г. были разработаны вопросы рациональных распределителей и новые схемы коммутации. Эти работы были с успехом внедрены на заводе № 25. Завод в спешном порядке должен был расширить свое производство и энергохозяйство, в частности потребление электроэнергии увеличилось почти в 10 раз. В связи с этим были разработаны: генеральный проект, схемы и рабочие чертежи по электро-, тепло и воздухообеспечению завода. В процессе самой работы проведены экспериментальные исследования по вопросам привода станков, перевода котельной на местное топливо, составлены тепловые балансы промышленных печей и разработаны рациональные схемы распределения сжатого воздуха.

Предложения Института все осуществлены и завод работает на полную мощность. Работа проведена под руководством проф. [И. Т.] Швеца бригадой в составе проф. [А. Л.] Матвеева, старш[его] научн[ого] сотрудн[ика] [Л. С.] Шмуглякова, [А. С.] Еременко, [А. Н.] Миляха, [М. И.] Цейтлина и [М. Н.] Масина.

2. Кировский танковый завод. После предварительной теоретической разработки, были проведены испытания действия защитной электроаппаратуры, определение разрывной мощности крупных масляников и исследован вопрос о перекрытиях на изоляторах от загрязнений заводской пылью.

В результате этих исследований выявлены характеристики электротехнической аппаратуры, имеющие общее значение, и на основании всех полученных материалов проведена полная рационализация всего электрохозяйства Кировского завода.

Институтом получена благодарность от дирекции завода за выполненную работу. Работа выполнена проф[ессором] [А. Л.] Матвеевым, старш[ими] научн[ыми] сотрудниками: [А. Н.] Милях[ом]²³, [Л. В.] Цукерник[ом]²⁴, [Г. М.] Городецким²⁵.

3. Энергоуправление Челябинскугля.

По постановлению СНК СССР в бассейне в 1942 г. вводится в эксплуатацию 11 новых угольных шахт. Работа новых шахт зависела от правильного решения вопроса об их электроснабжении. Институтом разработаны схемы районных сетей, подсчитаны токи короткого замыкания и сделано перераспределение подстанций. Работа выполнена бригадой в составе проф[ессора] [А. Л.] Матвеева, доц[ента] [М. И.] Цейтлина и проф[ессора] [Г. М.] Городецкого.

4. Челябинская районная электростанция.

В 1941 году в Институте закончена теоретическая разработка, проведены лабораторные, а после – промышленные эксперименты по компаундированию синхронных генераторов с целью повышения устойчивости энергосистем. Работа весьма актуальна в связи с увеличением напряжений и периодов тока при резких изменениях нагрузки. В 1942 году проведено внедрение этой работы на ЧГРЭС на двух турбогенераторах. Опытная эксплуатация целиком подтвердила теоретические выводы по работе, устойчивость машин значительно повысилась. В частности, обеспечивается возможность запуска одновременно всех моторов собственных нужд.

Сейчас Наркомэлектростанций СССР принял решение о внедрении компаундирования и на других станциях. Эта работа будет иметь большое значение при

восстановлении энергохозяйства УССР. Работа проведена старш[им] научн[ым] сотрудником [Л. В.] Цукерником и инженерами ЧГРЭС и Наркомэлектро.

5. Завод № 254.

а) Институтом разработана оригинальной конструкции сушилка для овощей высокой экономичности, с легкой регулировкой температурного режима. Завод № 254 использовал проект этой сушилки для своего производства – глубокой подсушки полупродуктов ВВ. По новому назначению сушилка целиком себя оправдала и работает успешно. (Для сушки овощей, фруктов, грибов и др[угого] также построены и строятся сушилки конструкции Института в Челябинской области и Кустанайской обл.) Работа выполнена проф[ессором], [И. Т.] Швецом и старш[ими] научн[ыми] сотрудн[иками] [Л. И.] Романюк и [А. С.] Еременко.

б) Для этого же завода Институтом разработаны вопросы по укрупнению котлов (из трех котлов ШБ А-2 – на один котел типа А-7) и вопрос о применении уширенных топок для сжигания челябинских углей с легкоплавкими шлаками. Работа выполнена проф[ессором] [И. Т.] Швецом.

6. Завод № 580 НКБ СССР.

Этот завод представляет собой комбинат с размещением отдельных цехов на большой территории. По характеру производства завод требует абсолютно надежной защиты от грозových разрядов. Институтом проведено ряд экспериментальных изысканий с учетом характера почвы и климатических условий, после чего были даны указания по проектированию грозозащиты. Выводы по экспериментальной части используются также и для других предприятий НКБ СССР, размещенных в идентичных климатических условиях. Работа выполнена под руководством ст[аршего] научн[ого] сотрудн[ика] [А. Л.] Вайнера.

7. Красноярская ТЭЦ.

Институтом была выбрана территория Красноярской ТЭЦ для выполнения темы: «Исследование проводимости грунтов в условиях глубокого промерзания». В Сибири грунты промерзают свыше трех метров, поэтому при решении разных вопросов заземления нельзя пользоваться существующими коэффициентами проводимости.

Работа проводилась с февраля по июль м[есяц] 1942 г. Найдены коэффициенты разных глубин почвы и при разных наружных температурах от -50°C до $+35^{\circ}\text{C}$. Подобных материалов еще не было опубликовано в мировой технической литературе. На основании этой работы были переделаны все заземления на Красноярской ТЭЦ и переданы выводы для использования также на других сибирских электростанциях. Работа выполнена под руководством ст[аршего] научн[ого] сотрудн[ика] [А. Л.] Вайнера.

8. Завод № 258.

Институтом проработан вопрос о газификации челябинских углей и на основе этой работы сделаны предложения заводу № 258 о переводе промышленных печей на газ из челябинских углей. В результате завод может обходиться без расхода жидкого горючего. Работа выполнена проф. [М. А.] Кондаком²⁶, проф. [И. Т.] Швецом и ст[аршим] научн[ым] сотрудн[иком] [В. П.] Джуваго²⁷.

9. По предложению Госплана Башкирской АССР Институтом составлен рациональный топливный баланс республики в районном разрезе.

10. В Уфе проведена работа по переводу трактора СТ-65 на торф с зольностью до 10 и выше процентов. Трактор полностью отработал всю посевную кампанию на поле с хорошими результатами. Проведены испытания трактора. Выводы по этой работе сообщены и передаются для внедрения. Эта работа будет иметь большое значение для УССР. Работа выполнена ст[аршим] научн[ым] сотрудником т. [В. П.] Джубаго.

II. Работы, выполняемые в настоящее время для оборонных предприятий

1. По договоренности с бронетанковым Управлением НКО под руководством акад. Г. Ф. Проскуры ведется работа по конструированию гидромфты для транспортных машин (автомобилей, тракторов и танков). Гидромфты значительно увеличивают маневренность машин.

2. Кировский завод.

В Институте энергетики разработаны методы повышения паропроизводительности и экономичности котельных установок. На Украине свыше 300 котлов модернизированы по этому способу.

В настоящее время Институтом осуществляется эта работа для Кировского завода, где требуется при наличных котлах увеличить их производительность почти в 2 раза. На этом же заводе ведутся исследования по переводу разных промышленных печей с жидкого топлива на твердое – уголь – путем газификации и прямого сжигания. Работа проводится под руководством проф. [И. Т.] Швеца и проф. [М. А.] Кондака.

3. Челябинскуголь (комбинат).

1). Углеткатка на шахтах производится электровозами с получением постоянного тока в выпрямителях с вакуумными колбами. В настоящее время вакуумные колбы не представляется возможным получить. Институтом проведено теоретическое исследование по вопросу создания механического выпрямителя тока. Построен опытный образец выпрямителя и приступлено к испытаниям. После этого выпрямитель будет установлен на шахте для постоянной эксплуатации. Предполагается, что эти выпрямители найдут широкое применение в угольном Донбассе. Работа выполняется ст[аршими] научн[ыми] сотрудн[иками] т. т. [С. М.] Фертиком и [М. М.] Таращанским.

2). По поручению комбината Институт проводит исследования по воздухопобужению 4 крупных угольных шахт треста «Копейскуголь». В зависимости от этих исследований решается вопрос о повышении угледобычи на шахтах. Работа выполняется ст[аршим] научн[ым] сотрудн[иком] [Л. С.] Шмугляковым.

4. Крекинг-завод.

Вместе с Институт[ами] физической химии и Черной металлургии разрабатывается проблема по электрозащите нефтяной аппаратуры от коррозии. Бригадир чл.-кор. [И. Н.] Францевич, от Института – старш[ий] научн[ый] сотрудн[ик] [К. В.] Хрушова-Карпенко.

5. По заданию Наркомэлектро разрабатываются технические условия на паровые турбины малой мощности. Исполнитель проф. [И. Т.] Швец.

6. Разработана маломощная гидротурбина пропеллерного типа для колхозных гидроэлектростанций. Исполнитель – ст[арший] научн[ый] сотрудн[ик] [Л. С.] Шмугляков.

7. Разрабатывается для Челябинской области энергобаланс и тепловой баланс (задание Облисполкома).

Кроме того в Институте ведутся подготовительные работы по восстановлению энергохозяйства УССР, разрушенного немецкими оккупантами.

Работы по оборонной тематике Института строительной механики ведутся главным образом по заданию научно-испытательного Института Военно-Воздушных Сил Красной Армии. Институтом строительной механики разрешены следующие вопросы:

1. Разработан опытный образец прибора для определения напряжений в винте самолета и деталях мотора. Прибор представляет собой тензопленку со специальными приборами для записи и фиксации напряжений на ходу машины. Основная часть задачи в этой области разрешена и сейчас выполняется образец для применения и эксплуатации в действительных условиях работы самолета. (Исполнитель – С. В. Малашенко).

2. Опытный образец усилителя с высоким коэффициентом усиления и высокой стабильностью для звукометрических станций. После ряда неудач и трудностей технического порядка этот вопрос также разрешен в принципе и сейчас изготавливается первый экземпляр его. (Исполнитель – Хотяинцев Н. П.)

3. Производится исследование распределения напряжений в шатуне звездообразного мотора. Эта работа связана с выполнением ряда приспособлений. Некоторые из них в силу слабости и необорудованности наших экспериментальных мастерских задерживаются против намеченного срока.

4. Разработка методики определения жесткости изгиба коленчатого вала звездообразного мотора. Работа имеет большое практическое и теоретическое значение и может быть принята как докторская диссертация автора В. Г. Чудновского.

5. Разработана схема, проверены основные детали и выполняется в настоящее время портативный прибор для замера и записи статических и динамических напряжений в деревянных авиаконструкциях (Афанасьев Н. Н.).

6. Исследуются физико-механические свойства и структура баленита в связи с процессом облагораживания. ([К. И.] Коленчук).

7. Выполняется ряд секретных тем.

8. Регулярно консультируется завод № 26 и № 628, Уфимский паровозоремонтный завод, стройтрест № 3 и ряд других учреждений.

Институт черной металлургии выполнил следующие работы:

1. По темам, посвященным внедрению в производство выплавки модифицированных чугунов, выполнены следующие работы: по заданию ВУКС при СНК СССР разрабатывается стандарт на чугуны повышенной прочности. Наличие этого стандарта устранит основное препятствие к широкому внедрению модифицированных чугунов на предприятиях Наркомата боеприпасов и машиностроительных заводах. (Исполнитель – [К. И.] Ващенко).

2. По теме, посвященной производству чугуна и стали с кислородным дутьем, работа проводится с запаздыванием против сроков, намеченных в плане. Причиной задержки является затяжка постройки отделения литейного цеха на Ново-

Трубно-механическом заводе. Проект и рабочие чертежи этого отделения были выполнены своевременно; однако, сроки постройки, намеченные НКЧМ и дирекцией завода, ОКСом завода не были выдержаны. Выполнен методический раздел работы по ПРВЗ (г. Уфа) по рационализации подачи кислорода в системы и подготовлен проект постройки установки по обработке чугуна кислородом на ПРВЗ. Проект заводоуправлением принят и утвержден начальником завода. Строительство установки на ПРВЗ должно начаться в ближайшие дни. Выслан скорректированный проект установки на Танкостроительный завод № 173, где внедрение метода намечено силами самого завода.

3. Совместно с Комиссией по мобилизации промышленности Урала, Сибири и Казахстана АН УССР выполнена работа по предупреждению разрушения кладки доменных печей Сталинского комбината. (акад. [М. В.] Луговцов).

4. Нормально, в предусмотренные планом сроки, выполняется работа по выяснению влияния марганца и никеля на развитие отпускной хрупкости в танковых сталях. (акад. [Г. В.] Курдюмов).

5. Успешно выполняются работы на заводе № 183 по улучшению выплавки сталей для танкостроения. (акад. [М. М.] Доброхотов).

6. Закончена работа по организации на УНПЗ контроля литья и сварочных работ. Силами Института спроектирована и построена цеховая рентгенлаборатория, обучен персонал завода и лаборатория на ходу передана в эксплуатацию. Целью работы было сократить аварийность оборудования на УНПЗ (чл.-кор. [И. Н.] Францевич, [Н. Д.] Борисов).

7. Проведена работа по выявлению причин брака продукции военного назначения на Белорецком металлургическом комбинате СПКЗ. Намечены пути борьбы с браком продукции на БТК ([И. Н.] Францевич).

8. Закончена работа по осуществлению выплавки меди из казахских руд в вагранках литейных цехов. ([В. Ю.] Васильев).

9. Выполнены экспертизы по строительству машиностроительного завода Башнефтекомбината в Благовещенске ([М. М.] Доброхотов, [И. Н.] Францевич).

10. Выполнены экспертизы тематического характера (с серией анализов и лабораторных исследований) по применению отходов Крекинг-завода в качестве топлива для предприятий Треста хлебопечения, Банно-прачечного треста г. Уфы и завода № 850 (совм[естно] с Институтом физ[ической] химии и Институтом энергетики) ([И. Н.] Францевич).

11. Систематически выполняются аналитические контрольные работы продукции и материалов завода №№ 697, 628, 656. В настоящее время, в развитие законченной работы по аварии на Ишимбаевских промыслах начата работа специального назначения совместно с Институтом физики. ([И. Н.] Францевич, [Ф. Ф.] Ланге).

Особо следует отметить работу члена-корреспондента [П. Т.] Емельяненко, который разработал метод повышения производительности заводов, вырабатывающих трубы для пушек и минометов. В результате этой работы производительность заводов увеличилась на 10–20 процентов.

Облегчена холодная механическая обработка артиллерийских орудий и минометов. Работа принята Главным артиллерийским управлением для внедрения на

всех заводах, где производится соответствующая продукция. Выполнялась эта работа в Научно-исследовательском трубном институте.

Работы Института горной механики по вопросам обороны можно разделить на две части:

А. Высоквалифицированная техническая помощь:

По союзной промышленности

1. Выполнена и сдана работа: «Рационализация энергохозяйства рудников треста «Башзолото». Работа проводилась на рудниках (Миндяк, Тубинск) и направлена на: сокращение расходов топлива, уменьшение аварийности электроустановок, установление оптимальных режимов потребителей и этим самым сокращение потребления электроэнергии.

После того, как эти работы были сданы (на месте, на рудниках) Главзолото СССР предложил сейчас ИГМ провести аналогичную работу в трестах Казахзолото (бригада уже работает на руднике Джетигоры и Чкаловзолото).

2. Руководство и консультации при проектировании и строительстве содового завода Наркомхимпрома СССР: карьер известняка, складское хозяйство при печах, подвесные накатные дороги.

По республиканской промышленности

1. Выбор точек для первоочередной разработки месторождений бурых углей БАССР – выполнен и сдан Наркомместпрому РСФСР.

2. Система разработки гипсов в районе г. Уфы и консультация (руководство) при строительстве гипсового рудника – рудник в настоящее время работает. Задание Управления стройматериалами при СНК БАССР.

3. Система разработки Куяргузинских бурых углей. Договор с Башспиртотрестом.

[4.] Разработка научных вопросов перспективного порядка.

Разрабатывается ряд проблем по заданию Наркомугля СССР, работы эти разрабатываются комплексно с ИГ Академии Наук СССР, ЭМО Наркомугля, Шахтопроектом и др.

5. Медико-биологическая секция – академик А. В. Палладин.

Медико-биологическая секция охватывает работы институтов: Клинической физиологии, Зообиологии и Биохимии.

Целый ряд тем оборонного значения ведет Институт клинической физиологии. На первом месте новый метод патогенетической терапии – лечебное действие антиретикулярной цитотоксической сыворотки на заживление долго не срастающихся огнестрельных переломов, вяло гранулирующих и не заживающих ран, острых и хронических инфекций. Большая работа была проведена в Уфе и других областях и городах Союза и результаты этой работы были суммированы на конференции, созванной в июле с[его] г[ода] Институтом клинической физиологии, на которой были представлены доклады от ряда медицинских институтов и сорока трех эвакогоспиталей из разных городов; было заслушано свыше 40 докладов и сообщений об итогах работы.

На основании проведенной работы выяснилось, что антиретикулярная цитотоксическая сыворотка может быть успешно применена при травмах военного времени, при целом ряде заболеваний, при длительно незаживающих и вяло гранулирующих ранах, при долго не срастающихся переломах, при местных гнойных

инфекциях, остеомиелитах, при ожогах первой и второй степени, при обморожениях, при сыпном тифе, ревматизме, тонзиллитах, озене, при инфекционных заболеваниях центральной и периферической нервной системы, шизофрении, при сенильных и пресенильных психозах.

Таким образом, работа в этом направлении дала вполне определенные результаты и в настоящее время необходимо поставить вопрос о широком внедрении этой сыворотки в лечебную практику клиник и госпиталей.

Вторая тема – «Лечение шокового состояния». По этой теме в настоящее время ведутся работы по выяснению влияния комбинированного действия растворов адреналина, эфедрина и гемотрансфузии при острых гипотензиях. Закончена экспериментальная часть работы на животных и проводятся трансфузии крови и вливания эфедрина для более эффективного (с меньшей затратой переливаемой крови) подъема упавшего кровяного давления.

По третьей теме – «Возрождение крови у доноров», – закончена работа о возможных сроках повторного взятия крови у доноров и разработан вопрос о значении экстра-агглютининов у реципиента при переливании, что должно уменьшить число тяжелых реакций на гемотрансфузию.

По пятой теме – «Влияние экстрактов плаценты человека на размножение клеток «ин витро»^{*1} и действие их «ин vivo»^{*2} на ускорение процесса заживления ран», – изучается действие экстрактов человеческой плаценты на процессы регенерации тканей. Найдено, что плацентарный экстракт ускоряет рост тканей в тканевых культурах. Сейчас проводится работа на кроликах.

По теме: – «Артериальные и артерио-венозные аневризмы: изменения гемодинамики до и после операции», – работа ведется, но выводов сделать еще нельзя.

Ряд тем разработан Институтом зообиологии. Тут мы имеем такие вопросы: по теме биофага работы ведутся в направлении получения специальных противораневых бактериофагов. Вопрос настолько разработан, что уже налажена работа по выпуску и в настоящее время уже выпускается для фронта большое количество противораневых бактериофагов (стафилококковых и стрептококковых).

Ведутся работы по выявлению роли грибов, развивающихся на семенах культурных злаков и грубых кормах в этиологии септической ангины и заболеваний с[ельсько]х[озійствених] животных. Выполняется на базе и совместно с Баш[кирской] НИВОС.

Объектом изучения была флора, главным образом семян хлебных злаков, хранившихся в ненадлежащих условиях (запоздалой уборки, зимовавших под снегом и т.п.). Исследовано свыше 450 образцов семян и отчасти, грубых кормов, примерно из 40 районов Башкирии, охватывающих урожай с площади в тысячи гектаров. Выделено большое количество штаммов грибов, в том числе ранее на этих субстратах неизвестных. Ряд видов на основании изучения их на различных образцах являются подозрительными, как могущие вызвать заболевание при поступлении в организм с пищей или кормом. Частично это уже подтверждено и опытами на лабораторных животных.

*1 Так у документі. Потрібно: «in vitreus» (лат.) – вирощений у склі (у пробірці).

*2 Те саме – «in vivo» (лат.) – бути живим.

Кроме того, проведены исследования причин падежа с[ельско]х[озийственных] животных в Башкирии (крупный рогатый скот, овцы, свиньи, лошади).

Проведена консультация многих десятков колхозов и других организаций о возможности использования того или иного зерна в пищу или корм. Разрабатываются доступные методы определения пригодности зерна в пищу и его очистки.

Таким образом, по этой теме ведется большая работа, но она еще не закончена.

Затем тема: – «Роль эктопаразитов в эпизоотии энцефаломиезита лошадей».

Для организации правильных и кардинальных мероприятий борьбы с энцефаломиезитами лошадей прежде всего необходимо изучить переносчиков этой распространенной болезни. В условиях Северной Америки роль комаров из рода ^{*1} считается установленной, в СССР пока этот вопрос остается открытым.

С этой целью в теме мы поставили своей задачей изучить состав и динамику фауны эктопаразитов домашних животных и провести эксперименты о возможности передачи вопроса ЭМЛ некоторыми из них. В августе проведена такая работа:

1) Собрано много видов эктопаразитов с разных с[ельско]х[озийственных] животных в некоторых районах Башкирии.

2) Детально изучаются клещи из рода *Dermacentor* и проведены эксперименты в выяснении их роли как переносчиков ЭМЛ. (Опыты проводятся на кроликах).

3) Проведены опыты с комарами рода *Aedes vexans* и *Anopheles*. Пока что не можем дать точных данных, поскольку еще нет проверки предварительных опытов. Тормозом к выполнению этой работы является отсутствие достаточного количества опытных животных. Отсутствие опытных животных сказывается и на темпах работы по выяснению этиологии септических ангин.

Ряд тем оборонного значения ведется в Институте биохимии, причем часть работ дали вполне определенные результаты. Во-первых, совместно с Институтом зообиологии разработан метод получения сухого дизентерийного бактериофага. Эта работа закончена. Полученный в виде таблеток бактериофаг оказался в полной мере активным и не уступающим жидкому бактериофагу по своим свойствам; метод передан в производство и в настоящее время получена первая партия в производственном масштабе. Бактериофаг этой партии оказался несколько не уступающим по всем свойствам жидкому бактериофагу и сейчас начинается массовое производство этого сухого таблетированного бактериофага в Башкирском бакинституте, затем будет налажено его производство в Мечниковском институте.

По работе над витамином K_3 – часть работ может считаться законченной; работой установлена возможность с помощью витамина K_3 останавливать кровотечения, в основе которых не лежит пониженное содержание протромбина, что до сих пор вообще отрицалось для витамина К. Оказалось возможным останавливать различные паренхиматозные кровотечения после ранений и особенно витамин K_3 оказался эффективным для борьбы с легочными кровотечениями, возникающими в результате ранений грудной клетки. Кроме того, витамин K_3 также дает эффект в целом ряде других случаев кровотечений и может предохранить при его профи-

*1 У документі назву роду пропущено.

лактическом применении перед операцией как от операционных, так и послеоперационных кровотечений: витамин K_3 в значительной степени ускоряет заживление ран. Налажено производство витамина K_3 на Уфимском витаминном заводе.

Затем, в Институте биохимии было получено водорастворимое производное витамина K_3 , что позволило поставить вопрос о получении витамина K_3 в виде таблеток; этот вопрос имеет очень большое практическое значение, особенно для фронта. В настоящее время первые пробы получения витамина K_3 в виде таблеток успешно разрешены на базе лабораторий Витаминного завода.

По теме – «Применение экстрактов из консервированной кожи для ускорения заживления ран» – получен водный экстракт в два раза ускоряющий заживление ран у кроликов. Проверка эффективности этого экстракта в клиниках и госпиталях показала, что с его помощью можно очень сильно ускорить заживление язв и обширных, долго не заживающих ранений.

Большая работа, имеющая оборонный характер, проведена Институтом ботаники по лекарственным растениям. В результате критического просмотра и обработки гербария (до 25 тыс. гербарных листов) Уфимского ботанического сада выявлен и уточнен видовой состав лекарственных растений и распространение их по Башкирии.

Проработан порайонный ассортимент лекарственных растений, которые должны быть заготовлены в Башкирии. Уточнен список лекарственных растений, подлежащих заготовке в Башкирии. Список обсужден в Наркомздраве и в Госплане БАССР и утвержден Наркомздравом СССР, откуда и были спущены контрольные цифры заготовок по БАССР. Составлена и в настоящее время печатается брошюра на два печатных листа (под ред[акцией] проф. [М. И.] Котова и проф. [Я. А.] Фиалкова) «Дикорастущие лекарственные растения Баш[А]ССР». Составлены и уже вышли из печати 10 плакатов наиболее важных лекарственных растений (напр[имер], спорынья, валериана и др.), могущих быть заготовленными в Башкирии.

Проведены две экспедиции по выявлению массивов лекарственных растений в Башкирии. В настоящее время производится третья экспедиция. Уже теперь выявлены большие заросли таких важных лекарственных растений, как валериановый корень, наперстянка, алтейный корень, белена, крушина, горицвет, дестер ягода, ландыш, сфагновый мох, спорынья, термописис, чемерица и др., а также дополнительно выяснены большие заросли витаминоносков, в частности шиповника. Производится сбор лекарственных растений для организации центрального гербария лекарственных растений Башкирии.

Проведено в Уфе несколько инструктивных лекций по сбору лекарственных растений, кроме того сотрудники Института ботаники во время экспедиции проводят большую работу по инструктажу работников Аптекоуправления на местах.

Необходимо отметить, что во время экспедиции обращается большое внимание на изыскание нового лекарственного сырья для замены импортного, а также лекарственных растений, произрастающих в областях, временно занятых фашистами. В этом отношении чрезвычайно интересным растением, произрастающим в Башкирии, является эфедра, из которой можно добывать эфедрин. Институтом уже выявлено в Башкирии до пяти видов валерианы, а до сих пор считалось, что здесь только произрастает один вид.

Вся работа способствует выполнению большого плана заготовок лек[арственного] сырья (360 тонн сухого веса) по Башкирии на 1942 г., что несомненно имеет оборонное значение.

Вот основные работы оборонного значения, которые велись в институтах, охваченных медико-биологической секцией Комитета.

Кроме работ, проводимых в отдельных институтах, был разработан ряд комплексных тем, для руководства которыми медико-биологическая секция организовала специальные комиссии, а именно были организованы следующие комиссии: 1) по борьбе с платяной вшой; 2) по регенерации использованной ваты; 3) по изучению причин вредности находившихся под снегом зерновых продуктов; 4) по изготовлению органо-препаратов.

О работе комиссии по борьбе с платяной вшой уже был сделан целый ряд докладов; были получены противовшивые жидкости из отходов Крекинг-завода; работа была санкционирована НКЗдравом Союза и БАССР. По работе о регенерации ваты был разработан метод, который уже апробирован и внедрен в практику. В последнее время комиссия пошла по пути выяснения возможности использования старого перевязочного материала; эта работа сейчас проводится.

О работе по вопросу выяснения причин вредности находящихся под снегом зерновых продуктов уже сказано выше в отчете о работе Института зообиологии.

По вопросу о налаживании в Уфе производства органо-препаратов, комиссия, обсудив на трех заседаниях этот вопрос, признала необходимым, ведя работу по получению простых органо-препаратов на базе Аптекоуправления, сосредоточить особое внимание на производстве инсулина и кортикостерона. Но пока для осуществления этой задачи нет аппаратуры и помещения, о чем доведено до сведения зам[естителя] Наркомздрава СССР проф. Парина.

Постановили:

1. Доклады председателей секций принять к сведению.
2. Обратить внимание всех работников секций на необходимость стремиться к дальнейшему всемерному расширению проблематики, могущей содействовать обороне страны и скорейшей победе над врагом

Председатель Комитета академик *А. А. Богомолец*
Секретарь *З. М. Сафир*

На документі помітка: «Секретно».

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 91, арк. 44–68. Оригінал. Машинопис.

**АКТ ПЕРЕВІРКИ СТАНУ РУКОПИСІВ КЛАСИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРИ У ВІДДІЛІ РУКОПИСІВ ІНСТИТУТУ МОВИ І
ЛІТЕРАТУРИ АН УРСР**

*4 вересня 1942 р.
м. Уфа*

Составлен настоящий акт чл[еном]-кор[респондентом] Масловым С. И., старшим научным сотрудником Института языка и литературы АН УССР т. Коцюбинским Ф. М., ученым секретарем Института Грудницкой М. В.^{*1} и микологом канд[идатом] Института зообиологии т. Пидопличко Н. М. в том, что нами рассмотрены рукописи классиков украинской литературы, которые находятся в рукописном отделе Института языка и литературы АН УССР.

Оказалось, что:

1. Большая часть автографов, произведения [Т.] Шевченко, [М.] Коцюбинского, Леси Украинки, [А.] Тесленко, [И.] Франко, Панаса Мирного, [П.] Грабовского, [В.] Стефаника и др. – находятся в удовлетворительном, на сегодня, состоянии.

2. Часть документов [Т.] Шевченко, [Г.] Честаховского^{*2}, [П.] Мирного и некоторые рукописи и фотографии, которые находились долгое время на складе в закрытых ящиках, поражены грибом разного вида и находятся в угрожающем положении. Поэтому необходимо немедленно принять такие меры:

а) отделить зараженные грибом рукописи, а также пораженную грибом гравюру Рембрандта с автографом [Т.] Шевченко, от здоровых рукописей;

б) хорошо просушить в первую очередь пораженные рукописи;

в) после просушивания нежно ваткою снять с рукописей грибковые налеты;

г) после обработки положить рукописи в новые папки и заменить также внутренние обложки рукописей. Для этого нужно приобрести соответствующую бумагу;

д) через определенное время провести стерилизацию этих рукописей;

е) если выявятся рукописи, поврежденные грибом настолько, что утратили свой предыдущий вид и текст побледнел, необходимо сразу же возобновить на машинке или даже переписать эти места текста рукой и вложить в папку с оригиналом.

Если не принять немедленных мер, то пораженные грибом рукописи будут испорчены, а кроме этого, заболеют грибом и все остальные материалы рукописного отдела.

^{*1} Тут і далі – так у документі. Потрібно: «Грудницька М. С.».

^{*2} Честахівський Григорій Миколайович (1816–1893) – художник і приятель Т. Г. Шевченка, який зіграв велику роль у перепохованні поета в Каневі. Автор малюнків: «Могила Тараса Шевченка на Смоленському кладовищі в Санкт-Петербурзі», «Труна Т. Шевченка в дорозі» та ін.

3. После проведения работы над пораженными рукописями необходимо просушить и перетереть все остальные рукописи.

4. По окончании этих процессов над рукописями необходимо провести дезинфекцию всей комнаты.

5. Хотя большая часть рукописей находится сейчас в удовлетворительном состоянии, но с целью их дальнейшего сохранения необходимо проводить систематический осмотр и наблюдение над ними и соответствующую обработку.

6. В дальнейшем рукописи необходимо сохранять в сухом помещении. Установить в помещении ареометр и следить чтобы в комнате было не больше 75% влажности. Вести наблюдение над состоянием воздуха.

7. Комната, в которой находятся сейчас рукописи – темная, сырая и холодная. Она способствует размножению грибка. Если рукописи будут здесь находиться, то они непременно все покроются грибком. В крайнем случае на первых порах необходимо поставить хотя бы электрическую плитку.

8. Для просушивания рукописей необходимо с одной стороны комнаты установить деревянные стеллажи с густыми полками. Просушивать рукописи на полу не полагается.

9. Необходимо также обеспечить отдел несгораемыми сейфами, чтобы спрятать хотя бы наиценнейшие материалы, т.к. деревянные шкафы очень опасны. Сейф с рукописями [Т.] Шевченко надо поставить на подставку.

10. Протравить еще раз рукописи Леси Украинки, пораженные книжными вредителями.

11. В отношении внешней охраны, комната абсолютно не отвечает своему назначению; необходимо:

а) на стеклянные диктовые двери и на окно поставить сетку;

б) исправить замок на дверях и поставить еще один английский замок;

в) отремонтировать электрическую проводку и обеспечить электрической лампочкой (желательно 100 свечей).

12. Необходимо установить вентилятор возле окна.

Комиссия считает нужным, для проведения всей этой работы дальнейшего систематического присмотра за рукописями, необходим человек, который хорошо знал бы это дело, любил бы эту работу и умел бы сохранять рукописи по всем правилам, требуемым ведения рукописного дела.

Комиссия в составе:

Чл.-кор. АН СССР *С. И. Маслов*

Ст[арший] научн[ый] сотрудник *Ф. М. Коцюбинский*

Канд[идат] [биологических] наук

Ин[ститу]та зоо[био]логии [*Н. М.] Пидопличко*

Ученый секретарь Ин[ститу]та *М. В. Грудницкая*

ЦДАГО України, ф. 57, оп. 4, спр. 82, арк. 229–231. Засвідчена копія. Машинопис.

**ПОВІДОМЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ШТАТНОЇ КОМІСІЇ ПРИ РНК СРСР
ПРЕЗИДЕНТОВІ АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЮ ТА НАРОДНИМ
КОМІСАРАМ ФІНАНСІВ УРСР І БАРСР ЩОДО ЗАТВЕРДЖЕННЯ
ШТАТНОГО РОЗПISУ ІНСТИТУТІВ АН УРСР НА 1942 р.**

5 вересня 1942 р.

м. Москва

Государственная штатная комиссия при СНК СССР устанавливает на 1942 год штатный контингент по институтам Академии наук УССР в количестве 524 единиц, согласно приложению^{*1}.

В связи с имеющимся расхождением в моментах, представленных работниками Академии наук УССР в отношении зарегистрированных окладов, Государственная штатная комиссия при СНК СССР поручает Наркомфину Украинской ССР проверить соответствие проектируемых окладов с зарегистрированными и установить штатное расписание на основе контингентов, утвержденных настоящим письмом и по окладам 1941 г.

Приложение: штатные контингенты на 1 листе^{*1}.

Заместитель Председателя Государственной штатной комиссии
при СНК СССР *И. Фирсов*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 518, арк. 27. Копія. Машинопис.

№ 59^{*2}

КІЛЬКІСНИЙ СКЛАД СПІВРОБІТНИКІВ АН УРСР НА 1942 р.

[Не пізніше 5 вересня 1942 р.]^{*3}

м. Москва

№№ п п	Наименование организаций	Количество штат- ных единиц
1.	Институт физики и математики	30
2.	Институт химии и химической технологии	36
3.	Институт геологических наук	27
4.	Институт ботаники	18
5.	Институт зообиологии	23
6.	Институт биохимии	17

^{*1} Див. док. № 42, 59.

^{*2} Див. док. № 58.

^{*3} Датовано за док. № 58.

7.	Институт клинической физиологии	33
8.	Институт строительной механики	38
9.	Институт экономики	18
10.	Институт истории [и] археологии	19
11.	Институт языка и литературы	35
12.	Институт искусства и народного творчества	19
13.	Институт физической химии	29
14.	Институт горной механики	14
15.	Институт черной металлургии	29
16.	Институт энергетики	28
17.	Институт электросварки	50
18.	Институт физико-технический	48
19.	Гравиметрическая обсерватория	7
20.	Библиотека Академии наук	6

Начальник отдела Государственной штатной комиссии
при СНК СССР *Наймарк*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 518, арк. 28. Копія. Машинопис.

№ 60

**ЛИСТ ГРУПИ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВЦІВ ДО ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ
РНК УЗБЕЦЬКОЇ РСР Х. М. АБДУЛАСВА ПРО РОЗРОБКУ ПРОЕКТУ
ПЕРШОГО В УЗБЕКИСТАНІ МЕТАЛУРГІЙНОГО ЗАВОДУ**

*18 вересня 1942 р.
м. Ташкент*

Научно-технические работники Среднеазиатского индустриального института, отвечая на призыв партии и правительства, нашего вождя, учителя и полководца товарища Сталина о всемерной помощи фронту, и в соответствии с решением ЦК КП(б)Уз и СНК УзССР о строительстве предприятий черной металлургии, – взяли, как Вам известно, на себя обязательство без отрыва от исполняемых обязанностей, в порядке общественного вноса в фонд обороны Родины – составить проектное задание металлургического завода-первенца черной металлургии Узбекистана.

40 научных работников Среднеазиатского индустриального института при Вашем активнейшем участии под руководством парторганизации САИИ при техническом руководстве работами бюро проектирования Института составили проектное задание завода, обосновали его сырьевую базу, собрали и разработали отправные исходные материалы о металлургических ресурсах Узбекистана, осуществили три научных экспедиции и в социалистическом соревновании за скоростное и качественное выполнение работ составили проектное задание металлургического

завода, которое и принято Гипромезом для генерального проектирования для осуществления строительства завода.

Отмечая Вашу повседневную помощь, руководство и активнейшее участие как нашего научного работника, мы рады сообщить Вам о выполнении взятых на себя обязательств и заверяем партию и правительство о своей готовности отдать все наши силы на благо великой Родины, за дело Ленина–Сталина.

Директор САИИ доц. *М. А. Шмидт*
Начальник бюро общественного проектирования металлургического ком-
бината проф. *Т. П. Губенко*
Зам[еститель] начальника бюро общественного проектирования, руково-
дит[ель] научно-исслед[овательских] работ САИИ *А. О. Анисимов*
Главный инженер проекта чл[ен]-корреспондент
Академии наук УССР, проф. *В. Е. Васильев*

НБУВ, ІА, ф. 253, оп. 1, спр. 65, арк. 64. Оригінал. Машинопис.

№ 61*¹

**ЛИСТ ВИЦЕ-ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. В. ПАЛЛАДИНА ДО
ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ РНК СРСР Р. С. ЗЕМЛЯЧКИ ПРО
ЗАКРІПЛЕННЯ ЗА АН УРСР ПОЛІГРАФІЧНОЇ БАЗИ**

*21 вересня 1942 р.
м. Уфа*

Академия наук УССР планирует издание своих трудов в количестве 70 печ[атных] листов в месяц. Имеющаяся в Уфе типография может выпускать не более 20 листов на украинском языке; у нее отсутствуют шрифты, знаки, кадры наборщиков, цинкография.

Вследствие этого Президиум Академии наук УССР просит Вас дать указание о закреплении за Академией какой-либо полиграфбазы в Москве или вблизи Уфы для выпуска ежемесячно 50 листов техническ[ой] и биологич[еской] литературы на украинском языке с английским резюме и для изготовления клише.

Академия наук нуждается также в высококачествен[ной] текстовой и в обложечной бумаге.

Вице-президент Академии наук УССР акад[емик] *А. В. Палладин*

На документі резолюція: «т. Юдин просит т. [А. В.] Палладина заехать к нему. Позвонить т. [А. В.] Палладину. 21/ІХ.[1942]. [Р. С.] Землячка».

ДАРФ, ф. 5446, оп. 56, спр. 13, арк. 118–118 зв. Автограф.

*¹ Див. док. № 67.

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ДИРЕКТОРА ІНСТИТУТУ ЧОРНОЇ
МЕТАЛУРГІЇ АКАД. АН УРСР М. В. ЛУГОВЦОВА ПРЕЗИДЕНТОВІ
АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЮ ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ РОБОТИ
ІНСТИТУТУ В м. СВЕРДЛОВСЬК**

*Вересень 1942 р.
м. Свердловськ*

Для Вашего сведения сообщаю о проведенных нами работах по Институту за последнее время.

1. Здесь состоялось совещание доменщиков, созванное Военным комитетом при ВНИТОМ. На этом совещании мною сделан доклад по вопросу «Интенсификации хода доменных печей».

2. На старом Трубном заводе в Первоуральске организована заготовка трубок для вдувания кислорода в металл; на днях должны приступить к изготовлению трубок.

3. Приступили к разработке чертежей конвертера для обработки чугуна кислородным дутьем.

4. По договоренности с акад. [И. П.] Бардиным^{*1} приступаем к работе по кислородному дутью в Магнитогорском заводе. Для сотрудничества с нашими работниками привлекаем работников УФАН: инж[енеров] Черноусова и Сорокина. После выезда их в Минитку, туда нужно будет поехать Н. А. Вороновой.

5. Здесь имеется большая нужда в контрольных анализах материалов. Обменялись письмами с директором ВУХИН по вопросу организации группы контроля топлива и силикатов при ВУХИН. Копии писем при сем прилагаются^{*2}. Для руководства топливной группой привлечен профессор Гофтман и н[аучный] сотрудник Бабушкин (по совместительству по штату Арбитражной лаборатории, у которой имеется 18 вакантных мест).

С акад. [И. П.] Бардиным предварительно согласован вопрос об организации группы контроля по металлам при лаборатории УФАН. По возвращении И. П. Бардина из командировки будут приняты окончательные решения. Прошу Президиум санкционировать развертывание работы этих двух групп здесь, что соответствует решению Президиума Академии наук о развертывании работ в Свердловске, и дать распоряжение выделить сюда для оформления в финотделе: 1) положение об Арбитражной лаборатории как хозрасчетной единице при Институте черной металлургии; 2) выписку из протокола Президиума об установлении работы обеих групп Арбитр[ажной] лаборатории в Свердловске; справку о

^{*1} Бардин Иван Павлович (1883–1960) – російський металург, академік АН СРСР (1932), директор Інституту металургії АН СРСР (з 1939), Віце-президент АН СРСР (1942–1960), Герой Соціалістичної Праці (1945). Створив перші промислові установки для безперервного розливання сталі.

^{*2} Згадані документи не публікуються.

передаче сюда 4 шт[атных] единиц для одной группы и 4 шт[атных] единиц для другой группы из числа имеющихся в наличии 18 вакантных штатных единиц Арбитражной лаборатории.

6. По теме «Сталь Sil 3» от Емельяненко П. Т. получено из Кузнецка уведомление, что проведение работ согласовано с дирекцией завода, и Ланицкий (стале-плавильщик) приступил к работе.

7. По теме «Редкие элементы» получено сообщение от [Н. Д.] Борисова, что дирекцией Кузнецкого завода работа одобрена, пробы отобраны и отправлены [Н. Д.] Борисовым в Уфу.

Прошу дать распоряжение молниировать продление командировки Н. Д. Борисову по 5 октября с. г. по адресу: Кемерово, Главный почтамт, до востребования.

8. По нескольким темам из заданий НКЧМ и Госплана УССР по линии Комиссии по восстановлению народного хозяйства Украины мною предприняты шаги к привлечению работников; предварительные задания по этим вопросам мною уже даны, надеюсь в ближайшее время организовать работу.

9. Акад. [И. П.] Бардиным предложено контактировать мою работу по одной из важных тем с Институтом мет[алла] АН СССР, т. е. вести эту работу под моим руководством.

10. Первоуральский трубный завод обратился с просьбой оказать ему техпомощь по вопросу установления производства метизов. Этой работой занят кандидат наук Финкельштейн С. А.

11. По вопросу получения жилплощади здесь еще имеются большие затруднения. Жду помощи от Наркомата черной металлургии и Вашей по линии Академии наук СССР.

12. У нас здесь появляются затруднения в банке. Требуют полного оформления текущего счета через Наркомфин. Я полагаю, что следует просить [И. П.] Терещенко поскорее оформить материалы по двум хозрасчетным работам в Наркомфине Украины (или Башкирии?) и прислать сюда для представления в Госбанк.

13. В некоторых случаях при наших весьма бедных размерах оплаты труда некоторые наши работники не могут существовать. Прошу Вас подтвердить Ваше разрешение проводить дополнительную оплату следующим лицам:

1) С. Л. Вольмиру – за совместительство по исполнению обязанностей пом[ощника] директора по хоз[яйственной] части из бюджетных сумм на основании имеющегося постановления Президиума от^{*1} – по 450 руб. в месяц, считая с 1 апреля 1942 г. из хоздоговорн[ых] сумм.

2) Кандидату наук С. А. Финкельштейну по договору с заводом № 37 – с 1 апреля 1942 г. по 350 руб. в месяц.

3) И. о. старш[его] научн[ого] сотрудника И. Б. Страшникову – из средств, которые должен перечислить УФАН по комплексной хозрасчетной теме по вопросу влияния цинка на кладку доменных печей.

4) Такой же вопрос может возникнуть в ближайшее время и в отношении кандидатов наук Н. Д. Борисова и Калиновского.

14. Прошу Президиум утвердить И. Б. Страшникову старшим научным сотрудником, предоставив ему годовой срок для защиты диссертации.

15. По вопросу обессеривания ишимбаевского мазута для металлургических целей я посылаю мое предложение, которое считаю целесообразным несколько

^{*1} У документі відсутня дата прийняття постанови.

подробнее разработать силами химиков и направить его Наркомнефти. Желательно где-либо в заводе построить малый пробный генератор предлагаемого типа.

16. Академик [И. П.] Бардин сообщил мне, что в начале октября можно ожидать приезда академика [В. Л.] Комарова*¹. Следует ли мне заботиться о вагоне для Вас?

Директор Института академик *М. В. Луговцов*

Державний архів Дніпропетровської області (далі – ДАДО), ф. 4594, оп. 1, спр. 1, арк. 1–4. Копія. Машинопис.

№ 63*²

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА СЕКРЕТАРЯ ПАРТБЮРО АН УРСР
ЧЛ.-КОР. Б. Д. ГРОЗІНА СЕКРЕТАРЕВІ ЦК КП(б)У
Д. С. КОРОТЧЕНКУ ПРО НЕДОЛІКИ В РОБОТІ АКАДЕМІЇ
НАД ОБОРОННОЮ ТЕМАТИКОЮ**

*14 жовтня 1942 р.
м. Уфа*

До войны в каждой области знаний специфические военные проблемы были доступны для сведения и изучения ограниченному кругу лиц. Основная масса ученых не была знакома с современными орудиями войны и теми конкретными вопросами, которые связаны с прогрессом военной техники и могли бы разрешаться с их участием.

Большое количество ученых привлекалось к разрешению отдельных частных вопросов военной техники, но это носило случайный характер и не давало возможности в полной мере изучить и разрешить всю задачу. Сведения, получаемые из-за границы о современном состоянии техники вооружений и всех связанных с ней вопросов не изучались учеными и были доступны лишь военным специалистам и некоторым руководящим работникам промышленности.

Основная масса ученых, не связанных органически с промышленностью и военными учреждениями, состоит из работников Академии наук и преподавателей вузов и втузов, не будучи достаточно в курсе всех вопросов данной военно-научной проблемы, в лучшем случае, играла лишь консультационную, чаще всего пассивную роль.

*¹ Комаров Владимир Леонтьевич (1869–1945) – російський ботанік і географ, академік АН СРСР (1920), Віце-президент АН СРСР (1930–1936), Президент АН СРСР (1936–1945), директор Інституту історії природознавства АН СРСР (з 1944), Герой Соціалістичної Праці (1944). Наукові праці присвячені питанням систематики, флористики, географії рослин, історії природознавства.

*² Див. док. № 25, 56.

Таким образом, ученые АН УССР к войне не были подготовлены в надлежащей мере: не была определена роль ведущих научных работников в будущей войне, область, место и организационные формы их работы.

С начала войны значительная часть ученых АН УССР стремилась в полной мере включиться в оборонную работу и для этого с большой затратой времени восстанавливала прежние связи, нарушенные эвакуацией. (Адреса оборонных учреждений не были известны и устанавливались случайно). Выдвигали оборонную тематику по собственной инициативе. Принимали для выполнения задания местных заводов и наркоматов Башкирии, зачастую не принимая во внимание частное, ограниченное значение предлагаемых заданий. Деятельность ученых АН УССР по перестройке тематического плана для нужд обороны в значительной степени была предоставлена самотеку.

Такое положение мало изменилось до настоящего времени. Наиболее активная часть ученых выражает свое крайнее неудовлетворение положением с планированием оборонной тематики. На частном совещании академиков [Г. Ф.] Проскуры, [А. И.] Бродского, [А. И.] Лейпунского, [М. А.] Лаврентьева, чл.-кор. [И. Н.] Францевича с секретарем партбюро высказано следующее общее мнение: ученые в силу изложенных причин ощущают оторванность своей деятельности от актуальных запросов фронта и военной промышленности. Они не убеждены в том, что их энергия и знания направлены на решение самых нужных задач. В силу плохой связи ученые мало знакомы с работой других родственных учреждений, с состоянием за период войны разрешаемых ими вопросов в учреждениях Союза и за границей, поэтому выполняемая ими работа может оказаться уже пройденным этапом.

Совершенно необходимо, по возможности глубоко и подробно, знать военную технику врага для извлечения данных, полезных для нашей военной промышленности. Однако, ученые АН УССР не знают в какой мере необходимо их участие в этой работе, не знают, к кому следует обратиться за получением указаний по этому вопросу. Инициатива ряда ученых и институтов в этой области не дала никаких результатов. Институт строительной механики АН УССР, занимаясь рядом вопросов авиамоторостроения, стремился получить для исследований детали трофейных авиамоторов для изучения постановки в авиапромышленности противника вопроса экономии дефицитных легирующих элементов и сплавов, решения вопроса о динамической прочности, износостойкости деталей и ряда других вопросов.

Институты: Строительной механики и Математики АН УССР, занимаясь вопросом прочности направляющих поясков снарядов, в связи с баллистическими свойствами арт[иллерийских] боеприпасов, безуспешно добивались получения трофейных снарядов для изучения состояния этого вопроса у противника и т. д. Подобных примеров можно привести много. Несмотря на все это, ученые АН выполняли и выполняют ряд актуальных оборонных тем. Перечень и описание значения их не входит в задачу настоящей записки.

В процессе выполнения тем, иногда государственного значения, мелочные затруднения в снабжении материалами, полное отсутствие транспорта для нужд выполнения тем чрезвычайно затягивают сроки их окончания.

Поездки за 20–30 километров для выполнения важных заданий на заводах академии и члены-корреспонденты АН УССР часто вынуждены откладывать или, с громадной затратой времени и сил, совершать на трамвае, пешком или, с явным ущербом для дела, вовсе отказываться от таких поездок.

Чрезвычайно ограничивает возможности ин[ститу]тов АН УССР отсутствие в их распоряжении удовлетворительной механической мастерской для выполнения образцов экспериментального оборудования, его ремонта и т. д. Препятствия в работе устраняются в каждом частном случае отдельно, по мелочам, в зависимости от личных связей и влияния руководителей тем с более или менее значительной затратой времени.

Внедрение уже законченных работ также требует от ученых много времени, больших, иногда бесплодных, усилий несмотря на безусловное положительное практическое значение разрешаемых задач.

Приведем следующие, наиболее яркие, примеры: накануне войны по инициативе Отделения технических наук АН УССР и при поддержке Никиты Сергеевича Хрущева был поставлен вопрос о всесоюзном внедрении модифицированных высокопрочных чугунов для боеприпасов и в машиностроении. Этот вопрос после трехмесячной подготовки потонул в комиссии Госплана СССР, несмотря на то очевидное и всеми признанное большое экономическое и оборонное значение для СССР широкого всесоюзного внедрения этих чугунов. Об этом чл.-кор. [И. Н.] Францевичем, ст[аршим] научн[ым] сотрудником [С. В.] Малашенко и чл.-кор. [Б. Д.] Грозиным была составлена подробная записка на имя т. [Л. П.] Берия. Лишь по прошествии года войны в Комитете стандартов вновь поставлен и разрешается этот вопрос.

В течение ряда лет, накануне войны, разрабатывался в Институте химии АН УССР ст[аршим] научн[ым] сотрудн[иком] т. [М. С.] Фортунатовым новый процесс рафинирования алюминия. При заводском освоении его на ДАЗ была установлена техническая целесообразность этого процесса. В течении всего военного года, несмотря на письма в Комитет науки при Государственном комитете обороны, в Наркомат цветной металлургии, вопрос о дальнейшем заводском освоении этого процесса не продвигался и никак не разрешался. Только в сентябре этого года работы по внедрению его поставлены вновь по инициативе одного из учреждений НКВД^{*1}. Необходимо отметить, что представители этого учреждения случайно в Уфе ознакомились с содержанием работы, а специальные докладные записки в компетентные учреждения не нашли никакого отклика, несмотря на большую значимость его для алюминиевой промышленности.

Из работ, выполненных в период войны, легко внедряются лишь работы, выполняемые по заданиям заводов, главным образом местных. Другие работы внедряются с чрезвычайными затруднениями, так например, из работ Института химии, выполненных по заданиям военных организаций, пока не внедрена ни одна.

За весь год войны АН УССР ни разу не получала руководящих указаний или рекомендаций от органов планирующих научно-исследовательскую оборонную работу. Один раз из Комитета наук при Государственном комитете обороны был в Уфе представитель т. Бalezин, который бегло ознакомился с работой всех институтов АН УССР и обещал поддержку институтам в различных вопросах выполнения тематики. Институту физической химии и Институту химии т. Бalezин пред-

*1 Тут і далі в документі підкреслено в документі.

ложил несколько заданий. Никакой деловой критики, мероприятий по актуализации тематики и лучшей организации ее выполнения институты Академии наук не получили. Вся оборонная тематика АН УССР была сообщена Комитету науки при Комитете обороны и получила лишь огульное одобрение.

Исходя из опыта работы АН УССР в течение года, мы считаем необходимой реорганизацию научно-исследовательской работы и твердое оперативное руководство ею. По возможности, сокращение и ликвидация различных комиссий и комитетов, поручив руководство оборонно-научной работой нескольким крупным ученым и выдающимся организаторам, подчиненным Народному Комиссариату Обороны.

Секретарь партбюро Академии наук УССР –
чл[ен]-корресп[ондент] *Б. Д. Грозин*

На документі помітки: «Особый сектор ЦК КП(б)У», та «Підлягає поверненню до особ[ливого] сектору ЦК КП(б)У. 10.XI.1942. ».

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 91, арк. 3–6. Оригінал. Машинопис.

№ 64*¹

**ДОВІДКА, СКЛАДЕНА М. М. ТКАЧЕНКОМ ДЛЯ ПРЕЗИДІЇ АН УРСР,
ПРО НАПРЯМИ РОБОТИ ПОСТІЙНОЇ КОМІСІЇ З ІСТОРІЇ
ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ НА УКРАЇНІ ПРИ АН УРСР**

*15 жовтня 1942 р.
м. Уфа*

Робота по вивченню Вітчизняної війни почалася в січні-лютому 1942 р. під керівництвом проф. М. [Н.] Петровського. Була розроблена спеціальна інструкція по збиранню матеріалів, головним чином – газет («Правда», «Известия», «Красная Звезда», «Комуніст», «Советская Украина» та інші). В цьому напрямку розгорнулася робота. Після від'їзду проф. М. [Н.] Петровського роботою керував М. [М.] Ткаченко. Потім було почато [роботу] по анотації матеріалів в газетах і брошурах, і виданнях. Анотація провадилася на підставі спеціально розробленої інструкції в розрізі тематичному і топографічному. Всього зібрано до 2 100 карток. Анотацію почато з газети «Красная Звезда».

Третій напрямок роботи розгорнувся в напрямку науково-дослідчому. Тут розпочав роботу Ткаченко М. М. по збиранню матеріалів для народної хронології історії Вітчизняної війни^{*2}. Крім того, т. Ткаченко М. М. почав підбирати матеріали по історії оборони Києва і про Київ за часів гітлерівської неволі. Крім того,

*¹ Див. док. № 66.

*² Тут і далі підкреслено в документі.

почав роботу Шиманський по збиранні матеріалів на тему «Боротьба за Донбас». Тов. [М. І.] Супруненко розпочав роботу по історії партизанської боротьби на Україні проти німецьких окупантів.

В планах на 1943 р. запроєктована підготовка збірника документів по історії Великої Вітчизняної війни на Україні ([М. І.] Супруненко, [М. М.] Ткаченко).

Зараз працюють по історії Вітчизняної війни [М. І.] Супруненко і [М. М.] Ткаченко. Попередній темп роботи, що був до реорганізації інститутів, тепер припинився у зв'язку з організацією цієї роботи на ширших основах.

М. [М.] Ткаченко

НБУВ, ІА, ф. 248, оп. 2, спр. 51, арк 10–10 зв. Автограф.

№ 65

ЛИСТ АКАД. М. М. КРИЛОВА ДО ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ РНК СРСР, НАРКОМА ЗАКОРДОННИХ СПРАВ СРСР В. М. МОЛотова З ПРОХАННЯМ НАПРАВИТИ ЙОГО ДО МОСКВИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВОЇ РОБОТИ

*17 жовтня 1942 р.
м. Уфа*

Глубокоуважаемый Вячеслав Михайлович²⁸!

1. На днях мною было получено переданное ВОКСом (через посредство начальника СО*¹ Академии наук СССР П. М. Волкова при письме ко мне от 28 сентября [19]42 г.) от «Signalling Apparatus Laboratory», «Post Office Research Station, Dollis Hill, London, NW. 2. England. – предложение, датированное 11 февраля [19]42 г., издать на английском языке перевод собрания моих печатных научных работ по «Нелинейной механике» в Лондоне отдельным изданием.

2. В связи с этим я хотел бы надеяться, что меня поставят в соответствующие условия для научной работы по подготовке моих трудов к лондонскому изданию, – если, разумеется, этому делу придастся тот вес и то значение, которое оно заслуживает.

3. В настоящее время я нахожусь в г. Уфе (куда я эвакуирован из Киева больше года тому назад) и где, ввиду отсутствия научных библиотек (подобных тем, что имеются в Москве) – работать невозможно. Полагал бы поэтому целесообразным и необходимым вызов меня для работы в Москву с предоставлением мне помещения в одном из московских академических зданий, на что я имею право как действительный член Академии наук СССР. Временные академические командировки, по моему мнению, являются неподходящими для той цели, о которой идёт речь. Равным образом ни в Казани, ни в Свердловске я не смогу найти тех условий для научной работы (библиотеки), которые имеются в Москве. К этому вызову в Москву я просил бы присоединить также разрешение на право приезда

*¹ Тут: «секретного отдела».

вместе со мной в Москву моей жены Лидии Федоровны Костецкой, в уходе которой я нуждаюсь по состоянию своего здоровья.

4. Прошу вас не отказать в любезности сообщить Ваше решение по моему личному адресу (г. Уфа, ул. Сталина, 75, кв. 13, академику Н. М. Крылову), не отсылая этого дела на усмотрение администрации тех академий, действительным членом которых я состою, т. к. вызов меня для работы в Москву находится вне условий возможностей для академий.

С глубочайшим уважением действительный член Академии наук СССР и Академии наук УССР, заслуженный деятель науки УССР,
академик *Н. М. Крылов*

На документі резолюція: «Т[ов]. Кафтанов организует через Ак[адемию] н[аук] 05.XII. [Р. С.]Землячка».

ДАРФ, ф. 5446, оп. 56, ч. I, спр. 14, арк. 137. Оригінал. Машинопис.

№ 66*¹

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР
АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ДО РНК УРСР ПРО УТВОРЕННЯ ПРИ
АН УРСР КОМІСІЇ З ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ НА УКРАЇНІ**

*26 жовтня 1942 р.
м. Уфа*

Президія Академії наук УРСР 16 жовтня ц. р. ухвалила піднести клопотання перед ЦК КП(б)У та РНК УРСР про утворення постійно діючої Комісії по історії Вітчизняної війни на Україні при Президії Академії наук УРСР²⁹.

З одержаних нами матеріалів видно, що така Комісія утворена при Президії Академії наук СРСР в липні місяці ц. р.

Основним завданням Комісії по історії Вітчизняної війни має бути збирання, опрацювання й виготовлення до друку матеріалів та документів:

а) Про роботу партійних, комсомольських, радянських, профспілкових організацій в справі мобілізації ресурсів України для оборони і в справі перебудови республіки на военний лад.

б) Про участь українського народу в справі підготовки бойових резервів для Червоної Армії і оборони в тилу: народне ополчення та участь ополченців у бойових діях, підготовка до всеобучу, будівництва оборонних споруд, організація винищувальних батальйонів та їх бойові дії, показ бійців, командирів і політпрацівників, які відзначились в боях на фронті у Вітчизняну війну і одержали звання Героїв Радянського Союзу або нагороджені орденами і медалями.

в) Про партизанський рух на Україні в період нинішньої Вітчизняної війни.

*¹ Див. док. № 64.

г) Про звірства німецьких фашистів на Україні і знищування ними національних культурних святинь українського народу.

д) Про перебудову промисловості і сільського господарства України на воєнний лад, трудовий героїзм робітників, колгоспників, службовців і радянської інтелігенції; про хід евакуації й роботу українських підприємств в нових умовах, про соціалістичне змагання і показ кращих людей: стахановців, Героїв Соціалістичної Праці, нагороджених орденами та медалями.

е) Про стан науки і культури українського народу в період Вітчизняної війни.

ж) Про допомогу населення фронту: внески у фонд оборони, збирання теплих речей і подарунків для Червоної Армії, в обслуговуванні поранених бійців, рух донорів, допомога районам та містам, звільненим від фашистів.

В проекті інструкції для республіканських Комісій по історії Вітчизняної війни, яку ми одержали від Академії наук СРСР, зазначено, що такі Комісії створюються при ЦК нацкомпартії та обкомах ВКП(б) на чолі з секретарем по пропаганді.

Для того, щоб своєчасно розпочати збирання, опрацювання і виготовлення до друку матеріалів та документів по історії Вітчизняної війни, Президія АН УРСР ухвалила таку роботу розпочати вже тепер. До остаточного розв'язання питання про те, хто саме буде очолювати цю Комісію, так само, як і питання про структуру та персональний склад Комісії, Президія Академії наук УРСР доручила виконувати обов'язки заступника голови Комісії завгрупи по історії радянського періоду і Вітчизняної війни Інституту історії та археології Академії наук УРСР т. Супруненко М. І.³⁰ (чл[ен] ВКП(б), кандидат історичних наук).

Зваживши на обмежені бюджетні можливості Президія Академії наук УРСР схвалила на 1942 р. за рахунок внутрішнього перерозподілу такий проект наукового і допоміжного апарату Комісії:

а) голова Комісії з оплатою – 2 000 крб.,

б) заст[упник] голови Комісії, зав[ідувач] військовим відділом – 1700 –«–«–,

в) зав[ідувач] відділом науки й культури – 1 500 –«–«–,

г) зав[ідувач] відділом економіки – 1 500 –«–«–,

д) зав[ідувач] бібліограф[ічної] групи – 750 –«–«–,

е) лаборантів 3 по – 350 –«–«–.

Президія Академії наук УРСР просить:

а) затвердити проект про організацію постійно діючої Комісії по історії Вітчизняної війни при Президії Академії наук УРСР^{*1};

б) затвердити проект структурної побудови цієї Комісії в 1942 р. з тим, щоб у 1943 р., на випадок потреби, внести відповідні зміни;^{*2}

в) персонально визначити робітника на посаду голови Комісії чи доручити цю справу Президії Академії наук УРСР;

г) надіслати Ваші вказівки щодо персонального складу цієї Комісії чи згоду на таке заміщення посад:

1. Заст[упник] голови, зав[ідувач] військового відділу – т. Супруненко М. І.

2. Зав[ідувач] відділу економіки – т. Гак Д. В. (член ВКП(б), кандидат економічних наук, нині старший науковий робітник Інституту економіки)

3. Зав[ідувач] відділу науки і культури – т. Панч П. Й. (працює в Москві в Радіокомітеті, потрібна Ваша санкція на його відклик) або т. Єневич Ф. Ф., що тепер

*1 До п. а) на полях помітка: «Соглас[овать] с тов. Литвин».

*2 До п. б) помітка: «ЦК».

працює в Башкирському обкомі ВКП(б), якого, в разі Вашої згоди, потрібно відрядити для постійної роботи в Академії наук УРСР.

Президент Академії наук УРСР академік *О. О. Богомолець*
Вчений секретар Президії АН УРСР *З. П. Шульга*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 518, арк. 39–41. Оригінал. Машинопис.

№ 67*¹

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА СЕКРЕТАРЯ ПАРТБЮРО АН УРСР
ЧЛ.-КОР. АН УРСР Б. Д. ГРОЗИНА ЗАВІДУВАЧЕВІ ВІДДІЛУ АГІТАЦІЇ
Й ПРОПАГАНДИ ЦК КП(б)У К. З. ЛИТВИНУ ПРО ДРУКУВАННЯ
НАУКОВИХ ПРАЦЬ УЧЕНИХ ВІДДІЛУ ТЕХНІЧНИХ НАУК АН УРСР**

*24 листопада 1942 р.
м. Уфа*

Работы ученых Отделения технических наук и, отчасти, Физико-математических АН УССР не печатаются и не издаются, между тем, как все работы Отделения технических наук и многие Физико-математических [наук] представляют актуальный интерес для промышленности именно сейчас, так как выполнялись, исходя из запросов промышленности военного времени. Такое положение вызвано следующими обстоятельствами: в Уфе из-за отсутствия шрифтов нет возможности печатать работы с математическими знаками и с греческим алфавитом, который встречается в формулах.

В Свердловске могут печатать эти работы, но там нет наборщиков, которые могли бы набирать украинский текст, кроме того там так же нет украинских шрифтов букв *є, і, ї*.

Ввиду изложенного, мы считаем целесообразным печатать наиболее актуальные работы этих Отделений в Свердловске на русском языке, при этом исходим из соображений, что работы печатаются для работников промышленности, главным образом Урала, т. е. для читателя, который украинским языком не владеет.

Просим Ваши директивы по этому вопросу.

Секретарь партбюро АН УССР *[Б. Д.] Грозин*

На документі помітка: «Т[ов]. Токаренко. Організуй передачу матриц. Один компл[ект] НКМП – Друкарни А[кадемії] наук. [К. З. Литвин]».

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 70, спр. 147, арк. 1. Оригінал. Машинопис.

*¹ Див. док. № 61.

**ТИМЧАСОВЕ ПОЛОЖЕННЯ ПРО БЮРО НАУКОВОЇ ПРОПАГАНДИ ТА
ВПРОВАДЖЕННЯ ВИНАХОДІВ І РАЦІОНАЛІЗАТОРСЬКИХ
ПРОПОЗИЦІЙ АКАДЕМІЇ НАУК УРСР**

[1942 р.]^{*1}
м. Уфа

I. Завдання Бюро

Основним завданням роботи Бюро є забезпечення найскорішого практичного впровадження і використання наукових робіт, досягнень і раціоналізаторських пропозицій АН УРСР та широкої їх пропаганди.

До безпосередніх функцій бюро належить:

1. Організація обліку і відбір найбільш цінних та господарсько-ефективних винаходів і раціоналізаторських пропозицій по науково-дослідних закладах АН УРСР.

2. Складання зведених планів практичного впровадження і використання наукових робіт по Академії наук УРСР.

3. Встановлення і підтримання потрібних зв'язків з відповідними наркоматами та господарськими організаціями, на підприємствах, [в] яких намічається впровадження винаходів і раціоналізаторських пропозицій АН УРСР.

Примітка: Безпосередній зв'язок з підприємствами, де впроваджуються винаходи чи раціоналізаторські пропозиції, здійснюється самим науково-дослідним закладом, винахід чи раціоналізаторська пропозиція якого впроваджується.

4. Постанова перед урядовими органами питань, зв'язаних з реалізацією винаходів чи раціоналізаторських пропозицій, або ж похідних питань, що виникають в процесі організації впровадження і вимагають принципових рішень та постанов керівних урядових органів (з попередньої санкції Президії АН УРСР).

5. Організація контролю за ходом впровадження наукових робіт та облік результативних наслідків, що їх досягнуто в зв'язку з реалізацією в народному господарстві винаходів та раціоналізаторських пропозицій АН УРСР.

6. Організація консультацій для зацікавлених установ, підприємств і окремих інженерно-технічних та наукових робітників з питань, що стосуються проблем, над якими працюють науково-дослідні заклади АН УРСР.

7. Організація конференцій, виставок, популярних лекцій та доповідей, зв'язаних з висвітленням та пропагандою нових винаходів чи раціоналізаторських пропозицій і, взагалі, з висвітленням наслідків роботи як окремих науково-дослідних закладів, так і в цілому АН УРСР.

8. Організація підготовки і видання: а) брошур з описом технічних винаходів чи раціоналізаторських пропозицій АН УРСР; б) ілюстративних плакатів; в) брошур з особливо актуальних питань поточного моменту в розрізі проблем, що їх опрацьовують інститути Відділу суспільних наук УРСР; г) інформаційно-тематичних бюлетеней з детальною характеристикою проблем, що їх розробляють науково-дослідні заклади АН УРСР; д) щорічних інформативно-популярних довідників з детальною анотацією про методи і способи, за допомогою яких досягне-

*1 Дату встановлено за суміжними документами в архівній справі.

но розв'язання проблем тематичного плану інститутів АН УРСР та висвітлення наукової цінності і можливої народногосподарської ефективності від впровадження технічних винаходів та раціоналізаторських пропозицій, що їх зроблено в цілому установами АН УРСР.

9. Організація і подання систематичної інформації в періодичній пресі про хід і досягнення науково-дослідчої роботи АН УРСР.

II. Оргструктура Бюро та обов'язки його членів

1. Бюро наукової пропаганди та впровадження винаходів і раціоналізаторських пропозицій Академії наук УРСР існує на правах постійно діючої комісії при Президії АН УРСР і працює за планом, який затверджується Президією АН УРСР.

2. Структурно Бюро комплектується за принципом забезпечення представництва в ньому Відділів АН УРСР.

3. Представники Відділів до Бюро наукової пропаганди та впровадження винаходів і раціоналізаторських пропозицій виділяються рішенням Бюро Відділів і затверджуються Президією Академії наук УРСР. Голова і відповідальний секретар Бюро призначаються безпосередньо Президією АН УРСР.

4. Члени Бюро пропаганди та впровадження за свою роботу в Бюро складають звіт перед керівними органами Відділів, представниками яких вони є і, за згодою Президії АН УРСР, можуть відкликатись та змінятись рішенням останніх.

5. Всіма справами Бюро, за принципом єдиноначальництва, керує голова Бюро, який звітується за свою діяльність перед Президією Академії наук УРСР.

6. Відповідальний секретар допомагає голові Бюро в його роботі і заступає останнього на час його короткотермінової відсутності.

7. Відповідальний секретар, на основі планів Відділів Академії наук, складає річні і поквартальні плани роботи Бюро пропаганди та впровадження подає останні на розгляд Бюро і затвердження Президії АН УРСР, організаційно забезпечує їх реалізацію та провадить все листування Бюро.

8. На членів Бюро, що здійснюють представництво Відділів Академії наук УРСР в Бюро пропаганди та впровадження, крім виконання поточних доручень Бюро, також покладається:

а) нагляд за проведенням обліку по науково-дослідчим установам відділу наукових відкриттів, винаходів і раціоналізаторських пропозицій, відбір і подання на розгляд Бюро господарсько ефективних винаходів і раціоналізаторських пропозицій на предмет їх популяризації і запровадження через Бюро пропаганди;

б) складання і подання на Бюро планів підготовки брошур і плакатів з описом винаходів та раціоналізаторських пропозицій, а також планів організації в цьому розрізі виставок, лекцій і доповідей;

в) організація підготовки матеріалів по своєму Відділу для видання інформаційно-тематичних бюлетенів та інформаційно-популяризаційних довідників.

9. Бюро пропаганди та впровадження працює за окремим кошторисом, затвердженим Президією АН УРСР.

10. Всю видавничу роботу Бюро проводить через РВР.

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 96, арк. 351–354. Оригінал. Машинопис.

**ДОВІДКА ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ДЛЯ ЦК КП(б)У ПРО РОБОТУ
АКАДЕМІЇ НАУК В ЕВАКУАЦІЇ В м. УФА**

*[Січень 1943 р.]^{*1}
м. Уфа*

1. В м. Уфі Академія наук працює з 8 липня 1941 р. Тут з 18 інститутів Академії працює 14 інститутів. Чотири інститути знаходяться поза Башкирською АРСР на Уралі (ближче до відповідної їх профілю виробничої бази). Крім інститутів в м. Уфі знаходяться також Бібліотека, архів, працює декілька комісій Академії наук.

2. До м. Уфи було евакуйовано основні кадри Академії наук: академіки, члени-кореспонденти, доктори наук, деяка частина кандидатів наук і науково-дослідчого складу.

За даними протоколу засідання Президії Академії наук з 21 липня 1941 р. після евакуації до роботи в м. Уфі в інститутах приступили 86 наукових робітників (з них академіків – 17, членів-кореспондентів – 25, ст[арших] наукових робітників – 35, робітників допоміжного складу – 9).

На 3 серпня 1941 р. (наказ Президії № 105) на роботі в Академії наук було вже 128 робітників (академіків – 20, членів-кореспондентів – 25, ст[арших] наукових робітників – 68, робітників допоміжного складу – 15).

3. Кількість співробітників Академії наук порівняно до передвійськового часу різко зменшилась. Про це говорять такі дані: а) на 1 січня 1941 р. – 3100^{*2} співробітників, б) на 21 липня 1941 р. – 86, в) на 15 листопада 1941 р. – 313, г) на 1 січня 1943 р. – 534.

4. Різке зменшення співробітників Академії наук відбулось в основному за рахунок середніх і молодших категорій. На 3 січня 1941 р. в Академії наук було академіків – 66, членів-кореспондентів – 98; на 1 січня 1943 р. в Академії наук працює: академіків – 42, членів-кореспондентів – 56, тобто кількість академіків і членів-кореспондентів зменшилась приблизно на одну третину, а кількість інших співробітників зменшилась до 18 відсотків порівняно до передвійськового часу.

До Вітчизняної війни в Академії наук було 268 аспірантів (216 кандидатської і 34 докторської аспірантури)^{*3}. Тепер аспірантури немає.

5. Зменшився і обсяг роботи, як обмірювати його в кількісних показниках. В 1940 р. в інститутах Академії наук опрацьовувалось 889 тем. На 1943 р. заплановано 363 теми, крім тематики комісій: Відбудови народного господарства УРСР, Мобілізації ресурсів Башкирської АРСР на оборону та Комісії по історії Вітчизняної війни.

Отже, у цілому кількість тем зменшилась приблизно наполовину, а кількість співробітників Академії наук, як уже згадувалось, – із 3 100 до 534, тобто в 6 раз.

^{*1} Дату встановлено за змістом документа.

^{*2} Цифру «3300» виправлено від руки на «3100».

^{*3} Так у документі.

6. Тематика на 1943 р. так само, як і з перших днів Вітчизняної війни, направлена на зміцнення оборони країни. Між інститутами на 1943 р. вона розподілена так:

I. Відділ суспільних наук

а) Інститут історії і археології – директор М. Н. Петровський, на 1943 р. – 34 теми;

б) Інститут економіки – дир[ектор] акад. К. Г. Воблий, на 1943 р. – 16 тем;

в) Інститут мови і літератури – дир[ектор] акад[емік] П. Г. Тичина, на 1943 р. – 35 тем;

г) Інститут народної творчості і мистецтва – дир[ектор] [акад.] М. Т. Рильський, на 1943 р. – 25 тем.

[Всього:] 110 тем.

II. Відділ фіз[ико]-мат[ематичних] і хімічн[их] наук

а) І[нститу]т фізики і математики – дир[ектор] акад. Г. В. Пфейффер, на 1943 р. – 18 тем;

б) Інститут хімії – дир[ектор] чл.-кор. А. І. Кіпріанов, на 1943 р. – 11 тем;

в) Інститут фізич[ної] хімії – дир[ектор] акад. О. І. Бродський, на 1943 р. – 9 тем;

г) Інститут фізико-технічний (Алма-Ата) – дир[ектор] тов. А. І. Шпетний, на 1943 р. – 16 тем;

д) Інститут геологічн[их] наук – дир[ектор] акад. Б. І. Чернишев, на 1943 р. – 41 тема.

[Всього:] 95 тем.

III. Відділ біологічних наук

а) І[нститу]т клінічної фізіології – дир[ектор] акад. О. О. Богомолець, на 1943 р. – 35 тем;

б) Інститут біохімії – дир[ектор] акад. О. В. Палладін, на 1943 р. – 9 тем;

в) Інститут зообіології – дир[ектор] чл.-кор. Я. В. Ролл, на 1943 р. – 22 теми;

г) Інститут ботаніки – дир[ектор] акад. М. М. Гришко, на 1943 р. – 14 тем.

[Всього:] 80 тем.

IV. Відділ технічних наук

а) І[нститу]т будівельної механіки – дир[ектор] чл.-кор. М. В. Корноухов, на 1943 р. – 24 теми;

б) Інститут електрозварювання (Н[ижній] Тагіл) – дир[ектор] акад. Є. О. Патон, на 1943 р. – 19 тем;

в) Інститут чорної металургії (Свердловськ) – дир[ектор] акад. М. В. Луговцов, на 1943 р. – 23 теми;

г) Інститут горної механіки – дир[ектор] проф. Г. М. Савін, на 1943 р. – 7 тем;

д) І[нститу]т енергетики (м. Копейськ) – дир[ектор] проф. І. Т. Швець, на 1943 р. – 14 тем.

[Всього:] 78 тем.

7. Важливо відзначити, що актуальність тематики, темпи і якість опрацювання її без порівняння стоять на більш високому рівні, ніж то було за мирного часу.

Потреби напруженої роботи на зміцнення оборони країни надзвичайно посилили зв'язки інститутів Академії наук з підприємствами, які працюють на оборо-

ну, з різними організаціями тилу і фронту. За 1942 р. інститути Академії наук були зав'язані майже з 200 таких підприємств та організацій.

Повного звіту про виконання тематичного плану і про стан роботи Академії наук в 1942 р. в цілому ще немає. Такий звіт буде на кінець січня 1943 р.^{*1} Для характеристики тематичного плану за 1942 р. можна навести деякі приклади, що в основному характеризують важливість і актуальність тематики, виконаної в 1942 р. За 1942 р. виконано:

а) написано підручник з історії України для початкових шкіл (автор проф. М. Н. Петровський);

б) закінчено редагування українського правопису (редактор акад. Л. А. Булаховський);

в) закінчується друком I том чотирьохтомного видання з історії України (автор – колектив співробітників Інституту історії та археології АН УРСР);

г) складено збірку «Українська культура» (відп[овідальний] редактор К. Г. Гуслистий);

д) розв'язано питання про швидкотвердіючий цемент, названий цементом «АГ» (акад. П. П. Будников);

е) розв'язано важливу проблему про вилучення кобальту з зверхтвердих стопів (бригада т. [Д. П.] Зосимовича);

ж) знайшла остаточне розв'язання і проблема про обеззаражування води (бригада т. [Л. А.] Кульського) та чимало інших надзвичайно важливих проблем, які знайшли застосування на оборонних підприємствах, в планових організаціях, в госпіталях і т. п. Досить згадати про видатні, всім уже відомі, роботи академіка О. О. Богомольця (антиретиккулярна цитотоксична сироватка), роботи академіка Є. О. Патона ефективно^{*2} використані в танковій промисловості, академіка О. В. Палладіна – про вітамін Кз (метіл-нафтохінон), використані в госпіталях та лікарнях, роботи^{*3} академіка М. М. Доброхотова, які дали можливість знизити брак (тріщини) танкової сталі з 42 до 2 відсотків, щоб мати цілковиту уяву про роботи АН УРСР в цій частині.

Уже одно те, що за 1942 р. в м. Уфі проведено 5 загально-академічних, 4 відділових сесії, коло 10 наукових конференцій, на яких заслухано понад 500 різних доповідів, свідчать про високий рівень роботи АН над науковою тематикою і в дні Вітчизняної війни.

Роботу Академії наук утруднює відсутність поліграфічної бази. При всій великій можливості Академії наук щодо готових до друку робіт за 1942 р., надруковано лише 65 друк[ованих] аркушів (10 назв).

8. Під час евакуації до м. Уфи вивезено значну частину найбільш дорогоцінного наукового устаткування (машин, апаратури), деяку частину бібліотечних фондів, рукописи, дорогоцінні метали тощо.

Про стан основних фондів Академії наук до евакуації і на 1 січня 1943 р. можна довідатись з таких даних:

*1 Див. док. № 70.

*2 Слово «ефективно» вписано автором поверх рядка.

*3 Те саме – слово «роботи».

Основні фонди АН УРСР в тис. крб.

Назва	На 1 січня 1941 р.	На 1 січня 1943 р.
Всього з них:	46 865,0	3873,0
1) будинки	17 310,0	
2) машини, апаратура, інструменти	9220,0	3796,4
3) господ[арчий] інвентар	5215,0	76,6
4) бібліотека і музей	15 120,0	Інвентаризація ще не закінчена
5) різні матеріальні цінності	2111,0	283,0
6) радій	1 грам	1 грам

Вивезені також драгоцінні^{*1} метали, як золото, платина, срібло тощо. Зокрема, вивезено: мікроскопів різних – 214 шт., машин різних – 359 шт., контрольно-вимірчі приладдя – 929 шт. З особливо цінного устаткування можна назвати: 5 рентгенівських установок, 15 платинових електропечей, універсальний імпортований прес 50/5 тон, прилад Стопані з оптиметрами й пристосуванням, імпортована машина для випробовування на втому круглих зразків, декілька металомікроскопів і т. д.

З рукописних фондів вивезено і зберігається в Академії наук 10 978 рукописних одиниць. Зокрема, зберігається: 507 рукописів Т. Г. Шевченка (твори, листи, документи і т. д.), 183 – І. Франка, 507 – Л. Українки, 400 – М. Коцюбинського, 1 596 – П. Мирного, 7 – [І.] Котляревського, 9 – [С.] Гулака-Артемівського, 2 – [Г.] Квітки-Основ'яненка, 28 – Марка Вовчок, 17 – [М.] Старицького, 74 – [А.] Тесленка, 11 – [І.] Нечуя-Левицького, 62 – [П.] Куліша, 97 – [Б.] Грінченка, 725 – [В.] Стефаніка, 13 – [О.] Кобилянської, 112 – М. В. Гоголя, 19 – М. Горького. Є також рукописи [Г.] Державіна, [І.] Тургенєва, [М.] Салтикова-Щедріна, Ромен-Ролана, А. Барбюса, а також українських радянських письменників (П. Тичини, М. Рильського, [М.] Бажана, [В.] Сосюри, [Ю.] Яновського) і багатьох інших.

9. До цього додаються також доповіді Віце-президента, голови Планової комісії Академії наук УРСР, акад. [А. О.] Сапегіна про план роботи Академії наук в 1943 році^{*2}.

В. о. Президента АН УРСР академік *О. В. Палладін*
Вчений секретар Президії АН УРСР *З. П. Шульга*

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 70, спр. 150, арк. 83–86. Оригінал. Машинопис.

^{*1} Так у документі.

^{*2} Згаданий документ не публікується.

ЗВІТ ПРО РОБОТУ АН УРСР ЗА 1942 р.*²[Січень 1943 р.]*³
м. Уфа

В 1942 году Академия наук УРСР проделала огромную работу, направленную на помощь фронту и тылу Великой Отечественной войны и на развитие национально-культурного строительства УССР. Длинный ряд достигнутых результатов имеет большое практическое значение и частью внедрен, частью внедряется в оборонную промышленность, лечебно-санитарное дело, сельское хозяйство, культурную жизнь.

Ряд научных сотрудников Академии наук УССР получил в 1942 г. различные правительственные награды за свои достижения: академик-орденоносец Е. О. Патон награжден в 1942 г. орденом Красной Звезды и орденом Ленина, а в начале 1943 г. ему присвоено звание Героя Социалистического Труда; академиком П. П. Будникову, Я. О. Парнасу и члену-корреспонденту А. И. Киприанову присуждены Сталинские премии.

I. Структура АН УССР*1. Состав Институтов и организаций АН УССР*

В отчетном году Академия наук УССР работала в составе 18 институтов: по Отделению общественных наук*⁴ – институтов: Экономики, Истории, Народного творчества, Языка и литературы; по Отделению физико-химических и математических наук – институтов: Физики и Математики, Химии, Физической химии, Физико-технического, Геологических наук и Обсерватории; по Отделению биологических наук – институтов: Клинической физиологии, Биохимии, Ботаники и Зообиологии; по Отделению технических наук – институтов: Строительной механики, Горной механики, Металлургии, Электросварки и Энергетики.

2. Структурные изменения

В июне 1942 г. восстановлены четыре вышеупомянутые Института Отделения общественных наук на базе соответствующих отделов Общественных наук.

Структурные изменения произведены по ряду институтов в соответствии с их тематикой.

3. Постоянно действующие комиссии и учреждения АН УССР

В отчетном году организованы три постоянно действующие комиссии: а) по восстановлению народного хозяйства УССР; б) по мобилизации ресурсов БАССР на нужды обороны; в) по изучению истории Отечественной войны.

Восстановлена работа Библиотеки и Издательства АН УССР.

II. Кадры АН УССР

Кадры институтов АН УССР значительно выросли за отчетный год и по состоянию на 1 января 1943 г. составляют:

всех работающих в АН УССР	578 челов[ек]	– 100%
в т. ч. в институтах	527 [человек]	– 91%

*¹ Див. док. № 69.*² Заголовок документа. Зачитано як доповідь акад. А. О. Сапегіним 5 березня 1943 р.*³ Дату встановлено за змістом документа № 69.*⁴ Тут і далі – підкреслено в документі.

в Управлении делами 51 [человек] – 9%.

Большинство институтов почти не имеют своего обслуживающего административно-хозяйственного персонала и обслуживаются Управлением делами.

Академия наук УССР сохранила свои основные кадры научных работников и поэтому удельный вес их, по отношению к общему числу работающих, значительно вырос:

всех работающих в институтах	527 чел[овек]	– 100%
в т. ч. научных работников	421 ^{*1} человек	– 80%
научно-вспомогательного персонала	64 [человека]	– 12%
административно-технического персонала	42 [человека]	– 8%.

Соотношение отдельных групп научных работников, с точки зрения обеспечения научного руководства и сохранения основных квалифицированных кадров, весьма благоприятное и характеризуется так:

всех научных работников	421 чел[овек]	– 100%
в т. ч. академиков	43 ^{*1} [человека]	– 10,2%
членов-корреспондентов	53 [человека]	– 12,6%
старших научных сотрудников	270 [человек]	– 64,1%
младших [научных сотрудников]	55 [человек]	– 13,1%.

Однако, это же соотношение указывает одновременно и на то, что основные научные работники, не имея надлежащего технического обслуживания, выполняют много не свойственных им работ. Это объясняется тем, что и в настоящее время большинство институтов не располагает минимально необходимой площадью для размещения и использования лабораторного оборудования, и отсутствием необходимых штатов вспомогательного персонала.

Квалификационный состав научных работников:

Научные работники – академики, члены-корреспонденты и старшие научные сотрудники по ученым степеням распределяются так:

всех старших научных работников	366 чел[овек]	– 100%
из них имеющих ученую степень:		
доктора наук	126 [человек]	– 34,4%
кандидата [наук]	161 [человек]	– 44,0%
[всего]	287 [человек]	– 78,4%
не имеющих степени	79 [человек]	– 21,6%.

Только 79 научных работников еще не имеют ученой степени, однако, если учесть, что некоторые из них сейчас работают над повышением своей квалификации, то и это количество будет значительно ниже. За истекший 1942 год 24 научных работника защитили диссертации и получили ученую степень: доктора наук – 6 чел[овек] и кандидата наук – 18 чел[овек].

При напряженной научной работе в условиях Великой Отечественной войны, недостатке всех необходимых материалов вопросы повышения квалификации остались без внимания, тем более, что некоторые диссертации были закончены в порядке выполнения текущей тематики институтов.

Отношение научных работников, имеющих ученую степень, по АН УССР ко всему числу их неодинаково по отдельным отраслям науки и по Отделениям составляет:

по Отделению общественных наук	– 56%
--------------------------------	-------

^{*1} Тут і далі – виділено в документі курсивом.

[по Отделению] физико-химических и математических наук – 83,4%
 [по Отделению] биологических наук – 97,7%
 [по Отделению] технических наук – 70,8%.

Распределение кадров по Отделениям АН УССР

Кадры по Отделениям распределяются следующим образом:

№ пп	Отделения	Всех работников		Из них научных работников	
		Колич[ество]	Уд[ельный] вес в %%	Колич[ество]	Уд[ельный] вес в %%
1	Общественных наук	93	17,7	80	19,0
2	Физико-химических и математических наук	174	33,0	138	32,8
3	Биологических наук	102	19,3	97	23,0
4	Технических наук	158	30,0	106	25,2
	[Всего]	527	100,0%	421	100,0%

III. Выполнение тематического плана 1942 г.

По институтам АН УССР, кроме институтов Электросварки и Физико-технического, должны были в 1942 г. разрабатываться 352 темы, включая переходящие с 1941 г. на 1942 г. и с 1942 г. на 1943 г. По разным причинам некоторые темы не разрабатывались вовсе, а некоторые в текущем году не закончены в полном объеме. Вместе с тем за истекший год выполнено большое количество работ вне плана по требованиям оборонных, лечебных и др[угих] организаций.

Общее состояние выполнения тематического плана характеризуется такими числами:

общее количество тем по плану (включая переходящие) – 352
 фактически разрабатывались – 330
 из общего количества тем подлежало окончанию в 1942 г. – 274
 фактически выполнено – 240*¹
 не выполнено тем – 34
 выполнение работ вне плана – 145.

Невыполнение плановой тематики в основном объясняется:

- имевшими место случаями неправильного планирования и неудовлетворительной организации работ в некоторых институтах;
- перебоями в обеспечении работ необходимой экспериментальной базой и материалами;
- невозможностью разработки некоторых тем по восстановлению народного хозяйства УССР и
- отвлечением части научных работников на разные трудовые кампании.

При оценке трудоемкости невыполненных тем и выполненного вне плана значительного количества важных работ можно считать, что тематический план 1942 г. безусловно выполнен.

На наличии большого количества внеплановых работ (145 работ) сказались научно-производственные связи институтов АН УССР, повлекшие за собой необходимость в срочной разработке отдельных тем. В этих работах нашла также отраже-

*¹ Тут і далі – виділено в документі курсивом.

ние часть тем, разработанных по линии Комиссии по мобилизации ресурсов БАССР на нужды обороны, организованной во второй половине отчетного 1942 г.

Часть таких работ имеет огромное народнохозяйственное значение и эффективно используется оборонной промышленностью и др[угими] отраслями народного хозяйства.

IV. Научно-производственные связи

Научно-производственные связи институтов АН УССР, установленные, в основном, по плановой тематике за истекший год, заметно расширились и упрочились, в особенности с оборонными предприятиями, наркоматами и лечебными учреждениями.

Значительны также эти связи по неплановым работам.

Научно-производственные связи институтов АН УССР в 1942 г. характеризуются так:

а) связи с правительственными, директивными органами и наркоматами	– 48
б) [связи с] промышленными предприятиями и электростанциями	– 107
в) [связи с] с[ельско]х[озийственными] опытными станциями	– 16
г) [связи с] геолого-разведочными организациями	– 14
д) [связи с] различными научно-исследовательскими институтами и организациями (внеакадем[ическими])	– 39
е) [связи с] коммунальными и транспортными организациями	– 3
ж) [связи с] лечебными учреждениями и госпиталями	– 69
з) [связи с] культурно-просветительными учреждениями	– 27

323.

Некоторые предприятия и учреждения связаны одновременно с несколькими институтами АН УССР.

Многие предприятия и учреждения в 1942 г. пользовались постоянными и эпизодическими консультациями и технической помощью научных работников институтов АН УССР, однако сами работы, равно как и связи по ним, в этом отчете не получили соответствующего отражения.

V. Важнейшие научные результаты

По общественным вопросам. В области экономики комплексно изучены районы БАССР, в том числе и экономика Уфы, с целью мобилизации народнохозяйственных ресурсов Башкирии для нужд обороны страны. Подведены итоги развития экономики Советской Украины к 25-летию существования УССР. Подготовлен к изданию соответствующий сборник.

В области литературы, языковедения, истории закончен ряд работ, посвященных тематике советского патриотизма и Великой Отечественной войны в отображении художественной литературы. Напечатано значительное количество художественных произведений на темы обороны родины и борьбы против немецких захватчиков.

В минувшем году закончено много работ, могущих служить учебными пособиями; напечатан очерк по истории Украины, закончен научно-популярный очерк о развитии украинской культуры, сдан в печать первый том четырехтомного пособия по истории УССР для вузов, составлено пособие по истории Украины для начальной школы.

Составлен очерк по развитию украинского языка и очерк по развитию украинской литературы. Большая работа проделана также над словарями.

В области производства танков больших успехов добился Институт электро-сварки, разработавший приемы, позволяющие значительно ускорить ряд процессов изготовления этих важных орудий обороны.

В области металлургии в 1942 году дан теоретический анализ хода доменных печей и установлены способы интенсификации металлургического процесса. Составлен проект сооружения промышленной установки по получению высококачественного чугуна и стали кислородным способом, по которому заканчивается строительство специального цеха. Разработаны мероприятия по устранению причины аварий доменных печей в связи с разрывом брони кожухов. Дана основа для проектирования металлургического завода в Узбекистане.

Достигнуты очень важные результаты в установлении методов значительного улучшения броневых сталей специального назначения и в прокате труб артиллерийских систем. Немалое значение имеет также работа по выплавке меди в Казахстане.

Институтом химии разработан метод получения и рафинирования металлического кобальта, необходимого в самолетостроении. Способ получения кобальта из отходов стеллита, найденный Институтом, позволил организовать производство, уже сейчас дающее сотни килограммов этого ценного металла.

Новый метод значительно упрощенного производства алюминия проходит проверку в производственных условиях.

Проведены геоморфологические исследования в важном золотоносном районе, давшие возможность установить ряд закономерностей в распределении рассыпных месторождений золота по террасам и руслам рек района, а также выдвинуть ряд новых, весьма эффективных, предложений в отношении разведки коренных месторождений.

Изучалось Учалинское полиметаллическое месторождение, распространение и состав слагающих район пород, что создало необходимую базу для дальнейших геологических изысканий по этому месторождению. Изучение бокситов Вязовского и Юрюзанского месторождений открыло новые ресурсы сырья для алюминиевой промышленности.

Разработан метод получения покрытий типа антихлор на железе, стали и чугуне, применяемый в химическом машиностроении.

По вопросам машиностроения, производства приборов и т. п.

В Институте строительной механики разработана конструкция и изготовлены образцы индукционных тензометров, в том числе малобазных.

Разработана, на замену существующих неправильных методов расчета, новая точная теория расчета рам из тонкостенных стержней, позволяющая улучшить их надежность. Углублена теория устойчивости арок в направлении учета реальных условий их опирания, которая увеличит надежность расчетов в строительстве мостов и сооружений, промышленных, жилищных и т. д., получены новые обобщения в теории устойчивости и колебаний коленчатых валов авиамоторов. Разработан метод расчета на резонанс крутильных колебаний коленчатых валов с нелинейными муфтами, – для строительства авиамоторов. Уточнены методы расчета деревянных стержней на кручение применительно к деталям самолетостроения. Установлены причины разрушения поверхностей некоторых деталей авиамоторов при контактном приложении обвязок.

По Институту горной механики необходимо отметить важные работы по вопросам прочности и устойчивости стержневых систем поверхностных сооружений, прочности креплений узких подземных горных выработок, систем разработки бурных углей и методов малой механизации.

В Институте физики в 1942 г. разработаны герметические высококачественные модуляторные выпрямители, обладающие устойчивостью несравненно большей, чем изготовлявшиеся раньше в СССР. Эти выпрямители применяются в массовом масштабе как в полевой, так и в стационарной аппаратуре связи. Налажено заводское производство таких выпрямителей, удовлетворяющее потребности СССР в купроксах.

Изучены дополнительные свойства и налажено производство сернистосеребряных фотоэлементов. Разработана конструкция дифференциального фотоэлемента. Опробован новый метод разделения изотопов и даны основные варианты соответствующих конструкций установок. Разработан ряд новых специальных приборов.

Достигнуты значительные результаты по проблеме газового разряда, заключающиеся в разработке теории приборов зажигания и совершенствования их конструкции.

В Физико-техническом институте проделаны важные работы по совершенствованию отражательных покрытий.

Институт физической химии разработал ряд новых фотоэлектрических и спектральных методов контроля производства металлов, представляющих большой интерес для практики экспресс-лабораторий заводов. Закончена работа по освоению простейшей модели спектроколориметра, дающей возможность одновременно точно анализировать два цветных компонента сплава при их совместном присутствии. Оптические методы контроля производства широко внедрены на десятках заводов и дают значительный экономический эффект, сокращая время анализа в 25 раз и расход реактивов в 20 раз. Теоретически и экспериментально разработан новый метод весьма точного определения показателей преломления, нашедший уже практическое применение.

В области энергетики разработана теория компаундирования синхронных генераторов, положенная в основу широкого внедрения компаундирования в практику с целью повышения устойчивости работы энергетических систем и электростанций (внедряется на Урале и в Москве). Закончены работы по конструированию временных распределительных устройств огнезащитного типа. Исследование удельного сопротивления земли в условиях глубокого промерзания грунта использовано для грозозащитных сооружений оборонных предприятий. Закончена работа по использованию тепловых перепадов в промышленных котельных для выработки технических условий на паровые турбины и генераторы малой мощности. Закончена работа: закон динамического подобия и характеристических коэффициентов турбомашин для их просчета. Разработан рациональный топливный баланс Челябинской области.

Вопросы развития второго Баку занимают важное место в тематике нескольких институтов.

На основе построения новых тектонических схем и изучения нефтеносных структур выдвинуты новые положения об изменении направлений и характера разведочных работ по нефти и указана необходимость разведать структуры, лежащие к западу реки Белой. В Институте физической химии обоснована возможность обессеривания и переработки полимеров (отходов крекинг-нефти) на лигроин, который используется в качестве горючего в автомобильных и тракторных моторах. Пущена полувзводская установка по соответствующей переработке.

В Институте геологических наук составлена карта прогноза угленосности Башкирии и Южного Урала, служащая основой правильного выбора площадей для поисков и разведки углей.

Изучение Кривлеильюшинских и Куяргазинских месторождений показало, что из этих бурых углей можно путем полукоксования получить с хорошими выходами жидкое горючее.

В работах по углям необходимо отметить большое участие Башгеологоуправления.

По разработанному Институтом химии методу строится фабрика минеральных красок, производящихся из местных бокситов и глин. Этим же Институтом выдвинуто предложение и проект выделения брома из нефтяных вод Ишимбая, могущих уже сейчас дать до 100 тонн брома в год.

В отношении производства стройматериалов следует отметить разработку технологии получения ангидрито-глиноземистого цемента и высокопрочного бетона из него, имеющего большое оборонное значение, и изучение местных глин БАССР, разрешившее вопрос об использовании местных глин, взамен дальнепривозных. Предложен также метод изготовления из местного сырья воздушных и гидравлических вяжущих веществ, дающий большой экономический эффект.

Для использования подземных вод БАССР Институт геологических наук заканчивает составление гидрологической карты и связанное с этим гидрологическое районирование Башкирии, имеющее своей целью дать объективную оценку развитых в пределах Башкирии водоносных горизонтов и определить площади распространения наиболее перспективных горизонтов. В области водоснабжения Институт химии продолжает работать по электролитическому методу очистки и обезвреживания воды для совершенствования разработанного в Институте метода применения гипохлорита натрия и использования железного коагулянта в очистке воды.

В области гидротехнического строительства предложен способ гидравлического расчета наплавных мостов и усовершенствованы подсчеты скоростей хода судов по каналам. Проведен анализ работы выправительных сооружений на р. Белой с целью использования опыта работы этих сооружений на других реках. Определены рациональные размеры и скорости судов для рек.

По вопросу пищевой промышленности и сельского хозяйства разработан новый способ получения поливитаминного экстракта из свежих плодов шиповника, имеющий ряд преимуществ. Союзвитамином намечает организацию производства витаминного концентрата по способу Института химии на пяти новых заводах.

В Институте ботаники разработаны меры повышения устойчивости и качества урожая кок-сагыза путем калийной подкормки, экспериментально изучена эффективность форм калийных удобрений для подкормки сахарной свеклы. Обосновано использование удобрений в севообороте старых и новых свекловичных районов. Проведено агропроизводственное районирование мероприятий по повышению урожайности сельскохозяйственных культур БАССР.

Институт зообиологии выработал основы комплексной системы мероприятий по борьбе с вредной энтомофауной сахарной свеклы.

Выяснена роль микрофлоры продовольственного зерна и грубых кормов в этиологии микотических отравлений и установлены основные приемы профилактики этих отравлений.

Проведена большая работа по вопросу разведения рыб в БАССР.

Институт клинической физиологии проводил большую работу по изготовлению и изучению действия антиретиккулярной цитотоксической сыворотки («АЦС») и по применению ее для ускорения заживления ран, переломов, лечения септических состояний и борьбы организма с инфекциями. Охвачено большое количество госпиталей и лечебных заведений. На специальной научной конференции подведены итоги лечебного применения «АЦС». Президиумом Ученого совета Наркомздрава

СССР «АЦС» рекомендована к широкому применению при военных травмах. Наркомздрав издал приказ о широком применении «АЦС» в практике госпиталей и больниц. Необходимо отметить также большую работу по переливанию крови, по проблеме экстраагглютинации и большую организационную работу по переливанию крови. Работа по внутренней секреции коры надпочечника дала возможность получить из нее вещество, способствующее восстановлению энергетических ресурсов организма при его утомлении.

Институт биохимии достиг крупных результатов, открыв возможность с помощью витамина *K₃* (метилнафтохинона) останавливать кровотечения, в том числе паренхиматозные, не связанные с пониженным содержанием протромбина в крови и т. д., ускорять заживление ран. Поставлено производство витамина *K₃* на Уфимском витаминном заводе. На основании клинических данных Наркомздрав СССР рекомендовал витамин *K₃* к широкому применению в госпиталях и больницах, что уже осуществляется.

В прошлом году организовано по методу институтов зообиологии и биохимии серийное производство сухого дизентерийного бактериофага; получены очищенные препараты стафилококкового и стрептококкового бактериофагов, применяемых для внутреннего вливания. Получены бактериофаги для очистки оспенного детрита.

Найдено эффективное средство борьбы с вшивостью^{*1} разработан метод регенерирования использованной перевязочной ваты.

В Институте геологических наук проведена значительная работа по исследованию минеральных источников и лечебных грязей БАССР. По способу Института начали успешно применять донные илы Кандры-Кульского озера; исследованы Красноусольские грязи и выяснено, что эти грязи почти по всем показателям превышают стандарт лечебных сероводородных грязей; предложен ряд мероприятий по упорядочению этих источников и их грязевого хозяйства.

В Институте ботаники выполнена большая работа по инвентаризации фондов лекарственных растений БАССР.

Результаты, достигнутые по спецтематике, здесь не приводятся.

В прошлом году институты Академии наук УССР закончили много работ крупного практического значения и довели их до стадии практического применения или же опытной проверки в производственных условиях. По вопросам внедрения результатов научно-исследовательских работ Академия наук связана, как указывалось выше, с десятками оборонных промышленных предприятий, со многими госпиталями, больницами и другими лечебными заведениями, со многими наркоматами, учреждениями и т. д. в настоящее время к внедрению в практику подготовлено около 100 объектов – результатов научно-исследовательских работ. Многие из них получили апробацию руководящих государственных органов, Ученых советов наркоматов, научных сессий и конференций.

Отрасли, по коим предусматриваются работы по внедрению:

танковая и авиационная промышленность, авиадвиглостроение, машиностроение, черная и цветная металлургия, нефтяная промышленность, каменноугольная и бурогоугольная промышленность, электростанции, гидростроительство, водоснабжение; отрасли пищевой промышленности – сахарная и витаминная; фармацевтическая промышленность.

Весьма важные объекты будут внедряться в области медико-санитарного обслуживания Красной Армии и населения – в госпиталях, больницах, поликлиниках,

*1 Тут і далі – підкреслено в документі.

клиниках и др. Целый ряд результатов работы Институты общественных наук будет внедрен в области национально-культурного строительства – в вузах, школах, театрах и т. п.

Внедрение в практику предполагается в самых разнообразных формах.

Комиссия по мобилизации ресурсов БАССР подготовила большой сборник по вопросам развития металлургии цветных и редких металлов, металлургии черных металлов, использования водных ресурсов, развития энергетической базы, развития сельского хозяйства, экономики Башкирии и Южного Урала. Внедрение добытых ценных выводов идет разными путями, в первую очередь с помощью СНК БАССР.

В 1942 г. была организована комплексная разработка ряда ведущих проблем восстановительного процесса на Украине, охватывающих водоснабжение, угольную, металлургическую и пищевую промышленность, промышленность строительных материалов, сельское хозяйство, а также жилищное и коммунальное хозяйство. Некоторые работы уже закончены и результаты по ним представлены в правительственные органы. В частности, дано гидрогеологическое обоснование водоснабжения крупных населенных пунктов и промышленных центров УССР; разработаны некоторые вопросы производства вяжущих веществ и высокопрочного гипса. Выявлена проблематика научно-исследовательских работ, связанных со скоростными методами восстановления Донбасса.

Разработана методика и даны формы для ускоренного обследования шахт Донбасса. Намечены основные положения по применению новых видов оборудования при восстановлении угольной промышленности. Дан целый ряд инструкций по сельскому хозяйству.

За прошлый год вышли из печати 12 работ объемом свыше 70 печ[атных] листов. Подготовлено к печати свыше 300 печ[атных] листов научных работ, которые, однако, не могли быть опубликованы вследствие ограниченности полиграфической базы.

Библиотека пополнилась новым фондом книг, насчитывающим свыше 50 000 единиц. Значительно расширилась обменная работа библиотеки, восстановлен книжный обмен с заграницей.

VI. Сессии АН УССР

За отчетный период АН УССР имела 10 сессий, а именно: 1) первую сессию за время эвакуации – январскую, 2) Шевченковскую, 3) посвященную [Н. В.] Лысенко, 4) антифашистскую, 5) июльскую, 6) посвященную 25-летию Великой Октябрьской социалистической революции, 7) посвященную 25-летию установления Советской власти на Украине, 8) посвященную [Г. С.] Сковороде, 9) посвященную Богдану Хмельницкому, 10) посвященную [И.] Ньютону.

Институтами Академии наук сделаны 265 докладов.

Кроме того, Институт клинической физиологии провел широкую конференцию по вопросам теории и практики применения антиретикулярной цитотоксической сыворотки («АЦС»).

Вице-президент Академии наук УССР
академик *А. А. Сапегин*

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 436, арк. 26–46. Оригінал. Машинопис.

ПРОЕКТ РОЗПОДІЛУ АСИГНУВАНЬ МІЖ УСТАНОВАМИ АН УРСР НА 1943 р.

[Січень 1943 р.]
м. Уфа

№ п/п	Статья 1 зарплата					Всего по 1 статье		Статья 2 начисление на зарплату		Статья 3 канцелярия и хозяйственные расходы		Статья 4 командировки и служебные разъезды	
	Штатный 1942 г.	Персонал 1943 г.	Нештатный 1942 г.	Персонал 1943 г.	Всего 1942 г.	1943 г.	1942 г.	1943 г.	1942 г.	1943 г.	1942 г.	1943 г.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
1.	435970	763728	575000	1695500	1310970	2428228	52400	99360	300700	390000	76000	60000	
2.	165620	303810	13500	18500	179120	323310	7160	12890	-	-	-	-	
3.	134060	272142	13000	18000	147060	290142	5800	11610	-	-	-	-	
4.	307000	437850	19000	31000	326000	458880	13080	18760	-	-	-	-	

5.	Институт строительной механики	333600	477630	11500	10000	345100	457630	13800	19510	29500	29500	-	1500
6.	Институт искусств и народного творчества	135840	211970	12000	11000	147840	222970	5900	8900	-	-	-	
7.	Институт горной механики	148570	188690	10500	900	159070	197690	6860	7910	700	-	-	
8.	Институт физики и математики	276650	470990	9500	8000	286150	478990	11430	19160	-	-	-	
9.	Институт химии и химтехнологии	303400	463930	10500	10000	313900	473980	12540	18960	-	2500	-	2000
10.	Институт физической химии	257020	380440	12000	13000	269020	393440	10760	15740	17500	20500	-	2000
11.	Институт геологии	230200	404540	52000	36000	282200	440540	11270	17820	-	17500	-	2000
12.	Клинической физиологии	284860	552720	16000	10000	300850	552720	12020	22510	-	26500	-	1500
13.	Институт зообиологии	238980	465110	13000	13000	251930	478110	10070	19120	-	-	0	
14.	Институт ботаники	173360	323990	19500	192860	337	490	7710	13500	-	-	-	
15.	Институт биохимии	138280	252840	7000	8000	145280	260840	5810	10290	-	-	-	
16.	Институт энергетики	230540	340690	13000	11000	243540	351690	9740	14070	21500	23500	3000	3000

17.	Институт электро-сварки	311930	359560	10000	-	321930	359560	12580	14380	15500	16000	3000	2000
18.	Институт физико-технический	429880	563180	22000	14000	451880	577180	18050	23090	48500	36500	3000	3000
19.	Институт черной металлургии	329520	391960	17000	19000	246520	410960	9800	16440	21000	285000	1000	2000
20.	Библиотека	336100	49160	15000	29000	48610	78160	1940	3180	-	-	-	-
21.	Гравиметрическая обсерватория	51160	57060	9000	7000	60160	64040	8490	2660	8800	9000	1000	1000
22.	Комиссия Отчеств[енной] войны	-	-	-	9500	-	9500	-	520	-	-	-	-
23.	Итого по АН УССР	4850000	7732000	1180000	1958000	6030000	9390000	241000	390000	470000	600000	87000	80000

№ п/п	Статья 5 Научно-оперативные расходы	Статья 7 Приобретение книг для библиотек		Статья 11 Приобретение и ремонт научного оборудования		Статья 12 Приобретение и ремонт хозяйственного оборудования		Статья 14 Капитальный ремонт		Статья 15 Прочие расходы		ВСЕГО		
		1942 г.	1943 г.	1942 г.	1943 г.	1942 г.	1943 г.	1942 г.	1943 г.	1942 г.	1943 г.	1942 г.	1943 г.	
1	Президиум и Управление делами	78500	68000	5500	3000	26500	6000	67500	38500	50000	30000	55000	251807	3668038
2	Институт экономики	12000	14500	1000	1000	1000							199280	850700

3	Институт истории и археологии	21500	15000	1000	2000													175440	318752
4	Институт языка и литературы	26500	26000	1000	5000													366580	518640
5	Институт искусств и нар[одного] творчества	43500	33000		5000	12000	6000											214240	275890
6	Институт строительной механики	18500	18000	3500	2000	11000	8000	2500	1500									423900	567640
7	Институт горной механики	24000	22500	2500	2000	6000	2000	5000										209930	232100
8	Институт физики и математики	24000	26000	1000	1000	15000	10000											337580	535150
9	Институт химии и химтехнологии	78000	63500	1000	1000	39000	26000											444440	587890
10	Институт физической химии	46000	44500	2000	4000	13000	12000	4000	2000									362280	494180
11	Институт геологии	111000	105000	1000	1000	12500	11000		2000									417970	596660
12	Институт клинической физиологии	41500	47500	1000	1500	13000	10000		4000									368380	676230
13	Институт зообиологии	29000	29500	1000	1500	4000	2000											296000	530230
14	Институт ботаники	29000	29000	1000	1000	1000	3000											231570	383990

15	Институт биохимии	19000	29000	1000	500	8000	6000										179090	306130
16	Институт энергетики	35000	27000	4500	2500	24000	13000	20000	5000								361280	439760
17	Институт электросварки	21000	19000	1500	1500	11000	7000	12000	5000								398810	424440
18	Институт физико-технический	99000	78000	8500	4000	70000	38000	18000	5500								716930	765371
19	Институт черной металлургии	39000	48000	4500	2500	24000	12000	14000	5000								359820	525400
20	Библиотека			28500	57000												79050	13829
21	Грамметрическая обсерватория	4000	4000					7000	1500								89360	86100
22	Комиссия Отечественной войны		53000															62500
23	Итого по АН УССР	800000	800000	72000	100000	300000	175000	150000	70000	50000	30000	550000	550000	8750000				12485

Управляющий делами АН УССР [Л. С.] Кобзарев*¹
Зав[едующий] Фин[ансово]-план[овым] сектором [И. П.] Терещенко

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 117, арк. 73-74. Оригінал. Машинопис.

*¹ Підпис відсутній.

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ЧЛ.-КОР. АН УРСР Є. С. БУРКСЕРА ДО
ПРЕЗИДІЇ АКАДЕМІЇ НАУК ПРО ПЛАН ЗАХОДІВ ЩОДО
ВІДНОВЛЕННЯ СОЛЯНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УРСР**

*[Не пізніше 10 лютого 1943 р.]^{*1}
м. Уфа*

Відновлення соляної промисловості УРСР має провадитися двома шляхами:

- 1) Використовування покладів кам'яної солі в Артемівському^{*2} і Слов'янську.
- 2) Комплексне використання соляних водойм шляхом возстановлення соляних промислів, які працювали басейним методом.

Комплексне використання соляних водойм може дати, крім солі, цінні будівельні матеріали: гіпс, магнезійні цементи.

Для розробки питань, що пов'язані з відновленням соляної промисловості, шляхом складання доповідних записок Раднаркому УРСР, необхідно організувати комплексну бригаду в складі:

Ін[ститу]т геологіч[них] наук – акад. О. Н. Соколовський, член-кор. Є. С. Бурксер, канд[идат] геол[огічних] наук П. К. Заморій (по проблемі Сиваша), канд[идат] фіз[ико]-мат[ематичних] н[аук] І. К. Половко³¹ (кліматологія), канд[идат] фіз[ико]-мат[ематичних] наук О. Н. Ничкевич, в[иконуючий] о[б]в'язки ст[аршого] н[аукового] р[обітника] В. В. Бурксер (фізико-хімізм сол[яних] водойм).

Ін[ститут]т гірничої механіки – ст[арший] н[ауковий] р[обітник] А. А. Вовілкин.

Ін[ститу]т економіки – П. Г. Ожевський.

Ін[ститу]т зообіології – член-кор[еспондент] Я. В. Ролл.

При накресленні плану комплексного використання соляних водойм УРСР треба урахувати можливість розвитку рибної промисловості, грязелікування, транспорту.

Член-кор[еспондент] Є. [С.] Бурксер

На документі примітка, зроблена рукою автора: «10 февраля в 3 ч[аса] дня в помещении химлаборатории Б[ашкирского] г[еологического] у[правления], ул. Октябрьской революции 10, во дворе, комн[ата] № 8 состоится организационное совещание бригады по восстановлению соляной промышленности УССР».

НБУВ, ІА, ф. 27, оп. 2, спр. 60, арк. 177–177 зв. Автограф.

^{*1} Дату встановлено за суміжними документами у архівній справі.

^{*2} Так у документі.

**ПРОТОКОЛ ЗАСІДАННЯ КОМІСІЇ ПО ВІДБУДОВІ ЗРУЙНОВАНИХ
ВОРОГОМ МІСТ І ПІДПРИЄМСТВ УРСР ПРИ АН УРСР**

*11 лютого 1943 р.
м. Уфа*

1. Слухали: доповіді керівників бригад про виконані бригадами роботи в 1942 р., про плани робіт на 1943 рік та про склад бригад:

1). Члена-кореспондента Акад[емії] архіт[ектури] СРСР В. Г. Заболотного про план робіт по будівельних матеріалах;

2). Акад. П. П. Будникова про план робіт по будівельних матеріалах;

3). Члена-кореспондента АН УРСР, проф. Г. Й. Сухомела про використання водних ресурсів УРСР та відновлення водопостачання на Україні;

4). Акад. Л. М. Яснопольського про кам'яновугільний Донбас та про буровугільну промисловість УРСР;

5). Чл[ена]-кореспондента АН УРСР І. М. Францевича про питання відбудови чорної металургії УРСР (керівник бригади, акад. М. В. Луговцов, заступн[ик] – чл[ен]-кореспонд[ент] АН УРСР І. М. Францевич);

6). Акад. О. І. Бродського про хімію та фізичну хімію в справі відбудови народного господарства УРСР;

7). Чл[ена]-коресп[ондента] АН УРСР, проф. Є. С. Бурксера про шляхи і засоби швидкого використання покладів солі на Україні;

8). Акад. К. Г. Воблого про розміщення харчової промисловості УРСР (цукрової, крохмало-паточної та спиртової);

9). Акад. О. В. Палладіна про біохімію в справі відбудови народного господарства УРСР (читає П. Я. Гольдберг);

10). Чл[ена]-коресп[ондента] АН УРСР П. А. Власюка про окремі питання відбудови сільського господарства на Україні. За відсутності керівника бригади доповідь не заслухано; доручається чл[ену]-коресп[онденту] П. А. Власюку скласти план робіт бригади на 1943 рік та представити не пізніше 20 лютого до Комісії;

11). Акад. В. О. Сельського про окремі питання відбудови нафтової промисловості УРСР;

12). Проф. М. Н. Петровського – про питання відновлення музейних і краєзнавчих закладів та збереження пам'ятників культури на Україні;

13). Проф. І. Т. Швеця – по питаннях енергетики УРСР (читає П. Я. Гольдберг).

Ухвалили:

1. Затвердити склад бригад (додається)^{*2}. Для участі в роботі бригади по відбудові міських та сільських поселень на Україні запросити директора будівельного треста № 3 тов. Криворучка, начальника будівництва ОСМЧ-50 тов. Кучеренка, кандидата техн[ічних] наук, інж[енера] Розанова, архітекторів Фельдштейна, Ле-

^{*1} Див. док. № 25.

^{*2} Згаданий документ не публікується.

вицьку і Тотус. До складу цієї ж бригади включити ст[аршого] наукового співробітника [В. П.] Джуваго з підпорядкуванням його до 1 квітня 1943 р. керівникові бригади та канд[идата] техн[ічних] наук Круглякова з тим, щоб 2 дні на тиждень він виконував би лише роботу по бригаді.

2. Доповіді керівників бригад по закінчених в 1942 р. роботах – схвалити, зауваживши, що роботи, які не надіслано до уряду УРСР або до відповідних організацій, треба терміново підготувати, подати їх на розгляд Комісії для дальнішої їх відправки за призначенням.

3. Затвердити в основному плани робіт бригад на 1943 рік та подати їх на розгляд та затвердження Президії АН УРСР з такими змінами:

а) по плану бригади проф. [В. Г.] Заболотного вважати, що роботи по розділу «Будівельні матеріали та будівельні деталі» (заповнювачі для стін, гіпсолітові деталі тощо) виконує бригада акад. П. П. Будникова за замовленням бригади проф. [В. Г.] Заболотного;

б) по плану бригади акад. П. П. Будникова вважати необхідним включити роботи по складанню довідника «Місцеві будівельні матеріали на Україні», для чого порушити клопотання перед РНК УРСР і іншими організаціями про передачу бригаді архівних основних матеріалів для складання такого довідника;

в) по плану бригади акад. О. І. Бродського додати роботу «Метод виготовлення рідкого скла».

Роботу по виділенню кольорових металів з воєнного лому виконувати з участю акад. М. В. Луговцова;

г) по плану бригади акад. К. Г. Воблого включити роботу бригади професора І. Т. Швеця «Шляхи відновлення енергогосподарства цукрової промисловості УРСР» та просити професора І. Т. Швеця скоротити строки виконання цієї теми до терміна, зазначеного бригадою по розміщенню харчової промисловості УРСР;

д) до плану бригади акад. О. В. Палладіна всі питання, що мають безпосередньо відношення до питань сільського господарства передати до бригади проф. П. А. Власюка;

е) по роботах акад. В. О. Сельського встановити термін складання доповіді – 25 березня 1943 р.;

ж) план бригади проф. М. Н. Петровського поповнити роботою по складанню переліку всіх найбільш цікавих, з погляду історичного, пам'ятників культури в УРСР.

4. Утворити робочу частину Комісії в складі Президента АН УРСР, академіка О. О. Богомольця (голова), Віце-президента АН УРСР, акад. А. О. Сапегіна (заступник голови), вченого секретаря Президії АН УРСР тов. З. П. Шульги та вченого секретаря Комісії П. Я. Гольдберга.

5. Доручити вченому секретарю Комісії П. Я. Гольдбергу:

а) до 18 лютого 1943 р. скласти доповідну записку до РНК УРСР про роботу Комісії та план на 1943 рік;

б) з участю керівників бригад скласти календарний план всіх робіт з тим, щоб запобігти затриманню оформлення та використання окремих робіт.

Голова Комісії, Президент Академії наук УРСР
академік *О. О. Богомолец*
Вчений секретар Комісії *П. Я. Гольдберг*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 117, арк. 36–39. Оригінал. Машинопис.

**ЛИСТ ЗАСТУПНИКА НАЧАЛЬНИКА УПРАВЛІННЯ
ЕВАКУАЦІЙНОГО ПУНКТУ № 97 ДО ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР
АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ З ПОДЯКОЮ КОЛЕКТИВУ
НАУКОВИХ СПІВРОБІТНИКІВ АКАДЕМІЇ НАУК ЗА ПРОВЕДЕНУ
ПОЛІТИКО-ВИХОВНУ РОБОТУ СЕРЕД ВОЇНІВ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ**

*19 лютого 1943 р.
м. Уфа*

С первых дней развертывания работы Академии наук УССР в г. Уфе значительная группа научных работников институтов АН УССР начала вести большую культурно-просветительную работу среди раненых и больных воинов нашей славной героической Красной Армии.

Так, за 1941 год прочитано 51 лекцию, за 1942 год – 429 лекций, за первые месяцы 1943 года прочитано 101 лекция.

Особенно следует отметить работников Института истории Академии наук УССР, силами которых прочитано 508 лекций, что составляет 87,5% числа всех лекций, прочитанных силами работников Академии наук УССР.

Следует подчеркнуть высокое качество читаемых лекций и докладов. Командование госпиталей, бойцы, командиры и политработники неоднократно выражали благодарность как отдельным лекторам, Институту истории АН УССР, а также в целом Академии наук УССР за проводимую в госпиталях крупную политическую культурно-просветительную работу.

В связи с XXV годовщиной Красной Армии командование эвакуационного пункта № 97 НКО от имени раненых красноармейцев, командиров и политработников, находящихся на излечении [во] вверенных нам госпиталях, объявляет благодарность коллективу научных работников Академии наук УССР за проведенную политико-воспитательную работу среди воинов Красной Армии.

Персонально объявляется благодарность за хорошую лекционную работу в госпиталях т. т. Дядиченко В. А., Ткаченко Н. М., Дмитрову Л. Д., Лось [Ф. Е.]³², Шерстюк [Ф. Е.]³³, Стецюк [Е. И.]³⁴, Петровскому [Н. Н.], Рубач [М. А.]³⁵, Супруненко [Н. И.].

Особо отмечаем исключительно большую роль в работе по организации и проведению военно-шефской лекционной работы Института истории АН УССР.

Зам[еститель] нач[альника] Управления МЭП № 97 по политчасти,
майор *Некителов*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 130, арк. 1. Оригінал. Машинопис.

**ЛИСТ ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ КОМІСІЇ З ІСТОРІЇ
ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ НА УКРАЇНІ ПРИ ПРЕЗИДІЇ АН УРСР
М. І. СУПРУНЕНКА ДО СЕКРЕТАРЯ ЦК КП(б)У
К. З. ЛИТВИНА ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ РОБОТИ ДАНОЇ КОМІСІЇ**

25 лютого 1943 р.
м. Уфа

Шановний Кость Захарович!

Я надіслав вам одного листа, але непевний в тому, що він дійде по призначенню, пишу вдруге.

Робота Комісії ще й досі перебуває в зародковому стані.

Відсутність затверджених штатів і бюджету гальмує розгортання роботи. Щоб якось зрушити роботу Комісії, я прошу Вас, Кость Захарович, розв'язати такі питання і дати мені відповіді і вказівки.

1. Прискорити розгляд і затвердження штатів і бюджету Комісії.

2. Розглянути Положення про роботу Комісії, проект якого я Вам дав, надіслати нам, а місцевим організаціям дати відповідні вказівки про збирання матеріалів і відправку їх через фельд'єгерський зв'язок в Уфу. З цією справою, мені здається, треба поспішати. Війна є війною. Не виключена можливість тимчасового відходу Червоної Армії з окремих районів. В зв'язку з цим будуть втрачені цінні матеріали. Для допомоги місцевим організаціям міг би виїхати т. [Д. В.] Гак, енергійна людина і міг би багато зробити.

2^{*1}. Розглянути і дати вказівки з приводу змісту плану роботи Комісії, який я Вам дав ще в Уфі.

3. Вирішити питання про передачу нам матеріалів, що є в ЦК, і про які Ви говорили (матеріали опиту т[оваришів], які були в оточенні).

4. Чи не вважали б Ви доцільним дати повідомлення в пресу про організацію Комісії з зазначенням адреси і зверненням до організацій і громадян, щоб збирали матеріали і надсилали в Комісію. Проект такого повідомлення я б підготував, а т. [Д. В.] Гак міг би його привезти з собою.

5. Дайте вказівки в Уфу про виділення з майна Раднаркому ЦК друкарської машинки і сейфу.

6. Я вважаю, що Комісія повинна мати свій штамп і печатку. Прошу на це санкції. При виїзді т. [Д. В.] Гака він би міг замовити це в Москві. Щодо виїзду т. Д. В. Гака, то я вважаю, що йому необхідно буде побувати в Москві, щоб встановити контакт з центральними організаціями.

Я знаю, що Ви, Кость Захарович, зараз дуже перевантажені, але я все-таки прошу прискорити розв'язання цих питань, бо без цього розгортати роботу Комісії майже не можливо і ми не зробимо того, що могли б зробити.

З пошаною М. [І.] Супруненко

НБУВ, ІА, ф. 248, оп. 2, спр. 52, арк. 43–43 зв. Оригінал. Машинопис.

*1 Така нумерація пунктів у документі.

**ПРОПОЗИЦІЇ АКАД. АН УРСР М. В. ПТУХИ ДО РНК СРСР ЩОДО
ВЕДЕННЯ ПІДРАХУНКІВ УТРАТ І ЗБИТКІВ, ЗАПОДІЯНИХ
НАЦИСТСЬКОЮ ОКУПАЦІЄЮ УКРАЇНСЬКІЙ РСР**

*3 березня 1943 р.
м. Уфа*

Установление размеров потерь и убытков от вражеской оккупации, которое должно производиться в освобожденных местностях, является органической частью общей системы исчислений потерь и убытков СССР, возникших вследствие вероломно навязанной нам войны.

Собираемые на местах материалы должны служить разным целям. С одной стороны, они лягут в основание счета нашим врагам, а с другой, процесс установления размеров потерь и убытков необходимо связан с восстановлением и реконструкцией народного хозяйства. В дальнейшем мы будем рассматривать только первую проблему.

При выработке методов исчислений потерь и убытков, понесенных УССР вследствие войны, следует стремиться к тому, чтобы полученные результаты были надлежащим образом документированы, были вполне убедительными и легко допускали проверку в каждом конкретном случае. Только тогда их можно будет рассматривать как счет, подлежащий соответствующей компенсации. Наряду с такими работами научно-исследовательские учреждения могут и должны заняться суммарными исчислениями и прикидками относительно этих потерь. Наличие материалов обоих видов дает возможность взаимного контроля, косвенного доказательства степени точности соответствующих исчислений.

Основной единицей, к которой приурочивается обследование, должен быть каждый отдельный населенный пункт.

Органами, производящими обследование, являются особые экспертные комиссии, поселковые и городские, районные и областные. В потребных случаях они привлекают сведущих лиц. Таким образом, в частности, должно происходить установление потерь и убытков культурных учреждений: художественных произведений, рукописей, книг и т. п. В более значительных городах организуются подкомиссии, между которыми и распределяется работа по объектам и по отдельным городским подрайонам.

До начала операции обследования на местах экспертная комиссия должна иметь в своем распоряжении следующие материалы о соответствующем населенном пункте:

1. Общие сведения.
2. Заполненные карточки для каждого значительного промышленного, транспортного и сельскохозяйственного предприятия и учреждения относительно его довоенного состояния и потерь, понесенных при эвакуации (и резэвакуации).

*¹ Див. док. № 148.

3. Сведения Госстраха относительно страховой оценки зданий и строений.

4. Паспорта и планы городов и более крупных населенных пунктов.

Общими задачами экспертных комиссий на местах являются:

1. Собираение сведений относительно наличия жителей населенного пункта и судьбы их за время войны и вражеской оккупации.

2. Собираение сведений о потерях и убытках, понесенных в данном населенном пункте предприятиями, учреждениями и отдельными гражданами вследствие войны и вражеской оккупации.

3. В случае отсутствия или неполноты заранее подготовленных данных о довоенном состоянии и потерях, понесенных при эвакуации предприятиями и учреждениями, возможное установление и дополнение таких сведений.

4. Установление средних довоенных цен на разные виды имущества, существовавшие в данной местности.

5. Собираение разных иных сведений, необходимых для установления видов и размеров ущерба, нанесенного гражданам и имуществу данного населенного пункта.

6. Общая сводка данных о потерях и убытках населенного пункта по видам и количеству пострадавших объектов с указанием денежной оценки потерь.

7. На районные и областные экспертные комиссии, кроме сводки поселковых данных, возлагается установление потерь и убытков от вывоза из УССР продовольствия, сырья, топлива и других ценностей во вражеские страны. Они же собирают сведения о потерях лесных фондов и т. п., которые выходят за пределы отдельных населенных пунктов. Сводка эта должна дать как соответствующие количества предметов, так и их денежную оценку.

Особую операцию представляет установление потерь и убытков транспорта, в частности ущерба, нанесенного железнодорожным и шоссейным путям, мостам и пр. Эти исчисления должны приурочиваться не только к хозяйственным единицам, но и к территориально-административному делению СССР. Особое значение имеет последняя группировка при разработке мероприятий по восстановительным работам.

До производства основного обследования на местах экспертная комиссия должна собрать разные общие, возможно полные и детальные, сведения о населенном пункте. Такими сведениями являются:

1. Население. Общее довоенное количество жителей, число эвакуированных и ушедших, если таковые данные имеются, число колхозников, кустарей и пр.

2. Промышленность. Составить список довоенных предприятий с указанием судьбы их фондов до оккупации пункта врагами и отметкой о наличии или отсутствии заранее заполненных для них карточек (полный список предприятий).

3. Транспорт. То же.

4. Предприятия обобщественного сектора в сельском хозяйстве. То же.

5. Здания, хозяйство и имущество учреждений. То же.

6. Культурные ценности: библиотеки, архивы, музеи, картинные галереи, научно-исследовательские учреждения, учебные заведения и т.п. То же.

7. Общий жилищный фонд населенного пункта.

8. Прочие сведения о населенном пункте.

Сведения этого рода необходимы не только для того, чтобы подвести итоги общим потерям и ущербу, понесенным населенным пунктом, но также для контроля полноты основного обследования на местах, для того, чтобы не пропустить того или иного объекта, особенно того, который совершенно исчез с лица земли.

Для производства основного обследования, при котором должны собираться первичные сведения на местах, наряду с заполнением соответствующих разделов карточек для отдельных промышленных, транспортных и сельскохозяйственных предприятий и учреждений, наиболее целесообразно иметь специальные виды бланков.

Первый из них предназначается для собирания сведений о потерях жилищного фонда и других построек.

Второй бланк предназначен для учета потерь местной промышленности и прочих предприятий областного и районного подчинения.

Третий бланк предназначается для учета потерь по крупным промышленным предприятиям союзного и республиканского значения (третий бланк составляется полностью в случае отсутствия заранее приготовленных копий с соответствующей статистической документацией о крупных промышленных, транспортных и сельскохозяйственных предприятиях и учреждениях).

Четвертый бланк предназначен для учета потерь имущества отдельных граждан и особых потерь жителей населенного пункта.

Экспертная комиссия должна организовать свое обследование потерь населенного пункта примерно таким образом. По заранее разработанному плану в известном порядке производится обход и опрос всех семей – домохозяйств населения и осмотр на месте зданий, пострадавших вследствие войны и вражеской оккупации. Специальные бланки заполняются во время этого подворно-посемейного обследования населенного пункта, причем одновременно восполняются прочие недостающие сведения.

Относительно жилых зданий и других построек следует указать:

1. Местонахождение здания (улица и № владения).
2. Вид постройки.
3. Принадлежность.
4. Причина разрушения или ущерба.
5. Характер разрушения или ущерба (полностью, частично, что пострадало и в какой мере указать подробно).
6. Довоенная страховая оценка.
7. Денежная оценка ущерба в довоенных ценах.
8. Характер и объем восстановительных работ.
9. Количество материалов, потребных для восстановления здания.

Примечание: В случае полной или частичной ликвидации понесенного зданием ущерба ко времени обследования, указать характер и стоимость произведенных работ.

Потери и ущерб небольших промышленных предприятий устанавливаются более суммарно, чем крупных. Ущерб, понесенный зданиями и постройками устанавливается применительно к вышеприведенной программе. Отдельно указываются потери основных и других фондов, законченных изделий, полуфабрика-

тов, сырья и прочего имущества. Наряду с названием имущества приводится его оценка в довоенных ценах.

Обследование более значительных промышленных объектов производится применительно к соответствующим рубрикам бланков всесоюзных промышленных переписей, производящихся на основании постановления Экономсовета при СНК СССР № 14 от 20 апреля 1939 г.

Потери движимого имущества граждан устанавливаются путем сплошного опроса семейств – домохозяйств, а в случае их отсутствия – родственников, соседей и других осведомленных лиц. Целесообразно конкретно указывать только предметы, имеющие значительную ценность, а относительно прочих обозначать только их вид и довоенную цену, существовавшую в данной местности. Так, для сел индивидуально следует записывать: корову, свинью, наиболее ценную одежду и т. п. Отмечать следует время и причину гибели имущества или нанесенного ему ущерба.

В этот бланк следует включить сведения относительно членов семьи, погибших или так или иначе пострадавших в результате военных действий и оккупации. Особый интерес представляет выяснение следующих категорий пострадавших жителей (с указанием их пола и возраста):

1. Граждан – не военных, убитых во время военных действий.
2. Граждан, казненных оккупантами.
3. Лиц, покалеченных во время военных действий (с указанием вида инвалидности).
4. Лиц, покалеченных оккупантами (с указанием вида инвалидности).
5. Лиц, вывезенных на каторжные работы оккупантами в Германию или др[угие] страны.
6. Лиц, отбывавших принудительные работы на оккупированной территории (с указанием вида и продолжительности работ).

Важным участком работы экспертных комиссий на местах является установление потерь и убытков, понесенных более значительными промышленными, транспортными и сельскохозяйственными предприятиями и учреждениями. В случае наличия заранее заполненных бланков об их довоенном состоянии (копий материалов Всесоюзной переписи промышленности на 1 января 1941 г.) и о потерях при эвакуации экспертная комиссия дополняет эти данные сведениями относительно судьбы зданий, основных и других фондов и имущества, оставленного на месте. При их отсутствии она сама, в меру реальной возможности, заполняет соответствующие бланки и устанавливает все потери и убытки от военных действий и вражеской оккупации.

Первичную сводку собранных материалов целесообразно тоже поручить этим экспертным комиссиям. Попутно они разными способами должны дополнить собранные сведения. Часть таких дополнений может иметь контрольное значение: общая сумма конфискации и реквизиций, количество так или иначе репрессированных в поселении и т. п. Сводка эта может и должна преследовать не только задачи подсчета общих потерь и убытков, но также послужит основой для восстановительных работ на местах. Вследствие этого подсчеты необходимо произвести в разных вариантах. Так, наряду с цифрами о потерях промышленных и других

предприятий и учреждений надо иметь сводные данные относительно зданий и сооружений, что необходимо, в частности, для установления объема восстановительных работ, количества необходимых для этого стройматериалов, рабочей силы и т. п.

Сводка потерь и ущерба, нанесенного войной и вражеской оккупацией зданиям и прочему имуществу, производится по трем видам собственности: государственной, колхозно-общественной и частной.

Академик *М. Птуха*
Верно: *підпис* *¹

ЦДАВО України, ф. 3538, оп. 1, спр. 2, арк. 5–10. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 77

**ПОСТАНОВА РНК УРСР ПРО УТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНОГО
ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОГО МУЗЕЮ Т. Г. ШЕВЧЕНКА**

27 березня 1943 р. *²
м. Москва

З метою збереження і концентрації всіх літературно-художніх матеріалів, які стосуються літературної та художньої творчості Тараса Григоровича Шевченка, Рада Народних Комісарів УРСР постановляє:

1. Утворити при Інституті української мови і літератури Академії наук УРСР Державний літературно-художній музей Т. Г. Шевченка.

2. Запропонувати Наркомосвіти УРСР, Управлінню в справах мистецтв при РНК УРСР і Академії наук УРСР передати Інституту мови і літератури Академії наук УРСР, за відповідними актами, все майно, музейні та архівні матеріали шевченківських музеїв, зв'язані з творчою діяльністю Т. Г. Шевченка.

3. Доручити Президії Академії наук УРСР до 15 квітня ц. р. подати на затвердження Раднаркому УРСР штати і кошторис Музею, протягом травня 1943 року закінчити всю організаційно-підготовчу роботу Музею з тим, що до 1 червня закінчити збирання і каталогізацію фондів Музею і підготувати Музей до експозиції.

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 6, спр. 686, арк. 555. Засвідчена копія. Машинопис.

*¹ Підпис нерозбірливий.

*² Дата затвердження постанови ПБ ЦК КП(б)У.

№ 78

**ТЕЛЕГРАМА ВЕРХОВНОГО ГОЛОВНОКОМАНДУЮЧОГО
ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ Й. В. СТАЛІНА З ПОДЯКОЮ ЧЛ.-КОР. АН УРСР
Є. О. ТАТАРИНОВУ ЗА ЗБІР КОШТІВ НА БУДІВНИЦТВО
ТАНКОВОЇ КОЛОНИ «ЗА РАДЯНСЬКУ УКРАЇНУ»**

9 квітня 1943 р.

м. Москва

[...] ^{*1} Прошу передать врачам, преподавателям, студентам и служащим Киевского медицинского института, собравшим 624 700 рублей и 56 700 рублей облигациями на строительство танковой колонны «За Советскую Украину», мой братский привет и благодарность Красной Армии.

И. Сталин

НБУВ, ІА, ф. 218, оп. 1, спр. 44, арк. 1–2. Копія. Машинопис.

№ 79

**ІЗ ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ПРО ПІДСУМКИ
РОБОТИ БІБЛІОТЕКИ АН УРСР У 1942 Р. ТА ПЛАН РОБОТИ НА 1943 Р.**

9 квітня 1943 р.

м. Уфа

п. 1. Заслухавши доповідь в. о. директора Бібліотеки АН УРСР тов. Б. І. Зданевича про підсумки роботи Бібліотеки АН УРСР в 1942 році та план її роботи на 1943 рік, співдоповідь голови комісії по обслідуванню роботи Бібліотеки, чл[ена]-коресп[ондента] П. М. Попова та висновки голови Бібліотечної ради акад. Б. І. Чернишова, Президія Академії наук УРСР відзначає, що колектив Бібліотеки Академії наук УРСР в 1942 році розгорнув велику роботу і 1943 рік розпочав з чималими досягненнями (розпочато укомплектування нових книжкових фондів шляхом обміну і купівлі, зроблено опис понад 500 ящиків рукописів та стародруків з 1050 ящиків, привезених з Києва, Бібліотека вже одержує обов'язковий примірник всіх видань Академії наук СРСР і ін.).

Президія Академії наук УРСР ухвалює:

а) доручити в. о. директора Бібліотеки АН УРСР тов. Б. І. Зданевичу подати на розгляд розпорядчого засідання Президії додатковий кошторис Бібліотеки Академії наук на 1943 рік з урахуванням необхідного поширення книжкових фондів;

^{*1} Знято інформацію про направлення копії телеграми співробітникам і студентам Київського медичного інституту.

б) звернути в 1943 році найсерйознішу увагу на справу укомплектування Бібліотеки як за рахунок купівлі, так і за рахунок одержання дублетних фондів з бібліотек Москви та інших великих центрів СРСР;

в) відрядити до Москви групу бібліотечних робітників, що має своїм завданням використати дублетні та обмінні фонди м. Москви, зокрема Державн[ої] бібліотеки ім. Леніна, та провести підготовчу роботу для планомірного відтворення книжкових фондів БАН, як основного республіканського книгосховища;

г) звернутись до уряду СРСР з клопотанням про передачу БАН одного з комплектів українського обов'язкового примірника, що їх мають всесоюзні бібліотеки, оскільки жодного такого комплекту не залишилось нині в бібліотеках УРСР;

д) приступити до організації бібліографічної роботи, звернувши особливу увагу на складання українознавчої бібліографії, використавши для цієї мети також фахівців і бібліографічні кадри інститутів Академії наук;

е) зобов'язати кер[уючого] справами АН УРСР тов. Л. С. Кобзарьова негайно вжити відповідних протипожежних заходів щодо приміщення Бібліотеки по вул. Соціалістичній, № 32, забезпечити книгосховища Бібліотеки АН УРСР відповідною охороною та вжити заходів щодо поширення приміщення Бібліотеки АН УРСР по вул. Гоголя, 11;

ж) вжити енергійних заходів і створити умови до повернення до роботи в БАН кращих її робітників, які перебувають нині поза межами Уфи (без використання яких трудно уявити собі розв'язання проблеми кадрів).

Президент Академії наук УРСР академік *О. О. Богомолець*
Вчений секретар Президії АН УРСР *З. П. Шульга*

Архів НБУВ, оп. 1, спр. 633, арк. 4. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 80

ЛИСТ АКАД. АН УРСР І. І. ШМАЛЬГАУЗЕНА ДО АКАД. АН УРСР М. В. ПТУХИ ПРО ПУБЛІКАЦІЮ НАРИСУ З ІСТОРІЇ ІНСТИТУТУ ЗООЛОГІЇ АН УРСР ДО 25-РІЧНОГО ЮВІЛЕЮ АКАДЕМІЇ

18 квітня 1943 р.
м. Борове^{*1}

Дорогой Михаил Васильевич!

Я получил подписанное Вами предложение юбилейной комиссии АН УССР. К сожалению, я нахожусь в совершенно безвыходном положении и при всем своем искреннем желании по-видимому ничего не могу сделать. Протоколы Физ[ико]-мат[ематического] отделения в свое время все (начиная с первых) были у меня в руках и я действительно написал обзор деятельности Отделения за 10 лет. Протоколы я, конечно, сдал в канцелярию Отделения, также как и экземпляр обзора. Второй экземпляр оставался у меня дома. Никаких киевских материалов я

^{*1} Мається на увазі м. Борове Акмолінської обл., Казахської РСР.

с собой в Москву не брал и этот обзор, и все материалы по Институту остались в Киеве в моем кабинете, на ул. Короленко, 37. Боюсь, что все это (как и часть моих научных материалов) погубило безвозвратно. В Москве у меня нет ничего (а если бы и было, то вряд ли можно было бы что-либо найти, так как моя квартира разгромлена и заселена несмотря на броню). К сожалению, и моя память сильно хромает и написать историю даже Института «из головы» я не рискую. Я буду помнить об этой просьбе и постараюсь записать основные вехи. Если получится сносный обзор, я его Вам пошлю. Однако, я не смогу дать ни одной точной даты! Все это ужасно мне неприятно, тем более, что я не вижу, кто другой мог бы это сделать. Что касается истории Академии в целом, то здесь кое-что собирается написать Вл[адимир] Ив[анович] Вернадский (он писал по этому поводу А. А. Богомольцу) и это по-видимому не лишено интереса.

Напишите как Вы живете? Мы здесь находимся в очень хороших условиях и я работал довольно продуктивно. Оля и Володя^{*1} работают здесь же как сотрудники акад. С. А. Зернова^{*2}. Однако, как ни хорошо здесь – надоело уже и мы все рвемся уже в Москву. Думаем ехать в конце лета (мой Институт из Фрунзе переезжает, по-видимому, теперь же – в мае). Еще одну зиму проводить здесь было бы тяжело, да и материалов для работы у меня больше не будет – исчерпываю последнее, что взято с собой.

С сердечным приветом Ваш *И. Шмальгаузен*

Мне нравится, что мы с Вами одни из немногих «старейших» академиков!!!^{*3}

НБУВ, ІА, ф. 22, оп. 3, спр. 245, арк. 1–1зв. Автограф.

№ 81

ЛИСТ АКАД. АН УРСР ТА АН СРСР В. І. ВЕРНАДСЬКОГО ДО АКАД. АН УРСР М. Г. ХОЛОДНОГО ПРО ВІДКРИТТЯ ЯВИЩА ГАЗОВОЇ РІЗНОРІДНОСТІ ҐРУНТІВ

24–26 квітня 1943 р.
м. Борове

Дорогой Николай Григорьевич!

Очень рад был получить от Вас весточку.

Я как раз писал Тигранян[у] просьбу прислать Ваш адрес и собирался написать Вам, когда получил Ваше письмо. Спасибо за поздравление с 80-ти летием. Но этот «юбилей» связан у меня с тяжелым переживанием. В 12 с половиной ча-

^{*1} Діти І. І. Шмальгаузена.

^{*2} Зернов Сергій Олексійович (1871–1945) – російський зоолог-гідробіолог, академік АН СРСР (1931), директор Зоологічного інституту АН СРСР (з 1941).

^{*3} Дописано автором на полі аркуша.

сов ночи со 2 на 3 февраля неожиданно скончалась Нат[алья] Ег[оровна], с которой я прожил всю свою сознательную жизнь – 56 лет.

Мы с ней часто вспоминали Вас.

С большим интересом (по заглавию не ожидал) прочел Вашу статью об [Ф.] Энгельсе в «Вестн[ике] Укр[аинской] акад[емии]»^{*1}. [Ф.] Энгельс, конечно, был крупный и морально-высокий человек и он не виноват, что друзья (которые могут быть хуже врагов) напечатали его черновые листочки об диалектике природы.

Новое издание, которое я перелистал, фактически не лучше старого.

Но открытое Вами явление газовой разнородности почв – верное и, мне кажется, имеет огромное значение. Я использовал эту статью для той книги, над которой сейчас работаю: «О химической структуре биосферы и ее окружения».

Мне было бы очень интересно иметь какие-нибудь качественные и количественные определения газов в близких местах почвы.

Биогенные газы и «запахи», например, вероятно, исчисляются многими тысячами и совершенно упущены в геохимии. Одних терпенов сколько должно быть.

Количественные определения, которые, между прочим, дал [Е. С.] Бурксер, требуют поправки и проверки, но несомненно, числа по объему и по весу должны быть нами учитываемы. Можно здесь ждать очень странных организмов. И было бы хорошо, если бы Вы дали бы нам, например, для «ДАН СССР» статью об этом.

Я сейчас занят писанием заметки – воспоминания о первых годах Украинской академии наук для юбилейного сборника ее двадцатипятилетия. Вспоминается Староселье. Как страшно сильно пострадала Украина.

Но я смотрю вперед вполне уверенно, что мы вступаем в новое состояние биосферы – в ноосферу и впервые человечество подняло вопрос об окончательном прекращении войн. Думаю, что для Германии это начало конца. Напишите.

В июне – июле моя лаборатория переезжает в Москву, и я с ней. Мечтаю о поездке к внучке.

Сердечно Ваш, дорогой старый друг

Ваш В. Вернадский

[Р. С.] Письмо задержалось из-за бурана и из-за воскресенья. Приписываю еще.

Академик [И. И.] Шмальгаузен здесь и адрес его такой же, как мой. Он много работает. Ничего не знаю о [А. Е.] Крымском^{*2}.

Всего лучшего.

Ваш В. Вернадский

НБУВ, ІА, ф. 16, оп. 1, спр. 32, арк. 1–3. Копія. Машинопис.

^{*1} Йдеться про статтю М. Г. Холодного «Фрідріх Енгельс і проблема первинних організмів у сучасній науці» (Вісті АН УРСР.– 1940.– № 10).

^{*2} Див. док. № 3.

**ПРОПОЗИЦІЇ ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ВІДДІЛУ КАДРІВ ЦК КП(б)У
ЩОДО КАНДИДАТУР УКРАЇНСЬКИХ УЧЕНИХ У ДІЙСНІ ЧЛЕНИ
ТА ЧЛЕНИ-КОРЕСПОНДЕНТИ АН СРСР**

*28 квітня 1943 р.
м. Уфа*

Партійне бюро Академії наук УРСР на закритому засіданні від 21 квітня 1943 р. за участю Президента Академії наук УРСР академіка О. О. Богомольця обговорило питання про підсумки висування кандидатів на обрання у дійсні члени і члени-кореспонденти Академії наук СРСР. Виходячи з того, що Академія наук повинна встановити більш тісні наукові і ділові зв'язки з Академією наук СРСР і зваживши на наукову цінність і громадсько-політичну діяльність на Україні окремих кандидатів, партбюро вважає можливим просити Центральний комітет підтримати в ЦК ВКП(б) такі кандидатури:

В дійсні члени Академії наук СРСР:

1) Тичина П. Г., дійсний член Академії наук УРСР, народний поет України і один з найвидатніших поетів СРСР, видатний громадський і культурний діяч України, депутат Верховної Ради УРСР. За видатні досягнення в поезії нагороджений орденами Леніна і Трудового Червоного Прапора.

2) Птуха М. В., дійсний член Академії наук УРСР – є видатним представником статистичної науки і крупним в СРСР демографом. На протязі 19 років акад. Птуха [М. В.] керував єдиним в СРСР Інститутом демографії Академії наук СРСР^{*1}. З'являючись автором ряду великих наукових робіт по статистиці і демографії, останнім часом акад. Птуха [М. В.] працює над капітальною 15-томною історією теоретичної і практичної статистики в СРСР і за кордоном.

3) Булаховський Л. А., дійсний член Академії наук УРСР, заслужений діяч науки, відомий лінгвіст Радянського Союзу, праці якого є значним вкладом у справу вивчення слов'янських мов, особливо російської і української мови.

4) Проскура Г. Ф., дійсний член Академії наук УРСР, видатний вчений в галузі гідромеханіки і аеродинаміки. Академік Проскура [Г. Ф.] упродовж десятиліть веде велику наукову і громадську діяльність. Він з групою передової професури Харківського технологічного інституту залишив Інститут на знак протесту проти реакційного законодавства міністра Кассо. Трудящі м. Харкова не раз обирали акад. Проскуру [Г. Ф.] депутатом міськради і Харківського облвиконкому і в 1937 р. обрали своїм депутатом у Верховну Раду СРСР.

5) Патон Є. О., дійсний член Академії наук УРСР, Герой Соціалістичної Праці, удостоєний за наукові досягнення багатьох орденів Радянського Союзу, є видатним вченим в галузі мостобудування і електрозварювання. Акад. Патонем [Є. О.] створена велика школа інженерів-мостовиків. Особливо великі заслуги акад. Па-

^{*1} Помилка у документі. Потрібно: «УРСР».

тон [С. О.] має в галузі розробки і впровадження у виробництво методів швидкісного електрозварювання.

6) Стражеско М. Д., дійсний член Академії наук УРСР, відомий лікар-клініцист по внутрішнім хворобам, що вів і веде велику педагогічну і лікарську діяльність.

7) Сапегін А. О., дійсний член Академії наук УРСР, відомий вчений-генетик, який вивів новий сорт пшениці, що широко застосовувався не тільки в колгоспах України, а і в інших районах Радянського Союзу.

8) Лейпунський О. І., дійсний член Академії наук УРСР, відомий своїми роботами в галузі фізики атомного ядра, що висунули його в число передових радянських фізиків. Акад. Лейпунський [О. І.] щільно пов'язує свою теоретично-наукову діяльність з виробництвом і спеціальними науково-дослідними інститутами.

В члени-кореспонденти Академії наук СРСР:

1) Боголюбов М. М., член-кореспондент Академії наук УРСР, відомий своїми роботами в галузі нелінійної механіки. Разом з тим треба відзначити, що на значній кількості надрукованих робіт стоїть і прізвище його вчителя акад. М. М. Крилова, але відомо, що ці роботи є результатом самостійної праці Боголюбова [М. М.].

Секретар партбюро АН УРСР *Б. Д. Грозін*

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 70, спр. 46, арк. 155–155 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 83

**ЛИСТ ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ДО ЦК КП(б)У ТА РНК УРСР ЩОДО
КАНДИДАТУРИ М. Т. РИЛЬСЬКОГО У ДІЙСНІ ЧЛЕНИ АН УРСР**

*29 квітня 1943 р.
м. Уфа*

Президія Академії наук УРСР просить санкціонувати довибори одного академіка по Відділу суспільних наук (література і поезія) на черговій сесії Академії наук УРСР, що відбудеться в червні міс[яці] цього року.

Партійна частина Президії, в погодженні з Президентом Академії наук УРСР акад. О. О. Богомольцем і партбюро Академії, для обрання в дійсні члени Академії наук УРСР висовує кандидатуру М. Т. Рильського.

В. о. Президента АН УРСР академік *О. В. Палладін*
Вчений секретар Президії АН УРСР *З. П. Шульга*

На документі помітка: «Таємно» та резолюція М. С. Хрущова: «Согласен. 9/VI. [19]43 г.»

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 436, арк. 64. Оригінал. Машинопис.

ЛИСТ АКАД. АН УРСР О. В. ПАЛЛАДИНА ДО СЕКРЕТАРЯ
ЦК КП(б)У М. С. ХРУЩОВА ПРО РЕЗУЛЬТАТИ АПРОБАЦІЇ
ВІТАМІНУ K_3 У ВІЙСЬКОВИХ ШПИТАЛЯХ

2 травня 1943 р.
м. Уфа

Шановний Микита Сергійович!

Дозвольте повідомити Вам наслідки моїх досліджень, зроблених в Уфі, які, на мою думку, слід було би використати в лікувальних установах УРСР.

Дослідження стосуються встановлення можливості використання аналога вітаміна K – метіл-нафтохінона, який я запропонував називати вітаміном K_3 , для боротьби з кровотечами і для прискорення загоєння ран.

До останнього часу використання вітаміна K було обмеженим, бо вважали можливим вживати його для припинення кровотеч лише тоді, коли вони були обумовлені зниженням змісту протромбіна, себто у хворих на жовтяницю.

Я, разом з співробітниками Інституту біохімії (т. т. Б. І. Гольдштейн³⁶, Р. І. Лірцман, Б. І. Хайкіною, С. Ю Мільграм), встановив, що метіл-нафтохінон припиняє різноманітні паренхіматозні кровотечі і тоді, якщо вони не обумовлені зниженням змісту протромбіна в крові. Ми довели можливість за допомогою метіл-нафтохінона (вітаміна K_3) припиняти кровотечі після поранень, кровотечі під час операцій і післяопераційні кровотечі, кровотечі при туберкульозі і т. ін. Поруч цього, ми встановили можливість за допомогою вітаміна K_3 прискорювати загоєння ран. Вживати вітамін K і метіл-нафтохінон в цих випадках досі вважали неможливим.

Ми довели можливість використовувати для вищезгаданої мети вітамін K_3 шляхом перорального прийому його спиртових розчинів.

Ці наслідки широко перевірено в евакогоспіталях і клініках Уфи і вони дали можливість вже в великій кількості випадків прискорити поновлення здоров'я поранених захисників нашої вітчизни і повернення їх до лав Червоної Армії.

Нерозчинність метіл-нафтохінона в воді обмежувала його парентеральне вживання, зокрема інтравенозні ін'єкції.

Мені пощастило синтезувати новий водорозчинний аналог вітаміна K , а саме – нове водорозчинне похідне метіл-нафтохінона, яке має багато переваг перед останнім: цей новий препарат, якому я дав назву «вікасол», є менш токсичним, однаково активним, повністю вбирається при пероральному вживанні; його можна вживати шляхом внутривенних ін'єкцій, але кращий спосіб і більш легкий – пероральне вживання водних розчинів. Клінічна перевірка довела, що вікасол припиняє різноманітні кровотечі після поранень і при операціях, а також прискорює загоєння ран.

Вікасол вживається в госпіталях Уфи. Виготовлення вікасола я налагоджую на Уфимському вітамінному заводі, де раніш я організував виготовлення метіл-нафтохінону, який завод випустив у продаж під назвою «вітамін K_3 ».

15 травня в Уфі відбудеться конференція по підведенню підсумків втілення в лікувальну практику госпіталів і клінік наслідків вищезгаданих наших досліджень над метіл-нафтохіноном і вікасолем. Цю конференцію скликає Академія наук і Наркомздоров'я БАРСР.

Наркомздоров'я СРСР, зокрема заступник наркома тов. Парін, інформований про наслідки моєї роботи; за його проханням я недавно написав статтю для збірника про досягнення радянської медицини під час Вітчизняної війни.

Я думаю, що Наркомздоров'я УРСР може використати ці наслідки. Навесні 1942 року я надсилав відповідні матеріали до Ворошиловграду, але можливо, що тоді Наркомздоров'я не зміг його використати.

До цього прикладаю анотацію про ці мої дослідження^{*1}.

З пошаною і щирим вітанням академік *О. В. Палладін*

На документі помітки: «Указание Н. С.^{*2} Позвонить т. [М. С.] Гречухе и ускорить высылку образцов витамина Кз и отзыв НКЗдрава. П. Г.^{*3}» та «Звонил т. [М. С.] Гречухе 26. V. [19]43 П. Г.^{*3}».

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 382, арк. 1–2. Оригінал. Машинопис.

№ 85^{*4}

ПОСТАНОВА РНК СРСР ПРО ПЕРЕВЕДЕННЯ АН УРСР З м. УФА ДО м. МОСКВА

*9 травня 1943 р.
м. Москва*

Совет Народных Комиссаров Союза ССР постановляет:

1. Разрешить ЦК КП(б)У и СНК УССР перевести Академию наук УССР из г. Уфы в г. Москву в составе следующих институтов Академии:

а) по Отделению общественных наук – институты: Истории и археологии, Украинского языка и литературы, Народного творчества, Экономики;

б) по Отделению физико-химико-математических наук – институты: Физики и математики, Физической химии, Химии, Геологических наук;

в) по Отделению биологических наук – институты: Зообиологии, Ботаники, Биохимии, Клинической физиологии;

г) по Отделению технических наук – институты: Строительной механики, Энергетики, Metallургии, за исключением группы металлургов, которую оставить в г. Свердловске.

^{*1} Даний документ не публікується.

^{*2} М. С. Хрущов.

^{*3} Прізвище не встановлено.

^{*4} Див. док. № 86, 87.

Общим количеством сотрудников Академии наук УССР вместе с членами их семей – 1 400 человек, из них: научных сотрудников – 400 чел., действительных членов Академии – 40 чел., членов-корреспондентов Академии – 48 чел.

2. Установить срок перевода Академии в г. Москву до 1 июля 1943 года.

3. Обязать Мосгорисполком – т. Пронина:

а) выделить в г. Москве 450 комнат под квартиры сотрудникам Академии и 200 комнат площадью не меньше 4000 кв. метров для размещения академических институтов;

б) подготовить указанные помещения к 1 июня для размещения в них Академии;

в) оказать содействие Академии в оборудовании помещений.

4. Обязать НКПС – т. Кагановича, предоставить Академии наук УССР для переезда сотрудников и перевоза оборудования Академии 45–50 пассажирских вагонов, в том числе некоторое количество мягких, и 110–120 товарных вагонов.

5. Обязать Наркомторг Союза ССР – т. Любимова, открыть к 1 июня специальную столовую для обслуживания Академии наук УССР по нормам соответственно категориям работников Академии.

6. Обязать обком ВКП(б) – т. Игнатъева, и СНК Башкирской АССР – т. Вагпова оказать всемерную помощь Академии наук УССР при переезде.

Наркомторгу Союза ССР – т. Любимову, обеспечить продуктами питания сотрудников Академии на время переезда.

7. Наркомфину Союза ССР – т. Звереву, выделить Совнаркому УССР 1 000 000 рублей на расходы, связанные с переездом Академии наук в г. Москву.

Председатель Совета Народных Комиссаров
Союза ССР *И. [В.] Сталин*

Управляющий делами Совета Народных Комиссаров СССР *Я. Чадаев*

На документі помітки: на першій сторінці – «За. – И. Сталин», на другій сторінці – «Академик Богомолец, Л. Корниец».

ДАРФ, ф. 5446, оп. 1, спр. 214, арк. 126–127. Оригінал. Машинопис.

№ 86*¹

**ПОСТАНОВА РНК УРСР І ЦК КП(б)У
ПРО ПЕРЕВЕДЕННЯ АН УРСР ДО м. МОСКВА**

*31 травня 1943 р.
м. Москва*

В соответствии с постановлением Совета Народных Комиссаров Союза ССР от 9 мая 1943 года № 502, Совет Народных Комиссаров УССР и Центральный Комитет КП(б)У постановляют:

*¹ Див. док. № 85, 87.

1. Для руководства вопросами перевода Академии наук УССР в г. Москву, создать при СНК УССР и ЦК КП(б)У комиссию в составе: заместителя Председателя СНК УССР – тов. Бажана Н. П. (председатель комиссии), членов комиссии: секретарь ЦК КП(б)У по кадрам тов. Спивак М. С., зам[еститель] зав[едующего] отделом пропаганды и агитации ЦК КП(б)У тов. Литвин К. З., Вице-президент Академии наук УССР тов. Сапегин А. О.^{*1}, ученый секретарь Академии наук УССР тов. Шульга [З. П.].

2. Комиссии не позже 10 июня 1943 года представить на утверждение СНК УССР и ЦК КП(б)У план перевода учреждений Академии наук, в соответствии с установленным сроком перевода АН в г. Москву к 1 июля.

3. Обязать Народного комиссара торговли УССР тов. Борисова:

1) обеспечить питанием сотрудников АН УССР во время переезда из г. Уфы в г. Москву;

2) открыть специальную столовую для обслуживания сотрудников АН УССР по нормам соответственно категориям этих сотрудников.

4. Обязать Наркомфин УССР, совместно с АН, до 10 июня 1943 года составить смету на затраты, связанные с переводом Академии в г. Москву, и представить на утверждение СНК УССР.

5. Разрешить Академии наук УССР с 10 июня 1943 года открыть специальный текущий счет в г. Москве.

Председатель Совета Народных Комиссаров УССР *Л. Корниец*
Секретарь Центрального Комитета КП(б)У *Н. Хрущев*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 643, арк. 42–43. Оригінал. Машинопис.

№ 87^{*2}

ПРОТОКОЛ ЗАСІДАННЯ УРЯДОВОЇ КОМІСІЇ В СПРАВІ ПЕРЕЇЗДУ АКАДЕМІЇ НАУК УРСР ДО м. МОСКВА^{*3}

19 червня 1943 р.
м. Уфа

Присутні: т. т. Бажан М. П. – голова Комісії, члени Комісії: Спивак М. С., Литвин К. З., Шульга З. П.

Присутні, запрошені на засідання Комісії: т. т. Гречуха М. С., академік О. В. Палладін, Борисов А. М., Грозін Б. Д., Рожанський П. П., Савченко О. І., Шоломін Ю. М., Швець І. Т.

^{*1} Так у документі.

^{*2} Див. док. № 85, 86.

^{*3} Заголовок документа.

1. Слухали: Про склад співробітників Академії наук УРСР, що мають переїждати до м. Москви. (Доп[овідає] Б. Д. Грозін).

Ухвалили: 1. З списком співробітників Академії наук УРСР для переїзду до м. Москви, поданим Комісією Президії Академії наук, в кількості 385^{*1} співробітників, погодитись.

Список до цього додається^{*2}.

2. Просити Президію АН УРСР прискорити надіслання списків утриманців, що мають переїхати до м. Москви і розглянути на черговому засіданні Комісії.

3. Прийняти до відому, що в м. Уфі тимчасово залишаються такі установи Академії наук:

а) Музей ім. Шевченка³⁷;

б) рукописний відділ;

в) Бібліотека;

г) склади АН з майном, яке не може бути використано у м. Москві.

4. Просити Президію АН УРСР звернутися з клопотанням до РНК Башкирської АРСР про забезпечення згаданих установ та їх співробітників відповідними умовами для життя та роботи.

5. В зв'язку з переїздом Академії наук УРСР до м. Москви, просити Президію Академії допомогти кадрами кваліфікованих робітників оборонним підприємствам та учбовим закладам та з огляду на це максимально сприяти Всесоюзному комітетові в справах вищої школи при РНК Союзу РСР щодо відповідного розподілу таких кадрів.

2. Слухали: Постанову Виконавчого комітету Московської міської ради депутатів трудящих з 18 червня 1943 р. про приміщення для гуртожитків Академії наук УРСР. (Доп[овідає] З. П. Шульга).

Ухвалили: 1. Постанову Виконавчого комітету Московської міської ради депутатів трудящих про надання для гуртожитків Академії наук УРСР готелю «Новомосковська» взяти до уваги.

2. Просити міськраду:

а) виділити для потреб Академії наук 50% складських приміщень готелю;

б) ізолювати ресторан в нижньому поверсі, що залишається у розпорядженні адміністративно-госп[одарського] управління НКО СРСР, відкрити в цей ресторан хід з вулиці.

3. Доручити тов. Швець І. Т. до 22 червня [19]43 р. подати свої міркування щодо ремонтів, потрібних для підготовки готелю до зими.

4. Доручити уповноваженому Академії наук УРСР тов. Шульзі З. П. вжити належних заходів в справі адміністративно-господарчого обслуговування готелю «Новомосковська», після передачі його Академії.

3. Слухали: Про ремонт приміщень для розміщення інститутів АН УРСР. (Доп[овідає] проф. І. [Т.] Швець).

*1 Число вписано від руки.

*2 Загальний список у справі відсутній. Зберігаються окремі списки для переїзду по ешелонах, списки академіків і членів-кореспондентів з перерахуванням складу їхніх сімей, тощо.

Ухвалили: 1. Прийняти до відому повідомлення проф. Швець І. Т. про пропозиції житлоуправління міськради витратити на ремонт приміщень АН УРСР 116 тис. крб.

2. Доручити проф. Швець І. Т. до 22 червня [19]43 р., спільно з будівельною організацією, яка за вказівками міськради має провадити ремонт приміщень АН УРСР, переглянути цей кошторис, а також оглянути готель «Новомосковська» щодо ремонту його і свої міркування подати на розгляд Урядової комісії.

3. Доручити уповноваженому АН УРСР тов. Шульзі З. П. подати на розгляд Урядової комісії проект графіка переїзду інститутів АН УРСР, залежно від готовності приміщень після ремонту, а також проект розміщення інститутів АН УРСР в приміщеннях, переданих Академії.

4. Слухали: Про забезпечення побутових потреб співробітників Академії наук УРСР у м. Москві. (Доп[овідає] З. П. Шульга).

Ухвалили: 1. Інформацію про заходи для забезпечення побутових потреб співробітників Академії наук у м. Москві прийняти до відому.

2. Погодитись з пропозицією про прикріплення співробітників Академії наук УРСР до продовольчого магазину Академії наук СРСР.

Піднести клопотання перед Президією Академії наук СРСР про задоволення цієї пропозиції.

3. Наркомторгівлі УРСР (тов. Борисов А. М.) вжити відповідних заходів щодо забезпечення співробітників АН УРСР харчами під час переїзду до м. Москви.

4. Тов. Середенко М. М. на черговому засіданні Урядової комісії доповісти про заходи щодо організації їдальні для співробітників Академії наук УРСР, до 25 червня скласти списки співробітників на постачання і передати Наркомторгу УРСР, вжити заходів в справі організації вагону-ресторану в ешелонах під час переїзду співробітників Академії наук УРСР до м. Москви.

5. Слухали: Поточні справи.

а) Лист НКШ СРСР про план заявки на вагони для переїзду Академії наук УРСР до м. Москви. (Доп[овідає] тов. З. П. Шульга).

Ухвалили: Повідомити НКШ СРСР (начальник Центрального пасажирського управління) про те, що терміни подачі вагонів будуть визначені після надання Московською міськрадою приміщень для інститутів і житла співробітників Академії наук УРСР і не пізніше, як за 10 днів до відправки першого ешелона.

Слухали: б) Про автомашини для потреб Академії наук УРСР у м. Москві. (Доп[овідає] тов. З. П. Шульга).

Ухвалили: 1. Просити керівника справами РНК УРСР – тов. Савченка О. Л. вжити заходів щодо задоволення заявки РНК УРСР на автомашини для Академії наук УРСР.

2. Просити РНК УРСР виділити для потреб Академії наук у тимчасове користування одну легкову і одну вантажну автомашини.

Голова Комісії *М. Бажан*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 130, арк. 5–6а. Оригінал. Машинопис.

**З ЛИСТА АКАД. АН УРСР ТА АН СРСР В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
ДО АКАД. АН УРСР Б. І. ЧЕРНИШОВА ПРО ПУБЛІКАЦІЮ
ПРАЦЬ У ВИДАННЯХ АН УРСР**

26 червня 1943 р.
м. Борове

Дорогой Борис Исидорович!

[...] *1 Я послал [А. А.] Богомольцу 20 июня в Москву через Лабораторию геохимических проблем (с оказией) мою статью для юбилейного сборника: «Из воспоминаний: 1) Первый год Украинской академии наук (1918–1919)»; 2) «Послеловие (1921–1926)».

На днях перешлю ему и другие воспоминания из этого времени: «Из воспоминаний. К истории создания Академии наук Украины в Киеве» проф. Б. Л. Личкова. Мне кажется, эти воспоминания тоже следовало бы поместить в сборник, т. к. они объясняют инцидент с [М. С.] Грушевским.

В июле или в начале августа собираюсь в Москву и тогда передам все те документы, которые были присланы мне [В. И.] Липским с моими бумагами и вещами.

Сейчас здесь хорошо работаю.

Всего лучшего. Ваш В. Вернадский

НБУВ, ІА, ф. 210, оп. 3, спр. 17, арк. 3–3 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 89 *2

**УКАЗ ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ БАРСР ПРО НАГОРОДЖЕННЯ
СПІВРОБІТНИКІВ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР ПОЧЕСНИМИ
ГРАМОТАМИ ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ БАРСР**

28 червня 1943 р.
м. Уфа

За большую плодотворную деятельность в деле мобилизации природных богатств и в области социально-культурного строительства Башкирии наградить Почетной грамотой Президиума Верховного Совета Башкирской АССР:

1). Богомольца Александра Александровича – Президента Академии наук УССР;

2). Будникова Петра Петровича – академика;

3). Власюка Петра Антиповича – члена-корреспондента;

*1 Знято інформацію з проханням про працевлаштування І. Д. Старинкевич-Борнеман.

*2 Див. док. № 91.

- 4). Воблого Константина Григорьевича – академика;
- 5). Заболотного Владимира Игнатьевича – члена-корреспондента Академии архитектуры СССР;
- 6). Макова Константина Ивановича³⁸ – доктора геолого-минералогических наук;
- 7). Палладина Александра Владимировича – Вице-президента Академии наук УССР;
- 8). Пидопличко Николая Макаровича – кандидата биологических наук;
- 9). Ролла Якова Владимировича – члена-корреспондента;
- 10). Сапегина Андрея Афанасьевича – Вице-президента Академии наук УССР;
- 11). Сухомела Георгия Иосифовича – члена-корреспондента;
- 12). Тычину Павла Григорьевича – академика;
- 13). Фиалкова Якова Анатольевича – профессора;
- 14). Францевича Ивана Никитича – члена-корреспондента;
- 15). Чернышева Бориса Исидоровича – Вице-президента Академии наук УССР.

Председатель Президиума Верховного Совета
БАССР *Р. Ибрагимов*
И[сполняющий] о[бязаности] секретаря Президиума Верховного Совета
БАССР *Х. Мустафина*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 124, арк. 16–16 зв. Засвідчена копія.
Машинопис.

№ 90

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА СЕКРЕТАРІАТУ РНК УРСР ДО ГОЛОВИ РНК УРСР Л. Р. КОРНІЙЦЯ ПРО ВІДНОВЛЕННЯ АСПІРАНТУРИ В АН УРСР

*Липень 1943 р.
м. Москва*

До початку Вітчизняної війни при інститутах Академії наук УРСР існував інститут кандидатської та докторанської аспірантури.

З евакуацією Академії наук УРСР в м. Уфу аспірантура припинила свою роботу – фактично самоліквідувалася. Про припинення роботи аспірантури Академії наук рішення Раднаркому УРСР не було.

Президія Академії наук УРСР підняла клопотання перед Раднаркомом УРСР про відновлення в інститутах Академії наук роботи аспірантури з 1 серпня 1943 року.

На організацію та утримання аспірантури до кінця 1943 року, відповідно представленого кошторису, потрібно буде 500 тис. карбованців.

Ураховуючи важливість питання щодо підготовки науково-дослідних працівників, вважаю за необхідне підтримати клопотання Академії наук УРСР і прошу

прийняти рішення РНК УРСР про відновлення роботи аспірантури Академії наук УРСР, починаючи з 1 серпня 1943 року. Проект додається^{*1}.

Пом[ічник] зав[ідувач] Секретаріатом РНК УРСР *Воскобойник*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 643, арк. 52. Оригінал. Машинопис.

№ 91^{*2}

**ПРОТОКОЛ ЗАСІДАННЯ ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ПРО
НАГОРОДЖЕННЯ АКАДЕМІЇ НАУК УРСР ПОЧЕСНОЮ
ГРАМОТОЮ ВЕРХОВНОЇ РАДИ БАРСР**

*21 серпня 1943 р.
м. Москва*

Слухали: Повідомлення акад. О. О. Богомольця про нагородження Верховною Радою БАРСР Академії наук УРСР Почесною грамотою.

Ухвалили: Висловити Президії Верховної Ради БАРСР щирю подяку за відзначення роботи Академії наук і одночасно висловити подяку Раді Народних Комісарів БАРСР, Башкирському обкому ВКП(б) і Верховній Раді БАРСР за допомогу, якою з їх боку користувалася Академія наук УРСР на протязі двох років перебування в Уфі.

Президент Академії наук УРСР академік *О. О. Богомолець*
В. о. Вченого секретаря Президії АН УРСР
чл[ен]-кореспондент *Б. Д. Грозін*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 117, арк. 223. Оригінал. Машинопис.

№ 92

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА УПОВНОВАЖЕНОГО ПРЕЗИДІЇ АН УРСР
М. М. СЕРЕДЕНКА ДО ЦК КП(б)У ПРО РЕЗУЛЬТАТИ
ОБСТЕЖЕННЯ СТАНУ ПРИМІЩЕНЬ ТА ОБЛАДНАННЯ
ІНСТИТУТІВ АКАДЕМІЇ У ЗВІЛЬНЕНОМУ ХАРКОВІ**

*10 вересня 1943 р.
м. Харків*

До евакуації, тоєсть до 20 октября 1941 г., в г. Харькове существовало 3 крупных научно-исследовательских института Академии наук УССР, а именно:

^{*1} Згаданий документ не публікується.

^{*2} Див. док. № 89.

1. Институт энергетики, руководимый академиками [В. М.] Хрущевым и [Г. Ф.] Проскурой (в Киеве имелся филиал Института энергетики).

2. УФТИ – Украинский физико-технический институт, руководимый в научном отношении академиком [А. И.] Лейпунским.

3. Институт черной металлургии, руководимый академиком [М. В.] Луговцовым.

Основной коллектив сотрудников вышеперечисленных институтов в период оккупации выехал в различные города, эвакуировав с собой частично и оборудование Институтов. УФТИ в настоящее время находится в г. Алма-Ата. Институт энергетики – в гг. Копейске и Уфе. Институт черной металлургии – в гг. Свердловске и Уфе.

Помещения институтов и значительная часть оборудования осталась в г. Харькове. В настоящее время эти институты находятся в следующем состоянии:

1. Институт энергетики АН УРСР

Институт помещается на Каплуновской ул. № 4. Здание Института находится в совершенно исправном состоянии. Никаких повреждений нет. Центральное паровое отопление требует лишь незначительного текущего ремонта.

Остальное имущество Института полностью сохранилось и в настоящее время несколько пополнилось. Библиотека Института также значительно увеличилась.

Во время оккупации Институт, по существу, находился в состоянии консервации.

При Институте собрана группа (10 человек) теплотехников, которых можно эффективно использовать при восстановлении энергетического хозяйства предприятий г. Харькова.

В настоящее время коллектив Харьковского филиала Института энергетики проводит очень полезную работу по заданию горсовета, проводя исследование энергетического хозяйства промышленных и коммунальных предприятий г. Харькова.

В настоящее время обследовано свыше 100 предприятий и выводы переданы Горплану. По просьбе Харэнерго Институт приступил к организации курсов работников энергоустановок (кочегары, машинисты, электромонтеры) по обслуживанию восстанавливаемых энергоустановок г. Харькова.

Конечно, все это не научно-исследовательская работа, но это та срочная практическая помощь, в которой очень нуждается при восстановлении промышленности г. Харькова.

При восстановлении энергохозяйства г. Харькова и всех освобожденных районов Украины возникает острейшая необходимость в высококвалифицированной консультации или практической помощи, поэтому воссоздание в г. Харькове мощного Института энергетики диктуется самой жизнью. Материальная база Института (помещение, оборудование, библиотека) имеется, поэтому сейчас необходимо решать вопрос о переводе всего Института или основной его части во главе с директором, профессором И. Т. Швецом, из г. Копейска в г. Харьков.

Об этом я писал в докладных записках Президенту и Вице-президенту Академии наук УССР и, по-видимому, решение Президиума АН УССР по этому вопросу в ближайшее время состоится.

II. УФТИ

Основной штат научных работников УФТИ эвакуировался в Алма-Ату и в г. Уфу (группа академика [А. И.] Лейпунского), но значительная часть оборудования осталась в здании УФТИ (по Юмовской улице) невывезенной.

Во время оккупации бывший сотрудник Института Гаутерманс (арестованный органами НКВД в 1938 году) приехал 4 ноября 1941 года из Германии и передал УФТИ в ведение германского Министерства воздушного флота, назначив директором инженера-химика капитана Эберта.

В Институте была организована работа следующих лабораторий.

1. Электро-магнитных колебаний – руководитель кандидат физ[ико]-матем[атических] наук т. Леляков. Эта лаборатория была немцами засекречена и вывезена изменником Леляковым при первом отходе немцев в г. Мюнхен.

2. Радиоактивная лаборатория, руководимая кандидатом физ[ико]-матем[атических] наук Браиловским (Браиловский выехал в г. Мюнхен).

3. Вакуумная лаборатория.

4. Химическая лаборатория, привезенная вместе со штатом немцами из г. Воронежа.

5. Физико-химическая лаборатория во главе с профессором Кульвагевым из г. Воронежа, эвакуировавшегося из г. Харькова в г. Львов.

6. Математическая группа из математиков Харьковского и Воронежского университетов (профессор [А. К.] Сушкевич, проф[ессор] Баженов и друг[ие]).

Также работали различные мастерские и лаборатории по производству пищевой соды, просорушка, мельница и друг[ие].

При втором отходе из г. Харькова немцы предложили готовить к эвакуации имущество Института и особенно большого генератора Ван-де-Графа, но коллектив Института не выполнил этих указаний и все громадное имущество Института, за исключением лабораторий электро-магнитных колебаний и радиоактивной, осталось в полной сохранности в г. Харькове.

Таким образом, в настоящее время состояние УФТИ следующее:

1. Из 14 зданий, принадлежащих Институту, вполне сохранилось 11 зданий.

Немцы взорвали вестибюль главного корпуса, но все подвальные помещения и основные помещения первого и второго этажей остались целыми. Немцы также сожгли половину одного жилого дома (всего имеется 4 жилых дома). Здание детского сада также имеет повреждения.

2. Основное оборудование из того, которое осталось в г. Харькове в 1941 году, сохранилось.

3. В Институте в настоящее время работает 21 человек, главным образом научно-вспомогательный персонал.

При Институте работает лаборатория производства пищевой соды, с выпуском 70 кг соды на месяц (производственная мощность лаборатории 30–40 кг в день (лаборатория работает с большим недогрузом). При получении электроэнергии можно продолжить работу мельницы и крупорушки. Конечно, эти отрасли производства никакого отношения не имеют к работе Физико-технического института Академии наук, но поскольку они существуют в данное время, я не счел нужным прекращать их деятельность до прибытия в Институт директора Института, которого Президент АН УССР в ближайшее время должен прислать в г. Харьков.

При современном состоянии служебных и жилых помещений Института и оборудования, вполне целесообразно решать вопрос о переводе УФТИ из Алма-Аты и Уфы в г. Харьков.

О всем этом Президиум АН УССР мною поставлен в известность.

III. Институт черной металлургии

Институт не имел своего основного помещения, размещался на территории различных учреждений институтов.

В настоящее время эти помещения сохранились (дом Партпропаганды, Институт прикладн[ой] химии, Инстит[ут] металлов и друг[ие]), но оставшееся имущество Института совершенно исчезло. Сохранилось только то имущество, которое было вывезено в г. Уфу.

Целесообразность возвращения Института черной металлургии или основной группы работников, связанных с вопросами восстановления черной металлургии Украины, должна быть рассмотрена Президиумом АН УССР при консультации Наркомчермета.

Выводы.

Институт энергетики и Физико-технический институт Академии наук УССР должны быть в самом ближайшем времени в своем полном составе переведены в г. Харьков, основная материальная база для их работы имеется.

Институт черной металлургии также из Свердловска и Уфы должен быть переведен в г. Сталино или г. Харьков, но этот вопрос желательно в г. Харькове не решать, а решать в г. Москве вместе с Наркомчерметом.

В ЦК КП(б)У и СНК УССР принять решения по указанным институтам после получения мнения А. А. Богомольца и Президиума АН УССР по данному вопросу.

Для проведения текущей работы прошу выдать Институту энергетики и УФТИ или на мое имя 5000 руб. (пять тысяч руб.) – оплата перевозки мебели, дров и друг[ие] работы.

Уполномоченный Президиума АН УССР
кандидат экономических наук *[Н. М.] Середенко*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 943, арк. 99–101. Оригінал. Машинопис.

№ 93^{*1}

ПОСТАНОВА БЮРО КОПЕЙСЬКОГО МІСЬКОГО КОМІТЕТУ ВКП(б) ПРО ПІДСУМКИ РОБОТИ ІНСТИТУТУ ЕНЕРГЕТИКИ АН УРСР ЗА ЧАС ЙОГО ПЕРЕБУВАННЯ В ЕВАКУАЦІЇ У м. КОПЕЙСЬК

*4 жовтня 1943 р.
м. Копейськ*

Бюро Копейского городского комитета ВКП(б), подводя итоги двухлетней научной и научно-технической деятельности Института энергетики Академии наук УССР за время пребывания его в г. Копейске Челябинской области (с ноября 1941 г. по сентябрь 1943 г.), – отмечает:

1. Институт за это время под руководством дирекции и партийной организации выполнил большую по объему и важную по ее оборонному и народнохозяйс-

^{*1} Див. док. № 128.

твенному значению научно-исследовательскую работу, направленную на разрешение отдельных задач, выдвинутых оборонными^{*1} предприятиями, угольными шахтами и электростанциями Урала.

2. Из общего числа выполненных Институтом работ, Бюро г[ородского] к[омитета] ВКП(б) отмечает как особо важные по своим результатам следующие работы:

а) комплекс работ по модернизации, реконструкции и рационализации энергетического и воздушного хозяйства на крупнейших угольных шахтах Челябинского бассейна – № 7/8, 4/6, 21/23, 22, выполненных под руководством профессора [А. Л.] Матвеева, старших научных сотрудников [Л. С.] Шмуглякова и [А. Н.] Миляха, при участии т. т. [Л. И.] Романюка, [М. П.] Масина, [С. С.] Тарасенко и др.;

б) рациональный топливный баланс Челябинской и Курганской областей, выполненный под руководством профессора [И. Т.] Швеца и профессора [И. И.] Чернобыльского, при участии сотрудников Института и Челябинского облплана;

в) работы в области гидропередачи и гидромурфт для боевых транспортных машин, выполненные академиком [Г. Ф.] Проскура;

г) комплекс работ по модернизации, реконструкции и рационализации энергетического хозяйства заводов ЧТЗ им. Кирова, № 78, им. Орджоникидзе, № 25 им. Кирова, № 258 и др., выполненные под руководством профессора [А. Л.] Матвеева, старших научных сотрудников [А. Н.] Миляха, [Ф. Т.] Марковского, [Л. С.] Шмуглякова, [Л. В.] Цукерника, [М. И.] Цейтлина, [В. Н.] Еременко³⁹ и младших сотрудников [М. П.] Масина и др.;

д) работы в области компаундирования синхронных машин и внедрения его на уральских электростанциях, выполненные под руководством старшего научного работника [Л. В.] Цукерника;

е) работы в области скоростной газификации местных топлив и перевода промышленных печей с жидкого топлива на местные твердые, выполненные под руководством профессора [М. А.] Кондака;

ж) работы по методике и экспериментальному нормированию электропотребления на заводах металлообрабатывающей промышленности, выполненные под руководством профессора [А. Л.] Матвеева, при участии ст[аршего] научного сотрудника [Ф. Т.] Марковского, [М. И.] Цейтлина и др.;

з) работа по использованию тепловых перепадов в промышленных котельных с целью переработки электроэнергии, выполненная под руководством профессора [И. Т.] Швеца, при участии старш[его] научного сотрудника [В. Н.] Еременко, [М. И.] Цейтлина.

и) работы по исследованию и конструированию механического выпрямителя переменного тока, выполненные ст[аршими] науч[ными] сотрудниками [С. М.] Фертником и [М. М.] Таращанским;

к) работы по исследованию проводимости глубоко-промерзающих грунтов, выполненные ст[аршим] научн[ым] сотрудником [А. Л.] Вайнером, а также ряд других работ, успешно внедренных в промышленность.

Исходя из этого, Бюро г[ородского] к[омитета] ВКП(б) постановляет:

1. Отметить успехи в научно-исследовательской работе следующих сотрудников Института:

Лауреата Сталинской премии, академика Г. Ф. Проскуры,

*1 Підкреслено в документі.

директора Института, профессора
доктора технических наук, профессора
профессора
ст[аршего] научн[ого] сотрудника

— » —
— » —
— » —

И. Т. Швеца,
М. А. Кондака,
А. Л. Матвеева,
Ф. Т. Марковского,
А. Н. Миляха,
Л. С. Шмуглякова,
Л. В. Цукерника

Просить Президиум Академии наук УССР отметить достижения в работе этих товарищей в приказе по Академии наук УССР.

2. Бюро г[ородского] к[омитета] ВКП(б) с большим удовлетворением приветствует решение Совнаркома Союза ССР о переезде Института на Украину, где Институт с еще большими возможностями сумеет развивать свою научно-исследовательскую деятельность, направленную, в первую очередь, на восстановление энергетического хозяйства в освобожденных областях Советской Украины, и рекомендует дирекции и парторганизации Института сохранить на дальнейшее время научно-технические связи с уральской промышленностью.

3. План переезда Института энергетики, представленный дирекцией, утвердить.

Поручить секретарю Сталинского р[айонного] к[омитета] ВКП(б) т. Гридневу, зам[естителю] секретаря г[ородского] к[омитета] ВКП(б) по промышленности т. Севостьяненко обеспечить выполнение мероприятий по плану переезда.

Настоящее решение направить для сведения Президиуму Академии наук УССР и Центральному Комитету КП(б)У.

П[одлинник] п[одписал]: секретарь
Копейского горкома ВКП(б) *С. Пилипец*
Верно: пом[ощник] секретаря *В. Нестеров*

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 76, спр. 1430, арк. 75–75 зв. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 94

ПОСТАНОВА РНК УРСР ПРО ВІДНОВЛЕННЯ РОБОТИ АСТРОНОМІЧНОЇ ОБСЕРВАТОРІЇ АН УРСР У м. ПОЛТАВА

18 жовтня 1943 р.
[м. Москва]^{*1}

Рада Народних Комісарів УРСР постановляє:

1. Затвердити постанову виконкому Полтавської обласної ради депутатів трудящих від 10 жовтня 1943 року № 12 про відновлення роботи Астрономічної обсерваторії Академії наук УРСР в м. Полтаві.

*1 Місце складання документа встановлено за діловодною поміткою в архівній справі.

2. Зобов'язати виконком Полтавської облради забезпечити Обсерваторію паливом на весь зимовий період, а також виділити для співробітників Обсерваторії потрібну кількість квартири та приміщення для організації майстерень.

Заступник Голови Ради Народних Комісарів УРСР *В. Старченко*
Керуючий справами Ради Народних Комісарів УРСР *О. Савченко*

Оригіналові відповідає: підпис *¹

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 116, арк. 1. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 95

ЛИСТ ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ДО ВІДДІЛУ ПРОПАГАНДИ ТА АГІТАЦІЇ ЦК КП(б)У ПРО ВІДРЯДЖЕННЯ ГРУПИ СПІВРОБІТНИКІВ АКАДЕМІЇ У РОЗПОРЯДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДЛЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ВПОРЯДКУ- ВАННЯ ПРИМІЩЕНЬ АКАДЕМІЇ У м. КИЇВ

30 жовтня 1943 р.
м. Москва

Відповідно до Ваших порад Президія Академії наук УРСР надсилає групу співробітників Академії: т. т. Шокола О. А. (керівник групи), Тарнавського М. Д. та Русакова С. В. для відрядження їх у розпорядження відповідних організацій Київської області.

Президія Академії наук УРСР доручає згаданій групі за першої нагоди відвідати м. Київ для господарчого впорядкування службових приміщень, які до евакуації належали Академії наук в м. Києві.

Просимо допомогти групі т. Шокола О. А. належно виконати доручення Президії Академії наук УРСР.

В. о. Президента АН УРСР академік *О. В. Палладін*
Вчений секретар Президії АН УРСР *З. П. Шульга*

На документі помітка: «Т[ов]. Савченко. Прошу допомогти відправити призначених. Підпис *¹».

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 70, спр. 46, арк. 204. Оригінал. Машинопис.

*¹ Підпис нерозбірливий.

**ПРОТОКОЛЬНА ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ПРО
ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПЛАНУ РЕЕВАКУАЦІЇ УСТАНОВ
АН УРСР В УКРАЇНУ**

*12 листопада 1943 р.
м. Москва*

Президія Академії наук УРСР ухвалює:
просити Раду Народних Комісарів Української РСР затвердити план реєвакуації інститутів і інших закладів Академії наук УРСР на Україну в такому вигляді:

1. На час перебування Академії наук УРСР у м. Москві і під час переїзду її на Україну зберегти існуючу структуру інститутів і інших закладів Академії.

2. Вважати, що всі інститути і інші заклади Академії наук УРСР повинні бути розміщені у м. Києві. Тимчасово, на перші роки після закінчення війни, залишити:

- а) Інститут фізики – у м. Харкові;
- б) Гравіметричну обсерваторію – у м. Полтаві.

3. негайно розпочати підготовку і після повернення до м. Києва відновити роботу таких інститутів, що існували в м. Києві до війни:

По Відділу суспільних наук:

- а) Інститут економіки;
- б) Інститут історії України;
- в) Інститут української літератури ім. Т. Г. Шевченка;
- г) Інститут мовознавства, надавши йому ім'я [О. О.] Потебні;
- д) Інститут археології;
- е) Кабінет по вивченню єврейської радянської літератури, мови і фольклору.

По Відділу фізико-хімічних і математичних наук:

- а) Інститут хімії з основними відділами: органічної і неорганічної хімії;
- б) Інститут геологічних наук;
- в) Інститут математики;
- г) Інститут фізичної хімії з новим відділом фіз[ико]-хім[ічних] силікатів.

По Відділу біологічних наук:

- а) Інститут клінічної фізіології;
- б) Інститут біохімії;
- в) Інститут ботаніки;
- г) Інститут зоології;
- д) Інститут мікробіології ім. акад. Заболотного;
- е) Інститут гідробіології;
- ж) Карадагська^{*1} біологічна станція (в Криму).

По Відділу технічних наук:

- а) Інститут електрозварювання;
- б) Інститут енергетики;

*1 Тут і далі – так у документі.

- в) Інститут будівної*¹ механіки;
- г) Інститут гідрології;
- д) Інститут чорної металургії;
- е) Інститут горної*¹ механіки.

По Президії Академії наук УРСР:

- а) Бібліотека Академії наук УРСР;
- б) Видавництво Академії наук УРСР.

4. Просити Раднарком УРСР санкціонувати організацію у м. Києві таких нових інститутів та закладів Академії наук УРСР:

- а) Інституту історії українського мистецтва;
- б) Інституту фольклору і етнографії;
- в) Інституту фізіології рослин⁴⁰;
- г) Інституту металознавства;
- д) Центрального республіканського ботанічного саду;
- е) Лабораторії проблем швидкісних машин і механізмів⁴¹;
- ж) Лабораторії високоякісних чавунів та спец[іальних] стопів;

з) При Відділі суспільних наук 4 комісії по складанню: Української [радянської] енциклопедії; Історії українських міст [і сіл]; Історії української науки та Комісію філософії і права.

5. Встановити дві черги у переїзді інститутів та інших закладів Академії наук УРСР до м. Києва:

1 черга: Президія Академії наук УРСР, інститути суспільних наук, Інститут клінічної фізіології та Інститут геологічних наук.

2 черга: інститути Відділу фізико-хім[ічних] та математичних наук, інститути Відділу технічних наук, інститути Відділу біологічних наук, Видавництво і Бібліотека Академії наук УРСР.

6. Просити Раднарком УРСР встановити час переїзду Академії наук УРСР до м. Києва залежно від умов, потрібних для цього.

Віце-президент Академії наук УРСР академік *Б. І. Чернишов*
Вчений секретар Президії АН УРСР *З. П. Шульга*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 1524, арк. 51–53. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 97

**ПРОТОКОЛЬНА ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ПРО
ПЕРЕВЕДЕННЯ СПІВРОБІТНИКІВ ІНСТИТУТІВ ВІДДІЛУ
ТЕХНІЧНИХ НАУК НА РОБОТУ ДО м. ХАРКІВ**

2 грудня 1943 р.
м. Уфа

Президія Академії наук УРСР стверджує доповідь академіка Г. Ф. Проскури та ухвалює:

*¹ Тут і далі – так у документі.

1. Перевести на тимчасову роботу до м. Харкова співробітників інститутів Відділу технічних наук, згідно списку, що до нього додається*¹.

2. Утворити комісію з післявоєнних проблем техніки; зобов'язати Відділ технічних наук подати склад комісії та план її роботи на затвердження Президії.

3. Для реалізації переведення співробітників інститутів Відділу технічних наук АН УРСР до м. Харкова вважати за потрібне вжити таких заходів:

а) просити Раду Народних Комісарів УРСР затвердити цю постанову;

б) відрядити до Ради Народних Комісарів УРСР до м. Харкова голову Відділу технічних наук АН УРСР акад. Г. Ф. Проскуру та в. о. вченого секретаря Відділу технічних наук Г. В. Карпенка⁴² для доповіді в РНК УРСР з цього приводу;

в) звернутися до РНК УРСР з проханням надати житлову площу для співробітників АН УРСР, що переводяться до м. Харкова;

г) звернутися до РНК УРСР з проханням виділити для потреб інститутів АН УРСР, що переводяться до м. Харкова, автотранспорт;

д) утворити при Інституті енергетики фінансово-господарчий відділ для обслуговування всіх інститутів Відділу технічних наук в м. Харкові. Зобов'язати директора Інституту енергетики проф. І. Т. Швеця простежити за виконанням цієї постанови;

е) зобов'язати Фізико-технічний інститут АН УРСР виділити для наукових співробітників інститутів Відділу технічних наук, що переводяться до м. Харкова, 15 квартир (кількістю не менше як 45 кімнат).

Президент Академії наук УРСР академік *О. О. Богомолець*
В. о. вченого секретаря [Президії] *Г. В. Карпенко*
Згідно: зав[ідувач] Секретаріату АН УРСР *В. К. Янович*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 117, арк. 271. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 98

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ГОЛОВИ ПЛАНОВОЇ КОМІСІЇ АН УРСР ПРОФ. П. Т. МАРКОВСЬКОГО ПРО СТАН ІНСТИТУТІВ АКАДЕМІЇ ПІСЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ м. КИЇВ ВІД НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

8 грудня 1943 р.
м. Київ

Під час тимчасової німецької окупації м. Києва інститути Академії наук пережили 2 етапи. В перший з цих етапів [представники] української шовіністичної групировки намагалися на базі інститутів Академії наук УРСР створити свою Академію, але швидко були розігнані німцями, з повною консервацією Академії. Під час другого етапу частина інститутів Академії була забрана під свою оруду Дослі-

*¹ Згаданий документ не публікується.

дчим с[ільсько]-г[осподарським] [інститутом] Центрального Рейхскомісара (Інститут ботаніки, Зоології, Гідробіології), частина перебувала у віданні Генералкомісаріата м. Києва (Інститут хімії, Хем[ічної] технології, Геології, Бібліотека), частина – так і не поновила свого існування після консервації (всі гуманітарні інститути).

Не аналізуючи роботи інститутів за час тимчасової німецької окупації, відзначимо лише, що всі ці інститути стали під загрозу суцільного їх знищення під час німецької евакуації м. Києва. Тільки раптовість звільнення м. Києва від німецьких окупантів захистила їх будинки, що ж до їх обладнання, бібліотек та ін[шого], то тут значну ролю відіграла поведінка співробітників кожного інституту зокрема та їх ставлення до вивозу німцями народного майна. В тих випадках, коли такого вивозу не хотіли і заховували майно від німців – інститут сховався більше, в тих же випадках, коли опору не було, коли співробітники самі допомагали евакуації, інститут виходив майже цілком зруйнований.

В цілому треба відзначити, що всі академічні будинки залишилися не зруйнованими і тільки в більшій чи меншій мірі пограбовані.

Характеризуючи стан кожного інституту зокрема, треба відзначити таке:

1. Інститут ботаніки

Будинок, де міститься Інститут ботаніки АН УРСР по вул. Чудновського № 2, зберігся досить добре, але розривом снарядів побито майже всі вікна, тому потрібно остеклити майже всі вікна в Інституті.

Бібліотека: німці вивезли 2977 випусків російської і чужоземної періодики та 6747 корішкових одиниць монографій російської та чужоземної. Таким чином, російської періодики і монографій залишилось 1/3 числа всього складу книжок всієї Бібліотеки. З чужоземної взято менше, але взято всі старі*¹ друки – Неді і багато інших.

Технічні і наукові оснащення. Майже вся оптика вивезена в Уфу, так що по поверненні в Київ Інститут буде забезпечений оптикою. Зараз Інститут має деякі насіннові фонди, хемікалії та реактиви, що залишилися. Для нормальної роботи експериментальних лабораторій потрібно придбати реактиви, хемікалії, устаткування тощо.

Особливо великим мінусом для роботи відділів систематики й геоботаніки рослин є вивезення німцями з Інституту: 1) гербарію [І. І.] Шмальгаузена – 173 пачки і 2) гербарію української флори – 532 пачки, 3) гербарію флори України, приблизно 60 000 герб[арних] листків. Разом 105 650 гербарних листків. [...]»²

2. Інститут зоології

Приміщення Інституту зоології пошкоджено небагато, треба зашклити тільки вікна та полагодити побиту меблю й вітрини. Бібліотека Інституту вивезена більше як наполовину (вивезено 6600 кн[иг]), причому особливо пошкоджені комплекти періодичних видань, з яких частину вивезено зовсім. Німцями вивезені майже

*¹ Слово «старі» вписано поверх рядка.

*² Тут і далі – знято відомості про співробітників Інститутів. Див. Додатки: «Список наукових співробітників АН УРСР (1941–1945)».

всі російські відбитки журнальних статтів, енциклопедії, бібліографічні видання, майже вся література по захисту рослин, коштовні монографії тощо.

Німці, грабуючи Інститут зоології АН УРСР, вивезли всі фондові колекції Зоологічного музею. Взято одних наукових шкірок по птахам до 20 000 екземплярів, тисячі примірників по ссавцям. Ці зазначені наукові матеріали містились в 128 спеціальних шафах, які були без спеціальної упаковки відправлені на Познань. По-варварськи були вивезені сотні тисяч екземплярів бабочок в 17 шафах. Понад 100 000 примірників мурашок, колекція, зібрана відомим мірмікологом проф. [В. О.] Караваєвим, вивезена цілком. Всі ватні збори по комахам – 4 шафи, колекція по [па]укам проф. [О. Г.] Лебедева – 2 шафи. Взагалі треба сказати, що вивезено німцями всі фондові колекції Зоологічного музею АН УРСР за винятком спиртових матеріалів.

В цілому, одні фонди можна оцінити не менше як 300 000 крб. золотом. Крім фондів, німці забрали всі найцінніші обладнання Інституту зоології. Вивезли всю оптику (крім двох біноклів, які зберіглися на частній квартирі співробітника Інституту). Всю кращу мебель забрано, навіть брали і звичайні письмові столи, матеріальні шафи і прості стільці, все це з жадобою грузилось і вивозилось. Навіть взяли і витягли з футляра стінний годинник і те відправили на Познань. [...]*¹

Майже цілком вивезено все устаткування й бібліотеку відділу механіки розвитку тварин, евакуацією якого керував сам зав[ідувач] відділу проф. Б. І. Балінський. [...]*¹

3. Інститут мікробіології

Помешкання Інституту складається з двох основних корпусів, двох допоміжних менших будинків та Віварія. Всі ці будинки майже цілі, треба тільки зробити їх невеликий біжучий ремонт. Обладнання лабораторій майже цілком відсутнє, крім лабораторних меблів, які залишилися у достатній кількості. Спеціальне лабораторне обладнання цілком відсутнє, є тільки декілька термостатів та сушильних шаф. В Інституті є певна кількість хімічного лабораторного посуду та реактивів. Бібліотека Інституту в значній мірі вивезена. В Інституті залишено німцями біля 150–200 тонн вугілля. [...]*¹

4. Інститут біохімії

Будинок Інституту цілий, але потребує ремонту. Основне наукове обладнання Інституту вивезено було в 1941 р. в Уфу, те що залишилося – поламано, або вивезено німцями. Наявне тепер обладнання не може забезпечити розгортання наукової роботи. Реактивів схоронилося невелика кількість, зовсім відсутні щелочі*², кислота, спирти та органічні розчини. Бібліотека Інституту майже повністю вивезена. Під час німецької окупації зовсім зруйновані лабораторії 2 та 3 поверху, знято всі хімічні столи, витяжні шафи, водопровод та електрика. [...]*¹

5. Інституту геології

Будинок Інституту, разом з двірними будівлями цілі, але близько 10% шибок розбиті, частково поломані двері та рами. Німці вивезли: 1) біля 9/10 бібліотеки разом з картотекою, причому в Інституті залишилася майже виключно чужоземна література; 2) вивезені майже всі остеогічні експонати (разом з кістяком троганте-

*¹ Тут і далі – знято відомості про співробітників Інститутів. Див. Додатки: «Список наукових співробітників АН УРСР (1941–1945)».

*² Так у документі.

рія); 3) вивезені майже всі мінералогічні, частково палеонтологічні та палеоботанічні матеріали; 4) вивезено всі експонати з підроб[ного] каміння; 5) частину експонатів з відділу корисних копалин; 6) 5 картин ландшафтів різних епох; 6)^{*1} занавіски з вікон та значну кількість скла з вітрин.

З шліфувальної лабораторії вивезено 2 шліфувальних круга з моторами. З хімічної лабораторії вивезено калориметрична бомба, 2 пари аналітичної ваги та всі електронагрівальні прилади. Крім того, вивезено оптику, друкарські машинки, частину фотолабораторії, пантограф.

Треба відзначити, що крім цього вивезено кращі гарнітури (2) меблі з кабінетів дирекції, декілька книжних та колекційних шаф та тумби від низьких письмових та лабораторних столів.

В цілому Інститут сильно пограбовано, але більша частина музею-виставки схоронилася. Лабораторних меблів теж залишилося багато.

Інститут частково забезпечений паливом.

6. Інститут гідробіології

Будинок Інституту перебуває в цілком задовільному стані і потребує лише незначного і біжучого ремонту. Паливом Інститут забезпечений на всю зиму. Усі коштовні колекції, повний набір приладдя для проведення комплексних гідробіологічних та іхтіологічних досліджень, оптика (яку було придбано за часів німців) все схоронено. Схоронено також невеликий двигун для моточовна. Більша частина бібліотеки вивезена німцями, але те, що схоронили співробітники, може цілком забезпечити роботу Інститута на перший час, навіть без того майна, яке було евакуйовано в Уфу. [...]»^{*2}

7. Інститут електрозварювання

Інститут електрозварювання займає приміщення по вул. Короленка № 94. На терені цієї садиби розташовані: а) двохповерховий будинок Інституту, б) одноповерховий будинок, де були розташовані майстерні та механічна лабораторія, в) двохповерховий невеликий будинок, де були розташовані термічні печі та рентгенівська установка, г) підсобні приміщення (сараї, складські приміщення тощо). В теперішній час основні будинки Інституту не зруйновані і майже приведені до стану, в якому можуть перезимувати (замість розбитого скла вставлений дикт, опалення центральне виключено, водогінна система утеплена та ін.) Трансформаторний кіоск на 100 кВт перевірен[ий] і знаходиться в справному стані.

Щодо устаткування та обладнання, то воно знаходиться в такому стані: меблі в Інституті нема ніякої, всю меблю або зруйнували, або вивезли німці.

Машин, апаратів та іншого устаткування в Інституті теж немає. Його теж або зруйнували, або вивезли німці. На судоверфі знаходиться частина майна Інститута, а саме: бібліотека, частина хемлабораторії та електродне устаткування. Це майно по розпорядженню Сталінського райпарткома повинно бути повернуто Інституту, а до того часу його повинен охороняти завод. Але відвідування судоверфі показало, що це майно поступово розхищується.

^{*1} Так у документі. Потрібно «7)».

^{*2} Тут і далі – знято відомості про співробітників Інститутів. Див. Додатки: «Список наукових співробітників АН УРСР (1941–1945)».

8. Інститут хемічної технології

Інститут хемічної технології має в своєму складі 14 лабораторій та кабінетів, бібліотеку, склад реактивів та посуду, котельню, канцелярію та інші підсобні приміщення. Приміщення в доброму стані, не пошкоджені.

1. Прилади та лабораторне устаткування.

Не зважаючи на значну кількість вивезеного німецькими окупантами лабораторного устаткування, в Інституті лишилось обладнання, яке за подачі електрики та води дає змогу провадити дальшу наукову роботу. Лишилося 5 справних аналітичних терез, хеміко-технічні терези, разновіски, спектрометр, вакуум-сумішка, віскозиметр, обладнання для ведення аналітичних робіт, муфеля, електронагрівальні прилади тощо. Правда, це обладнання з огляду на поступ техніки в значній мірі застаріло і потребує частково його замінити та поновити.

2. Реактиви та посуд. Інститут теж забезпечено в значній мірі.

3. Бібліотека. Бібліотека німецькими загарбниками (в великій кількості книжок та комплектів журналів) була вивезена, але завдяки поповненню утворившейся бреші одержанням і перевезенням великої фахової бібліотеки акад. [В. Г.] Шапошнікова, бібліотеку можна вважати відновленою. До Німеччини виїхав акад. [В. Г.] Шапошников*¹.

9. Інститут хімії

Будинок Інституту перебуває в цілком задовільному стані. В Інституті залишились лабораторні меблі, досить багато реактивів, посуду. Точніших відомостей про Інститут поки немає. Силоміць німці вивезли акад. [В. О.] Плотникова*².

10. Інститут гідрології

Помешкання Інституту гідрології не зруйноване та майже не пошкоджене. Але будинок по вул. Артема № 45 закріплено за Наркоматом рибної промисловості і тому Інститут поки що безпритульний. Бібліотека Інституту схоронилася майже цілком в кількості 10 [000]–12 000 томів, але в хаотичному стані. В гідравлічній лабораторії збереглися лотки, трубопроводи, 2 бака, мотори та насоси зіпсовані. В лабораторії ґрунтів залишилося 3 аналітичних ваги (зіпсованих) та посуд. З меблів схоронилося лише незначна її частина. Паливом старе приміщення Інституту не забезпечено.

11. Інститут фізики

Будинок Інституту значно пошкоджений, немає зовсім шибок, в деяких місцях зірвана підлога тощо. Знято всі розподільчі щітки електросітки та вся силова електросітка. Будинок має майже нежилий вигляд. З меблів залишилося біля 70 шаф, 70 столів та 100 стільців, але таких, що вимагають ремонту. Залишене в Києві обладнання майстерень перевезено було на завод Артема та частково там схоронилося. Наукове обладнання, що залишилося в Києві, було перевезено німцями в Університет і все там загинуло. Бібліотека Інституту фізики та математики була перевезена до Бібліотеки АН, де й схороняється.

12. Інститут будівельної механіки

Помешкання Інституту не пошкоджено, за винятком кількох вибитих шибок та поламаних замків. З залишеного в Києві майна: 1) частина була перевезена до

*¹ Див. док. № 181.

*² Див. док. № 169.

КПІ, де був німцями організований Інститут металів, 2) частково було розібрано та заховано в помешканні Інституту та 3) прилад Шепка–Лазо частково залишився в Інституті, а частково був перевезений в Інститут металів. При німцях помешкання Інституту було зайнято наново організованою лабораторією будівельних матеріалів та бетона при Геологічному інституті, який устаткував там низку лабораторій (каменну, цементну, бетонову та зал гідравлічних пресів). Лабораторії ці устатковані низкою приладів, які цілком придатні для роботи, коли до них додати двигуни, які вивезли німці в кількості 23 штуки.

13. Гуманітарні інститути АН

Помешкання гуманітарних інститутів АН на бульварі Шевченка № 14 та Інституту економіки було занято німцями, а інститути викинуті. Меблі цих інститутів зникли, а бібліотеки майже повністю перенесені та заховані в Бібліотеці АН, чи у філологічному корпусі Університету.

14. Бібліотека АН

Фонди Бібліотеки АН УРСР розміщені в п'яти будинках. Головний будинок по вул. Короленка № 58-а (2 138 000 кн[ижкових] од[иниць]). Будинок Педагогічного інституту – бульвар Шевченка № 22 (900 000 кн[ижкових] од[иниць]). Братський монастир (Подол) – 710 000 кн[ижкових] од[иниць]. Філологічний корпус Київського університету – 700 000 кн[ижкових] од[иниць]. Софіївська церква (площа Героїв Перекопу) – 4 500 000 газет та 300 000 плакатів. Крім того, в Гостинному ряду на Подолі зберігаються 15 000 кн[ижкових] од[иниць]. Разом книжок – 4 513 000 кн[ижкових] од[иниць]; газет – 4 500 000; валянсія, плакатів та нот – 432 000.

Вибухами пошкоджено головний будинок Бібліотеки (Короленка № 58-а). В ньому вирвані двері та віконні рами, а також пошкоджено головний купол над читальним залом. У відділах стародруки та рукописи поламано всі коштовні обладнання відділів. Частково будинок приведено до ладу, але для нормального збереження фондів потрібно зашклити вікна та налагодити шкляний купол, через який сніг падає прямо до читального залу. Потрібно також замінити поламани двері во внутрішніх приміщеннях Бібліотеки. Решта будинків знаходяться в кращому стані і потребують дрібного ремонту.

Фонди Бібліотеки дуже пограбовані. На 1 грудня [19]43 р. встановлено, що німцями вивезено 123 000 кн[ижкових] од[иниць] з питань краєзнавства та статистики. Робота по виявленню кількості пограбованих книг продовжується.

Штат Бібліотеки на 1 грудня [19]43 р. складається з 56 робітників. Для тих завдань, що стоять перед Бібліотекою, він малий. Потрібно не менше 100 співробітників. Для опалення Бібліотеки малими переносними грубками (їх Бібліотека має 5) потрібно на зиму 30 склад[анок] дров.

Для нормального збереження^{*1} фондів та обслуговування читачів потрібно негайно зашклити вікна, налагодити двері та допомогти Бібліотеці в одержанні палива. Для до[у]комплектування фондів потрібно асигнувати не менше 35 000 крб. на перевезення до Бібліотеки фондів, зібраних шляхом концентрації.

Уповноважений Президіума^{*2} Академії наук УРСР [П. Т.] Марковський

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 128, арк. 1–10. Копія. Машинопис.

^{*1} Слово «збереження» вписано поверх закресленого слова «виявлення».

^{*2} Так у документі.

№ 99

**РОЗПОРЯДЖЕННЯ РНК СРСР ПРО ВІДНОВЛЕННЯ
ЛАБОРАТОРІЇ ІЗОТОПІВ В СТРУКТУРІ АН УРСР**

*[14 грудня 1943 р.]^{*1}
м. Москва*

1. Восстановить при Академии наук Украинской ССР Лабораторию по изотопии.
2. Обязать Наркомат цветной металлургии (т. Ломако), черной металлургии (т. Тевосян) и Наркомэлектропром (т. Кабанов) выделить Академии наук УССР материалы, согласно приложению № 1^{*2}.
3. Обязать Госплан СССР выделить из государственных резервов один токарный станок с мотором и инструменты по спецификации Академии наук УССР.

Верно: *Леонова*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 1524, арк. 34. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 100

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА УПОВНОВАЖЕНОГО ПРЕЗИДІЇ АН УРСР
М. М. ЩЕРБАКОВА ПРО ЗБИТКИ, ЗАВДАНІ НАЦИСТСЬКОЮ
ОКУПАЦІЄЮ ІНСТИТУТУ КЛІНІЧНОЇ ФІЗІОЛОГІЇ АН УРСР**

*[Грудень 1943 р.]^{*3}
м. Київ*

Институт клинической физиологии АН УССР в основном помещается в здании Института экспериментальной биологии и патологии Нар[одного] ком[иссариата] здрав[оохранения] УССР. Только отдел патологии помещается в Институте физики АН УССР.

За время немецкой оккупации в большей части здания Института экспериментальной биологии помещался Штадткомиссариат и менее одной трети (преимущественно операционные и прилегающие к ним комнаты) занималось Институтом экспериментальной медицины, в котором в основном работали оставшиеся сотрудники институтов Клинической физиологии и Экспериментальной биологии.

^{*1} Датовано за суміжними документами в архівній справі.

^{*2} Згаданий додаток, що містить перелік устаткування, інструментів і матеріалів, не публікується.

^{*3} Дату встановлено за протоколами Президії АН УРСР № 31 від 12 листопада 1943 р. та № 32 від 2 грудня 1943 р.

В настоящее время оба здания сохранились полностью и требуют только ремонта для приспособления их снова под лаборатории. Полностью требуют восстановления переделанные под канцелярию лаборатория патохимии, три гальванометрические комнаты, разобранная установка ультракоротких волн. Разобраны лабораторные столы с кранами для воды и водоотливами в серологической лаборатории и онкологической. Во всех лабораториях сняты вытяжные шкафы. Почти полностью сохранилась лаборатория проф. Сиротинина Н. Н., так как и во время немецкой оккупации она помещалась в тех же комнатах. Здание вивария также в основном сохранилось, если не считать поломанных дверей и внутренних замков.

Во всех зданиях до 300 выбитых стекол, но стекла во вторых рамах в большинстве целы.

Из мебели (лабораторные столы, стулья, кресла, диваны, шкафы) сохранились меньше половины и частью заменены привезенными из других зданий.

Из отдела патоанатомии (в Институте физики) все шкафы, в которых размещался музейный материал, вывезены немцами в Германию.

Из оборудования, стекла и реактивов сохранено около одной трети из оставшегося после эвакуации в Уфу. Сохранились все барокамеры, разобранный гальванометр Эйнтговена, разобранная установка УКВ, часть сушильных шкафов и термостатов и т. д.

Рентгенлаборатория разобрана и частично вывезена.

Библиотека, оставшаяся после эвакуации в Уфу, сохранилась почти полностью. К ней прибавилась библиотека Рентгенинститута.

Учет всего инвентаря в настоящее время проводится по Институту экспериментальной биологии и патологии, так как совершенно невозможно отделить инвентарь этих двух институтов. Институту экспериментальной биологии принадлежит основная база и имеется соответствующий штат.

В настоящее время отдел проф. Сиротинина [Н. Н.] работает в составе лабораторий – серологической (реакция Вассермана) и гематологической (производит стандартные сыворотки). Восстанавливается отдел нормальной физиологии (доц. Щербаков [Н. М.]) и отдел патанатомии (кандидат биол[огических] наук Шведкова-Роше [Т. С.]).

Из лабораторных животных сохранились: 1 баран, 10 морских свинок и 8 кроликов, из них 2 кролика со штаммом Броун–Пирса.

Запасы топлива имеются на всю зиму и при наличии воды и света будет пущено паровое отопление.

И. о. уполномоченного [Президиума АН УРСР] *Н. [М.] Щербаков*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 128, арк. 16–17. Копія. Машинопис.

**ЗВІТ ПРО РОБОТУ
ІНСТИТУТУ ІСТОРІЇ І АРХЕОЛОГІЇ АН УРСР ЗА 1943 р.**

[Грудень 1943 р.]*¹
м. Москва

1. Структура Інституту

Інститут у своєму складі має два відділи: а) відділ історії України і б) відділ археології України.

2. Основні напрямки роботи Ін[ститу]ту в 1943 р.

Робота Інституту в 1943 році провадилася по таких основних напрямках: 1) праця над виготовленням підручників і посібників з історії України в чому мають велику потребу вищі учбові заклади, середня школа і громадськість України (II, III і IV томи чотирьохтомного курсу історії України для вузів, продовження роботи над підготовкою нарисів історії України, нариси з археології України, науково-популярний нарис – Україна в далекому минулому).

2) Роботи над створенням науково-дослідницьких монографій і статей, які охоплюють окремі проблеми чи питання з історії України, а саме: «Визвольна боротьба українського народу проти шляхетської Польщі у II пол[овині] XVI і в I пол[овині] XVII ст.», «Світогляд Г. С. Сковороди», «Аграрна революція 1917 року на Україні», «Лівобережна Україна в 1709–1723 рр.», «Суспільно-політичний рух на Україні XIX ст.», «Столипінська реакція на Україні», «Нариси з історії робітничого руху на Україні в II пол[овині] XIX ст.», «Військове минуле українського народу по археологічним пам'ятникам». В 1943 р. було дві теми, не зв'язані з історією України, а саме: «Пам'ятники Башкирії епохи каменю і бронзи» і «Пам'ятники Башкирії епохи переселення народів». Це були кандидатські дисертації двох робітників. Науково-дослідчі статті: «Богдан Хмельницький і Максим Кривонос» (критичні уваги), «Іван Дзинковський», «Українське козацьке військо в Азовських походах Петра I».

3) Робота Інституту в галузі історії Вітчизняної війни. На 1943 р. планувалися такі роботи: підготувати збірник матеріалів і документів з історії Вітчизняної війни, дві науково-популярні статті: «Сталінградська битва» і «Українська жінка у Великій Вітчизняній війні».

По таких напрямках ішла робота Інституту в 1943 р.

3. Кадри Інституту, їх використання та підвищення їх кваліфікації

На перше січня 1944 р. в Інституті працює наукових співробітників 19 чол[оловік] За 1943 р. в особовому складі сталися лише незначні зміни, а саме: вибув старший науковий співробітник, проф. [О. В.] Трахтенберг, прийнято на посаду старшого наукового співробітника член[а]-кореспондент[а] АН УРСР, проф. [С. В.] Юшков і на посаду в. о. ст[аршого] наукового співробітника тов. [П. К.] Стоян. За 1943 р. один чоловік захистив докторську дисертацію і одержав

*¹ Дату встановлено за змістом документа.

вчену ступінь доктора історичних наук, два чол[овіки] захистили кандидатські дисертації і одержали вчений ступінь кандидата історичних наук. Зараз в Інституті серед 16 ст[арших] наукових співробітників є: три доктора історичних наук (з них два у званні професора, один чол[овік] з докторів ще не затверджений Вищою атестаційною комісією), 11 чол[оловік] кандидатів істор[ичних] наук і 2 чол[овіки] без вченого ступеня. В складі старших наукових співробітників є два члени-кореспонденти Академії наук УРСР.

По відділах наукові співробітники розподіляються так: 13 чол[оловік] має відділ історії, з них 12 старших наукових співробітників і 6 чол[оловік] у відділі археології, з них 4 старших наукові співробітники.

Всі основні інститутські наукові кадри використовуються на найважливіших провідних роботах: чотирьохтомний курс історії України для вузів, окремі нариси, наукові монографії тощо.

4. Діяльність Вченої ради Інституту

Засідання Вченої ради відбувалися за планом-календарем, що приймався на кожний квартал. За 1943 р. відбулося 11 засідань Вченої ради, на яких було розглянуто 34 питання. На засіданнях стояли такі питання: звіти наукових співробітників про свою роботу, про хід виконання тематичного і видавничого планів, затвердження до друку наукових праць, звіти про роботу відділів Інституту, звіти про наукові командировки, обговорювались написані науковими співробітниками роботи і давалися їх оцінки, розглядалися кандидатські і докторські дисертації, затверджувався тематичний план на 1944 р., про участь Інституту в конкурсі по виготовленню підручника для 8–10 класів середньої школи та інші поточні питання.

Таким чином Вчена рада керувала науковим життям в Інституті, контролювала хід виконання тематичного плану як в цілому, так і окремих співробітників і розглядала різні поточні питання.

5. Контроль над виконанням

Контроль над виконанням співробітниками плану дирекція провадила систематично шляхом звітів і інформацій на засіданнях відділів і Вченої ради, через особисті розмови директора, вченого секретаря та зав[ідуючих] відділами з співробітниками. На протязі року перевірялися плани, матеріали, зібрані науковими співробітниками до своїх робіт і написані частини роботи. В перших числах січня 1944 р. з кожним науковим співробітником дирекція разом з парторгом та представником бюро Відділу суспільних наук провела бесіду про його роботу в 1943 році.

6. Виконання тематичного плану

План 1943 року включав 30 тем, з них 9 перехідні на 1944 р. Всі роботи неперехідні виконані за виключенням «Збірника матеріалів і документів з історії Вітчизняної війни». Збірник не підготовлено тому, що керівник цієї роботи був перевантажений справами по Президії.

7. Консультативної роботи в 1943 р. Інститут не провадив.

8. Науково-популярна робота

За 1943 р. Інститут провів значну науково-популярну і громадську роботу. Наукові співробітники виступали з статтями на історичні і політичні теми, читали лекції і доповіді у військових частинах, госпіталях, та підприємствах і установах.

До 25-річчя Червоної Армії наказом Президента Академії наук було відзначено за читання лекцій в госпіталях декілька чоловік наших науковців. Всього за 1943 рік було надруковано 30 статтів в газетах і журналах, лекцій і доповідей прочитано 360.

За завданням Українського уряду науковими співробітниками Інституту були написані історичні нариси: «Західна Україна», «Буковина», «Закарпатська Україна» та «Ізмаїльська область».

9. В комплексних роботах в 1943 році Інститут не брав участі.

10. Наслідки видавничої діяльності

В 1943 році вийшли з друку такі роботи:

- а) Історія України для вузів, том I.
- б) Наукові записки Інституту, том I.
- в) Устим Кармелюк, брош[ура] [Ф. Ю.] Шерстюка.

11. Наукові конференції

Інститутських наукових конференцій в 1943 році не було. Наукові співробітники виступали на сесіях Відділу суспільних наук. Були прочитані такі доповіді: [...]*¹

12. Соціалістичне змагання було організовано в першій половині року. В другій половині року його не було.

13. Стан експериментально-технічної бази

Основною базою для Інституту є: архіви, бібліотеки, музеї. Архіви зараз недоступні і це є великою перешкодою для глибокого опрацювання нових тем, власної бібліотеки Інститут після евакуації не має. Наукові співробітники Інституту використовували бібліотеки Уфи (де обмежена кількість літератури), зараз користуються багатими бібліотеками і музеями Москви.

14. Стан господарчо-технічного обслуговування

Інститут вважає господарчо-технічне обслуговування незадовільним. Вузким місцем є передрук робіт на машинці, бракує достатньої кількості паперу, відсутність теплого приміщення не дає можливості нормально проводити роботу; засідання, конференції, спільні засідання з науковими співробітниками ін[ститу]ту історії АН УРСР*².

15. Загальні підсумки та пропозиції:

- а) план 1943 року Інститут виконав.
- б) пророблено значну позапланову роботу.
- в) проведена велика науково-популярна і громадська робота.
- г) вийшло з друку 3 роботи Інституту.
- д) прочитані наукові доповіді на сесіях АН УРСР.
- е) захищено 2 кандидатські і 1 докторська дисертації.

Для дальшого розгортання необхідно Інститут історії і археології поділити на дві самостійних установи: а) Інститут історії України, б) Інститут археології України.

*¹ Знято перелік наукових доповідей. Див. Додатки: «Перелік доповідей співробітників установ АН УРСР (1941–1945)».

*² Так у документі. Потрібно: «АН СРСР».

- Для роботи в обох Інститутах треба:
- а) притягти висококваліфіковані наукові кадри.
 - б) працювати далі над підручниками з історії України, для вузів і середньої школи.
 - в) закінчити оформлення наукових ступенів.
 - г) більше приділити уваги науково-дослідницьким монографіям.
 - д) якщо не буде при Академії наук Комісії по історії Вітчизняної війни, то розгорнути цю роботу в Інституті.
 - е) звернути увагу на видавничу справу, добитися виходу в друк більшої кількості наукової продукції.
 - ж) організувати для археологів експедиції для археологічних розкопок.

Директор Інституту професор*¹
Вчений секретар *Ф. Ю. Шерстюк*

Архів Інституту історії України НАН України, оп. 1, спр. 48, арк. 53–55. Оригінал. Машинопис.

№ 102

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА АКАД. О. Я. ОРЛОВА ДО ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ПРО СТВОРЕННЯ АСТРОНОМІЧНОЇ ОБСЕРВАТОРІЇ ПРИ АКАДЕМІЇ НАУК

*24 січня 1944 р.
м. Москва*

Немецкое нашествие причинило большой ущерб культурной жизни нашей страны. Особенно пострадали астрономические учреждения с их кадрами. Погибли выдающиеся специалисты по астрономии, и астрономов сейчас осталось так мало, что даже неотложные работы оборонного значения, такие, например, как служба широты или служба времени, недостаточно обеспечены кадрами. С другой стороны, если удастся подобрать для той или иной из намеченной работы нужный коллектив, то не хватает оборудования, или приходится пользоваться устаревшими и недостаточными для намеченной цели приборами.

Все эти обстоятельства постоянно требуют того, чтобы, во первых, создать на Украине сейчас хотя бы одну астрономическую обсерваторию, соответствующую всем современным научным требованиям и, во вторых, оборудовать надлежащим образом университетские обсерватории для учебных целей.

Все астрономы согласны с тем, что центральная обсерватория должна быть на Украине при Академии наук⁴³. Такая обсерватория, помимо выполнения научных и учебных заданий, должна еще также содействовать и восстановлению разру-

*¹ За директора підписав старший науковий співробітник Інституту Ф. Є. Лось.

шенного хозяйства нашей Родины. Она должна давать точные положения звезд не только для изучения тайн мироздания, но также и для того, чтобы удовлетворить практические запросы геодезистов, техников, моряков, летчиков. Этим самым определяется профиль академической обсерватории; она должна быть астрометрической, причем мощность и конструкция ее инструментов должны быть рассчитаны так, чтобы с удобством можно было определять положения звезд как ярких, так и слабых.

Соответственно этому, обсерватория на Украине должна быть снабжена следующими тремя приборами:

1. «Вертикальный круг». Труба с объективом 0,2 метра при фокусном расстоянии в 2,0 метра и с автоматической записью отсчета кругов.

2. Пассажный инструмент с трубой таких же размеров (0,2 и 2,0 метра), с набором первоклассных часов, хронометров, хронографов, радиоустановок и проч[ее].

3. Астрограф с объективом 0,5 метра при фокусном расстоянии 2,5 метра с ведущей трубой таких же размеров и с надлежащей аппаратурой для измерения и изучения фотоснимков.

При обсерватории должна быть хорошая механическая мастерская, так как астрономические работы всегда требуют участия и помощи механика.

Война ставит перед советскими астрономами и геодезистами новую важную и ответственную работу. Им предстоит восстановить почти полностью разрушенные на Украине спорные товангуляционные и нивелирные знаки, сообразные методы геодезических измерений и картографических приемов. Академия наук не может оставаться в стороне от этих важных государственных задач. Поэтому при Астрономической обсерватории должен быть предусмотрен геодезический отдел.

Проект только что описанной обсерватории под Киевом обсуждался и был утвержден на целом ряде астрономических совещаний как украинских, так и всесоюзных. Последний раз он рассматривался на расширенном совещании астрономов при Академии наук УССР 16 сентября 1943 г., где было вынесено следующее решение: «Должны быть приложены все усилия к скорейшей реализации решения Академии наук УССР об организации под Киевом Астрономической обсерватории с первоклассным астрометрическим оборудованием».

На основании всего сказанного, я прошу Президиум ходатайствовать перед правительством о разрешении Академии наук УССР строить под Киевом Астрономическую обсерваторию, согласно принятому плану.

Начать свои работы Обсерватория АН УССР под Киевом могла бы уже в нынешнем году, так как мы располагаем двумя ценными приборами, а именно – зенит-телескопом и короткофокусным астрографом, которые могут быть установлены в течение лета 1944 г. во временном помещении.

Академик АН УССР *А. Я. Орлов*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 137, арк. 127–128. Оригінал. Машинопис.

№ 103

ЛИСТ ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ ВІДДІЛЕННЯ ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНИХ НАУК АН СРСР АКАД. С. Л. СОБОЛЄВА ДО ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ В УРСР СТАНЦІЇ ШИРОТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

*2 лютого 1944 р.
м. Москва*

Созванное Академией наук СССР в Москве в сентябре 1943 г. астрономическое совещание в числе своих решений отметило важность укрепления и расширения работ по службе широты в СССР, нынешняя постановка которых не удовлетворяет высоким требованиям геодезического производства и научным запросам.

Совещание признало, что необходимо осуществить давно разработанный проект организации широтных наблюдений на параллели Комсомольска-на-Амуре путем устройства двух широтных станций – одной в Комсомольске, другой – под Киевом и что организацию этих станций целесообразно было бы взять на себя Академии наук УССР.

В настоящее время Астрономический совет АН СССР получил от Центрального научно-исследовательского института геодезии, аэросъемки и картографии Главного управления геодезии и картографии при СНК СССР настоятельную просьбу ускорить организацию широтной станции в Комсомольске, причем Институт готов помочь в этом деле путем участия в финансировании этой работы.

Доводя об этом до Вашего сведения, Отделение физико-математических наук АН СССР просит взять на себя организацию двух широтных станций на параллели Киева – Комсомольска, согласно проекта, разработанного академиком АН УССР А. Я. Орловым.

Зам[еститель] академика-секретаря ОФМН АН СССР
академик *С. Л. Соболев*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 137, арк. 132. Оригінал. Машинопис.

№ 104

ПОСТАНОВА РНК УРСР І ЦК КП(б)У ПРО ПЕРЕЇЗД АН УРСР ДО м. КИЇВ

*6 лютого 1944 р.
м. Москва*

Рада Народних Комісарів УРСР і Центральний Комітет КП(б)У постановляють:

1. Схвалити постанову Президії Академії наук УРСР від 12 листопада 1943 року про підготовку до повернення всіх інститутів та інших закладів Академії наук УРСР на Україну*¹.

2. Погодитись з пропозицією Президії Академії наук УРСР, що всі інститути та інші заклади Академії наук УРСР, за винятком Фізико-технічного інституту і опорних пунктів (обсерваторії, станції і дослідні поля), повинні бути розміщені у місті Києві.

Доручити Президії Академії наук УРСР подати свої пропозиції про доцільність організації філіалів інститутів Академії наук УРСР в інших містах України.

3. Визначити час переїзду Академії наук УРСР до міста Києва від 15 березня до 15 квітня 1944 року.

4. Звернутись до РНК Союзу з відповідним клопотанням про забезпечення Академії наук УРСР вагонами під час переїзду до м. Києва.

5. Зобов'язати виконком Київської міської Ради депутатів трудящих до 5 лютого 1944 року подати свої пропозиції до Раднаркому УРСР про надання додаткової площі для забезпечення всіх установ Академії наук УРСР.

6. Питання про структуру Академії наук УРСР розв'язати після переїзду Академії наук УРСР до м. Києва.

Голова Ради Народних Комісарів УРСР *Л. [П.] Корнієць*
Секретар Центрального Комітету КП(б)У *М. [С.] Хрущов*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 966, арк. 154. Оригінал. Машинопис.

№ 105*²

**ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ПРО НЕОБХІДНІСТЬ
ПЕРЕВЕДЕННЯ ДО М. КИЇВ ІНСТИТУТІВ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ
АКАДЕМІЇ, ЩО ЗНАХОДИЛИСЬ ДО ВІЙНИ В РІЗНИХ РЕГІОНАХ УРСР**

*[Не раніше 6 лютого 1944 р.]**³
м. Москва

За постановою РНК УРСР та Центрального Комітету КП(б)У від 6 лютого [19]44 р. інститути АН УРСР з переїздом Академії на Україну мають бути сконцентровані у м. Києві.

Порівняно зі станом довійськовим це стосується таких чотирьох інститутів:

- а) Інституту гірничої механіки, що до війни перебував у м. Дніпропетровську;
- б) Інституту фізичної хімії, який до війни також перебував у м. Дніпропетровську;

*¹ Див. док. № 96.

*² Див. док. № 104, 133.

*³ Датовано за док. № 104.

в) Інституту чорної металургії, частина співробітників якого до війни перебувала у м. Дніпропетровську, а друга частина у м. Харкові;

г) Інституту енергетики, частина співробітників якого перебувала у м. Харкові, друга частина у м. Києві.

Виконуючи згадану постанову РНК УРСР та ЦК КП(б)У про концентрацію всіх інститутів Академії наук у м. Києві, для розміщення інститутів, які до війни перебували поза містом Києвом, закріплено такі приміщення:

а) для Інституту гірничої механіки, Чорної металургії та Інституту енергетики – будинок на вул. Чкалова № 55-б, який постановою РНК УРСР закріплений за Академією наук УРСР; крім того з інститутів, які до війни перебували у м. Києві, в цьому будинку розміщений ще й Інститут будівної механіки;

б) для Інституту фізичної хімії – будинок на вул. Короленко № 35, що раніше належав Інституту економіки АН УРСР. Цей будинок тимчасово зайнятий Управлінням кінофікації РНК УРСР.

Житловими приміщеннями співробітники чотирьох інститутів, які переводяться до м. Києва, забезпечені так само, як і співробітники інших інститутів АН УРСР.

Зокрема, в Інституті енергетики з 18 співробітників, що потребують приміщень у м. Києві, житловими приміщеннями не забезпечені тільки 5 співробітників; в Інституті чорної металургії з 29 - 10 співробітників; в Інституті гірничої механіки з 14 співробітників – 6; в Інституті фізичної хімії з 22 – 10 співробітників.

З м. Дніпропетровська та Харкова потрібно вивезти майно наукове і господарче устаткування інститутів та особисте майно співробітників інститутів, що до війни перебували у м. Дніпропетровську та Харкові.

Віце-президент Академії наук УРСР академік *Б. І. Чернишов*
Вчений секретар Президії Академії наук УРСР *З. П. Шульга*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 15402, арк. 107–108. Оригінал. Машинопис.

№ 106

СПИСОК СПІВРОБІТНИКІВ ІНСТИТУТІВ ВІДДІЛУ ТЕХНІЧНИХ НАУК АН УРСР, НАПРАВЛЕНИХ ПРЕЗИДСІЮ ДЛЯ НАДАННЯ ДОПОМОГИ У ВІДБУДОВІ ПРОМИСЛОВОСТІ УСТАНОВАМ І ПІДПРИЄМСТВАМ м. ХАРКІВ ТА ДОНБАСУ

[Не раніше 6 лютого 1944 р.]^{*1}
м. Москва

По Інституту гірничої механіки

Група Інституту у складі 7 осіб для роботи в Наркоматі місцевого палива по відбудові буровугільної промисловості та проведення консультацій по відбудові Донбаса: проф. Г. М. Савін – директор Інституту, ст[арші] наук[ові] співро-

*1 Датовано за док. № 104.

біт[ники] [О. М.] Кузнецов, [І. Я.] Айзеншток, [О. О.] Вовілін, [О. Д.] Рибкін, [С. З.] Барський, [М. Ю.] Шухатович.

По Інституту чорної металургії

Група Інституту в складі 6 осіб для участі в роботах по поновленню підприємств Харкова та Донбаса: акад. М. В. Луговцов, – директор Інституту, акад. М. М. Доброхотов, акад. М. В. Свечников, член-кор[еспондент] І. М. Францевич, ст[арші] наукові співр[обітники] [М. П.] Комар, [В. Н.] Єременко.

По Інституту енергетики

Група Інституту в складі 12 осіб для участі в роботах Харенерго, ХТГЗ, МСМЗ, ХТЗ, міських підприємств та підприємств Донбаса: проф. І. Т. Швець – директор Інституту, проф. А. Л. Матвеев, ст[арші] наукові співр[обітники] – Г. В. Карпенко, Л. В. Цукерник, [О. М.] Мілях, А. С. Шмугляков, М. Н. Данилович, [Л. І.] Романюк, [Н. Н.] Шельменко, [В. П.] Джуваго, [К. В.] Хрущова та проф. [М. А.] Кондак (м. Київ).

По Інституту будівельної механіки

Група Інституту в складі 9 осіб для консультації на заводах і підприємствах м. Харкова та Донбаса з питань відбудови гідротехнічних споруд, водопостачання, металевих та дерев'яних конструкцій:

Член-кор[еспондент] АН УРСР Г. Й. Сухомел, член-кор[еспондент] Ф. П. Белянкін, проф. М. Д. Жудін, ст[арші] наук[ові] співробітники В. Г. Чудновський, [К. І.] Коленчук, [В. М.] Засс, [Л. І.] Дятловицький, [Г. С.] Писаренко, [С. В.] Русаков.

Президент Академії наук УРСР академік *О. О. Богомолець*
В. о. Вченого секретаря *Г. В. Карпенко*
Зав[ідувач] Секретаріату АН УРСР *В. К. Янович*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 117, арк. 268–270. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 107

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ЧЛ.-КОР. АН УРСР А. О. ВАСИЛЕНКА ДО
ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ
ЛАБОРАТОРІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ МЕХАНІКИ ПРИ
ВІДДІЛІ ТЕХНІЧНИХ НАУК АН УРСР**

*8 лютого 1944 р.
м. Москва*

Постановлением Президиума Академии наук УССР в 1941 году была санкционирована организация в системе Академии отдела сельскохозяйственной механики. Война и эвакуация учреждений и научных сотрудников Академии в другие республики не позволили развернуть работу отдела.

В настоящее время и в последующий период восстановления промышленности заводы сельскохозяйственного машиностроения и тракторостроения придется в

значительной части дооборудовать станками, приспособлениями и инструментами соответственно с характером нового производства (новые типы машин, новая технология производства и т[ому] под[обное]), так как многие сельскохозяйственные машины и тракторы уже устарели, излишне металлоемки и имеют сложную и дорогую технологию производства. Поэтому промышленность и социалистическое сельское хозяйство особенно остро будут ощущать необходимость в оказании им помощи со стороны научных учреждений.

Отраслевые научно-исследовательские институты по механизации с[ельского] х[озяйства] и с[ельско]х[озяйственного] машиностроения в результате войны лишились значительной части своих научных кадров и оборудования и в настоящее время заняты разрешением текущих вопросов эксплуатации старого машино-тракторного парка и реставрацией чертежей машин старых марок.

Естественно, что Академия наук УССР не может остаться в стороне от разрешения вопросов, выдвигаемых нашей промышленностью и сельским хозяйством, имеющих большое народнохозяйственное значение. В частности, Академия должна будет возглавить разработку ряда проблемных вопросов, направленных к дальнейшему увеличению производительности труда, сокращению расхода материалов и совершенствованию технологии отдельных с[ельско]х[озяйственных] процессов.

К числу таких проблемных вопросов могут быть отнесены:

1. Проблема повышения поступательных скоростей с[ельско]х[озяйственных] машин.
2. Завершение полной механизации ряда наиболее трудоемких процессов полеводства (свеклоуборочный комбайн, кок-сагызоуборочная машина и др.).
3. Снижение тяговых сопротивлений с[ельско]х[озяйственных] машин и т. д.

Кроме того, послевоенный период потребует введения в массовое производство новых с[ельско]х[озяйственных] машин и тракторов облегченного типа с минимальной затратой материалов при максимальной производительности машин. Это обусловит новые подходы к конструкциям, разработке более простых технологических процессов производства машин, широкого внедрения заменителей и новых металлических сплавов. В американском с[ельско]х[озяйственном] машиностроении и тракторостроении уже наметились тенденции широкого применения фанеры, легко поддающейся штамповке, пластмассы, сплавов алюминия, упрощения технологии производства за счет сведения к минимуму точной механической обработки и т. д.

В связи с изложенным Лаборатория сельскохозяйственной механики Академии наук УССР⁴⁴ должна будет заняться решением вопросов создания и совершенствования с[ельско]х[озяйственных] машин и тракторов на основе глубокого изучения свойств среды и с[ельско]х[озяйственного] сырья (изучение почвенных деформаций, разработка теоретических основ обмолота, сепарации, разделения и т. п.), технологических процессов в машинах и разработки теории рабочих органов машин.

В сельскохозяйственном производстве машины работают в очень сложных условиях, во время транспорта (почвообрабатывающие, посевные, уборочные машины, комбайны и др.), в разнообразных средах и на резко различном по своим физико-механическим свойствам сырье.

Поэтому вопросы прочности в с[ельско]х[озийственном] машиностроении играют чрезвычайно важную роль и будут иметь специфичный характер, отличный от других областей машиностроения.

Все эти вопросы, помимо теоретических разработок, требуют постановки весьма тщательных и серьезных экспериментов. Для проведения разнообразных экспериментальных работ потребуется организация соответствующих лабораторий, экспериментальной мастерской и машиноиспытательной станции.

На основании изложенного структура Лаборатории сельскохозяйственной механики должна быть установлена в следующем виде:

1. Отдел с[ельско]х[озийственной] механики: а) группа с[ельско]х[озийственных] машин, б) группа тракторов.
2. Отдел прочности.
3. Экспериментальные мастерские.
4. Машиноиспытательная станция.

Член-корреспондент АН УССР *А. А. Василенко*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 137, арк. 96–97. Оригінал. Машинопис.

№ 108

ЛИСТ ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ДО ГОЛОВИ РНК УРСР М. С. ХРУЩОВА ЩОДО АСИГНУВАННЯ КОШТІВ НА ПЕРЕДПЛАТУ ІНОЗЕМНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЗА ЗАМОВЛЕННЯМИ УСТАНОВ АН УРСР

*18 лютого 1944 р.
м. Москва*

Академия наук УССР просит о дополнительном отпуске 20 тыс. руб.^{*1} на выписку текущей иностранной литературы по заявкам учреждений Академии.

Отпущенные на 1944 г. Академией наук 10 тыс. руб. полностью использованы на выписку иностранных журналов, причем Академия вынуждена была за ограниченностью средств отказаться от значительного числа журналов, выписываемых ею из года в год.

В 1943 г. Академия наук располагала 23 550 руб., поэтому она смогла более или менее обеспечить себя подпиской необходимых журналов, впрочем все же значительно меньше того числа журналов, что она в виде дополнения к выписке получала до войны в порядке обмена. В настоящее время эта последняя возможность полностью отпала, возобновить нормальный книгообмен Академия сможет не раньше конца войны. Между тем, потребность Академии наук в текущей периодической и монографической литературе значительно возросла.

*1 Підкреслено в документі.

Следует отметить также, что выходящие в настоящее время в Англии и США научные книги быстро расходятся не только вследствие ограниченности тиражей (из-за недостатка бумаги), но и потому, что они раскупаются на пополнение разрушенных войной библиотек. Между тем, чрезвычайно важно для научной работы иметь в коллекциях Библиотеки Академии наук вышедшие за время войны в странах английского языка наиболее значительные монографии, ибо приобрести их после войны будет значительно труднее.

Все это вынуждает Академию наук УССР обратиться к Вам с просьбой ходатайствовать перед СНК СССР о дополнительном отпуске для Академии 20 тыс. руб., на которые Академия наук предполагает выписать текущие монографии по различным специальным вопросам.

Президент Академии наук УССР академик *А. А. Богомолец*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 1524, арк. 68–68 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 109

ЛИСТ ГОЛОВИ РНК УРСР М. С. ХРУЩОВА ДО ГОЛОВИ РНК СРСР Й. В. СТАЛІНА ЩОДО ПОШИРЕННЯ ДІЙ ПОСТАНОВИ РНК СРСР ВІД 28 ГРУДНЯ 1942 р. НА РОДИНИ ПОМЕРЛИХ ДІЙСНИХ ЧЛЕНІВ АН УРСР

*22 лютого 1944 р.
м. Челябінськ*

Постановление Совета Народных Комиссаров Союза ССР от 28 декабря 1942 года № 1435 «О материальном обеспечении семей умерших действительных членов Академии наук СССР» не распространяется на семьи умерших действительных членов Академии наук Украинской ССР.

По объему работ, разработке научно-теоретических проблем и осуществлению их в практике социалистического строительства, наличию кадров ученых Украинская академия наук до Отечественной войны занимала одно из почетных мест среди главных научных центров Союза ССР.

За время войны Академия наук УССР обогатилась большим научным опытом, сохранив свои основные кадры.

В нынешних условиях и после войны перед Академией наук УССР стоят ответственные задачи, вытекающие из восстановления народного хозяйства и ликвидации последствий оккупации Украины фашистскими захватчиками.

В связи с этим, Совет Народных Комиссаров УССР просит Совет Народных Комиссаров Союза ССР распространить вышеуказанное постановление на семьи умерших действительных членов Академии наук Украинской ССР.

Председатель Совета Народных Комиссаров УССР *Н. [С.] Хрущев*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 1524, арк. 5. Копія. Машинопис.

**ІЗ ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ БЮРО БАШКИРСЬКОГО
ОБКОМУ ВКП(б) ПРО НАГОРОДЖЕННЯ ГРАМОТАМИ
ВЕРХОВНОЇ РАДИ БАССР ПРАЦІВНИКІВ ЛАБОРАТОРІЇ
ТЕХНОЛОГІЇ ВОДИ ІНСТИТУТУ ХІМІЇ АН УРСР**

*21 березня 1944 р.
м. Уфа*

п. 50. О награждении грамотами Верховного Совета Башкирской АССР работников Научно-исследовательского сектора Уфимского водоканалтреста и лаборатории технологии воды Института химии Академии наук УССР.

Бюро обкома ВКП(б) постановляет принять предложение Народного комиссара коммунального хозяйства БАССР тов. Фролова – за выполнение заданий по усовершенствованию хлораторной аппаратуры упрощенного типа, изысканию методов электролитического хлорирования воды и создания отечественной аппаратуры для его осуществления – наградить почетной грамотой Президиума Верховного Совета Башкирской АССР:

1. Кульского Леонида Адольфовича – руководителя, ст[аршего] научного сотрудника Научно-исследовательского сектора Уфимского водоканалтреста и лаборатории технологии воды Института химии Академии наук УССР.

2. Гороновского Игоря Трефиловича – научного сотрудника Научно-исследовательского сектора Уфимского водоканалтреста и лаборатории технологии воды Института химии Академии наук УССР [...] ^{*2}

Поручить тов. Ибрагимову провести данное решение перед Президиумом Верховного Совета БАССР.

Секретарь обкома ВКП(б) *Аношин*

РДАСП, ф. 17, оп. 44, спр. 127, арк. 199. Оригінал. Машинопис.

**ПОСТАНОВА РНК УРСР ПРО ВІДНОВЛЕННЯ
БУДІВНИЦТВА ЦЕНТРАЛЬНОГО РЕСПУБЛІКАНСЬКОГО
БОТАНІЧНОГО САДУ АН УРСР**

*23 березня 1944 р.
м. Москва*

З метою відновлення наукової роботи по інтродукції нових плодоягідних, технічних, лікарських, дубильних та лісових рослин, а також забезпечення розгор-

^{*1} Див. док. № 119.

^{*2} Далі знято прізвища співробітників Уфимського водоканалтресту.

тання робіт по будівництву Центрального республіканського ботанічного саду Академії наук УРСР, Рада Народних Комісарів УРСР постановляє:

1. Доручити Академії наук УРСР налагодити всебічну науково-дослідну роботу по збору та вивченню світових колекцій дикорослих та культурних трав'янистих рослин з метою виявлення можливості їх використання в різних галузях народного господарства, а також розгорнути роботи по будівництву Центрального республіканського ботанічного саду в м. Києві.

Зобов'язати Президію Академії наук УРСР скласти генеральний план будівництва Центрального ботанічного саду і подати його на розгляд Ради Народних Комісарів не пізніше 1 серпня 1944 року.

2. Зобов'язати виконком Київської міської ради депутатів трудящих (т. Лебідь) до 20 квітня ц. р.

а) відселити мешканців з будинків, що розташовані на території Центрального республіканського ботанічного саду (додаток № 1)^{*1} та передати будинки Академії наук УРСР згідно з існуючим законодавством;

б) надати право приватним домовласникам переносити свої будинки в інші місця, за вказівками головного архітектора, та забезпечити своєчасне наділення їх земельними ділянками для будівництва;

в) виділити в розпорядження Академії наук необхідну кількість вантажних автомашин на термін з 25 березня по 20 квітня 1944 року для надання допомоги мешканцям, що підлягають відселенню.

3. Зобов'язати Українське управління Головнафтопостачу при РНК УРСР (т. Непопалова), відпустити Академії наук за рахунок резерву Раднаркому УРСР 6 тонн бензину протягом квітня місяця.

4. Зобов'язати Держплан УРСР (т. Валуєва) передбачити в плані II кварталу 1944 року засоби виробництва і матеріали, що необхідні для господарства та будівництва Ботанічного саду Академії наук УРСР (додаток № 2)^{*1}.

5. Для проведення підготовчих робіт по організації Центрального республіканського ботанічного саду та сплати приватним власникам за будинки асигнувати Академії наук УРСР 1,8 млн. крб.

Наркомфіну УРСР (т. Сахновському) передбачити їх в плані фінансування II та III кварталів 1944 року.

6. Контроль за виконанням цієї постанови покласти на наркома держконтролю УРСР т. Черновола.

Голова Ради Народних Комісарів УРСР *М. [С.]Хрущов*
Заст[упник] Керуючого справами РНК УРСР *І. Джигомон*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 953, арк. 70–71. Засвідчена копія. Машинопис.

^{*1} Згадані додатки не публікуються.

№ 112

**ІНФОРМАЦІЯ ЗАСТУПНИКА ДИРЕКТОРА ІНСТИТУТУ МОВИ ТА
ЛІТЕРАТУРИ АКАД. АН УРСР Л. А. БУЛАХОВСЬКОГО ПРО
РОБОТУ ІНСТИТУТУ ПІСЛЯ ПОВЕРНЕННЯ ДО м. КИЇВ**

*8 квітня 1944 р.
м. Київ*

З наукових праць, які нині ведемо, можемо вказати на складання великого двохтомного Російсько-українського словника, перший том якого вже здали до видавництва. Цю винятково велику роботу виконує редакційна колегія в складі академіка [М. Я.] Калиновича (голова), академіків [Л. А.] Булаховського та [М. Т.] Рильського. Закінчили складання і передали на затвердження редакції мною «Новий український правопис».

Я особисто завершую працю над книгою «Історичний коментарій до української мови».

Працівник нашого інституту – член-кореспондент Академії наук УРСР професор [Е. Г.] Співак закінчує свої цінні дослідження «Мова часу Вітчизняної війни».

Ми здали до друку перший том «Історії української літератури» за редакцією акад. [О. І.] Білецького. Тепер готуємо другий том за тією ж редакцією. Обговорюємо третій том за редакцією академіка [П. Г.] Тичини.

Незабаром підготуємо третій том академічного видання творів Т. Г. Шевченка (драматичні твори та повісті).

Радянська Україна. – 1944. – 8 квітня.

№ 113

**ЛИСТ ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ РНК УРСР М. П. БАЖАНА ДО
ОБ'ЄДНАННЯ ДЕРЖАВНИХ ВИДАВНИЦТВ ПРИ РНК СРСР ПРО
ВКЛЮЧЕННЯ ДО ВИДАВНИЧОГО ПЛАНУ РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОГО СЛОВНИКА, ПІДГОТОВЛЕНОГО АН УРСР**

*10 квітня 1944 р.
м. Челябінськ*

Академией наук УССР полностью подготовлен к печати Русско-украинский словарь в двух томах⁴⁵. Объем 160 авторских листов.

Издание такого Словаря имеет исключительное значение в деле восстановления разрушенной немецкими захватчиками украинской культуры.

Украинское издательство, работая на базе разрушенной полиграфии, не в состоянии выпустить в свет Русско-украинский словарь с той срочностью, которую требует современное положение освобожденной Украины.

Учитывая все это, Совет Народных Комиссаров УССР просит включить в издательский план Вашего «Государственного издательства иностранных и национальных словарей» на 1944–[19]45 год издание Русско-украинского словаря.

Заключить соответствующий договор на издание Словаря доверяется редакционной коллегии в лице академиков М. [Я.] Калиновича, Л. [А.] Булаховского и М. [Т.] Рильского.

Заместитель Председателя Совета
Народных Комиссаров УССР *Н. [П.] Бажан*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 930, арк. 45. Копія. Машинопис.

№ 114

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА АКАД. М. Т. РИЛЬСКОГО ДО ПРЕЗИДІЇ
АН УРСР ПРО ЗАСНУВАННЯ ПРИ ІНСТИТУТІ НАРОДНОЇ
ТВОРЧОСТІ І МИСТЕЦТВ АН УРСР МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОГО
МУЗИКОЗНАВСТВА ІМЕНІ ПРОФ. М. О. ГРІНЧЕНКА**

*[Не пізніше 12 травня 1944 р.]*¹
м. Москва*

Заслужений діяч мистецтв, професор Грінченко М. О. своєю 35-річною науковою діяльністю в галузі української народної музичної творчості і в галузі історії української музичної культури – залишив глибокий слід в українському музикознавстві. М. О. Грінченко склав перший підручник історії української музики. Ним досліджена творчість багатьох українських композиторів, досліджені різні жанри українського музичного мистецтва і української народної музики – вокальної та інструментальної. Професор [М. О.] Грінченко розпочав роботу над українським музичним словником, який мав стати настільною книжкою працівників українського музичного фронту.

Крім того, Микола Олексійович вів дуже активну популяризаторську діяльність в галузі музики, працюючи в щоденній пресі і виступаючи лектором, головним чином, в Університеті музичної культури.

Після смерті М. О. Грінченка залишилось багато неопублікованих закінчених і незакінчених праць, багато різних матеріалів, значна картотека, колекція фотознімків, бібліотека, в якій дуже повно зібрана українська музична література.

Весь цей матеріал в інтересах розвитку української радянської музичної культури мусить бути приведений до порядку, систематизований і вивчений. Закінчені праці мусять бути підготовлені до друку і опубліковані.

Для цього необхідно в приміщенні, де жив Микола Олексійович, заснувати музей його імені і зосередити в ньому всю наукову роботу, пов'язану з діяльністю М. О. Грінченка та з його матеріалами і бібліотекою. Музей мусить бути організо-

*¹ Датовано за поміткою на документі.

ваний в системі Академії наук УРСР і безпосередньо зв'язаний з Інститутом народної творчості і мистецтв, директором якого був М. О. Грінченко.

Організація цього музею буде найкращим пам'ятником небіжчикові, який все своє життя віддав інтересам культурного розвитку своєї Батьківщини.

Директор Інституту народної творчості і мистецтв
академік *М. Т. Рильський*

На документі помітка: «До прот[околу] № 4 від 12.V.1944 р.»

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 137, арк. 107. Оригінал. Машинопис.

№ 115

ПОСТАНОВА РНК УРСР ПРО НАДАННЯ АН УРСР ПРАВА НА КОРИСТУВАННЯ ДІЛЯНКОЮ ЛІСУ ПЛОЩЕЮ 150 ГЕКТАРІВ У ГОЛОСІЇВСЬКОМУ ДЕРЖЛІСНИЦТВІ^{*1}

*23 травня 1944 р.
м. Київ*

З метою поширення експериментальної бази Інституту ботаніки і Центрального республіканського ботанічного саду Академії наук УРСР по інтродукції та акліматизації нових лісових порід, плодючих і технічних рослин, Рада Народних Комісарів УРСР постановляє:

1. Надати право Академії наук УРСР на користування для експериментальної бази Інституту ботаніки ділянкою лісу, площею 150 гектарів, що розташована в північно-східній частині Голосіївського держлісництва, з правом використання ставків, садів і будівель, які знаходяться на переданій Академії наук УРСР ділянці лісу.

Остаточні межі переданої ділянки лісу в натурі встановлюються Київським лісогосподарським інститутом та Академією наук УРСР до 25 травня 1944 року.

2. Зобов'язати Президію Академії наук УРСР, за час користування ділянкою лісу, виконувати всі правила й вимоги, що стосуються охорони лісів державного значення.

3. Дозволити Київському лісогосподарському інституту провадити і надалі учбову практику студентів на ділянці лісу, що передається Академії наук УРСР.

Голова Ради Народних Комісарів УРСР *М. [С.] Хрущов*
Заст[упник] Керуючого справами РНК УРСР *І. Джигомон*

На документі помітка: «Копію надіслати ак[ад.] Гришку М. М. 02.VI.[19]44.»

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 133, арк. 31. Засвідчена копія. Машинопис.

^{*1} Заголовок документа.

№ 116

**ПОВІДОМЛЕННЯ ГОЛОВИ РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧОЇ РАДИ АН
УРСР АКАД. Б. І. ЧЕРНИШОВА ДО ЦК КП(б)У ПРО ОБСЯГИ НАУКОВОЇ
ПРОДУКЦІЇ, ВИПУЩЕНОЇ ВИДАВНИЦТВОМ АКАДЕМІЇ В 1942–1944 рр.**

*31 травня 1944 р.
м. Київ*

На Ваш запит Академія наук повідомляє, що: в 1942 г. Издательством Академіи наук УРСР було wydано 9 названий об'ємом 50 листів, тиражом 19 000 екземплярів; в 1943 г. wydано 35 названий, общим об'ємом 229 листів, тиражом 58 000; в 1944 г. wydано 8 названий общим об'ємом 82 листа, тиражом 34 000.

Вице-президент АН УРСР академик *Б. И. Чернышев*

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 70, спр. 239, арк. 148. Оригінал. Машинопис.

№ 117

**ЗВІТ ІНСТИТУТУ ЧОРНОЇ МЕТАЛУРГІЇ АН УРСР
ПРО РОБОТУ В ЕВАКУАЦІЇ**

*23 червня 1944 р.
м. Київ*

Головні досягнення Інституту чорної металургії АН УРСР за роки війни та за період реєвакуації:

1. Роботи академіка М. В. Луговцова по розвитку фізико-математичної теорії доменного процесу. На підставі цих робіт і, з другого боку, на підставі величезного особистого виробничого досвіду акад. [М. В.] Луговцовим розроблені раціональні та ефективні методи інтенсифікації ходу доменних печей. Ці методи широко популяризовані автором серед доменщиків СРСР на Всесоюзній нараді доменщиків та НКЧМ^{*1}.

Академіком М. В. Луговцовим також дана Наркомчермету керівного характеру широка та детальна програма заходів щодо організації постачання доменних цехів УРСР сировиною, а також низка пропозицій щодо конструювання нових доменних агрегатів проектним організаціям Наркомчермета (Гипросталь)^{*1}.

Акад. М. В. Луговцов та член-кор[еспондент] П. Т. Ємельяненко брали керівну участь в складанні записки Інституту металургії АН СРСР з питань відбудови Донбасу по доменному та трубопрокатному відділу^{*2}.

^{*1} Тут і далі в документі скорочення та аббревіатури подано російською мовою.

^{*2} Тут і далі – підкреслено в документі.

В відділі акад. М. В. Луговцова виконані дуже важливі роботи по Сталінському металургійному комбінату по забезпеченню його місцевою металургійною сировиною та по збільшенню стійкості доменних печей.

2. Акад. М. М. Доброхотов за той же час виконав велику кількість робіт по покращенню процесу виплавки броневих сталей на танкобудів[них] заводах, внаслідок чого вдалось в низці випадків знизити брак в сталеплавильних цехах цих заводів на десятки відсотків. За ці роботи акад. М. М. Доброхотов був нагороджений знаком «Відмінника Наркомтанкострой»^{*1}. Продовжуючи свої роботи в цьому напрямку за останній час акад. М. М. Доброхотов надавав безпосередню допомогу у відбудованні сталеплавильних цехів заводів УРСР, консультуючи робітників цих цехів з виїздом до міст Маріуполь та Харків.

3. Потрібно відзначити роботи дуже важливого народногосподарчого значення, що їх проведено членом-коресп[ондентом] В. Є. Васильєвим та доктором техн[ічних] наук К. І. Ващенко⁴⁶ по проектуванню та участі в керівництві будівництвом першого в Казахстані великого металургійного комбінату, а також роботи по розробці Всесоюзного стандарту на високоякісне лиття модифікованого чавуну, що по міцності не гірший за сталь. За свої роботи чл.-кор. В. Ю. Васильєв та доктор К. І. Ващенко були нагороджені грамотами Верховної Ради Казах[ської] СРР.

4. Акад. В. М. Свечниковим проведена низка надто важливих робіт, що мають безпосереднє оборонне значення в зв'язку з інститутами № 3 та № 48, а також з'являючись членом Ради Наркомату танкобудування.

5. Роботи прокатного відділу та його керівника чл.-кор. П. Т. Смеляненко з питань прокатки труб артилерійських систем знайшли найвищу оцінку в нашій країні. Автору цих робіт була присуджена Сталінська премія та його було нагороджено орденом Трудов[ого] Червоного Прапора. В цей час чл.-кор. П. Т. Смеляненко провадить велику роботу, керуючи в США закупками устаткування для трубопрокатних цехів, що їх мають відбудувати на металургійних заводах УРСР.

6. Важливі роботи проведено відділом чл.-кор. І. М. Францевича по металургійній сировині БАСРР по покращенню роботи групи заводів Білорецького металургійного комбінату, що набув за роки війни виключного оборонного значення, а також на підприємствах нафтодоб[увної] та нафтоперероб[ної] промисловості другого Баку. За ці роботи чл.-кор. [І. М.] Францевича було нагороджено грамотою Верховної Ради БАСРР.

За останній час цим же відділом виконані роботи по організації лабораторій та контролю виробництва на заводах, що їх відбудовують в м. Харкові (ХТЗ, завод № 135 та ін.). В цьому році виконані також дуже важливі роботи щодо виробництва нових контактних металокерамічних сплавів, що вже зараз знайшли широке використання на заводах Наркомату озброєння як заміновачі червоної міді та платини.

*1 Тут і далі – так у документі.

7. Надто велике значення мають роботи відділу акад. Г. В. Курдюмова щодо покращення якості термічної обробки броневих сталей та по боротьбі з їх отпускнуою хрупкістю*¹.

8. Інститут за цей час здав до друку більш 20 наукових праць, збірку робіт по Уралу, монографію по модифікованому чавуну та ін.

9. В м. Києві Інститут рівнобіжно з розвитком робіт по відбудовчій тематиці, що становить головну проблему в тематичному плані Інституту, серед інших робіт намічає широкий цикл теоретичних дослідів по розробці цілком нових методів металургійного виробництва сталі, чавуну та спеціальних сплавів шляхом прямого відновлення руд, обробки жидкого чавуну киснем, модифікування стопів спеціальними присадками та спікання порошоків металів з дальшою пропиткою їх жидким*² металом (імпрегуванням).

З метою розвитку цих робіт, що в значній своїй частині вперше зародились в АН УРСР та що знайшли в ній свій найперший розвиток, Інститут накреслює в найближчий час створити спеціальні лабораторії науково-напівпромислового типу, що мають бути устатковані цілком оригінальною апаратурою за конструкціями Інституту та першокласними контрольно-вимірн[альними] приладдями.

Зам[існик] директора Інституту чорної металургії АН УРСР
член-кореспондент *І. М. Францевич*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 173, арк. 13–16. Оригінал. Машинопис.

№ 118

ЛИСТ ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ДО ГОЛОВИ РНК УРСР М. С. ХРУЩОВА ПРО ВІДНЕСЕННЯ ЗАПОВІДНИКА «КОНЧА-ЗАСПА» ДО ВІДАННЯ АКАДЕМІЇ ДЛЯ УТВОРЕННЯ НА ЙОГО ТЕРИТОРІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ БАЗИ

*1 липня 1944 р.
м. Київ*

За 20 км нижче м. Києва є територія заплавної р. Дніпра, яка відома під назвою «Конча-Заспа». В свій час, а саме в 1922 р., територію цю було оголошено «Державним рибним заповідником Конча-Заспа» (з загальною площею всіх угідь в 709 га), якого згодом було передано у розпорядження Раднаркому УРСР.

Територія цього заповідника надто сприятлива для розгортання низки робіт Академії, а саме для дослідної роботи інститутів Гідробіології, Зоології та Ботаніки. Як відомо, район заплавної Дніпра навколо оз[ер] Заспи та Кончі з давніх-давен славився як місце надзвичайно сприятливе для нересту промислово-цінних видів риб (лящ, в'язь, густера тощо), а озера й затоки - як чудові місця для нагулу молоді риб. Відзначимо також, що до складу заповідника належать водойми, при-

*¹ Тут і далі – так у документі.

*² Те саме.

родні умови яких дають можливість поставити роботи по реакліматизації в Дніпрі коропа та осетра.

Луки заповідника, за невеликих меліоративних заходів, можуть стати за прекрасне місце для виводу водоплавної дичини та місцем, де вона буде переховуватися від мисливців. Досвід заповідника в роки 1925–1930 довів, що такий місцевий резерват надзвичайно позитивно відбивається на загальному балансі іхтіо- та орнітофауни Дніпра та його заплавини.

Слід також зауважити, що береги оз. Кончі в багатьох місцях дають можливість поставити досвіди по відновленню у заплавині Дніпра бобрів, видри, норки, а також по акліматизації хохулі.

Враховуючи, що різноманітні водойми та суходільні стації заповідника, скупчені на порівнюючи невеликому просторі, як ніде в іншому місці, сприятимуть розгортанню наукової роботи, Президія Академії наук УРСР просить РНК УРСР відвести колишній заповідник «Конча-Заспа» Академії^{*1}, оголосивши його комплексним заповідником в межах, які зазначені у доданій доповідній записці, для утворення на його території досвідної бази.

Слід відзначити, що господарче використання сіножать на луках заповідника в тих межах, які не будуть шкодити заповіднику, не цікавить Академію, а з зруйнованих будівель, що розташовані у лісі, Академія зараз претендує на відбудову двох – однієї для лабораторії та другої для житлових приміщень для науковців, які будуть провадити там дослідчу роботу.

Президент Академії наук УРСР академік *О. О. Богомолець*
Вчений секретар Президії АН УРСР *З. П. Шульга*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 1525, арк. 76–76 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 119

ЗВІТ ІНСТИТУТУ ХІМІЇ АН УРСР ПРО РОБОТУ В ЕВАКУАЦІЇ

3 липня 1944 р.
м. Київ

Найважливішими роботами, що їх виконав Інститут хімії АН за три роки Вітчизняної війни, є такі:

1. Відділ неорганічної хімії Інституту провів широкі дослідження щодо вивчення бокситів та глин Південного Уралу з метою їх промислового використання. Розроблено метод виробництва земляних фарб з цієї сировини та складено проект побудови фабрики. У тому ж відділі переведено роботу щодо вилучення бромів з нафтових вод електрохімічним методом.

2. Лабораторія технології води працювала у галузі проблеми очищування та обеззаражування питтєвих вод. Розроблено та конструктивно оформлено метод

*1 Підкреслено в документі.

обеззаражування води електролітичним гіпохлоритом натрія без застосування дефіцитного рідкого хлору. Новий метод втілено на Уфимському водогоні та в ряді інших міст Союзу. Запроектовано кілька типів нової апаратури.*¹

3. Відділ електрохімії розробив метод вилучення кобальту з відходів стеліту. Роботу доведено до організації виробництва, яке дає значну кількість цього цінного імпортного металу для літакобудування. Протягом всього періоду продовжувалась також робота в галузі нового методу одержання металічного алюмінію. Ця робота (одержання алюмінію з силікалюмінію) знаходиться зараз у стадії заводського випробування на спеціальній установці на Сталінському алюмінієвому заводі. Крім того, відділ електрохімії за завданням оборонної промисловості виконав та передав на виробництво роботи по електролітичному травленню заліза перемінним струмом, по електролітичному лудінню, знежируванню, антикорозійним покриттям тощо.

4. Відділ аналітичної хімії провів детальне вивчення Учалінського поліметалічного родовища Башкирії. В Учалінських рудах виявлено значну кількість цінних рідкісних та розсіяних металів. Наслідки досліджень передано Геологічному комітету та Наркомату кольорової металургії [СРСР]. У тому ж відділі виконано ряд інших робіт за завданням оборонної промисловості – вироблено та передано на виробництво методи аналізу магнітних стовпів, методика аналізу твердих кобальтових стовпів та інших об'єктів, вивчено продукти корозії одного з оборонних заводів.

5. Відділ органічного синтезу поновив роботи 1934–[19]41 років у галузі проблеми сенсифікації фотографічних емульсій, які у 1941 році були відзначені Сталінською премією. Синтезовано ряд нових ціанінових фарбників, що їх передано після спектроскопічного дослідження для фотографічних випробувань до Н[ауково]-д[ослідного] інституту кінофотопромисловості. За завданням оборонної промисловості переведено роботу щодо синтезу стиролу хімічним та каталітичним шляхом, а також розроблено засоби одержання ряду дезинсекційних та фармацевтичних препаратів.

6. Харчовий відділ Інституту розробив метод одержання нового виду харчового продукту – полівітамінного екстракту з шипшини і після заводського випробування передав на виробництво. За завданням промисловості переведено та подано для реалізації роботу щодо вивчення процесу екстракції каротину з рослинних матеріалів та підбору відповідного органічного розчинника. Виконано також ряд окремих завдань вітамінної промисловості, що виникали в зв'язку з організацією Уфимського вітамінного заводу. У тому ж відділі складено проект нового типу цукроварень малої потужності та підготовлено до друку чергове видання технології цукрового виробництва.

7. Група місцевих видів палива перевела детальні дослідження деяких родовищ бурого вугілля у Башкирії. Доведено, що з цього вугілля можна одержати рідке пальне.

8. Лабораторія спеціального призначення виконала ряд експериментальних робіт за завданням хімічного управління ЧА.

*¹ Див. док. № 110.

9. Лабораторіями Інституту було переведено велику кількість спеціальних аналізів для військових частин, оборонних закладів, а після повернення до Києва – також і для організацій в справі відновлення народного господарства та промисловості. Фахівці Інституту за період війни подали велику допомогу промисловості також і своїми численними консультаціями.

А. [І.] Кіпріанов

Б. [Г.] Савінов

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 173, арк. 46–47. Оригінал. Машинопис.

№ 120

**ЗВІТ ІНСТИТУТУ ГЕОЛОГІЧНИХ НАУК АН УРСР
ПРО РОБОТУ В ЕВАКУАЦІЇ**

5 липня 1944 р.

м. Київ

У липні 1941 р. Інститут геологічних наук був евакуйований в Башкирію (м. Уфа), де він організаційно оформився в складі 5 відділів (загальної геології та палентології, геофізики, геохімії, гідрогеології та мінеральної сировини). Пізніше був утворений відділ ґрунтознавства на чолі з акад. О. Н. Соколовським. Профіль Інституту, як науково-дослідної установи в області геологічних наук, змін не потерпів.

Роботи Інституту були скеровані у двох напрямках:

1) Вирішення проблем, пов'язаних з відновленням народного господарства України.

2) Вивчення геологічної будови та корисних копалин території Башкирії, де Інститут перебував в евакуації.

Основними проблемами, що торкалися питань відновлення господарства України, були такі:

1) вугленосність західного сектору Великого Донбасу;

2) нафтоносність Дніпровсько-Донецької западини;

3) перспективи використання солоних водоймищ України;

4) підземні води УРСР як джерело водопостачання;

5) мінерально-сировинні ресурси УРСР та можливості їх використання в промисловості та оборонному будівництві, а також ряд спец[іальних] робіт за завданням фронтових організацій;

6) розробка деяких питань технічного застосування ґрунтознавства.

По території БАРСР Інститут розробляв питання аналогічної проблематики, а саме:

1) вугленосність та нафтоносність Південного Уралу;

2) рудні та поліметалічні родовища східного схилу Уралу (марганець, кольорові метали);

- 3) природні солі Башкирії;
- 4) підземні води та мінеральні джерела і грязі БАРСР;
- 5) мінерально-сировинні ресурси БАРСР та їх використання в народному господарстві (технологія цементу, бетону, вогнеупорів, кислотоупорів, адсорбенти тощо).

I. Головніші роботи з цієї проблематики були такі:

1). На основі поглибленого вивчення геології вугленосних районів Південного Уралу складена карта прогнозу родовищ вугілля для півдня БАРСР та Чкаловської області (виконавець акад[емік] Б. І. Чернишов). Карта стала основою для правильного вибору площ промислової розвідки вугілля. Керуючись цією картою було відкрито велике Бабаївське родовище, яке утримує великі шари високоякісного бітумінозного вугілля. Карта з пояснюючою запискою передана Держплану Башкирії.

2). Над питанням нафтоносності другого Баку працював акад. В. О. Сельський, який розробив новий план постановки розвідувальних робіт на нафту і намітив нові перспективні райони. План був представлений Наркомату нафтової промисловості та Комітету в справах геології.

3). Для виявлення нових площ розповсюдження марганцевих руд Інститут в 1941–1942 рр. провів спробні геофізичні роботи на Улу-Теляцькому і інших марганцевих родовищах БАРСР, при чому, було доведено доцільність застосування методів геофізики для вказаної мети, що й увійшло в практику місцевих розвідувальних організацій.

4). Значну роботу Інститут провів в Авзянському золотоносному районі, де теоретична робота по виявленню похованих терас привела до корисних практичних наслідків і визначила дальший напрямок пошуково-розвідувальних робіт на золото, що й було рекомендовано приісковим організаціям і позитивно відбилосся на добичу^{*1} золота. (Відповідальний виконавець П. К. Заморій)^{*2}.

5). Проблема солі в Башкирії на час переїзду туди Інституту стояла дуже гостро. Інститут допоміг організувати добування солі з розсолів нафтових вод Ішимбаївського родовища нафти, розробивши для цього технологічний процес і проект солевого заводу в Ішимбаї на 10 тисяч тонн солі на рік. Цей проект був здійснений в 1942 році.

6). Велику роботу, яка має безпосереднє оборонне і народногосподарче значення, Інститут виконав по підземним водам БАРСР як джерелу водопостачання. Для території Башкирії написана крупна монографія «Підземні води Башкирії» та проведене гідрогеологічне районування Башкирії з додатком каталогу всіх відомих водопунктів. Побудована карта гідрогеологічних районів безпосередньо визначає райони ефективного використання підземних вод для великого і дрібного водопостачання (промислові підприємства, військові частини, госпіталі та населені пункти). (Виконавець проф. К. І. Маков).

Не менш значну роботу Інститут проробив по гідрогеологічному та гідрохімічному дослідженню мінеральних джерел і лікувальних грязей Башкирії.

*1 Так у документі.

*2 Біля п. 5 на полях документа помітка «Золото».

Безпосереднім наслідком цих робіт було те, що уже в кінці 1941 року місцеві евакогоспіталі почали застосовувати грязі Красноусольська та озера Кандри-Куль з лікувальною метою. (Виконавці О. І. Спасокукоцький⁴⁷ та бригада проф. Є. С. Бурксера).

Істотним доповненням цих досліджень було визначення радіоактивності джерел і грязей Башкирії, яким охоплено майже всі джерела Башкирії, які мають лікувальне значення або перспективні в цьому відношенні. (Виконавці: старший науковий співробітник [О. Н.] Нічкевич та проф. [І. К.] Половко.

7). Роботи по дослідженню і практичному застосуванню мінеральної сировини полягали в науковому обґрунтуванні технології вироблення цементів, бетонів, будівельних матеріалів, вогнеупорів, кислотоупорів тощо. Наслідки робіт безпосередньо передавались оборонним, промисловим і будівельним організаціям. Особливе оборонне значення серед цих робіт мала розробка технології виготовлення ангідрито-глиноземистого цементу і високоміцного бетону із нього.

В наслідок роботи проблема високоміцного цементу для масивних бетонів була розв'язана і доказана можливість використання АГ-цементу в оборонному і скоростному будівництві в усяку пору року.

Виконавцям цієї роботи була присуджена премія ім. Й. В. Сталіна. (Виконавець акад. П. П. Будников з бригадою наукових робітників).

Разом з тим, Інститут виконав низку доручень окремих наркоматів і Держплану БАРСР (Наркомзем, Наркомздорв'я, Наркомхарчпром, Наркоммісцевпром); виконано велику кількість консультацій і експертиз літерним заводам та підприємствам БАРСР.

Пропозиції Інституту приймалися урядом Башкирії з великою увагою.

За проведені на користь БАРСР роботи ряд наукових робітників Інституту були відмічені грамотами Верховної Ради БАРСР – академіки Б. І. Чернишов та П. П. Будников, проф. К. І. Маков. Останній був також нагороджений в січні 1944 р. орденом Трудового Червоного Прапора за роботи по забезпеченню промисловості стратегічною сировиною.

II. Роботи, які торкалися рішення питань, пов'язаних з відновленням народного господарства і промисловості України, були такі:

1). На основі опрацювання копальної флори та фауни корнів із чотирьох глибоких свердловин Західного Донбасу (двох із Межевського району й двох із Самарської перспективи) був встановлений вік розкритої товщі карбону та ступінь його промислової вугленості (керівник роботи акад. Б. І. Чернишов, виконавці – старший науковий співробітник [К. Й.] Новик⁴⁸ та [П. Л.] Шульга⁴⁹). Ця робота має значення в справі відновлення вугледобичі в Донбасі. Робота передана по призначенню.

2). Розробляючи питання нафтоносності УРСР акад. В. О. Сельський дав узагальнення геологічних і геофізичних матеріалів по нафтоносним районам УРСР і склав обґрунтовану доповідну записку про перспективи розвитку промислової нафти на Україні. Робота має велике значення в справі постановки подальших розвідувальних робіт в нафтоносних районах України.

3). У справі відновлення солебудування на Україні та використання солей, як хімічної сировини проф. Є. С. Бурксер склав обширну доповідну записку про пер-

спективи використання в народному господарстві соляних водоймищ УРСР, яку передано урядовим органам^{*1}.

4). За завданням уряду УРСР та фронтових організацій була виконана робота по гідрогеологічному обґрунтуванню водопостачання деяких крупних міст України (Харків та ін.).

Важливу в практичному відношенні роботу проводив акад. О. Н. Соколовський по дальнішому удосконаленню свого методу будівництва земляних резервуарів з осолонцьованим покриттям для води та нафтопродуктів.

Будівництво таких резервуарів здійснювалося нафтопромисловими та іншими організаціями Приволжжя та Середньої Азії при консультації і керівництві академіка [О. Н.] Соколовського.

Цей метод дав велику економію у витраті цементу і бетону.

Помимо всього цього Інститут виконав за завданням уряду УРСР ряд робіт; серед них крупніші:

- 1) зведення та геологічна характеристика залізо-рудних родовищ Донбасу;
- 2) корисні копалини Мелітопольщини;
- 3) корисні копалини та мінерально-сировинні ресурси Волині;
- 4) фосфоритові родовища східних та західних областей УРСР та ряд інших до-ручень консультативного та експертного характеру, головним чином – в справі водопостачання та використання будівельних матеріалів і мінеральної сировини.

Евакуаційний період Інститут закінчив наприкінці 1943 року і з проміжноточним етапом кількомісячного перебування в Москві повернувся у квітні на Україну.

Вчений секретар *[І. К.] Половко*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 173, арк. 30–34. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 121

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА РНК УРСР ДО РНК СРСР ЩОДО ДОЗВОЛУ НА ІМПОРТ ЛАБОРАТОРНОГО І ТЕХНІЧНОГО УСТАТКУВАННЯ ДЛЯ УСТАНОВ АН УРСР

*[5 липня 1944 р.]^{*2}
м. Київ*

За период немецкой оккупации нанесен большой ущерб научно-исследовательским институтам Академии наук УССР и полиграфической промышленности Украины. Значительно пострадала неэвакуированная лабораторно-техническая база институтов Академии наук УССР и полностью уничтожена производственная база многоцветной печати предприятий полиграфии УССР.

^{*1} Див. док. № 72.

^{*2} Датовано за поміткою на документі.

При эвакуации Академии наук УССР и полиграфических предприятий из Украины в восточные области СССР удалось вывезти лишь незначительную часть лабораторного и технического оборудования.

За период работы Академии наук УССР в тылу, имеющееся оборудование частично пришло в негодность и, кроме того, технически устарело.

Таким образом, уцелевшая, но изношенная аппаратура не отвечает научным требованиям, поставленным перед Академией наук УССР и нуждается в замене и пополнении.

Что касается полиграфической промышленности, то из-за отсутствия необходимого оборудования не представляется возможным восстановить на Украине предприятия высококачественной многоцветной печати по изданию художественных иллюстрированных журналов, плакатов, портретов, репродукций, географических карт и соответствующе не оформляется выпуск книжной продукции.

Академия наук УССР и Управление по делам полиграфии и издательств при СНК УССР крайне нуждается в импорте аппаратуры и оборудования из США и Англии.

Подготовленная Академией наук УССР по этому вопросу заявка включает по каждой лаборатории, соответственно с ее профилем, оборудование и минимальное количество точной измерительной аппаратуры. Это оборудование необходимо приобрести комплектно, поскольку периодическое приобретение его на протяжении ряда лет будет затруднять своевременное разворачивание лабораторий и приведет к перманентной их технической и научной отсталости. В заявку включено также некоторое количество наиболее остро необходимых реактивов.

Общая сумма заявки по 101 лаборатории Академии наук УССР составляет 1 318 549 долларов (США) и 74 925 фунтов стерлингов (Англия) или, в переводе по курсу, ориентировочно 8 374 400 рублей (приложение № 1*¹).

В эту заявку не включен импорт аппаратуры циклотронной лаборатории и оборудования для астрономической обсерватории, об организации которых будет поднято отдельное ходатайство.

Для Управления по делам полиграфии и издательств при СНК УССР необходимо также получить лицензии на импорт полиграфического оборудования для Украины в соответствии с приложением № 2*¹.

Новые предприятия многокрасочной печати будут размещены в городах Киеве и Харькове, где полностью сохранились помещения, специально построенные перед войной для этой цели.

В связи с вышеизложенным Совет Народных Комиссаров Украинской ССР просит Совет Народных Комиссаров Союза ССР разрешить импорт лабораторного и технического оборудования в соответствии с указанной суммой по Академии наук УССР и в соответствии с перечнем оборудования для полиграфических предприятий УССР.

*¹ Згадані документи не публікуються.

Председатель Совета Народных Комиссаров УССР *Н. [С.] Хрущев*

На документі помітка: «Д[о] с[прави]. 5.VII. [1944]. Підпис^{*1}»

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 1525, арк. 55–57. Копія. Машинопис.

№ 122

ЗВІТ ІНСТИТУТУ КЛІНІЧНОЇ ФІЗІОЛОГІЇ АН УРСР ПРО РОБОТУ В ЕВАКУАЦІЇ

7 липня 1944 р.
м. Київ

Інститут провадив весь час (1941–1944) велику роботу по виготовленню, вивченню дії антиретиккулярної цитотоксичної сироватки (АЦС) і по застосуванню її для прискорення загоєння ран, переламів кісток, лікування септичних захворювань та ін.

Інститут організував і провів широку наукову конференцію (м. Уфа, липень 1942 р.), присвячену питанню лікувального значення антиретиккулярної цитотоксичної сироватки. На конференції взяли участь професори-клініцисти чотирьох медичних інститутів – Московського, Київського, Харківського і Башкирського – і лікарі евакогоспіталів.

Конференція, заслухав[ши] понад 40 доповідей і співдоповідей, що базувались на великому клінічному матеріалі, одногolosно визнала необхідність широкого застосування цієї сироватки у всіх випадках, де потрібна стимуляція трофічної, пластичної й захисної функцій фізіологічної системи сполучної тканини (кер[івник] – Р. Є. Кавецький)^{*2}.

Розроблено тести, які дають можливість встановлювати функціональний стан фізіологічної системи сполучної тканини, що має дуже важливе практичне значення при застосуванні методів стимулюючої терапії (АЦС, переливання крові, рентгенотерапія, фізіотерапія тощо).

На підставі постанови Президії Вченої медичної ради НКОЗ СРСР, наказів народного комісара охорони здоров'я СРСР і РСФСР та начальника Головного військово-санітарного управління Червоної Армії в 1943 році антиретиккулярна цитотоксична сироватка широко запроваджена в практику евакогоспіталів^{*3} і лікувальних установ. В 1943 р. налагоджено масове виробництво антиретиккулярної цитотоксичної сироватки і виготовлено понад 2 000 000 доз АЦС (д[октор] [П. Д.] Марчук⁵⁰)^{*4}.

*1 Підпис нерозбірливий.

*2 Слова «кер[івник] – Р. Є. Кавецький» дописано від руки.

*3 Те саме: «евакогоспіталів».

*4 Те саме: «доктор П. Д. Марчук».

Закінчена і передана в практику робота про можливі терміни повторного взяття крові у донорів і розроблено питання про значення екстрааглютининів у реципієнта при переливанні крові (Н. Д. Юдіна – д[октор]).^{*1}

З'ясовано істотний вплив комбінованої дії трансфузії крові і розчинів ефедрина та пітуїтрина при гострих гіпотензіях різного походження. Проводились спостереження в клініках з метою використання комбінацій трансфузії крові і ефедрина для виведення організму з шоківих станів. (М. М. Торєв)^{*2}.

Низка співробітників брала участь в одержанні інсектицидної для вошей рідини. Ця робота закінчилась одержанням рідини, яка швидко вбиває вошу, не псує білизни і не роздратовує шкіру. Рідина виготовляється з недефіцитних матеріалів – покидьків Крекинг-заводу (ак[ад.] О. В. Леонтович)^{*3}.

Відділом клінічної медицини і відділом патоанатомії проведена велика робота по клінічній і морфологічній розробці гемато-паренхіматозного бар'єра. Показано роль змін гемато-паренхіматозного бар'єра в розвитку низки патологічних процесів ([М. Д.] Стражеско, чл.-кор. См[ирнова]-Замкова О. І.)^{*4}.

Інститутом провадилась комплексна робота по вивченню патогенеза раневого сепсису з метою розробки нових методів лікування цього найбільш важкого ускладнення поранень ([М. Д.] Стражеско)^{*5}.

Не дивлячись на умови, в яких працював Інститут під час евакуації, в ньому продовжувалась робота по підвищенню кваліфікації кадрів, що можна ілюструвати тим, що п'ять співробітників закінчили та захистили дисертацію на ступінь доктора наук («Кортикалін» – Н. Б. Медв[едева], «Патогенез інсулін[ного] [шоку]» – [В. П.] Комісаренко⁵¹)^{*6}.

За час війни Інститутом надруковано дві монографії, збірник про лікувальну дію АЦС та одну науково-популярну брошуру. Здано до друку: 5 монографій, статті для двох томів меджурналу та 1 брошуру (В. П. Комісаренко)^{*7}.

На сесіях Академії наук УРСР співробітниками Інституту зроблено 26 доповідей.

Крім того, співробітниками Інституту провадилась велика консультативна робота та прочитано в госпіталях і лікувальних установах понад 50 доповідей, а також лекцій з питань лікувальної дії антиретікулярної цитотоксичної сироватки, переливання крові, нових методів лікування воєнних травм і т. п.

Заст[упник] директора Інституту професор *Р. Є. Кавецький*
Вчений секретар Інституту д[окто]р мед[ичних] наук *П. Д. Марчук*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 173, арк. 64–65. Оригінал. Машинопис.

*1 Слова «Н. Д. Юдіна – доктор» дописано від руки.

*2 Те саме: «М. М. Торєв».

*3 Те саме: «акад. О. В. Леонтович».

*4 Те саме: «М. Д. Стражеско, чл.-кор. Смирнова-Замкова О. І.».

*5 Те саме: «(М. Д. Стражеско)».

*6 Те саме: «Кортикалін» – Н. Б. Медведева, «Патогенез інсулінного шоку» – В. П. Комісаренко».

*7 Те саме: «В. П. Комісаренко».

ЗВІТ ІНСТИТУТУ БІОХІМІЇ АН УРСР ПРО РОБОТУ В ЕВАКУАЦІЇ

[Не пізніше 10 липня 1944 р.]*¹
м. Київ

Головною роботою Інституту біохімії під час Вітчизняної війни були дослідження академіка О. В. Палладіна над вітаміном *K* і його синтетичними аналогами, які дали найбільш цінні результати, корисні для фронту і справи лікування поранених червоних воїнів.

Перш за все академік [О. В.] Палладін з групою співробітників Інституту біохімії (Б. Й. Хайкіна, Р. І. Лірцман) встановили, що за допомогою синтетичного аналогу вітаміна *K*, а саме, метил-нафтохінона, можна припиняти не тільки кровотечі, обумовлені зниженим вмістом в крові протромбіну (як це думав Дам), але різноманітні паренхиматозні кровотечі при нормальному вмісту протромбіну в крові. Академік [О. В.] Палладін налагодив виробництво метил-нафтохінона на Уфимському вітамінному заводі і запропонував випустити цей препарат у продаж під назвою «Вітамін *K*₃».

При дальшому поширенні цих досліджень було встановлено, що за допомогою вітаміна *K*₃ можна припиняти паренхиматозні кровотечі як після поранень і після операційного втручання, так і кровотечі при хворобах, коли порушується цілість кровоносних капілярів (гемороїдальні кровотечі, носові, гінекологічні, кровотечі з легень при туберкульозі і т. ін.). Таким чином, була виявлена можливість більш широкого вживання вітаміну *K*₃, ніж це виходило з досліджень Дам[а].

Далі, дослідження встановили (О. В. Палладін, Б. Й. Хайкіна і І. М. Надлер), що вітамін *K*₃ має ще одну надзвичайно важливу властивість, а саме, має здатність прискорювати загоєння ран (як після поранень, так і після хірургічних операцій) і лікувати стоматити і подібні захворювання.

Ці досліди дали можливість широкого вживання вітаміну *K*₃ в евакогоспіталях і клініках і принесли чималу користь справі прискорення поновлення здоров'я поранених захисників нашої Вітчизни.

Вищезазначені досліди виявили помилковість теорії Дам[а] про механізм дії вітаміну *K* і дали можливість академіку [О. В.] Палладіну висловити нові погляди на механізм фізіологічної дії вітаміну *K*.

Далі, щоб полегшити і ще більш поширити використання вітаміну *K* в хірургії і терапії, академік О. В. Палладін синтезував новий водорозчинний аналог вітаміна *K*, а саме, речовину, що являє собою бісульфітне похідне метил-нафтохінону, яке має структуру бісульфітного комплексу. Цьому новому препарату академік [О. В.] Палладін дав назву «Вікасол» і дослідженнями, проведеними на базі госпіталів і клінік, довів, що вікасол, подібно вітаміну *K*₃, припиняє вищезазначені паренхиматозні кровотечі і прискорює загоєння ран. Водночас вікасол має ряд переваг перед вітаміном *K*₃ (і тим більш – вітаміном *K*₁), бо він є розчинним у воді, не

*¹ Датовано за діловодною поміткою в архівній справі

руйнується при освітленні, не має негативного впливу на слизові оболонки і його дуже легко вживати у вигляді таблеток. Вікасол у вигляді таблеток зараз рекомендований Вченою медичною радою Наркомздоров'я СРСР і Вченою радою Головсанупра Червоної Армії для широкого вживання для боротьби з кровотечами і для лікування ран.

Другою роботою Інституту біохімії, що мала також оборонне значення, були дослідження над одержанням з консервованої шкіри екстракту, за допомогою якого можна було б лікувати рани. Внаслідок цих досліджень (В. В. Ковальський і Л. І. Палладіна) було одержано водний екстракт з консервованої шкіри, який мав здатність впливати на регенеративні процеси, і було встановлено, що за допомогою цього екстракту можна прискорювати загоєння ран (особливо старих, що довго не заживали) після поранень, а також загоєння язв.

За пропозицією Головноєнсанупра цей екстракт зараз перевіряється щодо його впливу на загоєння ран в Центральному науково-дослідчому евакогоспіталі Червоної Армії в Москві з метою його широкого вживання для лікування ран.

Третьою роботою Інституту біохімії, яку варто зазначити, було одержання протидизентерійного бактеріофагу в сухому вигляді (Б. І. Гольдштейн і науковий співробітник Інституту мікробіології [Г. М.] Френкель). Одержані за цим методом таблетки бактеріофагу були стійкими і легко розчинялись в органах травлення.

Крім того, під час Вітчизняної війни Інститут біохімії займався дослідженням обміну речовин при епілепсії (О. В. Палладін, Е. Т. Сорені і Б. Й. Хайкіна) з метою виявити причину виникнення корч при епілепсії і встановити біохімічні зміни, які б сигналізували близьку появу епілептичних корч. [...] ^{*1}

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 173, арк. 66–68. Копія. Машинопис.

№ 124

ЗВІТ ІНСТИТУТУ БОТАНІКИ АН УРСР ПРО РОБОТУ В ЕВАКУАЦІЇ

*[Не пізніше 10 липня 1944 р.]^{*2}
м. Київ*

Інститут ботаніки перебував в евакуації (м. Уфа, Москва) в значно зменшеному складі наукових співробітників проти 55 – до війни (в м. Уфі – 16 наук[ових] співробітників) і на час переїзду до Києва – 23), що призвело до зміни в структурі. Так, деякі відділи припинили на цей час свою роботу або було їх кілька з'єднано в один відділ. Відповідно змінився і профіль Інституту. Замість чотирьох проблем, що над ними працював Ін[ститу]т до війни, в час війни тематичний план побудовано навколо двох проблем ^{*3}: 1) інвентаризація флори та рослинності

^{*1} Далі текст документа в архівній справі відсутній.

^{*2} Датовано за діловодною поміткою в архівній справі.

^{*3} Підкреслено в документі.

Башк[ирської] АРСР; 2) підвищення врожайності с[ільсько]г[осподарської] культури та поліпшення якості с[ільсько]г[осподарської] продукції; а в зв'язку з поверненням на Україну, Ін[ститу]т розгортає роботи над проблемою інвентаризації^{*1} флори і рослинності УРСР та іншими проблемами.

Протягом звітного часу наукова робота була спрямована на розв'язання ряду питань стосовно Башк[ирської] АРСР, де зібрано великий матеріал по відповідним темам, значна частина яких закінчена повністю, а інші закінчуються оформленням до друку.

В розвиток першої проблеми виконано такі роботи:

1. По темі «Дикорослі лікарські рослини Південного Уралу і Приуралля» виготовлено і надруковано статтю «Дикорастущие лекарственные ресурсы Башк[ирской] АССР» (М. И. Котов, – «Башсборник» № 2 и «Фармация» № 5).

2. «Дикорослі поташні рослини Башкирії» (Д. Я. Афанасьєв⁵²) виготовлена стаття, що подає дані про нові рослини, що містять поташ, їх поширення та властивості. Наслідки досліджень передано Хімпрому.

3. Закінчується оформленням до друку «Визначник рослин БАРСР» – як посібник для визначення рослин, а також підводить підсумки щодо поширення рослин в Башкирії, дає відомості про масиви цінних рослин і практичне їх використання (від[діл] систематики квіткових).

4. «Сфагнові мохи БАРСР та їх використання» (Д. К. Зеров) – в статті висвітлено видовий склад сфагнових мохів, поширення їх в Башкирії та масиви для використання.

5. «Грибная флора кагатной гнили сахарной свеклы и условия ее развития» (С. Ф. Морочковський) – захищена як докторська дисертація. Робота внесена до видавничого плану Наркомхарчопрому СРСР, вона охоплює дані з мікрофлори і умов розвитку кагатної гнилі цукр[ових] буряків й світового значення^{*2}, має теоретичне, а в галузі довготермінового зберігання цукрового буряка – і практичне значення; може бути використана в цукровій промисловості, як в н[ауково]-д[ослідчих] установах, так і у виробництві.

6. «Поліморфізм у деяких аскоміцетів» (М. Я. Зерова) – захищена як кандидатська дисертація.

По другій проблемі виконано такі роботи:

7. «Розробка агробіологічних заходів підвищення врожаю і якості кок-сагізу» (П. А. Власюк), що дає обґрунтовані методи підвищення врожаю і збільшення виходу каучука у кок-сагіза на 25–30%.

8. «Агровиробниче районування міроприємств по підвищенню врожайності с[ільсько]г[осподарських] культур» (П. А. Власюк) – обґрунтовує район бурякосіяння Башкирії на площі 15 000 га.

9. «Цукровий буряк в Башкирії» (П. А. Власюк) – посібник для агрономів, в справі готування кадрів і освоєння посіву цукрових буряків в північно-східних районах Союзу.

*1 Підкреслено в документі

*2 Так у документі.

10. «Система живлення цукрового буряка і супровідних культур правильних сівозмін» (П. А. Власюк) – монографія на 30 друк. арк. Робота дає біологічні і фізіологічні основи для побудови системи живлення цукрових буряків і інших культур в старих і нових районах бурякосіяння СРСР.

11. «Фізіологічне значення мідних добрив для росту і розвитку рослин на осушених торфовищах» (З. М. Клімовицька). Робота захищена на ступінь канд[идата] біол[огічних] наук, готова до друку, дає підхід до використання торфовищ як посівних площ.

12. «Вплив калійних добрив на фізіологічні процеси, урожай і якість корнів кок-сагіза» (П. А. Власюк, З. М. Клімовицька) – опубліковано в журн[алі] «Соц[іалістичне] с[ільське] г[осподарст]во» і використано виробництвом при складанні агроказівок.

13. «Система живлення, що підвищує вміст і вихід цукру і каучука у кок-сагіза» (три автори) – встановлено високу ефективність сукупної дії місцевих і мінеральних добрив на різних ґрунтах на підвищення врожаїв цукрових буряків, кок-сагізу і др[угих] культур; розроблено систему заходів до передпосівної обробки насіння розчином солей, що забезпечує підвищення врожаю і поліпшення якості с[ільсько]г[осподарських] рослин.

14. «Як одержати високий урожай корнів і насіння цукрового буряка» (П. А. Власюк). Робота підсумовує практику північно-східних районів по освоєнню цукрового буряка і наслідки н[ауково]-д[ослідчої] роботи автора в умовах різних районів, дає практичні висновки для виробництва.

15. «Вредители и болезни сах[арной] свеклы [в Башкирии] и меры борьбы с ними» ([С. В.] Зверезомб-Зубовський і С. Ф. Морочковський) – науково-популярна [брошура] і як посібник для місцевих буряководів та агрономів (БАРСР).

16. «Хвороби цукрового буряка з Башкирії та боротьба з ними» (С. Ф. Морочковський) – здана до друку.

17. «Нова хвороба цукрового буряка – альтернаріоз» (його ж) – дає новий факт для науки.

18. «Етап розвитку репродуктивних органів рослини» (акад. [А. О.] Сапегін) – в результаті аналізу пустоцвітіння твердої пшениці в Башкирії і щуплості зерна м'якої – з Уралу подано вказівки на заходи боротьби з цими явищами в умовах БАРСР. Робота прийнята НКЗ БАРСР до здійснення.

19. «Основи цитоембріології покритонасінньових, зокрема с[ільсько]г[осподарських] рослин» (Я. С. Модилевський). Робота в основному закінчена.

20. «Стадії ембріонального розвитку зародку і зернівки у злаків» (Я. С. Модилевський) – як вчення про стадійність.

21. «Вплив низьких температур в природі на схожість і енергію проростання овса і ярої пшениці» (Я. С. Модилевський).

22. Робота по темі «Генетична сутність інцухт депресії і нові методи селекції перехресників» (М. Л. Карп) – оформлена у вигляді двох статей по питаннях використання інцухта в селекційній практиці та закономірностей дозрівання зерна у кукурудзи і соняшника.

23. Закінчена робота на тему «Про позакоріневе засвоєння рослинами води і харчових речовин та про його значення для підвищення періодичності в житті і живленні рослини і до підживлення як перспективного агроприйому в цілому» (М. А. Любинський⁵³).

24. По темі «Фізіологічна сутність критичних або детермінаційних періодів в нормальному онтогенезі вищих рослин» виготовлена брошура про значення критичних періодів для підвищення врожаїв (М. А. Любинський). [...] ^{*1}

Зам[існик] директора по науковій частині доктор біол[огічних] наук професор *С. Ф. Морочковський*
Вчений секретар канд[идат] біол[огічних] наук *Г. Ф. Бачурина*⁵⁴

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 173, арк. 69–71. Оригінал. Машинопис.

№ 125

ЗВІТ ІНСТИТУТУ БУДІВЕЛЬНОЇ МЕХАНІКИ АН УРСР ПРО РОБОТУ В ЕВАКУАЦІЇ

[Не пізніше 10 липня 1944 р.]^{*2}
м. Київ

Інститут будівельної механіки був евакуйований з Києва з значною частиною своїх наукових робітників та свого лабораторного майна. Два роки Інститут працював в м. Уфі і півроку у Москві, до Києва Інститут повернувся 19 квітня 1944 р.

За роки війни робота всіх наукових співробітників Інституту була пов'язана, в основному, як по лінії тематичного плану, так і по лінії консультацій і експертиз, з потребами оборонної промисловості. За час перебування в Уфі Інститут був тісно пов'язаний з заводами та оборонними будівництвами на терені Башкирії, їм було дано велику кількість (біля 100) консультацій і експертиз, лабораторії Інституту щоденно виконували різні дослідження для заводів та будівництв, співробітники Інституту налагодили роботу низки заводських лабораторій, декілька співробітників Інституту виконували свій тематичний план безпосередньо на авіамоторному заводі.

В Інституті переважна кількість робіт виконувались за завданнями і для авіаційної промисловості (ГУ ВВС КА, НИИ ВВС КА, ЦИАМ)^{*3} та транспортного машинобудівництва (Главтрансмаш).

^{*1} Далі знято перелік наукових праць акад. М. Г. Холодного. Див. Додатки: «Список видань та наукових праць співробітників АН УРСР (1941–1945)».

^{*2} Датовано за діловодною поміткою в архівній справі.

^{*3} Тут і далі в документі аббревіатури подано російською мовою. Див. «Список скорочень та аббревіатур».

Роботи Інституту за цей час, крім свого безпосереднього практичного значіння, стоять також і на науково-принципальній височині, відповідній Інституту Академії наук УРСР.

Основні наукові досягнення Інституту за цей час коротенько зводяться ось до чого:

I. По проблемі міцності і стійкості конструкцій

1). Розроблені нові теорії розрахунку (замість старих, невірних) для просторових рам з тонкостінних профілів, що мають велике значіння для розрахунку рам вагонів, будівельних та авіаційних конструкцій (чл.-кор. Б. М. Горбунов).

2). Розроблено теорію стійкості арок з обліком реальних умов їх підпирання, що матиме значіння для економного та надійного проектування арочних мостів та перекриттів в цивільному і промисловому будівництві (чл.-кор. М. В. Корноухов).

3). Розроблено новий метод розрахунку коливань і стійкості рамних конструкцій, що приводить до значних спрощень розрахунків; цей метод з успіхом було застосовано для розрахунку згинних коливань колінчастого вала авіадвигуна (канд[идат] техн[ічних] наук В. Г. Чудновський).

4). Встановлено ряд фундаментальних теорем і принципів загальної теорії стійкості і стійкоміцності стрижневих конструкцій та розроблені наближені методи їх застосування для надійного проектування відповідальних^{*1} споруд (чл.-кор. М. В. Корноухов).

5). Розроблено нові методи розрахунку дерев'яних стрижнів з урахуванням волокнистої структури деревини для загального випадку складного напруженого стану стосовно до розрахунку дерев'яних деталей літаків та сіль[сько]госп[одарського] машинобудування (чл.-кор. Ф. П. Белянкін).

6). Вивчено вплив змінювання вологості на властивості деревини. Наведено методи розрахунку й конструювання дерев'яних конструкцій з свіжозрубленої деревини (канд[идат] техн[ічних] наук К. І. Коленчук).

II. По проблемі міцності в авіаоторобудівництві

1). Розроблено питання про вплив динаміки противаг на напруженість колінчастих валів (акад. С. В. Серенсен).

2). Розроблено метод для розрахунку крутильних коливань колінвалів у схемі багатомасової системи з нелінійним елементом. Цей метод дає ефективний і швидкий спосіб побудування резонансних кривих, які служать для визначення динамічних зусиль і напруг (чл.-кор. М. М. Боголюбов).

3). Широко розвито запропонований автором раніш метод теоретичного і експериментального дослідження температурного напруженого стану. Ця робота має важливе практичне значіння для котло-, паро-, турбо- і авіамото[ро]будівництва (чл.-кор. В. М. Майзель).

4). Розроблено нову методику та зроблено для НИИ ВВС КА розрахунок згинних коливань колінчастих валів зірчастих авіаоторів, а також одержано результати, що спрощують розрахунки коливань (канд[идат] техн[ічних] наук В. Г. Чудновський і канд[идат] техн[ічних] наук П. М. Варвак).

*1 Так у документі.

5). Показано можливість застосування розробленої автором статистичної теорії в томи матеріалів для розрахунку деталей машин. Розроблена теорія механізму втомного руйнування металу на підставі мікроструктурного дослідження. Експериментально вивчено для НІИ ВВС КА розподіл напруг в головках авіаоторних шатунів і розроблено метод їх розрахунку (канд[идат] техн[ічних] наук М. М. Афанасьєв).

6). Досліджено вплив тонких покриттів антифрикційними стопами на зношування сталених поверхонь при великих навантаженнях (чл.-кор. Б. Д. Грозін).

7). Для потреб авіаоторобудівництва розроблено точний метод розрахунку напруг у дисках асиметричних профілів, що швидко обертаються (канд[идат] техн[ічних] наук А. Д. Коваленко).

8). Для потреб авіаоторобудування розроблено методику електромеханічного моделювання для крутильних та згинних коливань валів авіаційних двигунів, методику для згинних коливань експериментально освоєно в ЦІАМ (канд[идат] техн[ічних] наук І. М. Тетельбаум).

9). Досліджено статичний згин багатопідпороного колінчастого валу (канд[идат] техн[ічних] наук Г. С. Писаренко⁵⁵).

10). Розроблено конструкції і виготовлені зразки спеціальних тензометрів, в тому числі і малобазних, роботи виконано за завданням НІИ ВВС КА (канд[идат] техн[ічних] наук М. М. Афанасьєв і канд[адат] техн[ічних] наук С. В. Малашенко).

III. По проблемі нелінійної механіки

Одержано практично зручний засіб для дослідження нелінійних коливальних систем, що не вимагає вивчення точних рівнянь руху (акад. М. М. Крилов і чл.-кор М. М. Боголюбов).

Вище перелічені лише найбільш основні роботи, виконані за цей час в Інституті. Крім того^{*1}, в Інституті, в лабораторії спецтематик^{*1}, було виконано з успіхом низку робіт, досить далеких від звичайної тематики Інституту, з використанням у військовий час додаткових спеціальностей її співробітників (роботи М. П. Хотяїнцева для НІИ ВВС КА з радіотехніки, роботи канд[идата] техн[ічних] наук С. В. Малашенка по магнітн'яким стопам для апаратури зв'язку та інше, роботи чл.-кор. Б. Д. Грозіна за спец[іальними] завданнями).

Наслідки робіт Інституту втілювались та втілюються через зацікавленні організації та підприємства (ГУ та НІИ ВВС КА, ЦІАМ, ВІАМ, Главтрансмах НКПС, заводи та ін.).

З поверненням до Києва Інститут починає у Києві розгортати свою консультативну та експертну діяльність, скеровану у напрямі відновлення зруйнованих конструкцій, уже дано значну кількість консультацій та експертиз (проф. М. Д. Жудін, чл.-кор. Ф. П. Белянкін, канд[идат] техн[ічних] наук К. І. Коленчук та ін.).

Роботи Інституту освітлювались на багаточисленних наукових доповідях як в Академії, так і за її межами (наприклад, в 1942 р. було зроблено п'ятнадцятьма наук[овими] співробітниками Ін[ститу]ту 57 доповідів на сесіях АН, наукових засіданнях, підприємствах).

Для більш широкої популяризації та втілення наслідків роботи Інституту треба налагодити роботу видавництва АН, що за весь час війни не спромоглося надрукувати жодної роботи (крім декількох коротеньких статтів у «Доповідях АН») по

*1 Підкреслено в документі.

Відділу технічних наук. Тільки під час перебування АН у Москві Інститут зміг за дозволом Президії АН розмістити і передати до друку деякі свої роботи у московських видавництвах. Надалі бажано, поки Видавництво АН УРСР не зуміє налагодити друкування робіт з формульним набором та графіками, дозволити Ін[ститу]ту розміщати самому свої роботи у московських видавництвах.

Великим гальмом у переведенні експериментальних робіт Ін[ститу]ту, завдяки якому на час війни довелось зовсім припинити в Ін[ститу]ті експериментальні роботи з питань динамічної міцності, що займали головне місце в експериментальних роботах Інституту до війни, була відсутність достатньої лабораторно-технічної бази. Перше, що потрібно тепер, це відновити механічну майстерню (до війни Інститут мав досить велику експериментальну майстерню – до 60 чоловік робітників, але під час окупації німці викопали з землі і увезли усі станки цієї майстерні).

Далі треба налагодити старе та придбати нове устаткування динамічного та копрового відділів механічної лабораторії та усієї інженерної лабораторії Інституту; на це вимагатиметься досить значний час, багато уваги та коштів. Треба буде також налагодити централізоване технічне постачання лабораторій та майстерень Інституту.

Треба відновити, про що вже є постанова Президії АН УРСР, адміністративно-господарчу та фінансову самостійність Інституту.

Треба посилити також кадри Інститута, повернувши до нього талановитих молодих науковців, що їх вивала війна. Треба також поновити аспірантуру при Інституті.

Директор Інституту будівної*¹ механіки АН УРСР
член-кореспондент *М. В. Корноухов*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 173, арк. 1–7. Оригінал. Машинопис.

№ 126

ВІДОМОСТІ ПРО НАУКОВІ РОЗРОБКИ ВІДДІЛУ ГІДРОТЕХНІЧНИХ СПОРУД ІНСТИТУТУ БУДІВЕЛЬНОЇ МЕХАНІКИ АН УРСР ЗА ЧАС ЕВАКУАЦІЇ

[Не пізніше 10 липня 1944 р.]^{*2}
м. Київ

За годы войны отделом гидротехнических сооружений выполнены следующие работы:

1. Гидравлический расчет понтонных мостов, принятый Инженерным комитетом Красной Армии и используемый на практике.

*¹ Так у документі.

*² Датовано за діловодною поміткою в архівній справі

2. Анализ работы выправительных^{*1} сооружений на р. Белой с целью использования опыта на других реках.

3. Разработан тип упрощенной сварной водяной турбины Френсиса для использования в небольших силовых установках (опубликована брошюра в издании «Гизместпром», Москва, 1943 г.).

4. Продолжена разработка вопроса о сопротивлении воды при движении судов по малым и средним рекам и каналам (краткое изложение работы опубликовано в журнале Наркомата Военного флота СССР «Речной транспорт», № 1–2 за 1944 г.).

5. Разработаны теории и методы гидравлических расчетов важнейших гидротехнических сооружений (движение в широком нижнем бьефе, переходы, направные мосты). Работы эти нашли положительную оценку специалистов в Москве и печатаются в виде отдельного сборника издательством Наркомстроя СССР.

В частности, для восстановления народного хозяйства разработаны соображения о производстве на Украине насосов для артезианских скважин по обслуживанию сельского и городского водоснабжения, мелиорации и орошения.

Кроме того, был дан ряд консультаций и экспертиз по вопросам водного хозяйства Баш[кирской] АССР, за что завотделом (проф. Г. И. Сухомел) был награжден Почетной грамотой Президиума Верховного Совета БАССР.

Ученый секретарь Института строительной механики АН УССР [Г. С.] Писаренко

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 173, арк. 8. Оригінал. Машинопис.

№ 127

ЗВІТ ІНСТИТУТУ ГІРНИЧОЇ МЕХАНІКИ АН УРСР ПРО РОБОТУ В ЕВАКУАЦІЇ

[Не пізніше 10 липня 1944 р.]^{*2}
м. Київ

I. Відділ гірничої механіки

1. Пересувні установки для ліквідації аварій на шахтах в період воєнного часу.

Робота виконана в виді проектів пересувних установок – підйомної і вентиляторної, що служать для зміни основних установок шахти в разі їх псування від повітряного нападу. Призначення установок – звести простої шахти до мінімуму. Робота була доложена на технічній нараді в комбінаті Сталіновугіль, схвалена і передана для втілення комбінату.

2. Методика обслідування шахт Донбасу.

^{*1} Так у документі.

^{*2} Датовано за діловодною поміткою в архівній справі.

Внаслідок виконання теми було утворено керівництво по обслідуванню шахт Донбасу, що встановлює основні принципи як організації, так і проведення обслідування. Робота була передана НКУП^{*1} СРСР і одержала позитивний висновок.

3. Заходи по капітальній відбудові Донбасу:

а) основні положення в області втілення нової техніки при капітальній відбудові Донбасу;

б) деякі елементи нової техніки при капітальній відбудові Донбасу.

Обидві роботи були прийняті Бюро розробки Генерального плану відбудови Донбасу і одержали позитивний висновок.

4. Матеріали до обслідування шахт Донбасу.

Робота передана Бюро розробки Генерального плану відбудови Донбасу і одержала позитивний висновок.

5. Перегляд правил безпеки робіт на шахтах Донбасу для періоду відбудови.

Внаслідок перегляду існуючих з 1939 р. правил безпеки є можливість в ряді випадків досягнути значного спрощення відбудовчих робіт, скорочення потреби в устаткуванні і матеріалах. Робота прийнята до використання Бюро розробки Генерального плану відбудови Донбасу.

6. Розробка конструкції канатно-пластинчатого транспортера на конкурс Наркомвугілля СРСР «Замена ленточных транспортеров с резиновой лентой на шахтах угольной промышленности».

Мета роботи – утворення транспортера без гумової ленти^{*2}. Робота по конкурсу одержала другу премію і направлена для розробки конструкції в Вуглемашпроект.

7. Основні напрямки в розвитку української буровугільної промисловості в частині відкритих розробок [по] її відбудові (разом з буровугільним відділом).

Виконані:

а) інструкція по обслідуванню відкритих розробок;

б) паспорт обслідування;

В цій частині робота закінчена і передана виробничо-розпорядчому відділу відкритих робіт НКУП СРСР.

II. Відділ гірничої справи

8. Підземна розробка гіпсових родовищ БАССР.

Для уфимських гіпсів запропоновано підземний вид розробки, який в порівнянні з існуючим (відкритими роботами) дає збільшення видатності праці на 15%, зниження собівартості на 25%. Наслідки – в виді економічного проекта підземної системи. Розробки передано промисловості.

9. Встановлення системи розробки фосфоритів БАССР.

Робота виконана по завданню РНК БАССР для башкирських фосфоритів, різко відрізняючихся по своїх геологічних умовах від інших фосфоритних родовищ Союзу СРСР. Матеріали передані для використання при проектуванні підприємств по здобичі фосфоритів в БАССР.

*1 Тут і далі в документі абрєвіатури подано російською мовою. Див. «Список скорочень та абрєвіатур».

*2 Тут і далі – русизми в документі.

10. Встановлення однослоєвої системи підземної розробки Кююргазинського родовища бурого вугілля.

На основі досвіду розробки українського бурого вугілля запропонована система розробки довгими стовпами, що має ряд переваг в порівнянні з вживаємою системою короткими стовпами. Робота в виді ескізного проекту передана промисловості.

11. Удосконалено методи машинної виємки кам'яновугільних крутопадаючих шарів.

Розроблені методи вживання врубових машин крутопадаючих шарів, що можуть дати збільшення ефективності роботи дільниць в півтора-два рази.

Робота була прийнята комбінатом Сталіновугілля для реалізації в найкоротший термін.

III. Відділ теорії пружності

12. Розроблена динамічна теорія розрахунку шахтного підйомного канату і встановлені принципи вибору коефіцієнту безпеки, що відповідають існуючим в законених нормам в СРСР, але, по суті, невірну практику вибору коефіцієнту безпеки без обліку впливу глибини [шару] [на] конструкції канату і навиваючих органів. Розроблена теорія якісно добре погоджується з американськими нормами *Bunon of Mines USA*, які не мали до цього часу теоретичного обґрунтування. Наслідки, доповідані автором – проф. Г. М. Савіним на сесії АН УРСР в Москві і на засіданні Всесоюзного бюро по науково-технічних питаннях реконструкції канатного виробництва в СРСР, одержали позитивну оцінку.

13. В частині направляючих канатів розроблен математичний бік питання – вироблен оригінальний приблизний метод вирішення задачі, зроблена оцінка погрішності вирішення.

14. Закінчена велика робота по стійкості арок (акад. О. М. Динник). В цій роботі подані як наслідок довоєнних теоретичних і експериментальних дослідів автора, так і ряд важливіших дослідів, проведених їм в воєнний час.

15. Другою великою роботою по стійкості було дослідження стійкості стержневих систем. В цій роботі, яка з'являлась докторською дисертацією О. М. Пенькова, дані рішення багатьох складних, не піддаючихся раніш рішень, задач стійкості різних класів стержневих систем, які вживались в судобудівництві, дирижаблєбудівництві і інших галузях промислового будівництва.

16. По проблемі теорії гірничого тиснення проф. Г. М. Савіним дано рішення декільк[ох] важливих задач розрахунку крєп вертикальної шахти.

17. Для Бюро по складанню Генерального плану відбудови Донбасу були переглянуті правила безпеки і правила технічної експлуатації на відбудовчий період і на період нормальної експлуатації (акад. О. М. Динник, проф. Г. М. Савін, Н. П. Гришкова).

18. В зв'язку з заміною гостродефіцитних матеріалів при відбудові промисловості проф. Н. П. Гришковою і членом-кореспондентом І. Я. Штаерманом зробле-

на пропозиція заміни металічного диска Льгнера залізобетонним і зроблено примірний розрахунок. Наслідки роботи були докладені на сесії АН в Уфі.

Всі відділи Інституту провадили велику роботу, пов'язану з дачею консультацій і експертиз ряду організацій союзного і місцевого значення.

Директор Інституту проф. [Г. М.] Савін
Вчений секретар [О. М.] Кузнєцов

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 173, арк. 9–10. Оригінал. Машинопис.

№ 128*¹

ЗВІТ ІНСТИТУТУ ЕНЕРГЕТИКИ АН УРСР ПРО РОБОТУ В ЕВАКУАЦІЇ

[Не пізніше 10 липня 1944 р.]^{*2}
м. Київ

По решению ЦК КП(б)У и СНК УССР Институт энергетики АН УССР был эвакуирован в октябре месяце 1941 г. на Урал в г. Челябинск.

Партийные и советские организации Челябинска и Копейска разместили Институт в г. Копейске и сразу же создали необходимые условия для развития плодотворной научно-исследовательской деятельности, направленной на разрешение энергетических проблем и задач, выдвигаемых условиями работы уральской промышленности в период Великой Отечественной войны.

С конца 1941 года Институт начал устанавливать научно-технические связи с южно-уральской промышленностью и прежде всего по городам Челябинску и Копейску.

С первых же дней его работы после эвакуации перед Институтом, в качестве основных, встали следующие задачи:

1. Организационное оформление Института применительно к направлению его работы в новой обстановке и собирание кадров своих научных работников, выехавших в другие восточные пункты Союза.

2. Обеспечение успешного выполнения основных работ тематического плана Института на 1941–1942 годы, имеющих актуальное научно-техническое значение для оборонной промышленности электростанций Урала.

3. Выполнение вопросов и требований к Институту со стороны промышленности по технической помощи и научно-исследовательскому разрешению ряда важных вопросов в области энергетики.

4. Восстановление материально-лабораторной базы для дальнейшего развертывания экспериментальных работ Института и библиотеки. Всё ценное имущество Института было вывезено из Киева и Харькова в Челябинск и Уфу. Часть сот-

*¹ Див. док. № 93.

*² Датовано за діловодною поміткою в архівній справі.

рудников гидромеханического отдела во главе с академиком Г. Ф. Проскурой была помещена в г. Уфе.

В соответствии с профилем работ и специализацией научных сотрудников в Институте имеются отделы:

- 1) гидромеханический – зав[едующий] академик Г. Ф. Проскура;
- 2) теплотехнический – зав[едующий] доктор технич[еских] наук профессор М. А. Кондак;
- 3) электротехнический – зав[едующий] профессор А. Л. Матвеев.

1. Содержание и объем работ, выполненных Институтом за время пребывания на Урале

А. Общая характеристика тематического плана Института

В первые дни войны тематический план Института был подвергнут решительной перестройке в соответствии с требованиями военной обстановки. Перевод Института в центр одного из основных промышленно-энергетических районов страны поставил перед ним ряд новых вопросов. Сложившийся в результате этого тематический план Института приобрёл характер большой практической заостренности, устремлённости в сторону решения задач, имеющих непосредственную значимость для народного хозяйства страны. Подтверждением тесной увязки работ Института с текущими потребностями промышленности может служить тот факт, что значительное большинство тем Института, даже госбюджетных, выполнялось и выполняются или полностью на предприятиях, или в тесном непосредственном контакте с ними.

Значение выполненных и выполняемых Институтами работ, однако, не ограничивается узкими рамками применения их на тех предприятиях, в непосредственном контакте с которыми они выполнялись. Во всех своих работах Институт стремился, пользуясь методами научного анализа, дать обобщающие выводы, расширяющие результаты работ за рамки данного отрезка времени и данного географического района.

Работы Института производились по трем основным направлениям:

1. Разработка новых машин и аппаратов и новых путей в решении вопросов энергетики.
2. Реконструкция и модернизация существующих установок или разработка новых путей их использования с целью:
 - а) повышения эффективности и надежности их работы;
 - б) экономии дефицитных и дорогостоящих материалов.
3. Рационализация энергетического хозяйства и определение путей экономии топлива и электроэнергии.

Практически по ряду тем решались одновременно многие из перечисленных здесь вопросов.

К первой группе вопросов относятся следующие из работ Института:

1. Гидропередачи и гидромуфты для транспортных машин специального назначения (академик Г. Ф. Проскура, ст[арший] научн[ый] сотрудник Г. В. Карпенко).
2. Обоснование метода расчёта гидротурбомашин, исходя из гидродинамики реальной жидкости (академик Г. Ф. Проскура).

3. Газовая турбина для наддува на отходящих газах авиамоторов (проф. И. Т. Швец, ст[арший] научн[ый] сотр[удник] А. С. Еременко, мл[адший] научн[ый] сотр[удник] Н. Н. Данилевич).

4. Механический выпрямитель переменного тока (ст[арший] научн[ый] сотру-
дник С. М. Фертик, ст[арший] научн[ый] сотр[удник] М. М. Таращанский).

5. Скоростной газогенератор вертикального типа (проф. М. А. Кондак, на-
учн[ый] сотр[удник] Н. Н. Шельменко).

6. Гидротубина малой мощности (акад. Г. Ф. Проскура, ст[арший] научный
сотр[удник] Л. С. Шмугляков).

7. Типовой газогенератор на местных топливах для транспортных машин
(ст[арший] науч[ый] сотр[удник] В. П. Джуваго).

8. Схемы объединения трехфазных систем для дальней электропередачи
(ст[арший] научн[ый] сотр[удник] А. Н. Милях).

9. Теория и расчет инжекторных установок для двигателей и аппаратов
(ст[арший] науч[ый] сотр[удник] А. С. Еременко).

10. Передача электроэнергии с использованием земли в качестве обратного
провода (ст[арший] научн[ый] сотр[удник] А. Л. Вайнер).

11. Универсальный сушильный агрегат (проф. И. Т. Швец, ст[арший] научный
сотр[удник] А. С. Еременко, ст[арший] научн[ый] сотр[удник] [Л. И.] Романюк,
ст[арший] научн[ый] сотр[удник] С. С. Тарасенко).

Вторая группа вопросов разрабатывалась по следующим темам:

1. Компаундирование синхронных машин (ст[арший] научн[ый] сотр[удник]
Л. В. Цукерник, мл[адший] научн[ый] сотр[удник] М. П. Масин).

2. Перевод промышленных печей-заводов с жидкого на твёрдое топливо
(проф. М. А. Кондак, научн[ый] сотр[удник] Н. Н. Шельменко).

3. Использование тепловых перепадов в промышленных котельных и разрабо-
тка технических условий на проектирование паровых турбин и электрических
генераторов малой мощности (проф. И. Т. Швец, ст[арший] научн[ый]
сотр[удник] М. И. Цейтлин, ст[арший] научн[ый] сотр[удник] А. С. Еременко).

4. Методика нормирования электропотребления в металло-обрабатывающей
промышленности (проф. А. Л. Матвеев, ст[арший] научный сотр[удник]
Ф. Т. Марковский, ст[арший] научн[ый] сотр[удник] М. И. Цейтлин).

5. Временные распределительные устройства огнезащитного типа
(проф. А. Л. Матвеев, ст[арший] научн[ый] сотр[удник] М. П. Масин).

6. Исследование изменения проводимости глубокопромерзающего грунта под
влиянием атмосферных условий (ст[арший] научн[ый] сотр[удник] А. Л. Вайнер).

7. Магнитная дефектоскопия изделий на заводе № 78 НКБ СССР (ст[арший]
научн[ый] сотр[удник] Ф. Т. Марковский).

8. Катодная защита змеевиков (член-корреспонд[ент] Академии наук
[И. Н.] Францевич, научн[ый] сотр[удник] Е. В. Хрущева).

В работах по рационализации энергетического хозяйства принимал участие
весь коллектив научных работников Института. Этими работами были охвачены
следующие предприятия:

В г. Копейске:

1. Завод № 78 им. С. М. Кирова (тепло-, энерго- и воздухохоз[яйств]о).

2. Завод № 258 НКБ СССР (электрохозяйство).

3. Шахта № 7/8 (электрохозяйство и воздухохозяйство).
4. Шахта № 4/6 (воздухохозяйство).
5. Шахты треста Челябинуголь № 22 и № 21/23 (воздухохоз[яйств]во).
6. Энергоуправление.
7. ЧТЗ им. Кирова и завод им. Орджоникидзе (тепло- и электрохозяйство).

Работы такого же характера выполнялись в г. Красноярске. К этой же группе работ следует отнести:

Топливный баланс Челябинской области (проф. И. Т. Швец, проф. И. И. Чернобыльский, ст[арший] научн[ый] сотр[удник] П. М. Зименко, научн[ый] сотр[удник] Ч. М. Мейтина).

Топливный баланс Башкирской АССР (научн[ый] сотр[удник] Ч. М. Мейтина).

Всего за два года пребывания на Урале Институтом выполнено полностью или частично более пятидесяти тем.

Б. Оборонное и народно-хозяйственное значение работ Института

Оборонное и народно-хозяйственное значение ряда выполненных Институтом работ за время его пребывания на Урале весьма значительно. В качестве основных в этом отношении нужно отметить следующие работы:

1. Работы лауреата Сталинской премии академика Г. Ф. Проскуры по гидромuftам для транспортных машин (танки, тракторы, автомобили и пр.). Применение гидропередачи дает возможность упростить конструкции и повысить надежность транспортных и боевых машин, значительно упростить управление ими. Вся теоретическая часть работы проведена академиком Г. Ф. Проскурой в 1942 году. К началу 1943 г. выполнены технический и рабочий проекты гидромuftы. В первой половине 1944 года выполнены две гидромuftы для СТЗ-НАТИ и для ЗИС-5.

2. Работы директора Института энергетики проф. И. Т. Швеца по газовым турбинам для наддува на отходящих газах автомоторов. Значение работы весьма велико и разрешение поставленной проблемы позволит значительно увеличить потолок, мощность, подъемную силу и скорость полета военных самолетов, в частности бомбардировщиков дальнего действия. К настоящему времени разработана основная проточная часть турбины и предложены новые пункты для охлаждения рабочих лопаток, работающих в условиях высокой температуры.

3. Работы доктора технических наук профессора М. А. Кондака по замене в промышленных заводских печах жидкого топлива твердым. Большое народно-хозяйственное значение этих работ вполне очевидно. В 1942–1943 гг. под руководством проф. М. А. Кондака выполнены проекты перевода печей на твердое топливо на одном из крупных заводов г. Челябинска и ряд печей соответственно перестроен.

4. Работы, проводимые под руководством профессора А. Л. Матвеева по нормированию электропотребления. Эффективная борьба за экономию электроэнергии невозможна без четкого нормирования ее потребления. Существующие методы нормирования очень сложны и весьма приближенны. Профессором А. Л. Матвеевым разработан расчетный метод установления норм при обработке металлов резанием. Практическая проверка, проведенная на одном из заводов г. Копейска (завод № 258), подтвердила возможность и целесообразность его применения на

заводах массово-серийного производства. Дальнейшая проверка этого метода и практическое его внедрение проводится сейчас на заводе № 78 СССР.

На основе опыта работ в этой области на заводе № 78 доцентом Ф. Т. Марковским разрабатывается методика расчетного нормирования электропотребления в цехах горячей обработки металлов.

5. Работы кандидата технических наук доцента Л. В. Цукерника по компаундированию синхронных машин. Компаундирование увеличивает надежность работы электросистем, повышая устойчивость генераторов в момент аварий и в конечном итоге позволяет увеличивать производительность. Работы по компаундированию начаты в 1941 г. под руководством основателя Института энергетики, покойного академика В. М. Хрущева. 1942–1943 гг. были годами производственной проверки и широкого внедрения компаундирования. К настоящему времени компаундирование установлено и успешно эксплуатируется в следующих агрегатах: а) три турбогенератора Свердловской ГЭС; б) два турбогенератора ЧГРЭС на 3000 кВт; в) турбогенератор 30 000 кВт Челябинской ТЭЦ; г) турбогенератор 25 000 кВт Красноярской ТЭЦ; д) готовится монтаж компаундирования на турбогенераторе 100 000 кВт Челябинской ТЭЦ и на Каширской ГЭС Мосэнерго.

Опыт эксплуатации компаундирования агрегатов позволяет с уверенностью говорить о большой его эффективности.

В Копейске на синхронном компенсаторе Челябинскугля мощностью 9000 кВт проведены испытания компаундирования, подтвердившие эффективность его для синхронных компенсаторов.

Наркоматом электростанций СССР утвержден противоаварийный циркуляр по применению компаундирования и издаются составленные Институтом «Руководящие указания».

6. Работы кандидата техн[ических] наук доцента С. М. Фертика и кандидата техн[ических] наук доцента М. М. Таращанского по конструированию механического выпрямителя переменного тока. Механический выпрямитель должен заменить в диапазоне 50–5000 В, 100–300 А применяемые сейчас мотор генераторы и ртутные выпрямители, по сравнению с которыми он обладает весьма существенными преимуществами: малые габариты, очень высокий коэффициент полезного действия, малый расход дефицитных материалов, долговечность.

КПД механического выпрямителя почти не зависит от нагрузки и при рабочем напряжении 300 В составляет 96–98% против 68–83% ртутных выпрямителей и 82–90% у моторгенераторов, срок службы практически не ограничен.

Институт по заданию комбината Челябинскуголь разработал конструкцию и построил опытный лабораторный образец механического выпрямителя на 100 А, 300 В для шахтной электровозной откатки с целью замены выходящих из строя ртутных выпрямителей типа УНЕ-33.

Кроме того, Институт по заданию зав[едующего] «Уралэлектроаппарат» № 659 Наркомата электропромышленности разработал конструкцию и приступил к постройке более мощной модели механического выпрямителя на 300 А, 300 В для замены ртутников ЗВ-5. Ведется работа по исследованию возможности применения механических выпрямителей в качестве возбудителей синхронных машин (по заданию ЧГРЭС).

Испытания опытного образца механического выпрямителя на 100 А, 200 В показали пригодность нового аппарата и позволили разработать технический проект промышленного образца механического выпрямителя, который в настоящее время предложено построить в г. Копейске на Судоремонтном заводе.

7. Работа по использованию тепловых перепадов в промышленных котельных и разработка технических условий на проектирование паровых турбин и электрических генераторов малой мощности (от 100 до 1000 кВт), выполненная под руководством профессора И. Т. Швеца ст[аршими] научн[ыми] сотр[удниками] М. И. Цейтлиным и А. С. Еременко. Работа поставлена по заданию технического отдела НКПС СССР и дает схему использования в энергетических целях тепловых перепадов в промышленных котельных. Осуществление работы позволит мобилизовать значительные скрытые резервы мощности в промышленных энергетических установках.

8. Работы ст[аршего] научн[ого] сотрудника В. П. Джуваго по переводу двигателей внутреннего сгорания на газ из местных топлив. Работа поставлена по заданию СНК УССР и ЦК КП(б)У, а также Наркоматом Баш[кирской] АССР. В 1942 году закончены работы по переводу трактора на торф повышенной зольности. Закончено строительство маломощной газогенераторной силовой установки.

В. Научно-техническая помощь Института уральской промышленности

С первых дней своего пребывания на Урале Институт тесно связался с оборонными предприятиями, с угольной промышленностью Челябинского бассейна.

Мощная уральская индустрия предъявила к Институту ряд требований и Институт мобилизовал для работы по оказанию ей максимальной помощи весь свой коллектив научных работников. В круг вопросов, охваченных Институтом в его работах на уральских предприятиях, входят специальные исследования и рационализаторские работы по электро-, тепло- и воздухохозяйству, модернизация котельных и заводских печных установок, мероприятия по экономии топлива и электроэнергии, по грозозащите и пр. Общий объем выполненных работ весьма значителен и потребовал большого напряжения от всего научного коллектива Института.

На протяжении 1942–1943 гг. Институтом выполнены следующие работы:

1. Кировский машиностроительный завод № 25 в г. Копейске. Институтом были разработаны генеральный проект, схемы и рабочие чертежи на электро-, тепло- и воздухоснабжение завода. В процессе выполнения работы были исследованы вопросы привода для станков, перевода котельной на местное топливо, тепловой баланс промышленных печей, рационального нагрева электрических ванн, рационального распределения сжатого воздуха и проч.

Работа Института полностью внедрена на заводе.

Работа выполнена бригадой научных сотрудников Института в составе: доцент Л. С. Шмугляков (бригадир), профессор А. Л. Матвеев, доцент М. И. Цейтлин, доцент А. Н. Милях, ст[арший] научн[ый] сотрудник А. С. Еременко, мл[адший] научн[ый] сотр[удник] М. П. Масин.

Позднее для того же завода под руководством проф. М. А. Кондака, ст[арших] научн[ых] сотр[удников] В. В. Карпенко и А. С. Еременко выполнена работа по модернизации паровых котлов. По произведенным расчетам паропроизводительность котлов повышается при этом на 25%, а КПД их на 10%.

2. Завод № 258 НКБ СССР (Копейск). Бригадой в составе: доцент Ф. Т. Марковский (бригадир), проф. А. Л. Матвеев и доцент М. И. Цейтлин – разработаны мероприятия по рационализации электрохозяйства. Осуществление этих мероприятий, повышая надежность питания завода энергией, дает одновременно возможность сэкономить значительное количество электроэнергии. Одновременно заводу даны нормы электропотребления, установленные путем экспериментальных замеров.

3. Копейское электроуправление. Бригадой в составе: доцент М. И. Цейтлин (бригадир), проф. А. Л. Матвеев и проф. Г. М. Городецкий – проведена проверка устойчивости аппаратуры и пропускной способности Копейской энергетической системы.

4. Шахта № 7/8 треста Копейскуголь. Для шахты проведена большая комплексная работа по основным вопросам энергохозяйства. Бригадой в составе: доцент А. Н. Милях (бригадир), профессор А. Л. Матвеев и научн[ый] сотр[удник] М. П. Масин – выполнена работа по рационализации электрохозяйства шахты, найдено, как показало проведенное этой бригадой обследование, в весьма запущенном и неудовлетворенном состоянии. Бригадой проведена паспортизация электрооборудования, выявлены большие избытки мощности установленных моторов, разработаны мероприятия по полной реконструкции сетевого хозяйства, указаны ошибки эксплуатационного характера.

Одновременно другой бригадой в составе: доцент Л. С. Шмугляков, ст[арший] научн[ый] сотр[удник] Л. И. Романюк и ст[арший] научн[ый] сотр[удник] С. С. Тарасенко – проделана работа по исследованию работы компрессоров и потребления воздуха на шахтах, произведены испытания компрессоров и разработаны мероприятия по улучшению воздушного хозяйства шахты.

Все предложения по этой шахте одобрены руководством треста. Осуществление их дает возможность резко повысить технический уровень энергетического хозяйства шахты, повысить надежность и экономичность его работы, сэкономить значительное количество электроэнергии.

Выводы, сделанные Институтом по этой шахте, могут быть использованы в других шахтах.

5. Шахта № 4/6 треста Копейскуголь. Бригадой в составе: доцент Л. С. Шмугляков, ст[арший] научн[ый] сотр[удник] С. С. Тарасенко – проведена на этой шахте такая же работа по воздухохозяйству, как и на шахте № 7/8.

6. Шахта треста Челябинуголь. Также бригадой заканчивается в настоящее время аналогичная работа на трех шахтах этого треста (№№ 1, 22, 23).

7. Завод им. Кирова (Челябинск). Под руководством профессора М. А. Кондака и профессора И. Т. Швеца проведены работы по рационализации и модернизации теплового хозяйства завода. Работа включает повышение мощности котлов, перевод печей с жидкого на твердое местное топливо и другие вопросы. Мощность котла, реконструированного по предложению Института, повышена с 25 тонн пара в час до 40–50 тонн.

На том же заводе бригадой в составе: доцент А. Н. Милях (бригадир), профессор А. Л. Матвеев, доцент Л. В. Цукерник и проф. Г. М. Городецкий – разработана схема реконструкции электроснабжения завода; проверена вся защитная аппаратура; разработаны мероприятия по защите аппаратуры от пробоя изоляции. Все предложения Института приняты заводом к немедленному осуществлению и значительно повысили надежность его электроснабжения.

8. Завод № 78 НКБ СССР (Челябинск). Под руководством проф. М. А. Кондака, рядом работников завода и научным сотрудником Института Н. Н. Шельменко

проведена работа по реконструкции нагревательных и закалочных печей и по переводу их с жидкого на твердое местное топливо. Разработана реконструкция скоростного газогенератора.

Бригадой в составе: Ф. Т. Марковский (бригадир), профессор А. Л. Матвеев, доцент А. Н. Милях и доцент М. И. Цейтлин – проведена большая работа по ряду вопросов в области электрохозяйства завода:

а) произведен расчет токов короткого замыкания в высоковольтной сети завода, проверена устойчивость аппаратуры, разработаны мероприятия по повышению надежности и экономичности электроснабжения;

б) произведен подсчет потерь во всех звеньях сетевого хозяйства завода;

в) проверена работа магнитных дефектоскопов, разработана новая конструкция дефектоскопов;

г) проведено исследование работы моторов воздухоподогревателей, имевших огромный процент аварийности, даны указания по улучшению их работы;

д) разработан инструктивный материал по методике выявления мест повреждения кабелей.

Все предложения Института приняты заводом к немедленному осуществлению.

В настоящее время бригадой в составе: доцент Ф. Т. Марковский (бригадир) и профессор А. Л. Матвеев – проводится большая работа по нормированию электропотребления и по разработке расчетного метода установления норм электропотребления. Работа будет использована НКБ и на других его предприятиях.

9. Челябинский облизполком. Под руководством профессора И. Т. Швеца (бригадир), бригадой в составе: проф. И. И. Чернобыльский, ст[арший] научн[ый] сотр[удник] П. М. Зименко и н[аучный] с[отрудник] Ч. М. Мейтина – выполнена большая работа по составлению рационального топливного баланса области, включая и Курганскую область.

В работе дан анализ потребления топлива промышленностью и электростанциями, жел[езно]дор[ожным] транспортом и коммунальным хозяйством, разработаны мероприятия по экономии топлива, а также по замене привозного и, в частности, жидкого топлива твердым местным. Собраны обширные сведения по запасам всех местных топлив. Работа получила очень высокую оценку Челябинского обкома партии, облизполкома и облплана.

10. Госплан Башкирской АССР. Научным сотрудником Ч. М. Мейтиной выполнена работа по топливному балансу местной промышленности и коммунального хозяйства для Башкирской АССР.

11. Челябинэнерго, ЧГРЭС, Челябинтэц. Доцентами Л. В. Цукерником, С. М. Фертником и М. М. Таращанским выполнены и выполняются ряд работ, указанных ранее, по компаундированию синхронных машин, разработке инструкции механического выпрямителя, по грозозащите.

12. Завод № 580. Доцентом А. Л. Вайнером проведены исследования проводимости земли в разработке проекта заземляющих устройств для системы грозозащиты цехов завода.

Работа принята заводом к выполнению.

13. Красноярская ТЭЦ. Доцентом А. Л. Вайнером проведена работа по исследованию проводимости грунта под влиянием атмосферных условий.

14. По заданию завода химической продукции, а также для колхозных хозяйств научными сотрудниками Института А. С. Еременко, Л. И. Романюком и С. С. Тарасенко, под руководством профессора И. Т. Швеца, сконструирован и выполнен универсальный сушильный агрегат, который может быть использован также и для сушки овощей.

Помимо этого, научными сотрудниками Института давались многочисленные консультации различным предприятиям по разным вопросам энергетики. По заданию правительственных и областных руководящих организаций проводились неоднократные обследования разных предприятий с целью выявления путей экономии топлива и электроэнергии.

За время пребывания в Копейске Институтом были проведены три научных конференции с представителями промышленности, одна из них была в г. Челябинске.

Популяризация работ Института производилась также путем помещения статей в технических союзных журналах.

На сессиях Академии наук УССР было заслушано по несколько научных докладов сотрудников Института.

Институту удалось при эвакуации вывезти почти всё лабораторное имущество. Кроме того, дополнительное количество лабораторных приборов было приобретено Институтом в Челябинске. В целом имеющееся к настоящему времени в распоряжении Института лабораторное оборудование может служить основой для организации экспериментальной базы для проведения Институту больших исследовательских работ.

К настоящему времени Институту удалось пополнить свою справочную техническую библиотеку.

II. Московский период работы Института

По решению СНК СССР Академия наук УССР в середине 1943 г. переехала в г. Москву. Институт энергетики прибыл в Москву в октябре 1943 г. К тому времени уже значительная часть территории Украины была освобождена от немецких захватчиков, 6 ноября был освобожден Киев. Академия наук УССР начала подготовку к реэвакуации. В этих условиях Институт энергетики сконцентрировал свое внимание на задачах восстановления энергетики УССР, разворачивая работу непосредственно на Украине – в Харькове и Киеве.

В ноябре м[еся]це в Харьков выехали сначала зав[едующий] гидромеханическим отделом Института – академик Г. Ф. Проскура и ст[арший] научн[ый] сотр[удник] Г. В. Карпенко, а затем группа из пяти руководящих работников Института. В Харькове была создана группа Института, немедленно установившая контакт с местной промышленностью и оказавшая ей ценную помощь. Было обследовано 120 энергетических установок промышленных и коммунальных предприятий г. Харькова. Материалы обследования, содержащие характеристику состояния каждой установки и перечень необходимых мероприятий по восстановлению, переданы Харьковскому горсовету.

Для Харэнерго составлены пусковые схемы и инструкции по тепловой части электростанций завода ХЭМЗ и ТЭЦ ХТЗ. Оказана помощь Краснозаводской ТЭЦ по восстановлению мостового крана 100 тонн, дан ряд консультаций по вопросам восстановления энергоустановок г. Харькова.

Группой сотрудников, командированных в Харьков из Москвы, были установлены связи с руководящими правительственными и хозяйственными органами и выяснены конкретные формы участия Института в восстановительных работах.

В соответствии с полученными указаниями Институт были внесены в план его работ новые темы, непосредственно связанные с задачами восстановления: по конструированию ветродвигателя для колхозного хозяйства (академик Г. Ф. Прокура); по повышению надежности и эффективности работы Харьковской энергосистемы; по гидротурбинам малой мощности и др. Темы эти выполняются в настоящее время Институтом, частично уже заканчиваются.

В конце ноября в Киев выехал директор Института профессор И. Т. Швец. В декабре им была создана киевская группа Института, тоже немедленно включившаяся в дело помощи восстанавливаемому народному хозяйству. В центре внимания этой группы встали вопросы газификации топлив и перевода на газ двигателей внутреннего сгорания. Были сконструированы и выполнены безметаллические, керамические газогенераторы, начата работа по разработке типовых конструкций таких газогенераторов для разных видов местных топлив Украины. Работа эта в настоящее время заканчивается, создана экспериментальная установка для работ по переводу на газ двигателей внутреннего сгорания.

В первые же недели ее существования киевской группой оказана помощь ряду предприятий г. Киева: ГЭС-1; ГЭС-2; Киевэнергомонтаж; Сахаротрест и др.

В середине февраля месяца большая часть научного коллектива Института работала уже в Киеве, а к середине апреля Институт полностью переехал в Киев и приступил к нормальной работе.

III. Задачи Института после эвакуации

План работ Института на 1944 год, существенно переработанный после перевода в Киев в соответствии с задачами восстановления, включает в себя три группы вопросов:

1. Вопросы создания новой энергетической техники восстанавливаемого народного хозяйства. Наибольшее место в этой группе вопросов отведено задаче автоматизации энергетических процессов.

2. Пути эффективного использования местных энергетических ресурсов. Центральное место здесь отведено вопросам газификации местных топлив и переводу на газ двигателей внутреннего сгорания. К этой же группе относятся темы по созданию новых типов малометражных паровых котлов, топочных устройств для сжигания бурых углей и ветродвигателей для колхозных хозяйств.

3. Пути повышения эффективности и надежности работы энергоустановок и энергомеханизмов. Основными в этой группе являются темы по компаундированию синхронных машин для повышения устойчивости работы больших энергетических систем и по полугазовым бытовым печам, внедрение которых дает огромную экономию топлив.

Задачи, поставленные сейчас перед Институтом и сформулированные в темплане 1941 года, определяют в основном направление его работ на ряд ближайших лет. Большинство этих работ может быть осуществлено только при наличии в распоряжении Института соответствующей экспериментальной базы, хорошо оборудованных лабораторий, стоящих на уровне современных технических тре-

бований к исследовательским установкам. Поэтому ближайшая и важнейшая задача Института – создание лабораторий.

Расширение круга научно-исследовательских вопросов, встающих перед Институтом, важность и большая сложность этих вопросов, выдвигают в качестве неотложной второй задачи – увеличение состава научного коллектива Института как за счет приглашения квалифицированных сил из других исследовательских учреждений, из вузов, с производств, так и путем подготовки их в стенах самого Института.

Директор Института энергетики АН УССР профессор *И. Т. Швец*
Ученый секретарь доцент *Ф. Т. Марковский*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 173, арк. 17–24. Оригінал. Машинопис.

№ 129

ЗВІТ ІНСТИТУТУ ЕЛЕКТРОЗВАРЮВАННЯ АН УРСР ПРО РОБОТУ В ЕВАКУАЦІЇ

*[Не пізніше 10 липня 1944 р.]*¹*
м. Київ

С первых дней Отечественной войны Институт электросварки АН УССР, эвакуированный по постановлению правительства на один из оборонных заводов в г. Нижний Тагил, перестроил свою тематику с учетом требований и особенностей военного времени.

Постановлениям Совнаркома, ГОКО и ряда наркоматов на Институт была возложена обязанность помогать заводам Союза в внедрении автоматической сварки под слоем флюса.

Разработка вопросов технологии и аппаратуры для автоматической сварки и немедленное внедрение достигнутых результатов на заводах, стала стержневой проблемой в тематическом плане Института в годы войны.

Основные проблемы разработанные Институтом за три года войны следующие:

- 1) автоматическая сварка под слоем флюса;
- 2) газовая резка и сварка спецсталей;
- 3) ручная сварка и электродное дело.

Все проблемы и вопросы разрабатывались и внедрялись под непосредственным руководством директора Института академика Е. О. Патона.

1. Разработка проблем автосварки под слоем флюса велась в следующем направлении:

*¹ Датовано за діловодною поміткою в архівній справі.

1). *Изыскание флюсов для автоматической сварки специальных и малоуглеродистых сталей*^{*1}.

В результате работы были предложены унифицированный плавный флюс АН-2 и шлаковые флюсы АШ и АШМа. Плавный флюс АН-2 благодаря сложности изготовления широкого применения не нашел. Флюсы АШ и АШМ, являющиеся обогащенным шлаком доменной печи работающей на древесном угле, широко применяются на 25-ти заводах союза. Шлак всем заводам применяющим автоматическую сварку в централизованном порядке поставляет Ашинский металлургический завод. Разработка плавного флюса АН-2 велась старшим научным сотрудником Дятловым В. И. и научным сотрудником Горловым М. Я. Разработка флюса АШ и АШМ велась научными сотрудниками Коренным А. И. и Рабкиным Д. М.

2). *Изменение и рационализация конструкции танков, авиабомб и др[угих] специзделий применительно к автоматической сварке.*

В результате достигнуто уменьшение объема сварочных работ и значительное упрощение техпроцесса изготовления целого ряда узлов и деталей. В разработке темы принимали участие ст[аршие] научные сотрудники Раевский Ю. В. и Казимиров А. А.

3). *Разработка технологического процесса автоматической сварки специальных и высокоуглеродистых сталей.*

Разработка методов борьбы с зазорами и сварка швов сложной конфигурации. Сварка листов больших и малых толщин. Внедрение достигнутых результатов в производство и обучение заводских работников.

Решение перечисленных вопросов дало возможность в течении трех лет войны пустить и освоить 80 установок для автоматической сварки. В разработке всего комплекса вопросов перечисленных выше принимали участие научные сотрудники Макара А. М., Островская С. А. и Волошкевич Ю. З.

4). *Разработка новых принципов построения сварочных головок, упрощение существующих и разработка новых электросхем и создание новой конструкции сварочной головки.*

Проделанные работы решили вопрос о массовом внедрении автоматической сварки в производство. Старое оборудование благодаря сложности в изготовлении эксплуатации и потребности в остродефицитных деталях, в условиях военного времени не могло найти широкого применения. В разработке вопросов принимали участие: ст[аршие] научные сотрудники Сидоренко А. М., Дятлов В. И., Севбо П. И., научный сотрудник Патон Б. Е.

5). *Разработка, испытание и внедрение на заводах новой автосварочной аппаратуры, станков и приспособлений, для автоматической сварки.*

Всего за три года войны было разработано 20 наименований сварочной аппаратуры и до 150 станков и приспособлений. Аппаратура и станки в массовом количестве работают на заводах союза. Разработку вопросов вели ст[арший] научный сотрудник Севбо П. И., научный сотрудник Патон Б. Е.

*1 Тут і далі – виділено в документі курсивом.

б). Экспериментальное исследование процесса сварки под слоем флюса, выяснение влияния параметров режима на качество шва и изыскание новых методов повышения производительности автоматической сварки.

Проделанные работы позволили уяснить сущность процессов происходящих под слоем флюса, рационализировать технологию и наметить пути, для повышения производительности работ. Разработку вопросов вели научные сотрудники Патон Б. Е., Макара А. М.

II. Разработка проблем газовой резки из сварки брони велась в следующем направлении:

1). Разработка новых методов резки спецсталей и борьба с трещинообразованием при резке. Инструктаж и обучение заводских кадров.

Предложенная Институтом новая технология свела до минимума трещины в броневых деталях при газовой резке. Разработку вопросов вел ст[арший] научный сотрудник Аснис А. Е.⁵⁶

2). Разработка новой аппаратуры для резки и изыскание заменителей дефицитных материалов.

Предложенная Институтом конструкция горелки дала возможность производить отпуск кромок одновременно с резкой и экономить горючее. Результаты работы внедрены на заводах НКТП. Разработку вопросов вел ст[арший] научный сотрудник Аснис А. Е.

III. Разработка проблем ручной сварки и электродного дела:

1). Разработка новых видов покрытия с заменителями дефицитных составляющих из местных дешевых компонентов.

Разработано несколько марок покрытий, что дало возможность без ущерба для качества шва отказаться от дорогих компонентов. Внедрено на многих заводах НКТП и НКБО. Разработку вопросов вел[а] ст[арший] научн[ый] сотрудник Слуцкая Т. М.

2) Разработка мероприятий по усовершенствованию оборудования электродных цехов и изготовлению электродов.

Составление инструкций по производству и проверке качества электродов и флюса. Обучение и испытание сварщиков.

Проводилась на заводах НКТП. Разработку вопросов вел[а] ст[арший] научн[ый] сотрудник Слуцкая Т. М.

Экспериментальные мастерские Института за три года войны значительно расширились и превратились в небольшую самостоятельную производственную единицу. Мастерскими изготовлено 300 единиц сварочной, флюсовой и электрической аппаратуры, успешно работающей на заводах Союза. В разработке вопросов, связанных с экспериментальными мастерскими, принимали участие ст[аршие] научн[ые] сотрудник[и] Сидоренко А. М. и Дзевалтовский [К. И.].

Благодаря тесной связи существовавшей между Институтом и сорока заводами Союза, Институт имел широкую возможность проводить производственную проверку и внедрение своих работ. Все выполненные Институтом и перечисленные работы внедрены в производство. За годы войны на танковых, артиллерийских заводах Институтом разработано, смонтировано и освоено 80 установок для авто-сварки. Это дало возможность: 1) увеличить выпуск продукции, 2) улучшить качество швов, 3) снизить стоимость изделия, 4) заменить дефицитные материалы

не дефицитными, 5) использовать не квалифицированные кадры, 6) усовершенствовать технологию производства и высвободить станочное оборудование, 7) сэкономить электроэнергию и материалы и тем самым увеличить выпуск боевых машин и боеприпасов для Красной Армии.

Партия и правительство высоко оценили работу Ин[ститу]та. Его директору академику Патону Е. О. присвоено звание Героя Соц[иалистического] Труда. Одиннадцать сотрудников Ин[ститу]та награждены орденами и медалями Советского Союза. Семнадцать сотрудников Ин[ститу]та награждены значками «Отличника соцсоревнования Наркомтанкопрома».

И. о. директора Института [А. Е.] Аснис

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 173, арк. 11–12. Оригінал. Машинопис.

№ 130

ЗВІТ ІНСТИТУТУ ЗООБІОЛОГІЇ АН УРСР ПРО РОБОТУ В ЕВАКУАЦІЇ

[Не пізніше 10 липня 1944 р.]*¹

м. Київ

Институт зообиологии, организованный в г. Уфе в августе 1941 г. на базе ин[ститу]тов: Микробиологии, Зоологии, Гидробиологии и Карадагской биологической станции, с начала своей деятельности имел возможность придать своей тематике разнообразный характер, используя различные специальности в области естествознания, представленные высококвалифицированными специалистами, вошедшими в состав его сотрудников. Институт, считая необходимым развивать исследования по различным вопросам теоретического характера, уделял большое внимание оказанию реальной помощи Баш[кирской] республике по изучению и использованию ее животных и растительных ресурсов (этими вопросами занимались зоологи, гидробиологи и ихтиологи Ин[ститу]та) и вопросам здравоохранения (гл[авным] обр[азом] по борьбе с инфекциями ран и т. п. вопросам, которыми занималась группа наших микробиологов).

І. Отдел гидробиологии*²

С первых дней*³ приезда в г. Уфу работы гидробиологов (руков[одитель] [Я. В.] Ролл, исполнит[ели]: [К. К.] Зеров, [Д. А.] Радзимовский, [Г. М.] Френкель) были ориентированы по вопросам санитарно-биологических исследований, в результате которых было дано детальное круглогодичное исследование всего участка реки Белой, опоясывающего г. Уфу. Работы проводились в комплексе с сотрудниками Уфим[ского] сан[итарного] бак[териологического] института. При этом

*¹ Датовано за діловодною поміткою в архівній справі.

*² Назву вписано від руки.

*³ Слово «дней» вписано замість викресленого слова «недель».

НКЗ БАССР и санитарным организациям г. Уфы были даны точные указания о степени и источниках загрязнения реки и рекомендованы необходимые меры борьбы. Результаты этого исследования были доложены и одобрены на заседании местного Сан[итарно]-бак[териологического] ин[ститу]та с представителями санинспекции и горсовета. Кроме того, это исследование позволило решить теоретический вопрос существенного значения – о роли фитопланктона как показателя загрязнения (работа была доложена чл.-кор. [Я. В.] Роллом на сессии АН УССР и печатается в ее «Трудах»).

Кроме того, за годы пребывания в Уфе были организованы исследования р. Белой (от верховья до ее устья) и р. Уфы, давшие интересные данные по выявлению состава ихтиофауны этих рек и, что особенно ценно, по их биологическому районированию. Экспедиции проведены под руководством чл.-кор. [Я. В.] Ролла, при участии акад. [Д. К.] Третьякова, Н. Д. Белого, К. К. Зерова, [Д. А.] Радзимовского и [К. А.] Виноградова, а также представителя рыбинспекции.

Ихтиологи Института осенью и зимой 1941–[19]42 гг. по просьбе Баш[кирского] рыб[ного]треста посетили оз[ера] Аслы-куль и Ак-куль, где работали по выяснению запасов промысловой рыбы. Весною 1942 г. по просьбе того же Треста была организована поездка на р. Уфу для выяснения причин массовой гибели рыбы в этой реке и в мае месяце Ин[ститу]том была организована комплексная экспедиционная поездка на оз. Кандры-куль, куда отправились гидробиологи, ихтиологи, паразитолог и микробиолог. Этой экспедиции посчастливилось установить причины массовой гибели окуня в озере и дать ряд указаний по рациональным методам борьбы с этим явлением. Был установлен паразит (из червей), который вызвал гибель рыбы. Кроме того, эта поездка была использована для сбора материала по биологической характеристике озера (в печать были сданы две работы: по биологии оз. Кандры-куля (чл.-кор. [Я. В.] Ролл) и по фауне паразитов этого и др[угих] озер БАССР (проф. [А. П.] Маркевич). Наконец, 1942 г. и, особенно, 1943 г. был использован для изучения в гидробиологическом и ихтиологическом отношении оз. Ак-куль, где, кроме того, были проведены под руководством специалиста-ихтиолога гипофизарные инъекции промысловым рыбам различных пород и проведен ^{*1} ряд иных мер по искусственному рыборазведению. Эти работы высоко оценивались местными рыбоорганизациями и в Президиум ими были направлены ряд благодарностей за оказанную Институту помощь.

Кроме того, проф. [Н. В.] Ермаков и канд[идат] биол[огических] наук [К. К.] Зеров тесно были увязаны с работой Республик[анской] маляр[ийной] станции и оказали ей значительную помощь в выработке методов выявления анофелогенности водоемов БАССР и применению для борьбы с личинками малярийного комара новых, недефицитных веществ. Упомянутыми специалистами по этим вопросам были напечатаны 2 статьи в журнале «Мед[ицинский] работник».

II. Отдел микробиологии

1. Разработан метод регенерации отработанной ваты – [В. Г.] Дроботько, [Г. М.] Френкель (награждены значком «Отличнику здравоохранения»).

*1 Слово «проведен» вписано від руки.

2. Разработан оригинальный метод получения сухого дизентерийного бактериофага – [Г. М.] Френкель.
3. Изучена возможность применения дизентерийного бактериофага с сульфамидом. Отмечен лучший лечебный эффект от такой комбинации – [Г. М.] Френкель.
4. Изучены бактерицидные свойства нового препарата проф. [Б. Я.] Дайна – «гипохлорона» – [Б. Е.] Айзенман и [Л. Ю.] Медвинская.
5. Изучены бактерицидные свойства дымов некоторых сортов дерева – [Л. Ю.] Медвинская и [Б. Е.] Айзенман.
6. Изучен атоксичный штамм дифтерийной палочки – Парк-Вильямса № 8 (производственный штамм) – [Г. М.] Френкель.
7. Изучена микрофлора ран (98 исследований на материале эвакогоспиталей) – [Г. М.] Френкель.
8. На экспериментальном сыпном тифе испытано более 60 химиотерапевтических средств – [В. Г.] Дроботько и [Б. Е.] Айзенман.
9. Изучена эпидемиология «некротических ангин» с изучением микрофлоры перезимовавшего под снегом зерна (бактерии, частично грибки и изучаются амебы) – [В. Г.] Дроботько.
10. Изучалась (совместно с проф. Лукомским) микрофлора послераневых легочных гангрен. (Результаты переданы проф. Лукомскому для литературного оформления) – [Л. Ю.] Медвинская.
11. Разработаны новые методы выделения и диагностики кишечных бактерий – [М. Д.] Богопольский.
12. Изучалась и продолжает изучаться бактериология раковых сепсисов (в бригаде академика [Н. Д.] Стражеско) – [Г. М.] Френкель.
13. Проведены исследования над ролью микроорганизмов, разлагающих целлюлозу, в образовании водоустойчивых агрегатов в безструктурных почвах – [Л. И.] Рубенчик.
14. Проведены исследования над изменчивостью хлебопекарских дрожжей, в результате чего получена раса дрожжей с низким температурным оптимумом – [Л. И.] Рубенчик.
15. Получены активные штаммы бактерий Дельбрюка, которые переданы в г. Саратов для заводского получения молочной кислоты – [Л. И.] Рубенчик.
16. Исследована лечебная грязь и минеральные воды Красноусольска (Башкирия) и разработана методика искусственного получения лечебной грязи из глин Башкирии – [Л. И.] Рубенчик.
17. Получены активные штаммы молочно-кислых бактерий, которые внедрены на хлебзаводах г. Уфы – [Л. И.] Рубенчик.
18. Изучена микрофлора хлебных злаков и грубых кормов, вызывающих заболевание человека и животных. Предложена методика диагностики токсичности перезимовавших в неблагоприятных условиях хлебных злаков и грубых кормов. Обнаружено на них 8 видов токсических грибов – [Н. М.] Пидопличко и [В. И.] Билай.

Кроме перечисленных работ, за время с 1941 г. по 1944 г. Институт обратил существенное внимание на повышение квалификации своих сотрудников. В Уфе

т. т. В. И. Билай, К. А. Виноградов, К. К. Зеров и Н. М. Пидопличко защитили диссертации на степень кандидата биологических наук, а С. М. Гершензон и Г. М. Френкель – на степень доктора биол[огических] наук.

В настоящее время ученый совет Института заслушал работы т. т. Н. А. Теленги и [И. Д.] Билановского и допустил их к защите на степень доктора, и работы А. Л. Богун и А. Ф. Ляшенко^{*1} – к защите на степень кандидата биологических наук.

Как одну из существенных работ Ин[ститу]та следует отметить его научные заседания ученого совета, на которых ставятся научные доклады сотрудников Института (реферативного характера и оригинальные исследования сотрудников Ин[ститу]та). Этот вид работы Ин[ститу]та не прерывавшийся еженедельно в Уфе, Москве и продолжавшийся в Киеве (здесь уже Ин[ститу]том было проведено таких 7 заседаний) имел большое значение в отношении повышения^{*2} научных интересов как сотрудников Ин[ститу]та, так и иных учреждений, сотрудники которых охотно посещали эти заседания.

Директор чл.-кор., проф. [Я. В.] Ролл

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 173, арк. 63–65. Оригінал. Машинопис.

№ 131

ЗВІТ ІНСТИТУТУ ФІЗИКИ І МАТЕМАТИКИ АН УРСР ПРО РОБОТУ В ЕВАКУАЦІЇ

[Не пізніше 10 липня 1944 р.]^{*3}
м. Київ

За період Вітчизняної війни Інститут фізики і математики основну свою увагу скерував в бік виконання тем, що мають оборонне та народно-господарське значення. Значна частина цих тем виконувалась безпосередньо за пропозиціями та замовленнями промислових та господарських організацій.

Важливіші роботи за цей період, що мають принципове значення, і вказані в цьому короткому звіті.

Фізичний відділ

1. Академік [О. І.] Лейпунський працював в основному над виконанням спецтем, в тому числі вивчав акустичні системи різного типу. Були знайдені нові закономірності, що мають важливе значення для розробки нових систем.

Розроблено низку систем. Результати робіт передані зацікавленим організаціям.

*1 Прізвище «А. Ф. Ляшенко» вписано від руки.

*2 Слово «повышения» вписано замість викресленого слова «поддержания».

*3 Датовано за діловодною поміткою в архівній справі.

Друга група робіт академіка [О. І.] Лейпунського відносилась до розробки принципу одного приладу оборонного значення. Була виконана розробка і побудовано макет, що дав хороші результати.

Робота здана зацікавленим організаціям.

Вказані роботи були виконані на базі і разом з співробітниками ГСПЭИ*¹ № 56.

2. Проф. В. Є. Лашкар'єв та доктор С. І. Пекар⁵⁷ розробили і повністю втілили в масове виробництво (разом з співробітниками ГСПЭИ № 56) стабільний герметичний модулярний купрокс (міднозакисний випростувач) в кількох типах: ВК 5, ВКВ 5, К 2, [К] 5 і т. д.

Це перший радянський модуляторний купрокс; він широко застосовується в апаратах зв'язку. Масовий випуск цих купроксів поставлений на заводі № 697.

3. Проф. В. Є. Лашкар'єв розробив захисне покриття сегнетових п'єзоелементів (покриття «ДВЛ») від тривалої дії вогкості (разом з співробітниками ГСПЭИ № 56).

Покриття має значення для поширення області акустичної п'єзоапаратури, що пов'язано з значною економією стратегічної сировини.

Покриття втілено на заводі № 437.

4. По проблемі приладів запалювання для авіаmotorів членом-кореспондентом Н. Д. Моргулісом разом з іншими співробітниками Інституту та разом з співробітниками заводу № 161 виконано наступне:

а) переведено дослідження процесів в приладах запалювання;

б) виявлено причини деяких видів браку та вказано засоби усунення їх, засоби реалізовано заводом;

в) вказано шляхи раціонального розрахунку і конструювання певних важливих елементів приладу, на основі яких ОКБ заводу розроблені нові типи цього приладу та переведені тривалі моторні випробування їх.

(Теоретичні дослідження по цій проблемі виконані доктором С. І. Пекарем).

Роботи по цій проблемі одержали високу оцінку на Всесоюзній нараді при НКАП в кінці травня 1943 р.

5. По проблемі електроізоляційних матеріалів членом-кореспондентом Н. Д. Моргулісом розроблено пластмасу на основі місцевих матеріалів. Результати передано заводі № 628.

Розроблено також нову пропиточну масу (підвищеної теплостійкості і ємності) для конденсаторів.

Результати передано заводі № 697.

Проф. Ф. Ф. Ланге, старш[ий] науковий робітник Д. В. Тимошук та молодш[ий] науковий робітник О. О. Чубаков в 1943–1944 рр. працювали над виконанням спеціальних завдань (за командировкою Інституту) в установах Академії наук СРСР.

Крім того з робіт, виконаних за період Вітчизняної війни, слід вказати:

1. В. Є. Лашкар'єв. Еквівалентна схема та структура запірнього шару твердого випростувача.

*¹ Тут і далі в документі аббревіатури подано російською мовою.

2. В. Є. Дяченко та А. Ф. Мальнев. Теорія і розрахунок та методика виготовлення чутливих термоелементів.
3. Н. Д. Моргуліс. Абсорбція світла та зовнішній фотоелемент в тонких шарах.
4. О. М. Файдиш. Структура лінії Релея в рідинах.
5. С. І. Пекар і Н. І. Шер. Застосування методу подібності до розгляду по поверхні діелектрика.
6. С. І. Пекар. Дослідження деяких принципових труднощів квантової електродинаміки.

З важливіших прикладних робіт фізичного відділу вкажемо:

1. Виробництво сірчано-срібних фотоелементів. Фотоелементи є однією з найважливіших деталей багатьох приладів, особливо оборонних.
2. Розрахунок та виготовлення оптичних систем для різних приладів, в тому числі оборонних.

За період Вітчизняної війни виконав та захистив дисертацію на вчену ступінь кандидата наук А. Ф. Мальнев, та підготував до захисту О. М. Файдиш.

Математичний відділ

Академік Г. В. Пфейффер працював над проблемою інтегрування рівнянь, що являє собою основну частину математичного аналізу. Інтегрування рівнянь пов'язано з усіма прикладними науками, що зараз користуються математичним апаратом високого рівня.

За період Вітчизняної війни академік Г. В. Пфейффер написав з цього розділу 27 робіт по символічним формам і особливим способом інтегрування. Розгорнуто роботу по узагальненню задачі Пфаффа.

Академік М. О. Лаврентьев разом з іншими співробітниками в основному працював над спецтематикою. З головніших математичних робіт академіка [М. О.] Лаврентьева вкажемо на роботи по комфортним відображенням, що мають важливе застосування в аерогідродинаміці, та на розробку варіаційного методу в нелінійних задачах еліптичного типу. В цих роботах одержано низку властивостей довгих хвиль в важкій рідині і дані найбільш загальні умови існування квазі-комфортних відображень.

Член-кореспондент Є. Я. Ремез продовжував розпочаті в 1940 р. цикли досліджень по теорії функцій, що стосуються принципового нового методу фактичної побудови Чебишовських та споріднених їм нелінійних апроксимацій.

Одержано низку дальніших закінчених результатів, що розповсюджують застосований метод і на комплексну область і в той же час поширюють в різних напрямках саму постановку раніше поставлених задач^{*1}.

Чл[ен]-кореспондент Н. І. Ахієзер за період Вітчизняної війни виконав низку досліджень по теорії інтегральних операторів та по проблемі моментів.

Чл[ен]-кореспондент В. Є. Дяченко працював над виконанням спецтематики. Крім спецтем, В. Є. Дяченко виконав такі роботи: розробив метод інтегрування рівнянь зігнутої вісі стрижня (разом з Інститутом буд[івельної] мех[аніки]), по теорії гідродинамічного удару закінчив розв'язок задачі для випадків циліндричних посудин прямокутного та колового перекрою.

^{*1} Слова «поставлених задач» вписано від руки.

Крім того, В. С. Дяченко продовжував працювати над теорією лінійних диференціальних рівнянь з раціональними коефіцієнтами, а також працював (спільно з наук[овим] роб[ітником] [К. А.] Бреусом) над теорією потенціала.

З питань прикладної математики чл[ен]-кореспондент І. Я. Штаерман та ст[арший] наук[овий] роб[ітник] С. Ф. Феценко за період Вітчизняної війни основну увагу приділяв питанням застосованого характеру, поставленим промисловими, будівельними та господарськими організаціями: Грознафта, Інститут гірничої механіки, НКБ і інші.

Головніші роботи з питань прикладної математики такі:

а). Продовжні і поперечні коливання шахтної клітини (чл.-кор. [І. Я.] Штаерман) – в цій роботі одержано рішення в гіпергеометричних функціях, що має великий інтерес для розрахунку шахтних клітин;

б). Запас міцності шахтних канатів (чл.-кор. [І. Я.] Штаерман і ст[арший] наук[овий] роб[ітник] [С. Ф.] Феценко); робота виконана разом з Інститутом гірничої механіки і має безпосереднє застосування до розрахунку піднімальних канатів;

в). Розгойдування клітини шахтного піднімальника (ст[арший] наук[овий] роб[ітник] С. Ф. Феценко) за замовленням організацій, що проектують шахтобудівництво;

г). Теорія канатної задачі при наявності пружних і пластичних деформацій (чл.-кор. І. Я. Штаерман). В роботі розроблено наближений засіб розрахунку, що може бути застосований, зокрема, до визначення міцності деталей металічних резервуарів, які використовуються на нафтових заводах.

Крім того, за замовленням Грознафти чл.-кор. І. Я. Штаерман за своїм методом виконав кілька спеціальних розрахунків.

Академік Д. М. Синцов працював над питанням Пфаффових і Монжевих многообразій^{*1}.

Ст[арший] наук[овий] роб[ітник] І. З. Штокало⁵⁸ за період Вітчизняної війни виконав і захистив дисертацію на вчену ступінь доктора фіз[ико]-мат[ематичних] наук: Асимптотичний і символічно-аналітичний метод в рішенні деяких класів диференціальних рівнянь з змінними коефіцієнтами.

Дисертації на вчені ступені кандидата фіз[ико]-мат[ематичних] наук захистили співробітники: С. Ф. Феценко і С. Г. Крейн, а також підготував до захисту дисертацію на вчену ступінь кандидата фіз[ико]-мат[ематичних] наук К. А. Бреус.

Директор Інституту академік *Г. В. Пфейффер*
Вчений секретар *А. М. Павленко*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 173, арк. 25–29. Оригінал. Машинопис.

^{*1} Так у документі.

ЗВІТ ІНСТИТУТУ ЕКОНОМІКИ АН УРСР ПРО РОБОТУ В ЕВАКУАЦІЇ

[Не пізніше 10 липня 1944 р.]*¹
м. Київ

Евакуйований до м. Уфи Інститут економіки до червня 1942 року існував на правах відділу загального Інституту суспільних наук. План роботи відділу економіки, в зв'язку з новими обставинами роботи, був цілком перепланований. Основними темами 1941 року (2-ї половини) були теми, які пов'язані з розробкою питань народного господарства Башкирії під кутом зору мобілізації ресурсів республіки для потреб фронту та тилу.

Колектив співробітників Інституту в 1941 році почав опрацьовувати такі основні теми:

1. «Уфа, як індустріальний вузол». В цій темі досліджувався історичний розвиток м. Уфи, особливо за роки радянської влади, та її перспективний розвиток в зв'язку з евакуацією підприємств під час війни та дальшого розвитку продуктивних сил республіки після війни.

2. В зв'язку з потребою задоволення попиту евакуйованих та нових підприємств Башкирії на різні види сировини та палива, Інститут, за пропозицією Держплану, опрацював тему «Географічне розташування корисних копалин Башкирії».

3. «Трудовой баланс Башкирии». Ця тема була розроблена за пропозицією Держплану БАССР.

Всі ці теми були закінчені в 1942 році і їх передано Раднаркому та Держплану Башкирії для службового використання. Наслідки цих робіт доповідались на сесіях Академії наук УРСР.

В червні 1942 р. було відновлено самостійне існування Інституту економіки. З моменту відновлення Інституту тематичний план був побудований так, що основні сили Інституту були зайняті на розробці питань, зв'язаних з тематикою відбудови народного господарства України.

Невеликий загін економістів (весь штат з допоміжними працівниками дорівнював 18 одиниць) почав опрацьовувати в умовах м. Уфи (відсутність фахових бібліотек, архівів і т. ін.) різні питання, пов'язані з відбудовою народного господарства УРСР. Значна частина цих тем була закінчена в 1943 р.

В 1942 р. закінчені такі теми:

1. «Уфа, як індустріальний вузол» на 15 друк. арк. Цю роботу виконала бригада під керівництвом академіка К. Г. Воблого.

2. «Трудовой баланс Башкирии», виконавець акад. Л. М. Яснопольський.

3. «Комплексний розвиток районів Башкирії» на 35 друк. арк. В цій великій роботі було досліджено економічну структуру 15 основних районів Башкирії промислового та сільського типу з метою проведення максимальної мобілізації ресурсів цих районів для потреб фронту і тилу під час Вітчизняної війни. В вико-

*¹ Датовано за документами № 123–131.

нанні цих робіт брав участь весь колектив Інституту під керівництвом чл.-кор. П. [О.] Хромова.

В часи перебування в м. Уфі робітники Інституту прочитали багато лекцій по військових госпіталях, підприємствах і т. ін.

Планом Інституту на 1943 рік передбачалось проведення робіт по відбудові народного господарства УРСР та по оборонній тематиці. В I кварталі 1943 р. складені районні нариси економ[іко]-географічного характеру для кожної області Лівобережної України, які були надіслані у відповідні організації для службового користування.

В 1943 р. було закінчено підготовку та видано з друку книжку «Народне господарство України», в якій докладно аналізувався стан народного господарства України напередодні Вітчизняної війни. Автори К. [Г.] Воблий, В. [К.] Воблий, М. [М.] Середенко, П. [О.] Хромов, З. [П.] Шульга, Л. [М.] Яснопольський в цій роботі вперше в нашій економічній літературі описали різні галузі народного господарства України в їх історичному розвитку і стисло подали аналіз нашого господарства напередодні Вітчизняної війни. На скільки потрібна поява цієї книжки, видно з того що ЦК КП(б)У (Відділ пропаганди) запропонував дирекції Інституту видати друге видання цієї роботи в 1944 році.

Закінчене редагування I тому «Економічної географії УРСР» за редакцією акад. К. [Г.] Воблого.

Закінчене складання I тому «Історії статистики СРСР» (24 друк. арк.), автор акад. М. [В.] Птуха. I том «Історії статистики» здано до друку і в найближчий час буде надруковано. В цьому багатотомному фундаментальному творі вперше в економічній науці акад. М. [В.] Птуха розроблює історію статистики СРСР від початку її виникнення в Росії і до наших днів.

За завданням Наркомхарчопрому УРСР Інститут опрацював тему «Основні питання відбудови цукрової промисловості УРСР». Ця тема опрацьовувалась бригадою під керівництвом акад. К. [Г.] Воблого за участю представників Інституту ботаніки та Інституту хімії. Всі матеріали докладались на нараді Цукротресту в м. Москві та передані до наркоматів.

Група наукових співробітників працювала над питаннями відбудови окремих галузей народного господарства України: 1) відбудова шахт Донбасу (акад. Л. [М.] Яснопольський), 2) відбудова металургійної промисловості (М. [М.] Середенко), 3) відбудова харчової промисловості (акад. К. [Г.] Воблий та В. [К.] Воблий), 4) відбудова сільського господарства (З. [П.] Шульга).

За час перебування Інституту в Уфі М. [М.] Середенко написав та захистив кандидатську дисертацію на тему: «Металургійна промисловість УРСР» (10 друк. арк.) та П. [Г.] Ожевський – на тему «Комплексний розвиток Туймазинського району Башкирії» (10 друк. арк.).

Наукові робітники Інституту за цей же час підготували низку доповідей, які вони зачитали на сесіях Академії наук УРСР. [...] ^{*1}

У кінці серпня 1943 р. Інститут економіки, разом з іншими установами АН УРСР, переїхав до м. Москви. Тут, в нових умовах, Інститут розгорнув широку роботу підбирання статистичного матеріалу щодо відбудови народного господарства України та установам зв'язки зі спорідненими установами м. Москви – як Інститут економіки АН СРСР, Інститут географії і т. ін.

^{*1} Знято відомості про наукові доповіді. Див. Додатки: «Перелік доповідей співробітників установ АН УРСР (1941–1945)».

Провідною проблемою в темплані Інституту в 1944 р. є проблема відбудови та реконструкції народного господарства України, зруйнованого фашистськими окупантами.

В цьому році чл.-кор. П. [О.] Хромов виконав заплановану тему «Промисловість УРСР напередодні Вітчизняної війни» (10 друк. арк.). Ця робота редагується для друку.

В Інституті зараз опрацьовуються такі основні теми:

1. Монографія на тему «Народне господарство радянської України» на 15 друк. арк. Ця робота повинна бути закінчена та передана до друку 1 вересня 1944 р. В цій роботі приймають участь академіки К. [Г.] Воблий та Л. [М.] Яснопольський, чл.-кор. П. [О.] Хромов, кандидати економічних наук М. [М.] Середенко, З. [П.] Шульга, І. [Н.] Романенко, В. [К.] Воблий, П. [І.] Пустоход та Д. [В.] Гак.

2. Розроблюється тема по відбудові та розміщенню харчової промисловості УРСР (акад. К. [Г.] Воблий та В. [К.] Воблий). Відбудова кам'яновугільної промисловості (акад. Л. [М.] Яснопольський). Відбудова та розміщення чорної металургії (М. [М.] Середенко). Відбудова легкої промисловості (Л. [Е.] Горелік). Відбудова машинобудівної промисловості (Д. [В.] Гак).

3. З питань відбудови сільського господарства вивчається дослід відбудови районів Київщини (А. [Я.] Радченко, І. [Н.] Романенко, М. [Т.] Стеценко, З. [П.] Шульга) та відбудови тваринництва в Україні (І. [Н.] Романенко).

4. Продовжується робота по підготовці до друку рукописів I та II тому «Економічної географії УРСР», які складені великим колективом наукових співробітників під загальним керівництвом акад. К. [Г.] Воблого.

5. Готується до друку II том «Історії статистики» (акад. М. [В.] Птуха).

В Інституті економіки за весь час його існування не було підготовлено жодної докторської дисертації, тому дирекція Інституту особливо настирливо вимагала від кандидатів, мавших певний досвід наукової роботи, прискорити підготовку докторських дисертацій, і в 1944 році офіційно заплановано 3 докторські дисертації: 1) «Населення України XIX ст.» – готує П. [І.] Пустоход, 2) «Історія чорної металургії України» – готує М. [М.] Середенко, 3) «Аграрне питання на Україні» – готує З. [П.] Шульга. Термін закінчення цих робіт визначено на другу половину 1945 року.

Більшість співробітників Інституту економіки за цей час написали багато статей та брошур, які надруковані в радянській та закордонній пресі (акад. К. [Г.] Воблий, чл.-кор. П. [О.] Хромов, канд[идат] екон[омічних] наук М. [М.] Середенко, З. [П.] Шульга та В. [К.] Воблий).

Інститут економіки зараз готує конференцію з питань розбудови народного господарства (жовтень 1944 р.), в якій візьмуть участь представники Держплану, відповідних наркоматів та установ. Мета цієї конференції – розглянути питання відбудови окремих галузей промисловості та кращого їх розміщення під час нового будівництва.

Директор Інституту економіки
АН УРСР академік *К. Г. Воблий*
Вчений секретар *М. [М.] Середенко*

Архів Інституту економіки НАН України, оп. 1, спр. 14, арк. 1–6. Оригінал. Машинопис.

№ 133*¹

**ЛИСТ ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ
ДО РНК УРСР ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ХАРКІВСЬКОЇ ФІЛІЇ
ІНСТИТУТУ ЕНЕРГЕТИКИ АКАДЕМІЇ**

*12 липня 1944 р.
м. Київ*

Відповідно до постанови Ради Народних Комісарів УРСР від 6 лютого 1944 р., в якій доручено Президії Академії наук УРСР опрацювати питання про організацію філіалів інститутів в різних містах України, Президія Академії наук УРСР просить затвердити проект організації філіалу Інституту енергетики в м. Харкові⁵⁹.

В м. Харкові ще в серпні місяці 1943 р. було організовано групу наукових співробітників Інституту енергетики для допомоги в справі відбудови енергетичного господарства Харківського промислового району. Ця група має в своєму складі висококваліфікованих науковців і, як показав досвід, успішно працює так з питань теоретичних, як і з питань науково-технічної допомоги електростанціям та промисловим підприємствам.

Проект організації філіалу Інституту енергетики Академії наук УРСР в м. Харкові до цього додається^{*2}.

Президент Академії наук УРСР академік *О. О. Богомолець*
Вчений секретар Президії АН УРСР *З. П. Шульга*

На документі помітка: «Вирішено постановою РНК УРСР від 19. VII. [19]44 р. під № 1036. 22. VII. [19]44 р. *Підпис*^{*3}»

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 15402, арк. 102. Оригінал. Машинопис.

№ 134

**ПОСТАНОВА РНК УРСР І ЦК КП(б)У ПРО ВІДЗНАЧЕННЯ
25-РІЧЧЯ АКАДЕМІЇ НАУК УРСР**

*13 липня 1944 р.
м. Київ*

Рада Народних Комісарів УРСР і Центральний Комітет КП(б)У постановляють:

1. Відзначити у вересні 1944 року XXV-річний ювілей Академії наук УРСР.

*¹ Див. док. № 105, 106.

*² Далі текст документа в архівній справі відсутній.

*³ Підпис нерозбірливий.

2. Для підготовки і проведення XXV-річчя Академії наук УРСР утворити Ювілейний комітет у складі: Бажан М. П. (голова Ювілейного комітету), Богомолець О. О., Литвин К. З., академіки: Палладін О. В., Сапегін А. О., Чернишов Б. І., Вернадський В. І., Калинович М. Я., Соколовський О. Н., Третяков Д. К., Проскура Г. Ф., Тичина П. Г., Рильський М. Т., Птуха М. В., Воблий К. Г., Грозін Б. Д., Шулга З. П. – вчений секретар Академії наук УРСР, Шовкуненко О. О. – народний художник СРСР, Вериківський М. І. – заслужений композитор УРСР, Заболотний В. Г. – член-кореспондент А[кадемії] а[рхітектури] СРСР, Русько О. М. – ректор Київського державного університету.

3. Доручити Ювілейному комітету протягом двох тижнів подати Раднаркому УРСР і ЦК КП(б)У план проведення XXV-річчя Академії наук УРСР.

Голова Ради Народних Комісарів УРСР *М. [С.] Хрущов*
Секретар Центрального Комітету КП(б)У *Д. [С.] Коротченко*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 134, арк. 1. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 135

ПОСТАНОВА РНК УРСР ПРО СТРУКТУРУ АКАДЕМІЇ НАУК УРСР*¹

17 липня 1944 р.
м. Київ

Рада Народних Комісарів УРСР постановляє:

1. Дозволити Президії Академії наук УРСР провести такі зміни у структурі Академії наук УРСР:

а) розукрупнити Інститут мови і літератури, відновивши роботу: Інституту української літератури ім. Т. Г. Шевченка Академії наук УРСР, Інституту мовознавства Академії наук УРСР, Кабінету для вивчення єврейської мови, літератури та фольклору;

б) розукрупнити Інститут історії та археології, відновивши роботу двох інститутів: Інституту історії України Академії наук УРСР, Інституту археології Академії наук УРСР;

в) розукрупнити Інститут фізики і математики, відновивши роботу двох інститутів: Інституту математики Академії наук УРСР, Інституту фізики Академії наук УРСР;

г) розукрупнити Інститут зообіології, відновивши роботу трьох інститутів: Інституту зоології Академії наук УРСР, Інституту мікробіології ім. академіка [Д. К.] Заболотного Академії наук УРСР, Інституту гідробіології Академії наук УРСР та роботу Карадазької біологічної станції Академії наук УРСР;

д) розукрупнити Інститут будівельної механіки, відновивши роботу двох інститутів: Інституту будівельної механіки Академії наук УРСР, Інституту гідрології та гідротехніки Академії наук УРСР.

*¹ Заголовок документа.

2. На базі Інституту народної творчості та мистецтва утворити Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії Академії наук УРСР.

3. Дозволити Академії наук УРСР утворити такі нові наукові заклади:

- а) Ботанічний сад Академії наук УРСР,
- б) Астрономічну обсерваторію Академії наук УРСР в м. Києві,
- в) Лабораторію проблем швидкісних машин і механізмів Академії наук УРСР.

Доручити Президії Академії наук УРСР до 1 серпня 1944 року подати Раднаркому УРСР проект про забезпечення матеріально-технічною базою та проект штатів і кошторису новоутворюваних закладів Академії наук УРСР.

Доручити Держплану при РНК УРСР та Наркомфінансів УРСР з першого серпня 1944 року забезпечити новоутворювані заклади Академії наук УРСР відповідною матеріально-технічною базою (крім приміщень) та фінансуванням.

4. Ураховуючи згадані зміни, затвердити таку структуру Академії наук УРСР:

По Відділу суспільних наук:

- а) Інститут економіки Академії наук УРСР,
- б) Інститут історії України Академії наук УРСР,
- в) Інститут української літератури ім. Т. Г. Шевченка Академії наук УРСР,
- г) Інститут мовознавства Академії наук УРСР,
- д) Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії Академії наук УРСР,
- е) Інститут археології Академії наук УРСР,
- ж) Кабінет для вивчення єврейської мови, літератури та фольклору.

По Відділу фізико-хімічних та математичних наук:

- а) Інститут математики Академії наук УРСР,
- б) Інститут фізики Академії наук УРСР,
- в) Інститут хімії Академії наук УРСР,
- г) Інститут фізичної хімії ім. академіка [Г. М.] Писаржевського Академії наук УРСР,
- д) Інститут геологічних наук Академії наук УРСР,
- е) Інститут фізико-технічний Академії наук УРСР у м. Харкові,
- ж) Гравіметрична обсерваторія Академії наук УРСР у м. Полтаві,
- з) Астрономічна обсерваторія Академії наук УРСР у м. Києві,
- і) Карпатська астрономічна обсерваторія Академії наук УРСР.

По Відділу біологічних наук:

- а) Інститут клінічної фізіології Академії наук УРСР,
- б) Інститут біохімії Академії наук УРСР,
- в) Інститут ботаніки Академії наук УРСР,
- г) Інститут зоології Академії наук УРСР,
- д) Інститут мікробіології ім. академіка [Д. К.] Заболотного Академії наук УРСР,
- е) Інститут гідробіології Академії наук УРСР,
- ж) Ботанічний сад Академії наук УРСР,
- з) Карадагська біологічна станція Академії наук УРСР.

По Відділу технічних наук:

- а) Інститут електрозварювання Академії наук УРСР,
- б) Інститут енергетики Академії наук УРСР,
- в) Інститут будівельної механіки Академії наук УРСР,
- г) Інститут гідрології Академії наук УРСР,
- д) Інститут гірничої механіки Академії наук УРСР,
- е) Інститут чорної металургії Академії наук УРСР,
- ж) Лабораторія швидкісних машин і механізмів Академії наук УРСР.

По Президії Академії наук УРСР:

- а) Бібліотека Академії наук УРСР,
- б) Видавництво Академії наук УРСР,
- в) Друкарня Видавництва Академії наук УРСР,
- г) Редакційно-видавнича рада Академії наук УРСР,
- д) Планова комісія Академії наук УРСР,
- е) Комісія по історії Вітчизняної війни на Україні,
- ж) Бюро наукової пропаганди Академії наук УРСР,
- з) Відділ кадрів Академії наук УРСР,
- і) Відділ спеціальних робіт Академії наук УРСР,
- к) Управління справами Академії наук УРСР.

5. Дозволити Президії Академії наук УРСР, у погодженні з директивними органами, утворювати комісії при інститутах, відділах Академії наук УРСР та Президії Академії наук УРСР для опрацювання наукових проблем, які виходять за межі тематичних планів існуючих установ Академії наук УРСР.

Голова Ради Народних Комісарів УРСР *М. [С.] Хрущов*
Заст[упник] Керуючого справами РНК УРСР *І. Джигомон*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 992, арк. 118–122. Оригінал. Машинопис.

№ 136

**ПОСТАНОВА РНК УРСР І ЦК КП(б)У ПРО ВІДНОВЛЕННЯ
БУДІВНИЦТВА ЦИКЛОТРОНА НА УКРАЇНІ**

26 липня 1944 р.
м. Київ

Рада Народних Комісарів Української РСР і Центральний Комітет КП(б)У постановляють:

1. Дозволити Академії наук УРСР відновити будівництво циклотрона⁶⁰ в м. Києві при Інституті фізики Академії наук УРСР, яке було припинене в зв'язку з війною.

2. Строк закінчення будівництва циклотрона встановити – 1946 рік.

3. Для проведення проектних і підготовчих робіт по спорудженню циклотрона дозволити Академії наук УРСР використати в 1944 році 500 тис. карбованців з відпущених Академії наук УРСР коштів на капітальне будівництво.

4. Держплану при РНК УРСР внести будівництво циклотрона в м. Києві в титульний список капітального будівництва по Академії наук УРСР на 1944 рік за рахунок нерозподіленого резерву Академії наук УРСР.

5. Доручити Академії наук УРСР:

а) до 15 серпня 1944 року визначити земельну ділянку, придатну для спорудження циклотрона в м. Києві, та подати матеріали в цій справі на затвердження Раднаркому УРСР;

б) забезпечити в 1944 році виконання проектів основної споруди для циклотрона, житлових будинків, загального водопостачання та електропостачання, а та-

кож приступити до розробки спеціальних проектів газопостачання, системи охолодження і внутрішнього електрообладнання циклотронної установки.

Голова Ради Народних Комісарів УРСР *М. [С.] Хрущов*
Секретар Центрального Комітету КП(б)У *Д. [С.] Коротченко*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 134, арк. 5–6. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 137

ПРОПОЗИЦІЇ БЮРО ВІДДІЛУ ТЕХНІЧНИХ НАУК АН УРСР З ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНСТИТУТІВ ПІСЛЯ РЕЕВАКУАЦІЇ ДО КИЄВА

[28 липня 1944 р.]^{*1}

м. Київ

I. В период эвакуации работа институтов ОТН в основном заключалась в завершении ряда научных исследований и внедрения их в практику (например: работы по компаундированию синхронных генераторов, по тензометрическим методам определения напряжений, применению методов нелинейной механики к расчету машин, по расчету тонкостенных конструкций по критическим нагревам, по разработке и внедрению автоматической электросварки; разрешались способы производства модифицированного чугуна, методы расчета и испытания машин при динамических нагрузках и др.).

В то же время Отечественная война предъявила к институтам ОТН ряд требований практического содержания, разрешение которых заняло значительную часть в бюджете времени институтов (например: работы Института энергетики по рационализации энергохозяйства эвакуированных на Урал и в Башкирию предприятий; работы Института электросварки по внедрению на оборонных заводах автоматической электросварки; работы Института строительной механики по заданиям НИИ ВВС, ЦИАМ, завода № 26, НКПС и др[угих]; работы Института черной металлургии по проектированию первого в Средней Азии металлургического комбината; разрешение способа прокатки труб на заводах Урала для военных целей, накладка плавки и термообработки броневых сталей; работы Института горной механики по рационализации энергохозяйства в золотодобывающей промышленности Башкирии и Казахстана и многие другие заводы).

Во время эвакуации значительное внимание уделялось институтами ОТН восстановительной тематике, заключавшейся, в частности, в разработке планов восстановления промышленности Украины (например: работы Института черной металлургии по организации снабжения доменных цехов юга СССР сырьем, работы Института горной механики по составлению генерального плана восстановления Донбаса и др.).

^{*1} Датовано за протоколом Президії АН УРСР № 12 від 28 лютого 1944 р.

С первых дней освобождения территории Украины институты ОТН занялись непосредственно работами по восстановлению промышленности Украины (например: работы харьковской и киевской групп Института энергетики по обследованию энергохозяйства Харькова и Киева, по пуску электростанции г. Харькова, консультации Института строительной механики по восстановлению промышленных и гражданских сооружений, организация Институтом черной металлургии совместно с Харьковским государственным университетом Лаборатории по обслуживанию промышленности и т. п.).

Кроме вышеуказанных работ, институты ОТН выполняли и выполняют ряд заданий правительства УССР и СССР (см. доклад Пред[седателя] ОТН на Президиуме 21 июля 1944 г.)*¹.

Таким образом, на работу институтов ОТН накладывали отпечаток требования военного времени – необходимость практической помощи народному хозяйству страны.

Работа институтов ОТН за время эвакуации неоднократно проверялась Президиумом АН УССР и признавалась в основном удовлетворительной (обследования Президиумом работы Института энергетики, Строительной механики, Черной металлургии в 1942–[19]43 гг.).

Работа институтов ОТН за время эвакуации (акад. Патон Е. О., чл.-кор. [П. Т.] Емельяненко, сотрудники Института электросварки, Черной металлургии и др.). Институты ОТН получили ряд благодарностей от советских и партийных организаций Урала и Башкирии (Институт энергетики от Челябинского горкома ВКП(б), ряд лиц институтов ОТН получили грамоты от Башкирского СНК и т. п.). Всего сотрудники ОТН получили 11 орденов и медалей и 18 значков отличников.

Все вышеприведенное позволяет считать работу институтов ОТН за время эвакуации удовлетворительной.

II. С переездом институтов на постоянное место работы в г. Киев и с переходом в ближайшее время жизни страны на мирную работу, возникает необходимость направить работу институтов ОТН по другому пути, чем во время эвакуации.

1). Необходимо сосредоточить работу институтов ОТН на разрешение крупных научных проблем техники; разработка технических вопросов промышленности должна производиться для внедрения в практику достижений науки. Для этой цели могут организовываться специальные научные лаборатории по внедрению в практику результатов научных работ институтов.

2). Необходимо, как это показал опыт Института электросварки, сосредоточить внимание всего научного коллектива институтов на решении ограниченного количества проблем; необходимо покончить с многотемностью и пестротой планов.

*¹ Згаданий документ не публікується.

3). Считать нежелательным наличие большого числа отделов и лабораторий в институтах (напр[имер] в Институте черной металлургии при 45 научных сотрудниках намечено устройство лаборатории, в Институте строительной механики при 35 научных сотрудниках предположено 9 отделов и т. п.). Число отделов и лабораторий должно устанавливаться в зависимости от числа фактически работающих в институтах академиков и членов-корреспондентов.

Академические институты не должны копировать вузов[ские] организации и не должны охватывать все вопросы, технически объединенные названием института. Работа в институте должна вестись с учетом наличия руководящих кадров и материальных возможностей института (напр[имер]: Институт черной металлургии не должен стремиться охватить весь металлургический цикл, а должен сосредоточить все свое внимание на тех крупных проблемах, для разрешения которых имеются кадры и материальные возможности. Все сказанное относится также и к Институту энергетики).

4). Считать необходимым оказать помощь и уделить максимум внимания институтам ОТН в деле создания научно-исследовательских лабораторно-экспериментальных баз и создания своих мастерских; необходимо использовать для этой цели связи с промышленностью. Считать целесообразным предложение Института энергетики по использованию Киевской районной электростанции и Харьковской ТЭЦ, Тракторного завода как научно-экспериментальных баз института; рекомендовать другим институтам ОТН идти по тому же пути приспособления промышленных установок как лабораторных баз Академии наук.

В этом отношении необходимо признать нецелесообразным существование в институтах ОТН так называемых арбитражных лабораторий, занимающихся в основном вопросами контрольно-измерительной техники. При необходимости институты ОТН могут взять на себя руководство такими лабораториями во вузах, отраслевых институтах и на производствах.

5). Считать совершенно нетерпимым тот факт, что научные труды институтов ОТН за время войны ни разу не печатались в академических изданиях. Обратить внимание институтов, что в связи с этим отмечается ослабление желания у сотрудников институтов заниматься оформлением своих научных работ для печати. Предложить институтам изыскать методы издания работ во внеакадемических изданиях, так как опубликование научных работ является одним из средств внедрения их. [...] ^{*1}

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 141, арк. 53–54. Копія. Машинопис.

^{*1} Далі текст документа в архівній справі відсутній.

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ВІЩЕ-ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР
АКАД. Б. І. ЧЕРНИШОВА ТА НАРКОМА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я
УРСР ДО РНК УРСР ПРО ЗАХОДИ ЩОДО ЗАБОРОНИ
ПЕРЕОБЛАДНАННЯ АБО ЗАКРИТТЯ СВЕРДЛОВИН З
МІНЕРАЛЬНИМИ ВОДАМИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ**

*29 липня 1944 р.
м. Київ*

Інститут геологічних наук Академії наук УРСР в своєму робочому плані на 1944 р., погодженому в частині вивчення мінеральних вод з Українським курортним управлінням, передбачив вивчення розповсюдження і концентрації радіоактивних елементів, зокрема радона, в природних водах.

Ці роботи ведуться в експедиційному порядку, так як визначення радону можливо провадити тільки на місці виходу води.

Для переведення робіт Інститут організував комплексну бригаду, яка виїжджає на машині, пристосованій під польову лабораторію. Обслідування повинно провадитись в Житомирській, Київській, Кіровоградській, Дніпропетровській і Запорізькій областях.

Досвід першого виїзду комплексної бригади цілком себе виправдав тому, що під час семиденної поїздки було охоплено вісім пунктів, в яких провадилися дослідження радіоактивності і хімічного складу вод і було відібрано зразки води і гірських порід.

План обслідування побудовано на підставі теоретичних міркувань. Під час першого виїзду було виявлено, що вода свердловини в Миронівці має значно підвищену радіоактивність зі змістом радона 387 еманів, що значно перебільшує активність усіх відомих до цього часу вод УРСР.

По величині радіоактивності води в свердловині в Миронівці перебільшують відомі радіоактивні води: Plombières у Франції, джерело капуцинів – 344 емана, Тепліц Шонау в Чехословачії – 355 еманів і в СРСР, Дарасун Нерчинський – 304 емана.

По своєму хімічному складу вода свердловини – мінерально гідрокарбонатна кальцієво-магнієва. Вода Миронівської свердловини може бути використана для лікувальних цілей.

Необхідно вжити заходів, забороняючих ліквідування і переустаткування свердловини без дозволу Наркомздоров'я, а також забезпечити можливість дальшої роботи експедиції Академії наук, для чого необхідно видати на серпень-вересень відкритий лист на дві тонни бензину для автомашини.

Наркомздорв'я зацікавлений у виявленні нових природних бальнеологічних ресурсів, підтримує це клопотання.

Віце-президент АН УРСР, директор Інституту геологічних наук
академік *Б. І. Чернишов*
Народний комісар охорони здоров'я *підпис*^{*1}

На документі помітка: «Вирішено постановою РНК УРСР від 7. VIII. [19]44 р. № 953. 10. VIII. *Підпис*^{*2}»

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 1540, арк. 130. Оригінал. Машинопис.

№ 139

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ВІЦЕ-ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. Б. І. ЧЕРНИШОВА ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ В СТРУКТУРІ АКАДЕМІЇ ЦЕНТРАЛЬНОГО РЕСПУБЛІКАНСЬКОГО МУЗЕЮ УРСР

*2 серпня 1944 р.
м. Київ*

Обов'язок Академії наук УРСР як культурної установи є не тільки всебічне вивчення природи та її ресурсів в межах УРСР, але й передача таких знань до широких мас трудящих. Такій цілеспрямованості підкорюються музеї, що розгортають показ природних умов і багатств країни стосовно до завдань сільського господарства, промисловості й охорони здоров'я, прагнучи до максимальної наочності.

До вторгнення німців не існувало в УРСР єдиного республіканського музею, спрямованого в напрямку означеної мети, в складі академічних установ. Всі музейні скарби по різних галузях знань зосереджувалися по окремих академічних інститутах, а тому й природні багатства нашої країни не могли бути доступними для огляду їх за музейних умов широким колам населення. Крім того, слід відмітити, що збирання музейних матеріалів запроваджувалося, крім Академії, ще різними місцевими краєзнавчими музеями, не зв'язаними з академічними. Єдиний же музей республіканського типу й масштабу був відсутнім, навіть такий музей, зразком якого може бути Кавказький музей в Тбілісі. Отже й не було можливості координувати музейну роботу в республіканському масштабі.

Тепер же справа погіршується й тим, що музейні приміщення по більшості українських міст розруйновані фашистськими бандитами, запеклими ворогами радянської української культури, а музейні експонати навіть увезені гітлерівськими загарбниками. Між тим відбудовні роботи та відродження економічного здобуття українського населення вимагають широких і всебічних знань щодо си-

^{*1} Підпис нерозбірливий.

^{*2} Те саме.

ровинних баз на терені УРСР. Отже, організація такого Центрального музею, що був би спроможним наближуватися в своєму дальшому розвитку до великих музеїв Англії та Америки, які мають світову славу, є конче потрібна.

Центральний республіканський музей УРСР, на думку Президії Академії наук УРСР, може створюватися шляхом одержання музеїв і колекцій окремих академічних інститутів, а також – використовуючи збережені за часів окупації музейні фонди по університетах України та по місцевих краєзнавчих музеях, погоджуючи цю справу з НКО. Можна сподіватися на допомогу з боку існуючих академічних та університетських музеїв, як і з боку науково-дослідних установ українських і по решті братських республік.

Президія Академії наук УРСР вважає, що Центральный республіканський музей повинен організуватися як самостійна установа в межах Академії наук УРСР, маючи директора і свій штат співробітників, що працюють по добору експонатів та по оформленню їх музейної експозиції, бажаючи, що[б] музейні співробітники мали належну наукову кваліфікацію, яка б уможливила переведення ними самостійної науково-дослідної роботи, пов'язаної з метою та призначенням музею – показувати природні ресурси для народного господарства й втілювати в свідомість населення матеріалістичне розуміння світу.

Відбиваючи в своїй експозиції природні ресурси, Музей матиме на увазі й щільні зв'язки людини з природою, розуміючи людину як продукт природи. Ось чому, не обмежуючись природознавчими матеріалами, експозиція його буде торкатися й певних моментів існування людського населення УРСР щодо етнографічного складу населення, джерел заселення українських земель, головних моментів історії УРСР.

Структура Музею

У складі музею передбачаються такі відділи:

1. Відділ геології й мінералогії України;
2. Відділ палеонтології, що вміщує в собі палеозоологію та палеоботаніку;
3. Відділ ботаніки й рослинництва;
4. Відділ зоології й тваринництва;
5. Відділ ландшафтний, що показує природне групування рослинного й тваринного світів на тлі й в межах типових українських краєвидів. До цього ж відділу належить експозиція біології прісних і солених водоймищ, а також і рибальство, солодководне й морське.
6. Відділ становлення людини й її матеріальної культури, як у світовому масштабі так і, зокрема, на терені українських земель. Будуть показані перші кроки виникнення людини від тваринних предків, основні стани матеріальної культури, історія й джерела заселення УРСР, етнографічний склад її населення, головні моменти історії українського народу.

Основною ж експозицією перших чотирьох відділів буде систематичне розташування вчення, найпевніші погляди на походження землі, рослинності й тваринного світу в найправдивішому методологічному розумінні цих питань. По тих же відділах істотною частиною експозиції буде демонстрування практичної вартості й використання природних ресурсів – рудних і нерудних копалин у відділі геології, харчових, лікувальних, текстильних, ефіроносних і решти корисних рослин, хутряних, мисливських звірів, тварин паразитів, переносників заразних захворювань, шкідників сільського господарства тощо.

Як державна установа республіканської ваги, Музей повинен мати пристойний вигляд так з зовнішнього боку, так і всередині. Для організації Музею потрібний відповідний будинок або декілька їх в одному місці. Вони повинні вміщувати в собі всі шість відділів, кімнати адміністрації, службові приміщення, склепи, майстерні тощо. Кожний відділ має право забезпечувати[ся] майже однаковою площею з однаковими умовами освітлення й опалення. Фронтони Музею повинні бути художньо оформленими, в різній мірі експозиція повинна задовольняти естетичному смаку відвідувачів. Отже, експозиція натуральних матеріалів повинна супроводжуватися творами українських майстрів мистецтва. Весь цей ансамбль буде виховувати почуття національної долі й державної єдності населення УРСР.

Як Музей буде академічною установою, слід в ньому гармонічно пов'язати музейно-виставочну роботу з дослідною, на зразок роботи Геологічного музею імені Хв. М. Чернишова*¹ в Ленінграді. Експозиція повинна виникати на ґрунті серйозної дослідчої роботи. Музей повинен бути забезпеченим всім, що потрібне для дослідчої роботи, забезпечений можливістю провадити дослідні експедиції по Україні, бути щільно зв'язаним з місцевими краєзнавчими музеями. Йому належить право скликати конференції краєзнавчих музеїв, доручати їм виконання певних завдань наукового характеру, збирання потрібних Центральному музеєві матеріалів, здійснювати в цій справі взаємодопомогу. Висококваліфікований склад співробітників Центрального музею забезпечить використання для обґрунтування експозицій, крім власних досліджень, взагалі досягнення вчених УРСР і РСФСР.

Штат Музею:

директор – 1, заступник директора по госп[одарсько]-адмін[істративній] частині – 1, зав[ідувачі] відділами – 6, консерватори – 12 (по 2 на відділ), екскурсоводи – 12 (по 2 на відділ), препаратори – 6, художники-плакатисти – 6, обслуговуючий персонал – 6, бухгалтер – 1, скарбник – 1, істопник – 1.

Всього: 47 осіб.

Цей штат намічається на перший підготовчий період організації Музею. В міру розгортання експозицій й збільшення матеріалів потрібно буде збільшувати штат. На першу добу організації музейні консерватори й екскурсоводи виконують препаратійні роботи, обробляючи матеріали до виставок спільно з постійними препараторами.

Музеєві в його роботі слід забезпечити широке співробітництво академічних інститутів, як тимчасова праця в здобуванні й доборі матеріалів, їх науковому визначенні та включенню в експозицію.

Комісія по заповідниках

При Центральному республіканському музеї УРСР встановлюється й працює Комісія по заповідниках, складена за постановою Президії з висококваліфікованих фахівців, представників відповідних академічних інститутів. Комісія відає організацією й працею деякої кількості заповідників, що призначаються РНК ака-

*¹ Чернишов Феодосій Миколайович (1856–1914) – російський геолог і палеонтолог, академік С.-Петербурзької Академії наук (1899), директор Геологічного музею АН СРСР (з 1900). Наукові праці присвячені стратиграфії палеозойських відкладів.

демічним інститутам як бази для їх дослідної праці. Ті ж заповідники повинні використовуватися також для допомоги Музеєві. Комісія повинна мати можливість в повній мірі бути обізнаною в справі роботи інших заповідників, для можливої консультативної допомоги їм і для координації їх праці з працею академічних інститутів, заповідників, Центрального музею.

В УРСР поновлена діяльність Республіканського комітета по заповідниках, який й визначить місцевості, що їх треба оголосити заповідними. Погоджуючи свою роботу з роботою зазначеного Комітету, академічна Комісія конкретизуватиме обсяг і напрямки своєї роботи, провадячи її в щільному контакті з республіканським Комітетом по заповідниках.

Поруч з цим академічна Комісія бере на себе завдання забезпечувати академічним науково-дослідним установам дозволи провадити по всіх заповідниках наукові дослідження, збирання матеріалів, проведення експериментів. Зокрема, бажано передати до господарчого розпорядження Інститута гідробіології таких рибних заповідників, якими могли би бути територія й озера Конча-Заспа або Бучакський уступ. Геологічний інститут зацікавлений можливістю включити до кола заповідників місцевість Лабрадорія в Житомирській області й Лисич'ю^{*1} балку поблизу від Лисичанська.

Віце-президент Академії наук УРСР академік *Б. І. Чернишов*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 1514, арк. 27–33. Оригінал. Машинопис.

№ 140

ПОСТАНОВА РНК УРСР ПРО НАДАННЯ ПРАВА АН УРСР НА ВИКОРИСТАННЯ 350 ГЕКТАРІВ ЛІСУ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВИХ РОБІТ ПО ЛІСОЗНАВСТВУ ТА РОЗВЕДЕННЮ ДУБОВОГО ШОВКОПРЯДА^{*2}

*22 серпня 1944 р.
м. Київ*

З метою ширшого впровадження Академією наук УРСР наукових робіт по лісознавству та розведенню дубового шовкопряда, Рада Народних Комісарів УРСР постановляє:

1. Надати Академії наук УРСР для організації наукових робіт по лісознавству право безстрокового використання 150 гектарів лісу, розташованого навколо господарства Академії наук УРСР «Феофанія» в Київському районі.

^{*1} Так у документі.

^{*2} Заголовок документа.

2. Для організації наукових робіт по розведенню дубового шовкопряда надати Академії наук УРСР право безстрокового використання 200 гектарів дубового лісу з масиву Хотівського лісництва, Київської області.

3. Уповноваженому Головлісоохорони при РНК СРСР по УРСР тов. Чернікову, відповідно до цієї постанови укласти з Академією наук УРСР умову на право користування нею державними лісами і до 29 серпня 1944 року визначити в натурі межі лісових ділянок, що передаються Академії наук УРСР.

4. Зобов'язати Академію наук УРСР на протязі всього часу користування лісовими ділянками для наукових цілей виконувати всі правила й законоположення про охорону державних лісів.

5. Встановити, що необхідні профілактичні заходи (порубка, розчистка тощо) в лісових ділянках, переданих цією постановою в користування Академії наук УРСР, провадяться Академією наук УРСР на загальних підставах.

Заступник Голови Ради Народних Комісарів УРСР *В. Старченко*
Заст[упник] Керуючого справами РНК УРСР *І. Джигомон*
Згідно: *підпис*^{*1}

На документі помітки: «З. П. Шульга. Прошу поставити на Президії з постановкою планових завдань інститутів: Ботаніки, Зоології та Упр[авління] справами, які впливають, виходячи з цієї постанови І. [Сіяк]. 29 серпня [1944 р.]» та «Необхідно проект пропозицій на 5 вересня [19]44 р. *Підпис*^{*2}».

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 116, арк. 10. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 141^{*3}

ІЗ ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ПРО ВІДНОВЛЕННЯ РОБОТИ ВІДДІЛІВ УСТАНОВ АКАДЕМІЇ У М. ЛЬВІВ

8 вересня 1944 р.
м. Київ

- 1). Відновити роботу таких відділів інститутів і установ АН УРСР в м. Львові:
- а) відділу Інституту української літератури ім. Т. Г. Шевченка⁶¹;
 - б) відділу Інституту мовознавства⁶²;
 - в) відділу Інституту історії України⁶³;
 - г) відділу Інституту економіки⁶⁴;
 - д) відділу Інституту археології⁶⁵;

^{*1} Підпис нерозбірливий.

^{*2} Те саме.

^{*3} Див. док. № 150, 151, 165.

- є) відділу Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії⁶⁶;
- ж) Природничого музею АН УРСР⁶⁷;
- з)^{*1} відділу Інституту математики⁶⁸;
- і) Наукової бібліотеки з завданням обслуговування наукових установ у м. Львові. Затвердити структуру Львівської бібліотеки АН УРСР, якою передбачено: українсько-російський та польський сектори з відповідними відділами та перепльотною майстернею (список відділів додається)^{*2};
- к) друкарні АН УРСР з завданням обслуговування потреби Редакційно-видавничої ради АН УРСР;
- л) Управління справами для обслуговування установ АН УРСР у м. Львові.
- 2). Просити Раду Народних Комісарів УРСР передати Академії наук УРСР колишній Національний музей українського мистецтва (теперішній Державний музей українського мистецтва, що входить до установ Управління в справах мистецтва при РНК УРСР) – як базу для науково-дослідної роботи з історії українського мистецтва. (Доповідна записка керівника музею доктора І. С. Свенціцького з цього приводу додається).
- 3). Просити РНК УРСР передати Академії наук УРСР Етнографічний музей, що входить до складу НКО УРСР.
- Влиття Етнографічного музею до складу установ АН УРСР обумовлюється необхідністю мати базу для науково-дослідної роботи з етнографії та потребою об'єднати видатні наукові сили етнографів УРСР.
- 4). Утворити в складі установ АН УРСР фотолабораторію для обслуговування потреб наукових відділів інститутів і установ АН УРСР у м. Львові.
- 5). Поновити діяльність книгарні для продажу видань АН УРСР у м. Львові. Організацію книгарні покласти на Редакційно-видавничу раду АН УРСР.
- 6). Затвердити штатно-складовий розпис установ АН УРСР у м. Львові, згідно списку, що до цього додається^{*2}.
- 7). Тематичні плани відділів інститутів і установ у м. Львові передати на розгляд Бюро Відділів суспільних, біологічних і фізико-хімічних та математичних наук, вчених рад відповідних інститутів та установ, яким до 1 жовтня 1944 р. подати їх на затвердження Плановій комісії АН УРСР.
- 8). Прийняти до відому заяву уповноваженого Президента АН УРСР чл.-кор. П. А. Власюка про те, що ним у м. Львові до установ тимчасово, до затвердження Президією АН УРСР, запрошено на роботу три академіки, 42 доктора наук, 17 магістрів і 129 інших робітників (наукові робітники без вчених степенів, бібліотекарі та адміністративно-господарчі і фінансові робітники) і серед них: акад. М. С. Возняк – керівник відділу Інституту української літератури ім. Т. Г. Шевченка; проф. І. С. Свенціцький – керівник відділу Інституту мовознавства; проф. І. П. Крип'якевич – керівник відділу Інституту історії України; доктор наук В. П. Огоновський – керівник відділу Інституту економіки; доктор наук М. Ю. Смішко⁶⁹ – керівник відділу Інституту археології; акад. Ф. М. Колеса – керівник відділу Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії; доктор наук [І. Г.] Кінель – директор Природознавчого музею; проф. [М. О.] Зарець-

^{*1} Далі в документі порушено алфавітний порядок пунктів.

^{*2} Тут і далі – згадані документи не публікуються.

кий – керівник відділу Інституту математики; академік В. Г. Щурат – директор Бібліотеки АН УРСР; доктор наук М. Д. Деркач – зав[ідувачка] українсько-російським сектором Львівської бібліотеки АН УРСР; доктор наук М. Д. Деркач – зав[ідувачка] польським сектором Львівської бібліотеки АН УРСР; тов. Я. С. Лободько – директор друкарні; тов. І. С. Романченко – керівник Управління справами; тов. Д. І. Хом'як – керівник Управління будинками; магістр С. В. Щурат – керівник фотолабораторії.

Доручити директорам відповідних інститутів переглянути склад співробітників, що їх тимчасово запрошено на роботу, і через відділ кадрів, згідно існуючого положення, подати на засідання Президії АН УРСР на розгляд і затвердження.

Зобов'язати планово-фінансовий відділ оформити через Наркомфін УРСР необхідне фінансування для поновлення роботи установ та для зарплати співробітникам установ АН УРСР у м. Львові.

9). Прийняти до відому ухвалу Бюро Львівського обкому КП(б)У та Облвиконкому депутатів трудящих від 23 серпня 1944 р. про поновлення роботи і доповнення установам з боку партійних і радянських органів м. Львова в справі закріплення і ремонту приміщень, створення умов для наукових робітників.

10). Для забезпечення загального керівництва роботою установ АН УРСР у м. Львові визнати за потрібне відрядити для постійного перебування в м. Львові таких співробітників АН УРСР:

а) уповноваженого Президії АН УРСР, вченого секретаря і спец[іаліста]-друкарку;

б) уповноваженого бюро Відділу біологічних та Відділу фізико-хімічних та математичних наук, який одночасно є заступником уповноваженого Президії АН УРСР;

в) керівника фінансово-адміністративного управління;

г) заступника директора Бібліотеки по науковій частині, зав[ідувача] спец[іального] відділу Бібліотеки і керівника відділу марксизма-ленінізму єдиної Наукової бібліотеки АН УРСР.

Відділу кадрів доручити подати на наступне засідання Президії на затвердження відповідні кандидатури тих співробітників, що мають переїхати на роботу з Львова до м. Києва.

11). Доручити Відділам суспільних наук, біологічних наук та фізико-хімічних і математичних наук до 1 жовтня ц. р. опрацювати питання про форми керівництва та органічної ув'язки роботи установ Академії наук УРСР у м. Львові з інститутами і установами Академії наук УРСР у м. Києві.

12). Всі організаційні питання, пов'язані з організацією друкарні АН УРСР у м. Львові покласти на Віце-президента АН УРСР акад. Б. І. Чернишова. Друкарню АН УРСР у м. Львові залишити на тому ж місці, де вона існувала раніше. Доручити голові РВР акад. Б. І. Чернишову та директору Видавництва АН УРСР вжити всіх потрібних заходів до того, щоб друкарня у м. Львові якнайскоріше почала обслуговувати Академію наук УРСР.

Президент АН УРСР академік *О. О. Богомолець*
Вчений секретар Президії *З. П. Шульга*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 141, арк. 131–135. Оригінал. Машинопис.

**ОГОЛОШЕННЯ АН УРСР ПРО ПРОВЕДЕННЯ ДОДАТКОВИХ ВИБОРІВ
ДІЙСНИХ ЧЛЕНІВ ТА ЧЛЕНІВ-КОРЕСПОНДЕНТІВ АКАДЕМІЇ**

10 вересня 1944 р.
м. Київ

За постановою Ради Народних Комісарів УРСР та Центрального Комітету КП(б)У від 29 серпня 1944 р. про додаткові вибори дійсних членів та членів-кореспондентів Академії наук УРСР, Президія Академії наук УРСР оголошує 16 вакансій для додаткових виборів дійсних членів та 21 вакансію для додаткових виборів членів-кореспондентів Академії наук УРСР з таких спеціальностей:

1. *По Відділу суспільних наук* – 5 вакансій для виборів дійсних членів Академії наук УРСР (по одній вакансії: економіст-аграрник, історик України, археолог, мовознавець та український фольклорист) і 7 вакансій для виборів членів-кореспондентів Академії наук УРСР (істориків України – дві вакансії і по одній вакансії: економіки промисловості, економіки сільського господарства, мистецтвознавства, фольклору та етнографії).

2. *По Відділу фізико-хімічних та математичних наук* – 5 вакансій для виборів дійсних членів Академії наук УРСР (по одній вакансії: нелінійної механіки, експериментальної фізики, неорганічної та аналітичної хімії, органічної хімії і петрографії) та 5 вакансій для виборів членів-кореспондентів Академії наук УРСР (по одній вакансії: прикладної математики, експериментальної фізики, аналітичної хімії, геоморфології й тектоніки та органічної хімії).

3. *По Відділу біологічних наук* – 3 вакансії для виборів дійсних членів Академії наук УРСР (по одній вакансії: психіатрії, палеоботаніки та мікробіології) і 5 вакансій для виборів членів-кореспондентів Академії наук УРСР (по одній вакансії: хірургії, патофізіології, біохімії, екології та географії рослин і експериментальної зоології).

4. *По Відділу технічних наук* – 3 вакансії для виборів дійсних членів Академії наук УРСР (по одній вакансії: інженерних конструкцій, електротехніки, гірничих машин і механізмів) та 4 вакансії для виборів членів-кореспондентів Академії наук УРСР (по одній вакансії: механіки машин, гідротехніки, теплотехніки, гірничих машин і механізмів).

На дійсних членів Академії наук УРСР можуть бути обрані вчені, які збагатили науку своїми працями і сприяли соціалістичному будівництву Союзу РСР.

На членів-кореспондентів Академії наук УРСР можуть бути обрані видатні вчені з різних галузей знання.

Наукові установи, громадські організації та окремі наукові працівники і їх групи мають право на протязі двох місяців з дня цього оголошення, тобто з 10 вересня до 10 листопада 1944 року, листовно повідомити Академії наук УРСР імена осіб, яких згадані організації висувають як кандидатів для виборів у 1944 р. на дійсних членів та членів-кореспондентів Академії наук УРСР.

Повідомляючи Президію Академії наук УРСР про кандидатів на дійсних членів і членів-кореспондентів Академії наук УРСР, потрібно додати такі матеріали

*¹ Оpubліковано в газеті «Радянська Україна» від 10 вересня 1944 р.

(в 2 примірниках): біографію, листок обліку кадрів (анкета), список наукових праць з рецензіями на них і з визначенням цінності цих праць для науки і соціалістичного будівництва СРСР та характеристику кандидата від громадських організацій.

Всі матеріали належить надсилати на адресу: м. Київ, вул. Короленка, 54, Академія наук УРСР (відділ кадрів).

Президент Академії наук УРСР академік *О. О. Богомолець*
Вчений секретар Президії Академії наук УРСР *З. П. Шульга*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 154, арк. 5. Друкарський відбиток.

№ 143

ІЗ ДОПОВІДНОЇ ЗАПИСКИ ДИРЕКТОРА КАРАДАЗЬКОЇ БІОЛОГІЧНОЇ СТАНЦІЇ К. О. ВІНОГРАДОВА ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ПРО СТАН СТАНЦІЇ ТА ЗАХОДИ ЩОДО ВІДНОВЛЕННЯ ЇЇ ДІЯЛЬНОСТІ

18 вересня 1944 р.
м. Київ

26 июля с. г. я выехал из Киева в Крым, имея поручение Президиума АН УССР в первую очередь ознакомиться с общим состоянием Карадагской биологической станции АН УССР на месте и выяснить размеры ущерба, нанесенного Станции немецко-фашистскими захватчиками и их пособниками. [...] ^{*1}

По прибытии на Станцию я выяснил, что сохранившийся лабораторный корпус свободен от поста войсковых частей, но что часть комнат в единственном оставшемся жилом доме занята воинской частью.

Вся территория Станции являет картину крайнего запустения, испещрена линиями окопов и проволочных заграждений, многочисленные дзоты и доты находятся непосредственно у лабораторного корпуса. [...] ^{*2}

Произведенное комиссией под моим председательством, при участии заместителя председателя Судакского райисполкома т. Шапошниковой, обследование дало следующую картину состояния главных зданий Станции: [...] ^{*3}

Как правило, от зданий остались фундаменты и в большей или меньшей степени разрушенные стены, отсутствуют крыши, совершенно нет деревянных конструктивных элементов зданий – полов, балок, оконных и дверных рам и т. п.

^{*1} Знято інформацію про організаційні заходи, що передували приїзду К. О. Виногорова на Станцію.

^{*2} Знято інформацію про окупацію території Станції німецько-румунськими військами та її звільнення частинами ЧА і Чорноморського Флоту.

^{*3} Знято таблицю № 1 з відомостями про ступінь руйнування основних будівель КБС у відсотках.

В наиболее благоприятном положении, как видно из табл. № 1, находятся лабораторный корпус, дом администрации, требующие ремонта.

Лабораторный корпус, в сущности говоря, цел, а процент разрушения относится к таким конструктивным элементам здания, как наружная и внутренняя штукатурка, столярные работы, отопление, окна, двери, лестницы и крыши.

Морской водопровод, в той части, в какой он был закончен постройкой к 1941 г., сохранился полностью, для того чтобы его пустить в ход необходимо восстановление электро- и насосной станции и проводка труб в море.

Воздушные (столбовые) линии электросети и телефонной связи – уничтожены полностью, внутренняя электропроводка в лабораторном корпусе, доме администрации и даже в частично разрушенных домах – в основном сохранилась.

Разрушения зданий производилось самым варварским способом.

Так, например, один из жилых домов (дача барона Родэ) был разрушен так: сначала румыны сняли с нее крышу, используя для украшения (!) территории к приезду румынского генерала, а затем все деревянные части дома были взяты немецкими пограничниками на постройку блиндажей. Окружавшие этот дом деревья, в том числе шелковицы, яблони, миндаль и др[угие] – полностью вырублены.

В верхних домах румыны, жившие в одной части дома, топили печки за счет деревянных частей других, также таким образом разрушая здания.

Лабораторный корпус не подвергся такой участи главным образом благодаря тому, что Крымская группа штаба [А.] Розенберга в 1942 г. взяла его в свое ведение, прислав на Станцию своего представителя – немецкого микробиолога проф. Шварца.

Неоднократно посещавшие Станцию представители штаба [А.] Розенберга (Шмидт, Берендт) и живший здесь Шварц, занимались изъятием из библиотеки Станции наиболее ценных книг, которые и увозили с собой в Симферополь.

Насколько мне удалось установить, большинство вывезенных из Карадага книг осталось в Симферополе в Центральной областной библиотеке^{*1}, откуда они могут быть возвращены на Карадаг.

Книги, находившиеся в книгохранилище в верхних домах, общим числом до 15 тысяч – уничтожены румынами.

Посещал Станцию приезжавший из Киева немецкий ихтиолог Мансфельд, желавший включения Карадагской станции в систему Института рыбного хозяйства в Киеве.

Микробиолог Шварц, наиболее долго бывший на Карадаге, разбил вдребезги бюст основателя Станции доктора Т. И. Вяземского^{*2}, выбросив его с обрыва на камни.

*1 Підкреслено в документі.

*2 Вяземський Терентій Іванович (1857–1914) – доктор медицини, засновник Карадазької наукової станції, приват-доцент Московського університету.

Общее представление о стоимости разграбленного и уничтоженного имущества Станции и зданий дает таблица №2.

№ пп	Виды имущества	Стоимость в рублях		
		Полностью уничтоженного	Восстанов[ленная] стоимость частично поврежденного	Всего
1	Здания Станции	8.294	610.803	619.097
2	Сооружения	128.425	87.055	215.480
3	Оборудования	526.600	53.150	592.840
4	Прочие убытки	304.869	94.875	399.744
	Итого:	968.188	845.883	1.814.071

Во время эвакуации Станции в 1941 г. на ней осталось некоторое количество сотрудников. [...] ^{*1}

Из числа оставшихся на Станции научного оборудования и реактивов, мною обнаружено еще довольно значительное количество химической посуды (например) около 200 различных колб, до 80 фарфоровых стаканов, пипетки, бюретки и т. п.), около 200 чашек Петри, до 20 аквариумов, 70 кристаллизаторов и простоквашниц, некоторое число музейных цилиндров, пробки для материальной посуды и т. п.

Обнаружено 5 драг, один бимтрал, дночерпатель Петерсона на 0,1 м², дночерпатель Экмана-Берджа, 2 батометра Кнудсена, один батометр образца ГГИ.

Реактивов оказалось больше 130 названий, общим весом свыше 50 килограмм.

Если принять во внимание, что вся оптика и наиболее ценная для работы часть другого имущества Станции была эвакуирована и сейчас находится в Киеве, – то при соединении ее [с] сохранившейся на Карадаге частью, Станция на первое время может считаться неплохо обеспеченной.

Очень радует сохранность морского водопровода и бассейнов.

На Станции имеется свыше 20 тысяч наиболее ценных в научном отношении книг, кроме того оперативный фонд, количеством до 2 тысяч, был эвакуирован и находится в Киеве.

Значительная часть книг, вывезенных немцами из Карадага, как уже отмечалось выше, находится в Симферополе и тоже может быть со временем возвращена обратно на Станцию.

Весь научный архив также был своевременно вывезен, находится в Киеве и следовательно, может быть использован при развертывании работ Станции в ближайшем будущем.

Плохо обстоит дело с плавучими средствами – наиболее крупное судно из стационарного флота (катер «Смелый») было передано нами в октябре 1941 г. в распоряжение военных организаций и судьба его мною точно не выяснена, по некоторым сведениям, «Смелый» находится на Кавказе.

^{*1} Далі знято інформацію про долю співробітників, які залишалися в окупації.

Корпуса двух малых моторных катеров («Ястреба» и «Вяземского»), оставленные на берегу без двигателей, также как и шлюпки – использованы немцами и румынами на постройку укреплений и на топливо. [...]»^{*1}

Весьма большие трудности стоят перед Станцией в связи с разрушением жилого фонда, вмещавшего ранее свыше 50 человек постоянных сотрудников с семьями. Сохранившийся жилой дом только после ремонта и некоторых переделок может быть приспособлен под расквартирование в нем утвержденного штата, плюс некоторое количество технических работников, пока же, годных для жилья зимой имеется три комнаты, остальные требуют установки печей и ремонта.

Возможностей получить и, главное, доставить дрова при существующем положении вещей нет. Приходится ориентироваться на разборку местных дотов и блиндажей, которые по моим расчетам, могут обеспечить существование небольшого числа сотрудников зимой.

Для иллюстрации положения с продуктами питания могу привести лишь такой пример, что сотрудники соседней Карадагской актинометрической станции утром отправляются на добычу мидий и других моллюсков, добываясь до скал, где последние живут, вплавь.

Зимой же если не будет лодки, эта возможность отпадает.

Станционные виноградники сильно запущены, довольно значительная часть их вообще пропала. Однако, благодаря тому, что часть виноградников удалось еще весной этого года подрезать – на некоторый урожай винограда поздних сортов (так называемого – «шабаш»), можно все же рассчитывать.

Если подвести итоги всему сказанному выше, то прежде всего обращает на себя внимание резкий разрыв между состоянием научной базы Станции и материально-бытовой, хозяйственной стороной дела.

Наличие мало пострадавшего лабораторного корпуса, морского водопровода, бассейнов, аппаратуры, библиотеки и т. п. представляет все возможности для того, чтобы научная работа Станции в ближайшее же время могла быть развернута полным ходом.

Разрушение жилого фонда и все прочие материально-бытовые трудности чинят этим возможностям весьма существенные препятствия, без преодоления которых реализация научных планов не может быть проведена в жизнь.

Из мероприятий, которые необходимо осуществить в ближайшее время, по моему мнению, первоочередными являются:

1). Предоставление Станции автотранспорта – грузовой автомашины с газогенераторным двигателем, т. к. дрова, нужные для автомашины в ближайших окрестностях Станции всегда можно найти, тогда как с горючим (бензин и т. п.), бывают большие перебои.

2). Переброска на Станцию необходимого количества стройматериалов для ремонта крыши лабораторного корпуса, штукатурки, побелки, покраски и т. п., в первую очередь – листового железа, фанеры, извести, гвоздей.

^{*1} Знято інформацію про труднощі, пов'язані з забезпеченням КБС технічним персоналом та транспортними засобами.

3). Восстановление водоприемной (дождевой) системы, нарушенной вследствие уничтожения сточных труб и засорения цистерны, т. к. воды из сохранившегося колодца (плохого качества) для нужд Станции не хватит. Это мероприятие должно быть проведено независимо от последующих розысков воды на месте, путем устройства артезианских колодцев.

4). Восстановление электроосвещения и насосной станции, для чего необходимо на первое время иметь небольшой мотор, так как для освещения всего двух домов, в место прежних 22 (!), большой мотор уже не нужен, кстати один из двигателей электростанции вывезенный немцами с Карадага, в настоящее время работает в Отузах на госмельнице и на возвращение его в ближайшее время рассчитывать трудно; в качестве помещения для электростанции может быть использован либо нижний этаж лабораторного корпуса, либо прежняя насосная станция.

5). Приобретение двух лошадей, повозки и упряжки, так как хотя и сено на зиму и не заготовлено, но ввиду отсутствия покосов в этом году имеется много сена на корню; конюха придется, очевидно, поискать, даже в Киеве.

6). Приобретение и переброска на Карадаг продуктов питания (жиров, картофеля, крупы и муки) из Украины, так как без этого мероприятия пребывание на Карадаге зимой кого бы то ни было – невозможно.

7). Переброска на Карадаг (резэвакуация) вывезенного оттуда имущества из Киева, возможная только после того, как у Станции будет свой автотранспорт, без которого перевозку его из Феодосии на Карадаг осуществить нельзя.

8). Приобретение шлюпки с подвесным мотором.

К мероприятиям второй очереди, требующим длительного периода для проведения в жизнь, относятся:

1) разборка разрушенных больших домов и постройки из оставшегося строительного материала нескольких малых жилых домов-коттеджей, с усадьбами при каждом доме;

2) устройство центрального отопления в лабораторном корпусе;

3) планомерное восстановление подсобного хозяйства Станции;

4) приобретение (или постройка) исследовательского судна;

5) устройство на территории Станции дендропарка.

Независимо от всего этого, необходимо объявление территории Станции и всего прилегающего к ней района государственным заповедником, к чему имеется сейчас такой благоприятствующий этому момент, как ликвидация колхозной системы горной части Крыма, вследствие чего вопрос о закреплении «навечно» за колхозами земли – отпадает.

Окончив работу по выяснению размеров ущерба, нанесенного Станции немецко-фашистскими захватчиками, 29 августа с. г. я отправился в г. Симферополь для установления контакта с республиканскими организациями (Совет Народных Комиссаров Крымской АССР и Обком ВКП(б)).

6 сентября я вылетел из Симферополя в Киев на самолете (через Харьков), т. к. срок моей командировки на Карадаг закончился еще 29 августа.

Мой заместитель по административно-хозяйственной части т. Тодоров В. С. на Карадаг еще не прибыл. Считал бы необходимым и его приезд в Киев для реализации, при содействии Академии наук, намеченного нами плана восстановления Станции, если Президиум с ним согласится.

И. о. директора КБС АН УССР К. [А.] Виноградов

Архів Карадазької біологічної станції, оп. 1, спр. 86, арк. 15–30. Оригінал. Машинопис.

№ 144

**УКАЗ ПРЕЗИДИИ ВЕРХОВНОЙ РАДИ СРСР ПРО НАГОРОЖДЕНИЯ
ОРДЕНАМИ И МЕДАЛЯМИ ПРАЦВНИКОВ АН УРСР**

*1 жовтня 1944 р.
м. Москва*

За выдающиеся заслуги в области развития советской науки, культуры и техники, за воспитание высококвалифицированных кадров научных работников, в связи с 25-летием со дня основания Академии наук УССР, наградить:

Орденом Ленина

1. Сапегина Андрея Афанасьевича – действительного члена Академии наук УССР, второго Вице-президента Академии наук УССР.
2. Федорова Михаила Михайловича – действительного члена Академии наук УССР.
3. Филатова Владимира Петровича – действительного члена Академии наук УССР.
4. Холодного Николая Григорьевича – действительного члена Академии наук УССР.

Орденом Трудового Красного Знамени

1. Белецкого Александра Ивановича – действительного члена Академии наук УССР.
2. Белянкина Федора Павловича – члена-корреспондента Академии наук УССР.
3. Богомольца Александра Александровича – Героя Социалистического Труда, действительного члена Академии наук УССР, Президента Академии наук УССР.
4. Булаховского Леонида Арсеньевича – действительного члена Академии наук УССР.
5. Воблого Константина Григорьевича – действительного члена Академии наук УССР.
6. Дынника Александра Николаевича – действительного члена Академии наук УССР.

7. Калиновича Михаила Яковлевича – действительного члена Академии наук УССР.
8. Крылова Николая Митрофановича – действительного члена Академии наук УССР.
9. Орлова Александра Яковлевича – действительного члена Академии наук УССР.
10. Петровского Николая Неоновича – доктора исторических наук.
11. Протопопова Виктора Павловича – члена-корреспондента Академии наук УССР.
12. Птуху Михаила Васильевича – действительного члена Академии наук УССР.
13. Стражеско Николая Дмитриевича – действительного члена Академии наук УССР.
14. Третьякова Дмитрия Константиновича – действительного члена Академии наук УССР.
15. Тычину Павла Григорьевича – действительного члена Академии наук УССР.
16. Чернышова Бориса Исидоровича – действительного члена Академии наук УССР, третьего Вице-президента Академии наук УССР.

Орденом Отечественной войны I степени

1. Патона Евгения Оскаровича – Героя Социалистического Труда, действительного члена Академии наук УССР.

Орденом Отечественной войны II степени

1. Лаврентьева Михаила Алексеевича – действительного члена Академии наук УССР.

Орденом Красной Звезды

1. Будникова Петра Петровича – действительного члена Академии наук УССР.
2. Ващенко Константина Ильича – доктора технических наук.
3. Кавецкого Ростислава Евгеньевича – доктора медицинских наук.
4. Корнейчука Александра Евдокимовича – действительного члена Академии наук УССР.
5. Палладина Александра Владимировича – действительного члена Академии наук УССР, первого Вице-президента Академии наук УССР.
6. Рыльского Максима Тадеевича – действительного члена Академии наук УССР.

Орденом «Знак Почета»

1. Афанасьева Николая Николаевича – кандидата технических наук.
2. Бабко Анатолия Кирилловича – доктора химических наук.
3. Боголюбова Николая Николаевича – члена-корреспондента Академии наук УССР.
4. Власюка Петра Антиповича – члена-корреспондента Академии наук УССР.

5. Головина Павла Васильевича – члена-корреспондента Академии наук УССР.
6. Горева Николая Николаевича – доктора медицинских наук.
7. Грозина Бориса Дмитриевича – члена-корреспондента Академии наук УССР.
8. Квитка Климентия Васильевича – профессора.
9. Киприанова Андрея Ивановича – члена-корреспондента Академии наук УССР.
10. Корчак-Чепурковского Авксентия Васильевича – действительного члена Академии наук УССР.
11. Кульского Леонида Адольфовича – кандидата технических наук.
12. Лейпунского Александра Ильича – действительного члена Академии наук УССР.
13. Лашкарева Вадима Евгеньевича – доктора физических наук.
14. Новик Екатерину Иосифовну – доктора геологических наук.
15. Поспелова Владимира Петровича – действительного члена Академии наук УССР.
16. Примака Федора Яковлевича – доктора медицинских наук.
17. Славина Лазаря Моисеевича – члена-корреспондента Академии наук УССР.
18. Смирнову-Замкову Александру Иванову – члена-корреспондента Академии наук УССР.
19. Супруненко Николая Ивановича – кандидата исторических наук.
20. Сухомела Георгия Иосифовича – члена-корреспондента Академии наук УССР.
21. Юдину Надежду Дмитриевну – доктора биологических наук.
22. Швеца Ивана Трофимовича – профессора.
23. Шульгу Захария Петровича – ученого секретаря Президиума Академии наук УССР.

Медалью «За трудовую доблесть»

1. Аксентьеву Зинаиду Николаевну – старшего научного сотрудника Полтавской обсерватории Академии наук УССР.
2. Грацианского Николая Николаевича – кандидата химических наук.
3. Грудницкую Марию Семеновну – кандидата филологических наук.
4. Гулого Максима Федотовича – доктора биологических наук.
5. Гуслистого Константина Григорьевича – кандидата исторических наук.
6. Зосимовича Дмитрия Павловича – кандидата химических наук.
7. Карпенко Георгия Владимировича – кандидата технических наук.
8. Колдаева Бориса Михайловича – доктора биологических наук.
9. Кудрю Онуфрия Кирилловича – доктора химических наук.
10. Малашенко Сергея Васильевича – кандидата технических наук.
11. Марчука Павла Дорофеевича – доктора медицинских наук.
12. Медведеву Наталию Борисовну – доктора медицинских наук.
13. Одинцову Софию Михайловну – научного сотрудника Института археологии Академии наук УССР.
14. Палладину Лидию Исааковну – кандидата биологических наук.
15. Пидопличко Николая Макаровича – кандидата биологических наук.
16. Ролла Якова Владимировича – члена-корреспондента Академии наук УССР.

17. Романенко Ільйо Никаноровича – кандидата економічних наук.
18. Савина Гурия Николаевича – доктора технічних наук.
19. Середенко Михаїла Николаевича – кандидата економічних наук.
20. Сильвестрова Івана Івановича – управляючого делами Академії наук УРСР.
21. Терещенко Іллариона Петровича – заведуючого фінансово-плановим відділом Академії наук УРСР.
22. Фердмана Давида Лазаревича – члена-корреспондента Академії наук УРСР.
23. Фортунатова Николая Сергеевича – кандидата технічних наук.
24. Францевича Івана Никитича – члена-корреспондента Академії наук УРСР.
25. Френкель Гуту Марковну – доктора біологічних наук.
26. Цукерника Льва Вениаміновича – кандидата технічних наук.
27. Штокало Іосифа Захаревича – доктора математических наук.
28. Череповську Катерину Евсеевну.

Медалью «За трудове отличие»

1. Баклан Домнику Васильєвну.
2. Білай Веру Іосифовну.
3. Гринченко Лидію Петровну.
4. Дудина Федора Тарасовича.
5. Квитко Глеба Дмитрієвича.
6. Михайловську Веру Івановну.
7. Мейтина Моїсея Соломоновича.
8. Пустовую Раїсу Кирилловну.
9. Янукова Никифора Прокоф'євича.

Председатель Президиума Верховного
Совета СССР *М. Калинин*
Секретарь Президиума Верховного
Совета СССР *А. Горкин*

Правда України.– 1944.– 3 октября.

№ 145

**ІЗ ПРОТОКОЛУ РОЗПОРЯДЧОГО ЗАСІДАННЯ ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ПРО
ЗАКУПВЛЮ БІБЛІОТЕКИ АКАД. АН УРСР А. Ю. КРИМСЬКОГО**

*10 жовтня 1944 р.
м. Київ*

1. Доручити Вид[авницт]ву придбати цю бібліотеку і передати її Ін[ститу]ту мови, якому асигнувати відповідні кошти на придбання бібліотеки академіка [А. Ю.] Кримського.
2. Доручити фін[ансовому] відділу АН УРСР погодити це питання у відповідних органах.

3. Вважати за доцільне дозволити Інституту мовознавства придбати бібліотеку [А. Ю.] Кримського, а бібліотеку – арабську, турецьку, перську – придбати Бібліотеці АН. Фін[ансовому] відділу доручити погодити питання про купівлю бібліотеки [А. Ю.] Кримського у відповідних органах, асигнувати на цю мету 40 973 крб., а 5000 крб. – на придбання бібліотеки арабської, турецької, перської.

Ор[игінал] п[ідписав]: Віце-президент АН УРСР академік *Б. І. Чернишов*
Кер[уючий] справами АН УРСР *І. І. Сільвестров*
Згідно: зав[ідувачка] секретаріату Президії АН УРСР [*О.*] *Крупінська*

Архів НБУВ, оп. 1, спр. 641, арк. 27. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 146

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ДИРЕКТОРА ІНСТИТУТУ БОТАНІКИ АН УРСР ЧЛ.-КОР. П. А. ВЛАСЮКА ЗАСТУПНИКОВІ ГОЛОВИ РНК УРСР М. П. БАЖАНУ ПРО ВІДРЯДЖЕННЯ НАУКОВЦІВ ЗА КОРДОН ДЛЯ РОЗШУКУ ГЕРБАРІЮ ТА ОБЛАДНАННЯ ІНСТИТУТУ, ВИВЕЗЕНИХ НАЦИСТАМИ

*19 жовтня 1944 р.
м. Київ*

Під час окупації Києва німцями вивезені найбільш цінні експонати гербарію Інституту ботаніки Академії наук УРСР (академіка [І. І.] Шмальгаузен і інші). Цей гербарій репрезентує флору України і є унікальним. Поряд з цим було вивезене спеціальне обладнання і оптичні прилади.

Інститут ботаніки провадив розшуки гербарія і наукових матеріалів в західних областях УРСР, але без реальних наслідків. Гербарія ми не знайшли, але дізналися, що гербарій і обладнання вивезені до м. Яси, а пізніше до Бухаресту.

Зважаючи на виключну цінність вивезених гербарію і наукових приладів, а також на потребу поповнити фонди насіння технічних і інших культур з півдня східної Європи, Інститут ботаніки вважає за доцільне командувати до мм. Яси, Бухарест і Софія співробітників Інституту для розшуку гербарія, оптики і поповнення колекції насіння.

З цією метою Інститут ботаніки командує таких тт.: 1. Макаренка Михайла Дмитровича – заступника директора Інституту, 2. Попова Віктора Павловича – старшого наукового співробітника і 3. Поперека Олександра Антоновича – шофера.

Прошу Вашого дозволу на виїзд вищезгаданих співробітників до м. Яси, Бухарест і Софії.

В. о. директора Інституту ботаніки АН УРСР
член-кореспондент АН УРСР *П. А. Власюк*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 1521, арк. 85. Оригінал. Машинопис.

**ТИТУЛЬНИЙ СПИСОК ГОЛОВНИХ ОБ'ЄКТІВ КАПІТАЛЬНОГО
БУДІВНИЦТВА АКАДЕМІЇ НАУК УРСР НА ІV КВАРТАЛ 1944 р.**

31 жовтня 1944 р.
м. Київ

Назва та місцезнаходження об'єктів	Об'єм робіт (в тис. крб.)	Ввод в дію	
		Потуж- ність	Строк (місяць)
Фізико-технічний інститут, м. Харків	300,0	–	X
Інститут електрозварювання, м. Київ	280,0	–	XII
Інститут фізики, м. Київ	260,0	–	XII
Інститут клінічної фізіології, м. Київ	350,0	–	X
Інститут енергетики, м. Київ	150,0	–	X
Інститут будівельної механіки, м. Київ	220,0	–	X
Будинок Президії Академії наук, м. Київ	120,0	–	X
Житловий будинок по вул. Короленка № 61, м. Київ	125,0	–	X

Заст[упник] Керуючого справами РНК УРСР *І. Джигомон*
Оригіналові відповідає: *підпис*^{*2}

На документі помітка: «Не підлягає оголошенню».

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 134, арк. 36. Засвідчена копія. Машинопис.

^{*1} Додаток до постанови РНК УРСР про план відбудови та розвитку республіканського і місцевого господарства УРСР на ІV кв. 1944 р. від 31 жовтня 1944 р.

^{*2} Підпис нерозбірливий.

**АКТ ПРО ЗБИТКИ, ЗАВДАНІ НАЦИСТСЬКИМИ ЗАГАРБНИКАМИ
УСТАНОВАМ АН УРСР ПІД ЧАС ОКУПАЦІЇ, ТА ВИТРАТИ,
ПОВ'ЯЗАНІ З ЇХ ЕВАКУАЦІЄЮ ТА РЕЕВАКУАЦІЄЮ**

*1 листопада 1944 р.
м. Київ*

Акт № 35

1944 года ноября 1 дня. Мы, нижеподписавшиеся: Вице-президент Академии наук УССР, академик Борис Исидорович Чернышев, Управляющий делами Академии наук Иван Иванович Сильвестров, начальник Планово-финансового отдела Илларион Петрович Терещенко, начальник Центральной бухгалтерии Моисей Самойлович Мейтин составили настоящий акт об ущербе, причиненном немецко-фашистскими захватчиками и их сообщниками Академии наук УССР, выразившийся в централизованных расходах, связанных с эвакуацией и реэвакуацией Центрального управления Академии наук и подведомственных ей учреждений (раздел II формы акта), а именно:

№ № пп	Виды расходов	Расходы по эвакуации в т[ысячах] р[ублей]	Расходы по реэвакуации в т[ысячах] р[ублей]	Всего в т[ысячах] р[ублей]	При меча ния
1	2	3	4	5	6
1.	а) Расходы по эвакуации учреждений Академии наук УССР из Киева, Харькова, Днепропетровска, Полтавы и Крыма в Башкирию, Урал и Ташкент (в июле м[еся]це 1941 г.)	650.0		650.0	
	б) Выходное двухнедельное пособие сотрудникам при увольнении в связи с эвакуацией и призывом в Красную Армию на 1500 человек по 425 руб. на каждого	637.5		637.5	
	в) Расходы по переезду Академии наук из Уфы и Урала в Москву (в 1943 г.)	600.0		600.0	
	г) Расходы по переоборудованию лабораторий, монтажу, транспортировке и монтажу оборудования на местах	1799.9	1317.5	3117.4	

*¹ Див. док. № 76.

	д) Затраты, произведенные в институтах на научные работы, законченные, неопубликованные, рукописи коих уничтожены фашистскими захватчиками (не вошедшие в акты Институтов)	5322.2	–	5322.2
	е) То же. Затраты на прерванные выполнением научные работы, не возобновленные вследствие призыва в Красную Армию научных сотрудников и потери социального оборудования (см. список)* ¹	5959.5		5959.5
	ж) Компенсация за неиспользованный профотпуск, отмененный по случаю военных действий за 1941 и 1942 гг.	788.0		–
	1943 г.	964.0		–
	1944 г.	1500.0		3242.0
	з) Долги учреждений, прекративших свою деятельность в связи с эвакуацией	681.0	–	681.0
	и) Неиспользованные аккредитивы	31.0	–	31.0
	к) Расходы по реэвакуации Академии наук в Киев, Харьков, Полтаву и Крым	–	1433.0	1433.0
	Итого по пункту 1	18 923.1	2750.5	21 673.6
2.	а) Зарплата за вынужденный простой в связи с эвакуацией из Киева, Харькова, Полтавы и Крыма, считая 4 месяца на 480 чел[овек], в среднем по 1050 руб. в месяц каждому	1080.0	–	1080.0
	б) То же за время переезда Академии наук в Москву (в 1943 г.), считая на 1 ½ месяца на 635 человек, по 1050 руб. в месяц каждому	1217.6	–	1217.6

*¹ Згаданий документ не публикуется.

	в) То же за время реэвакуации в Киев, Харьков, Полтаву и Крым в течение 2 ½ месяцев, считая до момента восстановления лабораторий и других рабочих мест на 934 человека	–	2451.7	2451.7
	г) Подъемное пособие академикам, членам-корреспондентам и сотрудникам Академии при эвакуации на 480 человек	353.9	–	353.9
	д) Подъемные сотрудникам и членам их семейств, по КЗО-Ту, при реэвакуации согласно сметы	–	1197.0	1197.0
	е) Расходы по перевозке сотрудников Академии	–	329.0	329.0
	Итого по пункту 2	2651.5	3978.1	6629.6
3.	а) Расходы по оборудованию и найму помещений под жилье и служебные помещения (в Уфе, Москве, на Урале и Ташкенте)	1132.0	–	1132.0
	Итого по пункту 3	1132.0	–	1132.0
	А всего по разделу II	22 706.6	6728.6	29 435.2

Двадцать девять миллионов четыреста тридцать пять тысяч двести рублей^{*1}.

Председатель Комиссии
Вице-президент Академии наук УССР академик *Б. И. Чернышев*
Члены Комиссии:
Управляющий делами АН УССР *И. И. Сильвестров*
Начальник Планово-финансового сектора АН УССР *И. П. Терещенко*
Начальник Центральной бухгалтерии АН УССР *М. С. Мейтин*

Исполнительный комитет Сталинского районного совета депутатов трудящихся настоящий акт заверяет. 21 ноября 1944 г.

^{*1} Підкреслено в документі.

Председатель исполкома *підпис**¹
Секретарь исполкома *підпис**²

На документі помітка: «Акт зареєстрований в книзі актів по учету ушкоди за № 463 от 21 ноября 1944 г.»² Секретарь Исполкома. *Підпис**³»

ДАРФ, ф. 7021, оп. 53, спр. 155, арк. 1–2 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 149

ІНФОРМАЦІЯ АКАД. АН УРСР О. Н. СОКОЛОВСЬКОГО ПРО СТАН ГРУНТОЗНАВСТВА В УРСР І НЕОБХІДНІСТЬ СТВОРЕННЯ В СТРУКТУРІ АН УРСР ЛАБОРАТОРІЇ ГРУНТОЗНАВСТВА

20 листопада 1944 р.
м. Харків

Ще в перший період існування Академії було поставлено в списку майбутніх установ її також і Інститут ґрунтознавства, і це було цілком зрозуміло як тому, що на той час розвиток цієї науки й попит на неї з боку й сільського господарства, й інших галузей виробництва вимагав оформлення її в молодій Академії, так і тому, що перший Президент Академії, академік В. І. Вернадський, був одним із учнів і співробітників славетного основоположника ґрунтознавської науки проф. В. В. Докучаєва.

1929 р. вперше заміщено Кафедру ґрунтознавства обранням на неї О. Н. Соколовського й славетного вченого К. К. Гедройця.

Але разом з реформою, що скасувала була кафедри (1930), ґрунтознавство було передано до Інституту ботаніки. Звичайно, це було цілком штучне поєднання, що не мало під собою жодного ґрунту не лише наукового, оскільки й об'єкти, й методи дослідження там і там були цілком різні, але й практичного, бо ж це був не Інститут хліборобства, які організовувалися по лінії НКЗС.

Тому після смерті акад. [К. К.] Гедройця робота по ґрунтознавству пішла поза межами Академії, в Лабораторії ґрунтів, що була організована мною у віданні НКЗС і містилася в приміщенні Харківського с[ільсько]г[осподарського] інституту.

За основу для Лабораторії була Науково-дослідча кафедра ґрунтознавства НКО (з 1925 р.), яка встигла виховати кваліфіковані кадри наукових робітників, що зараз працюють як професори й доценти, ведучи відповідальну роботу по вищах, н[ауково]-д[ослідних] установах СРСР (в тому числі в АН СРСР). [...]»⁴

*¹ Підпис нерозбірливий.

*² Те саме

*³ Номер акту за реєстром і дата реєстрації вписано від руки.

*⁴ Далі знято інформацію про досягнення Лабораторії ґрунтів, у т. ч. за участю О. Н. Соколовського.

1936 року ґрунтознавство передано до Інституту геології – безперечно, більш відповідну до нього інституцію, хоч цим відновлювався стан, що складає стадію, давно вже пережиту нашою наукою.

Найближче ґрунтознавство було до Інституту геології під час евакуації, коли академік-ґрунтознавець брав безпосередню участь в його житті і навіть у керівництві Інститутом.

За останні 4 роки (зокрема в евакуації) мною написано 22 роботи; з них надруковано 17 (з них у виданнях Академії 6); в рукописах – 5. Статей спеціального характеру – 15.

Наукових доповідей за 1942–1944 рр. – 13 (на сесіях АН УРСР, ВАСХНИЛ^{*1}, в Інституті геології АН УРСР та Інституті геології ХДУ, в Будинку Вчених (Москва)).

Саме за час евакуації й перед нею у мене оформилися й надруковані в виданнях АН УРСР та АН СРСР нові концепції^{*2} в таких бойових для теорії й практики нашого господарства питаннях, як походження засолення ґрунтів (доведено на підставі наших робіт зв'язок його з глибинними сольовими акумуляціями) та генезис лесу (льосс) – на підставі освітлення своєрідної вдачі колоїдної частини цієї породи створено нову – ґрунтово-еолову гіпотезу походження цієї важливої породи.

Про розроблений мною й моїми співробітниками новий метод боротьби з фільтрацією шляхом засолонцювання, що дає змогу в низці галузей замінювати засолонцьованими ґрунтовими масами дефіцитні будівельні матеріали (напр[иклад], бетон), я вже згадував.

Треба зауважити, що все те нове, що дається у наших роботах, є розвитком вчення про колоїди ґрунту, яке в СРСР починалося з робіт акад. К. К. Гедройця й (трохи згодом) наших.

Наші дослідження солонців Наддніпрянщини і взагалі Дніпро-Донецької мульди охопили не лише питання суто агрономічного характеру (комплексна меліорація їх), але й уперше поставили питання про зв'язок між розвитком тут засолеваних ґрунтів і глибинними геологічними структурами.

Нарешті це привело до формулювання великого народно-господарського значення проблеми Середньої Наддніпрянщини.

З зазначеного вище видно, що сучасний стан ґрунтознавства в Академії наук України не відповідає ні загальному становищу його в системі наукових установ СРСР (там маємо Інститут ґрунтознавства АН СРСР, що існує 20 років), ні рівню досліджень і наукових здобутків, які створили відповідну репутацію поза межами АН УРСР серед ґрунтознавців Союзу єдиному поки що ґрунтознавцю Академії.

Перебування ґрунтознавства в складі Інституту геології поруч з стратиграфією, геофізикою, палеонтологією, інженерною геологією та геохімією й гідрогео-

^{*1} Аббревіатуру в документі подано російською мовою.

^{*2} Тут і далі – підкреслено в документі.

логією робить його приймаком, якого не завжди розуміють і часто-густо забувають. Звичайно, такий стан не забезпечує розвитку цієї науки в Академії, а це, безперечно, шкідливо відіб'ється на становищі її в республіці і, як це вже траплялося в минулому, сприятиме авантюрам, що чимало пошкодили і науці, й господарству...^{*1}

Зараз, за дозволом Президії, я переїхав до Харкова, де сконцентрована основна частина моєї школи, що науково оформилась за останні 18 літ, і дещо з моєї лабораторії, що залишилося цілим.

У зв'язку з усім, що сказано, прошу визначити організаційні рамки існування ґрунтознавства в АН УРСР, утворивши самостійну Лабораторію ґрунтознавства як ембріон майбутнього інституту, що мав би надалі забезпечити наукове об'єднання ґрунтознавчої роботи на Україні. А що потреба в цьому є, свідчать звертання до нас ґрунтознавців з різних центрів УРСР. Свого часу таким центром була Науково-дослідна кафедра ґрунтознавства в Харкові, що скликала республіканські конференції в справах дослідної роботи й викладання.

Чергові питання, які становить перед собою наш невеликий колектив, це такі:

A. I. Продовження й поглиблення вивчення ґрунтів Середньої Наддніпрянщини з її солончаково-солонцевими комплексами (детальне здійснення виборочних дільниць, спостереження над сольовим режимом ґрунтів – його динамікою, встановлення конкретних шляхів засолення в окремих випадках). Ці роботи повинні правити за основу прогнозів засолення ґрунтів під впливом гідроспород та виробки методів запобігання цього. Метод робіт – експедиційний і стаціонарний.

II. Подальший розвиток досліджень комплексної меліорації солонців Наддніпрянщини. Основа робіт – стаціонари. Районування заходів відповідно до досліджень, накреслених у п. I. Підбор культур, придатних для районів Наддніпрянщини.

III. Вивчення придатності ґрунтів Сер[едньої] Наддніпрянщини як матеріалу для гідроспород (вплив засолонцювання тощо).

IV. Виявлення запасів гіпсу для хім[ічної] меліорації.

Б. Дослідження, пов'язані з технічним використанням ґрунтів та теоретичними дослідженнями властивостей колоїдів ґрунтів (зміни пластичності в осолодкованих ґрунтових масах, явища коагуляції, пептизації та тиксотропні властивості).

Адсорбційні явища в різних ґрунтах і породах.

Вплив анаеробіозу на властивості ґрунтів.

В. Дослідження лесів України й інших частин СРСР з метою виявлення їх властивостей і розшифрування їхнього генезису.

Використовування методики, розробленої для ґрунтів, до дослідження покладів четвертинної системи (вбиральна здатність, склад увібраних катіонів, насиченість на ті чи інші катіони).

^{*1} Крапки в документі.

Г. Питання агрономічного ґрунтознавства (структура ґрунту, інші агрономічні властивості – вплив культури на якості ґрунту, вплив добрив на ґрунти; кумулятивний ефект інсекто- й фунгіцидів на ґрунти).

Д. Педохімічні дослідження ґрунтів, виявлення закономірностей поширення в наших ґрунтах різних елементів, особливо мікроелементів. Робота великого теоретичного значення, що має поєднатися з геохімічними роботами, що веде Біогеохімічна лабораторія академіка [В. І.] Вернадського.

Разом з тим це мало б дати тверду основу для свідомого застосування добрив, особливо щодо мікроелементів.

Е. Дослідження в справі боротьби з ерозією в УРСР як величезною загрозою нашому сільському й лісовому господарству, водяним шляхам сполучення та енергетичному господарству й рибній справі.

Ця робота мала провадитися згідно з погодженням з Відділом геолого-географічних наук АН СРСР (з головою його, акад. [В. О.] Обручевим)^{*1} та Інститутом ґрунтознавства АН СРСР (акад. [Л. І.] Прасоловим)^{*2} спільно з цими установами. До речі, керівник ерозійного відділу Інституту ґрунтознавства, колишній наш аспірант й науковий співробітник, доктор с[ільсько]г[осподарських] наук С. С. Соболев, дав свою згоду взяти участь в цих роботах.

Для переведення цих робіт в тій частині, де продовжуються минулі дослідження, потрібен на 1945 рік такий штат:

Керівник – академік – 1; ст[арші] наукові співробітники – 4; молодші наукові співробітники – 4; лаборант – 1; препаратер – 1; рахівник-бухгалтер – 1; машиністка – 1.

Частина персоналу є зараз, частина – на фронті.

Академік [О. Н.] Соколовський
Згідно: Зав[ідувачка] Секретаріату
Президії АН УРСР О. Круп[інська]

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 2738, арк. 32–36. Засвідчена копія. Машинопис.

^{*1} Обручев Володимир Опанасович (1863–1956) – російський геолог і географ, академік АН СРСР (1929), дослідник геології Сибіру та Центральної Азії. Засновник неотектоніки.

^{*2} Прасолов Леонід Іванович (1875–1954) – російський ґрунтознавець і географ, академік АН СРСР (1935), директор Інституту ґрунтознавства АН СРСР (1937–1948); досліджував генезис, географію, картографію та класифікацію ґрунтів.

**ПРОТОКОЛ НАУКОВОГО ЗАСІДАННЯ ЛЬВІВСЬКИХ ВІДДІЛІВ
ІНСТИТУТІВ АКАДЕМІЇ НАУК УРСР ПРО ВИКОНАННЯ
ПЛАНІВ ЗА 1944 р. І ПЛАНУВАННЯ НА 1945 р.**

28 грудня 1944 р.
м. Львів

Присутні вчені з Києва: зав[ідувач] Відділу суспільних наук акад. Птуха М. В., вчений секретар Президії Академії наук УРСР Шульга [З. П.], член-кореспондент Академії наук УРСР Маслов С. І., член-кореспондент Славін Л. М., проф. Петровський М. Н., кандидат наук Бутнік-Сіверський Б. М., а також наукові співробітники усіх відділів інститутів та Бібліотеки у Львові.

Засідання відкрив і проводив зав[ідувач] Відділу суспільних наук АН УРСР акад. Птуха М. В.

Порядок засідання:

1. Вступне слово – акад. Птуха М. В.
2. Інформації керівників відділів та виступи співробітників про виконання планів 1944 р. і планування робіт на 1945 рік.

[1]. *Вступне слово акад. [М. В.] Птухи*^{*2}

Президія Академії наук УРСР відрядила нас сюди, щоб найдетальніше ознайомитися з роботою відділів інститутів і скласти плани на 1945 рік, та з'ясувати загальні питання, що стосуються наших відділів.

Найперше я хотів би ознайомити Вас з роботою Академії наук за останні роки та з'ясувати місце львівських відділів у загальній системі Академії.

В Академії наук до війни працювало до 3000 робітників (наукових, науково-технічних і технічних).

З війною – молодь пішла в армію, а старші наукові робітники були евакуйовані до м. Уфі, де працювала Академія наук. У зв'язку з війною змінилася і тематика наших робіт. В наукових працях усе було спрямоване на допомогу нашій державі у війні: утворено було Науково-технічний комітет сприяння обороні країни; Комітет по вивченню ресурсів Башкирії та проведено інші заходи. Комітет і комісії проводили свою роботу в Уфі, Москві і дали досить багаті результати. За роки війни відбулося 22 наукових сесії АН УРСР, на яких зачитано біля тисячі наукових доповідей^{*3}. Було встановлено зв'язки з 300 оборонними підприємствами з метою допомоги їм в оборонній роботі.

Наукові робітники Академії багато праці віддали на оформлення наукової кваліфікації: 30% наукових робітників (з тих, що мали захистити) одержали звання кандидатів наук; 20% (з тих, що мали захистити) захистили докторські роботи.

*¹ Див. док. №141, 151, 165.

*² Тут і далі – курсивом виділено в документі.

*³ Див. Додатки: «Перелік доповідей співробітників установ АН УРСР (1941–1945)».

Невеликий колектив був на евакуації, але попрацював добре. Особливо велику роботу провела Академія наук на користь оборони нашої країни. Інститут електрозварювання під керівництвом акад. [Є. О.] Патона дав багато цінних винаходів на користь оборони і озброєння нашої армії, за що акад. [Є. О.] Патону присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. Під керівництвом Президента АН УРСР, акад. [О. О.] Богомольця було винайдено сиворотку, що широко застосована у війні (для допомоги раненим) і взагалі в медицині. Акад. [О. О.] Богомольцю теж присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Уряд високо оцінив працю наших учених. З нагоди ювілею Академії наук УРСР 88 робітників одержали ордени від союзного уряду. Отже, тяжкий час не пройшов марно. Робота була пророблена й знайшла відповідну оцінку.

Робота Відділу суспільних наук

Наш Відділ, уже повернувшись до Києва, у досить складних умовах проробив теж багато.

Інститут економіки розгорнув значну організаційну та наукову роботу. Найперше зайнявся він розробкою проблем з економіки й економічної географії України. Внаслідок цього здано до друку перший том економічної географії, а саме: Фізична географія України. До друку здано також Збірник наукових робіт Інституту на 15 друкованих аркушів. Акад. [М. В.] Птуха написав нариси з статистики, низку статей здав до друку акад. [К. Г.] Воблий, він же закінчує IV том Історії цукрової промисловості України.

Відділ історії народного господарства України розпочав велику роботу по складанню історії колективізації на Україні.

Інститут історії закінчує готувати II том історії України, а також готує і інші томи. Проф. [М. Н.] Петровський здав до друку друге видання своєї роботи «Воз'єднання українських земель...^{*1}», [Ф. О.] Ястребов здав до друку теж роботу по історії Вітчизняної війни.

Інститут археології продовжує дослідити в Ольвії, проводить археологічні дослідження на Дінці, в Києві, на Чернігівщині і інших місцях. Поновлено уже зв'язки з музеями України, готується I том Наукових записок.

Інститут мовознавства закінчує редагування словника та продовжує підготовку Українсько-російського словника.

Інститут літератури друкує тепер стислий Нарис історії української літератури за редакцією члена-кореспондента Маслова С. І., здано до друку том перший підручника української літератури для вищих шкіл (за редакцією акад. [О. І.] Білецького та члена-кореспондента [С. І.] Маслова). Закінчено частину розділів до II і III томів історії української літератури для вищих шкіл. Уже підготовлено черговий номер «Радянського літературознавства». Окрім того, розроблено ряд інших наукових тем. Відбулися сесії присвячені [А.] Чехову, [П.] Кулішу і [І.] Крилову.

Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії. Відділ фольклору цього Інституту збирав усну народню творчість та досліджував різні питання з фольклористики. Відділ музичного фольклору збирав матеріали до народних ме-

^{*1} Крапки в документі.

лодій і музики, а К. Квітка написав монографію про музичний фольклор слов'янських народів. Відновлено вивчення етнографії. Відділ мистецтвознавства збирає й досліджує мистецькі твори України. До друку виготовлено 2 томи «Наукових записок» і збірник «Репін і Україна». Кабінет єврейської культури займався дослідями над питаннями, що стояли в плані їх роботи.

При Академії утворено Комісію з історії Вітчизняної війни^{*1}. Вона збирає матеріали і опрацьовує, щоб видати роботи по живих слідах нашого часу.

Бібліотека провела організаційну роботу в досить трудних і складних умовах. З неї біля 700 000 томів вивезено німецькими загарбниками, а решту книг приведено в хаос, який тепер ліквідується.

З цих коротких моїх повідомлень маєте картину нашої праці за півроку перебування у Києві після повернення з евакуації.

Тепер я Вас ознайомлю з нашими можливостями в справі видання наукових робіт. Поскільки війна ще продовжується – остаточно не можна говорити про кількість аркушів, які могли б ми видрукувати. Тому Президія Академії наук взяла мінімум аркушів, який можливо виконати при всіх умовах.

Після обговорення цього питання у нашому Відділі ми вирішили спрямувати використання цих можливостей на видання, головне, «Наукових записок». Основна мета такого вирішення – дати можливість кожному старшому наук[овому] робітникові виявити себе як науковця. Тому слід робити так, щоб кожний старший науковий робітник мав змогу хоч раз на рік надрукуватися. Наукові записки матимуть такі розділи: перша частина записок буде подавати окремі наукові роботи наших працівників. Другий відділ записок – наукова хроніка (інформації про роботу наукових установ); третій відділ – огляди, бібліографія, рецензії і інші. Корисно, щоб було подано огляд друкованого за новіший час, бо війна не дає можливості всім науковцям користуватися теперішніми виданнями. У зв'язку з цим бажано було б мати періодичні огляди по окремим наукам (напр[иклад] фольклористика, історія України і інші).

Для Вас, коли будуть можливості надрукувати роботу у Львові, треба ці можливості використати, не чекаючи доки появляться наші записки.

Я думаю, що надрукуємо більше, як той мінімум, що передбачено планом. На це буде більше умов в 1945 р., як було в 1944 р.

Загальні питання

Тепер дозвольте перейти до характеристики і огляду загальних питань, що стосуються всіх відділів.

На першому плані ставлю питання, яке, можливо, ще дискусійне. Коли існує відділ інституту Академії наук в іншому місті, то яке його завдання? Потрібний розумний розподіл праці між центром і відділом. Тому, на мою думку, у Львові мусять займатися більше питаннями, зв'язаними з своєю територією. Львів має зорганізувати наукову думку Західної України, Буковини і Закарпатської України. Сюди й слід скеровувати плани робіт, бо недоцільно, щоб, напр[иклад], у Києві наукові робітники вивчали питання Буковини, а у Львові – Донбасу.

^{*1} Див. док. № 64.

Ознайомившись з роботою наших відділів у Львові, я побачив, що тут є труднощі, розв'язання яких залежить від Львова, Києва і Москви.

Побутові труднощі мають свою відносну вагу в нашій роботі. Тут, у Львові, вже проведено деякі міроприємства, які усунуть частину тих труднощів. Частина робітників тут мають освіту іншої системи, тому утруднюється питання їх постачання. Це питання розв'яже Наркомторг УРСР. Академії наук даються кілька неіменних пайків, їх розділюють на місці. Але чомусь їх не було ні одного у Львові. Я вживу заходів, щоби максимальна кількість сухих пайків була перекинута до Львова для підтримки робітників, що не мають формальної кваліфікації, але мають наукову цінність.

Питання про наукове звання ще стоїть нечітко. Доктор на східній країні дореволюційного і теперішнього звання і польської державності – не одно й те ж, і не одні мають права. Це перешкоджує у розв'язанні багатьох питань. Ми поставимо це питання перед ВКВШ, щоби ступені тутешні були дорівняні до відповідних наших. Про це я сам беруся подбати.

Ви не маєте ще чіткого штату і бюджету. Це теж усунемо в 1945 р. Тов. [І. П.] Терещенко їде днями до Москви і це питання розв'яже.

Переїду до одної особливості в житті наших установ – сумісництва. В Києві є теж сумісництво, бо роботи багато, а людей мало. Ми це питання так упорядкуємо, щоби не було шкоди для Академії наук.

Товариші зі Львова приділяють багато часу на вивчення засад марксизму-ленінізму. Я знаю, що робітники Львівських відділів відвідують Вечірній університет марксизму-ленінізму, але слід ще набути спеціальних знань, що були б застосовані у їх науковій роботі. Тому треба ще й самому опрацювати відповідні питання марксо-ленінської філософії. В цьому допоможуть Вам і товариші з Києва.

Кінчаючи – вважаю за приємний обов'язок сказати про свої враження від Львівських відділів, Вас і Вашої роботи. Я ждав багато від Львова, але приїхавши, побачив більше, як сподівався. Я зустрів багато цінних робітників і відчув їх енергію до праці. Згуртувавшись – Львівський відділ АН стане значним осередком наукової думки Західної України, Буковини і Закарпатської України. Це буде зроблено досить скоро, коли ми з щирістю і завзяттям візьмемося до праці. А це буде так, я надіюся.

II. Інформації керівників відділів

1. *Відділ Інституту мовознавства.* (Інформацію подає наук[овий] робітник [А. І.] Генсьорський).

В заступстві проф. [І. С.] Свенціцького (який тепер хворіє) складу короткий звіт про роботу нашого Інституту і план на 1945 р. У нас тепер працює 9 осіб: 7 на постійній роботі і 2 за договорами. З них лише 2 співробітники на повній ставці, решта працюють по сумісництву. Зараз ми розгорнули роботу в себе та налагодили зв'язок з Києвом.

До цього часу умови в нас були не досить добрі. Лиш недавно в нас отоплено приміщення й тепер ми працюємо нормально.

До кінця жовтня в нас вело працю лише двоє, решта ще не приступала до роботи. Тоді було упорядковано бібліотеку (біля 1500 томів), віднайдено картотеку словників та розпочато роботу над ними. З листопаду праця пішла більш розгор-

нуто. Основна праця, як я говорив, це робота над словниками. Раніш ми опрацьовували Великий і Малий польсько-українські словники. Спочатку не знали який робити перший. Тепер установлено, що основне наше завдання – підготувати Малий словник.

Уже на сьогодні проведено попередню роботу по картотеці, перевірено 17 000 кличів та перекладено 4000 слів. Однак роботи ще багато. Окрім цього, працівники розробляють індивідуальні теми згідно наших планів, що скеровані головню на вивчення діалектологічних особливостей і історичних пам'яток нашого терену. Плани значною мірою виконані. Деякі роботи (напр[иклад] проф. [І. С.] Свенціцького) виконано передстроково.

Окрім цього, в нас відбулося 7 виробничих нарад, на яких обговорювали питання роботи над словниками та доповіді на наукові теми. Було заслухано доповідь тов. [Г. Ф.] Шила, співробітника [І. І.] Ковалика – про [М. Я.] Марра*¹ та про українські словники. На основі цього виготовлено відповідні інструкції щодо опрацювання матеріалів до наших словників.

Наш план на 1945 рік

В основному маємо на увазі працю над Польсько-українським словником. Щоб це зробити, треба, щоб група полоністів була урухомлена, бо вони ще не подали кличів своєї сторони. З 1 січня мабуть праця їхня розпочнеться. Для регулювання роботи буде створена редакційна колегія. Робота буде продовжуватись цілий рік, бо штати лишилися ті, що були.

Індивідуальні наукові теми на 1945 рік присвячені головню діалектології, історії мови на основі пам'яток з терену Галичини і вивченню сучасної мови. Є в плані також робота по вивченню мови [І.] Франка.

Інститут не обмежувався власними стінами. Наші робітники відвідували реферати, що читалися у Львові на різні теми. Один наш працівник є агітатор серед робітників. Ми дали подарунки для Червоної Армії і ін. Це короткий звіт про нашу роботу, який я подав від імені проф. [І. С.] Свенціцького.

Відділ Інституту археології. (Звіт зачитує д[окто]р [М. Ю.] Смішко.

Наш відділ об'єднував всіх археологічних працівників Західної України. Війна перервала все, що було розпочате в 1940–[19]41 рр. Після звільнення Львова Червоною Армією ми знов відновили роботу.

Від лютого 1940 р. до початку війни було в нас 5 старших наукових робітників, 10 – іншого персоналу. Була організована бібліотека, фотолабораторія, створені добрі умови для роботи. Ми виконали тоді 9 наукових праць, які дали багато для нашої науки. Серйозні вклади принесла робота д[окто]р[а] [М. Ю.] Смішка «Культура підкарпатських курганів». Окремі наукові робітники відділу виступали з доповідями про археологічні розсліди в західних областях України. Тоді відбулося 4 археологічних експедиції.

В час німецької окупації окремі робітники працювали приватно вдома і дали роботи, в яких науково спростовують твердження німецьких учених про заселення в давні часи наших теренів німцями.

*1 Марр Микола Якович (1865–1934) – російський філолог і археолог, академік АН СРСР (1912).

З визволенням Львова почався гарячий період організації наукового життя. Тепер у нас працює 4 наукових працівників і 6 допоміжних. Головна увага в нашій роботі скерована на виконання індивідуальних планів (читає зміст праць і їх провідні думки).

В нашому плані на 1945 р. дещо лишається із старих тем. Тов. [К. К.] Мавський працює над підручником «Егейська культура». Він – одинокий спеціаліст цієї культури в цілому Союзі. Інші також мають теми з попереднього року (читає назви).

Маємо на увазі організувати 4 археологічні експедиції. Поширюється також бібліотека.

Наші побажання до Президії Академії наук такі: ми просимо прийняти до нас на роботу нових співробітників, а також поширити деякі штатні одиниці.

Ми порівняльно зробили багато, бо нам партія і уряд створили умови, а ми виправдаємо їх довір'я.

Відділ Інституту економіки (читає звіт д[окто]р [В. П.] Огоновський).

В минулому мали ми 7 старших наукових робітників, 4 молодших і двох лаборантів. В 1944 р. кадри наші поріділи, тому довелося поповнювати їх новими, проте тепер у нас працює всього 3 старших і 1 молодший робітник. Поріділи також наші фонди, розграбовані німцями.

Тематика нашої попередньої роботи була зв'язана з західними областями України й пов'язана з актуальними питаннями нашого господарства. Наше господарство потерпіло шкоди від німецької навали і ми включили в тематику питання, як це відбилося в народному господарстві наших областей. Матеріалу до цього маємо ми досить. Ставимо план також вивчити питання експлуатації й руйнації промисловості німцями. Поставили ми й тему про населення галицького краю і не лише його стан на сьогодні, а і його рух за кілька десятків років попереду. Матеріалами користуємося як опублікованими, так і новими. Деякі теми будуть розроблені на літо, деякі пізніш.

На 1945 рік заплановано написати економічно-географічний нарис про Закарпатську Україну (д[окто]р [В. П.] Огоновський).

Поза Академією ми роботу пов'язуємо з іншими установами, напр[иклад] даємо консультації для статистичного бюро і ін.

Відділ Інституту історії (звіт читає керівник відділу проф. [І. П.] Крип'якевич).

Наш Інститут заснований в 1940 р. Тоді ми мали кілька місяців праці. Були опрацьовані теми, зв'язані також з Західною Україною, з її старою, середньою й новою історією. Праці тоді принесли добрі наслідки. Зокрема, було знайдено цікаві матеріали про зв'язки Галичини зі сходом (Київом, Москвою). Наші висліди подавали ми в доповідях, яких відбулося тоді 7.

Тепер штат наш зменшився з дев'яти до п'яти чоловік та прийшов ще до праці проф. [М. М.] Кордуба.

Теперішня наукова тематика теж зв'язана з західними областями, лиш я вернувся до опрацювання Хмельниччини (читає теми). Окрім того, ми намітили ще дещо нове, напр[иклад] бібліографію української історіографії, зібрану проф. [М. М.] Кордубою. Її треба видрукувати, бо вона буде дуже корисна для молодих працівників. Окрім того, думаємо видати кілька словників.

Далі перед нами стоять обов'язки супроти Буковини й Закарпаття, де історична наука майже не розвивалась. Ці обов'язки ми теж виконаємо.

Роботи в такій формі, яку запропонував тут акад. [М. В.] Птуха ми друкували б з охотою.

Щодо роботи над підвищенням ідеологічного рівня ми також зробили багато.

Ми тісно зв'язані у своїй роботі з місцевим університетом, історичним архівом та історичним музеєм, а також з партійними органами, які часто до нас звертаються за відповідним матеріалом. Ми просили б також, щоб зв'язок з Києвом був тісніший, щоб ми завжди брали участь у наукових сесіях.

Інститут мистецтвознавства, фольклору і етнографії (звіт подає керівник відділу акад. Філарет Колесса).

Я хочу подати відомості про наш Інститут. Тепер він реорганізований, додано нові відділи, а з ними нові завдання.

Робітників ми маємо тепер: 4 старших, 1 в[иконуючий] о[бов'язки] ст[аршого] наук[ового] роб[ітника], 2 лаборанти і 1 художник.

Робота ведеться у трьох секторах: а) сектор словесного фольклору, б) сектор музичного фольклору, в) етнографії.

Словесний сектор нагромаджує й досліджує фольклор та зв'язки його з літературою. На першому місці тут стоїть питання збору матеріалів до історії революційного руху на Україні та фольклору Вітчизняної війни. Своїм колективом ми зібрали вже чимало матеріалів про радянську владу, революцію на Україні; збираємо також про Вітчизняну війну.

З синтетичних праць цього відділу маємо:

1. Спроба періодизації української усної словесності (акад. [Ф. М.] Колесса).
2. Опришки в українському фольклорі ([К. А.] Добрянський).
3. Праця над упорядкуванням «Архіву акад. [Д. І.] Яворницького» (д[окто]р [М. М.] Скорик).
4. Опрацьовуються матеріали до монографії про Бойківщину (д[окто]р [М. М.] Скорик).

Музичний сектор ставить завдання записувати й досліджувати мелодії народних пісень і народної музики. За минулий рік ми опрацювали:

- а) списували з валиків народні мелодії з Галичини й Буковини, зібрані проф. [Й. І.] Роздольським;
- б) написана робота «Лисенко і культ народної пісні в Галичині» з долученням листів [М. В.] Лисенка (акад. [Ф. М.] Колесса);
- в) виготовив працю д[окто]р [С. П.] Людкевич «Підголоски в народних піснях в Галичині»;
- г) готується до друку праця «Улюблені народні пісні Івана Франка, записані з його голосу» (акад. [Ф. М.] Колесса при співробітництві Дарії Залеської).

Етнографічний сектор підготовляв такі праці: 1. Монографію «Бойківщина» д[окто]р[а] [М. М.] Скорика. 2. Монографію про село Доричево (д[окто]р В. [Ю.] Пастушин).

За договором виконується робота «Гуцульська різьба» (м[а]г[істр] Ірина Гургула).

Ми маємо багатющі етнографічно-фольклорні архіви: «Архів етнографічної комісії б[увшого] Наукового товариства ім. [Т.] Шевченка»; «Архів [В. М.] Гна-

тюка»; «Архів [Д. І.] Яворницького», а також матеріали, зібрані нами в 1940–[19]41 рр. Ці архіви тепер опрацьовуються.

Бібліотека наша має 350 фахових творів, яку тепер укомплектуємо далі.

На 1945 рік заплановано розгортання роботи й нового сектору – мистецтвознавства. В тому нашому плані є нові теми (читає).

Інші сектори (фольклору, етнографії) опрацьовують більше старі теми, а дехто нові.

В 1945 р. ми запланували провести експедиції для запису фольклорних матеріалів та, зокрема, фольклору, що в'яжеться з Вітчизняною війною.

За минулий рік ми мали кілька виробничих нарад, засідань, зокрема була опрацьована книга [Й. В.] Сталіна про Вітчизняну війну.

Відділ Інституту літератури (читає звіт і план на 1945 рік член-кореспондент Академії наук УРСР проф. Маслов С. І.).

В Інституті працює 2 академіки: М. С. Возняк і В. Г. Щурат.

В 1944 р. акад. [М. С.] Возняк виконав такі роботи: 1) Епілог наймів [І.] Франка у сусідів, 2) [І.] Франко дослідник і історик української літератури, 3) Монографія про [Г.] Квітку-Оснoв'яненка та робота про «Украдене щастя» [І.] Франка.

На 1945 рік акад. [М. С.] Возняк планує працювати над історією української літератури та іншими питаннями, зв'язаними з вивченням творчості [І.] Франка, [М.] Коцюбинського і інших.

Акад. В. Г. Щурат в 1944 р. через недугу працював з перервами. Дещо з робіт незакінчене, дещо загинуло.

На 1945 рік акад. [В. Г.] Щурат запланував написати роботу про повість Івана Франка «Великий шум» про українсько-польські альманахи романтичної доби (де будуть подані нові матеріали, виявлені акад. [В. Г.] Щуратом) та ін.

Інші співробітники Відділу розробляли головню 4 проблеми (зачитує), по яких виконано такі роботи: 1. Літературні взаємини Лесі Українки і Івана Франка (д[окто]р [М. Д.] Деркач); 2) [І.] Франко про [П.] Куліша (канд[идат] філ[ологічних] наук І. С. Романченко); 3) Форма і техніка творів [В.] Стефаніка (д[окто]р [Я. Я.] Ярема); 4) Тимко Падура...^{*1} (м[а]г[іст]р Щурат Ст[аніслав]); 5) [І.] Крилов в українській літературі (канд[идат] філ[ологічних] наук І. С. Романченко); 6) Життя і творчість [І.] Крилова (канд[идат] філ[ологічних] наук Пархоменко М. М.); 7) Поширення серед народу пісень українських поетів (робота закінчується. Г. [А] Нудьга). Окрім того, на науковій сесії Відділу для співробітників та інтелігенції Львова була зачитана доповідь проф. [О. К.] Дорошкевича (Київ) про українські літературно-критичні теорії 40 та 50-х років ХІХ ст.

Відділ Інституту провів сесію для всіх співробітників, присвячену 65-літтю з дня народження тов. [Й. В.] Сталіна, на якій вступне слово сказав акад. [М. С.] Возняк та прочитав роботу «Сталін в художній літературі» канд[идат] філ[ологічних] наук М. М. Пархоменко.

Для Львівського обкому партії співробітники Відділу виготовили низку літературних характеристик українських письменників і громадських діячів.

^{*1} Крапки в документі.

За останній час відбулося 10 наукових засідань, де було зачитано роботи співробітників Відділу.

На 1945 рік до плану Відділу ввійшло 5 проблем і 9 тем, а саме: 1) Наукове видання творів Ів. Франка, 2) Академічне видання творів [М.] Драгоманова (всі співробітники), 3) Літературна спадщина Лесі Українки (д[окто]р [М. Д.] Деркач), 4) [М.] Драгоманов – літературознавець (канд[идат] філ[ологічних] наук Романченко І. С.), 5) Іван Франко в польському «Кур'єрі Львівському» (м[а]г[іст]р Щурат Ст[аніслав]), 6) «Тимофій Бордуляк» (Г. [А.] Нудьга), 7) Поширення серед народу пісень українських поетів (зах[ист] дисертації. Г. [А.] Нудьга), 8) [І.] Франко й німецька література (д[окто]р Ярема Я. Я.).

Бібліотека (звіт подає д[окто]р [М. Д.] Деркач).

До нашої Бібліотеки входить по суті п'ять б[увших] бібліотек: Наук[ового] товариства [ім.] [Т.] Шевченка, Баворовських, Оссолінеум, Народного Дому і Єврейська.

Після відходу німців в нашій Бібліотеці був справжній хаос. Найкраще з неї ми ховали в різних місцях.

Майже місяць відновлювали ми роботу. За цей час в нас відбувались виробничі наради, на яких обговорювали питання нашої праці. Бібліотека поповнилася 6500 томами з інших бібліотек, поруйнованих в час війни.

Праця по впорядкуванню Бібліотеки проведена вже велика, не дивлячись на те, що ми маємо всього 27 штатних одиниць. Вони проводили наукову і технічну роботу по упорядкуванню Бібліотеки.

Тепер Бібліотека відкрила читальний зал і уже видано відвідувачам 3 270 книг.

Ми не маємо приміщення, щоб повністю розгорнутися, ми буквально душимося через брак площі. Це найбільш болюче наше питання, бо це відбувається і на виконанні наших планів.

Ми потребуємо також літератури з останніх трьох років, що вийшла на радянському терені. Ми не одержуємо також усіх часописів, окремих друків, а це частка історії теперішнього життя і в Бібліотеці мусить відбитися.

За три місяці ми опрацювали 4000 карток і ввели їх до всіх каталогів.

Бібліотека вводить тепер нові систематичні каталоги, а також предметові (після інструкції київської Бібліотеки).

Читальний зал наш має всього 15 місць і для читачів цього не вистачає, були випадки, коли на 15 місць приходило 40 чоловік.

Ми колись організували відділ стародруків, тепер в ньому провели каталогізацію. Відділ рукописів самий багатий, там скупчено дуже цінні речі з історії літератури й культури. Найбільше матеріалів [І.] Франка. В 1945 р. треба було б упорядкувати окремий кабінет [І.] Франка (одна бібліотека його сягає до 7000). До війни в цьому відношенні було зроблено багато. Тепер ж це доводиться поновлювати, а на це ми не маємо фондів.

Слід також створити при Бібліотеці окрему переплатню.

В нас ще багатий музичний матеріал, треба б створити окремий музичний відділ. Слід би створити і відділ бібліографії, це невід'ємна частина Бібліотеки. Ми цю роботу частково вже проводимо: складаємо покажчики, велику роботу, напр[иклад], проводить письменниця [К. І.] Малицька (бібліографія дитячої літератури).

Ми упорядкували фотоархів, в якому багато речей, зв'язаних з нашими діячами, і особливо багато театральних фото.

Треба б, щоб працівники-бібліографи були дорівняні до наукових робітників, зокрема у постачанні, а цього у нас поки що немає. Слід би покращити постачання деяких наших робітників, що проводять дуже важливу й корисну працю.

Акад. [М. В.] Птуха: Доповіді закінчились. Може хто хоче доповнити доповіді?

Акад. [Ф. М.] Колесса: Я хочу додати, що я був заскочений і трохи недобре підготувався до доповіді.

Акад. [М. В.] Птуха: Ні, Ви зробили добре, я був задоволений Вашою доповіддю.

Ця зустріч у нас поки що перша. Хай далі вони будуть частіші. В 1945 р. ми більше будемо практикувати ділові засідання, щоб покращити наслідки нашої роботи. Заслухані доповіді керівників відділів стверджують, що у Львові є хороші робітники й ми можемо сподіватися добрих наслідків роботи. Не дивлячись на труднощі військового порядку, ми почали відбудовувати наше господарство й науку. У справі відбудови народного господарства найближчу участь бере і повинен брати відділ Інституту економіки. Щодо відбудови культури й науки – всі інститути беруть участь і, думаю, що це принесе добрі наслідки для піднесення нашої країни.

На цьому дозвольте закрити наше наукове засідання.

Примітка: до протоколу додаються писані звіти керівників відділів інститутів Академії наук УРСР у Львові^{*1}.

Голова засідання: акад. *М. В. Птуха*

Писав протокол: *Г. [А.] Нудьга*

НБУВ, ІА, ф. 244, оп. 1, спр. 18, арк. 17–25. Оригінал. Машинопис.

№ 151^{*2}

**ВИСНОВКИ КОМІСІЇ КЕРІВНИХ СПІВРОБІТНИКІВ
АКАДЕМІЇ НАУК УРСР ПРО ВІДРЯДЖЕННЯ ДЛЯ
ВИВЧЕННЯ СТАНУ УСТАНОВ АКАДЕМІЇ У м. ЛЬВІВ**

[Не раніше 30 грудня 1944 р.]^{*3}

м. Київ

1. Комісія складалася з 7 осіб: акад. М. В. Птуха – голова Комісії та члени Комісії: вчений секретар Президії АН УРСР З. П. Шульга, члени-кореспонденти: С. І. Маслов, Л. М. Славін, проф. М. Н. Петровський, вчений секретар Ін[ститу]ту мовознавства В. С. Ільїн, зав[ідувач] відділу мистецтвознавства Ін[ститу]ту мистецтвознавства, фольклору та етнографії Б. С. Бутник-Сіверський.

^{*1} Зазначені звіти в архівній справі відсутні.

^{*2} Див. док. № 141, 150, 165.

^{*3} Дату встановлено за змістом документа.

2. Комісія працювала у м. Львові з 24 по 30 грудня 1944 р. і за час праці:

а) впродовж перших 3 днів вивчала стан роботи в кожній установі Академії наук у м. Львові і потім

б) 28 грудня на Загальних зборах наукових співробітників установ Академії заслухано звіт про роботу кожної установи за попередній час (включаючи час фашистської окупації) і плани роботи на 1945 р.

3. Матеріали, зібрані Комісією, представлені в таких прикладених до цього документах:

а) 30 спеціальних анкет, в яких характеризується стан наукової роботи кожного наукового співробітника установ Академії наук УРСР у м. Львові;

б) звіти членів Комісії про виконану ними роботу в окремих установах Академії наук УРСР у м. Львові (звіти: членів-кореспондентів С. І. Маслова і Л. М. Славина, проф. М. Н. Петровського, вченого секретаря Інституту мовознавства В. С. Львіна і зав[ідувача] відділу Ін[ститу]ту мистецтвознавства, фольклору і етнографії Б. С. Бутника-Сіверського).

4. Унаслідок вивчення роботи установ Академії наук УРСР Комісія відзначає:

а) на 25 грудня 1944 р. в установах Академії наук УРСР на 262 штатних посадах за штатним розписом фактично працює 211 осіб, з них:

1. Академіків	– 3 (М. С. Возняк, Ф. Г. Колесса, В. Г. Щурат)
2. Докторів наук	– 43 (з них – 2 від ВКВШ при РНК СРСР)
3. Кандидатів наук	– 2
4. Магістрів наук	– 17
5. Без науков[ого] ступеня	– 27
6. Науково-допом[іжного] персонала	– 29
7. Адміністративних і технічних робітників	– 83
8. За договором	– 7

Разом

211 співр[обітників].

З 211 співробітників: українців – 127, поляків – 80, євреїв – 1; членів ВКП(б) немає, кандидатів ВКП(б) – 1, членів ЛКСМ – немає.

б) До початку Вітчизняної війни і потім після звільнення м. Львова від німецько-фашистських окупантів наукові співробітники структурно групувалися у Відділах відповідних інститутів Академії наук УРСР, що їх перераховано вище.

Досвід 27-місячної роботи (з вересня 1939 р. і до 22 липня 1944 р.)^{*1} показав, що згадана структура не забезпечує належного розгортання роботи установ Академії наук УРСР у м. Львові.

в) в основному склад наукових робітників установ Академії у м. Львові являє собою значну наукову силу, яка за певної організації, спрямовання і керівництва зміцнить відповідні ланки роботи інститутів Академії наук УРСР в плані наукового вивчення мови, літератури, історії, економіки, археології, мистецтвознавства, фольклору, етнографії та природних багатств західних областей Радянської України, а також Радянської Буковини і Закарпатської України.

*1 Так у документі.

5. Всебічно обміркувавши питання щодо дальшої роботи установ Академії наук УРСР, Комісія вважає за доцільне:

а) скасувати нинішню структуру науково-дослідних установ Академії наук УРСР у м. Львові;

б) приступити до підготовки і з 15 лютого 1945 р. у м. Львові організувати два інститути Академії наук УРСР:

1) Інститут суспільних наук Академії наук УРСР з 6 відділами: української мови; української літератури; історії України; економіки; мистецтвознавства, фольклору і етнографії та археології;

2) Інститут природничих наук, у якому, головне, буде провадитись вивчення природних багатств західних областей УРСР, Радянської Буковини і Закарпатської України;

в) інститути Академії наук у м. Львові, музеї, бібліотеки та інші установи об'єднати у Львівський філіал Академії наук УРСР, на чолі якого має бути:

1) академік – керівник філіалу;

2) заступник керівника філіалу;

3) вчений секретар філіалу;

г) Академія наук УРСР здійснює керівництво Львівським філіалом через одного з своїх Віце-президентів.

6. Крім згаданого основного питання про філіал Академії наук УРСР у м. Львові, Комісія вважає за необхідне терміново розв'язати ряд ще і таких питань:

а) негайно надіслати до м. Львова керівника справ установ Академії наук УРСР;

б) порушити клопотання перед Управлінням вищих шкіл при РНК УРСР про переатестацію наукових співробітників установ АН у м. Львові, а до закінчення цієї роботи у погодженні з НКТ УРСР дати дозвіл Львівським торговельним організаціям докторів і магістрів у постачанні продуктами дорівняти до постачання кандидатів наук;

в) на лютий місяць збільшити кількість карток на лімітне (безособове) постачання з 8 карток, що є тепер до, щонайменше, 30 карток.

Голова Комісії академік *М. В. Птуха*

Члени Комісії:

Вчений секретар Президії АН УРСР *З. П. Шульга*

Член-кореспондент *С. І. Маслов*

[Член-кореспондент] *Л. М. Славін*

Професор *М. Н. Петровський*

Вчений секретар Інституту мовознавства *В. С. Ільїн*

В[иконуючий] о[бов'язки] зав[ідувача]

Відділу мистецтвознавства ІМФЕ *Б. С. Бутник-Сіверський*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 172, арк. 117–120. Оригінал. Машинопис.

ЗВІТ ПРО РОБОТУ ІНСТИТУТУ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ АН УРСР ЗА 1944 Р.

[Грудень 1944 р.]^{*1}
м. Київ

1. Структура Інституту

Інститут має в своєму складі чотири відділи: а) відділ історії феодалізму, б) відділ історії капіталізму, в) відділ історії радянського періоду, г) відділ археографії. В цьому році відбулися такі зміни: до 1 липня 1944 року існував Інститут історії і археології України, з двома відділами: історії України і відділ археології, а з липня 1944 р. працює окремо Інститут історії України з вищеуказаними відділами.

Крім того, у Львові працює відділ Інституту історії України.

2. Основні напрямки роботи Інституту в 1944 р.

Робота Інституту в 1944 р. йшла в основному в таких напрямках:

1) Продовжувалась робота над складанням чотирьохтомного підручника з історії України для вузів.

2) Проводилась робота над складанням серії «Нариси з історії України», а саме: «Україна в II половині XVII ст. (1654–1686)» вип. V, «Україна в роки революційного піднесення і першої світової війни (1912– [...]»^{*2}.

3) Йшла праця над створенням науково-дослідних монографій, які охоплюють окремі проблеми чи питання з історії України, з історії суспільно-політичного руху на Україні в II половині XIX ст., «Київ в II половині XVII ст.», «Нариси з історії робітничого руху на Україні в II половині XIX ст.», «Чигиринські походи 1677–1678 рр.», «З історії Лівобережної України, в 1710–1722 рр.», «Львівсько-русський літопис», «Нариси з історії міського самоврядування на Україні», «Утворення Української Радянської Соціалістичної республіки».

4) В галузі археографічній велась робота над складанням Збірника матеріалів з історії Вітчизняної війни на Україні, т. I.

5) Львівський відділ працював над питанням історії Західної України.

3. Кадри Інституту

На перше січня 1945 року в Інституті працює наукових співробітників 13. З них три доктори історичних наук і сім кандидатів. В складі старших наукових співробітників є один член-кореспондент АН УРСР. В. о. старших наукових співробітників Стоян П. К. і Мишко Д. І. мобілізовані на роботу в комісії по переселенню в Західних областях.

По відділах наукові співробітники розподіляються так: відділ історії феодалізму – 6 чол[овік], відділ історії капіталізму – 3, відділ радянського періоду – 3, відділ археографії – 1.

^{*1} Дату встановлено за змістом документа.

^{*2} Далі текст не прочитано через пошкодження документа.

У Львівському відділі працюють 6 наукових співробітників, з них один зав[ідуючий] відділом, доктор історичних наук, чотири – старші наукові співробітники і один молодший науковий співробітник.

4. Діяльність Вченої ради Інституту

Протягом 1944 року відбулось 7 засідань Вченої ради Інституту. На цих засіданнях було розглянуто коло 20 основних питань. Вчена рада затверджувала звіт Інституту за 1943 рік, слухала про організацію переїзду Інституту до Києва, обговорювала тематичний план Ін[ститу]ту на 1944 і проект плану на 1945 рік, заслуховувала інформацію про роботу бібліотеки Інституту, інформацію професора А. О. Введенського*¹ про Московську нараду викладачів вузів при КВШ, звіти про наукову роботу співробітників Інституту. На заїсданні Вченої ради було заслухано наукову доповідь академіка Б. Д. Грекова*² «Становище селянства в Галицько-Волинській Русі».

Вчена рада Інституту висувала кандидатів до дійсних членів та членів-кореспондентів АН УРСР. Таким чином Вчена рада обговорювала наукові проблеми, керувала науковим життям в Інституті, слідкувала за виконанням тематичних планів наукових співробітників і всього тематичного плану Інституту.

5. Виконання тематичного плану

Тематичний план 1944 року включив 18 тем, з них 13 тем перехідних на 1945 рік. В цьому році закінчив велику роботу кандидат історичних наук Ястребов Ф. О. – «Нариси з історії суспільно-політичного руху на Україні в ХІХ ст.» Ця робота коло 40 авт[орських] аркушів і має бути докторською дисертацією. За попередніми даними закінчив роботу кандидат історичних наук М. М. Ткаченко над V випуском «Нариси з історії України в II половині ХVІІ ст. (1654–1686)» розміром 14 аркушів*³.

М. М. Ткаченко закінчив раніш встановленого строку роботу «Нариси з історії селян на Лівобережній Україні в ХVІІ ст.», але робота за оцінкою рецензентів і виступаючих товаришів під час обговорення визнана недоробленою і потребує ще доробки.

Кандидат історичних наук Лось Ф. Є. закінчив роботу над розділом до I тому історії України «Україна в першій буржуазно-демократичній революції (1905–1917 рр.)» розміром 3 арк., а також працював над вчитанням гранок і верстки (звірка цитат, документів), нарису «Україна в роки Столипінської реакції», розміром 12 арк., який друкувався в цьому році.

Одна тема, а саме Історія України, підручник для середньої школи, за ухвалою бюро Відділу суспільних наук була знята з плану Інституту цього року.

Не закінчив роботу у визначений термін в. о. старший науковий співробітник тов. [Ф. Ю.] Шерстюк «Нариси з історії робітничого руху на Україні в II половині

*¹ Введенський Андрій Олександрович (1891–1965) – завідувач кафедри історії СРСР Київського університету.

*² Греков Борис Дмитрович (1882–1953) – російський історик, академік АН СРСР (1935), професор Московського університету, директор Інституту історії АН СРСР (1937–1953). Автор досліджень з історії періоду феодалізму.

*³ Тут і далі у документі – мається на увазі авторський аркуш.

XIX ст.» Згідно індивідуального звіту тов. [Ф. Ю.] Шерстюка робота виконана на 80%. Недовиконання сталося в наслідок того, що багато часу пішло на організацію переїзду з Москви до Києва.

Робота над перехідними темами в основному йде нормально. Над перехідними темами працювали: професор Петровський М. Н. керував роботою по складанню збірника матеріалів до історії Вітчизняної війни на Україні том. I, а також працював над підготовкою до друку II видання історії України т. I, підручник для вузів [...]»^{*1}.

2) Карпинець І. І. – «Захоплення Галиччини Австрією в 1722 році» – 11 арк.

3) Білецький [С. Т.] – Західний кордон Галицько-Волинської Держави XII–XIII ст. – 5 арк.

6. Позапланова робота

Колектив співробітників Інституту провів у 1944 році велику позапланову роботу. Наукові співробітники написали 30 історичних довідок до «Календаря на 1945 рік». Всього в 1944 році було надруковано коло 40 статтів в газетах і журналах, прочитано у військових частинах, госпіталях, підприємствах і установах 105 лекцій і доповідів.

7. Яким підприємствам і установам Інститут подав допомогу

Інститут провів велику роботу на курсах партійних працівників при ЦК КП(б)У. Забезпечив викладання історії СРСР з питаннями історії України ([М. А.] Рубач, [Ф. Є.] Лось, [К. Г.] Гуслистий, [В. А.] Дядиченко, [Ф. Ю.] Шерстюк, [П. К.] Стоян). Вчителям м. Києва і Київської області було прочитано ряд лекцій з історії СРСР та України ([К. Г.] Гуслистий, [М. М.] Ткаченко, [В. А.] Дядиченко, [Ф. Ю.] Шерстюк, [К. І.] Стецюк, [М. А.] Рубач, [Ф. Є.] Лось)^{*2}. Інститут забезпечує роботу кафедр історії України в Київському Державному Університеті та Педінституті ([М. Н.] Петровський, [Ф. Є.] Лось).

Інститут брав участь разом з Центральним історичним архівом у підготовці документальних збірників з історії України, виходячи з постанови РНК УРСР.

8. Підсумки видавничої діяльності

В 1944 році вийшли з друку такі роботи:

1. Нариси з історії України, вип. XI – «Україна в роки Століпінської реакції» розміром 12 авт[орських] аркушів. Автор Лось Ф. Є.

2. Воз'єднання українського народу в єдиній радянській державі (1½ арк.), 1 т., 2 вид., проф. Петровський М. Н.

3. Брошура про Олександра Пархоменка – Шерстюк Ф. Ю.

4. *Воссоединение украинского народа в едином украинском советском государстве (6 л.) – проф. М. [Н.] Петровський.*

5. *Богдан Хмельницький – 2 л., 1, 2, 3 издание (Госполитиздат и Воениздат^{*3}).*

^{*1} Далі у справі відсутній 4-й аркуш даного документа.

^{*2} Прізвище «Лось» вписане рукою М. Н. Петровського.

^{*3} Пункти 4, 5 вписано рукою М. Н. Петровського російською мовою.

9. Наукові конференції і сесії

Інститутських наукових конференцій і сесій в 1944 році не було. Наукові співробітники виступали на сесіях Відділу суспільних наук, де були прочитані такі доповіді: [...] ^{*1}

10. Стан експериментально-технічної бази

Основною базою для Інституту є: архіви, бібліотеки. З переїздом до Києва співробітники Інституту почали відновлювати свою роботу над архівними джерелами. Але тут зустрічаються перешкоди, бо архіви ще невпорядковані, а частина архівів (Архів стародавніх актів у Києві) зовсім знищено німецькими фашистами.

Інститут має свою велику бібліотеку, яка налічує понад 27 тис. книг. Протягом цього року упорядковано книжкові фонди, більша частина поставлена на стелажі. Але ще не складено каталогу, що заважає використовувати книжкові фонди, і не вистачає стелажів, що утруднює також роботу бібліотеки.

11. Бюджет Інституту в 1944 р. і його виконання по окремих статтях

Назва статей	План	Виконання
Зарплата	299.000	166.000
Нарахув[ання] 4%	11.960	5.448
Господ[арчі] витрати	15.000	12.500
Служб[ові] роз'їзди	2.000	—
Науково-опер[ативні] витрати	19.000	10.000
Придб[ання] літерат[ури]		
Придб[ання] інвентаря	10.000	6.000
Капітальн[ий] ремонт	10.000	10.000
	10.000	10.152
	376.960	220.100

12. Стан господарчо-технічного обслуговування

Інститут вважає господарчо-технічне обслуговування незадовільним. В Інституті нема жодної друкарської машинки, не вистачає меблів, нема освітлення і достатньої кількості палива для опалення кабінетів. Ці недоліки не дають можливості нормально провадити роботу в Інституті.

13. Загальні підсумки

1. Не зважаючи на складні умови роботи цього року (реевакуація), план 1944 року Інститут в основному виконав.

2. Колектив наукових співробітників зробив значну позапланову роботу.

3. Наукові співробітники провели велику науково-популярну і лекційну роботу.

4. Вийшло з друку ряд робіт.

Для дальшого розгортання роботи в Інституті потрібно:

1) Поширити склад наукових співробітників за рахунок притягнення до Інституту висококваліфікованих спеціалістів-істориків.

*1 Знято відомості про наукові доповіді. Див. Додатки: «Перелік доповідей співробітників установ АН УРСР (1941–1945)».

- 2) В Інституті організувати два нових відділи: а) загальної історії, б) відділ історії СРСР.
- 3) Покращити господарчо-технічне обслуговування:
 - а) придбати друкарські машинки
 - б) опалити і освітлити робочі приміщення.

Директор Інституту історії України
проф. *М. Н. Петровський*
Вчений секретар *Ф. С. Лось*

Архів Інституту історії України НАН України, оп. 1, спр. 56, арк. 1–5. Оригінал. Машинопис.

№ 153

СТАТУТ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ*¹

*[6 лютого 1945 р.]*²
м. Київ

I. Загальні положення

1. Академія наук Української Радянської Соціалістичної Республіки є вища наукова установа УРСР, що об'єднує найвидатніших учених країни. Академія наук підлягає безпосередньо Раді Народних Комісарів Української РСР, якій вона щороку подає звіт про свою діяльність.

2. Основним завданням Академії наук УРСР є всебічне сприяння загальному піднесенню теоретичних, а також прикладних наук СРСР, вивчення й розвиток досягнень союзної і світової наукової думки, сприяння використанню їх на практиці і активна участь у будівництві української соціалістичної культури. В основу своєї роботи Академія наук кладе планомірне використання наукових досягнень для сприяння будівництву нового соціалістичного безкласового суспільства.

3. З метою виконання цього основного завдання Академія наук:

а) зосереджує свою роботу на найбільших, провідних проблемах науки в усіх її галузях;

б) вивчає природні багатства й продуктивні сили країни, а також культурні й економічні досягнення людства й сприяє їх вчасному та раціональному використанню;

в) сприяє підвищенню кваліфікації наукових робітників УРСР;

г) обслуговує вищі урядові органи УРСР організацією наукової консультації та експертизи.

*¹ Заголовок документа.

*² Датовано за постановою РНК УРСР № 173 від 6 лютого 1945 р.

4. Академія наук УРСР поділяється на чотири Відділи: Відділ суспільних наук, Відділ біологічних наук, Відділ фізико-хімічних та математичних наук і Відділ технічних наук*¹.

5. Академія наук УРСР організує в своєму складі науково-дослідні інститути, лабораторії, кабінети, музеї, бібліотеки, наукові товариства і комісії, а також філіали на місцях і вживає всіх заходів до того, щоб ці установи Академії наук забезпечені були висококваліфікованим складом і відповідним устаткуванням.

6. З метою забезпечення загального спрямування всієї наукової роботи і найбільшого її розвитку, а також координації цієї роботи з роботою найважливіших науково-дослідних установ Союзу РСР і УРСР, Академія наук скликає сесії Академії для обговорення наукових питань, скликає наукові з'їзди, конференції та наради, тримає наукові зв'язки з Академіями, науковими установами та науковими товариствами Союзу РСР і УРСР, а також і інших країн, організовує науково-дослідні експедиції і видає в своїх періодичних і неперіодичних виданнях ухвалені нею праці своїх дійсних членів і інших учених, що подають їм свої дослідження.

7. Для систематичного підготування наукових кадрів, при Академії наук є докторантська аспірантура, до складу якої приймаються особи, що зарекомендували себе успішною науковою роботою і мають ступінь кандидата наук, а також кандидатська аспірантура, до складу якої приймаються особи, що виявили здатність до наукової роботи.

8. Академія наук надає за наукові роботи по дисциплінах, в ній представлених, учені ступені доктора та кандидата наук.

Присудження вчених ступенів доктора та кандидата наук здійснюють вчені ради інститутів Академії наук, яким це право надано відповідними постановами Ради Народних Комісарів СРСР, інститути доводять свої рішення до відома Президії Академії.

9. Академія наук Української Радянської Соціалістичної Республіки користується правами юридичної особи. Кошторис Академії наук включається до державного бюджету УРСР.

II. Склад Академії наук УРСР

10. Академія наук складається з дійсних членів (академіків), почесних членів, членів-кореспондентів та наукових співробітників, що працюють в установах Академії наук.

11. До дійсних членів Академії наук можуть бути обрані вчені, що збагатили науку працями першорядного наукового значення й сприяють соціалістичному будівництву Союзу РСР.

Членами-кореспондентами можуть бути обрані видатні вчені з різних галузів знань.

12. Академія наук може обирати почесних членів з числа вчених, які збагатили науку працями світового значення.

*¹ «У 1946 р. у складі АН УРСР утворено новий відділ – Відділ сільськогосподарських наук». – Примітка в документі.

13. Дійсні члени і члени-кореспонденти Академії наук провадять свою наукову роботу відповідно до завдань і програми робіт Академії наук і подають їй щорічно звіт про свою діяльність, беруть активну участь в роботі Загальних зборів Академії наук і засідань Відділів, виконують доручення Академії наук, а також беруть участь у роботі Академії наук у галузі готування наукових кадрів.

III. Порядок обрання дійсних членів, почесних членів і членів-кореспондентів

14. Число дійсних членів Академії наук і членів-кореспондентів устанавлюється Радою Народних Комісарів УРСР на подання Академії наук.

15. Про вакансії дійсних членів і членів-кореспондентів, що відкриваються, Академія наук УРСР публікує в газеті «Известия Советов депутатов трудящихся СССР» і органах Центрального Комітету КП(б)У, Верховної Ради УРСР та Ради Народних Комісарів УРСР, «Радянська Україна» і «Правда Украины».

16. Науковим установам, громадським організаціям і окремим науковим робітникам та їх групам надається право протягом двох місяців з дня публікації оповіщати Академію наук листовно з відповідним мотивуванням про імена кандидатів до дійсних членів Академії наук і членів-кореспондентів з числа видатних учених по вказаній спеціальності.

Списки кандидатів, висунутих в дійсні члени Академії наук та в члени-кореспонденти Академії наук, оголошуються в республіканській пресі.

17. Список кандидатів на дійсних членів і думку про них устанав, організацій та осіб доповідається на засіданні відповідного Відділу Академії наук, після чого на наступному засіданні Відділу провадиться обрання кандидатів на дійсних членів таємним голосуванням, при чому, обраними кандидатами вважаються ті, що одержали не менш 2/3 загального числа голосів Відділу. На найближчому засіданні Загальних зборів Академії наук сповіщається намічених Відділами кандидатів і провадиться їх обрання до дійсних членів Академії таємним голосуванням, при чому обраними вважаються ті особи, які одержали звичайну більшість голосів.

18. Кандидати до почесних членів висувуються Відділами Академії наук. Обрання провадиться Загальними зборами Академії таємним голосуванням, при чому обраними вважаються особи, які одержали не менше 2/3 голосів.

19. Подання на членів-кореспондентів, що надійшли, розглядаються у відповідних Відділах Академії наук після чого на наступному засіданні Відділу провадиться обрання членів-кореспондентів таємним голосуванням, при чому, обраними вважаються особи, які одержали не менше 2/3 загального числа голосів. Проведене Відділами обрання членів-кореспондентів затверджується Загальними зборами Академії наук таємним голосуванням звичайною більшістю голосів.

20. Для проведення виборів дійсних членів та затвердження членів-кореспондентів Академії наук УРСР необхідна присутність на засіданні Загальних зборів не менш 2/3 усіх дійсних членів Академії наук.

21. Дійсні члени, почесні члени й члени-кореспонденти Академії наук позбавляються свого звання за постановою Загальних зборів, якщо їх діяльність спрямована на шкоду Союзу РСР.

IV. Загальні органи управління Академії наук УРСР

22. Вищим органом Академії наук УРСР є Загальні збори, що складаються з усіх дійсних і почесних членів Академії наук.

23. Загальні збори встановлюють загальні лінії наукової роботи Академії наук і її складових і розв'язують основні питання організаційного характеру, слухають доповіді як установ Академії, так і окремих її членів, обговорюють проблеми наукового, науково-технічного та науково-громадського характеру, обирають почесних членів, дійсних членів Президії Академії наук і директорів її установ.

Примітка: Кожний член Академії наук, бажаючи поставити будь яке питання на обговорення Загальних зборів, повинен завчасно повідомити Президію Академії наук листовно.

24. Відділи заслуховують наукові доповіді і пропозиції, здійснюють наукове керівництво установами, які входять до їх складу.

25. Засідання Загальних зборів і Відділів відбуваються порядком сесій. Для розв'язання поточних наукових і організаційних питань Загальні збори і засідання Відділів скликаються в міру потреби.

26. Щороку Академія наук слухає й затверджує на Загальних зборах звітну доповідь Президії Академії наук.

27. Право ухвального голосу мають:

а) на Загальних зборах: почесні і дійсні члени Академії наук УРСР;

б) у Відділах: почесні члени, дійсні члени і члени-кореспонденти Академії наук УРСР даного Відділу, а також директори відповідних установ Академії наук по питаннях, що стосуються очолюваних ними установ.

Правом участі у виборах дійсних членів і членів-кореспондентів Академії наук користуються почесні і дійсні члени Академії наук.

28. Члени-кореспонденти і керівники окремих установ Академії наук на Загальних зборах Академії наук користуються правом дорадчого голосу по всіх питаннях.

29. Всі питання на засіданнях Академії наук, крім питань про обрання дійсних членів, почесних членів і членів-кореспондентів, ухвалюються звичайною більшістю голосів.

30. Президія здійснює ухвали Загальних зборів і в перервах між Загальними зборами є вищим керівним органом Академії наук. Про прийняті нею найважливіші ухвали Президія доповідає на найближчому засіданні Загальних зборів.

31. Президія розглядає й затверджує плани робіт установ Академії наук та заслуховує їх звіти, розглядає і розв'язує науково-організаційні питання, складає щорічний кошторис Академії наук, є головним розпорядчиком кредитів, контролює витрати коштів, здійснює зв'язок Академії наук з всіма державними і громадськими установами, керує видавництвом Академії наук і складає сесії та окремі засідання Загальних зборів і Відділів Академії наук.

32. Президія Академії наук складається з Президента, чотирьох віцепрезидентів, академіка-секретаря Академії наук і семи^{*1} членів Президії, з яких чотири є головами Відділів.

*1 Так у документі.

33. Президент Академії наук, перший, другий, третій та четвертий віцепрезиденти і академік-секретар Академії наук обираються Загальними зборами таємним голосуванням строком на 5 років з числа дійсних членів Академії наук.

34. На академіка-секретаря Академії наук покладається оперативне керівництво установами Академії наук від імені Президії і за дорученням Президента.

35. Члени Президії – голови Відділів Академії наук – намічаються відповідними Відділами з числа дійсних членів Академії наук і обираються Загальними зборами таємним голосуванням строком на 3 роки.

36. Інші 3 члени Президії відають окремими ділянками роботи за дорученням Президії і обираються на Загальних зборах таємним голосуванням з числа дійсних членів Академії наук строком на 3 роки.

37. Керівництво редакційно-видавничою діяльністю належить Редакційно-видавничій раді, що її обирають відкритим голосуванням Загальні збори.

38. Керуючий справами Академії наук призначається Президією Академії наук і бере участь у засіданнях Президії з правом дорадчого голосу.

39. Положення про права і обов'язки керуючого справами Академії наук затверджується Президією Академії наук.

V. Установи Академії наук УРСР

40. Основними органами науково-дослідної роботи Академії наук є її науково-дослідні інститути: крім того, в складі Академії наук можуть бути організовані науково-дослідні лабораторії, кабінети, науково-дослідні станції, обсерваторії тощо. Всім цим установам Академії наук надається, в межах затвердженої програми робіт і встановленого кошторису, цілковита оперативна і господарська самостійність.

41. На чолі інституту і інших науково-дослідних установ стоїть директор, який керує ними на правах єдиноначальності. Директор обирається з складу дійсних членів Академії наук УРСР відповідним Відділом Академії наук терміном на 3 роки і затверджується Загальними зборами. В окремих випадках Загальні збори, за пропозицією відповідного Відділу, можуть покласти виконання обов'язків директора на вченого спеціаліста з відповідної галузі знання.

42. Для організації комплексної роботи по вивченню природних багатств і продуктивних сил України, в Академії наук УРСР існує Рада по вивченню продуктивних сил.

Рада по вивченню продуктивних сил організовує комплексні експедиції для вивчення природних умов і ресурсів окремих областей УРСР, керує цими експедиціями, проводячи їх силами установ Академії наук, з притягненням інших наукових сил на місцях, підсумовує наслідки робіт по вивченню продуктивних сил і сприяє використанню їх на практиці. Плани своєї діяльності Рада по вивченню продуктивних сил погоджує з місцевими керівними установами і подає на затвердження Президії Академії наук. Про свою роботу Рада по вивченню продуктивних сил звітується перед Академією наук.

43. Голова Ради по вивченню продуктивних сил і члени Ради обираються з числа дійсних членів Академії наук УРСР Загальними зборами на 3 роки.

44. Академія наук УРСР може організувати в певних місцях УРСР як філіали окремих своїх інститутів, так і окремі інститути, лабораторії, науково-дослідні станції, обсерваторії тощо.

З метою кращого керування діяльністю цих установ, вони можуть бути об'єднані в місцеві філіали Академії наук УРСР.

45. Порядок організації та роботи різних установ Академії наук (інститутів, лабораторій, бібліотек і т. ін.), як і філіалів Академії наук на місцях, а також порядок призначення наукових і технічних працівників Академії наук визначаються спеціальними положеннями, затвердженими Президією Академії наук.

46. Академія наук і Президія Академії наук УРСР мають печатку з зображенням герба УРСР, перша з написом «Академія наук Української Соціалістичної Республіки», а друга з написом «Президія Академії наук Української Соціалістичної Республіки». Інститути Академії наук, а також інші її установи, мають печатку з зображенням герба УРСР і з написом – назвою відповідного інституту або установи.

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 179, арк. 1–6 зв. Друкарський відбиток.

№ 154

ЛИСТ ВІЩЕ-ПРЕЗИДЕНТА АКАД. О. В. ПАЛЛАДІНА ДО ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ РНК УРСР М. П. БАЖАНА ЩОДО ПЕРЕДАЧІ АН УРСР ДІЛЯНКИ САДУ УРОЧИЩА «ВЕРХНЯ ОРІХОВАТКА»

*16 лютого 1945 р.
м. Київ*

Постановою Ради Народних Комісарів УРСР з 23 травня 1944 р. № 570 було передано Ботанічному саду Академії наук участок в Голосієві з лісом і двома старими садками для організації експериментальної бази Ботсаду.

Відповідно до згаданої постанови Головлісоохорона передала Ботанічному саду участок лісу площею 70 га, а Кагановицький РВК – участок старого саду «Нижня Оріховатка» площею 7 га.

Зараз Ботанічний сад на цих участках вже розгорнув роботи по їхньому впорядкуванню та по організації дендрологічного і інтродукційного питомників.

Але й досі Ботанічному саду не передано 12 га старого саду «Верхня Оріховатка», що знаходився в користуванні Київського сільськогосподарчого інституту^{*1}. Цей участок запроектовано під організацію єдиного на Україні розсадника диких плодючих рослин.

Президія Академії наук УРСР просить Вас дати вказівки про прискорення виконання згаданої постанови РНК УРСР також і в частині передачі Київським с[ільсько]госп[одарським] інститутом участку «Верхня Оріховатка», аби Ботаніч-

*1 Підкреслено в документі.

ний сад міг розпочати організацію розсадника та підготувати його до весняних робіт, а також огородити всю територію своєї голосієвської репродукційно-інтродукційної бази.

Віце-президент Академії наук УРСР академік *О. В. Палладін*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 2738, арк. 22. Оригінал. Машинопис.

№ 155

**ПОСТАНОВА РНК УРСР ТА ЦК КП(б)У ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ВІДДІЛУ
РЕАКТИВНОГО РУХУ І РЕАКТИВНИХ СНАРЯДІВ У СКЛАДІ
ІНСТИТУТУ ЕНЕРГЕТИКИ АН УРСР**

[16 лютого 1945 р.]^{*1}
м. Київ

Придавая исключительное значение организации научно-исследовательских работ в области реактивного движения и разработки специальных реактивных снарядов, предназначенных, в первую очередь, для нужд обороны, – Совнарком Украинской ССР и Центральный Комитет КП(б)У постановляют:

1. Обязать Президиум Академии наук УССР (тов. [А. А.] Богомолец) и Институт энергетики АН УССР (тов. [И. Т.] Шве́ц):

а) организовать в I квартале т[екущего] г[ода] в составе Института энергетики Академии наук УССР отдел реактивного движения и реактивных снарядов, привлекая к работе в указанном отделе наиболее подготовленных научных работников АН УССР соответствующих квалификаций;

б) силами отдела реактивного движения и реактивных снарядов Института энергетики АН УССР продолжить работы, проводившиеся до войны в Институте энергетики Академии наук УССР по предложению инженера Зименко П. М., с учетом последних достижений в области реактивного движения и требований Главного артиллерийского управления Красной Армии.

2. Утвердить план и программу работ, а также смету отдела реактивного движения и реактивных снарядов Института энергетики АН УССР, согласно приложений № 1, 2, 3^{*2}.

Возложить ответственность за организацию и выполнение работ, намеченных в плане работ отдела реактивного движения и реактивных снарядов, лично на директора Института энергетики АН УССР – тов. [И. Т.] Шве́ца.

3. Просить Государственную штатную комиссию при СНК УССР утвердить Институту энергетики Академии наук УССР по отделу реактивного движения и

^{*1} Дата затвердження ПБ ЦК КП(б)У.

^{*2} Тут і далі – згадані додатки не публікуються.

реактивных снарядов штатное расписание на 19^{*1} единиц, согласно приложения № 4^{*2}.

4. Обязать лично председателя Киевского городского совета депутатов трудящихся (тов. Мокиенко) обеспечить не позднее 1 марта т[екущего] г[ода] выделение Институту энергетики АН УССР обособленного, пригодного для работы здания площадью 100–120 кв. метров для организации лаборатории реактивных снарядов.

5. Обязать Наркомфин УССР (тов. Сахновский) выделить Академии наук УССР из резервного фонда СНК УССР 501,0 тысячу рублей целевым назначением для выполнения в 1945 году работ по отделу реактивного движения и реактивных снарядов Института энергетики АН УССР.

6. Обязать Госплан УССР (тов. Валуев) выделить Институту энергетики АН УССР для работ по отделу реактивного движения и реактивных снарядов материалы, оборудование и контрольно-измерительные приборы, согласно приложения № 5^{*2}.

7. Обязать Наркомторг УССР (тов. Дрофа) выделить с 1 марта т[екущего] г[ода] Институту энергетики АН УССР для научных работников и инженеров отдела реактивного движения и реактивных снарядов 6 карточек, литер «Б» – первой категории и 4 карточки, литер «Б» – второй категории с выдачей сухого пайка.

7.^{*3} Учитывая особое значение научно-исследовательских работ в области реактивных установок, СНК УССР и ЦК КП(б)У обязывают Наркомат обороны УССР (тов. Герасименко) оказывать Институту энергетики АН УССР максимальную помощь в организации и проведении работ по конструированию, изготовлению и испытанию реактивных установок и реактивных снарядов.

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 16, спр. 29, арк. 124–126. Копія. Машинопис.

№ 156

ЛИСТ ПРЕЗИДЕНТА РУМУНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК Д. ГУСТІ ТА ПІ ГЕНЕРАЛЬНОГО СЕКРЕТАРЯ А. ЛАНСДАТУ ДО ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ПРО ВІДНОВЛЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ АКАДЕМІЯМИ

*19 лютого 1945 р.
м. Бухарест*

Пане Президенте!

Бажаючи відновити культурні зв'язки з установою, яку Ви очолюєте, зв'язки, перервані нещасною війною, що спіткала нашу країну, якої Румунія не бажала, ми

^{*1} Виправлено від руки замість цифри «12».

^{*2} Тут і далі – згадані додатки не публікуються.

^{*3} Так в документі. Пункт «7» помилково надруковано двічі.

маємо щастя надіслати Вам одночасно з цим листом наші праці, що вийшли з друку на протязі 1939–1944 рр.

Прохаємо Вашої ласки вказати нам Ваші побажання з приводу книжок, які вийшли перед 1939 р. і повідомити нас, що з видань Вашої Академії за останні роки ми б могли одержати на обмін.

Будьте прихильні, пане Президенте, прийняти визнання нашої глибокої [по]ваги.

Президент *Д. Густі*
Генеральний секретар *А. Лансдату*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 219, арк. 35. Копія. Машинопис.

№ 157

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ПРО РОЗПОДІЛ ОBOB'ЯЗКІВ МІЖ ЇЇ ЧЛЕНАМИ

21 лютого 1945 р.
м. Київ

§ 1.

Довести до відома керівників установ Академії наук УРСР і всіх її співробітників установлений Президією Академії наук розподіл обов'язків між членами Президії:

1. Перший Віце-президент – академік О. В. Палладін є:

- а) замісником Президента в разі його відсутності;
- б) головою Планової комісії Академії наук УРСР;
- в) керівником з питань кадрів Академії наук УРСР.

2. Віце-президент – академік Є. О. Патон – керує справою виписки імпоротної апаратури та забезпечення репараційною апаратурою установ Академії наук УРСР.

3. Віце-президент – академік М. О. Лаврентьев – керує Адміністративно-видавничою^{*1} радою Академії наук УРСР, з підпорядкуванням йому Керування справами АН УРСР.

4. Член Президії – академік Г. В. Курдюмов – є головою Редакційно-видавничої ради Академії наук УРСР та керує діяльністю Видавництва та друкарнею.

5. Член Президії – академік О. М. Динник – є головою Аспірантської комісії та [Комісії] наукової пропаганди.

^{*1} Так у документі. Потрібно: «Адміністративно-господарською радою».

6. Член Президії – академік М. М. Гришко – керує справами організації і розвитку підсобного господарства в «Феофанії», включаючи і будинок відпочинку, що там знаходиться.

7. Члени Президії – голови Відділів Академії наук УРСР – керують бюро свого Відділу та забезпечують науково-організаційне керівництво Відділами установ, які входять до їх складу.

Відділу суспільних наук підпорядковується Бібліотека Академії наук УРСР.

§ 2.

По всіх, вище перелічених справах належить звертатися до членів Президії, які керують відповідною ділянкою роботи.

§ 3.

Розпорядження членів Президії по лінії підпорядкованих їм ділянок роботи Академії повинні негайно виконуватись відповідними співробітниками Академії наук УРСР.

В. о. Президента Академії наук УРСР академік *О. В. Палладін*
Згідно: *О. Крун[інська]*

На документі помітка: «Вченому секретареві Президії АН УРСР чл.-кор. П. С. Погребняку».

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 219, арк. 55. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 158

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА АКАД. АН УРСР О. В. ПАЛЛАДИНА ДО
СЕКРЕТАРЯ ЦК КП(б)У І. Д. ЗОЛотоВЕРХОГО ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ
РОБОТИ ЩОДО ВИДІЛЕННЯ З ФОНДІВ БІБЛІОТЕКИ АН УРСР КНИГ
ДЛЯ КОМПЛЕКТУВАННЯ БІБЛІОТЕК ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УРСР**

6 березня 1945 р.
м. Київ

20 січня 1945 р. Академією наук УРСР було одержано листа від Наркомосвіти, з посиланням на ухвалу ЦК КП (б)У, про виділення з фондів Бібліотеки АН УРСР 300 000 примірників книжок для комплектування бібліотек західних областей УРСР. В загальному листі не було зазначено ні терміну виконання роботи по відбору книжок, ні характеру потрібної літератури.

Для переведення роботи по відбору літератури були організовані 4 бригади в кількості 18 бібліотечних робітників з загального штату 70 бібліотекарів. За лютий місяць бригади розібрали 80 000 книжок та журналів згідно з вказівками, що були дані Бібліотеці в другій половині лютого про зміст та процентне співвідношення літератури, і змогли відібрати лише 6400 прим[ірників] відповідних книг.

Умови, в яких перебувала та ще й тепер перебуває Бібліотека, – відсутність опалення, світла, недостатній штат кваліфікованих бібліотечних робітників – не сприяли роботі Бібліотеки взагалі і, зокрема, – справі більш швидкого відбору літератури.

Обсяг роботи, навіть за нормальних і сприятливих умов, коли потрібно розібрати понад 600 000 книжок, провести алфавітизацію, звірити з каталогом і т. п., вимагає праці щонайменше 80 бібліотечних робітників впродовж трьох місяців, тоді як штат Бібліотеки складається всього з 70 бібліотекарів.

Щоб виконати вищезгадане завдання без великої шкоди для нормальної роботи Бібліотеки, потрібні спеціальні асигнування в сумі понад 230 тис. крб. для запрошення спеціальної групи бібліотечних робітників.

У вищезгаданому листі Наркомосвіти не було зазначено, хто має забезпечити цензурний перегляд відбираємої^{*1} літератури – Облліт чи спеціально уповноважені для цього особи. Це має істотне значення, бо^{*2} цензурний перегляд такої великої кількості літератури також може відібрати багато часу.

Просимо Ваших подальших вказівок в цій справі.

В. о. Президента Академії наук УРСР
академік *О.В. Палладін*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 219, арк. 62–62 зв. Копія. Машинопис.

№ 159

ПОСТАНОВА РНК СРСР ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ АКАДЕМІЧНИХ ЗВАНЬ

*29 березня 1945 р.
м. Москва*

Принять предложение Президиума Академии наук СССР об установлении академических званий:

а) для ученых, избранных в качестве почетных и действительных членов Академии наук СССР, звания – почетный академик и академик;

б) для ученых, избранных в качестве почетных и действительных членов академий наук союзных республик, академий сельскохозяйственных, медицинских, педагогических наук и Академии архитектуры, звания – почетный (действительный) член Академии наук Украинской ССР (Белорусской и др[угих] ССР), почетный (действительный) член Академии педагогических наук и соответственно для других академий;

^{*1} Так у документі.

^{*2} Фразу: «Це має істотне значення, бо» вписано автором від руки.

в) для ученых, избранных в качестве членов-корреспондентов академий, звания член-корреспондент Академии наук СССР, Академии наук Украинской ССР и соответственно для других академий.

Председатель Совета Народных Комиссаров
Союза ССР *И. Сталин*
Управляющий делами Совета Народных Комиссаров
Союза ССР *Я. Чадаев*

ДАРФ, ф. 5446, оп. 1, спр. 247, арк. 234. Оригінал. Машинопис.

№ 160

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ДИРЕКТОРА ІНСТИТУТУ
МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА, ФОЛЬКЛОРУ ТА ЕТНОГРАФІЇ
АКАД. М. Т. РИЛЬСЬКОГО ДО РНК УРСР ПРО АСИГНУВАННЯ НА
КОМПЛЕКСНО-ЕТНОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НАРОДНОГО
ПОБУТУ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ І БУКОВИНИ**

*17 квітня 1945 р.
м. Київ*

Одним з найактуальніших і невідкладних завдань українознавства є поглиблене дослідження народного побуту Західної України й Буковини. До цього дослідження спонукає, як вага політична, державна актуальність ґрунтового ознайомлення з культурою і світоглядом населення Західної України^{*1}, так і наукові міркування: в цій частині нашої республіки збереглися елементи побуту і народної творчості, що являють собою дорогоцінний матеріал для етнографії, фольклористики, мистецтвознавства, лінгвістики, історії культури, історії релігії. Крім того, дослідження цих елементів матиме і велике прикладне значення – для архітектури, оздоблення побуту, для художньої промисловості, різних галузей технології, а також для таких наук, як медицина, ветеринарія, метеорологія, агрономія, даючи в розпорядження спеціалістів цих наук багатий матеріал народного досвіду. Побут Західної України й Буковини ще далеко не вивчено; до того ж, і з опублікованих досі робіт значна частина неприйнятна для нас через свої тенденції, ворожі радянській ідеології, українському народові.

Серйозне, справді наукове дослідження народного побуту можливе тільки при поглибленому, систематичному вивченні його. Це вивчення повинно бути комплексним, розрахованим на кілька років і включати в себе маршрутні поїздки та стаціонари. Стаціонарів на Західній Україні й Буковині повинно бути не менше 5. Для проведення подорожей, обладнання стаціонарів, утримання їх співробітників,

*1 Підкреслено в документі.

придбання різних експонатів, оплати за фольклорні та інші матеріали потрібно до кінця 1945 р. не менше 110000 крб.

Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії, який може взяти на себе організацію комплексно-етнографічного вивчення та стаціонарів і забезпечити їх роботу, просить Раду Народних Комісарів УРСР асигнувати йому цю суму.

До цього додається орієнтовний кошторис витрат на комплексні подорожі та стаціонари.*¹

Директор Ін[ститу]ту академік *М. Т. Рильський*

На документі резолюція: «Тов. Корнієнкові. Це питання Інститут мусить провести через Президію Академії. Я загалом підтримую такий захід. Хай Президія виготує проект постанови РНК УРСР. *М. [П.] Бажан*».

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 2738, арк. 95-95 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 161 *²

**ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ДО
УЗАГАЛЬНЕНИХ ВІДОМОСТЕЙ ПРО ЗБИТКИ, ЗАПОДІЯНІ
АКАДЕМІЇ НАЦИСТСЬКИМИ ЗАГАРБНИКАМИ**

*20 квітня 1945 р
м. Київ*

Нападение на Советский Союз немецко-фашистских орд и оккупация значительной территории сопровождались неслыханными в истории зверствами, уничтожением памятников культуры, научных и культурных ценностей, созданных в течении многих десятилетий и столетий.

Академия наук УССР понесла огромный ущерб от немецко-фашистской оккупации. Фашистские орды систематически разрушали здания научных учреждений, сжигали и разоряли библиотеки, научные лаборатории, расхищали ценное имущество, преследовали научных работников и членов их семей, не успевших эвакуироваться.

Нет ни одного учреждения Академии наук в Киеве, Харькове, Днепропетровске и других городах, деятельности которого не был бы принесен значительный, а иногда и непоправимый ущерб.

По мере возвращения учреждений Академии наук из эвакуации началось фиксирование актами разрушений, причиненных Академии оккупацией.

В составе комиссии были специалисты различных отраслей, хозяйственные и финансовые эксперты. Эти работы производились на протяжении 1943 и 1944 гг.

*¹ Згаданий документ не публікується.

*² Див. док. № 148, 162.

Акты отдельных институтов были сведены Центральной комиссией в составе Вице-президента АН УССР академика Б. И. Чернышева, академиков К. Г. Воблого и М. В. Птухи, членов-корреспондентов А. И. Киприанова и Е. С. Бурксера и других. В результате проведенной работы выяснилось следующее.

Весь ущерб в денежном выражении определяется в сумме 156 981 800 рублей (из них расходы по эвакуации и рэвакуации 29 435 200 рублей).

Пострадали прежде всего здания – научных учреждений, жилых и хозяйственных построек институтов, музеев, библиотек и т. д. Общая сумма ущерба определена экспертами в 15 220 тыс. рублей. Тяжелый ущерб нанесен оборудованию, транспортным средствам, многолетним насаждениям, рабочему и продуктивному скоту и прочим видам имущества – всего на 110 917,3 тыс. рублей.

Наибольший ущерб нанесен Центральной библиотеке АН УССР (38 832,8 тыс. рублей), филиалу библиотеки АН во Львове (27 205,6 тыс. рублей), Институту ботаники (10 028,4 тыс. рублей), Физико-техническому институту в Харькове (9 460,5 тыс. рублей) и другим научным учреждениям.

Разрушены такие сооружения, как трансформаторные подстанции, испытательные станции, шахтные колодцы и т. д. Погибло ценнейшее оборудование – рентгено-установки (стоимостью 532,3 тыс. рублей), специальные коммутаторы (206,4 тыс. рублей), контрольно-измерительные приборы (457,6 тыс. рублей), микроскопы (604,4 тыс. рублей), машины для испытаний (905,0 тыс. рублей) и т. д. Стоимость погибшего оборудования определяется в 10 759 тыс. рублей.

Уничтожены многолетние насаждения Ботанического сада Академии. Погибли насаждения опытного питомника и дендропарка, опытные кустарники, опытные оранжерейные и другие растения.

Уничтожен транспорт учреждений Академии, рабочий и продуктивный скот, сырьё, уничтожено незавершенное производство и строительство и т. д.

Среди имущества Академии, погибшего от оккупации, находятся такие уникальные вещи, как оригинальные карты по географии, этнографии и экономике, архивные материалы, музейные экспонаты и коллекции, архивы фотографий и негативов археологических снимков, оригинальные рукописи и т. д.

Представленные в обобщённых сведениях данные об ущербе, нанесенном немецко-фашистскими оккупантами Академии, были бы не полными, если не учесть гибели или похищения совершенно уникальных вещей.

Так, из Института геологии вывезены немцами скелет слона трогантерия – единственный в мире экземпляр такой полноты (60–70% костей одного и того же животного); скелет пещерного медведя; единственный экземпляр стратиграфической карты докембрия; монографическая палеонтологическая коллекция различных авторов ([П. Н.] Венюкова^{*1}, [И. И.] Шмальгаузена, Радкевича и дру[гих]), являющаяся неповторимой коллекцией; весь материал по позвоночным, собранный на протяжении десятков лет виднейшими палеонтологами Украины; метеориты значительных размеров (весом до 1000 кг) из Африки, Белоруссии – экспо-

^{*1} Венюков Павло Миколайович (1856–1916) – російський геолог, палеонтолог-стратиграф. Професор (1889), завідувач кафедри геології Київського університету (1891–1903).

наты, оцениваемые специалистами как уникальные; топазы Волыни и заграничные – прекрасно образовавшиеся кристаллы ещё не обработанные, в количестве 300 экземпляров; весь материал по драгоценным камням (Урал, Сибирь, Африка, Австралия и друг[ие]), всего 1000 экз.).

Невозместимый ущерб нанесен Институту ботаники АН УССР похищением гербария флоры Юго-Западной России и гербария украинской флоры. На протяжении 100 лет гербарий собирался силами сотен украинских и русских ученых и насчитывал 105 650 листов. Этот гербарий является уникальным и по тщательности аксерации был одним из наиболее научно-обработанных гербариев СССР.

Очень пострадала Центральная библиотека АН УССР. Утрачены такие мировые по значению вещи, как первое горностаевское евангелие XVI столетия в серебрянной с позолотой оправе художественной работы; второе горностаевское евангелие в серебрянной оправе с позолотой; югославское (сербское) евангелие XVI века; сборник XV столетия с записью «Васка-писарь»; 6 рукописных книжек XVII столетия; отдельные документы XV, XVI, XVII столетий.

На протяжении полутора десятков лет советские археологи собирали археологические коллекции, составляли фототеки документального материала, фиксирующего десятки тысяч памятников культуры УССР и многолетних археологических изысканий. Составлен был научный архив, имеющий исключительно важное значение. Всё это вывезено оккупантами, либо уничтожено.

Такая же судьба постигла и библиографическую картотеку (украиника, шевченкиана), созданную в течение 7 лет упорной работой научного коллектива Института укр[аинской] литературы им. Т. Г. Шевченко.

Ущерб, нанесенный разбойничьими фашистскими ордами, в ряде случаев почти не поддается учету. Погибли труды и исследования, произведенные в течение многих лет, подготовленные научные материалы, систематизированные специальные картотеки по учету и сбору отдельных неповторимых сведений научного характера.

Оккупация немецко-фашистскими захватчиками территории Украинской ССР вызвала необходимость эвакуации научно-исследовательских институтов, лабораторий, некоторой части книжных фондов, оборудования вглубь страны. Эвакуация была обусловлена необходимостью спасти научные кадры от гибели и издевательства со стороны немецко-фашистских варваров. Необходимость сбережения оборудования научных учреждений и организации работы в тылу на помощь фронту обуславливали организованную эвакуацию Академии наук.

Всё это было сопряжено с колоссальной затратой энергии и материальных средств. Надо было перевезти на далекое расстояние ценные аппараты, переоборудовать лаборатории, соорудить и приспособить новые помещения. Только благодаря организованной эвакуации институты Академии наук смогли во время войны выполнить ответственные задания оборонного значения (новые способы электросварки, высшее качество брони, переливание крови, быстрое излечение ран и т. д.).

В эвакуации институты Академии наук в трудных условиях продолжали работу и дали много научных трудов. Всё это было сопряжено с большими расходами и затратой труда. Эвакуация институтов вызвала вынужденный простой, во время

которого приходилось выплачивать зарплату и нести другие расходы. Все виды расходов по эвакуации выразились в сумме 22 933,2 тыс. руб.

Соответственные расходы понесены и в процессе реэвакуации. Перевозка сотрудников, выплата подъемных, приспособление помещений вызвали дополнительные расходы. Все виды расходов по реэвакуации выразились в сумме 7911,3 тыс. рублей.

Представляя акты об ущербе, нанесенном немецко-фашистскими оккупантами в Чрезвычайную государственную комиссию по установлению и расследованию злодеяний немецко-фашистских оккупантов, Академия наук УССР выставляет категорические требования по отношению к немецким захватчикам и их сообщникам:

1. Возвращения похищенного имущества Академии в тех случаях, когда оно сохранилось.

2. Во всех случаях уничтожения или порчи имущества – компенсации причиненного ущерба соответствующими ценностями и предметами или предоставлением средств и рабочей силы для восстановления в кратчайший срок уничтоженного и испорченного имущества Академии за счет оккупантов и их сообщников.

И. о. Президента Академии наук УССР академик *А. В. Палладин*

ДАРФ, ф. 7021, оп. 53, спр. 158, арк. 2–7. Оригинал. Машинопис.

№ 162*¹

ДОВІДКА НАДЗВИЧАЙНОЇ ДЕРЖАВНОЇ КОМІСІЇ ЗІ ВСТАНОВЛЕННЯ І РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ НАЦИСТСЬКИХ ЗАГАРБНИКІВ ТА ЇХ ПРИБІЧНИКІВ ПРО ЗБИТКИ, ЗАПОДІЯНІ УСТАНОВАМ АН УРСР*²

[Не раніше 20 квітня 1945 р.]^{*3}
[м. Москва]^{*4}

В Чрезвычайную государственную комиссию Академией наук УССР представлено 35 актов на 156 981 тысячу рублей из коих: на эвакуацию и реэвакуацию учреждений израсходовано 30 844 тысячи рублей.

На основании представленных документов установлено, что немецко-фашистские захватчики и их сообщники разрушили, сожгли и уничтожили 90 зданий с общей кубатурой в 502 653 кубических метра, из них: полностью 18 зданий с кубатурой 8449 кубических метров и частично – 72 здания с кубатурой 494 204 кубических метра, всего на 13 378 тысяч рублей, в том числе: зданий научных учреждений и других зданий культурно-бытового назначения 37 с кубатурой 365 386 м³, жилых зданий 31 с кубатурой 123 996 м³, зданий хозяйственно-

*¹ Див. док. № 148, 161.

*² Довідку складено на основі актів про збитки, поданих АН УРСР до Надзвичайної державної комісії.

*³ Датовано за суміжними документами.

*⁴ Місце складання документа подано за місцем роботи Надзвичайної державної комісії.

го назначения 19 с кубатурой 12 551 м³ и прочих зданий бытового назначения с кубатурой 720 м³.

Разрушение зданий производилось систематически немецкими и румынскими войсками, разбиравшими дома на постройку «укреплений», просто на топку и для целей так называемого «украшения» территории. Известен факт, что разрушения одного из жилых домов Карадагской биологической станции (дача б[арона] Родэ) началось именно с того, что черепичная крыша была разобрана и использована, после побелки черепицы, для устройства бордюра вдоль пути следования на Карадаг румынского генерала!

Разрушено и уничтожено специальных сооружений на 843 тысячи рублей.

Гитлеровцы уничтожили, разграбили и вывезли в Германию специальное оборудование: Физико-технического института, Института горной механики, Химико-аналитической лаборатории, Астрономической обсерватории, Фотолаборатории, музея и ряда других научно-исследовательских институтов и учреждений, а также их хозяйственное оборудование и транспортные средства, всего на сумму 11 348 тысяч рублей. [...] ^{*1}

Кроме того, уничтожены, расхищены фашистскими оккупантами уникальные, художественные и исторические ценности, не поддающиеся денежным оценкам. [...] ^{*2}

Гитлеровцы уничтожили и вырубili насаждения опытного питомника, дендропарка, оранжерейные растения, декоративные и фруктовые деревья на площади в 43 га в общей сумме на 5096 тысяч рублей.

Немцы разграбили и уничтожили разного скота и подопытных животных на 84 тысячи рублей, топлива, материалов готовых и сырых сельскохозяйственных продуктов на 5968 тысяч рублей. Немецкие оккупанты уничтожили и вывезли в Германию музейные экспонаты, коллекции, картографические материалы; руководства, справочники, реферативные издания; книги научные и библиотечные в количестве 1 193 950 томов; рукописи, журналы и плакаты 53 147 экземпляров; библиографические и другие картотеки в количестве 1 789 000 экземпляров; архивные материалы 25 тысяч экземпляров и другие виды имущества, всего на 97 243 тысячи рублей.

Предоставленные Академией наук УССР 35 актов и другие материалы составлены в соответствии с инструкцией, утвержденной постановлением СНК СССР за № 493 от 7 мая 1943 года, оформлены с большой тщательностью и аккуратностью, и могут быть приняты к учету в сумме 156 981 тысячи рублей.

Ответственный Секретарь Чрезвычайной государственной комиссии

П. Богоявленский

Ст[арший] помощник начальника Отдела культуры *Суровцева*

ДАРФ, ф. 7021, оп. 53, спр. 158, арк. 8–12. Оригинал. Машинопис.

^{*1} Знято перелік вивезеного господарського устаткування та транспортних засобів (котлів, дизелів, насосів, автомашин, морських та річних суден тощо).

^{*2} Далі знято інформацію про пограбовані й знищені наукові цінності з установ АН УРСР (інститутів: Геології, Ботаніки, Археології, Української літератури, Бібліотеки тощо).

**ЛИСТ СЕКРЕТАРЯ ІЗМАЇЛЬСЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У В. ГОРБИ ДО
ВЩЕ-ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. В. ПАЛЛАДИНА ПРО
КОРИГУВАННЯ ПЛАНУ РОБОТИ ІЗМАЇЛЬСЬКО-МОЛДАВСЬКОЇ
КОМПЛЕКСНОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ АКАДЕМІЇ НАУК УРСР**

23 квітня 1945 р.

м. Ізмаїл

Ознакомившись с присланным планом работ Измаильско-Молдавской комплексной экспедиции Академии наук УССР, мы просим внести такие добавления:

1. Исследование торфяных залежей в районах: Староказацком, Тузовском, Килийском, Суворовском и Днестровском лимане.

2. Учитывая большое наличие площадей камыша, считаем необходимым исследовать возможность использования его как сырья для производства бумаги и брикетирования для топлива (Б[елгород]-Днестровск, Лиманский, Староказацкий, Килийский, Суворовский).

3. Исследовать залежи известняков для производства извести, камня для производства алебаstra и гипса, мела, минеральных красок, а также ракушечника для организации промышленной механизированной разработки (Белградский, Ново-Ивановский, Суворовский, Саратовский, Староказацкий, Татарбунарский, Бородинский и Ренийский).

4. Исследовать пески и изыскать наличие мирабеллита для организации производства стекла в области (Лиманский, Тузовский, Белградский, Суворовский и Килийский).

5. Исследовать возможности ведения промышленной разработки шифера для производства грифельных досок и грифелей (Ренийский р-н, с. Каргалы).

6. Вопросы, предусмотренные Институтом энергетики по Молдавской ССР, распространить и на Измаильскую область.

7. Изучить условия лесоплавов по рекам Прут – Дунай и Днестр.

8. Изучить перспективы рисосеяния, табаководства и садоводства и их районирование.

9. Исследовать возможности проведения мелиоративно-рыбохозяйственных работ с целью воспроизводства ценных промысловых рыб.

10. Исследовать залежи полезно-ископаемых минералов на острове Змеином.

Секретарь Измаильского обкома КП(б)У *В. Горба*

№ 164

**ІЗ ПОСТАНОВИ РНК СРСР ПРО ВКЛЮЧЕННЯ ДО СКЛАДУ
ДЕЛЕГАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РСР ПРЕДСТАВНИКІВ АН УРСР НА
КОНФЕРЕНЦІЮ З УТВОРЕННЯ ООН У САН-ФРАНЦИСКО**

30 квітня 1945 р.
м. Москва

Совет Народных Комиссаров Союза ССР постановляет:

Утвердить следующий состав делегации от Украинской и Белорусской ССР:

а) Украинской ССР

Мануильский Дмитрий Захарович, глава делегации; Сенин Иван Семенович, член делегации; Палладин Александр Владимирович, член делегации; Бондарчук Владимир Гаврилович, член делегации; Погребняк Петр Степанович, член делегации; Петровский Николай Ионович^{*1}, член делегации [...]^{*2}.

Председатель Совета Народных Комиссаров Союза ССР *И. Сталин*
Управляющий делами Совета Народных Комиссаров СССР *Я. Чадаев*

На документі помітка: «Послано т. т. [В. М.] Молотову, [Г. М.] Маленкову, [А. Я.] Вышинскому, [Л. П.] Берия, [Н. С.] Хрущеву, [П. К.] Пономаренко, [А. Н.] Поскребышеву.»

ДАРФ, ф. 5446, оп. 1, спр. 251, арк. 81а. Оригінал. Машинопис.

№ 165

**ЛИСТ НАУКОВИХ СПІВРОБІТНИКІВ ВІДДІЛІВ УСТАНОВ АН УРСР У
ЛЬВОВІ ДО ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ПРО
НЕОБХІДНІСТЬ УТВОРЕННЯ ЛЬВІВСЬКОЇ ФІЛІЇ АН УРСР**

[Не пізніше 7 травня 1945 р.]^{*3}
м. Львів

Шановний Олександр Олександрович!

Вам відомо, що у Львові існують сім відділів інститутів Академії наук, Природознавчий музей АН і філіал Бібліотеки Академії наук^{*4}. У всіх цих організаціях нараховується до 250 співробітників. В господарсько-фінансовому відношенні відділи інститутів керуються госпфінуправлінням АН, Музей і Бібліотека мають

^{*1} Так у документі. Потрібно: «Неонович».

^{*2} Далі знято список членів делегації від Білоруської РСР.

^{*3} Датовано за суміжними документами в архівній справі.

^{*4} Див. док. № 141, 150, 151.

свої фінансові органи. Що ж до адміністративного і наукового керівництва, то всі львівські установи Академії наук залежать цілковито від Києва. Умови праці львівських установ при недостатньому зв'язку з інститутами в Києві вимагають бодай для кореляції роботи всіх установ Академії наук у Львові єдиного адміністративного керівництва.

На цій позиції стояли і всі бригади, які приїздили з Вашим уповноваженням до м. Львова. Академік Птуха М. В. в останній свій приїзд цілком переконався в остаточній потребі єдиного централізованого керівництва всіма Львівськими установами АН.

А між тим, конкретно в цьому плані ще досі нічого не зроблено.

Можливо, що справа з організацією у Львові філіала Академії наук ще не на зріла, принаймні вона потребує певної підготовчої роботи. Що ж до призначення Уповноваженого Президії Академії наук та ученого секретаря, то тут, як нам здається, можна було б розв'язати це питання в той спосіб, щоб до надіслання Вами кандидатів на ці посади доручити тимчасово виконувати обов'язки ученого секретаря комусь із львівських робітників Академії наук. Таке міроприємство значно полегшало б роботу всіх львівських установ і усунуло б ряд недоліків щодо керівництва всіма відділами.

Ми просимо розглянути нашу заяву й тимчасово, до вирішення справи з організацією філіала у Львові⁷⁰, доручити начальнику Адмін[істративно]-госп[одарського] управління кандидату філологічних наук І. С. Романченко виконувати по сумісництву й обов'язки ученого секретаря львівських установ Академії наук.

Підписали: акад. *Возняк М. С.*, акад. *Колесса Ф. М.*,
акад. *Щурат В. Г.*, проф. *Крип'якевич І. П.*,
проф. *Свенціцький І. С.*, д[окто]р *Смішко М. Ю.*,
канд[идат] філологічних наук *Романченко І. С.*

НБУВ, ІА, ф. 244, оп. 1, спр. 23, арк. 22–22 зв. Копія. Машинопис.

№ 166

**ЛИСТ СЕКРЕТАРЯ ЛЬВІВСЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У
І. ГРУШЕЦЬКОГО ДО СЕКРЕТАРЯ ЦК КП(б)У
М. С. ХРУЩОВА ЩОДО АСИГНУВАНЬ НА ВІДБУДОВУ
ПРИМІЩЕННЯ ЛЬВІВСЬКОГО ВІДДІЛУ БІБЛІОТЕКИ АН УРСР**

*15 травня 1945 р.
м. Львів*

Академическая библиотека Львовских отделов Академии наук УССР находится в крайне неудовлетворительном состоянии. Ценнейшие произведения, рукописи хранятся, в большинстве случаев, в свалочном виде.

Упорный, восьмимесячный труд коллектива Библиотеки по упорядочению ее – желаемых результатов не дали.

Причиной всему этому то обстоятельство, что здания, в которых размещена Библиотека, серьезно пострадали от военных действий.

Особенно большие разрушения причинены главному зданию Библиотеки по Оссолинских № 2, в которой хранится более 2,0 млн. книг. В этом здании крыша и потолки разрушены на 40%, нет ни одного целого окна.

Обильные осадки дают сырость книгохранилищам, книги плесневеют, портятся.

В соответствии с дефектным актом и ремонтной сметой – Львовское административно-финансовое управление отделов Академии наук просило ассигновать на ремонт зданий Библиотеки на 1945 г. 680,0 тыс. рублей, однако Академия наук УССР отпустила только 150,0 тыс. рублей, из которых уже израсходовано 100,0 тыс. рублей на крайне необходимые, аварийные объекты ремонта.

Для восстановления работы Библиотеки абсолютно необходимы указанные ассигнования в сумме 680,0 тыс. рублей.

Львовский обком КП(б)У просит Ваших указаний НКФ УССР о доассигновании недостающих 530,0 тыс. рублей на восстановление здания Библиотеки Львовского отдела Академии наук.

Секретарь Львовского обкома КП(б)У *И. Грушецкий*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 1764, арк. 7–7 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 167

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ВІЦЕ-ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР
АКАД. М. О. ЛАВРЕНТЬЄВА ЗАСТУПНИКОВІ ГОЛОВИ РНК
УРСР М. П. БАЖАНУ ПРО ВИДІЛЕННЯ АСИГНУВАНЬ ДЛЯ
РОЗРОБКИ ПРОЕКТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ НА КАПІТАЛЬНЕ
БУДІВНИЦТВО В АН УРСР**

*17 травня 1945 р.
м. Київ*

Вследствии расширения научной деятельности институтов АН УССР и учитывая, что ряд ведущих институтов временно помещается в непригодных зданиях, Академией наук намечается в 1945 г. проектирование следующих зданий:

1. Отделения технических наук:

В Отделение технических наук входят: а) Институт строительной механики, б) Институт энергетики, в) Институт черной металлургии, г) Институт горной механики.

Ориентировочная строительная кубатура означенных институтов – 80 000 м³.

Ориентировочная сметная стоимость – 17,0 млн. руб.

В 1945 г. планируется стоимость проектных работ – 360,0 тыс. руб.
2. Республиканский естественно-исторический музей, с ориентировочной строительной кубатурой – 80 000 м³.
Ориентировочная сметная стоимость – 12,0 млн. руб.
В 1945 г. планируется стоимость проектных работ – 240,0 тыс. руб.
3. Республиканская Обсерватория, с ориентировочной строительной кубатурой – 35 000 м³.
В 1945 г. планируется стоимость проектных работ – 1,0 млн. руб.
4. Циклотронная лаборатория.
В 1945 г. планируется стоимость проектирования циклотрона и технологических процессов – 400,0 тыс. руб.
5. Центральная библиотека.
Ориентировочная строительная кубатура – 170 000 м³.
Ориентировочная сметная стоимость – 24,0 млн. руб.
В 1945 г. планируется стоимость проектных работ 350,0 тыс. руб.
6. Проектирование генерального плана городка Академии наук – 50,0 тыс. руб.
Итого: 2400,0 тыс. руб. – два миллиона четыреста тысяч рублей.
В целях своевременного обеспечения строительства АН проектами на 1946 год просим о выделении средств в сумме 2400,0 тыс. рублей на проведение в 1945 г. проектно-изыскательных работ.

Вице-президент АН УССР *М. А. Лаврентьев*
Управляющий делами АН УССР *И. И. Сильвестров*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 2738, арк. 144–144 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 168

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ДО РНК УРСР ЩОДО РОЗФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ХІМІЇ ТА СТВОРЕННЯ НА ЙОГО БАЗІ ІНСТИТУТУ ЗАГАЛЬНОЇ ТА НЕОРГАНІЧНОЇ ХІМІЇ ТА ІНСТИТУТУ ОРГАНІЧНОЇ ХІМІЇ АН УРСР *¹

18 травня 1945 р.
м. Київ

До липня 1941 року проблеми хімії та хімічної технології в Києві розроблялись в двох хімічних інститутах Академії наук УРСР, а саме: Інституті хімії та Інституті органічної хімії і технології. Під час евакуації в м. Уфі обидва інститути були тимчасово об'єднані в один Інститут хімії з залученням до роботи в ньому наявних наукових співробітників з цієї галузі, які раніше працювали в Інституті хімії та в Інституті органічної хімії.

*¹ Заголовок документа

У тематичному плані цього Інституту, в залежності від спеціалізації керівного наукового складу, стояли проблеми, що торкалися як питань органічної хімії, так і питань загальної та неорганічної хімії.

Зараз, після реевакуації Інституту хімії Академії наук УРСР та більшості його основних співробітників до м. Києва, а також після визначення чіткого профілю майбутньої роботи Інституту, – повстало питання про повернення науково-дослідчої роботи по хімії в Академії наук до тих організаційних форм, які існували до війни.

Проблеми органічної хімії по суті та по методам дослідження істотно відрізняються від проблематики з неорганічної хімії^{*1}. Наукова робота в галузях неорганічної і органічної хімії не може очолюватись єдиним науковим керівництвом. Крім того, самі завдання відбудови хімічної промисловості і хімічної науки на Україні вимагають організації більш спеціалізованих наукових закладів.

Вже й зараз Інститут хімії фактично складається з двох частин – сектора органічної хімії та сектора загальної хімії, поміж собою мало пов'язаних і розташованих в двох окремих будинках з розділеною експериментально-технічною базою.

На підставі всього зазначеного Відділ фізико-хімічних і математичних наук АН УРСР підніс клопотання перед Президією АН УРСР про поновлення на базі Інституту хімії АН УРСР двох окремих інститутів: Інституту органічної хімії та Інституту загальної і неорганічної хімії.

Напрямки роботи, структура та штати цих двох Інститутів намічені такі:

Інститут органічної хімії

Інститут працюватиме в галузі: а) тонкого органічного синтезу, зокрема синтезу та вивчення органічних барвників, б) вивчення механізму органічних реакцій, в) вивчення вітамінів, г) вивчення високополімерних сполук, д) хімії цукристих речовин та е) вивчення та переробки місцевих видів палива.

У відповідності з цими завданнями Інститут повинен мати такі лабораторії:

1) лабораторію органічного синтезу, 2) лабораторію механізму органічних реакцій, 3) лабораторію вітамінів, 4) лабораторію високополімерних сполук, 5) лабораторію хімії цукристих речовин, 6) лабораторію місцевих видів палива, 7) лабораторію спеціального призначення.

Загальний штат Інституту – 64 чол[овіки]; з них наукових співробітників – 36 чоловік.

Інститут загальної та неорганічної хімії

Інститут працюватиме в галузі: а) колоїдної хімії, б) аналітичної хімії, в) хімії комплексних сполук, г) хімії рідкісних елементів, д) теорії електродних процесів, е) неводних розчинів та розтоплених солей, ж) корозії, з) хімії силікатів.

У відповідності з цими завданнями Інститут повинен мати такі структурні одиниці:

1) відділ неорганічної хімії з лабораторіями: а) неводних розчинів та комплексних сполук, б) рідкісних елементів, в) очищування води; 2) відділ електрохімії з лабораторіями: а) електродних процесів, б) корозії; 3) відділ аналітичної хімії; 4) відділ колоїдної хімії; 5) відділ розтоплених солей з лабораторіями: а) фізико-хімічного аналізу розтоплених солей, б) електрохімії розтоплених солей; 6) відділ хімії силікатів; 7) спецвідділ.

*1 Підкреслено в документі.

Загальний штат Інституту – 86 чол[овік], з них наукових співробітників 57 чоловік.

Президія Академії наук УРСР, погодившись з висновками Відділу фізико-хімічних та математичних наук про створення на базі Інституту хімії двох нових хімічних інститутів у системі Академії наук, просить Раду Народних Комісарів УРСР прийняти відповідне рішення.

Проекти штатних розписів нових Інститутів та проекти кошторисів на 1945 рік до цього додаються^{*1}.

Президент Академії наук УРСР академік *О. О. Богомолець*
Т[имчасово] в. о. вченого секретаря
Президії АН УРСР *Г. В. Карпенко*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 2738, арк. 77–78. Оригінал. Машинопис.

№ 169

ЛИСТ АКАД. АН УРСР В. О. ПЛОТНИКОВА ПРЕЗИДЕНТОВІ АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЮ З ПРОХАННЯМ ПРО СПРИЯННЯ ЙОМУ В ПОВЕРНЕННІ ДО УКРАЇНИ

*19 травня 1945 р.
м. Прага*

Уважаемый товарищ!

Прошло уже полтора года с тех пор, как фашисты насильственно увезли меня из Киева; и только 8 мая Красная Армия освободила нас от немецкого плена. Но до сих пор я еще не имею никаких известий с родины. При внезапном насильственном отъезде из Киева было брошено без призора все мое имущество, книги, отгиски работ, рукописи^{*2}; не удалось даже сказать слова соседям по квартире. Быть может, все сгорело, а может быть – разграблено. Мою дочь фашисты отправили вместе со мной на работу в Германию. Как Ostarbeiter^{*3} работал я по физической химии в Научно-исследовательском институте энзимной химии. Здесь я всем чужой. Мне 73 года, и я полуслепой; поездка в условиях массового переселения представляет для меня большую опасность. Средств к существованию нет. Обращаюсь к Вам с покорнейшей просьбой оказать мне помощь в моем катастрофическом положении.

С товарищеским приветом *Владимир Плотников*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 2738, арк. 153. Засвідчена копія. Машинопис.

*1 Згадані документи не публікуються.

*2 Підкреслено в документі.

*3 Остарбайтер – східний робітник (нім.).

**ІЗ ЗВІТНОЇ ДОПОВІДІ УПОВНОВАЖЕНОГО РНК УРСР В
УГОРЩИНІ ПРО РОБОТУ ЩОДО ПОВЕРНЕННЯ НАУКОВОГО
МАЙНА У ЖОВТНІ 1944 – ЧЕРВНІ 1945 рр.**

[Червень 1945 р.]*¹

м. Бухарест

Если вообще возвращение советского имущества шло с большими трудностями и зачастую с нежеланием или прямым саботажем со стороны румын, то наиболее сложным оказалось возвращение научных, культурных и исторических ценностей, принадлежащих советскому народу.

Крупнейшим научным центром, где имелось советское имущество, был г. Бухарест. Здесь принят – Университет, Политехнический институт, Агрономический институт, Академия наук, Оперная и коммерческая академия, средние и низшие школы.

Наиболее ценное научно-лабораторное имущество и богатейшая библиотека, содержащая старинные рукописи, грамоты и издания, отправлено в Академию наук УССР.

Наряду с этим в порядке сверхплановой работы, выполняя поручение зам[естителя] Пред[седателя] СНК УССР г. Старченко В. Ф., собственными силами собрано из 25 различных мест Румынии посадочный материал (в географическом разрезе) различных древесных, кустарниковых и плодовых деревьев, а также семена и живые экспонаты лекарственных, оранжерейных и декоративных растений. Весь этот материал двумя транспортными самолетами направлен в г. Киев для посадки в Ботаническом саду Академии наук УССР, где и будет презентовать флору Юго-Восточной Европы.

Согласовано: Уполномоченный СНК УССР в Румынии *Н. Вотчинцев*

На документі помітка: «Приложение к отчетному докладу: перечень имущества Академии наук УССР, отправленного по адресу г. Киев.

1. Разное имущество – 150 ящиков.»

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 796, арк. 155. Засвідчена копія. Машинопис.

*¹ Дату встановлено за діловодним заголовком документа.

№ 171

**ЛИСТ ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ РНК УРСР М. П. БАЖАНА ДО
ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ПРО ВИЛУЧЕННЯ З
БІБЛІОТЕКИ АН УРСР У М. ЛЬВІВ ТА ПЕРЕДАЧІ В ДАР ПОЛЬЩІ
РУКОПИСІВ І СТАРОДРУКІВ ПОЛЬСЬКОЮ МОВОЮ З ІСТОРІЇ
ПОЛЬЩІ ТА ТВОРІВ ПОЛЬСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ**

*4 липня 1945 р.
м. Київ*

Ознайомившись з листуванням Академії наук УРСР, що надійшло до Раднарком УРСР від 16 червня 1945 року за № 150, прошу Вас дати вказівку директорів Бібліотеки АН УРСР в м. Львові – академіку Щурату В. Г. вилучити з Бібліотеки, для передачі в дар польському народові, рукописи і стародруки польською мовою, за винятком тих з них, що зв'язані з проблемами вивчення історії Західної України та історії всієї України.

Потрібно також передати Польщі твори польських письменників-класиків – 75% кожної назви всіх видань, що знаходяться на складах Бібліотеки та друкарні Академії наук УРСР в м. Львові. Треба скласти відповідні акти і заактовані для передачі книги дбайливо запакувати, підготувавши їх для перевезення.

Заступник Голови Ради Народних Комісарів УРСР *М. Бажан*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 2738, арк. 177. Копія. Машинопис.

№ 172

**ЛИСТ ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ДО
ЦК КП(б)У ТА РНК УРСР ПРО ПОНОВЛЕННЯ ВИДАННЯ
АКАДЕМІСЬО ТВОРІВ І. Я. ФРАНКА**

*9 липня 1945 р.
м. Київ*

Перед Великою Вітчизняною війною Академія наук УРСР і Державне літературне видавництво розпочали видання творів Івана Франка у 25 томах. Два томи вийшли з друку (I та XVII). Близько двадцяти томів були, більшою чи меншою мірою підготовлені до друку. Весь цей матеріал зберігся в Інституті української літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР.

Президія Академії наук УРСР просить поновити видання творів Івана Франка у 25 томах^{*1}. Підготовку видання до друку протягом 1945–1946 років бере на себе

^{*1}Пропозицію затверджено постановою РНК УРСР і ЦК КП(б)У від 4 вересня 1945 р.

Академія наук УРСР. Друкування видання слід покласти на Українське державне видавництво.

З десяти членів редакційної колегії видання залишилось тепер тільки шість: акад. О. С. Корнійчук, дійсні члени АН УРСР – О. І. Білецький, М. С. Возняк, П. Г. Тичина, а також т. т. Ю. С. Кобилецький і Д. Д. Копиця. На думку Президії АН УРСР, до редакційної колегії слід ввести дійсного члена АН УРСР М. Т. Рильського і зав[ідувача] відділу Інституту української літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР т. С. П. Кирилюка.

Видання творів Івана Франка у 25 томах було б гідним відзначенням 30-ліття від дня смерті письменника (28 травня 1946 р.).

Президент Академії наук УРСР академік *О. О. Богомолець*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 217, арк. 53. Копія. Машинопис.

№ 173

ЛИСТ ДИРЕКТОРА ІНСТИТУТУ АРХЕОЛОГІЇ ЧЛ.-КОР. АН УРСР Л. М. СЛАВІНА ДО ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ПРО ДОСЯГНЕННЯ ІНСТИТУТУ В СПРАВІ ОХОРОНИ ПАМ'ЯТНИКІВ СТАРОВИНИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

*11 липня 1945 р.
м. Київ*

Глубокоуважаемый Александр Александрович!

Институт археологии начал после своего восстановления в 1944 г. более активную работу в области охраны памятников старины на территории УССР.

Так как Вы всегда интересовались этими делами, я решил познакомить Вас с некоторыми нашими достижениями в этой области:

1. Выпущено печатное обращение к киевлянам об охране археологических находок (мы намерены второй плакат выпустить для УССР в целом)^{*1}.

2. Киевский горсовет вынес 3 июля решение об объявлении на территории города 6 заповедников I разряда и 9 заповедников III разряда (мы думаем его напечатать типографски, с планом города).

3. Второй месяц ведутся работы по восстановлению Ольвийского заповедника (при содействии Николаевских и Очаковских организаций).

4. Близится благоприятное разрешение поднятого нами ходатайства об объявлении заповедника в Белгороде-Днестровском (античная Тира – славянский Белгород – средневековый Аккерман).

5. Начаты археологические раскопки в Переяславе-Хмельницком, в котором намечена новая планировка и застройка города.

^{*1} Див. док. № 179.

6. Ведутся археологические обследования в зоне подтопления Днепровской гидростанции им. Ленина (после поднятия воды в будущем году, в связи с пуском восстанавливаемой станции, памятники в зоне подтопления вторично окажутся под водой).

Всем экспедициям этого года внесено в обязанность ознакомиться на местах с состоянием дела охраны памятников и ставить эти вопросы перед местными партийными и советскими организациями.

Кроме того, я состою членом комиссии Академии наук СССР, выделенной происходившим в Москве в последних числах февраля I Всесоюзным археологическим совещанием (по вопросу об организации единого Всесоюзного и единых республиканских солидных организаций по охране памятников).

Директор Института археологии
член-корреспондент АН УССР *Л. М. Славин*

Архів Інституту археології НАН України, оп. 1, спр. 20, арк. 16–16 зв. Копія. Машинопис.

№ 174*¹

**НАКАЗ ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ
ПРО ВІДРЯДЖЕННЯ СПІВРОБІТНИКІВ АКАДЕМІЇ НА
ПОСТІЙНУ РОБОТУ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ КЕРІВНИКІВ У
ЛЬВІВСЬКІ ВІДДІЛИ ІНСТИТУТІВ АН УРСР**

*13 липня 1945 р.
м. Київ*

§ 1

На виконання рішення Президії АН УРСР від 18 травня 1945 р. відрядити з 20 липня 1945 р. до м. Львова на постійну роботу таких співробітників:

По Інституту геологічних наук:

1. Зав[ідувача] відділу нафти та газів, проф. В. Б. Порфирьєва⁷¹.
2. Ст[аршого] наукового співробітника М. Ф. Балуховського.
3. Мол[одшого] наукового співробітника М. О. Косяченка.
4. Зав[ідувача] лабораторією нафти та газів І. В. Грінберга.
5. Зав[ідувача] відділу геохімії, чл.-кор. АН УРСР Є. С. Бурксера (з залишенням за ним керівництва геохімічними роботами Інституту в м. Києві).
6. Ст[аршого] наукового співробітника О. Н. Нічкевич.
7. Ст[аршого] наукового співробітника проф. І. К. Половка.
8. В.о. ст[аршого] наукового співробітника В. В. Бурксер.
9. Кресляра О. Д. Кашкарьову.

*¹ Див. док. № 165.

10. Ст[аршого] наукового співробітника В. Г. Ткачук.
11. Ст[аршого] наукового співробітника Л. Г. Ткачука.
12. Ст[аршого] наукового співробітника С. І. Суботіна.
13. Ст[аршого] наукового співробітника В. Д. Лазаренка.
14. Ст[аршого] наукового співробітника Ц. Н. Пітковську.
15. Дійсного члена АН УРСР В. О. Сельського (з залишенням за ним керівництва геофізичними роботами Інституту в м. Києві).

По Інституту ботаніки та Ботанічному саду АН УРСР:

1. Члена-коресп[ондента] АН УРСР М. Г. Попова.
2. Доктора біологічних наук А. С. Лазаренка.
3. Ст[аршого] наукового співробітника В. Г. Хржанівського.
4. Ст[аршого] наукового співробітника В. П. Попова.
5. Ст[аршого] наукового співробітника Р. А. Бейліс.
6. Ст[аршого] наукового співробітника М. І. Косця.
7. В.о. ст[аршого] наукового співробітника Т. Є. Козинець.

По Інституту економіки:

1. Ст[аршого] наукового співробітника Д. В. Гака.

По Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії:

1. Заступника директора по науковій частині Л. П. Каленіченка.

По Інституту енергетики:

1. Доктора технічних наук В. М. Кияницю.
2. Ст[аршого] наукового співробітника С. Ю. Келлера.
3. Ст[аршого] наукового співробітника В. К. Красуського.
4. Ст[аршого] наукового співробітника В. П. Джуваго.
5. Ст[аршого] наукового співробітника С. І. Петренка.
6. Ст[аршого] наукового співробітника [Д. І.] Очеретенка.
7. Інженера Б. П. Доценка.

§ 2

Призначити професора В. Б. Порфирьєва з 20 липня 1945 р. зав[ідуючим] Львівським відділом Інституту геологічних наук АН УРСР.

§ 3

Призначити доктора технічних наук В. М. Кияницю з 26 липня 1945 р. зав[ідуючим] Львівським відділом Інституту енергетики АН УРСР.

§ 4

Призначити члена-кореспондента АН УРСР М. Г. Попова з 20 липня 1945 р. зав[ідуючим] Львівським відділом географії вищих рослин Інституту ботаніки АН УРСР.

§ 5

Призначити доктора біологічних наук А. С. Лазаренка з 20 липня 1945 р. зав[ідуючим] Львівським відділом географії спорових рослин Інституту ботаніки АН УРСР.

§ 6

Призначити вченим секретарем при уповноваженому представникові Президії АН УРСР у Львові ст[аршого] наукового співробітника В. Г. Хржанівського.

§ 7

Призначити І. А. Кодимського з 16 червня 1945 р. на посаду заступника начальника господарсько-фінансового управління установ АН УРСР у м. Львові.

Підстава: подання Керування справами до відділу кадрів АН УРСР.

§ 8

Відрядити заступника начальника господарсько-фінансового управління установ АН УРСР у м. Львові тов. І. А. Кодимського до м. Одеси терміном з 13 липня по 23 липня 1945 р.

Підстава: Заява І. А. Кодимського та подання керуючого справами АН УРСР І. І. Сільвестрова.

§ 9

На заступника начальника господарсько-фінансового управління установ АН УРСР у м. Львові І. А. Кодимського з 25 липня 1945 р. покласти виконання обов'язків начальника цього управління.

Тов. І. С. Романченку повернутись до виконання своїх обов'язків як старшого наукового співробітника Львівського відділу Інституту української літератури ім. Т. Г. Шевченка.

Підстава: Подання керування справами та відділу кадрів АН УРСР.

Президент Академії наук УРСР академік *О. О. Богомолець*
Зав[ідувач] Секретаріату Президії АН УРСР *Козакевич*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 219, арк. 205–206. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 175*¹

**КЛОПОТАННЯ ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ
ПЕРЕД РНК УРСР ПРО ВІДНОВЛЕННЯ ПОЛІГРАФІЧНОЇ БАЗИ
АКАДЕМІЇ**

[Не раніше 17 липня 1945 р.]^{*2}
м. Київ

В связи с потерей типографского оборудования, явившейся следствием временной оккупации г. Киева немецкими захватчиками, Академия наук УССР столкнулась с большими трудностями при восстановлении собственной типографии в г. Киеве.

Между тем, издание трудов Академии наук находится в крайне тяжелом состоянии. Обслуживающая Издательство АН УССР типография (б[ывшая] школа

*¹ Див. док. № 116.

*² Дату встановлено за суміжними документами в архівній справі.

ФЗУ) Управления по делам полиграфии и издательств при СНК УССР может удовлетворить потребности нашего Издательства лишь в весьма незначительной мере. Кроме того, эта типография не имеет оборудования и кадров для печатания разнообразных видов научной и научно-технической литературы. Работы по физике, математике, механике, химии, техническим наукам, языковедению и др[угие], требующие специальных шрифтов и соответствующей квалификации работников, совершенно не печатаются. Не печатаются также и книги, требующие сколько-нибудь значительного количества цинкографской работы.

В результате целый ряд весьма ценных трудов Академии наук УССР, имеющих большое культурное и народно-хозяйственное значение, не публикуется и не может стать достоянием широких кругов научных работников, инженеров и техников.

Учитывая исключительную важность для усиленной работы Академии наук УССР быстрого восстановления собственной полиграфической базы в г. Киеве, Президиум АН УССР обращается к Вам с ходатайством вынести в соответствии с постановлением СНК УССР от 17 июля [19]44 [р.] за № 810 специальное решение СНК УССР о реализации этого постановления и выделении для этой цели необходимых средств, оборудования и материалов.

Приложение: Проект постановления СНК УССР и материалы к нему^{*1}.

Президент Академии наук УССР акад. *А. А. Богомолец*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 219, арк. 135–136. Копія. Машинопис.

№ 176

**ЛИСТ ВИЦЕ-ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. Є. О. ПАТОНА ДО
ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ РНК УРСР М. П. БАЖАНА ПРО ВІДРЯДЖЕННЯ
БРИГАД НАУКОВЦІВ АН УРСР ДО НІМЕЧЧИНИ З МЕТОЮ
ПОВЕРНЕННЯ ВИВЕЗЕНОГО НАЦИСТАМИ ОБЛАДНАННЯ ТА
ЕКСПОНАТІВ УСТАНОВ АКАДЕМІЇ**

*18 липня 1945 р.
м. Київ*

Многоуважаемый Николай Платонович!

Соответственно с Вашим требованием, переданным через Вице-президента АН УССР тов. Лаврентьева М. А., при сем прилагаем сведения об имуществе Академии наук УССР, обнаруженном на территории Германии, оккупированной войсками Красной Армии.

^{*1} Згаданий документ в архівній справі відсутній.

Для подбора и обеспечения перевозки всего обнаруженного имущества, Президиум АН УССР намерен командировать две бригады, комплектуя одну из них научными работниками институтов Ботаники, Геологии и Зоологии, а вторую – научными работниками Отделения общественных наук и Библиотеки АН УССР.

В задачи первой бригады, которая будет состоять из т. т. Лебедева С. И. (Ботсад), Косец М. И. (Институт ботаники), Зражевский А. И. (Институт зоологии), входит обеспечить подбор и перевозку имущества, обозначенного в пунктах 1, 2, 4, 5, 6 и 9 приложенной справки, а также произвести приемку и отгрузку экспонатов и оборудования Института почвоведения, обнаруженного в г. Кенигсберге и переданного АН УССР по решению ГОКО за № 8003-с.

В задачи второй бригады, состав которой намечен из т. т. Дядиченко В. А. (Институт истории), Суслопаров М. З. (Библиотека АН), Слободянок М. Б. (Ин[ститу]т искусствоведения, фольклора и этнографии), входит обеспечить подбор и перевозку имущества, обозначенного в пунктах 3, 7 и 8 приложенной справки.

Президиум АН УССР просит Вас разрешить поездку вышеуказанных лиц.

Приложение: Сведения об имуществе Академии наук, обнаруженном на территории Германии *¹.

Вице-президент АН УССР
действ[ительный] член АН УССР *Е. О. Патон*
Ученый секретарь Президиума АН УССР *Г. В. Карпенко*

На документі помітка: «Має бути інший список. *М. Бажан*».

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 2739, арк. 8–8 зв. Оригінал. Машинопис.

*¹ Див. док. № 177.

ВІДОМОСТІ ПРО МАЙНО АН УРСР, ВИЯВЛЕНЕ НА ТЕРИТОРІЇ НІМЕЧЧИНИ

[18 липня 1945 р.]^{*1}
м. Київ

№ пп	Кому належить имущество	Перечень имущества	Где обнаружено имущество	Кем прислано извещение и его адрес	Дата сообщения
1	2	3	4	5	6
1.	Институт ботаники АН УССР	Экспонаты, семена, гербарий, оборудование	Деревня Нейдорф на Познани (в 5 км от гор. Пыздры)	Майор Пушкаревич п/п № 08713-Е	24.01. [19]45 г.
2.	-<<	Экспонаты, семена, гербарий	г. Мислославов (в 10 км от Нейдорфа)	-<<-<<	-<<
3.	Отделение общественных наук АН УССР	Рукописные материалы, негативы, фото, этнографический архив	г. Ратибор	Майор Лунин, п/п № 44034	27.04. [19]45 г.
4.	Институт ботаники	Гербарий украинской флоры	г. Бенген (возле Познани, здание гостиницы в д. Брендорф)	М[айор] Данилевская, п/п № 93033	29.04. [19]45 г.
5.	Институт геологии	Биогеологические и детальные геологические карты УССР	В 35 км от г. Познани	Генерал-лейтенант Телегин, чл[ен] Воен[ного] Со вета Белор[усского] фронт[a]	10.05. [19]45 г.

*1 Датовано за док. № 176.

6.	Ин[ститу]т зооло- гии и Ин[ститу]т ботаники	Коллекция Института зооло- гии, атласы по ботанике, фотоаппаратура, библиотека	г. Хальсберг (старин[ный] замок)	Майор Строков, П Бе- лор[усский] фронт	12.03. [19]45 г.
7.	Книги Академии наук УССР – около 100 штук экземпляров	Библиотека АН	Поселок Грабов (около Штейнберга, в помещичьем доме)	Учен[ый] секретарь Президиума Г. В. Карпенко	
8.	Книги	Библиотека АН	г. Краков	Действ[ительный] член АН УССР [А. И.] Киприанов	
9.	Книги из библио- теки Института геологии	Институт геологии АН УССР	г. Олау	Ученый секр[етарь] Ин[ститу]та геологии т. [И. К.] Половко с проезжим офицером	23.06. [19]45 г.

Ученый секретарь Президиума АН УССР Г. В. Карпенко

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 2739, арк. 9. Оригінал. Машинопис.

**ЛИСТ ВІЦЕ-ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. М. О. ЛАВРЕНТЬЄВА ДО
ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ РНК УРСР М. П. БАЖАНА ПРО ВІДРЯДЖЕННЯ
ПРОФ. В. Б. ПОРФИР'ЄВА ДО РУМУНІЇ З МЕТОЮ ЗБОРУ МАТЕРІАЛІВ
СТОСОВНО НАФТОВИХ РОЗВІДОК ДЛЯ РОЗРОБКИ ПЛАНУ
ГЕОЛОГОРОЗВІДУВАЛЬНИХ РОБІТ НА НАФТОРОДОВИЩАХ
МОЛДАВСЬКОЇ РСР**

*3 серпня 1945 р.
м. Київ*

Академія наук УРСР просить Вас дати дозвіл на відрядження до Румунії в м. Бухарест і до нафтопромислових районів терміном на півтора місяці завідувачому відділом нафти та газу Інституту геології АН УРСР – доктору геологічних наук, професору В. Б. Порфир'єву.

Відрядження це конче потрібне для збирання матеріалів по нафтових розвідках румунських фірм на території Молдавської РСР для раціонального планування геологорозвдувальних та бурових робіт на нафтових родовищах Молдавської РСР.

Віце-президент АН УРСР *М. О. Лаврентьєв*
В. о. Вченого секретаря
Президії АН УРСР *Г. В. Карпенко*

На документі резолюція: «Тов. Хоменкові. Скласти проект листа до тов. [В. М.] Молотова. 9 VIII. [1945] М. [П.] Бажан.».

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 2736, арк. 157. Оригінал. Машинопис.

№ 179*¹

**ЗВЕРНЕННЯ КОЛЕКТИВУ ІНСТИТУТУ АРХЕОЛОГІЇ АН УРСР ДО
ГРОМАДЯН м. КИЇВ ПРО СПРІЯННЯ В РОБОТІ ІНСТИТУТУ З
ВІЯВЛЕННЯ Й ОХОРОНИ АРХЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТОК**

*20 серпня 1945 р.
м. Київ*

До всіх планувально-будівельних організацій та окремих робітників будівельників, землекопів і громадян м. Києва.

Дорогі товариші!

*¹ Див. док. № 173.

В столиці Радянської України – Києві розпочались грандіозні роботи по відбудуванню міста, зруйнованого німецькими загарбниками.

У більшості випадків відбудова Києва пов'язується з землеробними роботами, під час яких часто-густо виявляються як окремі стародавні речі, так і цілі групи стародавніх культурних залишків: старовинні фундаменти, поховання, черепки посудів, кістяні і металові речі, монети минулих часів і т. ін.

На жаль, не завжди звертають належну увагу на ці знахідки і вони гинуть для науки.

А, проте, вони мають величезну наукову цінність і значення: ті знахідки з'являються важливим першоджерелом для вивчення багатой, дуже змістовної, героїчної історії й культури нашого рідного м. Києва – столиці квітучої Радянської України, одного з найдавніших міст у світі, «Матери городов руських».

У зв'язку з цим Інститут археології Академії наук УРСР організував експедицію археологічного догляду у місті Києві, що має своїм завданням слідкувати за всіма будівельними роботами з метою охорони, збирання та вивчення всіх історичних знахідок, а також шляхом лекцій, бесід знайомити будівників і громадян міста з героїчною багатовіковою історією Києва.

Інститут археології звертається з проханням всіляко сприяти тому, щоб жодна історична знахідка, яка б вона на перший погляд була незначна, не загинула для науки.

Інститут археології просить зберегти всі знахідки і передавати їх представникам Київської експедиції археологічного догляду, які відвідують будівельні ділянки, або сповіщати на адресу: бульвар Шевченка, 14, (3 поверх), Інститут археології Академії наук УРСР.

Всі ті знахідки дадуть вченим змогу відкрити нові сторінки історії м. Києва.

Жодна історична знахідка не повинна загинути для науки. Зберімо всі виявлені під час будівельних робіт історичні пам'ятки.

Інститут археології Академії наук УРСР.

Архів Інституту археології НАН України, оп. 1, спр. 22, арк. 1. Копія. Машинопис.

№ 180

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА АКАД. АН УРСР Г. В. КУРДЮМОВА
ДО РНК УРСР ПРО УТВОРЕННЯ В СТРУКТУРІ АКАДЕМІЇ
ЛАБОРАТОРІЇ МЕТАЛОФІЗИКИ**

*22 серпня 1945 р.
м. Київ*

Крупные успехи учения о металлах и сплавах в последние два десятилетия обязаны, главным образом, развитию физических методов исследования, в особенности рентгеновских, и созданию физических представлений о свойствах металлов и сплавов, и процессах, происходящих при различного рода их обработке.

В настоящее время стало возможным решать вопросы улучшения свойств металлов, изыскания новых сплавов и новых способов обработки на основе глубокого знания физических явлений в металлах и сплавах, в то время как еще недавно усовершенствование свойств металлов шло главным образом эмпирическими путями.

В связи с быстро возрастающей ролью физики в науке о металлах необходимо широко развивать научно-исследовательские работы в области физики металлов и готовить кадры физиков-металловедов. Принимая во внимание изложенное выше и отсутствие на Украине научно-исследовательского центра по физике металлов, целесообразно создать в системе Академии наук УССР специальную Лабораторию металлофизики⁷², учитывая наличие в составе Академии наук УССР крупных специалистов в этой области.

На ближайшее время намечено организовать три отдела Лаборатории металлофизики Академии наук УССР (отдел фазовых превращений, отдел кристаллизации и отдел диффузии), отвечающие главным направлениям современного металловедения:

- 1) превращения в твердом состоянии и термическая обработка сплавов;
- 2) структура жидких металлов и сплавов и процессы кристаллизации;
- 3) процессы диффузии в металлах.

Действительный член Академии наук УССР *Г. В. Курдюмов*

На документі резолюція: «Тов. Корнієнкові. Підготуйте проект постанови. М. [П.] Бажан» та помітка: «Вирішено постановою № 1809^{*1}. Підпис^{*2}».

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 2739, арк. 61–62. Оригінал. Машинопис.

№ 181

ЛИСТ АКАД. АН УРСР В. Г. ШАПОШНИКОВА ДО ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ З ПРОХАННЯМ ПРО СПРИЯННЯ ЙОМУ В ПОВЕРНЕННІ ДО УКРАЇНИ

*3 вересня 1945 р.
м. Прага*

Дважды я направлял Вам в адрес Академии свое заявление – в первый раз – 4 июля с. г. через здешнее Советское полпредство и второй раз – 6 августа с. г. по почте заказным пакетом.

Настоящим позволяю себе обратиться к Вам лично со своей просьбой – не отказать мне с моей женой в Вашем авторитетном и в высшей степени ценном со-

^{*1} Постанова РНК УРСР від 15 листопада 1945 р.

^{*2} Підпис нерозбірливий.

действии нашему возвращению в Киев и возобновлению моей научной работы в возглавляемой Вами Академии.

Вы всегда оказывали моим обращениям к Вам так много внимания и так благосклонно относились к моим просьбам и нуждам, что у меня, естественно, сложилась твердая надежда, что и на этот раз мне посчастливится встретить в Вашем лице не только глубокоуважаемого Президента и справедливого начальника, но и отзывчивого советника и доброго руководителя.

В дополнение к тому, что изложено в моем заявлении, сообщаю некоторые подробности.

Нам пришлось при эвакуации Академии остаться в Киеве из-за болезненного состояния моей жены, потому что мы чрезвычайно боялись путешествия на восток и сомневались, что перенесем такую поездку и проживание в холодном климате. Опасения относились главным образом к моей жене, которая страдает хронической болезнью почек и суставным ревматизмом; мой главный дефект – гипертонит. Ненадежное состояние наших организмов хорошо известно доктору В. А. Софьину, который являлся нашим постоянным врачом в течение почти 20 лет.

Но жестокие условия жизни, сложившиеся в Киеве на протяжении осени и зимы 1941–1942 гг., превзошли все наши опасения; мы так бедствовали и были угнетены, как никогда, терпели такой голод и холод, что были вынуждены искать выхода из такого положения, чтобы не подвергнуться вновь осенью и зимой тяжким переживаниям. Не буду вдаваться в описание ужасных бытовых и моральных условий, в которых нам пришлось существовать. Приглашение нашего сына переехать к нему открывало для нас возможность^{*1}, которой мы не могли не воспользоваться. Действительно, благодаря сыну, мы просуществовали последующие тяжелые годы без явного вреда для нашего здоровья.

Однако, наше пребывание в Праге затягивается; оно протекает как совершенно приватное проживание в качестве иждивенцев. Отрыв от родной жизни и науки, советского народного хозяйства, социалистической промышленности и всех прочих условий существования и деятельности в Советском Союзе угнетает, и неудержимо хочется возобновить свою любимую научно-техническую деятельность в рамках Академии в привычной обстановке.

При этом я отнюдь не претендую ни на какие руководящие роли, тем более на административные функции; единственно чего мне хотелось бы, это получить возможность быть полезным Академии и государству и сосредоточиться усердно на работе по мере своих сил и знаний. Ввиду предстоящего переключения текстильной промышленности на мирное производство изделий широкого потребления меня теперь особенно привлекает литературная работа по своей специальности, т. е., с одной стороны, завершение ранее начатых работ и, с другой, и преимущественно, выпуск новых сочинений. Свой план работ этого рода я препровождаю в письме на имя академика А. В. Палладина, которое посылаю одновременно с этим.

Что касается Института химической технологии, в котором я работал, то оказавшиеся в Киеве остатки этого Института не были окончательно ликвидированы

^{*1} Тут і далі – підкреслено в документі.

до марта 1942 г., несколько человек получали даже денежные пособия (кажется, из средств городского управления); но никаких занятий не велось; помещения были фактически необитаемы вследствие холода и отсутствия электричества. С марта 1942 г. немцы взяли остатки Института химической технологии в свое ведение так же, как и Института химии; распоряжаться всем этим стал немецкий шеф. Однако, как научно-исследовательское учреждение, Институт химической технологии бездействовал. Было выдвинуто положение самокупаемости; вследствие этого прежние профессора и научные сотрудники перешли на изготовление предметов широкого потребления, среди которых главное место занимали пищевая сода (бикарбонат), канцелярский клей, зубной порошок, мыльный порошок для бритья, спички; выручаемые от продажи этих продуктов суммы покрывали расходы по Институту. Но и эти работы велись слабо и плохо; помещения были разорены, не было ни отопления, ни освещения, ни нагрева, ни воды, ни энергии.

Единичные пробы возобновлять научную химическую работу на прежние темы терпели очень быстро крушение; о постановке новых тем не могло быть и речи. Питание и снабжение персонала носило случайный характер и граничило с голоданием.

В таком положении остатки Института химической технологии находились при моем отъезде из Киева в ноябре 1942 г. В дальнейшей судьбе этого Института я не принимал никакого участия.

Советские граждане отправляются отсюда в СССР эшелонами с сборного пункта. Но мы не можем решиться на такой способ переезда по соображениям возраста и состояния здоровья. Приемлемым для нас является только путешествие в индивидуальном порядке, но разрешение этого вопроса от нас не зависит.

Наконец, вопрос о квартире в Киеве, об ее обстановке, вообще, о бытовых условиях жизни и проч[ее] остаются для нас открытыми, и в этом отношении я не вижу иного выхода, как разрешение этих вопросов при помощи Академии. Ведь с 1933 г. я работал только в Академии.

Вот те сведения, которые я считал необходимым представить дополнительно на Ваше благоусмотрение. Заканчиваю свое письмо повторением своей убедительной просьбы о Вашем благосклонном содействии и доброжелательной помощи, без которых наше положение оказалось бы безвыходным. Прошу Вас также извинить мне великодушно причиняемое моими обращениями беспокойство и выражаю Вам заранее нашу глубочайшую, горячую, искреннюю благодарность.

Примите, глубокоуважаемый Александр Александрович, уверение в моем искреннем и глубоком уважении.

Всегда готовый к услугам *В. Г. Шапошников*

Мой адрес: ĆSR. Praha XIX – Bubeneĉ. Vuĉkova ul. 29.

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 1939, арк. 203–204 зв. Автограф.

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД.
О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ДО РНК УРСР ПРО НЕОБХІДНІСТЬ УТВОРЕННЯ В
СИСТЕМІ АКАДЕМІЇ ВІДДІЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ НАУК^{*1}**

*4 вересня 1945 р.
м. Київ*

Академія наук УРСР на протязі багатьох років вела дослідження різних наукових проблем сільського господарства. Ця наша робота була розкидана в різних інститутах всіх чотирьох відділів Академії і не мала систематичного характеру.

В складі Академії є багато видатних вчених с[ільсько]г[осподарської] науки: А. О. Сапегін, М. М. Гришко, О. І. Душечкін, О. Н. Соколовський, В. П. Поспелов, В. Я. Юрьєв, членом нашої Академії є Т. Д. Лисенко. В складі Академії є члени-кореспонденти і доктори – фахівці в галузі с[ільсько]г[осподарських] наук.

Повстал вимога утворити Відділ с[ільсько]г[осподарських] наук Академії⁷³, що став би центром с[ільсько]г[осподарської] науки на Україні в часи відновлення й подальшого розвитку сільського господарства. Первісну базу для цього Академія вже має.

Президія Академії наук УРСР двічі розглядала питання про утворення С[ільсько]г[осподарського] відділу і в останньому засіданні 24 серпня [19]45 р. ухвалила звернутися до Ради Народних Комісарів з проханням дозволити організувати зазначений Відділ.

До цього прикладаємо^{*2}:

- 1) Ухвалу Президії АН УРСР 24 серпня [19]45 р.
- 2) Проект постанови РНК УРСР про дозвіл АН УРСР організувати Відділ с[ільсько]г[осподарських] наук.
- 3) Проекти структури й штату 4 нових установ Відділу с[ільсько]г[осподарських] наук Академії наук УРСР.

Президент Академії наук УРСР академік *О. О. Богомолець*

На документі резолюція: «Тов. Корнієнкові. Підготуйте проект постанови РНК і ЦК. Погодьте його з т. т. [Д. З.] Мануїльським і [В. Ф.] Старченком. М. [П.] Бажан.».

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 2739, арк. 86. Оригінал. Машинопис.

^{*1} Заголовок документа

^{*2} Зазначені документи не публікуються.

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД.
О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ГОЛОВІ РНК УРСР М. С. ХРУЩОВУ ПРО
СПРИЯННЯ В ОДЕРЖАННІ ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ ІНСТИТУТІВ ВІДДІЛУ
ТЕХНІЧНИХ НАУК ЗА РАХУНОК РЕПАРАЦІЙ ТА ІМПОРТУ**

14 вересня 1945 р.

м. Київ

Великая Отечественная война особенно ясно показала громадное значение физических и химических наук для обороны. Не меньшее значение эти науки имеют для промышленности и народного хозяйства вообще и в период мирного строительства.

Институт физики, Институт физико-технический, Институт физической химии и институты Общей химии и Химии органической Академии наук УССР должны в развитии химических и физических наук в УССР играть руководящую роль, так как в этих институтах сосредоточены наилучшие научные силы УССР в области наук физических и химических.

Однако, оборудование названных институтов находится в таком состоянии, что лишает возможности институты вести работу на уровне современной науки. Имевшееся оборудование отчасти устарело, отчасти в значительной мере пострадало во время эвакуации, частью уничтожено немцами в период оккупации.

Для того, чтобы работы в области физических и химических наук в Академии наук УССР могли быть развернуты с достаточной полнотой и на достаточно высоком уровне современной науки, институтам Академии наук нужно срочно помочь необходимым оборудованием. Это оборудование могло бы быть получено как за счет репарационного научного оборудования, поступающего из Германии, так и путем импорта.

Президиум Академии наук УССР просит Совет Народных Комиссаров СССР о том, чтобы СНК СССР дал указания соответствующим наркоматам и учреждениям, получающим репарационное оборудование и выписывающим импортное оборудование по заявкам научно-исследовательских институтов, обеспечить предоставление физическим и химическим институтам Академии наук УССР необходимого оборудования, аппаратуры и химических реактивов, согласно заявок институтов, которые при сем прилагаются^{*2}.

При составлении заявок институты руководствовались указанием ограничиться минимумом действительно крайне и срочно необходимых приборов и реактивов, необходимых для их исследовательской работы по той проблематике, которая в настоящее время разрабатывается в этих институтах.

В заявку не входит оборудование Циклотронной лаборатории, поскольку вопрос о создании Циклотронной лаборатории при Институте физики Академии наук

^{*1} Див. док. № 189.

^{*2} Згадані документи не публікуються.

УССР уже принципиально решен постановлением Совета Народных Комиссаров УССР от 28 сентября [19]44 г.

Заявка составлялась таким образом, чтобы большинство необходимой аппаратуры было получено в порядке репараций из Германии. Во вторую часть заявки – на импортное оборудование из Англии и Америки, вошли только те модели приборов, которые невозможно получить из Германии.

По имеющимся сведениям значительная часть оборудования, указанного в заявках, могла бы быть получена из институтов и лабораторий Университета в Ростке, находящегося в зоне оккупации нашими войсками. Было бы весьма желательно, если бы оборудование лабораторий Университета и институтов в Ростке было целиком передано Академии наук УССР, так как это одновременно обеспечило бы необходимой аппаратурой и другие институты Академии наук (институты Отделения биологических наук, Институт геологических наук и некоторые институты Отделения технических наук).

Президент Академии наук УССР академик *А. А. Богомолец*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 1764, арк. 75–75 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 184

ЛИСТ ВІЩЕ-ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. М. О. ЛАВРЕНТЬЄВА ДО ЦК КП(б)У ЩОДО ВІДРЯДЖЕННЯ СПІВРОБІТНИКІВ АН УРСР У ПОЛЬЩІ З МЕТОЮ ПОВЕРНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНУ

*27 вересня 1945 р.
м. Київ*

Нам стало відомо, що у Польщі (район Перемишля) лишилося ряд українських національних цінностей як то:

1. Музей «Лемківщина» в Сяноці. Цей музей від 1931 року мав власне приміщення з дуже цінними експонатами з Лемківщини: археологія, рукописи, стародруки, ноша^{*1}, вишивки, писанки, дуже цінні старі унікальні ікони. Цей музей дуже пограбовано, але значну частину експонатів місцеві українці поховали.

2. Музей «Стривігор» в Перемишлі. Існував з 1934 року. До війни мав власне приміщення з дуже цінними експонатами археології, ікони, стародруки, рукописи, ноша, вишивки.

3. У Перемишлі лишилася найцінніша на західноукраїнських землях, майже недоступна, невикористана й найстаріша книгозбірня греко-католицької капітули.

^{*1} Тут: «ношений одяг».

Радянський уряд, як відомо, передає польському народові її культурні цінності, - цілком логічно, щоб культурні цінності українського народу так само були повернені Радянській Україні.

Президія АН УРСР просить Вас дати дозвіл командувати в район Перемишля т. Калініченко А. П. та т. Бутника-Сіверського Б. С. для огляду цих цінностей та підняти клопотання про дозвіл вивезти ці цінності до УРСР.

Віце-президент дійсний член АН УРСР *М. О. Лаврентьєв*

На документі помітка: «Передано через Отделение общес[твенных] наук.».

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 217, арк. 59. Копія. Машинопис.

№ 185

ЛИСТ АКАД. АН УРСР О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ДО ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УРСР ПРО ПРИСВОЄННЯ ІНСТИТУТУ БІОХІМІЇ АН УРСР ІМЕНІ АКАД. О. В. ПАЛЛАДІНА

*28 вересня 1945 р.
м. Київ*

Комісія по відзначенню 60-ти річчя з дня народження академіка О. В. Палладіна звертається до Вас з проханням про надання Інституту біохімії Академії наук УРСР імені академіка Олександра Володимировича Палладіна.

О. В. Палладін – видатний біохімік, роботи якого відомі як в нашому Союзі, так і за кордоном. Зокрема велике значення мають роботи академіка О. В. Палладіна і його школи в галузі вивчення біохімії м'язів, а також біохімії нервової системи.

Академік О. В. Палладін створив значну школу біохіміків. Багато його учнів зараз посідає кафедри біохімії в вищих учбових закладах СРСР.

Академік О. В. Палладін дав дуже цінний підручник біохімії, який витримав 12 видань, по якому вчиться багато поколінь студентів-медиків всього СРСР.

Інститут біохімії Академії наук УРСР організований академіком О. В. Палладіним. Під його наглядом збудовано і будинок Інституту біохімії АН УРСР на вулиці Леонтовича, № 9.

Отже, Комісія вважає, що було б цілком справедливо відзначити з нагоди 60-ти річчя з дня народження багаторічну корисну наукову і науково-педагогічну діяльність академіка О. В. Палладіна наданням Інституту біохімії Академії наук УРСР імені його організатора і керівника – академіка О. В. Палладіна.

Голова Комісії академік *О. О. Богомолец*

На документі помітка: «Послано 9/X [19]45 г.».

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 217, арк. 60. Копія. Машинопис.

**ЛИСТ ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ДО РНК УРСР
ПРО ВІДРЯДЖЕННЯ АКАД. АН УРСР О. Я. ОРЛОВА ДО ДАНІЇ НА З'ЇЗД
МІЖНАРОДНОЇ СПІЛКИ АСТРОНОМІВ**

*10 жовтня 1945 р.
м. Київ*

В кінці 1945 року у Копенгагені передбачається з'їзд Міжнародної спілки астрономів.

Дійсний член Академії наук УРСР О. Я. Орлов, який є членом цієї Спілки, хотів би взяти участь в цьому з'їзді.

Від Академії наук СРСР на цей з'їзд відряджаються 3 астрономи.

Прошу Вас не відмовити вжити заходів про дозвіл на відрядження дійсного члена Академії наук УРСР О. Я. Орлова до м. Копенгагена для участі в роботі з'їзду.

Президент Академії наук УРСР академік *О. О. Богомолець*

На документі помітки: «Тов. Кологойді. Складіть листа до тов. [О. О.] Богомольця. Я розмовляв з Академією наук СРСР. Обіцяють надати одне місце. М. [П.] Бажан.»; «Повідомлено тов. [О. О.] Богомольцю. 22/X [1945]. Підпис^{*1}»

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 1939, арк. 190. Оригінал. Машинопис.

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ДИРЕКТОРА БІБЛІОТЕКИ АН УРСР
Ю. О. МЕЖЕНКА ДО ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ РНК УРСР М. П. БАЖАНА
З ПРОХАННЯМ СПРИЯТИ У ПЕРЕВЕЗЕННІ ЛЬВІВСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ
«СТУДІОН» ДО БІБЛІОТЕКИ АН УРСР У м. КИЇВ**

*11 жовтня 1945 р.
м. Київ*

У Львові Бібліотека Студитів перебуває в приміщенні, яке зараз є переустатковане під лікарню, а сама Бібліотека опечатана печатками НКДБ і знаходиться під його охороною.

Бібліотека АН УРСР після докладного ознайомлення з фондами і з загальним станом цієї Бібліотеки просила Президію АН УРСР асигнувати гроші на перевезення цілої цієї Бібліотеки разом з усім устаткуванням до Києва, щоб розмістити її

^{*1} Підпис нерозбірливий.

тимчасово в приміщенні БАН УРСР на Подолі, а пізніш в новому будинку Бібліотеки.

Розміром Бібліотека Студитів не перевищує 150 000 томів, а устаткування там є на 300 000 томів.

Президія АН УРСР асигнувала на цю справу 150 000 крб.

Оскільки бібліотека ця ще не передана до Академії наук УРСР, а перебуває під охороною НКДБ, прошу Вас видати розпорядження про передачу всієї Бібліотеки Студитів, яка знаходиться у Львові і відома під назвою «Студіон», разом з усім технічним устаткуванням (стелажі, полиці та інша бібліотечна мебля) до Бібліотеки АН УРСР.

Після одержання Вашої згоди на це й видачі розпорядження, нами негайно буде відряджено до Львова людину для перевезення всього цього майна до Києва, з тим щоб переустаткування у Києві закінчити ще до зимових холодів.

Директор Бібліотеки АН УРСР [Ю. О.] Меженко⁷⁴

На документі помітка: «Тов. Хоменкові. 1) Скласти листа до НКДБ. 2) Проект розпорядження про перевезення Бібліотеки. 15.X. [1945]. М. [П.] Бажан.».

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 2739, арк. 105. Оригінал. Машинопис.

№ 188

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ВІДДІЛУ МЕТАЛУРГІЙНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЦК КП(б)У СЕКРЕТАРЕВІ ЦК КП(б)У М. С. ХРУЩОВУ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРИ АН УРСР ГІРНИЧОГО ІНСТИТУТУ

*[Не пізніше 20 жовтня 1945 р.]^{*1}
м. Київ*

Доктор технических наук – профессор Быков Л. [Н.] обратился с письмом на Ваше имя об организации на Украине Горного института при Украинской Академии наук. В своем письме Быков [Л. Н.] привел примерный перечень вопросов, разработкой которых должен заняться Горный институт после его организации.

Бюро Отделения технических наук Украинской Академии наук, рассмотрев предложение профессора Быкова [Л. Н.], считает, что вопросы, выдвигаемые им, заслуживают внимания и могут разрабатываться горным отделом имеющегося в г. Киеве Института горной механики Украинской Академии наук, который, после укомплектования его достаточным количеством ученых кадров, может выделиться из Института горной механики в самостоятельный Горный институт. Организация на Украине Горного института в настоящее время весьма затруднительная из-за отсутствия необходимых кадров ученых.

^{*1} Датовано за діловодною поміткою на документі.

Для практического решения вопроса о привлечении профессора Быкова [Л. Н.] на постоянную работу в Институт горной механики в г. Киеве, Бюро Отделения технических наук Академии считает целесообразным предварительное приглашение его на предстоящую в конце ноября 1945 года сессию Украинской Академии наук с научным докладом.

Поддерживая мнение бюро Отделения технических наук Украинской Академии наук, прошу Вашего согласия на вызов профессора Быкова [Л. Н.] на предстоящую сессию Академии наук для окончательного решения вопроса.

Зав[едующий] отделом металлургической промышленности ЦК КП(б)У *Т. Фокин*

На документі помітка: «Доложено. Тов. [Н. С.] Хрущев разрешает вызов проф. [Л. Н.] Быкова. 20.X. [1945]. Підпис *¹».

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 1764, арк. 35–36. Оригінал. Машинопис.

№ 189 *²

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ВИЩЕ-ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД.
Є. О. ПАТОНА ДО РНК УРСР ПРО ВИЯВЛЕННЯ В НІМЕЧЧИНІ
ОБЛАДНАННЯ ТА ЦІННИХ МАТЕРІАЛІВ, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ
СТВОРЕННЯ НАУКОВО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ БАЗИ АН УРСР**

*27 листопада 1945 р.
м. Київ*

Бригада АН УССР, работающая на территории Германии в соответствии с заданием СНК УССР, письмом от 12 октября [19]45 г. известила меня, что ею обнаружены следующие материалы и оборудования необходимые АН УССР для восстановления ее научно-экспериментальных баз:

1. На трофейных складах, находящихся в распоряжении VII Трофейного управления (начальник генерал-лейтенант Жижин), имеется значительное количество электро-измерительной аппаратуры, электроматериалы и оборудования для конструкторских бюро.

2. На военно-химическом складе № 382 в г. Фюрстенвальде находится научное оборудование лаборатории Сельскохозяйственной опытной станции немецкого калиевого синдиката.

Указанное оборудование (около 250 ящиков) представляет большую ценность для институтов Ботаники и Химии и не имеет военного значения.

*¹ Підпис нерозбірливий.

*² Див. док. № 183.

Президиум АН УССР просит Вас войти с ходатайством в СНК СССР о даче соответствующих указаний VII Трофейному управлению на выдачу бригаде АН УССР указанных выше материалов и оборудования.

По сообщению бригады, она нуждается в копии постановления СНК СССР, на основании которого она командирована в Германию. Прошу Вашего указания о выдаче таковой АН УССР для пересылки бригаде.

О Вашем решении по этому вопросу прошу не отказать меня уведомить.

Вице-президент АН УССР академик *Е. О. Патон*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 1939, арк. 250. Оригінал. Машинопис.

№ 190

ЛИСТ АКАД. АН УРСР М. Т. РИЛЬСЬКОГО ДО РНК УРСР З ПРОХАННЯМ ФІНАНСУВАТИ ОРГАНІЗАЦІЮ ТА РОБОТУ КОМПЛЕКСНОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ АКАДЕМІЇ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАКАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ

8 грудня 1945 р.

м. Київ

Інститут мистецтвознавства, фольклору і етнографії Академії наук УРСР і Етнографічний інститут Академії наук СРСР запланували відрядити спільну експедицію для комплексного дослідження окремих районів Закарпатської України (дослідження матеріальної культури, етнографії, фольклору, зокрема музичного фольклору та ін.).

Час виїзду експедиції до м. Ужгорода – 13–15 грудня ц. р.

Ця експедиція погоджена з заступником голови Народної Ради З[акарпатської] У[країни] тов. Линтуром.

Інститут просить Вас дати дозвіл на виїзд в Закарпатську Україну таким науковим співробітникам:

1. Стельмаху М. О.; 2. Калині З. Е.; 3. Плісецькому М. М.; 4. Барановському П. П.; 5. Батюку П. К.; 6. Джарелюку Я. С.; 7. Симоненкові І. Ф.; 8. Круп'янській В. Ю.; 9. Старцевій Л. О.; 10. Шмельовій М. М.; 11. Богатирьову П. Г.; 12. Венгржановській В. С.

Додаток: 1. Лист заст[упника] голови Народної Ради З[акарпатської] У[країни] про погодженість експедиції.^{*1}

Директор Ін[ститу]ту академік *М. Т. Рильський*
Учений секретар *В. С. Денисенко*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 1764, арк. 86. Оригінал. Машинопис.

^{*1} Згаданий документ не публікується.

№ 191

**ЛИСТ ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ДО РНК УРСР
ПРО СПРИЯННЯ БРИГАДИ АН УРСР У ПРИЙНЯТТІ ОБЛАДНАННЯ І
ЕКСПОНАТИВ ВІД ІНСТИТУТУ ҐРУНТОЗНАВСТВА У КЕНІГСБЕРГУ**

14 грудня 1945 р.
м. Київ

По постановлению Государственного Комитета Оборона за № 8003-СС Академии наук УССР передается Кенигсбергский институт почвоведения.

Для приемки Института и отгрузки его оборудования и экспонатов в Киев, Академия наук УССР командирует с согласия СНК УССР в Кенигсберг бригаду из трех человек, возглавляемую старшим научным сотрудником Института ботаники АН УССР тов. Афанасьевым Д. Я.

Бригада получила пропуска и готова к отъезду в любое время.

Учитывая серьезность и трудность выполнения поставленной перед бригадой задачи, Президиум Академии наук УССР просит Вас снабдить бригаду письмом от СНК УССР в адрес^{*1} командующего Кенигсбергской группой войск об оказании содействия и помощи бригаде в проводимой ею работе.

Командующему Кенигсбергской группой войск известно о наличии постановления Государственного Комитета Оборона за № 8003-СС.

Проект письма СНК УССР при сем прилагается^{*2}.

Президент Академии наук УССР академик *А. А. Богомолец*

На документі помітка: «Тов. Фесенкові. Підготуйте листа. З'ясуйте прізвище командуючого. 17.XII. [1945] М. [П.] Бажан».

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 2739, арк. 115. Оригінал. Машинопис.

№ 192

**ДОВІДКА ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ДО РНК УРСР ПРО ВИКОРИСТАННЯ
РЕПАРАЦІЙНОГО МАЙНА, ЩО НАДІЙШЛО ДО АКАДЕМІЇ У 1945 р.
З НІМЕЧЧИНИ ТА РУМУНІЇ**

28 грудня 1945 р.
м. Київ

Институты и научно-исследовательские учреждения Академии наук УССР в результате оккупации Украины в 1941–[19]42–[19]43 годах потеряли значитель-

*1 Підкреслено в документі.

*2 Згаданий документ не публікується.

ные материальные ценности, в числе которых свыше 700 тыс. книг, около 200 металлообрабатывающих станков; немцами и румынами были вывезены: зоологический музей Института зоологии АН УССР, гербарий Института ботаники АН УССР, большое количество старинных рукописей и старопечатных книг, библиотечная мебель и т. п.

В 1945 г. в Академию наук поступили сведения о нахождении в Германии, Румынии, Польше, Венгрии имущества Академии наук. Из этого имущества удалось привезти из Румынии два вагона, содержащих книги, принадлежащие Академии наук, часть экспонатов музея Института зоологии и часть гербария, причем последний находился в очень плохом состоянии. Кроме того, из Румынии, в порядке репарации, поступило 22 ящика. Находились в числе имущества, привезенного из Румынии в вышеуказанных двух вагонах.

Из Германии было получено в порядке трофейных материалов (наряд Главного управления трофейного вооружения Красной Армии, г. Дрезден, № 155, 54/831 от 19 июня 1945 г.) 29 металлообрабатывающих станков (5 вагонов), в большинстве своем некомплектных. Кроме того, из Германии были получены как трофейные материалы: лабораторная посуда – 17 тыс. штук, лабораторные материалы (реактивы и химикаты) – 800 кг, хирургические инструменты – 9 тыс. штук, рентгенопленки – 14 тыс. штук, доставленные в Киев в 6 вагонах.

Все полученное Академией наук УССР имущество было распределено между научными организациями Академии наук и в некоторой степени, хотя и весьма незначительно, удовлетворили их потребности. Станки, в основном, были переданы Отделению технических наук, которое создало небольшую мастерскую при Институте строительной механики АН УССР, в которой возможно выполнять некоторые заказы на изготовление экспериментального оборудования, испытательных образцов и т. п. Химикалии и химическая посуда были распределены в основном между институтами Отделения физико-химических и математических наук и Биологического отделения.

Весьма полезной оказалась рентгенопленка, которая частично удовлетворила потребности в ней нескольких рентгенографических лабораторий, имеющих в Академии наук – как в институтах Биологического отделения, так и в институтах Технического отделения.

Количество полученного из Германии и Румынии имущества настолько незначительно по сравнению с потерянным Академией наук УССР во время оккупации, что оно не могло существенно повлиять на улучшение положения научных организаций Академии наук, требующих в настоящий момент для успешного проведения научно-исследовательских работ современного научного оборудования.

Президент Академии наук УССР академик *А. А. Богомолец*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 218, арк. 27–27 зв. Копія. Машинопис.

ЗВІТ ПРО РОБОТУ АКАДЕМІЇ НАУК УРСР ЗА 1945 Р.*¹

[Не раніше грудня 1945 р.]^{*2}
м. Київ

Товариші! Я маю доповісти вам про роботу Академії наук в 1945 році, який був роком перемог радянського народу, керованого великим Сталіним, над лютим ворогом всього людства, над німецько-фашистськими загарбниками і японськими імперіалістами.

В 1945 році ми почали працювати ще в умовах війни, коли наша доблесна Червона Армія, закінчивши вигнання ворога за кордони нашої землі, довершувала розгром фашистських військ на території Німеччини. Другу половину минулого року ми працювали вже після повної перемоги, коли весь Радянський Союз, святкуючи цю перемогу, приступив до мирної праці, до ліквідації наслідків війни й, зокрема, до складання плану нової, четвертої, сталінської п'ятирічки, п'ятирічки відновлення й дальшого розвитку народного господарства Радянського Союзу. Тому при складанні планів роботи на минулий рік ми ставили на перше місце завдання, спрямовані на остаточний розгром німецько-фашистських загарбників, на всебічну допомогу фронту і тилу. В нашій роботі 1945 року ще велике місце займала оборонна тематика. Повернувшись до Києва в 1944 році, ми почали відбудовувати наші лабораторії і відновлювати в них роботу; тому в 1945 р. мали можливість перейти до розв'язання теоретичних питань – найважливіших в кожній галузі знання. Ми могли повернутися до опрацювання тих, найбільш важливих, вузлових проблем кожної науки, над якими працювали до війни і роботу над якими перервала війна, коли ми, як і весь Радянський Союз, всі наші сили спрямували на розв'язання наукових питань оборонного значення. В нашій тематиці зменшилась кількість питань, які ми опрацьовували, перебуваючи в евакуації, спочатку в Уфі, а потім в Москві. Наші плани були пов'язані з питаннями відновлення народного господарства Радянської України, в них приділено було чимало уваги питанням західних областей. Все це обумовило напрямок нашої наукової роботи протягом минулого 1945 року.

Умови нашої роботи в минулому році не можна вважати за нормальні. Не всі інститути могли протягом 1944 року закінчити організацію своїх лабораторій, відновити свої приміщення, обладнання, організувати майстерні, словом, створити потрібну матеріально-технічну базу; багатьом інститутам довелося проводити цю роботу ще й в 1945 році.

Тому ці інститути не могли в повному обсязі розгорнути наукову роботу і виконати повністю план, складений на початку року, бо не змогли заздалегідь передбачити всі труднощі, зв'язані з обладнанням і закінченням відбудови лабора-

*¹ Заголовок документа встановлено за його змістом.

*² Дата складання документа.

торій. Але були інститути, де все це було закінчено і були всі можливості на всю широчінь розгорнути науково-дослідну роботу.

Далі не можна не згадати про те, що в минулому році велика кількість наших наукових співробітників була ще в лавах Червоної Армії, захищаючи нашу Вітчизну. Тому кількість наукових співробітників в наших інститутах на початку року була мала, але й в другій половині минулого року вони почали повертатися до нас після демобілізації з лав Червоної Армії і склад науковців значно розширився.

В минулому році ми мали можливість також повернутись до справи підготовки наукових кадрів через відновлення прийому аспірантів, а в другій половині року повернулися аспіранти, що були в лавах Червоної Армії.

Наша робота в минулому році дала чималі позитивні наслідки, що мають важливе науково-теоретичне й науково-практичне значення.

В нашій роботі є і певні недоліки, обумовлені зазначеними вище причинами, причинами потреби ліквідації наслідків війни. Німецько-фашистські загарбники зруйнували приміщення інститутів, знищили майже цілком лабораторне обладнання. Крім того, вони пограбували майже в усіх інститутах бібліотеки і це особливо утруднює роботу.

Звітуючи перед Вами про ту роботу, яку виконала Академія наук і всі її інститути, весь її колектив протягом минулого року, я, зрозуміла річ, не зможу перелічити всіх наших досягнень, не зможу назвати кожную тему і наукову роботу, виконану інститутом, окремим науковим співробітником, тому прошу заздалегідь пробачити мені і не бути в образі, коли я наведу лише деякі приклади певних досягнень і не зможу назвати тих або інших важливих робіт і прізвищ їх виконавців, бо для цього потрібно багато часу. Подаючи приклади окремих досягнень, я не буду приховувати від Вас і недоліків, які були в роботі інститутів, бо, враховуючи помилки і хиби в роботі 1945 року, можна буде запобігти їх в цьому році.

Почну з роботи інститутів Відділу суспільних наук. Інститути Відділу суспільних наук мали в 1945 році перед собою важливі завдання опрацювання проблем культури українського народу. Вони готували до друку підручники для вищих шкіл, опрацьовували проблему відновлення народного господарства України після німецько-фашистської окупації.

Так, Інститут історії України, керований членом-кореспондентом М. Н. Петровським, працював над чотиритомним курсом історії України, над нарисами з історії України і над окремими питаннями історії і т. д.

Цей Інститут виконав свій план не цілком. Причина полягала в тому, що виконувався ряд позапланових завдань, часто за дорученням державних установ. Але Інститут має певне досягнення, як, приміром, підготовка до друку 1 і 2 томів історії України і закінчення складання третього тома.

Варто відмітити також роботу Інституту над складанням нарисів з історії громадсько-політичного руху на Україні в XIX ст., збірника історії України в документах і матеріалах.

Певні досягнення має Львівський відділ Інституту історії, але треба зробити зауваження, що Інститут не забезпечив в повній мірі керівництва його роботою.

Інститут відчуває недостачу наукових кадрів. Можна сказати, що недоліком роботи в Інституті є і відсутність регулярних наукових засідань з доповідями про

наслідки роботи Інституту і з реферативними оглядами, що мають важливе значення для підвищення кваліфікації співробітників.

Працівники Інституту прочитали величезну кількість лекцій, настільки велику, що можна поставити питання, чи не перешкоджало це роботі Інституту.

Інститут протягом року здав до друку третій том «Наукових записок» і збірник «Україна перед визвольною війною 1648–[16]56 рр.»^{*1}.

Основним завданням Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні, керованого дійсним членом АН УРСР Л. А. Булаховським, була лексикографічна робота. Інститут почав укладати Українсько-російський словник, приступив до друкування Російсько-українського словника.

Крім того, він опрацював теми з історії української мови і сучасної української мови, а також теми по вивченню зв'язків української мови з російською та іншими мовами.

Інститут працював добре. План своєї роботи виконав повністю і зробив ще чимало робіт за завданням уряду, серед яких треба відзначити остаточне закінчення нового українського правопису.

Велике значення має робота над Українсько-російським словником. Позитивною рисою була й наявність інститутських наукових засідань.

Інститут археології, яким керував член-кореспондент Л. М. Славін, а потім дійсний член АН УРСР П. П. Єфіменко, план свій, незважаючи на матеріальні труднощі, виконав цілком. Організував 12 археологічних експедицій, збільшив свій науковий склад і зробив дещо для підвищення наукової кваліфікації своїх співробітників.

Всі наші інститути скаржаться на неможливість друкувати свої роботи, і це особливо відбивається на роботі Інституту археології. Він може провести в житті наслідки своєї роботи тільки шляхом друкування своїх досліджень з добре виконаними малюнками, але таких можливостей Інститут не мав. Це й є великою перешкодою в роботі Інституту археології.

Інститут української літератури ім. Т. Г. Шевченка, яким керує дійсний член АН УРСР О. І. Білецький, в 1945 р. працював над проблемами з історії української літератури та її зв'язків з літературами братнього російського народу, інших слов'янських та західно-європейських народів.

Він працював в зв'язку з цим над питаннями синтетичного побудування української літератури і науковим виданням класиків, над вивченням творчості окремих українських письменників.

Інститут української літератури мав в своєму складі велику кількість висококваліфікованих кадрів. Він посідає щодо цього перше місце серед інститутів Відділу суспільних наук. Протягом 1945 року він збирав кадри, розв'язав питання про напрямок своєї роботи, але плану свого повністю не виконав. Це пояснюється тим, що він приділяв багато часу методологічним проблемам, зв'язаним з окремими темами. Немає також сумніву, що перешкодою для повного виконання плану було й величезне сумісництво його співробітників, що відволікало їх увагу від виконання плану. Правда, Інститут примушений був іноді дозволяти сумісництво,

^{*1} Так у документі.

бо декому із співробітників доводилось виконувати важливі державні завдання. Слід зауважити Інституту відсутність з його боку постійного зв'язку з відділом у Львові і керівництва ним. Цей відділ, до речі, керівника на місці не має.

Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії, яким керує дійсний член АН УРСР М. Т. Рильський, складається з кількох відділів, різних за своєю тематикою, а саме: з відділу образотворчого мистецтва, відділу словесного фольклору, відділу музичного фольклору, відділу етнографії.

В 1945 році в складі Інституту відбулися зміни. Чимала кількість співробітників, що працювали в Інституті в період евакуації, залишили тепер роботу в Інституті, як, приміром, т. т. [В. Г.] Заболотний, [М. І.] Вериківський, [К. Д.] Трохименко і ін. Разом з тим прийшли інші співробітники. Чимала кількість співробітників Інституту фольклору не мають наукового ступеня.

Понад 60% керівного складу співробітників сполучають роботу в Інституті з іншою, часто відповідальною, роботою. Наприклад, тов. Курильський є вченим секретарем Консерваторії, тов. [М. К.] Йосипенко є директором театрального інституту. Зараз дуже важко вирішити питання, як саме цього позбутись, бо люди потрібні і там, а замінити їх немає ким.

Повністю виконали свої плани відділ музичного фольклору та етнографії. Інші відділи планів не виконали.

Останнім часом зв'язки цього Інституту з відділом у Львові значно погіршали і їх треба поліпшити.

Інститут економіки, директором якого є дійсний член АН УРСР К. Г. Воблий, план своєї роботи за 1945 рік виконав. Поруч з тим він виконав багато і позапланових робіт. Інститут підготував до друку цінні наукові дослідження, серед яких треба відзначити: роботу дійсного члена АН УРСР М. В. Птухи по історії статистики; перший том – «Економ[ічної] географії» під редакцією дійсного члена АН УРСР [К. Г.] Воблого, «Збірник» про народне господарство України та ін. Як позитивне, слід відмітити скликання Інститутом економіки наукової конференції з питань відбудови народного господарства Радянської України.

Протягом 1945 року Інститут економіки був укомплектований кадрами за рахунок демобілізованих і тому щодо кількості склад його був достатній. Але щодо якості, наявності висококваліфікованих співробітників, що мають науковий ступінь, справа стоїть не гаразд. Негативно відбивається на виконанні завдань Інституту й те, що деякі співробітники мають, окрім основної роботи в Інституті, великі сумісництва. Маючи великий досвід у питаннях економіки народного господарства, співробітники Інституту приділяють дуже багато часу науково-популярній роботі, пишуть надзвичайно багато популярних статей. Але це відбивається на виконанні тематичних планів.

Інститут економіки теж не налагодив зв'язку з своїм відділом у Львові.

Кабінет для вивчення єврейської мови, літератури і фольклору, яким керує чл.-кор. АН УРСР Е. Г. Співак, в значній мірі поповнив склад своїх наукових співробітників.

Основним науковим досягненням є закінчення Російсько-єврейського словника, що його здано до друку.

План свій Кабінет виконав.

Комісія по історії Вітчизняної війни^{*1} почала роботу в першому півріччі 1945 року. Протягом 1945 року Комісія поповнила свій склад науковців і має тепер коло 40 наукових працівників, які виконуватимуть найсерйозніші наукові проблеми.

Співробітники залишили роботу за сумісництвом, що допоможе своєчасно й якісно виконувати завдання Комісії.

Таким чином, слід відмітити, що інститути Відділу суспільних наук мали значні досягнення, розв'язали багато важливих питань, але поруч з тим в їх роботі були і певні недоліки, усунути які можуть самі інститути. На це треба звернути особливу увагу.

Інститути Відділу фізико-хімічних і математичних наук значно поширили свою діяльність протягом 1945 року тому, що виникло кілька нових установ. На базі Інституту хімії створено Інститут загальної і неорганічної хімії, Інститут органічної хімії^{*2}, в Харкові організована Лабораторія ґрунтознавства^{*3}, у Львові – новий Відділ геологічних наук і, крім того, наприкінці року створена за рішенням уряду Лабораторія металофізики^{*4}.

В своїй науковій роботі інститути Відділу фізико-хімічних і математичних наук мали важливі досягнення, але значна частина установ Відділу продовжувала протягом 1945 року відбудову своєї експериментально-технічної бази і не мала можливості повністю розгорнути науково-дослідну роботу.

Інститут математики, яким керує дійсний член АН УРСР М. О. Лаврентьєв, працював над проблемою квазі-конформних відображень, теорії неперервних середовищ тощо. Зокрема, Інститут математики опрацював кілька спеціальних тем і має ряд важливих наукових досягнень. Між іншим, дійсний член АН УРСР [М. О.] Лаврентьєв розробив новий метод, що має дуже важливе значення для різних завдань теорії функцій комплексних змінних, для завдань аеро- і гідродинаміки. За цю роботу минулого року М. О. Лаврентьєв дістав Сталінську премію. Далі відзначимо роботи дійсного члена АН УРСР Г. В. Пфейффера по узагальненню задачі Пфаффа, члена-кореспондента М. М. Боголюбова з питань нелінійної механіки тощо.

Інститут фізики, яким керує дійсний член АН УРСР О. І. Лейпунський, працював над питанням фізики атомного ядра, електронних процесів, над проблемою півпровідників і спектрального аналізу та ін. Інститут протягом минулого року повинен був віддати багато часу відбудові свого приміщення, яке німецько-фашистські загарбники значною мірою зруйнували, і тому треба було відновити майже всі лабораторії. Інститут цю роботу не міг закінчити в 1944 році і її довелося перенести на 1945 рік. Це привело до того, що майже всі теми Інституту були в 1945 році не закінчені і перенесені на 1946 рік, крім тем з теоретичної фізики, як приміром, тема тов. [С. І.] Пекаря.

*1 Див. док. № 75.

*2 Див. док. № 168.

*3 Див. док. № 149.

*4 Див. док. № 180.

Підготовка науково-експериментальної бази на кінець року була майже закінчена, і тепер Інститут має можливість розгорнути повністю наукову роботу.

Не зважаючи на важкі умови роботи минулого року, Інститут спромігся одержати наслідки, що мають важливе наукове значення. Так, приміром, цікаві наслідки були здобуті при вивченні електронних процесів в напівпровідниках, що відкрили можливість досліджувати електрони в фізичних тілах; в результаті досліджень д[окто]ра наук [С. І.] Пекаря одержано результати для з'ясування оптичних та фотоелектричних властивостей кристала і т. ін.

Багато часу і зусиль у відновленні і створенні матеріально-технічної бази повинен був приділити і Інститут фізичної хімії, яким керує дійсний член АН УРСР О. І. Бродський. Інститут раніше працював в Дніпропетровську і переїхав до Києва, де йому довелося минулого року витратити багато сил на організаційну роботу. Це привело до того, що він плану не виконав. Але поруч з цим Інститут працював над спецтематикою і має в цій роботі чималі досягнення. Інститут працював над проблемою хімії ізотопів і тут, незважаючи на важкі умови, в яких доводилося провадити дослідження, здобув дуже важливі наслідки теоретичні і практичні. Важливі результати досягнуті в роботі дійсного члена АН УРСР П. П. Будникова по вивченню фізико-хімічних процесів стабілізації доломіту.

Фізико-технічний інститут, що ним керує чл.-кор. АН УРСР К. Д. Синельников, протягом 1945 р. виконав велику роботу по відбудові Інституту. Інститут відбудував майстерні, лабораторії і в основному план своєї науково-дослідної роботи за минулий рік виконав. Наслідки окремих робіт втілені в промисловість, як приміром: винайдено прилади для контролю вакуумних систем, розроблена теорія багатоанодних магнетронів для радіолокації, виявлено новий ефект підвищення границі текучості кальциту під дією тимчасового підвищення температури та ін. Негаразд стояла справа в Інституті з вихованням нових кадрів. В Інституті були аспіранти, але робота з ними провадилась недостатня.

Інститут загальної і неорганічної хімії почав своє існування, як окремий Інститут, в другому кварталі 1945 року.

Інститут, що його очолює тепер дійсний член АН УРСР А. В. Думанський, якому доводилось досі керувати роботою наїздами з Москви (заміщав його тов. [Ю. К.] Делімарський), працював над проблемами комплексних сполук, неводних розчинів, електронних процесів, проблем очищення води. В своїй роботі Інститут одержав чимало важливих наслідків. Як приклади можна навести: зведення досліджень неводних розчинів у вигляді монографії, складеної дійсним членом АН УРСР В. О. Плотниковим, підсумування досліджень по хімії комплексних сполук у вигляді монографії, написаної чл.-кор. АН УРСР [Я. А.] Фіалковим. Важливі результати здобула Лабораторія аналітичної хімії, якою керує д[окто]р [А. К.] Бабко і т. ін.

При розгляді плану Інституту ми не мали певного уявлення про хід роботи [М. С.] Фортунатова над одержанням алюмінію з силіко-алюмінію. Інститутуві доручено з'ясувати стан і наслідки цієї роботи, що провадиться на базі одного заводу.

Інституту треба збільшити кількість наукових засідань, дуже важливих для підвищення кваліфікації науковців.

Інститут органічної хімії, яким керує дійсний член АН УРСР А. І. Кіпріанов, працював в основному над питаннями будови колоїдів та сенсibiliзуючої дії ціанінових барвників, над каротином, над питанням використання місцевих видів палива і над проблемами, зв'язаними з відбудовою харчової промисловості на Україні.

В минулому році почав працювати в Інституті чл.-кор. АН УРСР [С. О.] Шиллов, який провадив роботу по організації Лабораторії механічних реакцій, що значно поширив в дальшому об'єм роботи Інституту.

Найважливіші досягнення Інституту були одержані в галузі органічного синтезу і ціанінових барвників. Синтезовано ряд нових барвників, одержано четвертинні солі тіазолу, вивчено перетворення їх, розроблено новий метод одержання карбоціанінів і оригінальний метод синтезу похідних тіазолу.

Наслідки досліджень передано у відповідні галузі промисловості.

Інститут геологічних наук, яким керував дійсний член АН УРСР Б. І. Чернишов, працював в основному над вивченням умов накопчення осадових покладів та створення магматичних порід; над вивченням тектонічної будови, що визначає умови залягання і розподіл окремих товщ порід та корисних копалин, і над вивченням загальних умов формування провідних корисних копалин УРСР.

План виконано, але треба мати на увазі, що цей Інститут кінчає свій науковий рік не як всі інститути, а 1 квітня; таке планування пояснюється необхідністю закінчити опрацювання матеріалів, які збираються під час експедицій.

Інститут виконав велику кількість позапланових робіт. Є кілька великих теоретичних досягнень. Як приклад можна назвати закінчену дійсним членом АН УРСР В. І. Лучицьким монографію «Петрологія українського кристалічного масиву», яка написана разом з чл.-кор. М. П. Семененком.

Одержані важливі наслідки по темі «Фація та палеогеографія кам'яновугільних покладів Донбаса». Ця тема виконана під керівництвом дійсного члена АН УРСР Б. І. Чернишова.

Важлива тема виконана також професором В. Г. Бондарчуком⁷⁵ «Геологічна будова УРСР», дійсним членом АН УРСР В. О. Сельським закінчена монографія по узагальненню геофізичних досліджень та геологічної інтерпретації геофізичних даних. Чл.-кор. [М. П.] Семененком розроблена теорія багатофазного тектонічного формування залізорудних родовищ та ін.

Перешкодами в роботі Львівського відділу були: відсутність відповідного приміщення, відсутність транспорту, що перешкоджало розгортанню експедиційної роботи, несвоєчасне фінансування й не налагоджене обслуговування експедиції.

Лабораторія ґрунтознавства, якою керує дійсний член АН УРСР О. Н. Соколовський, не зважаючи на недовгий термін роботи, змогла одержати певні наукові досягнення, цікаві в практичному і теоретичному відношенні.

Досягненням Лабораторії було створення О. Н. Соколовським нової ґрунтово-сольової гіпотези походження лесів, одержання можливості використовувати солонцювання не лише як геотехнічний засіб, а як засіб стабілізації головних розчинів при глибокому свердлуванні.

Полтавська обсерваторія, якою керує дійсний член АН УРСР О. Я. Орлов, одержала у 1945 році ряд цікавих наслідків спостережень на великому зеніт-телескопі, і обробила матеріали проведених раніше спостережень.

Встановлені дійсним членом АН УРСР О. Я. Орловим координати полюсу обертання прийняті для редукції астрономо-геодезичних розрахунків і запропоновані для міжнародного використання. Технічне обладнання лабораторії ще недостатнє, не відновлена повністю пошкоджена під час окупації апаратура.

Інститути Відділу біологічних наук за минулий рік провели значну роботу, частково закінчили обладнання своїх лабораторій, відбудову матеріально-технічної бази і багато з них уже зуміли організувати наукову роботу, внаслідок чого одержали важливі і цікаві наслідки.

Інститут ботаніки, яким керували покійний дійсний член АН УРСР А. О. Сапегін та його заступник чл.-кор. АН УРСР П. А. Власюк, працював над проблемами систематики і географії рослин, над питанням фітогормонів, над проблемами ентогенезу рослин, над проблемою фізіологічних і агробіологічних шляхів підвищення врожаю і продуктивності с[ільсько]г[осподарських] рослин. План свій Інститут виконав. Крім того, він виконав чимало позапланових завдань урядових органів.

Найважливішим досягненням цього Інституту є закінчення і підготовка до друку третього тома «Флора України» та роботи «Лікарські рослини УРСР».

Добре були організовані в Інституті наукові засідання, які сприяли підвищенню кваліфікації наукових співробітників.

Чималі досягнення має Ботанічний сад, яким керує дійсний член АН УРСР М. М. Гришко. Там опрацьовані проекти будівництва, які вже почали здійснювати, здобуто садильний матеріал для посадки рослин і т. ін. Поруч з цим Ботанічний сад працював над питаннями, пов'язаними із удосконаленням нового Ботанічного саду, провів також і науково-дослідну роботу, а саме: опрацьовав питання виявлення рослинних ресурсів, інтродукції нових для УРСР рослин, питання декоративного садівництва, проблему мінливості рослинного організму і шляхів керування цими рослинами.

Інститут зоології, яким керує дійсний член АН УРСР Д. К. Третяков, працював минулого року над вивченням фауни УРСР та суміжних територій СРСР, над питанням закономірності динаміки популяції у комах, взаємовідношень поміж паразитами і хазяями, закономірності еволюційного процесу і ролі генетичних процесів в еволюції.

План свій, крім трьох тем, Інститут виконав, причому одержав важливі наслідки. З них слід згадати складання дійсним членом АН УРСР Д. К. Третяковим загальної філогенетики, в якій розроблені основи філогенетики і філогенії типів рослинного і тваринного світу, а також розроблені підстави для об'єднання ряду старих типів в один новий тип передхордових.

Цінна робота проведена була дійсним членом АН УРСР В. П. Поспеловим по розробці методу боротьби з захворюванням шовковичного і дубового шовкопрядів; Інститут освоїв метод культивування дубового шовкопряду в умовах природи.

Інститут провів велику паразитологічну конференцію за участю вчених не тільки України, а й інших республік Радянського Союзу, на якій накреслено напрямок розгортання паразитологічної роботи на Україні.

Перешкодою в роботі була відсутність віварія, недостатність господарсько-технічного обслуговування і транспорту.

Інститут гідробіології, яким керує чл.-кор. АН УРСР Я. В. Ролл, працював над питаннями закономірності розвитку організму у водоймах повільного і прискореного стоків і регіонального дослідження водойм УРСР. План виконано і здобуто важливі наслідки, а саме, встановлено втрати та подано прогноз щодо складу планктону в майбутньому Кременчуцькому водосховищі. Вивчені біологічні особливості видів риб України і залежність розміщення їх від швидкості течії річок. Встановлена залежність розподілу і хімічного складу бентосу від хімічних властивостей ґрунту.

Важливе практичне значення має робота Інституту, виконана за завданням Міністерства рибної промисловості, по вивченню солоної водойми прісноводним коропом.

Як позитивну рису в роботі Інституту, треба відмітити підвищення кваліфікації наукового персоналу через систематичне проведення наукових конференцій.

Інститут мікробіології, яким керує чл.-кор. АН УРСР В. Г. Дроботько, працював над питання екології шкідливих і корисних мікроорганізмів. Робота в цій галузі дала можливість Інституту, поруч з розв'язанням теоретичних питань, вирішити також ряд важливих практичних питань.

Інститут має важливі наслідки роботи, а саме: виявлено закономірність розмноження азотобактерій, встановлено два нових види токсичних грибів зерна і виявлено потребу цих грибів у росткових речовинах. Ці наслідки мають значення для організації профілактики захворювань, зв'язаних із споживанням недоброякісного зерна. Виявлено нові якості штамів оцтово-кислих бактерій, а також здобуто цікаві наслідки роботи по бактеріофагу і т. ін.

Крім того, цей Інститут подав чимало консультацій багатьом організаціям і протягом минулого року зумів організувати біохімічну лабораторію.

Інститут клінічної фізіології, керований академіком О. О. Богомольцем, працював над проблемами нормальної і паталогічної фізіології системи сполучної тканини і ролі порушення функцій вегетативної нервової системи та над проблемою раневого сепсису і проблемою адаптації організму до гіпоксії.

В основному план виконано.

Внаслідок вивчення пластичних, трофічних та захисних функцій фізіологічної системи сполучної тканини і ролі окремих елементів цієї тканини здобуті дані про лікувальну дію антиретиккулярної цитотоксичної сироватки. Ці дані підтверджені в клініках, госпіталах, де сироватка застосовувалась як метод патогенетичної терапії цих захворювань, в патогенезі яких недостатність функцій фізіологічної системи сполучної тканини відіграє певну роль.

Далі, було закінчено комплексне вивчення раневого сепсису, як найбільш важкого ускладнення раневої інфекції. Надруковані методичні вказівки по застосуванню АЦС і ряд інших наслідків.

Інститут біохімії (керівник академік О. В. Палладін) працював минулого року над дослідженням ряду проблем обміну речовин, зокрема обміну речовин і ролі ферментів в нервовій і мускульній тканині. В цих дослідженнях Інститут здобув важливі наслідки, а саме: висвітлив перші етапи перетворення вуглеводів в головному мозкові, встановив, що в мускульній тканині амідна група глютаміну без-

посередньо утилізується для синтезу азотових сполук; встановив новий шлях утворення гексозодифосфату в мускульній тканині без участі аденілової системи; виявив наявність в мускулах ферменту дезамінази, специфічної для аденозинтрифосфорної кислоти, який знаходиться в міозиновій фракції; встановив, що фосфор, який відщеплюється від аденозинтрифосфорної кислоти під впливом міозину, залишається зв'язаним з останнім і т. ін.

Крім того, Інститут виконав важливу роботу по дослідженню біохімічних змін при аліментарній дистрофії. Ці дослідження дали новий цікавий матеріал для розуміння патології аліментарної дистрофії і для діагностики перебігу цього захворювання.

Карадагська біологічна станція, керована ст[аршим] наук[овим] співр[обітником] К. О. Виноградим, розташована в Криму, на березі Чорного моря, минулого року не мала можливості розгорнути роботу, бо була майже цілком зруйнована фашистськими загарбниками, але наприкінці року Станція змогла настільки відбудувати свою базу, що почала наукові дослідження, і є певна надія, що в цьому році вона вже зможе вивчати фауну і флору Чорного моря.

Інститути технічних наук зайняті були відновленням своєї матеріально-технічної бази. Деякі з них на початку року не врахували своїх можливостей і терміну закінчення робіт, тому протягом року зняли цілий ряд експериментальних тем і замінили їх теоретичними. Всі інститути багато зробили по організації лабораторій і майстерень.

Інститут будівельної механіки, керований чл.-кор. АН УРСР Ф. П. Белянкіним, працював в 1945 р. над питаннями міцності і стійкості конструкцій і над питаннями нелінійної механіки. Більшість тем він закінчив і одержав певні наслідки, які мають теоретичний інтерес і велике практичне значення. Як позитивну рису в роботі Інституту, можна відмітити забезпечення обладнанням експериментальних майстерень і лабораторій.

Перешкодою в роботі Інституту було недостатнє укомплектування кадрами, зокрема, відсутність достатньої кількості висококваліфікованих фахівців, тому його відділами керують виконуючі обов'язки, приміром, з 13 членів вченої ради тільки 3 мають ступінь доктора і 9 – кандидатів.

Інститут гірничої механіки, яким керує чл.-кор. АН УРСР П. С. Кучеров, працював над вивченням питань гірничої механіки та електромеханіки і питань міцності та стійкості в гірничій промисловості.

Найважливіші наслідки такі:

1. Розроблено новий метод розрахунку підймальних канатів.
2. Розроблено теорію електромеханічних та електропневматичних молотків.
3. Розроблено наближену нелінійну теорію пружних тонких оболонок.
4. Розроблено стійкість пружних систем тощо.

Інститут зумів збільшити свої кадри. Позитивним в роботі Інституту є поширення досліджень в галузі гірничої механіки, але лабораторна база дуже слабка і обіймає мало експериментальних робіт.

Інститут чорної металургії, яким керує дійсний член АН УРСР М. В. Луговцов, працював в 1945 році над питанням використання природних газів УРСР для цементації автотракторних деталей, над підвищенням стійкості металургійних агрегатів та інтенсифікації їх ходу, над питанням фізичних основ теорії перетво-

рень в металах, над питанням одержання високоякісних чавунів і над розробкою нових методів фізичної хімії в металургійному виробництві.

План свій Інститут не виконав, хоч одержав в ряді досліджень великі наслідки по окремих проблемах. Вражає величезна кількість позапланових тем. Інституту можна зауважити, що, плануючи, він не врахував своїх можливостей і тому протягом року з великою кількістю експериментальних досліджень не справився і замінив їх роботами позаплановими. По цих темах здобуті наслідки, що мають і науково-практичне значення, але треба поліпшити справу планування і мобілізувати все на виконання основних завдань, зокрема, в галузі експериментальних досліджень, тим більше, що в складі Інституту є висококваліфіковані кадри, члени-кореспонденти і дійсні члени АН УРСР, отже є можливість широко розгорнути науково-експериментальну роботу.

Інститут гідрології і гідротехніки, яким керує чл.-кор. АН УРСР Г. Й. Сухомел, працював над одною проблемою – вивчення і використання водних ресурсів річок України, гідрології річок, річкової гідравліки і гідротехнічних споруд. Тематичний план виконано, але недостатність експериментальної бази не дає можливості поширити експериментальну роботу. Робота Інституту дала важливі наслідки. Із них назвемо розробку методичного довідника по гідрологічних розрахунках для річок України; встановлення норм річного стоку та його мінливості для річок УРСР, включаючи річки західних областей та ін.

Інститут електрозварювання, яким керує дійсний член АН УРСР Є. О. Патон, працював над проблемою автоматичного швидкісного електрозварювання під шаром флюсу. Він спростив і удосконалив технологію зварювання і електрозварювальну апаратуру. Всі наслідки своїх досліджень Інститут негайно передає в практику. Інститут багато зробив у галузі створення лабораторій. Треба звернути увагу Інституту на підготовку кадрів через аспірантуру.

Інститут енергетики, яким керував проф. І. Т. Швець, працював над проблемами автоматизації енергетичних процесів, вивчення режимів енергетичної системи та шляхів підвищення надійності їх роботи, передачі електроенергії без проводів, вивчення процесів теплопередачі та розробки шляхів, інтенсифікації їх, використання місцевих енергетичних ресурсів. Інститут має свої відділи в Харкові і Львові. Останній веде роботу по вивченню енергетичних ресурсів західних областей України.

Найважливіші досягнення Інституту передані в промисловість. Позитивним у роботі Інституту є підвищення кваліфікації наукових співробітників і притягнення в Інститут великої кількості висококваліфікованих фахівців.

Лабораторія швидкісних машин і механізмів працювала непогано, план виконала. Але не можна не визначити, що ця Лабораторія в дійсності не мала лабораторії, тобто не мала приміщення й повинна була працювати на базі лабораторій інших інститутів. Цією Лабораторією керує дійсний член АН УРСР Г. Ф. Проскура.

Велику роботу провела Лабораторія машинобудування і проблем сільськогосподарської механіки, керована чл.-кор. АН УРСР А. О. Василенком, яка виконувала важливі завдання по удосконаленню та розробці високопродуктивних нових машин для сільського господарства. Ця Лабораторія виконала важливі урядові завдання, зв'язані з планом IV п'ятирічки і за це одержала нагороди і подяки уря-

ду. Але дальшому розгортанню робіт загрожує відсутність приміщення, і в цьому треба лабораторії якнайшвидше допомогти.

Коли я перелічував наслідки робіт інститутів, то зазначив, що в багатьох з них були недоліки, зв'язані з відсутністю кадрів. Протягом минулого року наші штати збільшились у значній мірі. Так, наприклад: Відділ суспільних наук на 1 січня 1945 р. мав наукових співробітників – 141, а на кінець року – 185. Науково-допоміжного персоналу відповідно – 67 і 107.

По інститутах Відділу фізико-хімічних і математичних наук на 1 січня 1945 р. налічувалось 212 наукових співробітників, на кінець року було вже 264. Науково-допоміжного персоналу відповідно – 66 і 168.

По Відділу біологічних наук на 1 січня 1945 р. наукових співробітників було – 179, на кінець року – 214. Науково-допоміжного персоналу відповідно – 48 і 122.

По Відділу технічних наук на 1 січня 1945 р. було – 160 наукових співробітників, на кінець року – 180. Науково-допоміжного персоналу відповідно – 48 і 122.

З цього видно, що в основному збільшувалась кількість науково-допоміжного персоналу; це дуже добре, бо без цього неможливо ефективно працювати над виконанням виробничих завдань, але не менш необхідне і зростання кількості висококваліфікованих наукових співробітників, чого, на жаль, ми не маємо в багатьох інститутах. Дуже мало включаються в роботу інститутів доктори, кандидати наук. Багато співробітників в окремих інститутах не мають наукового ступеня і на це інститутам треба звернути максимальну увагу.

Для підвищення кваліфікації наукових співробітників важливе значення мають наукові засідання інститутів, конференції, семінари, на яких треба ставити не тільки доповіді про наслідки наукових досліджень інституту, але й реферати та оглядові доповіді для ознайомлення всього колективу інституту з найновішими досягненнями радянської і світової науки.

На цих засіданнях повинні робити доповіді не тільки старші, а й молодші наукові співробітники. Такі конференції будуть для них школою, в якій вони опанують культуру наукових доповідей, навчатися висловлювати свої думки.

В багатьох інститутах така робота поставлена добре, але в деяких її треба значно поширювати.

До таких інститутів, яким треба на це звернути увагу, можна віднести Інститут загальної і неорганічної хімії і Інститут історії України, Інститут економіки, Інститут чорної металургії та ін.

Зросла в значній мірі кількість наукових співробітників в наших установах. Але захист дисертацій, підвищення кваліфікації не можна вважати достатнім, коли зважити те, що було зроблено в наших установах в цьому напрямі. Дані за 1945 рік такі: по Відділу суспільних наук захистило дисертації 8 наукових співробітників, при чому з історії – 1, з літератури – 2, з мовознавства – 1, з археології – 3, з Комісії по історії Вітчизняної війни – 1. А, тим часом, цей Відділ найбільш не забезпечений науковими співробітниками, що мають науковий ступінь доктора наук.

По Відділу фізико-хімічних і математичних наук в цілому було проведено захист 18 дисертацій; при чому – 3 – на ступінь доктора і 15 – на ступінь кандидата. В Інституті органічної хімії захистили дисертації на ступінь кандидата – 1, в

Інституті фізичної хімії на ступінь доктора – 1, в Обсерваторії на ступінь кандидата – 1 і т. д.

Інститути Відділу біологічних наук найбільш забезпечені висококваліфікованими кадрами. В них найбільша кількість докторів наук і кандидатів. Але і тут було проведено в цілому 9 захистів дисертацій: 2 – на ступінь доктора і 7 – на ступінь кандидата. Відділу технічних наук треба звернути більшу увагу на підготовку кадрів. За 1945 рік маємо тільки 13 захистів дисертацій: на ступінь доктора – 2 і на ступінь кандидата – 11. Для цього Відділу такої кількості мало.

Підводячи підсумки роботи минулого року в галузі забезпечення підвищення кваліфікації наукових кадрів, ні в якій мірі не можна визнати її за достатню, цю роботу треба значно поглибити й поширити. Кожний інститут повинен скласти план підвищення кваліфікації своїх наукових кадрів і притягти для роботи нових висококваліфікованих фахівців. Правда, перешкодою в цьому є брак квартир, через що ми не можемо запросити висококваліфікованих працівників з інших міст. Треба сподіватися, що робота по відбудові житлових будинків у Києві дасть можливість і АН УРСР в цьому напрямку налагодити свою роботу. Треба приділити максимум уваги справі підготовки аспірантів та їх добору, зараховувати до аспірантури гідних кандидатів; аспірантів треба знайти і як слід налагодити справу виховання кожного з них. Академія наук протягом минулого року поновила роботу аспірантури, оголосивши прийом аспірантів – як кандидатів, так і аспірантів вищого типу – докторантів. Треба сказати, що на початку року в інститутах Академії наук було в цілому 52 аспіранти. За планом 1945 року треба було прийняти 90 аспірантів; цей план перевиконано. Деякі інститути спромogliся свій план перевиконати, і ми дали їм можливість запросити і взяти аспірантів понад план за рахунок тих інститутів, які своїх планів не виконали. За цей рік повернулися з Червоної Армії аспіранти, що навчалися до війни. Таких аспірантів-кандидатів було 11. Але коли врахувати, що певна кількість аспірантів закінчить аспірантуру, то маємо змогу подвоїти кількість кандидатів-аспірантів. Нам треба реалізувати план повністю. Тут є одна дуже важлива перешкода – брак аспірантських гуртожитків. Це не дає змоги приймати позамісцевих аспірантів і примушує нас в основному приймати місцевих аспірантів – киян. Це звужує наші можливості. Треба прохати уряд якомога скоріше допомогти нам у цій справі, щоб мати, кінець-кінцем, гуртожиток для аспірантів. Тоді зможемо набирати аспірантів з усієї Радянської України, а не тільки з Києва, і це забезпечить виконання плану по підготовці кадрів.

На початку 1945 року в АН УРСР було 14 аспірантів-докторантів. За планом треба було прийняти ще 19. Прийнято лише 12, бо не було можливості набирати з інших міст. Крім того, з лав Червоної Армії повернулися двоє. На кінець року ми мали 26 аспірантів-докторантів. Правда, можна зробити докір нашим інститутам за недостатню роботу щодо добору аспірантури. Не можна покладатися тут на самоплив. Треба самим провадити роботу і відшукувати гідних кандидатів. Як я зазначав вже на минулому засіданні, робота нашого керівного складу, зокрема директорів, в наших вишах, університетах і інститутах дає можливість вербувати там таких людей, які будуть достойними кандидатами в аспіранти АН УРСР. Крім того, треба встановити зв'язок з іншими містами України, де є вищі школи, шляхом листування знаходити там гідних людей і запрошувати їх до аспірантури.

Можливість переведення таких людей до Києва, я певен цього, уряд Радянської України нам забезпечить.

Коли ми проглядали звіти наших інститутів, то виявили низку перешкод, загальних майже для всіх інститутів Академії. Коли справа стоїть так, коли ці перешкоди загальні для всієї Академії, то завдання Загальних зборів і Президії полягає в тому, щоб допомогти інститутам ліквідувати їх.

Які ж ці загальні перешкоди, що на них скаржаться майже всі інститути нашої Академії?

По перше, це – неналагодженість, поки що, видавничої справи. Інститути не мають можливості друкувати свої наукові дослідження, а тільки здають їх до друку, і все здане до друку лежить місяцями, а то й роками, і, кінець-кінцем, знецінюється. Інститути не мають можливості видавати наукових записок, журналів, а не маючи своїх друкованих праць, не можуть встановити книгообміну як з союзниками, так і з закордонними видавництвами і збільшувати тим самим свої бібліотеки. Отже ця справа стоїть негаразд, і тому конче треба, щоб усунути цю перешкоду в роботі академічних інститутів, якнайшвидше поширити нашу поліграфічну базу. Коли ще окремі експериментальні інститути, як фізико-хімічні та біологічні, мають деяку можливість друкувати свої роботи в наукових журналах, що видаються в інших містах Радянського Союзу, то для установ Відділу суспільних наук, роботи якого мають друкуватись на Україні, власна поліграфічна база є обов'язковою умовою нормальної роботи.

Отже, Академії в цілому треба звернути на це велику увагу.

Правда, певні зрушення у нас в цій справі є. Ми маємо власну друкарню, яка поширюється, але треба зробити все, щоб ця справа була прискорена максимальними темпами.

Майже всі інститути вказують на труднощі з науковою літературою. Треба сказати, що німці вивезли з інститутів майже всі наукові бібліотеки. Поновити бібліотеки ми досі не маємо можливості, а видання наших наукових праць може цю справу прискорити.

Зокрема в нас немає комплектів закордонних журналів за старі роки. Це є великою перешкодою в науковій роботі інститутів. Тут треба домогтись, щоб значна кількість повернутої з Німеччини літератури перейшла до бібліотек інститутів і щоб Академія наук мала повні комплекти найголовніших наукових закордонних журналів.

Але справа стоїть негаразд і з новою радянською літературою. Дійсні члени, члени-кореспонденти АН УРСР і керівні працівники скаржаться на те, що вони не можуть придбати нових книжок, отже, треба поставити питання, щоб наукова література за певними лімітами була доступна бібліотекам наших інститутів і окремим науковим працівникам. Тільки тоді буде налагоджена справа з забезпеченням і використанням новинок радянської літератури.

Третя перешкода, на яку скаржаться інститути Відділу біологічних наук і часті хімічних, це – відсутність хімікатів і хімічного посуду, а також різної апаратури. Це зрозуміла річ, бо те, що ми мали, було розгромлено, вивезено, зруйновано. Щоб забезпечити наукову роботу, тепер потрібна допомога.

Є багато інститутів, які дуже скаржаться на брак приміщення. Найгірше стоїть справа з приміщеннями по Відділу суспільних наук. Приміром, Інституту еконо-

міки конче треба поширити приміщення, бо в теперішніх умовах немає ніякої змоги запрошувати нових працівників і поширювати об'єм роботи. Тому відчувається найпекучіша потреба в будівництві нових будинків і, в першу чергу, в надбудові поверхів на будинку по Володимирській № 55. Це дозволить забезпечити приміщенням Інститут економіки і інші.

Стоїть, зокрема, таке питання, як проведення експедицій інститутами Археології, Гідробіології, Геології і Зоології. Для організації експедицій потрібний транспорт. Питання з транспортом, звичайно, важке, але його час розв'язати і транспорт для експедицій забезпечити.

Всі також скаржаться, що організація експедицій затримується через погане фінансування, через неналагодженість забезпечення харчування тощо. Ці недоліки відносять на рахунок роботи нашого Керування справами, але в окремих випадках, як це було видно зі звітів, певна вина лежить і на самих інститутах, які недостатньо підготовляються до експедицій, не виряджають заздалегідь відповідних людей, щоб підготувати все потрібне для експедицій, а посилають співробітників, які мають провадити наукову роботу, і вони потрапляють в скрутний стан. Дирекція повинна подбати про підготовку всього, потрібного для експедиції, і посилати наукових співробітників тільки тоді, коли справа налагоджена цілком.

Підводячи підсумки, можна сказати, що за минулий 1945 р. наша Академія наук, всі її установи, не зважаючи на велику роботу по відбудові лабораторій, по організації нових лабораторій, по створенню матеріально-технічної бази, все ж таки, в основному, свої завдання виконали і по багатьох проблемах одержали наслідки, що мають важливе наукове і науково-практичне значення.

Наші інститути зуміли поновити розробку вузлових теоретичних проблем кожної науки для того, щоб забезпечити просування науки вперед, щоб радянська наука зайняла передове місце в світі.

Поруч з цим наші інститути спромоглися подати конкретну дійову допомогу нашому урядові у відновленні народного господарства України після руйнувань, заподіяних німецько-фашистськими загарбниками.

Все це є позитивними рисами і можна сказати, що Академія працювала не даремно, що наслідки її роботи за 1945 рік цілком реальні й позитивні, корисні для науки і для соціалістичної практики. Але можна було б зробити більше, коли б інститути продумали добре завдання, врахували всі свої можливості щодо матеріально-технічної бази, то вони змогли б скласти кращий план і не замінювати іноді планові роботи випадковими. Більш могли б зробити інститути і в підвищенні кваліфікації наукового складу. Але є багато труднощів, яких кожен інститут окремо не може перемогти, тут потрібна робота Академії в цілому, потрібна допомога Президії і допомога радянського уряду. Немає сумніву, що уряд Радянської України на чолі з товаришем М. С. Хрущовим подасть потрібну допомогу, щоб швидше ліквідувати всі перешкоди. Можна сподіватись, що науковий колектив Академії наук, ураховуючи ці недоліки роботи 1945 р., вживе всіх заходів, щоб запобігти їх у 1946 році. В першому році четвертої сталінської п'ятирічки ми повинні здобути наслідки наукової роботи, гідні радянської Академії наук, гідні тої уваги, якою оточує науку і вчених радянський уряд, наша велика партія і наш великий Сталін.

Розділ II

**ПРОТОКОЛ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ КИЇВСЬКОГО БУДИНКУ
ВЧЕНИХ ПРО ВІДНОВЛЕННЯ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ**

*17 вересня 1941 р.
м. Київ*

Головує – акад. В. Г. Шапошников
Секретарює – проф. Б. М. Янкович⁷⁶

Присутні: Александро Н. М., Гапонов Г. Г., Кириєнко І. А., Кобелева Є. М., Клейн [Б. І.], Леонтович В. Г., Де-Метц Ю. Ю., Нікіфоров В. М., Рудницький Є. Н., Семейкіна В. К., Терпугов М. В., Філософова О. В., Чумаков С. М., Шапошников В. Г., Янкович Б. М.

1. Слухали: повідомлення проф. В. Г. Леонтовича про стан, у якому опинився Будинок вчених. Директор Будинку Гурський виїхав з Києва, покинувши Будинок напризволяще, нікому своїх повноважень не передавав, всі документи й печатку знищив, грошей на утримання технічного персоналу не залишив. З членів правління Будинку вчених зараз немає в Києві жодного, з ревізійної комісії – єдина особа – академік В. Г. Шапошников. В такий спосіб Київський будинок вчених залишився без догляду і цінне майно може загинути. Треба вжити заходів для захисту Будинку, поновити його діяльність, і, в першу чергу, налагодити роботу дуже потрібної всім їдальні. Цю останню справу може взяти на себе каса взаємодопомоги академпенсіонерів.

Ухвалили: обрати тимчасове правління будинку вчених в складі п'яти осіб. Доручити тому правлінню вжити заходів щодо охорони помешкання й майна та поновлення роботи Будинку вчених, надати йому право кооптації нових вчених до свого складу.

До тимчасового правління обрано: проф. Гапонова Г. Г., проф. Кириєнка І. А., проф. Леонтовича В. Г., Симін-Сичевського О. М., Янковича Б. М.

2. Слухали: пропозицію академіка В. Г. Шапошнікова, протокол сьогоднішніх зборів, на яких є присутніми більшість, що зараз перебувають у Києві, дати на підпис й тим, хто побажав би приєднатися до ухвали зборів.

Ухвалили: погодитися з пропозицією академіка В. Г. Шапошнікова.

Голова зборів акад. *В. Г. Шапошников*
Секретар зборів проф. *Б. М. Янкович*

На документі помітка: «Приєднуємося до ухвали зборів. В. А. ^{*1}».

Державний архів Київської області (далі – ДАКО), ф. Р-2412, оп. 2, спр. 44, арк. 2–2 зв.
Оригінал. Машинопис.

^{*1} Особу не встановлено.

**ПРОТОКОЛ ЗАСІДАННЯ ЧЛЕНІВ ПРАВЛІННЯ НАУКОВОГО
ТОВАРИСТВА ім. Т. ШЕВЧЕНКА У м. ЛЬВІВ ПРО ВІДНОВЛЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВА**

17 вересня 1941 р.

*[м. Львів]*¹*

Присутні пп.: проф. І. Боднар⁷⁷, дир[ектор] І. Грабар, дир[ектор] М. Капуста, д-р Е. Давидов, д-р Р. Цегельський⁷⁸, інж[енер] В. Рижевський, відпоручники секцій: д-р В. Сімович⁷⁹ (Філолог[ічна]), д-р І. Крип'якевич (Істор[ично]-філософ[ська]), д-р В. Левицький⁸⁰ (Мат[ематично]-прир[одничо]-лік[арська]).

Засідання відкрив заст[упник] голови проф. І. Боднар і подав до відома, що члени Виділу^{*2}: голова д-р І. Раковський⁸¹, д-р І. Витанович⁸², д-р В. Залозецький⁸³, д-р Е. Ю. Пеленський⁸⁴; заступники членів Виділу: інж[енер] А. Адамчук, м[а]г[істр] М. Кулицький та члени контрольної комісії: д-р П. Кривуцький, інж[енер] А. Мілянчик поки що перебувають поза Львовом і не могли із-за цієї причини явитися на засідання. Відпоручник Мат[ематично]-прир[одничо]-лік[арської] секції д-р Максим Музика⁸⁵ вивезений більшовиками на Схід і замість нього входить до Виділу голова Секції д-р В. Левицький. Не зважаючи на відсутність значної кількості членів Виділу, число присутніх членів є достаточне до переведення правосильних постанов.

Предметом засідання буде питання про віднову діяльності Наукового товариства ім. Шевченка⁸⁶, яка припинена була з дня 15 січня 1940 р.

Після оживленої наради рішено продовжувати роботу НТШ і уповажнено президію Т[овариств]ва поробити відповідні заходи в порозумінні з Українським краєвим комітетом⁸⁷. На цьому покінчено наради.

[Заступник голови] *Іван Боднар*
Секретар д-р *Р. Цегельський*

Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАЛ України), ф. 309, оп. 1, спр. 36, арк. 73. Рукопис.

*¹ Місце складання документа подано за місцем перебування установи.

*² Тут і далі – так у документі. Мається на увазі «правління».

ТИМЧАСОВЕ ПОЛОЖЕННЯ ПРО КИЇВСЬКИЙ БУДИНОК УЧЕНИХ*¹

*[Не раніше 17 вересня 1941 р.]*²
м. Київ

1. Загальні положення

Дім учених є добровільна організація науковців, яка ставить своїм завданням:

- а) обмін науковими досягненнями;
- б) обговорення досягнень в різних галузях науки та техніки;
- в) зв'язок з іншими домами вчених та науковими закладами: нашими та закордонними;
- г) сприяти роботою своїх членів науці, мистецтву, промисловості та сільському господарству;
- д) консультації з різних питань науки та техніки;
- е) взаємодопомогу в науковій роботі;
- ж) обслуговування своїх вчених в галузі культурного життя з метою підвищення їх національно-культурного рівня (бібліотека-читальня, концерти, популярні лекції, вистави, вечірки, різні екскурсії, кіно, літературні, музичні, спортивні, шахові та інші гуртки тощо);
- з) сприяння членам в їх науково-дослідній роботі;
- і) допомогу членам в організації різних виробництв;
- к) матеріально-побутове обслуговування своїх членів (допомога членам в одержанні роботи, кооператив, їдальня-закусочна, комісійна крамниця, каса взаємодопомоги, дитячий садок, юридична консультація, медична допомога, організація літнього відпочинку, допомога в одержанні приміщення, палива, освітлення, перукарня, майстерні полагодження взуття, білизни, одягу та ін.).

Район діяльності Дому вчених – Київ та його округа.

2. Склад Дому вчених

а) Почесні члени; б) дійсні члени; в) члени.

Почесних членів обирають загальні збори або правління Дому вчених з наступним затвердженням загальними зборами.

Дійсними членами Д[ому] в[чених] можуть бути вчені різних галузів науки, техніки та мистецтва, академіки, члени-кореспонденти А[кадемії] н[аук], професори, доценти та старші наукові робітники – їх обирає правління Д[ому] в[чених].

Примітка: не можуть бути членами Д[ому] в[чених] колишні члени комуністичної партії, співробітники НКВС та більшовицькі керівники.

3. Права та обов'язки [почесних та дійсних] членів Д[ому] в[чених]

Почесні члени та дійсні члени Д[ому] в[чених]:

- а) мають право брати участь у загальних зборах членів Д[ому] в[чених];
- б) мають право брати участь та бути обраними до органів управління Д[ому] в[чених];

*1 Заголовок документа

*2 Дату встановлено за док. № 194.

в) мають право користуватися всіма закладами Д[ому] в[чених];

г) мають право відвідувати лекції, концерти, вечірки, кіно тощо.

Дійсні члени Д[ому] в[чених]:

а) повинні сплачувати своєчасно членські внески;

примітка: почесні члени звільнені від сплат членських внесків;

б) усі члени повинні виконувати постанову загальних зборів та розпорядження правління;

в) повинні приймати активну посильну участь в різних закладах Д[ому] в[чених];

в)^{*1} повинні допомагати правлінню у його роботі. На членів, які без поважних причин відмовляються активно працювати на користь Д[ому] в[чених] правління та загальні збори можуть накладати дисциплінарне покарання, та навіть виключити зі складу членів Д[ому] в[чених].

4. Права та обов'язки членів Д[ому] в[чених]

а) члени Д[ому] в[чених] мають ті ж права, що й дійсні члени, за винятком обрання органів управління Д[ому] в[чених] та права бути обраними.

б) обов'язки членів Д[ому] в[чених] ті ж самі, що й дійсних членів.

5. Органи управління Д[ому] в[чених] (Ревізійна комісія)

А). Загальні збори.

Загальні збори бувають чергові та позачергові. Чергові – скликає правління не менше одного разу на рік. Позачергові – скликає правління з власної ініціативи, за пропозицією Ревізійної комісії, або за пропозицією не менш, як 0,1 кількості дійсних членів Д[ому] в[чених].

Загальні збори розглядають такі питання:

а) положення про Д[ім] в[чених];

б) затвердження всяких правил, інструкцій щодо окремих функцій Д[ому] в[чених];

в) вибори правління та Ревізійної комісії;

г) розгляд та затвердження звітів правління та Ревізійної комісії;

д) розгляд та затвердження кошториса витрат та прибутків Д[ому] в[чених];

е) розгляд скарг на дії правління;

ж) затвердження постанов правління про виключення зі складу членів Д[ому] в[чених];

з) визначення призначення коштів Д[ому] в[чених] в разі його ліквідації;

і) затверджують утворення різних капіталів.

Загальні збори правомочні при наявності не менш як 2/3 кількості всіх членів Д[ому] в[чених]. Повторні збори правомочні при всякій кількості присутніх членів Д[ому] в[чених].

[Б]. Правління Д[ому] в[чених].

Правління Д[ому] в[чених] – виконавчий орган загальних зборів. Воно провадить всі справи Д[ому] в[чених], діє на підставі положення та постанов загальних зборів.

^{*1} Пункт «в» у документі помилково подано двічі.

Загальні збори обирають голову правління та членів правління в кількості, яку визначають загальні збори, та 3–5 кандидатів до них ^{*1} терміном на 1 рік.

На правління покладається:

- а) переведення в життя всіх завдань Д[ому] в[чених], перелічених в п. 1 цього положення;
- б) завідування всіма справами Д[ому] в[чених];
- в) розгляд прохань про прийом у члени Д[ому] в[чених];
- г) перереєстрація членів Д[ому] в[чених];
- д) виключення зі складу членів Д[ому] в[чених] з поданням на затвердження загальних зборів;
- е) нагляд за правильною та своєчасною сплатою членських внесків;
- ж) облік всіх капіталів, коштів та майна Д[ому] в[чених];
- з) представництво в справах Д[ому] в[чених] без особливих повноважень по всіх установах;
- і) виступи на суді та видача доручень для ведення справ Д[ому] в[чених];
- к) складання договорів, позик, видача грошових документів на одержання належних Д[ому] в[чених] коштів і цінностей, придбання та відчуження майна тощо;
- л) проробка питань, що подаються на обговорення загальних зборів Д[ому] в[чених];
- м) запровадження в життя всіх постанов загальних зборів.

Правління Д[ому] в[чених] обирає із свого складу замісника голови правління, секретаря та скарбника та розподіляє обов'язки між членами правління відповідно до головних завдань Д[ому] в[чених], організує окремі відділи роботи під керівництвом членів правління: секретаріат, адміністративно-господарський, науково-виробничий, культурно-побутовий, кооперативний та ін. Правління переводить всю поточну роботу.

Щоб виконувати окремі функції цієї роботи, правління має право приймати приватних співробітників, якщо це передбачено кошторисом, затвердженим загальними зборами.

Діловодство, рахівництво, звітність – переводиться за формами, які встановлені правлінням та затверджені загальними зборами.

Вимоги на грошові суми та всякі грошові документи обов'язково підписуються головою (або заступником його) та скарбником.

Правління розв'язує всякі питання більшістю голосів; в разі коли голоси поділяються на двоє, голос голови правління дає перевагу.

Засідання правління правомочні, коли на них присутні не менш половини членів правління.

Засідання правління – прилюдні.

Засідання президії – закриті.

С. Ревізійна комісія.

Ревізія справ Д[ому] в[чених] покладається на Ревізійну комісію, яку обирають загальні збори на 1 рік в складі 5 членів та 3 кандидатів.

*1 Так у документі. Потрібно «до нього».

Ревізійна комісія обирає зі свого складу голову та секретаря.

Обов'язки Ревізійної комісії:

а) ревізія всіх справ Д[ому] в[чених] та діяльності правління не менш одного разу на три місяці;

б) щомісячна перевірка коштів та грошових документів;

в) дача висновків по рахунках та звітах правління.

Про наслідки своєї роботи Ревізійна комісія дає звіт загальним зборам. Ревізійна комісія відповідає за стан обліку майна і грошових сум нарівні з правлінням Д[ому] в[чених].

6. Допоміжні організації Д[ому] в[чених]

А. Каса взаємодопомоги пенсіонерів-науковців.

Б. Кооператив «Науковець» та ін.

7. Кошти Д[ому] в[чених]

Кошти Д[ому] в[чених] складаються із:

а) вступних внесків членів та постійних гостей;

б) щомісячних внесків членів та постійних гостей;

в) прибутків від кооперативу, виробничо-торговельних закладів, вечірок, концертів, лекцій тощо;

г) відсотків на капітали Д[ому] в[чених];

д) пожертв, дотацій та випадкових надходжень.

Кошти Д[ому] в[чених] зберігаються в державних кредитних установах на поточних рахунках Д[ому] в[чених] та витрачаються за кошторисом, затвердженим загальними зборами. З коштів утворюються капітали: 1 – основний; 2 – операційний та 3 – спеціальний. Основний капітал утворюється із вступних внесків членів Д[ому] в[чених] та 25 процентів відрахувань від всіх інших надходжень, крім щомісячних членських внесків.

Операційний капітал утворюється із щомісячних членських внесків та 50 проц[ентів] від інших надходжень, крім вступних внесків.

Спеціальні капітали утворюються за постановами загальних зборів із решти всіх надходжень та прибутків Д[ому] в[чених].

Основний капітал призначається на придбання майна та устаткування для Д[ому] в[чених].

Операційний капітал призначається на фінансування господарської діяльності та на операційні адміністративно-господарчі витрати.

Спеціальні капітали призначаються на цілі, встановлені загальними зборами Д[ому] в[чених], а саме на фінансування спеціальних міроприємств Д[ому] в[чених]:

а) утворення допоміжних наукових закладів, кабінетів, лабораторій, майстерень тощо;

б) сприяння науковій роботі та винахідництву своїх членів;

в) організація юридичної консультації;

г) організація медичної допомоги;

д) організація дитячого садка для дітей членів Д[ому] в[чених];

е) покращення національно-культурних та побутових умов життя членів Д[ому] в[чених] та інші міроприємства.

8. Зміни або доповнення положення Д[ому] в[чених]

Зміни положення можуть бути зроблені загальними зборами, для чого потрібно не менш 2/3 голосів присутніх на зборах дійсних членів.

9. Ліквідація Д[ому] в[чених]

Ліквідація Д[ому] в[чених] переводиться за постановою загальних зборів, прийнятою не менш, як 2/3 присутніх на зборах членів, в таких випадках:

- а) відсутність достатньої кількості членів Д[ому] в[чених];
- б) відсутність потрібних коштів та неможливість відшкодування їх;
- в) злиття Д[ому] в[чених] з іншою організацією – в цьому випадку кошти Д[ому] в[чених] зараховуються до спільної каси.

Щоб зліквідувати Д[ім] в[чених] – загальні збори обирають ліквідаційну комісію; обов'язки цієї ліквідаційної комісії можуть бути доручені правлінню.

Ліквідація Д[ому] в[чених] проводиться в термін, визначений загальними зборами. На випадок ліквідації Д[ому] в[чених] все його майно і кошти передаються за призначенням загальних зборів.

ДАКО, ф. 2412, оп. 2, спр. 44, арк. 10–16. Копія. Машинопис.

№ 197

ІЗ ДОПОВІДНОЇ ЗАПИСКИ ДИРЕКТОРА ІНСТИТУТУ ГІДРОБІОЛОГІЇ ПРОФ. Д. О. БЕЛІНГА ПРО СТАН ІНСТИТУТУ

*30 вересня 1941 р.
м. Київ*

[...]^{*1} § 2. З наукового обладнання Інституту з Києва вивезено майже всі оптичні прилади і деяку іншу апаратуру.

Без мікроскопів, біноклярних луп і біноклярних мікроскопів Інститут не зможе розгорнути своєї роботи і не зможе забезпечити оптикою наявний склад наукових робітників Інституту.

Деяку оптику Інститут сподівається здобути в Києві, але її буде не досить для нормальної роботи Інституту. Інше обладнання, потрібне для проведення наукової роботи, Інститут, в основному, має, хоч це обладнання треба буде зібрати до купи, бо частина майна Інституту знаходиться тепер в приміщенні Мікробіологічного інституту АН, частина в Інституті клінічної фізіології АН, частина в заповіднику АН «Гористе» (в Старосіллі) і ще в деяких пунктах (Канів, Біла Церква).

Для проведення польових робіт на Дніпрі Інститут мав власного моторного катера, який під час військових дій советська армія забрала у Інституту.

Коли виявиться, що цей катер загинув, тоді роботу Інституту міг би задовольнити моторовий катер, що належав керсправами АН.

^{*1} Знято частину тексту з інформацією про напрями роботи, структуру та штати Інституту до 1941 р.

§ 3. Наявний склад наукових співробітників, що перебуває в Києві, дозволяє налагодити дослідну роботу по основних напрямках діяльності Інституту, крім робіт з гідрофізіології.

В Києві перебуває керуючий персонал відділів гідробіологічного, іхтіологічного і санітарної гідробіології (3 особи).

Крім цього, в Києві знаходяться 10 старших та молодших наукових робітників, отже в Києві є разом 13 наукових робітників Гідробіологічного інституту, що складає 50% колишнього складу наукових робітників Інституту. Крім того, в Києві знаходиться 7 ляборантів Ін[ститу]ту і один аспірант, що закінчує аспірантуру.

§ 4. Матеріалами, посудом Інститут забезпечений. Дечого не вистачає, на пр[иклад] потрібного Інституту спирта, формаліну.

§ 5. Приміщення Інституту – в порядку.

§ 6. Вся основна бібліотечна література, потрібна для роботи, знаходиться в Києві. Частина потрібних для роботи книжок, знаходиться тепер в приміщенні Мікробіологічного інституту АН, де в середині вересня працювала група співробітників Гідробіологічного ін[ститу]ту.

Ці книжки треба перевести з приміщень Мікробіологічного ін[ститу]ту в Гідробіологічний ін[ститу]т одночасно з іншим майном останнього, що теж тимчасово перебуває в Мікробіологіч[ному] ін[ститу]ті.

Інститут міг би тепер провадити конкретну роботу по ряду тем, над якими Інститут працював в поточному році, зокрема по темах, над якими Ін[ститу]т працював в липні-серпні м[іся]ці ц. р.

Крім того, Інститут міг би провадити також певну роботу по лінії санітарно-біологічної оцінки води київського водогону.

Директор Гідробіологічного ін[ститу]ту проф. [Д. О.] Белінг

ДАКО, ф. 2463, оп. 1, спр. 1, арк. 1–1 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 198

ПРОТОКОЛ НАРАДИ СПІВРОБІТНИКІВ УСТАНОВ ВІДДІЛУ ТЕХНІЧНИХ НАУК УАН ПРО МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНИЙ СТАН ТА ПЛАНІ НАУКОВИХ РОБІТ

10 жовтня 1941 р

м. Київ

Присутні: представники інститутів: Електрозварювання, Гірничого та Торфу: доктор техн[ічних] наук проф. Понько К. В., канд[идат] техн[ічн]их наук інж[енер] Рудич С. І., канд[идат] техн[ічн]их наук доц[ент] Пуліковський В. О., кандид[ат] техн[ічних] наук інж[енер] Шеверницький В. В. та інж[енер] Вишняков.

Порядок денний.

Затвердження плану наукових робіт, штатів та кошторису І[нститу]тів Відділу технічних наук УАН на період жовтень-грудень 1941 р.

Голова – проф. Понько К. В.

Секретар – доц[ент] Пуліковський В. О.

I. Слухали: доповідь уповнов[аженого] І[нститу]ту електрозварювання про план наукової роботи на період жовтень-грудень 1941 р. (доповідач п. Шеверницький [В. В.]).

Ухвалили:

1. До 20 жовтня закінчити роботу по інвентаризації, приведенню до ладу майна та устаткування І[нститу]ту електрозварювання.

2. Вжити заходів щодо повернення майна та устаткування, яке зараз знаходиться у двох вагонах – №№ 641 246 і 1 513 465 (на терені Керамічного заводу, Константинівська вул., 71).

3. Звернутися до Міської управи про звільнення приміщення І[нститу]ту електрозварювання від трьох родин, які зайняли це приміщення з вересня і які не мають відношення до цього І[нститу]ту.

4. Затвердити такий план н[аукової] роботи:

а) розгорнути роботу майстерні електрозварювання для відбудови міста та підприємств як у Києві, так і за його межами;

б) провадити наукову роботу «Дугова різка металу» (тема має актуальне значення завдяки відсутності кисня).

5. Затвердити до першого січня 1942 р. 14 одиниць як наукових співробітників, так і допоміжного персоналу з загальним кошторисом 27 000 карбованців.

II. Слухали: доповідь по І[нститу]ту гірничої справи (допов[ідач] проф. Понько [К. В.]).

1. Затвердити такий план н[аукових] робіт по Інституту:

а) допомогти відродити підприємства в звільнених районах України по здобичі^{*1} бурого та кам'яного вугілля (Звенигородці, Олександрії, Галичині), а також нерудних копалин;

б) приступити до виконання такої наукової тематики: «Дослідження ефективності викриття^{*1} буровугільних родовищ відкритим (екскавація, гідромеханізація) та підземним засобами;

в) друга тема «Механізація обробки кам'яних будівельних матеріалів».

2. Затвердити штати у кількості 8 одиниць з загальним кошторисом 21 400 крб. на період жовтень-грудень 1941 року.

III. Слухали: прохання колективу І[нститу]ту торфу про приєднання цього І[нститу]ту до Відділу технічних наук Академії (доповідач п. Рудич [С. І.]).

Ухвалили:

Приймаючи на увагу, що торфна промисловість має велике значення для міста та різних підприємств (цукроварні, спиртові заводи та ін.) вважати за доцільне приєднати І[нститу]т торфу до Відділу технічних наук Академії. Це питання поставити на затвердження відповідних органів.

^{*1} Так у документі.

IV. Слухали: доповідь п. Рудича [С. І.] про стан І[нститу]ту.

Ухвалили:

1. Просити п. Рудича [С. І.] перевести облік майна І[нститу]ту та подати його 14 жовтня ц. р.

2. В зв'язку з тим, що І[нститу]т торфу має багато спільного з І[нститу]том гірничої справи, а також для зменшення адміністративних витрат, вважати за доцільне з'єднати І[нститу]т торфу з І[нститу]том гірничої справи, утворивши у Гірничному і[нститу]ті сектор торфу.

3. Просити п. Рудича [С. І.] не пізніше 13 жовтня представити план наукової роботи, штат та кошторис на період жовтень-грудень 1941 року.

V. Слухали: кошторис апарату В[ідділу] технічних наук Академії на період жовтень-грудень 1941 р. (допов[ідач] проф. Понько [К. В.]).

Ухвалили:

1. Затвердити обслуговуючий персонал інститутів Відділу технічних наук в кількості 8 одиниць з загальним кошторисом 14 600 крб. на період жовтень-грудень 1941 року.

2. Відмітити, що уповноважений І[нститу]ту будівельн[ої] механіки п. Гарф [С. Е.] та уповноважений І[нститу]ту енергетики п. Сайковський [М. І.] не виконали завдання і не представили до Відділу техн[ічних] наук планів на період жовтень-грудень 1941 року.

3. Запропонувати цим уповноваженим не пізніше 13 жовтня представити план роботи, штати та кошторис.

4. В зв'язку з тим, що і[нститу]ти Електрозварювання та Гірничої справи склали вже план роботи, штати та кошторис – просити відповідні органи затвердити цей кошторис та відпустити належні кошти.

5. Працюючих наукових співробітників, робітників та службовців інститутів Електрозварювання та Гірничного зарахувати на зарплатню з дня їх фактичної праці.

6. Просити Міську управу видати охоронну грамоту для приміщення Інституту електрозварювання (Короленко 94) та Гірничного інституту (Терещенківська 2).

Голова проф. К. [В.] Понько
Секретар В. [О.] Пуліковський

ДАКО, ф. 2356, оп. 6, спр. 172, арк. 3–5. Оригінал. Машинопис.

№ 199

ПОВІДОМЛЕННЯ ДО РЕДАКЦІЇ ГАЗЕТИ «ЛЬВІВСЬКІ ВІСТІ» ПРО РОБОТУ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ м. ЛЬВІВ

11 жовтня 1941 р.
м. Львів

Український національний музей при вул. Мохницького, 42, як і всі інші музеї та галереї Львова поки що для відвідувачів закриті. Його багаті збірки, що показують нам українську культуру від X–XX століття поки що для відвідувачів недоступні. А проте, в приміщеннях Музею кипить безперервна праця. Робітники Му-

зею займаються консервацією ікон та іконостасів, що походять з XIV і з XVI століття, а теж інших цінних образів.

Наукові робітники Музею відбувають дальші студії над своїми індивідуальними працями. І так, наприклад, п. Корчинська готує до друку працю про візантійські монети з V–XV століття, Віра Свенціцька опрацьовує тему під н[азвою] «Еволюція малярства в українських іконах XIV–XVIII ст.». Директор Музею Іларіон Свенціцький продовжує свою працю над кириличними рукописами. Всі ці праці наукових робітників Музею доповнюють до монографії підготовки д-р [М. Д.] Драгана⁸⁸ про недавно померлого маляра Івана Труша, а будуть вони вміщені в періодичному журналі «Літопис Національного музею».

Треба ще згадати, що в останніх двох роках Музей втратив 280 цінних образів, які вивезли большевики до Харкова і Києва. Слід сподіватися, що незадовго вони повернуть на своє давнє місце.

Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО), ф. 51., оп. 1, спр. 3, арк. 12. Копія. Машинопис.

№ 200

КЛОПОТАННЯ ПРОФ. В. В. МІЯКОВСЬКОГО ДО УПОВНОВАЖЕНОГО КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ УПРАВИ В СПРАВАХ УАН В. М. ПРИЛИПКА ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ Й ПІДГОТОВКИ ВИДАННЯ ЖУРНАЛУ «НАШЕ МИНУЛЕ»

*15 жовтня 1941 р.
м. Київ*

В роках 1918–1919 видавниче товариство «Друкарь» видавало журнал історії, літератури та культури «Наше минуле», під редакцією П. І. Зайцева та при ближчій участі В. Л. Модзалевського, Г. І. Нарбути і мене.

Бажаючи розпочати роботу по підготовці до продовження цього журналу з наступного року, прошу дозволити вести організаційну роботу щодо збирання матеріалу для перших книжок журналу тим часом при Українській академії наук поки з'ясуються видавничі можливості.

До ближчої участі в редагуванні журналу вважаю за необхідне запросити пп. К. М. Антонович-Мельник, С. М. Драгоманова, О. П. Косач-Кривенюк, В. Г. Кричевського⁸⁹ та Д. М. Ревуцького.

Книжки мають розміром біля 15 друк[ованих] аркушів. Періодичність видання буде встановлено далі, але не менше 6 книжок на рік.

Програм журналу має залишитися той саме, який був раніше:

1. Статті і розвідки з історії України, українського письменства, культури та мистецтва.

2. Мемуари і листування історичних діячів.

3. Невидані літературні твори з українського письменства.

4. Матеріали до побутової історії і з історії громадсько-національного руху на Україні.

5. Критично-бібліографічний відділ.

6. Хроніка культурного життя.

В. [В.] Міяковський⁹⁰

На документі помітка: «Дозволяється проводити організаційну підготовчу роботу з тим, щоб коли розпочне роботу УАН, приготувати конкретний план роботи до Президії АН. 21 жовтня 1941 р. [В. М.] Прилипка».

ЦДАВО України, ф. 3966, оп. 1, спр. 16, арк. 52–53. Автограф.

№ 201^{*1}

**НАКАЗ ВІДДІЛУ КУЛЬТУРИ ТА ОСВІТИ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ УПРАВИ
ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ ЧЛЕНІВ ПРЕЗИДІЇ УАН ТА ДИРЕКТОРІВ ЇЇ
УСТАНОВ**

*20 жовтня 1941 р.
м. Київ*

Тимчасово призначити на керівні посади по Академії наук:

I. Членів Президії:

1. В[иконуючим] о[бов'язки] керівника Фізично-математичного відділу – проф. [В. С.] Чудинова⁹¹.

2. В[иконуючим] о[бов'язки] керівника Природничого відділу – проф. [М. К.] Шматька⁹².

3. В[иконуючим] о[бов'язки] керівника Технічного відділу – акад. [В. О.] Плотникова.

4. В[иконуючим] о[бов'язки] керівника Історично-філологічного відділу проф. [О. П.] Оглоблина.

5. Академіка [В. Г.] Шапошникова.

6. Академіка [Б. С.] Лисіна.

II. Т[имчасово] в[иконуючими] о[бов'язки] директорів інститутів:

1. Історичного – д-ра [М. Г.] Андрусяка⁹³.

2. Археологічного – проф. [Н. Д.] Полонську-Василенко.

3. Мовознавства – проф. [П. Й.] Горецького⁹⁴.

4. Літератури та фольклору – проф. М. [М.] Марковського.

5. Економіки та статистики – проф. [М. І.] Величківського.

6. Геології – проф. [М. К.] Шматька.

7. Зоології – проф. [М. В.] Шарлеманя.

^{*1} Див. док. № 220.

8. Гідробіології – проф. [Д. О.] Белінга.
9. Математики – проф. [В. С.] Чудинова.
10. Мінеральної сировини – акад. [Б. С.] Лисіна.
11. Біохімії – проф. [С. Є.] Боржковського.
12. Хімії – проф. [В. О.] Плотникова.
13. Органічної хімії – акад. [В. Г.] Шапошникова.
14. Фізики – проф. [В. А.] Терлецького.
15. Гірничої механіки – проф. [К. В.] Понька.
16. Ботаніки – проф. [Є. І.] Бордзиловського.
17. Електрозварювання – проф. [В. В.] Шеверницького.
18. Гідрології – проф. [М. В.] Терпугова.
19. Будівельної механіки – проф. [Ф. П.] Чередниченка.
20. Наукової бібліотеки – п. [О. І.] Полуляха⁹⁵.
21. Заступника директора Наукової бібліотеки – п. [М. В.] Кривенюка.

Уповноваженому Відділу культури й освіти в справах Академії наук п. [М. Я.] Кирпиченку⁹⁶ перевести збори Президії з участю всіх директорів інститутів і на цих зборах ухвалити плани найближчої роботи та внутрішній розпорядок по всіх установах Академії наук.

Президії Академії в найближчий час підібрати необхідні штати наукового та технічного обслуговуючого персоналу і подати на затвердження завідувачеві відділу культури та освіти.

Завідувач відділу культури та освіти проф. [К. Т.] Штмена

На документі помітка: «Скасовано постанов[ою] 5.XI. [19]41 р. Підпис^{*1}».

ДАКО, ф. Р-2356, оп. 6, спр. 209 а, арк. 52–53. Копія. Машинопис.

№ 202

ПОСТАНОВА КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ УПРАВИ ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ НА РОБОТУ В УСТАНОВИ УАН СЕСТЕР ЛЕСІ УКРАЇНКИ ТА НАДАННЯ ЇМ МАТЕРІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ

*[Жовтень 1941 р.]^{*2}
м. Київ*

Київська міська управа ухвалює:

1. Ольгу Петрівну Косач-Кривинюк призначити консультантом в рукописний відділ Інституту літератури Української академії наук.

^{*1} Підпис нерозбірливий.

^{*2} Дату встановлено за суміжними документами в архівній справі.

Ольга Петрівна Косач-Кривинюк має працювати над рукописними матеріалами Лесі Українки та Олени Пчілки, впорядковуючи їх до друку.

Ізидора Петрівна Косач-Борисова призначається науковим співробітником Інституту ботаніки Української академії наук.

2. Ользі Петрівні Косач-Кривинюк та Ізидорі Петрівні Косач-Борисовій призначається одноразова допомога 5000 крб.

3. Паливний відділ Київської міської управи має видати 10 куб. м дров в розпорядження О. П. Косач-Кривинюк та І. П. Косач-Борисової.

4. Відділ торгівлі та харчування має забезпечити харчами О. П. Косач-Кривинюк та І. П. Косач-Борисову^{*1}.

5. Відповідальним за виконання всього вищезазначеного призначається співробітник Київської міської управи п. Гапонова Є. Д.

Голова М[іської] у[прави] [О. П.] Оглоблин^{*2}
Зас[тупник] голови М[іської] управи [В. П.] Багазії
Секретар М[іської] управи Політайко

ДАКО, ф. 2356, оп. 1, спр. 3, арк. 18. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 203^{*3}

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ЗАВІДУВАЧА ВІДДІЛУ РУКОПИСІВ
ІНСТИТУТУ ЛІТЕРАТУРИ ТА ФОЛЬКЛОРУ УАН
ПРОФ. О. А. НАЗАРЕВСЬКОГО ДИРЕКТОРУ ІНСТИТУТУ
ПРОФ. М. М. МАРКОВСЬКОМУ ПРО СТАН «ШЕВЧЕНКІАНИ»**

*[Не пізніше 1 листопада 1941 р.]^{*4}
м. Київ*

Як відомо, до останнього часу більшість Шевченкової рукописної спадщини, майже всі уцілілі його автографи та оригінали багатьох, зв'язаних з його життям та діяльністю документів, були сконцентровані і переховувалися в Києві, у відділі рукописів І[нститу]ту укр[аїнської] літ[ерату]ри Академії наук.

Тут же знаходилися і деякі автографи попередників [Т.] Шевченка, а також сучасних йому українських письменників як [І.] Котляревський, [Г.] Квітка-Основ'яненко, Марко Вовчок та інші.

Проте, під час евакуації академічних цінностей в липні ц. р. і цей найцінніший скарб української літератури, разом із автографами багатьох інших укр[аїнських]

^{*1} Далі в документі викреслено фразу «по мірі можливості».

^{*2} Посаду та прізвище дописано від руки.

^{*3} Див. док. № 204.

^{*4} Дату встановлено за діловодною поміткою на документі.

письменників та деяких письменників російських і польських, був вивезений поза межі Києва і опинився, як можна думати, в Уфі.

Таким чином, на сьогодні у відділі рукописів І[нститу]ту укр[аїнської] літератури лишилися самі тільки фотокопії, зроблені свого часу з автографів, та негативи, з яких ці фотографії друкувались.

Отже, тепер, коли в нас немає автографів [Т.] Шевченка та оригіналів документів про нього, коли цілком можливе пошкодження або, навіть, знищення їх в дорозі чи в новому місці перебування, наші фотокопії і негативи з Шевченкових матеріалів набувають першорядного значення і цінності, як заміна – до певної міри – самих автографів.

Що ж саме збереглося на сьогодні з Шевченкових матеріалів – у вигляді фотокопій чи хоч у негативах?

Подаю попередні відомості, оскільки брак місця та інші перешкоди не дозволили ще повністю розібрати і впорядкувати ці матеріали після спішного перенесення їх з будинку № 14 по б. Шевченка в нове приміщення, маленьку кімнату буд. № 15 по Фунд[уклеївській] вулиці (що трапилось в буд. № 14).

А. Збереглися і наклеєні в спец[іальних] альбомах такі твори або збірники творів [Т.] Шевченка: поема «Слепая», збірник віршів «Три літа», т[ак] зв[ана] «Мала книжка», т[ак] зв[ана] «Більша книжка», різні вірш[овані] твори, щоденник, повісті: «Наймичка», «Варнак», «Княгиня», «Музикант», «Несчастный», «Капитанша», «Близнець», «Художник», «Старая погудка на новий лад» – перша редакція, «Прогулка с удовольствием и не без морали» – пізніша редакція, всі альбоми з малюнками [Т.] Шевченка та записами деяких творів.

Б. Лишаються не наклеєні в альбомах, на окремих аркушах, фотокопії з таких творів і матеріалів: «Мала Книжка», повість «Наймичка», «Никита Гайдай» – з журн[алу] «Маяк» (першодрук), «Вірш Федору Чельцову», папка «Життя і творчість [Т.] Шевченка», опис малюнків і акварелей [Т.] Шевченка: а) [О. М.] Лазаревського, б) [Г. М.] Честаховського; листування [Т.] Шевченка (переважно його листи).

Частина листування – лише в негативах, як у негативах лише збереглися і деякі інші Шевченкові матеріали, наприклад, дві справи про арешт [Т.] Шевченка тощо.

Отже, деякі відсутні на сьогодні фотокопії з автографів можуть бути поповнені, додруковані з негативів.

В. Інші матеріали про [Т.] Шевченка у відділі рукописів: різні друковані видання «Кобзаря», газетні і журнальні вирізки за р[оки] 1860–1910, картотека цензурних дозволів на твори [Т.] Шевченка, папка репродукцій з малюнків [Т.] Шевченка та інші.

О. [А.] Назаревський

На документі помітка: «На 1.XI.[19]41 р.».

ЦДАВО України, ф. 3966, оп. 1, спр. 34, арк. 1–3. Оригінал. Машинопис.

**ПЕРСПЕКТИВНИЙ ПЛАН РОБОТИ СЕКЦІЇ ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВА
ІНСТИТУТУ ЛІТЕРАТУРИ ТА ФОЛЬКЛОРУ УАН НА 1941–1942 рр.*²**

*2 листопада 1941 р.
м. Київ*

1. Провести організаційну роботу по виробленню, деталізації загального плану секції. Складання робочих інструкцій. Обговорення індивідуальних планів співробітників секції та планів установ, зв'язаних з секцією (Музею [Т.] Ш[евченка], Будинку-музею [Т.] Ш[евченка]) – до 1 грудня 1941 р.

2. Підготувати до друку канонічний текст «Кобзаря» – до 1 січня 1942 р.

3. Скласти коротку біографію [Т.] Шевченка – до 1 лютого 1942 р.

4. Робота над текстом:

а) встановлення принципів наукового видання Шевченкового тексту. Перегляд текстів виданих томів для встановлення їх остаточної редакції. Текстологічні роботи над дальшими томами;

б) окремі текстологічні студії щодо певних творів або місць Шевченкового тексту.

5. Робота над вивченням творчості:

а) паралельне вивчення поетичних та малярських творів [Т.] Шевченка;

б) фольклорні студії над [Т.] Шевченком;

в) творча історія окремих поем [Т.] Шевченка.

6. Робота над біографією [Т.] Шевченка:

а) генеалогія Шевченкового роду;

б) топобіографічні студії: 1) Київ Шевченкових часів; 2) місця Шевченкового вчення, роботи та мандрівок;

в) хронологічна канва;

г) словник Шевченкових знайомих;

д) [Т.] Шевченко і [М.] Костомаров.

7. Робота по вивченню ідеології [Т.] Шевченка:

а) Драгоманівська концепція [Т.] Шевченка;

б) Стара громада і [Т.] Шевченко.

8. Бібліографічні і бібліологічні студії:

а) огляд видань «Кобзаря» і писань [Т.] Шевченка за 25 років (1917–1941);

б) огляд ювілейної літератури 1939 року;

в) [Т.] Шевченко в публікаціях «Київської старини» (1882–1907).

9. Видання:

а) Кобзар;

б) коротка біографія [Т.] Шевченка;

*¹ Див. док. № 203.

*² Заголовок документа.

- в) серія видань окремих творів з ілюстраціями, вступною статтею та примітками;
- г) серія мемуарів про Т. Шевченка;
- д) видання річника «[Т.] Шевченко та його доба».

Керівник секції шевченкознавства *В. [В.] Міяковський*

ЦДАВО України, ф. 3966, оп. 1, спр. 16, арк. 58–58 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 205*¹

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ЗАВІДУВАЧА ВИДАВНИЦТВА УАН
Й. К. ТІТОВА УПОВНОВАЖЕНОМУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ
УПРАВИ В СПРАВАХ АКАДЕМІЇ М. Я. КИРПИЧЕНКУ ПРО
СТАН ВИДАВНИЦТВА ТА ДРУКАРНІ**

*4 листопада 1941 р.
м. Київ*

Переведеним, на Ваше доручення, обслідуванням стану Видавництва та друкарні Академії наук виявлено таке:

1. Матеріалів про стан рукописів, коректурних відбитків, сигнальних примірників надрукованих видань тощо в В[идавництв]ві не лишилося.

2. Склад співробітників Видавництва на 1 жовтня такий: зав[ідувач] виробничого відділу, заступник зав[ідувача] виробничого відділу, зав[ідувач] планового відділу; літературних редакторів 4, коректор укр[аїнської] мови, ст[арший] бухгалтер, бухгалтер розрахункової частини, бухгалтер-картотетчик, друкарка, кур'єр та прибиральниця. Разом 14 осіб. Таким чином, щоб забезпечити безперебійне функціонування Видавництва, треба ще додати: керівника Видавництва, завідувача редакційного відділу, секретаря В[идавницт]ва, коректора укр[аїнської] мови, коректора іноземної мови (переважно німецької), друкарку, зав[ідувача] книжковим складом (він же зав[ідувач] господарством), завідувача, касира, двох продавців, експедитора та чорнороба книгарні.

3. Стан Львівської друкарні через перерву зв'язку з нею невідомий.

4. Стан Київської друкарні такий:

а). По складальному цеху – шрифтове хазяйство вщент знищено, залишилось лише устаткування, а саме: реали, каси, складальні дошки, коректурний верстат, гранки, верстатки тощо. Працювати не можна.

б). По словолитному цеху – залишилось все устаткування, крім матриць. Працювати частково можна.

в). По стереотипному цеху – залишилось все устаткування цілком. Працювати можна.

*¹ Див. док. № 246.

г). По друкарському цеху – з усіх друкарських машин зняті частини, без яких машини працювати не можуть. На думку начальника друкарського цеху і завід[увача] ремонтної майстерні ці частини знаходяться в Києві і їх тепер розшукують. Коли розшукати їх вдасться, то друкарський парк працювати зможе. Крім цього, 50% машин більш-менш пошкоджено і на ремонт їх потрібний деякий час.

д). По літографському цеху – є невеличке пошкодження кількох машин; літографські камені цілком збереглись. Працювати можна.

е). По полятурно-брошувальному цеху – пошкоджена невеличка кількість машин; працювати без них можна.

ж). По ремонтному цеху – все устаткування, інструмент збереглись цілком. Працювати можна.

з). По паперовому складу і коморі – матеріалів збереглось лише картону приблизно коло трьох тонн та обкладникового (кольорового) паперу теж приблизно коло двох тонн. Білого паперу, придатного для друкування книжок, майже нема. Фарб та інших матеріалів збереглася невеличка кількість.

5. Про стан цинкографічного цеху не можна було дістати ніяких матеріалів, бо німецька варта не дозволила ввійти до приміщення цинкографії; але робітники друкарні кажуть, що там знищено все.

6. По охороні майна друкарні поліграфічною секцією Міської управи доручено п. Харандюкові В. Т. (завід[увач] ремонтної майстерні нашої друкарні) зберігати майно, організувавши охорону його.

7. Як видно з цих матеріалів, працювати можуть лише 4 цехи. Але для початку роботи вони якраз не потрібні. Отже, щоб найшвидше налагодити друкування видань Академії наук, треба вжити якихось необхідних заходів.

На мою думку треба зробити таке:

1) Насамперед призначити керівника Видавництва, якому можна б було доручити налагодження роботи по Видавництву в цілому та до якого можна б було звертатися у справах Видавництва.

Основний оперативний склад робітників В[идавницт]ва, як видно з поданого списку, залишився на місці (літредактори, коректори, бухгалтерія). Отже, за вказівками керівника він може одразу приступити до роботи по підготовці матеріалів до друку; робота ця потребуватиме чимало часу, отже, мені здається, її можна було б розпочати тепер же.

2) Негайно поновити щільний зв'язок з Львівською друкарнею (вул. Оссолінських, 11), яка раніш обслуговувала Видавництво і в якій залишилось багато видавничого білого і кольорового паперу, придатного для друкування видань Академії наук; туди ж, тим часом, можна було б здавати рукописи для складання та друкування.

3) Крім Львівської друкарні негайно приступити до організації ремонту пошкоджених машин та взагалі налагодження друкарні в Києві.

4) Через те, що друкарня не може залишатись у тому будинку, де вона містилася досі, треба негайно підшукати придатний до неї будинок і почати перевозити туди все, що залишилось від розгрому.

5) На мою думку, справу з перевезенням та організацією друкарні треба було б доручити колишньому технічному директорові нашої друкарні п. Беднарському

Аркадію Йосиповичу (вул. Франка, 3), людині добре обізнаній в справах управління поліграфічними підприємствами.

Уповноважений колективу
Видавництва Академії наук України *Й. [К.] Тимов*

ДАКО, ф. 2462, оп. 1, спр. 2, арк. 1–4. Оригінал. Машинопис.

№ 206*¹

**КЛОПОТАННЯ ІНІЦІАТИВНОЇ ГРУПИ ВЧЕНИХ БУРГОМІСТРУ
М. ХАРКІВ ПРОФ. О. І. КРАМАРЕНКУ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ УТВОРЕННЯ
КОМІТЕТУ З ОХОРОНИ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ІНСТИТУТІВ**

*5 листопада 1941 р.
м. Харків*

В городе Харькове имеется ряд научно-исследовательских институтов, лабораторий и при них мастерских, одни из которых входили в систему Украинской академии наук (Физико-технический институт, Институт черной металлургии и Институт энергетики), другие же находились в ведении отдельных ведомств (Институт металлов, Углекислотный институт, Угольный институт, Институт огнеупоров и прочие). Все эти институты оборудованы ценной аппаратурой и ряд из них имеет комплексные исследовательские установки.

По имеющимся у нас сведениям, целый ряд институтов не в сильной степени пострадал при эвакуации. В отдельных случаях приборы и аппараты даже не были сняты с установки. Помимо того, погруженное в вагоны оборудование находится на железнодорожных путях вблизи Харькова.

Задача состоит в том, чтобы срочно организовать при Городской управе Комитет по охране научно-исследовательских институтов, поручив ему выявить наличное оставшееся оборудование институтов, выявить оставшиеся в Харькове кадры этих институтов и наметить формы дальнейшего использования указанных институтов.

По имеющимся у нас сведениям в г. Львове, уже функционирует Украинская академия наук, поэтому было бы целесообразным поручить указанному Комитету войти в контакт с Академией и узнать её мнение по вопросу о дальнейшем использовании харьковских научно-исследовательских институтов.

Имея Ваше согласие на организацию Комитета при Городской управе и в целом по существу выдвинутого нами предложения, мы возьмем на себя всю организационную работу по существу настоящего вопроса.

*¹ Див. док. № 209.

Инициативная группа: академик, доктор химических наук, проф. М. И. Кузнецов; кандидат технич[еских]наук Д. С. Селихов; кандидат технич[еских]наук Б. В. Мангуба; экономист, главный бухгалтер Ин[ститута] энергетики И. И. Ратников; управляющий делами Ин[ститута] энергетики Акад[емии] наук М. К. Гиришман.

Державний архів Харківської області (далі – ДАХО), ф. 3076, оп. 1, спр. 1, арк. 1. Оригінал. Машинопис.

№ 207

**ПРОТОКОЛ ЗАСІДАННЯ ПРАВЛІННЯ НТШ З ПРИВОДУ
ОТРИМАННЯ ДОЗВОЛУ ВІД НІМЕЦЬКОЇ ВЛАДИ НА ПОНОВЛЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВА ТА НАДАННЯ ПРИМІЩЕНЬ**

*5 листопада 1941 р.
[м. Львів]*¹*

На засіданні були пп.: д-р В. Левицький, д-р В. Сімович, д-р І. Крип'якевич, проф. І. Боднар, дир[ектор] І. Грабар, дир[ектор] М. Капуста, д-р Р. Цегельський, дир[ектор] Д. Коренець (член контр[ольної] комісії).

Засідання відкрив заст[упник] голови проф. І. Боднар і подав такий звіт з діяльності президії: згідно з останнім рішенням Виділу президія Т[оварист]ва вручила дня 24 вересня ц. р. [А.] Гесселіхові письмо про віднову діяльності НТШ. Д-р [А.] Гесселіх зацікавився історією і дотеперішньою діяльністю Т[оварист]ва і заявив, що Т[оварист]во може дальше працювати аж до рішення, яке прийде на письмі. Не[за]баром, після цієї авдиенції, відбулася нарада відпоручників всіх майже українських товариств у полк[овника] Бізанца. На цій нараді відпоручниками НТШ були проф. д-р В. Сімович і заст[упник] голови проф. І. Боднар. Перший представив коротко історію Т[оварист]ва, його статутіві цілі і організацію. Опісля полк[овник] Бізанц і відпоручник генерал-губернатора п. Ліндман заявили, що Т[оварист]во може дальше існувати, а остаточне рішення западе в генерал-губернаторстві. Дальше подав заст[упник] голови до відома, що дня 30 жовтня був на нараді, яка відбулася у посадика міста д-ра І. Білака дня 30 жовтня ц. р. У цій нараді взяли також участь: представники «Просвіти»⁹⁷ – пп. д-р Брик і М. Дужий, Українського краєвого комітету: д-р К. Паньківський⁹⁸ і Вол[одимир] Зубрицький, і керівник правного відділу Управи міста д-р Станіслав Маросольський.

Предметом наради була ревідикація^{*2} домів Т[оварист]ва ім. Шевченка і Тов[ариства] «Просвіта» як також питання, кому передати в зарид^{*3} реальності Народного дому, Галицько-Руської Матиці і Общества ім. Качковського. Після промов представників обох товариств заявив голова Українського краєвого

*¹ Місце складання документа подано за місцем перебування установи.

*² Тут «новий перепис».

*³ Тут «в користування».

комітету, що дім Общества ім. Качковського повинен перейти до «Просвіти», а дома Народного дому і Галицько-Руської Матиці повинні припасти Науковому т[овариств]ву ім. Шевченка, яке також внесло подання в справі віддання в посідання і зарид власних домів і реальностей Народного дому та Галицько-Руської Матиці.

Після доповнення звіту д-ром В. Сімовичом Виділ прийняв звіт президії до відома.

Опісля відчитано письмо Виділу знання і навчання губернатора Галичини з жовтня 1941 [р.] ч[исло] 1459, в якому передається в зарид Т[овариств]ва реальність Народного дому при Угорській вул. (Курковій) ч[исло] 14. У зв'язку з цим письмом вирішено іменувати управителя цього дому на черговому засіданні. В кінці рішено запросити на наступне засідання проф. д-ра К. Кисілевського як представника Академії.

[Заступник голови] *Іван Боднар*

Секретар д-р *Р. Цегельський*

ЦДІАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 29, арк. 73 зв.–74. Рукопис.

№ 208

ПОСТАНОВА КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ УПРАВИ ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ ПЕРСОНАЛЬНИХ ПЕНСІЙ ТА НАДАННЯ ДОПОМОГИ НЕПРАЦЕЗДАТНИМ РОДИНАМ ВИЗНАЧНИХ УКРАЇНСЬКИХ ДІЯЧІВ НАУКИ

11 листопада 1941 р.

м. Київ

1. Про призначення персональних пенсій Грушевській М. С., Грушевській О. О., Дурдуківській О. Ф. [...] ^{*1}

3. Зобов'язати відділ освіти відшукати вилучені жидо-більшовиками бібліотеки акад. Єфремова Сергія та проф. Грушевського Олександра.

4. Доручити керівнику відділу суспільної опіки подати мені відомості про непрацездатні родини визначних українських діячів, що лишилися мешкати в м. Києві, для надання їм персональної пенсії та допомоги.

ДАКО, ф. 2356, оп. 1, спр. 71, арк. 8. Копія. Машинопис.

^{*1} Далі знято п. 2 з інформацією про осіб, які не були діячами науки.

№ 209*¹

**НАКАЗ ХАРКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ УПРАВИ ПРО УТВОРЕННЯ КОМІТЕТУ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ УСТАНОВ**

*12 листопада 1941 р.
м. Харків*

В метах*² об'єднання наукових робітників, які б могли продовжувати свою дальшу діяльність під безпосереднім керівництвом Української академії наук, Міська управа вирішила створити Комітет науково-дослідних інститутів в кількості 5 осіб.

В тимчасовий склад цього Комітету призначено:

на посаду голови Комітету – доктор технічних наук п. Крамаренко Л. П.; члени Комітету: доктор хемічн[их] наук – п. Кузнецов М. І.; канд[идат] техн[ічних] наук – п. Селіхов Д. С.

Голова Міської управи проф. [О. І.] Крамаренко⁹⁹

ДАХО, ф. 3076, оп. 1, спр. 2, арк. 1. Оригінал. Машинопис.

№ 210*³

**ЛИСТ ПРОФ. І. П. КРИП'ЯКЕВИЧА ДО ПРОФ. О. П. ОГЛОБЛИНА
ПРО НАУКОВЕ ЖИТТЯ В КИЄВІ ТА В ГАЛИЧИНІ**

*23 листопада 1941 р.
м. Львів*

Дорогий Олександр Петровичу!

Дуже зрадів Вашим листом і щиро дякую за широкі відомості. Для нас це дуже болюче, що не маємо постійного зв'язку з Києвом і не можемо допомогти у найважливіших справах. Лист Ваш і [О. Й.] Прицака¹⁰⁰ щойно приніс нам потрібні інформації і дуже просимо Вас повідомлювати нам про всі новини політичного і культурного життя або дещо переказувати [О. Й.] Прицакові, а він буде тримати зі мною зв'язок. Є у нас гурт людей, що повинен Вам допомогти своїми роботами, але треба нам знати, що і як робити. [...]*⁴

*¹ Див. док. № 212, 261, 281.

*² Так у документі.

*³ Опубліковано: Листи Івана Крип'якевича до Олександра Оглоблина // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві / Відп. ред. Я. Ісаєвич, упорядник Ф. Стеблій. – Л., 2001. – С. 421–426.

*⁴ Далі знято частину тексту з інформацією, що не стосується наукових проблем.

Вістки про культ[урне] і політ[ичне] життя ми оцінюємо як явища дуже позитивні, – все є краще, як ми могли думати. Треба брати під увагу 1) більшовицьке винищування українства, 2) виїзд цінних сил, 3) воєнну атмосферу, 4) спеціальні для Києва саботажі. У таких відносинах кияни зробили незвичайно багато – всюди на безлюдді, in studa radice, на «дикому полі» зорганізували початки нового. За це Вам шана і слава! Ваша ж роля, дорогий Олександр Петровичу, справді історична як першого голови міста, що мусів довести до порядку знищену столицю; у Львові таку саму роботу проводив як посадник міста проф. Юрій Ів[анович] Полянський – ми знаємо, кілька це коштує нервів і праці, а як мало дає вдоволення, але щойно історик Києва оцінить таку роботу. Але я радію тим, що Вас звільнили^{*1} і зможете всеціло зайнятися науковою роботою і організацією. [...]»^{*2}

А щодо Ак[адемії] наук – дуже добре, що обрано керівників Відділів і президію. Треба роботу вести, хоч би у вузьких формах, щоб творити факти, що Академія живе. Треба пильнувати урядових годин, щоб давати інформації. Думаю, що в недовгому часі зажадають анкет про завдання кожного Відділу; треба ці відповіді приноровити до німецького способу думання. Напр[иклад], в Іст[орично]-філол[огічному] відділі як мету ставити, м[іж] ін[шим]: а) боротьбу з марксизмом, большевизмом і русифікацією; б) нав'язання зв'язків з новою Європою, дослідів укр[аїнсько]-нім[ецьких] взаємин і т. д. [...]»^{*3}

Найбільше цікавить мене наш Інститут – організація історичної роботи. Центр науки повинен бути в Києві, в Академії. Якщо Галичина залишиться при ген[еральному] губ[ернаторстві] або рейху, то Львів не зможе зорганізувати вже широкої роботи. Це ми вже тепер чуємо. Наукове т[овариство] не добуло ще дозволу на обнову роботи, але все-таки починає її – але без ніякого фінансового забезпечення. Але маємо надії перемогти труднощі. З членів нашого Інституту: [О.] Терлецький¹⁰¹, [В.] Герасимчук¹⁰² і [Ф.] Голійчук мають емеритуру, [І.] Карпинець¹⁰³ і [С.] Білецький¹⁰⁴ працюють в Держ[авному] архіві¹⁰⁵, я в Укр[аїнському] видавництві¹⁰⁶. Про систематичну роботу наших членів важко думати, бо не можна її щомісяця оплачувати. Але давніше члени НТШ працювали без гонорарів і тепер будуть працювати. Молодняку мало, дуже мало, і він розбрівся по різних установах, бо тепер на масу людей потреба в економічних базах і крамницях, як не стало жидів (вони в окремій дільниці). Все-таки починаємо роботу секцій і комісій. Щодо видавництва, то ними займається Укр[аїнське] видавництво під проводом проф. [В.] Кубійовича¹⁰⁷ – це монопольне видавництво, що має зорганізувати всю письменницьку продукцію – наукову, популярну, белетристичну і ін. Науці присвячують велику увагу – обновимо «Записки» НТШ і ін. Дуже радо привітаємо Ваше співробітництво. «Іст[орія] Русів», напевно, знайде у

*1 Мова йде про звільнення німецькою владою О. П. Оглоблина з посади Голови Міської управи.

*2 Далі знято частину тексту з інформацією про політику окупантів щодо культури в Галичині.

*3 Те саме – про діяльність Національної ради в Києві та Львові, про майбутнє політичне становище України.

нас місце, але ще потреба дещо часу, щоб видавництво перейшло на нову організацію. Про це Вас повідомлю.

Але, все-таки, [центр] наукових видань повинен бути в Києві – це потрібно для престижу України. Тому, треба в Києві організувати видавництво – папір і друкарні знайдуться. Перші наукові видання повинні дати найкращі роботи, щоб зазначити нову епоху. Істориків в Києві залишилося небагато. Але Ви й Наталія Вікторівна^{*1} повинні зорганізувати їх і розпочати періодичні засідання Інституту з наук[овими] доповідями, хоч би публіки було небагато (в Істор[ичній] секції НТШ не раз бувало тільки 4–5 людей), треба підтримувати дискусію, притягати молодняк, добирати інтересні, актуальні проблеми...^{*2}

Треба буде нам скласти всеукраїнський план істор[ичних] робіт на довший час (5-річку) для Києва, провінціональних осередків, Львова, еміграції. Академічний план повинен все передбачувати. Потрібний нам перелік проблем, що повинні бути обробленими у найближчих роках, і так само – план видавництва джерел. Це не легка робота, але хто ж її зробить, як не нас^{*3}, кількох істориків, що щасливо залишилися по той бік греблі? Я дуже радію, що Ви з таким розмахом беретеся реформувати УАН – це важлива справа, треба її провести, а між ін[шим] – переорганізувати наш Інститут. Я думаю, що треба залишити інститути – це добра форма організації, краща, як колишні секції, комісії етц[ера] ВУАН, але треба сам зміст переорганізувати.

Я не маю тепер педагогічної роботи в університеті, і взявся до наукових і популярних робіт. Я перевидав попул[ярну] «Історію України» (колишній підручник для поч[аткової] школи, видавн[ицтва] «Вернигора»), а тепер взявся за ширшу історію України для широких кол інтелігенції, в якій бажаю зайнятися головними проблемами нашого минулого. Нові часи вимагають переоцінки різних давніх поглядів й нового їх освітлення. Як вже закінчу цю роботу (може напружати зими), перейду до монографічних студій, але що саме буде потрібне і актуальне, поки що не рішився. Треба на перше місце поставити історію держави – може Б. Хмельницького, може видання його кореспонденції? Я думаю, що нам, старим, тепер нема що роздроблюватися на малі теми, а треба вирішувати головні проблеми, а підховувати молодняк, що повинен обговорювати другорядні питання.

Є нас тут у Львові цілий гурт таких, що бажали б відвідати Київ, а хтозна, може й залишитися на роботу. Але тепер важка зима, і щойно під весну зможемо вибратися в дорогу. Поки що прошу Вас дуже часто до мене писати. Потрібний нам обмін думок.

Вашу книжку Вам пришлю, може й рівночасно з цим листом, також інші нові видання.

Пересилають Вам привітання проф. [В.] Сімович і [М.] Паше-Озерський¹⁰⁸, він (П. О.) бажає вернутися до Києва і просить Вас допомогти йому, тільки не знає, чи зараз вертатись, чи краще весною – до роботи в університеті або АН.

^{*1}Тут і далі – так у документі. Потрібно: «Наталія Дмитрівна Полонська-Василенко».

^{*2}Крапки в документі.

^{*3}Так у документі.

Щиро здоровіть від мене п. [В.] Чумака – хай напише до мене, що з його Ярославом.

Передайте поклін Наталії Вікторівні, дуже радію, що змогла залишитися в Києві, здоровіть п. [П.] Білика¹⁰⁹. Якщо є [М.] Залізник¹¹⁰, здоровіть.

Щиро стискаю руку, на все добре!

І. Крип'якевич

[Р. S.] [О.] Прицака залишіть при Академії, це дуже рухлива і свідомо людина, буде з нього добрий дослідник, я з ним працював.

№ 211

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ДИРЕКТОРА ІНСТИТУТУ БІОХІМІЇ
ПРОФ. С. Є. БОРЖКОВСЬКОГО ДО УЧЕНОГО СЕКРЕТАРЯ
УАН ПРОФ. В. С. ЧУДИНОВА ПРО СТАН ІНСТИТУТУ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОБОТИ В УМОВАХ ОКУПАЦІЇ**

*27 листопада 1941 р.
м. Київ*

I. Стан Інституту біохемії.

Інститут біохемії Української академії наук зараз налічує у своєму складі 7 осіб^{*1} наукового персоналу (один завідувач відділу, 2 ст[арших] наук[ових] робітника, 1 молодший науковий співробітник, 2 аспіранти й 1 наук[овий] лаборант).

В Інституті майже повністю збережено дуже цінну бібліотеку, в якій зібрано світову біохемічну літературу й, зокрема, періодику. Повністю збережено високоякісний, в тому числі й закордонний, лабораторний посуд, склеп реактивів, омелювання та дрібну апаратуру. Збережено також групу дослідних тварин та дослідні матеріали одного відділу. Евакуація найбільш відбилася на середній апаратурі й приладдях. Вивезено конденсатор для одержання рідкого повітря, устаткування спектрофотометричної лабораторії, хеміко-аналітичні вагівниці і торзійні. Певна частина майна перебуває в стані, що потребує дрібного ремонту. Певну кількість речей взято після 18 вересня 1941 р.

З 20 вересня і до кінця жовтня в Інституті мешкали військові, які займали всі кімнати будинку. До середини жовтня вхід до Інституту був заборонений. Після виїзду військових приміщення Інституту було реквізоване поштовим комісаріатом, який оголосив нам, що будинок буде перероблено, а тому ми мусимо його звільнити. 18 листопаду ми одержали наказ від Генерального комісара міста відновити будинок і привести його в робочий стан. Персонал до цієї роботи вже приступив.

*1 Тут і далі – підкреслено в документі.

З 1 жовтня 1941 р. ухвалою Української академії наук в штаті Інституту біохемії залишено: директора, вченого секретаря й лабораторного служника. Фактично ж працюють не тільки перелічені вище особи наукового персоналу, але і до останніх днів працювали також особи технічного персоналу, які внаслідок виведення зі штату зараз збираються роботу залишити (двірник і вартовий).

II. Науково-дослідна робота.

Наявність лабораторних приміщень, спеціально збудованих для біохемічних досліджень, віварія з тваринами, кімнат для операцій і фізіологічних дослідів та тераріума, забезпеченість реактивами, посудом й головною апаратурою і наявність наукових кваліфікованих робітників (1 кандидат біологічних наук з шестирічним стажем, готовий до захисту докторської дисертації, 1 кандидат біологічних наук з двохрічним стажем і 1 робітник, готовий до захисту кандидатської дисертації) – все це складає досить передумов до поновлення біохемічної науково-дослідної роботи. Тим більше, що цього потребують певні завдання найскоршого відродження господарського і технічного життя країни.

Якщо взяти до уваги останнє, а також урахувати спеціалізацію персоналу в тих чи тих ділянках біохемії, то можна зважати такі завдання групи біохеміків Української академії наук як найближчі:

а)^{*1} закінчення розробки наслідків досліджень по встановленню етіології і патогенезиса вузлової атрофії волосся (Trichozeh etis nodasa);

б)^{*2} продовження практичного застосування виробленого в Інституті методу штучної надранньої вигодівлі китайського дубового шовкопряда для одержання не одної, а двох генерацій за сезон. Ця робота провадилась в 1941 році на Золотоношчині спільно з Ін[ститу]том зоології;

в)^{*3} продовження практичного застосування виробленого в Інституті хемічного методу відновлення схожості борошна з зерна, ураженого клопом-черепашкою;

г) даліше розгортання робіт по винайденню біохемічних препаратів, які паралізують дію катепсину в зелених частинах рослин, що консервуються (боротьба за збереження білковини в рослинних консервах і силосах);

д) перевірка ефективності вироблених в Інституті приваблюючих препаратів з відходів буряківництва для локалізації бурякового довгоносіка на неїстівних для нього рослинах з послідуочим отруєнням інтоксидидами.

Крім перелічених тут завдань, біохемічні лабораторії повинні також взяти участь в роботах інших установ Природничого відділу.

Певна частина часу може бути приділена для практичних робіт на основі власного розрахунку – аналізу харчових і кормових продуктів тощо.

*1 Біля п. «а» на полях документа помітка, зроблена від руки: «Тема не актуальна на цей час».

*2 Те саме біля п. «б» – «Ця тема розроблюється в Ін[ститу]ті зоології, а тому всі матеріали слід зосередити в цьому останньому Ін[ститу]ті».

*3 Те саме біля п. «в»–«д» – «Матеріяли також слід передати до відповідних інститутів».

III. Оформлення Інституту як структурної одиниці Укр[аїнської] акад[емії] наук^{*1}.

За змістом роботи, біохемічні лабораторії тісно пов'язані з установами Відділу природничих наук. Описані вище тематичні завдання своїм корінням мають вимоги медичної і сільськогосподарської практики. Ці завдання дають право Ін[ститу]ту біохемії на самостійне існування. Проте, якщо виходити тільки з наявного персоналу, то на найближчий час навряд чи доцільно надати біохемічним лабораторіям назву Інституту біохемії. Нам здається більш підставним реорганізувати Ін[ститу]т біохемії в біохемічну лабораторію Відділу природничих наук УАН і в такому вигляді мати цю структурну одиницю до тої пори, поки вона не виросте в більшу інституцію.

IV. Використання будинку І[нститу]ту біохемії.

Інститут біохемії має трьохповерховий будинок, в якому є 44 інститутські кімнати. З них не мають лабораторного устаткування і не зайняті бібліотекою та склепами тільки 5. Крім того, в будинку є 3 квартири, в яких є 14 кімнат. У флігелі розміщено в десяти кімнатах з цементною підлогою віварій. Крім того, у флігелі є 3 квартири, що мають 12 кімнат. Житлові приміщення Ін[ститу]ту біохемії не перебувають по традиції під таким доглядом Управління справами УАН, як в інших будинках Академії наук, й майже не заселені^{*2}.

З поданого опису видно, що для того обсягу біохемічної роботи, який ми передбачаємо, приміщення Ін[ститу]ту є надто велике. Певну частину його слід використати для інших установ Природничого відділу і, в першу чергу, дозволимо собі сказати, для Ін[ститу]ту гідробіології, який не має спеціальних приміщень і для якого в Ін[ститу]ті біохемії є надзвичайно придатне устаткування.

Було б також дуже доцільно для концентрації сил українських біохеміків дозволити Київському медичному ін[ститу]ту розгорнути в приміщенні Ін[ститу]ту біохемії, на певних договорних умовах, катедру біохемії, створену на базі об'єднання трьох кафедр Першого й Другого медінститутів і Стоматологічного інституту. У такий спосіб було б влучно поєднано науково-дослідчу роботу з педагогічною.

Закінчуючи доповідну записку, ми дозволяємо собі ще раз сказати, що поданий тут матеріал є тільки передбаченнями, які ми просимо розглянути.

Директор Інституту [С. Є.] Боржковський

На документі помітка: «Вважаю, що Інститут біохемії в сучасних умовах не може існувати як обокремлена науково-дослідча установа. На мою думку, Ін[ститу]т цей слід передати до Інституту гідробіології. Мих[айло] Шмат[ько]».

ДАКО, ф. Р-2462, оп. 1, спр. 5, арк. 3–5. Оригінал. Машинопис.

^{*1} Біля п. III на полях документа помітка, зроблена від руки: «Апаратуру й реактиви слід також передати до інститутів з більш актуальним завданням – Зоології та Гідробіології».

^{*2} Те саме біля п. IV – «Будинок слід використати більш раціонально, передавши його до Управління будинками АН».

**ПОЛОЖЕННЯ ПРО КОМІТЕТ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ
ІНСТИТУТІВ ПРИ МІСЬКІЙ УПРАВІ м. ХАРКІВ*²**

29 листопада 1941 р.
м. Харків

§ 1

Створений згідно до наказу Харківської міської управи від 12 листопада 1941 р. за № 13 Комітет науково-дослідних інститутів м. Харкова має за мету:

- а) встановити наявний стан усіх н[ауково]-д[ослідних] інститутів м. Харкова, які обслуговують промисловість, сільське господарство і комунальне господарство України;
- б) провести інвентаризацію устаткування всіх вказаних інститутів, а також підприємств і філіалів, що знаходяться в їх віданні;
- в) організувати розшук евакуйованого майна інститутів та його приставку за належністю;
- г) виявити наявні кадри інститутів з метою їх використання за призначенням;
- д) вжити заходів в справі здійснення надійної охорони інститутів;
- е) об'єднати окремі інститути;
- ж) організувати роботу у відновлених інститутах та контролювати їх.

§ 2

Всі, вищезазначені інститути координують свою діяльність з Комітетом як у справі їх відновлення, так і в організації роботи. Плани відновлення і організації роботи, а також кошториси і відчити інститутів, подаються до Комітету на розгляд та затвердження.

§ 3

В основу своєї дальшої роботи Комітет ставить за мету організувати Харківський філіал Академії наук України, завдяючи до його складу всі харківські науково-дослідні інститути після їх відновлення та належного об'єднання.

§ 4

Штатний склад Комітету: а) голова Комітету; б) члени Комітету; в) обслуговуючий персонал; г) уповноважений Комітету по окремих інститутах.

Примітка: 1. Голова й члени Комітету призначаються Міською управою.

2. Уповноважені Комітету рекомендуються головою Комітету і затверджуються Міською управою.

§ 5

Комітет входить до складу Харківської міської управи як самостійний відділ. До його реорганізації в Харківський філіал Академії наук Комітет знаходиться на бюджеті Харківської міської управи. Штати і кошторис Комітету затверджуються Міською управою на загальних підставах.

*¹ Див. док. № 206, 209.

*² Заголовок документа.

§ 6

Комітет користується своїми штампом та печаткою, затвердженими Міською управою.

Clarius^{*1} проф. М. [І.] Кузнєцов

На документі помітка: «Затверджено бургомістром м. Харкова О. І. Крамаренком».

ДАХО, ф. 3076, оп. 1, спр. 1, арк. 9–10. Оригінал. Машинопис.

№ 213

**ЛИСТ ЗАСТУПНИКА ДИРЕКТОРА ІНСТИТУТУ БУДІВЕЛЬНОЇ
МЕХАНІКИ УАН ПРОФ. О. О. ПІКОВСЬКОГО ДО ГОЛОВИ
КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ УПРАВИ ПРО СПРИЯННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
НАУКОВОЮ ЛІТЕРАТУРОЮ БУДИНКУ ТЕХНІКИ**

29 листопада 1941 р.

м. Київ

При Ін[ститу]ті будів[ельної] механіки намічено організувати Будинок техніки.

Прошу Вас розпорядитись, щоб всі відділи народної освіти сприяли забезпеченню нашого Будинку техніки необхідною літературою^{*2} (з кинутих жидами та втікачами бібліотек), плакатами, таблицями тощо.

Наш уповноважений в справі організації Будинку техніки – інж[енер], пан Ніколін М. В.

Заст[упник] директора Ін[ститут]у проф., д-р О. [О.] Піковський

ДАКО, ф. 2356, оп. 6, спр. 209 а, арк. 55. Автограф.

*1 Керівник (лат).

*2 Підкреслено в документі

**ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО СТАН НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ УСТАНОВ
м. ОДЕСА ПІСЛЯ ВІДСТУПУ РАДЯНСЬКИХ ВІЙСЬК**

*30 листопада 1941 р.
м. Одеса*

[...]^{*1} Двухмесячная осада Одессы принесла городу колоссальные разрушения. Лишение транспорта, отсутствие бань и мыла создало в городе ужасающее антисанитарное состояние. Среди жителей появились многочисленные эпидемические заболевания, в том числе сыпной тиф. Проведение в жизнь приказа большевистского военного командования – уничтожить все ценности, в том числе и медикосанитарное оборудование лечебных учреждений – привело последние в непригодное состояние.

Медицинский институт, которому могли позавидовать лучшие культурные центры Европы, выведен большевиками из строя, разрушен, разграблен: тысячи комплектов белья, дорогие аппараты, ценнейший инвентарь кафедр и клиник, все специальное оборудование Института проф. [В. П.] Филатова и Радиорентгенинститута – все это вывезено или уничтожено. [...]^{*2}

Одесская газета. – 1941. – 30 листопада.

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ІНСТИТУТУ БОТАНІКИ УАН

*30 листопада 1941 р.
м. Київ*

Серед численних наукових закладів Української академії наук найменше постраждав від большевицької руйнації Інститут ботаніки. Цілком збереглася бібліотека Інституту й, крім того, дещо поповнилася за рахунок приватних бібліотечних працівників Інституту, що виїхали. Зберігся також музей при Інституті й величезної цінності унікальний гербарій рослин з усього світу.

Основний склад наукових працівників по всіх відділах Інституту залишився на місці. Це дало змогу не припиняти науково-дослідну роботу навіть у виняткових обставинах. Отже, працюють відділи: селекції і генетики (керує кандидат наук І. І. Болсунов), відділ плодючих культур (керує професор А. А. Піонтковський), відділ систематики рослин (керує член-кореспондент Української академії наук доктор Є. І. Борзиловський), відділ фізіології рослин

^{*1} Знято інформацію про залишення м. Одеси радянськими військами.

^{*2} Далі знято інформацію про санітарний стан м. Одеса.

(керує кандидат наук С. Х. Занкевич) та відділ лікарських і технічних рослин (керує кандидат наук Г. М. Котуков).

Здавна Інститут проводив селекційну роботу щодо вирощування нових сільськогосподарських та технічних культур. Мета цієї селекції – добір таких рослин, що дають більшу урожайність, пристосовуються до незвичних ґрунтів або й висаджуються вперше, даючи небачені в природі плоди. Ось так вирощені на дослідних ділянках передаються до виробництва нові сорти персиків, абрикосів та винограду, нові сорти тютюну та махорки, що мають не тільки вищу врожайність проти відомого дотепер стандарту, а й з більшою кількістю нікотину й цитринової кислоти, що їх широко вживає харчова промисловість.

Проведено роботу з інтродукції та селекції нових технічних та лікарських етероїдних рослин. Вирощено, наприклад, три форми меліси цитринової, що має великий процент етерної олії, нові міжвидові гібриди наперстянки, освоєно в умовах Києва нову культуру – майоран, що вживається в харчовій (консервній) промисловості. Деякі види меліси та майорану вже передані у виробництво.

Відділ систематики готує до видання дев'ятитомну наукову роботу під назвою «Флора України». До цього часу вже видано два томи і передано до друку третій том. Крім наукового та навчального значення, ця робота має ще й практичне застосування у визначенні, скажімо, кормової бази для певних районів, у встановленні засміченості полів бур'янами тощо. На підставі цієї роботи відділ систематики разом з відділом геоботаніки приводять також комплексну роботу величезної ваги щодо встановлення карти індикаторів (показників) на ґрунти України. З описів рослин відомо, що та чи інша рослина має поширення на ґрунтах повного хімічного складу та фізичного складу, отже, від цього постає можливість визначити ґрунти, де ті рослини виростають.

У галузі сільськогосподарської роботи Інститут має щільний контакт з німецьким господарством, проводячи обмін досвідом, а також винаходами і матеріалами для наукової роботи.

*С. Я.*¹*

Українське слово. – 1941. – 30 листопада.

№ 216

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ДИРЕКТОРА ІНСТИТУТУ ЕКОНОМІКИ, СТАТИСТИКИ ТА ГЕОГРАФІЇ УАН ПРОФ. М. І. ВЕЛИЧКІВСЬКОГО ПРО РОБОТУ І ЗАВДАННЯ ІНСТИТУТУ В УМОВАХ ОКУПАЦІЇ

*[Листопад 1941 р.]^{*2}
[м. Київ]^{*3}*

Інститут економіки, статистики та географії має в поточному році подвійне завдання.

*¹ Автора не встановлено.

*² Датовано за суміжними документами в архівній справі.

*³ Місце складання документа подано за місцем знаходження установи.

I. З огляду на те, що советська влада систематично фальшувала відомості про стан народного господарства, ми зараз не маємо правдивого уявлення навіть про головніші його галузі. Завдання Інституту полягає в тому, аби зібрати ті джерела статистичної інформації, яких не було знищено більшовиками, систематизувати їх і дати наукову аналізу стану окремих галузей, як вони склалися на початок війни.

II. Як відомо, ми не маємо наукових оглядів географії як України в цілому, так і її окремих частин. Зараз Інститут працює над складанням географії фізичної та економічної Правобережної України, включаючи м. Київ.

Директор Інституту

ДАКО, ф. 2462, оп. 1, спр. 5, арк. 6. Копія. Машинопис.

№ 217

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ДИРЕКТОРА ІНСТИТУТУ ІСТОРІЇ
УКРАЇНИ УАН М. Г. АНДРУСЯКА ПРО СТАН ІНСТИТУТУ ТА
ЙОГО РОБОТУ В УМОВАХ ОКУПАЦІЇ**

[Листопад 1941 р.]^{*1}
[м. Київ]^{*2}

Інститут історії України в системі інститутів Української академії наук займає особливе місце. Він розробляє тематику з історії героїчного минулого українського народу. Інститут має цінну бібліотеку, спеціально підібрану, яка дорівнює 25 000 томів. Бібліотека в основному збереглася. Лише незначну частину (120 томів) з числа стародруків жидо-більшовики вивезли до Уфи. Туди ж вивезені рукописи незакінчених творів співробітників Інституту. Решта майна (меблі та ін.) повністю збереглася. Інститут має всі можливості до роботи в нових умовах.

Директор Інституту д-р *М. [Г.] Андрусяк*

ДАКО, ф. 2462, оп. 1, спр. 5, арк. 1. Оригінал. Машинопис.

*1 Датовано за суміжними документами в архівній справі.

*2 Місце складання документа подано за місцем знаходження установи.

**ПРОТОКОЛ ЗАСІДАННЯ ВІДДІЛУ ТЕХНІЧНИХ НАУК УАН ПРО
СТАН ТА ПЛАНИ НАУКОВИХ РОБІТ ІНСТИТУТІВ ВІДДІЛУ**

*1 грудня 1941 р.
м. Київ*

Присутні: керівник Відділу та член Президії УАН доктор, професор п. Понько К. В.

Представники: Інституту гірничої справи кандидат технічних наук п. Пуліковський В. О. та інженер п. Грушецький О. Я.; Інституту гідрології професор п. Терпугов [М. В.] та кандидат технічних наук Козлов [В. С.]; член-кореспондент УАН п. Котельников [О. К.].

I. Слухали: доповідь директора Інституту гірничої справи доктора технічних наук п. Понько [К. В.] про структуру, штати та план наукової роботи Інституту гірничої справи.

Ухвалили затвердити:

1. Структуру Інституту в складі двох секторів: сектор паливний та рудних і нерудних копалин. Штати Інституту в складі 10 одиниць: наукових співробітників; одного кресляра, одного лаборанта, одного прибиральника-кур'єра.

2. Директор[ом] Інституту – професор[а] Понька [К. В.] (затверджений Президією УАН). Просити Президію УАН про затвердження кандидата технічних наук п. Пуліковського [В. О.] в. о. ученого секретаря Інституту гірничої справи.

3. План наукової роботи:

а) техні[чн]о-економічне дослідження викриття буровугільних родовищ України відкритим (екскавація, гідромеханізація) та підземними засобами;

б) механізація обробки гірничих будівельних матеріалів;

в) обстеження стану гірничих підприємств для поновлення їх роботи по завданням господарських організацій;

г) науково-технічна допомога господарським організаціям в розробці конкретних міроприємств щодо поновлення гірничих підприємств після руйнації большевиками.

II. Слухали: доповідь представника Інституту будівельної механіки кандидат[а] технічних наук п. Чередниченка [Ф. П.].

Ухвалили:

1. В зв'язку з обмеженими штатами доцільно приєднати Інститут електрозварювання до Інституту будівельної механіки.

2. Утворити в Інституті сектори: 1) будівельно-механічний та 2) експериментальний. Затвердити 5 наукових одиниць, 3 одиниці в майстернях та кур'єра-прибиральника – одну одиницю.

3. Просити затвердити в. о. директора Інституту будівельної механіки кандидата технічних наук п. Чередниченка [Ф. П.] та в. о. ученого секретаря кандидата технічних наук п. Шеверницького [В. В.].

4. Доручити дирекції Інституту будівельної механіки скласти детальний опис майна та устаткування і подати його до Відділу технічних наук не пізніше 5 цього грудня.

5. Виходячи з нової структури Інституту будівельної механіки дирекції Інституту розробити план наукової роботи і представити на затвердження науковців до 5 грудня ц. р.

III. Слухали: доповідь директора Інституту гідрології професора, доктора Терпугова М. В.

Ухвалили:

1. У складі Інституту утворити сектори гідрогеології та гідротехніки (сюди входять: гідравліка та гідроенергетика).

2. Затвердити: 1) наукових одиниць – 7 (з них 4-х старших наукових робітників); 2) зав[ідуючий] лабораторією – 1; 3) лаборант – 1; 4) технік-кресляр – 1; 5) зав[ідуючий] бібліотекою – 1; 6) двірник – 1; 7) кур'єр-прибиральник – 1.

3. Просити Президію УАН затвердити директором Інституту гідрології професора Терпугова М. В. та в. о. ученого секретаря Кіселя М. Л.

4. Доручити дирекції Інституту гідрології скласти детальний опис майна та устаткування Інституту до 5 грудня ц. р., а також план наукової роботи та кошторис. Представити науковців на затвердження до 5 грудня ц. р.

5. Прийняти на увагу, що німецьке командування частково авансує Інститут гідрології до 1 січня 1942 р.

IV. Слухали: доповідь професора Понька [К. В.] про штати апарату Відділу технічних наук УАН.

Ухвалили: затвердити [штати] – керівник відділу – 1; учений секретар – 1; бухгалтер – 1; зав[ідуючий] господарством – 1; секретар-друкарка – 1; кур'єр – 1.

Примітка: До складу наукових співробітників входять директор та учений секретар.

V. Слухали: прохання члена-кореспондента УАН, професора Котельникова [О. К.] про утворення в складі Інституту гірничої справи сектора енергетики, вважаючи на спільні умови праці цього сектору з паливним сектором Інституту гірничої справи.

Ухвалили:

1. Вважати доцільним злити колишній Інститут енергетики з Інститутом гірничої справи, утворивши в останньому сектор енергетики зі штатом 3-х старших наукових співробітників.

2. Просити професора Котельникова [О. К.] розробити план наукової роботи сектора енергетики не пізніше 5 [числа] цього місяця.

VI. Просити Президію УАН про ухвалу цього протоколу.

Голова засідання професор, доктор [К. В.] Понько
Секретар кандидат технічних наук [В. О.] Пуліковський

ДАКО, ф. 2676, оп. 1, спр. 1, арк. 22–22 зв. Копія. Машинопис.

**ІЗ ПОСТАНОВИ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ УПРАВИ ПРО ФІНАНСУВАННЯ
УСТАНОВ, ПІДПОРЯДКОВАНИХ ВІДДІЛУ КУЛЬТУРИ ТА ОСВІТИ
УПРАВИ НА ЛИСТОПАД–ГРУДЕНЬ 1941 р. ТА НА 1942 р.**

2 грудня 1941 р.

м. Київ

[...]^{*2} П. 5. До з'ясування джерела фінансування наукових бібліотек прийняти на фінансування з бюджету Міської управи такі:

Бібліотека Академії наук зі штатом – 50 посад.

Науково-медична бібліотека – 9.

Науково-технічна бібліотека – 9.

Науково-історична бібліотека – 8.

[...]^{*2} П. 8. До з'ясування справи фінансування вищих учбових закладів, що містяться в м. Києві прийняти тимчасово на фінансування з бюджету Міської управи такі вищі заклади:

Київський університет;

Київський політехнічний інститут;

Сільсько-господарчий інститут;

Учительський інститут;

Науково-дослідний інститут (кол[ишній] УНДІП);

Академія наук.

[...]^{*2} П. 11. Зобов'язати відділ культури та освіти і районів управи до 1 грудня [1941 р.], відповідно до встановленого обсягу роботи установ, переглянути штати їх та зайві посади скоротити.

Голова міста Києва *[В. П.] Багазій*

Секретар протокольної частини керування справами

Управи м. Києва. *Підпис* ^{*3}

ДАКО, ф. 2356, оп. 1, спр. 3, арк. 45–47. Засвідчена копія. Машинопис.

*¹ Див. док. № 230.

*² Знято п. 1–4, 6, 7, 9, 10 про фінансування архівів, музеїв, заповідників.

*³ Підпис нерозбірливий.

№ 220*¹

**ПОВІДОМЛЕННЯ ЗАВІДУВАЧА ВІДДІЛУ КУЛЬТУРИ ТА ОСВІТИ
К. Т. ШТЕПИ ПРЕЗИДІЇ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ УПРАВИ ПРО
ТИМЧАСОВЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ПРЕЗИДІЇ УКРАЇНСЬКОЇ
АКАДЕМІЇ НАУК ТА ДИРЕКТОРІВ АКАДЕМІЧНИХ ІНСТИТУТІВ**

*6 грудня 1941 р.
м. Київ*

Згідно пропозиції президії Київської міської управи та, зважаючи на необхідність поновлення праці Української академії наук, відділом культури та освіти 20 жовтня 1941 р. проведено призначення тимчасової Президії Академії та тимчасово виконуючих обов'язки директорів академічних інститутів. Це призначення було затверджене резолюцією кол[ишнього] голови Міської управи п. Оглоблиним [О. П.].

Надсилаючи при цьому копію наказу № 281, відділ культури та освіти просить президію Управи затвердити призначення.

Завідувач відділу культури та освіти професор *[К. Т.] Штепа*
Секретар *Вознюк*

На документі помітка: «До спр[ави] освіти. 7.XII. [1941]. Підпис*².»

ДАКО, ф. 2356, оп. 6, спр. 198-б, арк. 4. Оригінал. Машинопис.

№ 221

**ПРОТОКОЛ ЗАСІДАННЯ ПРАВЛІННЯ НТШ ПРО СТРУКТУРУ ТА
ОРГАНІЗАЦІЮ ДІЯЛЬНОСТІ ОКРЕМИХ СЕКЦІЙ ТОВАРИСТВА**

*6 грудня 1941 р.
[м. Львів]*³*

На засіданні були: проф. [В.] Кубійович – голова Українського центрального комітету в Кракові, проф. І. Боднар, д-р В. Сімович, д-р В. Левицький, д-р К. Кисілевський, д-р [І.] Витанович, дир[ектор] [І.] Грабар, дир[ектор] Р. Цегельський.

Предмет нарад:

1. Звідомлення відпоручників секцій.
2. Звідомлення п. д-ра [В.] Кубійовича.

*¹ Див. док № 201.

*² Підпис нерозбірливий.

*³ Місце складання документа подано за місцем перебування установи.

3. Внесення і запити.

Протокол IV засідання відчитано і прийнято.

Заст[упник] голови п. [І.] Боднар привітав п. проф. [В.] Кубійовича, голову Українського центрального комітету в Кракові і взвав^{*1} п[анів] відпоручників секцій, щоб здали звідомлення з діяльностей секцій.

І. Д-р В. Сімович подав план діяльності Філологічної секції. Ця діяльність буде розгортатись у майбутньому в трьох кабінетах: 1) Історії літератури, 2) Літературознавства, 3) Мовознавства. На чолі Кабінету історії літератури стоїть академик [В.] Возняк, на чолі Кабінету літературознавства стоїть академик [В.] Щурат, а на чолі Кабінету мовознавства стоїть д-р В. Сімович і заступником голови Кабінету мовознавства є д-р [К.] Кисілевський, а секретаром – д-р [В.] Лев[ицький]. Намічено також утворення Кабінету етнографії під проводом проф. [Ф.] Колесси.

Кабінет історії літератури має багато готових праць. Кабінет мовознавства буде працювати у трьох (відділах) напрямках: а) діалектологічний відділ, у першій мірі, в дистрикті Галичина¹¹¹, б) відділ історії мови, в) практичний відділ сучасної мови; цей відділ буде давати мовні вказівки для газетярів, наукових робітників і т. ін.

В кабінетах працюють не лише дійсні члени, але також нові аспіранти науки.

Секція буде від часу до часу відбувати сходи і полагоджувати адміністраційні справи. Перевиборів управи Секції не треба робити. Секція вважає дальше директором академіка [К.] Студинського, заст[упником] директора проф. [І.] Свенціцького, секретаром проф. [Я.] Рудницького. Робіт у Секції багато. Мовознавчий кабінет має 10 готових праць. Д-р [І.] Витанович забрав голос в заступстві^{*2} відпоручника Історичної секції. Засідання Секції відбулося перед кількома днями. Планується робота у трьох кабінетах: а) Археологічному, б) Історичному і в) Суспільній економії. Велика частина археологічного збірника і збірника в честь [М.] Грушевського найшлася. Секція рішила перевести реєстрацію всіх краєвих і закордонних істориків.

Д-р В. Левицький звернув увагу на те, що за часів радянської влади Секція мат[ематично]-прир[одничо]-лікарська була не сил[ь]на, а філіал Академії не мав математичного й природничого відділів; лише Музей був чинний. Секція відновила свою діяльність; управа Секції залишається та сама, що в 1939 р. Предбачується утворення нових секцій: Лікарської і Технічної (Природознавчої). Поки що існують при Секції такі наукові комісії: Фізіографічна (очолювана [М.] Мельником), Лікарська (очолювана д-ром [М.] Панчишином¹¹²), Географічна (очолювана д-р [В.] Кубійовичом і д-ром [Ю.] Полянським), Технічна (очолювана проф. [І.] Чопівським¹¹³ і [Ю.] Перферовичом), Комісія заповідників (очолювана д-ром Ольгою Мриц). Готові до друку є праці п. [І.] Олексишина (Міоценські періоди), інж[енера] [Ю.] Величка, проф. [В.] Кучера (з атоміст[ичної] статистики), д-ра Богачевського. Було б попадання, відновити видавання Sitzungsbericht-ів^{*3}.

*1 Тут «звернувся».

*2 Так у документі.

*3 Звіт засідання.

У зв'язку з цими звідомленнями прийнято внесення д-ра [І.] Витановича, щоб упорядкувати й доповнити життєписи дійсних членів Т[овариств]а.

2. П. д-р [В.] Кубійович подає до відома заходи, які роблено в Кракові в Генерал-губернаторстві з метою відновлення Наукового т[оварист]ва ім. Шевченка під видом Наукового інституту і ці заходи роблено ще перед війною. План вже був розроблений. Але внаслідок вибуху війни справа з Інститутом у Кракові перестала бути актуальна для Генерал-губернаторства. Проф. [В.] Кубійович намагався у дальшому тягу заінтересувати справою відновлення Наукового т[оварист]ва колізистентні чинники у Кракові (п. Вацке) і Берліні (з допомогою проф. [І.] Мірчука¹⁴). Вчорашнього дня відбув конференцію з представниками уряду у Львові; вони обіцяли попертя^{*1}. На думку проф. [В.] Кубійовича Т[оварист]во повинно вже проявити діяльність, тим більше, що урядові чинники займають до нього прихильне становище; воно повинно обняти в посідання своє майно. Українське видавництво напевно попре^{*2} Т[оварист]во фінансово, якщо члени Т[оварист]ва розгорнуть наукову діяльність.

3. Д-р [К.] Кисілевський повідомляє, що зголосився [у] Дільницевім уряді [на] перехід реальности Народного дому при Курковій вул. ч. 14 під зарид Т[оварист]ва та існування його управителем цієї реальности.

Заст[упник] голови *Іван Боднар*
Секретар д-р *[Р.] Цегельський*

ЦДДАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 36, арк. 75–76. Оригінал. Рукопис.

№ 222

СТАТТЯ ПРОФ. К. ДУБНЯКА ПРО ЧЕРГОВІ ЗАВДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ

25–26 грудня 1941 р.
м. Харків

Відроджується Україна. Зачинається нова Україна. Величезні завдання, глибокі проблеми стоять перед українською наукою, що має допомагати і допоможе народові швидко піти вперед шляхом справжнього поступу і буйного розквіту.

Перше, що мусять зробити вчені, це подбати про якнайшвидше поповнення і поновлення своїх знаннів у тій чи іншій галузі на засадах передової західньо-європейської науки.

Учені мусять поповнити свої знання новим фактичним матеріалом і озброїти себе методологічно, скинувши все сміття облудливих кремлівських канонів, що нівечили, утискували вільний розвиток науки. Тут на чільне місце треба передусім висунути дисципліни з розвитку української історії на її землях.

^{*1} Тут «підтримку».

^{*2} Те саме.

Настав час розкріпачити і звільнити від усякого спотворення і намулу нашу **рідну мову – мову українську**^{*1}, відновити всі її історичні традиції, вивчити не-вмирущі мовні скарби, дбаючи про розвиток нашої мови на народній основі.

Поряд з цим треба рішуче взятися до справи **української наукової термінології** з різних дисциплін, використавши багатющу скарбницю української мови.

Далі стоїть проблема розвитку **української бібліографії**, бо за большевиського панування цій справі не надавалося значення, навіть нарочито її одсувалося вбік, геть притінювалося.

Величезну роботу треба провести і в галузі **української художньої літератури**. Конче треба знову репрезентувати в літературі багатьох письменників, що їхні імена большевиські «науковці» старанно всюди викреслювали, переглянути всі большевиські викривлення на цій ділянці, подбати про нові письменницькі кадри.

Далі – **Історія України**. Вона зовсім понівечена, перекручена, брехливо висвітлювана була большевиками. Тут розгортаються особливо широкі можливості, що вимагають невідкладної і пильної науково-дослідчої роботи.

Величезні і цікаві проблеми постають також в галузі **українського права, статистики, антропології, етнографії українського народу**.

Поважне місце мусить посісти **географія України**, пов'язана з **геополітикою і демополітикою**. Географія України повинна показувати Україну, як природньо-географічну одиницю. Географія повинна показати розвиток української нації на певнім природнім просторі її з природними скарбами і межами.

Отже, українська наука повинна на чільне місце висунути ті дисципліни, які передусім мають на оці проблеми розвитку **української нації**. Але цим, розуміється, не відкидаються спеціальні дослідження в галузі, скажімо, **філософії, педагогіки, математики, природознавства, техніки, економіки** і т. д.

Розробляючи теоретичні проблеми, українські наукові організації мусять широко ставити і **наукову пропаганду**, в популярно-науковій формі доводячи до широких народніх мас здобутки новітньої науки, зокрема української – через нашу пресу, товариство «Просвіта» тощо.

В цій науковій пропаганді на перше місце виходять питання **красназвчого порядку**, наприклад, нові шляхи розвитку сільського господарства, промисловости, кооперації, нового побуту тощо.

Ми тут лише коротенько накреслили поточні завдання української науки, як їх ставить ініціативний осередок Харківського наукового товариства, що незабаром розпочинає свою роботу.

Проф. *Кость Дубняк*

Нова Україна. – 1941. – 25–26 грудня.

^{*1} Тут і далі – шрифтом виділено в документі.

ЗВІТ КОМІСІЇ КОНТРОЛЬНО-ІНСПЕКЦІЙНОГО ВІДДІЛУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ УПРАВИ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ОБСТЕЖЕННЯ СТАНУ УАН

29 грудня 1941 р.
м. Київ

Комісія контрольно-інспекторського відділу управи м. Києва у складі: голова комісії – п. Солодовник І. В. і члена комісії п. Л[...] *² за дорученням голови м. Києва п. Багазія [В. П.] [провела] обстеження стану Академії наук і в процесі обстеження виявила таке:

Загальний стан Академії наук

Після приходу німецької армії вся робота по Академії була доручена двом уповноваженим: п. [М. Я.] Кирпиченку і п. [В. М.] Прилипку, які оплачувались з 20 вересня.

Уповноважені провели реєстрацію робітників, зібрали науковців, які залишились у Києві, організували по всіх інститутах інвентаризацію майна, яке не було перевезене або знищене, налагодили охорону майна і намагались навіть організувати роботу інститутів.

Всі працівники, окрім уповноважених, нічого не одержували.

З 20 жовтня затверджено Президіум Академії в складі 6 осіб: п.п. [В. О.] Плотникова, [М. К.] Шматька, [Б. С.] Лисіна, [О. П.] Оглоблина, [В. Г.] Шапошникова і [В. С.] Чудинова, а також затверджено директорів окремих інститутів. З початку листопада до списку директорів окремих інститутів додано ще технічний персонал (двірників, пожежників, вбиральниць, завгоспів тощо).

З 15 листопада утворена нова Президія в складі п.п. [В. О.] Плотникова, [М. К.] Грунського і [В. С.] Чудинова, при якій працює, як учений секретар, п. [М. Я.] Кирпиченко.

Зараз основна енергія членів Президії витрачається на організаційні питання, при чому, кожний з членів Президії є ще й керівником відповідного відділу одного з інститутів.

Фінансовий стан Академії наук

Фінансовий стан Академії наук досить важкий. За весь час до моменту обстеження Міськуправа видала Академії наук у рахунок асигнувань на заробітню платню 44 000 крб. та 18 999 крб. на оплату тимчасовим робітникам, що виконують тимчасово роботу по переносці меблів, книг тощо.

Із 44 000 [крб.] сплачено по штатній відомості зарплатні штату Академії з 20 жовтня по 15 листопада – 43 303 крб. 67 коп. У представленій комісії штатній відомості декілька керівних осіб одержали зарплатню одночасно по декількох посадах. Так, акад. [В. О.] Плотникову виписано 1500 крб. як члену Президії,

*¹ Див. док. № 224, 225, 227.

*² Прізвище не прочитано.

1000 крб., як зав[ідувачу] Відділу технічних наук і 1500 крб., як директору Інституту хімії.

П. [В. С.] Чудинову виписано 1500 крб. як члену Президії, 1000 крб., як зав[ідувачу] Відділу фізико-математичних наук і 1200 крб., як директору Інституту математики.

П. [М. К.] Шматько[ві] виписано 1500 крб., як члену Президії, 1000 крб., як зав[ідувачу] Природничого відділу і 1200 крб., як директору Інституту геології.

Така виплата заробітної платні по декількох посадах цілком протирічить розпорядженню голови м. Києва з 20 листопада [19]41 р. № 177 та роз'ясненню правничого відділу Управи м. Києва, надрукованому в газеті «Нове українське слово» за 19 грудня [19]41 р.

Це тим більше потрібно підкреслити, що по переважній більшості інститутів Академії наук зарплатню одержують, крім директора, лише 1 – 3 технічних працівників, в деяких інститутах (Будівельної механіки, Мін[еральної] сировини, Гірничої механіки, Електрозварювання, Економіки і ін.) зарплатню одержує лише один директор; до того ж, деякі з інститутів не працюють.

Із 18 999 крб., відпущених на оплату тимчасових робітників, на 20 грудня [19]41 р. сплачено по відомостях 15 576 крб.

В останні дні з Миською управою погоджено штати до 1 січня 1942 року і суму на заробітню платню з 1 жовтня по 31 грудня [19]41 р. – 176 515 крб., в рахунок якої було раніше відпущено зазначені вище 44 000 крб.

Штати і зазначену суму зарплатні Миськуправа ще офіційно не затвердила.

Про майбутній фінансовий стан Академії наук з 1 січня 1942 року на сьогодні нічого сказати не можна. Певних асигнувань на господарчі потреби до 1 січня 1942 року також нема.

Такий фінансовий стан дуже тяжко відбивається на загальному стані Академії, особливо на її господарчому стані та на стані збереження наукових сил.

Стан окремих інститутів Академії наук

В окремих інститутах робота продовжується. Так, Інститут мовознавства працює над німецько-українським словником і над правописом, а Інститут літератури і фольклору – над виданням «Кобзаря».

Працюють інститути: Хімії, Ботаніки, Зоології, Гідробіології, Гідрології, Електрозварювання, Фізики, Геології, Економіки, Будівельної механіки, Гірничої справи.

Окремі з цих інститутів працюють над завданнями, одержаними від німців. На сьогодні ще не звільнені інститути Експериментальної медицини і Мікробіології.

Гідробіологічний інститут поновив свою роботу в садибі 44 по В[еликій] Володимирській вулиці. Раніш всю цю садибу, крім кількох кімнат на першому поверсі головного будинка (де містився дитсадок), використовувала Академія. В головному будинку садиби і у флігелі були приміщення Гідробіологічного інституту, помешкання кількох співробітників Академії і столярні майстерні Академії.

Втім, приміщення дитсадка, помешкання співробітників і, почасти, приміщення Інституту Миська управа віддала під їдальню громадського харчування. Їдальня забила чорний хід Інституту, позбавила його проходу на горище, зайняла частину підвалів, де знаходяться різні матеріали Інституту, виселила з квартир наукових робітників і забруднила весь двір гамузом та сміттям.

Все це спричинилось до значного погіршення умов роботи Інституту в той час, коли їдальня з самим кращим успіхом могла б бути відкритою в будь-якому приміщенні і ніяк не обов'язково за рахунок науково-дослідчої установи^{*1}.

В дуже важкому стані щодо приміщення інституту гуманітарних наук: Археології, Історії України, Органічної хімії і технології. В трагічному стані ботанічні садки, вегетативні домики та інші наукові установи Інституту ботаніки, а також Інститут зоології, бо перші майже не опалюються, а другий не має засобів для харчування тварин. Крім цього, Інститут ботаніки має велике господарство і цінне майно в різних районах Києва (Терещенківська 2, Звіринець, Голосієво, Лук'янівка).

Древесні насадження, виноградники, теплиці, лабораторії, гербарії, музей тощо збережені від загибелі і зараз зберігаються і підтримуються від псування технічними робітниками. Ці працівники (12) досі не зараховані на хлібний пайок, що загрожує тим, що вони покинуть роботу і загине коштовне майно, на яке було витрачено сотні тисяч народних грошей.

Інституту Математики і Мінеральної сировини ще не працюють.

В усіх інститутах працюючий персонал, як науковий так і технічний, не оплачується, крім директорів і по одному-двох з технічних робітників.

Зараз затверджується для оплати до кінця цього року Президія, директори та секретарі деяких інститутів і обслуговуючий персонал (двірники, пожежники, завгоспи, вбиральниці), а науковці до штату не занесені. Деякі з них працюють у німців, деякі в кооперації, але більшість залишилась без роботи і знаходиться в дуже скрутному матеріальному стані.

Стан головного будинку Академії наук

В головному будинку Академії, що по В[еликій] Володимирській 55, міститься Зоологічний інститут та Музей, Геологічний інститут та Музей, гуманітарні інститути: Інститут історії України, Мовознавства, Історії української літератури та фольклору, Археології, Лабораторія орг[анічної] хімії та технології.

Коли^{*2} ТЕЦ ще не працював, вода з опалювальної системи була спущена і тільки в підвальній ділянці, з нез'ясованих досі причин, вона задержалась в радіаторах.

При перших морозах ця вода замерзла, внаслідок чого розірвані біля 20 радіаторів. Зараз ремонт майже закінчений і через 2 дні приміщення може бути приєднане до мережі для ogrівання II, III і IV поверхів, а приблизно через 10 днів – для ogrівання всього приміщення.

Зоологічний музей, що міститься в I поверсі, являє велику наукову цінність дуже рідкісних, навіть унікальних екземплярів. Переважна більшість екземплярів від холоду не потерпіла. Велику загрозу холод являє для таких виключної цінності екземплярів, як чучела зубра, лося, тура та інших. Від холоду загинуло 8 великих банок з експонатами в формаліні і є загроза для всіх останніх експонатів, залитих формаліном.

*1 Слово «установи» вписано замість закресленого «роботи».

*2 Слово «коли» дописано від руки.

Серед експонатів колишнього Клінічного інституту, які опинилися в приміщенні випадково і, які спасли від нищення робітники Академії, велику цінність являють мозги видатних вчених у кількості 32*¹.

Ці експонати, разом з багатьма іншими, знаходяться під загрозою руйнування і, очевидно, частина з них вже пошкоджена.

Другий поверх займає Інститут геології і Геологічний музей. Інститут геології має своїм завданням всебічне вивчення геології України та корисних копалин на терені її.

З наявним складом співробітників та обладнанням в Інституті зараз можна переводити цілий ряд дуже важливих робіт. Так, за завданням німецького командування за останні часи були складені і передані замовцям доповіді:

1) про горючі гази; 2) про нафту України; 3) про родовище п'езокварців на Волині; 4) про обезбарвлювання моріонів Волині; 5) про слюди України; 6) про виготовлення алюмінію з каолінів України.

Інститут має ряд замовлень на розв'язання наукових питань.

Завданням Геологічного музею є всебічне висвітлення геологічної будови України на фокальному кам'яному матеріалі з метою обслуговування практичних геологічних робіт, а також вирішення науково-теоретичних питань та учбових потреб.

Базою цієї роботи є великий геологічний матеріал, що нараховує понад 100 000 зразків в експозиції та порівняльних фондах, в тому числі найновіші (не опубліковані) геологічні факти.

В числі численних завдань, які стоять перед Музеєм, є виготовлення колекцій та підбір матеріалів на замовлення німецького командування та різних господарчих установ.

Для німецького командування Музей проробив таку роботу:

1. Зібрано картографічний матеріал, що залишився в Геологічному інституті та Музеї, для геологів [серед] німецького командування.

2. Ознайомлено з корисними копалинами та геологічною будовою України німецьких геологів.

3. Підбрано матеріал по п'езокварцам для випробування в Берліні.

4. Підбрано матеріал по пісковикам для організації Todt'a*².

5. Виготовлено колекції по корисним копалинам України для Берліна.

6. Те ж для Краківської гірничої академії.

7. Готується стратиграфічна колекція кристалічних порід.

В холоді псуються деякі кам'яні колекції, а також багатий остеологічний палеонтологічний матеріал, зокрема унікальний скелет трогонтеріята копального слона – попередника мамута, який є найціннішим науковим об'єктом музеїв Академії наук (більше 1 000 000 крб. золотом).

Температура повітря в приміщеннях будинку нижча, ніж на дворі і доходить до 5–8°C холоду.

*¹ Маються на увазі експонати Музею мозків видатних діячів України Інституту клінічної фізіології АН УРСР.

*² Слово «Todt'a» дописано від руки. Німецька військова будівельна організація.

Будь-яка наукова робота зараз припинена і продовжуватись не може, хоч наукові робітники з охотою працюють.

Коли б тільки в приміщенні була трохи вища температура.

Неприпустимим свавіллям в таких умовах є поступок господарчої частини Міської управи, яка, відчинивши дров'яний склад Академії наук по б. Шевченка 14, не звертаючи уваги на протести працівників Академії наук, стала вивозити з нього дрова і вугілля.

Висновки

1. Академія має ще сильну матеріальну базу, має наукові сили і не має елементарних умов для роботи.

2. Інститути, музеї та лабораторії, що розміщені в головному будинку по В[еликій] Володимирській 55, опинились в особливо скрутному стані через те, що будинок не опалюється.

В холоді псується деякі експонати Зоологічного музею, загинуло вже 8 великих банок з експонатами в формаліні, під великою загрозою знаходяться цінні експонати бувш[ого] Клінічного інституту, псується деякі кам'яні колекції, а також багатий остеологічний палеонтологічний матеріал, зокрема унікальний скелет копального слона – попередника мамонта, який є найціннішим об'єктом музеїв Академії.

3. Аварія опалювальної системи головного будинку стала тому, що при спусканні з неї води в підвальній її дільниці з нез'ясованих досі спеціалістами причин вода задержалась в радіаторах. При перших морозах ця вода замерзла, внаслідок чого розібрані біля 20 радіаторів.

4. Через те, що персонал Академії не оплачується, основна маса науковців опинилась у дуже скрутному матеріальному стані.

5. Дуже важко відбивається на стані Академії наук те, що дальша судьба її з 1 січня 1942 року невідома.

Пропозиції

Для поліпшення стану Академії наук та налагодження більш менш нормальної роботи, на думку комісії, потрібно:

1. Включити в сітку ТЕЦ будинок 55 по В[еликій] Володимирській вулиці.

2. Закріпити за Академією наук третій поверх будинку по б. Шевченка 14, що був зайнятий інститутами гуманітарного циклу.

3. Закріпити за Академією наук охоронними грамотами будинки, в яких розміщені окремі інститути.

4. Звільнити приміщення Гідробіологічного інституту від їдальні.

5. Забезпечити будинки Академії наук паливом і світлом.

6. Колекції колишн[ього] Клінічного інституту передати Медичному інституту, де вони під фаховим доглядом будуть збережені від руйнації.

7. Звернутись до районів та кооперації з пропозицією про виділення з своїх фондів деякої частини для допомоги безробітним науковим працівникам Академії.

8. Через відділ суспільної опіки домогтись персональних пенсій для видатних діячів науки.

9. Перед Укр[аїнським] комітетом допомоги поставити питання про певну матеріальну допомогу науковцям Академії.

10. Відділу харчування взяти під свою опіку їдальню академіків і окремих робітників та забезпечити кооператив «Вільна наука» фондовими продуктами.

11. Зарахувати 12 технічних робітників Інституту ботаніки на хлібний пайок – згідно загального положення.

Керівник контр[ольно]-інспекц[ійного] відділу. [Л. ...]*¹

На документі помітка: «Голові м. Києва п. [В. П.] Багазію».

ДАКО, ф. Р-2356, оп. 1, спр. 70, арк. 17–23. Оригінал. Машинопис.

№ 224*²

**ІЗ ДОПОВІДНОЇ ЗАПИСКИ ВІДДІЛУ КУЛЬТУРИ ТА ОСВІТИ
КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ УПРАВИ ГОЛОВІ УПРАВИ В. П. БАГАЗІЮ
ПРО СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОБОТИ ВИЩИХ ШКІЛ І
НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ УСТАНОВ м. КИЇВ**

[Не раніше 29 грудня 1941 р.]^{*3}
м. Київ

В Києві перед війною існувало 20 вищих шкіл, 34 науково-дослідчих інститутів, Університет та Академія наук, до складу яких входило понад 20 окремих науково-дослідчих інститутів. У всіх цих інститутах було зайнято більше як 5000 наукових робітників, а навчалася студентів коло 40 000 чоловік. Втікаючи з Києва, жидо-більшовики все зробили для того, щоб кожна з цих інституцій зруйнувати. Вони насильно вивезли частину фахівців, вигнали з Києва студентів, попсували науково-учбову приладдя та устаткування, зруйнували цінні бібліотеки тощо.

Проте, зусиллями українців з професорсько-викладацького складу, який зацілів, а також найбільш відданої частини технічно-обслуговуючого персоналу протягом короткого часу вдалося розчистити та прибрати приміщення, багато цінного майна врятувати, привести до належного порядку аудиторії, кабінети, лабораторії, бібліотеки тощо. Теперішній стан кожної з інституцій та перспективи її роботи виглядають так:

I. Українська академія наук, в склад якої входять такі науково-дослідчі інститути:

1. Інститут гідробіології.
2. Інститут хімії.
3. Інститут енергетики.
4. Інститут органічної хімії.

*¹ Особу не встановлено.

*² Див. док. № 223, 225, 227.

*³ Дату встановлено за док. № 219.

5. Інститут фізики.
6. Інститут ботаніки.
7. Інститут гідрології.
8. Інститут будівельних матеріалів.
9. Інститут мінеральної сировини.
10. Інститут біохімії.
11. Інститут гірничої механіки.
12. Інститут електрозварювання.
13. Інститут геології.
14. Інститут зоології.
15. Інститут математики.
16. Інститут економіки та статистики.
17. Інститут історії України.
18. Інститут археології.
19. Інститут мовознавства.
20. Інститут літератури та фольклору.
21. Зоологічний музей.
22. Геологічний музей.
23. Заповідники в Старосіллі та Прохорівці.

Всі перелічені академічні інституції забезпечені приміщеннями, бібліотеками та науковим устаткуванням, а також висококваліфікованими українськими науковими силами. В складі їх є дійсні члени Академії наук, члени-кореспонденти, професори та старші і молодші наукові робітники. Робота академічних інституцій в нових умовах буде сприяти відродженню господарчого і культурного життя всієї України. За мінімальними обчисленнями Українська академія наук потребувала щомісячного фінансування в розмірі 100 000 крб. Зважаючи на політичне значення і господарчий ефект роботи академічних інститутів у відродженні промисловості і сільського господарства України, довести до певної законсервованості будь-якого з цих інститутів недоцільно. [...] ^{*1}

VI. Про науково-дослідчі інститути.

Щоб не розпиляти наявні наукові кадри фахівців і матеріальну базу, що лишилася в науково-дослідчих установах, та запобігти непотрібної (здебільшого шкідливої) розбіжності в тематиці науково-дослідчої роботи, відділ культури та освіти Київської міської управи в застосуванні певних організаційних міроприємств у відношенні до цієї категорії установ приходить до висновку [...] ^{*2}:

6. Науково-дослідчий інститут географії ([вул.] Павлова, 2) передати до Науково-дослідчого інституту економіки Української академії наук. [...] ^{*3}

19. Науково-дослідчий інститут клінічної фізіології Української академії наук та Науково-дослідчий інститут експериментальної біології та патології ([вул.] Виноградна, 21) об'єднати, підпорядкувавши відділу охорони здоров'я.

^{*1} Далі знято п. II–V з інформацією про такі установи: Університет Св. Володимира, Київський політехнічний інститут, Київський сільськогосподарський інститут.

^{*2} Далі знято п. 1–5, з інформацією про реорганізацію культурно-освітніх установ.

^{*3} Далі знято п. 7-18, з інформацією про реорганізацію культурно-освітніх установ.

20. Українську філію Академії сільськогосподарських наук (був[ший] Інститут Камищенка) ліквідувати. Все майно, устаткування, бібліотеку та земельну площу (40 га) передати Науково-дослідному інституту землеробства та Н[ауково]-д[ослідному] інституту ботаніки Української академії наук.

21. Українське н[ауково]-д[ослідне] бюро санітарної статистики передати до Науково-дослідного інституту економіки Української академії наук. [...] ^{*1}

На документі помітка: «До справи. Відділ освіти. [Ф. ...] ^{*2}»

ДАКО, ф. 2356, оп. 6, спр. 209-а, арк. 34–44. Оригінал. Машинопис.

№ 225 ^{*3}

ІЗ ПРОЕКТУ ПОСТАНОВИ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ УПРАВИ ПРО РЕОРГАНІЗАЦІЮ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ УСТАНОВ м. КИЇВ

*[Не раніше 29 грудня 1941 р.] ^{*4}
м. Київ*

Вважати за потрібне провести реорганізацію мережі науково-дослідних установ. Міська управа постановила з тридцяти чотирьох зареєстрованих у Відділі культури і освіти науково-дослідних установ залишити як самостійні такі заклади: [...] ^{*5}

XVIII. Н[ауково]-д[ослідний] інст[итут] рибного господарства (Львівська, 45) підпорядкувати Інст[итут]у гідрології Академії наук. Уповноваженим до призначення директора залишити п. Григоренка. [...] ^{*6}

2. Н[ауково]-д[ослідний] інститут географії об'єднати з Н[ауково]-д[ослідним] інститутом економіки Укр[аїнської] академії наук, утворивши на їх базі Н[ауково]-д[ослідний] інститут економіки, статистики та географії. Новоутворений Інститут залишити в системі Академії наук.

6. Н[ауково]-д[ослідний] інститут клінічної фізіології, Н[ауково]-д[ослідний] інст[итут] експериментальної біології та патології (Виноградна, 21) об'єднати. Уповноваженим призначити п. Щербака ^{*7}. Новоутворений Інст[итут] передати відділу охорони здоров'я Міської управи.

7. Укр[аїнське] н[ауково]-д[ослідне] бюро санітарної статистики приєднати до Інст[итут]у економіки Укр[аїнської] академії наук.

Ліквідувати такі науково-дослідчі установи:

^{*1} Далі знято п. 22, 23, з інформацією про реорганізацію культурно-освітніх установ.

^{*2} Особу не встановлено.

^{*3} Див. док. № 223, 224, 227.

^{*4} Дату встановлено за документом № 223.

^{*5} Далі знято п. I–XVII з переліком неакадемічних установ.

^{*6} Далі знято п. 1, 3–5, 8–17 з інформацією про об'єднання культурно-освітніх установ.

^{*7} Так у документі. Потрібно: «М. М. Щербакова».

[...] ^{*1} 4. Філію Академії наук (б[увший] Інститут Камищенка). Майно і будівлі, бібліотеку та земельну площу (40 га) передати Н[ауково]-д[ослідчому] інст[итуту] землеробства та Інст[итуту] ботаніки Української академії наук.

У відповідальності ^{*2} з реорганізаційними міроприємствами, зазначеними в цій постанові, провести звільнення уповноважених та призначити директорів відповідних н[ауково]-д[ослідчих] інститутів.

Голова міста Києва [В. П. Багазій]

ДАКО, ф. Р-2356, оп. 6, спр. 198-б, арк. 20–21 зв. Рукопис.

№ 226

**ПОВІДОМЛЕННЯ ГОЛОВИ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ
УПРАВИ В. П. БАГАЗІЯ ДО УАН ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ
ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ АКАДЕМІЇ**

*Грудень 1941 р.
м. Київ*

Протокол засідання Академії наук, ч. 5 від 25 листопада [19]41 р. про попереднє обрання професора, доктора [М. К.] Грунського та професора, доктора В. С. Чудинова в дійсні члени Академії наук стверджую.

Голова міста В. [П.] Багазій

ДАКО, ф. Р-2356, оп. 6, спр. 172, арк. 36. Копія. Машинопис.

№ 227^{*3}

Bemerkungen zu den wissenschaftlichen Instituten der Akademie der Wissenschaft

1941

1) Institut der Mathematik:

Früher 12 Mitarbeiter, jetzt – 2, die wissenschaftlichen Unterlagen zum grössten Teil vorhanden – die Bibliothek mit der physischen Abteilung zusammengelegt – die Räume von Luftnachrichten belegt.

2) Institut der Physik:

Früher 80 Mitarbeiter, jetzt – 3, Apparate für die Atomzertrümmerung vernichtet, ebenfalls einen Teil der anderen wertvollen Instrumente – der Rest der Einrichtung

^{*1} Знято п. 1–3 з інформацією про ліквідацію неакадемічних установ.

^{*2} Так у документі. Потрібно: «У відповідності».

^{*3} Див. док. № 223, 224, 225.

wurde in einen Salle zusammengedrängt, da die Luftnachrichtengruppe die übrigen Räume belegt hat – die Bibliothek zum Teil erhalten – nicht arbeitsfähig.

3) Institut der Chemie.

Früher 70 Mitarbeiter – die wissenschaftlichen Unterlagen meist verschleppt nach Dnepropetrowsk – nur noch beschränkt und bei grosser Verminderung der einzelnen Abteilungen arbeitsfähig.

4) Institut für organische Chemie:

Früher 72 Mitarbeiter, jetzt ungefähr 25 – arbeitete u. a. über Holzfaser, Farben, organische Synthese – die Hälfte der Laboratoren und Apparate verschleppt oder vernichtet.

5) Institut der Geologie:

Früher 165 Mitarbeiter, jetzt – 63, arbeitete u. a. über Holz – und Kohlenarten der Ukraine, Erdschichten, Edelmetalle, Erzen, Salz, Steine und Salzwasser, Grundwasser – Sammlung und Bibliothek vollständig erhalten – Arbeitsräume in Ordnung – voll arbeitsfähig.

6) Institut der mineralen Rohmaterialien:

Nur noch 2 Mitarbeiter gegen 25 früher, zu vereinigen mit dem Institut für Geologie.

7) Institut für Baumechanik:

Früher 27, jetzt – 3 Mitarbeiter, – die Deutsche Wehrmacht benötigte die brauchbaren Baumaschinen und sonstigen technischen Einrichtungen – Bibliothek zu 70% erhalten – Nachträgliche Erkundigungen ergaben, dass die Deutsche Wehrmacht nur noch einen Teil der Baumaschinen vorfand, da die Bolschewisten den grössten Teil zerstört und auch die Laboratoriumseinrichtung vernichtet haben.

8) Institut für Bergwerksmechanik:

War nur eine kleine Teilstelle des Hauptinstituts in Dnepropetrowsk – nicht mehr arbeitsfähig.

9) Institut für Elektroschweissen:

Einrichtungen von den Bolschewisten fast vollständig zerstört oder verschleppt – Früher 88 Laboratorien. Früher 160 wissenschaftliche Mitarbeiter und technische Assistenten.

10) Institut für Zoologie:

6 Abteilungen, darunter: Mechanik der Entwicklung, vergleichende Morphologie – Genetik – Schädlingsbekämpfung – Früher 105, jetzt 17 wissenschaftliche Mitarbeiter – Arbeitsunterlagen und Sammlungen erhalten – Institut ist voll arbeitsfähig.

11) Institut für Biochemie:

Institut von der Post beschlagnahmt, – Arbeitsunterlagen zum grössten Teil vorhanden.

12) Institut für Botanik:

Wichtig sind die Arbeiten für die Verbesserung landwirtschaftlicher Erzeugnisse, z. B. Getreidebau, Obstbau, Nutzpflanzen – die wissenschaftlichen Unterlagen und die Bibliothek zum grössten Teil erhalten – Institut ist voll arbeitsfähig.

13) Institut für Hydrobiologie:

19 wissenschaftlichen Mitarbeiter – Abteilung für Hydrochemie, Sanitär – Hydrobiologie – Institut ist arbeitsfähig.

14) Institut für Mikrobiologie:

Nur 3 wissenschaftlichen Mitarbeiter vorhanden – wäre zu vereinigen mit dem botanischen Institut – der grösste Teil der Apparatur vernichtet – das Gebäude ist von der Wehrmacht belegt.

15) Institut für Geschichte der Ukraine:

Nur ein kleiner Teil der Dokumentensammlung und der wertvollsten Dokumente gerettet, der Rest der Bücher in die Bibliothek der Akademie der Wissenschaft gebracht, noch keine Übersicht über den vorhandenen Bestand möglich.

16) Institut für Archäologie:

Unterlagen zum Teil verschleppt, zum Teil in die Bibliothek der Akademie der Wissenschaft gebracht – hier noch keine Sichtung möglich.

17) Institut für Sprachkunde:

Befasste sich mit ukrainisch-russisch und östlichen Sprachen – dem Institut unterstand auch die Bibliothek für die östlichen Völker.

18) Institut für Literatur und Folklore:

3 Mitarbeiter – fast unbeschädigt, Bibliothek in Ordnung.

19) Institut für Ökonomie und Statistik:

Restlos verschleppt, da sich das Institut mit der Sowjetökonomie und Statistiken für die Partei befasste – kein Mitarbeiter mehr vorhanden.

20) Institut für Hydrologie:

Von der 20 Mitarbeitern blieben 8 – die Einrichtung des Instituts zum grössten Teil vernichtet oder verschleppt – nur ein Teil der Arbeit kann weitergeführt werden.

21) Wissenschaftliche Bibliothek der Akademie der Wissenschaft:

Ein Teil der Erstlingstruppe und Handschriften verschleppt, ein weiterer Teil vom Auswärtigen Amt sichergestellt – doch ist der grösste Teil der Bibliothek im alten Zustand erhalten.

ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 2, спр. 67, арк. 8–10. Копія. Машинопис.

**ІЗ ДОПОВІДНОЇ ЗАПИСКИ ВІДДІЛУ КУЛЬТУРИ ТА ОСВІТИ
КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ УПРАВИ ДО ГЕНЕРАЛКОМІСАРА
М. КИЇВ ПРО СТАН ІНСТИТУТІВ УАН**

*[Грудень 1941 р.]^{*1}
[м. Київ]^{*2}*

1) Інститут математики:

Раніше 12 співробітників, нині – 2. Наукова документація здебільшого збереглася. Бібліотека об'єднана з відділом фізики. Приміщення зайнято представниками зв'язку Військово-повітряних сил вермахту (ВПС).

2) Інститут фізики:

^{*1} Дату встановлено за суміжними документами в архівній справі.

^{*2} Місце складання документа встановлено за змістом.

Раніше – 80 співробітників, нині – 3. Апаратура для розщеплення атома знищена, як і частина інших цінних приладів. Залишки установки було звалено в одному приміщенні, оскільки решта приміщень були зайняті підрозділом зв'язку ВПС. Бібліотека частково збереглася. Інститут працювати не може.

3) Інститут хімії:

Раніше – 70 співробітників. Переважну частину наукової документації було вивезено до м. Дніпропетровська. Інститут лише частково у робочому стані, при значному скороченні відділів.

4) Інститут органічної хімії:

Раніше – 72 співробітники, нині – близько 25. Інститут працював також над дослідженням проблем деревних волокон, фарбників, органічного синтезу. Половина апаратури і устаткування лабораторій вивезена або знищена.

5) Інститут геології:

Раніше – 165 співробітників, нині – 63. Працював також над дослідженнями проблем: деревних і вугільних порід України, пластів земної кори, благородних металів, солі, гірських порід, соляних та ґрунтових вод. Колекція і бібліотека повністю збереглися. Робочі приміщення в задовільному стані. Інститут може працювати.

6) Інститут мінеральної сировини:

Є тільки 2 співробітники із 25, які працювали раніше. Об'єднаний з Інститутом геології.

7) Інститут будівельної механіки:

Раніше – 27, нині – 3 співробітники. Німецькому вермахту потрібні придатні для роботи будівельні машини та інше технічне оснащення. Бібліотека збереглася на 70%. За додатковими перевітками було з'ясовано, що у розпорядженні німецького вермахта є лише частина будівельних машин, – у зв'язку з тим, що більшовиками було зіпсували їх переважну частину та знищено приміщення лабораторії.

8) Інститут гірничої механіки:

Залишилася лише незначна частина головного корпусу Інституту, який знаходився у м. Дніпропетровську. Інститут працювати не може.

9) Інститут електрозварювання:

Лабораторії більшовиками майже повністю знищено або вивезено. Раніше було 88 лабораторій; працювало 160 наукових співробітників і осіб технічного персоналу.

10) Інститут зоології:

Шість відділів; серед них: механіки розвитку, порівняльної морфології, генетики, боротьби зі шкідниками. Раніше було 105, нині – 17 наукових співробітників. Робоча документація і колекції збереглися. Інститут повністю працездатний.

11) Інститут біохімії:

Приміщення Інституту зайнято поштовим відомством. Робоча документація в основному збереглася.

12) Інститут ботаніки:

Важливими є роботи щодо поліпшення сільськогосподарських продуктів, зернового господарства, плідівництва, технічних культур. Наукова документація і бібліотека здебільшого збереглися. Інститут повністю працездатний.

13) Інститут гідробіології:

Дев'ятнадцять наукових співробітників. Відділ гідрохімії, санітарної гідробіології. Інститут працездатний.

14) Інститут мікробіології:

Є тільки 3 наукових співробітники. Об'єднаний з Ботанічним інститутом – переважна частина апаратури знищена. Будинок зайнятий вермахтом.

15) Інститут історії України:

Врятована лише незначна частина зібрань матеріалів і найбільш цінних документів, залишок книг перенесено до Бібліотеки Академії наук, огляд наявного фонду неможливий.

16) Інститут археології:

Документацію було частково вивезено, частково перенесено до Бібліотеки Академії наук. Перевірку провести неможливо.

17) Інститут мовознавства:

Займався дослідженнями українсько-російських та східних мов. Інституту була підпорядкована Бібліотека східних народів.

18) Інститут літератури і фольклору:

3 співробітники. Інститут майже непошкоджений. Бібліотека упорядкована.

19) Інститут економіки та статистики:

Повністю вивезений, оскільки Інститут займався питаннями радянської економіки та статистики для партійних органів. Співробітників на даний момент немає.

20) Інститут гідрології:

З 20 співробітників залишилося 8. Оснащення Інституту в основному знищено або вивезено. Робота може продовжуватися тільки частково.

21) Наукова бібліотека Академії наук:

Частина стародруків і рукописів вивезена, інша частина – у користуванні Міністерства закордонних справ. Проте, більша частина фонду Бібліотеки збереглася у колишньому стані.

№ 228*¹

Abschrift

Der Generalkommissar Kiew
An den
Herrn Reichskommissar
für die Ukraine
Rowno

Kiew
5.01.1942

Ich habe Anordnungen getroffen, die Institute der ukrainischen Akademie für Wissenschaft und die der Universität unserer Wirtschaft und Wissenschaft einzeln nutzbar zu machen. Die Leitungen beider Institute löse ich jedoch auf, sodass die einzelnen Betriebe den entsprechenden Abteilungen des Generalkommissariats unterstehen. Genauere Meldung hierüber erfolgt noch.

*¹ Див. док. № 229, 233, 235, 239, 240.

Durch die Auflösung der Leitungen dieser Institute wird eine wissenschaftliche Bibliothek von 6 Millionen Bänden frei. Ich habe diese Bibliothek sicherstellen lassen und bitte um Verwendungsanweisung.

Ich schlage vor, diese Bibliothek für die Kriegsdauer hierzulassen und nach Beendigung des Krieges sie ungeteilt als Staatsbibliothek an den Residenzort Reichskommissars zu überführen.

Der Generalkommissar Kiew
i. V. gez. *Quitzerau*
S. A. – Brigadeführer

ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 5, спр. 4, арк. 15. Копія. Машинопис.

**ПОВІДОМЛЕННЯ ГЕНЕРАЛКОМІСАРА м. КИЇВ В. МАГУНІЇ ДО
РЕЙХСКОМІСАРА УКРАЇНИ Е. КОХА ЩОДО ПІДПОРЯДКУВАННЯ
ІНСТИТУТІВ УАН**

*5 січня 1942 р.
м. Київ*

Я дав розпорядження, щоб установи Української академії наук та Університет зробити корисними для нашого господарства і науки. Керівництво обох інституцій я все-таки розпустив з тим, щоб окремі установи підпорядкувати відповідним відділам генералкомісаріату. Більш докладне повідомлення про це ще буде. З розпуском керівництва цих інституцій залишається вільною Наукова бібліотека з 6-мільйонним фондом. Я взяв цю Бібліотеку під охорону і прошу дати вказівки щодо її використання.

Я пропоную під час війни залишити її тут, а після закінчення передати її в нерозпорощеному стані як державну бібліотеку за місцеперебуванням рейхскомісара.

За генералкомісара підписав: заступник генералкомісара Києва,
бригаденфюрер *Квітцерау*

№ 229^{*1}

Abschrift
Gruppe Wissenschaft
Tätigkeitsbericht №7

*Kiew
5.1.1942*

Betrifft: wissenschaftliche Einrichtungen in Kiew.
1. Akademie der Wissenschaften

^{*1} Див. док. № 228, 233, 235, 239, 240, 292.

Die Entwicklung der Akademie der Wissenschaften in der letzten Zeit erlaubt es die völlige Auflösung in Aussicht zu nehmen. Was mir vom ersten Sekretär der Akademie Herrn Tschudinow gemeldet wurde, hat mir Veranlassung gegeben, den SD zu bitten, sich dieses Herrn näher anzunehmen. Es wird wohl nicht möglich sein, dass er seinen Posten in der Akademie länger bekleidet. Dieses wird für mich den Anlass geben, das derzeitige Präsidium abzulösen und zunächst einen volksdeutschen Dozenten mit der Führung der Geschäfte zu beauftragen, mit dem Endergebnis der Auflösung der Kopforganisation der Akademie.

Für die Mehrzahl der Institute hat Brigadeführer Quitzerau entschieden, dass diese vom Generalkommissariat übernommen werden. Es handelt sich hier um sämtliche Institute naturwissenschaftlich-technischer Forschung. Brigadeführer Quitzerau hat sich auch sofort bereit erklärt mit dem Botanischen Institut das Herbarium zu übernehmen und zu unterhalten, sodass dieses Schmerzenskind meiner letzten Berichte jetzt versorgt ist. Wieweit die einzelnen Institute wirklich eine fruchtbare Forschungsarbeit leisten werden, bleibt eine offene Frage. Jedenfalls können sie in der praktischen Arbeit dem Generalkommissariat sowie der Deutschen Wehrmacht manches liefern, was schwierig zu beschaffen ist. Bei den übernommenen Instituten schaltet selbstverständlich jegliche Einwirkung einer ukrainischen Stelle wie das Präsidium der Akademie aus. Die nicht übernommenen geisteswissenschaftlichen Institute erschienen mir bei der Besichtigung mehr oder minder wie ein wissenschaftlicher Trödelladen. Zunächst besteht keine Veranlassung, in ihrer Hinsicht etwas zu übernehmen. Nach Verschwinden des Präsidiums der Akademie wird sich von selbst die Gelegenheit ergeben, ihnen ein sanftes Ende zu bereiten, ausgenommen das Archäologische Institut. Dieses wird wohl als Aussenstelle von Prof. Reinerth unter Aufsicht von Prof. Stampfuss weiter zu arbeiten haben. [...]

6. Sternwarte.

Mich mit der Sternwarte zu befassen, reicht die Zeit noch nicht. Sie irgendwie kriegswirtschaftlich einzusetzen besteht keine Möglichkeit und sie wie etwa das Institut für ukrainische Geschichte zu schliessen und die Bücherei in die Akademie-Bücherei zu übergeben ist angesichts der notwendigen Pflege für ihre wertvolle Apparate auch nicht möglich. Da ich sie noch nicht gesehen habe, kann ich schlecht einen Vorschlag machen. Vermutlich wird die Besichtigung ergeben, dass das beste sein wird, den Direktor und so viel technisches Personal von deutscher Seite zu übernehmen, wie nötig ist, um die in ihr enthaltenen sachlichen Werte zu bewahren.

Alle vom Generalkommissariat jetzt übernommenen Einrichtungen sind bisher mit dem Ziel übernommen, sie zu erhalten und unter Ausschaltung der Ukrainer sie uns dienstbar zu machen. Die endgültige Zuteilung wird erst erfolgt sein, wenn der Reichskommissar oder das Ministerium nicht anderweitig Verfügung über sie getroffen hat.

Meine Aufgabe in der nächsten Zeit besteht vor allem darin, die Überteilung und Zusammenlegung der übernommenen Einrichtungen zu vollziehen und nach den mir vorliegenden Unterlagen auch die Vorschläge für das aus den wissenschaftlichen Einrichtungen herauszuziehende Personal für den Vierjahresplan zu machen.

Der Leiter der Gruppe Wissenschaft
gez. Dr. von Franqué
Bereitschaftsführer

**ІЗ ЗВІТУ КЕРІВНИКА ГРУПИ «НАУКА» ДОКТОРА ФОН
ФРАНКЕ ПРО СТАН НАУКОВИХ УСТАНОВ м. КИЇВ**

5 січня 1942 р.
м. Київ

Стосовно: стан наукових установ м. Києва

1. Академія наук.

Розвиток Академії наук останнім часом дозволяє припустити за можливе її цілковитий розпуск. Те, що мені було повідомлено про першого секретаря Академії пана В. С. Чудинова, дало мені привід просити СД зайнятися ним більш детально. Неможливо, щоб він і надалі займав свою посаду в Академії. Це дасть мені можливість розпустити нинішню Президію і доручити керівництво справами доценту фольксдойче, кінцевим результатом чого буде повна ліквідація головної організації Академії.

Для більшості інститутів бригаденфюрер Квітцерау вирішив, що вони будуть передані генералкомісаріату. Тут мова йде про всі інститути природничо-наукового та технічного напрямку досліджень. Бригаденфюрер Квітцерау заявив про свою готовність прийняти і утримувати гербарій з Ботанічним інститутом, так що предмет мого побоювання в останньому звіті тепер вирішено.

У якій мірі окремі інститути дійсно будуть здійснювати результативну дослідницьку роботу, залишається відкритим питанням. У всякому випадку, вони своєю практичною роботою можуть дещо дати генералкомісаріату, а також німецькому вермахтові – те, що важко набувається. Само собою зрозуміло, що на всі прийняті інститути виключається будь-який вплив такої української установи як Президія Академії.

Гуманітарні інститути АН – з точки зору науковості – не становлять інтересу. Тому, не існує жодної необхідності вживати якісь заходи щодо них. Після ліквідації Президії Академії виникне нагода підготувати їх поступове закриття за винятком Археологічного інституту. Вірогідно, він повинен працювати і надалі як філія професора Райнерта під контролем професора Р. Штампфуса¹⁵. [...] ^{*1}

6. Обсерваторія.

Через відсутність часу я ще не встиг зайнятися Обсерваторією. Можливості використати її у військово-господарчому плані немає, а ліквідувати, як Інститут української історії, передавши бібліотеку до Академічної бібліотеки, також неможливо з огляду на необхідність догляду за її цінною апаратурою. Оскільки я її ще не бачив, мені важко робити якісь пропозиції.

Напевно, виникне можливість обстеження, що буде кращим за все, тоді й вирішиться питання з директором і такою кількістю німецького технічного персоналу, як це потрібно для того, щоб зберегти матеріальні цінності, які там знаходяться.

Всі установи, прийняті до цього часу генералкомісаріатом, бралися на утримання, щоб, шляхом вилучення українців, зробити їх для нас корисними. Остато-

^{*1} Далі знято інформацію про учбові та інші заклади м. Київ (п. 2–5, 7).

чний розподіл установ відбуватиметься тільки у тому випадку, коли рейхскомісар або міністерство не отримають щодо них іншої директиви.

Моє завдання у подальший час полягає передусім у тому, щоб виконувати перерозподіл та об'єднання прийнятих установ і відповідно до поданих мені матеріалів виробити також пропозиції для чотирирічного плану щодо вилученого персоналу з цих наукових установ.

Керівник групи «Наука»,
доктор фон Франке,
берайтшафтсфюрер

№ 230*¹

**ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ПРЕЗИДЕНТА УАН
АКАД. В. О. ПЛОТНИКОВА КИЇВСЬКІЙ МІСЬКІЙ УПРАВІ
ЩОДО ШТАТІВ ЦЕНТРАЛЬНОГО АПАРАТУ УКРАЇНСЬКОЇ
АКАДЕМІЇ НАУК НА 1942 р.**

*[Не раніше 5 січня 1942 р.]*²

За час советів, що мали за систему роздувати і розширювати кожну річ, не беручи до уваги потреби в цьому, були й роздутими штати центрального апарату Академії наук.

В центральному апараті Академії наук налічувалось 278 робітників, утримання яких складало на місяць близько 1 500 000 крб.

Цей штат обслуговував 32 інститути, що входили в систему Акад[емії] наук і, таким чином, на кожен інститут припадало по 8,6 робітників, які працювали в центральному апараті Акад[емії] наук.

За сучасних умов паралелізм в роботі інститутів та життєздатність деяких з них привели до злиття інститутів і вироблення життєздатної структури і тому кількість їх значно зменшилась, а звідсіль і самий штат центрального апарату АН побудований в такий спосіб, щоб можна було обслужити на перший час тільки те, без чого ні одна установа обійтись не може, а саме, як технічний персонал – опалювачі, двірники, прибиральниці, швейцари, пожежники, кербуди, доглядачі будинків, для шести будинків АН, та керівний персонал для налагодження й керування роботою цих робітників.

Самий мінімальний штат для охорони будинків, майна, реактивів, приладь, склепів та для рахівничо-канцелярського обслуговування виявився в 9 чоловік з платнею на місяць 6400 крб. І це той штат, який виконуватиме лише розпорядження місцевої влади, як-то: постанови, накази, різні відомості про установи, про

*¹ Див. док. № 219.

*² Дату складання документа встановлено за змістом та док. № 223, 224.

стан їх, про майно, опалення тощо та 50 чол. обслуговуючий персонал – 14 000 крб.

Без цього апарату будинки, майно, устаткування, обладнання та все, що збереглося від большевиків та пожеж – приречено на загибель.

Президент Української академії наук [В. О.] Плотников
Кер[уючий] справами [Я. С.] Сокол

ДАКО, ф. Р-2462, оп. 1, спр. 1, арк. 1–2. Оригінал. Машинопис.

№ 231

СТАТТЯ В. СІМОВИЧА ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ВСТАНОВЛЕННЯ ЄДИНОГО УКРАЇНСЬКОГО АКАДЕМІЧНОГО ПРАВОПИСУ

14 січня 1942 р.
м. Краків

Знову виринає справа правопису...^{*1}

Та міркуємо, що це питання, після довгих перипетій, уже такої гостроти не має, як це було колись, от хоч би й перед якими п'ятьма роками, або перед большевицькою окупацією Галичини. На еміграції, на краківському ґрунті – його не порушували. Українське краківське видавництво унормувало цю справу, видавши «Український правопис» проф. І. [М.] Зілинського¹¹⁶, і для всіх його видань ця книжка була нормою. Не так воно було – у Берліні чи у Празі. Як простежити за правописом видань цих центрів нашої еміграції, то там панував собі^{*2} довоєнний «лібералізм» – що не книжка, що не фірма, то і правопис трохи відмінний, залежно від передвоєнних симпатій редакторів. А в Галичині і на Волині через школу, через часопис, через офіційні совітсько-українські видання, люди попривикали до офіційного большевицько-українського правопису, і відгуки його ви й досі знайдете у галицькій пресі, не тільки провінційній^{*2}, але й у львівській. Те саме, здебільше, бачимо і на пресі за Збручем. Усі ці «Українські слова» і «Нові добри» – «рівняються» на большевицький правопис, що обов'язував у школі, у пресі і т. д. Але ж тут і там, і в Галичині, і за Збручем, помітно деякий відрух проти тієї офіційності, і вслід за тим проскакують усякі «відхили» від офіційного большевицького правопису.

А наслідки?

Наслідки – ясні. Починається правописний хаос, не гірший за передвоєнні часи, хаос на який так нарікали письменники, на який так нарікала школа, від якого так страждали учні, бо як мовляв, що не професор, то інший правопис...

^{*1} Тут і далі – крапки в документі.

^{*2} Так у документі.

З широкого становища беручи це невелике нещастя. До невеликих різниць у правописі – а, вірте мені, відхили з мовознавчого погляду таки дуже дрібні – не треба «пристращатися», не варто хвилюватися, не варто від них «страждати». Але ж, з другого боку, життя таки вимагає однаковості, домагається нормалізації, просто з практичних причин, а правопис, хоч що кажіть, таки справа практична, до неї треба підходити тільки з такого погляду. Тут важна – звичка, людина звикає до всього, а вже до правопису – напевно! Нехай тільки буде щось одне!

Як же його зробити тепер, у переходовому часі, коли не має ніде авторитетного слова? Наукове товариство ім. Шевченка тепер у стадії віднови, має свої власні клопоти, зв'язані з реорганізацією, з переведенням наукової праці на нові рейки. Київська академія наук України – не працює. Інститут мовознавства і Комісія для реформи правопису – в Уфі, залишився тільки голова її проф. [М. К.] Грунський, який відповідав за всякі проекти вічних реформ, що не переводилися від 1930 року, відповідав, але з багатьма реформами не погоджувався. В Києві працює т[ак] зв[ана] «Наукова рада» і поки що її слово авторитетне, як авторитетним треба вважати тепер погляди членів мовознавчого відділу Філологічної секції Наукового товариства ім. Шевченка у Львові.

І ось цікаво. Не змовляючись і в Києві, і у Львові дійшли у правописній справі, на теперішній переходовий час до однієї думки. І тут, і там визнали, що офіційний український большевицький правопис складали не за законами української мови, а що його підтягали під російський, щоб найбільш його зблизити до орфографії «братнього» народу. А що це зближення з року на рік, за програмою затіснювалося, то й не могло бути мови про стабілізацію й того вже большевицького правопису. Тим пояснюється, що з року на рік виходили нові й нові проекти змін правопису – в дусі такого зближення. Вершком такої тенденції був проект із 1930 р., надрукований у 1940 р. Але, як тимчасом прийшло прилучення Галичини до УРСР, західні українці стали в моді, між письменниками зчинився бунт проти офіційного курсу у правописі, надрукований цим правописом перший випуск Російсько-українського словника (теж дуже й дуже зближеного!) завернули його укладачам для «українізування» його – і проект правопису апробати Наркомату освіти не дістав...^{*1}

Знаючи всі ці митарства, у Львові і в Києві, незалежно одні від одних, вирішили правописну справу на цей переходовий час, доки нарешті свого слова не скаже, вже без впливу сторонніх чинників, Українська академія наук, вирішили її так – що єдина рада: повернути до академічного правопису з 1929 р., з того року, коли ще члени Академії наук, і члени Правописної комісії могли вільно дискутувати над правописом і вільно справу українського правопису вирішувати, вирішувати її згідно з законами, будовою, а то й історією української мови.

Ось яке становище у правописній справі і Львова, і Києва. Думаємо, що воно єдино правдиве і для нас тепер іншої ради не має. Різниця між академічним правописом і тим, що його подає проф. [І. М.] Зілінський – мінімальні. Відміни торкаються тільки вживання апострофа (теж переходового знаку для Наддніпрянщини і Волині!), та написання деяких чужих слів. Все це можна собі засвоїти – за годину-дві! А прийняття правопису з 1929 р. усуне хаос, якого в нас усі бояться, і який

^{*1} Тут і далі – крапки в документі.

дійсно не потрібний, а для школи просто шкідливий. Хоч він не ідеальний, не бездоганний – ідеального, бездоганного правопису не має ні один нарід на світі – але він буде в нас – один, і це дуже важне.

Кермуючись цими поглядами, у Львові дійшли до такої думки, що нам тепер треба правописного словника, який усім нам стане у великій пригоді. І «Українське видавництво» у Львові, відчуваючи велику потребу громадянства, пішло йому на руку й видало таку книжку – воно передрукувало «Правописний словник Ізюмова» другим виданням за редакцією Олександра Панейка¹¹⁷ із вступним словом В. Сімовича, де в'яснене становище редакції до справи правопису під теперішній час. Словник обіймає 784 сторінки – міркуємо, що він усуне всі сумніви, які може хто мати щодо писання своїх і чужих слів, і усуне всі ці непорозуміння, які виринають у правописних справах.

Отже, одне слово – завертаймо всі до академічного правопису з 1929 року.

Василь Сімович

Краківські вісті. – 1942. – 14 січня.

№ 232

Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg
für die besetzten Gebiete

Merkblatt
für Mitarbeiter des Sonderstabes Wissenschaft

Berlin
14.1.1942

1) Der Sonderstab stellt eine Zusammenfassung der wissenschaftlichen Kräfte dar, die – dem Aufgabenbereich des Hauptamtes Wissenschaft der Reichsleitung Rosenberg entsprechend – innerhalb der Hauptarbeitsgruppen und Arbeitsgruppen des Einsatzstabes Reichsleiter Rosenberg in den besetzten Ostgebieten wissenschaftspolitische und wissenschaftliche Aufgaben wahrzunehmen haben.

2) Dieser Aufgabenbereich umfasst alle wissenschaftlichen Gebiete mit Ausnahme von:

Vor- und Frühgeschichte,

Volkskunde,

Kunstwissenschaften einschl. Musik.

Diese Gebiete werden von anderen Sonderstäben betreut.

3) Auf Weisung des Leiters der Hauptarbeitsgruppe oder Arbeitsgruppe können den Mitarbeitern des Sonderstabes Wissenschaft auch die Aufgaben der in Pkt. 2 genannten ausgenommenen Fachgebiete übertragen werden, wenn die Hauptarbeitsgruppe oder Arbeitsgruppe über Mitarbeiter auf diesen Gebieten noch nicht verfügt. Das gleiche gilt für die Mitarbeiter anderer Sonderstäbe hinsichtlich der Aufgaben des Sonderstabes Wissenschaft, falls der Sonderstab Wissenschaft über Mitarbeiter in den betreffenden Gebieten nicht verfügt.

4) Diese Aufgaben werden im Rahmen des Generalauftrages des Einsatzstabes Reichsleiter Rosenberg, der die Feststellung und Sicherung aller Kulturgüter, die zur

Erforschung der weltanschaulichen Gegner des Nationalsozialismus und für eine nationalsozialistische Forschung allgemein geeignet sind, wahrgenommen.

5) Da der Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg bereits während der Militärverwaltung seine Arbeit aufnimmt, ist es notwendig, daß die Mitarbeiter des Sonderstabes Wissenschaft sich hinsichtlich der wissenschaftspolitischen Grundsätze und Massnahmen vorher mit dem zuständigen Sachbearbeiter des Reichsministeriums für die besetzten Ostgebiete ins Benehmen setzen.

In Zusammenarbeit mit den zur Zeit der Militärverwaltung für die Kulturpolitik verantwortlichen Propaganda-Abteilungen und – Staffeln sind die wissenschaftspolitischen Richtlinien des R. M. f. d. b. O. wahrzunehmen.

6) Bei Übernahme durch die Zivilverwaltung ergehen hinsichtlich wissenschaftspolitischer Aufgaben an die Mitarbeiter des Sonderstabes Wissenschaft von Fall zu Fall noch besondere Weisungen.

7) Zu den wissenschaftspolitischen und wissenschaftlichen Aufgaben gehören vor allem:

a) Aufnahme des Bestandes an wissenschaftlichen Einrichtungen aller Art (Hochschulen, Akademien, Institute, wissenschaftliche Bibliotheken und Museen, Arbeiter-Universitäten und selbständige Fakultäten; ferner alle wissenschaftlichen Organisationen und Vereinigungen, einschließlich der studentischen Verbindungen), Feststellung der Verwendbarkeit bzw. notwendiger Massnahmen zu Instandsetzungen.

b) Besondere Betreuung aller wissenschaftlichen Einrichtungen, deren Aufrechterhaltung im Interesse der deutschen Kriegswirtschaft und der Gesunderhaltung der deutschen Truppen, der Angehörigen der Zivilverwaltung und der einheimischen Bevölkerung liegen. Das gilt insbesondere für alle wissenschaftlichen Einrichtungen auf den Gebieten der Medizin, Tierheilkunde, Landwirtschaft, Forstwirtschaft und Technik.

c) Sicherstellung, Sicherung und Auswertung wissenschaftlichen Materials (s. Pkt. 2) aller wissenschaftlichen Einrichtungen.

d) Berichte über die anfallenden Arbeitsergebnisse und getroffenen Massnahmen im Rahmen der allgemeinen Richtlinien für die Berichterstattung in den Arbeits- und Hauptarbeitsgruppen. Die Berichte sind über die Arbeitsgruppe (Durchschlag Hauptarbeitsgruppe) und die Stabsführung in Berlin an den Leiter des Sonderstabes Wissenschaft zu richten.

8) Die Betreuung von Bibliotheken, Archiven und Museen ist Angelegenheit besonderer Beauftragter des Einsatzstabes Reichsleiter Rosenberg. Die unter 7a benannten Aufgaben sind daher im Einvernehmen mit diesen Sonderbeauftragten durchzuführen. Soweit die Hauptarbeitsgruppen oder Arbeitsgruppen über Mitarbeiter auf diesen Gebieten nicht verfügen, können auf Weisung des Hauptarbeitsgruppenleiters oder Arbeitsgruppenleiters Mitarbeiter des Sonderstabes Wissenschaft zur Betreuung von Bibliotheken, Archiven und Museen mit herangezogen werden.

9) Die Mitarbeiter des Sonderstabes Wissenschaft sind gehalten, mit den Mitarbeitern anderer Sonderstäbe sowie mit den Beauftragten für Bibliotheken, Archiven und Museen engstens zusammenarbeiten.

gez. Dr. *Bader*
Sonderstab Wissenschaft

gez. *Utikal*
Der Stabsführer

ЦДАВО України, ф. 3676, оп. 1, спр. 226, арк. 67–69. Копія. Машинопис.

**ПАМ'ЯТКА ГОЛОВНОЇ СЛУЖБИ «НАУКА» РЕЙХСМІНІСТЕРСТВА
ОКУПОВАНИХ СХІДНИХ ТЕРИТОРІЙ ДЛЯ СПІВРОБІТНИКІВ ГРУПИ
«НАУКА» ПРО ЗАВДАННЯ ЩОДО ВЗЯТТЯ ПІД КОНТРОЛЬ
КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ В ОКУПОВАНИХ ОБЛАСТЯХ**

*14 січня 1942 р.
м. Берлін*

1. Зондерштаб представляє об'єднання наукових сил, які – відповідно до сфери діяльності головної служби «Наука» рейхсканцелярії Розенберга¹¹⁸ у складі головних робочих та робочих груп Оперативного штабу рейхслайтера Розенберга в окупованих східних областях, – виконують науково-політичні та наукові завдання.

2. Це коло завдань охоплює всі наукові галузі за винятком: прадавньої та ранньої історії; етнографії; мистецтвознавства, включаючи музику.

Цими галузями будуть опікуватися інші зондерштаби.

3. За вказівкою керівника Головної робочої¹¹⁹ або робочої групи співробітникам зондерштабу «Наука» може доручатися виконання завдань з галузей науки, зазначених у п. 2, що не входять до їх компетенції, у разі коли Головна робоча або робоча група ще не мають у своєму розпорядженні співробітників.

Те ж саме стосується співробітників інших зондерштабів відносно завдань зондерштабу «Наука», коли у нього немає співробітників у відповідних галузях.

4. Ці завдання будуть виконані у рамках генерального доручення Оперативного штабу рейхслайтера Розенберга щодо визначення і збереження всіх культурних цінностей, потрібних для дослідження ідеологічних ворогів націонал-соціалізму та для націонал-соціалістичного дослідження взагалі.

5. Оскільки Оперативний штаб рейхслайтера Розенберга розпочинає свою роботу вже під час військового управління, необхідно, щоб співробітники зондерштабу «Наука» попередньо домовилися відносно основних науково-політичних положень та заходів з компетентними спеціалістами рейхсміністерства окупованих східних областей.

При спільній праці під час військового управління з відповідальними за культурну політику відділами і підрозділами пропаганди використовуються директиви рейхсміністерства окупованих східних областей.

6. При встановленні цивільного управління співробітникам зондерштабу «Наука» щодо науково-політичних завдань ще час від часу надаються спеціальні вказівки.

7. До науково-політичних та наукових завдань передусім відносяться:

а) опис фонду наукових установ всіх видів (вищі школи, академії, інститути, наукові бібліотеки і музеї, університети і самостійні факультети; а також всі наукові організації та об'єднання, включаючи студентські), визначення практичної корисності і необхідних заходів для упорядкування;

б) особливе опікування і підтримка всіх наукових установ, що представляють інтерес для німецької військової економіки і збереження здоров'я німецьких військових, представників цивільного управління і місцевого населення. Це стосує-

ться передусім усіх наукових установ у галузі медицини, ветеринарії, сільського господарства, лісового господарства і техніки;

в) взяття під охорону, збереження та оцінка наукового матеріалу (див. п. 2) усіх наукових установ;

г) звіти щодо одержаних робочих результатів і прийнятих заходів у рамках загальних директив для донесення у робочих і головних робочих групах. Звіти надсилаються через робочу групу (копія Головній робочій групі) і Управління штабу в Берліні до керівника зондерштабу «Наука».

8. Опікування бібліотеками, архівами та музеями є справою спеціальних уповноважених Оперативного штабу Розенберга. Тому завдання, зазначені у пункті 7-а, проводяться за взаємною згодою з цими спеціальними уповноваженими. Оскільки головні робочі групи або робочі групи не мають у своєму розпорядженні спеціалістів у цих галузях, то за вказівкою керівника Головної робочої групи або робочої групи для опікування над бібліотеками, архівами та музеями будуть залучені співробітники зондерштабу «Наука».

9. Співробітники зондерштабу «Наука» зобов'язані тісно співпрацювати з представниками інших зондерштабів, а також з уповноваженими бібліотек, архівів та музеїв.

Зондерштаб «Наука» д-р *Бадер*

Штабсфюрер *Утікаль*¹²⁰

№ 233*¹

Abschrift

Der Reichskommissar für die Ukraine
II, II c

Rowno
15.01.1942

1). An den Herrn Generalkommissar in Kiew.

Betrifft: Sicherstellung der wissenschaftlichen Institute.

Bezug: Bericht vom 5.1.1942

Mit der Unterstellung der Institute der Universität und der ukrainischer Akademie der Wissenschaften in Kiew unter den Generalkommissar in Kiew bin ich einverstanden. Soweit an der Aufrechterhaltung der Institute und deren weiterer Tätigkeit ein deutsches Interesse besteht, ersuche ich die Fortführung der Arbeiten sicherzustellen.

Die wissenschaftliche Bibliothek mit 6 Mill. Bänden ersuche ich gleichfalls bis zur endgültigen Entscheidung an ihren bisherigen Ort unter Aufsicht zu belassen.

i. A. *Wuttke*

ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 5, спр. 4, арк. 4. Засвідчена копія. Машинопис.

*¹ Див. док. № 228, 229, 235, 239, 240.

**РОЗПОРЯДЖЕННЯ РЕЙХСКОМІСАРА УКРАЇНИ Е. КОХА
ГЕНЕРАЛКОМІСАРУ м. КИЇВ В. МАГУНІЇ ЩОДО ВЗЯТТЯ НА БАЛАНС
ГЕНЕРАЛКОМІСАРІАТУ УСТАНОВ УАН**

15 січня 1942 р.
м. Рівне

Копія^{*1}

Рейхскомісар України до пана генералкомісара у Києві.

Відносно: взяття під охорону наукових інститутів.

Посилання: звіт від 05.01.1942 р.

З підпорядкуванням факультетів Університету та Української академії наук у Києві генералкомісару Києва я згоден. Оскільки у збереженні інститутів та їх подальшій діяльності існує німецький інтерес, я пропоную забезпечити продовження робіт.

Наукову бібліотеку з 6 млн. томів я пропоную також до остаточного рішення залишити під наглядом на її теперішньому місці.

За доруч[енням] *Вуттке*

№ 234^{*2}

**ЛИСТ БУРГОМІСТРА м. ХАРКІВ ПРОФ. О. І. КРАМАРЕНКА ДО
ПРЕЗИДІЇ УАН ЩОДО МЕРЕЖІ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ
УСТАНОВ ТА ОРГАНІЗАЦІЮ ЇХ У ХАРКІВСЬКУ ФІЛІЮ УАН З
МЕТОЮ КООРДИНАЦІЇ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

16 січня 1942 р.
м. Харків

М[істо] Харків є найкрупнішим науковим центром, що обслуговує промисловість та сільське господарство лівобережної частини України. Окрім сітки спеціальних учбових закладів, в ньому зосереджена значна кількість науково-дослідних інститутів, дослідних станцій, дослідних лабораторій, науково-експериментальних виробництв і комплексних дослідних установок. Так, за станом на 1 листопада 1941 р., в м. Харкові налічувалось понад 60 таких установ, які не входять до складу вищих учбових закладів, у тому числі:

по сільськогосподарчим дисциплінам – 15 інститутів та дослідних установ;

по промисловості – 18 інститутів та дослідних установ;

по медичним дисциплінам – 28 інститутів.

Разом – 61 інститут і науково-дослідних установ.

Вказані науково-дослідчі інститути (перелік додається)^{*3} в своїй переважній більшості мали багате устаткування, висококваліфіковані кадри, спеціально для них збудовані або пристосовані будівлі й приміщення і т. ін. І хоча деяка частина

*1 Тут і далі – підкреслено в документі.

*2 Див. док. № 244.

*3 Перелік установ у архівній справі відсутній.

в період воєнних дій та в перехідний період постраждала, все ж більшість збереглася і без труднощів та капіталовкладень може поновити нормальну, повноцінну роботу. Ця робота може й мусить, в основному, проводитися в напрямку реальної й ефективної помочі в справі відновлювання промисловості, сільського господарства та охорони здоров'я, в тому числі при умові максимального навантаження тих підприємств, що їх мають більшість інститутів.

Виходячи з вищесказаного, Харківська міська управа в листопаді 1941 року утворила в своєму апараті Комітет науково-дослідчих інститутів, доручивши йому:

1. Виявити наявний стан науково-дослідчих інститутів;
2. Провести інвентаризацію і забезпечити охорону їх майна;
3. Організувати розшук вивезеного майна та повернення його за належністю;
4. Виявити наявні кадри наукових працівників науково-дослідчих інститутів;
5. Об'єднати науково-дослідчі інститути та приступити до організації їх конкретної роботи.

Ознайомлення як з структурою, тематикою та формами попередньої роботи Харківських науково-дослідчих інститутів, так і з їх наявним станом, говорить про потрібність значно скоротити сітку інститутів шляхом їх концентрації і об'єднати їх в Харківський філіал Української академії наук, до організації якої є всі передумови.

Розглядаючи питання з цієї точки зору, треба вважати за доцільне організувати в м. Харкові такі об'єднані науково-дослідчі інститути Української академії наук:

№.№ пч	Назва об'єднаного науково-дослідчого інституту	Науково-дослідчі інститути та установи, що впливають до складу об'єднаних інститутів
1	Науково-дослідчий інститут сільського господарства	<ol style="list-style-type: none"> 1. Укр[аїнський] н[ауково]-дослід[чий] інститут землеробства 2. Укр[аїнський] н[ауково]-дослід[чий] інститут тваринництва 3. Укр[аїнський] н[ауково]-дослід[чий] інститут механізації сільського господарства 4. Укр[аїнський] н[ауково]-дослід[чий] інститут агломеліорації лісового господарства 5. Укр[аїнський] н[ауково]-дослід[чий] інститут ветеринарії 6. Харк[івська] обласна селекційна станція 7. Харк[івська] обл[асна] картопляно-овощна станція 8. Харчово-промисловий інститут 9. Харк[івська] контрольна станція 10. Укр[аїнська] н[ауково]-дослід[ча] станція бджільництва 11. Укр[аїнська] н[ауково]-дослід[ча] станція шовківництва 12. Укр[аїнська] центр[альна] с[ільсько]госп[одарська] книгозбірня 13. Укр[аїнська] н[ауково]-дослід[ча] станція птахівництва Укр[аїнська] н[ауково]-дослід[ча] станція комбікорму
2	Науково-дослідчий інститут горючих копалин	<ol style="list-style-type: none"> 1. Науково-дослідчий вугільний інститут 2. Науково-дослідчий вуглехімічний інститут

3	Науково-дослідчий інститут хемічної технології	<ol style="list-style-type: none"> 1. Науково-дослідчий інститут прикладної хемії 2. Експериментальний інститут хемічного машинобудування 3. Поліграфічний науково-дослідчий інститут 4. Інститут глибокого охолодження 5. Кожевенний науково-дослідчий ін[ститу]т
4	Науково-дослідчий інститут енергетики	<ol style="list-style-type: none"> 1. Науково-дослідчий інститут енергетики Української академії наук 2. Науково-дослідчий інститут водопостачання, каналізації і гідротехнічних споруджень 3. Дослідний плац ХЕТІ зверхвисокого тиску 4. Гідравлічна установка ХІММІ
5	Науково-дослідчий інститут металів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Науково-дослідчий ін[ститу]т чорної металургії Української академії наук 2. Інститут металів
6	Науково-дослідчий інститут силікатів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Науково-дослідчий інститут вогнетривалів 2. Науково-дослідчий інститут будівельних матеріалів
7	Науково-дослідчий фізико-технічний ін[ститу]т	<ol style="list-style-type: none"> 1. Науково-дослідчий фізико-технічний інститут Української академії наук
8	Науково-дослідчий інститут експериментальної медицини і ветеринарії	<ol style="list-style-type: none"> 1. Науково-дослідчий інститут експериментальної медицини 2. Науково-дослідчий інститут експериментальної ветеринарії 3. Науково-дослідчий хеміко-профілактичний інститут 4. Науково-дослідчий інститут невідкладної хірургії 5. Науково-дослідчий інститут фізкультури 6. Науково-дослідчий санітарно-хемічний інститут 7. Науково-дослідчий протозоїдний інститут 8. Науково-дослідчий інститут експериментальної фармації
9	Науково-дослідчий інститут гігієни	<ol style="list-style-type: none"> 1. Український мечніковський ін[ститу]т 2. Науково-дослідчий інститут комунальної гігієни 3. Науково-дослідч[ий] ін[ститу]т охорони здоров'я 4. Центральний ін[ститу]т гігієни праці і профзахворювань 5. Науково-дослідчий ін[ститу]т охорони материнства й дитинства 6. Науково-дослідч[ий] ін[ститу]т охорони здоров'я дітей та підлітків 7. Науково-дослідчий інститут психогігієни

10	Науково-дослідчий інститут рентгено-радіологічний	1. Науково-дослідчий рентгено-радіологічний інститут 2. Науково-дослідчий фізико-терапевтичний інститут
11	Науково-дослідчий інститут ендокринології й органотерапії	1. Науково-дослідчий інститут ендокринології й органотерапії

Примітка. Питання про решту інститутів промислової і медичної вертикалей буде розв'язано додатково.

Організація зазначених об'єднаних науково-дослідчих інститутів має важливе принципове та практичне значення. Зокрема, потреба мати об'єднаний інститут по сільськогосподарським наукам – тут невідкладна, якщо мати на увазі, зокрема, те, що м. Харків здавна був і є важнішим центром наукової думки в цій галузі знань. В той же час м. Харків є центром української паливної промисловості. В свій час тут існувала Рада з'їзду гірників Півдня Росії з розвиненою сіткою підлеглих їй установ. Тут вміщені найбільші в Росії науково-дослідчі інститути – Вугільний й Вуглехемічний, які обслуговують Донецький кам'яновугільний басейн. В зазначенім об'єднаному Інституті маєтсья на увазі охопити всі питання, пов'язані з видобутком всіх видів українського палива – кам'яне вугілля, буре вугілля, торф, нафта, природні гази й т. ін.

Хемічна промисловість України, як в своїй неорганічній, так і органічній частині, в основному зосереджена в Донецькому басейні та прилеглих до нього районах Лівобережжя. З цих обставин завжди виходив і високий рівень та широкий розмах досліджень в галузі хемії в м. Харкові.

Міцна енергетика Лівобережжя завжди диктувала необхідність мати в Харкові проектні, монтажні та дослідчі організації в цій галузі. Зокрема, організований в 1939 р. в м. Харкові Інститут енергетики Академії наук мусить дістати дальший розвиток та укріплення.

Наявність в Харкові центральних проектних і наукових установ, які обслуговують металургійну і металообробну промисловість, має стійкий характер. Сюди входять н[ауково]-д[ослідчі] інститути Металів і Чорної металургії. Перший з них існує понад 10 років – обслуговується значною кількістю лабораторій, робочих кабінетів та майстерень. При Інституті устатковано дослідчий завод, який виготовляє дослідчі установки, робить дослідні виплавки різних чавунів і сталей і т. ін. Інститут чорної металургії Академії наук ще не вийшов з стадії організації, але також вже обслуговується окремими цінними лабораторіями. Базуючись на харк[івських] н[ауково]-д[ослідчих] інститутах Вогнетривалів і Будівельних матеріалів та після їх об'єднання, маєтсья на увазі організувати Науково-дослідчий інститут силікатів, доцільність існування якого впливає з факту масової наявності підприємств, які потребують обслуговування зазначеним Інститутом.

Величезна мережа науково-дослідчих інститутів в галузі медицини для Харкова дуже характерна. Підсилення їх шляхом укрупнення є невідкладною і важливою задачею, що не терпить відволікання.

Ставлячи перед Українською академією наук питання про організацію Харківського філіалу Академії наук та про об'єднання існуючих*¹ раніш в Харкові науково-дослідчих інститутів, Харківська міська управа просить Академію:

1. На базі організованого при Міській управі Комітету науково-дослідчих інститутів організувати з 1 січня 1942 р. Харківський філіал Академії наук.

2. Затвердити вищенаведений перелік її об'єднаних науково-дослідчих інститутів, заводячи їх до складу Харківського філіалу Академії наук.

3. Асигнувати 1.5 млн. крб. на I квартал 1942 року в розпорядження Харківського філіалу Академії наук (кошторис витрат буде поданий додатково).

Бургомістр м. Харкова доктор технічних наук,
проф. *О. І. Крамаренко*

ДАХО, ф. Р-3076, оп. 1, спр. 14, арк. 3–9. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 235*²

Abschrift.

Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg

für die besetzten Gebiete

Hauptarbeitsgruppe Ukraine

An die Stadtverwaltung

Kiew

zu Hd. Herrn Andrusiak

Kiew
21.01.1942

Zu ihrer Denkschrift vom heutigen Tage teile ich Ihnen mit.

Der Generalkommissar hat über die zu übernehmenden Einrichtungen bereits entschieden. Die Akademie, die Universität und das Polytechnische Institut sind über die Entscheidung von mir benachrichtigt worden.

Eine Übernahme der Institute für Geschichte, Sprache, Literatur und Mathematik findet nicht statt. Ihre Büchereien werden der Akademiebücherei in Verwahrung gegeben.

*¹ Так у документі.

*² Див. док. № 228, 229, 233, 239, 240, 247.

Ihre Ansicht, dass die für die Erhaltung notwendigen Kräfte durch die Stadtverwaltung bezahlt werden können, ist vollkommen irrig, da der Beauftragte für die Stadt Kiew keinesfalls für diese Dinge Gelder bewilligen kann angesichts der grossen Schuldenlast, die Stadtverwaltung sich bereits aufgehalst hat.

Die einzigen kulturellen Einrichtungen, die der Stadtverwaltung verbleiben, da sie rein örtliche Bedeutung haben, ist das Schewtschenko-Museum und das Theater-Museum. Die Weisungen darüber werden der Stadtverwaltung durch den Beauftragten der Stadt Kiew zugehen.

Der Leiter der Gruppe Wissenschaft
gez. Dr. von Franqué
Bereitschaftsführer

ЦДАВО України, ф. 3205, оп. 5, спр. 4, арк. 234. Копія. Машинопис.

**ПОВІДОМЛЕННЯ КЕРІВНИКА ГРУПИ «НАУКА» ДОКТОРА ФОН
ФРАНКЕ КИЇВСЬКІЙ МІСЬКІЙ УПРАВІ ТА ПРОФ. М. Г. АНДРУСЯКУ
ПРО ВИЛУЧЕННЯ З ВІДАННЯ МІСЬКОЇ УПРАВИ УСТАНОВ УАН**

21 січня 1942 р.
м. Київ

Пану [М. Г.] Андрусяку.

Відповідно до Вашої сьогоднішньої доповідної записки повідомляю:

Генералкомісар вже прийняв рішення щодо переданих установ. Академія, Університет і Політехнічний інститут про це рішення мною поінформовані.

Передача інститутів Історії, Мови, Літератури і Математики не відбулася. Їх бібліотеки будуть передані на збереження Академічній бібліотеці. Ваша думка, щодо збереження необхідних кадрів, які можуть оплачуватися Міською управою, є повністю помилковою, оскільки уповноважений міста Києва ні в якому випадку для цих речей не може асигнувати кошти, зважаючи на великі борги, які Міська управа вже має.

Єдині культурні установи, які залишаються в Міській управі, оскільки вони мають цілком місцеве значення, – Музей Т. Шевченка і Театральний музей. Вказівки щодо цього будуть надані Міській управі через уповноваженого міста Києва.

Керівник групи «Наука» д-р фон *Франке*,
берайтшафтсфюрер

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ЕВАКУАЦІЮ БІБЛІОТЕКИ УАН

26 січня 1942 р.
м. Краків

Як довідуємося, вивезли большевики з бібліотеки Академії наук у Києві, всі інкунабули, всі стародруки XVII ст., всі раритети. Вивезли майже всі цінні рукописи, в тому числі: збірки рукописів Києво-Печерської лаври, Почаївської лаври, Софіївського собору, Михайлівського монастиря, Київського університету (між ін[шим], Київські глаголичні листки), Київської духовної академії, Кременецького ліцею, Ніженського ліцею; рукописи творів українських письменників, їх листування і т. д., і т. д. Між іншим, рукописи [Т.] Шевченка, невидані твори М. Лисенка.

Крім того, вивезли всі картографічні матеріали, колекцію [О.] Лазаревського, українську пресу часів громадянської війни, велику кількість бібліографічних та бібліотекознавчих матеріалів, а багато з того, чого не змогли забрати, спалили – до ста тисяч примірників, що були зібрані у т[ак] зв[аному] «таємному» відділі*².

Всі ці рідкості помандрували до Уфи. Якесь частина доїхала, але про дещо, напр[иклад], про рукописи [Т.] Шевченка, не було вістки. Кажуть, що дещо завезли до Кременчука, дещо до Харкова, але що саме – не знати, як і те, де це добро знаходиться і чи не пропало десь у дорозі, або на якійсь станції.

Краківські вісті. – 1942. – 26 січня.

СТАТТЯ ЧЛ.-КОР. АН СРСР К. Д. ПОКРОВСЬКОГО
ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ БУДИНКУ ВЧЕНИХ У м. ОДЕСА

29 січня 1942 р.
м. Одеса

В доме № 60 на Херсонской улице помещается в настоящее время клуб одесских научных работников – Дом ученых. Он объединяет представителей науки различных специальностей. Основным требованием и необходимым условием для вступления в члены Дома ученых является самостоятельная научная деятельность.

Конечно, каждому ученому интересно поделиться результатами своих трудов прежде всего с товарищами по специальности, но и выступление его в более широком кругу может быть полезно как для слушателей, так и для него самого.

*¹ Див. док. № 271.

*² Президія Академії наук УРСР спростувала це повідомлення у радянській пресі. Див. «Додатки» – «Регести протоколів засідань Президії АН УРСР за 1941–1945 рр.», прот. № 4 від 13 лютого 1942 р.

*³ Див. док. № 265.

Кроме того, как бы ни был поглощен своей работой ученый, ему все-таки необходим отдых, восстанавливающий его силы и дающий ему запас новых впечатлений. Вот почему в таком культурном учреждении, как Дом ученых, помимо научных докладов и лекций нужны еще хорошие концерты, спектакли, литературные вечера, демонстрация фильмов, вечера, на которых могут присутствовать не только ученые, но и члены их семейств.

Далее, членов Дома ученых могут интересовать шахматы, бильярд, катание на яхте или другие виды спорта. Может возникнуть надобность в ряде кружков: вокальном, драматическом, по изучению языков и т. д.

В задачи Дома ученых входит также разного рода помощь ученым и их семьям в повседневной жизни. В связи с этим при Доме ученых организуются консультации: медицинская, юридическая и техническая, библиотека, столовая и распределитель, через который можно будет получать продукты с меньшей затратой труда и времени. В данное время столовая и распределитель продуктов имеют особенно большое значение.

Во главе Дома ученых стоит правление из 15 человек. Текущую работу проводит выборный директор со штатом помощников. Деятельность правления контролируется Ревизионной комиссией и общими собраниями членов.

Всякий, кому дороги наука и культура, кто ценит научные силы, поймет значение Дома ученых в Одессе.

С глубокой благодарностью нужно отметить здесь то сочувствие и внимание, каким пользуется Дом ученых со стороны Одесского муниципалитета в лице городского головы г-на [Г. В.] Пынтя¹²¹ и его помощников – г-на Видрашку и г-на Киореску, а также со стороны инвентаризационной комиссии в лице полковника – инженера господина Василиу, полковника Дионеску и майора Деляну.

Профессор К. [Д.] Покровский¹²²

Одесская газета. – 1942. – 29 січня.

№ 238*¹

ІЗ СПОГАДІВ УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИКА М. Г. АНДРУСЯКА ПРО СТАН НАУКОВИХ УСТАНОВ У м. КИЇВ

[Січень 1942 р.]^{*2}
[...]^{*3}

[...] ^{*4} Від самого початку німецької окупації прибували до Києва псевдонаукові «специ» з т[ак] зв[аної] групи Розенберга. Спершу ці «специ» провідали тільки Бібліотеку Української академії наук. В часі своєї перевірки вони не дозволяли

*¹ Оpubліковано: В боротьбі за українську державу. Есеї, спогади, свідчення, літописання, документи Другої світової війни / Під ред. Г. Марунчак. – Вінніпег, 1990. – С. 803–817.

*² Дату встановлено за змістом документа.

*³ Місце складання документа не встановлено.

*⁴ Знято частину тексту про перше враження автора від Києва.

вступу працівникам бібліотеки, з якої забирали все по своїй подобі. З кінцем листопада, чи початком грудня, прибув для ліквідації наукових установ міста Києва якийсь д-р фон Франке, що подав себе за історика й проголосив згодом на сторінках спершу російського додатку до «Українського Слова», відтак на сторінках «Нового Українського Слова», врешті в «консультації», уділеній місцевим історикам, такі свої тези: «Нема історії України, як історії українського народу; є тільки історія української території, за яку боролися сусідні великі держави. Тепер німецький нарід вирішує цю боротьбу на свою користь». Він завізвав до себе з початком грудня 1941 р. представника відділу культури і освіти при Міській управі та представника усіх київських наукових установ, що були на удержанні цього Відділу, та заявив їм таке: «Київ не може виживати свого населення. Тому є конечним, щоби населення Києва розходилося по краю. Це саме повинні робити теж науковці. Якщо вони мають свої бібліотеки, або наукові апарати, можуть це передати на переховок групі Розенберга». [...]»^{*1}

В січні 1942 року розіслав фон Франке свої листи до київських наукових установ, в яких мали діяти тільки ті інститути, що мали для німецьких воєнних діянь практичне значення. В письмі до Київського університету відмічував він, що, як йому відому, професори історичного й філологічного факультетів працюють одні в редакції «Нового Українського Слова», другі – в Міській управі. При тому натякав він, що він не вважає членами професорського університетського складу тих, що прибули з Заходу, як от «п. А.»^{*2}.

В обороні Інституту історії України та мовознавчих інститутів Української академії наук писав заступник керівника міського відділу культури й освіти письмо до фон Франке, виказуючи, що ці інститути можуть існувати, бо їхні працівники працюватимуть безкоштовно, міський же відділ культури й освіти опікуватиметься приміщеннями. Фон Франке відповів, що не може бути мови про дозвіл, тому, що обербюргермайстер не дозволить Міській управі навіть щонайменший бюджет для цих установ, що повинні зникнути, як німцям непотрібні. [...]»^{*3}

№ 239^{*4}

Abschrift
Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg
Hauptarbeitsgruppe Ukraine
Gruppe Wissenschaft

Kiew
3.02.1942

Abschliessender Bericht über die wissenschaftlichen Einrichtungen in Kiew.

1. Die Tätigkeit der Gruppe Wissenschaft bestand:

^{*1} Знято частину тексту про діяльність та арешти українських націоналістів у Києві.

^{*2} Тут: «Пан Андрусак».

^{*3} Знято частину тексту про діяльність Української автокефальної церкви та про від'їзд автора з Києва.

^{*4} Див. док. № 228, 229, 233, 235, 240.

In der Feststellung der von den Sowjets zurückgelassenen wissenschaftlichen Personalbestandes.

b) In der Feststellung, in welcher Weise die noch vorhandenen Einrichtungen dem deutschen Aufbau in der Ukraine dienstbar gemacht werden können.

c) Der Ermittlung, in welcher Weise nichts kriegsnotwendige Einrichtungen von wissenschaftlichen Wert sinnvoll erhalten werden können.

d) In der Ausarbeitung von Vorschlägen zur einheitlichen Zusammenfassung der zersplitterten fachlichen Einrichtungen in einheitlichen Instituten, die dann von deutschen Dienststellen insbesondere vom Generalkommissariat Kiew übernommen werden konnten.

Da die Gruppe Wissenschaft seit ihrem Eintreffen in Kiew Anfang November 1941 bis Mitte Januar im wesentlichen allein die Aufgaben des Einsatzstabes in Kiew zu bewältigen hatte, hat sie ausserdem die nötigen Massnahmen zur Sicherstellung der Museen getroffen.

Ein wesentlicher Teil der Zeit musste den Sammlungen in der Lawra gewidmet werden, die durch die Sprengungen der Kathedrale besonders gefährdet sind.

2. Wissenschaftliche Einrichtungen in Kiew.

Entsprechend der materialistischen Weltanschauung des Bolschewismus wurde vor allem eine grosse Anzahl technisch – wissenschaftlichen Institute von verschiedenem Wert vorgefunden. Ein Teil davon gehörte zum Verband der ukrainischen Akademie der Wissenschaften, ein anderer Teil war selbständig. Es war ein Grundsatz des Bolschewismus die wissenschaftliche Arbeit möglichst aufzusplittern in eine grosse Anzahl von Instituten, die verwandte und gleichartige Aufgaben zu bearbeiten hatten. Ein Grund für diese Zersplitterung war offenbar, möglichst viel Direktorenstellen für Juden zu schaffen, ein zweiter Grund war die Möglichkeit, die verschiedenen Institute gegeneinander auszuspielen. Der Wert der Institute ist sehr unterschiedlich gewesen. Es gibt solche, die im Grunde nur reine Laboratorien und Werkstätten sind ohne wissenschaftliche Bedeutung. Mit letzteren wurde sich nicht weiter befasst. Die ukrainische Stadtverwaltung, die nach Abzug der Bolschewisten der Kern für die künftige Regierung einer selbständigen Ukraine sein sollte, hatte offenbar im Einvernehmen mit Dr. Dr. Koch u.a. deutschen Persönlichkeiten, die mit der Wehrmacht hier eintrafen, bereits einige Institute vereinigt und war bestrebt die Universität und das Polytechnikum nach deutschem Vorbild auszubauen.

Die Akademie.

Die wichtigste wissenschaftliche Einrichtung in Kiew ist die Allukrainische Akademie der Wissenschaften gewesen, deren führende Köpfe, zum Teil gegen ihren Willen, von den Bolschewisten evakuiert worden sind. Die Akademie bestand aus einem Zentralapparat und einer Anzahl von wissenschaftlichen Forschungsinstituten. Ihr gehörte ausserdem die wertvolle Bücherei von angeblich 5 Mill. Bänden, deren wertvollste Bestände zum Teil durch verschiedene deutsche Dienststellen (Gruppe Künsberg – Paulsen u. a.) gelichtet sind.

Als Gesamtorganisation diente die Akademie seit Abzug der Bolschewisten weniger der Wissenschaft, als den politischen Bestrebungen des ukrainischen Nationalismus und so ist es bezeichnend, dass der von der deutschen Zivilverwaltung nicht anerkannte Allukrainische Nationalrat seinen Sitz beim Präsidium der Akademie hatte.

Von den Instituten der Akademie war das für klinische Physiologie bereits aus ihrem Verband ausgeschieden und mit einem anderen vereinigt zu einem Institut für experimentelle und klinische Medizin. Mit ihm wurde sich nicht weiter befasst, da das gesamte Gesundheitswesen einschliesslich der klinischen Institute von Herrn Dr. Von Toerne bearbeitet wird.

Das mikrobiologische Institut war ebenfalls bereits nicht mehr vorhanden, da seine Räumlichkeiten und Einrichtungen vom deutschen Hygiene^{*1} – Institut übernommen waren und die wenigen zurückgebliebenen Mikrobiologen anderwärts zugeteilt waren.

Das Institut für Elektroschweissung war praktisch in der Dnjepr – Werft ausgegangen.

Von den noch vorgefundenen Instituten hat vor allem das hydrologische Bedeutung, das bereits für deutsche Dienststellen arbeitet. Die Wasserfachleute des Reichs- und Generalkommissariats haben für dieses die notwendigen Massnahmen getroffen.

Von den sonstigen Instituten der Akademie haben vor allem die naturwissenschaftlichen eine grosse Bedeutung. Sowohl das Botanische wie das zoologische Institut zählen eine Anzahl bedeutender Gelehrter in ihren Reihen. Ähnlich liegt es beim Hydrobiologischen Institut.

Diese Institute verdanken ihren wissenschaftlichen Rang vor allem volksdeutscher Wissenschaftlern der letzten zwei Generationen, und die fremdvölkischen Wissenschaftler dieser Institute sind meistens dem deutschen Kulturkreis zuzählen. Eine grosse Anzahl der wissenschaftlichen Veröffentlichungen aus diesen Instituten ist im Ausland, insbesondere in deutschen Zeitschriften erfolgt. Die Berichte dieser Institute haben auch deutsche Zusammenfassungen. Die Zusammenarbeit mit den deutschen biologischen Forschungsstätten (Kaiser Wilhelm Gesellschaft, Dahlem, Müncheberg, Freiburg, Hamburg u. a.) war sehr lebhaft und einzelne Aufträge aus dem Reich, die vor Kriegsausbruch gegeben wurden, sind noch nicht abgeschlossen.

Mit den drei Biologischen Instituten der Akademie wurden gemäss den Vorschlägen von Dr. V. Franqué die entsprechenden Einrichtungen der Universität vereinigt. Die Institute werden jetzt vom Reichskommissariat, Chefgruppe Landwirtschaft, übernommen, die bereits früher die Betreuung des Botanischen Gartens der Akademie hatte.

Besonders wertvoll ist das zum botanischen Institut gehörige Herbarium, eine Schöpfung des deutschen Botanikers Schmalhausen. Es soll das grösste in Europa sein.

Nächst den biologischen Instituten sind die chemischen wichtig. Die Akademie hat eine Chemisches Institut unter Leitung des bedeutenden Chemikers Plotnikow, der nach Abzug der Bolschewisten zum Präsidenten der Akademie eingesetzt war. Ein Institut für chemische Technologie, das sich vor allem mit Faser und Farbumtersuchungen befasste und von dem namhaften Gelehrten Prof. Schaposchnikoff, Mitglied der dt. Chemischen Gesellschaft, geleitet wird. Das Biochemische Institut befasste sich vor allem mit Ernährungsfragen für Tiere u.a. mit der Konservierung von Eichenblättern für die Seidenraupenzucht, die vom Zoologischen Institut betrieben wird. Das Chemische und Biochemische Institut wurde mit dem Nahrungsmittelinstitut der chemischen

*1 Так у документі. Потрібно «Hygiene».

Abteilung des Politechnikums und den chemischen Einrichtungen der Universität zu einem grossen Chemischen Institut des Generalkommissariats vereinigt.

Das Institut für chemische Technologie mit besonderer industrieller Zielsetzung wurde in einigen Punkten zur Übernahme ergänzt.

Das Physikalische Institut der Akademie war bereits durch die Wehrmacht als Werkstatt zur Herstellung von Maschinenteilen für die Zuckerindustrie in Gang gesetzt und läuft als solche weiter. Physikalische Wissenschaftler waren nicht mehr vorhanden, bis auf ein altes korrespondierendes Mitglied der Akademie von geringen Rang. Ein sehr wesentliches Institut ist das Geologische Institut, da die wichtigsten Unterlagen wieder herzustellen vermögen. Es wurde mit dem Bergbauinstitut und dem Mineralogischen Institut der Akademie zu einem Institut des Generalkommissariats vereinigt. Das Institut für Baumechanik ist mit der Bauabteilung des Polytechnikums zusammengefasst worden.

Soweit die naturwissenschaftlichen Institute der Akademie, der ihren bedeutenden Teil ausmachen.

Von den geisteswissenschaftlichen Instituten scheint das Archäologische recht gut gearbeitet zu haben einige gute Fachkräfte zu besitzen. Es wurde entsprechend den Vorschlägen von Prof. Stampfuss vom Generalkommissariat übernommen. Es wird darüber auch berichten.

Ausserdem wurde übernommen das Institut für Ökonomie, Statistik und Geographie. Einige von den Statistikern sollen grossen Ruf geniessen. Der Rest der geisteswissenschaftlichen Institute, die für Mathematik, für ukrainische Literatur und Volkskunde, für ukrainische Sprache, für ukrainische Geschichte sind reine Pflegestätten eines beschränkten Nationalismus gewesen, ohne höhere wissenschaftliche Bedeutung. Sie wurden daher liquidiert und ihre Büchereien der Akademie-Bücherei in Verwahrung gegeben. Nur das ukrainische Wörterbuch wurde herausgenommen und unter Aufsicht des Generalkommissariats dem Verlag der ukrainischen Zeitung angegliedert, um dort das deutsch-ukrainische Wörterbuch fertigzustellen und das ukrainisch-deutsche zu beginnen.

Über die Akademie-Bücherei wird Dr. Benzing berichten, für sie werden bis zum Eintreffen von Dr. Benzing die nötigen Sicherungsanordnungen getroffen. Da eine Antwort auf den Vorschlag sie zur Landbücherei des Reichskommissars zu machen von keiner Seite erfolgte, wurde die Übernahme durch das Generalkommissariat eingeleitet.

Nach Abschluß der Massnahmen für Übernahme der Institute bzw. für ihre Liquidierung wurde zur Liquidierung des nunmehr sinnlosen Zentralapparates der Akademie geschritten, womit zugleich ein Ansatzpunkt für unerwünschte politische Bestrebungen beseitigt wurde.

3. Wissenschaftliche Persönlichkeiten.

Die führenden Wissenschaftler der Sowjetzeit in Kiew waren fast alle evakuiert. Die Juden und Kommunisten freiwillig, Volksdeutsche u. a. zwangsweise. Von den ordentlichen Mitgliedern der Akademie, den «Akademikern», waren nur 3 geblieben. Die Chemiker Plotnikow und Schaposchnikow und der Mineraloge Lyssin. Die nach Abzug der Bolschewisten die neugemachten «Akademiker» sind wissenschaftlich z. T. Zweifelhafte Natur und wegen nationalistischen ukrainischer Gesinnung zu Akademikern erhoben, eine Bestätigung ist von keiner Seite erfolgt. Nächste den drei alten Akademikern haben echte wissenschaftliche Bedeutung einige Biologen, von

denen die Volksdeutschen Professor Scharlemann (Vogelkunde), Professor Beling (Hydrobiologie), Dozent Spaeth (Biologie) und die Ukrainer Professor Artobolewsky, Scheljuszko, Balinski und der Russe von Löwschin genannt seien. In den Geisteswissenschaften war wenig von Bedeutung festzustellen, zumal diese fast ausschliesslich von Juden vertreten waren, an deren Stelle im wesentlichen jetzt eine etwas engstirnige nationalistisch-ukrainische Lehrerschaft ohne wissenschaftlichen Rang getreten ist. Der einzige Mann von Bedeutung auf geistwissenschaftlichen Gebiet, der noch vorgefunden wurde, ist Professor Stepa, der nach Einmarsch der deutschen Truppen in Kiew das Rektorat der Universität und zeitweilig die Kulturabteilung der Stadtverwaltung übernommen hat. [...] ^{*1}

Als Fachkraft auf dem Gebiet der Paläographie, alten Drucke und Büchereiwesens ist Herr Höppner, volksdeutscher Herkunft, zu werten.

Professor Schugajewski gilt als bedeutender Numismatiker.

Herr Kurinnyi und Fräulein Höppner sind als gute wissenschaftliche Vorgeschichtler angesehen.

Herr Professor Kezma, der einzige Araber in der Ukraine, Professor für arabische Sprache, scheint nicht ohne Bedeutung zu sein, er soll als Leiter oriental. Abteilung der Akademiebücherei übernommen werden.

4. Einsatz von Fachkräfte in Reich.

Auf Grund der ihr vorliegenden Unterlagen hat die Gruppe Wissenschaft, die nicht im Rahmen der neugebildeten Institute zum Einsatz im deutschen Dienst gelangenden wissenschaftlichen Kräfte, vor allem Physiker, Mathematiker und Techniker der von Reichsmarschall entsandten Kommission namhaft gemacht, zum Einsatz in Reich.

5. Mit der Bildung der arbeitsfähiger Institute für die deutsche Verwaltung und Liquidierung der alten Organisation der Akademie, Universität und des Polytechnikums, hat die Arbeit der Gruppe Wissenschaft in Kiew zunächst einen Abschluss gefunden. Die verwaltungsmässige Übernahme auf Grund der Vorschläge der Gruppe Wissenschaft erfolgt zur Zeit. Für die Erhaltung der rein materiellen Werte an Gebäuden und Einrichtungen ist darüberhinaus durch Übernahme des Protektors Grusinsky mit den nötigen Kräften zur Verwaltung durch das Generalkommissariat gesorgt worden. Es sind sowohl die Voraussetzungen erhalten, um gegebenenfalls an der alten Stelle wieder eine Universität erstehen zu lassen, wie auch zur Überführung der von den Bolschewisten zurückgelassenen Einrichtungen in die neue Hauptstadt des Reichskommissars.

Gez. V. Franqué

ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 5, спр. 4, арк. 241–245, 248–250. Копія. Машинопис.

^{*1} Далі знято частину тексту з інформацією про проф. К. Т. Штепу та навчальні заклади м. Київ.

**ІЗ ПІДСУМКОВОГО ЗВІТУ КЕРІВНИКА ГРУПИ «НАУКА»
ДОКТОРА ФОН ФРАНКЕ ДО РЕЙХСМІНІСТРА
ОКУПОВАНИХ СХІДНИХ ТЕРИТОРІЙ А. РОЗЕНБЕРГА
ПРО СТАН НАУКОВИХ УСТАНОВ м. КИЇВ**

*3 лютого 1942 р.
м. Київ*

Підсумковий звіт про наукові установи у Києві.

1. Діяльність групи «Наука» полягала:

а) у встановленні залишеного союдами персонального складу науковців.

б) у встановленні, яким чином наявні установи можуть бути використані для німецької діяльності на Україні.

в) у з'ясуванні, яким чином може бути раціонально збережено наукове значення установ, які не можуть бути використані для воєнних цілей.

г) у розробці пропозицій для уніфікованого централізованого обліку розпорешених фахових установ в спеціалізовані інститути, що згодом могли б бути передані німецьким службам, передусім генералкомісаріату Києва.

Оскільки група «Наука» з моменту її прибуття до Києва на початку листопада [1941] до середини січня 1942, в основному одна виконувала завдання Оперативного штабу у Києві, вона крім того, здійснювала необхідні заходи щодо взяття під контроль музеїв.

Значну частину часу необхідно було приділяти колекціям Лаври, які знаходились у небезпеці, спричиненій вибухом собору.

2. Наукові установи у Києві.

Передусім, згідно з більшовицьким матеріалістичним світоглядом існувала велика кількість науково-технічних інститутів різного значення. Частина з них належала до системи Української академії наук, інші – були самостійними. Основним більшовицьким принципом було роздрібнювати наукову роботу у великій кількості інститутів, які розробляли суміжні й аналогічні завдання. Головною причиною для такого роздрібнювання, вірогідно, була мета утворити якомога більше директорських посад для євреїв, другою – можливість протиставляти інститути один одному. Значення інститутів було дуже різним. Існують такі, які по суті є лише лабораторіями або майстернями, не маючи наукового значення. Стосовно останніх, то вони надалі облікуватися не будуть.

Українська міська управа [м. Києва], яка після відступу більшовиків повинна стати ядром майбутнього уряду самостійної України, вірогідно вже згідно домовленості з професором доктором [Е.] Кохом та іншими німецькими представниками, що потрапили сюди з вермахтом, об'єднала деякі інститути і намагалася перебудувати Університет і Політехнічний інститут за німецьким зразком.

Академія.

Найбільш важливою науковою установою у Києві є Всеукраїнська академія наук, керівники якої, частково проти їх бажання, були евакуйовані більшовиками. Академія складалася з центрального апарату і численних науково-дослідних інститутів. Крім того, до неї належала цінна книгозбірня, приблизно у 5 млн. томів,

найбільш цінні фонди якої були частково вивезені різними німецькими службами (група Кюнсберг-Паульсен та ін.)

Як головна загальна організація Академія після відступу більшовиків менше слугувала науці, ніж політичним прагненням українського націоналізму і зазначалося, що не визнана німецьким цивільним управлінням Всеукраїнська національна рада¹²³ знаходилася при Президії Академії.

З інститутів Академії – Інститут клінічної фізіології був вже відокремлений від її системи і об'єднаний з якимось іншим в Інститут експериментальної та клінічної медицини. Ним надалі опікуватися не будуть, оскільки всі питання охорони здоров'я, включаючи клінічні інститути, входять до компетенції пана доктора фон Тьорне.

Мікробіологічний інститут також вже не існує, оскільки його приміщення і оснащення передані німецькому Інституту гігієни, а незначна кількість мікробіологів, які залишилися, переведені на інші роботи.

Інститут електрозварювання був практично переведений до Дніпровської верфі.

Серед ще існуючих інститутів має значення Гідрологічний, який вже працює для німецьких служб. Фахівці – гідрологи рейхс- та генералкомісаріату вжили для цього необхідних заходів.

З інших інститутів Академії велике значення мають передусім інститути природознавчого напрямку. Як Ботанічний, так і Зоологічний інститути налічують у своєму складі певну кількість видатних учених. Аналогічне становище і у Гідробіологічному інституті.

Ці інститути завдяки їх науковому рангу, передусім науковців-фольксдойче двох останніх поколінь та іноземних науковців цих інститутів, у більшості випадків відносять до німецької культурної сфери. Велика кількість наукових публікацій видавалася за кордоном переважно у німецьких журналах. Доповіді в цих журналах мають також резюме німецькою мовою. Співпраця з німецькими біологічними дослідними установами (Товариство Кайзера Вільгельма¹²⁴ [в містах]: Далем, Мюнхеберг, Фрайбург, Гамбург та ін.) була дуже жвавою, а окремі договори з рейхом, передані до розв'язання війни, ще не виконані.

Зважаючи на пропозиції доктора фон Франке, з трьома біологічними інститутами Академії, були об'єднані відповідні установи Університету. Тепер інститути будуть передані до рейхскомісаріату¹²⁵, Головної групи «Сільське господарство», яка вже опікувалася раніше Ботанічним садом Академії.

Особливо цінним є гербарій, творіння німецького ботаніка [І. І.] Шмальгаузена, який належить Ботанічному інституту. Він повинен бути найбільшим у Європі.

Поряд з біологічними важливими є хімічні інститути. Академії належить Хімічний інститут під керівництвом видатного хіміка [В. О.] Плотникова, який після відступу більшовиків, був призначений президентом Академії. Інститут хімічної технології здійснює головним чином дослідження волокон і барвників під керівництвом відомого вченого професора [В. Г.] Шапошникова – члена Німецького хімічного товариства. Біохімічний інститут охоплював передусім питання харчування для тварин, у тому числі консервування дубового листа для розведення гусениці тутового шовкопряда, яким займався Зоологічний інститут. Хімічний і

Біохімічний інституту були об'єднані з Інститутом харчових продуктів хімічного факультету Політехнічного інституту і хімічними факультетами Університету в один великий Хімічний інститут генералкомісаріату.

Спеціальні завдання Інституту хімічної технології, пов'язані з промисловістю, для передачі [генералкомісаріату] були доповнені деякими пунктами.

Фізичний інститут Академії вже був використаний вермахтом як майстерня з виготовлення деталей машин для цукрової промисловості і продовжує працювати у такому напрямі й далі. Науковців-фізиків більше немає, за винятком колишнього члена-кореспондента Академії незначного рангу. Дуже важливим інститутом є Геологічний інститут, оскільки існує можливість відновити найбільш важливу документацію. Він був об'єднаний з Інститутом гірничої справи і Мінералогічним інститутом^{*1} Академії в єдиний інститут генералкомісаріату. Інститут будівельної механіки об'єднано з будівельним факультетом Політехнічного інституту.

Взагалі науково-природознавчі інституту Академії складають її найбільш значущу частину.

Серед гуманітарних інститутів справляє враження, що достатньо добре працює Археологічний, маючи декількох хороших спеціалістів. Відповідно до пропозицій проф. Штампфуса він був переданий генералкомісаріату, і який буде інформувати про нього також.

Крім того, [генералкомісаріату] був переданий Інститут економіки, статистики і географії. Деякі статистики мають високу репутацію. Решта гуманітарних інститутів, Математики^{*2}, Української літератури і фольклору, Української мови, Української історії, перетворилися на осередки тупого націоналізму, не маючи важливого наукового значення. Тому вони ліквідовані, а їхні бібліотеки передані на збереження до Академічної бібліотеки.

Був відокремлений тільки «Український словник», робота над яким під контролем генералкомісаріату, передана до видавництва «Української газети» для завершення підготовки німецько-українського словника і початком роботи над українсько-німецьким словником.

Про Академічну бібліотеку буде інформувати доктор Бенцінг¹²⁶, до прибуття доктора Бенцінга зроблені необхідні розпорядження щодо її збереження. Оскільки відповіді на пропозицію зробити її Крайовою бібліотекою рейхскомісара не від кого не одержано, її було передано до генералкомісаріату.

Після завершення заходів щодо передачі інститутів або їх ліквідації, приступили до ліквідації непотрібного тут центрального апарату Академії, завдяки чому одночасно було усунуено осередок для небажаних політичних намагань. [...]»^{*3}

3. Науковці.

Провідні науковці радянського часу у Києві майже всі були евакуйовані. Євреї і комуністи добровільно, фольксдойче та інші – примусово. З дійсних членів Академії, академіків залишилося лише 3 – хіміки [В. О.] Плотников і [В. Г.] Шапошников та мінеролог [Б. С.] Лисін.

*1 Очевидно – Природознавчий музей Академії.

*2 Так у документі.

*3 Далі знято частину тексту з інформацією про учбові заклади.

Заново обрані після відступу більшовиків «академіки» у науковому відношенні були дещо сумнівного походження – нізвідкіля підтвердження не було, і одержали звання академіків завдяки українським націоналістичним переконанням. Поряд з трьома старими академіками дійсно наукове значення мали деякі біологи, серед яких слід назвати німецького професора [М. В.] Шарлеманя (орнітологія), професора [Д. Є.] Белінга (гідробіологія), доцента [Г. Й.] Шпета та українців – професора [В. М.] Артоболевського, [Л. А.] Шелюжка, [Б. І.] Балінського і росіянина [О. М.] Льовшина. У суспільних науках не встановлено визначних науковців, тим більше, що майже всі вони були євреями, а тепер їх місця зайняли, головним чином, трохи обмежені викладачі українсько-націоналістичного напрямку без наукового рангу. Єдиним визначним науковцем в гуманітарній галузі, якого ще знайдено, є професор [К. Т.] Штепа, який після вступу німецьких військ до Києва, очолював ректорат Університету і тимчасово відділ культури Миської управи. [...] ^{*1}

Спеціалістом у галузі палеографії, стародруків та бібліотекознавства є пан [М. В.] Геппенер, фольксдойче за походженням.

Професор [В. А.] Шугаєвський¹²⁷ вважається визначним нумізматиком.

Пан [П. П.] Курінний¹²⁸ і фройлін [Н. В.] Геппенер розглядаються як хороші науковці в галузі прадавньої історії.

Пан професор [Т. Г.] Кезма єдиний арабіст на Україні, професор з арабської мови видатний вчений, він повинен стати керівником орієнталістичного відділу Академічної бібліотеки.

4. Використання науковців у рейху.

На основі наявної у групи «Наука» документації для комісії, присланої рейхсмаршалом, були названі для використання у рейху науковці, передусім фізики, математики і техніки, які не були використані у роботі на користь німців у рамках новоутворених інститутів.

5. З утворенням працездатних для німецького управління інститутів та ліквідацією старих структур Академії, Університету та Політехнічного інституту, робота групи «Наука» у Києві поки завершена. Зараз здійснюється на основі пропозицій групи «Наука» адміністративна передача. Для збереження суто матеріальних цінностей, що знаходяться у приміщеннях, а також обладнання, генералкомісаріат потурбувався про їх передачу з відповідними кадрами під управління протектора [О. С.] Грузинського¹²⁹. Створені передумови, при певних умовах, як для відновлення на старому місці Університету, так і для передачі залишеного більшовиками устаткування до нової столиці рейхскомісара ^{*2}.

Фон Франке

^{*1} Далі знято частину тексту з інформацією про біографічні дані проф. К. Т. Штепи.

^{*2} Мається на увазі м. Рівне.

№ 240*¹

**ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПОЧАТОК РОБОТИ НАУКОВИХ
УСТАНОВ УАН У м. КИЇВ**

*4 лютого 1942 р.
м. Краків*

[...]^{*2} Всі науково-дослідні заклади почали організаційну роботу, а окремі ведуть уже і наукову теоретичну і практичну працю. Так, працює Інститут фізики, майстерні якого виготовляють оптичне приладдя для шкіл і гімназій. Інститут ботаніки веде поглиблене вивчення каучуконосів. Бібліотеки^{*3} Академії наук пощастило зберегти. Поважної шкоди зазнала лише Центральна бібліотека^{*4}, звідкіля большевики вивезли цінний відділ рукописів та частинно знищили архів. Майже цілком збереглася Старосільська наукова база^{*5}, де містяться наукові заклади для розроблення питань з зоології, ботаніки та гідробіології.

До ряду науково-дослідних закладів має незабаром приєднатися ще один новий, величезної ваги – Інститут вивчення українського національного визвольного руху^{*6}, що досліджуватиме славу боротьбу українського народу за честь і волю своєї країни.

Краківські вісті. – 1942. – 4 лютого.

№ 241*⁷

**ЛИСТ ХАРКІВСЬКОГО УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА
ДО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ім. Т. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ З
ПОВІДОМЛЕННЯМ ПРО ПОЧАТОК ДІЯЛЬНОСТІ**

*20 лютого 1942 р.
м. Харків*

Користуючись з можливості переслати до Львова листа, Харк[івське] українське наукове товариство, що нещодавно зорганізувалося і розпочало свою працю, хоча і в дуже тяжких умовах (страшенна руйнація господарства міста та голоду-

*¹ Див. док. № 228, 229, 233, 235, 239.

*² Знято інформацію загального характеру.

*³ Маються на увазі бібліотеки установ АН УРСР.

*⁴ Бібліотека АН УРСР.

*⁵ Старосільський науковий заповідник був у віданні Відділу біологічних наук АН УРСР.

*⁶ Інститут створено не було.

*⁷ Див. док. № 276.

вання людності, в тому числі і наукових робітників), звертається до Науков[ого] товариства ім. Шевченка у Львові з пропозицією встановити зв'язок для взаємної інформації, а також з проханням подавати нам можливу братню підтримку.

Наше Харк[івське] укр[аїнське] наук[ове] т[овари]ство вже має такі зорганізовані відділи та секції:

1. Істор[ично]-філолог[ічний] відділ – у складі історичної, літературної та мовної секції, які вже зробили кроки до розгорнення науково-дослідної роботи;

2. Медично-природничо-географічний відділ – у складі лікарської, природничої та географічної секцій, які також розпочали влаштовувати свої наукові засідання;

3. Фізико-математичний відділ – у складі математичної та фізичної секцій, по яких також відбулися вже перші збори.

На великий жаль, наші кадри, не так зразу ще численні, зменшуються від вимирання через голодне існування. Так, наприклад, ми вже втратили двох діяльних членів Т[овари]ства: проф. П. Г. Ковалівського та проф. І. В. Лебединського і немає певності, звичайно, що в найближчий час ще хтось [не] відійде від нас. Крім того, частина наукових робітників рятується від голоду втечею з Харкова...^{*1}. Університет та інститути не працюють і науковим робітникам немає до чого прикласти своїх рук та мати заробіток. Проте, Х[арківське] у[країнське] н[аукове] т[овари]ство, переборюючи оці загальні тяжкі й несприятливі обставини, все ж намагається розгорнути свою н[ауково]-д[ослідну] роботу. Зараз, наприклад, провадиться робота по підготуванню та проведенню наукової сесії, пов'язаної з святкуванням Шевченківських днів.

Бувши майже цілком відірван[ими] від життя іншої частини нашої батьківщини, дуже прохаємо по змозі допомогти нам, надіславши різну інформацію про наукове та громадське життя м. Львова та цілої Західної України, а також, якщо це буде можливо, надсилати нам видання Науков[ого] т[овари]ства ім. Шевченка, місцеві газети тощо. Надсилати просимо листи й матеріал в двох конвертах: а) на верхній конверті писати адресу: An Herrn Sotnyk, Jakiw Krautschuk, Sonderkommando, Hauptmann Verbuk, Feldpost 11333; б) на внутрішній конверті позначати нашу адресу: Харків, Садово-Куликівська вул. ч. 4, Дім національної культури, Харківському науковому товариству.

Між іншим, повідомте, будь ласка:

1. Хто стоїть тепер на чолі Вашого Наукового т[овари]ства;
2. Чи живі і де перебувають такі старі ветерани: акад. [К. Й.] Студинський, акад. [С. О.] Смаль-Стоцький, письменниця Ольга Кобилянська;
3. Чи живі й де перебувають письменники [О.] Олесь і [В. К.] Винниченко;
4. Напишіть, будь ласка, адресу історика проф. [І. П.] Крип'якевича;
5. Повідомте, чи проводиться навчальна робота у Львівському університеті і т. д.;

^{*1} Крапки в документі.

6. Чи існує у Вас будь-який періодичний науковий орган.
7. Яка є Ваша адреса?

З щирою пошаною.

Голова президії Харк[івського] укр[аїнського]
наук[ового] т[овари]ства *Павло Соловійов*

Секретар Т[овари]ства *[Д. Ф.] Соловей*¹³⁰

Р. С. Чи не могли б Ви ласкаво роздобути і надіслати нам для наших культурних організацій ноти і тексти таких пісень: 1. «Уже років двісті, як козак в неволі понад Дніпром ходить, викликає долю»; 2. «Не пора, не пора, не пора москалеві й ляхові служити»; 3. «Розвивайся ти, зелений дубе»; 4. «Гей там на горі січ іде» (дитяча).

ЦДІАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 141, арк. 1–2. Оригінал. Машинопис.

№ 242

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ УЧЕНИХ УАН У м. КИЇВ

*25 лютого 1942 р.
м. Краків*

Большевики вивезли насильно з Києва майже цілий персонал Української академії наук і евакуювали всіх до Уфи, де розмістили в якомусь башкирському інституті. Та все ж таки декому пощастило залишитись у Києві. Залишилися: пані Н. Василенко-Поповська^{*1} (історик Запоріжжя), проф. О. Оглоблин, Лев Окиншевич, акад.^{*2} [М.] Шарлемань, відомий германіст проф. [І.] Шаровольський¹³¹, Володимир Міяковський, філолог, проф. [І.] Губарієвський^{*3, 132}, акад. [В.] Плотников, пані Валерія Козловські¹³³ (археолог).

Крім того, залишилися у Києві: старенька пані Катерина Антонович (удова проф. Володимира Антоновича), історик Ганна Берло¹³⁴, проф. Світогор Драгоманів (син Мих[айла] Драгоманова), син Миколи Лисенка – Остап, що, як відомо, став тепер у проводі Музично-драматичного інституту імені свого батька.

Большевики вивезли були зі Звенигородки акад. А. Кримського, але він десь зник і ніяких відомостей про нього досі нема. Вивезено було ще зі Львова акад. К. Студинського з дружиною. Що з ними сталося – невідомо. В Уфі перебувають поети М. Рильський і [М.] Бажан.

Українська академія наук у Києві формально існує й тепер, але фактично не виявляє діяльності. У її проводі стоїть акад. [В.] Плотников, а Неодмінним секре-

^{*1} Так у документі. Потрібно «Н. Д. Полонська-Василенко».

^{*2} Те саме – «професор».

^{*3} Те саме – «І. В. Губаржевський».

тарем – проф. [В.] Чудинов. Директором Інституту історії України став д-р Микола Андрусак.

Так само, не виявляє діяльності Київський університет. Ректором Університету є, як відомо, проф. Константин Штепа (перед тим був професором Інституту народної освіти й керманичем секції античної культури).

Дехто з українських учених приступив уже до праці серед нових обставин. Так, напр[иклад], проф. Лев Окиншевич, відомий дослідник державних установ Гетьманщини, написав розвідку про німців в історії України до кінця XVIII ст. Дехто з професорів бере участь в новій українській пресі, що повстала у Києві.

Декому з старших учених, як ось пані Ганна Берло, з огляду на їх вік та важкі умовини життя, Київська міська управа визначила спеціальну допомогу. Таку допомогу визначено також сестрі акад. А. Кримського, родині В. Дурдуківського, сестрі Лесі Українки^{*1}, удові композитора К. Стеценка, донькам композитора [М.] Леонтовича та ще декому.

В. П-ко^{*2}

Краківські вісті. – 1942. – 25 лютого.

№ 243

НАКАЗ КОМІТЕТУ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ІНСТИТУТІВ М. ХАРКІВ ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ НА ПОСАДИ ДИРЕКТОРІВ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ УСТАНОВ

*5 березня 1942 р.
м. Харків*

Для утворення певного профілю галузевих інститутів майбутньої філії Української академії наук у м. Харкові призначаються видатні фахівці, а саме:

1. По Науково-дослідному інституту сільського господарства: в. о. директора І[нститу]ту – доктор технічних наук Крамаренко Леонід Петрович.

2. По Науково-дослідному інституту горючих копалин: в. о. директора І[нститу]ту – доктор технічних наук М. І. Кузнєцов.

3. По Науково-дослідному інституту хімічної технології: в. о. директора І[нститу]ту – професор П. І. Введенський.

4. По Науково-дослідному інституту силікатів: в. о. директора І[нститу]ту – доктор технічних наук О. І. Крамаренко.

5. По Науково-дослідному інституту металів: в. о. директора І[нститу]ту – професор Є. Є. Фарафонов.

^{*1} Див. док. № 202.

^{*2} Особу не встановлено.

6. По Науково-дослідному інституту енергетики: в. о. директора І[нститу]ту – доктор технічних наук В. Г. Цветков¹³⁵.

7. По Науково-дослідному інституту ендокринології і органотерапії: в. о. директора І[нститу]ту – професор Тугаєв.

8. По Науково-дослідному інституту експериментальної медицини: в. о. директора І[нститу]ту – проф. С. О. Добровольський.

9. По Науково-дослідному інституту гігієни: в. о. директора І[нститу]ту – проф. Б. Г. Соболев.

10. По Науково-дослідному інституту рентгенодіагностичному: в. о. директора І[нститу]ту – проф., доктор медицини І. П. Міщенко.

Голова Комітету, проф. *Крамаренко Л. П.*

ДАХО, ф. 3076, оп. 1, спр. 7, арк. 14. Оригінал. Машинопис.

№ 244^{*1}

**ПОВІДОМЛЕННЯ ОБЕРБУРГОМІСТРА м. ХАРКІВ
ПРОФ. О. І. КРАМАРЕНКА ДО УАН ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ
ЛІВОБЕРЕЖНОЇ ФІЛІЇ АКАДЕМІЇ**

[Не раніше 5 березня 1942 р.]^{*2}
м. Харків

Доповідною запискою від 16 січня ц. р. на ім'я Української академії наук, пересланою в Київ через нашого представника проф. [Ю. Д.] Клеопова¹³⁶, Харківська міська управа зверталася до Академії наук з клопотанням санкціонувати організацію в м. Харкові Лівобережного філіалу Української академії наук на базі утвореного ще в листопаді минулого року при Міській управі спеціального Комітету, що об'єднав всі науково-дослідні інститути м. Харкова (понад 60).

Додаючи в копії зазначену доповідну записку, «Положення про Комітет» і персональний склад Комітету, затверджений наказом по Міській управі, додатково сповіщаємо:

1). Розвиваючи свою роботу, Комітет закінчує зазначену в доповідній записці концентрацію науково-дослідних інститутів м. Харкова та переведення їх з 1 січня 1942 року на госпрозрахунок.

2). На I квартал ц. р. Харківська міська управа асигнувала кошти так на утримання Комітету, як і на охорону законсервованої частини інститутів.

3). Надаючи важливе значіння справі організації в м. Харкові філіалу Академії наук, Міська управа просить Вас не затримувати його затвердження, а також ви-

^{*1} Див. док. № 234.

^{*2} Дату встановлено за змістом документа.

ділення коштів на його утримання, починаючи з II кварталу ц. р., орієнтуючись на поданий Вам кошторис на I квартал (див. додаток до доповідної записки).

4). Напруженість бюджету Харківської міської управи примушує просити Вас про виділення коштів на II квартал не пізніш середини березня ц. р., оскільки фінансування Комітету з боку управи в II кварталі не забезпечується.

Всі потрібні роз'яснення по суті питання зробить Вам особисто член Комітету проф. Є. О. Добровольський, через якого направляється цього листа.

Обербургомістр м. Харкова доктор технічних наук,
професор *О. І. Крамаренко*
Голова Комітету науково-дослідних інститутів
доктор технічних наук, професор *Л. П. Крамаренко*

Додаток: 1) особистий склад Комітету^{*1};
2) «Положення» про Комітет^{*2};
3) Копія доповідної записки^{*3};
4) Копія наказу № 11 по К[оміте]ту н[ауково]-д[ослідних] ін[ститу]тів від 5 березня 1942 р. про призначення виконуючих обов'язки директорів галузевих інститутів^{*4}.

ДАХО, ф. 3076, оп. 1, спр. 14, арк. 1–1 зв. Копія. Машинопис.

№ 245

РОЗПОРЯДЖЕННЯ ГОЛОВИ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ УПРАВИ ПРО ПЕРЕДАЧУ БОТАНІЧНОГО САДУ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК ДО ВІДАННЯ УПРАВИ

9 березня 1942 р.
м. Київ

За повідомленням штатккомісаріату (відділ 3-с) рейхскомісаріатові (відділ харчування та сільського господарства) Ботанічний сад передається до Міськуправи з 1 березня 1942 р.

Наказую:

Відділу міського господарства утворити комісію та негайно прийняти Ботанічний сад. За погодженням з рейхскомісаріатом частина оранжереї Ботанічного саду протягом цього року надається в користування професорові Зоммеру, за що сплачується Міськуправі щомісячно 1200 крб. (утримання співробітника та за користування частини оранжереї).

^{*1} Див. док. № 209.

^{*2} Див. док. № 212.

^{*3} Див. док. № 234.

^{*4} П. 4 дописано від руки. Див. док. № 243.

Рахунки на цю суму маєте надсилати до відділу харчування та сільського господарства рейхскомісаріату – Нікольська вул., ч. 3.

В. о. голови міста *Л. Форостівський*¹³⁷
Згідно: *О. [...]*^{*1}

ДАКО, ф. Р-2356, оп. 1, спр. 29, арк. 10. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 246^{*2}

**АКТ ПРО ПЕРЕДАЧУ КНИЖКОВОЇ БАЗИ ВИДАВНИЦТВА УАН
УПОВНОВАЖЕНОМУ РЕЙХСКОМІСАРИАТУ ДОКТОРУ Й. БЕНЦІНГУ**

16 березня 1942 р.
м. Київ

Ми, нижчепідписані – уповноважений комірник Київського народного видавництва¹³⁸ п. Тітов Й. К. за розпорядженням п. Хойновського здав книжкову базу кол[ишнього] видавництва Академії наук на Терещенківській вул. № 2, уповноваженому генералкомісаріату п. д-ру [Й.] Бенцінгу, як неодмінну частину книгарні АН, що міститься на Фундуклеївській вул. № 12 з усім устаткуванням.

Ця база частково впорядкована, але ще не інвентурована.

Акт цей складено в 3-х примірниках.

Здав: *[Й. К.] Тітов*
Прийняв: д-р *[Й.] Бенцінг*

ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 5, спр. 7, арк. 252. Оригінал. Машинопис.

№ 247^{*3}

Abschrift
Der Reichskommissar für die Ukraine

Rowno
19.03.1942

Betrifft: Ukrainische Akademie der Wissenschaften in Kiew.

Vermerk.

Die ukrainische Akademie der Wissenschaften in Kiew ist die wichtigste wissenschaftliche Einrichtung in Kiew gewesen. Sie bestand aus einem umfangreichen Zentralapparat und einer großen Anzahl von wissenschaftlichen Forschungsinstituten.

^{*1} Підпис нерозбірливий. Можливо: «О. Новіцька».

^{*2} Див. док. № 205.

^{*3} Див. док. № 235.

Ihr gehörte ausserdem die wertvolle Bücherei von angeblich 5 Millionen Bänden an, deren wertvollste Bestände z. T. von den Bolschewisten nach Charkow ausgeführt, z. T. durch verschiedene deutsche Dienststellen (Gruppe Künsberg-Paulsen) stark gelichtet wurden. Viele führende Köpfe der Akademie sind durch die Bolschewisten, teils gegen ihren Willen, evakuiert worden.

Als Gesamtorganisation dient die Akademie seit dem Abzug der Bolschewisten weniger der Wissenschaft als den politischen Bestrebungen des ukrainischen Nationalismus und es ist bezeichnend, dass der von der deutschen Zivilverwaltung nicht anerkannte allukrainische Nationalrat seinen Sitz beim Präsidium der Akademie hatte. Auch nach Auflösung des Nationalrates durch die deutsche Zivilverwaltung hat er seine Tätigkeit in den Räumen der Akademie und der Universität zeitweise illegal weitergeführt.

Das Gesuch vom 18.1.1942 will erreichen, daß das Präsidium der Akademie bestehen bleiben darf und durch Genehmigung einer Geldsammlung unter der Bevölkerung die finanzielle Grundlage für die Weiterführung des gesamten Hochschulbetriebes aller Fakultäten erhält. Dieses Streben steht im Widerspruch:

1) zu den hochschulpolitischen Richtlinien des Reichsministers für die besetzten Ostgebiete, nach denen nur bestimmte Fachgebiete ihren Lehrbetrieb wieder aufnehmen dürfen, während alle anderen Fakultäten bis auf weiteres geschlossen bleiben müssen;

2) zu unseren politischen Absichten.

Die wertvollen Teile der Akademie wurden durch Massnahme des Generalkommissars in Kiew und des Einsatzstabes Rosenberg sichergestellt. Soweit nach dem o. a. Erlass des Ostministers die Wiederaufnahme der Lehrtätigkeit in den einzelnen Fachinstituten zu lässig ist, ist sei bereits erfolgt oder wird in Zukunft geschehen. Nach Abschluss der Massnahmen zur Liquidation der Akademie bzw. Übernahme der Institute ist der nunmehr sinnlos gewordene Zentralapparat des Präsidiums der Akademie überflüssig geworden. Es wurde aufgelöst, womit zugleich ein Ansatzpunkt für unerwünschte politische Bestrebungen beseitigt wurde. Die Akademie betrachtet sich selbst in erster Linie keinesfalls als eine rein wissenschaftliche Einrichtung, sondern als einen Kristallisationspunkt für nationalistische Kreise mit dem Ziele einer erhofften selbständigen Ukraine.

Ich schlage vor, die Eingabe der Akademie durch den Generalkommissar in Kiew dahin beantworten zu lassen, dass es bei den angeordneten Massnahmen sein Bewenden haben muss, dass in Zukunft die Einreichung von Gesuchen an den Reichskommissar unmittelbar zu unterbleiben hat, diese vielmehr von den bestehenbleibenden Fachinstituten an den Generalkommissar in Kiew zu richten sind und ein Präsidium der Akademie nicht mehr anerkannt wird.

3) Herrn Paltzo vorgelegt.

gez. Rosenhauer
Regierungsrat

ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 5, спр. 4, арк. 356–357. Копія. Машинопис.

**ПОВІДОМЛЕННЯ РЕЙХСКОМІСАРІАТУ УКРАЇНИ ДО
РЕЙХСМІНІСТЕРСТВА ОКУПОВАНИХ СХІДНИХ ТЕРИТОРІЙ
ПРО НЕДОЦІЛЬНІСТЬ ІСНУВАННЯ УАН ТА ЇЇ ПРЕЗИДІЇ,
А ТАКОЖ ПЕРЕВЕДЕННЯ ЧАСТИНИ ІНСТИТУТІВ У
ВІДАННЯ ГЕНЕРАЛКОМІСАРІАТУ м. КИЇВ**

*19 березня 1942 р.
м. Рівне*

Відносно: Українська академія наук у Києві.

Замітка.

Українська академія наук – найважливіша наукова установа у Києві. Вона мала великий центральний апарат та велику кількість науково-дослідних інститутів. Окрім того їй належала цінна бібліотека, близько 5 млн. книг, найцінніші фонди якої сильно постраждали частково внаслідок вивезення більшовиками у Харків, частково були роздроблені різними німецькими службовими інстанціями (група Кюнсберг-Паульсен). Багато провідних науковців було евакуйовано більшовиками, частково всупереч їх волі.

Як загальна організація Академія з часу відходу більшовиків менше служить науці, ніж політичним прагненням українського націоналізму, і характерно, що не визнана німецьким цивільним управлінням Всеукраїнська національна рада знаходилася у Президії Академії. Також після розпуску Національної ради німецьким цивільним управлінням вона час від часу нелегально продовжувала свою діяльність у приміщеннях Академії та Університету.

Клопотання від 18 січня 1942 мало на меті домогтися подальшого існування Президії Академії та отримання дозволу на збір коштів серед населення як фінансової основи для продовження діяльності всіх факультетів вищої школи. Це прагнення знаходиться у протиріччі:

1) до політичних директив рейхсміністра окупованих східних областей щодо вищої школи, відповідно до яких навчальна діяльність може знову здійснюватися лише у визначених спеціальних галузях, у той час, як всі інші факультети мають залишатися тимчасово закритими;

2) до наших політичних планів.

Цінні підрозділи Академії були взяті під охорону заходами генералкомісара у Києві та оперативного штабу Розенберга. Загалом, після вищезгаданого розпорядження міністра в справах східних областей, відновлення викладацької діяльності в окремих галузевих інститутах проходить надто повільно, воно тільки розпочинається або лише має відбутися. Після завершення заходів щодо ліквідації Академії, і відповідно прийняття генералкомісаром під своє керівництво інститутів, діяльність колишнього центрального апарату Президії Академії відтепер стала зайвою. Вона була розпущена, завдяки чому одночасно було усунуто осередок небажаних політичних прагнень. Сама Академія у жодному випадку не розглядає себе у якості чисто наукової установи, а як пункт кристалізації націоналістичних кіл з ціллю очікуваної самостійної України.

Я пропоную, щоб на подання Академії відповідь давав генералкомісар у Києві, а при здійсненні заходів це залишається його справою; у майбутньому подання

заяв безпосередньо до рейхскомісара направлятися не повинні, натомість від залишених галузевих інститутів їх потрібно направляти генералкомісару у Києві, а Президію Академії вважати ліквідованою.

3) Представлено пану Пальцо.

Урядовий радник *Розенгауер*

№ 248^{*1}

**ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО КОШТОРИСУ
БОТАНІЧНОГО ІНСТИТУТУ ПРИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОМУ
ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ^{*2}**

[Не пізніше березня 1942 р.]^{*3}

м. Дніпропетровськ

Дніпропетровський ботанічний інститут з'являється науково-дослідною одиницею Державного університету і має в своєму складі Ботанічний сад, площею 48 га^{*4}, як виробничу базу для переведення робіт науково-, науково-прикладного й культурно-освітнього значення.

Основні завдання Бот[анічного] інституту такі:

1) Акліматизація й створення колекції рослинних форм в умовах степу Південного Сходу України.

2) Сортовивчення рослин.

3) Науково-дослідні роботи з різних галузів ботаніки.

4) Популяризація ботанічних знань і пропаганда останніх досягнень ботаніки й біології.

Основною частиною Ботанічного саду є парк, побудований за географічним принципом з секторами: України, Росії, Захід[ної] Європи, Америки, Азії, Австралії, Африки, на підтримання якого в належному порядку випрошуються асигнування.

В склад науково-дослідної частини входять:

1) Дендрарій, площею 1,5 га, побудований за систематичним принципом, де провадяться акліматизаційні роботи. Сектор дендрології має своїм завданням зібрати якнайширшу колекцію деревних декоративних порід в Ботанічному саду.

Ця колекція, що вже зараз налічує понад 500 видів різних порід деревної та чагарникової рослинності, має по-перше – науково-прикладне значення, по-друге – з'являється практичною базою для студентів Університету при опрацюванні відповідних розділів ботаніки.

^{*1} Див. док. № 253.

^{*2} Заголовок документа.

^{*3} Дату встановлено за суміжними документами в архівній справі.

^{*4} Фразу «площею 48 га» вписано від руки.

Найбільш актуальним завданням дендрологічного парку з'являються роботи по акліматизації. Потрібно випробувати та збільшити асортимент деревних порід, що можуть успішно зростати в умовах Південного Сходу України і тим подати допомогу садоводам та лісоводам в справі озеленення степу (захисні смуги, обсадка шляхів та ін.)

2) Сортоспробний плодовий участок мічуринських порід на площі 1,5 га, що налічує 70 сортів, разом 324 дерева, з яких 50% дійшли пори оwoчування.

Він має на меті з'ясування рентабельності мічуринських сортів плоdових дерев в умовах посушливої зони України.

На участку випробовуються найкращі мічуринські сорти на посухостійкість, зимостійкість та морозотривалість, а також на врожайність та збереження смакових якостей.

Крім плоdових дерев на сортоспробному участку провадяться спостереження над 50 сортами малини, 7 сортами смородини, 7 сортами крыжовника^{*1}, 38 сортами винограда й 6 сортами суніць.

3) Колекційний розсадник, де організовано живу колекцію травистих (одно та багаторічних) рослин за основними виробничими групами (лікарські, технічні, кормові, етеродайні, олійні, кавчукодайні) з елементами їх первісного випробовування в умовах степової смуги України. Колекційний розсадник нараховує 896 видів рослин.

4) Систематичні групи, на яких подається уявлення на живому матеріалі про ідею еволюції рослинного світу, показ основних систем Лінея, Де-Кандоля, Кузнецова, на яких подається уявлення про вид, таксономічні одиниці. Організовано відділ «рослинність України».

5) Науково-дослідні ділянки кавчукодайних рослин (кок-сагиз, тауса-гиз та ластовень), з якими проводяться експериментальні роботи анатомо-фізіологічні, селекційні та хемічні дослідження по виходу кавчука.

Хемічна лабораторія, крім того має розробляти найбільш раціональні методи екстрагування з рослинної сировини кавчука та інших речовин з тим, щоб передати ці методи у виробництво.

Ботанічний інститут, крім того має фондові оранжереї з єдиною в місті колекцією тропічних рослин, теплиці та парникове господарство.

Ректор Держ[авного] університету проф., д-р [І. Ф.] Розгін
Директор Ботанічного ін[сти]туту [І. І.] Сандул
Головний бухгалтер [С. С.] Палесв

ДАДО, ф. Р-2443, оп. 1, спр. 7, арк. 82–82 зв. Оригінал. Машинопис.

*1 Так у документі.

ERR, Hauptarbeitsgruppe Ukraine,
Dnjepropetrowsk

Bericht über Archive, Museen, Bibliotheken
und Institute in Dnjepropetrowsk

Dnjepropetrowsk
7 April 1942

Dnjepropetrowsk war eine Universitätsstadt mit ungemein vielen Instituten, an denen etwa 15 – 20 000 Studenten arbeiteten. Die Lage der Institut ist für unsere Arbeit nicht sehr günstig, da Dnjepropetrowsk als Durchgangsstation unzähligen Einheiten Aufenthalt bieten muß. Das bringt mit sich, daß jeder verfügbare Raum dieser fast zu 50% zerstörten Stadt für Zwecke der Unterkunft benötigt wird. Die Arbeit in diesen Instituten muß für uns daher gezwungener Massen langsam vorangehen. Wie die beifolgende Aufstellung beweist, konnte aber schon in den ersten Wochen unser Arbeit ein großer Teil der Institute und Bibliotheken und alle Archive und Museen bearbeitet werden.

Im übrigen muß auch hier wieder festgestellt werden, daß eine weitere Anzahl von Mitarbeitern, insbesondere wissenschaftlichen Mitarbeitern, wie Bibliothekar und Archivar, für die weitere Arbeit unbedingt notwendig ist, wenn die Arbeit schnell vorgetragen werden soll.

Johannes Braune
Kreisamtsleiter

ЦДАВО України, ф. 3676, оп. 1, спр. 74, арк 1. Оригінал. Машинопис.

**ЗВІТ КЕРІВНИКА РОБОЧОЇ ГРУПИ «ДНІПРОПЕТРОВСЬК»
Й. БРАУНЕ ДО ГОЛОВНОЇ РОБОЧОЇ ГРУПИ «УКРАЇНА» ПРО
РУЙНАЦІЮ М. ДНІПРОПЕТРОВСЬК І НЕОБХІДНІСТЬ РОБОТИ
БІБЛІОТЕК, АРХІВІВ, МУЗЕЇВ Й ІНСТИТУТІВ ТА
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ НАУКОВИМИ СПІВРОБІТНИКАМИ**

7 квітня 1942 р.
м. Дніпропетровськ

Дніпропетровськ був університетським містом з надзвичайно великою кількістю інститутів, у яких працювали приблизно 15–20 тис. студентів. Розташування інститутів не дуже сприятливе для нашої роботи, оскільки Дніпропетровськ, як транзитна станція, мусить надавати місце для перебування численних військових підрозділів. Це приводить до того, що кожне придатне приміщення, зруйнованого на 50% міста, потрібне для розташування [військових частин]. Тому робота у цих інститутах мимоволі просувається повільно. Проте, як свідчить перелік, що додає-

ться, вже в перші тижні проведена робота у значній частині інститутів та бібліотек, всіх архівах і музеях.

Однак, потрібно знову наголосити на те, що переважна кількість співробітників, а саме наукових співробітників, безумовно необхідні для майбутньої роботи – це бібліотекарі, архіваріуси, якщо робота має бути швидко виконана.

Керівник окружної служби *Йоганнес Брауне*

№ 250

**ПОСТАНОВА КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ УПРАВИ ПРО ЗАСНУВАННЯ
«МУЗЕЙУ-АРХІВУ ПЕРЕХОДОВОЇ ДОБИ МІСТА КИЄВА»**

17 квітня 1942 р.

м. Київ

Щоб документально відобразити, як звільнені славною німецькою армією від жорстокого гніту жидо-більшовицьких правителів провідні верстви нашого міста Києва все більше і активніше розгортають роботу в цілком нових умовах, як ця робота йде лінією всебічної допомоги нашим визволителям-німцям, які ще продовжують героїчну боротьбу з большевизмом, як наші люди дбають одночасно і про національно-культурну роботу на користь свого народу і як поступово відновлюється культурно-провідне життя в Києві.

Ухвалюю:

1. Заснувати у м. Києві Музей-архів¹³⁹, присвячений переходовому періоду в житті Києва, починаючи з дня 19 вересня 1941 року.

2. Покласти на Музей-архів такі завдання: зібрати, систематизувати і охороняти весь історичний матеріал (фотознімки, картини, листівки, книжки, письмові та усні свідчення окремих осіб, речі різні тощо), що стосується даного періоду життя Києва.

3. Музей-архів підпорядкувати відділові культури та освіти по секції музеїв, бібліотек, архівів та охорони пам'яток культури.

4. Відділові культури та освіти протягом 5 день опрацювати та подати мені на затвердження положення про Музей-архів.

Т[имчасово] в. о. голови міста Києва *[Л.] Форостівський*

Згідно: н.б. ^{*1} *О. Новицька*

ДАКО, ф. Р-2356, оп. 6, спр. 15-а, арк. 50. Копія. Машинопис.

^{*1} Скорочення не прочитано.

№ 251*¹

**ПОВІДОМЛЕННЯ ШТАНДАРТКОМЕНДАНТА м. ХАРКІВ
ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТА ШМІДТ-ЛЬОГАНА ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ
ПРОФ. О. І. КРАМАРЕНКА ПРЕЗИДЕНТОМ РАДИ НАУК м. ХАРКІВ**

28 квітня 1942 р.
м. Харків

Штандарткомендатура цим призначає Вас президентом Ради наук.

Подробиці завдань, що їх Ви маєте виконувати, витікають з доручення, що покладено на Вас господарчим командуванням Харкова, відділом W. Ви, як президент Ради наук, незалежні від Міської управи. Бюджетний плян, що його ви маєте скласти, в дальшому буде вестися в бюджетному пляні міста Харкова. Бюджетний плян має бути, перш за все, представлений до господарчого командування Харкова, в відділ W для перевірки.

Ви продовжуєте далі отримувати попередній оклад.

Штандарткомендант, генерал-лейтенант *Шмідт-Льоган*

ДАХО, ф. Р-3076, оп. 1, спр. 2, арк. 8. Рукопис.

№ 252*²

Arbeitsgruppe West–Ukraine

Dienstszitz: Kiew, Boulevard Schewtschenko 8

Organisation: (Personalstand vom 30.4.1942.)

Kiew
[30.4.1942]

[...] Bibliothek der Akademie der Wissenschaften

Die Bibliothek weist heute einen Bestand von ca 2 Millionen Büchern auf. Sie wurde im Jahre 1918 gegründet und erhielt seit 1923 alle in der Sowjetunion erschienenen Bücher als Pflichtexemplar in je einen Exemplar, von den in der Ukraine erschienenen in je 2 Exemplaren. Den Grundstock dieser Bibliothek bildete die alte Universitätsbibliothek mit ihren ca 500.000 Bänden. Ihr Hauptaufgabengebiet war das

*¹ Див. док. № 261.

*² Опубліковано в купюрах: Бібліотеки Києва в період нацистської окупації (1941–1943): Дослідження. Анотований покажчик. Публікації документів. Укладачі: Л. А. Дубровіна, Н. І. Малолєтова. – К., 2004. – С. 643–665.

Sammeln aller die Ukraine betreffenden Schriften. Im Laufe der letzten Jahre wurden zahlreiche Kloster- und Kirchenbibliotheken wie auch zahlreiche Stadt- und Privatbibliotheken in sie eingegliedert. So z. B. die Bibliothek des Museums von Shitomir mit 150.000 Bänden, die wissenschaftlichen Bibliotheken der geistlichen Akademie mit 150.000 Bänden, die Bibliothek des Kollegiums von Galagan mit 20.000 Bänden u. a. m. Der Bibliothek der Akademie der Wissenschaften sind 3 große Nebenmagazine angeschlossen.

Das erste in der Wladimirkirche weist einen Bestand von ca 950.000 Büchern auf, wovon nur etwa 50.000 bearbeitet sind. Hier sind ferner ungefähr 250.000 – 300.000 Zeitschriften, davon vielleicht die Hälfte älteren Datums, untergebracht. Unter den vorhandenen Buchbeständen befinden sich gute Bestände älterer französischer, deutscher, englischer, polnischer, lateinischer und griechischer Literatur. Auch russische und ukrainische Werke des 15. bis 18. Jahrhunderts sind in großer Zahl vorhanden. Erwähnt sei hier noch die Plakatsammlung, vorwiegend aus der Sowjetzeit. Die gesamte religiöse Literatur wurde für eine Übersiedlung nach der geistlichen Akademie in Podol aus diesen Beständen ausgesondert.

Ein großer Teil der lagernden Bestände ist von den Russen nach Aussagen der dort arbeitenden Bibliothekare überhaupt nicht erfaßt. So sind z. B. die Zeitungen nur in losen Haufen aufeinandergeworfen worden. Nach unseren Anordnungen werden nun alle diese losen Mengen Materials sortiert und in Verzeichnissen aufgenommen, sogar heute bereits ein genauer Überblick über die in diesem Magazin vorhandenen Bestände erreicht ist.

Das zweite Nebenmagazin der Bibliothek der Akademie der Wissenschaften ist in der geistlichen Akademie in Podol untergebracht. Das äußerst wertvolle Material dieses Magazins besteht aus ungefähr 250–300 Bände Hebraika, Semitika, Antisemitika, Jiddika u. s. f.; die Judaicabibliothek ist vielleicht die größte und wertvollste dieser Art Westrußlands. Außer dieser Literatur befinden sich hier noch große Sammlungen französischer, ca 60.000 Bände deutscher, englischer, polnischer und gesondert von diesen Abteilungen religiöser Literatur. Neben diesem umfangreichen Buchmaterial sind in diesem Magazin auch zahlreiche wertvolle Drucke und Spezialsammlungen russischer und ukrainischer Bibliophilen untergebracht.

Das dritte Nebenmagazin der Bibliothek der Akademie der Wissenschaften ist das Zeitungsmagazin in der Sophienkirche. Es enthält etwa 5,800.000 einzelne Zeitungsnummern; davon sind etwa 2,500.000 Zeitungen bearbeitet, 2 Millionen sind unbearbeitet. Sämtliche Zeitungsbestände sind bis auf geringe ältere Bestände ungebunden und liegen, soweit sie unbearbeitet sind, in losen Haufen durcheinander. Die bearbeiteten Zeitungen sind gebündelt in Regalen untergebracht. Die Zeitungsbestände umfassen die Zeit von 1800 bis heute.

Außer den angeführten Beständen sind in diesem Magazin noch etwa 350.000 Flugblätter aller Art und etwa 1 Million Doubletten untergebracht. Die Bearbeitung dieses Materials durch ukrainische Fachkräfte nach unseren Anweisungen macht nur sehr langsam Fortschritte, weil die Sortierarbeiten äußerst zeitraubend sind.

Großen Schaden erlitt diese Bibliothek durch die systematische Aussonderungen und Abtransport der wertvollsten Buchbestände durch die Sowjets, die bereits Anfang Juni 1941 begonnen wurde. In Mehr als 1200 Kisten wurde wertvollstes Material nach Ufa gebracht und zwar:

alle westeuropäischen Inkunabeln, im ganzen 525;
alle westeuropäischen Drucke des 16 Jahrhunderts;
4/5 des Bestandes der Handschriftensammlungen;
alle wertvollen älteren Drucke, im besonderen restlos;
alle russischen und ukrainischen Drucke des 16 Jahrhunderts;
und der größte Teil des 17 Jahrhunderts.

Außer diesen wertvollen Beständen wurde die Spezialsammlungen von Jablonowski, Lasarewski, Miklaschewski, Chreptowitsch, ein Teil der Kollektion von Ibikoff^{*1}, die Sophiäre Klosterkollektion, die königlich polnische Bibliothek, die Bibliothek der Universität und Akademie von Wilna u. a. abtransportiert.

Von der neueren Literatur ist das gesamte kartographische Material, die wertvollsten Bestände aus der Auskunftsabteilung, den Kabinetten der Bibliographie, des Bibliothekswesens, der Kunst, der Musik, darunter die berühmte Sammlung Rasomowski^{*2} und die Lissienko^{*3}-Originalpartituren, ukrainische Zeitungen des Bürgerkrieges u. a. m. fortgeschafft. Das Material, das in diesen 1200 Kisten nach Ufa gebracht wurde, dürfte insgesamt ca 150.000 – 200.000 Bände betragen.

Auf dem Hof der Bibliothek wurden kurz vor der Einnahme der Stadt durch deutsche Truppen ca 100.000 Bände, darunter die sogenannte Geheimabteilung, die u. a. deutsches nationalsozialistisches Schriftgut und militärgeographische Beschreibungen, das gesamte wehrwirtschaftliche Schrifttum und das gesamte statistische Material enthielt, verbrannt.

Aus diesen Maßnahmen geht hervor, daß die Bolschewisten schon bereits vor Beginn der Kampfhandlungen mit dem Abtransport des wertvollsten Buchmaterials nach Sibirien begannen und das alle durch die erfolgte große Umfangung noch zurückgebliebenen Bestände, die für uns von Wert sein konnten, verbrannt wurden. Das in dieser Bibliothek vorhandene Material ist jedoch noch so reichhaltig, daß alle mit der Erfüllung unseres Auftrages zusammenhängenden Fragen allein von Kiew aus erledigt werden könnten.

In der Akademiebibliothek arbeitete ungefähr 2 Monate lang eine Gruppe Dr. Paulsen, die ihr größere Bestände aus den Magazinen, in der Hauptsache ökonomisch-statistische, geographische und ethnographische Literatur entnahm. Wieviel und um welche Spezialliteratur es sich außerdem noch handelt, konnte nicht mehr festgestellt werden, da Unterlagen hierüber nicht zurückgelassen wurden. [...]

Seiboth

ЦДАВО України, ф. 3676, оп. 1, спр. 52, арк. 60–74. Копія. Машинопис.

*1 Так у документі. Потрібно «Bibikow»

*2 Те саме – «Rasumowski».

*3 Те саме – «Lissenko».

**ІЗ ЗВІТУ Ф. ЗАЙБОТА ДО УПРАВЛІННЯ ОПЕРАТИВНОГО ШТАБУ
РЕЙХСЛЯЙТЕРА А. РОЗЕНБЕРГА ПРО СТРУКТУРУ, СКЛАД
ФОНДІВ ТА СТАН БІБЛІОТЕКИ УАН**

*[Не раніше 30 квітня 1942 р.]^{*1}
м. Київ*

[...] ^{*2} Фонди бібліотеки налічують зараз приблизно 2 млн. книг. Вона була утворена у 1918 р. і, починаючи від 1923 р., одержувала по одному примірнику всіх надрукованих у Радянському Союзі книг (як обов'язковий примірник), а надрукованих в Україні – у двох. Основу цієї бібліотеки складала стара Університетська бібліотека з фондом у 500 тис. томів. Її головним завданням було збирання всіх видань, які мали відношення до України. Упродовж останніх років до неї були приєднані численні монастирські, церковні, а також міські та приватні бібліотеки. Наприклад, бібліотека Житомирського музею з 150 тис. томів, наукові бібліотеки Духовної академії (150 тис. томів), бібліотека Колегії Галагана (20 тис. томів) і т. д. У Бібліотеки Академії наук є три великі філії.

Перша, у Володимирському соборі, має фонд, що налічує приблизно 950 тис. книг, з яких опрацьовано лише 50 тис. Крім того, тут є приблизно 250–300 тис. журналів, половина яких за давні роки. Серед книг є цінні фонди французької, німецької, англійської, польської, латинської та грецької літератури за давні роки. У великій кількості зберігаються російські та українські твори XV–XVIII ст., а також зібрання плакатів, переважно радянського часу. Уся релігійна література з цих фондів вилучена і перевезена до Духовної академії на Подолі.

Переважає частина фондів, що тут знаходяться, за висловленням бібліотекарів, які там працюють, взагалі не облікована. Так, наприклад, розпорошені газети нагромаджені у великих купах. Відповідно до наших вказівок вся ця неупорядкована маса матеріалу буде посортована і занесена на списки так, що вже зараз ми матимемо точний перелік наявних тут фондів.

Друга філія Бібліотеки Академії наук знаходиться у Духовній академії на Подолі. Найбільш цінний матеріал цього книгосховища налічує приблизно 840 тис. томів, серед них – дуже цінне зібрання юдаїки, приблизно 250–300 томів гебраїки, семітики, антисемітики, на їдиш тощо. Ймовірно, що ця колекція юдаїки найбільша і найцінніша у Західній Росії.

Крім цієї літератури, тут зберігаються великі зібрання французької (близько 60 тис. томів), німецької, англійської, польської літератури і, окремо від них, Відділ релігійної літератури. Поряд з цим значним за обсягом книжковим матеріалом розміщені також численні цінні друковані видання, спеціальні колекції російських та українських бібліофілів.

^{*1} Датовано за змістом документа.

^{*2} Знято частину тексту з інформацією про персональний склад і діяльність робочої групи «Західна Україна» та про стан бібліотек, музеїв, архівів Києва та Києво-Печерської лаври.

Третьою філією Бібліотеки Академії наук є газетне сховище у Софійському соборі. В ньому зберігається близько 5 млн. 800 тис. окремих номерів газет, серед них приблизно 2 млн. 500 тис. опрацьованих і 2 млн. неопрацьованих. Всі газетні фонди а також невелика кількість газет за минулі роки не оправлені, тому що вони не опрацьовані і лежать розпорошені у купах. Опрацьовані газети зв'язані у пачки і розміщені на полицях. Газетні фонди охоплюють період від 1800 року і до цього часу.

Крім названих фондів, у цьому сховищі є ще приблизно 350 тис. різноманітних листівок і приблизно 1 млн. дублетів. Опрацювання цього матеріалу українськими бібліотекарями за нашими вказівками проходить повільно, тому що сортувальні роботи займають дуже багато часу.

Великої шкоди зазнала ця бібліотека через систематичне вилучення і вивезення найбільш цінних книжкових фондів більшовиками, яке було розпочато вже на початку червня 1941 р.^{*1}

У більш ніж 1 тис. 200 ящиках найбільш цінний матеріал було вивезено до Уфи, а саме:

- усі західноєвропейські інкунабули, всього 525;
- усі західноєвропейські друковані видання XVI ст.;
- 4/5 фонду рукописних зібрань;
- усі цінні стародруки, повністю;
- усі російські та українські друковані видання XVI ст. і більшу частину XVII ст.

Крім цих цінних фондів, були вивезені спеціальні колекції Яблоновських, Лазаревських, Міклашевських, Хрептовичів, частина колекції Бібікова, колекція Софійського собору, польська королівська бібліотека, бібліотека Університету та Академії у Вільно.

З нової літератури був вивезений весь картографічний матеріал, найбільш цінні фонди з довідкового відділу, кабінетів бібліографії та бібліотекознавства, мистецтва, музичного (у тому числі відома колекція Розумовських, оригінали партитур Лисенка), українські газети часів громадянської війни. Матеріал, надісланий до м. Уфи у 1 тис. 200 ящиках, можливо, налічував приблизно 150–200 тис. томів.

У дворі Бібліотеки, незадовго до зайняття німецькими військами м. Києва, було спалено 100 тис. томів, у тому числі так званий спецфонд, німецька націонал-соціалістична література, військово-географічні описи, вся військово-економічна та статистична література.

Ці заходи свідчать про те, що більшовики вже перед початком воєнних дій розпочали вивезення найбільш цінного матеріалу до Сибіру, але, враховуючи великий обсяг фондів, що залишалися і які для нас могли мати цінність, частину їх було спалено. Проте матеріал, який знаходиться у цій бібліотеці, настільки багатий, що всі, пов'язані з нашим дорученням питання могли бути вирішені лише в одному м. Києві.

Приблизно два місяці в Академічній бібліотеці працювала група д-ра Паульсена, яка вивезла значну кількість літератури з її книгосховищ, головне – економіко-

*1 Так у документі.

статистичну, географічну та етнографічну. Кількість і галузі знань вивезеної літератури не встановлено, тому що не залишилося ніякої документації. [...] ^{*1}

[Ф.] Зайбот

№ 253 ^{*2}

**ВІДОМОСТІ ПРО НАУКОВІ УСТАНОВИ, ЩО БУЛИ ВВЕДЕНІ ДО
СКЛАДУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

[Не раніше квітня 1942 р.] ^{*3}
м. Дніпропетровськ

[...] ^{*4} Університет має в своєму складі, як допоміжні навчальні та науково-дослідчі установи:

1. Гідробіологічний інститут.
2. Інститут фізіології та клінічної медицини.
3. Ботанічний інститут та Ботанічний сад.
4. Інститут місцевого господарства.
5. Інститут прикладної фізики та хемії.
6. Біологічна станція на р. Самарі.
7. Зоологічний музей.
8. Геологічний музей.
9. Учбове господарство.

Всі ці установи відновлені, укомплектовані кваліфікованими кадрами й виконують свої певні функції. [...] ^{*5}

Майно та устаткування Університету (лабораторії, музеї, кабінети, бібліотеки і т. інш.) зараз охороняється. Більша частина професорського персоналу, вільна від роботи в Університеті, знаходиться на інших роботах у різних установах. [...] ^{*6}

Ректор Університету проф. д-р *І. Ф. Розгін*

ДАДО, ф. 2443, оп. 1, спр. 2, арк. 71–73. Оригінал. Машинопис.

^{*1} Далі знято частину тексту з інформацією про стан публічних бібліотек м. Києва.

^{*2} Див. док. № 248, 262, 266.

^{*3} Дату встановлено за змістом документа.

^{*4} Знято частину тексту з інформацією про учбову частину та штатний розклад Університету.

^{*5} Те саме – про початок навчального процесу.

^{*6} Те саме – пропозиції щодо відновлення навчання в Університеті.

**ЗАЯВА АРХЕОЛОГА І. М. САМОЙЛОВСЬКОГО ДО ВІДДІЛУ КУЛЬТУРИ
І ОСВІТИ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ УПРАВИ ЩОДО СПРИЯННЯ В
ЗБЕРЕЖЕННІ АРХЕОЛОГІЧНИХ ЗНАХІДОК ПІД ЧАС ЗЕМЛЯНИХ
РОБІТ НА ТЕРИТОРІЇ ДРЕВНЬОГО КИЄВА**

*12 травня 1942 р.
м. Київ*

У відповідь на В[ашого] листа за № 764 від 12 травня [19]42 р. маю подати такі відомості: провадячи за дорученням Інституту археології АН, як його науковий робітник, археологічну роботу під час земляних робіт у Києві, я щороку за неї подавав звіт Інституту, де зберігалися і зібрані мною речі; їх та їх фотознімки можна й зараз бачити в музеї, серед них є кераміка, зброя, зразки будівельного матеріалу; було виявлено фундаменти стародавніх будівель Х, XV ст. («Пролет[арська] Правда», 1939, 21 травня, № 114; 20 лютого, № 41), Старокиївської міської брами («Нове укр[аїнське] слово», 1941, 17 листопада), підземні ходи на гіпподромі («Комуніст», 1937, 26 квітня, № 96; «Більшовик», 1937, 14 травня, № 112; «Пролет[арська] Правда», 1937, 12 серпня), на Мирній вулиці («Сов[етская] Украина», 1941, 30 травня, № 125), сліди Трипільської культури («Більшовик», 1938, 15 травня, № 110; «Комуніст», 1937, 21 травня), могильник доби «полів похоронних урн» («Більшовик»^{*1}, 9 липня, № 156, «Комуніст», 1941, 29 травня, № 124 і 26 липня, № 71, 1940), Слов'янський могильник («Пролет[арська] Правда», 1935, 28 серпня, № 198), Ярославів Вал («Пролет[арська] Правда», 1935, 2 червня), буре вугілля («Більшовик», 1938, 26 липня, № 170), сліди Старокиївської фортеці XI ст. («Більшовик», 1936, 11 листопада, № 262), скарб іноземних монет («Більшовик», 1936, 5 червня, № 129), скарб дорогоцінних речей («Совет[ская] Украина», 1938, 9 червня, № 130) та низку інших археологічних об'єктів. Про них я подавав інформації до преси. Мої звіти виготовлено до друку. До них приєднано і звіт за той час в 1941 р., коли я з 24 жовтня мав від відділу культури і освіти Управи доручення на продовження даної роботи після ліквідації АН. В цьому році в «Новому укр[аїнському] слові» подавав інформацію за виявлені «Фундаменти давньої будівлі», № 104, 8 травня 1942 [р.].

Археологічні спостереження під час земляних робіт, крім речей, дають різний матеріал для вивчення історії Києва також з історико-топографічного боку.

Зараз треба оглянути трасу ж. д.^{*2} від Подолу, Бучі, тор[фо]розробку в Бучі, Бабин Яр, цегельні, Аскольдову могилу та інші місця земляних робіт. Ці роботи провадить Міська управа, потрібно з її боку як правомочної установи (господаря міста) доручити і всіляке сприяння роботі археолога на будівництві, вважаючи на особливі умови цієї принагідної роботи, щоб охоронити і спасти для науки архео-

^{*1} Далі не прочитано рік видання статті через фізичне пошкодження документа.

^{*2} Так у документі. Мається на увазі залізниця.

логічні об'єкти, які виявляються при земляних роботах на території древнього Києва.

Археолог *І. [М.] Самойловський*

ДАКО, ф. 2356, оп. 6, спр. 198-б, арк. 69–69 зв. Автограф.

№ 255*¹

**НАКАЗ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ УПРАВИ м. ХАРКІВ ПРО УТВОРЕННЯ
КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ ДЛЯ ПРИСВОЄННЯ УЧЕНИХ ЗВАНЬ ТА
СТУПЕНІВ**

*14 травня 1942 р.
м. Харків*

§ 1

Для розгляду та вирішення всіх питань в справах встановлення вчених звань та вчених ступенів наукових співробітників утворити при Науково-технічній управі кваліфікаційну комісію^{*2}, як постійно діючий орган.

§ 2

Кваліфікаційна комісія утворюється в складі: голови – віце-президента Н[ауково]-т[ехнічної] управи, члена-кор[еспондента] Академії наук, професора Л. П. Крамаренка; заст[упника] голови – академіка М. І. Кузнецова; вченого секретаря – проф. д-ра техн[ічних] наук Столярова Я. В.¹⁴⁰, членів комісії: проф. д-р мед[ичних] наук Міщенко І. П.; д-р філол[огічних] наук Кацевалов [А. С.]; проф. д-р матем[атичних наук] Сушкевич [А. К.]¹⁴¹; проф. д-р Соколов Д. Н.; проф. д-р Єгоров [М. А.]; член-кор[еспондент] БАН проф. д-р Пищевук П. С.

§ 3

Голова комісії має право притягати до роботи в кв[аліфікаційній] комісії відповідних кваліфікованих фахівців, які мають вчену ступінь доктора наук, з поже-тонною оплатою.

§ 4

Кв[аліфікаційній] комісії негайно приступити до загальної перевірки вчених звань та вчених ступенів усіх наукових робітників м. Харкова незалежно від того, коли та в який спосіб цих звань та ступенів було одержано.

§ 5

Одночасно кваліфікаційна комісія повинна вжити відповідних заходів в справі організації захисту наукових дисертацій на ступінь кандидата чи доктора наук для тих наукових робітників та окремих осіб, що мають зараз закінчені дисертації.

Президент Науково-технічної управи проф., д-р *О. І. Крамаренко*

ДАХО, ф. Р-3076, оп. 1, спр. 6, арк. 12. Оригінал. Машинопис.

*¹ Див. док. № 261.

*² Тут і далі – підкреслено в документі.

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ КИЇВСЬКОГО НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ ЗАХИСТУ РОСЛИН

29 травня 1942 р.
м. Київ

Цей Інститут – центральна установа на Україні, що вивчає шкідників сільсько-го господарства і керує боротьбою проти них, видаючи відповідну літературу, посилаючи інструкторів у райони під час масової появи шкідників тощо.

За большевиків на Україні, спеціальної станції захисту рослин не було, роботу провадили різні відомчі установи та осередки для боротьби з шкідниками при інститутах і МТС. План боротьби не погоджувався і тому такі шкідники, як буряковий довгоносик, лучний метелик, озима совка, ховралики, миші, розплоджувалися з кожним роком усе більше, поля захищалися усе гірше.

Тепер Інститутом, що почав працювати лише в квітні (шеф Інституту – відомий німецький учений ентомолог – проф., д-р Шедль, директор – [д-р] зоології, проф. [М. В.] Шарлемань), створений за типом аналогічної установи в околиці Берліна – Далем, залучені до праці всі кваліфіковані сили України. До складу Інституту входять два доктори біологічних наук, сім кандидатів біологічних наук, з них три професора і один доцент.

Інститут заснований на базі Інституту зоології Академії наук, відділу боротьби з шкідниками Інституту цукрової промисловості і Інституту зерна. Працівниками Інституту написано ряд нарисів-оглядів тих чи інших культур шкідників, а також багато листівок для села з метою популяризації методів боротьби з шкідниками. Складено текст радіолекцій, які почнуть передавати в останній декаді травня. Розпочато польові дослідні роботи. Деякі спеціалісти виїхали на поле для вивчення стану озимих хлібів і для карантинної роботи на місцях.

Приведено в порядок інсектаріум (оранжерею) Інституту з культурами різних рослин. Для вивчення шкідників зроблено дослідні посіви на дослідній ділянці поблизу Інституту. Але це – лише початок роботи. В дальшому вона буде охоплювати всі види боротьби з шкідниками. Тепер, коли Україна має стати житницею Нової Європи, захист урожаю набирає величезного значення.

При Інституті є музей, в якому представлені експонати найголовніших шкідників. Є тут також велика бібліотека, де зібрана біологічна і спеціальна література з питання боротьби з шкідниками. Користуються нею не тільки працівники Інституту, але й інші інститути Києва.

Нове українське слово. – 1942.– 29 травня.

Der Reichskommissar
für die Ukraine

An den
Herrn Generalkommissar
in Kiew
(mit Überdrucken für die Hauptabteilungsleiter)

Rowno
6.06.1942

Betrifft: Errichtung eines Instituts für Landeskunde und Wirtschaftsforschung in Kiew.

Zur Sicherung und Vereinheitlichung der wirtschaftlichen und landeskundlichen Ukraineforschung sowie zur wissenschaftlich-gutachtlichen Information meiner Dienststellen ordne ich an:

1) Die Errichtung eines Instituts für Landeskunde und Wirtschaftsforschung beim Reichskommissar mit Sitz in Kiew.

2) Zum Kurator dieses Instituts bestelle ich den o. Professor Dr. von Grünberg in Rowno, zum geschäftsführenden Direktor den Landesverwaltungsrat Dr. Rosenberg in Kiew.

3) Um die sofortige Inangriffnahme der organisatorischen Vorarbeiten zum Aufbau des Instituts zu gewährleisten beauftrage ich: a) Dr. Rosenberg mit der Sicherstellung der notwendigen Bibliotheksbestände, b) den Generalkommissar in Kiew mit der einstweiligen finanziellen, wirtschaftlichen und organisatorischen Betreuung des Instituts.

Gez. Koch
Beglaubigt
Reg. Inspektor

ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 5, спр. 4, арк. 350. Засвідчена копія. Машинопис.

**НАКАЗ РЕЙХСКОМІСАРА УКРАЇНИ Е. КОХА
ГЕНЕРАЛКОМІСАРУ КИЄВА В. МАГУНІЇ ПРО УТВОРЕННЯ
НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ КРАЄЗНАВСТВА ТА
ГОСПОДАРЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У М. КИЇВ**

6 червня 1942 р.
м. Рівне

Стосовно: утворення у Києві Інституту краєзнавства та господарчих досліджень.

Для забезпечення та уніфікації господарчих та краєзнавчих досліджень України, а також для науково-обґрунтованої інформації моїх служб я наказую:

1) Утворити при рейхскомісарі Інститут краєзнавства та господарчих досліджень з місцеперебуванням у Києві.

2) Куратором цього Інституту я призначаю професора, доктора Грюнберга у Рівному, виконавчим директором – радника державного управління доктора [М.] Розенберга у Києві.

3) З метою забезпечення негайного започаткування організаційних підготовчих робіт щодо утворення Інституту я доручаю: а) д-ру [М.] Розенбергу взяти під контроль необхідні бібліотечні фонди, б) генералкомісару у Києві – тимчасове керівництво фінансовими, господарчими та організаційними справами Інституту.

[Е.] Кох¹⁴²

Урядовий інспектор Підпис*¹

На документі помітка: «З передруком для керівників головних відділів [рейхскомісаріату України]».

№ 258

**ЗВІТ ДИРЕКТОРА ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ПОЛІТЕХНІЧНОГО
ІНСТИТУТУ ЧЛ.-КОР. АН УРСР, ПРОФ. К. І. ТАТОМИРА
ПРО РОБОТУ НАУКОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ ІНСТИТУТУ
ЗА ПЕРІОД З 1 ЖОВТНЯ 1941 ДО 1 ЧЕРВНЯ 1942 РОКУ**

7 червня 1942 р.
м. Дніпропетровськ

І. Горным факультетом

1. Переданы Berg u. Hüttenwerkgesellschaft Ost*² (Кривой Рог и Сталино) проекты ряда шахт Донбасса и картографические геологические материалы по Донбасу, которые в декабре 1941 г. являлись основными геологическими данными для изучения Донбасса и решения вопросов его восстановления.

Проектные материалы по шахтам Донбасса систематизированы в Кривом Рогу сотрудниками института.

2. Состоялась поездка в Кривой Рог в Berg u. Hüttenwerkgesellschaft Ost для консультации по вопросам эксплуатации пластов и восстановления шахт Донбасса.

*¹ Підпис нерозбірливий.

*² Berg u. Hüttenwerkgesellschaft Ost (нім.) – Товариство гірничо-металургійних заводів Сходу.

3. По поручению Chefgruppe W Wi In Süd^{*1} составлен ряд очерков по полезным ископаемым Украины (работа производилась с ноября 1941 г. до апреля 1942 г.).

4. Даны консультации по целому ряду вопросов, связанных с полезными ископаемыми Днепропетровской области, – лицам военного командования, обращавшимся в Институт.

5. Участие в совещании по использованию алюминиевых шлаков^{*2} и богатых глиноземом каолинов области на заводе Berg u. Hüttenwerkgesellschaft Ost под председательством директора металлургических заводов Украины д-ра Креббса.

6. Участие в совещаниях по гидрологическим исследованиям в нагорной части Днепропетровска, – сначала под руководством д-ра Reif'a (Wehrmacht SS), а затем д-ра Bruchmann'a.

7. Проведено исследование бокситоносных глин Никопольского района. Работа выполнена для Алюминиевого комбината в Запорожье по заданию д-ра Ginsberg'a через Wi In Süd, Chefgruppe.

8. Благодаря инициативе Политехнического института, возбудившего вопрос об эксплуатации Славгородских бурых углей (Первозвановское месторождение) по заданию генерального комиссариата производится дополнительная разведка месторождения.

9. Даны консультации Wi In Süd по вопросу строительных материалов (граниты, известняки, пески и т.п.) на Украине.

10. То же по вопросу о сланце на Украине.

11. Отделу по постройке мостов даны материалы о геологическом строении местности по линии Ostbrücke^{*3}.

12. Участие в Комиссии по обследованию оползней подходной выемки тоннеля и установлении мер к их прекращению – по заданию жел[езно]дорожного отдела.

В настоящее время:

1. Начиная с мая тек[ущего] г[ода], проводятся петрографические исследования строительных материалов области. Работа ведется по заданиям Strassenbaulaboratorium (IV отд[ел] генеральн[ого] комиссариата).

2. Выполняется инвентаризация минералов и минерального сырья Днепропетровской области для целей полнейшего их использования в промышленности и выявления возможности нахождения нового минерального сырья.

II. Металлургическим факультетом

1. Для Berg u. Hüttenwerkgesellschaft Ost были проконсультированы следующие вопросы:

а) Выплавка высокоглиноземистых шлаков на ДЗМО.

б) Кислородное дутье для доменных печей.

*1 Chefgruppe W Wi In Süd (нім.) – шеф групи «Південь» (підрозділи W та Wi) д-р Гінсберг.

*2 Тут і далі – підкреслено в документі.

*3 Ostbrücke (нім.) – східний міст.

2. По заданию того же общества выполнен проект переоборудования мартеновского цеха завода К. Либкнехта с переходом отопления мазутом (недотью^{*1}) на генераторный газ.

Спроектированы генераторная станция и соответственно – конструк[иям] мартеновских печей.

3. Дана консультация по вопросам отливки и термической обработки поршневых колец для тракторов – для литейного завода в Запорожье – по заданию Wi In Süd.

В настоящее время по заданию Hütten-gruppe Dnjepr Berg u. Hüttenwerkgesellschaft Ost m[it] b[eschränkter] H[auptung]^{*2} выполняются следующие работы:

1. Проекты сталелитейного цеха, вальцелитейного цеха, цеха изложниц, литейной серого чугуна, труболитейного, газогенераторного цеха и миксерной установки для завода ДЗМО.

2. Проект переустройства мартеновской печи сталелитейного цеха завода К. Либкнехта с отоплением мазутом на газ с газогенераторной установкой.

III. Строительным факультетом

1. Выполнены испытания на прочность деталей моста Ostbrücke по заданию организации Todt.

2. По заданию IV отд[ела] генерального комиссариата произведены:

а) полное испытание 3-х проб цемента, доставленного с завода бывш[его] Петровского;

б) тоже 4-х проб с Каменского завода;

в) составлено заключение по качеству местных цементов и установлены границы их применения.

3. По заданию фирмы Иосиф[а] Валер[а] произведено полное испытание цемента для мостового строительства.

4. Полное испытание церезита – для Горпромторга.

5. Полное испытание цементов для Областной проектно-монтажной конторы – 10 анализов.

6. Испытание бетона для строительного железнодорожного батальона 111 – 3 испытания.

7. Анализ грунтов для проектируемой дороги Днепропетровск – Кременчуг (по заданию IV отд[ела] генерального комиссариата) – 36 анализов.

8. Анализ грунтов и жерствы для дороги Кудашевка – Божедаровка – 6 анализов.

9. Испытания и анализы гранита с Адамовского карьера Божедаровского района – 8 анализов.

10. Анализы грунтов для дороги Никополь – Шолохово – 14 анализов.

11. Анализ каолина для III отд[ела] генерального комиссариата.

*1 Так у документі.

*2 Металургійна група «Дніпро» Товариства з обмеженою відповідальністю гірничо-металургійних заводів Сходу.

С 1 мая 1942 г. организована по указанию IV отд[ела] генерального комиссариата постоянно действующая дорожная лаборатория (Strassenbaulabor^{*1}). В настоящее время выполняются:

1. Анализы грунтов и каменных материалов для дороги Никополь – Марганец.
2. Испытание песков для бетона – по заданию организации О. III.

IV. Химическим факультетом

1. Изготовлено по заданию III отд[ела] генерального комиссариата и отпущено разным военным частям свыше 20000 метров аккумуляторной серной кислоты.

2. Изготовлено для Аптекоуправления посеребренного песка для обеззараживания питьевой воды.

Ввиду того, что запас серной кислоты, которую можно очищать обработкой сероводорода исчерпан, проводится подготовка к перегонке и химической очистке серной кислоты, содержащей значительные количества железа и хлора.

Подготавливается по предложению Аптекоуправления организация следующих новых производств:

- а) Кристаллического хлористого кальция в размере 120–150 кг в месяц;
- б) Ртутных препаратов – белого преципитата-маг и желтой окиси ртути из металлической – в количестве 25–30 кг в месяц;
- в) Эфира для наркоза из этилового спирта – в количестве 20–25 литров в месяц.

Проф. К. [И.] Татомир

ДАДО, ф. 2281, оп. 1, спр. 49, арк. 171–173 зв. Автограф.

№ 259

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ РОБОТИ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ УСТАНОВ У ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА У м. КИЇВ

10 червня 1942 р.
м. Краків

При відбудові наукових установ у Києві та інших містах України німецька влада звернула найбільшу увагу на потреби сільського господарства. Нині існують у Києві та ближчих містах Правобережжя такі науково-дослідні установи: Інститут сільськогосподарської ботаніки з Ботанічним садом в передмісті Звіринець (повстав на базі Інституту ботаніки Української академії наук), директор – проф. Ю. Д. Клепов; Інститут хліборобства та рослинництва, з досвідним господарством на Поліссі (на базі відповідного інституту бувшого Наркомзему), директор – проф. [Г. Г.] Махов¹⁴³; Досвідна станція по лувівництву та сільськогосподарському використанню болот у Сарнах; Інститут селекції з досвідним госпо-

^{*1} Strassenbaulabor (нім.) – Лабораторія будівництва шляхів.

дарством на Батіївській горі (на базі сільськогосподарського відділу Всесоюзного інституту цукрової промисловості), директор – проф. Савицький; Інститут садівництва та городництва з досвідним господарством у Китаєві (на базі бувшого Плодоягідного інституту Наркомзему), директор – проф. А. А. Піонтковський; Інститут фітопатології з досвідним садом на Батіївській горі; Інститут скотарства та молочного господарства з досвідним господарством в Олександрії на Терезині (коло Білої Церкви), директор – проф. І. І. Клодницький; до складу цієї установи увійшло багато співробітників бувшого Сільськогосподарського та Ветеринарного інститутів (високі школи) та Інститут зоології Академії наук; Інститут гідробіології та рибного господарства з філією на березі Чорного моря (на базі бувшого Інституту гідробіології Академії наук та Інституту рибного господарства бувшого Наркомзему), директор – проф. Д. Є. Белінг; Інститут бджільництва та шовківництва з досвідним господарством у Боярці під Києвом (на базі бувшого Бджолярського технікуму в Боярці), директор – Портнов, Інститут сільськогосподарського машинобудівництва під керівництвом доц. Г. С. Столяра, з досвідним господарством у Голосієві; Інститут харчової промисловості з досвідними підприємствами в передмісті Солом'янка. Сюди увійшли деякі співробітники бувшого учбового Інституту харчової промисловості, співробітники Інституту плодовоовочевої промисловості (керівник – проф. А. А. Каменєв) і співробітники Інституту зерна (керманіч – проф. А. А. Іванов). До цього Інституту включений технологічний відділ бувшого Всесоюзного інституту цукрової промисловості.

Усі ці інститути обслуговує майстерня для виготовлення спеціальних пристроїв та гірничих приборів. Ця майстерня міститься в домівці одної знищеної київської фабрики, пристосованій заходами співробітників інститутських лабораторій.

Співробітники бувшого Інституту зоології Академії наук, що працювали над вивченням шкідників сільського господарства, перейшли до Управління охорони рослин (кермує проф. М. В. Шарлемань) при Українським допоміжним управлінням сільського господарства (про це уже було ширше в «Кр[аківських] вістях»).

Кожний із зазначених інститутів має німецького керманіча – ученого фахівця. А всі інститути об'єднані в певному центрі у Києві, як філії Держ[авного] комісаріату України^{*1} та є під кермою ректора Університету з Геттінгену, проф. д-ра Зоммера. Всі інститути мають прикладний характер зі завданням допомагати при вирішенню найближчих завдань в сільському господарстві.

Що торкається інститутів технічних наук, то перш за все відновлено Інститут геології (бувший Академії наук), частинно переведений до Житомира. Крім нього існує Інститут хімії, яким кермує академік В. О. Плотников, Інститут хімічної технології під кермою академіка В. Г. Шапошникова та інші. Гідрометеорологічний інститут грає нині важливу роль в розв'язанні багатьох біжучих питань. Керманічем його є проф. Кутєпов.

Краківські вісті. – 1942. – 10 червня.

^{*1} Так у документі. Насправді при рейхскомісаріаті «Україна» в 1942 р. було утворено «Forschungszentrale des RKU» – «Дослідницький центр рейхскомісаріату «Україна», який об'єднував новоутворені науково-дослідні установи в рейхскомісаріаті.

**ПРОТОКОЛ ЗАСІДАННЯ НАУКОВОЇ РАДИ ІНСТИТУТУ
МЕТАЛІВ У м. ХАРКІВ ПРО РОЗГЛЯД ТЕМАТИЧНОГО
ПЛАНУ ІНСТИТУТУ НА ДРУГЕ ПІВРІЧЧЯ 1942 р.**

*12 червня 1942 р.
м. Харків*

Порядок денний: розгляд тематичного плану на 1942 р. Інституту металів.
Були присутні: проф. [Є. Є.] Фарафонов, проф. [Я. В.] Столяров,
проф. [М. І.] Кузнецов, доц. Гапанович, п. Радченко та доц. [О. О.] Гіршман.
Слухали: тематичний план Інституту металів (доп[овідає] проф. [Є. Є.] Фара-
фонов).

Ухвалили: затвердити такі теми:

1. «Виявлення методів усунення арсену^{*1} при виробництві металів з Керченських руд».
2. «Одержання ванадія при виробництві металю з Керченських руд».
3. «Одержання однорідних великих злитків з кипячої сталі».
4. «Покращення бесемерівського металю за допомогою синтетичних сумішків».
5. «Використання природно-легірованих чавунів для одержання якісних відливок».
6. «Заміна антифрикційних кольорових металів антифрикційним чавуном».
7. «Облагоджування чавунів модифікаторами».
8. «Розробка форми манесмановського злитку стійкого проти щілин».
9. «Виплавка високоякісного чавуна для переробки в печах з квасним йодом».

Голова Н[аукової] ради *Я. В. Столяров*
Секретар *О. О. Гіршман*

ДАХО, ф. 3076, оп. 1, спр. 12, арк. 22. Оригінал. Машинопис.

№ 261^{*2}

**НАКАЗ ПРЕЗИДЕНТА РАДИ НАУК У м. ХАРКІВ
ПРОФ. О. І. КРАМАРЕНКА ПРО ФУНКЦІЇ ТА СКЛАД РАДИ**

*22 червня 1942 р.
м. Харків*

§ 1

На підставі повноважень, наданих мені штандарткомандантом генерал-лейтенантом Шмідт-Льоганом і визначених в його листі від 28 квітня 1942 року, з 15 червня утворюється Рада наук.

^{*1} В чорновому варіанті замість «арсену» написано «миш'як».

^{*2} Див. док. № 251, 255.

§ 2

Рада наук є найвищим науковим органом, до компетенції якого входить:

- а) розгляд усіх наукових питань, зв'язаних з сільським господарством, промисловістю, будівництвом і комунальним господарством м. Харкова;
- б) координація всіх наукових сил і їх раціональне використання, відповідно з задачами народного господарства України;
- в) загальне й науково-методичне керівництво діяльністю науково-дослідних інститутів, високої школи й наукових товариств;
- г) розгляд винаходів і сприяння їх практичному застосуванню в сільському господарстві й промисловості;
- д) розгляд питань, зв'язаних з кваліфікацією наукових робітників, а також організацією захисту наукових дисертацій, дипломних робіт і прийому державних екзаменів для осіб, які закінчили високу школу;
- е) сприяння охороні й відбудові зруйнованих храмів і пам'ятників старовини.

§ 3

Відповідно до вищеперелічених завдань затверджую таку структуру Ради наук:

- а) президія в складі президента, двох віце-президентів і ученого секретаря, як робоча частина Ради;
- б) секції з різних галузів науки для розгляду спеціальних питань;
- г) кваліфікаційна комісія для розгляду питань щодо кваліфікації наукових робітників;
- д) комітет сприяння охороні й відбудові зруйнованих храмів і пам'ятників старовини;
- е) редакційна комісія по виданню наукових праць.

§ 4

Пленум Ради складається з постійних членів Ради, членів Ради за посадою (директорів науково-дослідних інститутів, уповноважених високої школи й т[ак]е) інш[е]) і членів Ради з числа видатних вчених і спеціалістів (за запрошенням).

§ 5

Персональний склад Ради затверджую таким:

Постійні члени:

- 1) проф. д-р О. І. Крамаренко; 2) проф. д-р Л. П. Крамаренко; 3) проф. д-р М. І. Кузнєцов; 4) проф. д-р Я. В. Столяров; 5) проф. д-р Ф. О. Беляков¹⁴⁴;
- 6) проф. М. Ю. Помазанов; 7) проф. М. С. Саврон; 8) доц[ент] канд[идат] С. Ю. Лісовенко; 9) інженер О. О. Гіршман.

Члени Ради за посадою:

- 10) проф. д-р І. О. Трефільєв¹⁴⁵ – директ[ор] Н[ауково]-д[ослідного] вуглехемічного інституту; 11) проф. П. І. Введенський – директ[ор] Ін[ститу]ту прикладної хемії; 12) проф. Є. Є. Фарафонов – директ[ор] Ін[ститу]ту металів; 13) проф. О. І. Супруненко¹⁴⁶ – директ[ор] Ін[ститу]ту рослинництва; 14) проф. д-р І. П. Міщенко – директ[ор] Ін[ститу]ту рентгенології та онкології; 15) проф. Є. О. Добровольський – директор Ін[ститу]ту експер[иментальної] медицини; 16) проф. д-р Б. Г. Соколев – директор Ін[ститу]ту комунальної гігієни; 17) проф. д-р Д. М. Соколев – директор Ін[ститу]ту геології; 18) проф. д-р М. О. Ветухов¹⁴⁷ – уповноважений Університету; 19) доц[ент] канд[идат] В. С. Кривецький – упов-

новаж[ений] Політехнічного ін[ститу]ту; 20) пан І. М. Вітязь – уповноважений Сіл[ьсько]госп[одарського] інституту; 21) проф. [В. В.] Дубровський – представник «Просвіти»; 22) проф. д-р І. С. Телетов¹⁴⁸ – представник Фіз[ико]-хем[ічного] наук[ового] т[овариств]а; 23) пан В. Ф. Сенік (Міська управа).

Члени Ради за запрошенням (видатні вчені та спеціалісти):

24) проф. д-р А. К. Сушкевич (математичні науки); 25) проф. д-р К. М. Савич-Заблоцький (мінералогічні науки); 26) проф. д-р А. С. Кацевалов (історія, філологія); 27) проф. д-р М. О. Максимейко (юридичні науки); 28) інженер В. Г. Короленко (електрогосподарство); 29) інженер М. М. Подхалюзін (електрогосподарство); 30) інженер М. Л. Марченко (харчова промисловість).

§ 6

Президію Ради затверджую в такому складі:

1. Президент Ради – проф. д-р О. І. Крамаренко.
2. Віце-президент – проф. д-р Л. П. Крамаренко.
3. Віце-президент – проф. д-р М. І. Кузнецов.
4. Вчений секретар – проф. М. С. Саврон.

§ 7

Затверджую такий склад секцій:

1. *Хемічна секція*: акад. М. І. Кузнецов (керівник); проф. І. С. Телетов; проф. П. І. Введенський; проф. д-р І. О. Трефільєв; інж[енер] О. О. Гіршман.
2. *С[ільсько]господ[арська] секція*: проф. Л. П. Крамаренко (керівник); проф. М. О. Ветухов; проф. О. І. Супруненко; доц[ент] С. Ю. Лісовенко.
3. *Металургії і машинобудівництва секція*: проф. Л. П. Крамаренко (керівник); проф. Я. В. Столяров; проф. Є. Є. Фарафонов; проф. В. О. Константинов.
4. *Будівельно-сілікатна секція*: проф. Я. В. Столяров (керівник); проф. О. І. Крамаренко; проф. Ф. О. Беляков.
5. *Енергетична секція*: проф. О. І. Крамаренко (керівник); інженер М. М. Подхалюзін; інженер В. Г. Короленко.
6. *Горно-геологічна секція*: інж[енер] О. М. Андрієвський (керівник); проф. Д. М. Соболев; проф. К. М. Савич-Заблоцький.
7. *Медична секція*: проф. Є. О. Добровольський (керівник); проф. І. П. Міщенко; проф. Б. Г. Соболев.
8. *Учбово-методична секція*: проф. М. Ю. Помазанов; проф. М. С. Саврон; проф. М. О. Ветухов; доц. В. С. Кривецький; пан І. М. Вітязь. [...] ^{*1}

§ 9

Комітет сприяння охороні й відбудові зруйнованих храмів і пам'ятників старовини утворити в такому складі:

- 1) проф. О. І. Крамаренко (голова); 2) проф. Я. В. Столяров (заст[упник] голови); 3) проф. Ф. О. Беляков; 4) проф. О. К. Симонов; 5) проф. [М. Я.] Козік¹⁴⁹; 6) інж[енер] О. О. Розанов; 7) інж[енер] О. Г. Александров (секретар).

§ 10

Для видання наукових праць утворити редакційну комісію. Редакційну комісію «Наукового бюлетеня» Ради наук затвердити в такому складі:

^{*1} Далі знято § 8 з інформацією про склад кваліфікаційної комісії. Див. док. № 255.

1) проф. Я. В. Столяров (відповід[альний] редактор); 2) проф. О. І. Крамаренко (силікатна промислов[ість]); 3) проф. М. І. Кузнецов (вугільна промисловість); 4) проф. Л. П. Крамаренко (с[ільсько]г[осподарське] машинобудування); 5) проф. М. О. Ветухов (сільське господарство); 6) проф. д-р Ф. О. Беляков (будівна справа); 7) проф. П. І. Введенський (хемічна промисловість); 8) проф. І. П. Міщенко (медицина); 9) проф. Є. О. Добровольський (медицина).

§ 11

Технічним секретарем Ради призначити п. Л. Є. Гойєр.

§ 12

До Ради наук увіходять з правом дорадчого голосу всі голови секцій Науково-го товариства, які не включені до списку § 5 цього наказу.

Постанови Ради набирають дійсності в присутності половини кількості членів Ради при головуванні Президента.

Президент Ради наук проф., д-р *О. І. Крамаренко*

ДАХО, ф. 3076, оп. 1, спр. 4, арк. 1–5. Оригінал. Машинопис.

№ 262*¹

**ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ
НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ ФІЗИКИ, ХІМІЇ
ТА МАТЕМАТИКИ У м. ДНІПРОПЕТРОВСЬК**

*26 червня 1942 р.
м. Дніпропетровськ*

Наукове життя нашого міста розгортається: при Державному університеті розпочав роботу Науково-дослідний інститут фізики, хімії та математики, директором якого є професор І. О. Марченко.

В Інституті працюють два сектори – хімічний, яким завідує проф. В. [А.] Ройтер, і об'єднаний фізико-математичний, на чолі якого стоїть Д. [Я.] Петров.

Інститут об'єднує 58 дійсних членів – наукових працівників Університету і Політехнічного інституту. Ці наукові робітники опрацьовують 23 теми теоретичного та практичного характеру.

До цього часу в Інституті відбулося вже два наукових засідання і кілька засідань на окремих секторах.

*Є. Ш.*²*

Дніпропетровська газета. – 1942. – 26 червня.

*¹ Див. док. № 253.

*² Можливо: «С. Шведер».

ТЕМАТИКА НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ РОБІТ НА ДРУГЕ ПІВРІЧЧЯ 1942 р. ПО ІНСТИТУТУ ЕНЕРГЕТИКИ*¹[Не пізніше червня 1942 р.]
м. Харків

Розд[іл]	№	Назва тем	Термін ви- конання	Відпов[ідальний] вико- навець	
1	2	3	4	5	
		I. Відділ теплоенергетики			
Паливо	1	Місцеві види палива Лівобережної України, їх геологічна, фізико-хімічна, теплоенергетична та економічна характеристики	1.1.[19]42 р.	[Д. С.] Селіхов Турлай [Б. В.] Мангуба Беліков	
Парові казани	2	Малометражний паровий казан для невеликих промислових підприємств, продукцій-ністю до 10 т/ч (технічний проект і розрахунки)	1.1.[19]43 р.	Подпорінов Буханцев Кириєвський	
Труби та топочні процеси	3	Розробка конструкції (технічний проект) універсальної півмеханічної труби для спалювання високовольтих та вологих сортів твердого мінерального палива стосовно до парових казанів малої та середньої продукційності (тема почата у [19]41 р.)	1.1.[19]43 р.	[Д. С.] Селіхов Полумісний	
	4	Розробка конструкції труби та вивчення процесу горіння багатовольтного палива Лівобережної України (технічний проект)	1.10.[19]42 р.	Подпорінов Макаров	

*1 Заголовок документа.

	5	Розробка конструкції раціональної побутової стаціонарної та переносної груби й плити (робочі проекти)	1.9.[19]42 р.	Вакансія
Силові двигуни	6	Модернізація газогенераторної установки для вантажної автомашини (заміна металу, спрощення конструкції, знижка пігмої витрати палива)	1.10.[19]42 р.	Констянтинів Воронков
Газогенератор	7	Газогенераторна стаціонарна установка для багатовольного торфу Лівобережної України (технічний проект) невеликої потужності стосовно до заводських груб	1.10.[19]42 р.	Бусласв Шабельник
II. Відділ електроенергетики				
	8	Принципи вибору типа та конфігурації високовольтних міських сітей	1.1. [19]43 р.	Федоров
	9	Техніко-економічне обґрунтування користи низковольтних сітей 380 в.	1.1.[19]43 р.	Федоров
	10	Дослідження регулювання частоти та напруги у високовольтних складних сітях та системах	1.8.[19]42 р.	Жанколя
	11	Пересувна електростанція для потреб сільського госп[одарст]ва (робочий проект)	1.1.[19]43 р.	Федоровський Жанколя

Уповноважений по Інституту енергетики Д. С. Селіхов

ДАХО, ф. 3076, оп. 1, спр. 17, арк. 14–14 зв. Оригінал. Машинопис.

**ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО УТВОРЕННЯ ТА ПОЧАТОК ДІЯЛЬНОСТІ
НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ ВИВЧЕННЯ МІСЦЕВОГО
КРАЮ У м. ДНІПРОПЕТРОВСЬК**

*1 липня 1942 р.
м. Дніпропетровськ*

В Дніпропетровську зорганізувалася нова наукова одиниця – Інститут вивчення місцевого краю, який ставить своєю метою всебічне фізико-географічне, геологічно-екологічне й культурно-історичне вивчення краю.

Інститут складається з відповідних секторів, а саме: сектору фізичної географії, геології, культурно-історичного й економіки.

Тематика підпорядкована завданням відновлення країни, зруйнованої війною. Наукові теми встановлюються згідно завдань як військових, так і цивільних німецьких установ.

Наприклад, сектор фізично-географічний виконав роботу по фізико-географічній та геоморфологічній характеристиці Дніпропетровська та його околиць. Намічена тема «Стійкість берегів Дніпровського водоймища».

Особливу роботу провадить геологічний сектор під керівництвом проф. [М. М.] Карлова. Пророблена тема – дослідження підземних вод району Мандриківки з метою забезпечення нагріної частини гарною водою, проведено дослідження ґрунтових вод у районі Яковлівського скверу та ін. Накреслюється робота по виявленню великих запасів вод серед граніто-гнейсів. Проведена робота по дослідженню родовищ місцевого палива.

Сектор культури та історії провадить роботу по вивченню залюдненості місцевого краю, а особливо залюдненості його німецьким населенням. Друге питання – вивчення початку розвитку промисловості на Дніпропетровщині. Іде вивчення фольклору, вивчення місцевих діалектів, складання підручників з української мови, історії та ін.

Сектор економіки намітив тематику: «Економіка приміського села», «Роль кустарних промислів у відновленому господарстві» та ін.

На чолі Інституту стоїть доцент пан [О. М.] Семенюта. Інститут об'єднує 35 наукових працівників, у числі яких – пп. [І. І.] Танатар, [М. М.] Карлов, [Л. Л.] Іванов, [П. А.] Козар, [Т. О.] Бабій, [С. П.] Ціммерман, [В. С.] Ващенко та ін.

*Є. Ш.*¹*

Дніпропетровська газета. – 1942. – 1 липня.

*¹ Можливо: «С. Шведер».

№ 265*¹

**ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ВИБОРИ ПРАВЛІННЯ ОДЕСЬКОГО БУДИНКУ
ВЧЕНИХ**

*5 липня 1942 р.
м. Одеса*

21 юнія 1942 г. было избрано новое правление Дома ученых, в которое вошли следующие ученые города Одессы: председатель – проф. Потапенко Г. И.¹⁵⁰, зам[еститель] председателя – проф. Кундерт В. И., казначей – Анатолев В. И., секретарь – проф. Иванов В. Т., члены правления – проф. Лазурский В. Ф., проф. [И. Д.] Андросов, проф. Белодед С. Ф., проф. Грушецкий А.

Ревизионная комиссия избрана в составе: председатель Ревизионной комиссии – проф. Фаас [И. Л.]¹⁵¹, член Рев[изионной] комиссии – проф. Зарембо-Владычанский Н. Н., секретарь – проф. Гончаров П. И.¹⁵²

На днях состоялось первое заседание нового правления, на котором были детально обсуждены задачи, стоящие перед Одесским домом ученых.

Одесская газета. – 1942. – 5 липня.

№ 266*²

**ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО
НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ ГІДРОБІОЛОГІЇ**

*12 липня 1942 р.
м. Дніпропетровськ*

З перших же днів визволення Дніпропетровська, в місті утворився й розгорнув жваву роботу Науково-дослідницький інститут гідробіології.

Мета Інституту – гідробіологічне дослідження водоймищ степової смуги України (річки, озера, ставки), а також рибогосподарські дослідження й, нарешті, санітарна біологічна оцінка водоймищ.

Зокрема, багато уваги приділяється гідробіології колишньої порожистої частини Дніпра та водосховищ Дніпрогеса, у зв'язку з частковим знищенням риби Дніпрогесом.

Зараз Інститут за завданням третього відділу генерального комісаріату провадить велику роботу по штучному відтворенню рибних запасів річки Дніпра (частково р. Самари) на ділянці майже від Кременчука до Нікополя.

*¹ Див. док. № 237.

*² Див. док. № 253.

Шляхом штучного запліднення ікри промислових риб, на 15 липня має бути вміщено в Дніпро та Самару 105 мільйонів мальків риби. Зазначена робота Інституту під керівництвом професора доктора біологічних наук п. М. О. Гордієнка на майбутній час буде поширена.

Дніпропетровська газета. – 1942. – 12 липня.

№ 267

ПРОТОКОЛ ЗАСІДАННЯ ПРАВЛІННЯ НТШ ЩОДО ПРИЙНЯТТЯ НОВИХ ДІЙСНИХ ЧЛЕНІВ ТОВАРИСТВА

13 липня 1942 р.
[м. Львів]*¹

На засіданні були: проф. І. Боднар, д-р [В.] Сімович, д-р І. Крип'якевич, д-р В. Левицький, д-р Р. Цегельський, д-р [Е.] Давидов.

Предмет нарад:

1. Прочитання протоколу з попереднього засідання.
2. Звіт президії.
3. Прийняття дійсних членів.
4. Вільні внески.

Проф. [І.] Боднар, відкриваючи засідання, подав до відома, що померли ось які члени НТШ:

а) Почесні члени:

1. Д-р Іван Горбачевський, член Мат[ематично]-прир[одничо]-лік[арської] секції, в Празі 24 травня 1942 р.
2. Д-р Кость Левицький¹⁵³, член Іст[орично]-філ[ософічної] секції, у Львові, 11 листопада 1941 р.

б) Дійсні члени:

3. Кривецький Іван, член Іст[орично]-філ[ософічної] секції, б[увший] директор бібліотеки Наук[ового] т[овариств]а ім. [Т.] Шевч[енка].
 4. О[тець] д-р Ішак Андрій¹⁵⁴, член Філолог[ічної] секції.
 5. Д-р Лепкий Богдан¹⁵⁵, письменник, проф. Унів[ерситету] в Кракові, член Філологічної секції, 21 липня 1941 р.
 6. Мочульський Михайло, член [Філологічної] секції, в Станиславові.
 7. Решетар Мілан, член [Філологічної] секції, в Загребі, 14 січня 1942 р.
 8. Штекель Август, член Мат[ематично]-прир[одничої] секції, у Львові.
- в) Звичайні члени:
9. Инж[енер] Дутка Володимир, у Львові 1941 р.
 10. Д-р Назарук Осип¹⁵⁶ 1941 р.
 11. Д-р Пачовський Василь¹⁵⁷, письменник, у Львові 1942 р.

*¹ Місце складання документа подано за місцем перебування установи.

Їх пам'ять вшанували члени Відділу повстанням з місць.

Протокол з останнього засідання прочитано і прийнято до відома.

Заст[упник] голови проф. [І.] Боднар подав до відома, що на 19 нововибраних 2 дійсних членів вже 14 прислало свої життєписи.

Опісля прийнято до відома письмо Укр[аїнського] центр[ального] комітету¹⁵⁸ у Львові з дня 12 червня 1942 р. С.О. 1281/42 в справі дітей Гната Хоткевича¹⁵⁹ і письмо Спілки професорів Укр[аїнської] госп[одарської] академії та Ювілейного комітету в Подібрадах з 11 червня 1942 [р.] з подякою за висланий ювілейний привіт.

У дальшій черзі здав проф. [І.] Боднар касовий звіт:

Наук[ове] т[овариство] ім. [Т.] Шевч[енка] одержало від 11 установ 10 000 зл. з того видано:

1. На підмоги для членів НТШ, а саме:

двом членам з підмоги по 250 зл., разом	500 зл.,
одному членові дві підмоги «250»	500 зл.,
п'ятьом членам одну підмогу по «250»	1250 зл.
2. На куплю квиток 430 зл.
3. На канцелярїйні видатки: 4 печатки – 36 зл., поштові оплати – 15 зл. 96 гр., банкова провізія – 75 зл., разом 3732 зл. 71 гр.
Остає[ться] готівка в банку 6267 зл. 29 гр.

Звіт президії прийнято до відома і одобрено.

На пропозицію Історично-філософічної секції і затвердженням Виділу являються новими дійсними членами:

Дибло Всеволод, б[увший] проф. права Львівського універ[ситету].

Паше-Озерський Микола, б[увший] проф. карн[ого] права Львів[ського] унів[ерситету].

Панейко Юрій¹⁶⁰, б[увший] проф. [права] Віленсь[кого] унів[ерситету].

О[тець] Глинка Лев¹⁶¹, проф.

Д-р Стахів Матвій¹⁶², редактор.

Лапчук Іван, інж[енер] агроном.

Коренець Денис¹⁶³, б[увший] дир[ектор] торг[івельної] школи.

Д-р Шлемкевич Микола¹⁶⁴, дир[ектор] Укр[аїнського] видавн[ицтва] у Львові.

Опісля уповажнено президію постаратися за офорти на пам'ятник на гробі бл[изько] п[омерлого] В. Гнатюка, довголітн[ьому] секретарю Т[оварист]ва.

В кінці подав п. д-р [І.] Крип'якевич до відома, що уряд згодився на існування Наукового товариства ім. [Т.] Шевченка і, що саме тепер приготавлиється новий статут Т[оварист]ва.

На цьому засідання закінчено.

*Іван Боднар
Р. Цегельський*

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ПРОФ. О. П. ОГЛОБЛИНА
КЕРІВНИКОВІ ВІДДІЛУ КУЛЬТУРИ І ОСВІТИ УПРАВИ м. КИЇВ
І. В. СОЛОДОВНИКУ ПРО ЗАКІНЧЕННЯ РОБОТИ КОМІСІЇ З
РОЗГЛЯДУ ПИТАННЯ ПРО УКРАЇНСЬКІ ЕМБЛЕМИ**

[Не раніше 15 липня 1942 р.]^{*1}

м. Київ

Маю за честь повідомити Вас про те, що Комісія для розгляду питання про українські емблеми, створена за Вашим дорученням від 8 червня ц. р. за № 867/04, закінчила свою роботу.

Комісія працювала в складі проф., д-ра О. П. Оглоблина (голова Комісії), проф., д-ра Н. Д. Полонської-Василенко, проф. С. М. Драгоманова, проф. О. С. Грузинського, п. П. П. Курінного, п. В. В. Міяковського, п. А. Ф. Середи¹⁶⁵ й п. В. А. Шуґаєвського (члени комісії).

Відбулося 4 засідання Комісії, на яких були детально обговорені питання про українську національну емблему «Тризуб» і герб міста Києва.

За дорученням Комісії, члени Комісії опрацювали питання й зробили відповідні доповіді про знак «Тризуб» (проф. Н. Д. Полонська-Василенко), про герб міста Києва (проф. О. П. Оглоблин), про міські герби в Західній Європі (проф. С. М. Драгоманов). Член Комісії А. Ф. Середя за дорученням Комісії зробив графічне (у фарбах) відображення різних проектів герба міста Києва.

Комісія дійшла одностайних висновків^{*2}, які зафіксовані у відповідних протоколах засідань Комісії та додатках до них, й визнала свою роботу за закінчену.

При цьому подаю всі матеріали про роботу Комісії (протоколи засідань, доповідні записки, тощо).

Прошу Вашого розпорядження про оплату роботи членів Комісії взагалі й 4 доповідачів зокрема.

Голова Комісії, професор *О. [П.] Оголоблин*

ЦДАВО України, ф. 3561, оп. 1, спр. 320, арк. 7. Оригінал. Машинопис.

^{*1} Дату встановлено за протоколом № 4 засідання Комісії від 15 липня 1942 р.

^{*2} З приводу герба Києва у вищезазначеному протоколі вказано: «Вважати за найбільш відповідний історичній традиції варіант Київського міського гербу, де було б поєднано обидва старі історичні герби Києва – «Куша» й «Архангел Михаїл».

№ 269

**ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ
НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ СЕЛЕКЦІЇ У м. КИЇВ**

*17 липня 1942 р.
м. Львів*

Київ у липні. Уся селекційна робота на Україні зосереджена в Київському науково-дослідному інституті сільськогосподарських рослин і у селекційних станціях на місцях. Завданнями Інституту є: науково-методичне керівництво селекційними станціями, виведення нових сортів сільськогосподарських рослин, розмноження та оцінка існуючих українських і чужоземних сортів сільськогосподарських культур. Інститут провадить також велику науково-дослідну роботу над проблемами спадковості, цитології, фізіології, біохемії, технічної якості різних сортів рослин, над проблемою ввезення на Україну нових культур, поліпшення якості насіння та умов розмноження його і т. д. Інститут, якого директором є проф. д-р Савицький, має селекційно-генетичну, біохемічну, фізіологічну, сортовипробувальну, агротехнічну, фізіопатологічну, ентимологічну та контрольну-насіну лабораторії. Велику допомогу в роботі Інституту надає німецьке керівництво – восьмий відділ харчування і сільського господарства Державного комісаріату України: проф. Зоммер, д-р Бонне, пп. Райф і Рене.

Львівські вісті. – 1942. – 17 липня.

№ 270

**ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО РОБОТУ НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО
ІНСТИТУТУ ЗЕМЛЕРОБСТВА СТЕПОВИХ ОБЛАСТЕЙ
УКРАЇНИ У м. ДНІПРОПЕТРОВСЬК**

*24 липня 1942 р.
м. Дніпропетровськ*

Серед інших науково-дослідницьких інститутів, що створилися при Державному університеті, велике значення має організований нещодавно Науково-дослідний інститут землеробства степних областей України, на чолі якого стоїть декан університету професор п. [І. Ф.] Розгін. Мета цього Інституту – комплексне вивчення всіх галузей сільського господарства степових областей України, а разом з тим і допомога в напрямку збільшення продукції рільництва, городництва, тваринництва та ін.

Інститут має такі відділи: рільництва, садівництва та городництва, ґрунтознавства й агрохімії, захисту рослин, тваринництва і сільськогосподарської техніки.

Всі ці відділи об'єднують таких видатних наукових робітників-спеціалістів, як професор д-р [М. В.] Чапек, професор Фомін, професор [Х. І.] Класен,

[П. А.] Плюйко, [О. Г.] Сторожек, [І. Н.] Шевелєв та ін. Зараз Інститут встановлює зв'язок з київськими науковими одиницями та окремими видатними науковими робітниками, а також з німецькими установами й спеціалістами.

Чергові завдання, які на найближчий час стоять перед Інститутом, дуже великі й серйозні. Головне з них – передача кращого досвіду європейських сільських господарств по сільському господарству України.

Інститут намітив здійснити роботи з поліпшення українських порід худоби – свиней, овець та ін.

Інститут також намітив перенести кращі новини і методи, які досягнуті в Європі, в сферу рослинництва, свинарства тощо.

При Інституті організована лабораторія для аналізу продуктів сільського господарства, яка обслуговує відповідні установи, а саме – досліджує зернові та кормові культури, якість продуктів сільського господарства, як, наприклад, борошна, круп, м'яса та ін. Зокрема лабораторія провадить дослідження продуктів, які перевозяться залізницею. На чолі лабораторії стоїть висококваліфікований фахівець п. [Н. Є.] Сакун.

Є. Ш.^{*1}

Дніпропетровська газета. – 1942. – 24 липня.

№ 271

ЗВІТ УПОВНОВАЖЕНОГО БІБЛІОТЕК м. КИЇВ Й. БЕНЦІНГА ДО ОПЕРАТИВНОГО ШТАБУ РЕЙХСМІНІСТРА А. РОЗЕНБЕРГА ПРО РОБОТУ БІБЛІОТЕКИ УАН^{*2}

*6 серпня 1942 р.
м. Київ*

Через тиждень після першого пострілу з німецьких бомбардувальників по об'єктах м. Києва почалося в Бібліотеці АН підготовка до евакуації найбільш цінних матеріалів.

Протягом липня-серпня м[ісяців] було вивезено до 1200 ящиків книг – в загальній кількості – 150–200 тисяч примірників. Документів щодо складу та кількості не залишилося.

З усних показів свідків встановлено, що найбільше ця справа відбулася на ряді окремих відділів та кабінетів Бібліотеки.

З відділу стародруків вивезені всі інкунабули, палеотипи, альди, ельзевіри та інші колекції видань відомих друкарень, слов'янські стародруки XVI ст. і більша частина XVII ст., всі раритети, колекції – Яблоновського, Хребтовича, Мікашев-

^{*1} Можливо «Є. Шведер».

^{*2} Звіт складено на основі даних, зібраних директором Бібліотеки О. І. Полуляхом.

ського, Софіївська, Королівської польської бібліотеки, Віленського університету, Віленської академії, частина колекції Бібікова.

З відділу рукописів вивезені майже всі цінні описані збірки рукописів: колекція Гоголіана, Лазаревського, колекція Ніжинського ліцею, Житомирська, Архів київської старини, рукописи та листування українських письменників XIX–XX ст., збірки рукописів Києво-Печерської лаври, Почаївської лаври, Софіївського собору, Михайлівського монастиря, Київського університету, Київської духовної академії, Кременецького ліцею та багато інших; такі унікальні матеріали, як Київські глаголичні листки, – всі матеріали, що були на експозиції, а саме: рукописи грецькі, армянські, грузинські, сірійські, рукописи на папірусі, на пальмовому листі, найдавніші слов'янські рукописи і т. ін.

З нотного-музичного відділу вивезені рукописи Лисенка, Леонтовича, Стеценка і нотна бібліотека гр[афа] Разумовського.

З газетного відділу комплекти «С.–П[етербурзьких] ведомостей» до 1800 р. та українська преса 1917–1921 рр.

Картографічний відділ вивезений цілком. Вивезені – збірка нелегальних видань, найцінніші книги з кабінетів бібліографії та бібліотекознавства, вся цінніша література видання до 1917 р. – альбоми, репродукції – з кабінету мистецтва.

Те, чого вивезти не було змоги, було спалено. Так майже цілком знищений спецвідділ. До 100 000 літератури було розірвано на клоччя, а потім спалено в кочегарці^{*1}.

Знищені майже всі відділові архіви-документи, інструкції, почасти інвентарі тощо.

Загальне книгосховище поплатилося унікальною збіркою з українознавства – це колекція Лазаревського.

19 вересня вступила німецька армія до м. Києва і вже з 14 жовтня починає налагоджуватися під керівництвом німецьких визволителів робота в бібліотеці. Був призначений певний невеликий штат бібліотечних фахівців, колишніх співробітників Б[ібліотеки] АН, що залишилися в Києві. Штат увесь час зростає і на цей час досягає 87 осіб. Вся увага працівників приділяється збереженню та охороні бібліотечного майна і особливо виявленню покинутих окремими власниками приватних бібліотек, виявленню безгосподарчих колишніх державних бібліотек, збиранню-концентрації в бібліотеці ціннішої літератури – всіх видів друку, а також рукописних та архівних матеріалів.

Книги, навіть за самим суворим добором, тисячами, десятками тисяч приставляються до Бібліотеки ручними возиками, грузовиками, навіть на руках та на спині бібліотечними співробітниками.

Книжний потік не припинився і зараз. За цей період – жовтень-липень включно – колишня Б[ібліотека] АН, тепер Центральна бібліотека при рейхскомісаріаті, збільшила свої фонди в загальній кількості на 372 000 примірників книг та журналів. Крім того, також шляхом концентрації поповнилися фонди університетського відділу Центральної бібліотеки на 25 821 прим[ірник], технічного відділу – на 100 000 прим[ірників], медичного відділу – на 45 442 прим[ірники]. Отже разом фонди Центральної бібліотеки зросли за цей час на 543 263 прим[ірники]. Ця лі-

^{*1} Див. док. № 236.

тература репрезентує головним чином після 1917 р. з різних галузів знання. Особлива перевага за розділами з історії, історії літератури, права, філософії; чимало літератури з техніки та природознавства.

З особливою увагою збираються видання АН, які були у великій кількості знищені на складі АН.

Газетний відділ поповнився окремими комплектами газет. Прийнято опрацьованих і зшитих газетних комплектів до 1917 р. – 25 прим[ірників], за рр. 1920–1941 [рр.] – 150 прим[ірників]. Окремих примірників – 3000.

До нотного-музичного відділу приставлено до 2000 примірників нот.

До відділу рукописів – до 1200 пачок та папок рукописних та архівних матеріалів.

Одержано до 2000 книг ХУІІІ ст.

Разом з концентрацією літератури налагоджено одержання нової сучасної літератури: газет, брошур, дрібних видань – 1200 прим[ірників].

Поруч з цим завданням, розгортається поступово робота по обслуговуванню читачів, коло яких [...] ^{*3} складається майже виключно з представників військових частин та німецьких цивільних установ генералкомісаріату. Тут маємо такі показники – за лютий-липень зареєстровано:

абонентів	відвідувань	вимог	видано книжок	вимог на консультації	складено бібліографічних списків
148	877	3409	3517	1755	11 на 319 назв

Щодо обслуговування читачів університетським, технічним та медичним відділами Центральної бібліотеки, то тут маємо такі відомості:

	абонентів	відвідувань	вимог	видано книжок	бібліографічних довідок
Університ[етський] від[діл]	76	927	3702	3559	65
Техн[ічний] від[діл]	15	50 (чит[аль]ня)	–	649	–
Медичн[ий] від[діл]	33	156	560	552	–

Разом по Центральній бібліотеці:

	абонентів	відвідувань	вимог	видано книжок	бібліографічних довідок
272	2010	понад 7671	8277	384	

Д-р [Й.] Бенцінг

ДАКО, ф. 2412, оп. 2, спр. 244, арк. 1–4. Оригінал. Машинопис.

*3 Слово не прочитано.

Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg
Sonderstab Wissenschaft

An die Arbeitsgruppe Krim
Sonderstab Wissenschaft
z. Hd. von Pg. Beck

13.08.1942

Betrifft: Arbeitsauftrag des Prof. Dr. Schwartz.

Parteigenosse Prof. Dr. Schwartz ist vom Sonderstab Wissenschaft in der Zeit vom 15.8. bis 15.11.42 bei der Arbeitsgruppe Krim als wissenschaftlicher Mitarbeiter eingesetzt. Prof. Dr. Schwartz hat den Auftrag in der Mikrobiologischen Station in Karadag und im Botanischen Garten in Nikita vergleichend mit den deutschen wissenschaftlichen Ergebnissen den Stand der sowjetischen Mikrobiologischen Forschung festzustellen soweit dafür Unterlagen dafür vorhanden sind, der politischen Bedeutung der Mikrobiologischen Forschung (Entwicklungslehre) nachzugehen, die fachliche wie politische Entwicklung in den Instituten zu studieren, sind ein Urteil über die Weiterführung der Forschung zu verschaffen. Da der Weg nach der Krim über Kiew genommen werden muss, hat Prof. Dr. Schwartz die gleichen Aufgaben im Mikrobiologischen Institut in Kiew durchzuführen. Die zeitliche Verteilung der Aufgaben ist Prof. Schwartz auf Grund des vorhandenen Materials überlassen.

Heil Hitler!
i. A. (Braun)

ЦДАВО України, ф. 3676, оп. 1, спр. 226, арк. 49. Оригінал. Машинопис.

**НАУКОВЕ ЗАВДАННЯ ЗОНДЕРШТАБУ «НАУКА»
ОПЕРАТИВНОГО ШТАБУ А. РОЗЕНБЕРГА У РОБОЧУ
ГРУПУ «КРИМ» ДЛЯ ПРОФ. ШВАРЦА**

13 серпня 1942 р.
[...]^{*1}

Відносно: робоче завдання професора доктора Шварца.

Партайгеноссе професор доктор Шварц від 15 серпня до 15 листопада 1942 року буде працювати як науковий співробітник від зондерштабу «Наука» при робочій групі «Крим». Професор доктор Шварц у Мікробіологічній станції у Карадазі і в Нікітському ботанічному саду має завдання порівняти з німецькими радянські наукові мікробіологічні дослідження та встановити, наскільки є для цього

^{*1} Місце складання документа не встановлено.

дані, з'ясувати політичне значення мікробіологічного дослідження (вчення про еволюцію) та професійно вивчити фаховий та політичний розвиток в інститутах; і зробити висновок про подальше проведення досліджень. Оскільки шлях до Криму пролягає через Київ, то професор, доктор Шварц має виконати такі ж завдання і в Мікробіологічному інституті у Києві. Розподіл завдань за часом надається професорові Шварцу на підставі наявного матеріалу.

Хайль Гітлер!
За дорученням Браун

№ 273

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО РОБОТУ ІНСТИТУТУ ГІДРОБІОЛОГІЇ ТА РИБАЛЬСТВА У м. КИЇВ

16 серпня 1942 р.
м. Київ

У лютому поточного року рейхскомісаріат України (відділ сільського господарства і харчування) організував у Києві Український науково-дослідний інститут гідробіології і рибальства, до складу якого ввійшли кол[ишній] Інститут гідробіології Академії наук та Інститут рибного господарства України. Новоорганізований інститут є центральним інститутом усієї України і в своїй дальшій діяльності повинен охопити всі води України: моря, лимани, річки, озера і ставки, організуючи в різних місцях України станції та опорні пункти. Тепер Інститут обмежений вивченням прісних вод України: річок з системою заплавлених водоймищ і ставків. Інститут віддає велику увагу вивченню Дніпра, третій [за] розмірами річки в Європі, що може дати щорічно населенню України понад 100 тис. центнерів цінної промислової риби, а також вивченню ставків, які при вмілому догляді за ними, дають добру рибопродукцію.

У розпорядженні Інституту є дослідна станція річкового рибальства «Гористе» коло с. Старосілля на Дніпрі, до якої прикріплюється дослідне ставкове рибне господарство коло селища Мала Салтанівка на р. Стугна.

Праця Інституту йде в різних напрямках. Він вивчає фізичні, хемічні, біологічні особливості водоймищ, їх продуктивність, ступінь придатності для рибогосподарського використання; вивчає біологію водних організмів, насамперед тих, що є об'єктом промислу (риби, молюсків тощо); вивчає явища забруднення вод і вплив його на риб; вивчає хвороби риб і т. д.

Інститут провадить тепер різні роботи на Дніпрі і розпочинає їх на ставках.

В Інституті працюють кращі спеціалісти: гідробіологи, іхтіологи, рибоводи і т. д., які намагаються своєю напруженою працею принести користь у справі вивчення вод України і рибного господарства країни.

Д. Б.*¹

Нове українське слово. – 1942. – 16 серпня.

*¹ Можливо: «Д. О. Белінг».

Der Stabsführer
Referat Osten
An den Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg
Hauptarbeitsgruppe Ukraine, Kiew

Berlin
27.08.1942

Betr.: Arbeitsauftrag für Herrn Prof. Dr. Thomson.

Parteigenosse Prof. Dr. Thomson wird als wissenschaftlicher Mitarbeiter des Sonderstabes Wissenschaft für die Zeit vom 25.8. bis 25.11.42 in den besetzten Ostgebieten tätig sein.

Sein Einsatz ist wie folgt festgesetzt:

1. Bearbeitung des Instituts für Moorforschung in Minsk.
2. Bearbeitung des Instituts für Geologie in Kiew.
3. Bearbeitung der geologischen Abteilung des Bergbau-Instituts in Dnjepropetrowsk.

Parteigenosse Prof. Dr. Thomson wird von der Arbeitsgruppe Minsk nach Kiew in Marsch gesetzt werden. Die Stabsführung bittet um Benachrichtigung über sein Eintreffen.

Heil Hitler!
i. V. (*Ebeling*)

ЦДАВО України, ф. 3676, оп. 1, спр. 22 6, арк. 43. Засвідчена копія. Машинопис.

**ВКАЗІВКИ ЦЕНТРУ СХІДНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ОПЕРАТИВНОГО ШТАБУ
РЕЙХСМІНІСТРА А. РОЗЕНБЕРГА ГОЛОВНІЙ РОБОЧІЙ ГРУПІ
«УКРАЇНА» ЩОДО НАУКОВОГО ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРОФ. ТОМСОНА**

27 серпня 1942 р.
м. Берлін

Відносно: робоче завдання для пана проф. д-ра Томсона.

Партайгеноссе професор д-р Томсон буде працювати в окупованих східних областях, як науковий співробітник зондерштабу «Наука» з 25.08. до 25.11.42 р.

Його робота полягає у наступному:

1. Обробці результатів досліджень Інституту дослідження торфу у Мінську.
2. Обробці результатів досліджень Інституту геології у Києві.
3. Обробці результатів досліджень геологічного відділу Інституту гірничої справи у Дніпропетровську.

Партайгеноссе проф. д-р Томсон відправиться з робочої групи «Мінськ» до Києва. Управління штабу просить повідомити про його прибуття.

Хайль Гітлер!
За дорученням *Ебелінг*

[...] Vor- und Frühgeschichte

Auf Vorschlag von Prof. Stampfuss, dem Beauftragten für Vor- und Frühgeschichte im Reichskommissariat Ukraine, beschloß der Generalkommissar Kiew Mitte Januar 1942, ein Bezirksamt für Vor- und Frühgeschichte zu errichten, mit dessen Leitung Dr. Grimm beauftragt wurde. Am 12.3.42 erfolgte die schriftliche Verfügung über die Gründung des Amtes. Seine erste Aufgabe war die Vereinigung aller Vor- und Frühgeschichte treibenden Museen, Institute und Büchereien zu einem leistungsfähigen Amt.

So wurden vereinigt:

1. Die vor- und frühgeschichtliche Abteilung des Allukrainischen Zentralhistorischen Museums, die sich auf der Lawra in stark zerstörten Räumen befand.

2. Das Archäologische Institut der Akademie der Wissenschaften.

3. Das Anthropologische Kabinet der Akademie der Wissenschaften.

4. Eine kleine volkskundliche Sammlung, die sich auf der Lawra in Kellerräumen befand.

5. Die Münzsammlung, die sich auf der Lawra befand.

Alle Sammlungen haben naturgemäß durch den Abtransport der wichtigsten Stücke durch die Bolschewisten gelitten. Von den etwa 125 früheren Mitarbeitern der vereinigten Institute war der größte Teil evakuiert, mobilisiert oder geflohen. Der Rest von 25 Leuten, die sich bereits vorher zum Teil durch Deutschfreundlichkeit ausgezeichnet hatten, wurden als Mitarbeiter übernommen.

Als Gebäude stellte der Generalkommissar das ehemalige Leninmuseum zur Verfügung. Zunächst werden die Sammlungen der Lawra verpackt abtransportiert. Dann folgte die Überführung des Archäologischen Institutes aus seinen früheren Gebäuden. Letztere Aufgabe ist noch nicht völlig beendet. [...]

ЦДАВО, ф. 3206, оп. 5, спр. 2, арк. 2. Копія. Машинопис.

**ВИТЯГ ІЗ ОПЕРАТИВНОГО ЗВІТУ
ГЕНЕРАЛКОМІСАРА м. КИЇВ В. МАГУНІЇ
ПРО СТВОРЕННЯ ОКРУЖНОЇ СЛУЖБИ З ПИТАНЬ ПРАДАВНЬОЇ
ТА ДАВНЬОЇ ІСТОРІЇ ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ДОКТОРА ГРИММА**

*1 вересня 1942 р.
м. Київ*

[...]^{*1} Прадавня та давня історія

На пропозицію проф. Р. Штампфуса, уповноваженому з питань прадавньої та давньої історії у рейхскомісаріаті України, генералкомісар Києва у середині січня 1942 року вирішив утворити Окружну службу з питань прадавньої та давньої іс-

^{*1} Початок та кінець документа в архівній справі відсутні.

торії під керівництвом доктора Грімма. 12 березня 1942 року було письмове розпорядження щодо утворення цієї служби. Її першим завданням було об'єднати всі галузеві музеї, інститути і книгосховища в дієздатну службу.

Так були об'єднані:

1. Відділ прадавньої та давньої історії Всеукраїнського центрального історичного музею, який знаходився у дуже пошкоджених приміщеннях Лаври.
2. Інститут археології Академії наук.
3. Антропологічний кабінет Академії наук.
4. Невеличке народознавче зібрання, яке знаходилося у підвальних приміщеннях Лаври.
5. Колекція монет, яка знаходилась у Лаврі.

Природно, всі колекції постраждали через вивезення більшовиками найбільш важливих експонатів. З приблизно 125 колишніх співробітників об'єднаних інститутів найбільша частина була евакуйована, мобілізована або втекла. Решта у кількості 25 осіб, які вже раніше частково відзначилися привітним ставленням до німців, були прийняті у якості співробітників.

Генералкомісар виділив у розпорядження приміщення колишнього музею Леніна. Спочатку були перевезені запакованими колекції Лаври. Потім здійснили перевезення Археологічного інституту з його колишніх приміщень. Наступні завдання ще не зовсім закінчені. [...]

На документі помітка: «З оперативного звіту генералкомісара Києва від 1 вересня 1942 [р.]».

№ 276*¹

**ПОВІДОМЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ КОМЕНДАТУРИ м. ХАРКІВ ДО
МІСЬКОЇ УПРАВИ ПРО ЗАБОРОНУ ДІЯЛЬНОСТІ ХАРКІВСЬКОГО
УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА**

*2 вересня 1942 р.
м. Харків*

В м. Харкові поруч з «Просвітою» утворилося окреме «Харківське українське наукове товариство». Згідно з листом правничого відділу від 30 травня 1942 року за № 111-01 воно у нього зареєстроване.

Зважаючи на те, що мета цього Товариства згідно з поданим статутом в значній частині відповідає меті «Просвіти», ми не вважаємо за потрібне його окреме існування. Тому за погодженням з командиром поліції безпеки («Сіро») і служби безпеки (SD) воно заборонене і підлягає викресленню з реєстру товариств.

Термін повідомлення про виконання – 10 вересня 1942 р.

За коменданта постійної міської комендатури
Керівник відділу VII, радник військового управління *Рейхель*

ДАХО, ф. 2982, оп. 7, спр. 24, арк. 47. Копія. Машинопис.

*¹ Див. док. № 241.

**ПОЛОЖЕННЯ ПРО ГЕОЛОГОРОЗВІДУВАЛЬНЕ БЮРО ПРИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОМУ ПОЛІТЕХНІЧНОМУ ІНСТИТУТІ ТА
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ**

*10 вересня 1942 р.^{*1}
[м. Дніпропетровськ]^{*2}*

1. Для выполнения по заданиям немецкого командования и генералкомиссариата геолого-разведочных работ при Днепропетровском политехническом институте и Днепропетровском госуниверситете организуется Геолого-разведочное бюро.

2. Бюро выполняет следующие работы:

- а) инженерно-геологические исследования для строительных целей;
- б) бурение на воду;
- в) разведочное бурение и шурфование при поисках разного рода ископаемых;
- г) лабораторные испытания и исследования грунтов и ископаемых;
- д) составление заключений по инженерно-геологическим вопросам и по производственным геологическим разведкам.

3. Для выполнения работ, перечисленных в п. 2, в первую очередь привлекается профессорско-преподавательский персонал ДПИ и ДГУ.

ГРБ имеет также право принимать по мере надобности на работу дополнительных сотрудников не из состава ДПИ или ДГУ.

4. Для выполнения работ, перечисленных в п. 2, ДПИ и ДГУ предоставляет все имеющееся буровое оборудование и необходимые материалы.

ГРБ принимает на учет все это имущество.

5. Во главе ГРБ находится заведующий Бюро, на обязанности которого лежит заключение договоров на работу, организация работ, руководство и наблюдение за ходом выполнения работ.

Заведующий ГРБ назначается директором ДПИ и ректором ДГУ.

6. При ГРБ организуется Научно-технический совет, состав которого устанавливается особым распоряжением.

В круг ведения НТС входит утверждение плана предлагаемых работ, а также материалов и выводов по произведенным ГРБ работам.

7. Ответность по работам ГРБ осуществляется бухгалтерским аппаратом ДПИ и ДГУ соответственно тому, выполняются ли работы сотрудниками ДПИ или ДГУ.

8. Вся переписка и отчетность по работам ГРБ проводится через заведующего ГРБ.

^{*1} Дату написано від руки.

^{*2} Місце складання документа подано за місцем перебування установ.

Предъявление отчетов и оплата денежных документов по работам, выполненным ГРБ, производится соответственно бухгалтерией ДПИ или ДГУ по распоряжению и за подписью заведующего Бюро.

9. Из договорных сумм отчисляется 15% соответственно в распоряжение ДПИ и ДГУ для покрытия административных, хозяйственных и амортизационных расходов.

Плуталов

ДАДО, ф. 2281, оп. 1, спр. 49, арк. 48. Оригинал. Машинопис.

№ 278*¹

Wissenschaft
Unterstellung der wissenschaftlichen Forschungsinstitute

Rowno
30.09.1942

RdErl. vom 30 September 1942 – II с 2483 / II i

1. Alle wissenschaftlichen Forschungsinstitute werden dem Reichskommissar unterstellt. Sie führen die Bezeichnung «Landes» – Institute (z. B. «Landesbibliothek Kiew»).

2. Die wissenschaftspolitische Betreuung aller Landesinstitute wird beim Reichskommissar von der Abteilung Wissenschaft und Kultur wahrgenommen.

3. Die sich sonst aus der Unterstellung der Landesinstitute ergebenden Verwaltungsaufgaben (fachliche verwaltungs- und haushaltsmäßige Betreuung) werden für die Landesinstitute, deren Forschungstätigkeit für die Aufbauarbeit der Fachabteilungen von entscheidener Bedeutung ist, den Fachabteilungen übertragen. Dadurch wird das sich aus der wissenschaftspolitischen Betreuung ergebende allgemeine Informationsrecht der Abteilung Wissenschaft und Kultur nicht berührt.

Alle übrigen Landesinstitute unterstehen allein der Verwaltung der Abteilung Wissenschaft und Kultur.

4. Innerhalb der verschiedenen Forschungsbereiche beruft der Reichskommissar zur Verantwortung und selbständigen wissenschaftlichen Leitung anerkannte reichsdeutsche Wissenschaftler auf Zeit (zunächst auf Kriegsdauer) als Kuratoren. Die Berufung erfolgt ehrenamtlich, wenn nicht die Bedeutung der Forschungsarbeit in einem Forschungsbereich eine hauptamtliche Berufung erforderlich macht. Die Fachabteilungen schlagen die Berufung von Kuratoren im Einvernehmen mit der Abteilung Wissenschaft und Kultur vor.

5. Die wissenschaftspolitische Betreuung der den Fachabteilungen unterstellten Institute wird von den Forschungsreferenten der Fachabteilungen als gleichzeitige Mitarbeiter bei der Abteilung Wissenschaft und Kultur wahrgenommen.

*¹ Див. док. № 283, 293.

6. Über die Unterstellung von Landesinstituten unter die Fachabteilungen und die Abgrenzung in der Betreuung treffen die Abteilung Wissenschaft und Kultur und die Fachabteilungen Vereinbarungen, die der Genehmigung des Reichskommissars oder des Hauptabteilungsleiters Politik bedürfen.

An alle Abteilungen im Hause.
Nachrichtlich an die Generalkommissare.

ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 1, спр. 46, арк. 163. Копія. Машинопис.

**ЦИРКУЛЯР РЕЙХСКОМІСАРА УКРАЇНИ Е. КОХА ДО ВСІХ ВІДДІЛІВ
РЕЙХСКОМІСАРІАТУ ТА ГЕНЕРАЛКОМІСАРІВ ПРО
ПІДПОРЯДКУВАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ІНСТИТУТІВ**

*30 вересня 1942 р.
м. Рівне*

1. Всі науково-дослідні інститути підпорядковуються рейхскомісарові. Вони визначаються як «крайові» інститути (наприклад, Крайова бібліотека у Києві).

2. Наукова підтримка всіх крайових інститутів здійснюється відділом науки та культури при рейхскомісарі.

3. Адміністративні завдання, які виникають при підпорядкуванні крайових інститутів (фахове керівництво та бюджетне обслуговування) для крайових інститутів, чия дослідна діяльність має вирішальне значення для відбудовчої роботи фахових відділів, будуть передані до цих відділів. Цим не буде порушено загальне право на інформацію Відділу науки та культури, гарантоване науково-політичним забезпеченням.

Всі інші крайові інститути підпорядковуються Відділу науки та культури.

4. Рейхскомісар запрошує в межах різноманітних галузей досліджень у якості відповідальних за самостійні наукові напрямки відомих німецьких вчених на [певний] час (спочатку на час тривалості війни) як кураторів. Призначення проходить у порядку добровільної суспільної роботи, якщо значення дослідної роботи не потребує в дослідницькій галузі штатного призначення. Фахові відділи пропонують призначення кураторів за погодженням з відділом науки та культури.

5. Науково-політичне обслуговування підпорядкованих фаховим відділам інститутів буде проводитись референтами-дослідниками цих фахових відділів, що мають сприйматись одночасно як співробітники Відділу науки та культури.

6. Про підпорядкування крайових інститутів фаховим відділам та розмежування в обслуговуванні відділ науки та культури і фахові відділи складають угоди, що потребують ухвалення рейхскомісара або керівника головного відділу політики.

До всіх відділів рейхскомісаріату.

Повідомлення до генералкомісарів по телефону.

**ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПРИЙНЯТТЯ ГЕНЕРАЛЬНИМ
ГУБЕРНАТОРОМ Г. ФРАНКОМ ДЕКРЕТУ ПРО СТВОРЕННЯ
ІНСТИТУТУ ім. Т. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ**

*6 жовтня 1942 р.
м. Краків*

У «Деннику розпорядків для генерального губернаторства» з 6 жовтня 1942 р., ч. 83 появився декрет генерального губернатора з 24 вересня ц. р. про створення Наукового інституту ім. Шевченка у Львові¹⁶⁶. Текст цього декрету такий:

§ 1.

Основується Інститут ім. Шевченка з метою розвивати і порядкувати наукові дослідження в ділянці українознавства. Він покликаний також продовжувати завдання колишнього Т[оварист]ва ім. Шевченка, поскільки вони входять в обсяг його діяльності.

§ 2.

Інститут є публічно-правною установою. Він підлягає безпосередньо правлінню Генерального губернаторства (головний відділ науки і навчання). Його осідок є Львів.

§ 3.

1) Завдання Інституту досліджувати українське життя і простір у сучасному й минулому, розвивати українську науку на всіх, зв'язаних з тим ділянках, досліджувати взаємини між німецьким і українським народами, як також оголошувати і поширювати висліди наукової праці.

2) Інститут співпрацюватиме з установами, що мають подібні цілі.

3) В Інституті вживається поруч себе німецької й української мов, як рівноправних.

§ 4.

Інститутом кермує директор. Він дбає про поладнання всіх біжучих ділових справ і заступає Інститут судово і позасудово. Йому додано як дорадний орган, головно для наукових справ, наукову колегію.

§ 5.

1) Інститут ділиться на секції, що у свою чергу охоплюють відповідну кількість рефератів для поодиноких дисциплін.

2) До Інституту належать професори і наукові референти. Крім цього, можна іменувати почесних професорів або співробітників-кореспондентів.

§ 6.

1) Бюджет Інституту покривається із засобів Генерального губернаторства.

2) Бюджет вимагає дозволу керманіча головного відділу фінансів в уряді Генерального губернаторства. Рахунковий рік числиться від 1 квітня одного року до 31 березня чергового року. Той сам[ий] час обіймає також і діловий рік Інституту.

3) Заходи, що заторкують фінансові справи Генерального губернаторства (відкривання установ і т. д.) вимагають також дозволу керманіча головного відділу фінансів у правлінні генерального губернаторства.

§ 7.

Поза тим правні відносини і внутрішню організацію Інституту упрямийноє статут, виданий правлінням Генерального губернаторства (головний відділ науки і навчання).

Генеральний губернатор *Франк*

*

Одночасно з декретом оголошено вже статут Інституту ім. Шевченка у Львові за підписом керманіча головного відділу науки і навчання у правління Генерального губернаторства *Вацке*.

Краківські вісті. – 1942. – 6 жовтня.

№ 280

Reichskommissar
für die Ukraine

Rowno
13 Oktober 1942

An die Abteilung Wissenschaft und Kultur
z. Hd. von Herrn Oberregierungsrat Habisch
Rowno

Betr. Landw. Forschungs- und Ausbildungswesen.

Im Anschluß an die mit Ihnen geführte Besprechung leite ich Ihnen anliegend:

a) Entwurf einer Verordnung über die Errichtung eines Landesamtes für Landw. Forschungs- und Ausbildungswesen;

b) Entwurf einer 1. Durchführungsbestimmung;

c) Entwurf einer 2. Durchführungsbestimmung;

d) Entwurf einer Verordnung über Organisation und Aufbau des Landw. Ausbildungs- und Schulwesens für die einheimische Bevölkerung;

zu mit der Bitte um Mitzeichnung. Zu der überreichten Entwürfen bemerke ich im besonderen folgendes.

Die natürlichen und wirtschaftlichen Voraussetzungen der landw. Produktion in der Ukraine unterscheiden sich von denen des Reiches ganz erheblich. Für die landwirtschaftliche Erschließung dieses Raumes sind daher u.a. zwei Voraussetzungen von besonderer Wichtigkeit:

a) die forschungsmäßige Durchdringung aller Landwirtschaft berührenden Fragen und deren Auswertung und Übertragung in die Praxis;

b) die laufende Bereitstellung gut ausgebildeter einheimischer Fachkräfte.

Die Landesforschungszentralen sollen die organisatorische und verwaltungsmäßige Zusammenfassung aller landw. Forschungseinrichtungen darstellen. Diese Zusammenfassung ist notwendig, um eine Zersplitterung und beziehungslose Spezialisierung zu vermeiden, wie sie für die sowjetische Landwirtschaftspolitik charakteristisch war. Die Unterstellung der Landesforschungszentrale unter das Landesamt für das Landw. Forschungs- und Ausbildungswesen und damit unter die Hauptabteilung Ernährung und Landwirtschaft gibt die Gewähr dafür, daß die Ergebnisse der Forschungsarbeit die richtige Auswertung erfahren und andererseits unmittelbare Anregungen aus der Praxis erhalten.

Das vorgesehene Landw. Ausbildungs- und Schulwesen unterscheidet sich in seinem Gesamtaufbau in wesentlichen Punkten von dem sowjetrussischen. Es stellt nämlich die praktische Ausbildung in engste Verbindung mit der theoretischen Schulung und vermeidet dadurch die Heranziehung eines einseitigen Spezialistentums.

Die organisatorische Zusammenfassung von Forschung und Ausbildung und ihre engen Beziehungen zur landwirtschaftlichen Verwaltung und praktischen Landwirtschaft entsprechen daher in vollem Umfange einer bestehenden natürlichen Einheit. Angesichts der Tatsache, daß sich die Heranziehung deutscher Fachkräfte zur Bewältigung sämtlicher Aufgaben der landw. Verwaltung und landw. Betreuung immer in einem beschränkten Umfange halten müssen, liegt die Heranbildung tüchtiger einheimischer Fachkräfte in unmittelbarsten deutschen Interesse.

In den Entwürfen ist in Berücksichtigung des Besprechungsergebnisses vorgesehen, daß lediglich das Landw. Schulwesen für die einheimische Bevölkerung durch meine Hauptabteilung feder bearbeitet wird, und zwar unter der schulpolitischen Oberleitung durch Ihre Abteilung. Das Landw. Schulwesen für die Volksdeutschen wird durch Ihre Abteilung federführend bearbeitet unter fachlicher Mitwirkung des vorgesehen Landesamtes für das Landw. Forschungs- und Ausbildungswesen bzw. durch die entsprechenden Referate der Hauptabteilung Ernährung und Landwirtschaft in den Generalbezirken.

gez. *Körner*
Landesbauerführer

An die Unterabteilung II f
Landw. Forschungs- und Ausbildungswesen
z. Hd von Herrn OKVR Prof. Dr. Sommer
Kiew

ДАДО України, ф. 2281, оп. 1, спр. 1, арк. 28. Копія. Машинопис.

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ВІДПОВІДАЛЬНОГО ЗА
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ДОСЛІДЖЕННЯ КЬОРНЕРА ГОЛОВНОМУ
УРЯДОВОМУ РАДНИКУ РЕЙХСКОМІСАРІАТА УКРАЇНИ ГАБШУ
ПРО УТВОРЕННЯ КРАЙОВОГО ВІДОМСТВА З ПИТАНЬ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА НАВЧАННЯ**

*13 жовтня 1942 р.
м. Рівне*

Відносно: сільськогосподарське дослідження та навчання.

У зв'язку проведеним з Вами обговоренням я при цьому направляю Вам:

- а) проект постанови про утворення Крайового відомства з питань сільськогосподарських досліджень та навчання^{*1};
- б) проект 1. Проведення визначення^{*1};
- в) проект 2. Проведення визначення^{*1};
- г) проект постанови про організацію та розбудову сільськогосподарського навчання та шкільної освіти для місцевого населення^{*1}.

З проханням про співпрацю. До переданих мною проектів я маю додати наступне.

Природні та економічні передумови сільськогосподарського виробництва в Україні значно відмінні від німецьких (імперських). Тому для сільськогосподарського освоєння потенціалу цього краю існують, крім всього іншого, дві передумови особливого значення:

- а) проведення широкого дослідження всіх питань, пов'язаних з сільським господарством, їх оцінка і передача у практичне застосування;
- б) поточна підготовка добре кваліфікованих місцевих спеціалістів.

Крайові дослідницькі центри повинні провести організаційне та адміністративне об'єднання всіх крайових дослідницьких установ. Це об'єднання необхідне, щоб уникнути роздробленості та стану вузької спеціалізації, які були характерні для радянської сільськогосподарської політики. Підпорядкування Крайового дослідницького центру Крайовому відомству з питань сільськогосподарських досліджень та навчання, а разом з тим – головному відділу харчування та сільського господарства, – дає гарантію того, що результати дослідницької роботи отримають правильну оцінку і, з іншого боку, безпосередні практичні стимули.

Передбачене сільськогосподарське навчання та шкільна освіта у своїй загальній організації по основним пунктам істотно відмінні від радянських російських. Саме практична освіта сприяє найбільш тісному зв'язку з теоретичним навчанням та внаслідок цього уникає односторонньої спеціалізації.

Тому організаційне об'єднання дослідження і освіти та їх тісні зв'язки із сільськогосподарським управлінням і практичним веденням сільського господарства відповідає у повному обсязі існуючій природній єдності. З огляду на факт, що залучення німецьких спеціалістів до подолання всіх проблем сільськогосподарського управління та сільськогосподарського обслуговування завжди повинні про-

^{*1} Вказаних документів не знайдено.

водитися у обмеженому обсязі, то можливо, що підготовка працюючих місцевих спеціалістів знаходиться безпосередньо в межах німецьких інтересів.

В проєктах передбачено, враховуючи результати обговорення, що питаннями сільськогосподарської шкільної освіти для місцевого населення, буде опікуватися винятково мій головний відділ, і саме при головному керівництві Вашого відділу питаннями школи та політики. За сільськогосподарську шкільну освіту для фольксдойче буде відповідальним Ваш відділ за фаховою участю передбаченого Крайового відомства з питань сільськогосподарських досліджень та навчання і відповідних підрозділів головного відділу харчування та сільського господарства у генеральних округах.

Кьорнер
Відповідальний в рейхскомісаріаті
за сільськогосподарські дослідження

До підвідділу II ф
Крайових дослідницьких та освітянських установ,
ОКВР^{*1}, особисто в руки панові професору, доктору Зоммеру
Київ

№ 281^{*2}

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ПРОФ. Л. П. КРАМАРЕНКА ДО
ХАРКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ УПРАВИ ПРО РЕОРГАНІЗАЦІЮ
НАУКОВОЇ УПРАВИ м. ХАРКІВ**

*23 грудня 1942 р.
м. Харків*

12 листопада 1941 р. наказом Харківської міської управи був утворений Комітет науково-дослідних інститутів для збереження та відновлення цих інститутів.

З 1 січня 1942 р. діючі інститути перейшли на госпрозрахунок, а потім були переведені у розпорядження Вікадо.

12 квітня ц. р. на чолі Комітету був призначений О. І. Крамаренко і тоді Комітет було перейменовано у Наукову управу.

В сучасний мент, коли характер роботи Наукової управи цілком змінився і виконання робітниками функцій не відповідають цій назві, виникла потреба в заміні старої назви.

Наукова управа зараз проводить роботи щодо обслуговування німецького командування, Міської управи, Управління МТС та інш[их] в галузі науково-технічного керівництва за відповідними фахами членів управи. Тому вважаємо за

^{*1} ОКВР – Oberkriegsverwaltungsrat (нім.) – Головний радник військового управління.

^{*2} Див. док. № 209, 212, 261.

своєчасне порушити питання про заміну теперішньої назви на «Науковий комітет при президії Міської управи», що відповідатиме поставленим перед ним завданням.

Президент Наукової управи проф., д-р *Л.П. Крамаренко*

ДАХО, ф. 3076, оп. 1, спр. 1, арк. 130. Копія. Машинопис.

№ 282

ЗВІТ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДКАРПАТСЬКОГО ТОВАРИСТВА НАУК З СІЧНЯ 1941 ДО ГРУДНЯ 1942 р.

*[Грудень 1942 р.]^{*1}
м. Ужгород*

Подкарпатское общество наук вступае симъ рокомъ до третего року свого екзистованя зъ тою надѣєю и тими цѣлями, что въ попереднихъ рокахъ – працювати повнымъ темпомъ надъ просвѣченемъ руського народа и надъ розвиткомъ и укрененемъ его культуры. Бо Подкарпатское общество наукъ – якъ то ствердивъ на закладаючихъ зборахъ Общества его основатель Николай Козма – мае служити вытворенню самостойной народной свѣдомости русиновъ, ихъ національной самоцѣльности и ихъ родного языка отвертою и простою дорогою безъ политичныхъ и культурныхъ цѣлей. Та народовецька думка свѣтила передовсѣмъ Обществу у его дѣяльности.

Подкарпатское общество наукъ не може красше отвдячитися помершому уже своему основателю якъ тымъ, что и на дальше строго буде придержуватися до его идейного намяту. Бо зъ наглою смертю [Н.] Козмы, Угорщина стратила одного зъ найльпшихъ сыновъ, Подкарпатя, кромѣ того изъ своей стороны, своего регентского комиссара, своего найширѣйшого добродѣтеля, а Подкарпатское общество наукъ того агильного чоловіка, котрый бывъ творцемъ и меценатомъ Общества.

Въ самомъ складѣ Общества настали значнѣ змѣны. Многозаслуженый, ученый и перший голова Подкарпатского общества наукъ проф. А. Годинка по причинѣ тѣлесной слабости отказався своей функціей. На пленарномъ засѣданнѣ Общество одногласно ухвалило выразити протоколарну подяку першому предсѣдателю Общества за его жертвенность, изъ якою проф. [А.] Годинка спричинився до заложения Общества, такъ само до розпочатя отвѣдательной работы Общества. На мѣсто проф. [А.] Годинки загальнѣ зборы Общества выбрали новою головою его преемникомъ [А.] Ильницького, многозаслуженого культурного и политичного нашего дѣятеля, котрый много спричинився до заложения и поднесения Общества въ самыхъ его початкахъ. На томъ засѣданнѣ были выбранѣ почетными членами Общества его преемникомъ [А.] Ильницького.

^{*1} Дату встановлено за змістом документа та роком публікації.

комиссаръ В. П. Томчаній и преосвященный А. Стойка, епископъ мукачевский, два великѣ и заслужанѣ мужѣ нашего культурно-политичного и церковного житя. Кромѣ того, звычайными членами Общества были назначенѣ : Василиї Сулинчакъ до науковой секціѣ ; Йосифъ Бокшай, Марія Патакій и Антоній Скиба до художно-этнографичной секціѣ ; Николай Анталъ и Иван Гарайда¹⁶⁷ до литературно-языковой секціѣ .

Хоть цѣ ли Общества суть передовсѣ мѣ науковѣ , все-таки указало великое заинтересованя до народа, бо передовсѣ мѣ до рукъ народа хотѣ ло дати духову поживу. У выданно Общества выходитъ такъ зв[ана] Народна библиотека. Въ той Библиотецѣ друковали своѣ творы всѣ вызначнѣ письменники Подкарпатя.

Уже на початку своей дѣ яльности выдало Общество книжечку А. Маркуша: «Ирину засватали», котра была принята щиро не только критикою и народомѣ, але вже въ першихъ мѣ сячахъ своего екзистованя розойшлася такъ, что въ семь роцѣ треба было выдати другое розширенное выданя, котрое такожь вычерпалось. Самъ авторъ бравъ пыльно участь въ литературномѣ житю Общества. Надруковавъ большое свое оповѣ даня «Коровку гнали» в Зорѣ . На велику увагу заслууге его повѣ сть зъ народного житя «Юлина», яка въ минуломѣ роцѣ выйшла якъ 10 число Народной библиотеки.

То самое можеме сказати и про другого члена Общества И. Муранія, бывшего заслуженого профессора муж[ской] сем[инарии] въ Унгварѣ и щирого выхавателя учительской гарды нашой doby, котрого книжочка «Оповѣ даня и байки» была выдана въ 1941 роцѣ якъ 2 число Народной библиотеки. Книжочка, котра была принята щиро, передовсѣ мѣ нашою интеллигенціею, цѣ лкомѣ розойшлася. [И.] Мураній обогативъ нашу литературу новыми темами. Межи иншими въ другомѣ рочнику Зорѣ появився его перекладъ уривка зъ Мадачовой «Трагедіѣ чоловіка». Вызначнымѣ и чимось незвычайнымѣ есть у насъ его перекладъ Шекспѣ ровой трагедіѣ Ричарда III (Лит[ературно] н[аукова] библиотека ч. 8).

Сѣ двѣ постатѣ старой письменницькой гарды прилучилися першѣ до сповпрацьовниковѣ Подкарпатського общества наукъ и героично зносили всѣ атаки, котрыми неприятельска критика змагалася обчорнити Общество. За ихъ отдану працю директоръ Общества на пленарномѣ засѣ даню выразивъ найщирѣ йшу подяку.

По зборничку оповѣ дань П. Соломоновича, котрый появився въ 1941 роцѣ , Общество наукъ выдало два зборнички оповѣ дань молодшихъ авторовѣ, а то зборничокъ оповѣ дань Юры Станчука «Подарунокъ» и «Оповѣ даня» Ф. Пасѣ чника. Оба зборнички щиро были принятѣ критикою и нашою читаючою публикою. ([Ф.] Пасѣ чникъ выдавъ въ минуломѣ роцѣ и зборникъ знаменитыхъ поезій «На бѣ лыхъ скалахъ» Нар[одна] библи[отека] ч. 3) Такожь відало Общество и перекладъ даякихъ оповѣ дань М. Йокая подъ назвою «Двѣ отданицѣ », де ввойшли ще оповѣ даня «Червеношапочникъ» и «Табуларный судія».

Для театрального репертуара выдало Общество и драму М. Шиллерѣ – В. Грабарѣ: «Коваль Вакула», котра оказалась дуже подходячою и для нашихъ народныхъ сценѣ.

Для дѣ тей и народу выдало Общество два томы народныхъ казокъ до народного смаку, въ отповѣ дно переповѣ дженой формѣ . Перший томъ уже заразы по своемѣ появленю розойшовся. Другий, иллюстрованный, тѣ шитья великою популярностью. На рокъ 1942 відало Общество и Великий сельско-господарский календаръ для нашихъ господаревѣ, який розойшовся въ 10 000 примѣ рникахъ. Той цѣ ли мала служити и книжочка «Что мае знати каждый господарь о здоровель-

номъ дѣ лѣ домашнихъ звѣ рять» д-р А. Гарайды о томъ важномъ вопросѣ , якъ помочи скотамъ при веденю господарства.

Кромѣ Народной библиотеки, Литературно-научовой библиотеки и Зорѣ , выдае Общество двотыждневикъ «Литературна недѣ ля», котра появляея вже другий рокъ по два разы въ мѣ сяць и служить для поднесеня нашей литературы и науки. Справдѣ чимсь подобнымъ наша литература до теперь не могла похвалитися за всю свою исторію. « Литературна недѣ ля» принесла рядъ стиховъ, оповѣ дань и научныхъ статей. Довкола неѣ гуртуютьсѣ старшѣ и молодшѣ письменники. Туй можуть они свободно и вольно выразити своѣ литературнѣ погляды и художнѣ досягнення.

Для наймолодшого поколѣ ня выдае Общество иллюстровану новиночку «Руська молодежь». На популярность еѣ указуе и то, что число молодыхъ предплатниковъ въ першомъ роцѣ перевышило 5000. Кромѣ забавныхъ лектуръ велику увагу посвятилисе и на педагогичнѣ моменты. Тому можно приписати, что одобреньемъ школьныхъ властей профессоры, учитеѣ ту новиночку запровадили, яко читанку.

Реализацию той богатой программы уможливило намъ угорское правительство тогда, коли зрелосѣ бывшой державной друкарнѣ и отдало еѣ Обществу. Зъ чистого доходу той друкарнѣ може Общество покрыти только своѣ культурнѣ выдатки и платити своихъ урядниковъ. Угорский министрѣ внутр[енних] дѣ лѣ на пропозицию Николая Козмы отдавѣ до диспозициѣ Общества и домъ бывшой Просвѣ ты, але довгъ выносячий 450 000 пенге на той домъ, есть для Общества только тяжкимъ тягаромъ. Такъ только друкарня есть тымъ жереломъ, на котрое Общество може опиратися. Изъ перенесеньемъ державной друкарнѣ на Общество, угорское правительство позбавилосѣ великихъ доходовъ, але и тымъ хотѣ ло задокументовати фактъ, что яку велику увагу звертае на заспокоеня культурныхъ вымогъ русиновъ. Бо угорское правительство по прилученю Подкарпатя до Угорщины продовжае политику, основану на тысячѣ тной традици и хоче дати мѣ сто тому справедливому и честному ходу, цѣ лею котрого есть навораченя до руського народного жерела и на сей основѣ дальшее розвиваня руськой литературы и образования. Але не только угорское правительство, але и угорска суспольность живо подпирала Николая Козму въ заложеню Подкарпатского общества наукъ. Только такимъ способомъ могло зробити Подкарпатское общество наукъ за сей короткий часъ своего истнованя такъ поважну роботу надъ поднесеньемъ культуры русиновъ.

Середь бурливыхъ военныхъ часовъ, якѣ теперь переживаеме, повнымъ нервового напруженя, коли звычайно «музы мовчать», намъ карпатскимъ русинамъ при помочи угорского правительства удалосѣ з'организовати свое культурное житя и его провадити. Та при томъ можеме ствердити, что по деякой сторонѣ ширина нашихъ литературныхъ можностей не была для подкарпатского письменника николи така широка, якъ теперь. Остае лише, чтобы каждая единица се porozумѣ ла и крѣ пко стояла на своемъ культурномъ постѣ и помагала въ общей работѣ , якою и есть работа надъ народною культурою.

Иванъ Гарайда

Великий сельско-господарский календарь Подкарпатского общества наукъ на рокъ 1943. – Унгварь. – 1942. – С. 56–63.

Errichtung eines Landesinstituts
für Chemie und chemische Technologie

22.02.1943

Zur Wahrnehmung von solchen chemischen Forschungsaufgaben, die unbedingt kriegswichtig sind, wird ein Landesinstitut für Chemie und chemische Technologie mit dem Dienstsitz in Kiew errichtet.

Diesem Institut werden das bisherige chemische Institut Kiew, das chemisch-technologische Institut Kiew und das silikat-chemische Laboratorium Kiew eingegliedert.

Die Unterstellung und die Rechtsverhältnisse des Landesinstituts für Chemie und chemische Technologie ergeben sich aus meinem Runderlaß vom 30 September 1942 – II с 2483 (ZBL RKU 1942, S. 390) betreffend «Unterstellung der wissenschaftlichen Forschungsinstitute».

An die General- und Gebietskommissare

№ 17
ZBL RKU 1943. S. 229
10 April 1943

ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 5, спр. 47, арк. 85. Копія. Машинопис.

**ЦИРКУЛЯР РЕЙХСКОМІСАРІАТА УКРАЇНИ
ГЕНЕРАЛ- І ГЕБІТСКОМІСАРАМ ОКУПОВАНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ
ПРО УТВОРЕННЯ КРАЙОВОГО ІНСТИТУТУ ХІМІЇ
ТА ХІМІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ У М. КИЇВ**

22 лютого 1943 р.
[м. Рівне]*²

Для виконання таких дослідних завдань у галузі хімії, які постійно мають важливе значення для воєнних цілей, буде утворений Крайовий інститут хімії та хімічної технології з місцезнаходженням у Києві.

До цього Інституту будуть включені колишній Інститут хімії у Києві, Інститут хімічної технології у Києві, Силікатно-хімічна лабораторія у Києві.

*¹ Див. док. № 278, 293.

*² Місце складання документа подано за місцем перебування рейхскомісаріату України.

Підпорядкованість і правові відносини Крайового інституту хімії та хімічної технології впливають з мого циркуляру від 30 вересня 1942 р. щодо «Підпорядкування науково-дослідних інститутів».

До генерал- і гебітскомісарів.

На документі помітка: «Надруковано в Центральному бюлетні рейхскомісаріату України від 10 квітня 1943 р. – № 17. – С. 229».

№ 284

**ЛИСТ Г. С. ШАМРАЙ ДО І. К. СТУДИНСЬКОЇ ПРО ДОЛЮ
К. М. ГРУШЕВСЬКОЇ**

*23 лютого 1943 р.
м. Київ*

Дорога пані Ірино!^{*1}

Сердечно дякую за Вашого милого листа і за подарунок і не знаю навіть чим я заслужила на стільки уваги й доброти з Вашої сторони...^{*2} за старання і опіку над нашим домом і всі клопоти й неприємності, які стали на Вас – я несказано, безмірно вдячна.

Також дякую ще за таке тепле сердечне запрошення до Вашої хати, коли б я мала приїхати до Львова, але, поки що, користати з сего не можу: поки не вернеться Катруся, я з Києва не рушусь.

Я живу тут дуже тихо, дуже самотно нікуди не хожу, ні у кого не буваю: одиноке моє товариство – є братова – жінка Олександра Грушевського. Вона мешкає в однім домі зі мною і заходить до мене щодня. Через неї я полагаю всі мої справи, бо сама я тепер, зимою, зовсім не вихожу з хати.

І так якось життє уходить в повній невідомості про найдорожших, найближчих... , якась тільки невиразна надія оживляє думки.

Про батьків Ваших, дорога Пані часто думаю, часом розпитую... Чула, що Академія наук вивезена до Уфі, отже, певно і Вони там... Спочатку, говорили, що дуже тяжке життє в Уфі, що нема помешкань, нема хліба, бракує навіть води! Але пізніше се змінилось на краще і, що тепер стало вже життє зовсім можливе. Може, Ви там, у Львові, чули про се, тоді мої інформації зовсім неінтересні, але якщо ні – то все ж таки легше на душі, коли знається, де знаходяться найближчі, дорогі!

Я, про свою Катрусю не знаю нічого. Перед самою війною була вона в Москві, куди її було привезено на перегляд єї процесу, се було зроблено завдяки старан-

^{*1} Дочка акад. К. Й. Студинського.

^{*2} Тут і далі – крапки у документі.

ням нашого дорогого опікуна, Кирила Осиповича*¹! Коли почалась війна, говорено тут, що всіх підсудних вивезено в Казань, а дальше, чула я, що всіх їх випустили на волю, але де вона тепер, з чого жие? Не знаю.

От, таке-то горе і смуток, але я надії не трачу, і Ви, дорога Пані Ірино, також.

Сердечно Вас цілую.

Ваша тітка*².

Обом Папам – привіт.

ЦДІАЛ України, ф. 302, оп. 1, спр. 457, арк. 16–17. Автограф.

№ 285

**ЗВІТ ЗАВІДУВАЧА РУКОПИСНОГО ВІДДІЛУ
БІБЛІОТЕКИ ім. В. СТЕФАНІКА М. ДЕРКАЧ
ПРО РОБОТУ ВІДДІЛУ З 1 ДО 31 БЕРЕЗНЯ 1943 р.**

[Не раніше 31 березня 1943 р.]^{*3}

м. Львів

Дня 4 березня 1943 [р.] трісла водоплива рура в Етнографічному музею на першому поверсі, до рукописного відділу прорвалася вода, і залила одну кімнату, де були покладані депозити і нові впливи від ч. 1–388, зінвентаризовані більші архіви, неописані архіви Наукового товариства ім. Шевченка, Українського парламентаторного клубу і УНД-А. Рукописи в більшій частині замокли. Вода прорвалася теж до долішньої дерев'яної частини залізної шафи, де були сховані рарітети-друки і крипталія, і всі ці книжки дуже пошкодила. Гарно оправлені книжки майже усі дуже понижені. Через кілька днів треба було ці книжки сушити, листок за листком, розпаковувати пакунки і виливати з них воду, та розкладати по вікнах, щоби сушилися. Висушені рукописи треба було на ново упакувати. Шкода є велика, бо трохи паперу, головно тоненьких, зовсім понишилося. В першу чергу треба було зайнятися найціннішими рукописами і друками-рарітетами в залізній шафі.

Рукописи з долішньої частини перенесені до шафи в читальні і там упорядковані. З них вибрала я 44 друки і передала до оправи. Велика частина рарітетів нігде не описана і не записана. Маю в пляні завести окремий каталог предметів, що входять в цій шафі. Описані архіви розложила в поличках в дверях кімнати, що прилягає до рукописного відділу. Там помістили більші зінвентаризовані архіви ч. 896 (Архів Кремянецької гімназії), ч. 1227 (Архів Сокола-Батька), ч. 1221 (Архів Старосольського), ч. 1360 (Архів д-ра І. Кривецького).

*¹ К. Й. Студинський.

*² Шамрай Г. С. – сестра акад. М. С. Грушевського.

*³ Датовано за діловодним заголовком документа.

Архів ч. 206 (Донцов) і 91 (Назарук) як депозити сховані у скритці в кімнаті магазину де 6 – книжки формату 4. Архіви, що вплинули до Бібліотеки в 1939 р. і далші впливи до 1943 р. ч. І–388 поміщені в цій самій кімнаті у долішніх шафах. Там є теж незінвентаризовані і неописані архіви НТШ, УНД-А і Парляментарного клубу. Деяких чисел бракує, що зазначено в книжечці. Мабуть, вони розтрусились і запаковані в інші пакунки.

Зінвентаризовані числа більших архівів ч. 875, 1276, 1240, і 1243 у відділі рукописів у великій шафі без регалів привезеній з Університету. В другій шафі з Університету є спаквані різні папери, що ще не вспіли розібрати, бо треба було упорядкувати кімнату на приїзд д-р Абба.

В марті^{*1} приладжувано Шевченківську виставу, на яку вибрала з фотографічного відділу 48 фотографій, та книжки з відділу рарітетів в ч. ...^{*2}

Один день, 18 березня 1943 [р.], занята була при перевозі шаф з Університету, разом з д-ром [А. І.] Генсьорським. Крім цього, пологоджувала всі справи бібліотечні. Заступаючи інших бібліотекарів, в праці над сушенням, переносенням і опакуванням рукописів Броніслава Грабовського і [І.] Свенціцкого.

Рукописний відділ складається тепер з таких частин.

I. Рукописи зінвентаризовані чч. 1–1518 – в кімнаті рукописів і в сусідній кімнаті в дверях.

II. Архіви і рукописи, що вплинули від 1939 р. – в кімнаті 4 і в скритці.

III. Архіви [І.] Франка – 3 шафи.

IV. Рарітети і криптація – в шафі, в читальні Бібліотеки.

V. Рукописи – дуже дорогоцінні – в залізній шафі.

VI. Фотографії – (2 шафи на коридорі).

VII. Архів Музею [І.] Франка – в коридорчику перед рукописним відділом.

VIII. Архіви [К. Й.] Студинського (шафа), [О. С.] Маковея (шафа), Калиновського (папка), Словіти (папка) – в Музею Банаровських.

IX. Бібліотека І. Франка – в наріжній кімнаті: І–6004.

I кімната.

Шафи (5) довкруги стін – поскладані числа від 1–1460. Дальші числа були в малій кімнаті, що її залила вода.

Шафа ч. 2907.

Шафа ч. 2912.

Марія Деркач

ЦДІАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 819 а, арк. 2. Оригінал. Машинопис.

^{*1} Так у документі.

^{*2} Крапки в документі.

Landesinstitut für Lagerstätten

5.04.1943

Um die Fortführung der kriegswichtigen Forschung des bisherigen geologischen Instituts in Kiew zu sichern, wird dieses Institut als «Landesinstitut für Lagerstätten» übernommen. Das Institut hat neben der geologischen Erforschung des Reichskommissariats die besondere Aufgabe, nutzbare Lagerstätten für Bergbau, Steinindustrie und Keramische Industrie zu untersuchen und ingenieurgeologische Gutachten für Bauvorhaben und Wasserwirtschaft zu liefern.

Die Unterstellung und die Rechtsverhältnisse des Landesinstituts für Lagerstätten ergeben sich aus meinem Runderlaß vom 30 September 1942 – II с 2483 (ZBL RKU 1942, s. 390) betreffend «Unterstellung der wissenschaftlichen Forschungsinstitute».

An die General- und Gebietskommissare

№ 24

ZBL RKU 1943. S. 349

15 Mai 1943.

ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 5, спр. 47, арк. 131 зв. Копія. Машинопис.

**ЦИРКУЛЯР РЕЙХСКОМІСАРА УКРАЇНИ Е. КОХА
ГЕНЕРАЛ- І ГЕБІТСКОМІСАРАМ ПРО УТВОРЕННЯ
НА БАЗІ ІНСТИТУТУ ГЕОЛОГІЧНИХ НАУК УАН КРАЙОВОГО
ІНСТИТУТУ КОРИСНИХ КОПАЛИН**

5 квітня 1943 р.

[м. Рівне]*²

Для забезпечення подальшого проведення важливих для воєнних цілей досліджень колишнього Геологічного інституту у Києві, цей Інститут буде називатися «Крайовий інститут корисних копалин». Інститут має, крім геологічних досліджень в рейхскомісаріаті, особливе завдання – вивчати корисні родовища для гірничої справи, кам'яновугільної і керамічної промисловостей та проводити інженерно-геологічну експертизу для будівельних проектів та водного господарства.

*¹ Див. док. № 278, 293.

*² Місце складання документа подано за місцем перебування рейхскомісаріату України.

Підпорядкованість і правові відносини Крайового інституту корисних копалин впливають з мого циркуляру від 30 вересня 1942 р. щодо «Підпорядкування науково-дослідних інститутів».

До генерал- і гебітскомісарів.

На документі помітка: «Надруковано в Центральному бюлетні рейхскомісаріату України від 15 травня 1943 р. – № 24. – С. 349».

№ 287*¹

Vereinfachungen auf dem Gebiet
der Werkstoff- und Brennstoffforschung

“Unterstellung der wissenschaftlichen Forschungsinstitute”.
An die General- und Gebietskommissare.

5 April 1943

Um die Kriegswichtige Forschungsaufgaben:

- a) im Baulehrinstitut
- b) im Institut für Metalltechnik
- c) in den Phisikalischen Werkstätten und
- d) im Institut für Brennstoffforschung, sämtlich in Kiew, fortzuführen oder neu zu übernehmen, und alle sonstige Forschung für Kriegsdauer stillzulegen, werden folgende Vereinfachungen getroffen:

1. Die unter a bis c aufgeführte Institute werden zu einem «Landesinstitut für Werkstoffforschung» zusammengefasst. Soweit Teile der bisherigen Institute stillgelegt werden, und ihre Einrichtung und ihr Gerät sicherzustellen.

2. Das Institut für Brennstoffforschung wird, als «Landesinstitut für Brennstoffforschung» weitergeführt.

Gie Unterstellung und die Rechtsverhältnisse der neuen Landesinstitute ergeben sich aus meinem Runderlaß vom 30 September 1942 – II c 2483 betreffend.

(ZBL RKU. 1942, S. 390)

(ZBL RKU. 1943, S. 349. – № 24 vom 15 Mai 1943)

ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 1, спр. 47, арк. 13–13 зв. Копія. Машинопис.

*¹ Див. док. № 278, 293.

**ЦИРКУЛЯР РЕЙХСКОМІСАРА УКРАЇНИ Е. КОХА ГЕНЕРАЛ-І
ГЕБІТСКОМІСАРАМ ПРО ЗМІНИ В СТРУКТУРІ НАУКОВО-
ДОСЛІДНИХ УСТАНОВ У ГАЛУЗІ ДОСЛІДЖЕННЯ МАТЕРІАЛІВ І
ПАЛИВА**

*5 квітня 1943 р.
[м. Рівне]^{*1}*

Відносно: підпорядкування науково-дослідних інститутів.

Для подальшого проведення або початку нових дослідних завдань, важливих для воєнних цілей та припинення на період війни всіх інших досліджень у:

- а) Будівельному інституті;
- б) Інституті металотехніки;
- в) Фізичних майстернях^{*2};
- г) Інституті дослідження палива

всі у Києві, будуть проведені наступні спрощення:

1. Інститути, наведені від а) до в), будуть об'єднані у Крайовому інституті дослідження матеріалів. У цілому частина колишніх інститутів працювати не буде, їх устаткування і прилади конфіскувати.

2. Інститут дослідження палива буде надалі працювати як Крайовий інститут дослідження палива.

Підпорядкування і правові відносини нових крайових інститутів впливають із мого циркуляра від 30 вересня 1942 р. «Про підпорядкування науково-дослідних інститутів».

На документі помітки: «Надруковано в Центральному бюлетні рейхскомісаріату України 1942. – С. 390»; «Надруковано в Центральному бюлетні рейхскомісаріату України від 15 травня 1943 р. – № 24. – С. 349».

№ 288

**ПРОТОКОЛ ЗАСІДАННЯ КАБІНЕТУ ЕТНОГРАФІЇ І ФОЛЬКЛОРУ
ПРИ ОБ'ЄДНАННІ ПРАЦІ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВЦІВ У М. ЛЬВІВ**

*20 квітня 1943 р.
м. Львів*

Присутні: акад. Колесса Філарет, проф. Свенціцький Іларіон, акад. Щурат Василь, пр[оф]. Матейко Каптрія¹⁶⁸, Гелик-Березовська Ольга, пр[оф]. Гургула Ірина, пр[оф]. Левицький Володимир, пр[оф]. Добрянський Калістрат, пр[оф]. Федейко Ольга, д-р Гарасимчук Роман, як гість проф. Пастушик Василь.

^{*1} Місце складання документа подано за місцем перебування рейхскомісаріату України.

^{*2} Колишній Інститут фізики УАН.

Відчитано й прийнято протокол з попереднього засідання.

Прийнято в члени Кабінету проф. В. Пастушика.

Акад. Колесса Філарет здав справоздання про працю Комісії*¹ в році 1942 та намітив програму праці Кабінету на 1943 рік, а саме: 1) дальше призбирування етнографічних матеріалів та ведення дослідів над духовною, матеріальною й суспільною культурою українського люду з особливою увагою на культурні зв'язки з Півднем і Заходом, зокрема з германськими народами; 2) обговорювання праці і рефератів на засіданнях гуртка; 3) сперш говорив про архівний фольклорний та етнографічний матеріал, а саме: а) матеріали, перебрані від Етнографічної комісії б[увшого] Наукового тов[ариства] ім. Шевченка; б) матеріали, призбирані Інститутом фольклору Академії наук в 1940–1941 рр.; в) матеріали тов. Гнатюка Вол[одимира]; г) прислані з Києва матеріали [Д.] Еварницького; д) збірка фонографічних валочків із народними мелодіями і кобзарськими думами. Завдання Комісії на будуче: 1) упорядкувати архівний матеріал, себто записи творів української усної словесности за їх змістом (в першу чергу спадщину [В.] Гнатюка, [Д.] Еварницького). Вилучити ті, що вже були друковані; 2) упорядкувати бібліотеку (около 300 книжок); 3) списати призбирані проф. Роздольським Осипом мелодії із фонографічних валочків. Члени Кабінету мають 26 поважних праць, з яких одні готові до друку, інші в роботі. Тому, що зараз нема змоги друкувати ці праці акад. Колесса Філарет пропонує по зреферуванню їх на засіданню Кабінету, друкувати їх зміст в часописах «Наші Дні», «Краківські Вісті». Цю пропозицію піддав під дискусію членів.

В дискусії проф. Свенціцький Іларіон вважає, що Етнографічний кабінет, як один з відділів Філологічної секції, мусить руководитися спільним планом Секції, тому треба було б про друкування праць домовитися з керівництвом Філологічної секції. Коли б не було змоги друкувати фольклорні та етнографічні праці, вважає пропозицію акад. [Ф.] Колесси за доцільну, а саме: 1) одні праці реферувати в літературному клубі укр[аїнських] письменників; 2) зміст праць подавати в «Краківських Вістях» чи в «Наших Днях», чи в «Львівських Вістях». За необхідне вважає, щоб, з огляду на такі обставини, копії надрукованих праць членів Комісії находилися в різних місцях – в перехованці. Пропонує звернутися до д-р Кудрика Бориса¹⁶⁹ аби списував мелодії з фонографічних валочків за відповідною винагородою, яку треба було б попросити в Укр[аїнському] Центральному Комітеті.

З черги акад. Щурат Василь визначає потребу повести працю над спопуляризованням українських проблем серед німців, використовуючи роковини німецьких письменників, дати уродин та смерти Сердера. Сам намічує тему: «Німецькі впливи в українській етногр[афічній] літературі»; та є за тим, щоби звідомлення з рефератів про укр[аїнський] фольклор та етнографію давати до німецького часопису «Lemberger Leitung». Проф. Пастушик Василь зголошує готову працю «Село Дорочево на Поліссі».

У внесках та запитах пр[оф]. Федейко Ольга просить поробити старання, щоби можна було позичати книжки в бібліотеках для праці вдома. Акад. Колесса Філарет пригадає членам, що реферати належить зголошувати у референта цих справ в

*¹ Так у документі. Тут і далі мається на увазі Кабінет етнографії.

Клубі у д-ра Думки Микити – через Президію Спілки праць українських наукових робітників¹⁷⁰.

Д-р *Філарет Колесса*
Д-р *Гарасимчук Роман*

ЦДІАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 746, арк. 32–32 зв. Рукопис.

№ 289

Der Reichskommissar für die Ukraine
An den
Herrn Leiter der Landesverwaltung
der Archive, Bibliotheken und Museen

1.06.1943

Betr: Errichtung eines Landesmuseums für Naturkunde in Kiew.

Ich beabsichtige, die Errichtung eines Landesmuseums für Naturkunde und dessen Unterstellung unter meine Landesverwaltung der Archive, Bibliotheken und Museen im Wege der Zusammenfassung der zoologischen Sammlung in den Akademie der Wissenschaften und der Sammlung des Zoologischen Instituts der ehemaligen Universität.

Es ist selbstverständlich, das dieses Landesmuseum insbesondere während des Krieges durch Zusammenstellung von systematischen und Schausammlungen für Schulungszwecke zur Verfügung meiner Forschungseinrichtungen stehen muß.

Die Herren Leiter der Landesverwaltung und der Landwirtschaftlichen Forschungszentrale in Kiew werden daher angewiesen, in gemeinsamer Besprechung einen Plan für die Schaffung eines Landesmuseums für Naturkunde, der weitmöglichst den Belangen beider Stellen Rechnung trägt, zu erarbeiten und mir vorzulegen.

In Vertretung *Scheibert*
Beglaubigt: *Pohl*

ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 5, спр. 12, арк. 207. Засвідчена копія. Машинопис.

**ПОВІДОМЛЕННЯ РЕЙХСКОМІСАРА УКРАЇНИ Е. КОХА КРАЙОВОМУ
УПРАВЛІННЮ АРХІВАМИ, БІБЛІОТЕКАМИ ТА МУЗЕЯМИ ПРО
УТВОРЕННЯ КРАЙОВОГО ПРИРОДОЗНАВЧОГО МУЗЕЮ У м. КИЇВ**

*1 червня 1943 р.
[м. Рівне]^{*1}*

Відносно: утворення Крайового природознавчого музею у Києві.

Я маю намір заснувати Крайовий природознавчий музей і підпорядкувати його моєму Крайовому управлінню архівами, бібліотеками та музеями шляхом об'єднання зоологічного зібрання Академії наук і зібрання Зоологічного музею колишнього Університету.

Само собою зрозуміло, що цей Крайовий музей особливо під час війни, через організацію систематичних та оглядових колекцій, з метою, навчання, повинен бути у розпорядженні моїх дослідних установ.

Панам керівникам Крайового управління та Сільськогосподарського дослідницького центру у Києві буде доручено спільно розробити і подати мені план організації Крайового природознавчого музею, який максимально врахує інтереси обох установ.

Заступник *Шайберт*
Завірено *Поль*¹⁷¹

№ 290

Abschrift.
An die
Landesverwaltung der
Archive, Bibliotheken und Museen

Kiew
29.06.1943

Bericht

Betr: Zoologisches Institut an der Akademie in Kiew. Berichterstatter: Referent Dr. Matile.

Das Zoologische Institut an der Akademie in Kiew besteht seit etwa 20 Jahren und hat im Laufe dieser Zeit bedeutende Sammlungen zusammengebracht. Nach dem Abzug der Russen wurde dieses Museum dem Institut für Pflanzenschutz und Schädlingsbekämpfung übergeben.

Es ist selbstverständlich, daß ein solches Institut auch über eine eigene Sammlung verfügen muß, doch müsste dieselbe den Zielen und Zwecken des Institutes angepaßt

^{*1} Місце складання документа подано за місцем перебування рейхскомісаріату України.

sein. Alles, was über diesen Rahmen hinausgeht, würde ja nur eine unnötige Belastung bedeuten.

Es wäre daher nötig, die Sammlungen des Institutes einer eingehenden Revision zu unterziehen und alles Material, welches für die Zwecke des Institutes nicht in Betracht kommt, in das Museum der Universität zu überführen. Durch die Übernahme dieses Materials könnte das Museum der Universität einmal seine wissenschaftlichen Sammlungen in sehr erwünschter Weise vervollständigen, wie auch seine Ausstellungssammlung bedeutend erweitern können. Dann aber, was auch sehr zu begrüßen wäre, würden die Sammlungen, die seinerzeit zwischen den Instituten aufgeteilt und so in ihrer Geschlossenheit zerrissen wurden wieder vereinigt werden können. Solche Sammlungen sind zum Beispiel: Zikaden von Iwanow, Coleopteren von Hochgut, Orthopteren von Dirsch, Lepidopteren von Sorinskiy u. a. m.

Außerdem wäre noch zu erwähnen, daß sich in Museum des Pflanzenschutzinstitutes eine Reihe sehr wertvoller Sammlungen befindet, die ihm s. Z. aus dem Bestande der Universität überreicht wurden, so das gesamte Material der Baikal-Expedition der Kiewer Universität.

Durch die Vereinigung der beiden Sammlungen würde das Museum der Universität zu einer einzigartigen Forschungsstätte für das Studium der Fauna Osteuropas und der angrenzenden asiatischen Gebiete und zu einer zentralen zoologischen Anstalt der Ukraine.

Außer den Sammlungen müßte das Institut für Pflanzenschutz auch eine Bibliothek übergeben, soweit er nicht für die Zwecke des Instituts in Frage kommt, also in erster Linie Werke und Zeitschriften für Systematik.

Was die weiteren Beziehungen zwischen den beiden Instituten anbetrifft, so ist es selbstverständlich, daß das Museum der Universität dem Institut für Pflanzenschutz jede nur mögliche Unterstützung in seiner Arbeit leistet, sowohl in der Organisation eines eigenen Museums durch Überlassung von Doubletten, Zusammenstellung von ökologischen und systematischen Sammlungen für spezielle Zwecke u. s. w. als auch in seiner Forschungstätigkeit durch Determination einzelner Exemplare sowie ganzer faunistischer Ausbeuten.

Dr. Matile

ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 5, спр. 10, арк. 71–72. Копія. Машинопис.

**ЗВІТ ДОКТОРА МАТІЛЕ КРАЙОВОМУ УПРАВЛІННЮ АРХІВАМИ,
БІБЛІОТЕКАМИ ТА МУЗЕЯМИ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ПОПЕРЕДНЬОГО
ОБСТЕЖЕННЯ КОЛЕКЦІЙ ЗООЛОГІЧНОГО МУЗЕЮ ІНСТИТУТУ
ЗООЛОГІЇ УАН**

*29 червня 1943 р.
м. Київ*

Звіт

Відносно: Зоологічний інститут при Академії у Києві.

Виконавець: референт доктор Матіле.

Зоологічний інститут при Академії у Києві існує приблизно 20 років і протягом цього часу зібрав важливі колекції. Після відступу росіян цей Музей був переданий Інституту захисту рослин і боротьби із шкідниками.

Само собою зрозуміло, що такий Інститут повинен також мати у своєму розпорядженні власну колекцію, яка б відповідала його завданням і цілям. Все, що виходить за рамки цього, означає лише непотрібний тягар.

Тому було б необхідно провести детальну ревізію і весь матеріал, який не відповідає завданням Інституту, передати до Університетського музею. Завдяки отриманню цього матеріалу Університетський музей мав би змогу поповнити належним чином свої наукові колекції, а також значно розширити експозиції. Однак, тоді, що також треба дуже привітати, колекції, які свого часу були розподілені між обома інститутами, чим була порушена їх цілісність, змогли б бути знову об'єднані. Наприклад, такі колекції: Zikaden Іванова, Coleopteren Гохгута, Orthopteren Дірша, Lepidopteren Зоринського та багато інших.

Крім того, потрібно було б ще згадати, що у Музеї Інституту захисту рослин знаходиться велика кількість дуже цінних колекцій, які йому свого часу були передані з фонду Університету, наприклад, весь матеріал Байкальської експедиції Київського університету.

Завдяки об'єднанню обох колекцій Університетський музей став би єдиним у своєму роді дослідницьким центром з вивчення фауни Східної Європи і суміжних областей Азії, а також центральною зоологічною установою України.

Крім колекцій Інститут захисту рослин повинен передати частину своєї бібліотеки, оскільки вона не відповідала потребам Інституту, передусім – праці і журнали з систематики.

Стосовно подальших контактів між обома інститутами, само собою зрозуміло, що Музей Університету буде надавати Інституту захисту рослин у його роботі тільки посильну підтримку як в організації власного музею, шляхом передачі дублетів, утворення екологічних і систематичних зібрань для спеціальних цілей і т. і., так і в його дослідницькій діяльності шляхом визначення окремих екземплярів, а також всіх матеріалів з питань фауни.

Доктор *Mamile*

№ 291

Magyar királyi belügyminiszter
Szám: 196.809
1943/VII – 6
sitása

Tárgy: Az ungvári Mozaik
Kultúregyesület módosításának alapsza
bólyai láttamozásának e luta-
sitása

Válaszirat száma: 9961/1940

Fenti tárgyú felterjesztése mellékleteinek visszaküldése mellett felhívom Polgármester urat, Közölje az érdeleltekkel, hogy a módosított a lapszabályok lóttamozása tárgyában benyújtott kérelmüket teljesíthetőnek nem találtam.

Ezért utasítsa nevezetteket, hogy a hónapon belül szabályszerűen összehívott közgyűlésen mondják ki feloszlátásukat és ugyanakkor döntsenek esetleges fennmaradó vagyonuk felhasználása tekintetében is. A közgyűlési határozatokat négy példányba Polgármester ur útján hozzám jórahagyás végett terjesszék fel. Amennyiben ez nem történne meg, felhívom Polgármester urat, hogy a tárgyban tegyen hozzám megfelelő javaslatot.

Budapest, 1943. június hó 22-én

A miniszter rendeletéből
Dr. Pász Kandy s.k.
Miniszteri tanácsos.

A város Polgármesterének

Ungvar.

Державний архів Закарпатської області, ф. 94, оп. 6 спр. 140, арк. 82. Оригінал. Машинопис.

**РОЗПОРЯДЖЕННЯ УГОРСЬКОГО КОРОЛІВСЬКОГО МІНІСТРА
ВНУТРІШНІХ СПРАВ МЕРУ м. УЖГОРОД ПРО РОЗПУСК КУЛЬТУРНО-
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА «МОЗАЙК»**

*6 липня 1943 р.
м. Ужгород*

Поряд з поверненням додатків вищезазначеного представлення звертаю увагу пана мера на те, щоб він інформував всіх зацікавлених про те, що мною розглянуто подання щодо зміни змісту статуту і його виконання не вважаю можливим.

Тому необхідно дати наказ зазначеним особам Товариства про те, щоб вони протягом 2 місяців скликали загальні збори згідно законодавства, на яких повинні зробити заяву про свій розпуск, та в той же час прийняли рішення щодо використання власності, яка можливо залишиться. Рішення загальних зборів повинні представити мені для узгодження в чотирьох примірниках через пана мера. Якщо це не буде здійснено, звертаю увагу пана мера на те, щоб він зробив мені відповідну пропозицію щодо цієї справи.

До Мерії.

Радник міністра д-р *Паш Канді*
Міністерство внутрішніх справ
Ужгород

На документі помітка: «Згідно наказу міністра від 22 червня 1943 р.»

**ПРОТОКОЛ ЗАСІДАННЯ СПІВРОБІТНИКІВ КИЇВСЬКОЇ
АСТРОНОМІЧНОЇ ОБСЕРВАТОРІЇ З ПРИВОДУ РОЗГЛЯДУ ЗВІТУ
ЗА ПЕРШЕ ПІВРІЧЧЯ 1943 р. ТА ПЛАНУ НАУКОВОЇ
РОБОТИ НА ДРУГЕ ПІВРІЧЧЯ 1943 р.**

7 липня 1943 р.

м. Київ

Присутні: проф. Соколов Ю. Д., Святоха О. П., Глушко М. Т., Король О. К.

Порядок дня: I. Звіти за роботу протягом першого півріччя 1943 року.

II. План роботи на друге півріччя 1943 року.

I. За звітами співробітників за перше півріччя 1943 року в Обсерваторії виконано таку роботу:

О. П. Святоха: проведено 119 спостережень Сонця (візуально трубою Busch'a, $\varnothing = 81$ мм, $W = 88^{*2}$), які всі оброблені, а саме: виведено числа Вольфа та проведено класифікацію плям по групам; із спостережень меридіанним кругом 1939 року приведено на середні місця 120 зір; проведено 2 спостереження секстантом сонця для визначення поправки годинника; проведена змазка годинника та регулювання ходу; обчислено моменти сходу та заходу Сонця та Місяця (двома способами) для Києва на 1944 рік; передобчислено до жовтня місяця поточного року покриття зір Місяцем.

О. К. Король: проведено: по одному спостереженню змінних: W gem, β Per, та по два спостереження змінних: δ Ser, RS Can, δ And, β Lyr.; спостереження червеного потоку падаючих зір Bootides; 10 спостережень комети 1942 WZ (положення серед зір, інтегральна яскравість, видима кутова величина); 16 визначень поправки годинника із спостережень Сонця секстантом; спостереження покриття Місяцем сімох зір та двох відкрити.

Щомісяця складалися довідники астрономічних явищ для Києва та проведена спроба визначення з власних спостережень елементів орбіти комети 1942 WZ.

Проф. Ю. Д. Соколов – роботу за темою «Нові інтегровальні випадки в задачі трьох тіл» виконано. В цій роботі винайдено нову форму дифференціальних рівнянь руху трьох матеріальних точок під впливом сил, що діють за довільним законом від віддалі. З цієї форми легко одержати всі відомі випадки, що інтегруються (Ейлера, Лагранжа-Лапласа, Якобі, Воронца).

Знайдено новий випадок інтегрування, а саме інтегрування в еліптичних функціях – випадок прямолінійного руху трьох рівних мас, що взаємно притягаються прямо-пропорційно кубам віддалі.

II. Після обговорення пропозицій проф. Ю. Д. Соколова прийнято на друге півріччя 1943 року такий план роботи:

План

роботи Київської астрономічної обсерваторії на друге півріччя 1943 року

*¹ Див. док. № 229, 311.

*² Тут і далі – латинські та грецькі букви дописано від руки.

А. Спостереження

1.	Спостереження сонячних плям	Труба Busch'a, $\varnothing = 81$ мм, $W = 88^{*3}$	О. П. Святоха
2.	Спостереження комет та метеорних потоків	Оком та трубою Шукач $\varnothing = 67$ мм, $W = 15^{*3}$	О. К. Король
3.	Спостереження змінних зірок		О. К. Король
4.	Спостереження покрить зір Місяцем	Frankofer, $\varnothing = 66$ мм, $W = 67^{*3}$	О. К. Король
5.	Підготовка та спостереження часткового затемнення Місяця 15 серпня	Наявним приладом ^{*1}	Всі співробітники

В. Теоретична робота

1.	Теоретична обробка результатів спостереження по темах розділу «А»	Спостерігачі
2.	«Про симетричний рух системи матеріальних точок під дією взаємних сил, з застосуванням до небесної механіки»	Проф. Ю. Д. Соколов
3.	Визначення кометних орбіт	Доц. І. І. Іллінський

С. Обчислення

1.	Обчислення календарних даних на 1944 рік	М. Т. Глушко
2.	Складення щомісячних довідників астрономічних явищ для Києва	О. К. Король
3.	Передобчислення покрить зір Місяцем для Києва на другу половину 1943 року (друге наближення) та на 1944 рік	Доц. І. І. Іллінський О. П. Святоха
4.	Допоміжні обчислення та консультації для інженерів, метеорологів та інших з різних питань математики та астрономії	Всі наукові співробітники

Д. Служба часу

Ведення служби часу за допомогою наявного приладдя	О. К. Король О. П. Святоха
--	-------------------------------

Директор К[іївської] а[строномічної] о[бсерваторії] проф. Ю. Д. Соколов
Вчений секретар О. К. Король

НБУВ, ІА, ф. 165, оп. 1, спр. 58, арк. 7–9. Оригінал. Машинопис.

^{*1} Дописано від руки.

Wissenschaft und Erziehung
Fortführung und Neuordnung der kriegswichtigen
wissenschaftlichen Forschung
im Reichskommissariat Ukraine

Rowno
25.08.1943

Um die Ukraineforschung auf kriegswichtige Aufgaben der Erschließung des Landes auszurichten und die Fortführung der sonstigen wissenschaftlichen Forschung im Reichskommissariat Ukraine nach den Notwendigkeiten besonders der wirtschaftlichen Kriegsführung zu lenken, ordne ich in Ausführung des Runderlasses des Reichsministers für die besetzten Ostgebiete vom 15.7.43 1 c 1019 – (Amtsblatt RM Ost S. 7) folgendes an:

1. Die aus der Anlage ersichtlichen wissenschaftlichen Institute und sonstigen Forschungseinrichtungen werden übernommen und als «Landes»-Forschungsinstitute unter Leitung deutscher Wissenschaftler fortgeführt. Die Übernahme weiterer Institute bleibt nach den erforderlichen organisatorischen Vereinfachungen und Zusammenfassungen vorbehalten.

2. a) Zur wissenschaftspolitischen Führung fachlichen Steuerung und verwaltungsmäßigen Betreuung der Landesforschungsinstitute sowie zur Weiterleitung der von der Zentrale für Ostforschung ergehenden Forschungsaufträge wird beim Reichskommissar für die Ukraine als angegliederte selbständige Dienststelle die «Landesforschungszentrale Ukraine» mit dem vorläufigen Dienstsitz Kiew gebildet.

b) Die Landesforschungszentrale Ukraine erhält eine Satzung, die nach Genehmigung durch den Herrn Reichsminister für die besetzten Ostgebiete ebenfalls im Zentralblatt veröffentlicht wird.

c) Die Aufsicht über die Landesforschungszentrale Ukraine wird innerhalb der Hauptabteilung Politik der Dienststelle des Reichskommissars vom Abteilungsleiter Wissenschaft und Erziehung wahrgenommen. Dieser kann insbesondere bei Meinungsverschiedenheiten zwischen dem Leiter der Landesforschungszentrale und einer Fachabteilung der Dienststelle des Reichskommissars über die Vordringlichkeit eines Landesforschungsvorhabens die Entscheidung des Reichskommissars bzw. seines ständigen Vertreters herbeiführen.

3. a) Zur Förderung der für die Kriegsführung besonders wichtigen landwirtschaftlichen Erschließung des Landes bedarf die landwirtschaftliche Forschung einer einheitlichen Lenkung. Zur Wahrnehmung dieser Aufgabe wird innerhalb der Landesforschungszentrale eine «Sondergruppe landwirtschaftliche Forschung» gebildet.

b) Die besonderen Bedingungen der landwirtschaftlichen Erschließung der Südukraine erfordern eine besondere Betreuung der landwirtschaftlichen Landesforschungsin-

*¹ Див. док. № 278, 283.

stitute der Südukraine. Zu diesem Zweck wird eine «Nebenstelle Cherson der Landesforschungszentrale Ukraine – Sondergruppe landwirtschaftliche Forschung» gebildet.

4. a) Die Mittel der Landesforschungszentrale Ukraine einschließlich der Mittel für die Landesforschungsinstitute werden im Haushalt des Reichskommissars für die Ukraine im Einzelplan VI – Wissenschaft, Erziehung und Volksbildung – veranschlagt.

b) Die Mittel für die Sondergruppe landwirtschaftliche Forschung, ihre Nebenstelle Cherson und die zu ihr gehörigen Landesforschungsinstitute werden im Einzelplan VII – Ernährung und Landwirtschaft – veranschlagt.

5. Die Bewirtschaftung von Versuchsbetrieben, Versuchsfeldern und ähnlichen Einrichtungen durch die «Landesforschungsinstitute» wird noch besonders geregelt.

6. a) Einzelne Dienstaufsichtsaufgaben und die wirtschaftliche Betreuung des Personals der Landesforschungszentrale, der Sondergruppe landwirtschaftliche Forschung, der Nebenstelle Cherson und der Landesforschungsinstitute können den General- oder Gebietskommissaren übertragen werden. Die grundsätzlichen Unterstellungsverhältnisse dürfen dadurch nicht berührt werden.

b) Die Kassengeschäfte der unter a angeführten Stellen des Forschungswesens sind von den Amtskassen (Zahlstellen) der örtlich zuständigen Gebietskommissare (Stadtkommissare) zu führen. Die Selbständigkeit der genannten Stellen des Forschungswesens in der Bewirtschaftung ihren Haushaltsmittel wird durch diese Regelung nicht berührt.

7. a) Mein Runderlaß vom 30 September 1942 – II c 2483 – betr. «Unterstellung der wissenschaftlichen Forschungsinstitute» (ZBL RKU 1942 S. 390) tritt außer Kraft.

b) Für die Landesarchive, Landesbibliotheken und Landesmuseen bleibt es bei der Sonderstellung, die sich aus dem Runderlaß vom 7 Dezember 1942 – II c 2483 – (ZBL RKU 1942 S. 516) betr. «Verwaltung der Archive, Bibliotheken und Museen » ergibt.

Die «Landesverwaltung der Archive, Bibliotheken und Museen» übt für ihre Einrichtungen die gleichen Aufgaben aus, wie für die Forschungsinstitute die Landesforschungszentrale.

8. a) Die Dienststellenbezeichnung der Landesforschungszentrale Ukraine lautet:

«Landesforschungszentrale Ukraine
beim Reichskommissar für die Ukraine».

b) Die Dienststellenbezeichnung der Sondergruppe landwirtschaftliche Forschung lautet:

«Landesforschungszentrale Ukraine
beim Reichskommissar für die Ukraine –
Sondergruppe landwirtschaftliche Forschung».

c) Die Dienststellenbezeichnung der Nebenstelle Cherson lautet:

«Landesforschungszentrale Ukraine
beim Reichskommissar für die Ukraine
– Sondergruppe landwirtschaftliche Forschung –
Nebenstelle Cherson».

d) Die Dienststellenbezeichnung der Landesforschungsinstitute lautet

B.: «Landesinstitut für Wirtschaftsforschung und Landeskunde». Weitere Zusätze entfallen.

e) Im Schriftverkehr enthält der Briefkopf nur die unter a bis d aufgeführten Dienststellenbezeichnungen.

Von der Unterschrift stehen bei Schreiben der Landesforschungszentrale die Worte:
«Der Leiter der Landesforschungszentrale Ukraine» oder
«Der Leiter der Sondergruppe landwirtschaftliche Forschung» oder
«Der Leiter der Nebenstelle Cherson»
und bei Schreiben der Landesforschungsinstitute die Worte (z. B.):

«Der Leiter des Landesinstituts
für Wirtschaftsforschung und Landeskunde».

Falls die Unterzeichnung nicht durch den Leiter erfolgt, ist die Zeichnungsart (z. B. «In Vertretung», «Im Auftrage») zu kennzeichnen.

f) Die Ausführung der Amtsschilder richtet sich nach Ziffer 3 des Runderlasses vom 18 Nov. 42 – II c 2043 – (ZBL RKU 1942 S. 473) betr. «Amtsschilder». (Weißes Schriftschild mit Hoheitszeichen und den unter a bis d festgesetzten Dienststellenbezeichnungen unter Fortlassung einer Ortsangabe).

g) Die Landesforschungszentrale Ukraine und die Landesforschungsinstitute führen das kleine Reichssiegel mit der unter a und g festgesetzten Dienststellenbezeichnung und mit einer Ortsangabe. Die Sondergruppe landwirtschaftliche Forschung und die Nebenstelle Cherson führen das Siegel der Landesforschungszentrale ohne Zusätze.

An die General- und Gebietskommissare
ZBL RKU 1943 S. 617

Anlage zu Ziffer 1.

Verzeichnis

der Landesforschungszentrale Ukraine unterstehenden Landesforschungsinstitute:

1. Landesinstitut für Vor- und Frühgeschichte;
 2. Landesinstitut für tierärztliche Forschung in Kiew;
 3. Landesinstitut für Wirtschaftskunde und Landesforschung in Kiew;
 4. Landesanstalt für medizinische Zoologie;
 5. Landesinstitut für Chemie und chemische Technologie;
 6. Landesinstitut für Lagerstätten in Kiew;
 7. Landesinstitut für Werkstoffforschung in Kiew;
 8. Landesinstitut für Brennstoffforschung in Kiew;
 9. Landesinstitut für forstliche Forschung in Kiew.
- Sondergruppe Landwirtschaftliche Forschung
10. Landesinstitut für Agrar- und Betriebswirtschaft mit Forschungsstelle für Agrarordnung in Kiew;
 11. Landesinstitut für landwirtschaftliche Botanik in Kiew;
 12. Landesinstitut für Bodenkunde, Pflanzenernährung und Ackerbau in Kiew, Station in Uman;
 13. Landesinstitut für Pflanzenbau und Pflanzenzüchtung in Kiew – Batberg, mit Stationen 1. in Uman, 2. in Poltawa (Futterpflanzenbau);
 14. Landesinstitut für Anbau und Züchtung von Obst und Gemüse in Kiew – Kitajewo, mit Station in Uman;
 15. Landesinstitut für Landeskultur und Moorwirtschaft in Sarny (Wolh.);

16. Landesinstitut für Pflanzenkrankheiten und tierische Schädlinge in Kiew, mit Station in Uman;
17. Landesinstitut für Tierzucht – und Fütterung in Kiew mit Station 1. in Bojorka (Gebiet Korssun, Generalbezirk Kiew) – Bienen – und Seidenraupenzucht. – 2. in Saworitschi (Gebiet Borispol, Generalbezirk Kiew) – Pelztierzucht –;
18. Landesinstitut für Fischereiwissenschaft in Kiew mit Station 1. in Goriste (Gebiet Kiew, Generalbezirk Kiew) – Flußfischerei – 2. in Mala – Saltanowka (Gebiet Wassilkow, Generalbezirk Kiew) Karpfenzucht – 3. in Puschtscha – Wodjiza (Gebiet Kiew, Generalbezirk Kiew) – Forellenzucht;
19. Landesinstitut für Nahrungsmittelforschung in Kiew – Solomanka;
20. Landesinstitut für Technik in der Landwirtschaft in Kiew.
Sondergruppe landwirtschaftliche Forschung
Nebenstelle Cherson
21. Landesinstitut für Pflanzenbau und Pflanzenzüchtung in Cherson, mit Abteilung für Meliorationen (siehe zu 14) mit Stationen:
- 1) in Rosowka (Gebiet Polowi, Generalbezirk Dnjepropetrowsk) – Pflanzenbau auf Schwarzerdeboden;
- 2) in Nowo-Alexejewka (Gebiet Genitschesk, Generalbezirk für die Krim) – Pflanzenbau auf Salzboden;
- 3) in Askania-Nowa (Gebiet Genitschesk, Generalbezirk für die Krim) – für Steppenlandwirtschaft.
22. Landesinstitut für Obst-, Gemüse- und Weinbau in Cherson.
23. Landesinstitut für Technik in der Landwirtschaft in Akimowka (Generalbezirk Krim).
24. Landesinstitut für Pflanzenkrankheiten u. tierische Schädlinge in Cherson.
25. Landesinstitut für Baumwollforschung in Cherson:
zu 17: Station für Tierhaltung und – fütterung in Cherson mit Abteilung Tierzucht in Askania-Nowa (Gebiet Genitschesk, Generalbezirk für die Krim);
zu 18: Station für die Fischereiwissenschaft in Dnjepropetrowsk und Cherson.
zu 19: Station für Nahrungsmittelforschung in Cherson.

ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 1, спр. 47, арк. 209 зв.–210 зв. Копія. Машинопис.

**НАКАЗ РЕЙХСКОМІСАРА УКРАЇНИ Е. КОХА ГЕНЕРАЛ-І
ГЕБІТСКОМІСАРАМ ПРО НОВИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ
ВАЖЛИВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В НАУКОВИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ**

*25 серпня 1943 р.
м. Рівне*

З метою спрямування українських досліджень на важливі воєнні завдання щодо освоєння країни і продовження у рейхскомісаріаті України інших наукових досліджень і необхідністю керувати передусім господарчими питаннями ведення війни та на виконання циркуляра рейхсміністра окупованих східних областей від

15 липня 1943 (Службовий бюлетень Східного міністерства. – С. 7) я наказую наступне:

1. Наведені у додатку наукові інститути та інші дослідні установи будуть прийняті як «Крайові» – дослідні інститути і продовжуватимуть діяльність під керівництвом німецьких науковців. Прийом інших інститутів після необхідних організаційних спрощень та об'єднань залишається в силі.

2. а). Для науково-політичного керівництва фаховим регулюванням та адміністративним опікуванням крайових дослідних інститутів, а також для подальшої передачі дослідних завдань, які надходять з Центру східних досліджень при рейхскомісарі України, буде створена як самостійна служба «Крайовий дослідницький центр» з тимчасовим місцезнаходженням у м. Києві.

б). Крайовий дослідницький центр одержує статут, який після затвердження паном рейхсміністром окупованих східних областей, буде також надрукований у «Центральному бюлетені».

в). Контроль за Крайовим дослідницьким центром України у межах головного відділу політики відомства рейхскомісара буде здійснюватися керівником відділу науки та виховання. Він може, особливо при розходженні у поглядах між керівником Крайового дослідницького центру та одним з фахових відділів відомства рейхскомісара щодо актуальності крайових дослідницьких проєктів, приймати рішення за рейхскомісара або його постійного заступника.

3. а). Для сприяння особливо важливого для ведення війни сільськогосподарському освоєнню країни сільськогосподарські дослідження потребують уніфікованого керівництва. Для виконання цього завдання у рамках «Крайового дослідницького центру» буде утворена «Спеціальна група сільськогосподарських досліджень».

б). Особливі умови сільськогосподарського освоєння Південної України потребують спеціального спілкування з сільськогосподарськими крайовими дослідними інститутами Південної України. З цією метою буде утворена «Херсонська філія Крайового дослідницького центру України – спеціальна група сільськогосподарських досліджень».

4. а). Кошти Крайового дослідницького центру України, у тому числі кошти для крайових науково-дослідницьких інститутів, будуть передбачені у бюджеті рейхскомісара України в окремому плані VI – «Наука, виховання та народна освіта».

б). Кошти для спеціальної групи сільськогосподарських досліджень, її філії у Херсоні, а також кошти для крайових дослідних інститутів, які до неї належать, будуть передбачені у окремому плані VII – «Харчування та сільське господарство».

5. Питання управління господарствами дослідницьких установ, дослідницьких полів та подібними установами з боку крайових дослідних інститутів буде ще урегульовано окремо.

6. а). Окремі завдання щодо службового нагляду та господарського обслуговування персоналу таких установ, як: Крайовий дослідницький центр, Спеціальна група сільськогосподарських досліджень і її Херсонська філія, та Крайові науково-дослідницькі інститути можуть бути передані генерал- і гебітскомісарам. Але це не торкається основних питань у системі підпорядкування.

б). Касові операції вищеназваних установ здійснюються службовими касами або місцевими гебітс- та штатткомісарами. Самостійність в регулюванні цих установ при цьому не порушується.

7. а). Мій циркуляр від 30 вересня 1942 р. – II с 2483 відносно «Підпорядкування науково-дослідницьких інститутів» (Центральний бюлетень рейхскомісара України. – 1942. – С. 390) втрачає силу.

б). Проте, для крайових архівів, бібліотек та музеїв (при скасуванні дії цього циркуляра стосовно науково-дослідницьких інститутів) він залишається в силі на особливому положенні спільно з циркуляром від 7 грудня 1942 р. – II с. 2483 – (Центральний бюлетень рейхскомісара України. – 1942. – С. 516) відносно «Управління архівами, бібліотеками та музеями».

Крайове управління архівами, бібліотеками та музеями виконує щодо своїх установ ті ж самі функції, що і Крайовий дослідницький центр для своїх крайових науково-дослідницьких інститутів.

8. а). Службова назва Крайового дослідницького центру – «Крайовий дослідницький центр України при рейхскомісарі України».

б). Службова назва Спеціальної групи сільськогосподарських досліджень – «Крайовий дослідницький центр України при рейхскомісарі України – Спеціальна група сільськогосподарських досліджень».

в). Службова назва філії у Херсоні: «Крайовий дослідницький центр України при рейхскомісарі України – Спеціальна група сільськогосподарських досліджень – Філія у Херсоні».

г). Службова назва крайових дослідницьких інститутів – «Крайовий інститут господарчих досліджень та краєзнавства». Інші доповнення не потрібні.

д). При листуванні на конверті наводяться лише назви, зазначені від а) до д).

При підписі у листі Крайового дослідницького центру вказується: «Керівник Крайового дослідницького центру України» або «Керівник Спеціальної групи сільськогосподарських досліджень» або «Керівник Філії у Херсоні»; а в листах від крайових дослідних інститутів вказується (наприклад): «Керівник Крайового інституту господарчих досліджень та краєзнавства».

В разі, коли підписує не керівник, робиться примітка: «Заступник», «За дорученням».

е). Оформлення службових вивісок з назвою інституту здійснюється відповідно до пункту 3 циркуляра від 18 листопада 42 – II с 2043 (Центральний бюлетень рейхскомісара України. – 1942. – С. 473) «Службова фірмова вивіска» (виготовляється табличка зі службовою назвою установи, без адресних даних, на білому фоні з емблемою влади, у відповідності з пунктами від а) до г) даного наказу).

є). Крайовий дослідницький центр та крайові дослідницькі інститути мають малу імперську печатку з назвою установи, зазначеною у позиціях від а) до г), та адресу. Спеціальна група сільськогосподарських досліджень та Філія у Херсоні мають печатку Крайового дослідницького центру без доповнень.

Додаток до Пункту 1.

Показчик Крайових дослідних інститутів, що підпорядковуються Крайовому дослідницькому центру

1. Крайовий інститут прадавньої та давньої історії;

2. Крайовий інститут ветеринарних досліджень у Києві;
3. Крайовий інститут господарства та краєзнавства;
4. Крайовий інститут медичної зоології;
5. Крайовий інститут хімії та хімічної технології;
6. Крайовий інститут родовищ [корисних копалин] у Києві;
7. Крайовий інститут дослідження матеріалів у Києві;
8. Крайовий інститут дослідження палива у Києві;
9. Крайовий інститут з проблем дослідження лісівництва у Києві.

Спеціальна група сільськогосподарських досліджень

10. Крайовий інститут сільськогосподарського і виробничого господарства з дослідним центром для «Agrarordnung»^{*1} у Києві;
11. Крайовий інститут сільськогосподарської ботаніки у Києві;
12. Крайовий інститут ґрунтознавства, живлення рослин та рільництва у Києві, станція в Умані;
13. Крайовий інститут рослинництва у Києві на Батієвій горі зі станціями: 1) в Умані, 2) у Полтаві (кормове рослинництво);
14. Крайовий інститут вирощування та розведення фруктів та овочів у Києві (Китаєво) зі станцією в Умані;
15. Крайовий інститут агрокультури та торф'яного господарства у Сарнах (Волинь);
16. Крайовий інститут з питань захворювання рослин та тваринних шкідників у Києві зі станцією в Умані;
17. Крайовий інститут тваринництва зі станціями: 1) у Боярці (Корсунський район, Генеральний округ Київ) – бджільництва та розведення гусениці тутового шовкопряда; 2) у Заворичах (Бориспільській район, Генеральний округ Київ) – хутрове тваринництво;
18. Крайовий інститут рибоводства у Києві зі станціями: 1) у Гористому (Київський район, Генеральний округ Київ) – річкове рибоводство; 2) у Малій Салтановці (Васильківський район, Генеральний округ Київ) – розведення карпа; 3) у Пущі-Водиці (Київський район, Генеральний округ Київ) – розведення форелі;
19. Крайовий інститут дослідження продуктів харчування у Києві (Солом'янка);
20. Крайовий інститут сільськогосподарської техніки у Києві.

Спеціальна група сільськогосподарських досліджень.

Філія у Херсоні

21. Крайовий інститут рослинництва у Херсоні з відділом меліорації (див. п. 14) зі станціями: 1) у Розовці (район Полови, Генеральний округ Дніпропетровськ) – рослинництво на чорноземі; 2) у Ново-Олексіївці (Генічеський район, Генеральний округ Крим) – рослинництво на засоленому ґрунті; 3) в Асканія-Нова (Генічеський район, Генеральний округ Крим).
22. Крайовий інститут плідництва, овочівництва та виноградарства.

^{*1} «Agrarordnung» (нім.) – «Аграрне впорядкування» – установа німецької окупаційної влади, завданням якої було збільшення поставок сільськогосподарської продукції до рейху.

23. Крайовий інститут сільськогосподарської техніки в Акимовці (Генеральний округ Крим).

24. Крайовий інститут з питань захворювання рослин та шкідників тварин.

25. Крайовий інститут досліджень з питань бавовництва.

До п. 17: Станція з утримання та годування тварин у Херсоні з відділом тваринництва в Асканії-Новій (Генічеський район, Генеральний округ Крим).

До п. 18: Станція з риборозведення у Дніпропетровську.

До п. 19: Станція з дослідження продуктів харчування у Херсоні.

№ 294

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ВІДНОВЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОДЕСЬКОГО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІСТОРІЇ ТА СТАРОЖИТНОСТЕЙ

5 вересня 1943 р.

м. Одеса

Одно из первых мест среди научно-исследовательских организаций не только нашего города, но и всего края в целом, вполне заслуженно занимало в досоветское время Одесское общество истории и древностей, возникшее ещё в 1839 г.

В течение почти столетнего периода своего существования Общество это проводило весьма большую и ценную научную работу по исследованию прошлого нашего города и края, начиная с древнейших времён.

Трудами его изданы 33 тома «Исторических записок», в которых полно и всесторонне освещена история всего Причерноморья и прилегающих к нему стран, как-то: Новороссии, Молдавии, Валахии, Крыма и Кавказа, а также и нашего города.

Общество предприняло и осуществило целый ряд ценных археологических раскопок, обогативших историческую науку новыми данными, в особенности по доисторическому и античному периодам истории нашего края.

К сожалению, эта плодотворная деятельность Общества была прервана в 1921 г., когда оно по распоряжению советских властей было закрыто.

Ныне просвещёнными заботами Румынской администрации о культурной жизни нашего города и края Одесское общество истории и древностей снова возрождено к жизни.

На историко-филологическом факультете Одесского университета состоялось организационное собрание по восстановлению Общества истории и древностей при Одесском университете.

На собрании присутствовали 22 человека, в том числе несколько бывших членов Общества.

Собранием было заслушано сообщение В. И. Селинова¹⁷² о постановлении г[осподи]на губернатора Транснистрии проф. [Г.] Александру от 2 июля с. г. за № 2852 о восстановлении Общества, а также утверждённый устав Общества.

С обстоятельной и интересной информацией о прошлой деятельности Общества выступил старейший член правления Общества проф. Б. В. Варнеке.

Собрание вынесло постановление считать всех присутствующих членами-учредителями Общества и единогласно избрало вице-президентом Общества проф. В. И. Селинова и секретарём – ассистента А. Б. Варнеке.

Одесская газета. – 1943. – 5 сентября.

№ 295

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА НАРКОМА ДЕРЖБЕЗПЕКИ УРСР
С. САВЧЕНКА ДО СЕКРЕТАРЯ ЦК КП(б)У Д. С. КОРОТЧЕНКА
ПРО СТАНОВИЩЕ НАУКОВОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ У ПЕРІОД
НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ ХАРКОВА**

*9 вересня 1943 р.
м. Харків*

Период второй оккупации города Харькова знаменателен резким изменением политики немцев по отношению к украинскому населению.

Установлено, что 20 марта 1943 года в г. Харьков прибыл, так называемый, штаб [А.] Розенберга, который подчинив себе VII отдел штандарткомендатуры, «эрика-пропаганда-штафель» и другие немецкие органы политического управления оккупированной территории, возглавил руководство всей политической и культурной жизнью г. Харькова.

По директивам немецкого командования, в интересах налаживания отношений с украинским населением, немцы прекратили открытый террор и начали усиленно заигрывать, особенно с кругами украинской интеллигенции.

Учитывая тяжелые продовольственные затруднения населения, немцы организовали выдачу хлеба значительной части жителей, в том числе инвалидам и нетрудоспособным. Лицам, интеллектуального труда увеличили зарплату и выдавали продовольственный паек.

Одновременно, с целью привлечения к сотрудничеству возможно большего количества видных научных работников г. Харькова, немцы организовали ряд научно-исследовательских институтов: Угле-химический, Металлов, Моторов, Климатический, Электро-технический и Физико-технический.

Все институты имели задания по военной тематике и были связаны с аналогичными научно-исследовательскими институтами Германии.

Директор Украинского физико-технического института, инженер – капитан Эберт, характеризуя отношение оккупантов к ученым Харькова, в беседе с профессорами [А. К.] Сушкевичем и Бажановым, говорил:

«...Все, что нужно будет для научной работы мы Вам предоставим. Издадим в Германии Ваши новые работы. Это будет показателем того, что германская оккупация не явилась препятствием для научной деятельности...»

По имеющимся материалам, подавляющее большинство научно-технической интеллигенции, привлеченной немцами для работы в институтах, научно-исследовательской работы не вело.

Большинство ученых не желало отдавать свои знания оккупантам, а тем более выполнять их задания, носящие военный характер. Ряд ученых, как известный математик, профессор [А. К.] Сушкевич и другие, свои научные работы, законченные в период оккупации г. Харькова, скрыли от немцев и передали их в соответствующие учреждения после восстановления в Харькове советской власти.

Такое поведение ученых связано с происшедшими серьезными сдвигами в политических воззрениях интеллигенции и ростом патриотических настроений, вызванных успехами Красной Армии на фронтах Отечественной войны.

Профессор Терещенко, в первые месяцы оккупации принимал активное участие в реорганизации высших учебных заведений, был членом научного совета и директором Политехнического института, объединявшего 6 вузов.

Позже, за нежелание являться в гестапо по вопросу научных кадров и вывесить в кабинете портрет Гитлера, Терещенко от должности был отстранен и в период второй оккупации, занимал должность помощника заведывающего библиотекой института. [...] ^{*1}

Профессор [Я. В.] Столяров, работавший вначале оккупации недолгое время зав[едующим] отделом народного образования Горуправы, говорил:

«...Сам я осенью 1941 г. при эвакуации Харькова, не сумел уехать из города. Нужно сказать правду, что той заботы обо мне, который в праве был ожидать я, как ученый, много поработавший на пользу родине, я не увидел.

Пуститься же вместе с болевшей тогда женой в тяжелую обстановку массового отъезда со всеми его трудностями, не решился, как ни горько мне было оставаться в Харькове.

Политическое настроение интеллигенции, в частности профессуры за период с первого дня оккупации до сегодняшнего дня, было не одинаковым. В первый период многие интеллигенты, под влиянием неудач на фронте, неорганизованной эвакуации города и вспыхнувшего голода озлобились в отношении соввласти и верили бешеной антисоветской агитации немцев. Основное же ядро интеллигенции было настроено патриотически и не верило никакой немецкой пропаганде.

Перелом в политическом настроении интеллигенции начался во второй половине 1942 г., когда было остановлено наступление немцев. Этому способствовали бесчинства и насилие эсэсовских дивизий, дислоцировавшихся в Харькове, насильственный увез ^{*2} населения в Германию и ограбление научных учреждений.

Все это сделало патриотом даже тех, кто им никогда не был.» [...] ^{*3}

^{*1} Далі знято частину тексту з інформацією про відношення до повернення німців у м. Харків професорів Харківського університету Н. Г. Попова, А. К. Сушкевича, Терещенка.

^{*2} Так у документі.

^{*3} Далі знято частину тексту з інформацією представників інтелігенції міста про матеріальне становище в окупованому Харкові.

Немцы, готовя эвакуацию научно-исследовательских институтов, дали указания направлять эвакуированных научных работников – химиков в г. Львов; физиков и математиков в г. Краков; угольщевиков в г. Днепропетровск; горников и механиков в Силезию и в глубь Германии.

Оккупанты успели в полном составе эвакуировать Угле-химический институт, во главе с академиком [М. И.] Кузнецовым, профессором Лихошерстовым и др[угими] в г. Львов. В неизвестном направлении эвакуировали Электротехнический институт, выполнявший задания немецкого военного командования.

Остальные институты немцы не успели эвакуировать. Из Института металлов вывезли только часть библиотеки.

Клеветническая кампания немцев, опасения уличных боев и воздушных налетов, а также слухи о голоде в тылу Советского Союза, вызвали эвакуацию отдельных групп харьковской интеллигенции.

Действительный член Академии наук УССР Кузнецов Мефодий Иванович, в беседе с нашим источником по вопросу своего выезда, говорил:

«...Я не верю в прочность побед Красной Армии, я наблюдал голых и голодных красноармейцев на передовой линии. Все они не хотели воевать и сидели в окопах под угрозой расстрела со стороны командиров и комиссаров.

Война будет тянуться годами. Подставлять голову под немецкие беспощадные удары с воздуха, голодать в Харькове и жить в вечном страхе, я не хочу».

Член-корреспондент Академии наук УССР Крамаренко Леонид Петрович, уезжая в Киев, заявил:

«Хочу быть поближе к границе.» [Л. П.] Крамаренко проявлял профашистские настроения и одобрял зверскую расправу немцев с евреями в г. Харькове. [...]»^{*1}

Народный комиссар госбезопасности УССР [С.] Савченко

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 549, арк. 1–13. Оригінал. Машинопис.

№ 296

ІЗ ДОВІДКИ НКВС ПРИ РНК СРСР ПРО ПОПЕРЕДНІ ДАНІ ЩОДО ВИНИЩЕННЯ НАЦИСТАМИ НАУКОВОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ м. ХАРКІВ

24 вересня 1943 р.
м. Харків

За время немецкой оккупации погибли (не полностью учтено): академиків – 1 чел., заслуженных деятелей – 1, профессорів-докторів – 8, профессорів – 13, доцентів – 17, ассистентів-преподавателей – 37. Так, например: академик Беке-

^{*1} Далі знято частину тексту з інформацією про відношення окремих харківських науковців до перебігу військових дій на території Харківщини.

тов А. Н. – погіб от голода, профессор-доктор Ефрос Н. М. – расстрелян вместе с матерью, профессор – Недохлебов В. П., профессор – Шевандин Д. М., профессор – Ростовцев Д. С. – арестованы гестапо вместе с семьями и пропали безвести.

Профессор Семилетов С. М.¹⁷³, Коржиков А. П., Раздольский А. И., Орлов Ф. Н. и многие другие научные работники погибли от голода, были расстреляны или арестованы гестапо и пропали безвести.

Таковы, далеко неполные данные о фашистских злодеяниях в г. Харькове по высшим учебным заведениям.

Уполномоченный НКВД при СНК СССР по г. Харькову

ЦДАВО України, ф. 4620, оп. 3, спр. 331, арк. 485–486. Оригінал. Машинопис.

№ 297*¹

SUBDIRECTIA INVATAMANTULUI SUPERIOR SI A CERCETARILOR STIINTIFICE

Conform planului general de lucru, Subdirectia Inv. Superior si-a desfășurat activitatea, pe trimestrul Iulie-Septembrie 1943, după cum urmează:

1. Subdirecția propriu zisă, birourile centrale;

A făcut toate lucrările de birou și corespondența cu unitățile, din subordine și cu cele exterioare Subdirecției. Pe lângă asta, a făcut câteva lucrări de caracter exterior și care au primit formă concretă. Enumărăm:

Institutul anti-comunist, înființat prin Deciziunea Nr... din 1943.

Scopul Institutului este de a cerceta temeinic (din punct de vedere practic) teoria comunistă și evenimentul sovietic și de a-l combate.

Planul de activitate al Institutului

Difuzarea rezultatelor cercerărilor prin publicarea de broșuri, pripresă, prin conferințe publice, și prin spectacole artistice, prin sugestiile continui date presei cotidiene locale și postului de radio-amplificare locală. Organizarea Institutului a fost făcută în funcție de scopul indicat.

Câteva precizări sumare:

Institutul anti-comunist e condus direct, în calitate d[e] director, de Domnul Fass, profesor la Facultatea de drept dela Univ[er]sitatea din Odessa. Secretariatul Institutului e condus de Domnul Moisev, docent la Facultatea de drept și secretarul general al Unive[r]sității. Secțiile principale ale Institutului sunt: cercetare, documentare și publicitate. Pe lângă personalul strict al Institutului, vor mai colabora și profesorii Unive[r]sității. Primul rezultat obținut este că în jurul acestui Institut și deci, în jurul acestei acțiuni, s'au strâns și s'au angajat câteva personalități localnice.

*¹ Див. док. № 304, 309.

Institutul de Chirurgie plastică și de Oncologie prin Deciziunea Nr. 4604/1943; este rezultatul unei lucrări proiect elaborată de Direcția Culturii și de Direcția Sanitară a Guvernământului.

Scopul Institutului: Cunoașterea și tratarea cât mai perfectă a leziunilor specifice războiului.

Organizarea: Institutul are două secții:

1) Secția de chirurgie plastică, condusă de Domnul Dr. Socolov, profesor Universitar, și 2) Secția de Oncologie, condusă de Dr. Kiselevici, profesor Universitar. Institutul fiind abea înființat, deci numai în faza de organizare, nu-i putem prezenta încă activitatea. Precizăm, însă, că Domnul Dr. N. Socolov ne-a prezentat de pe o lucrare în care expune o metodă proprie, de vindecarea leziunilor cauzate de armele de foc prin anumite suguri de plante. Datele pozitive ale lucrării sunt rezultatul cercetărilor făcute de autor la clinicile de chirurgie depe lângă Universitățile din Odessa și Narcov. Lucrarea va fi editată de Direcția Culturii în Editura Guvernământului.

Institutul de invențiuni și perfecționări tehnice

S'a înființat prin Deciziunea Nr./943, Scopul Institutului: Să perfecționeze sistemele instalațiilor industriale și să sporească randamentul lor în Transnistria. Președintele Institutului profesor Dr. Chetraru, decanul Facultății de Agronomie din Odessa, sub-director profesor Polizu Dionissie, de la Facultatea de științe exacte a Universității din Odessa, și director general: profesor Petrenco Boris. Institutul pe lângă birourile și secțiile specifice, mai are și o comisie de examinarea propunerilor ce se fac. Până acum, din tapoartele și procesele verbale primite, costatăcă tehnicienii din Odessa sunt foarte preocupați de aceste probleme. Dar Institutul fiind încă în faza de organizare nu-i putem prezenta activitatea în rezultate. Putem indica, însă, că această activitate a fost începută cu o cercetare de cunoaștere amănunțită în întreprinderile industriale ale Guvernământului și cu o serie de propuneri și invențiuni examinate deja de comisia specială a Institutului.

Institutul Universitar pentru Cercetarea Transnistriei Anterior acestor institutii, Direcția Culturii sub îndrumarea Domnului profesor Traian Herseni, și-a pus în planul general de lucru și cercetarea științifică a Transnistriei.

În acest sens s'a întreprins, în vara aceasta, pe specialități, o serie de lucrări monografice pe teren. – Problemele însă presupun o cercetare sistematică și continuă, și ca să se poată duce până la capăt, s'a înființat Institutul Universitar pentru cercetarea Transnistriei. –

Scopul Institutului este cunoașterea Transnistriei sub toate aspectele ei. –

Institutul este organizat pe două secții principale:

1. – Cercetări din punct de vedere al Științelor naturii: geologia, paleontologia și geografia Transnistriei). –

2. – Cercetări din punct de vedere al Științelor spirituale (sociologie, folclor, demografie, istorie și arheologie). – Președintele Institutului, Domnul Profesor Traian Herseni, Directorul Culturii, iar Șeful Secției Științele Naturii, este Domnul Gh. Zizei, Profesor de geologie la Universitatea din Odesa. – Pe lângă aceste secții, Institutul mai are un birou de traduceri și un birou al publicațiilor.

Cercetările din vara aceasta, făcute de Șefii Secțiilor [r] ajutați de studenții Români Transnistrieni ai Universității din Odesa și ai Universităților din țară au avut rezultate

cât se poate de bune. – Ele sunt acum în prelucrare și în curând vor fi publicate într’o serie de buletine monografice.

– Institutul Transnistriei, a fost Institutul Stiintifical Transnistriei, condus de Consiliul Național al Transnistriei, a tr[e]cut la Direcția Culturii și și-a restrâns definiția și planul de l[a]cru. – Ei a fost constituit și în activitate la preluare. – Activitate lui însă este esențial cu aplicație la interesele individuale ale românilor tranistrieni și nu poate fi expusă decât în date statistice și după o perioadă de timp mai mare decât un trimestru. [...]

ДАОО, ф. Р-2249, оп. 2, спр. 1, арк. 5–9. Оригінал. Машинопис.

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ВІДДІЛУ ВИЩОЇ ОСВІТИ І НАУКИ
ДО ДЕПАРТАМЕНТУ КУЛЬТУРИ ЦИВІЛЬНОГО УРЯДУ
ТРАНСНІСТРІЇ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ НАУКОВИХ УСТАНОВ
ОДЕСИ У ТРЕТЬОМУ КВАРТАЛІ 1943 р.**

*[Не раніше 10 жовтня 1943 р.]^{*1}
м. Одеса*

Відповідно до генерального плану підуправління вищої освіти і наукових досліджень розгорнуло діяльність у кварталі – липень-вересень 1943 року, а саме:

1. Центральні відділи підуправління як такі:

Виконали всі канцелярські роботи стосовно листування з вищими інстанціями, з підлеглими підрозділами та з тими, що є поза підуправління. Крім того, виконали деякі роботи зовнішнього характеру та ті, які набули конкретної форми.

Перераховуємо:

Антикомуністичний інститут, заснований рішенням № від 1943 року^{*2}. Метою створення Інституту є ґрунтовне дослідження, в тому числі і практичне, комуністичної теорії і радянського ладу та боротьби з ним. План діяльності Інституту – поширення результатів досліджень шляхом опублікування в брошурах, через пресу, публічні виступи і художні виставки, постійні повідомлення у щоденній пресі і на місцевій радіостанції гучного мовлення. Організація Інституту була здійснена з зазначеною метою.

Кілька загальних уточнень: Антикомуністичний інститут розгортає діяльність під безпосереднім керівництвом директора пана І. Л. Фааса – професора факультету права Одеського університету. Секретаріат Інституту діє під керівництвом пана Мойсева – доцента факультету права і вченого секретаря Університету. Основними відділами Інституту є: дослідження, документації і публікації. Крім суто наукового персоналу Інституту, співпрацюватимуть і викладачі Університету. Першим одержаним результатом є те, що до Інституту, а значить і до цієї діяльності, залучилися кілька місцевих особистостей.

^{*1} Датовано за змістом документа.

^{*2} Так у документі: номер та число рішення відсутні.

Інститут пластичної хірургії та онкології створений Рішенням № 4604/1943 на основі проектної роботи, проведеної Управлінням культури і Управлінням охорони здоров'я Уряду. Мета створення Інституту – вивчення і якнайуспішніше лікування поранень, характерних для воєнного часу. В своїй структурі Інститут має два відділення:

1). Відділення пластичної хірургії під керівництвом пана доктора [М.] Соколова – професора Університету; і 2). Відділення онкології під керівництвом пана доктора Кисилевича – професора Університету. Оскільки Інститут ще тільки створено, то він перебуває в організаційній фазі; ми ще не можемо надати відомості про його діяльність. Уточнюємо: пан доктор М. Соколов надав нам роботу, в якій викладено власний метод лікування ран, нанесених вогнепальною зброєю, шляхом використання соків певних рослин. Позитивні дані цієї роботи є результатом досліджень, проведених автором у хірургічних клініках при університетах Одеси і Харкова. Робота буде опублікована Управлінням культури у видавництві Уряду.

Інститут винаходів і технічного вдосконалення. Створений Рішенням №.../[1]943^{*1}. Мета створення Інституту: удосконалювати системи промислового обладнання і підвищення його продуктивності у Трансністрії¹⁷⁴. Керівником Інституту призначено професорів з Одеси, доктора Кетрару – декана факультету агрономії Університету, заступником директора – Полізу Діоніссіє з факультету точних наук Університету і генеральним директором – професора Борис Петренка. Інститут, крім відділів і специфічних підрозділів, ще має Комісію з розгляду пропозицій щодо винаходів. На даний момент, з одержаних доповідей та усних пропозицій можна зробити висновок, що винахідники м. Одеси серйозно займаються цими питаннями. Але, оскільки Інститут перебуває в організаційній фазі, ми ще не можемо надати результатів його діяльності. Проте, можемо зазначити, що ця діяльність була розпочата детальними дослідженнями безпосередньо на урядових промислових підприємствах і серією пропозицій та винаходів, які були розглянуті Комісією з розгляду пропозицій щодо винаходів.

Інститут досліджень Трансністрії при Університеті.

Ще до створення цих закладів Управління культури під керівництвом пана професора Траян Херсені включило у генеральний план роботи і наукове дослідження Трансністрії.

У цьому напрямку цього літа за відповідними спеціальностями було виконано низку монографічних робіт з дослідження краю. З метою доведення систематичних і безперервних досліджень Трансністрії у всіх аспектах життя і діяльності до логічного завершення і було створено Інститут досліджень Трансністрії при Університеті.

Інститут складається з двох основних відділів:

1. Відділ природничих наук (геологія, палеонтологія і географія Трансністрії).
2. Відділ гуманітарних наук (соціологія, фольклор, демографія, історія і археологія). Голова Інституту, пан професор Траян Херсені – директор з питань культури; голова відділу природничих наук є пан Г. Зізей – професор геології Одесь-

*1 Так у документі: номер та число рішення відсутні.

кого університету. Крім цих відділів Інститут ще має Бюро перекладів і Бюро публікацій.

Дослідження, проведені цього літа головами відділів при допомозі одеських студентів (румунів за походженням) та з університетів Румунії, мали найкращі результати. Зараз вони проходять обробку і через короткий час будуть опубліковані в монографічних бюлетенях.

Інститут Транснїстрїї

Колишній Науковий інститут Транснїстрїї – перейшов до Управління культури і скоротив назву і робочий план. Він був створений з погляду на запозичення. Основна ж його діяльність спрямована на задоволення особистих інтересів придністровських румун і подається у статистичних даних раз у квартал. [...] ^{*1}

№ 298

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО НАУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ СПІВРОБІТНИКІВ НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ ТРАНСНІСТРІЇ У м. ОДЕСА

*6 листопада 1943 р.
м. Одеса*

Исследовательский институт Транснистрии под руководством профессора Херсени – директора культуры губернаторства, развернул большую работу. Его деятельность разбита на несколько секторов. Сектор географии и естественных наук, которым заведует профессор Зизе, подготовил к печати монографию под заглавием «Транснистрия». В этом труде освещаются физико-географические данные, которые в свою очередь подразделяются на разделы экономический и геолого-минералогический. Кроме того, написано и готовится к печати около 10 более мелких работ, которые выйдут в первом номере бюллетня Научно-исследовательского института Транснистрии. Историческая секция, руководимая проф. [В. И.] Селиновым, являющимся директором Геологического музея, поставила своей целью освещение и изыскания истории Транснистрии с древнейших времён.

Профессор [В. И.] Селинов написал большой труд, который явился темой его диссертации на получение научной степени доктора исторических наук. Группой научных сотрудников Музея, входящих в состав Института исследований Транснистрии, ассистентом А. Занчевским, ассистенткой Марией Москетта и г[оспо]жей А. Кузнецовой, при участии профессора Селинова написана большая работа на тему: «Процесс колонизации Транснистрии». Художник Музея г[осподин] Х. Чернявский составил историческую карту к этому труду. В ближайшее время эта карта будет представлена в Исследовательский институт и передана

^{*1} Далі знято частину тексту з інформацією про заходи щодо організації навчання студентів Одеського університету.

секретарю Института г. Зизе. Также пишется работа о раскопках курганов эпохи Золотой орды близ Одессы.

Сектор этнографии и фольклора под руководством профессора Еремии и профессора Барбат также развернул большую работу. Летом с 15 июля до 1 сентября с. г. было обследовано 56 румынских сёл в уездах Овидиопольском, Тираспольском, Дубоссарском, Рыбницком, Балтском и Голтском. Работало 10 монографических экипажей^{*1} в количестве 104 человек, в которые вошли профессора Университета, профессора средних школ, учителя начальных школ и студенты-молдаване Транснистрии. Были разработаны материалы народного творчества как-то: песни, сказки, легенды, колядки (празднества, церемонии крещений, свадеб, похорон и т. д.). Всего собрано 4266 песен, 1100 басен, 529 колядок, 281 напев, 180 причитаний над покойниками.

Было опубликовано руководство для собирателей, том неизданных колядок и специальный бюллетень. Разрабатываются материалы для издания тома басен, песен и обычаев. Будет обследовано учителями ещё 120 румынских сёл, а также будет издан альбом фотографий под заглавием «Транснистрия в картинах».

Кроме всех работ Институтом готовится сессия научной конференции, которая состоится в недалёком будущем.

Одесская газета. – 1943. – 6 ноября.

№ 299^{*2}

Geheim.
Der reichskommissar
Für die Ukraine

Wissenschaft und Forschung
Lagebericht

Rowno
13 November 1943

Die Landesforschungszentrale und das Landesinstitut für Wirtschaftsforschung und Landeskunde wurden von Kiew nach Winniza verlegt. Die Einrichtungen der Landesinstitute für Werkstoff- und Brennstoffforschung befinden sich in Winniza und Danzing. Das Landesinstitut für Chemie und chemische Technologie ist nach Krakau umgezogen. Das Landesinstitut für Vor- und Frühgeschichte sowie für Lagerstättenforschung wurde nach Kamenez-Podolsk verlegt. Die vorgeschichtlichen Sammlungen werden im Ostinstitut in Krakau gelagert. Die landwirtschaftlichen Forschungsinstitute richten neben Uman neue Auffangstellen in Posen und Odessa ein.

^{*1} Так у документі.

^{*2} Див. док. № 313.

Die Evakuierung der Institute aus Kiew wurde restlos und ordnungsgemäßig durchgeführt.

ЦДАВО України, ф. 3206, спр. 15, арк. 697–698. Копія. Машинопис.

**ІЗ ОПЕРАТИВНОГО ЗВІТУ РЕЙХСКОМІСАРА УКРАЇНИ
Е. КОХА РЕЙХСМІНІСТЕРСТВУ В СПРАВАХ СХІДНИХ
ОБЛАСТЕЙ ЩОДО ПЕРЕМІЩЕННЯ КРАЄВИХ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ УСТАНОВ ІЗ м. КИЇВ**

*13 листопада 1943 р.
м. Рівне*

Крайовий дослідницький центр і Крайовий інститут господарчих досліджень та краєзнавства були переміщені з Києва до Вінниці. Устаткування Крайового інституту матеріалів і Крайового інституту палива знаходяться у Вінниці та Данцігу. Крайовий інститут хімії та хімічної технології перевезено до Кракова. Крайовий інститут прадавньої та давньої історії так само, як і Інститут корисних копалин, було перевезено до Кам'янець-Подільська. Колекції доісторичних експонатів було передано до Східного інституту в Кракові. Дослідницькі сільськогосподарські інститути, які були під Уманню, розташовано в містах Познань і Одеса. Евакуація інститутів із Києва була проведена повністю і належним чином.

№ 300

**СТАТТЯ ПРОФ. І. ІВАНОВОЇ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ІНСТИТУТУ
АНТИКОМУНІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПРОПАГАНДИ
(ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНИХ НАУК) У м. ОДЕСА**

*10 грудня 1943 р.
м. Одеса*

15 мая 1943 г. после торжественного молебствия, совершенного в присутствии ЕВП митрополита Виссариона, Институт открыл свою весьма полезную работу по борьбе с большевизмом. На этом заседании владыка Виссарион благословил работу Института и пожелал ей благотворного развития и успеха.

Институт с самого начала своей деятельности завоевал симпатии населения города Одессы. Одновременно с открытием Института было выпущено воззвание, которое призывало интеллигентные силы города принять участие в работе Института. Это воззвание нашло широкий отклик: профессора, доценты, ассистенты Университета, педагоги школ и лицеев, студенты, служащие, писатели – записались в члены Института и изъявили желание помогать ему в его работе.

Начиная с 15 мая и до сего дня в Институте каждую среду происходили заседания, на которых научные работники читали доклады, очень интересные по со-

держанию и направленные к разоблачению преступной сущности большевизма. Всего было прочитано 29 докладов. Публика всегда охотно посещала эти «среды». Особенно нравились слушателям научные, популярно изложенные доклады А. Д. Балясного, П. Е. Ершова, Стамерова, Нины Андреец и др. После докладов демонстрировались кинофильмы или устраивались концерты. При Институте был открыт читальный зал, где посетители могли ежедневно пользоваться газетами, журналами, а также большим выбором брошюр антикоммунистического содержания.

Наконец, при Институте организована библиотека, в которой много русских, румынских, немецких, итальянских и французских книг для научных работников-лекторов.

В настоящее время Институт антикоммунистических исследований и пропаганды переименован в Институт социальных наук. В связи с новым наименованием, Институт приобретает и новое, еще более серьезное и специальное значение. Поэтому деятельность Института должна быть расширена и углублена.

Директором Института назначен проф. Н. Яблоновский и им намечена следующая программа работ Института социальных наук:

1) Для расширения деятельности Института намечено привлечь доцента А. Д. Балясного в качестве заместителя директора Института как проявившего особый интерес к работе Института.

2) Каждую среду попрежнему будут читать доклады, после которых будут демонстрироваться кинокартины или устраиваться концерты.

3) И при новом наименовании Институт в полной мере сохранит свой характер научного органа в борьбе с лжеучением большевизма.

4) Эта борьба должна быть расширена и не ограничиваться докладами в здании Института. С этой целью будут привлечены дополнительные лекторские силы для охвата работой окраин города, как-то: Молдаванки, Пересыпи с использованием там зданий местных кино.

5) Все доклады, составленные в письменной форме, будут просматриваться дирекцией Института (как это в обязательной форме практиковалось и ранее).

6) Издательская работа должна быть расширена с тем, чтобы все интересные самостоятельные и переводные работы издавались в виде отдельных брошюр.

Здесь нужно отметить, что Институт завоевал себе симпатии и популярность среди населения: его заседания охотно посещаются многочисленной публикой. Власти города, и особенно, дирекция культуры неустанно помогали работе Института, чем и можно объяснить достигнутый им успех.

Новые мероприятия потребуют привлечения к работе Института новых сил интеллигенции, и его руководство твердо уверено, что это удастся осуществить, тем более, что и в будущем Институт может рассчитывать на широкую помощь румынской администрации.

И. Иванова

Молва. – 1943. – 10 грудня.

**ІЗ ЛИСТА БІБЛІОТЕКАРЯ ІНСТИТУТУ ГЕОЛОГІЧНИХ НАУК О. Є. СНО
ДО ВІЩЕ-ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. Б. І. ЧЕРНИШОВА ПРО ЖИТТЯ
В ОКУПАЦІЇ ТА ПОГРАБУВАННЯ НАЦИСТАМИ ІНСТИТУТУ**

10 грудня 1943 р.
м. Київ

Глубокоуважаемый Борис Исидорович!

Наконец-то кончился наш долгий страшный плен и вот можно написать письмо «туда», в запретный рай...^{*1}

Все это время мы очень часто вспоминали Вас. Мы это – я, моя сестра Любовь Евгеньевна, Нина Евгеньевна Бражникова и бедная Женя Малаховская, которой уже нет на свете – умерла 1 августа [19]43 года от туберкулеза.

Не знаю с чего начать, как описать Вам, хотя-бы в самых кратких чертах все пережитое нами... Вы, вероятно, уже читали в газетах статьи о Киеве, где его сравнивают с тяжело больным, постепенно начинающим выздоравливать. Это очень верно и мы все, случайно уцелевшие киевляне, похожи на таких больных и физически и нравственно. Нас трудно узнать – так сильно мы все изменились, постарели на много лет, совсем разучились смеяться, радоваться, мыслить свободно, жить разумной жизнью. Мы совсем одичали в той суровой беспощадной борьбе, которую пришлось вести эти два года, в борьбе за право не то, что жить, но как-то нищенски существовать... Мы находились в состоянии беспримерного рабства, мы не имели абсолютно никаких прав и теперь, вспоминая многое, – не понимаешь как можно было вынести это все...

Мы видели массовое уничтожение народа и в любой момент могли попасть в число замученных и убитых.

Мы видели массовую отправку в Германию людей всех возрастов, начиная с детей. Отправка производилась всякими способами – и организованно через учреждения и Биржу труда, и не организованно, т. е. при помощи облав на улицах, базарах, домах. Людей ловили, как диких затравленных зверей, и отправляли так, как поймали – без всяких вещей, без продуктов. Они просто исчезали навсегда и родные ничего уже не могли узнать о них... Напрасно изо дня в день печатались в газетах объявления о пропаже людей. Таких объявлений было множество, но никто не откликался на них.

Мы видели людей перенесших немецкий плен и в результате ставших инвалидами. Так, например, Л. Г. Ткачук, вынесший 9 месяцев страданий в плену, стал совершенно больным стариком. Брат его умер у него на руках, выжил он просто чудом.

Население города было обречено на вечный голод, тьму, холод, отсутствие всяких способов передвижения, постоянные выселения из квартир, занимаемых почему-либо немцами, и множество всяческих других лишений. Средневековая

^{*1} Тут і далі – крапки в документі.

жестокость, лишенная всего человеческого – это фашизм. Бабий яр на Лукьяновке, где зверски убиты десятки тысяч – это фашизм, виселицы на Крещатике – это фашизм.

Их знаменитая «культура», это культура зубного порошка и бритвы, а по сути – глубочайшее хамство, грубость, звериная жестокость, широко принимаемое битье рабочих и служащих, кого угодно. Битье по лицу – самое обычное заурядное явление. Они и друг друга бьют. Но самое гнусное, самое подлое это расовые и национальные деления, это белая и черная кость, это гнет одних над другими. Мы видели их союзников – итальянцев, румын, мадьяр – мы наблюдали, как все они дружно и открыто ненавидели немцев...

Так вот и тянулись мрачные, беспросветные дни нашей жизни. Мы не знали ни слова правды. Газеты нагло и цинично лгали и были до того отвратительны, что их было просто противно даже держать в руках; также нагло лгало и радио. Мы жили только слухами и надеждой на освобождение, которая никогда, в самые тяжелые, черные дни, не покидала нас. И было страшно, что не хватит сил дождаться, что не удастся выжить, что ушлют в рабство в Германию (этот ужас висел над нами все два года) и действительно очень многие из нас так и не дождались светлых дней...

[...]^{*1}

В эти черные тяжелые дни мы очень дорожили воспоминаниями о старых товарищах и друзьях и потому сейчас так захотелось рассказать о наших переживаниях и о нашем возрождении к жизни именно Вам – Вы были всегда так добры и так отзывчивы. Мы всегда вспоминали о Вас с большой теплотой... Ну а теперь, Борис Исидорович, надо рассказать Вам и еще об одном большом горе, об ограблении Института.

До 25 сентября [19]43 года, т. е. до приказа о запретной зоне – библиотека Института находилась в полном порядке. Разными хитростями, не раз рискуя навлечь на себя гнев шефа, я всячески оберегала ее. Я безбожно клеветала на себя, на свое доброе имя библиотекаря, утверждая, что той или иной книги нет на месте, что она утеряна и т. д. и таким образом я много раз спасала книги от отправки в Германию. Но вот нас выгнали и полтора месяца не подпускали к Институту, а когда мы пришли туда, он оказался беспощадно разграбленным. Из ста тысяч книг осталось около восьми! Вывезли почти всю русскую и украинскую литературу, вывезли картотеки – пропал весь мой 15[-тилетний] труд. Осталось, главным образом иностранная литература. В общем все надо начинать сначала. Сейчас я начну обрабатывать оставшиеся 8 тысяч, а в Москве необходимо закупить очень многое. Ориентировочный список я составлю и передам К. И. Макову.

Мы многое старались спасти, прятали и в подвале и на 5-м этаже, кое-что уцелело, но все, что хотели – нашли. Я горю желанием работать и все свои силы отдаю на восстановление погубленного «культурными» немцами. Совершенно случайно нам удалось спасти некоторое количество лично Ваших книг, они хранятся у меня в особом шкафу. В Институт мы пришли 10 ноября и почти 3 недели приводили в порядок здание. В каждой комнате был полный разгром, все было засы-

^{*1} Далі знято інформацію з описом визволеного від німців Києва.

пано выбитими стеклами и изорванными бумагами, был настоящий погром. Сейчас И[нститу]т уже убран, разбитые стекла забиты диктом, но в здании – лютый холод и вот опять предстоит уже третья зима без топлива. Ну, надо кончать, пишу Вам уже полночи при слабеньком свете коптилки, в комнате очень холодно, руки мерзнут.

Надемся скоро увидеть Вас в Киеве! Простите за длинное и утомительное послание. Привет всем, кто помнит.

С глубоким уважением.

Е. Сно^{*1}

НБУВ, ІА, ф. 210, оп. 3, спр. 54, арк. 5–11. Автограф.

№ 302

КОРОТКИЙ ЗВІТ ПРО РОБОТУ З КОМПЛЕКТУВАННЯ БІБЛІОТЕКИ АН УРСР ЗА ЧАС НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ м. КИЇВ З 15 ЖОВТНЯ 1941 р. ДО 24 ВЕРЕСНЯ 1943 р.*2

12 грудня 1943 р.

м. Київ

За цей час головна увага бібліотечних співробітників була приділена збереженню, охороні фондів Бібліотеки та поповненню тих прогалин, що виявилися внаслідок хазяйнування німецьких урядовців в Бібліотеці АН і, особливо, восени 1941 року.

Виявлення безгосподарчих приватних бібліотек, покинутих власниками, державних бібліотек, які руйнувалися та знищувалися, книгарень, книжкових склепів, типографій і т. ін., збирання та збереження літератури всіх видів друку, рукописів, архівних матеріалів – шляхом концентрації – це було головне завдання протягом двох років під час тимчасової німецької окупації. Отже, за цей час було перенесено, головним чином на руках, співробітниками Бібліотеки АН УРСР та перевезено вручну двоколкою 850 тисяч добірної літератури з марксизму-ленінізму, наукової з різних дисциплін – як монографічної, так і періодики, рукописних матеріалів 472 пачки, нот 4000.

Збережено в цілому до 109 об'єктів.

Довелося спасати більшість фондів бібліотек низки інститутів АН УРСР, призначених на повне знищення. Книги були викинуті з вікон третього поверха на

*1 Онука акад. П. А. Тутковського.

*2 Заголовок документа

сніг та зливу, просто на вулицю. Збережено: І[нститу]ту літератури – 33 143; І[нститу]ту історії – 23 000; І[нститу]ту фольклору – 7413; І[нститу]ту мовознавства – 12 530; кабінет академ[іка] [М. М.] Крилова – 10–12 тисяч. Дуже потерпіли бібліотеки інститутів Фізики та Математики: їх перекидали з місця на місце. Книги, очевидно, палили. Збережено І[нститу]ту фізики – 12 766 томів; Математики – 11 150 т[омів]. В кращому стані перенесені матеріали акад. [Є. О.] Патона – 6027 екземплярів літератури, 1222 пр[имірники] проектів, всі архівні матеріали; І[нститу]ту будівельної механіки – 11 012 книжних одиниць та різні архівні матеріали.

Перенесені на руках рештки склепу видань АН УРСР, а саме 137 000. Тут деяка частина літератури, що була заброньована за Президією АН УРСР.

Збережені деякі приватні бібліотеки: проф. [П. М.] Попова – 8413 кн[ижкових] одиниць з картотеками та рукописними матеріалами, частина бібліотеки акад. [М. Г.] Холодного – 3414 кн[ижкових] од[иниць], рештки бібліотеки проф. [С. В.] Серенсена – 700 кн[ижкових] од[иниць]; рештки бібліотеки акад. [О. О.] Богомольця, проф. [Н. Б.] Медведєвої та інших.

В будинку РНК протягом декількох днів було переглянуто на 10 поверхах понад 200 т[ис.] літератури. Відібрано понад 53 000. Забрати всього не було змоги за браком транспорту. Всі бібліотеки наркоматів уявляли хаос, груді літератури, скинутої з полиць на підлогу. Все краще було вивезене шт[абом] Розенберга. В Домі письменника було обслідувано 78 приміщень. Теж все краще було пограбовано. Там протягом трьох місяців хазяйнували військові німецькі частини.

Загрожувала небезпека і відділу народів СРСР, що був розташований на 4 поверсі бульвару Шевченка № 14, тисяч 10 були викинуті в двір, а решту, за браком місця, було вирішено передати штабу Розенберга. Але, колектив Бібліотеки АН рішуче заперечив і переніс протягом 8–9 днів на власних руках до 200 000 літератури до приміщення, призначеного Б[ібліоте]ці АН, де вона складена в стоси.

Комплектування обов'язковим примірником

Були одержані лише ті матеріали, що виходили на терені м. Києва. Матеріали з районів поступали лише випадково. З 1 квітня 1943 р. функції Книжної палати були передані Бібліотеці АН УРСР. Але встановити правильний зв'язок з районами не довелося. Одержано: газет – 15 982 пр[имірники]; книг, брошур, періодичних видань – 1755; дрібних матеріалів – 3473; плакатів – 881; цифри подані в загальних сумах з тими резервними матеріалами, що одержані Бібліотекою при передачі їй функцій Книжної палати України від відділу друкованого слова при Історичному архіві ім. [В.] Антоновича.

Купівля літератури майже припинилася

Цим шляхом одержано лише 104 кн[ижкових] од[иниці].

Передплата. В 1943 р. було одержано декілька німецьких газет, один нім[ецький] бібліографічний журнал, один бібліотечний журнал, один літературний. Разом 442 пр[имірники].

Обмін. Були одержані від фірми Горосовиць по замовленнях німецька література – з україніки та українська література від [В.] Антоновича, [Л.] Огієнка та Львівської бібліотеки – в обмін, гол[овним] чином, на видання АН УРСР – 234 од[иниці].

Надіслано з боку Біб[ліоте]ки АН в Німеччину та передано різним київським н[ауково]-д[ослідним] установам 2203 пр[имірники].

Передано безкоштовно штабу Розенберга 4–5 примірн[иків] російської періодики, сьомий примірн[ик] української періодики після 1917 р. з дублетних фондів – разом 17 000 пр[имірників].

З метою поповнення прогалин у фондах Бібліотеки було посортовано 321 тисячу літератури з фондів концентрації. Звірено з каталогами Бібліотеки на предмет виявлення дублетності – 36 тисяч. Передано до каталогізації 10 683 примірники літератури – в першу чергу літературу з краєзнавства СРСР, статистики, довідкову, енциклопедії, словники, бібліографію, радянську літературу видань 1941 року – словом, все те, що було вивезено німецькими урядовцями. Опрацьована велика частина черновицьких*¹ фондів, яким загрожувала небезпека повернення. Внаслідок цього збільшився і резервний фонд Бібліотеки на 300 метрів – головним чином україніка та художня література.

Влітку 1943 року скомплектовано 11 бібліотечок, загалом на 8350 т[омів] кращої художньої класичної літератури російської та української, для українських робітників, що працюють в концлагерях Німеччини. Книжки були відправлені.

Була виконана робота по виявленню прогалин радянської періодики з 1917 р. Складена картотека з детальним описом комплектів, що виявилися на полицях, *de visu**². Картотека обіймає приблизно 12 000 карток.

Щодо теоретичної наукової роботи групи комплектування, то вона припинилася зовсім. Навіть намічена мною бібліографічна тема «Лікарські рослини», погоджена з СНР, на яку навіть було замовлення, виконана не була за браком часу. Моє прохання приділити лише одну годину на день для виконання цієї роботи було відхилено з боку керівництва Б[ібліоте]ки.

Зав[ідувачка] відд[ілу] комплектування *К. [К.] Дзюбенко*

Науковий архів НБУВ, оп. 1, спр. 635, арк. 11–17. Автограф.

*¹ Так у документі.

*² Наочно (лат.).

**ВІДОМОСТІ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ КРАЙОВОГО ІНСТИТУТУ
ТВАРИННИЦТВА, НАПРАВЛЕНІ УПОВНОВАЖЕНОМУ ПРЕЗИДІЇ
АН УРСР ЧЛ.-КОР. Б. Д. ГРОЗІНУ**

20 грудня 1943 р.

м. Київ

Научно-исследовательский институт животноводства существовал с февраля 1942 года до конца сентября 1943 года. В Институте были организованы и работали следующие отделы: 1) крупного рогатого скота, 2) овцеводства, 3) разведения свиней, 4) птицеводства, 5) пчеловодства, 6) шелководства и 7) лаборатория кормления с[ельсько]х[озьяйственных] животных, 8) лаборатория биохимическая.

В каждом из первых четырех отделов работал специалист зоотехник. В отделе крупного рогатого скота – Примак В. А., в отделе овцеводства – Гелевера М. З., в отделе птицеводства – Тищенко М. К., в отделе свиноводства – Кондратюк А. В.

В конце 1942 года был еще организован отдел коневодства во главе с зоотехником Юркевичем В. Д.

Сотрудники данных отделов производили статистическую работу, собирали и обрабатывали сведения по районированию животных на Украине, составляли карты.

В дальнейшем предполагалось создание базы для экспериментальной работы над животными; база была намечена в совхозе Терезино в районе Белой Церкви, там уже была организована лаборатория для производства анализов и куда должны были переехать все зоотехники, но до самой ликвидации Института переезд не состоялся.

Отдел пчеловодства – заведующий Нестерводский и сотрудник Белоликова, а также отдел шелководства – сотрудники Карлаш С. В. и Щур А. И. проводили свою работу на базе техникума пчеловодства в Боярке.

Лаборатория кормления в составе – заведующий профессор Эрлер С. И., сотрудники Микульский А. А., Гужовская О. Я., Луговая З. М., Демин В. И. и зоотехник-опытник Листавничок У. И. вместе с молочной лабораторией – сотрудник Кустенко Л. Т. работали в Киеве на базе Института биохимии.

В лаборатории кормления были запланированы и проведены следующие темы:

- 1) Влияние каротина на обмен веществ и отложение жира у кроликов.
- 2) Азотистый обмен у беременных самок-кроликов.
- 3) Влияние каротина на развитие шелковичных червей.
- 4) Химический состав клевера в связи с вздутиями скота.

По теме 1 «Влияние каротина на обмен веществ и отложение жира»^{*1} должно было быть произведено определение в корме (свекла, морковь, комбикорм, овес) и кале следующих ингредиентов – а)^{*2} влажность, б) зола, с) белок, d) жир, e) клетчатка, f) кальций, g) фосфор; в моче – а) общий азот, б) кальций, с) фосфор, а кроме того в корме и кале определяли каротин.

Все определения производились в три периода – декабрь, январь, февраль. Данные определений сведены в соответствующие таблицы и сданы руководителю лаборатории проф. Эрлеру [С. И.] и зоотехнику Листавничеку [У. И.] для обработки и анализа.

По теме 2 «Азотистый обмен у беременных самок-кроликов» произведены определения – общего азота, белкового азота, золы, клетчатки, кальция в кале подопытных животных, а также общего обмена, кальция в моче тех же животных.

Результаты определений также находятся у проф. [С. И.] Эрлера.

По теме 3 «Влияние каротина на развитие шелковичных червей» производились анализы влажности листьев шелковицы (*Morus alba*) – всего 55 анализов, а также определение каротина в этих образцах.

По теме 4 – «Химический состав клевера в связи с вздутиями скота» намечалось взять в три срока (до цветения, первый укос, второй укос) пробы с двух разных полей (Александрия и Терезино) и провести подробный анализ всего углеводного комплекса (моносахарида, дисахарида, полисахарида, гемицеллюлита) и белкового комплекса (общий азот, белковый, остаточный азот, амидит).

Отобраны образцы в один сезон (август 1942 г.) и проведены соответствующие анализы.

Молочная лаборатория своей работы не показала.

Ни одна из запланированных тем не окончена. Выводов каких-либо по темам сделать невозможно.

Лаборатория биохимии – руководитель Боржковский С. Е., сотрудники – Горбачевская В. Я., Дубовцева Л. А., Петренко О. И. – работали по теме: «Влияние инсулина на обмен веществ у кроликов». Что сделано и в каком состоянии работа сообщить не могу, так как не знаком с ходом работы.

[В. И.] Демин

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 128, арк. 24–27. Автограф.

^{*1} Тут і далі – підкреслено в документі

^{*2} Пункти подано латинськими літерами.

DIRECTIA CULTURII
SUBDIRECTIA INVATAMANTULUI SUPERIOR
TABEL DE FABRICILE ŞI INSTALATIUNILE DIN FABRICI CE URMEAZA A SE EVACUA IN TABA

Ce s'a prevăzut în planul general de evacuare	Ce s'a evacuat până acum.	Valoarea pieselor evacuate până în prezent tinând seama de valoarea lor reala	Sumele cheltuite până acum cu transportul lor în Tară.	Sumele necesare pentru punerea lor în funcţiune în Tară.	Valoarea ce vor avea aceste piese puse în funcţiune în Tară.
4 aparate röntghen	4 aparate röntghen	4.800.000	—	100.000	6.000.000
1 laborator chimic	1 laborator chimic	1.800.000	—	—	2.300.000
Piese mumismatice: argint, în număr de 4191	Piese mumismatice de argint în număr de 4191	3.352.800	—	—	3.352.800
Piese mumismatice de aramă şi alte metale în număr de 10.367	Piese mumismatice de aramă şi alte metale în număr de 10.367	14.074.096	—	—	14.074.096
Medalii în număr de 42	Medalii în număr de 42	11.250	—	—	11.250
1 Laborator bacteriologic compus din 4 termonstate, 2 microscopie şi accesorii		840.000			
Instrumentarii operative		1.000.000			

*1 Див. док. № 297, 309.

Lingerie Clinicele: 1000 cearșafuri 60 pățuri 700 fețe de perină 70 halate Lingerie diferită			1.000.000 180.000 350.000 210.000 800.000			
Institutul de Conserve Biblioteca de specialitate Aparate de laborator Aparate speciale Compresoare de temperaturi joase și diferite aparate semi- industriale			1.000.000 1.200.000 3.000.000 6.000.000		1.200.000	18.000.000
Institutul de morărit și panificație 1 cupoor, 1 aparat pt. rezis- tența grăunțelor și diferite instrumente de laborator Un aparat röntgen 3 strunguri mici aparate de laborator, aparate chimice, sticlărie de laborator, aparate de semi fabricație, produse chimice			1.200.000 1.200.000 720.000 890.000		200.000 50.000 200.000	2.000.000 1.500.000 720.000 1.500.000

<p>Institutul de Oncologic și Chirurgie plastică Instalațiuni medicale, laborator, aparat Röntgen, diatermie, laborator de mulaje lingerie și diferite instrumente chirurgicale.–</p>		10.200.000	500.000	15.000.000
---	--	------------	---------	------------

Se va prezenta situatia materialelor evacuate dela 1 Decembrie 1943 si până azi.–Serviciul Secretariat va centraliza și va prezenta de urgență situatia Directiei Administratiei si Personalului

Director *T. Herseni*
Subdirector Axente Sever Popovici

Seful serviciului Constantin Carp

ДАОО, ф. 2249, оп.2, стр.1, арк. 1–2. Оригінал. Машинопис.

**ІНФОРМАЦІЯ ДЕПАРТАМЕНТУ КУЛЬТУРИ ОДЕСЬКОЇ МІСЬКОЇ УПРАВИ ДО ЦИВІЛЬНОГО УРЯДУ
ТРАНСНІСТРІЇ ПРО ВИВЕЗЕННЯ ДО РУМУНІЇ УСТАТКУВАННЯ НАУКОВИХ УСТАНОВ М. ОДЕСА**

20 грудня 1943 р.
м. Одеса

Що передбачене у загальному плані евакуації	Що евакуйоване до цього часу	Вартість евакуйованих до цього часу предметів, враховуючи їх реальну вартість	Заграчені до цього моменту суми на їх перевезення в Румунію	Суми, необхідні на їх введення в експлуатацію в Румунію	Вартість, яку матимуть ці предмети, введені в експлуатацію в Румунії
4 рентгенівські апарати	4 рентгенівські апарати	4.800.000		100.000	6.000.000
1 Хімічна лабораторія	1 Хімічна лабораторія	1.800.000			2.300.000
Нумізматичні предмети: срібло у кількості 4191 шт.	Нумізматичні предмети: срібло у кількості 4191 шт.	3.352.800			3.352.800
Нумізматичні предмети з міді та інших металів у кількості 10367 шт.	Нумізматичні предмети з міді та інших металів у кількості 10367 шт.	14.074.096			14.074.096
Медалі у кількості 42 шт.	Медалі у кількості 42 шт.	11.250			11.250

1 Бактеріологічна лабораторія з 4-х термостатів, 2 мікроскопи з приладам	840.000				
Оперативний інструментарій	1.000.000				
Білизна Клініки: 1000 простирадл 60 ковдр 700 наволочок 70 халатів білизна різна	1.000.000 180.000 350.000 210.000 800.000				
<u>Інститут консервування</u> ^{*1} : Спеціалізована бібліотека Лабораторні прилади Спеціальна апаратура Компресори низьких температур різна напівпромислова апаратура	1.000.000 1.200.000 3.000.000 6.000.000			1.200.000	18.000.000

^{*1} Тут і далі – підкреслено в документі.

<p><u>Інститут млинарства і хлібопечення:</u> 1 піч, 1 апарат для визначення міцності зерна і різні лабораторні інструменти один рентгенівський апарат 3 малі токарні верстати Лабораторні прилади, хімічні апарати, скляні лабораторні прилади, апарати для напівфабрикатів, хімічні вироби</p>		<p>1.200.000 1.200.000 720.000</p>		<p>200.000 50.000</p>	<p>2.000.000 1.500.000 720.000</p>
<p><u>Інститут онкології та пластичної хірургії:</u> Медичне устаткування, лабораторія, рентгенівський апарат, діагермія, лабораторія зліпків, білізна і різні хірургічні інструменти</p>		<p>890.000</p>		<p>200.000</p>	<p>1.500.000</p>
		<p>10.200.000</p>		<p>500.000</p>	<p>15.000.000</p>

Заступник директора *Аксенте Север Попович*
Начальник служби *Константин Карп*

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА УПОВНОВАЖЕНОГО ПРЕЗИДІЇ АН УРСР
Я. І. БОЯРСЬКОГО ДО ПРЕЗИДІЇ АН ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ОБСТЕЖЕННЯ
КОЛИШНЬОГО КРАЙОВОГО ІНСТИТУТУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ БОТАНІКИ**

23 грудня 1943 р.
м. Київ

Інститут с[ільсько]г[осподарський] ботаніки, так називався Інститут ботаніки АН УРСР в час окупації України німцями в 1943 році, працював у складі 5 відділів. В цих відділах опрацьовувалась така тематика:

I. Відділ систематики рослин

а) Видання української кишенькової флори на німецькій і українській мовах з ухилом переробки с[ільсько]г[осподарських] і технічних рослин. Робота доведена майже до кінця; надруковані на машинці матеріали вивезені німцями.

б) Почата робота на тему «Бур'яни полів та городів України», але не була надрукована.

Матеріали забрали німці.

У відділі працювали: зав[ідувач] від[ділу] проф[есор], доктор чл[ен]-коресп[ондент] АН УРСР Бордзиловський Євгеній Іванович, доцент Харківського університету Зоз Іван Герасимович, професор Шостенко Наталія Олексіївна, асистент Романова Ольга Іванівна, асистент Мамошицька Марія Іванівна.

З цих співробітників т. т. Зоз [І. Г.], Шостенко [Н. О.] виїхали в Познань, а т. Бордзиловського [Є. І.] вивезено до Умані.

II. Відділ геоботаніки

а) Видання карти природної рослинності України. Масштаб 1:1 000 000;

б) вид[ана] карта сучасної росл[инності] України. М[асштаб] 1:3 000 000;

в) вид[ана] карта ботанічно-геогр[афічного] ділення України;

г) важливіші угруповання бур'янів на Україні;

д) складання фітосоціологічних таблиць рослин для України;

е) розробка методів дослідження насіння кок-сагізу для відрізнення кульбаби від кок-сагізу.

Від «а» до «д» включно, всі роботи виконано покійним проф. Клеоповим Ю. Д. за допомогою його співробітників: Зозуліної, Данилевської, Черноголовко. Матеріали забрано і вивезено шефом Інституту проф. Вальтером. Д-р Вальтер є директор Познанського Бот[анічного] інституту при Університеті.

Зав[ідувач] від[ділу] проф. Клеопов Ю. Д. (помер). Де подівся т. Черноголовко невідомо. Данилевська і Зозуліна виїхали в Познань.

III. Відділ фізіології рослин

а) Дослідження господарчих і біологічних властивостей бахчевих культур;

б) вивчення методів підготовки насіння кок-сагізу для досягнення рівної і своєчасної схожості;

в) дослідження умов схожості свіжих клубнів картоплі з метою одержання двох урожаїв (посівний матеріал);

г) фотоперіодизм і яровізація у різних культур;

д) мінеральне живлення культурних рослин.

Всі роботи в 1943 р. продовжувалися і не закінчені.

Матеріали частково вивезені, а частково не опрацьовані.

У відділі працювали: зав[ідувач] від[ділу] доцент Занкевич С. Х.; старші наукові співробітники Коваленко В. Г., Буслова С. Д., Бурачинський О. М.; асистенти Тихвінська В. Д., Дзюбенко Л. К.; ст[арший] лаборант Пігальська К. І.; лаборант Давидець П. К.

Роботи цього відділу не закінчено. Частково насінний матеріал зберігся.

Із згаданих осіб виїхав в Познань Занкевич С. Х.

Коваленко В. Г. загинула при бомбардуванні Києва.

IV. Відділ генетики і селекції рослин

а) Вивчення господарських і біологічних властивостей рода *Nicotiana*;

б) виведення поліплоїдних форм рода *Nicotiana*;

в) дослідження продукційності німецьких та американських сортів тютюнів;

г) виведення продукційних сортів жовтої махорки;

д) біолого-селекційне вивчення *Pihus Cotinus* – скумпія, чинбової рослини;

е) акліматизація сухостійкого рижу в околицях Києва і північних зон[ах];

ж) біолого-селекційне вивчення колекції томатів і перців.

В цьому відділі працювали: зав[ідувач] від[ділу] доцент Болсунов І. І., ст[арший] наук[овий] співр[обітник] Боярський Я. І., наук[овий] співр[обітник] Калениченко Ф. І., старші лаборанти: Самчевська Н. С., Внучкова Н. І., лаборант – Логвиненко О. П., доцент Зафійовська Л. Д., наук[овий] співр[обітник] – Мар'янович О. В., лаборант – Маркович Н. Я.

Із цих співробітників виїхали в Познань: Болсунов І. І., Зафійовська Л. Д. В Умань вивезено Калениченка Ф. І., Мар'янович О. В.

V. Відділ мікробіології рослин

Застосування препарату APS (азотобактер) на зелених культурних рослинах в різні часи їх вегетаційного періоду (з польовими дослідями). Культури: картопля, овес, квасоля, цукровий буряк, томати, тютюн та інші.

Роботи цього відділу не закінчено. Матеріали вивезено проф. Савостіним П. В.

В цьому відділі працювали: зав[ідувач] від[ділу] проф. д-р Савостін П. В., доцент Мойсеєва М. Н., асистент Тихвінська В. Д., лаборанти – Пігальська К. І. і Бондаренко М. І.

Виїхали з німцями до Познані проф. Савостін П. В., лаборант Бондаренко М. І.

Де поділася лаборантка Пігальська К. І. невідомо. Є чутки, що виїхала з Києва в той час, коли німці виганяли населення з Києва.

Останні співробітники цього відділу є в Києві.

В Святошино працював завод мінеральних добрив. Між іншим, там виготовлявся препарат проф. Савостіна П. В.

Уповноважений Ін[ститу]ту ботаніки АН УРСР [Я. І.] Боярський

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 128, арк. 18–23. Автограф.

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА УПОВНОВАЖЕНОЇ ПРЕЗИДІЇ АН УРСР
Г. М. КОЗЛОВСЬКОЇ ДО ПРЕЗИДІЇ АН ПРО РЕЗУЛЬТАТИ
ОБСТЕЖЕННЯ КОЛИШНЬОГО КРАЙОВОГО ІНСТИТУТУ КОРИСНИХ
КОПАЛИН КРАЙОВОГО ДОСЛІДНИЦЬКОГО ЦЕНТРУ ПРИ
РЕЙХСКОМІСАРИАТІ УКРАЇНИ**

23 грудня 1943 р.

м. Київ

Геологический институт образовался из слияния Института геологических наук АН УССР, Украинского геолого-разведывательного управления, кафедры геологии Университета, Института керамики и стекла и Станции испыт[ания] строительных материалов.

В составе Геологического института были следующие отделы: 1) геологический отдел; 2) отдел инженерной геологии и гидрогеологии с лабораторией грунтов; 3) геофизический отдел; 4) горный отдел; 5) технологический (силикатный) отдел; 6) отдел строительных материалов; 7) химическая лаборатория; 8) лаборатория горючих ископаемых; 9) музей; 10) библиотека; 11) чертежное бюро; 12) канцелярия; 13) мастерские (буровые); 14) отдел полезных ископаемых (с февраля 1943 года).

Плановая тематическая работа не велась. Выполнялись отдельные поручения.

Геологическим отделом были проведены следующие работы: 1) составлена карта полезных ископаемых Украины (м[асштаб] 1:500 000); 2) составлена геологическая карта Украины (м[асштаб] 1:500 000); 3) составлены карты для экономического атласа Украины (м[асштаб] 1:500 000): геологическая, гидрогеологическая, геоморфологическая, керамического сырья, топлива, строительных материалов и руд; 4) составлены краткие пояснительные записки к ним; 5) составлены записки по железным рудам Кривого Рога и по марганцу Никополя; 6) составлялся кадастр полезных ископаемых.

Отделом гидрогеологии и инженерной геологии проведены следующие работы: 1) инженерно-геологическое обследование г. Каменец-Подольского в связи с наблюдаемыми разрушениями здан[ий]; 2) проводился сбор материалов по буровым скважинам; 3) проведены инженерно-геологические обследования разных мест в Киеве, Бобринской и др.; 4) давались заключения по вопросу возможности использования подземных вод для водоснабжения.

Отдел геофизики работы не проводил.

Горный отдел состоял из двух подотделов: п[од]о[тдел] промышленных разведок и подотдел горный.

Подотдел промышленных разведок провел следующие работы: 1) разведка известняков в Закупном, Сербиновцах и в др[угих] для нужд Сахаротреста; 2) разведка бурого угля в Мануйловке и Белашках; 3) разведка пьезокварца на Вольни; 4) разведка фосфоритов Кролевецкого м[есторожде]ния; 5) разведка фосфоритов в Дунаевцах; 6) обследование глин в Полонном; 7) обследование торфяных м[есторожде]ний в окр[естностях] Белой Церкви и в других местах.

Отделы технологический и строительных материалов выполняли отдельные работы по заданию организации Тодта (с марта 1943 года они выделились из Геологич[еского] ин[ститута]).

Почти все работы Геол[огического] ин[ститута] были вывезены немцами за время по 25 октября 1943 года, когда Ин[ститут] оказался в запретной зоне.

Остались отдельные разрозненные карты.

Уполном[оченный] по Ин[ституту] геологии [А. Н. Козловская]

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 128, арк. 35–36. Автограф.

№ 307

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО РОБОТУ ФІЛОЛОГІЧНОЇ ГРУПИ ОБ'ЄДНАННЯ ПРАЦІ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВЦІВ У м. ЛЬВІВ

24–27 грудня 1943 р.

м. Львів

Дня 27 м[инулого] м[ісяця] відбулося чергове засідання керівників філологічної групи Об'єднання праці українських науковців під проводом голови д-ра Іларіона Свенціцького. Керівники здавали звіти з праці кабінетів: Мовознавства (в заступстві проф. [В.] Сімовича – доц. Ю. Шевельов), Літературознавства (д-р В. Щурат), Етнографії і фольклору (д-р Філярет Колесса), Культурних зв'язків (д-р І. Свенціцький) та Бібліографії (дир[ектор] В. Дорошенко).

Голова групи – на основі звітів керівників кабінетів признав, що наукова праця не завмерла, навпаки, починає навіть заживляватися участю наукових працівників у прилюдних виступах і щоденній пресі. Не маючи змоги друкувати своїх праць, наукові працівники поглиблюють їх основними студіями над спеціальними темами і проблемами.

Основними базами наукової праці є музеї (Національний і Етнографічний), Бібліотека б[увшого] НТШ та Українське видавництво. В музеях і Бібліотеці ведеться праця над консервуванням, описом та вирішуванням проблем української літератури, мови, мистецтва; у Видавництві – над поширенням цих дослідів, поможности, у широкі кола українського громадянства.

Синтезою довголітніх студій є велика праця д-ра І. Свенціцького – «Проблематика історії староруського письменства X–XII в.», яку автор викінчив. Крім того д-р [І.] Свенціцький продовжує опис літературної частини кириличних рукописів і доповнює для видання матеріяли мініатур і рисункового випосаження^{*1} для видання «Прикраси рукописів Галицької України XV–XVIII в.». В Нац[іональному] музеї ведеться праця над архівом М. Драгоманова (проф. [І.] Романченко), над архівом Г. Хоткевича (Платоніда Хоткевич), тему

*1 Так у документі. Можливо: «ілюстрація».

«Розвиток краєвиду в українській іконі» опрацьовує м[а]г[іст]р Віра Свенціцька (частина друк[ується] в «Наших Днях»), а тему «Еволюція царських врат від XI в.» опрацьовує д-р М. Драган.

В Кабінеті мовознавства відбулося кілька доповідей. І так, проф. В. Сімович подав до відома «Проект переведення українського письма на латинку» та «Про наголос в українських прізвищах на -енко». Проф. [П.] Ковалів поінформував про наукову роботу з мовознавства в Києві. Готові праці з мовознавства мають: проф. [П.] Ковалів – «Дослідження лексики українських пам'яток X–XIV ст.»; д-р В. Лев – «Діалектичне в мові галицьких письменників в середині XIX ст.»; Ю. Шевельов – «До генези називного речення» та Д. Бондрівський – «Говірка села Нагуєвичі». Науково-популяризаційна праця Кабінету виявилась у виступах членів у клубі та в пресі (проф. [В.] Сімович, [П.] Ковалів, Чапля, [Ю.] Шевельов, [Ю.] Панейко, [В.] Лев, Коструба).

Кабінет літературознавства і української літератури з'єдналися в одно під керуванням акад. В. Щурата. В цьому відділі працівники по більшій частині, зайняті професійною працею в школі – тому не мають змоги поділитися з ширшою громадою вислідами своїх студій. Все ж таки на літературні теми були дві дуже цікаві праці, а це: доц. [Ю.] Шевельова – «Про Квітку» (в «Наших Днях») і дир[ектора] В. Дорошенка «Гоголь і ми» (в «Львівських Вістях»). Акад. В. Щурат опрацьовує досі ніким не рухану тему: «Україніка в польських альманахах романтичної доби». Від 1815–1850 рр. появилoся їх 88, автор спів опрацьовати 43. Є в цих альманахах не лиш поезія, оповідання й драми на українські теми, але й научні статті в обсягу історії й етнографії та багато незнаного етнографічного матеріалу, писаного українською мовою. Крім того, викінчує працю про Франків «Великий шум» на основі рукописного протоколу деканального слідства в справі непорозуміння між громадою Нагуєвичі та [єпархом] її Йосипом Левицьким. Опрацьовує теж тему «Зв'язки Франкової лірики з німецькою».

Академік М. Возняк поглиблює студії над «Історією української літератури». Має готову біографію Івана Франка до його повноліття та ряд монографій про українських письменників. Інші члени Кабінету працюють у Видавництві, приготавляючи до друку твори українських письменників (м[а]г[іст]р Ю. Стефаник, дир[ектор] В. Радзикович); д-р Я. Ярема працює над темою «І. Франко і німецька література», д-р Г. Лужницький – «Драматургія І. Франка», д-р Марія Деркач – «Життя і творчість Лесі Українки», проф. [І.] Романченко – «Франко про Куліша» і «Франко про Драгоманова», м[а]г[іст]р Степан Щурат – «Франкова драма: Обсада корабля». В більшості – це монографічні праці, що вимагають основних студій. До цього Кабінету прийнято ще проф. [А.] Терещенка – директора Шевченкового будинку в Києві, який привіз багато експонатів і їх опрацьовує; прийнято також п. Ольгу Косач-Кривинюкову, яка ще в Києві розпочала широко задуману працю – «Хронологію життя Лесі Українки» та збирає для неї матеріяли та листи, укладає їх у хронологічному порядку та дає пояснення та спогади.

Вона привезла архів Лесі Українки, в якому виявилось багато недрукованих творів Л. Українки, головно – поезій з р[оків] 1900–1902. З цих творів, а також з тих, що не ввійшли до збірного київського видання через недогляд чи брак

відповідних часописів, зладила д-р М. Деркач збірку творів, що має около 60 віршів, 2 поеми, 5 прозових кусників^{*1} та 1 статтю.

Кабінет етнографії з проф. Ф. Колессою у провіді виявив багато живої праці. Керівник віддав до друку три праці. «Культ української народної пісні в Галичині» і «Мої спомини про Миколу Лисенка з долученням 10 його листів» та «Улюблені пісні Івана Франка» та виготовив огляд музикологічних праць д-ра Ф. Стешка. Веде працю над записом пісень з фонографу, що їх зібрав проф. [О.] Роздольський. Співробітники Кабінету приготували до друку цілий ряд праць, а саме: Ф. Колесса – «Українські народні вірування про душу й загробове життя» та «Періодизація української народної поезії», д-р [І.] Свенціцький – «Найстарша Русь IX–XI вв. в нормано-германській епосі», проф. [О.] Роздольський – «Списування текстів народних пісень, зібраних в 1896 р.», д-р Гарасамчук – «Монографії сіл Корениця, пов[ітів] Ярослав і Куропатники, пов[іту] Рогатин», м[агістр]р Федейко – «Народне лікування в Галичині», м[агістр]р Нестюкова – «Бібліографія західноукраїнського фольклору від 1916 р.», проф. [В.] Пастушин – «Етнографічні матеріали з Полісся, с. Дрочево, х[утір] Берестя», м[агістр]р Гургула – «Народний одяг Галичини», м[агістр]р К. Матейко – «Українські дитячі іграшки та народна кераміка Галичини», м[агістр]р Левицький – «Народні шпихлірі та господарські сховища в Галичині».

Крім цих праць м[агістр]р Матейко-Будзан упорядкувала бібліотеку та архів Кабінету, перейняті в спадщину по етнографічній комісії НТШ та Фольклорному інституті, а також архів В. Гнатюка.

Кабінет бібліографії – це головню праці В. Дорошенка, невтомного працівника на тому невдячному і непризаному полі науки. Бібліографія Т. Шевченка та Івана Франка, допомога д-ру Ю. Пеленському в бібліографії Б. Лепкого, допомога порадою та власними матеріалами при влаштуванні виставок (Шевченка, Франка, Лисенка, Української преси) – все те праця керівника кабінету. В «Українській Книзі» видрукував статтю «Історія видань Кобзаря Шевченка в Женеві» та здав Українському Видавництву докінчення I частини Бібліографії [І.] Франка, а саме твори з р[оків] 1914–[19]16 і посмертні та спис Франкових рецензій. Зладив також короткий нарис історії української бібліографії. Співробітники Бібліотеки – д-р Штеліга описує бібліотеку [І.] Франка; М. Свенціцька – приготує покажчик до Літературно-наукового вістника; д-р М. Деркач – [виконує] опис архіву Івана Франка (готове – листування і автографи поезій).

Львівські вісті. – 1943. – 24–27 грудня.

*1 Так у документі. Можливо: «уривків».

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА УПОВНОВАЖЕНОГО ПРЕЗИДІЇ АН УРСР
М. А. ТЕЛЕНГИ ДО ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ПРО РЕЗУЛЬТАТИ
ОБСТЕЖЕННЯ КОЛИШНЬОГО ІНСТИТУТУ ЗАХИСТУ РОСЛИН**

*24 грудня 1943 р.
м. Київ*

Інститут захисти рослин створено в кінці 1942 г. на базі деяких відділів Інституту зоології Академії наук УРСР (біометод, токсикології) і ентомофітопатологічних відділів ВНИС і Зернового інституту. Директором ІЗР являвся Е. Н. Савченко.

ІЗР був підпорядкований Рейхскоміссаріату, мав своєю задачею керівництво практичною роботою по захисті рослин на Україні. Розробка нових питань в цій області формально возлагалась на Інститут хвороб рослин і шкідливих тварин (так був перейменований Інститут зоології АН в іншій частині своєї частини).

ІЗР складався з наступних відділів: біометод, зав[едуючий] Теленга Н. А., хімії, зав[едуючий] Савченко Е. Н. (зак[уїровано]), прогнозу шкідливих, зав[едуючий] Ефименко М. С. (зак[уїровано]), шкідливих складів, зав[едуючий] Боженко Б. І. (зак[уїровано]), карантин, зав[едуючий] Мандровська Н. Л. (зак[уїрована]).

Задачею відділу біометоду являлося методичне керівництво роботою обласних біолабораторій по трихограмі (Дніпропетровськ, Вінниця, Б[елая] Церква, Умань) і подальша розробка цієї проблеми взагалі.

Відношення німців до біометоду було двоїм. Частиною німецьких керівників роботи по використанню трихограми в СРСР називалися «радянським ажіотажем» і в практичні результати її не вірили. Ця точка зору видимо була привіта деякими спеціалістами Інституту зоології, які раніше з недовірою відносилися до робіт по трихограмі. Інші ж благодушно відносилися до цих робіт і дуже охотно йшли на розкриття робіт по використанню трихограми проти ряду шкідливих. В результаті наявності розбіжностей серед німців, ІЗР було доручено поставити широкі польові досліди по використанню трихограми і оцінити її ефективність. Таким чином, до даних по ефективності трихограми, отриманих в СРСР раніше, було виховано недовіру. Польові досліди були організовані в Києві і Дніпропетровську. Наряду з цим були початі роботи по вивченню біологічних форм трихограми і встановленню можливості [заміни] зернової мухи іншим видом, придатним для масового розведення паразита в штучних умовах. Отримані в відділі біометоду матеріали ніде не були опубліковані і не були дані в формі звітів.

Відділ хімії проводив роботу по випробуванню в місцевих умовах цілого ряду німецьких препаратів по боротьбі з мушками і деякими шкідливими тваринами і захворюваннями рослин. Об використанні отриманих даних я не був в курсі.

Отдел прогноза вредителей проводил большую работу по обследованию численности вредителей с целью дачи прогноза на будущее. Этому отделу вообще придавалось большое значение и, можно сказать, что это была стержневая часть Института. В результате осеннего обследования 1942 [г.] был дан прогноз на 1943 г. Эти материалы сохранены в копии научным сотрудником т. Житкевич Е. Н. и теперь передаются для использования Облзу и Наркомзему УССР.

Что касается остальных отделов ИЗР, то они находились еще в стадии формирования. Особенно, конечно, важны данные по завозу в СССР карантинных вредителей. Условия работы карантинной службы в условиях оккупации были очень сложны и трудны, т. к. военные власти просто выгоняли местных обследователей и, разумеется, о контроле не могло быть и речи. В частных разговорах с директором ИЗР я слышал о том, что [завезена давняя мушка] в Одессу и Крым, сильно распространена по УССР филлоксера, была большая опасность за ввоз рака картофеля.

Все имущество ИЗР, включая основную посуду, вывезено доктором Хене в Винницу (?)^{*1}

Работа Института зоологии до его разделения мне неизвестна, т. к. в Киев я возвратился только 14 января 1943 г.

М. [А.] Теленга

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 128, арк. 33–34. Автограф.

№ 309^{*2}

Subdirectia invatamantului superior

Raport de activitate pe trimestrul octombrie-decembrie 19[43]

1) Subdirectia propriuzisă, biurourile centrale, a făcut lucrările administrative frecvente. – Indicăm, ca mai importante:

a. – lucrările de reducere a treptată a personalului, atât a celor din țară cât și a celor localnici. – Resultatele: din personalul venit din țară am redus 62%, iar din personalul localnic 22%. –

b. – lucrările de concentrarea cursurilor universitare într'un număr minim de săli. – Rezultatele: cursurile se țin normal, cu același număr de studenți, cu acelaș număr de profesori și cu același program într'un număr de săli redus la jumătate și cu o economie de carburanți de 80%. –

c. – lucrările de evacuare. – Planul de evacuare a fost întocmit pe principiul cu ce rămâne aici să poată funcționa normal. Adică, ales dintre lucrurile necesare țării și în bună stare câte un anumit număr de exemplare, astfel ca să se poată forma în Țară anumite completuri. – Concret: în plan a fost: Institutul de Chirurgie plastică și Oncologie, neceser țării acum pentru trata mentul soldaților cu leziuni la față, o clinică

^{*1} Знак питания в документі.

^{*2} Див. док. № 297, 304.

completă, un laborator mare de fizico-chimice, Institutul de morărit și panfficatie, Institutul de conserve și piese arheologice de o mare importanță documentară. – Din acest plan s'a evacuat 85% fără ca aici să se stingherească ceva din mersul normal al activității. –

2) Universitatea. – Cursurile au început și au continuat normal. – Numărul studenților în anul acesta a crescut cu 32%; comparativ: de la 1420, câți au fost anul trecut, au ajuns, anul acesta, la 2060. –

3) Institutul de Invențiuni și Perfecționări tehnice. – Comisiade examinare și comitetul de conducere al Institutului a lucrat fără intrerupere. – Rezultatele: din lucrările primite au fost selectate trei propuneri:

a) – locomotiva cu combustie internă a inginerului Pigorovschi, care acum este deja construită în laboratoriile Universității; b) iparatul doctorului Hrenicov pentru fotografierea pereților interni aistomacului, care a început deja să se construiască, și c) stingătorul prin spuma mecanică a inginerului Cuznitov. – Toate aceste lucrări, lespre care specialiștii susțin că de o mare importanță tehnică și științifică, vor fi încurâno terminate. –

4) Institutul de științe sociale. – A ținut sedințe săptămânale propagandă anticomunistă. – In aceste sedințe au conferențiat profesorii dela Universitate și s'au rulat filmo documentare. – Din seria cestor conferințe se va putea da publicității un serios material critic asupra bolșevismului. –

5) Institutul universitar pentru cercetarea Transnistriei. – A [I]relucrat materialul monografic cules în vara trecută. – Acum sunt pref[z]ătite pentru tipar o serie de studii care privese geologia, paleontologia, apele, folclorul, demografia, istoria și geografia Transnistri[e]i. – Apreciem că, din punct de vedere științific, Transnistria este cuma cunoscută mai bine ca oricare altă provincie românească.

6) Biurul de documentare asupra evenimentului sovietic. – Pentru documentarea necesară și științifică asupra evenimentului sovietic am dat profesorilor dela Universitate să ne redacteze câte un raport de tot ce s'a făcut în U. R. S. S. – dela început și până acum, în toa[r]e sectoarele de activitate. – Astfel avem acum aproximativ 130 de rapoarte care cuprind toate disciplinele spiritului, ei ale tehnicei, pe[r]jezele și datele conerete în care s'au desvoltat în regimul sovietic.

Aceste lucrări sunt deja în traducere și încurând vor fi tipă[r]ite în broșuri. – Unele, decare poate lua cunoștință to tă opinia pu[b]lică , vor fi tipărite într'un număr mare de exemplare și destribuite, ar altele, care ar putea influenta, vor fi tipărite ca broșuri documentare de serviciu și vor fi trimise numai sutorităților. – Apreciem [t]ă această lucrare va fi cea mai adâncită lucrare de documentare din âte s'au făcut până acum asupra evenimentului sovietic.

ДАОО, ф. 2249, оп. 2, спр. 1, арк. 3–4. Оригинал. Машинопис.

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ВІДДІЛУ ВИЩОЇ ОСВІТИ І НАУКИ
МУНІЦИПАЛІТЕТУ м. ОДЕСА ДО ДЕПАРТАМЕНТУ КУЛЬТУРИ
ЦИВІЛЬНОГО УРЯДУ ТРАНСІСТРІЇ ПРО ПРОВЕДЕННЯ
АДМІНІСТРАТИВНИХ ЗАХОДІВ ЩОДО НАУКОВОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ТА
НАУКОВИХ УСТАНОВ МІСТА ПІД ЧАС ЕВАКУАЦІЇ**

*Жовтень-грудень [1943 р.]*¹
м. Одеса*

1) Підуправління як таке, центральні відділи, виконало поточні адміністративні роботи. Зазначаємо як важливіші:

а) роботи з поступового скорочення персоналу як тих, що з країни*², так і місцевих. Результати: з персоналу, що прибув з країни, ми скоротили 62%, а з місцевого персоналу – 22%;

б) роботи з зосередження університетських курсів у мінімальній кількості приміщень. Результати: курси проходять нормально, з тією ж кількістю студентів, з тією ж кількістю викладачів і з дотриманням тієї ж програми у меншій кількості приміщень, скороченій на половину та з економією палива на 80%;

в) роботи з евакуації. План евакуації був складений за принципом – що залишиться тут – має працювати нормально. Тобто, було зроблено вибір необхідних країні речей у хорошому стані у певній кількості екземплярів, таким чином, щоб у країні можна було створити певні комплекти. Конкретно, у плані були: Інститут пластичної хірургії та онкології – необхідний країні зараз для лікування солдат з пораненнями обличчя – клініка повністю, фізико-хімічна велика лабораторія; Інститут млинарства і хлібопечення, Інститут консервування та археологічні предмети і документи великого історичного значення. По цьому пункту евакуйовано 35% без будь-яких перешкод у нормальному розгортанні діяльності.

2) Університет. Заняття розпочалися і проходять нормально. Кількість студентів цього року зросла на 32%; порівняння: з 1420 студентів, що були минулого року, їх кількість зросла цього року до 2060.

3) Інститут інвестицій і технічного вдосконалення. Комісія з розгляду і комітет з управління Інститутом працювали безперервно. Відібрано результати (винаходи) наукових робіт:

а) локомотив з двигуном внутрішнього згорання інженера Пироговського, який зараз уже побудовано в лабораторіях Університету; б) апарат доктора Хреннікова для фотографування внутрішніх стінок шлунку, створення якого уже розпочато, і в) механічний пінний вогнегасник інженера Кузнецова. Усі ці роботи, про які спеціалісти висловились як про дуже важливі з технічної та наукової точки зору, скоро будуть закінчені.

4) Інститут соціальних наук. Проводив щотижневі засідання з антикомуністичної пропаганди. На цих засіданнях робились доповіді викладачами

*¹ Рік документа встановлено упорядником.

*² Тут і далі – мається на увазі Румунія.

Університету і було показано документальні фільми. З ряду цих конференцій можна буде опублікувати серйозний матеріал з критикою більшовизму.

5) Інститут досліджень Трансністрії при Університеті. Опрацював монографічний матеріал, зібраний минулого літа. Зараз уже підготовлено для опублікування ряд робіт з геології, палеонтології, водних ресурсів, фольклору, демографії, історії та географії Трансністрії. Зазначаємо, що з наукової точки зору Трансністрія на даний момент краще вивчена, ніж будь-яка інша румунська провінція.

6) Відділ документації радянського ладу. З метою здійснення необхідної наукової документації радянського ладу ми доручили викладачам Університету скласти у письмовій формі доповідь про все, що робилося в СРСР з самого початку і до цього часу у всіх сферах діяльності. Таким чином, у нас є приблизно 130 доповідей, які відображають усі сторони духовного і економічного життя на основі конкретних даних, на яких розвивався радянський режим.

Ці роботи перекладено і незабаром буде опубліковано у брошурах. Одні з них, з якими можна ознайомитися і скласти громадську думку, буде опубліковано у великій кількості примірників і розповсюджено, а інші, які можуть мати певний вплив, буде опубліковано як документальні брошури і надіслано тільки органам румунської влади. Зазначаємо, що ця робота буде найбільш поглибленою документальною роботою з усіх, які були виконані до цього часу стосовно радянського ладу.

№ 310

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО НАУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ ОДЕСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

*16 лютого 1944 р.
м. Одеса*

[8] декабря 1941 г. г[осподи]ном губернатором Транснистрии профессором [Г.] Алексяну был подписан декрет об открытии Одесского университета. 16 февраля исполняется два года с тех пор как в Одесском университете начались регулярные занятия – сначала на медицинском, политехническом и агрономическом факультетах, а с 1 октября 1942 г. и на юридическом, историко-филологическом факультетах, и на факультете точных наук. Тогда же было открыто фармацевтическое отделение при медицинском факультете. Средства на восстановление Университета в размере одного миллиона РККС были отпущены губернатором Транснистрии, который на протяжении этих двух лет неизменно уделял Университету много внимания. Университет содержится на средства румынского правительства. [...]*¹

*¹ Далі знято частину тексту з інформацією про випускників Університету та матеріальну допомогу студентам і їх сім'ям.

Штат служащих Одесского университета состоит из 1401 чел[овек]. В кадрах преподавательского персонала числятся 67 профессоров, 102 доцента и 191 ассистент. Получают по выслуге лет академическую пенсию 26 научных работников, 61 вдова и 6 несовершеннолетних детей. При медицинском факультете функционирует 11 клиник.

Для нужд всего Университета создана фотографическая лаборатория. Университет богат музеями: Историко-археологическим, который находится в ведении историко-филологического факультета, Анатомическим музеем при медицинском факультете и музеями Палеонтологическим, Зоологическим и Минералогическим при факультете точных наук. Имеются две обсерватории: Астрономическая и Геофизическая, Ботанический сад и участок в 16 гектаров лекарственных трав в составе факультета точных наук.

На медицинском факультете оборудованы химико-производственные лаборатории, которые производят медикаменты и анализы для Университета, а также для города. При политехническом факультете имеются механические и производственные мастерские. Такие же мастерские имеются и при медицинском факультете. Агрономический факультет богат инвентарем, оборудованием и всеми необходимыми пособиями. Из этого беглого обзора видно, в какую мощную организацию превратился Одесский университет и какая огромная созидательная работа была проделана в его стенах на протяжении этих двух истекших лет.

Одесская газета. – 1944. –16 февраля.

№ 311*¹

**СВІДЧЕННЯ УЧЕНИХ м. КИЇВ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ЧЛ.-КОР. АН УРСР
Ю. Д. СОКОЛОВА В ПЕРІОД НАЦІСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ КИЄВА**

*[Не раніше 23 лютого 1944 р.]^{*2}
м. Київ*

Мы, нижеподписавшиеся, свидетельствуем, что член-корреспондент Академии наук УССР, профессор Киевского государственного университета, Соколов Юрий Дмитриевич в период немецкой оккупации г. Киева, с октября 1941 г. до ноября 1943 г., состоял уполномоченным Университета по Астрономической обсерватории (находившейся на положении консервации), оберегая имущество и ценную библиотеку от разграбления и вывоза в Германию, что и отмечено в приказе ректора КГУ от 23 февраля 1944 г. (№ 46).

Доцент Киевского госуниверситета *С. [И.] Зуховицкий*
Кандидат педагогических наук *И. [С.] Кухтенко*
Преподаватель Киев[ского] пед[агогического] ин[ститу]та *М. [Т.] Глушко*

*¹ Див. док. № 292.

*² Дату встановлено за змістом документа.

Подписи т. т. Зуховицкого С. И., Кухтенко И. С. и Глушко М. Т. удостоверяются.

Секретарь К[иевского] г[осударственного] п[едагогического] и[нститу]та
им. [М.] Горького *Ващенко*

НБУВ, ІА, ф. 165, оп. 1, спр. 59, арк. 2. Оригінал. Машинопис.

№ 312

**СТАТТЯ ПРОФ. П. КОВАЛЬОВА ПРО НАУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ
ФІЛОЛОГІЧНОЇ СЕКЦІЇ КИЇВСЬКОГО БУДИНКУ ВЧЕНИХ У 1943 р.**

*Лютий 1944 р.
м. Львів*

Філологічна секція при Київському домі учених через важкі воєнні обставини не змогла цілком завершити свою наукову діяльність в 1943 році. Та з усім тим і за цей неповний рік (з 1 січня по 15 вересня – [19]43 р.) секція провела значну роботу згідно з накресленим планом на 1943 рік. Всього проведено 17 наукових засідань, на яких прочитано 34 доповіді, з них 22 доповіді ювілейні, присвячені пам'яті [Т.] Шевченка, [І.] Нечуя-Левицького, Лесі Українки та Миколи Зерова. [...]»^{*1}

Цим не обмежується діяльність філологічної секції в 1943 році. Секція ставила собі ще й інше завдання: організувати своїх членів до наукової роботи, обмірковувати й ствердити наукову тематику окремих членів. В часи жорсткої війни, коли окремі філологи примушені шукати засобів для прожиття якимсь іншим шляхом, моральна підтримка з боку секції була конче потрібна. Я вже не кажу про те, що члени секції одержували також деяку матеріальну допомогу від Дому учених (обіди, додаткові приділи, грошову допомогу). Ці заходи дещо морально зобов'язували членів секції не залишати й наукової роботи.

Після виїзду з Києва, науковці далі продовжують свою роботу, переважно у Львові, де для цього є потрібні наукові установи.

Ми не можемо в цьому короткому звіті охопити наукову діяльність багатьох інших членів філологічної секції. Ми можемо тільки з задоволенням констатувати, що українська філологічна наука, яка віддавна покликана історією відігравати роль в культурному житті українського народу, навіть тепер, в часи найбільшого в історії лихоліття, найбільших руїн, що їх принесла на Україну жорстока війна, навіть тепер вона виконує свою почесну історичну місію, послуговуючись нації, як одна з її найбільших ознак.

П. Ковалів

Наші Дні. – 1944. – лютий.

*1 Знято перелік доповідей.

RMFdbo
II 1 c 924
An den Herrn Reichskommissar für die Ukraine
in Kamenez-Podolsk

18 März 1944
Berlin

Betrifft: Verlagerung der Landesforschungsinstituten.

Infolge der rückläufigen Bewegungen im Gebiet der Ukraine hatte es sich als notwendig erwiesen, die Landesforschungsinstitute, wie auch Museen und Archive in rückwärtige Gebiete überzuführen. In dieser Richtung sind bereits vorläufige Massnahmen ergriffen worden.

Der Bestand und die Einsatzfähigkeit der erwähnten Institute müssen aus kriegswichtigen Gründen erhalten bleiben. Um die zentrale Lenkung der Institute in den Aufnahmeräumen sicherzustellen und eine Zersplitterung zu vermeiden, bestimme ich folgendes:

1. Sämtliche aus dem Gebiet des Reichskommissars für die Ukraine evakuierten wissenschaftlichen Institute einschließlich des Materials, das den Aufgaben dieser Institute dient und gedient hat, werden bis zu ihrem Wiedereinsatz mir unmittelbar unterstellt.

2. Die Institute der Chefgruppe Ernährung und Landwirtschaft werden in Posen unter einheitlicher Leitung derart untergebracht, daß ihre volle Arbeitsfähigkeit und Wiedereinsatzfähigkeit in der Ukraine gewährleistet ist und sie einer Gefährdung durch Fliegerangriffe entzogen sind.

3. Das Material des Landesinstitutes für Vor- und Frühgeschichte verbleibt vorläufig in Krakau. Über eine Überführung ins Reich werde ich zu gegebener Zeit entscheiden.

4. Das Landesinstitut für Chemie und chemische Technologie verbleibt vorläufig als selbständiges Institut in Krakau in Anlehnung an das Institut für deutsche Ostarbeit, bis eine Rückführung möglich wird.

5. Die Schmetterlings-Sammlung wird vorübergehend der Betreuung der Chefgruppe Ernährung und Landwirtschaft übergeben, die für zweckentsprechende Unterbringung in Posen Sorge zu tragen hat.

6. Über weiteres Räumungsgut dieser Art aus Kiew, wie z. B. des Materials des Institutes für Geologie und Paläontologie und das Schewtschenkomuseum, Bilder aus dem Östeuropäischen Museum u. a., das nach Zichenau gesandt worden ist, ist dort zu meiner Verfügung zu halten, bis ein neuer Auffangort bestimmt wird.

*1 Див док. № 299.

Die Mittel für die sich außerhalb des Reichskommissariats Ukraine befindlichen Landesforschungsinstitute werden im Osthauhalt des Reichshaushalts ausgebracht. Eine allgemeine Regelung entsprechend der Verhandlung zwischen den Herren Ministerialrat Dr. Lange und Oberregierungsrat Dr. Arlt ergeht demnächst.

In Vertretung
gez. *Alfred Müller*

ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 5, спр. 27, арк. 94–94 зв. Копія. Машинопис.

**ЛИСТ ЗАСТУПНИКА РЕЙХСМІНІСТРА ОКУПОВАНИХ СХІДНИХ
ОБЛАСТЕЙ А. МІЮЛЛЕРА РЕЙХСКОМІСАРУ УКРАЇНИ Е. КОХУ ЩОДО
ПЕРЕВЕДЕННЯ КРАЄВИХ ДОСЛІДНИХ ІНСТИТУТІВ У ЗВ'ЯЗКУ З
НАСТУПОМ РАДЯНСЬКИХ ВІЙСЬК**

*18 березня 1944 р.
м. Берлін*

Внаслідок відступу на території України виявилось необхідним перемістити крайові дослідні інститути, а також музеї та архіви до тилкових областей. У цьому напрямі вже були прийняті попередні заходи. Майно та ефективна спроможність згаданих інститутів повинні бути збережені, виходячи з їх можливостей, для воєнного призначення. Для забезпечення центрального керівництва інститутами у переданих приміщеннях та уникнення роздробленості визначаю наступне:

1. Всі евакуйовані з підпорядкованих рейхскомісару України областей наукові інститути, включаючи матеріали, які використовуються і використовувалися для виконання завдань цих інститутів, до відновлення їх діяльності будуть підпорядковані безпосередньо мені.

2. Інститути Головної групи харчування та сільського господарства будуть розміщені у Познані під єдиним керівництвом таким чином, щоб була гарантована їх повна робоча дієздатність та ефективна спроможність для відновлення на Україні і щоб вони були позбавлені загрози від повітряних нальотів.

3. Матеріал Краєвого інституту прадавньої та давньої історії тимчасово залишається у Кракові. Зараз я буду вирішувати питання щодо його переміщення до Рейху.

4. Крайовий інститут хімії та хімічної технології залишається як самостійний інститут тимчасово у Кракові при Інституті з питань німецького працевлаштування на Сході до того часу, коли буде можливість його повернення.

5. Колекція метеликів буде тимчасово передана під опіку Головної групи харчування та сільського господарства, яка має потурбуватися щодо її цілеспрямованого розміщення у Познані.

6. Щодо іншого евакуйованого з Києва майна подібного роду, як наприклад, матеріалів Інституту геології та палеонтології і Музею Т. Г. Шевченка, картин із Східноєвропейського музею і т. ін., яке було вивезено до Ціхенау, то воно буде

знаходиться там у моєму розпорядженні до того часу, допоки не буде визначено його нове місцезнаходження.

Кошти для краєвих дослідних інститутів, які знаходяться за межами рейхскомісаріату України, будуть виділені зі східного імперського бюджету. Загальне регулювання відповідно до переговорів між міністерським радником доктором Ланге та вищим урядовим радником доктором Арльтом буде незабаром оголошено.

Заступник
Альфред Мюллер

№ 314

ІЗ МЕМОРАНДУМУ НАУКОВИХ ПРАЦІВНИКІВ ПРОКУРОРУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ПРО ЗВІРСТВА ТА ЗЛОЧИННІ ДІЇ НАЦИСТІВ

[Не раніше 30 липня 1944 р.]^{*1}

Меморандум

[...]^{*2} а) Ночью под 1 июля 1941 года немецко-фашистские разбойники арестовали у себя на квартире одного из виднейших специалистов, профессора Политехнического института Бартель Казимира – бывшего премьер-министра Польши и через несколько дней расстреляли его, о чем не постеснялись уведомить жену его.

б) В ночь под 3 июля 1941 года были арестованы профессора: [Р.] Виткевич, [А.] Ломницкий, [С.] Пилат, [В.] Стажек, [К.] Вайгель, Моншан, [Т.] Островский, [Р.] Ренцкий, Мончевский, [В.] Круковский, [С.] Руфф, [Я.] Грек, [Т.] Бой-Желенский¹⁷⁵, Соловий, [В.] Добженецкий, [Ф.] Гроер, [В.] Серацкий, [С.] Прогульский, [Х] Хилярович, [В.] Новицкий, [А.] Цешанский¹⁷⁶, Перчинский, Домашевич, [М.] Алэнгард, Вангель, [А.] Фишер, Адам, Штрикс, Мунд и целый ряд других профессоров учебных заведений города. Кроме этого были арестованы доценты: Ауербах, Остерн, Чертковер, Пясецкий, Бандер, ассистент физики [Ш.] Блюменталь, Шимон – инженер и другие специалисты.

ж) Как установлено следствием, целый ряд профессоров, проживавших ранее в городе Львове в период немецкой оккупации, были арестованы и вывозились в разные фашистские застенки. Так, заведывавший кафедрой немецкой литературы профессор Кольбушевский Казимир был арестован и вывезен в лагерь «Майданек» под Люблином, находясь в этом лагере от голода [К.] Кольбушевский умер ...

^{*1} Датовано за часом звільнення Львова від нацистської окупації.

^{*2} Опубліковано в купюрах: Культурне життя в Україні. Західні землі. Документи і матеріали. Т. 1 (1939–1953) / Упорядники: Т. Галайчук, О. Луцький та ін. – К.: Наукова думка, 1995. – С. 235–237.

Но на этом не закончили свою «деятельность» немецкие палачи, их главной задачей было уничтожение научного мира и поэтому они расстреливали профессоров, доцентов и других специалистов науки.

Следствию свидетель [Ф.] Гроер, профессор, сообщил: короткое время спустя на здания общежития Абрагамовичев вывели под конвоем группу профессоров в количестве 10–15 человек. Четверо из них несли окровавленный труп убитого немцами при допросе сына известного хирурга Руфф. Молодой Руфф был также специалистом. Вся эта группа профессоров под конвоем отправлена была в направлении «Кадецкой горы». Спустя минут 15–20 после этого я услышал оружейный залп из винтовок с того направления, куда повели профессоров.

Унтер-офицер Келлер, который приходил меня арестовывать и после моего освобождения неоднократно приходил ко мне, рассказал о том, что всех профессоров, арестованных в ту же ночь, что и я, немцы расстреляли...

д) Свидетель Мандель и Кери, состоявшие в «Команде 10005» – бригада смерти – сообщили следствию:

5 октября 1943 года, ночью в поле около улицы Кадецкой по приказанию одного из гестаповцев, при прожекторах, нами открыта была яма, из которой извлечено 36 трупов. Все эти трупы на месте раскопки утром следующего дня нами были сожжены. Во время извлечения трупов из ямы в карманах одежды нами были обнаружены документы на имя профессоров [Т.] Островского, [В.] Стажек, [К.] Бартель, кроме этого нами был найден в яме польский орден «Виртути Милитари». [...]

№ 315

ЛИСТ АКАД. АН УРСР Г. І. МАРКЕЛОВА ДО ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ПРО РОБОТУ В ОКУПОВАНИЙ ОДЕСІ

[1944 р.]*¹

м. Одеса

Глубокоуважаемый Александр Александрович!

С первой же почтой спешу уведомить Вас, что я жив, попрежнему нахожусь в Одессе и что меня не следует считать в числе погибших или уехавших членов Академии наук. В период эвакуации я от Академии никаких указаний не получал, а выехать куда-либо из Одессы не мог по причинам, указанным в прилагаемом при сем рапорте*² на имя Президиума АН. Из него Вы можете видеть, что на мою долю за эти два с половиной года выпало не мало всяких бедствий, вплоть до полной слепоты. Будучи в отрыве от Академии в течении долгого времени я, однако, ничем не уронил ее чести, т. к. абсолютно нигде ни устно, ни письменно не выступал. За все это время я работал, как и сейчас работаю только в своей клинике Медич[инского] института и дома. До наступления слепоты работал с помощью лупы в 20 диоптрий, а после недавней операции на одном глазу

*¹ Датовано за суміжними документами в архівній справі.

*² Згаданий документ не публікується.

(удаление катаракты) сейчас свободно читаю и пишу, пользуясь очками. Восстановление зрения дало мне новый стимул к научному творчеству.

По прежнему продолжаю свою научную работу, в согласии с планом АН, по изучению вегетативной системы. В понимании ее я за последние годы проделал большую эволюцию от морфологии в сторону биохимии и, отчасти, даже биофизики, выработав своеобразный и, думаю, оригинальный взгляд на ее природу, функции и, главное, на самую ее структуру. Я отказался от обычной, господствующей всюду чисто морфологической трактовки и пытаюсь понять и представить ее в аспекте не анатомической, а физиологической структуры. Эту последнюю я представляю себе довольно сложно (нейроны, ионы, гормоны, витамины, фотоны). Порядок расположения этих компонентов может быть изменен, но во всяком случае я очень считаю, помимо гормонов, с ролью экзогенных факторов в ее структуре (с фотоэнергетикой и витаминами). Перестройка всего учения о вегетативной системе базируется у меня в значительной мере на данных о так называемой «оптико-вегетативной системе». Этими новейшими данными и вызваны у меня, с одной стороны, крушение прежних чисто морфологических представлений, а с другой – уклон в сторону биоэнергетики (влияние света через глаз по оптико-вегетативной системе, витамины и проч[ее]). Отсюда подготовляемый к печати большой (двухтомный) труд будет называться уже не «Заболевания вегетативной системы» или может быть даже так – «Вегетативная система и ее патология» в виду обилия в книге теоретического и экспериментального материала. Придавая большое значение метеоротропизму вегетативной системы, я написал большую главу о метеоропатологических явлениях или о заболеваниях метеоротропного происхождения. Есть глава о дистрофиях авитаминозного происхождения. План книги широкий. Очень жалею, что в данное время не могу с вами посоветоваться по целому ряду основных вопросов. Если у Вас будет какой-нибудь повод посетить Одессу, приезжайте прямо ко мне. Комната для Вас у меня найдется. Так как прежняя моя квартира совершенно разрушена, ниже сообщаю свой новый адрес. Очень прошу передать мой привет Николаю Дмитриевичу Стражеско, если он уже в Киеве. Шлю вам свой привет и лучшие пожелания.

С искренним уважением [Г. И. Маркелов]*¹

Мой адрес: Одесса, ул. Подбельского (б[ывшая] Коблевская) 37, кв. 6.

НБУВ, ІА, ф. 224, оп. 1, спр. 32, арк. 1–1 зв. Копія. Машинопис.

*¹ Автора листа встановлено за змістом документа, за адресою проживання і спеціалізацією.

ВІДОМОСТІ ПРО НАУКОВЕ МАЙНО ДЕЯКИХ ІНСТИТУТІВ АН УРСР, ПОГРАБОВАНИХ НІМЦЯМИ*1

[1944 р.]**2

Название учреждения, откуда вывезено научн[ое] имущество	Название немецкого учр[еждения] присвоившего имущество	Род имущества	Где находится
Институт зоологии Академии наук УССР, Киев, ул. Короленко 55	Institut für Pflanzenkrankheiten und tierische Schädlinge*3, Poznan, Herderstr[asse] 86	Коллекция шкурок млекопитающих – 5000 экз. Коллекция шкурок птиц 10 000 Коллекция насекомых 100 000	В с. Бранддорф вблизи Бентшена около Познани
	Берлинский университет	Коллекция насекомых, не монтированная (на вате)	Берлин, Invaliden [strasse] 43
	Inst[itut] für Pflanzenkrankheiten und tierische Schädlinge*3	Библиотека	Бентшен-Бранддорф
		Микроскопы, микротомы и пр[очее], стеклянная посуда, книги, пишущие машинки	Познань, Herderstr[asse] 86

*1 Заголовок документа.

*2 Датовано за змістом документа.

*3 Інститут з питань захворювання рослин та тваринних шкідників.

Институт гидробиологии Акад[емии] наук УССР (Киев, Короленка, 24) Днепропетровская гидробиолог[ическая] станция Новоросс[ийская] гидробиолог[ическая] станция	Fischereinstitut* ¹ , Posen, Kundorf.	Микроскопы, термостаты, лабораторное оборудование, книги	Posen, Kundorf.
Институт гидробиологии Акад[емии] наук УССР	Украдены лично проф. Мансфельдом, Fischereinstitut	Книги, микроскопы, часть имущества	Posen, Badensfr. Grosslilenau
Никитский ботанический сад в Крыму	Библиотека Forschungszentrale* ²	Книги, рукописи, старые рукописи Stevensa	Berfischen-Branddurf
Институт ботаники Акад[емии] наук УССР, Киев, ул. Чудновского, 2	Botanisches Institut Forschungszentrale* ³ , Posen, Friedrich Nitzschestr[asse], 4	Гербарий ([И. И.] Шмальгаузена и др[угих]), книги	Berfischen-Branddurf
Институт геологии Акад[емии] наук УССР	Немецкий Геолог[ический] комитет Institut für Bodenkunde* ⁴ Posen, Tannenbergs[tr]asse], 13	книги, карты, рукописи	Posen, Tannenbergs[tr]asse], 13 и в помещении Геолог[ического] комитета в бараках, вблизи Университета
Институт сахарной промышленности. Киев, ул. Энгельса 20	Selectionsinstitut, Forschungszentrale* ¹	Мировая коллекция зерновых растений Весозного инст[итута] растениеводства, книги, рукописи	Posen, Herderstr[asse] 86 и Nendorf am Berge Kreis Wreschen

*¹ Институт рибальства.

*² Библиотека Центру наукових досліджень.

*³ Ботанічний інститут Центру наукових досліджень.

*⁴ Інститут ґрунтознавства.

*¹ Інститут селекції Центру наукових досліджень.

Институт социал[ьного] земледелия. Киев, ул. Ленина 46	Institut für Bodenkunde	Картографический материал, книги	Bromberg, Агрономич[еский] институт
Институт социал[ьного] земледелия. Киев, ул. Ленина 46	Institut für Eekonomische Forschungen *2	Книги, картогека, статист[ические] данные	Bentschen, Am Bahnhofstr[asse], 7
Ветеринарный зоотехнич[еский] институт. Киев, Белая Церковь и пр[очие]	Tierzuchtinstitut *3	Книги, рукописи	Был в Бенгшине, теперь вывезен в Stuttgart в И[нститу]т Зомера
Инстит[ут] сахарн[ой] промышленности[ости] и Инст[итут] зоологии АН УССР	Aussenstelle Forschungszentrale *4	Микроскопы, книги, коллекции семян и пр[очее]	Был в Halltum`e, Niederdonau, Schless
Киевский госуд[арственный] университет. Киев, ул. Короленка	Forschungszentrale	Огромная коллекция чешуекрылых	В Heilsberge около Кенигсберга
Украинский лесотехнический институт. Киев-Голосеево	Forstinstitut *1	Оптические приборы, книги, рукописи, карты	Hannover-München, Wrodstr[asse], 7
Институт пчеловодства. Киев, Боярка	Forschungszentrale	Пасека, 40 ульев	Posen, Schwanen (10 км от Познани)

*2 Институт економічних досліджень.

*3 Інститут тваринництва.

*4 Філія Центру наукових досліджень.

*1 Інститут лісівництва.

Институт сахарн[ой] промышленности. Клев, Багыева гора	Selectionsinstitut	Семена, корнеплоды	Оратов – вблизи Кутно, замок
Белорусский университет	Немецкий геолог[ический] комитет	Книги, картографич[еские] материалы	Познань, Университет, Геолог[ический] инст[итут]. Tappenbergstr[asse], 13
Киевский зоопарк. Киев. Брест-Литовское шоссе, 90	Зоологический сад в Кенигсберге	Большинство животных, зоопарка	Кенигсберг
Станция защиты растений	Zentralanstalt für Pflanzenschutz*2	Оптика, колл[екционные] ма[териалы], книги, рукописи	Была вывезена в Винницу. Дальнейший путь не известен
Институт им. Т. Шевченка и Музей имени Т. Шевченка. Киев, Дворец.	Имущество еще не было передано какому-либо учреждению	Различного рода выставочные экспонаты (рукописи, повидимому копии, книги, фото)	Познань, местонахождение точно не известно. Повидимому, в подвалах университетских лаборат[орий] вблизи Fischereiinsti
Киевский археологический институт (Бульвар Шевченка 14)	Институт предистории	Музейный материал, книги	Был в Кракове
Киевские картинные галереи		Свыше 150 картин	Были в Львове, а потом в Кракове
Институт садоводства Всесоюзн[ой] [сельскохозяйственной] академии им. Ленина в Китае под Киевом	Obstbaumstift[ut]*1	Коллекции плодov[ых] саж[енцев] малины, рисунки	Бентшен. Am Bahnhofstr[asse], 7

НБУВ, ІА, ф. 88, оп. 2, спр. 54, арк. 1–5. Рукопис.

*2 Центр дослідження цінних сортів рослин.

*1 Інститут плодівництва.

**СПИСОК НІМЕЦЬКИХ «КЕРІВНИКІВ», ЯКІ ВИВОЗИЛИ НАУКОВИЙ
МАТЕРІАЛ ТА НАУКОВИХ СПІВРОБІТНИКІВ З УКРАЇНИ
(ПЕРЕВАЖНО З КИЄВА)^{*1}**

[1944 р.]^{*2}

1. Prof. d-r Sommer, Stutthart Tierzuchtinstitut^{*3} был руководителем Forschungszentrale^{*4} в Киеве. *По виду мягкий, культурный, но действия не оправдывают этого*^{*5}.

2. Prof. Yancke. Был руководителем Forschungszentrale на юге Украины и в Крыму, *центр Херсон. Специалист по борьбе с вредителями винограда.*

3. Prof. Babo. Руковод[ил] Эконом[ическим] инстит[утом]. *Грубый, жестокий человек.*

4. Doz. Siegel. Руковод[ил] Bodensforsch[ungs]institut'ом^{*6}. *Последнее время – в Бромберге*^{*7}.

5. Prof. Mansfeld. *Работал в Москве, женат на москвичке*. Руководил вывозом имущества и людей из Киева и нек[оторых] др[угих] городов Украины. Потом руководил Fischereiinstitut'ом^{*8}.

6. Prof. Isenbeck. Руковод[ил] Selektionsinstitut'ом^{*9}. Убит поляками в Helan около Бентшена. *Унтерофицер.*

7. Dr. Schindler. Руков[одил] Ботанич[еским] инстит[утом].

8. Dr. Neu, *ефрейтор*, руковод[ил] Инст[итутом] болезней растений и вредителей. В госпитале лишился правой ноги и повреждены руки.

9. Prof. Sporg^{*10}, *говорит по-русски*, руководил Ботанич[еским] инст[итутом], после призыва на фронт Schindler'a.

10. Prof. Walter, *родился в Обш...*^{*11}, *учился в Дерпте*, руководил группой ботаников.

11. Prof. dr. Schedl, руководил сперва И[нститу]том болезней и вредит[елей] растений, затем Лесным институтом. *Грубый, шофера и др[угих] техни[ческих] работников бил по лицу.*

12. Duhlenberg – бухгалтер. Руководит FZ^{*12} после бегства из Познани.

*1 Заголовок документа.

*2 Датовано за змістом документа.

*3 Інститут тваринництва.

*4 Центр наукових досліджень.

*5 Тут і далі – в оригіналі документа характеристики осіб дописано олівцем (упорядниками виділено курсивом).

*6 Інститут ґрунтознавства.

*7 Місто Бидгощ в Польщі.

*8 Інститут рибальства.

*9 Інститут селекції.

*10 Прізвище виправлено зі «Sporg» на «Sporg».

*11 Назву міста не прочитано.

*12 FZ – Forschungszentrale (нім.) – Центр наукових досліджень.

Лагерями научн[ых] работников руководили Nendorfic Behrmann, *грубый, взяточник*.

Лагерем в Onofole руководил Берг. Убит русскими войсками в начале зимнего наступления^{*1}.

В Ostministerium^{*2} всеми исследовательскими институтами руководил prof. dr. Ulmann. *Балтиец, говорит по-русски. Dr. Reinertу сменял Зоммера.*

Штандаррусс вывез Археолог[ический] инст[итут] и картинные галереи.

[Й.] Бенцинг вместе с Мансфельдом вывозили научн[ых] работников и библиотеки, архивы, музеи.

Немецкие «секретарши», помогавшие вывозить имущество и людей: Mantel, Langaneke – *балтийка, говорит по-русски*, Smits и др[угие].

Forschungszentrale^{*3} – в то время, когда оно еще было на Украине, находилось в ведении Reichskommissare für die Ukraine^{*4}. Abt[eilung] Ernährung^{*5} und Landwirtschaft^{*6}.

После переезда в Германию, но в связи с ликвидацией Reichskommissare положение Форшун[централ]е было неясно. Наконец, летом 1944 г. его отнесли в отделение научных учреждений Ostministerium (Berlin, Kurturstensbr., 37). Во главе этого отд[ела] стал некто Ульман, проф., д-р, балтийский нем[ец]. Говорит по-русски. Затем, когда Ульмана забрали в Фолькштурм, его заменила какая-то фрейлина д-р Farls. Затем, после сильных бомбардировок, перенесли в Ангольт.

Немецкие учреждения из которых можно взять научн[ые] материалы взамен ограбленного в Киеве:

1. Landwirtsch[aften] Biologische Reichsanstalt^{*7}. Berlin-Dahlem.

2. Zoologisch[en] Museum^{*8}. Berlin Invalidenstr[asse], 43.

3. Botanisch[en] Institute^{*9}.

4. Zoologisch[en] Garden^{*10}.

Forschungszentrale – Bernberg (Anhalt). Junkerstrasse, 6, bei der Landwirtschaftlichen Versuchsanbalt^{*11}.

НБУВ, ІА, ф. 88, оп. 2, спр. 54, арк. 6–8. Рукопис.

*1 Очевидно 1943 р.

*2 Міністерство окупованих Східних областей.

*3 Тут і далі – підкреслено автором.

*4 Рейхскомісар України А. Розенберг.

*5 Так в документі.

*6 Abt[eilung] Ernährung und Landwirtschaft – очевидно, мається на увазі Спеціальна група сільськогосподарських досліджень, яка знаходилась у підпорядкуванні Центру наукових досліджень рейхсміністра.

*7 Імперський науково-дослідний інститут сільськогосподарської біології.

*8 Зоологічний музей.

*9 Ботанічний інститут.

*10 Зоопарк.

*11 Центр наукових досліджень – головна установа у Бернберзі, Юнкерштрассе, 6, з сільськогосподарським експериментальним виробництвом.

ПРИМІТКИ

1. Жила Дмитро Микитович (1903 – ?) – партійний та державний діяч. Народився на Черкащині. У 1930 р. навчався на Всесоюзних курсах раціоналізаторів робітників-ударників у Москві. У 1930–1933 рр. – помічник директора, заступник директора Московського рафінадного заводу. Одночасно навчався у Московському хіміко-технологічному інституті ім. Д. Менделєєва, потім у Київському технологічному інституті цукрової промисловості. У 1933–1938 рр. навчався у Всесоюзній академії харчової промисловості ім. І. В. Сталіна. З грудня 1937 р. – народний комісар харчової промисловості УРСР. У 1938–1944 рр. – заступник Голови РНК УРСР. Делегат XV з'їзду КП(б)У. У 1941 р. – голова Комісії по керівництву роботою з евакуації населення, установ, військових вантажів. У 1944–1958 рр. працював на різних господарських посадах, зокрема, директором Херсонського консервного комбінату. З 1959 р. – член Одеського раднаргоспу. – *Док. № 2.*

2. Барановський Анатолій Максимович (07.02.1906 – 01.02.1987) – державний і партійний діяч, дипломат. Народився у м. Київ. У 1933 р. закінчив Харківський плановий інститут Держплану УСРР. У 1932–1941 рр. – старший економіст, начальник сектору, начальник відділу Держплану УРСР. У воєнні роки проводив значну роботу щодо евакуації важливих підприємств. У 1941 р. – заступник Голови РНК УРСР. У 1941–1942 рр. – начальник оперативної групи промисловості Військової ради Південного фронту. З 1942 р. розпочав дипломатичну кар'єру: займав посаду експерта з економічних питань Народного комісаріату закордонних справ СРСР. Учасник міжнародної конференції ООН з надання післявоєнної допомоги країнам, що потерпіли від фашистської окупації, був заступником голови комітету з відшкодувань збитків населенню. У березні-травні 1946 р. очолював українську делегацію на IV сесії Міжнародної організації допомоги постраждалим від війни (ЮНРРА). Брав участь у Паризькій мирній конференції 1946 р., як представник УРСР був головою комісії з політичних і територіальних питань по Румунії. Очолював делегацію УРСР на Белградській конференції 1948 р. У 1944–1953 рр. – заступник голови РНК УРСР. У 1950–1954 рр. очолював делегацію України на V–VIII сесіях Генеральної Асамблеї ООН. У 1951–1954 рр. – міністр закордонних справ УРСР. У 1954–1957 рр. – голова Держплану УРСР й одночасно – заступник Голови РМ УРСР. З 1957 р. – перший заступник голови Держплану УРСР. У 1961–1979 рр. – міністр фінансів УРСР. У 1952–1981 рр. – член ЦК КПУ, 1946–1980 рр. – депутат Верховної Ради УРСР. – *Док. № 2.*

3. Сенін Іван Семенович (26.12.1903 – 1981) – державний та партійний діяч УРСР. Народився у селищі Петровський рудник (нині у складі м. Донецьк). Навчався на робітничому факультеті Донецького гірничого технікуму, потім навчався у КПІ. У 1931–1932 рр. перебував на курсах підвищення кваліфікації у Колумбійському університеті (США). У 1932–1938 рр. – головний інженер заводу «Червоний гумовик», згодом директор заводу «Укркабель» у Києві. У 1938–1939 рр. – заступник народного комісара, а з травня 1939 р. – народний комісар легкої промисловості УРСР. У 1942–1943 рр. – завідувачий сектором Управління кадрів ЦК ВКП(б). В роки війни керував оперативною групою Південно-Західного фронту. В 1945 р. у складі делегації УРСР брав участь в установчій конференції ООН у м. Сан-Франциско. У 1943–1953 рр. – заступник Голови РМ УРСР. У травні-листопаді 1953 р. – міністр місцевої і паливної промисловості УРСР. У 1953–1965 рр. – перший заступник Голови РМ УРСР. Водночас у 1957–1959 рр. – голова Держплану УРСР. У 1965 рр. – радник РМ УРСР. З 1965 р. – пенсіонер. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР. У 1940–1966 рр. – член ЦК КПУ, а у 1961–1966 рр. – член ЦК КПРС. У 1949–1965 рр. – член Політбюро ЦК КПУ. Нагороджений чотирма орденами Трудового Червоного Прапора, медалями. – *Док. № 2.*

4. Кириченко Олексій Іларіонович (1908 – 1975) – державний та партійний діяч, генерал-майор. народився у с. Чорнобаївка (нині село Херсонської обл.). У 1936 р. закінчив Азово-Чорноморський інститут інженерів-механіків соціалістичного землеробства (1936). З 1938 р. – на роботі в апараті ЦК КП(б)У: інструктор, завідувачий сектором кадрів, завідувачий транспортним відділом. У 1941 р. обраний секретарем ЦК КП(б)У по промисловості. У період війни – член військових рад Південно-Західного, Донського, Південного та 4-го Українського фронтів. У 1944–1945 рр. – секретар ЦК КП(б)У по кадрах. У 1945–1949 рр. – перший секретар Одеського обкому і міському КП(б)У. З 1949 р. – другий секретар, а у 1953–1957 рр. – перший секретар ЦК КПУ. У 1957–1959 рр. – секретар ЦК КПРС. У січні-червні 1960 р. – перший секретар Ростовського обкому партії. У 1960–1962 рр. – директор дизельного заводу, а потім Пензенського науково-дослідного інституту приладобудування. У 1949–1960 рр. – член ЦК КПУ, а у 1952–1961 рр. – член ЦК КПРС. У 1949–1957 рр. – член Політбюро, потім – Президії ЦК КПУ. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР. Нагороджений трьома орденами Леніна, двома орденами Трудового Червоного Прапора, медалями. – *Док. № 2.*

5. Сергієнко Василь Тимофійович (1903 – 1982) – один із керівників радянських органів державної безпеки, генерал-лейтенант. Народився в м. Волчанськ (нині місто Харківської обл.). У 1923–1924 рр. – навчався у Вищій повторній школі Робітничо-селянської Червоної Армії у Харкові. У 1924–1927 рр. – працював на промислових підприємствах. З 1927 р. співробітник ДПУ УСРР, з 1929 р. – на слідчій роботі в НКВС СРСР, з 1938 р. – в центральному апараті у Москві. З лютого 1940 р. – заступник народного комісара внутрішніх справ УРСР, начальник УНКВС по Львівській обл. У березні 1941 р. – липні 1943 р. – народний комісар внутрішніх справ УРСР. Водночас з червня 1942 р. – заступник

начальника Центрального штабу партизанського руху. У жовтні 1943 р. – липні 1945 р. – народний комісар внутрішніх справ Кримської АРСР. З липня 1945 р. – начальник НКВС-УМВС Кримської області. З грудня 1946 р. – на керівних посадах у системі ГУЛАГу СРСР. У травні 1954 р. звільнений з органів МВС. Постановою РМ СРСР від 3 січня 1955 р. позбавлений звання генерал-лейтенант. – *Док. № 2.*

6. Бурмистенко Михайло Олексійович (22.11.1902 – 22.09.1941) – політичний і громадський діяч. Народився в с. Олександрівка (Саратовська обл., РФ). У 1919–1924 рр. працював в структурі Надзвичайної комісії Головного політичного управління помічником уповноваженого, згодом начальником інформаційного відділу, заступником начальника сектору оперативної частини у м. Пенза (РФ). У 1924–1929 рр. навчався у Московському відділенні Ленінградського комуністичного інституту журналістики. У 1926–1932 рр. працював відповідальним редактором газети «Трудовая правда» у Покровську (нині м. Енгельс, РФ). У 1932–1936 рр. – другий секретар Калмицького обкому ВКП(б), 1936–1938 рр. працював в апараті ЦК ВКП(б). У січні 1938 р. обраний другим секретарем ЦК КП(б)У. У 1938 р. обраний Головою Верховної Ради УРСР першого скликання. У 1938–1941 рр. – член Політбюро ЦК КП(б)У, з 1939–1941 рр. – член ЦК ВКП(б). На початку війни – член військової ради Південно-Західного фронту, один із керівників оборони Києва. Підбирав кадри для організації та створення антифашистського підпілля й партизанських загонів в областях УРСР, яким загрожувала окупація. Загинув у бою з фашистськими військами в гаю Шумейкове поле поблизу хутора Дрюківщина (нині село Полтавської обл.). – *Док. № 2.*

7. Парнас Яків (Якуб) Оскарівич (28.01.1884 – 29.01.1949) – біохімік, академік АН СРСР (1942), дійсний член АМН СРСР (1944). Народився в с. Мокряни на Львівщині. Закінчив Вищу технічну школу у Берліні (1904). У 1920–1941 рр. – професор Львівського університету. В роки війни – завідувач відділу Інституту біохімії АН УРСР у м. Уфа (1941–1943), член Антифашистського комітету при АН УРСР (1942). З травня 1943 р. працював у Москві. Праці присвячені вивченню обміну речовин у м'язах, процесу бродіння тощо. Встановив закономірності утворення глікогену в печінці з гліцеринового альдегіду. Опрацював питання про утворення аміаку в крові та м'язах, про синтез аденозотрифосфорної кислоти, проблему гліколізу. Один із перших почав застосовувати метод радіоактивних ізотопів. Лауреат Державної премії СРСР (1942) та орденом Леніна. – *Док. № 5.*

8. Пеньков Олександр Михайлович (11.04.1906 – 24.09.1968) – учений в галузі механіки, доктор технічних наук (1942), професор (1942), член-кореспондент АН УРСР (1951). Народився в м. Катеринослав (нині м. Дніпропетровськ). У 1930 р. закінчив Дніпропетровський гірничий інститут. Працював на різних посадах у Дніпропетровському металургійному інституті (1930–1937), Дніпропетровському університеті (1933–1941). У 1941–1958 рр. (з перервою) працював у Інституті гірничої механіки АН УРСР. У роки війни

працював старшим науковим співробітником, завідувачем групи стійкості конструкцій, завідувачем групи стійкості стрижневих систем, завідувачем механічної лабораторії Інституту гірничої механіки. У 1948–1950 рр. працював в Інституті будівельної механіки АН УРСР. Одночасно у 1954–1958 рр. – проректор Київського інституту інженерів цивільної авіації. У своїх дослідженнях розробляв теорію стійкості, теорію коливань, міцності і довговічності авіаційних конструкцій. Розробив теорію резонансу при квазігармонійних коливаннях і способи їх усунення. Працював в галузі підвищення міцності і довговічності конструкцій машин і споруд. Автор понад 75 наукових праць, зокрема: «Теретическая механика» (1947), «Расчет опорных целиков при добыче каменной соли» (1950). Заслужений діяч науки і техніки УРСР (1966). – Док. № 7.

9. Бабко Анатолій Кирилович (15.10.1905 – 07.01.1968) – хімік-аналітик, доктор хімічних наук (1941), професор (1943), член-кореспондент АН УРСР (1947), академік АН УРСР (1957). Народився в с. Судженськ (Новосибірська обл., РФ). З 1908 р. проживав у м. Сновськ (нині м. Щорс Чернігівської обл.). Закінчив КПІ (1927), одержав освіту інженера-технолога. Працював асистентом кафедри аналітичної хімії КПІ, у 1928 р. вступив до аспірантури. З 1930 р. – доцент Київського хіміко-технологічного інституту харчової промисловості; з 1934 р. – доцент кафедри аналітичної хімії Київського університету. З 1937 р. водночас працював в Інституті загальної та неорганічної хімії АН УРСР. У 1937 р. захистив кандидатську дисертацію. У 1941–1968 рр. керував відділом аналітичної хімії Інституту хімії АН УРСР (з 1945 р. – Інститут загальної та неорганічної хімії АН УРСР). З 1942 р. – вчений секретар Відділення фізико-математичних та хімічних наук АН УРСР. У воєнні роки перебував в евакуації у м. Уфа, де проводив важливі дослідження на замовлення оборонної промисловості. У 1944–1968 рр. – завідувач кафедри аналітичної хімії, професор Київського університету. Досліджував комплексні сполуки та їх застосування в аналітичній хімії, фотометричні й люмінесцентні методи аналізу. Заснував Київську школу хіміків-аналітиків, був відповідальним редактором «Українського хімічного журналу» (з 1958), одним із засновників Всесоюзного хімічного товариства ім. Д. І. Менделєєва, керівником секції аналітичної хімії, головою проблемної Наукової ради з хімії комплексних сполук АН УРСР (з 1946). Автор праць: «Физико-химический анализ комплексных соединений в растворах» (1955), «Количественный анализ» (1956), «Хемилюминесцентный анализ» (1966). Заслужений діяч науки УРСР (1966). Нагороджений орденами Леніна (1956), «Знак Пошани» (1947), медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» (1945). – Док. № 12.

10. Науково-технічний комітет сприяння обороні СРСР при АН УРСР створений 17 жовтня 1941 р. за рішенням Президії АН УРСР з метою встановлення зв'язків установ Академії з частинами діючої армії для надання швидкої допомоги в їх технічному переозброєнні. Рішення Президії було затверджено постановою Башкирського обкому ВКП(б) від 5 листопада 1941 р. До складу Комітету увійшли: акад. О. О. Богомолець (голова), акад. О. В. Палладін (заступник), акад. П. П. Будников (заступник), академіки М. О. Лаврентьев,

О. І. Бродський, М. В. Луговцов, О. М. Динник, Г. Ф. Проскура, А. О. Сапегін, В. М. Хрущов, Б. І. Чернишов, В. П. Яворський, члени-кореспонденти Б. Д. Грозін, А. І. Кіпріанов; представники урядових установ Башкирської АРСР: РНК, Военного комісаріату та Обкому ВКП(б). Комітет складався з чотирьох секцій: хімічної, суспільної, технічної та медичної. Завданням його було встановлення зв'язків з установами, організаціями і підприємствами оборонної промисловості, сільського господарства, охорони здоров'я та різними соціальними установами з метою участі вчених Академії у швидкому розв'язанні проблем, пов'язаних з обороною СРСР, охороною здоров'я та ін. Комітет припинив діяльність у 1944 р. – *Док. № 13.*

11. Землячка (псевдонім, справжнє прізвище – Залкінд) **Розалія Самійлівна** (01.04.1876 – 21.01.1947) – партійна та державна діячка, революціонерка. Народилася у м. Київ. В революційному русі з 1893 р. З 1896 р. працювала в Київській марксистській організації, була членом місцевого комітету РСДРП. З 1901 р. – агент «Искры» в м. Одеса і м. Катеринослав (нині м. Дніпропетровськ). У 1905 р. – секретар Московського комітету РСДРП. Була неодноразово заарештована. У 1910–1914 рр. перебувала в еміграції. У 1915–1916 рр. – член Московського бюро ЦК РСДРП(б). У 1917 р. – секретар Московського комітету партії. У роки громадянської війни – начальник політвідділів 8-ої і 13-ої армій. У 1921–1926 рр. перебувала на керівній партійній роботі в Криму, Москві тощо. З 1934 р. – член Комісії радянського контролю. У 1933–1943 рр. – заступник Голови РНК СРСР, голова Комісії радянського контролю. Останні роки життя працювала заступником голови Комісії партійного контролю при ЦК ВКП(б). Депутат Верховної Ради СРСР 1-го скликання. Нагороджена двома орденами Леніна та орденом Трудового Червоного Прапора. Похована в Москві в Кремлівській стіні. – *Док. № 16.*

12. Натансон (Натанзон) Еміль (Шмуль) Маркович (Мордкович) (23.11.1903 – 21.05.1971) – хімік, доктор хімічних наук (1953), професор (1962). Народився в м. Бердичів. Закінчив Одеський хіміко-фармакологічний інститут (1926) та аспірантуру при Інституті хімії ВУАН (1933). У 1926–1930 рр. працював на посаді завідувача виробництвом екстрактів та складних хімічних препаратів на Київському заводі ім. Свердлова. Роботу у системі ВУАН розпочав на посаді наукового співробітника (1930–1934), згодом – завідувача (1939–1945) лабораторії спецпризначення Хімічної лабораторії ВУАН (з 1931 – Інститут хімії ВУАН). Водночас з 1931 р. працював у Київському хіміко-технологічному інституті – асистент кафедри фізичної хімії (1931–1935), доцент (1934–1940). У 1937 р. захистив кандидатську дисертацію на тему «Фізико-хімічні властивості каолінових суспензій». В роки війни входив до складу бригади для переробки використаної вати при Народному комісаріаті охорони здоров'я БАРСР. У 1945–1948 рр. – завідувач лабораторії спеціального призначення, у 1948–1969 рр. – старший науковий співробітник та завідувач відділу фізичної хімії дисперсних металів (1960–1968) Інституту загальної та неорганічної хімії АН УРСР. Водночас у 1944–1947 рр. – виконував обов'язки завідувача кафедри фізичної і колоїдної хімії Київського технологічного інституту харчової промисловості. У 1968–

1971 рр. займав посаду завідувача відділу фізичної хімії дисперсних металів Інституту колоїдної хімії та хімії води АН УРСР. Автор праць: «Сверхтонкие порошки металлов и их применение» (1957), «Коллоидные металлы» (1959), «Коллоидные металлы и металлополимеры» (1968). Нагороджений медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 р.» (1945) та орденом Трудового Червоного Прапора (1954). – Док. № 18.

13. Виноградов Костянтин Олександрович (01.02.1902 – 21.12.1989) – іхтіолог, морський біолог, зоогеограф, історик і організатор історії науки морів, доктор біологічних наук (1947), професор (1951). Народився у м. Таллінн (Естонія). У 1928 р. закінчив Харківський ІНО. У 1929–1932 рр. – аспірант сектора екології Харківської філії Інституту зоології та біології ВУАН, науковий співробітник Карадазької біологічної станції. У 1932–1937 рр. – старший науковий співробітник Морського відділу Державного гідрологічного інституту Гідрометслужби СРСР. З 1937 р. очолював Карадазьку біологічну станцію АН УРСР, де проводив іхтіологічні спостереження (1937–1941). В роки війни організував евакуацію наукового персоналу, найбільш цінного обладнання і матеріалів, наукової документації, архіву і бібліотеки Карадазької станції з Криму до Уфі. У 1941–1944 рр. – старший науковий співробітник Інституту зообіології АН УРСР. У 1942 р. захистив кандидатську дисертацію «Поліхети Карадага (Чорне море). Еколого-фауністичний нарис». З 1944 р. – директор, старший науковий співробітник Карадазької біологічної станції. У 1947 р. в Інституті зоології АН УРСР захистив докторську дисертацію «Фауна прикамчатських вод Тихого океану». З 1952 р. – старший науковий співробітник Інституту гідробіології АН УРСР. У 1952 р. організував Одеську біологічну станцію. У 1953–1955 рр. працював у Кишинівському університеті, у 1955–1971 рр. – в Одеському університеті. З 1963 р. очолював Одеське відділення Інституту біології південних морів АН УРСР. У 1970–1972 рр. – заступник директора Інституту біології південних морів АН УРСР. У 1974–1986 рр. – старший науковий співробітник-консультант Азово-Чорноморського науково-дослідного інституту рибного господарства та океанографії. Досліджував біологію розмноження масових морських організмів (плодючість, темпи росту, тривалість життя, кількість генерації морських організмів тощо). Автор понад 170 наукових праць, зокрема монографій: «Очерки по истории отечественных гидробиологических исследований на Черном море» (1958), «Іхтіофауна північно-західної частини Чорного моря» (1960), «Биология северо-западной части Черного моря» (1967). Нагороджений орденом «Знак Пошани», медаллю «За бойові заслуги», «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» (1945). – Док. № 20.

14. Чудновський Вольф Григорович (березень 1908 – ?) – учений в галузі будівельної механіки, доктор технічних наук (1951), професор. Народився у м. Кривий Ріг. У 1924–1926 рр. навчався в Одеській електрошколі. У 1932 р. закінчив Київський інженерно-будівельний інститут. 1932–1935 рр. – навчання в аспірантурі Інституту будівельної механіки ВУАН, захистив кандидатську дисертацію (1935). У 1935–1941 рр. – старший науковий співробітник Інституту будівельної механіки АН УРСР. В роки війни перебував в евакуації в м. Уфа,

надавав допомогу оборонним підприємствам, заводам і будівництвам. У 1941–1943 рр. організував роботу механічної лабораторії Інституту будівельної механіки АН УРСР. У 1944–1958 рр. – завідувач механічної лабораторії Інституту будівельної механіки АН УРСР. У 1951 р. захистив докторську дисертацію. Займався дослідженнями стійкості і коливань стрижневих систем. Розробляв дослідження в галузі статичної і динамічної споруд. Автор праць: «Пространственные рамные каркасы инженерных сооружений» (1948), «Методы расчета колебаний и устойчивости стержневых систем» (1952), «Расчет пространственных рам» (1964) та ін. Нагороджений медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» (1945). – *Док. № 25.*

15. Гершензон Сергій Михайлович (11.02.1906 – 07.04.1998) – учений в галузі молекулярної біології і генетики, доктор біологічних наук (1942), професор (1946), член-кореспондент АН УРСР (1967), академік АН УРСР (1976). Народився у м. Москва. Закінчив біологічне відділення фізико-математичного факультету (1927) та аспірантуру (кафедра експериментальної зоології) Московського університету (1930). Працював у наукових установах Москви: старшим науковим співробітником Біологічного інституту ім. К. А. Тимірязєва, асистентом, доцентом Московського університету; вченим спеціалістом Інституту генетики АН СРСР. У 1936 р. захистив кандидатську дисертацію. У 1937–1963 рр. очолював відділ генетики Інституту зоології і біології АН УРСР (з 1939 р. Інститут зоології АН УРСР). Водночас у 1937–1941 рр. та 1944–1948 рр. завідував кафедрою дарвінізму і генетики Київського університету. У 1963 р. очолюваний С. М. Гершензоном відділ генетики був перетворений у відділ вірусів тварин Інституту мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного АН УРСР, в якому вчений одночасно був заступником директора з наукової роботи (до 1968). У 1968 р. організував Сектор молекулярної біології і генетики АН УРСР, який у 1973 р. перетворений на однойменний Інститут. У 1973–1986 рр. – директор і одночасно завідувач відділу молекулярної генетики Інституту молекулярної біології і генетики АН УРСР. У 1986 р. відділ був переведений до складу Інституту фізіології рослин і генетики АН УРСР, де у 1987–1998 рр. учений був радником при дирекції Інституту. Редактор журналу «Цитология и генетика» (1976–1985). Відкрив мутагенну дію екзогенних ДНК, експериментально довів можливість зворотної передачі генетичної інформації від РНК до ДНК. Автор праць: «Природа так званих генетично-інертних частин хромосом» (1939), «Основи сучасної генетики» (1979), «Мутації» (1991). Лауреат Державної премії УРСР (1981), Герой Соціалістичної Праці (1990). Президією НАН України засновано Премію ім. С. М. Гершензона (2003). – *Док. № 30.*

16. Підоплічко Микола Макарович (03.07.1904 – 27.03.1975) – міколог, доктор біологічних наук (1954), член-кореспондент АН УРСР (1957). Народився в с. Козацьке (нині село Черкаської обл.). У 1929 р. закінчив Київський ІНО. У 1924–1928 рр. – науковий співробітник Ботанічного кабінету та гербарію ВУАН. Водночас у 1926–1928 рр. працював асистентом кафедри ботаніки Київського ветеринарного зоотехнічного інституту. З 1928 р. – науковий співробітник лабораторії сировини, з кінця 1929 р. – старший спеціаліст, у 1931–1932 рр. –

старший спеціаліст і завідувач лабораторії загальної мікробіології Українського науково-дослідного інституту цукрової промисловості. З 1931 р. працював в Інституті мікробіології ім. Д. К. Заболотного ВУАН, де організував і очолив відділ мікології (1933), яким керував протягом 40 років. У 1933–1934 рр. працював за сумісництвом на посаді завідувача відділу фітопатології Всесоюзного науково-дослідного інституту тютюнової промисловості, а пізніше – старшим консультантом (1935). У 1942 р. захистив кандидатську дисертацію. З 1946 р. учений працював над вивченням здатності грибів продукувати антибіотики. Запропонував новий лікувальний антибіотичний препарат «Мікроцид», який у 1950 р. було впроваджено у широку медичну практику. Протягом багатьох років учений був членом бюро Відділення біохімії, фізіології і теоретичної медицини АН УРСР, очолював Українське мікробіологічне товариство, секцію мікології і фітопатології Українського ботанічного товариства, комісію Ради по вивченню виробничих сил Української РСР АН УРСР з вивчення раку картоплі і розробці заходів боротьби з ним. Був членом редколегії «Мікробіологічного журналу». Автор понад 100 наукових праць, у тому числі монографій «Визначення грибів-шкідників культурних рослин» (1938), «Грибная флора грубых кормов» (1953), визначника «Грибы-паразиты культурных растений» у трьох томах та декількох авторських свідощів на відкриття та винаходи. Лауреат Державної премії СРСР (1952), Премією ім. Д. К. Заболотного АН УРСР (1970), орденом «Знак Пошани» (1939), медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» (1945). – Док. № 35.

17. Задіонченко Семен Борисович (1989 – 1972) – партійний та державний діяч. Народився у м. Кременчук. У роки громадянської війни – командир роти Пролетарського Харківського полку, військовий комісар зведеного евакогоспітальною. З 1921 р. – військовий комісар ветеринарного управління 9-го корпусу Північно-Кавказького військового округу та Туркестанського фронту. У 1925–1936 рр. – на партійній та господарській роботі у Москві. З 1937 р. – заступник Голови РНК РРФСР. У 1938–1941 рр. – перший секретар Дніпропетровського обкому КП(б)У. У період війни – член військової Ради Південного фронту, начальник політуправління Наркомзему СРСР, перший секретар Башкирського і Кемеровського обкомів ВКП(б). З травня 1946 р. – у апараті ЦК ВКП(б): інструктор, завідувачий відділу важкої промисловості, завідувачий сектору партійних, профспілкових та комсомольських органів; перший заступник міністра заготівель СРСР. У 1939–1952 рр. – член ЦК ВКП(б). У 1938–1949 рр. – член ЦК КП(б)У. Нагороджений трьома орденами Леніна, медалями. – Док. № 36.

18. Інститут експериментальної біології та патології НКО УСРР створений у 1930 р. в м. Київ. Засновником і науковим керівником інституту до 1946 р. був Президент АН УРСР акад. О. О. Богомолець. Інститут займався науковими розробками найважливіших проблем медицини та біології, до яких відносились вивчення алергії, гіпертонії, раку, імунітету, патології обміну речовин, старіння та продовження життя. За допомогою штучного відтворення хвороб на тваринах учені Інституту вивчали причини виникнення і розвитку хвороб, а також

опрацьовували методи їх профілактики та лікування. На основі отриманих в Інституті експериментальних даних розроблено оригінальні концепції, що вплинули на розвиток патологічної і нормальної фізіології. У 1937 р. Інститут приймав участь в міжнародній виставці у Парижі (Франція), де одержав Золоту медаль. У 1940 р. в Інституті працювало 8 відділів (біофізики, еволюційних функцій, порівняльної патології, патохімії, експериментальної патології, серології, експериментальної онкології, гематології) та 4 лабораторії – експериментальної морфології, експериментальної ендокринології, експериментального раку та рентген-кабінет. У роки війни Інститут був евакуйований до м. Уфа. У червні 1942 р. за постановою РНК УРСР Інститут відновив свою діяльність. Займався розробкою ряду важливих проблем оборонного значення (прискорення загоювання ран та переломів, боротьби з інфекціями, терапії шоку та ін.). Впровадження результатів своїх робіт Інститут здійснював в ряді шпиталів та лікувальних установ. 27 січня 1953 р. за постановою РМ УРСР Інститут разом з Інститутом клінічної фізіології АН УРСР було реорганізовано в Інститут фізіології ім. О. О. Богомольця. – Док. № 38.

19. Грінченко Микола Олексійович (04.05.1888 – 27.11.1942) – музикознавець, фольклорист. Народився в м. Київ. Закінчив Київське музичне училище (1912). Навчався на історико-філологічному факультеті Кам'янець-Подільського університету (1918–1921). Викладач історії музики й народної творчості (1922–1934), ректор (1925–1928) Київського музично-драматичного інституту ім. М. Лисенка. Професор Київської консерваторії (1934–1937), науковий співробітник Інституту українського фольклору АН УРСР (1938–1942). У 1942 р. – директор Інституту народної творчості та мистецтва АН УРСР. Наукові інтереси зосереджувались на питаннях української музичної культури, національного пісенного фольклору, наукового музикознавства. Автор численних нарисів про творчість українських композиторів: М. Лисенка, Л. Ревуцького, М. Леонтовича, К. Стеценка та ін. У роки війни разом з Інститутом перебував в евакуації у м. Уфа, де й помер. Автор праць: «Історія української музики» (1922), «Шевченко і музика» (1941). Заслужений діяч мистецтв УРСР (1941). У 1953 р. перепохований на Байковому кладовищі в м. Київ. – Док. № 48.

20. Давидов Олександр Сергійович (26.12.1912 – 19.11.1993) – фізик-теоретик, доктор фізико-математичних наук (1949), член-кореспондент АН УРСР (1951), академік АН УРСР (1964). Народився у м. Євпаторія. Закінчив робітничий та фізичний факультет Московського університету (1939) і продовжив навчання в аспірантурі під керівництвом І.Є. Тамма. Вивчав питання теорії ядра і елементарних частинок, явища внутрішньої конверсії та розпаду атомних ядер. У 1941–1945 рр. працював начальником відділу моторобудівного заводу (м. Уфа). У 1943 р. у Фізичному інституті АН СРСР захистив кандидатську дисертацію. У 1945–1953 рр. працював в Інституті фізики АН УРСР на посаді старшого наукового співробітника, а згодом заступника директора з наукової роботи. Водночас був завідувачем кафедри теоретичної фізики Київського університету. З 1953 р. – начальник теоретичного відділу Фізико-енергетичного інституту (м. Обнінськ). У 1956–1964 рр. – професор, завідувач кафедри квантової теорії

Московського університету. З 1962 р. – завідувач відділу теорії ядра Інституту фізики АН УРСР. З 1966 р. – завідувач відділу теорії багаточасткових систем Інституту теоретичної фізики АН УРСР, керував роботою теоретичного відділу Інституту фізики АН УРСР. У 1973–1988 рр. – директор, з 1988 р. – почесний директор Інституту фізики АН УРСР. Наукові праці присвячені фізиці твердого тіла, теорії ядра, теоретичній біофізиці. Передбачив розщеплення невироджених молекулярних термів у кристалах («давидовське розщеплення») і побудував теорію поглинання світла молекулярними кристалами (1948). Розвинув теорію колективних збуджених станів несферичних ядер. Створив теоретичну школу. Автор праць: «Теорія атомного ядра» (1958), «Квантова механіка» (1963), «Теория молекулярных экситонов» (1968). Заслужений діяч науки УРСР (1972). Лауреат Ленінської премії (1966) та Державної премії УРСР (1969). – Док. № 56.

21. Дайн Борис Якович (30.09.1900 – 05.11.1973) – учений в галузі хімії, доктор хімічних наук (1942), професор (1945), організатор фотохімічних досліджень в галузі радіаційної хімії. Народився в м. Черкаси. Закінчив хімічний факультет Дніпропетровського ІНО (1926). У 1925–1929 рр. – асистент, а у 1929–1930 рр. – доцент Дніпропетровського ІНО. У 1929–1972 рр. працював в Інституті фізичної хімії АН УРСР – старший науковий співробітник (1929–1934), завідувач відділу фотохімії (1934–1972). У 1936 р. захистив кандидатську дисертацію. У 1942 р. захистив докторську дисертацію на тему «Дослідження в області фотохімії розчинів». Водночас у 1944–1953 рр. був завідувачем кафедри загальної хімії Київського медичного інституту. Був членом наукової ради з проблеми фотосинтезу АН СРСР та АН УРСР, членом редколегії журналу «Теоретическая и экспериментальная химия». Займався дослідженнями в галузі природного фотосинтезу та радіаційної хімії. Розвиваючи ідеї свого вчителя, академіка Л. В. Писаржевського, про роль електронних механізмів в окисно-відновних системах, створив новий науковий напрямок – фотохімію конденсованих систем. Став основоположником сучасних уявлень щодо фотопереносу електронів у розчинах, вивчив механізми фотореакцій окислення води в життєдіяльності рослин при фотосинтезі. Нагороджений медаллю «За доблесну працю в Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» (1945). – Док. № 56.

22. Поляков Михаль (Михайло) Вольфович (14.12.1893 – 1966) – хімік, доктор хімічних наук (1942), професор (1944). Народився в колонії Межиріч (нині село Запорізької обл.). У 1910 р. закінчив Маріупольську гімназію. Восени 1914 р. був прийнятий на військову службу і направлений на фронт. У 1915 р. в Угорщині потрапив у полон. Після повернення з полону (1918) проводив приватні уроки в Маріуполі. Потім переїхав у Межиріч, де працював учителем у школі (1918–1920). У 1920 р. вступив на хімічний факультет Дніпропетровського університету, який закінчив у 1923 р. Після закінчення навчання в аспірантурі (1928), працював старшим науковим співробітником (1928–1931, 1952–1954), завідувачем відділу реакції (1931–1952) Інституту фізичної хімії НКО УСРР (з 1934 р. – Інститут фізичної хімії ВУАН, з 1938 р. – Інститут фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського АН УРСР). У 1934 р. присуджено науковий ступінь кандидата хімічних наук без захисту дисертації. Під час війни проводив дослідження з каталітичного

знесіркування башкирської нафти. У 1942 р. захистив докторську дисертацію. Водночас працював завідувачем кафедри Київського технологічного інституту харчової промисловості. Розробив і розвинув теорію гетерогенно-гомогенного каталізу, досліджував окислення природних газів. Автор понад 120 наукових праць в області ланцюгових реакцій і каталізу, зокрема: «К вопросу о механизме воспламенения газовых смесей» (1941), «К вопросу о механизме взрыва горючих смесей» (1944). – *Док. № 56.*

23. Мілях Олександр Миколайович (29.08.1906 – 25.10.1985) – учений в галузі електродинаміки, доктор технічних наук (1956), професор (1962), член-кореспондент АН УРСР (1964). Народився в м. Сімферополь. У 1925 р. закінчив електромеханічну профшколу і працював електромонтером на Харківському паровозобудівельному заводі. У 1930 р. закінчив Харківський електротехнічний інститут, в якому з 1932 р. навчався в аспірантурі та працював у науково-дослідному секторі. У 1936 р. захистив кандидатську дисертацію «Тензорний метод розрахунку струмів короткого замикання». У 1938–1941 рр. – доцент, завідувач кафедри (1939–1940), завідувач сектору аспірантури (1939–1941) Харківського електротехнічного інституту. У 1941–1947 рр. працював в Інституті енергетики АН УРСР – старший науковий співробітник (1941–1943), учений секретар (1944–1947). У 1947–1985 рр. працював в Інституті електротехніки АН УРСР (з 1963 р. – Інститут електродинаміки АН УРСР) – старший науковий співробітник (1947–1949), завідувач лабораторії напівпровідникових і магнітних пристроїв автоматики (1949–1959), директор (1959–1973), завідувач відділу перетворення і стабілізації електромагнітних процесів (1973–1985). Був ученим секретарем Відділення технічних наук АН УРСР (1946–1952), заступником головного ученого секретаря Президії АН УРСР (1952–1957), заступником академіка-секретаря Відділення технічних наук АН УРСР (1961–1964), заступником академіка-секретаря Відділення фізики АН УРСР (1964–1969), заступником академіка-секретаря Відділення фізико-технічних проблем енергетики АН УРСР (1969–1973). Відомий фундаментальними роботами з теорії електричних кіл і машин. Вніс істотний вклад у розробку сучасних пристроїв перетворення параметрів електромагнітної енергії. Заснував новий науковий напрям – теорію електродинамічних систем з трьома ступенями свободи. Автор 14 монографій, 120 наукових статей, 80 винаходів. Основні праці: «Тензорний метод расчета сверхтоков» (1937), «Расчет токов короткого замыкания в сложных энергосистемах на цифровых вычислительных машинах» (1962), «Треступеневі електричні машини» (1983). Заслужений діяч науки УРСР (1981). Нагороджений орденами «Знак Пошани» (1946) та Трудового Червоного Прапора (1976), медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» (1946), відзначений Державною премією УРСР (1975), Премією ім. Г. Ф. Проскури АН УРСР (1983). – *Док. № 56.*

24. Цукерник Лев Веніамінович (27.12.1907 – 08.05.1988) – учений в галузі режимів і автоматизації енергосистем, доктор технічних наук (1962). Народився в м. Речица (нині місто Гомельської обл., Білорусь). У 1932 р. закінчив Харківський технологічний інститут, в якому працював на викладацькій та науково-дослідній

роботі. У 1936 р. захистив кандидатську дисертацію. У 1939–1951 рр. працював в Інституті енергетики АН УРСР – старший науковий співробітник (1939–1944), завідувач лабораторії електростанцій і енергосистем (1944–1947), заступник директора з наукової роботи (1947–1951). В роки війни проводив теоретичні, лабораторні та експлуатаційні дослідження проблеми компаундування синхронних генераторів. У 1951–1988 рр. працював в Інституті електротехніки АН УРСР (з 1963 р. – Інститут електродинаміки АН УРСР) – завідувач лабораторії електростанцій і енергосистем (1951–1962), завідувач відділу електростанцій і енергосистем (1962–1964), завідувач відділу моделювання електричних систем (1964–1981), старший науковий співробітник (1981–1985), консультант (1985–1988). Один із ініціаторів розвитку в СРСР науково-дослідних робіт із застосуванням електронних цифрових обчислювальних машин для аналізу режимів складних енергетичних систем. Був відповідальним редактором збірників наукових праць Інституту електродинаміки АН УРСР і членом редколегії журналу «Энергетика и электрификация». Автор 120 наукових праць, зокрема: «Быстродействующий регулятор возбуждения УБК-3» (1958), «Разработка методов кибернетического управления обледененными энергосистемами» (1963), «О критике статистической устойчивости энергосистем» (1974). Лауреат Сталінської премії (1950), Державної премії СРСР (1950), нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора (1954), Золотою медаллю ВДНГ СРСР (1970). – Док. № 56.

25. Городецький Герасим (Григорій) Мойсейович (05.11.1876 – 19.12.1956) – учений в галузі електротехніки, кандидат технічних наук, професор (1936). Народився в м. Херсон. Закінчив Київський університет (1898). Другу вищу електротехнічну освіту додатково здобув у технічній школі м. Дармштадт (Німеччина), яку закінчив у 1901 р. У 1901–1913 рр. – інженер-дослідник у ряді великих концернів Німеччини. Керував виконанням проектів і будівництва мереж електростанцій в ряді міст УРСР, проводив електрифікацію цукрових заводів, паперових фабрик та інших підприємств. У Києві за його участю було налагоджено електроукомплектування театру імені І. Франка, Народного дому та ін. У 1921–1956 рр. працював у КПІ – професор і завідувач кафедри електричних мереж і систем (1934–1956); декан електротехнічного факультету (1938–1941). У 1930–1933 рр. працював у Київській філії науково-дослідного Інституту променергетики, керував роботою із дослідження електротехнічних властивостей дротів з маловуглецевої сталі для ліній електропередач, яка стала основою створення вітчизняного асортименту сталевих дротів. У роки війни працював старшим науковим співробітником електротехнічного відділу Інституту енергетики АН УРСР та водночас деканом танкового факультету Челябінського механіко-машинобудівного інституту. Автор праць: «Электрические станции и сети» (1939), «Расчет электрических сетей» (1953) та ін. Нагороджений орденами Леніна (1953) і Трудового Червоного Прапора (1948). – Док. № 56.

26. Кондак Михайло Адріанович (07.06.1895 – 12.10.1971) – учений в галузі теплоенергетики, доктор технічних наук (1940), професор (1946). Народився в с. Яблунівка на Полтавщині. У 1926 р. закінчив КПІ. Навчався в аспірантурі на

кафедрі теплотехніки і водночас завідував тепловою експериментальною станцією КПІ. Декілька років перебував у Німеччині та Швейцарії, де вивчав питання будівництва котлів та вимірювальних пристроїв. Після повернення створив в КПІ першу в УРСР лабораторію вимірювальних пристроїв. У 1930–1941 рр. – завідувач кафедри парових котлів КПІ. У роки війни очолював кафедру теплотехніки Томського інституту залізничного транспорту (1941–1942), керував тепловим відділом Інституту енергетики АН УРСР в Челябінську та Москві (1942–1944). У 1944–1945 рр. – завідувач відділу палива і котельних установок Інституту енергетики АН УРСР. У 1944–1971 рр. – завідувач кафедри теплоенергетичних установок КПІ. У 1946–1947 рр. – проректор з наукової роботи КПІ. У 1947–1953 р. керував філією Центрального науково-дослідного інституту цукрової промисловості. Автор понад 100 наукових праць і 30 авторських свідоцтв на винаходи в галузі енергетики. Основні праці: «Курс котлів» (1932), «Модернізація парових котлів» (1941). Заслужений діяч науки і техніки УРСР (1964). Нагороджений орденами Леніна (1961), Трудового Червоного Прапора (1951), «Знак Пошани» (1948). – Док. № 56.

27. Джуваго Василь Прокопович (15.08.1891 – 15.08.1987) – інженер-механік, теплотехнік, кандидат технічних наук (1945). Народився в м. Полтава. Закінчив механічний факультет КПІ (1923). У 1925–1930 рр. – аспірант, асистент, доцент кафедри теплотехніки КПІ. У 1930–1934 рр. – доцент кафедри енергетики Московського хіміко-технологічного інституту ім. Д. І. Менделєєва. У 1934–1936 рр. – доцент Московського електромеханічного інституту інженерного транспорту, Вищого технічного училища ім. Баумана. У 1936–1937 рр. – доцент кафедри теплотехніки КПІ. У 1937–1939 рр. – старший науковий співробітник сектору газифікації Українського науково-дослідного інституту місцевих видів палива. З 1939 р. – старший інженер-конструктор Проектно-експериментального бюро спецпризначення. З 1940 р. працював в Інституті енергетики АН УРСР. У 1945–1947 рр. працював старшим науковим співробітником Інституту будівельної механіки Академії архітектури УРСР. З 1947 р. працював у Київському технологічному інституті харчової промисловості. У 1950–1957 рр. – старший науковий співробітник Інституту газу АН УРСР. З 1957 р. на пенсії. Автор наукових праць: «Испытание котельных установок» (1941), «Проблема перевода тракторов на торф» (1946), «Усовершенствование заводских газостанций» (1953), «Опыт перевода комнатных печей на газ в г. Киеве» (1954). – Док. № 65.

28. Молотов (псевдонім, справжнє прізвище – Скрябін) **В'ячеслав Михайлович** – (09.03.1890 – 08.11.1986) – державний та політичний діяч. Народився у слободі Кукарка (Кіровська обл., РФ). Навчався у Казанському реальному училищі та Петербурзькому політехнічному інституті. За революційну діяльність був виключений з інституту і заарештований. У 1917 р. – член виконкому Петроградської Ради, член Петроградського революційно-військового комітету. З вересня 1920 р. – секретар Донецького губкому більшовицької партії, з листопада того ж року до березня 1921 р. – перший секретар ЦК КП(б)У. Обіймав високі партійні та державні посади в СРСР – секретар, член Політбюро (Президії) ЦК ВКП(б)–КПРС (1921–1957), Голова РНК СРСР (1930–1941). В роки

Великої Вітчизняної війни був заступником Голови РНК, наркомом закордонних справ СРСР до 1949 р., у 1953–1956 рр. – міністр закордонних справ СРСР. У 1957 р. виключений зі складу Президії ЦК і ЦК КПРС. У 1957–1960 рр. – посол СРСР у Монгольській народній республіці, 1960–1962 рр. – представник СРСР у МАГАТЕ (Міжнародне агентство з атомної енергії), з 1962 р. – пенсіонер. – *Док. № 65.*

29. Комісія по історії Вітчизняної війни на Україні АН УРСР розпочала роботу у січні 1942 р. Протягом січня-жовтня 1942 р. Комісія знаходилась у стадії організації. В жовтні 1942 р. Академія наук звернулась до РНК УРСР з клопотанням затвердити рішення Президії АН УРСР про створення постійно діючої Комісії по історії Вітчизняної війни на Україні. Рішення Президії АН УРСР про створення Комісії було затверджено постановою РНК УРСР від 17 липня 1944 р. Завданням Комісії було досліджувати історію Великої Вітчизняної війни в Україні, збирати документи і матеріали про партизанський рух, окупаційний режим, економіку років Великої Вітчизняної війни, складання хроніки подій воєнного часу. За зібраними матеріалами Комісія мала публікувати наукові дослідження – монографії, статті, збірники документів. Комісія складалась з таких відділів: військово-партизанського, окупаційного режиму, економіки військового періоду, відділу персоналій героїв, хроніки і бібліографії, відділу архівних фондів та бібліотеки. В роки війни науковою роботою Комісії керували М. Н. Петровський, М. М. Ткаченко, М. І. Супруненко, К. З. Литвин, В. І. Клоков. У червні 1950 р. Комісію було перетворено на воєнно-історичний відділ Інституту історії України АН УРСР, який у 1952 р. припинив діяльність. – *Док. № 65.*

30. Супруненко Микола Іванович (17.02.1900 – 11.09.1984) – історик, доктор історичних наук (1953), професор (1955), член-кореспондент АН УРСР (1958), академік АН УРСР (1972). Народився у м. Полтава. Після закінчення історичного відділення Інституту червоної професури у Харкові (1937), працював в Інституті історії України АН УРСР (з 1953 р. – Інститут історії АН УРСР) – ученим секретарем (1937–1941), старшим науковим співробітником (1941–1954), заввідділом (1955–1984). У 1942 р. захистив кандидатську дисертацію «Боротьба більшовиків України проти денікінщини». Заступник голови Комісії по історії Вітчизняної війни на Україні АН УРСР (1942–1945). Займався дослідженням історії партизанського руху в Україні періоду Великої Вітчизняної війни. У 1953 р. захистив докторську дисертацію «Україна в період іноземної воєнної інтервенції і громадянської війни (1918–1920 рр.)». Досліджував історію громадянської війни в Україні, питання історії КПРС, події Великої Вітчизняної війни. Автор понад 200 наукових праць, зокрема: «Велика Жовтнева соціалістична революція на Україні» (1948), «Україна в Великій Отчественной войне Советского Союза (1941–1945 гг.)» (1956), «Перемога Великої Жовтневої соціалістичної революції на Україні» (1967), «Боротьба трудящих України проти денікінщини» (1979). Заслужений діяч науки і техніки УРСР (1969). Лауреат Державної премії УРСР (1969), нагороджений орденами «Знак Пошани» (1944,

1954), Трудового Червоного Прапора (1967), Грамотою Президії Верховної Ради УРСР (1970) та ін. – *Док. № 66.*

30. Половко Іван Кирилович (1887 – 23.04.1967) – геофізик; кандидат геологічних наук, професор. У 1912 р. закінчив фізико-математичний факультет Київського університету, з 1919 р. викладав в університеті. З 1934 р. працював у ВУАН. В роки війни працював старшим науковим співробітником сектору геофізики Інституту геологічних наук АН УРСР (1941–1944). З 1945 р. – співробітник відділу геохімії Львівського відділу Інституту геологічних наук АН УРСР. Брав участь у відновленні Київської геофізичної обсерваторії. Організував польові експедиційні дослідження з вивчення мікроклімату водойм, зрошувальних полів і полезахисних лісових смуг на півдні України та проводив розробку кліматичних даних з окремих регіонів України. Автор праць: «Великие и малые явления природы» (1957), «Клімат Української РСР» (1958) та ін. – *Док № 72.*

32. Лось Федір Євдокимович (19.06.1908 – 21.06.1980) – історик, джерелознавець, доктор історичних наук (1953), професор (1954). Народився у с. Певневщина на Чернігівщині. У 1931 р. закінчив Чернігівський педагогічний інститут. Викладав історію у школах та педтехнікумі. Працював в Інституті історії України АН УРСР (з 1953 р. – Інститут історії АН УРСР): аспірант, молодший науковий співробітник (1936–1940), старший науковий співробітник (1941–1943), вчений секретар та завідувач відділу (1943–1948), заступник директора з наукової роботи (1948–1958), заввідділу історії капіталізму (1958–1978). У 1940 р. захистив кандидатську дисертацію. З 1946 р. одночасно вів педагогічну роботу у декількох київських вузах, завідував кафедрами Педагогічного інституту (1946–1949) та Інституту культури (1966–1971). У 1953 р. захистив докторську дисертацію «Робітничий клас України та його революційна боротьба на початку ХХ ст. (1900–1907)». Автор понад 200 наукових праць з історії України кінця ХІХ – початку ХХ ст., зокрема понад 10 монографій і підручників: «Украина в годы столыпинской реакции» (1944), «Рабочий класс Украины и его революционная борьба в конце ХІХ и в начале ХХ вв.» (1955), «Рабочий класс Украины в 1907–1913 гг.» (1962) та ін. Заслужений діяч науки УРСР (1969). Лауреат Державної премії УРСР (1980). – *Док. № 74.*

33. Шерстюк Федір Юхимович (1904 – ?) – історик, доктор історичних наук (1966), дослідник історії народних рухів України ХVІІІ–ХІХ ст. Закінчив Сумський педагогічний інститут (1931) та Інститут червоної професури (1936). Займався викладацькою діяльністю у Сумському педінституті (1931–1933), Інституті Червоної професури (1936–1937) та Республіканській школі пропагандистів при ЦК КП(б)У (1937–1938). У 1938–1945 рр. працював в Інституті історії України АН УРСР на посадах старшого наукового співробітника (1938–1941, 1944–1945), вченого секретаря (1942–1944). У 1945–1949 рр. – консультант відділу агітації і пропаганди ЦК КП(б)У. З 1949 р. – старший науковий співробітник Інституту історії партії при ЦК КПУ. Автор праць: «Устим Кармалюк» (1943), «Олександр Пархоменко» (1944), «Становище робітничого

класу і робітничий рух на Україні в другій половині XIX ст.» (1948), «Партійне будівництво на Україні в 1926–1929 рр.» (1960). – Док. № 74.

34. Стецюк Катерина Ісаківна (23.11.1905 – 04.08.2002) – історик, доктор історичних наук (1961). Народилася у с. Шпильки (нині село Київської обл.) У 1928 р. закінчила факультет профосвіти Київського ІНО. У 1932–1935 рр. навчалася в аспірантурі Київського університету. У 1941 р. в Інституті історії України АН УРСР захистила кандидатську дисертацію «Вплив повстання Степана Разіна на Україну». У 1941–1942 рр. – політрук евакуаційного госпіталю. У 1938–1970 рр. працювала в Інституті історії України АН УРСР (з 1953 р. – Інститут історії АН УРСР) – молодшим науковим співробітником (1938–1941), старшим науковим співробітником відділу історії феодалізму (1942–1970). З 1970 р. – старший науковий співробітник-консультант Інституту історії України. Автор та співавтор понад 100 праць, зокрема: «Утворення класів і держави у східних слов'ян» (1948), «Народні рухи на Лівобережній і Слобідській Україні в 1650–1670-х роках XVII ст.» (1960), «Історія Української РСР» (1967), «Історія селянства Української РСР» (1967). Заслужений діяч науки УРСР (1967). – Док. № 74.

35. Рубач (Рубанович) Михайло Абрамович (20.11.1899 – 17.01.1980) – історик, археограф, архівіст, доктор історичних наук (1944), професор (1945). Народився у с. Чернеча Слобода (нині село Сумської обл.) З 1924 р. навчався на історичному відділенні Інституту червоної професури (м. Москва). Займався організацією архівної справи в Україні, очолював Центральне архівне управління ВУЦВК до 1931 р. У 1926 р. організував проведення Першого Всеукраїнського з'їзду архівних працівників. Ініціював створення централізованої системи архівів в Україні, в основу якої був покладений принцип підпорядкування архівних установ окремому органу – ВУЦВК. У 1928–1933 р. – завідувач кафедри Інституту марксизму-ленінізму (м. Харків), завідувач Центрального архівного управління. З 1933 р. працював у Інституті історії Комуністичної академії (м. Москва). У 1935 р. – заарештований, звинувачений у прояві «українського націоналізму». Звільнений у 1936 р. У 1937–1940 рр. працював економістом на підприємствах Харкова. У 1940 р. працював у Харківському університеті, очолював кафедру історії СРСР. Під час війни працював у Башкирському педагогічному інституті. У 1942–1974 рр. працював в Інституті історії та археології АН УРСР (з 1944 р. – Інститут історії України АН УРСР, з 1953 р. – Інститут історії АН УРСР) – старший науковий співробітник (1942–1948), завідувач відділу історії радянського суспільства (1949–1967), старший науковий співробітник-консультант (1968–1974). У 1943 р. захистив докторську дисертацію «Нариси з історії аграрної революції 1917 року на Україні». У 1970-х рр. працював за сумісництвом в Інституті підвищення кваліфікації викладачів суспільних наук Київського університету. Наукові праці присвячені революції 1917 р., громадянській війні, робітничому рухові, аграрним відносинам та архівній справі. Автор більше 300 наукових праць, зокрема: «Очерки по истории революционного преобразования аграрных отношений на Украине в период проведения Октябрьской революции» (1957), «Перемога Великої Жовтневої

соціалістичної революції на Україні» (1967), «Победа Советской власти на Украине» (1967) та ін. Лауреат Державної премії УРСР (1969). – Док. № 74.

36. Гольдштейн Борис Ілліч (Ельєвич) (1902 – 07.09.1967) – доктор біологічних наук, професор. У 1925 р. закінчив Київський медичний інститут. У 1925–1930 рр. працював на кафедрі фармакології і у клініці пропедевтичної терапії Київського медінституту. У 1930–1933 рр. очолював біохімічну лабораторію Київського філіалу Українського інституту ендокринології. У 1932–1944 рр. очолював лабораторію ензимології Інституту біохімії ВУАН. З 1944 р. очолював ряд провідних лабораторій науково-дослідних закладів у Києві. Досліджував процеси скорочення м'язів, механізми дії аскорбінової кислоти, гормону щитовидної залози. Автор понад 120 наукових праць, трьох монографій, зокрема: «Внутрішньоклітинна регуляція дії і хімічна природа активної групи катепсину» (1941), «О влиянии сульфгидрильных групп на биологические свойства тканевых белков» (1955). Опублікував серію робіт, присвячених вивченню секретії та ферментоутворенню в клітинах ізольованої підшлункової залози. – Док. № 84.

37. Державний літературно-художній музей Т. Г. Шевченка при Інституті мови і літератури АН УРСР – утворено 27 березня 1943 р. за постановою РНК УРСР. Музей створено на базі Центрального державного музею Т. Г. Шевченка (утвореного 20 вересня 1940 р.), що припинив діяльність в зв'язку з початком війни. Директорами Музею були Є. П. Кирилук, М. І. Мацапура. Найцінніші музейні експонати перед німецькою окупацією було вивезено у м. Новосибірськ. В роки війни співробітники Музею працювали при Інституті мови і літератури АН УРСР (з 1944 р. – Інститут української літератури імені Т. Г. Шевченка АН УРСР) у м. Уфа. У 1944 р. Музей було реєвакуйовано у м. Харків, а потім у м. Київ. З 1944 р. Музей було підпорядковано НКО УРСР. У 1949–1963 рр. діяв як Державний музей Т. Г. Шевченка АН УРСР. Музей нині діє під назвою Національний музей Тараса Шевченка. – Док. № 87.

38. Маков Константин Іванович (07.01.1911 – 15.08.1948) – гідролог, доктор геолого-мінералогічних наук (1941), професор (1943), член-кореспондент АН УРСР (1948). Народився у м. Воронеж (РФ). Закінчив Київські вищі геологорозвідувальні інженерні курси (1933) та аспірантуру (1935) при Інституті геологічних наук ВУАН. У 1935 р. захистив кандидатську дисертацію. До 1939 р. працював на посаді старшого наукового співробітника та завідуючого відділом гідрогеології Інституту геологічних наук АН УРСР. У 1939–1941 рр. навчався в докторантурі, одночасно вів роботи в Українському геологічному управлінні (1931–1941). В роки війни працював старшим науковим співробітником, заступником директора з наукової роботи Інституту геологічних наук АН УРСР. Водночас працював завідувачем кафедри гідрології Київського університету. З 1945 р. член Постійної комісії з проблеми комплексного використання малих річок УРСР. Наукові дослідження присвячені регіональній гідрогеології та питанням використання підземних вод з метою водопостачання. Засновник школи українських гідрологів. Розвинув теорію формування підземних вод, поклавши в

її основу ідею взаємозв'язку між геологічною історією регіону та історією формування підземних вод. Розробив методи структурно-гідрологічного аналізу, здійснив великі регіональні узагальнення щодо підземних вод України та Башкирії. Автор праць: «Про умови залягання палеогену Дніпровсько-донецької западини» (1940), «Подземные воды Украинской ССР» (1947), «Подземные воды Башкирской АССР» (1947). Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора (1944), медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» (1945) та Почесною грамотою Верховної Ради Башкирської АРСР (1943). – *Док. № 89.*

39. Єременко Валентин Никифорович (12.08.1911 – 31.10.1992) – фізико-хімік, член-кореспондент АН УРСР (1964), академік АН УРСР (1969). Народився у с. Кремінна (нині село Луганської обл.). Закінчив Харківський університет (1936). У 1936–1939 рр. працював у Харківському університеті. У 1939–1941, 1943–1953 рр. – старший науковий співробітник відділу спецсплавів Інституту чорної металургії АН УРСР. У роки війни перебував в окупованому Харкові (1941–1943). Водночас із 1944 р. займався викладацькою діяльністю в Київському університеті. У 1953–1960 рр. – завідувач відділу Інституту металокераміки та спецсплавів АН УРСР. У 1960–1965 рр. – заступник директора Інституту проблем матеріалознавства АН УРСР. Наукові праці присвячені хімічній термодинаміці сплавів, фазовим рівновагам та діаграмам стану металевих систем, теорії змочування, кінетиці розтікання і розчинення в розплавлених металах твердих тіл. Автор праць: «Карбид титана и жаростойкие материалы на его основе» (1954), «Титан и его сплавы» (1960), «Многокомпонентные сплавы титана» (1962). Заслужений діяч науки УРСР (1974). Лауреат Премії ім. Є. О. Патона АН УРСР (1973), Державної премії УРСР (1975, 1985); Премії ім. І. М. Францевича АН УРСР (1988). – *Док. № 93.*

40. Інститут фізіології рослин АН УРСР створено у 1946 р. в Києві на базі відділу фізіології живлення рослин і агрохімії Інституту ботаніки АН УРСР під назвою Інститут фізіології і агрохімії рослин АН УРСР. Пропозиції про створення Інституту у 1943 р. (постанова Президії АН УРСР від 12 листопада 1943 р.) не були підтримані РНК УРСР. У 1956 р. Інститут було перейменовано в Інститут фізіології рослин АН УРСР. Першим директором Інституту був академік АН УРСР О. І. Душечкін. Основні напрямки наукових досліджень в післявоєнний період: фізіологія, біохімія і біофізика фотосинтезу, фізіологія і біохімія кореневого живлення рослин, фізіологічні основи керування ростом і розвитком рослин, вивчення природи стійкості рослин до несприятливих факторів навколишнього середовища і природи дії на рослини іонізуючого випромінювання. У 1956–1962 рр. Інститут під назвою Український науково-дослідний інститут фізіології рослин діяв в системі Міністерства сільського господарства УРСР і входив до складу Української академії сільськогосподарських наук. З 1962 р. Інститут передано до системи АН УРСР. Інститут нині діє під назвою Інститут фізіології рослин і генетики НАН України. – *Док. № 96.*

41. Лабораторія проблем швидкісних машин і механізмів АН УРСР створена за рішенням Президії АН УРСР від 7 липня 1944 р. та постановою РНК УРСР від 17 липня 1944 р. Директором Лабораторії призначено академіка Г. Ф. Проскура, який очолював її до 1955 р. Під час війни Лабораторія вивчала проблеми підвищення потужності, економічності та надійності машин, механізмів та збільшення терміну їх експлуатації. Лабораторія мала такі відділи: динаміки машин та механізмів, гідродинаміки, змащення тертьових частин та робочих процесів основних та допоміжних органів машин, зносу тертьових частин та механізмів. У 1955 р. реорганізована у Лабораторію гідравлічних машин АН УРСР. – Док. № 96

42. Карпенко Георгій Володимирович (06.06.1910 – 15.11.1977) – учений в галузі фізико-хімічної механіки матеріалів, член-кореспондент АН УРСР (1961), академік АН УРСР (1967). Народився у м. Томськ (РФ). Закінчив Харківський механіко-машинобудівний інститут (1931), займався викладацькою діяльністю. У роки війни працював старшим науковим співробітником Інституту енергетики АН УРСР (1941–1945). У 1946–1950 рр. – головний учений секретар Президії АН УРСР. У 1952–1977 рр. працював в Інституті машинознавства і автоматики АН УРСР (з 1964 р. – Фізико-механічний інститут АН УРСР) – директор (1952–1971), завідувач відділу (з 1971). Один із засновників фізико-хімічної механіки матеріалів. Досліджував вплив навколишнього середовища на міцність конструкційних матеріалів. Автор праць: «Вітер та його енергетичне використання» (1948), «Влияние активных жидких сред на выносливость стали» (1955), «Про фізико-хімічну механіку металів (1973). Заслужений діяч науки і техніки України (1960). Лауреат Премії ім. С. О. Патона АН УРСР (1971). – Док. № 97.

43. Астрономічна обсерваторія АН УРСР створена за рішенням Президії АН УРСР від 7 липня 1944 р. та постановою РНК УРСР від 17 липня 1944 р. Організована за ініціативи акад. О. Я. Орлова у Києві в Голосіївському лісі (звідси її неофіційна назва – Голосіївська). Основними науковими напрямками діяльності Обсерваторії було здійснення широкого кола досліджень з астрометрії (створення каталогу слабких зірок, визначення точних положень небесних тіл) та вивчення обертання Землі (обчислення координат полюса). Була устаткована такими інструментами: вертикальним колом Ваншаффа ($D = 190$ мм, $F = 2,5$ м), подвійним астрографом Тепфера ($D = 400$ мм, $F = 5,5$ м), двокамерним короткофокусним астрографом ($D = 120$ мм). Обсерваторію очолювали видатні вчені: акад. О. Я. Орлов (1944–1948, 1951–1952); чл.-кор. А. О. Яковкін (1952–1959); акад. Є. П. Федоров (1959–1973) та ін. З 1975 р. обсерваторію очолює акад. Я. С. Яцків. Нині діє як Головна астрономічна обсерваторія НАН України. – Док. № 101.

44. Лабораторія машинобудування і проблем сільськогосподарської механіки АН УРСР утворена за постановою РНК УРСР від 9 березня 1945 р. і за постановою Президії АН УРСР від 23 березня 1945 р. на базі Лабораторії сільськогосподарської механіки Інституту будівельної механіки АН УРСР як

самостійна науково-дослідна установа. Лабораторія складалася з відділів: сільськогосподарського машинобудування, тракторобудування, динаміки та міцності деталей сільськогосподарських машин та тракторів, газифікації. Першим директором Лабораторії був чл.-кор. А. О. Василенко. Основні напрямки науково-дослідних робіт: вирішення проблем сільськогосподарського машинобудування і тракторобудування, розробка теорії сільськогосподарських машин і технологічних процесів сільськогосподарського виробництва, міцності конструкції, розробка процесів газифікації сільського господарства. Згідно з рішенням постанови Президії АН УРСР від 6 травня 1945 р. до складу Лабораторії переданий відділ високоміцних чавунів Інституту чорної металургії АН УРСР. За розпорядженням РМ СРСР від 15 січня 1950 р. і постановою РМ УРСР від 31 січня 1950 р. та постановою Президії АН УРСР від 10 лютого 1950 р. Лабораторію було реорганізовано в Інститут машинознавства і сільськогосподарської механіки АН УРСР. – Док. № 107.

45. Російсько-український словник створений Інститутом мовознавства АН УРСР у 1948 р. Робота над створенням Словника була розпочата у 1937 р. чл.-кор. М. Я. Калиновичем. Під час війни робота над створенням Словника продовжувалась за участі академіків Л. А. Булаховського та М. Т. Рильського. У 1943 р. за ініціативи заступника Голови РНК УРСР М. П. Бажана Словник було передано у видавництво, а вийшов друком він тільки у 1948 р. Відповідальний редактор Словника – акад. М. Я. Калинович, члени редколегії – Л. А. Булаховський, М. Т. Рильський. У післявоєнний час на протязі багатьох років Словник заміняв собою відсутні на той час усі інші типи словників, зокрема, орфографічний, синонімічний, фразеологічний, тлумачний. – Док. № 113.

46. Ващенко Костянтин Ілліч (08.01.1900 – 09.09.1991) – учений в галузі металургії, доктор технічних наук (1944), професор (1946). Народився в м. Козелець (нині місто Чернігівської обл.) У 1930 р. закінчив КПІ, отримав кваліфікацію інженера-технолога. У 1930–1931 рр. – інструктор виробничого навчання, з 1931 р. – асистент, а з 1934 р. – доцент Київського індустріального інституту. У 1934 р. закінчив аспірантуру, захистив кандидатську дисертацію. Працював в УкрНДІМАШі на посаді старшого наукового співробітника. У 1938–1941 рр. завідував кафедрою технології металів Київського авіаційного інституту. У роки війни працював старшим науковим співробітником, завідувачем лабораторії високоякісного чавуну відділу загальної металургії Інституту чорної металургії АН УРСР. Одночасно вів педагогічну роботу. З осені 1941–1943 рр. – доцент Середньоазіатського індустріального інституту. Організатор і перший декан металургійного факультету (1944–1959), завідувач кафедри ливарного виробництва чорних і кольорових металів (1944–1974) КПІ. У 1944 р. захистив докторську дисертацію «Модифікований чавун». З 1949 р. працював в Лабораторії сільськогосподарського машинобудування і проблем сільськогосподарської механіки АН УРСР. Основний напрямок дослідницької роботи – модифікований чавун, вдосконалення технології ливарних форм, хімічна стійкість відливок із високолегованих залізвуглецевих сплавів. Досліджував проблеми застосування в ливарному виробництві рідких самотвердіючих сумішей

для виготовлення стрижнів та форм. Автор понад 500 наукових праць, в тому числі 7 монографій. Основні праці: «Модифікований чавун» (1946), «Хімічно стійкі відливки» (1946), «Магнієвий чавун» (1960), «Біметалічні відливки» (1966), «Наливна формовка» (1980). Нагороджений орденами Леніна (1948), Дружби народів, двома орденами Трудового Червоного Прапора (1955, 1961), Червоної Зірки, «Знак Пошани». Заслужений діяч науки і техніки УРСР (1964). – Док. № 117.

47. Спасокукоцький Олександр Іванович (29.07.1878 – 24.07.1972) – геолог, кандидат геолого-мінералогічних наук. Народився в м. Ярославль (РФ). У 1897–1898 рр. навчався на історико-філологічному факультеті Московського університету. У 1909 р. закінчив Петербурзький гірничий інститут. У 1910 р. із загальноосвітньою метою виїхав у Париж. У 1911–1914 рр. – гідрогеолог в Єнісейському переселенському управлінні в м. Красноярськ. У 1914–1938 рр. працював у різних геологічних та геологорозвідувальних організаціях Криму. У 1938–1959 рр. працював в Інституті геологічних наук АН УРСР: учений секретар (1938), завідувач відділу гідрогеології та інженерної геології (1939), завідувач відділу зсувних процесів, а по ліквідації відділу – старший науковий співробітник відділу гідрогеології (з 1945). Досліджував лікувальні грязі та мінеральні джерела. Організатор вивчення зсувних явищ в долині р. Дніпро. Автор понад 40 наукових праць. – Док. № 120.

48. Новик Катерина Йосипівна (14.12.1898 – 01.11.1984) – палеоботанік, доктор геолого-мінералогічних наук (1943), член-кореспондент АН УРСР (1951). Народилась в м. Катеринослав (нині м. Дніпропетровськ). У 1918–1923 рр. навчалась на природничому факультеті у Катеринославському ІНО. У 1923–1929 рр. працювала у середній трудовій школі м. Дніпропетровськ. З 1925 р. – аспірантка науково-дослідної кафедри геології Дніпропетровського гірничого інституту, науковий співробітник Українського геологічного управління. Одночасно працювала в Геологічному музеї ВУАН. У 1934–1984 рр. працювала в Інституті геологічних наук АН УРСР – завідувачка сектору палеонтології і стратиграфії (1938–1941), старший науковий співробітник (1941–1944), завідувачка відділу стратиграфії й літології палеозойських відкладів (1945–1949), завідувач лабораторії палеоботаніки (1949–1969), старший науковий співробітник відділу викопної флори (з 1971). Наукові праці стосуються кам'яновугільної флори Східної Європи, стратиграфії кам'яновугільних відкладів України та історії геологічної науки України. Автор понад 180 наукових праць, в тому числі 9 монографій, зокрема: «Каменноугольная флора восточной части Донецкого бассейна» (1954), «Раннекаменноугольная флора Донецкого бассейна и его западного продолжения» (1968), «Закономерности развития каменноугольной флоры Юга европейской части СССР» (1970). Заслужений діяч науки УРСР (1978). Нагороджена орденом Леніна, двома орденами «Знак Пошани». – Док. № 120.

49. Шульга Поліна (Пелагея) Луківна (18.10.1899 – 1986) – учений-геолог, доктор геолого-мінералогічних наук (1955). Народилась у с. В'язівка (нині село

Черкаської обл.). У 1929 р. закінчила Київський ІНО. У 1930–1976 рр. працювала в Інституті геологічних наук АН УРСР. У роки війни – старший науковий співробітник відділу палеозою Інституту. У 1950–1962 рр. працювала завідуючою відділом Інституту. З 1974 р. – на пенсії. Основні наукові праці присвячені палеонтології і стратиграфії пізньодокембрійського і палеозойського відкладів УРСР. Автор праці «Прісноводні палеоциноди кам'яновугільних водопадів західної частини Донецького басейну» (1949). Нагороджена орденом «Знак Пошани». – *Док. № 120.*

50. Марчук Павло Дорошевич (26.10.1901 – 16.01.1970) – патофізіолог, доктор медичних наук (1941), професор (1948). Народився в с. Ступнім (нині село Рівненської обл.). У 1925 р. закінчив Київський медичний інститут. У 1926–1929 рр. – аспірант, а у 1929–1931 рр. – науковий співробітник Київського медичного інституту. З 1931 р. працював старшим науковим співробітником в Інституті мікробіології ВУАН. У 1934–1953 рр. працював завідувачем лабораторії та заступником директора в Інституті експериментальної біології та патології НКО УСРР. Одночасно у 1936–1953 рр. працював в Інституті клінічної фізіології АН УРСР. У роки війни – старший науковий співробітник відділу патофізіології та вчений секретар Інституту клінічної фізіології АН УРСР. У 1953–1958 рр. – завідувач лабораторії Київського інституту епідеміології та мікробіології МОЗ УРСР. У 1958 р. був ініціатором створення Інституту геронтології Академії медичних наук СРСР (м. Київ), в якому і працював: заступником директора з наукової роботи (1958–1965), завідувачем лабораторії імунології (1958–1970). Зробив значний внесок у розвиток геронтології. Досліджував питання імунології старіння, застосування антиретиккулярної цитотоксичної сироватки. Автор понад 150 праць, зокрема: «Иммунологическая реактивность в возрастном аспекте» (1966), «О развитии проблемы цитотоксинов» (1968). – *Док. № 122.*

51. Комісаренко Василь Павлович (14.01.1907 – 07.04.1993) – патофізіолог, ендокринолог, член-кореспондент (1948), академік АН УРСР (1951). Народився в с. Черняхів (нині село Київської обл.) У 1932 р. закінчив Харківський медичний інститут. У 1932–1937 рр. працював у Харківському інституті ендокринології. У 1937–1940 рр. – директор Харківського науково-дослідного інституту ендокринології і органотерапії. У 1939–1943 рр. – начальник управління підготовки кадрів Народного комісаріату охорони здоров'я, заступник Наркома охорони здоров'я УРСР. У 1941 р. захистив докторську дисертацію. У 1941–1944 рр. – уповноважений Військової Ради Південно-Західного фронту, брав участь в евакуації медичних установ України. У 1945–1965 рр. – завідувач лабораторії Інституту експериментальної біології та патології МОЗ УРСР (з 1953 р. – Інститут фізіології АН УРСР). У 1945–1954 рр. одночасно працював у Київському інституті вдосконалення лікарів на кафедрі патофізіології, а потім завідував кафедрою патофізіології Київського медичного інституту. У 1965–1986 рр. – директор Інституту ендокринології і обміну речовин МОЗ України. Основні наукові праці присвячені механізму дії гормонів і лікувальним препаратам. Займався проблемою створення нових антибіотиків, зокрема таких як хлодитан. Вирішив проблему виробництва антибіотика стрептоміцину, створив

препарати кортикотонін і спленін. Автор понад 300 наукових праць, в тому числі 6 монографій, зокрема: «О патогенезе «инсулинового шока»: Материалы к вопросу о механизме действия инсулина» (1943), «Гормоны коры надпочечников и их роль в физиологических и патологических процессах организма» (1956), «Ингибиторы функции коры надпочечных желез» (1972) та ін. Заслужений діяч науки УРСР (1960). Нагороджений двома орденами Трудового Червоного Прапора, а також орденами Дружби народів і «Знак Пошани». Відзначений Державною премією УРСР (1976). – Док. № 122.

52. Афанасьєв Данило Якович (17.20.1902 – 28.06.1990) – біолог-геоботанік, доктор біологічних наук (1966). Закінчив Кіровоградський педагогічний технікум (1925) та Одеський ІНО (1930). У 1925–1926 рр. працював завідувачем трудової школи в Кіровограді. У 1929–1935 рр. – викладач, потім директор сільськогосподарського технікуму. Одночасно у 1933–1935 рр. був директором Акліматизаційного саду ВУАН. З 1931 р. працював в Інституті ботаніки ВУАН (з 1971 р. – Інститут ботаніки ім. М. Г. Холодного АН УРСР): молодший науковий співробітник (1931–1934), науковий співробітник (1934–1939), старший науковий співробітник (1939–1944), завідувач відділу геоботаніки (1945–1955), старший науковий співробітник (1945–1970), старший науковий співробітник-консультант (1970–1990). Наукові праці присвячені вивченню, опису та класифікації рослинності України. Розробляв екологічний фітоценоз і типологічну класифікацію луків та заходи для підвищення їх продуктивності, описав луки річок Десни, Прип'яті, Дніпра, а також вивчав луки Полісся і Карпат. Вивчав чагарникову та болотну рослинність заплави річок, вплив підтоплення ґрунтів Київського водосховища на рослинність регіону і проблеми зміцнення природної кормової бази тваринництва. Автор праці «Луга Полесья и пути их улучшения» (1984). Лауреат Премії імені М. Г. Холодного АН УРСР (1973). – Док. № 124.

53. Любинський Микола Архипович (20.12.1902 – 07.08.1979) – ботанік-фізіолог, доктор біологічних наук (1958). Народився у с. Чернече (нині село Хмельницької обл.). У 1922–1926 рр. навчався в Кам'янець-Подільському ІНО, закінчив аспірантуру, працював асистентом кафедри ботаніки. У 1936–1962 рр. працював в Інституті ботаніки АН УРСР: старший науковий співробітник (1936–1945), завідувач відділу фізіології (1945–1962). У 1938 р. захистив кандидатську дисертацію. У 1963–1972 рр. – старший науковий співробітник Інституту фізіології рослин АН УРСР. Автор понад 35 наукових праць, присвячених проблемам фізіології рослин, зокрема: «Кок-сагиз і каучук» (1947), «Физиологические основы вегетативного размножения растений» (1957). Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора (1954) та медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» (1946). – Док. № 124.

54. Бачуріна Ганна Федорівна (09.08.1908 – 06.11.1987) – бріолог, доктор біологічних наук. Закінчила Київський ІНО. У 1932–1987 рр. працювала в Інституті ботаніки ВУАН (з 1971 р. – Інститут ботаніки ім. М. Г. Холодного АН УРСР): молодшим науковим співробітником (1932–1938), старшим науковим співробітником (1938–1944, 1946–1987). У роки війни – старший науковий

співробітник Комісії по мобілізації ресурсів БАРСР на потреби оборони (1943). У 1944–1946 рр. – учений секретар Відділення біологічних наук АН УРСР. Вивчала флору мохів України, а також рослинність і стратиграфію боліт Середнього Придністров'я. Досліджувала болота України та інших країн СРСР. Брала участь у підготовці бріологічного гербарію Інституту ботаніки АН УРСР. Автор праці «Флора мохів Української РСР» (1987). Нагороджена Премією ім. М. Г. Холодного АН УРСР (1974). – *Док. № 124.*

55. Писаренко Георгій Степанович (30.10.1910 – 09.01.2001) – учений в галузі механіки, член-кореспондент АН УРСР (1957), академік АН УРСР (1964). Народився у м. Полтава. У 1936 р. закінчив Горьковський індустріальний інститут, працював на заводі «Красное Сормово». У 1939–1951 рр. працював в Інституті будівельної механіки АН УРСР: старший науковий співробітник (1939–1951), вчений секретар (1944–1945). У 1951–1966 рр. працював в Інституті металокераміки і спеціальних сплавів АН УРСР. З 1966 р. – директор Інституту проблем міцності АН УРСР. Одночасно з 1944 р. викладав у КПІ (з 1952 р. – завідувач кафедри, у 1952–1956 рр. – проректор). У 1962–1966 рр. – головний вчений секретар Президії АН УРСР. У 1970–1978 рр. – віце-президент АН УРСР. Основні напрямки його наукової діяльності – теорія механічних коливань і міцність матеріалів і елементів конструкцій в екстремальних умовах. Дійсний член Міжнародної академії астронавтики (1977; чл.-кор. 1974). Член Американського товариства випробувань та матеріалів (1977). Заслужений діяч науки УРСР (1973). Лауреат Державної премії УРСР (1969). – *Док. № 125.*

56. Асніс Аркадій Юхимович (30.07.1908 – 29.03.1987) – учений в галузі електрозварювання і міцності, доктор технічних наук (1962), професор (1968). Народився в м. Одеса. У 1934 р. закінчив Ленінградський інститут інженерів залізничного транспорту. У 1932–1987 рр. працював в Лабораторії електрозварювання ВУАН (з 1933 р. – Інститут електрозварювання ВУАН, з 1944 р. – Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона АН УРСР): молодший науковий співробітник (1931–1942), старший науковий співробітник (1943–1944), заступник директора та керівник експериментальних майстерень (1945), завідувач відділу технології зварювання (з 1946). Праці присвячені проблемам міцності зварних з'єднань низьковуглецевих і низьколегованих сталей. Створив низку добре зварюваних сталей підвищеної міцності, які широко використовувались при виготовленні залізничних вагонів, автомобілів, підйомно-транспортних засобів та багатьох інших конструкцій. Розробив значну кількість електродів та флюсів для зварювання і наплавлення. Виконав цілий цикл робіт з підводних механізмів зварювання чавунів, а також зварювання сталей у середовищі захисних газів. Автор праць: «Сварка и наплавка под флюсом при ремонте локомотивов» (1958), «Динамическая прочность сварных соединений из малоуглеродистой и низколегированных сталей» (1962), «Стали для сварных конструкций» (1982), «Сварка в смеси активных газов» (1985). Заслужений діяч науки УРСР (1981). Лауреат двох Державних премій УРСР (1972, 1982). – *Док. № 129.*

57. Пекар Соломон Ісакович (16.03.1917 – 08.07.1985) – фізик-теоретик, доктор фізико-математичних наук, академік АН УРСР (1961). Народився в м. Київ. У 1938 р. закінчив Київський університет. У 1938–1960 рр. працював в Інституті фізики АН УРСР: науковий співробітник (1938–1944), завідувач відділу теоретичної фізики та заступник директора з наукової роботи (1944–1960). З 1960 р. – завідувач відділу Інституту напівпровідників АН УРСР. У 1944–1976 рр. одночасно – професор Київського університету. Наукові праці присвячені теорії твердого тіла. Вивчав додаткові електромагнітні хвилі (світлоекстони), створив нову кристалооптику. Заснував свою наукову школу фізиків-теоретиків і розробив наукові напрямки теоретичної фізики (квантова теорія кристалів, мезодинаміка і теорія ядерних сил та ін.). Завдяки розробкам вченого виникла нова галузь фізики – полярна теорія діелектриків і напівпровідників. У 1967–1969 рр. запропонував новий тип хімічного лазеру. Автор понад 200 наукових праць, зокрема: «Кристаллооптика и добавочные световые волны» (1982), «Теория спонтанной и стимулированной хеминоминисценции газов» (1986). Нагороджений орденом «Знак Пошани» (1954), двома орденами Трудового Червоного Прапора (1971), медалями «За доблесну працю в Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» (1945), та «За доблесну працю» (1970). – Док. № 131.

58. Штокало Йосип Захарович (16.11.1897 – 05.01.1987) – математик, історик науки, доктор фізико-математичних наук (1944), професор (1946), член-кореспондент АН УРСР (1948), академік АН УРСР (1951). Народився в с. Скоморохи (нині село Львівської обл.). У 1931 р. закінчив Дніпропетровський державний університет, вступив до аспірантури Харківського науково-дослідного інституту математики і механіки. У 1931–1941 рр. займався викладацькою діяльністю у вузах Харкова. У 1935 р. захистив кандидатську дисертацію. У 1941–1943 рр. – керував справами АН УРСР в Уфі, був відповідальний за евакуацію академічних установ у східні регіони СРСР. У 1942–1949 рр. та 1956–1962 рр. працював в Інституті математики АН УРСР: старший науковий співробітник (1942–1946), заступник директора з наукової роботи (1946–1949), завідувач відділу (1956–1962). Одночасно у 1944–1954 рр. та у 1956–1972 рр. – завідувач кафедри Київського університету. У 1949–1956 рр. – уповноважений Президії АН УРСР у Львові, голова Президії Львівського філіалу АН УРСР. У 1957–1967 рр. – голова Термінологічної комісії при Президії АН УРСР. З 1963 р. – завідувач сектору історії природознавства і техніки Інституту історії АН УРСР. Основні дослідження присвячені диференціальним рівнянням та асимптотичним методам даних рівнянь, а також історії розвитку вітчизняної математики. Досліджував проблеми теорії функції комплексної змінної і застосування цієї теорії для різних практичних потреб. Автор більше 100 наукових праць, зокрема 4 монографії, зокрема: «Нарис розвитку математики на Україні за 40 років Радянської влади» (1958), «Операционные методы и их развитие в теории линейных дифференциальных уравнений с переменными коэффициентами» (1961), «История отечественной математики» (1967–1970). Заслужений діяч науки УРСР (1968). – Док. № 131.

59. Харківська філія Інституту енергетики АН УРСР створена у вересні 1944 р. за постановою РНК УРСР, на базі групи наукових співробітників Інституту енергетики АН УРСР, що перебували в Харкові з метою надання допомоги у відбудові енергетичного господарства. Група наукових співробітників філії опрацьовувала теоретичні та науково-технічні питання допомоги електростанціям та промисловим підприємствам. Згідно з постановою РМ УРСР від 5 травня 1947 р. Інститут енергетики та філію ліквідовано, а на їх базі було створено дві нові установи: Інститут теплоенергетики АН УРСР та Інститут електротехніки АН УРСР. – Док. № 133.

60. Циклотрон. Проблему організації циклотронної лабораторії для вивчення атомного ядра поставлено АН УРСР у 1940 р. 22 квітня 1941 р. була прийнята постанова ЦК ВКП(б) та РНК СРСР, а 25 квітня 1941 р. відповідна постанова ЦК КП(б)У та РНК УРСР «Про будівництво циклотрона на Україні». За постановою побудову циклотронної установки мали здійснити при Харківському фізико-технічному інституті АН УРСР. Вартість будівництва установки визначалася у 1,5 млн. крб., термін закінчення робіт – 1942 р. Однак проект у зв'язку з початком війни реалізувати не вдалося. Питання про відновлення будівництва циклотрона знову поставлено АН УРСР у червні 1944 р. Прийнято рішення про побудову установки в м. Києві при Інституті фізики АН УРСР до закінчення 1946 р. Для вивчення досвіду її експлуатації та вияснення питань щодо виготовлення самого циклотрона у США чи Англії, до цих країн було відряджено одного із співробітників Інституту фізики АН УРСР. У серпні 1944 р. Київською міськрадою та головним архітектором м. Києва А. Власовим АН УРСР запропоновано 5 земельних ділянок для майбутнього будівництва: на Солом'янці – Мокрий яр, район «Красного хутора», лісовий масив Пущі-Водиці, в Святошино та в районі Звіринця на території відновлюваного Ботанічного саду АН УРСР. Академія наук, у особі акад. О. І. Лепунського та Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця, додатково запропонувала район Голосіївського лісу. Незважаючи на те, що Київська міськрада виступала проти такого варіанту, пропозиція була підтримана у ЦК КП(б)У. У 1954 р. циклотрон було введено в дію. Проведене на ньому дослідження прямих ядерних реакцій дозволило у 1956–1959 рр. розробити теорію прямих ядерних реакцій за участю дейтронів та розвинути теорію прямих ядерних реакцій з участю поляризованих частинок (1959–1963 рр., О. Г. Ситенко). Нині у Інституті ядерних досліджень НАН України (утворений у 1970 р. на базі окремих відділів Інституту фізики АН УРСР) працюють установки «Циклотрон У–120» та «Циклотрон У–240».

61. Львівський відділ Інституту української літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР створено за постановою РНК УРСР «Про організацію наукових установ в Західних областях УРСР» від 2 січня 1940 р. Очолював відділ акад. М. С. Возняк. Відділ припинив діяльність 30 червня 1941 р. у зв'язку з окупацією Львова німецькими військами. Відновив діяльність за постановою Львівського обкому КП(б)У від 23 серпня 1944 р. та постановою Президії АН УРСР від 8 вересня 1944 р. Відділ знову очолив М. С. Возняк. У Відділі

працювали: акад. В. Г. Щурат, В. Радзикович, М. Тершаківець, Я. Я. Ярема та ін. Основні наукові напрямки: дослідження творчості І. Франка, Лесі Українки, М. Драгоманова, П. Куліша, В. Стефаника; історія західноукраїнської преси. Головним завданням Відділу була підготовка до друку зібрання творів І. Франка в 36 томах, а також окремих розвідок про його творчість. За постановою РМ УРСР від 28 жовтня 1946 р. Відділ було ліквідовано. – Док. № 141.

62. Львівський відділ Інституту мовознавства АН УРСР створено за постановою РНК УРСР «Про організацію наукових установ в Західних областях УРСР» від 2 січня 1940 р. Очолював Відділ акад. К. Й. Студинський, його заступником був В. І. Сімович. З 1941 р. у Відділі працювала окрема словникова група для підготовки Великого і Малого польсько-українського словників. Відділ припинив діяльність 30 червня 1941 р. у зв'язку з окупацією Львова німецькими військами. Відновив діяльність за постановою Львівського обкому КП(б)У від 23 серпня 1944 р. та постановою Президії АН УРСР від 8 вересня 1944 р. Очолював Відділ проф. І. С. Свенціцький. У Відділі працювали відомі вчені: А. І. Генсдорський (заступник), К. Кисілевський, М. Пшепорська, П. М. Деркач та ін. Основні напрямки наукової діяльності: дослідження питання діалектології та історії літературної мови («Мова пам'яток староруського письма Х–ХІІ віків», «Словник українських синонімів»). У 1951 р. Відділ включено до складу Інституту суспільних наук АН УРСР. – Док. № 141.

63. Львівський відділ Інституту історії України АН УРСР створено згідно постанови РНК УРСР «Про організацію наукових установ в Західних областях УРСР» від 2 січня 1940 р. Керівником Відділу було призначено проф. І. П. Крип'якевича. Першими співробітниками були дійсні члени та співробітники НТШ: проф. О. А. Терлецький, В. І. Гарасимчук, Т. Л. Голійчук, І. І. Карпинець, О. О. Прицак, С. Т. Білецький та ін. Відділ припинив діяльність 30 червня 1941 р. у зв'язку з окупацією Львова німецькими військами. Відновив діяльність за постановою Львівського обкому КП(б)У від 23 серпня 1944 р. та постановою Президії АН УРСР від 8 вересня 1944 р. Очолив Відділ І. П. Крип'якевич. Завданням Відділу було дослідження історії Західної України, зокрема, розробка таких тем: «Комунікаційні і торгові шляхи та їх вплив на розвиток держав Східної Європи до XVI ст.», «Територія Галицько-Волинської держави», «Зв'язки Західної України з козаччиною», «Суспільно-політичні відносини Галичини від кінця XVIII до половини XIX ст.», «Історія революції 1848 р. в Галичині». За постановою РМ УРСР від 28 жовтня 1946 р. Відділ було ліквідовано. – Док. № 141.

64. Львівський відділ Інституту економіки АН УРСР створено за постановою РНК УРСР «Про організацію наукових установ в Західних областях УРСР» від 2 січня 1940 р. Керівником Відділу призначено В. П. Огоновського. Невдовзі почав діяти Відділ Інституту економіки, який очолив Д. В. Гак, призначений з Києва. Тут працювали: І. Г. Грабар, І. Ольховий, О. Степанів, М. Кучмак, П. Фрідман та ін. Відділ займався дослідженням актуальних проблем розвитку господарства Західної України. Відділ припинив діяльність 30 червня

1941 р. у зв'язку з окупацією Львова німецькими військами. Відновив діяльність за постановою Львівського обкому КП(б)У від 23 серпня 1944 р. та постановою Президії АН УРСР від 8 вересня 1944 р. Відділ очолив В. П. Огоновський. Співробітники Відділу працювали над питаннями відбудови народного господарства в західноукраїнських областях УРСР, готували економічно-географічний нарис про Закарпатську Україну. За постановою РМ УРСР від 28 жовтня 1946 р. Відділ було ліквідовано. – Док № 141.

65. Львівський відділ Інституту археології АН УРСР створений згідно з постановою РНК УРСР «Про організацію наукових установ в Західних областях УРСР» від 2 січня 1940 р. Керівником відділу був М. Ю. Смішко, старшими науковими співробітниками – Я. І. Пастернак, С. А. Круковський, молодшими – І. Д. Старчук і К. К. Маєвський. При Відділі була організована бібліотека, фотолабораторія. Відділ припинив діяльність 30 червня 1941 р. у зв'язку з окупацією Львова німецькими військами. Відновив діяльність за постановою Львівського обкому КП(б)У від 23 серпня 1944 р. та постановою Президії АН УРСР від 8 вересня 1944 р. Відділ знову очолив М. Ю. Смішко. Члени Відділу займалися розкопками й вивченням добутого матеріалу, опрацьовували різні теми з археології Галичини. Проводилась робота зі складання археологічної карти західноукраїнських земель, яка мала увійти до загальної археологічної карти України. Співробітники Відділу брали участь в археологічних експедиціях, організованих Інститутом археології АН УРСР. У 1951 р. Відділ включений до складу Інституту суспільних наук АН УРСР. – Док. № 141.

66. Львівський відділ Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР створено постановою РНК УРСР «Про організацію наукових установ в Західних областях УРСР» від 2 січня 1940 р. Директором Відділу було призначено акад. Ф. М. Колесу. Співробітники Відділу працювали у таких напрямках: історія українського фольклору та фольклористики, історія української етнографії. Відділ припинив діяльність 30 червня 1941 р. у зв'язку з окупацією Львова німецькими військами. Відновив діяльність за постановою Львівського обкому КП(б)У від 23 серпня 1944 р. та постановою Президії АН УРСР від 8 вересня 1944 р. Відділ знову очолив акад. Ф. М. Колеса. Робота проводилась у трьох секторах: а) сектор словесного фольклору, б) сектор музичного фольклору, в) етнографії. Словесний сектор нагромаджував й досліджував фольклор та його поєднання з літературою, збирав матеріали до історії революційного руху в Україні та фольклору Вітчизняної війни. Музичний сектор записував й досліджував мелодії народних пісень і народної музики. Етнографічний сектор опрацьовував матеріали етнографічно-фольклорних архівів («Архів етнографічної комісії НТШ», «Архів В. Гнатюка»; «Архів Д. І. Яворницького»), а також зібрані матеріали у 1940–1941 рр. У 1951 р. Відділ включено до складу Інституту суспільних наук АН УРСР. – Док. № 141.

67. Науково-природничий музей АН УРСР у Львові створено за постановою РНК УРСР «Про організацію наукових установ в Західних областях УРСР» від 2 січня 1940 р. на базі Природознавчого (Природописного) музею

НТШ. Директором Музею був призначений Ю. Полянський, його помічником – Є. Чайковський. Музей припинив діяльність 30 червня 1941 р. у зв'язку з окупацією Львова німецькими військами. Згідно з рішенням Президії АН УРСР від 8 вересня 1944 р. Музей поновив свою діяльність. У 1945 р. до складу Природничого музею входили: відділ наукових фондів і експозиції з лабораторіями зоології й ботаніки, а також спеціалізована бібліотека. В фондах Музею збереглося близько 300 тис. оригінальних зразків. В експозиційних залах було представлено понад 9 тис. експонатів, які увійшли експозиції «Тваринний і рослинний світ України», «Походження людини» тощо. Природничим музеєм тривалий час проводилась робота по вивченню видової різноманітності та екології окремих груп флори і фауни західних областей України. У 1951–1954 рр. Музей входив до складу Інституту агробіології Львівської філії АН УРСР. З 1954 р. Музей отримав статус самостійної науково-дослідної установи АН УРСР, а у 1963–1969 рр. Музей входив у структуру Міністерства культури УРСР. З 1970 р. Музей було підпорядковано АН УРСР. Нині діє як Державний природознавчий музей НАН України, є одним з найстаріших і найбагатших за природничими збірками серед музеїв Європи. – Док. № 141.

68. Львівський відділ Інституту математики АН УРСР створено згідно з постановою РНК УРСР «Про організацію наукових установ в Західних областях УРСР» від 2 січня 1940 р. У Відділі працювали С. Бонах, С. Мазур, В. Орлич, Ю. Шаудер. Відділ припинив діяльність 30 червня 1941 р. у зв'язку з окупацією Львова німецькими військами. Відновив діяльність за постановою Львівського обкому КП(б)У від 23 серпня 1944 р. та постановою Президії АН УРСР від 8 вересня 1944 р. Відділ очолив проф. М. О. Зарецький. Відділ проводив дослідження в галузі функціонального аналізу. У 1951 р. Відділ включено до складу Інституту суспільних наук АН УРСР. – Док. № 141.

69. Смішко Маркіян Юліанович (07.11.1900 – 20.03.1981) – археолог, доктор історичних наук (1965), професор (1966). Народився у м. Львів. Закінчив Львівський університет (1931). У 1932–1941 рр. та 1952–1953 рр. – декан історичного факультету Львівського університету. У 1940–1941 рр. та у 1944–1951 рр. – завідувач Львівського відділу Інституту археології АН УРСР. Працював у Інституті суспільних наук АН УРСР – заступник директора з наукової роботи (1951–1955, 1960–1969), старший науковий співробітник (1970–1975). Розробляв проблеми походження і ранніх етапів розвитку східних слов'ян, сарматів, германців, даків. Вперше широко дослідив пам'ятки липецької культури і культури карпатських курганів першої половини I тис. н. е. Автор наукових праць: «Доба полів поховань в західних областях УРСР» (1948), «Карпатські кургани першої половини I тисячоліття нашої ери» (1960), «Населення Прикарпаття і Волині в епоху розкладу первіснообщинного ладу і в давньоруський час» (1976). – Док. № 141.

70. Львівська філія АН УРСР створена у 1951 р. на базі Львівських відділів інститутів АН УРСР (створені за постановою Президії АН УРСР від 2 січня 1940 р.). Пропозицію про утворення філії було подано 26 грудня 1944 р. у

«Висновках» Комісії Президії Академії з обстеження Львівських відділів установ АН УРСР. У серпні 1944 р. Президія АН УРСР звернулась з клопотанням про утворення філії до уряду республіки. Однак з огляду на фінансову скруту вирішення питання було відкладено. 8 вересня 1944 р. відновили діяльність Львівські відділи установ АН УРСР: Інституту мовознавства, Української літератури ім. Т. Г. Шевченка, Історії України, Економіки, Археології, Мистецтвознавства, фольклору та етнографії, Математики, Природничий музей, Філія бібліотеки та друкарня із завданням обслуговувати потреби Редакційно-видавничої ради АН УРСР. Було створено Управління справами відділів науково-дослідних установ у м. Львові. За рішенням Президії АН УРСР було призначено уповноваженого Президії АН УРСР по львівським установам акад. Г. М. Савіна. Протягом 1945–1951 рр. у Львові утворено нові науково-дослідні інститути – Машинознавства і автоматики, Геології горючих копалин, Суспільних наук. 20 жовтня 1950 р. на об'єднаному засіданні Президії АН СРСР і Президії АН УРСР, що проходило у Москві, було прийнято рішення про організацію Львівської філії АН УРСР. Постановою РМ СРСР від 21 лютого 1951 р. та РМ УРСР від 24 березня 1951 р. було утворено Львівську філію АН у складі таких інститутів: Суспільних наук, Корисних копалин, Машинознавства і автоматики, Агробіології. Філію очолив акад. Й. З. Штокало. 11 травня 1971 р. було прийнято Постанову ЦК КПУ і РМ УРСР про реорганізацію Львівської філії у Західний науковий центр, який діє і сьогодні. – *Док. № 165.*

71. Порфир'єв Володимир Борисович (26.06.1899 – 30.01.1982) – геолог, доктор геолого-мінералогічних наук (1938), професор (1939), академік АН УРСР (1957). Народився у м. Вятка (РФ). У 1926 р. закінчив Ленінградський гірничий інститут, працював геологом у Західносибірській, а потім у Нафтовій секції Геологічного комітету. У 1929–1939 рр. працював у Нафтовому науково-дослідному геологічному інституті в Ленінграді. У 1939–1941 рр. та 1944–1950 рр. працював в Інституті геологічних наук АН УРСР (з 1945 р. – у Львівському відділі цього інституту): старший науковий співробітник (1944–1945), завідувач відділу нафти і газу (1944–1950). У 1950–1962 рр. – директор Інституту геології і геохімії горючих копалин АН УРСР у Львові. Одночасно викладав у Львівському державному університеті та Львівському політехнічному інституті. З 1963 р. працював в Інституті геологічних наук АН УРСР: директор (1963–1968), завідувач відділу (з 1968). Наукові праці присвячені теоретичним питанням геології паливних копалин – дослідженню природи та умовам утворення, метаморфізму, закономірностей просторового розміщення родовищ нафти, газу, вугілля, горючих сланців. Проводив дослідження в нафтоносних районах Середньої Азії, вивчав нафтоносність території України, зокрема Дніпровсько-Донецької западини та Прикарпаття. Розвивав теорію неорганічного походження нафти. Автор понад 225 наукових праць, в тому числі 14 монографій, зокрема: «Условия образования нефти и нефтяных месторождений в республиках Средней Азии» (1941), «Метаморфизм ископаемых углей» (1948), «Вопросы миграции нефти» (1952). Лауреат Державної премії УРСР (1971), Премії ім. В. І. Вернадського АН УРСР (1980), нагороджений медаллю «За доблесну

працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» (1945), орденами Трудового Червоного Прапора (1947) та Леніна (1955). – Док. № 174.

72. Лабораторія металофізики АН УРСР створена за постановами РНК УРСР від 15 листопада 1945 р. та Президії АН УРСР від 21 грудня 1945 р. на базі відділу металофізики Інституту чорної металургії АН УРСР, лабораторії кристалізації Дніпропетровського фізико-технічного інституту і відділу дифузійних процесів Інституту фізики АН УРСР. Отримала статус науково-дослідного інституту. Складалась з трьох відділів: фазових перетворень, кристалізації, дифузії. Лабораторія вивчала основні фізичні явища, які відбуваються в процесі гартування та відпуску сталі, при дифузії і кристалізації металів і сплавів. Досліджувались питання кінетики зародження центрів кристалізації на твердій поверхні та в переохолоджених розчинах. Директорами Лабораторії були: акад. Г. В. Курдюмов (1945–1951), акад. В. І. Данилов (1951–1954), чл.-кор. А. А. Смирнов (1955). Для подальших досліджень у галузі металофізики і технології нових сплавів у 1955 р. на базі Лабораторії створено Інститут металофізики АН УРСР. – Док. № 180.

73. Відділ сільськогосподарських наук АН УРСР. Питання про створення в структурі АН УРСР Відділу було поставлене на засіданні Президії АН УРСР 20 квітня 1945 р. акад. О.В. Палладіним. За постановою Президії АН УРСР від 24 серпня 1945 р. було ухвалено звернутися до РНК УРСР з проханнями щодо утворення в складі АН УРСР Відділу, а також дозволу організувати у 1945 р. на базі окремих відділів і лабораторій установ АН такі нові науково-дослідні установи Відділу: Інститут фізіології сільськогосподарських рослин та агрохімії (на базі відділу фізіології сільськогосподарських рослин та агрохімії Інституту ботаніки), Інститут генетики і селекції (на базі відділів генетики і селекції інститутів зоології і ботаніки), Інститут ентомології і фітопатології (на базі відповідних відділів інститутів зоології і ботаніки), Інститут лісівництва (на базі відділу екології рослин Ботанічного саду та дослідного лісівництва АН). Крім цього включити до складу Відділу вже існуючі установи АН УРСР – Ботанічний сад, Лабораторію ґрунтознавства, Лабораторію машинобудівництва та проблем сільськогосподарської механіки і передбачити надання установам Відділу потрібних експериментальних баз. 20 жовтня 1945 р. РНК УРСР прийняв постанову про створення Відділу. У грудні 1945 р. було утворено Бюро Відділу та призначено директорів інститутів: фізіології рослин і агрохімії – акад. О. І. Душечкіна, ентомології і фітопатології – акад. В. П. Поспелова, генетики і селекції – акад. В. Я. Юр'єва, лісівництва – чл.-кор. П. С. Погребняк. У такому складі Відділ проіснував до 1949 р., коли Ботанічний сад було передано до Відділу біологічних наук, а в 1950 р. у зв'язку з розширенням обсягу робіт Лабораторію сільськогосподарського машинобудування та проблем сільськогосподарської механіки реорганізовано в Інститут машинознавства і сільськогосподарської механіки. За час існування Відділу його очолювали академіки були М. М. Гришко (1945–1948 рр.) та П. А. Власюк (1948–1956 рр.). У 1948 р. дійсними членами і членами кореспондентами по Відділу були обрані А. О. Василенко, П. А. Власюк, Л. К. Гребень, П. С. Погребняк; у 1951 р. –

М. М. Кулешов. У 1956 р. «з метою дальшого наближення науки до виробництва» установи Відділу передані у відання Міністерства сільського господарства УРСР. Згідно з постановою Президії АН УРСР від 25 травня 1956 р. Відділ ліквідовано, а його персональний склад передано Відділу біологічних наук. – Док. № 73.

74. Меженко (Іванов-Меженко) Юрій Олексійович (18.06.1892 – 24.11.1969) – бібліограф, книгознавець, літературний і театральний критик, колекціонер. Народився у м. Харків. У 1917 р. закінчив філологічний факультет Московського університету. У 1918 р. – співробітник Бібліотечно-архівного відділу Міністерства народної освіти УНР. З 1919 р. очолював Головну книжкову палату у Києві. У 1920 р. водночас був головою Ради бібліотекарів Всенародної бібліотеки України. У 1922–1931 рр. створив і очолював Український науковий інститут книгознавства. У 1934–1944 рр. працював у консультативно-бібліографічному відділі Державної публічної бібліотеки ім. М. Є. Салтикова-Щедріна у Ленінграді. З 1944 р. викладав в Бібліотечному інституті ім. Н. К. Крупської. У 1945–1947 рр. – директор Бібліотеки АН УРСР. У 1948–1951 рр. працював науковим співробітником у Ленінградському політехнічному інституті. У 1953–1961 рр. очолював секцію книги і графіки Товариства колекціонерів при Ленінградському будинку вчених. Займався дослідженням історії бібліографії, бібліографії художньої літератури, літературознавства та шевченкознавства. Автор праць: «Библиографическое источниковедение. Общая часть» (1934), «Библиография периодических изданий России, 1901–1916 гг.» (1939). – Док. 74.

75. Бондарчук Володимир Гаврилович (29.07.1905 – 27.02.1993) – учений в галузі геології, доктор геолого-мінералогічних наук (1941), професор (1946), академік АН УРСР (1951). Народився у с. Дениші (нині село Житомирської обл.). У 1921–1924 рр. навчався на природничо-географічному факультеті Житомирського ІНО. У 1926–1938 рр. працював в геологічних експедиціях Українського геологічного управління. Одночасно у 1930–1934 рр. очолював кафедру геології у Гірничо-геологічному інституті, а з 1935 р. працював у Київському університеті. У роки війни керував відділом рудних корисних копалин в Інституті геології АН Узбецької РСР. У 1944–1951 рр. – ректор Київського університету. У 1951–1953 рр. – заступник Голови РМ УРСР. У 1953–1986 рр. працював в Інституті геологічних наук АН УРСР: директор (1953–1963), завідувач відділу геотектоніки і геології антропогену (1963–1979), старший науковий співробітник-консультант (1979–1986). Наукові дослідження в галузі регіональної геології, геології антропогену, тектоніки, геоморфології, прикладної та теоретичної геології. Розробив концепцію тектоорогенії, гіпотезу тектоно-вулканічного, острівного походження і акреції земної кори. Автор праць: «Геоморфологія УРСР» (1949), «Основные вопросы тектоорогении» (1961), «Геологія родовищ корисних копалин (1966), «Будова дна океану» (1975). Заслужений діяч науки України (1970). Лауреат Державної премії УРСР (1976). – Док. №193.

76. Янкович Борис Михайлович (01.07.1887 – 18.10.1963) – фізик, професор. Закінчив фізико-математичний факультет Київського університету (1910), учень

академіка Н. І. Косоногова. Організатор першого в Києві рентгенодіагностичного кабінету при факультетській хірургічній клініці проф. Й. Й. Волковича (1914). У 1920–1922 рр. – завідувач кафедри фізики Київського медичного інституту. Голова Союзу викладачів вищих учбових закладів Києва. У період нацистської окупації Києва був членом правління Київського будинку учених (1941–1943). У повоєнні роки викладав у Київському медичному інституті (з 1944). Досліджував проблеми застосування рентгенівських променів, ультразвуку й електронної мікроскопії. Наукові праці присвячені теоретичній механіці. – *Док. № 194.*

77. Боднар Іван Андрійович (01.09.1880 – 18.12.1968) – економіст, педагог, громадський діяч, дійсний член НТШ (1910). Народився в с. Вовків (нині село Львівської обл.). Навчався у Віденському університеті та на філософському факультеті Львівського університету (1905). Викладав математику і фізику у Тернопільській учительській семінарії (1906–1921), а також у гімназіях міст Перемишля й Тернополя (1921–1931). У 1930-х рр. працював у Тернопільському українському банку. У 1940–1941, 1944–1950 рр. працював у Львівській філії Бібліотеки АН УРСР. У період нацистської окупації Львова працював на посаді бухгалтера у Львівській міській управі (1941–1944). Голова НТШ (1940–1942). Автор праць з питань економіки, зокрема, «Баланс праці в сільському господарстві УСРР на 1931 р.» (у співавторстві, 1932). – *Док. № 195.*

78. Цегельський Роман Михайлович (12.07.1882 – 03.10.1956) – фізик, педагог, доктор філософії (1911), доктор фізичних наук, професор, дійсний член НТШ (1914). Народився у м. Кам'янець-Струмилов (нині м. Кам'янка-Бузька Львівської обл.). У 1892–1900 рр. навчався в Академічній гімназії у Львові, після закінчення якої вступив на філософський факультет Львівського університету. У 1901–1904 рр. продовжував навчання в університетах Праги та Чернівців. У 1905–1914 рр. – викладач учительської семінарії у Чернівцях. Під час російської окупації Буковини перебував на території Австрії, у 1917 р. повернувся до Чернівців. У 1918 р. як делегат від Народної партії узяв участь у засіданні Української Національної Ради у Львові. У жовтні 1918 р. очолив фінансову комісію УКК Буковини (розширеної Буковинської делегації Української Національної Ради). З 1919 р. викладав у навчальних закладах Тернополя, Львова. Секретар НТШ (1926–1936). У 1937–1939 рр. та у 1944–1953 рр. – викладач Львівського педагогічного інституту. У 1939–1956 рр. (з перервою) – доцент, завідувач кафедри фізики Львівського університету. У 1941–1943 рр. – директор Львівської педагогічної школи. У 1953 р. був заарештований органами НКВС, депортований у Казахстан. У липні 1954 р. – реабілітований, повернувся до Львова. Автор праць із фізики та шкільних підручників із математики і хімії. – *Док. № 195.*

79. Сімович Василь Іванович (псевдонім Верниволя, Сімартич, Васаген) (09.03.1880 – 13.03.1944) – мовознавець, редактор, журналіст, громадський і культурний діяч, доктор філософії (1913), дійсний член НТШ (1923). Народився у с. Гадинківці (нині село Тернопільської обл.). Закінчив Чернівецький університет (1904). У 1904–1914 рр. працював у Чернівецькій учительській семінарії. У

1913 р. захистив докторську дисертацію у Чернівецькому університеті. Працював в Українському педагогічному інституті в Празі: викладач, професор (з 1923), ректор (1926–1930, 1933). Із 1933 р. працював редактором часописів товариства «Просвіта» та в редколегії «Української загальної енциклопедії» (1930–1935). Був секретарем Ради НТШ у Львові та головою його Мовознавчої комісії. У 1939–1941 рр. працював професором у Львівському університеті, завідувачем кафедрою українського мовознавства. У роки війни був ректором Львівського університету. З 1941 р. – член Української Національної Ради, очолював Науковий фонд УЦК (1941–1942), який надавав матеріальну допомогу українським ученим. У 1941–1944 рр. очолював Львівську філію Українського видавництва. Помер у Львові. Автор «Граматики української мови» (1921), перекладів з різних мов, розвідок про Т. Шевченка, І. Франка, О. Кобилянську, розвідок з історії міфології, фонології й історії українського мовознавства і правопису. – *Док. № 195.*

80. Левицький Володимир Йосипович (31.12.1872 – 14.07.1956) – фізик, математик, доктор філософії (1901), професор (1940). Народився у Тернополі. Навчався у Львівській гімназії та на філософському факультеті Львівського університету (з 1890 р.). У 1894–1918 рр. працював у гімназіях Львова й Тернополя, читав лекції з вищої математики в Українському таємному університеті у Львові. Працював у НТШ, з 1897 р. – редактор збірників НТШ. Разом з М. Грушевським, І. Франком, В. Охримовичем приймав участь у створенні Національно-демократичної партії. Захистив докторську дисертацію у Львівському університеті (1901). Перебував на науковому стажуванні у Берліні та Геттінгені. У 1932–1934 рр. – голова НТШ, очолював Математично-природничо-медичну секцію та Термінологічну комісію, входив до Видавничої, Друкарської та Фізіографічної комісій. В 1930-х рр. редагував математичні та фізичні матеріали для «Української загальної енциклопедії». З жовтня 1939 р. працював у Львівському педагогічному інституті. Брав участь в організації фізико-математичного факультету Львівського університету. З 1940 р. – професор Львівського університету. Член багатьох наукових товариств: математичних «Circolo matematico di Palermo» та «Deutsche Mathematiker – Vereinung» (з 1909), «Societe mathematique de France» (1927), почесний член Київського математичного товариства (1929), член Польського астрономічного товариства, Французького, Німецького наукових товариств. Основний напрям досліджень – теорія аналітичних функцій. Помер у Львові. Автор близько 100 наукових праць, зокрема, «Алгебра для вищих класів шкіл середніх» (1906–1908), «Фізика для вищих класів» (1912). Зібрав і впорядкував матеріали з української математичної, фізичної, астрономічної, хімічної термінології. – *Док. № 195.*

81. Раковський Іван (псевд. Прометей Ясенко) (24.08.1874 – 28.02.1949) – математик, антрополог, зоолог, професор зоології, дійсний член НТШ (1903). Народився у с. Протеси (нині село Івано-Франківської обл.). У 1892 р. закінчив Львівську академічну гімназію. У 1896 р. вступив на філософський факультет Львівського університету, де очолив об'єднану студентську організацію «Академічна громада». Одночасно викладав зоологію, математику і фізику у львівських гімназіях. Із 1910 р. – професор Львівської академічної гімназії.

Засновник читалень товариства «Просвіта» у селах Львівщини. У вересні 1914 р. емігрував з родиною до Відня, де тривалий час брав участь у роботі Загальноукраїнської культурної ради. З 1918 р. працював на кафедрі зоології Кам'янець-Подільського університету. У 1921–1925 рр. – професор зоології й антропології Українського таємного університету у Львові. Виконував обов'язки керівника Математично-природничо-медичної секції (1910–1914); почесний член (1934) та голова (1935–1939) НТШ. У 1942 р. викладав антропологію та астрономію у Львівській богословській академії та очолював секцію культури УЦК в Кракові. Один з ініціаторів відновлення діяльності НТШ у Західній Європі (1944), голова Європейського відділу НТШ (1947). В останні роки життя перебував у США. Помер у Нью-Йорку. Автор близько 20 праць із зоології безхребетних та антропології, шкільних підручників із природознавства (зокрема, «Новий світогляд сучасної науки»), головний редактор «Української загальної енциклопедії» (1930–1935). – Док. № 195.

82. Витанович Ілля (09.08.1899 – 30.12.1973) – історик, економіст, соціолог, доктор філософії (1927), дійсний член НТШ (1933). Народився в м. Бурштин (нині місто Івано-Франківської обл.). Закінчив Українську академічну гімназію у м. Рогатин (1921). Навчався в Українському таємному університеті у Львові та Познанському університеті (1923–1927), захистив докторську дисертацію з філософії на тему «Аграрна політика Галицького сойму в справах крайових бюджетів 1861–1914» (1927). Працював учителем у Львові (1927–1937). Очолював Львівський кооперативний ліцей, викладав у Львівському університеті та співпрацював із кооперативними видавництвами Галичини (1937–1939). Очолював ряд комісій НТШ, зокрема, Комісію новітньої історії України. В 1940 р. емігрував до Польщі. У 1944 р. переїхав до Німеччини, де працював професором Українського технічного господарського інституту, Українського вільного університету в Мюнхені та викладав історію народного господарства в українських навчальних закладах Європи (1946–1949). Виїхав з родиною до США (Чикаго та Берклі Гейт). Працював в одному з американських видавництв (1949–1959) та в правничій бібліотеці Норвестернського університету (1959–1967). Член редколегії видання «Енциклопедія українознавства», у т. ч. англійською мовою (1963–1971). Помер у Нью-Йорку. Автор низки праць з історії України, історії кооперації, економіки, сільського господарства, торгівлі, соціології, зокрема, «Українське військо за Сагайдачного» (1922), «Історія українського кооперативного руху» (1964) та ін. – Док. № 195.

83. Залозецький-Сас Володимир Сергій (27.07.1884 – 13.07.1965) – юрист, мистецтвознавець, політичний і культурний діяч Буковини, доктор філософії. Закінчив юридичний факультет Чернівецького університету. Захистив докторську дисертацію з мистецтвознавства у Віденському університеті. У 1910–1914 рр. – член центральної комісії зі збереження мистецьких та історичних пам'яток у Відні. У 1914 р. в складі австрійської армії брав участь у Першій світовій війні. Потрапив у полон (перебував у Києві і Москві). З 1917 р. – викладач німецької і французької мов в Київському університеті. З кінця 1918 р. – член Української Національної Ради ЗУНР. З 1919 р. – радник надзвичайної дипломатичної місії

УНР у Швейцарії. Засновник і голова Української національної партії в Румунії. На початку 1920-х р. відійшов від політичної діяльності і почав займатися науковою роботою у галузі теорії мистецтва. У 1924 р. працював на посаді професора історії мистецтва Чернівецької консерваторії. Співзасновник і голова Української національної партії на Буковині (1927–1938). У 1937 р. обраний головою Лондонського конгресу національних меншин у Румунії. Жив у Бухаресті (1940–1941), Чернівцях (1941–1943), на початку 1944 р. переїхав до Відня. Працював у Музеї народознавства, викладав історію мистецтва у Віденському університеті. Створив власний ляльковий театр, з яким гастролював у Австрії, Німеччині, Бельгії (у 1950-х). Був членом «Віденського Сецессіону» (Спілки діячів мистецтв Австрії), співзасновником і першим головою товариств «Спілка українців в Австрії», «Буковина». Помер у м. Іспер (Австрія). Автор праць: «Мистець чи історик мистецтва» (1924), «Огляд історії старохристиянського мистецтва» (1934), «Українська наука перед новими завданнями» (1938). – Док. № 195.

84. Пеленський Євген Юлій (03.01.1908 – 27.11.1957) – літературознавець, бібліограф, педагог, громадський діяч і видавець. Народився в с. Конюхів на Львівщині. У 1927–1938 рр. працював у Природописному музеї НТШ у Львові. У 1930-х рр. – секретар і заступник голови Етнографічної комісії НТШ. Під час окупації нацистами Львова працював в Українському видавництві редактором літературних видань (1941–1943). У 1943 р. емігрував до Чехії, де працював доцентом Українського вільного університету в Празі. У 1946–1949 рр. проживав у Німеччині (Мюнхен) та Австралії. Засновник та голова філії НТШ в Австралії (1949). Член Українського історико-філологічного товариства у Празі (1941). Автор близько 170 праць, зокрема: «Богдан Лепкий», «Марко Черемшина», «Райнер Марія Рільке й Україна», «Овідій в українській літературі», «Шевченко і Галичина», «Антологія сучасної української поезії» та інші. – Док. № 195.

85. Музика Максим Максимович (15.07.1889 – 24.05.1972) – лікар-бактеріолог, кандидат медичних наук (1940), доктор медицини, громадський діяч Галичини, дійсний член НТШ (1933). У 1910–1944 рр. працював у фаховій організації медиків Львова «Медична громада», яку очолював у 1911–1917 рр. У 1921–1925 рр. викладав та був деканом медичного факультету Українського таємного університету. У 1925, 1927, 1930 рр. очолював Українське лікарське товариство у Львові і одночасно був членом редколегії «Лікарського Вісника» (1922–1939). Співпрацював у природничо-математично-лікарській секції НТШ і його Бактеріологічно-хімічному інституті (до 1940). У 1939–1941 рр. працював доцентом кафедри мікробіології та заступником директора Львівського медичного інституту. У роки війни виїхав до Києва, був евакуйований до Киргизії, де працював асистентом кафедри мікробіології Фрунзенського медичного інституту, завідував філіалом Киргизького інституту епідеміології і мікробіології у Пржевальську. У 1944 р. повернувся у Львів, де працював у Львівському медичному інституті: заступник ректора з навчальної та наукової роботи (1944–1948), завідувач кафедри мікробіології (1948–1970). Автор понад 50 наукових праць з бактеріології та епідеміології. – Док. № 195.

86. Наукове товариство ім. Т. Шевченка – науково-культурна громадська організація, що відіграла роль всеукраїнської академії наук. Засновано у Львові в грудні 1873 р. (спочатку – як Літературно-наукове товариство ім. Т. Шевченка, реорганізоване в НТШ 1892 р.). У 1939 р., після приєднання Західної України до УРСР, Товариство було розформовано, на базі його секцій і комісій утворено відділи установ АН УРСР. Частина членів НТШ емігрувала за кордон, частина працювала у новостворених відділах установ АН УРСР, деякі з них були знищені органами НКВС. Під час нацистської окупації співробітники колишнього НТШ та львівських відділів установ АН УРСР зробили спробу відновити діяльність Товариства, однак дозволу від окупаційного уряду на відновлення діяльності не отримали. Засідання комісій та секцій відбувалися таємно. Обов'язки голови НТШ у цей період виконував І. Боднар. Після закінчення війни, у березні 1947 р. діяльність Товариства було відновлено на з'їзді у Міттенвальді (Німеччина). У 1951 р. центром перебування НТШ стало м. Марсель (Франція). З 1955 р. утворилися автономні крайові філії у США, Канаді й Австралії. Діяльність окремих науковців координували такі секції: Історико-філософських наук, Філологічних наук, Суспільних наук, Хіміко-біологічно-медичних наук, Математично-фізичних наук. Діяльністю секцій керувала Рада Товариства. У 1947 р. відновлено видання «Записок НТШ» (протягом 1947-1988 рр. вийшло 52 томи). За ініціативи В. Кубійовича з 1949 р. почалось видання багатотомної «Енциклопедії українознавства». На території радянської України у жовтні 1989 р. на зборах ініціативної групи львівських учених було відновлено діяльність Товариства у Львові, головою обрано О. Романіва, ученим секретарем та редактором «Записок НТШ» – О. Купчинського. У 1990–1995 рр. зусиллями Товариства видано 6 томів «Записок НТШ» та розпочато перевидання десятитомної «Енциклопедії українознавства». На даний час Товариство продовжує свою діяльність. – *Док. № 195.*

87. Український Крайовий Комітет у Львові утворено в серпні 1941 р. як легальну громадську організацію у Галичині, що репрезентувала інтереси українського населення перед німецькою окупаційною владою. Очолював Комітет з вересня 1941 р. К. Паньківський. Діяльністю Комітету керувала Українська Національна Рада (з центром у Кракові), після її розпуску - УЦК (з центром у Кракові). Для ефективної діяльності Комітету протягом вересня-грудня 1941 р. було утворено підрозділи: організаційний, фінансовий, юридичний, суспільної опіки, господарський, шкільний, опіки над полоненими тощо, а в округах Галичини організовано філії. Комітет спрямовував свої зусилля на нормалізацію суспільного життя українського населення галицьких земель, надавав допомогу українським військовополоненим Червоної Армії, проводив заходи щодо запобігання відновлення польського впливу в регіоні, сприяв відновленню діяльності установ дошкільного виховання та початкової освіти, налагодженню громадського харчування та ін. За розпорядженням головного відділу у справах населення і опіки Генеральної губернії від 15 січня 1942 р. Комітет припинив свою діяльність, а з 1 березня 1942 р. – став філією УЦК у Кракові. – *Док. № 195.*

88. Драган Михайло Дмитрович (03.12.1899 – 08.03.1952) – мистецтвознавець, доктор мистецтвознавчих наук (1932). Народився у с. Тустановичі (тепер м. Борислав Львівської обл.). У 1931 р. закінчив Львівський університет, після чого працював у Природописному музеї НТШ. У 1932–1939 рр. працював у музеї Богословської академії у Львові. З розформуванням НТШ у 1939 р. – науковий співробітник Львівського відділу Інституту етнографії АН УРСР. Під час війни (1941–1944) перебував в окупованому Львові. Зі звільненням міста повернувся на роботу до відділу Інституту фольклору, мистецтвознавства та етнографії АН УРСР на посаду старшого наукового співробітника (1945–1947). Значний внесок зробив у формування та збереження фондів музею, один з перших досліджував іконостасну різьбу. Автор праць з питань давнього українського мистецтва, зокрема народної дерев'яної архітектури, різьбярства: «Українські дерев'яні церкви» (1937), «Українська декоративна різьба XVI–XVIII ст.». – *Док. № 199.*

89. Кричевський Василь Григорович (31.12.1872 – 15.11.1952) – живописець, архітектор, сценарист. Народився у с. Ворожба (нині село Сумської обл.). Навчався в майстернях архітекторів С. Загоскіна, А. Шпигеля, О. Бекетова. Викладав у Київському художньому інституті. Йому належить проект Музея-заповідника «Могила Т. Г. Шевченка» у Каневі (1939). Виконував декорації до багатьох вистав у театрах України. Один з засновників-творців українського модерну. Автор художніх праць: «Гребля Квітки-Основ'яненка», «На Дніпрі», «Крим» та наукових праць «Розуміння українського стилю» (1914), «Архітектура доби» (1926) та ін. – *Док. № 200.*

90. Міяковський Володимир Варламович (псевдоніми – В. Порський, Б. Стохід, В. Світлицький, В. Варламов, Б. Янівський) (18.07.1888 – 22.03.1972) – літературознавець, історик-архівіст, член НТШ (1947). Народився у м. Ковель (нині місто Волинської обл.). Закінчив Першу київську гімназію (1906), Петербурзький університет (1913). Викладав у гімназіях Петербурга (1913–1917). У грудні 1917 р. переїхав в Україну і працював у Головному управлінні мистецтва і національної культури (1919). У 1920–1925 рр. – голова Київського губернського архівного управління та директор Центрального архіву давніх актів у Києві. З 1926 р. – завідувач музею Т. Г. Шевченка у Києві. Дійсний член Археографічної комісії та Археологічного комітету при ВУАН. У 1929 р. заарештований у так званій «справі СВУ». До 1933 р. перебував на засланні. Повернувся до Києва у 1934 р. і працював у медичних установах міста. Під час нацистської окупації міста приймав участь у відновленні діяльності установ УАН, зокрема, Інституту української літератури та фольклору УАН та Музею Т. Шевченка. Організував роботу Центрального історичного архіву ім. В. Антоновича (1941–1942). У 1943 р. переїхав до Львова. З 1944 р. – в еміграції, працював у Музеї визвольної боротьби України в Празі. У 1945 р. переїхав до Авгсбурга (Німеччина), де прийняв участь у заснуванні УВАН та очолив її Музей-архів (1945–1947). З 1947 р. – професор УВУ в Мюнхені. Із 1950 р. – у США, де обійняв посаду секретаря УВАН та директора Музею-архіву при УВАН у США (1952–1956). Був ініціатором видання щорічника УВАН «Шевченко» (10 випусків, 1952–1964), співредактор

англомовного збірника про Т. Шевченка. Автор понад 100 праць, зокрема, «Революційні відозви до українського народу в 1856–1870 рр.» (1920), «З нових матеріалів до історії Кирило-методіївського братства» (1924), «Люди сорокових років. Кирило-методіївці в листуванні» (1928), «Kostomarov's Book of Genesis of the Ukrainian people» (1954). – *Док. № 200.*

91. Чудинов Володимир Степанович (21.11.1898 – ?) – математик, професор, доктор наук. Народився в с. Богдани (нині село Полтавської обл.). У 1915 р. вступив до Київської межової школи. Навчався на фізико-математичному факультеті Київського університету (1917–1923) та на агрономічному факультеті КПІ (з 1918). Читав лекції з математики у Мироцькому технікумі (1920–1921). Викладав математику, варіаційну статистику, геодезію у Київському ветеринарно-зоотехнічному та Київському сільськогосподарському інститутах. Проводив геодезичні виміри у Києві (складав план міста, здійснював оцінку зібраного матеріалу з погляду теорії ймовірності). У роки нацистської окупації України очолював Інститут математики УАН. У грудні 1941 р. був обраний і затверджений у дійсні члени Академії наук. У 1941–1942 рр. був неодмінним (ученим) секретарем Президії УАН, очолював Фізико-математичне відділення УАН. У 1943 р. емігрував з України. – *Док. № 201.*

92. Шматько Михайло Капітонович (21.11.1875 – 08.03.1951) – хімік-кристалограф, мінералог, професор (1940). Народився в м. Сосниця (нині місто Чернігівської обл.). Закінчив Санкт-Петербурзький гірничий інститут (1914), у 1915–1918 рр. – асистент кафедри аналітичної хімії цього інституту. У 1919–1922 рр. працював на різних посадах у Чернігівському раднаргоспі. У 1924–1933 рр. – викладач Харківського технологічного інституту. З 1934 р. – заступник директора Українського відділення Науково-дослідного інституту прикладної мінералогії. У 1935–1941 рр. – завідувач кафедри мінералогії і кристалографії, декан геолого-географічного факультету Київського університету. Одночасно займався вивченням каолінів і петрургічної сировини. У роки війни залишався в окупованому Києві, у 1941–1942 рр. – член Президії УАН, голова її Природничого відділу та директор Інституту геології. Після реорганізації структури інститутів УАН німецькою окупаційною владою працював професором та деканом Харківського технологічного інституту (1942–1943), також гірничим інженером. У 1946–1951 рр. – завідувач кафедри геології, завідувач кафедри мінералогії КПІ. Автор праць: «Получение вольфрама из руд Баевского месторождения» (1915), «Кристаллохімічна аналіза» (1926), «Фізико-хімія мінералів» (1937). – *Док. № 201.*

93. Андрусяк Микола Григорович (20.02.1902 – 25.01.1985) – історик, публіцист, доктор філософії (1928), дійсний член НТШ (1922). Народився в с. Переволочна (нині село Львівської обл.). У 1919 р. – в УГА, у 1920 р. – в армії УНР. У 1921 р. закінчив Львівську академічну гімназію та вступив на філософський факультет Львівського університету. Працював у бібліотеці НТШ та приймав участь в діяльності Українського геологічного товариства (1926–1928). У 1929–1930 рр. – на військовій службі. У період нацистської окупації України перебував у Києві. Працював у відділі культури і освіти Київської міської

управи. У жовтні 1941 р. був призначений директором Інституту історії України УАН. У 1942–1944 рр. викладав історію української церкви в Греко-католицькій академії у Львові. В 1944 р. емігрував до Німеччини, викладав історію України в УВУ (Мюнхен). Із 1950 р. жив у США. Викладав у коледжах та університетах США. Досліджував історію Галицько-Волинського князівства XIII–XIV ст., Гетьманщини XVII–XVIII ст., української церкви XVI–XVII ст., суспільно-політичний рух у Галичині XIX–XX ст., працював над історією українських визвольних рухів 1917–1920 рр. та українською історіографією. Член Українського наукового богословського товариства (1936), Українського історично-філологічного товариства у Празі (1941). Помер у м. Бостон (США). Автор понад 600 наукових праць, зокрема, «Мазепа і Правобережжя» (1938), «Історичні нариси» (1940), «Історія України. Княжа доба» (1941). – *Док. № 201.*

94. Горецький Петро Йосипович (24.12.1888 – 16.08.1972) – мовознавець, кандидат філологічних наук (1946). Народився у с. Мути (нині село Сумської обл.). Закінчив Київський університет (1914). Учителював, викладав українську мову та літературу у вищих навчальних закладах Києва. У 1926–1963 рр. працював у різних установах ВУАН, зокрема, науковий співробітник Інституту української наукової мови, потім Інституту мовознавства ВУАН. У 1932 р. був заарештований органами НКВС, потім звільнений за відсутністю доказів. Під час нацистської окупації України перебував у Києві, виконував обов'язки директора Інституту мовознавства УАН (1941–1942). У 1944–1946 рр. працював старшим науковим співробітником у відділі словників Інституту мовознавства АН УРСР. Досліджував питання лексикології української літературної мови. У співавторстві із І. Шалєю створив підручник «Українська мова. Практично-теоретичний курс» (1926). Автор низки праць з української лексикографії, теорії та історії українського словникарства, зокрема, «Курс історії української літературної мови» (1958). Упорядник «Словника термінів педагогіки, психології та шкільного адміністрування» (1928), один з авторів шеститомного «Українсько-російського словника» (1953–1963) та «Словника української мови» (1970–1980). – *Док. № 201.*

95. Полулях Олександр Іванович (1890 – ?) – бібліотекознавець. Народився на Бердянщині. Закінчив Львівську духовну академію. Професор Київської духовної академії (1914–1915). Вчителював у школах Києва (1918–1920) та Бердянська (1921–1922). Працював у Всенародній бібліотеці України при ВУАН (1923–1941). Під час нацистської окупації Києва виконував обов'язки директора БАН (1941) і працював заступником завідувача секції віросповідання відділу культури та освіти Київської міської управи (1942). Здійснив ряд заходів щодо впорядкування залишеного у Києві книжкового фонду та провів облік книг, вивезених до Уфи, розробив тимчасову структуру Бібліотеки зі штатом у 50 співробітників, та сформував єдиний бібліотечний фонд (фонди зареєстрованих 425 бібліотек міста, у тому числі 16 наукових, окрім бібліотек інститутів УАН, та 279 – приватних, з метою збереження було переведено до БАН). Подальша доля невідома. – *Док. № 201.*

96. Кирпиченко Михайло Якович (1902 – ?) – учений-бентолог, кандидат біологічних наук (1936). З 1932 р. працював у наукових установах ВУАН. Брав участь у наукових експедиціях Інституту зообіології ВУАН (1932–1933), де займався дослідженням типів і продуктивності річкових заплавної водойм. З 1935 р. працював на Гідробіологічній станції ВУАН на посаді молодшого наукового співробітника. У 1936 р. провів дві наукові експедиції з дослідження середньої та нижньої ділянки течії р. Дніпра. Із 1940 р. працював в рамках двох тем Інституту гідробіології АН УРСР: «Типологія та продуктивність заплавної водойм району Сваровсько-Старосільського рибколгоспу» та «Гідробіологічна і іхтіологічна характеристика заплавної водойм верхньої течії Дніпра». Під час окупації України залишався в Києві, був обраний уповноваженим УАН при Київській міській управі. Був обраний ученим секретарем УАН (1941–1942). Подальша доля невідома. Автор праць: «До питання екології личинок *Stictochironomus* в заплавної водоймах р. Дніпра», «Матеріали до вивчення донних тварин заплавної водойм нижньої течії р. Десни (від Чернігова до гирла)», «Дно і бентичне тваринне населення р. Південний Буг в районі Вінниці», «Гідробіологічна характеристика заплавної водойм середньої течії р. Десни» та ін. – Док. № 201.

97. Товариство «Просвіта» (м. Львів) – культурно-освітня громадська організація, заснована 8 грудня 1868 р. Структура Товариства складалась із головного відділу, філій, читальень. Основним завданням Товариства було сприяння просвіті українського народу в культурному, національно-політичному та економічному напрямках. Діяльність філій Товариства координував головний відділ у Львові і його канцелярія. Товариство видавало твори українських письменників, популярні брошури, шкільні підручники, газету «Читальня», «Письмо Просвіти», літературно-наукові альманахи, «Народний календар» тощо. Головами Товариства були визначні постаті Галичини: А. Вахнянин, Ю. Лаврівський, В. Федорович, О. Огоновський, Ю. Романчук, Є. Олесницький, П. Огоновський, І. Кивелюк, М. Галушинський, І. Брик, Ю. Дзерович. З 1869 р. при Товаристві функціонувала наукова бібліотека, яка після передачі в 1909 р. значної частини фондів Бібліотеки НТШ була реорганізована в публічну бібліотеку. У листопаді 1918 р. члени Товариства увійшли до Державного Секретаріату освіти ЗУНР. В 1919 р. польський уряд заборонив діяльність Товариства, але 1920 р. воно відновило свою роботу і проіснувало до 1939 р. Його діяльність викликала широке зацікавлення за межами Галичини і, в першу чергу, на Наддніпрянській Україні, де й відкривались філії. Одночасно з бібліотекою при Товаристві було засновано музей і архів. У 1930-х роках Товариство налічувало близько півмільйона членів і працювало у складі 11 комісій (просвітньо-організаційна, освітньо-виховна, видавнича, бібліотечна, господарсько-фінансова, театральна-вокальна, для боротьби з неписьменністю та інші). Після 1937 р. польська влада почала закривати читальні Товариства. 8 червня 1939 р. у «Театрі Ріжнорідностей» відбувся останній загальний збір Товариства, де було обрано головою Ю. Дзеровича. У вересні 1939 р. у зв'язку з приєднанням західноукраїнських земель до радянської України діяльність Товариства було припинено, з 1939 р. його діяльність проходила лише за межами України. У

вересні 1990 р. організація відновила свою роботу під назвою «Товариство української мови імені Т. Шевченка». 12 жовтня 1991 р. на III позачерговій конференції Товариство реорганізувалось у Всеукраїнське товариство «Просвіта імені Тараса Шевченка». Завдання оновленого Товариства спрямовані на утвердження української мови як державної в усіх ділянках суспільного життя, поширення знань серед населення, формування національної свідомості. – *Док. № 207.*

98. Паньківський Кость Костьович (06.12.1897 – 20.01.1973) – громадський і політичний діяч. Народився у м. Львів. Навчався у Празі, де очолював українську студентську організацію – Групу українських поступовців. У 1924–1939 рр. займався адвокатською практикою у Львові. 3 липня 1941 р. – генеральний секретар Української Національної Ради у Львові. 3 вересня 1941 р. – голова УКК у Львові. Після об'єднання в березні 1942 р. УКК з УЦК у Кракові був обраний заступником голови УЦК. Входив до наглядової ради Українського Видавництва (Краків – Львів). В 1945–1949 рр. перебував у Німеччині. 3 1949 р. жив у США. Разом з М. Ветухівим і М. Шлемкевичем створив та очолив Союз українських національних демократів (1950–1966), очолював представництва виконавчого органу УНР у США і американський відділ Ліги поневолених Росією народів. Помер у м. Лівінгстон (США). Автор спогадів: «Від держави до комітету» (1957), «Роки німецької окупації» (1965), «Від комітету до Державного Центру» (1968). – *Док. № 207.*

99. Крамаренко Олексій Іванович (17.03.1887 – серпень 1942) – хімік, професор, доктор технічних наук. Народився у м. Кременчук. У 1910–1931 рр. працював головним інженером різних підприємств в силікатній, газовій та вугільній промисловості. У 1931–1941 рр. – професор низки вузів Харкова (Технологічний інститут, Український інститут силікатів). У листопаді 1941 – квітні 1942 рр. очолював Харківську міську управу. Був головою Науково-технічної управи (Рада наук), очолював її енергетичну секцію, входив до будівельно-силікатної секції. Був призначений на посаду виконуючого обов'язки директора Науково-дослідного інституту силікатів (Харків). У серпні 1942 р. був заарештований і розстріляний гестапо. – *Док. № 209.*

100. Прицак Омелян Йосипович (07.04.1919 – 30.05.2006) – історик, орієнталіст-тюрколог, сходознавець, мовознавець, професор (1957), іноземний член НАН України (1990), дійсний член НТШ (1951). Народився в с. Лука на Львівщині (тепер с. Озерне Львівської обл.). Закінчив історичний факультет Львівського університету (1940), аспірантуру Інституту мовознавства АН УРСР. У 1940 р. – науковий секретар Львівського відділу Інституту історії України АН УРСР. Закінчив Берлінський (1945) і Геттінгенський університети (1948), де й захистив докторську дисертацію. З 1948 р. працював у Геттінгенському університеті, доцент кафедри історії Євразії та алтайської філології (1951). У 1957–1960 рр. – професор Гамбурзького університету. У 1960–1961 рр. – професор Гарвардського університету. В 1961–1964 рр. – завідувач кафедри українознавства у Вашингтонському університеті. З 1964 р. – завідувач кафедри в

Гарвардському університеті. В 1973–1990 рр. – директор Українського наукового інституту Гарвардського університету. З 1988 р. – один із директорів Міжнародної школи вивчення Східної Європи в м. Ериче (Італія). З 1991 р. – директор Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, нині – почесний директор цього Інституту. Редактор журналу «Ural-Altische Jahrbücher» і серії «Slavo-Orientalia». Дійсний член Турецької академії мови (1970) та Американської академії наук (1970), член Латвійської АН (1995) та ін. Автор близько 1000 праць зі сходознавства, історії України та Східної Європи, проблем джерелознавства, слов'янської, тюркської та алтайської філології, зокрема, «Болгарські князівські списки і мова праболгар»(1955), «Підстави тюркської філології» (1959), «Грамматика старотюркської мови» (1963, 1982), «Від Сибіру до Угорщини» (1976), «Походження назви Русь (Rus')» (1986). Лауреат Державної премії України (1993). – Док. № 210.

101. Терлецький Омелян Антонович (02.12.1873 – 13.02.1958) – український історик, педагог, професор (1958), кандидат історичних наук (1950), дійсний член НТШ (1921). Народився у с. Крамарівка на Галичині (нині Польща). Закінчив Львівський університет, учень М. Грушевського. В 1914–1918 рр. – співробітник Союзу визволення України в таборах військовополонених у Німеччині. Згодом працював викладачем у гімназіях Тернополя та Львова. Член «Учительської громади» (1923–1924, 1926–1928) та голова Головної управи «Рідної школи» (1923–1927). Член Археографічної та голова Історико-джерелознавчої комісії (до 1939). У 1940, 1943–1946 рр. працював у Львівському відділі Інституту історії України АН УРСР на посаді старшого наукового співробітника. У період нацистської окупації Львова займався науковою діяльністю у НТШ (1941–1943). До 1940 р. працював у Львівському університеті на посаді доцента і завідувача кафедри історії середніх віків. Як представник історичної школи М. Грушевського зазнав переслідувань, був звинувачений в «українському буржуазному націоналізмі» й усунений від роботи спочатку в АН УРСР (1946), а згодом і в університеті (1948). З 1947 р. працював у Львівському відділі Інституту археології АН УРСР. Досліджував аграрні відносини і національний рух у Галичині першої половини XIX ст. Помер у Львові. Автор низки наукових праць, зокрема, «Політичні події на Галицькій Русі в 1340 р.» (1896), «Історія української громади в Раштадті 1915 – 1918 рр.» (1919), «Історія Української держави» (1924), «Історія України від 1782 до 1917 р.» (1936). – Док. № 210.

102. Герасимчук (Герасимчук) Василь Іванович (10.01.1880 – 01.09.1944) – історик, археограф, доктор філософії (1912), дійсний член НТШ (1917). Народився у с. Ільковичі (нині село Львівської обл.). Вищу освіту здобув у Львівському університеті (1904), де й захистив докторську дисертацію. Учень М. Грушевського. Працював в Археографічній експедиції НТШ у Кракові, Варшаві, Петербурзі (1905–1906). Викладав у гімназіях Станіслава, Перемишля (1906–1912) та учительській семінарії Львова і Стрия (1913–1914). У 1920–1930-х рр. працював в установах ВУАН: Комісії з історії Західної України (1925), Археографічній Комісії (1927), Історичній секції (1929). На початку 1930-х років переїхав до Львова, де викладав у гімназіях. У 1940–1941 рр. працював старшим

науковим співробітником Львівського відділу Інституту історії України АН УРСР. Під час нацистської окупації Львова працював в Українському видавництві (1941–1943). Помер у Львові. Досліджував процеси зародження державності на західноукраїнських землях, боротьбу українського народу проти експансії Польщі, Криму і Туреччини у 1660–1700 рр., а також політичне життя в Західній Україні у 1850–1914 рр. Підготував до друку збірник «Матеріали до історії козаччини». Основні праці: «Виговський і Юрій Хмельницький» (1904), «Перед Чуднівською кампанією» (1906), «Виговщина і Гадяцький трактат» (1909), «М. Грушевський як історіограф України» (1932). – *Док. № 210.*

103. Карпинець Іван Іванович (26.12.1898 – 17.11.1954) – історик і музеєзнавець, доктор філософії (1932), дійсний член НТШ. Народився у м. Рудки на Львівщині. У 1918–1920 рр. – в УГА. Закінчив Львівський таємний український університет (1928). У 1932 р. захистив докторську дисертацію «Проблеми міст Галичини від 1772 рр». Викладав у школах Львова українську та німецьку мови. Був членом Історико-філософської секції НТШ, працював у бібліотеці НТШ (1936–1940). У 1937 р. заснував і був першим директором Музею історично-воєнних пам'яток НТШ. У 1940–1941 рр. – науковий співробітник, у 1944–1946 рр. – старший науковий співробітник Львівського відділу Інституту історії України АН УРСР. Під час нацистської окупації Львова працював в Українському видавництві (1941–1943). У 1940–1954 рр. викладав німецьку мову в інститутах Львова. У 1946–1947 рр. – працював в Інституті історії України АН УРСР. Досліджував економічну та військову історію Галичини. Автор праць з історії міст та промисловості Галичини під владою Австрії (1772–1914) та військової історії західноукраїнських земель 1914–1920 рр., зокрема, «Кількість міських поселень колишньої Галичини та їх поділ на міста і містечка» (1932), «Історія 8-ї Галицької бригади» (1932–1935), «Панцирний поїзд. Ч. 2» (1936), «Галицькі залізні гуті та їх продукція в рр. 1772–1848» (1937) та ін. – *Док. № 210.*

104. Білецький Степан Теодорович (14.08.1904 – 06.10.1989) – історик, кандидат історичних наук (1959), дійсний член НТШ. Закінчив історичний факультет Львівського університету (1930). У 1937–1938 рр. – співробітник Ревізійного союзу українських кооперативів. У 1940–1941 та 1944–1946 рр. – молодший науковий співробітник Львівського відділу Інституту історії України АН УРСР. У 1941–1944 рр. – науковий співробітник Львівського обласного архіву. В 1946–1949 рр. – художник і молодший науковий співробітник Музею етнографії і художнього промислу АН УРСР, у 1949–1951 рр. – старший науковий співробітник Львівського історичного музею. Протягом 1951–1969 рр. працював на посаді молодшого наукового співробітника відділу історії України Інституту суспільних наук АН УРСР, де й захистив кандидатську дисертацію. Спеціалізувався в галузі середньовічної історії та історичної географії України та картографії. Зібрав багатий джерельний матеріал до історико-географічного словника західних земель України. Автор праць: «Ярослав Осмомисл, князь Галицький» (1937), «Нариси історії Львова» (1956). – *Док. № 210.*

105. Державний архів у Львові – установа, створена у листопаді 1939 р. на базі Архіву давніх актів Львова (магістрату) та низки відомчих, організаційних і приватних архівів, підпорядковувався архівному відділові НКВС УРСР по Львівській області, як Центральний архів давніх актів у Львові. 24 червня 1941 р. Архів було реорганізовано у Філію Центрального державного історичного архіву УРСР (за наказом НКВС від 1 грудня 1943 р.). Під час німецької окупації 1941–1944 рр. відновив діяльність як Архів м. Львова, і був підпорядкований Архівному управлінню Генерал-губернаторства у Кракові. В ньому працювали відомі історики К. Бадецький, М. Голубець, у тому числі співробітники довоєнних Львівських відділів установ АН УРСР – І. Карпинець, С. Білецький та ін. У 1943–1944 рр. найцінніші фонди Архіву були вивезені до Німеччини. В 1944–1945 рр., до закінчення реєвакації фондів, Архів існував як Відділ давніх актів Львівського обласного державного архіву. Нині діє як Центральний державний історичний архів України у Львові. В Архіві сконцентровано 754 фонди, об'ємом 1 112 131 справа за 1233–1990 рр. Документи архівних фондів репрезентують історію України, Білорусі, Ватикану, Волощини, Італії, Литви, Молдови, Німеччини, Польщі, Угорщини, Туреччини, Франції, Росії та ін. – *Док. № 210.*

106. Українське видавництво (Краків – Львів) – єдине офіційно дозволене німецькою окупаційною владою українське видавництво в Генеральній губернії. Засновано 27 грудня 1939 р. у Кракові. Одержало монопольне право на видання українських книг і преси. Ініціатором створення і організатором Видавництва виступила група української інтелігенції на чолі з В. Кубійовичем, який був головою Надзірної ради Видавництва. Директорами Видавництва були: Є. Пеленський (до травня 1940), І. Зелінський та І. Коцур (до червня 1941), І. Зелінський (до 1944), О. Тарнавський (з 1944). У липні 1941 р. у Львові утворилося самостійне видавництво під такою ж назвою, яке спочатку співпрацювало з краківським, а в грудні 1941 р. об'єдналося з ним на правах філії. Відділом Видавництва у Львові керував М. Матчак, відділом у Кракові – І. Федів. Дирекція Видавництва перебувала у Кракові. Основну частину продукції Видавництва складала шкільні підручники, навчальні посібники, методична література, збірки народних пісень тощо. Великим досягненням Видавництва в умовах окупаційного режиму став випуск кількох десятків літературно-художніх видань, розрахованих здебільшого на масового читача. У 1942–1943 рр. у Львові під редакцією С. Гординського видана низка творів представників «розстріляного відродження» 1930-х рр. – О. Близька, М. Зерова, М. Хвильового, В. Підмогильного, М. Куліша та ін. Видавництво опублікувало чимало оригінальних праць з вітчизняної історії, краєзнавства, географії, книгознавства та інших галузей гуманітарних знань. Із періодичних видань у видавництві виходили щоденник «Краківські вісті» (виходив у Кракові 1940–1944, редактор М. Хом'як) та однойменний тижневик (1940–1944, редактор Я. Заремба), тижневик «Холмська земля» та ін. Основним тереном збуту продукції Видавництва була Генеральна губернія, частково – Німеччина. Весь прибуток Видавництва йшов на культурні цілі. У квітні 1944 р. припинило діяльність Львівське, а восени 1944 р. – Краківське відділення Видавництва. У серпні 1944 р. Видавництво відкрило свою

філію у Відні, куди було перенесено львівський відділ Видавництва. У квітні 1945 р. Видавництво остаточно припинило свою діяльність. – *Док. № 210.*

107. Кубійович Володимир (23.09.1900 – 02.11.1985) – історик, географ, демограф, фахівець з історичної географії, картографії та антропогеографії, дійсний член НТШ (1931). Народився у с. Нові Сонч (Польща). У 1918–1919 рр. – в УГА. Навчався в Ягеллонському університеті у Кракові (1919–1922), захистив докторську дисертацію (1923). Викладав у гімназіях у Кракові (1922–1928). У 1928–1939 рр. – доцент Ягеллонського університету. Член НТШ у Львові з 1931 р., де очолював Географічну комісію при Математично-природописно-лікарській секції. Один із засновників УЦК у Кракові та його голова (1939–1944). З 1940 р. – професор УВУ в Празі. У 1940 р. очолив УЦК у Кракові. З квітня 1943 р. був одним з ініціаторів створення і головою Військової Управи у Львові, яка здійснила організаційні заходи по формуванню першої Української Дивізії Української Національної Армії. Очолив Українське видавництво у Кракові (з листопада 1941 р.). У 1945 р. емігрував у Німеччину, Францію. В лютому-березні 1946 р. був заарештований з американцями за співробітництво з нацистами, згодом звільнений та виправданий. Ініціатор відновлення НТШ в Європі у 1947 р. У 1947–1949, 1952–1953 рр. – декан філософського факультету УВУ (Прага). Генеральний секретар НТШ (1947–1963), голова НТШ в Європі (1952–1985). З 1951 р. проживав у Сарселі (Франція), де створив осередок НТШ. Помер у м. Сарсель. Автор близько 80 наукових праць з географії, антропогеографії, з демографії України, зокрема, «Атлас України і сумежних країв» (1937), «Географія українських і сумежних країв» (1938, 1943), «Українські етнічні групи Південно-Західної України (Галичини)» (1953). Організатор видання та головний редактор «Енциклопедії українознавства» (1955–1984). – *Док. № 221.*

108. Паше-Озерський Микола Миколайович (04.04.1889 – 1962) – правознавець, доктор юридичних наук (1954). Народився у м. Млава (Польща). В 1911 р. закінчив юридичний факультет Київського університету. У 1919–1930 рр. – професор Київського університету, професор і завідувач робітничого факультету Севастопольського юридичного інституту, професор Сімферопольського університету, професор Київського інституту народного господарства. У 1928–1930 рр. брав участь у роботі секції кримінального права Комісії радянського права ВУАН. У 1933–1941 рр. – професор Всеукраїнського науково-дослідного інституту охорони здоров'я, старший науковий співробітник Українського інституту юридичних наук Наркомюсту УРСР. Одночасно завідувач кафедри кримінального права Київського та Львівського університетів, виконував обов'язки проректора Львівського університету. Під час нацистської окупації перебував у Львові, працював юридичним консультантом УЦК. У 1945–1946 рр. був арештований за підозрою у співробітництві з нацистами. В 1947–1948 рр. – голова профспілкового комітету Львівського університету. У 1949–1960 рр. – професор кафедри кримінального права і процесу Ростовського університету. Входив до комісії по складанню Виправно-трудового та Кримінального кодексів УСРР в 1925, 1928 та 1938 рр. Був секретарем Київського юридичного товариства. Основні праці: «Каральний механізм Кримінального уложення 1903 р.» (1911),

«По тюрмах Західної Європи» (1930), «Розвиток радянського виправно-трудового права (1917–1957)» (1958) та інші. – Док. № 210.

109. Білик Порфирій Антонович (1900 – ?) – історик. Народився в с. Бересточа (нині село Полтавської обл.). Навчався у Лубенській вчительській семінарії. У 1919–1926 рр. працював бібліотекарем, учителем у школах Полтавщини й м. Харкова. У 1923–1927 рр. навчався в Харківському ІНО. Закінчив семінарські студії Н. Д. Мірзи-Авак'янц. У 1928–1931 рр. – аспірант Харківської науково-дослідної кафедри історії української культури НКО УСРР під керівництвом акад. Д. І. Багалія. У 1930–1932 рр. – учений секретар Археографічної комісії при Центральному архівному управлінні УСРР. У 1938–1941 рр. – старший науковий співробітник Інституту історії України АН УРСР. У період окупації – співробітник Київського університету, Київської міської управи (1941–1943). Репресований. – Док. № 210.

110. Залізняк Микола Кіндратович (1888 – 1950) – публіцист, перекладач, громадський і політичний діяч. Народився у Криму. У «Літературно-науковому віснику» рецензував праці з історії України, кооперативного руху, політичного устрою тощо. Під час Першої світової війни працював у Відні як журналіст і видавець, брав активну участь у діяльності «Союзу визволення України». У 1919–1920 рр. перебував у Фінляндії як голова місії УНР, згодом повернувся до Відня. Був докторантом УВУ у Празі. У 1945 р. був заарештований органами НКВС, засуджений до 15 років ув'язнення. Перекладав науково-популярні праці з загальної історії та історії української революції. Помер у в'язниці. Автор спогадів «Моя участь у мирових переговорах в Берестю-Литовському» (1928). – Док. № 210.

111. Дистрикт «Галичина» – адміністративна одиниця у складі Генерал-губернаторства нацистської Німеччини, утворена 1 серпня 1941 р. в основному з центральної частини Польщі. Дистрикт з центром у Львові складався з Львівської, Дрогобицької, Станіславської, Тернопільської (без північних районів) областей, охоплюючи територію понад 48 тис. кв. км. Поділявся на окружні староства (крайсгауптманшафти) та виділені міста (крайсфрайштадти). На чолі Дистрикту стояв губернатор Г. Франк. Офіційною мовою була німецька. Порівняно з іншими окупованими землями України, Дистрикт знаходився в умовах послабленого окупаційного режиму. Громадське і культурне життя знаходило вихід у діяльності дозволеного німецькою владою УЦК (голова – В. Кубійович), Українського видавництва та ін. Дистрикт існував до 1944 р. – Док. № 221.

112. Панчишин Маріян (06.09.1882 – 09.10.1943) – лікар, рентгенолог, громадський діяч, професор (1940), дійсний член НТШ (1920). Народився у м. Львів. У 1903–1909 р. навчався на медичному факультеті Львівського університету. З 1912 р. працював старшим асистентом та керівником рентгенологічного відділення Внутрішньої клініки Львівського університету. У роки Першої світової війни організатор польових шпиталів австрійської армії та УГА. У 1918–1921 рр. – член Горожанського комітету у Львові. У 1920–1925 рр. –

професор Українського таємного університету у Львові (перший декан медичного факультету, пізніше – ректор). У 1939–1941 рр. – депутат Народних зборів Західної України і Верховної Ради СРСР. З 1940 р. – професор Львівського медичного інституту та співзасновник і перший завідувач Відділу охорони здоров'я Львівської області. Під час нацистської окупації Львова ініціював відновлення роботи Львівського медичного інституту. Член НТШ у Львові (1941–1943). З 5 липня 1941 р. – перший заступник голови і міністр здоров'я в Українському державному правлінні. З липня 1941 р. – член Української Національної Ради, у 1942–1943 рр. – співзасновник і професор Вищих медичних фахових курсів у Львові. Як директор Клініки внутрішніх хвороб, сприяв поповненню кадрів викладачів, лікарів і студентів українцями. Голова Українського лікарського товариства у Львові, з його ініціативи було створене Українське гігієнічне товариство у Львові (1929). Автор низки наукових праць з медицини. – *Док. № 221.*

113. Чопівський (Фещенко-Чопівський) Іван Адріанович (20.01.1884 – 02.09.1952) – учений у галузі металургії, громадський і політичний діяч, професор (1922), дійсний член НТШ (1926). Народився у м. Чуднів (нині місто Житомирської обл.). Вищу освіту здобув у КПІ, де з 1909 р. працював асистентом кафедри металургії. У 1917 р. – член Центральної Ради. При уряді П. Скоропадського (з лютого 1918 р.) – міністр торгівлі, заступник міністра народного господарства в уряді С. Остапенка (1919), голова Револуційної Ради у м. Тарнові (лютий – серпень 1921 р.). З 1922 р. – професор металургії і металографії Гірничої академії у Кракові (Польща). З 1928 р. – науковий консультант на заводі Бельдон (Baildon) у Катовицях (Польща), завідувач гірничої лабораторії «Friedens hütte». Проводив металографічні дослідження над процесом науглення заліза, дифузією азоту, бору, цинку, сірки, титану в залізі й інших металах, над спаяванням металів тощо. З грудня 1941 р. спільно з Ю. Перферовичем очолював технічну комісію математично-природничо-лікарської секції НТШ у Львові. У 1945 р. був заарештований і засланий до концтабору Вярсила в Карельську АРСР, де й помер. Автор понад 130 праць, зокрема, «Економічна географія України» (1927). – *Док. № 221.*

114. Мірчук Іван (18.06.1891 – 02.05.1961) – історик української культури, філософ та громадський діяч, професор (1926), доктор філософії (1914), дійсний член НТШ (1938). Народився у м. Стрий (нині місто Львівської обл.). Закінчив Віденський університет. З 1919 р. – в еміграції у Відні, Празі, Берліні, Мюнхені. З 1921 р. – доцент, з 1926 р. – професор, у 1946–1961 рр. – ректор УВУ (Мюнхен). У 1930–1945 рр. – директор Українського наукового інституту у Берліні. Головний редактор «Handbuch der Ukraine». У 1949–1961 рр. – голова Історично-філософської секції НТШ. Від 1954 р. – науковий співробітник Східноєвропейського інституту (Мюнхен), Інституту вивчення СРСР та редактор часопису цього ж Інституту «Sowjetstudien». Голова Української громади в Берліні. З 1946 р. – дійсний член УВАН, з 1949 р. – член-кореспондент Баварської АН (Німеччина), Німецького філософського товариства та ін. Спеціалізувався у галузі грецької етики, у центрі його уваги було вивчення

специфіки світогляду слов'ян, передусім українців. Автор праць з філософії та історії культури українського народу, зокрема, «Історія грецької етики» (1922), «Основні проблеми і засади слов'янської філософії» (1930), «Українська культура у її історичному становленні» (1944). – Док. № 221.

115. Штампфусс (Штамфус, Штампфус) Ріхард (? – ?) – німецький нацистський діяч, учений-археолог, професор. Уповноважений рейхскомісаріату України з питань прадавньої та давньої історії. На початку 1942 р. очолював зондерштаб Оперативного штабу рейхсляйтера А. Розенберга. Згодом – представник рейхскомісаріату України, керівник Крайового музею (інституту) прадавньої та давньої історії. Брав активну участь у вивезенні матеріалів з українських історичних та краєзнавчих музеїв і наукових установ, археологічних та етнографічних колекцій. Разом з І. Самойловським проводив археологічні розкопки стародавнього могильника II–I ст. до н. е. на х. Корчувате під Києвом. – Док. № 229.

116. Зілинський Іван Михайлович (22.05.1879 – 21.04.1952) – мовознавець, видавець, професор, дійсний член НТШ (1917). Народився у с. Красна (Польща). У 1907 р. закінчив Віденський університет. У 1907–1914 рр. працював учителем у гімназіях Бережан, Львова, Станіслава. У роки Першої світової війни – офіцер австрійської армії. З 1921 р. – вчитель української гімназії у Львові. Професор кафедри східнослов'янського мовознавства Ягеллонського університету в Кракові (1926–1939). З 1940 р. – завідувач відділом культури і освіти УЦК. Уклав український правопис, обов'язковий для українських шкіл і українських видань у Генеральній губернії. Головний редактор Українського видавництва в Кракові (з 1941). У 1944 р. виїхав до Праги. У 1949–1952 рр. – професор філології у Карловому університеті в Празі. Досліджував говірки лемків, бойків, провів спробу генетичної класифікації українських говірок. Помер у Празі. Автор понад 30 праць з українського мовознавства, зокрема з діалектології і фонетики української мови: «Географія української мови» (1938), «Український правопис» (1941, 1942). – Док. № 231.

117. Панейко Олександр (31.05.1881 – 04.02.1950) – мовознавець, педагог. Народився у м. Золочів (Львівська обл.). Брат Юрія Панейка. Закінчив Львівський університет. Працював учителем українських гімназій у Львові, Коломиї, Тернополі. У 1939–1941 рр. – викладач кафедри української мови Львівського університету. В часи нацистської окупації працював в Українському видавництві (1941–1943) над перевиданням «Правописного словника» О. Ізюмова, у газеті «Львівські вісті» редагував «Куток мови». З 1944 р. в еміграції у Німеччині. Склав систему української стенографії. Автор підручника «Українська стенографія» (1922, 1944, 1947), «Грамматика української мови» (1950). – Док. № 267.

118. Розенберг Альфред (19.01.1893 – 16.10.1946) – провідний ідеолог нацистської партії, один із керівників Третього рейху. Народився у м. Ревель (нині м. Таллінн, Естонія). Прибалтійський німець. У 1918 р. закінчив Вищу технічну школу в Москві та переїхав до Німеччини. У 1920-х рр. – діяч націонал-

соціалістичного руху, з 1923 р. – головний редактор друкованого органу нацистської партії «Völkischer Beobachter». З 1933 р. очолював відділ зовнішньої політики націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини, рейхслайтер. У 1934–1941 рр. – уповноважений фюрера з нагляду за загальним духовним й ідейним навчанням і вихованням членів партії. З 17 липня 1941 р. – рейхсміністр окупованих східних областей, у керівництві нацистської партії вважався фахівцем зі справ Східної Європи. Причетний до пограбування матеріальних та культурних цінностей України. Засуджений Нюрнберзьким воєнним трибуналом і страчений. Автор книг «Майбутній шлях німецької зовнішньої політики» (1927) та «Міф ХХ століття» (1929). – Док. № 232.

119. Головна робоча група «Україна» – підрозділ, підпорядкований управлінню Оперативного штабу рейхсміністра А. Розенберга, утворений 3 жовтня 1941 р. Метою Групи було взяття під контроль культурних та наукових цінностей України, а також контроль над архівами, бібліотеками, музеями, науковими установами. У відповідність з директивою, рейхскомісару Е. Коху доручалось взяття на облік усіх культурних цінностей на території рейхскомісаріату України для ідеологічного вивчення. Перші співробітники групи на чолі з Ф. Зайботом прибули до Києва 18 жовтня 1941 р. Було проведено реєстрацію наукових установ, закладів культури та освіти Києва. Надалі цим займалась Київська міська управа під керівництвом професора О. П. Оглоблина, а з листопада 1941 р. по лютий 1942 р. – група «Наука» Головної робочої групи «Україна» на чолі з доктором фон Франке. У серпні 1942 р. Групу очолив Г. Антон. На початку 1943 р. Група була структурована на 4 спеціальні робочі групи, а саме: Києва, Харкова, Дніпропетровська, Сімферополя та кілька спеціальних зондеркоманд. Результатом діяльності цієї Групи став перегляд отриманих звітів та матеріалів і конфіскація найціннішого, вивезення його до Німеччини. Група діяла до 20 жовтня 1944 р. – Док. № 232.

120. Утікаль Герхард (1912 – ?) – німецький нацистський політичний діяч. Народився в Сілезії. До НСДАП вступив 1931 р. З 1936 р. як уповноважений Гітлера у справі нагляду за загальним духовним та ідейним навчанням та вихованням у НСДАП працював у відомстві А. Розенберга. З 1937 р. – керівник відділу Імперського центру сприяння німецькому друку. З 1940 р. – співробітник управління Оперативного штабу (Айнзацштабу) А. Розенберга. У квітні 1941–1944 рр. – керівник Айнзацштабу. Одночасно у 1942 р. був призначений керівником Центру з охоплення і збору культурних цінностей на окупованих східних територіях. За його вказівками здійснювалося вивезення культурних цінностей, матеріалів та устаткування наукових установ з України. Співпрацював з А. Розенбергом під час його останнього перебування у м. Києві. У 1947 р. був заарештований. – Док. № 232.

121. Пинтя Герман Васильович (26.05.1894 – ?) – громадський діяч. Народився в с. Зайкани (Молдова). З 1918 р. займав ряд високих посад в уряді Правобережної Молдавії, окупованій румунськими військами: військовий міністр Молдавської республіки, депутат румунського парламенту, віце-голова

парламенту, міський голова та голова Торгово-Промислової палати Кишинева. Під час звільнення Правобережної Молдавії від румунської окупації (1940) виїхав до Румунії. Після окупації Одеси румунськими військами призначений міським головою Одеського муніципалітету (жовтень 1941 – 10 травня 1943). Сприяв відбудові і відновленню культурного життя Одеси. 10 травня 1943 р. – 10 квітня 1944 р. – Генеральний примарій Одеського муніципалітету. Подальша доля невідома. – Док. № 237.

122. Покровський Костянтин Дормидонтович (23.05.1868 – 05.11.1944) – астроном, професор (1906), член-кореспондент АН СРСР (1927). Народився у м. Нижній Новгород (РФ). Закінчив математичне відділення фізико-математичного факультету Московського університету (1891), після чого був призначений позаштатним асистентом Астрономічної обсерваторії університету. У 1890–1895 рр. завідував невеликою приватною обсерваторією Ф. Швабе. У 1893 р. був відряджений до Пулковської обсерваторії, де вів спостереження під керівництвом Г. Я. Ромберга. У 1895 р. був обраний на посаду астроном-спостерігача Юр'євського університету, де з 1896 р. викладав: курс астрономії, основи математичного аналізу, аналітичну механіку, елементарну математику, фізику. У 1904 р. був у науковому відрядженні у Берліні, де вивчав теорії походження комет. У 1907 р. став екстраординарним професором та завідувачем астрономічної обсерваторії Юр'євського університету. У 1915 р. захистив у цьому університеті докторську дисертацію, став ординарним професором кафедри астрономії, а з 1917 р. – ректор Юр'євського університету. З 1934 р. – директор Астрономічної обсерваторії Одеського університету. У 1937–1938 рр. – декан фізико-математичного факультету Одеського університету. Читав лекції в установах міст Одеси і Херсона. З 1939 р. був головою правління Одеського будинку вчених, у 1940 р. обраний головою Комісії з побудови планетаріїв в Україні при АН УРСР. Під час Великої Вітчизняної війни залишався в Одесі, продовжував очолювати обсерваторію, завдяки його зусиллям майно обсерваторії та бібліотеки було збережено. У 1942–1943 рр. викладав в Інституті антикомуністичних досліджень і пропаганди. 10 травня 1944 р. ученого було заарештовано органами НКВС. Помер у в'язниці. Реабілітований у 1993 р. Автор близько 200 наукових праць в галузі кометної та метеорної астрономії, підручників з космографії та практичної астрономії, зокрема, «Путеводитель по небу» (1894), «Звездный атлас» (1906), «Успехи астрономии в XIX столетии» (1906). – Док. № 237.

123. Українська Національна Рада у Києві була заснована 5 жовтня 1941 р. з ініціативи О. Ольжича, представника ОУН(М), як політично-громадське надпартійне утворення у Києві. Президію Ради очолив М. Величківський, першим секретарем Президії став А. Баранівський (після його загибелі – І. Дубина), другим секретарем – О. Бойдуник. Заступниками голови Ради були С. Сколибод, О. Корсунський та М. Капустянський. Шефом Головної канцелярії Президії Ради призначено Я. Жуковського. Рада встановила зв'язки з усіма окупованими українськими землями, започаткувала організацію адміністративних органів на місцях. Раді вдалося встановити на деякий час контроль за Київською міською

управою і відновити культурно-мистецьке життя міста. Було створено Спілку українських письменників (голова – О. Теліга), зроблено спроби заснувати народні університети у Вінниці, Умані. Рада видавала газету «Українське слово» (ред. І. Рогач) з літературним та російськомовним додатками. Нацистська окупаційна влада, незадоволена зростаючим впливом Ради, 20 листопада 1941 р. в ультимативній формі зажадала припинення її діяльності, а з січня 1942 р. перейшла до репресій щодо її членів і до 1943 р. Рада існувала підпільно. 29 квітня 1944 р. Радою та представниками Союму Карпатської України у Львові було здійснено спробу відновити її діяльність на основі об'єднання трьох основних державних центрів – Львівської та Київської Української Народної Ради, а також Центральної Народної Ради Карпатської України – у Всеукраїнську Національну Раду (ВУНР). Очолив ВУНР М. Величківський, його заступниками були митрополит А. Шептицький і А. Штефан. Спроби ВУНР і української Головної Визвольної Ради виробити засади спільної діяльності не мали успіху. У 1946 р. ВУНР припинила свою діяльність у еміграції. – Док. № 239.

124. Товариство фундаментальних наук кайзера Вільгельма – наукове товариство, створене у Німеччині кайзером Вільгельмом у 1911 р. для підтримки наукових досліджень. В системі Товариства засновано окремі «Інститути кайзера Вільгельма» з особливими дослідними програмами, переважно розрахованими на конкретних учених. Основна мета Товариства – проведення фундаментальних теоретичних досліджень. Під час Першої світової війни були відкриті інститути: Біології, Хімії, Вугільної промисловості, Експериментальної медицини, Фізіології праці і Фізичної хімії. Під час Другої світової війни 30 інститутів Товариства були підпорядковані рейхсміністерству науки, виховання та освіти. Товариство проіснувало до закінчення війни. У 1948 р. Товариство було відновлено як Товариство імені Макса Планка, яке на сьогодні є однією із найбільш впливових наукових організацій Німеччини. – Док. № 239.

125. Рейхскомісаріат України – адміністративна одиниця, утворена 20 серпня 1941 р. за наказом А. Гітлера на окупованій території України для цивільного управління окупованими українськими землями. Територія Рейхскомісаріату складалася з 6 генеральних округів – Волинь, Житомир, Київ, Таврія, Дніпропетровськ і Миколаїв, які поділялися на генерал-бецірки (генеральні округи) і на крайки (округи). З огляду на важливе стратегічне значення Донбасу, його район було поставлено під контроль особливої комендатури «Донець». Адміністративні функції на окупованій гітлерівцями території виконувала німецька військова влада, генеральні та військові комісаріати. Управління великими містами здійснювали штадткомісаріати, меншими – орткомісаріати. Місцева адміністрація складалася з районних міських управ і сільських старост. Адміністративним центром рейхскомісаріату стало м. Рівне. Рейхскомісаріат існував до листопада 1944 р. – Док. № 239.

126. Бенцінг Йозеф (Josef Benzing) (04.02.1904 – 18.05.1981) – бібліотекар, бібліограф, дослідник історії книгодрукування в Німеччині. В 1933–1945 рр. науковий співробітник Пруської державної бібліотеки. Одночасно у січні –

лютому 1942 р. – співробітник Головної робочої групи «Україна» Оперативного штабу рейхсляйтера А. Розенберга. У складі Робочої групи «Західна Україна» контролював та керував бібліотеками. З 1 березня 1942 р. працював у складі Генерал-комісаріату Києва, керівник відділу «Політика», опікувався науковими бібліотеками Києва. З 20 січня 1942 р. – керівник БАН. З 6 червня 1942 р. очолив Центральну бібліотеку рейхскомісара України, створену на базі БАН та бібліотеки Київського університету. З березня 1943 р. працював у Крайовому управлінні архівів, бібліотек та музеїв при рейхскомісаріаті України, очолив Крайову бібліотеку у Києві. Під час роботи директором Центральної і Крайової бібліотеки у Києві прагнув зберегти, організувати та поповнити бібліотечні фонди. Після війни у 1946–1966 рр. працював у бібліотеці Університету м. Майнц (Німеччина). Дослідник у галузі історії німецької книги. Заклав теоретичні передумови для зведеного каталогу німецькомовного друку XVI ст. – *Док. № 239.*

127. Шугасвський Валентин Андрійович (псевдонім А. Кошман-Коврайський) (15.04.1884 – 02.11.1966) – історик, нумізмат, археолог. Народився у м. Київ. Закінчив Петербурзький політехнічний і Петербурзький археологічний інститути (1908). У 1910–1917 рр. працював у відділі нумізматики Ермітажу. У 1918–1921 рр. працював в органах охорони пам'яток старовини й мистецтва у Києві і Чернігові, зокрема був завідувачем Чернігівського державного музею. У 1919–1922 рр. – професор нумізматики Київського археологічного інституту. У 1927–1933 рр. – вчений-охоронець, завідувач нумізматичного відділу, а потім фонду нумізматики Музею культур та побуту в Києві. У 1931–1939 рр. – завідувач відділу нумізматики Всеукраїнського історичного музею ім. Шевченка. У 1939–1940 рр. – виконував наукові доручення Інституту історії України АН УРСР. Під час нацистської окупації – директор Центрального історичного музею, завідувач відділу Інституту прадавньої історії. У 1944 р. емігрував до Чехословаччини, у 1947 р. – до США. З 1949 р. – заступник головного редактора українського відділу «Голосу Америки». Досліджував історію грошового обігу Лівобережної України, зокрема, у Чернігові XVII–XVIII ст. Автор праць «Краткий обзор монетных находок Черниговской губернии» (1915), «Монеты и денежный счет в Левобережной Украине в XVII вв.» (1918), «До питання про грошовий обіг на Україні в XVII ст.» (1924), «Монета і грошова лічба на Україні в XVII ст.» (1952). – *Док. № 239.*

128. Курінний Петро Петрович (16.05.1894 – 25.11.1972) – дослідник історії культури та історіографії, археолог, етнограф, мистецтвознавець, професор (1947). Народився в м. Умань. В 1917 р. закінчив історико-філологічний факультет Київського університету. У 1916–1924 рр. – викладач, потім директор Української гімназії ім. Б. Грінченка в Умані. З 1924 р. працював у ВУАН: дійсним членом і секретарем ВУАК (1924–1925), науковим співробітником Археографічної комісії та Комісії старого Києва. Був директором Всеукраїнського музейного містечка на території Києво-Печерської лаври (1924–1933). Протягом 1925–1933 рр. проводив розкопки трипільських старожитностей біля с. Томашівка на Черкащині, численні розвідки на території Бердичівського району Житомирщини. У 1933 р. був заарештований за звинуваченням у націоналізмі,

протягом 5 років не мав права працювати за спеціальністю. У 1938–1941 рр. – старший науковий співробітник інститутів археології та історії України АН УРСР та консультант Центрального історичного музею у Києві. У 1943 р. виїхав до Німеччини. З 1947 р. професор кафедри археології та етнографії УВУ в Мюнхені (Німеччина). Один із організаторів УВАН. Після переїзду її осередку до США залишився президентом УВАН у Європі. Член НТШ (з 1947), дійсний член Міжнародної вільної академії наук у Парижі (з 1951). Помер у Мюнхені. Автор праць: «Монументальні пам'ятки Трипільської культури» (1927), «Історичні плани Києва: Альбом» (1947), «Пречиста діва Марія в українському образотворчому мистецтві» (1947), «Історія археологічного знання про Україну» (1970). – Док. № 239.

129. Грузинський Олександр Сергійович (1881 – 1954) – історик, філолог, палеограф. Народився в м. Ніжин. У 1903–1909 рр. навчався на медичному та філологічному факультетах Київського університету. В 1909–1913 рр. у Київському університеті під керівництвом Я. Дашкевича, академіків А. Лободи, С. Гілярова проходив підготовку до професури, готувався до захисту докторської дисертації (1909–1913). До 1925 р. працював викладачем, доцентом, професором кафедри історії слов'янської та російської мови Ніжинського історико-філологічного інституту. У 1925–1948 рр. – професор, проректор та член правління Харківського ІНО (з 1935 р. – Харківського державного університету). Під час нацистської окупації України був проректором Київського університету. Дійсний член Історичного товариства імені Нестора Літописця та Ніжинського історико-філологічного наукового товариства. – Док. № 239.

130. Соловей Дмитро Федорович (04.01.1888 – 09.06.1966) – історик, економіст і статистик, педагог і публіцист. Народився на Полтавщині. Навчався на історично-філологічному факультеті Харківського університету. З 1917 р. брав активну участь в українському громадсько-політичному житті Полтави. У 1922–1925 рр. працював у Полтавській кооперації та Губернському статистичному бюро, з 1925 р. – завідувач відділу Центрального статистичного управління України. У 1926–1934 рр. – аспірант, науковий співробітник Науково-дослідної кафедри (пізніше Інституту) історії української культури ім. Д. Багалія у Харкові. Потім був на педагогічній роботі. З 1944 р. – в еміграції у Німеччині, з 1950 р. – у США. Дійсний член УВАН. Праці присвячені питанням статистики, проблемам економічної історії України ХІХ ст., політичної історії УРСР, зокрема, «Загальний історичний огляд вівчарства Полтавщини» (1927); «Україна в системі советского колоніялізму» (1959), «Українська наука в колоніальних путях» (1963), «Розгром Полтави» (1974). – Док. № 241.

131. Шаровольський Іван Васильович (28.06.1876 – 09.07.1954) – мовознавець, літературознавець, перекладач. Народився в с. Прохорівка (тепер село Черкаської обл.). В 1900 р. закінчив історико-філологічний факультет Київського університету. В 1908–1950 рр. працював у Київському університеті, завідував кафедрами: всесвітньої та західноєвропейської літератури (1908–1933), іноземних мов (1933–1938), германського мовознавства (1938–1941) та німецької

мови (1943–1950), декан факультету західних мов і літератури (1937–1940). Одночасно – співробітник Інституту мовознавства ВУАН (1931–1950, з перервами). Викладав історію західноєвропейської літератури, англійської, німецької і французької мов, курси з романістики і германістики. Розробляв питання взаємовпливу мов, походження романо-германських мов, досліджував середньовічні літературні скандинавські і германські пам'ятки. Автор праць: «Німецькі запозичені слова в українській мові» (1929), «Про народну латинь як основу романських мов» (1947), «Конспект курсу історії німецької мови» (1948), «Німецько-український словник» (1927), «Історія західноєвропейської літератури середніх віків» (1909, 1912). – Док. № 242.

132. Губаржевський Ігор Володимирович (1905 – 1979) – мовознавець, філолог. Народився на Поділлі. В 1930–1936 рр. – науковий співробітник Інституту мовознавства ВУАН. У 1936–1941 рр. – професор Київського педагогічного інституту. З 1945 р. перебував в еміграції, де викладав у вузах США. В останні роки життя – протопресвітер УАПЦ. Автор праць з діалектології Чернігівщини й Поділля, мови Шевченка, граматики сучасної української мови. – Док. № 242.

133. Козловська Валерія Євгенівна (20.06.1889 – 06.05.1956) – археолог, музеєзнавець, дійсний член НТШ. Народилася у с. Буримка (нині село Чернігівської обл.). Навчалась на Київських вищих жіночих курсах (1915). З 1924 р. – завідувачка археологічного відділу Всеукраїнського історичного музею ім. Шевченка у Києві, співробітник ВУАК та вчений секретар секції мистецтва при ВУАН. У 1933 р. була звільнена з обох посад «як ідеологічно ворожий елемент». Під час війни залишилась в окупованому нацистськими військами Києві (1941–1942). В 1943 р. працювала у Львівському археологічному музеї. З 1945 р. перебувала в таборах в Ашаффенбурзі, Мюнхені (Варне-Казерне). У 1950 р. виїхала до США, згодом була обрана дійсним членом археологічної групи УВАН. Померла у м. Ютіка (США). Займалася вивченням трипільської культури і археологічних пам'яток періоду Київської Русі, проводила археологічні дослідження під керівництвом В. Хвойки. Автор понад 40 наукових праць, зокрема: «Вибірка з щоденника розкопок коло с. Сушківки на Київщині в 1916 р.» (1919), «Розкопи коло с. Сеньківки Баришпільського р-ну, Київської округи» (1927), «Гончарство (малюнки олівцем на печі, знаряддя, типи посуду)» (1927), «Неолітичні та трипільські знахідки на Чернігівщині» (1928), «З науково-дослідної роботи Комісії ВУАК'у для виучування Трипільської культури» (1931) тощо. – Док. № 242.

134. Берло Ганна Львівна (05.10.1859 – 1942) – історик, філолог, дослідник історії української інтелігенції ХІХ–ХХ ст., педагог, громадсько-культурна діячка. Народилася у с. Вороньків (нині село Київської обл.). У 1876 р. закінчила Ольгинську гімназію (Київ), де працювала класною наставницею та викладачем російської мови (1878). У 1881–1904 рр. – працювала у приватній жіночій гімназії ім. В. Ващенко-Захарченка. На початку 1890-х рр. працювала у групі науковців під керівництвом В. Антоновича та М. Грушевського над складанням

Біографічного словника українських діячів. Із січня 1919 р. працювала науковим співробітником в кількох установах УАН (Комісії словника живої української мови, Постійній комісії для складання біографічного словника діячів Української землі). Співпрацювала з видавництвом «Вік». В роки нацистської окупації України залишилася у Києві, де і померла. Автор підручників з російської та української граматики та автор спогадів про визначних українських діячів та про громадсько-наукове життя Києва. Автор праці «Арсений Берло, єпископ Переяславский и Бориспольский. 1774 г.: Биографический очерк» (1904). – *Док. № 242.*

135. Цветков Василь Трохимович (06.01.1887 – ?) – фахівець в галузі механіки, доктор технічних наук. Народився у с. Столипіно (РФ). Працював викладачем у Харківському політехнічному інституті. В роки нацистської окупації Харкова виконував обов'язки директора Науково-дослідного інституту енергетики (з березня 1942). Дослідження присвячені створенню та розробці теплових двигунів, газових машин, парових турбін. Після 1943 р. доля невідома. – *Док. № 243.*

136. Клеопов Юрій Дмитрович (22.08.1902 – 13.07.1943) – ботаніко-генетик, флоро-генетик, флорист, ботанік, кандидат біологічних наук (1929), професор (1935). Народився у м. Городище (нині місто Черкаської обл.). Закінчив Київський університет (1924). У 1928 р. закінчив аспірантуру Інституту ботаніки ВУАН. З вересня 1923 р. по червень 1941 р. працював у Ботанічному кабінеті ВУАН, згодом в Інституті ботаніки АН УРСР на посадах: молодшого наукового співробітника (1923–1929), старшого наукового співробітника (1929–1939), завідувача сектору систематики і ботанічної географії (1939–1941). Одночасно займався педагогічною діяльністю: асистент (1927–1935), доцент Київського інституту лісівництва, у 1935–1941 рр. – завідувач кафедри геоботаніки і систематики вищих рослин Харківського університету. У 1941 р. підготував докторську дисертацію, однак захист не відбувся у зв'язку з початком війни. Під час нацистської окупації України перебував у Харкові, працював деканом природничо-історичного факультету Харківського університету (листопад 1941 – січень 1942). Працював заступником директора та директором Інституту сільськогосподарської ботаніки в Києві (1942–1943). Помер у м. Сміла (Черкаська обл.). Описав низку нових таксонів судинних рослин, автор оригінальних ідей і поглядів на походження рослинності Євразії. Автор понад 50 наукових праць. – *Док. № 244.*

137. Форостівський Леонід Іванович (?–?) – голова Київської міської управи (лютий 1942 – вересень 1943) під час нацистської окупації України. Керуючи цивільним життям міста до останніх днів окупації, зробив чимало для життєзабезпечення м. Києва, особливо в подоланні голоду у найважчий окупаційний період з початку 1942 р. до весни 1943 р. За його ініціативи багатьом видатним діячам науки і культури були встановлені пенсії та матеріальна допомога. Зробив спробу зберегти установи УАН, оголосивши збір громадських коштів. Разом з німцями залишив Київ, з 1944 р. – в еміграції спочатку в

Німеччині, потім у Аргентині. Подальша доля невідома. Автор спогадів «Київ під ворожими окупаціями» (1952). – *Док. № 245.*

138. Українське народне видавництво у Києві – установа, створена в 1941 р., видавала газети українською та російською мовами у період нацистського окупаційного режиму: «Нове Українське Слово» (1941), «Українське Слово» (1941), «Последние Новости» (1942). Після звільнення Києва від нацистських окупантів Видавництво припинило свою діяльність. – *Док. № 246.*

139. Музей-архів переходової доби історії м. Києва – установа, яку було утворено 17 квітня 1942 р. як структурний підрозділ Київської міської управи. Діяльність Музею-архіву було спрямовано на збір документів і матеріалів ідеологічного спрямування, їх систематизацію й зберігання; містив фотознімки, листівки, книги, письмові та усні свідчення окремих осіб, картини, різні речі тощо. Організатор та директор Музею-архіву – професор О. Оглоблин. До штату входило 14 співробітників, зокрема видатні вчені: С. Гіляров, С. Драгоманов, О. Грузинський, Н. Полонська-Василенко та ін. За час функціонування Музею-архіву було організовано одну виставку: «Зруйнування пам'яток культури в м. Києві та на Україні більшовиками». На кінець серпня 1942 р. Музей-архів налічував загалом 6376 експонатів, зокрема понад 3000 документів, близько 2000 ілюстративних матеріалів, 1566 номерів газет та журналів, 96 книг. Закритий німецькою владою наприкінці жовтня 1942 р. Нині документи Музею-архіву зберігаються у Державному архіві Київської області. (ф. 2412). – *Док. № 250.*

140. Столяров Яків Васильович (1878 – 1945) – учений в галузі прикладної механіки та залізобетонних конструкцій, професор, доктор технічних наук. Народився у м. Москва. В роки громадянської війни був політичним радником генерала П. Врангеля. Професор Інженерно-будівельного інституту та Інституту інженерів народного господарства (м. Харків). З 1921 р. у Харківському технічному інституті очолював комісію загальних предметів (курс теоретичної механіки, теорії механізмів та опір матеріалів). У період нацистської окупації Харкова деякий час працював завідувачем відділом народної освіти Харківської міської управи. Голова наукової ради Інституту металів (1942). Був вченим секретарем Кваліфікаційної комісії для присвоєння учених звань та ступенів Науково-технічної управи Харкова (1942). У Раді наук Харкова був обраний керівником будівельно-силікатної секції. Входив до секцій металургії та машинобудування та був заступником голови Комітету сприяння охороні й відбудові зруйнованих храмів і пам'ятників старовини, був відповідальним редактором «Наукового бюлетеня». Автор праць і підручників з будівельної механіки, опору матеріалів, теорії залізобетону. – *Док. № 255.*

141. Сушкевич Антон Казимирович (23.01.1889 – 30.08.1961) – математик, доктор фізико-математичних наук, професор. Народився в м. Борисоглебськ (РФ). У 1913 р. закінчив Петербурзький університет, навчався у Берлінському університеті. З 1916 р. працював у навчальних закладах Харкова. В 1921–1929 рр. – професор Воронежського університету. З 1929 р. працював в Українському

науково-дослідному інституті математики та механіки (м. Харків). З 1933 р. – професор Харківського університету. Один з основоположників теорії узагальнених груп. Під час нацистської окупації залишався у Харкові. Врятував від знищення бібліотеку Інституту математики Харківського університету. Автор підручників з вищої алгебри, теорії чисел, зокрема: «Теорія чисел» (1936), «Елементи нової алгебри» (1937), «Теорія узагальнених груп» (1937). – Док. № 255.

142. Кох Еріх (19.06.1896 – 12.11.1961) – німецький нацистський лідер. Народився у м. Ельберфельд (нині м. Вупперталь, Німеччина). Учасник Першої світової війни (1914–1918). З 1922 р. член НСДАП, один з керівників партійної організації Рура. В 1923 р. приймав участь у політичних акціях в Рейнській області, був арештований французькою владою. З 1926 р. замісник гауляйтера Рура. У 1928 р. прибув для партійної роботи у Східну Прусію. Під час розгрому А. Гітлером партійної опозиції, 23 липня 1928 р. був виключений з НСДАП, потім поновлений. У 1928–1945 рр. – гауляйтер (губернатор) Східної Пруссії. З 1930 р. – депутат Рейхстагу. З 1933 р. – обер-президент Східної Пруссії. З 1939 р. імперський комісар оборони Першого військового округу. У серпні 1941 р. за розпорядженням А. Гітлера був призначений на посаду рейхскомісара України, обіймав цю посаду до кінця 1944 р. З 1944 р. імперський комісар оборони Східної Пруссії, керував евакуацією цивільного населення Східної Пруссії при наближенні радянських військ. Після поразки нацистської Німеччини перебував інкогніто у британській зоні окупації. У 1950 р. його було заарештовано і передано польському урядові для суду за військові злочини. У 1959 р. був засуджений до безстрокового ув'язнення за скоєння злочинів проти цивільного населення в Україні та Польщі. – Док. № 257.

143. Махов Григорій Григорович (23.08.1886 – 22.08.1952) – ґрунтознавець, професор, дійсний член НТШ (1946). Народився в м. Рибінськ (РФ). У 1906 р. вступив на фізико-математичне відділення Київського університету за спеціальністю «агрономія». З 1912 р. – на посаді ґрунтознавця у Київському губземстві. Спеціаліст секції ґрунтознавства Сільськогосподарського наукового комітету Наркомзему УСРР, а з липня 1920 р. – його завідувач. Одночасно з серпня 1920 р. – доцент, а згодом – професор агрономічної кафедри Київського ІНО. З 1922 р. – член геологічної секції Постійної комісії для виучування продуктивних сил України УАН (з 1928 р. – голова секції ґрунтознавства). У 1923 р. створює й очолює перший у державі Інститут експериментального ґрунтознавства. З березня 1924 р. – виконуючий обов'язки завідувача кафедри ґрунтознавства Харківського інституту сільського господарства та лісівництва ім. Х. Раковського. У 1930–1935 рр. працював у Науково-дослідному інституті агроґрунтознавства (м. Харків). З 1935 р. – завідувач сектора ґрунтознавства лабораторії агрофізики Українського науково-дослідного інституту соціалістичного землеробства. Під час нацистської окупації Києва – засновник і директор Інституту ґрунтознавства, живлення рослин та агротехніки (1942–1944). У 1944 р. емігрував до Німеччини. З 1946 р. – професор, керівник кафедри ґрунтознавства Українського технічно-господарського інституту (м. Регенсбург).

На початку 1949 р. переїхав до США. Помер у м. Бірмінген (США). Автор понад 180 наукових праць, зокрема: «Грунтознавство» (1925), «Мапа ґрунтів України» (1927), «Грунти України» (1930), «Природне та агрокультурне районування українських земель» (1948), «The nature of Ukraine and its influence on the Material Culture of the Ukrainian people in the prehistoric Times» (1951). – Док. № 259.

144. Беляков Федір Олексійович (24.07.1874 – 1949) – інженер-будівельник, професор (1923), доктор технічних наук (1938). Народився в м. Дмитровськ (нині місто Дмитровськ-Орловський, РФ). Закінчив Санкт-Петербурзький інститут шляхів сполучення (1897). Переїхав до Харкова, де працював професором будівельного факультету Харківського технологічного інституту та в Харківському сільськогосподарському інституті. У 1930–1949 рр. – завідувач кафедри основ та фундаментів, засновник кафедри будівництва залізничних шляхів та лабораторії дослідження ґрунтів і вивчення будівельних механізмів Харківського інженерно-будівельного інституту. У 1942 р. – постійний член персонального складу Ради наук Харківської міської управи. Входив до будівельно-силікатної секції, до Комітету сприяння охороні й відбудові зруйнованих храмів і пам'ятників старовини та до редакційної комісії «Наукового бюлетеня» Ради наук у Харкові. Наукові дослідження присвячені проблемам будівництва та функціонування шляхів сполучення, інженерних конструкцій та використання залізобетону в будівництві доріг. – Док. № 261.

145. Трефільєв Іполит Олексійович (28.09.1879 – ?) – хімік-органік, доктор хімічних наук, професор. Народився у м. Новогеорґієвськ. У 1904 р. закінчив Харківський університет, був залишений стипендіатом для здобуття професорського звання (1905–1907). У 1907–1911 рр. працював лаборантом Харківського технологічного інституту. У 1911–1912 рр. – викладач, приват-доцент Харківського університету. Проходив стажування в університетах Лейпціга, Бонна, Дрездена (1912–1914). Після повернення в Україну працював у Харківському воєнно-промисловому комітеті консультантом хімічних заводів. У 1918–1924 рр. – викладач хімічних дисциплін в Одеському університеті. У 1924 р. переїхав до Києва, де у КПІ викладав органічну хімію. В 1929 р. повернувся до Харкова і продовжував працювати у харківських вузах. У період окупації Харкова нацистськими військами за постановою Ради наук Харківської міської управи був призначений директором Науково-дослідного вуглехемічного інституту. Крім того, у 1942 р. був дійсним членом Ради наук, зокрема її Хімічної секції. Подальша доля невідома. – Док. № 261.

146. Супруненко Олександр Ілліч (07.08.1884 – ?) – учений-агроном, фахівець в галузі рослинництва, професор. Народився в м. Ромни (нині місто Полтавської обл.). Закінчив Новоолександрівський інститут сільського господарства і лісознавства (1907). З 1909 р. виконував обов'язки лектора з приватного землеробства та керівника перших занять із загального землеробства у цьому Інституті; у 1910 р. став його стипендіатом для підготовки до захисту дисертації. Займався вивченням впливу вуглекислоти на розвиток рослин і питаннями селекції. З 1912 р. працював у лабораторії Київського університету.

Прослухав курс лекцій у Берлінській вищій агрономічній школі та в університеті м. Галле (Німеччина), досліджував проблеми морозостійкості озимих рослин. З 1920 р. – завідувач підвідділу сільськогосподарської освіти НКО УСРР та відділу сільськогосподарської освіти Укрголовпрофосвіти. Професор землеробства Геодезичного й Землевпорядного інституту (1922), професор Харківського інституту сільського господарства і лісознавства, призначений головним інспектором Укрголовпрофосвіти. Під час нацистської окупації Харкова до 1943 р. працював директором Інституту рослинництва. Був дійсним членом Ради наук Харківської міської управи, входив до пленуму Ради та її Сільськогосподарської секції. Подальша доля невідома. – *Док. № 261.*

147. Встухов (Встухів) Михайло Олексійович (25.07.1902 – 11.06.1959) – біолог, генетик, громадський діяч, дійсний член НТШ. Народився у м. Харків. У 1923 р. закінчив Харківський сільськогосподарський інститут, у якому потім працював як доцент (з 1926), професор (з 1928) та завідувач кафедри цього інституту. Працював також в Харківському ветеринарному інституті. Допомогав «українізації» вузів та наукових установ України. У 1934–1941 рр. – професор Московського ветеринарно-зоотехнічного інституту, науковий керівник відділу ветеринарної генетики Всесоюзного інституту експериментальної ветеринарії в Москві. Перед початком Великої вітчизняної війни повернувся до Харкова, викладав генетику у Харківському університеті. В роки нацистської окупації України очолював Харківську земельну управу. У 1942–1943 рр. – ректор Харківського університету. В 1943 р. був заарештований гестапо за зв'язки з українськими демократичними колами. Після звільнення переїхав до Львова, де викладав на вищих медичних курсах. З 1944 р. у еміграції в Австрії, Німеччині. Працював у Віденському університеті генетиком-експериментатором, був членом представництва УЦК у Відні. В 1945 р. призначений міністром внутрішніх справ в уряді УНР в еміграції. По закінченні війни перебував у Німеччині. В 1945–1949 рр. – заступник голови Центру представництва української еміграції в Німеччині. У 1949 р. переїхав до США, де працював як учений-генетик у Колумбійському університеті. У 1949–1955 рр. – заступник голови і член ради Українського конгресового комітету Америки. Разом з К. Паньківським і М. Шлемкевичем створив Союз українських національних демократів (1950–1966), був членом низки американських наукових товариств. Перший президент УВАН у США (1950–1959). Керував видавничою діяльністю УВАН, започаткував та редагував англomовний журнал «Аннали». Займався селекцією рослин, досліджував генетику. Автор нової теорії у вивченні спадковості у галузі генетики. З 1954 р. – член Генеральної асамблеї Інституту вивчення СРСР у Мюнхені (Німеччина). Помер у Нью-Йорку. Автор праць: «Методи поліпшення тварин на основі генетичних методів» (1928), «Повышение устойчивости крупного рогатого скота к туберкулезу» (1941) та ін. – *Док. № 261.*

148. Телетов Іван Сергійович (30.11.1878 – 29.05.1947) – хімік, доктор хімічних наук (1924), професор. Народився в м. Астрахань (РФ). У 1903 р. закінчив Ризький політехнічний інститут. У 1901–1904 рр. працював асистентом в академіка П. І. Вальдена. В 1904–1905 рр. перебував у Німеччині, працював у

Гайдельберзькому університеті у галузі макро-гетерогенного аналізу та над проблемами лабораторного отримання цирконію. В 1906–1909 рр. працював старшим асистентом органічної лабораторії у Ризькому політехнічному інституті. У 1909–1914 рр. працював на посадах асистента, приват-доцента Варшавського університету. Навесні 1910 р. захистив дисертацію з хімії і отримав учене звання приват-доцента Варшавського університету. У 1912–1914 рр. працював на посаді професора кафедри загальної і аналітичної хімії Новоолександрійського інституту сільського господарства і лісознавства, а з 1914 р. переїхав з інститутом до Харкова. В 1921 р. очолив кафедру неорганічної і аналітичної хімії Харківського сільськогосподарського інституту. У 1924–1930 рр. – професор кафедри неорганічної і фізичної хімії у Хіміко-фармацевтичному інституті (Харків), де створив хімічну лабораторію. У 1929 р. організував у Харкові філію Науково-дослідного інституту добрив, до злиття якої з Інститутом прикладної хімії (1935) був директором і науковим керівником. З весни 1934 р. викладав у Харківському університеті, де організував й очолив першу в Україні кафедру колоїдної хімії. Під час окупації нацистами Харкова, як представник Фізико-хімічного наукового товариства, приймав участь у діяльності Ради наук Харківської міської управи, входив до Хімічної секції. Проводив дослідження в галузі макро- і мікрогетерогенного каталізу, неорганічних пероксидів, фізичної хімії та синтезу органічних сполук, технології виробництва добрив в Україні. Помер у Харкові. Автор понад 70 наукових праць. – *Док. № 261.*

149. Козік Михайло Якимович (02.10.1879 – 02.01.1947) – художник, професор (1925). Народився у м. Семенівка (нині місто Чернігівської обл.). У 1904–1909 рр. навчався у Київському художньому училищі (у відомих художників Г. Дяченка і М. Пимоненка). В 1909–1913 рр. навчався в Московському училищі живопису, скульптури та архітектури. Викладав у художній школі (1915–1925) та Художньому інституті (1925–1932) м. Києва. У 1932–1941 рр. працював у Харківському художньому інституті. Під час війни входив до Ради наук Харківської міської управи, до Комітету сприяння охороні й відбудові зруйнованих храмів і пам'яток старовини. Автор художніх праць: «Сама собі господиня» (1927), «Річка взимку» (1940) та ін. – *Док. № 261.*

150. Потапенко Георгій Йосипович (07.01.1889 – 05.01.1982) – геоботанік, дендролог, історик науки, професор (1935). Народився в м. Одеса. Закінчив природниче відділення фізико-математичного факультету Новоросійського університету (1911). Працював учителем природознавства, країнознавства і географії. У 1920-х рр. працював методистом губернського відділу народної освіти. Читав лекції з ботаніки у Народному університеті та Одеському ІНО. У 1926 р. закінчив аспірантуру Одеського ІНО. В 1927–1928 рр. був професором природознавства та географії і завідувачем кафедри ботаніки Одеського ІНО. Із 1933 р. працював в Одеському університеті. В 1939 р. – проректор з навчальної роботи та водночас директор Ботанічного саду Одеського університету. Під час румунської окупації Одеси залишився у місті. У грудні 1941 р. був деканом факультету точних наук Одеського університету. З 1942 р. – голова правління Одеського будинку вчених. У листопаді 1943 р. захистив докторську дисертацію.

У березні 1944 р. виїхав до м. Тимшоару, а потім до Бухареста (Румунія). 23 жовтня 1946 р. був заарештований у Бухаресті радянською комендатурою. У 1947–1955 рр. за звинуваченням у зраді Батьківщині відбував покарання. Після указу про амністію від 17 вересня 1955 р. повернувся до Одеси. Помер у Одесі. Реабілітований посмертно. Працював над геоботанічним дослідженням пересипів лиманів північно-західного Причорномор'я та солончакових ценозів. Автор близько 80 наукових праць, зокрема, «Природоведения» (1924), «Солонец Карабаш: Материали к изучению растительности Приморских песков» (1929), «Паркові насадження Одеської області» (1940). – Док. № 265.

151. Фаас Іван Якович (1894 – ?) – юрист, професор. Під час нацистської окупації Одеси – завідувач кафедри історії римського права (1941–1944) та декан юридичного факультету (1943–1944) Одеського університету, голова правління Інституту антикомуністичних досліджень і пропаганди (1943–1944). Входив до правління Одеського будинку вчених, був обраний головою ревізійної комісії (1942). Подальша доля невідома. – Док. № 265.

152. Гончаров Петро Іванович (26.09.1886 – ?) – хімік. Народився у м. Москва. Закінчив Московський і Новоросійський університети (1909). У 1910–1912 рр. працював хіміком на Одеській виноробній станції. В 1912–1918 рр. працював у Новоросійському університеті позаштатним лаборантом кафедри технічної хімії, асистентом кафедри медичної хімії (1914–1916), асистентом кафедр фізичної, загальної та колоїдної хімії (1916–1918). З 1918 р. працював у Сільськогосподарському інституті, професор кафедри загальної органічної та аналітичної хімії (1925–1936), завідувач кафедри хімії (1929–1934) цього Інституту. Одночасно працював у вищих навчальних закладах м. Одеси: у Фізико-математичному інституті, Хімічному технікумі (з 1922), Хіміко-фармацевтичному інституті, Медичному інституті. У 1936–1938 рр. – завідувач кафедри фізичної хімії Фармацевтичного інституту та кафедри хімії Інституту харчової промисловості м. Одеси. Під час війни проживав в окупованій Одесі (1941–1944), був обраний секретарем ревізійної комісії правління Одеського будинку вчених (1942). – Док. № 265.

153. Левицький Кость (18.11.1859 – 12.11.1941) – громадсько-політичний діяч, адвокат і публіцист, дійсний член НТШ. Народився в м. Тисмениця (нині місто Івано-Франківської обл.). У 1878 р. закінчив Станіславську гімназію. Навчався на юридичних факультетах Львівського та Віденського університетів. У 1884 р. захистив докторську дисертацію. Брав активну участь у діяльності товариства «Просвіта»: був членом правління товариства, автором Статуту (1891). У 1898–1939 рр. – директор Крайового союзу Кредитового банку (пізніше Центробанк), перший президент Крайового союзу Ревізійного Товариства українських правників у Львові. Засновник і редактор «Часопису правничого» (1889–1907). Засновник Української національно-демократичної партії (1899), пізніше її голова. Відіграв визначну роль у національно-державному русі у Західній Україні: у 1914 р. очолив Українську Головну Раду у Відні, з 13 листопада 1918 р. до 4 січня 1919 р. був президентом Ради державних секретарів в

уряді ЗУНР та держсекретарем фінансів, пізніше – очолював комісію виборчого законодавства УНР. Після окупації Галичини поляками знову увійшов до складу уряду ЗУНР у Відні як уповноважений у справах преси та пропаганди, а згодом – державний секретар зовнішніх справ (1920–1923). Входив до Центрального комітету Українського національно-демократичного об'єднання. У 1924 р. повернувся до Галичини, очолював різні установи: директор «Центробанку», голова Союзу українських адвокатів, член Начальної ради адвокатів Польщі (1935–1939), редактор журналу «Життя і право» у Львові. В 1939 р. був заарештований і на 20 місяців позбавлений волі. Після звільнення повернувся до Львова. У липні 1941 р. був засновником і головою Української Національної Ради у Львові. Помер у Львові. Автор праць з історії українського національно-визвольного руху, зокрема, «Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 рр.» (1926), «Історія визвольних змагань галицьких українців в часи світової війни 1914–1918 рр.» (1928–1930), «Великий зрив» (1931). – Док. № 267.

154. Ішак Андрій (23.09.1887 – 26.06.1941) – церковний діяч, католицький священник Львівської архієпархії, доктор богослов'я (1914), дійсний член НТШ. Народився у м. Миколаїв (нині місто Львівської обл.). Навчався на богословських факультетах в університетах міст Львова та Інсбрука. З 1928 р. викладав у Львівській богословській академії. У передвоєнні часи провадив богослужіння у церкві Пресвятої Трійці с. Сихова поблизу Львова. Загинув під час відступу радянських військ у 1941 р. Папою Іваном Павлом II проголошений блаженным (2001). Основні праці присвячені канонічному праву, зокрема, «Уніонні і автокефальні змагання на українських землях від Данила до Ізидора» (1923). – Док. № 267.

155. Лепкий Богдан Теодор Нестор (04.11.1872 – 21.07.1941) – поет, письменник і літературознавець, перекладач, професор (1932), дійсний член НТШ (1932). Народився у с. Крегулець (тепер село Тернопільської обл.). Навчався у Бережанській гімназії, у Віденському та Львівському університетах. З 1895 р. – вчитель у Бережанській гімназії. Був заступником голови краківського відділення товариства «Просвіта», читав лекції з української літератури і культури. У 1899–1914 рр. перебував у Кракові, де склав екзамен на професора гімназії, став доцентом. Друкуватися почав з 1895 р., був членом товариства «Молода Муза». Під час Першої світової війни 1914–1918 рр. вів культурно-освітню роботу в таборах полонених (Вецляр). Навесні 1920 р. переїхав до Шпандау біля Берліна, у січні 1921 р. – до Берліна. До 1925 р. очолював Український допомогивий комітет, Комітет опіки над утікачами, належав до спів організаторів українських видавництв: «Українська Накладня» (спільно із З. Кузелею і В. Сімовичем) та «Українське Слово». В 1921–1923 рр. співпрацював з редакцією газети «Українське слово». З 1925 р. – професор Ягеллонського університету. В 1938–1939 рр. – член польського сейму у Варшаві, представляв українців Галичини. З 1938 р. за ухвалою уряду УНР в еміграції – академік відновленої у Варшаві Київської Могілянсько-Мазепинської Академії. Голова Товариства письменників і журналістів ім. І. Франка у Львові та почесний член товариства «Просвіта» (1925), надзвичайний член Українського наукового інституту в Берліні (1926),

почесний доктор Українського вільного університету у Празі (1932), надзвичайний професор Ягеллонського університету (1935). Під час окупації Польщі в роки Другої світової війни зазнав переслідувань. Помер і похований у Кракові. Упорядник і видавець 62 томів творів української класики. Автор понад 80 праць, зокрема: поетичних збірок «Стрічки» (1901), літературознавчих досліджень «Василь Стефаник» (1903), «Начерк історії української літератури» (1904), «Про життя великого поета Тараса Шевченка» (1911), перекладів польською мовою «Слова о полку Ігоревім» (1905), історичної повісті «Мазепа» (1928–1929). – Док. № 267.

156. Назарук Осип (Йосип) Тадейович (31.08.1883 – 31.03.1940) – журналіст, історик, громадсько-політичний діяч. Народився у м. Бучач (нині місто Тернопільської обл.). У 1908 р. закінчив юридичний факультет Віденського університету. У 1904–1905 рр. очолював роботу віденської «Січі», в 1906–1907 рр. – голова Львівської «Академічної Громади». Член головної управи Української радикальної партії (1905–1919). Був співредактором, згодом редактором видання «Громадський Голос». У 1915–1918 рр. – керівник відділу преси військового формування УСС. З кінця 1918 р. – член Української Національної Ради ЗУНР. В часи Директорії був міністром в уряді В. Чехівського. З червня 1919 р. керував роботою відділу преси УГА і редагував газету «Стрілець». У 1920–1922 рр. – член уряду (уповноважений зі справ преси і пропаганди) ЗУНР у Відні. У 1922–1926 рр. перебував як надзвичайний представник ЗУНР у Канаді та США, був одним з організаторів гетьманського руху, редагував тижневик «Січ» (Чикаго, 1923–1926), редактор «Америки» (Філадельфія, 1926–1927). У 1927 р. повернувся до Львова, редагував католицький часопис «Нова зоря» (1928–1939). У 1930 р. був одним з організаторів і керівників Української народної католицької партії. У 1937–1939 рр. – член Контактного комітету, що діяв у Львові. У жовтні 1939 р. виїхав у Польщу. Помер у Кракові. Автор праць: «Слідами УСС» (1916), «Військо і політика» (1919), «Греко-Католицька Церква і українська ліберальна інтелігенція» (1929), «Галичани й Велика Україна» (1936) та ін. – Док. № 267.

157. Пачовський Василь Миколайович (12.01.1878 – 05.04.1942) – історик, педагог, журналіст, драматург, письменник, доктор філософії (1926). Народився в с. Жуличі (нині село Львівської обл.). У 1900–1905 рр. навчався у Львівському та Віденському університетах. У 1908–1914 рр. викладав в Академічній гімназії Львова. Один з провідних представників літературного товариства «Молода муза». У 1915–1918 рр. працював у таборах українських військовополонених у Німеччині. У 1920–1929 рр. – викладав у Перемишлянській і Берегівській гімназіях. Захистив докторську дисертацію з філософії в УВУ у Празі. У 1933 р. повернувся до Львова. В 1934–1937 рр. – член товариства «Рідна школа» у Львові. У 1939–1941 рр. – викладач Львівського університету. Працював в НТШ, перекладав Київський та Галицько-Волинський літописи. У 1940–1941 рр. – старший викладач у Львівському університеті. Автор низки історичних праць, драматичних творів, поетичних збірок, зокрема, «Розсіпані перли» (1901), «Сонце Руїни» (1911), «Іван Мазепа, життя і діяльність» (1937), «Історія Закарпаття» (1945). – Док. № 267.

158. Український Центральний Комітет у Кракові – легальна суспільно-громадська установа, що з 1939 р. відстоювала перед німецькими окупаційними органами влади інтереси українського населення у Генеральній губернії. Комітет утворений як об'єднання усіх українських комітетів для допомоги місцевим і прибулим українцям у зв'язку з появою у Генеральній губернії великої кількості втікачів (із зайнятої радянськими військами території Західної України). Остаточне оформлення Комітету як центру Українських допомогових комітетів (УДК) відбулося у липні 1940 р. Протягом усього часу існування УЦК очолював В. Кубійович. У політичному відношенні Комітет перебував під впливом ОУН А. Мельника. До складу Комітету входили Українські окружні комітети у Галичині та УДК на решті території Генеральної губернії, а також делегатури на місцях. Головна філія Комітету постійно знаходилася у Кракові. Апарат Комітету складався з семи відділів (зокрема, організаційний, суспільної опіки, шкіл, фінансовий, у справах молоді) та двох колегій у справах українських греко-католицької і православної церков. Структура Комітету була такою: 1) УЦК (центр і дорадники); 2) УДК; 3) делегатури; 4) волосні делегати; 5) мужі довір'я. Навесні 1941 р. до складу Комітету входило: 26 УДК, 33 районні делегатури та 980 місцевих «довіренних мужів» (осіб). Така структура відповідала вимогам окупаційних властей щодо адміністративного поділу. У лютому 1942 р. німецькою владою було ліквідовано УДК і Комітету доручено поширити діяльність на Галичину. 1 березня 1942 р. до Комітету було приєднано УДК у Львові, голова якого К. Паньківський став заступником голови Комітету. Весною 1942 р. Комітет провів акцію допомоги населенню Прикарпаття, якому внаслідок повені загрожував голод. У квітні 1943 р. – на початку 1944 р. Комітет брав активну участь в організації набору добровольців до лав дивізії «Галичина». Комітет видавав два друкованих органи: «Вісник УЦК» та «Краківські вісті». У березні 1945 р. відбулася конференція голів місцевих осередків української еміграції у Ваймарі (Німеччина), де було прийнято рішення про співпрацю з Українським громадським комітетом. З утворенням Українського національного комітету у березні 1945 р. Комітет увійшов до його структури. 17 квітня 1945 р. В. Кубійович ліквідував Комітет в Ауфкірхені (південна Баварія), а майно було передано Громадському українському комітетові, який став ядром для створення Центрального представництва української еміграції в Німеччині. – Док. № 267.

159. Хоткевич Гнат Мартинович (псевдонім – Гнат Галайда, Григорій Хвилинський) (31.12.1877 – 08.10.1938) – письменник, мистецтвознавець, композитор, театральний і громадсько-політичний діяч. Народився у м. Харків. Закінчив Харківський технологічний інститут (1900), працював залізничним інженером. За участь у керівництві політичним страйком у 1905 р. переслідувався і переїхав до Галичини, де оселився спочатку у Львові, а потім у м. Криворівня. Повернувшись у 1912 р. до Харкова, включився в літературне і мистецьке життя: виступав з лекціями, заснував перший в Україні робітничий театр. У 1916 р. був висланий за межі України, оселився у Воронежі, де жив до революції 1917 р. Згодом повернувся до Харкова (1920), де викладав українську мову й літературу, керував класом бандури в Харківському музично-драматичному інституті (1920–

1928). За звинуваченням у шпигунстві та створенні контрреволюційних націоналістичних організацій 23 лютого 1938 р. був заарештований і пізніше страчений органами Харківського управління НКВС. Реабілітований посмертно у 1956 р. Автор праць: «Кам'яна душа» (1911), «Кооперація Галичини» (1918), «Історія України для шкіл» (1918), «О полку Ігоревім. Історична п'єса на сім картин» (1926), «Музичні інструменти українського народу» (1930). – Док. № 267.

160. Панейко Юрій (03.04.1886 – 18.08.1972) – юрист, фахівець у галузі державного й адміністративного права, дійсний член НТШ (1942). Народився у м. Золочів (нині місто Львівської обл.). Брат Олександра Панейка. Вивчав право і політичні науки у Львівському університеті, захистив докторську дисертацію (1910). У 1910–1926 рр. працював службовцем Галицького намісництва Львівського та Краківського воєводств. З 1926 р. працював доцентом на кафедрі адміністрації й адміністративного права Ягеллонського університету (Польща). У 1928–1939 рр. – надзвичайний професор, а у 1933–1937 рр. був обраний деканом факультету права і політичних наук Віленського університету. У 1934–1939 рр. – член Компетенційного суду у Варшаві. На початку Другої світової війни виїхав до Кракова, де працював урядовцем. З 1942 р. – співпрацює у НТШ. У 1944 р. виїхав до Австрії, у 1948 р. – до Німеччини. З 1948 р. працював на посаді професора в УВУ (Мюнхен), був ректором цього університету (1948–1950, 1961–1962). Очолював український добродійний центр «Харітас», був головою Комітету з будівництва української греко-католицької церкви в Мюнхені. Співпрацював у різних українських еміграційних виданнях. Помер у Мюнхені. Автор праць: «Етичні моменти в державному житті» (1948), «Нація як правнича ідея й інтернаціонал» (1949), «Теоретичні основи самоврядування» (1963) та інші. – Док. № 267.

161. Глинка Лев Юрійович (01.08.1893 – 01.04.1960) – учений, католицький священик, доктор канонічного права (1930), професор богослов'я, дійсний член НТШ (1942). Народився в с. Осмолода (нині село в Івано-Франківській обл.). У 1921–1924 рр. – навчався на правничому факультеті Львівського таємного українського університету. З 1925 р. викладав у Греко-католицькій богословській академії у Львові. Навчався у Григоріанському університеті у Римі, де у 1930 р. здобув науковий ступінь доктора канонічного права (1930). З 1931–1939 рр. працював у Богословській академії у Львові. Був радником та референтом Львівської Митрополичої консисторії, член Митрополичого церковного суду. У 1939 р. виїхав у Краків, працював в УЦК. У 1941–1945 рр. працював в Богословській академії. У 1945 р. був заарештований органами НКВС. У 1945–1955 рр. перебував на засланні у Сибіру. З 1955 р. проживав на Галичині. Друкував твори в журналах «Нива», «Богословіє». Не реабілітований. Основні праці у галузі канонічного права. – Док. № 267.

162. Стахів Матвій Іванович (30.11.1895 – 02.06.1978) – історик, правознавець, суспільно-політичний діяч, професор (1949), дійсний член НТШ (1942). Народився с. Нуще (нині село Тернопільської обл.). Закінчив Карловий університет у Празі (1924). У 1918–1919 рр. – старшина УГА. Обирався

Генеральним секретарем Української соціально-радикальної партії (1925–1939), редактор її тижневика «Громадський голос» (1929–1939). У 1930–1939 рр. – директор народного університету «Самоосвіта» (Львів) і редактор його часопису. У 1932–1939 рр. займався юридичною практикою у Львові. У 1943 р. – член Української Національної Ради. З 1945 р. працював в еміграції в УВУ (Мюнхен): доцент (1946), професор (1949). У 1949 р. переїхав до США, де працював редактором тижневика «Народна воля» (1949–1971). Голова НТШ у США (1969–1974), співредактор спеціальних випусків «Записок НТШ». Належав до провідних діячів Світового конгресу вільних українців. Помер у м. Ел-Кагун (США). Автор низки наукових праць з соціології та історії, про юридичний статус української держави і політичних режимів на Україні, зокрема: «Третя Советська Республіка в Україні» (1968), «Україна в добі Директорії УНР» (1962–1966). – Док. № 267.

163. Коренець Денис (03.04.1875 – 06.03.1946) – історик, спеціаліст-кооператор, публіцист, дійсний член НТШ (1942). Народився у с. Розвадів (нині село Львівської обл.). У 1897 р. закінчив філософський факультет Львівського університету. Працював учителем історії і географії у гімназіях Перемишля, Коросна, Львова. Директор української торгівельної школи товариства «Просвіта» у Львові (1917–1934). Працював головою економічної комісії головного відділу у Львові. У 1935 р. був організатором першої в Галичині Високої економічної школи. Голова і член правління різних господарських і освітніх установ, зокрема, Учительської громади, Спілки для господарства і торгівлі у містах Львові і Перемишлі, «Центробанку», та перший президент наглядової ради «Центросоюзу» (1917–1934). Під час нацистської окупації України перебував у Львові, працював у господарських та фінансових установах. В 1944 р. емігрував до Мюнхена (Німеччина), де й помер. Автор праць з історії, економіки й питань освіти, зокрема: «Історія України», «Зносили гетьмана Виговського з Польщею в рр. 1657–1658», «Повстання Мартина Пушкаря», «Наше фахове шкільництво». – Док. № 267.

164. Шлемкевич Микола (псевдонім – Іванейко Микола) (27.01.1894 – 14.02.1966) – філософ, громадсько-політичний діяч, доктор філософії (1926), дійсний член НТШ і УВАН. Народився в с. Пилява (нині село Львівської обл.). У 1915 р. був вивезений російською владою в Сибір. У 1917 р. повернувся в Україну. У 1918–1919 рр. проживав у Києві, був секретарем редакції «Робітничої газети». У 1920 р. переїхав на Черкащину, де вчителював у сільських школах. У 1919 р. повернувся у Галичину, згодом продовжив навчання у Віденському університеті, де здобув філософську освіту (1923–1926). Навчався у Сорбонні (1928–1929). Після повернення до Львова співпрацював з «Літературно-науковим вісником». На початку 1930-х років виступив головним ідеологом політичної організації Фронт національної єдності, був співредактором журналу «Перемога». У кінці 1941 – на початку 1944 рр. – директор львівської філії Українського видавництва. З 1945 р. – в еміграції: спочатку в Австрії і Німеччині, а з кінця 1940-х рр. – у США. На початку 1960-х років заснував Український публіцистично-науковий інститут (США), який займався аналізом матеріалів про Україну в іноземних виданнях і спростовуванням фальсифікацій. Співпрацював в

УВАН, НТШ. Організатор українських політичних структур в еміграції – Українського національно-демократичного союзу, Союзу українських національних демократів та Української Національної Ради. Засновник і редактор журналу «Листи до приятелів» (1953–1966). Помер у м. Парсек (США). Автор праць «Філософія», (1934), «Загублена українська людина» (1954), «Галичанство» (1958) і «Вершки життя і творчості» (1958). – *Док. № 267.*

165. Серета Антін Федорович (1890 – 1961) – графік і майстер прикладного мистецтва, педагог, професор. Народився на Київщині. Навчався у Москві. З 1915 р. працював завідувачем відділу мистецтва металевого виробництва Кавказького кустарного комітету в Тбілісі. У 1918 р. переїхав в Україну. В 1920–1929 рр. – викладач Київського художнього інституту. В 1930–1934 рр. – професор Харківського поліграфічного інституту. З 1934 р. – професор Київського художнього інституту. Під час війни перебував в окупованому нацистськими військами Києві. Був запрошений відділом культури і освіти Київської міської управи до співпраці в Комісії з розроблення проекту герба міста Києва (1942). Після Великої Вітчизняної війни працював графіком, зокрема, оформляв поліграфічні видання. До кращих праць належить оформлення книжок і журналів: «Сяйво» (1913), «Г. Нарбут», «Повна збірка. Поезії Т. Шевченка» (1927), «Твори І. Франка», «Слово о полку Ігоревім» (1952). – *Док. № 268.*

166. Український інститут ім. Т. Шевченка (м. Львів) – наукова установа, що була утворена на численні прохання з боку української інтелігенції генеральним губернатором Дистрикту «Галичина» Франком. Дозвіл на організацію цього інституту було надано 24 вересня 1942 р. та затверджено його статут. Інститут повинен був досліджувати українську історію, культуру на етнічних українських територіях, історичні зв'язки між німецьким і українським народами, пропагувати результати наукових досліджень. До структури Інституту мали входити 10 кафедр з різних галузей українознавства: історії, мови, літератури, етнографії, історії права, історії культури, географії, природи, народного господарства. Працювати в Інституті мали відомі науковці, зокрема, Д. Дорошенко, І Зілинський, В. Кубійович, Б. Лепкий, І. Раковський, В. Садовський, А. Яковлев. Передбачалося, що Інститут очолить проф. В. Кубійович. Інститут своєї діяльності не розпочав. – *Док. № 279.*

167. Гарайда Іван Андрійович (30.05.1906 – 13.12.1945) – філолог, громадсько-політичний діяч. Народився у с. Зарічеве (нині село Закарпатської обл.). Закінчив Будапештський університет (1932). У 1933–1940 рр. працював у Ягеллонському університеті (Краків). У 1941–1944 рр. був директором «Подкарпатського общества наук» в Ужгороді, працював у Літературно-мовній секції товариства та був редактором журналу «Літературна неділя». Уклав словник іншомовних слів «Причинки до словаря чужих слів», готував угорсько-польський та угорсько-український словники. У 1944 р. був заарештований органами НКВС, перебував у в'язниці м. Ужгорода, де й загинув. Автор «Граматики руського язика» (1941), офіційно затвердженої для українських шкіл Угорщини. – *Док. № 282.*

168. Матейко Катерина (Каптрія) Іванівна (1910 – ?) – етнограф, магістр філософії. Науковий співробітник Українського музею етнографії та художнього промислу у Львові. З 1941 р. – член НТШ, з 1943 р. – член філологічної групи Етнографічного кабінету НТШ. З 1946 р. старший науковий співробітник Етнографічного музею АН УРСР у Львові. Досліджувала національну кераміку західних областей України, український народний одяг. Основні праці: «Художня кераміка західних областей Української РСР» (1962), «Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва» (1969), «Український народний одяг» (1977). – Док. № 288.

169. Кудрик Борис Павлович (10.06.1897 – 28.03.1950) – композитор, музикознавець, критик, дійсний член НТШ. Народився у м. Рогатин (нині місто Івано-Франківської обл.). Навчався у Віденському університеті (1915–1918). Продовжив музичні студії у Львівському університеті, де закінчив докторат. Викладав у Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка у 1926–1939 рр. У 1933–1939 рр. викладав історію церковної музики у Богословській академії. У 1939–1941 рр. працював у Львівській державній консерваторії, згодом – в Оперному театрі і театрі «Веселий Львів». З трупкою цього театру наприкінці 1944 р. виїхав до Відня. Займався журналістською діяльністю як критик і музикознавець. Був секретарем Комісії музикознавства НТШ, членом Спілки професійних музик, Спілки радянських композиторів (1940). У 1945 р. був заарештований органами НКВС, після чого був депортований. Помер у концентраційному таборі (Мордовія). У 1991 р. був реабілітований. Автор праць: «Огляд історії української церковної музики» (1937), «Короткий історичний огляд українських хорів в Галичині» (1937), «Участь духовенства в галицько-українській музичній культурі» (1937), а також музичних творів: «Гімн католицької молоді», «Із Псалмів Давидових», супроводу до драм Т. Шевченка «Назар Стодоля», М. Кропивницького «Невольники». – Док. № 288.

170. Спілка праці українських наукових співробітників (Об'єднання праці наукових робітників, Об'єднання праці українських науковців) – офіційна організація науковців, утворена під час нацистської окупації України у 1941 р. при УЦК у Львові. Головою Спілки було обрано І. Свенціцького. До структури Спілки входили 6 кабінетів: мовознавства (завідувач проф. В. Сімович), української літератури (завідувач акад. М. Возняк), західноєвропейської літератури (завідувач акад. В. Щурат), етнографії і фольклору (завідувач акад. Ф. Колесса), культурних зв'язків (завідувач І. Свенціцький) та бібліографії (директор В. Дорошенко). Спілка проіснувала до 1943 р. – Док. № 288.

171. Поль Йоган (1904 – 1960) – німецький бібліотекознавець, співробітник Інституту вивчення єврейського питання (Франкфурт-на-Майні). У червні-липні 1942 р. за завданням Оперативного штабу рейхсляйтера А. Розенберга проводив обстеження та відбір юдаїки для вивезення до рейху у київських та харківських бібліотеках (зокрема, Київській духовній академії). – Док. № 289.

172. Селінов (Сєлінов) Валентин Іванович (1876 – ?) – історик, професор, доктор історичних наук (1944). У 1943–1944 рр. завідувач кафедри російської історії Одеського університету. Був директором Геологічного музею Одеси. Віцепрезидент та голова історичної секції Одеського наукового товариства історії та старожитностей при Одеському університеті (відновленого Румунською окупаційною адміністрацією), працював над дослідженням історії Трансністрії з найдавніших часів. Підготував до захисту докторську дисертацію (1944). Досліджував результати археологічних розкопів курганів поблизу Одеси. Редагував наукову частину журналу «Старая Одесса», співпрацював з редакцією «Литературной газеты» (Одеса). Автор праць: «Очерки по истории Одессы. Транснистрия на заре цивилизации» (1943), «Воронцовский дворец» (1943). – Док. № 294.

173. Семилетов Сергій Матвійович (15.09.1897 – ?) – фізик, математик. Народився в с. Панові Кусти (Тамбовська обл., РФ). Закінчив фізико-математичний факультет Харківського університету. В 1903 р. почав працювати над організацією метеорологічної мережі. У 1904–1909 рр. працював у Харківській губернській земській управі. Був членом правління Споживчого товариства вузів Харкова, керуючим відділу культурної освіти. Працював спостерігачем та ад'юнктом у Харківській обсерваторії, лаборантом Фізичної лабораторії професора А. П. Грузинцева. У передвоєнні роки викладав математику, фізику, читав лекції по метеорології, космографії у вищих навчальних закладах Харкова. – Док. № 296.

174. Трансністрія (у перекладі з румунської мови – «Задністров'я») – адміністративна одиниця, утворена 30 серпня 1941 р. нацистським командуванням і була передана під тимчасове управління Румунії. Територія Трансністрії охоплювала Одеську, Ізмаїльську, Чернівецьку області, південні райони Вінницької, західні райони Миколаївської та Херсонської областей УРСР; складалася з 13 повітів і 65 волостей (територія близько 40 тис. кв. км.) з населенням близько 2,2 млн. чол. Адміністративний центр знаходився спочатку у Тирасполі, пізніше в Одесі. Губернатором Трансністрії був Г. Алексяну. Окупаційний режим був дещо ліберальнішим, ніж у рейхскомісаріаті України. Територія Трансністрії розглядалася націоналістичною ідеологією як одвічна румунська територія, вважалася колонією. Румунська адміністрація прагнула до румунізації місцевого населення, у 1941–1943 рр. сюди проходила масова депортація євреїв (100 тис. чол.) та циган (23 тис. чол.) з румунських земель, Буковини і Бессарабії (значна частина з них загинула). На початку 1944 р. управління Трансністрією було передано німецькій військовій адміністрації. Як адміністративна одиниця перестала існувати у березні 1944 р. після звільнення території від окупантів. – Док. № 297.

175. Бой-Желенський (Boy-Żeleński) Тадеуш (21.12.1874 – 04.07.1941) – польський письменник, критик і перекладач французької літератури. У вересні 1939 р. виїхав з Варшави у зв'язку з наступом нацистської Німеччини на Польшу. Переїхав до Львова. Працював професором Львівського університету, де очолив

кафедру романістики, та Медичного інституту Львова. У липні 1941 р. був заарештований нацистською окупаційною владою і розстріляний. Автор збірки віршованих памфлетів «Словечка» (1911), багатотомного видання «Бібліотека Боя» (переклади класиків французької літератури). – Док. № 314.

176. Цешинський (Цешанський) Антон Томович (1882 – 1941) – учений-медик, доктор медицини (1911), професор (1913). Народився в с. Олесніці (Польща). Навчався на медичних факультетах у вищих навчальних закладах Мюнхена та Берліна, захистив докторську дисертацію. Пізніше переїхав до Львова. В 1913 р. – професор кафедри стоматології та керівник стоматологічної клініки медичного факультету Львівського університету. Вивчав організацію стоматологічної практики в провідних європейських університетах Австрії, Німеччини, Франції і розробив перспективний план розвитку цієї галузі для Львова. Розробив метод місцевої анестезії новокаїном з адреналіном, спосіб анестезії для радикальної операції Відман-Неймана. Був обраний членом-кореспондентом Академії медичних наук (Польща), почесним членом наукових стоматологічних товариств (Нью-Йорк, Вашингтон, Відень, Прага, Краків, Буенос-Айрес). Відзначений у 1936 р. міжнародною Федерацією Стоматологів (FDI) медаллю Міллера. У липні 1941 р. був розстріляний нацистами у Львові. Автор понад 350 праць з рентгеностоматології, провідникової анестезії на рівні основи черепа, економіки медицини, хірургії щелепово-лицевої ділянки. – Док. № 314.

ФОТОДОКУМЕНТИ

Читальний зал для академіків, професорів і старших наукових співробітників Бібліотеки АН УРСР. Київ, 1941.

Співробітники АН УРСР серед учасників антифашистського мітингу. Зліва направо: 1-й ряд – І. С. Паторжинський, З. М. Гайдай, М. С. Гречуха, 2-й ряд – М. Т. Рильський, Ю. В. Шумський, О. Є. Корнійчук, П. Г. Тичина, М. П. Бажан, І. Л. Ле. Саратов, 1941.

Академік АН УРСР М. Г. Холодний серед співробітників дослідної станції НКЗ СРСР. Сочі, 1941.

Б. М. Бабій – учений в галузі права, майбутній академік АН УРСР під час проходження військової служби у лавах Радянської армії. Жовтень 1941.

К. С. Борисенко (другий зліва) – учений в галузі гірничої механіки, майбутній член-кореспондент АН УРСР, директор Інституту гірничої справи на роботі у 8-му Управлінні оборонних споруд Півдня СРСР. [1941-1942]

О. З. Петров (зліва) – фізик-теоретик і математик, майбутній академік АН УРСР і А. Д. Скаба (справа) – історик, майбутній академік АН УРСР під час проходження військової служби у лавах Радянської Армії. Горький, червень 1943.

М. М. Амосов – провідний хірург пересувного польового госпіталю № 2266 у роки Великої Вітчизняної війни, учений в галузі торакальної хірургії та біокібернетики, майбутній академік АН УРСР. [листопад 1943]

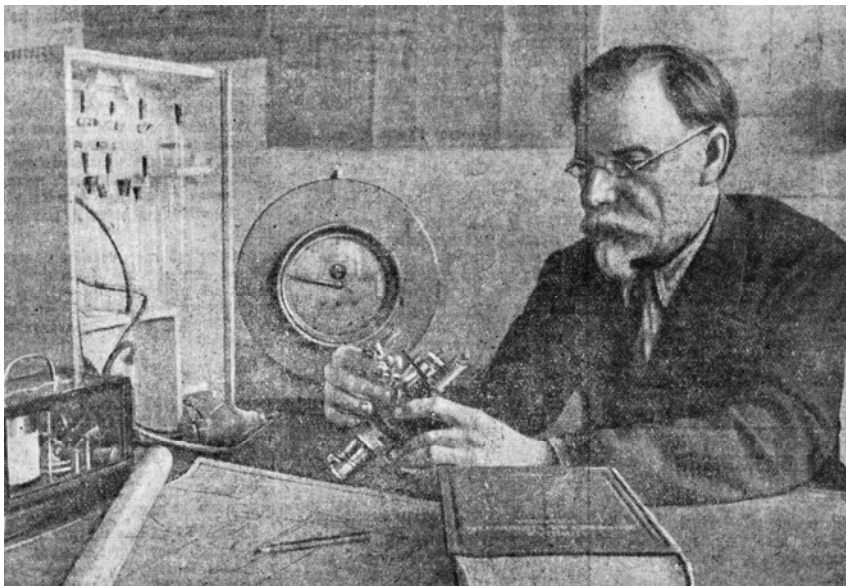
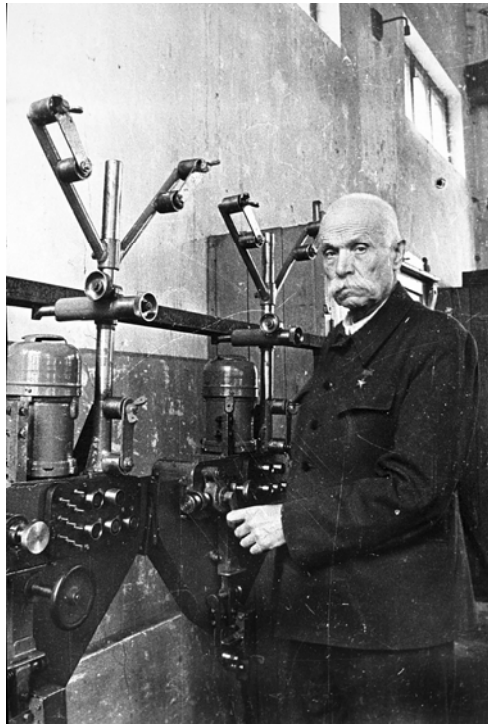
В. І. Клоков (3-й праворуч в 1-му ряду) - історик, майбутній член-кореспондент НАН України, Герой Радянського Союзу (1945) серед партизанів загону О.Ф. Федорова. [1943]

І. Г. Підплічко – зоолог і палеонтолог, майбутній академік АН УРСР під час проходження військової служби у роки Великої Вітчизняної війни. [1943]

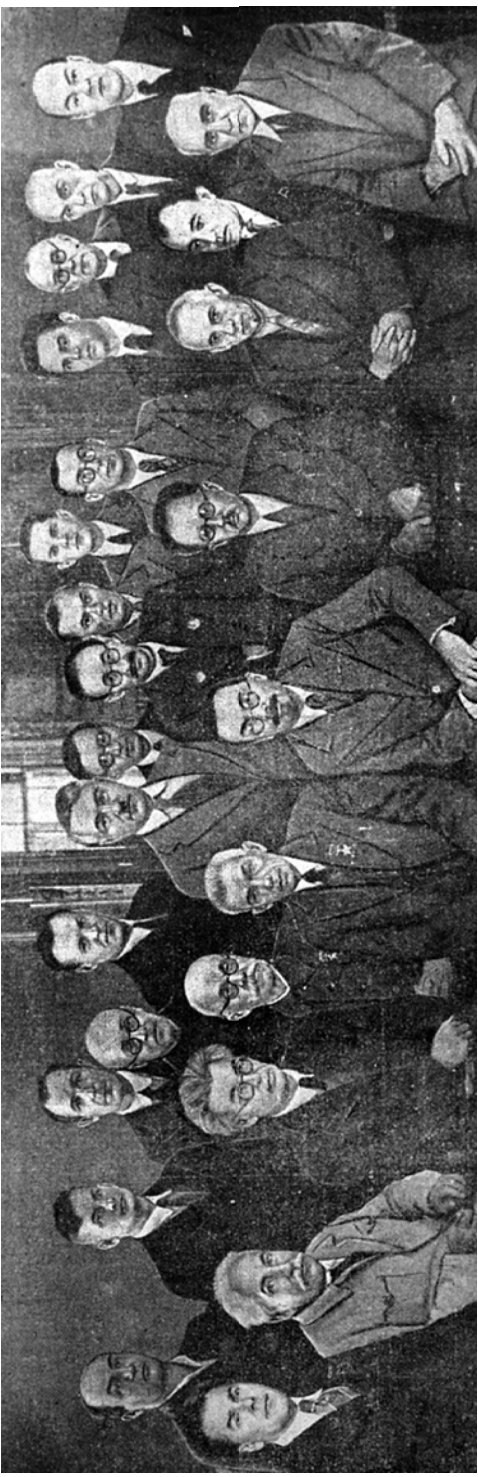

П. М. Першин – економіст, професор Воронежського сільськогосподарського інституту, майбутній академік АН УРСР біля будинку зруйнованого Інституту. Воронеж, 1943.

Академік АН УРСР Є. О. Патон
біля моделі самохідних
електрозварювальних апаратів в
експериментальних майстернях
Інституту електрозварювання
АН УРСР. Київ, 30 серпня 1944.

Професор О. П. Соколов – старший науковий співробітник Інституту енергетики
АН УРСР за роботою у своєму кабінеті. Київ, 26 вересня 1944.

Діячі української радянської науки (зліва направо): сидять – акад. П. Г. Тичина, акад. О. М. Динник, Віце-президент акад. Б. І. Чернишов, акад. Є. О. Пагон, Президент АН УРСР акад. О. О. Богомолець, Віце-президент акад. О. В. Палладін, акад. М. В. Птуха, акад. М. Т. Рильський, акад. О. Є. Корнійчук і акад. Г. Ф. Проскура. Стоять – чл.-кор. Л. М. Славін, учений секретар відділу технічних наук Г. В. Карпенко, проф. І. Т. Швець, акад. Д. К. Третьяков, учений секретар Президії АН УРСР З. П. Шульга, чл.-кор. Я. В. Ролл, чл.-кор. А. І. Кіпріанов, акад. М. М. Гришко, чл.-кор. Б. Д. Грозін, проф. Р. Є. Кавецький, проф. М. Н. Петровський, чл.-кор. П. А. Власюк, акад. К. Г. Воблий, акад. В. П. Поспелов і акад. П. П. Будніков. Київ, 26 вересня 1944.

На засіданні ювілейної сесії АН УРСР. У першому ряду сидять (зліва направо): проф. М. А. Валяшко (Харків), лауреат Сталінської премії академік Г. Ф. Проскура, академік О. М. Динник і член-кореспондент АН УРСР П. П. Карпухін. Київ, 26 вересня 1944.

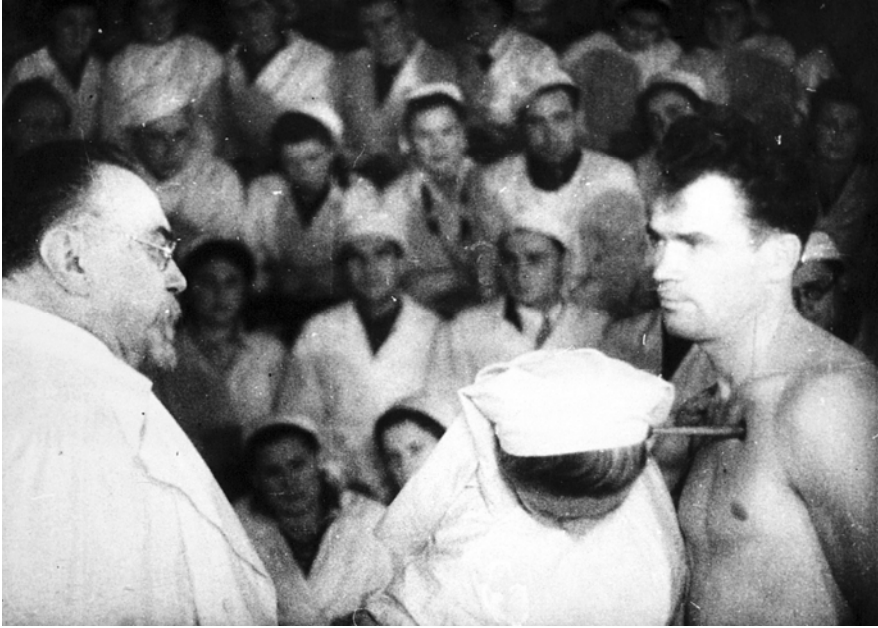
Ювілейна сесія АН УРСР. В кулуарах сесії. Герой Соціалістичної Праці акад. Є. О. Патон знайомить учасників сесії з електрозварювальною апаратурою, яка зіграла значну роль у збільшенні випуску танків. Київ, 28 вересня 1944.

Члени президії ювілейної сесії, присвяченої 25-річчю АН УРСР. Зліва направо: чл.-кор. С. В. Зверезомб-Зубовський, акад. М. М. Гришко, акад. Д. К. Третяков. Київ, вересень 1944.

Будинок Академії наук УРСР. Київ, вересень 1944.

Професор Київського медичного інституту, директор Українського науково-дослідного інституту клінічної медицини академік АН УРСР та АН СРСР М. Д. Стражеско під час лекції. Київ, 1944.

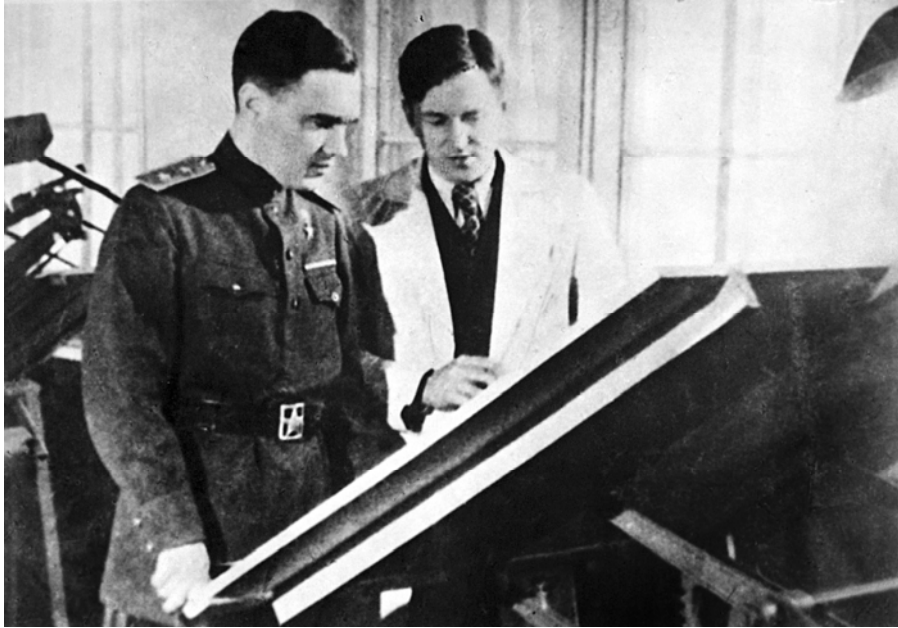
М. А. Теленга завідувач лабораторії паразитології Інституту зоології АН УРСР. Київ, 1944.

Група українських (акад. М. М. Гришко та ін.) і російських учених, які прибули на 25-річний ювілей АН УРСР (академіки АН СРСР В. П. Волгін, Б. Д. Греков, О. Ю. Шмідт та ін.) біля Успенського собору Києво-Печерської лаври. Київ, 1944.

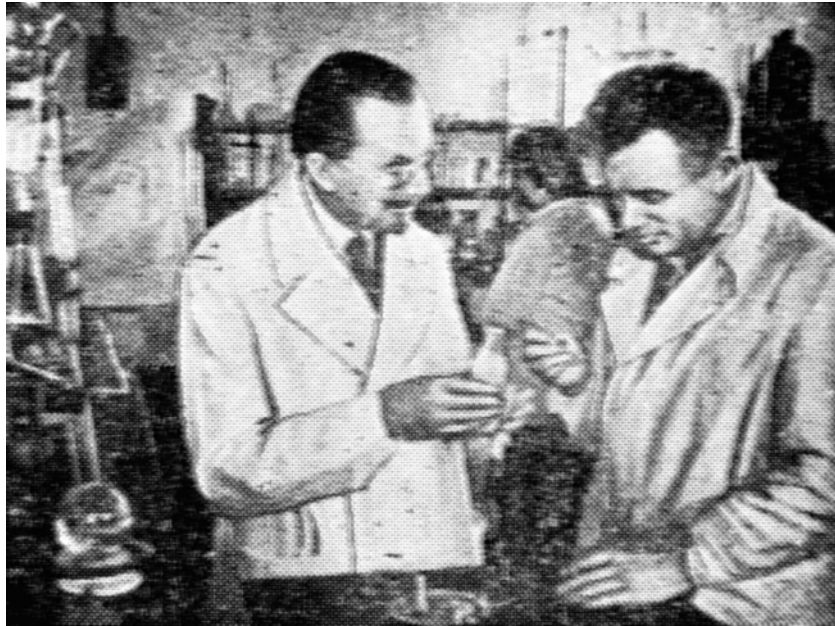
Доктор фізико-математичних наук А. К. Вальтер і інженер Лешко під час роботи у Харківському фізико-технічному інституті АН УРСР. Харків, 1944.

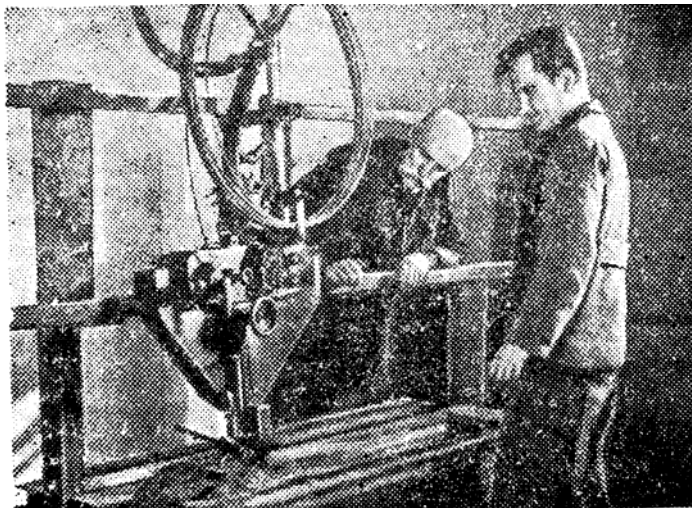
Член-корреспондент АН СРСР, генеральний конструктор ОКБ-115 О. С. Яковлев та заступник генерального конструктора, майбутній академік АН УРСР О. К. Антонов озглядають проекти нових модифікацій відомих літаків «Яков». Москва, 1944.

Академік АН УРСР М. М. Гришко – ботанік, на дослідній ділянці одночасно стигнучих конопель. Київ, 1944.

Академік АН УРСР О. В. Палладін – біохімік у своїй лабораторії за виготовленням вітамінного препарату «Вікасол». Київ, 1944.

Академік АН УРСР Є. О. Патон – учений в галузі електрозварювання та мостобудування біля свого експериментального автозварювального апарату. Київ, 1944.

Академік АН УРСР М. В. Луговцов (праворуч) – учений в галузі металургії досліджує вплив парів цинку на вогнетриви домен. Київ, 1944.

Член-кореспондент АН УРСР П. М. Попов – літературознавець, фольклорист, мистецтвознавець слухає кобзаря Перепелюка, який склав «Думу про Україну». Київ, 1944.

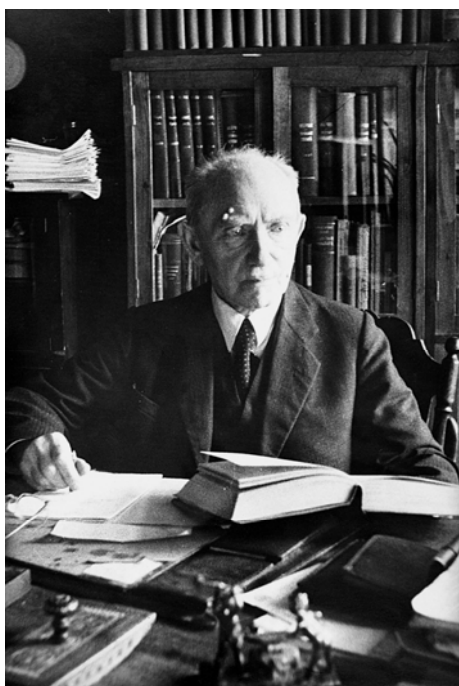

Академік АН УРСР О. І. Лейпунський (праворуч) – директор Інституту фізики АН УРСР за роботою в лабораторії. Київ, [1944].

Під час голосування з обрання дійсних членів і членів-кореспондентів АН УРСР. Зліва направо: 2-й - акад. В. І. Лучицький, 3-й - акад. М. В. Птуха, 4-й - учений секретар Президії АН УРСР З. П. Шульга, 5-й – директор Інституту теплоенергетики АН УРСР І. Т. Швець. Київ, лютий 1945.

Бригадир складальної ділянки
експериментальної майстерні
АН УРСР Л. Богачек за
складанням вузлів нового
зварювального апарату,
виготовленого для будівництва
газопроводу Дашава-Київ. Київ,
14 березня 1945.

Академік АН УРСР Ф. М. Колесса –
фольклорист, музикознавець,
літературознавець, композитор,
директор Етнографічного музею
АН УРСР і керівник Львівського
відділу Інституту мистецтвознавства,
фольклору та етнографії АН УРСР.
Львів, липень 1945.

М. М. Афанасьєв - доктор
технічних наук, заступник
директора Інституту
будівельної механіки АН
УРСР в лабораторії під час
дослідження металів. Київ,
1 вересня 1945.

Співробітники Інституту археології АН УРСР за розбиранням матеріалів,
знайдених під час розкопок у районі Канева. Київ, 29 вересня 1945.

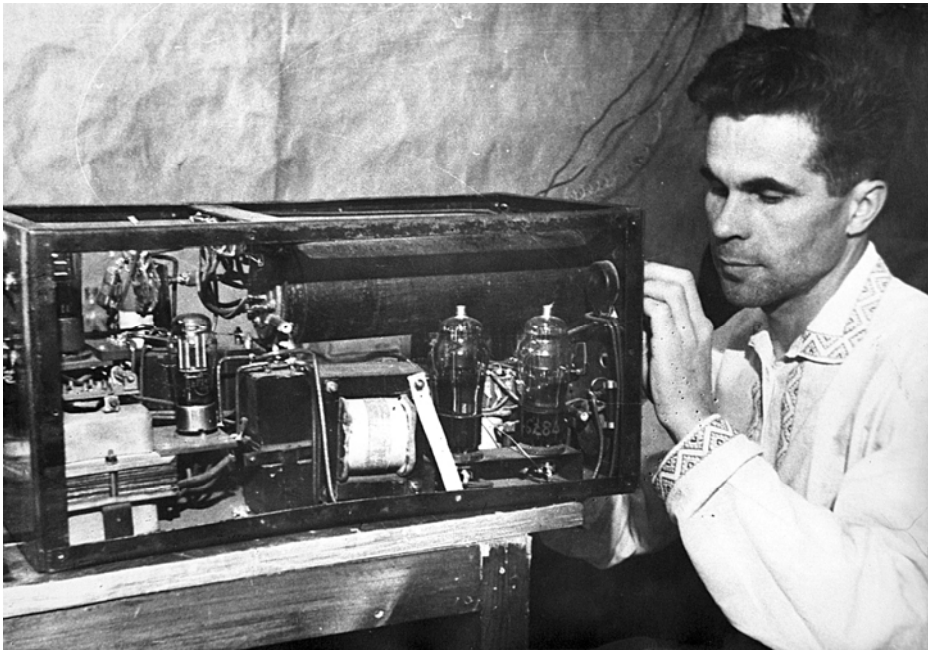
Учасники мітингу в Академії наук УРСР, з приводу проходження Кримської конференції керівників трьох держав. Зліва направо: 1-й ряд – академіки АН УРСР М. М. Гришко, Є. О. Патон; 2-й ряд – Г. Ф. Проскура, О. М. Динник (3-й). Київ, 1945.

Академік АН УРСР В. П. Філатов – офтальмолог, під час виступу на ювілейному засіданні, присвяченому його 70-річчю. Одеса, 1945.

І. Г. Підоплічко (1-й справа) біля Рейхстагу. Берлін, 1945.

О. Я. Усиков – старший науковий співробітник відділу електромагнітних коливань Харківського фізико-технічного інституту під час роботи на сконструйованому ним апараті для виявлення ушкоджень в лініях електропередач. Харків, 1945.

Академік АН УРСР
К. К. Хренов – учений в галузі
електрозварювання, генерал-
інженер 2-го рангу, заступник
директора Інституту
електрозварювання АН УРСР.
1945.

Академік АН УРСР В. П. Філатов консультує генерал-лейтенанта, начальника
медичної служби Прикарпатського військового округу М. М. Гурвича. Одеса, 1945.

Академік АН УРСР О. О. Богомолець – Президент АН УРСР, директор Українського інституту експериментальної біології і патології з співробітниками Народного комісаріату охорони здоров'я СРСР. Київ, [1945].

Директор Ботанічного саду АН УРСР акад. М. М. Гришко (зліва), старший науковий співробітник І. Є. Дрига (у центрі) і старший садівник М. І. Проскура біля нових насаджень. Київ, [1945]

В. Я. Дідковський – геолог, старший науковий співробітник Інституту геологічних наук, майбутній член-кореспондент НАН України, Герой Радянського Союзу (1945), під час проходження військової служби у лавах Радянської армії. [1945]

**МАТЕРІАЛИ
ДО I ТА II РОЗДІЛІВ ДОКУМЕНТІВ**

**РАПОРТ ЛЕЙТЕНАНТА ДЕРЖБЕЗПЕКИ ГУСЄВА НАЧАЛЬНИКУ
ТРЕТЬОГО УПРАВЛІННЯ НКДБ УРСР КАПІТАНУ ДЕРЖБЕЗПЕКИ
ДРОЗДЕЦЬКОМУ ПРО ПОВЕДІНКУ АКАД. АН УРСР А. Ю. КРИМСЬКОГО
ПІД ЧАС ЙОГО ЕВАКУАЦІЇ ЗІ ЗВЕНИГОРОДКИ**

[Не раніше 19 липня 1941 р.]

Считаю необходимым довести до Вашего сведения о поведении [А. Е.] Крымского в момент имевшегося у меня с ним разговора, касающегося его эвакуации из Звенигородки.

Явившись 19 июля с[его] г[ода] вместе с оперативным работником Звенигородского межрайотдела НКГБ на квартиру [А. Е.] Крымского, которому подробно рассказал о целях своего прихода, т.е. то, что я прибыл в Звенигородку за [А. Е.] Крымским, дабы доставить его в Киев с последующей эвакуацией вглубь страны, так как на счет эвакуации академиков имеется специальное распоряжение правительства и что уже большинство академиков выехало.

[А. Е.] Крымский же категорически отказался от эвакуации, заявив, что он никуда не поедет, так как ему 71 год и вообще жизнь его недолговечна, поэтому он в Киев не поедет, одновременно потребовал от меня официального распоряжения, где бы говорилось о его эвакуации. После предъявления [А. Е.] Крымскому имеющегося у меня предписания и вторичного предложения о необходимости эвакуации, [А. Е.] Крымский также отказался выезжать, тогда мною [А. Е.] Крымскому было в более резкой форме заявлено, что поскольку он не желает добровольно выехать, я буду вынужден помимо его желания, вывезти его в Киев для последующей эвакуации в тыл – так как на этот счет я имею соответствующие распоряжения, которые я выполняю.

Выслушав меня, [А. Е.] Крымский заявил: «значит Вы не желаете считаться с моими намерениями, несмотря на то, что я являюсь заслуженным деятелем науки, академиком и орденосцем, ну раз так, тогда я буду собираться».

Перед отъездом в Киев он предупредил свою домработницу и приемного сына лет 12-13, чтобы они ждали от него писем уже из Саратова, так как он наверное выедет туда. В пути разговоров у меня с [А. Е.] Крымским не было. О чем и доношу нач[альнику] отделения 2 отдела, 3 управления НКГБ УССР.

Лейтенант госбезопасности *Гусев*

ЦДАГО України, ф. 263, оп. 1, спр. 39424, арк. 75-76. Оригінал. Машинопис.

ДАНИ ПРО НАУКОВО-ВИРОБНИЧІ ЗВ'ЯЗКИ ІНСТИТУТІВ АН УРСР

25 березня 1942 р.
м. Уфа

Институт физики и математики

№№ пп	Наименование предприятия и учреждения, с которым имеется связь	2	По каким темам установлена связь	В чем заключается научно-производственная связь
1.	НИИ № 56.		3	4
1.	НИИ № 56.		Усовершенствование купрокных выпрямителей.	Совместное выполнение работы.
2.	Военно-воздушная академия К. А. им. Жуковского завод № 356, Челябинский завод № 78, НИИ № 24 Наркомата боеприпасов, Свердловский Горный институт, Уральский ордена Ленина завод тяжелого машиностроения, Челябинский тракторный завод, Сибирский металлургический институт, завод № 19, Наркомат танковой промышленности, завод № 384 и многие другие организации.		Производство и дальнейшее усовершенствования сернисто-серебряных фотоэлементов.	Практическое использование.
3.	Институт № 56.		Специальная тема.	Совместная работа.
4.	НИИС К. А.		" "	Работа по поручению.
5.	Завод № 628.		Разработка заменителей электроизоляционных материалов.	Совместное выполнение работы.
6.	Завод 161.		По испытанию электроизоляционных материалов.	Выполнение электрических испытаний
7.	Химич[еская] лаборатория Баш[кирского] Геологич[еского] Управления.		Спектральный анализ руд и минералов БАССР.	Керамических изоляторов – авиа-свечей. Производятся спектральный анализ и разрабатывается методика количественного спектрального анализа на ряд элементов.
8.	НИИ 56.		Спектральный анализ.	Производился спектральный анализ меди на ряд элементов.

9.	Завод 291.	Разработка и постройка нового типа стилоסקопа, стилометра.	Разработанный прибор будет применен на заводах № 26, 49, 45 для экспрессного определения процентного содержания тех или иных примесей в сплавах.
10.	Зенитно-артиллерийская школа.	Расчет и изготовление недостающих оптических деталей в прицелах зенитных орудий.	
11.	Хлеб[ный] завод.	Периодическое задание.	Наложена установка для точного измерения температур сушилок и печей специального цеха завода.
12.	Завод 628.	Задание завода.	Изготовление и градуировка термомоментов для точного определения высоких температур.
13.	Завод 161.	" "	" "
14.	Ин[ститу]т № 56, завод 628.	Заказы на различные оптические детали.	Изготовление плоско параллельных матовых пластинок из етекла для шлифовки сегнетовой соли изготовление призм и линз.
II. Отделение математики			
1.	Ин[сти]тут строительной механики (связано с НИАП ЦИАН, с заводом № 26).	Статистический и динамический расчет оболочек с осевой симметрий (клапан авиамотора).	Совместная разработка проблемы.
2.	НИИ – 24.	3 специальных темы.	Консультация, расчеты, опыты (совместно с ин[ститу]том строительной механики).
3.	НИИ – 20.	2 спец[иальных] темы.	Консультация и расчет деталей конструкций.

Институт химии АН УССР

№№ пп	Наименование предприятия и учреждения, с которым имеется связь	В чем заключается научно-производственная связь
1.	Наркомздрав СССР и БАССР.	Для Наркомздрава БАССР и СССР разработаны способы получения средств для борьбы со вшами из местного сырья. Разработан способ регенерации ваты в госпиталиях. По чертежам Института для НКЗ БАССР ведется серийное изготовление «Ионаторов Кульского».
2.	Наркомпищепром БАССР.	Пищевая лаборатория Института составила проект завода по переработке кленового сока, который будет пущен в этом году. Пищевой отдел взял на себя систематическую консультацию по этому вопросу. Выполняется экспертиза по вопросу о переработке мерзлой свеклы.
3.	Наркомместпром РСФСР.	Консультация по производству мыла. Редакционная работа в издательстве НКМП РСФСР.
4.	Башгеологоуправление БАССР.	По согласованию с Башгеологоуправлением поставлены в тематический план и ведутся в контакте с Башгеологоуправлением плановые темы: № 1. Промышленное использование низкосортных бокситов. № 3. Определение редких и рассеянных металлов руд Учалинского месторождения. № 4. Изучение бурых железняков. № 13. Изучение бурых углей БАССР.

5.	Волоканалтрест г. Уфы.	По согласованию с Волоканалтрестом и на его территории выполняются плановые темы. № 11 – Условия применения железного коагулянта. № 12 – Конструирование походного электролитического хлоратора. С 1 / V – 1942 г. очистка воды Уфимского водопровода будет производиться по способу, разработанному группой технологии воды Ин[ститу]та Химии. По предложению завода Институт разрабатывает плановую тему № 16 «Обессеривание бензина».
6.	Уфимский Крекинг-завод.	
7.	Витаминный завод в г. Уфе.	Пищевой отдел Института по согласованию с заводом и на его территории разрабатывает плановую тему: № 14 – Получение поливитаминных концентратов. Пищевой отдел Института систематически обслуживает консультацией Витаминный завод.
8.	Завод № 628.	По предложению завода Институт ведет плановую тему № 9 – защита металлической аппаратуры.
9.	Завод № 49.	По договору с заводом Институт выполняет тему: Получение кобальта из отходов стеллита.
10.	Завод № 26.	Консультация по вопросу о производстве дектрина.
11.	Горместпром г. Уфы.	Разработка способа производства лигроина пасфальтового лака из кислого гудрона. Анализ продукции некоторых предприятий Горместпрома.
12.	Лесхимсоюз БАСССР.	Разработка метода производства канифольного мыла из соснового осмола.
13.	Аптекоуправления БАСССР.	Разработка способа производства терпингидрата, глюкозы, адонилена и гиталена.
14.	Геофизический Трест Наркомнефти.	Разработка по договору способа получения сухих элементов для геолог[ической] разведки на нефть.
15.	Химслужба Куйбышевской жел[езной] дороги.	Консультация по очистке воды и по аналитической работе.
16.	Всесоюзный Институт авиомоторостроения.	Составление литературного обзора по антидетонаторам для моторного топлива.

Институт физической химии им. Л. В. Писаржевского

№№ пп	Наименование предприятия и учреждения, с которыми имеются связи	По каким темам установлена связь	В чем заключается научно-производственная связь
1	2	3	4
1.	Завод № 49. НКАП. (Письменное предложение завода от 6 января 1942 г. № 37).	«Количественный эмиссионный спектральный анализ в промышленном контроле металлов». Б. Я. Дани и М. С. Ашкинази, М. Куцай и Фоменко А. С.	1) Приступлено к выполнению задания завода по разработке методов спектрального анализа спесплавов на кобальтовой, хромовой и никелевой основах. 2) Систематически даются консультации по вопросам организации спектральной лаборатории завода. 3) Обучаются сотрудники завода методам спектрального анализа (в лаборатории Института заводские сотрудники ведут сортировку своей продукции. Уже сортировано несколько тысяч образцов). 4) Выполняются задания завода по разработке методов спектрального анализа алюминиевых сплавов на элементы: кремний, железо, марганец, медь. По этой работе имеется хороший отзыв завода от 20 / II – [19]42 г.
2.	Завод № 26 НКАП. (Письменное предложение завода от 4 / IX [19]41 г. № 13281; дото[воренность]).	То же.	5) В ближайшее время в Институте будут обучены сотрудники лабораторий заводов 26 и 161 фотоэлемерическим методом анализа металлов, разработанным в ИФХ. В порядке технической помощи Институт предоставил во временное пользование заводу 26 спектограф Цейсса и приборы к нему. Кроме этого, имеются запросы заводов №№ 26 и 161 на фотоколориметры, которые в ближайшее время будут институтом предоставлены заводам.

<p>3. Завод № 628 НКАП. (Письменное предложение завода от 1 / IX – [19]41 г. С – I).</p>	<p>«Количественный эмиссионный спектральный анализ в промышленном контроле металлов». Б. Я. Данин, М. С. Ашкинази, А. С. Фоменко, Л. Ф. Кудая.</p>	<p>Завод № 628. (Письменное предложение завода от 1 / IX – [19]41 г., от 22 / II [19]42 г. и договор от 12 / IX – [19]42 г.</p>	<p>6) Периодически выполняются поручения завода, связанные с качественным спектральным определением элементов в различных сплавах.</p>
<p>4. Завод № 291 НКАП (Договор от 12 / I [19]42 г.).</p>	<p>«Усовершенствование методов фотометрирования в спектральном анализе для промышленного контроля». М. Ф. Вукче.</p>	<p>Завод № 291 НКАП. (Письменное предложение завода от 5 ноября 1941 г. за № 0 / 414).</p>	<p>7) Подготовлены фотоэлектрические методы определения в сталях и внедрены на этом заводе методы определения перечисленных элементов за исключением. Установлен фотокориметр в лаборатории завода и обучены сотрудники этой лаборатории фотоэлектрическим методам анализа металлов. Кроме этого, заводу Институт, в порядке технической помощи предоставил во временное пользование металломикроскоп. 8) Разрабатывается конструкция приспособления к стилооскопу для фотометрирования спектральных линий. Согласно договора эта простая модель стилооскопа будет передана заводу для серийного производства. (Работа ведется совместно с Институтом Физики и Математики).</p>
<p>5. Крекинг-завод, ЦНИЛ. (Письменное предложение завода от 5 ноября 1941 г. за № 0 / 414).</p>	<p>«Разработка метода обессеривания крекинг-бензина». М. В. Поляков, С. М. Москович, Т. П. Корниенко.</p>	<p>Наркомнефть, Крекинг-завод ЦИАТИМ. ЦНИЛ. Башнефть (Договор от 1 / III – [19]42 г. с ЦИАТИМ, договор [ор] от 28 / II – [19]42 г. ЦНИЛ).</p>	<p>9) По заданию завода разрабатывается метод обессеривания крекинг-бензина, приемлемый для условия этого завода. Работа выполняется в контакте с ЦНИЛом и Институтом Химии и Химтехнологии.</p>
<p>Крекинг-завод (Договор от 1 / III – [19]42 г.).</p>	<p>«Разработка мероприятий по повышению стойкости крекинг-аппаратуры». И. Н. Францевич (ИЧМ). И. М. Малкин (ИФХ). А. С. Шварц (ИФХ). Р. М. Малашенко (ИЧМ).</p>	<p>10) Разрабатывается метод силицирования и хромирования применительно к условиям службы деталей Крекинг-завода и арматуры промысловых коммуникаций «2-го Баку».</p>	<p>11) Подготавливаются фотоэлектрические методы определения больших содержания кремния, марганца и хрома в сталях. Эти методы будут внедрены на Крекинг-заводе согласно договора.</p>

6.	Местпром г. Уфы по заданию Наркомместпрома РСФСР. (Письменное предложение от 28 / II – [19]42 г.).	«Разработка метода обессеривания лигроина». М. В. Поляков, Т. П. Корниенко, Ю. А. Сингуровская.	12) Предполагается использовать лигроин (продукт перегонки полимера, являющегося отходом Крескинг-завода) в качестве тракторного горючего. Работа финансируется. Лабораторные опыты успешно закончены и приняты заказчиком. Строится ползузаводская установка.
Горместпром по заданию Наркомместпрома РСФСР. (Письменное предложение от 10 / III – [19]42 г. за № 4).	«Разработка метода обессеривания лигроина – продукта перегонки кислого гудрона, являющегося отходом Крескинг-завода». М. В. Поляков, С. М. Москович и вакансия.	13) Работа включена в план и будет финансироваться (договор оформляется) Горместпромом. Предполагается использовать лигроин как тракторное горючее.	
7.	Наркомздрав Баш[кирской] АССР. (Письменное предложение от 10 / XII – [19]42 г. за № 32 / I и приказ № 55 по Наркомздраву от 18 / II – [19]42 г.).	«Дальнейшая разработка путей практического применения и внедрения нового (кавитационного) метода возбуждения ультразвука». С. С. Уразовский, Э. Г. Ширю.	14) Изготовление опытной партии дезинсекционной эмульсии для борьбы с педикулезом. Эмульсия проверена и одобрена Комиссией при АН УССР по борьбе с педикулезом.
Госсанинспекция, Горсан-эпид, подшефный госпиталь № 1737.	«Испытание дезинсекционных эмульсий».	15) Консультация по организации производства дезинсекционных эмульсий.	16) Проведение крупных испытаний противопедикулезных эмульсий на бытовых и других объектах. Примечание: Работа 15 и 16 ведутся под наблюдением Комиссии АН УССР по борьбе со вшами.
Тубдиспансер г. Уфы. (Устная договоренность).	«Получение стрептоциговых суспензий для вливания в полости инфицированных ран». С. С. Уразовский (ИФХ), док[тор] Шахновский (Тубдиспансер).	17) Взаимная консультация и подготовка к клиническому испытанию полученных препаратов. Выполнение работы задержалось из-за не[до]получения стрептоцига.	

8.	Санбакинститут. г. Уфы и Ин[ститу]т Биохимии АН УССР.	«Измерение показателей преломления с помощью френелевой дифракции». И. В. Обреплов.	18) По согласованности с этими институтами работа приняла направление: а) по разработке метода определения коэф[фициента]; б) по измерению показателей преломления тканевых жидкостей в капилляре.
	ВИТХ НКЭП	То же.	19) Систематические консультации по изготовлению кристаллов Сегнетовой соли.
	Институт Геологии и АН УССР. (Письменное предложение Ин[ститу]та Геологии от 19 / I – [19]42 г.).	То же.	20) Измерялись показатели преломления Башкирского кварца.
9.	Г. А. У. Баш[кирской] АССР. (Письменное предложение от 15 / I – [19]42 г. за № 50 / I)	«Получение перекиси водорода». А. И. Бродский (ИФХ), Т. С. Гликман (ИФХ), С. С. Гаухман (ИФХ), Д. П. Зосимович (Ин[ститу]т Химии).	21) Закачивается лабораторная разработка получения перекиси водорода электролитическим путем и разрабатывается технологически установка производительности 20 кл/день.
	ГАУ БАССР. (Письменное предложение[ние]).	«Разработка технологии полученных карболена». И. А. Хризан, И. Е. Неймарк.	22) В лабораторных условиях получены данные для проектирования полузаводской установки по получению карболена производительностью 1000 кл в день.
	Украинское отделение Менделеевского общества при Академии наук УССР.	Руководящая работа в комиссии по реактивам и аналитическим лабораториям, объединяющей Академию наук, заводские лаборатории Уфимского района, НКМестпрома и др. И. А. Хризан.	23) В результате работы комиссии разработан ряд мер по улучшению снабжения лабораторий реактивами и посудой, реализуемых в настоящее время Президентом АН УССР.
10.	Кемеровский завод, где главный инженер И. П. Палант.	Определение водорода в коксовом газе. А. И. Бродский.	24) Письменная консультация по вопросу об определении водорода в коксовом газе.
11.	Уфимский электроаппаратурный завод. (Письменное предложение завода от 29 / I [19]42 г.).	Изготовление самосветящихся составов. Б. Я. Данин.	25) В Институте проводится фотометрирование (испытание) люминофоров, изготавливаемых в Институте Геологии и Институте Физики и Математики АН УССР для завода.
12.	Нефтемашзаводпроект (письм[енное] предложение[ние] завода от 20 / III – [19]42 г.).	Разработка способов приготовления сверхчувствительной бумаги из дешевых материалов.	26) Работа начата.

<p>13. Магнитогорский металлургический комбинат. (Письменное предложение завода от 11 / II – [19]42 г. за № Г. И. – 19).</p>	<p>–</p>	<p>27) Ведутся переговоры по предложению завода заняться разработкой методов анализа сырого бензола и других каменноугольных продуктов.</p>
<p>14. Башкирская Малярийная станция. (Письменное предложение станции от 25 / IX [19]41 г. договор от 1 / X – [19]41 г.). Отзыв о работе от 30 / XII – [19]41 г. № 1267.</p>	<p>Стабилизация пленок из отходов крекинга нефти для борьбы с малярийным комаром в водоемах Башкирии. Т. П. Корниенко.</p>	<p>28) В результате исследования в лаборатории Института найдены заменители нефти для нефлевания водоемов Башкирии. Лабораторные испытания этих заменителей на личинках малярийного комара дали хорошие результаты. Совместно с Б. Р. М. Ст[анцией] эти заменители нефти в течение 1942 года будут широко испытаны в природных условиях Башкирии.</p>

По заданию Химической Комиссии Комитета Содействия Обороне при Академии наук УССР в Институте (совместно с I–м ММИ) разрабатывается способ приготовления противоипритного мыла. Получены первые опытные препараты этого мыла. Испытания их на животных (опыт с кроликом) оказались положительными. Дальнейшие опыты прекратились из-за отсутствия подлежащих дегазации веществ (ОВ).

В Институте также будет разрабатываться новый метод приготовления растворов Дакена. Задание Медицинской Комиссии Комитета Содействия Обороне при Академии наук УССР.

Кроме этого, сотрудниками Института систематически даются консультации ряду представителей, предприятий, институтов и учреждений по разным вопросам из областей химии, химтехнологии и физики.

Институт геологических наук

№№ пп	Наименование предприятия и учреждения, с которым имеется связь	По каким темам установлена связь	В чем заключается научно-производственная связь
1	2	3	4
1.	Улу-Телякская геологоразведочная партия Башкирского Геологоуправления.	Опытное применение магнитометрии для поисков марганцевых руд.	В IV кв[артале] 1941 г. и в I кв[артале] [19]42 г. выполнена магнитная с[ъ]емка и камеральная обработка результатов с[ъ]емки по договору с Баш[кирской] ГГУ.
2.	Учалинская геологоразведочная партия Баш[кирского] ГГУ.	Минералогия и генезис Учалинского полиметаллического месторождения.	Выполнена геологическая с[ъ]емка района меторождения, составлена карта в масштабе 1:10 000. Для работы была откомандирована ст. н. с. т. Лапчик.
3.	Восточное отделение Всес[юзного] географич[еского] треста (БСГТ).	Исследование магнитных свойств горных пород.	Консультация Института по устройству совместной магнитной лаборатории.
4.	Всесоюзный географический трест.	Разработка метода получения перекиси марганца из марганцевых руд.	Разработка лабораторных методов и внедрение результатов в практику работ БСГТ.
5.	Военный госпиталь № 2475.	Минеральные источники и лечебные грязи Баш[кирской] АССР.	Консультация по вопросу бальнеологического применения грязей оз. Кайдыр-Куль после предварительного их исследования.
6.	Кварцевая партия Баш[кирского] ГГУ (Байгазинское месторождение).	Минеральные ресурсы БАССР.	Консультация по сортировке кварца и дача заключения о технической годности кварца.
7.	Завод № 26.	Оказание техпомощи по изготовлению спецдеталей специального назначения.	
8.	Строительный Трест № 3 Народн[ой] Авиационной промышленности.	Консультационная помощь по вопросу скоростного строительства из местных строительных материалов.	
9.	Завод 161.	Оказание техпомощи и консультация по вопросу изготовления и испытания специальных керамических изделий.	

10.	Депо Уфа паравозной службы.	Техпомощь и консультация по вопросу огнеупоров из местного сырья в связи с переводом топок на нефть.
11.	Трест Башнефть.	Консультация по вопросу крепления нефтяных скважин без обсадных труб и по использованию сажи в качестве сырья для стройматериалов и др[угим] вопросам.
12.	Народный Электропромышленности.	Комиссарият Консультация по вопросу возможного изготовления высоковольтных изоляторов из местных глин.
13.	Главное Управление строит[ельных] материалов Киргизск[ой] ССР (г. Фрунзе).	Промышл[енных] Консультация по вопросу постройки завода для производства ангидритового цемента.
14.	Башгеологоуправление.	Проведение работ по получению электрофарфора из домбаровских каолинов.
15.	Кабельный завод.	Консультация по вопросам использования местного сырья для нужд завода.

Институт строительной механики

№№ п/п	Наименование предприятия и учреждения, с которыми имеется связь	По каким темам установлена связь	В чем заключается научно-производственная связь
1	2	3	4
1.	Завод № 26, Центральный Институт Авиамоторостроения.	Прочность коленчатого вала в связи с повышением быстроходности.	Работа поставлена на заводе № 26 применительно к потребностям его и ЦИАМ.
2.	Завод № 26, Центральный Институт Авиамоторостроения.	Исследование напряженного состояния вращающихся дисков несимметричных профилей.	Работа поставлена применительно к вопросам конструирования нагнетателей.
3.	Центральный Институт Авиамоторостроения.	Метод определения расчетных усилий в валах рядных двигателей путем электромеханического моделирования.	Работа поставлена по заданию ЦИАМ.
4.	Завод № 26.	Определение внутренних напряжений в клапанах авиадвигателя от ковки, наплавки стеллитом и закалки.	Работа поставлена по заданию завода.
5.	Паровозное депо ст[анции] Уфа.	Исследование причин поломки штоков паровых молотов.	Работа поставлена по заданию депо.
6.	Уфимский Фанерный Комбинат.	Прочность облагороженной древесины в зависимости от ее микроструктуры и заполнителей.	Работа поставлена по заданию комбината.
7.	СНК БАССР.	Покрытие поверхностей деталей, работающих на износ тонкими пленками антифрикционных металлов, как метод получения зеркала трения.	Работа поставлена в связи с заданием СНК БАССР по экономии антифрикционных сплавов.
8.	Завод № 628.	Исследования тройных магнито-мягких сплавов.	Работа поставлена по заданию завода.

9.	Бельский участок водпути и Бельское речное пароходство.	Основные размеры судов для малых рек БАССР.	Работа поставлена по заданию завода.
10.	Народный Комиссариат Нефти СССР.	В порядке экспертизы и консультации.	1) Дано заключение по проекту фундаментов под паровые молота для Гурьевского завода. 2) Дано заключение по проектам амбаров и мазутного пруда на Уфимском нефтеперерабатывающем заводе.
11.	Завод им. Коминтерна в Уфе.	В порядке консультации.	Даны заключения о состоянии здания под цеха завода и по вопросу о сооружении фундаментов под пресса и молота.
12.	Завод № 132.	Консультационная помощь.	Дана консультация по конструкции водоспуска и устройства перемишки.
13.	Завод № 628.	В порядке технической помощи.	По заданию завода Институтом практически разрешен вопрос использования закалочного генератора для целей плавок, что обеспечило заводу возможность выполнения оборонных заданий.
14.	Военное Строительство № 16.	Консультационная помощь.	Выполнено испытание и поверочный расчет железобетонного перекрытия об[ъ]екта в г. Стерлитамаке и дано заключение о пригодности сооружений для эксплуатации.
15.	Строительство № 3.	Консультационная помощь.	Дано заключение по расчету и конструкции типовых деревянных корпусов вновь возводимых заводов и даны конкретные указания по устранению недочетов в сооруженных постройках.
16.	НИИ ВВС.	Статистическая теория усталости.	По заданию НИИ ВВС.
17.	- II -	Разработка специального тензометра.	- II -
18.	- II -	Изготовление опытных образцов специальных приборов.	- II -
19.	- II -	Исследование распределения напряжени[я] в шатуне.	- II -
20.	- II -	Исследование напряженного состояния клапана.	- II -
21.	УПВРЗ.	В порядке технической помощи.	Проведена систематическая работа по приведению в рабочее состояние механической лаборатории, путем установки ряда крупных испытательных агрегатов и наладки их работы.

Институт горной механики

№ п/п	Наименование предприятия и учреждения, с которым имеется связь	По каким темам установлена связь	В чем заключается научно-производственная связь
1	2	3	4
1.	НКМП БАССР.	«Разработка фосфоритов».	Передача теоретических исследований и техническая помощь при их реализации.
2.	Управление промышленными стройматериалов при СНК БАССР.	«Разработка гипсов».	Передачу эскизный проект и оказывается техническая помощь при подготовке работ и в процессе реализации проекта.
3.	Управление местной топливной промышленности при СНК БАССР.	«Малая механизация бурых углей».	Передача работа в виде ряда вариантов погрузки бурого угля в автомашины и будет оказана техническая помощь при реализации выбранного варианта.
4.	Наркомуголь СССР.	1) «Восстановление шахт Донбасса». 2) «Разработка Куорганского месторождения БАССР».	Передача материалов и, в случае нужды, техническая помощь. Передача материалов и разработка тематики по отдельным вопросам.
5.	Башпроекттрест.	«Разработка известняков для содового завода».	Выполнение технического проекта и техническая помощь при его реализации.
6.	Комбинат «Кузбасуголь».	«Новые методы использования врубных машин».	Намечается тема и проведение экспериментальных исследований на опытном участке в Кузбассе.
7.	Башзолото.	«Рационализация энергохозяйства отдельных рудников треста Башзолото».	Выполнение договорной тематики на месте расположения рудников.
8.	НКМП РСФСР.	«Разработка бурых углей».	Обследование и выбор участков, а также экспертизы и техническая помощь.
9.	Кирпичные заводы г. Уфы.	«Составление планов горных работ».	Передача планов в заводоуправление и техническая помощь.
10.	Уфимская обувная фабрика им. Ворошилова.	«Обследование под[ъ]емника».	Сделано заключение о состоянии грузового под[ъ]емника.

Институт черной металлургии

№, № пп	Наименование предприятия и учреждения, с которым имеются связи	По каким темам установлена связь	В чем заключается научно-производственная связь
1.	Наркомчермет и Новотрубный завод. (Протокол технич[еского] совещ[ания] или Управл[ения] Первоуральского Новотруб[ного] завода 21–22 / X – 1941 г. о плане совместн[ого] провед[ения] работы).	Разработка и внедрение нового метода производства стали и высококачественного чугуна для специальных сталей.	Тема выполняется по договору с Наркоматом (новотрубным заводом) и совместно с заводом. Проведены подготовительные работы в литейном цехе завода, подготовлены рабочие чертежи всех установок и новой конструкции термонары и бригада Института приступила к работе на заводе.
2.	Наркомчермет и Сталинский завод тел из Сталинграда 170, 72, 28, 2031 и друг.	Работа по ликвидации аварии в доменном цехе завода.	Работа проводится непосредственно на заводе дир[ектора] Института.
3.	Белоречский металлургический завод (поручение Президиума АН УССР от 23 / I – 1942 г.).	Проведено обследование контрольно-измерит[ельного] хозяйства завода и намечены пути его рационализации.	Работа выполняется на заводе по поручению Обкома ВКП (б) и дирекции завода. Предложены мероприятия по рационализации контрольно-измерительного хозяйства.
4.	Магнитогорский металлургический комбинат. (Письм[енное] предлож[ение] Главн[ого] инженера завода от 2 / I – 1942 г.).	Разработка методики измерения температур в мартеновских цехах завода (срочное задание завода).	На завод командиров[ан] сотрудник Института для организации работ по этой теме.

5.	Алапаевский металлургический завод. (Письм[енное] предлож[ение] главн[ого] инж[енера] завода от 2 / I – 1942 г.).	" " " " " "	По запросу завода высланы подробные программы работы поручаемой этим заводом.
6.	Наркомнефть, Наркомчермет, Крекинг-завод, ЦИАТИМ. Решен[ие] Техн[ического] Совет[ания] Наркомнефти, ЦИАТИМа и Крекинг-завода от 24 / XI – 1941 г. Договор находится в стадии оформления.	Выплавка сталей типа в мартеновских печах и проката из них труб для заводов нефтеперерабатывающей промышленности.	Тема выполняется по предложению и по договору с Наркоматами совместно с ЦИАТИМом и цехом защиты завода. Разработан подробный план работы и в порядке подготовки к работе по совместному предложению с ГИВДом, выплавления стали типа [] в электропечах Златоустовского завода. Это дано возможность установить ожидаемые металлургические свойства этих новых для н/металлургии сталей и те затруднения, которые могли бы возникнуть в процессе мартеновских плавов.
7.	Наркомнефть, Крекинг-завод, ЦИАТИМ, ЦНИЛ треста Ишимбайнефти (Башнефтекомбината). Договор от I / III 1942 г. с ЦИАТИМом. Договор от 28 / II – 1942 г. с ЦНИЛом.	Разработка мероприятий по повышению стойкости крекинг аппаратуры.	Работа выполняется по договорам с ЦНИЛом и ЦИАТИМом совместно с этими учреждениями и заводом. Разрабатывается методика силцирования и хромирования применительно к условиям службы деталей Крекинг-завода и арматуры промысловых коммуникаций 2-го Баку.
8.	Наркомнефть и Крекинг-завод. Письменное поручение Наркомнефти 19 / XII – [19]41г. № 4109.	Применение протекторной и катодной защиты деталей крекинг аппаратуры и коммуникации 2-го Баку.	Комплексная работа выполняемая по поручению Наркомата и совместно с заводом. Цехом защиты Крекинг-завода проведена подготовительная работа по установлению объектов, которые в первую очередь должны подвергнуться катодной защите на основании серии консультаций и при участии Института.
9.	Крекинг-завод. Письменное поручение завода от 13 / XII – 1941 г. № ОГМ / 142.	Проектирование плавильной печи для литейного цеха завода.	Закончено проектирование печи. Заканчивается проектирование рекуператора. Проект печи заводом одобрен.

10.	Крекинг-завод. Устное поручение Дирекции Крекинг-завода.	Проектирование, монтаж, рентген-лаборатории и организация цехового рентген-контроля.	Поручение завода выполняется непосредственно на заводе. Намечено окончание работы I/V – [19]42 г.
11.	ЦНИЛ треста Ишимбайнефть (Башнефтекомбината) договор с ЦНИЛом от 29 / XII 1941 г.	Выяснение причин аварии на промысловой газовой сети.	По договору с ЦНИЛом. Причины выяснения. Работа закончена. Отчет оформляется.
12.	АН СССР, комиссия по мобилизации ресурсов Урала на нужды обороны. (Письменное поручение АН СССР) комиссии по мобилизации ресурсов Урала на нужды обороны от 18 / XII [19]41 г. № УК 16.	По поручению УФАНИ, работ по теме: «Критический анализ принятой в настоящее время схемы связи заводов с сырьевыми базами и составление плана мероприятий к улучшению условий транспортирования сырья».	Работа выполняется руков[одителем] техно-эконом[ической] группы Института в Свердловске.
13.	Наркомнефть. Поручение отдела технической экспертизы Наркомата от 12 / III 1942 г.	Экспертиза проекта Биговещенского машиностроительного завода.	Выполнена экспертиза проекта литейного и термического цехов завода. Дополнительно дана консультация по вопросу выбора топлива для Мартеновской печи.
14.	Башкирский трест Ростлав хлеб «Поручение директора треста» (письмо от 5 / II – 1942 г. № 12).	Экспертиза по вопросу перевода хлебозаводов г. Уфы на отопление кислым гудроном (часть коррозионная).	После обследования заводов. Письменное заключение (по экспертизе) было передано Дирекции треста относительно возможности перевода хлебозавода Уфы на отопление кислым гудроном при соблюдении определенных мероприятий.

15.	Строительство 03 (I Главстройсвязи) поручение от 2 / XI [19]41 г. № Д-09.	Определение порчи оболочки свинцового телефонного кабеля в подземной канализации.	Работа выполнена и сдана заказчику 3 / XII – [19]42 г. Определено, что при указанных условиях оболочка не портится.
16.	НИИТС РККА (поручение от 29 / XI – [19]41 г. № 19011).	Определение состава двух образцов массы [и] выяснение причин коррозии железных частей мотора.	Выявлены причины коррозии. Работа выполнена и заказчику даны соответствующие указания.
17.	Транспортная прокуратура Уфимского участка ж[елезной] д[ороги] им. Куйбышева. Поручение от 28 / X – 17 / XI – [19]41 г. за № 472.	Проведение анализов 27 антисептиков.	Определяли содержание динитрофенола и фторокислота натрия. Работа выполнена. Сдана заказчику 4 / XII – [19]41 г.
18.	Уфимский электроаппаратный завод (б № ХСМЗ) поручение от 26 / XII – [19]41 г. № 413.	По изготовлению препаратов, выполнение испытаний продукции завода.	1. Изготовлена смола из черной карболки. 2. Изготовлен лак. Работы сданы по отдельным заданиям 6 / II – [19]42 г. 18 / I – [19]42 г. 19 / III – [19]42 г. По некоторым заданиям работы продолжают в настоящее время.
19.	Завод № 628 / задание от 14 / II – [19]42 г.	Диаметрические работы по анализу черных металлов.	Первые заказы выполнены и сданы. 12 / II – [19]42 г. Определены углерод, сера, кремний и друг.
20.	ЦИАТИМ (заказ от 6 / I – [19]42 г.).	Механические испытания сварных швов крекинговых труб.	Заказ выполнен. Сдан 6 / II – [19]42 г. Заводу даны соответствующие указания.
21.	Башгеологоуправление (заказ химлаборатория от 25 / XI – [19]41 г.).	Серия анализов на определение олова и кадмия в руде.	Работа выполнена и сдана окончательно 24 / II – [19]42 г.
22.	Завод № 49 заказ от 30 / I – [19]42 г. за № 133.	Анализ пригодности воды для парокотельного хозяйства.	Работа выполнена и сдана 4 / III – [19]42 г. Указано, что образец не годен для парокотельного хозяйства.

23.	Наркомместпром: а) заказов от Наркомата от 16 / X – [19]41 г. – Анализы маслянистых продуктов по использованию материалов семян. № 07–23. б) 5 заказов Наркомата от 23 / I – [19]42 г. (№№ 1701–1703–1709). в) 5 заказов на мыловарение от 16 / II – [19]42 г. за [] Аналитические определения.	а) Выполнена и работа слана 3 / XII [19]41 г. и дано заключение по использованию материалов семян. б) Работа выполнена и слана заказчику 4 / III [19]42 г. Даны соответствующие указания. в) Работа слана 27 / II – [19]42 г. Указано, что представленные образцы не имеют вредных примесей.
24.	Горместиром – договор от 16 / XII – [19]41 г. Полукокование битумов и смеси битумов с бурым углем.	Разработана и изготовлена установка для производства опытов. Подготовлены объекты для экспериментирования.
25.	Спичечная фабрика имени 1-го Мая (заказ от 26 / II – [19]42 г. № 142.). Определение серы в общей кислотности в кислоте мазуте (топливе).	Заказ выполнен и слан 4 / III – [19]42 г. Указано, что мазут необходимо обессеривать.
26.	Завод № 161 (заказ от 4 / II – [19]42 г.). Анализы и механические испытания материалов и продукции завода.	Работа выполнена и слана по первым заданиям 16 / II – 1942 г.
27.	Институт черной металлургии имеет научно-производственные связи с заводами и наркоматами по оказанию им технической помощи, консультации и экспертизы по вопросам металлургии, металловедения и химико-технических анализов сырья металлов и проч.	

Институт энергетики им. акад. Хруцова

№ пп	Наименование предприятия и учреждения, с которыми установлена связь	В чем заключается установленная связь	По каким вопросам установлена связь
1	2	3	4
1.	Наркомат Электростанций СССР.	<p>НКЭС СССР просмотрел тематику Института на [19]42 г. и рекомендовал к выполнению три бюджетных темы и одну хозяйственную, в которой проведена кооперация в выполнении (с техническим отделом НКЭС СССР).</p> <p>Для завода (Кировский) г. Челябинск. выполняется хозяйственная тема.</p> <p>Для завода Наркомата Боеприпасов. выполняется хозяйственная тема.</p> <p>Для треста Челябинский выполняется тема и кооперируются в выполнении две темы.</p>	<p>1. Научно-исследовательская тема: Исследование плавкости золы Челябинских углей.</p> <p>2. Газификация Челябинских углей для производственных и бытовых нужд.</p> <p>3. Использование тепловых перепадов в производстве котельных.</p> <p>4. Хозяйственно-исследовательская тема: Повышение устойчивости энергосистем путем компаундирования генераторов.</p> <p>—</p> <p>—</p> <p>Выполняется хозяйственная тема: Проверка устойчивости аппаратуры и пропускной способности элементов копеейской районной сети.</p> <p>Кооперируется в выполнении тема: Перевод двигателей внутреннего сгорания на твердое топливо (местное) топливо БАССР).</p> <p>Рекомендованы темы по низовой энергетике (ветродвигатели и гидротурбины) по универсальным сушилкам и др.</p>
2.	Танковый завод (Кировский) г. Челябинск.	Для завода (Кировский) г. Челябинск. выполняется хозяйственная тема.	—
3.	Копейский завод Наркомата Боеприпасов.	Для завода Наркомата Боеприпасов. выполняется хозяйственная тема.	—
4.	Трест Челябинголь.	Для треста Челябинский выполняется тема и кооперируются в выполнении две темы.	Выполняется хозяйственная тема: Проверка устойчивости аппаратуры и пропускной способности элементов копеейской районной сети.
5.	Наркомзем БАССР Челябинский Облземотдел Полеводческая станция НКЗ БАССР Челябинский трест пригородных хозяйств.	Кооперируется в выполнении бюджетной темы и приняты к исполнению 4 рекомендованных НКЗ БАССР темы.	Кооперируется в выполнении тема: Перевод двигателей внутреннего сгорания на твердое топливо (местное) топливо БАССР). <p>Рекомендованы темы по низовой энергетике (ветродвигатели и гидротурбины) по универсальным сушилкам и др.</p>

6.	Челяб[инский] ТЭЦ и Челяб[инская] ЦЭС.	На указанных эл[ектро]станциях производятся внедрение выполненных тем и проводятся исследования текущих тем.	Внедряются исследования по вопросам компаундирования генераторов, плавкости золы.
7.	Копейское отделение Мехстроя.	Кооперируется выполнение госбюджетной темы.	Тема: Временные распределительные устройства огнезащитного типа.
8.	Завод № 628.	Консультация.	По вопросам сжигания кислого гудрона.
9.	Уфимский хлебзавод.	Консультация.	По вопросам перевода топок на жидкое топливо.
10.	Горком ВКП (б) г. Копейск.	В порядке помощи.	Обследование энергосетей г. Копейска.

Институт ботаники

№.№ п/п	Наименование предприятия и учреждения, с которыми имеются связи	2	По каким темам установлена связь	3	4	В чем заключается научно-производственная связь
1.	Башкирская государственная селекционная станция в м. Чишмах.	2	3	4		
1.			По вопросам определения сроков подкормки и полива у растений; изучение микрофлоры и грибных болезней у растений, в частности у сахарной свеклы и кок-сагыза; изучение признаков пола у конопли и методики селекции новых сортов ее; изучение гетерозиса и более рациональных методов селекции перекрестников.			Связь по линии постановки опытов, по некоторым разделам совместных. Чаще по использованию базы этой станции. Станция получил данные о сроках подкормки и полива зерновых, гречихи, кок-сагыз[a], тесно связанные с почвенными и климатическими особенностями станции. Будут также переданы сведения о заболеваниях сахарной свеклы и кок-сагыза и дана новая методика селекции перекрестников.
2.	Полеводческая станция.		По вопросам определения сроков подкормки и полива у растений; изучение микрофлоры и грибных болезней у сахарной свеклы и кок-сагыза.			Связь по линии постановки опытов по некоторым разделам, совместных, чаще по использованию базы этой станции. Станция получил данные о сроках подкормки и полива зерновых, гречихи, кок-сагыза, тесно связанные с почвенными и климатическими особенностями станции. Будут также переданы сведения о заболеваниях сахарной свеклы и кок-сагыза. С луговым стационаром Полеводческой станции в Красно[м] Яру Уфимского района будет произведена увязка в смысле выработки единой технологии для всей БАССР согласованы агромероприятия для различных типов лугов, а также использованы результаты фенологических и гидрологических наблюдений проводимых в стационаре за ряд лет. Отделу полевых культур будет передан предварительный ассортимент полевых культур, рекомендованных для Башкирии.

3.	Наркомзем.	По теме изучения микрофлоры и грибных болезней сахарной свеклы и кок-сагыза; изучения естественно-кормовых ресурсов Башкирии и их использования.	Использование материалов Наркомзема для целей установления районов распространения болезней. Консультации по вопросам заболеланий. В совместном районировании кормовых угодий Башкирии.
4.	Уфимский ботанический сад.	По вопросам изучения микрофлоры и грибных болезней растений; изучения естественно-кормовых растений Башкирии и их использования.	Работа будет производиться на культурах ботанического сада. Собранные во время экспедиции семена ценных новых в культуре кормовых растений будут культивироваться в ботаническом саду.
5.	Торфтрест.	Изучение дикорастущих полезных растений Башкирии (лекарственных и технических).	Собранные семена полезных растений также будут культивироваться в ботаническом саду.
6.	Сектор мелиорации НКЗ БАССР.	По теме изучения торфяных болот Башкирии, их растительного покрова, строения, зелени и видов торфа.	Использование материалов, предвдущих работ этих учреждений и частично совместные выезды на исследования.
7.	Башзолото.	—	—
8.	Трест зеленых насаждений г. Уфы.	По теме изучения древесно-кустарникового ассортимента и разработки мероприятий по его улучшению, особенно полезных полос.	В консультациях по вопросам озеленения города.
9.	Институт Биохимии АН УССР.	По теме дикорастущие полезные растения Башкирии.	Институт Биохимии производит химические анализы собранных дикорастущих полезных растений.
10.	Аптекоуправление г. Уфы.	По теме дикорастущие полезные растения Башкирии.	В согласовании списков полезных растений. Аптекоуправлению переданы данные о встречаемости и местообитаниях дикорастущих лекарственных растений в Башкирии.

Институт зообиологии

№№ пп	Наименование предприятия и учреждения, с которыми имеются связи	По каким темам установлена связь	В чем заключается научно-производственная связь
1	2	3	4
1.	Уфимский Санбактериологический Институт.	<p>Тема № 1. Санитарно-биологическое изучение р. Белой в районе влияния стоков г. Уфы и его промышленных предприятий.</p> <p>Тема № 20. Очистка оспенного детрита при помощи бактериофага.</p>	<p>Санитарный бак[териологический] институт прорабатывает вопросы гидрохимии и бактериологии.</p> <p>Предоставление рабочих мест.</p>
2.	Республ[иканская] Малярийная станция.	Тема № 1. Санитарно-биологическое изучение р. Белой в районе влияния стоков г. Уфы и его пром[ышленных] предприятий.	Станция прорабатывает вопросы гельминтологического загрязнения.
3.	Баш[кирский] Рыбтрест.	Тема № 3. Развитие личинок малярийного комара в условиях различных фитоценозов в водоемах окрестностей г. Уфы и борьба с ними при помощи адсорбированных ядов.	Станция прорабатывает энтомологическую часть работы.
		Тема № 6. Изучение местных форм сазана, карася, леща с целью заселения ими водоемов Башкирии.	Трест содействует получению нужного материала.

4.	Башкирская] Рыбинспекция.	Тема № 5. Метод определения свежести промысл[овой] рыбы для непосредственного использования для целей посола.	Инспекция предоставляет засолочные пункты для проверки метода.
		Тема № 6. Изучение местных форм сазана, карася, леща с целью заселения ими водоемов Башкирии.	Инспекция способствует получению соответствующего материала.
5.	Башнаркомзем. Отдел мелкого животноводства.	Тема № 6. Изучение местных форм сазана, карася, леща с целью заселения ими водоемов Башкирии.	Отдел животноводства содействует получению материала.
6.	НКЗем БАССР, Отдел колхозного рыболовства и рыбоводства.	Тема № 7. Стимуляция развития рыб.	Отдел содействует постановке опытов в прудовом карповом хозяйстве.
7.	Уфимский рыбзавод.	Тема № 7. Стимуляция развития рыб.	Завод предоставляет материал.
8.	Башкирская полуводческая станция.	Тема № 8. Вирусные болезни люцерны и кок-сагыза.	Предоставление рабочего материала.
9.	Башкирская научно-исследовательская Ветеринар[ая] опытн[ая] станция.	Тема № 9. Роль эктопаразитов в эпизоотологии энцефалииелита лошадей. Тема № 10. Выявление роли грибов, развивающихся на кормах, в эпизоотологии энцефаломиелита лошадей и разработка мер борьбы с ними. Тема № 13. Химиотерапия бруцеллеза.	Станция предоставляет рабочие места и экспериментальную базу и животных. То же. То же.

10.	Башкирская шелководческая станция.	Тема № 13. Улучшение племенных качеств дубового шелкопряда.	Станция предоставляет базу для выкормки.
11.	Башкирская [исследовательская] станция животноводства.	Тема № 14. Изучение результатов симментализации крупного рогатого скота в Башкирии.	Станция предоставляет свои материалы по метизации крупного рогатого скота.
12.	Бруцеллезная станция.	Тема № 16. Быстрая диагностика бруцеллеза.	Предоставление материалов и совместная проработка темы.
		Тема № 17. Бруцеллофаг – получение и изучение его свойств.	То же.
13.	Мелеузская межрайонная вет[еринарная] лаборатория.	Тема № 16. Быстрая диагностика бруцеллеза.	Предоставление экспериментального материала.
14.	Институт Биохимии АН УССР.	Тема № 18. Получение очищенных и сухих бактериофагов и изучение их свойств.	Совместная проработка темы.
		Тема № 19. Получение очищенных от инородных белков пиофагов для внутреннего применения.	То же.

Институт биохимии

№.№ п/п	Наименование предприятия и учреждения, с которым имеются связи	По каким темам установлена связь	В чем заключается научно-производственная связь
1	2	3	4
1.	Госпиталь № 1744.	Изучение влияния витамин[а] К [и] подобных веществ (метилнафтохинона) на различные виды кровотечений и внедрение этих веществ в практику госпиталей и лечебных учреждений.	Применение метилнафтохинона для борьбы с различными видами кровотечений у больных и раненых в госпиталях и леч[ебных] учреждениях.
2.	Госпиталь № 1739.	-- --	-- --
3.	Госпиталь № 1741.	-- --	-- --
4.	Клиника пропедевтической хирургии Башкирского Медицинского института.	-- --	-- --
5.	Клиника уха, горла и носа Башкирск[ого] Медицинского института.	-- --	-- --
6.	Уфимский витаминный завод.	-- --	Научно-консультативная помощь в налаживании производства метилнафтохинона (замениителя витамина К).

7.	Уфимский Бактериологический Сан[итарный] Институт.	Получение очищенных и сухих препаратов стафило-дизентерийного фагов.	Разработка производственных методов, необходимых отделу бактериофагов Санбактер[иологического] института для получения сухих фагов.
	Уфимский Бактер[иологический] Институт.	Эквilibрированные солевые растворы как растворители.	Помощь сыровоточному отделу в устранении порчи сыворонок путем разработки методов стабилизации псевдоглобулино[ой] сыворонок.
	Уфимский Сан-Бактер[иологический] Институт.	Получение устойчивых в растворах и обогатенных иммунными телами белковых фракций кровяной сыворотки.	Помощь сыровоточному отделу в устранении порчи сыворонок путем разработки методов стабилизации псевдоглобулино[ой] сыворонок.
8.	Уфимская больница.	Психиатрическая больница.	Обоснование методов лечения судорожных состояний.

Институт клинической физиологии

Институт Клинической Физиологии Академии наук УССР проводит большую работу по применению антиретиккулярной цитотоксической сыворотки в эвакуогоспиталях и больницах при замедленном заживлении ран и переломов, септических состояниях организма и при ревматизме.

Изготовленная в Институте, предложенная академиком Богомольцем, антиретиккулярная цитотоксическая сыворотка в настоящее время применяется во многих госпиталях г. Уфы, Челябинска, в Чкалове, Куйбышеве, Саратове и др.

Все названные госпитали и больницы учреждены снабжаются сывороткой, изготовленной в Институте Клинической Физиологии Академии наук.

Ряд сотрудников Института Клинической Физиологии проводит работу на Уфимской Станции переливания крови. В области научной разработки проблемы переливания крови ведутся работы о возможных сроках повторного взятия крови у доноров и о значении экстраагглютининов у реципиента при переливании.

Одновременно проводятся курсы по практическому применению переливания крови (определение кровяных групп[п], клинические показания противопоказания) для врачей эвакуогоспиталей.

Институт общественных наук

№.№ пп	Наименование предприятия и учреждения, с которым имеются связи	По каким темам установлена связь	В чем заключается научно-производственная связь
1	2	3	4
1.	Госплан Башкирии.	Все темы по экономике Башкирии.	Использование материалов Госплана, консультация, связь по ходу исполнения тем.
2.	Ряд наркоматов Башкирии (Наркомзем, Наркомместпром и др.).	Часть тем по экономике Башкирии.	Использование материалов наркоматов, консультация, связь по ходу исполнения тем.
3.	Башкирский художественный музей.	История Уфы, старопечатная литература.	Совместное участие в выполнении тематики, использование нашими работниками коллекций и материалов музея.
4.	Башкирский Краеведческий музей.	История Уфы, Археология Башкирии, экономика Б[ашкирской] АССР.	Использование нашими работниками коллекций и материалов музея, их участие в наших заседаниях. Совместные экспедиционные работы.
5.	Башкирский научно-исследовательский Институт языка и литературы им. Гафури.	Башкирский фольклор, языки народов Башкирии.	Совместное участие в разработке отдельных тем, взаимные консультации, использование нашим институтом библиотеки и материалов и[нститу]та.
6.	Союзы Советских Писателей Башкирии и Украины.	По ряду литературоведческих тем (Франко, Шевченко, Гафури и т. д.).	Совместные мероприятия (совместные заседания, вечера, сессии).
7.	Оперные театры Киевский им. Шевченка и Башкирский.	По ряду литературоведческих и фольклорных тем.	Совместные мероприятия (совместные заседания, вечера, сессии).
8.	Башкирский дом народного творчества.	Фольклор народов Башкирии.	Совместное выполнение отдельных работ, экспедицион[ной] работы.

ДАРФ, ф. 5446, оп. 43, сгр. 1154, арк. 1-42. Оригинал. Машинопис.

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ВІДКРИТТЯ СЕСІЇ ВІДДІЛЕННЯ ФІЗИКО-ХІМІЧНИХ І МАТЕМАТИЧНИХ НАУК АН УРСР, ПРИСВЯЧЕНОЇ 300-РІЧЧЮ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ІСААКА НЬЮТОНА

*8 грудня 1942 р.
м. Уфа*

8 декабря, в помещении Уфимского зала ВТО, открывается сессия Отделения физико-химических и математических наук, посвященная 300-летию со дня рождения Исаака Ньютона.

На первом заседании сессии Отделения вступительное слово сделает академик А. Н. Лейпунский. С докладом на тему: Ньютон и его мировоззрение выступит доктор философских наук О. В. Трахтенберг.

На первом заседании сессии будут заслушаны также доклады профессора Н. П. Идельсона Закон всемирного тяготения: история его открытия и значение в науке и академика А. Я. Орлова Вихри Декарта и всемирное тяготение Ньютона.

На втором заседании сессии Отделения с докладом «Ньютон как основоположник современной математики» выступит академик М. А. Лаврентьев. Представят значительный интерес доклады члена-корреспондента Академии И. Я. Штаермана на тему «Об использовании геометрического метода Ньютона в наше время» и доктора физико-математических наук С. И. Пекара «О корпускулярной теории света Ньютона до современных понятий».

Сессия Отделения физико-химических и математических наук продлится два дня.

Красная Башкирия, 8 грудня 1942 р.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН АН УРСР на 1943 р.

*10 січня 1943 р.
м. [Уфа]*

1. Отличительные особенности темплана АН УССР на 1943 р.

Минувший год был периодом дальнейшего организационного укрепления Академии наук УССР в условиях Отечественной войны, в обстановке эвакуации из временно оккупированной немецко-фашистскими захватчиками Советской Украины. Это был период развертывания оборонных работ и повышения их эффективности в интересах всемерного усиления фронта и тыла Великой Отечественной войны.

Как работы прошлого года, так в еще большей степени научно-исследовательские работы, предусмотренные по плану 1943 года, подчинены основной всеобъемлющей задаче – задаче обороны нашей Родины, достижения победы над фашистской Германией. Работники науки и техники, литературы и искусства объединены единой непоколебимой волей, единым горячим стремлением – всеми способами, созданными современной наукой и культурой, помогать нашей доблестной Красной Армии и славным партизанам очистить временно оккупиро-

ванные районы нашей страны и, в том числе, стонущую под игом немецких палачей истерзанную Украину от немецко-фашистских мерзавцев.

В соответствии с основной задачей, стоящей перед Академией наук в настоящее время, темплан 1943 года, насчитывающий как и в прошлом году около 400 тем, может быть дифференцирован по следующим основным разделам:

а) Тематика, непосредственно связанная с обороной страны, усилением помощи фронту и тылу Отечественной войны, в частности, с мобилизацией ресурсов БАССР и Урала для нужд обороны.

б) Работы по вопросам национально-культурного строительства УССР в период Отечественной войны и дальнейшего развития украинской советской культуры.

в) Тематика по восстановлению народного хозяйства в культурно-просветительных учреждениях УССР после ее освобождения от немецких оккупантов.

Необходимо отметить следующие отличительные особенности плана работ Академии наук в 1943 году.

1. Расширились и упрочились ранее установленные научно-производственные связи Академии наук УССР, вследствие чего работа институтов Академии стала более целеустремленной, а тематика полнее и глубже охватывает изучаемые объекты. Помощь, оказываемая институтами Академии наук оборонным предприятиям, сельскому хозяйству, лечебным заведениям, культурно-просветительным учреждениям, планирующим и руководящим государственным органам, становится все более эффективной и в органической связи с этим расширяется также разработка актуальных общетеоретических проблем.

2. В плане 1943 года предусмотрено много новых работ, обусловленных задачами укрепления обороноспособности СССР. В частности, следует отметить группы работ, объединяемых Комиссией по мобилизации ресурсов Башкирии и Урала.

Развертывание новых работ стало возможным в результате успешного окончания многих работ, проводившихся в прошлом году.

3. На базе законченных в прошлом году исследований создана возможность значительно развить работу по внедрению результатов научно-исследовательской деятельности в практику и по организации систематической консультационной помощи наркоматам, производственным предприятиям, лечебным и культурно-просветительным учреждениям по вопросам оборонного и народно-хозяйственного значения.

4. При этом предусмотрено, в особенности в области общественных наук, завершение многих ранее начатых фундаментальных работ, таких, как учебные пособия, словарь, ряд монографий.

5. В темпланах институтов, расположенных в Уфе, (если не считать институтов Отделения общественных наук, занятых изучением вопросов украинской культуры), не менее 75% общего количества всех тем разрабатывается на объектах и материалах, территориально связанных с БАССР. Вместе с тем, особенностью плана работы этого года является расширение территориальных границ изучаемых объектов за счет включения целого ряда новых тем, охватывающих Урал в целом, Поволжье, Казахстан, Узбекистан.

6. Сравнительно с прошлым годом в 1943 году значительно расширяется издательская деятельность Академии Наук.

II. Основные направления работ Академии наук УССР в 1943 году

По наукам общественно-научным предусмотрены следующие основные направления работ.

1. Разработка тем Великой Отечественной войны.
2. Подготовка учебников и пособий по экономике и истории УССР, украинскому языку, литературе, фольклору.
3. Дальнейшая разработка вопросов культурного наследия украинского народа.
4. Изучение отдельных проблем развития украинской культуры.
5. Изучение проблем еврейской советской культуры.

В центре внимания институтов Отделения общественных наук стоит тематика, выдвигаемая Отечественной войной. Эти вопросы разрабатываются по линии экономики, истории Украины, изучения украинского языка, литературы, фольклора и искусства.

Экономические исследования ведутся по четырем, тесно между собой связанным, разделам, а именно: 1. Народное хозяйство УССР до начала Великой Отечественной войны. 2. Участие индустриально-колхозной Украины в Отечественной войне против немецких империалистов. 3. Мобилизация ресурсов советского тыла, в особенности БАССР на оборону страны. 4. Пути восстановления разрушенного немецко-фашистскими захватчиками народного хозяйства Украины после ее освобождения.

Изучение довоенного периода охватывает экономику промышленности, сельского хозяйства и труда и имеет своей целью установить довоенный уровень народного хозяйства УССР, народно-хозяйственные пропорции, сложившиеся к началу Отечественной войны, что должно дать отправную базу при изучении путей восстановления УССР, а также потерь и убытков, понесенных УССР в результате немецкой оккупации Украины.

В отношении периода войны изучаются пути повышения производительности труда в тесной связи с произошедшими изменениями в экономике предприятий за время войны, экономическая политика немецко-фашистских оккупантов и их пособников на Украине: проблема и методология учета потерь и убытков от немецко-фашистской оккупации.

В этом году ставятся такие новые задачи в области изучения производительных сил БАССР и их мобилизации для нужд обороны страны. В отличие от прошлого года, когда предметом изучения служило хозяйство района, как целого, в этом году объект изучения дифференцируется по отраслям.

Четвертым направлением в работе Института экономики являются проблемы восстановления народного хозяйства УССР, в частности, каменноугольного Донбасса, металлургии и пищевой промышленности. Эти вопросы Институт будет изучать, кооперируя свою работу с другими институтами Академии, участвуя в соответствующих комплексных бригадах.

В конце прошлого года Президиумом АН организована Комиссия по истории Отечественной войны. Комиссия состоит из трех отделов: военного, культуры и экономики. Военный отдел ставит себе целью собирать материалы о героической вооружённой борьбе украинского народа против немецко-фашистских захватчиков, как на фронте, так и во вражеском тылу. С этой целью будет проводиться систематизация материалов прессы и воспоминаний участников борьбы. Отдел

экономики будет накапливать материалы, отражающие работу украинской промышленности и сельского хозяйства Украины накануне войны и работу украинских предприятий на новых местах в районах Востока.

Кроме официального, будет собираться и мемуарный материал. Будут систематизироваться данные прессы о колониально-рабском режиме на оккупированной немцами территории. Отдел культуры будет собирать материалы в двух направлениях: а) о разрушении немцами украинской культуры и б) о творческой работе работников науки и культуры в советском тылу и их участии в борьбе за оборону Родины.

Предусмотрено издание 2-х документальных сборников, рассчитанных на широкие круги советской общественности.

В области языковедения и литературоведения продолжается изучение особенностей и стиля языка и литературного творчества в период Отечественной войны. Будут подготовлены новые художественные произведения украинских писателей, поэтов, драматургов на темы Великой Отечественной войны: сборники стихов, поэм, повестей, рассказов и драматических произведений.

Институт народного творчества и искусств ставит перед собой задачу обработки материалов о народной поэзии, народном музыкальном творчестве, творчестве украинских народных композиторов, об изобразительном украинском искусстве в период Великой Отечественной войны. Тематике ее посвящены также новые музыкальные произведения и художественные картины.

В плане 1943 г. предусматривается дальнейшее расширение работ по составлению учебных пособий: редактирование экономгеографии УССР, выпуск из печати 1-го тома 4-х томного курса истории Украины и подготовка к сдаче в печать остальных его томов, подготовка новых, издающихся серией, очерков по истории Украины, подготовка пособия для вузов по археологии Украины. Намечена новая работа по составлению очерка истории русской и украинской философии до XIX столетия.

В 1943 году будет закончена работа по составлению русско-украинского словаря.

Кроме указанного, предусматривается продолжение работы по составлению учебных пособий по украинскому языку, истории украинской литературы, украинского фольклора и очерков по истории статистики в СССР.

Ряд работ посвящается дальнейшей разработке культурного наследия украинского народа: Т. Шевченка, М. Коцюбинского, [И.] Франко, [Г.] Сковороды, [Н.] Лысенка и [О.] Бодянского.

Нами указаны дальнейшие разделы работ институтов Отделения общественных наук. Наряду с этим, в плане намечено много отдельных вопросов развития украинской культуры, в частности в области истории – исторический очерк об Украине в далеком прошлом, монография об освободительной борьбе украинского народа против захватчиков, об общественном движении и развитии культуры на Украине в XIX столетии, очерки о выдающихся деятелях и героях украинского народа, об истории Великой Октябрьской социалистической революции на Украине; в области народного творчества и искусств – очерки по истории украинского искусства (изобразительного, музыкального и др.), новые музыкальные произведения на исторические темы (оперы «Данило Галицкий» и «Богдан

Хмельницкий»)), обработка украинских народных песен, художественные картины на исторические темы, портреты знатных людей Советской Украины.

Тематика по вопросам еврейской советской культуры касается языка основоположника современного еврейского литературного языка Менделе Мохер Сфорим, влияния славянских языков на еврейский, история развития еврейского фольклора.

Отделения Физико-матем[атических] и химических наук, Технических и Биологических наук ведут свою работу в текущем году в следующих основных направлениях:

1. Усиление металлургической базы производства предметов вооружения и боеприпасов.

2. Интенсификация технологических процессов и улучшение качества боевых машин – танков, самолетов и др.

3. Усиление энергетической базы Урала и Башкирии, в том числе развитие угольной промышленности и электрохозяйства Челябинской области и создание топливной базы в Башкирии.

4. Изучение путей дальнейшего развития «II-го Баку».

5. Мобилизация минерально-сырьевых ресурсов, в особенности для производства стройматериалов и огнеупоров.

6. Разработка водохозяйственных проблем периода Отечественной войны.

7. Увеличение ресурсов легкой и пищевой промышленности и повышение урожайности сельскохозяйственных культур.

8. Совершенствование методов лечения и профилактики заболеваний в связи с задачами медико-санитарного обслуживания Красной Армии и населения.

В области металлургии решаются вопросы, связанные с повышением стойкости и производительности доменных печей. Новыми работами по этой проблеме является разработка теории доменного процесса, которая дает возможность установить совокупность параметров, лежащих в основе регулирования хода домны. Новой является также работа по сравнительной оценке железных руд Урала и БАССР с целью рационального подбора руд для повышения эффективности работы доменных печей. В целях предупреждения аварий в доменных печах Сталинского металлургического комбината заканчивается работа о влиянии цинка на огнеупорную кладку доменных печей. Прежняя работа Института о новом способе выплавки модифицированного высокоустойчивого чугуна завершается в этом году разработкой соответствующего стандарта.

Продолжается разработка нового упрощенного способа производства высококачественного чугуна на базе литейных цехов.

Около 15 новых тем касается вопросов технологии выплавки и улучшения качества сталей специального назначения: стали «хромонсиль», легированных мартеновских сталей и ферросплавов.

Продолжаются начатые в прошлом году работы по расширению базы цветных и рассеянных металлов, применяемых в черной металлургии, кобальта и хрома методом ступенчатого прямого восстановления из руд и по выплавке Li-Al-Fe – сплава в доменной печи с применением кислородного дутья.

В интересах развития черной металлургии в новых районах разрабатывается новая тема по технологии использования сырья и топлива на строящемся метал-

лургическом заводе в Узбекистане, связанная с предыдущими работами Института по разработке технологических основ проектирования этого завода.

Работы по усилению производственной базы цветных и редких металлов касаются прежде всего внедрения в практику разработанного Институтом химии метода получения и рафинирования металлического кобальта, необходимого в самолетостроении. В производственных условиях проверяется новый метод производства алюминия; проводятся дальнейшие опыты по новому способу извлечения меди из мелистых песчаников БАССР. Ведется дальнейшая разработка методов анализа и определения кадмия и индия в отходах цинкового производства для использования в антикоррозионных покрытиях на оборонных предприятиях. Предусмотрены дальнейшие геологические изыскания по Учалинскому полиметаллическому месторождению.

Необходимо отметить новую большую работу по изучению продуктов коррозии на оборонных заводах, имеющую своей целью борьбу с коррозией металлов в авиамоторах и подбор антикоррозионных материалов для изготовления деталей авиамоторов.

Продолжается разработка методов повышения стойкости крекинг-аппаратуры и коммуникаций II-го Баку. К начатой в [19]42-м году работе по катодной защите нефтехранилищ и конденсаторов от коррозии привлечен также Институт энергетики.

В Институте химии поставлена новая тема о коррозиестойчивых материалах, необходимых для замены ныне применяемых дефицитных материалов в аппаратуре пищевой промышленности.

Отделение технических и Отделение физико-математических наук ставят перед собой в 1943 году, как одну из основных задач, интенсификацию технологических процессов производства боевых машин и приборов и улучшения их качества.

В Институте электросварки продолжается успешная разработка методов применения электросварки в танковой промышленности. Работа Института в этом году развивается в 2-х основных направлениях: совершенствования автосварочной аппаратуры и технологии автосварки с целью ускорения производственного процесса и улучшения качества продукции и разработки новых методов газовой и резки стали, повышающих прочность корпуса машины, ускоряющих процесс резки и дающих экономию горючего.

В Институте строительной механики одной из основных задач 1943 года, как и в прошлый год, является разработка методов усиления прочности и устойчивости частей авиамоторов. Тематика текущего года охватывает вопросы прочности и устойчивости коленчатых валов, электромеханического моделирования, конструирования прибора для механических испытаний поршневых колец, проектирования тиска авиационного двигателя, расчета нагретых деталей авиамоторов и паротурбин, расчета прочности деревянных конструкций в авиастроении, повышения устойчивости редукторов авиамоторов и энергетических методов нелинейной механики.

В Институте энергетики включена в план 1943 года новая проблема совершенствования энергомеханизмов боевых машин. Для сохранения мощности авиамоторов при достижении высоких потолков Институт разрабатывает конструкцию

газовой турбины для наддува на отходящих газах авиамоторов. С целью улучшения режима охлаждения танков разрабатывается теория расчета охлаждающих устройств танков. С этой же темой увязывается работа по изучению теплорассеивания обретенными поверхностями. Опытное исследование гидромурфы на транспортных машинах имеет своей целью улучшить конструкцию передачи в боевых машинах и, тем самым, повысить их надежность и упростить управление ими. Ставится задача обосновать теоретические основы конструирования инжекторных установок для тепловых двигателей и аппаратов и разрешить вопрос о применении инжекторов для повышения мощности скоростных самолетов. С конкретными задачами улучшения энергомеханизмов боевых машин увязана обобщающая работа по теоретическому обоснованию метода расчета гидротурбомашин, исходя из гидродинамики реальной жидкости.

В Институте физики и математики и Физико-техническом институте продолжается дальнейшее исследование методов совершенствования приборов оборонного значения. В план Института физики и математики включена новая проблема по газовому разряду, заключающаяся в разработке теории приборов зажигания и совершенствования их конструкции. В отношении технического использования полупроводников продолжается дальнейшее изучение купроксных выпрямителей, применяемых в аппаратах связи, и сернисто-серебряных фотоэлементов, используемых для сигнализации и в измерительной технике.

Физико-технический институт разрабатывает ряд новых приборов и аппаратов специального назначения. Конструкции этих приборов основываются на практическом использовании электромагнитных волн дециметрового и сантиметрового диапазона, применения неотражающих покрытий для увеличения светосилы в оптических приборах, определения методов измерения весьма малых изменений магнитного поля, изучения фугасных свойств веществ, разработки высококалорийных термитов и ряда физико-технических методов.

Институт физической химии будет в 1943 году совершенствовать оптические методы заводского контроля в металлургии, самолетостроении, машиностроении и других. Особое внимание Институт уделяет фотоэлектрическим методам контроля, превосходящим во много раз химические методы по точности, скорости и дешевизне. В Институте выполняются задания по разработке новых или внедрению уже разработанных методик фотоколориметрического анализа применительно к потребностям авиа-заводов, электропромышленности и других. В 1943 году предусматривается также дальнейшее улучшение методов количественного спектрального анализа, являющихся единственным способом очень точного и быстрого определения легирующих примесей металла; работа эта будет проводиться применительно к свойствам черных металлов, бронз, алюминиевых сплавов и спецсплавов; предусмотрена разработка метода применения спектрального анализа в заводских лабораториях без эталона и широкое внедрение экспрессных методов в практику заводских лабораторий Наркомчермета, Наркомата авиационной промышленности и Наркомэлектропрома.

В Институте химии совершенствуются методы повышения качества фотопленок, особенно для авиационных целей. Из общетеоретических проблем физики необходимо отметить предусмотренную большую работу Института физики и Физико-технического института по проблемам урана и атомного ядра.

Уже указывалось, что в Институте энергетики намечены в 1943 году новые работы по улучшению энергомеханизмов боевых машин – авиационных и танковых. Что же касается ранее начатых работ, то наряду с завершением переходящих весьма важных тем и доведения их до стадии внедрения в практику, предусматривается ряд новых тем, имеющих практическое значение в деле усиления энергетической базы оборонной промышленности. В этом году заканчивается прежняя работа Института по изучению способов приспособления энергооборудования (газогенераторов и топок) для использования местных энергоресурсов – перевода промышленных печей и транспортных машин с жидкого на твердое топливо. По проблеме повышения надежности и экономичности работы энергоустановок включена новая тема по разработке методики нормирования потребления электроэнергии в металлообрабатывающей промышленности, что связано с осуществлением режима экономии в электрохозяйстве. С этой же проблемой связана новая работа по изучению движения воздуха в пневматических установках и заканчиваемая в этом же году переходящая работа по компаундированию синхронных компенсаторов. К одному из важных направлений в работе Института энергетики относится изучение способов внедрения недефицитных видов оборудования и материалов в энергоустановках; в этом году заканчивается работа по внедрению дерева в конструкции распределительных устройств огнезащитного типа и начнется новая работа по применению стандартного электрооборудования для выполнения функций, требующих специального оборудования. Предусмотрено продолжение проводимой в большом масштабе работы по обслуживанию запросов оборонных предприятий по рационализации энергохозяйства.

Решение правительства СССР об удвоении добычи угля в Челябинском угольном бассейне на протяжении ближайших месяцев выдвигают новые ответственные задачи перед Институтом энергетики по оказанию научно-технической помощи шахтам в деле быстрого расширения энергетического хозяйства Челябинского каменноугольного бассейна.

Вопрос развития II-го Баку занимает важное место в тематике нескольких институтов. В Институте геологических наук предусмотрены новые работы по геофизическим методам изучения нефтеносности Урало-Эмбенского района и Прикаспийской полосы. В Институте физической химии расширяется работа по установлению методов обессеривания нефти и нефтепродуктов (бензина, лигроина, газойля и мазута), а также нефтяных газов и газов крекинг-процесса, применяемых для цементации ответственных спецсталей в металлургической и авиационной промышленности. Изучение каталитического пиролиза нефтепродуктов имеет своей целью повышение выходов специальных продуктов. В Институте химии приступают к разработке установки для получения брома из нефтяных вод Башкирии в связи с задачей производства детонаторов для жидкого горючего. Институт геологических наук продолжает совершенствование метода бестарного хранения нефтепродуктов.

Несколько институтов изучают перспективы создания собственной топливной базы в Башкирии путем промышленного освоения местных буро-угольных и торфяных ресурсов. В Институте ботаники продолжается изучение торфяного фонда БАССР и его районирование; в Институте геологических наук – стратиграфии угленосных толщ Южного Урала; Институт горной механики заканчивает работу

по установлению рациональной системы добычи в Куюргузинском бурогольном месторождении; Институт химии продолжает изучение вопросов химической переработки Куюргузинских бурых углей для получения бензина, парафина, и других продуктов.

Тематика Института горной механики связана, в основном, с задачей восстановления каменноугольного Донбасса и бурогольной промышленности УССР и будет рассмотрена в соответствующем разделе настоящего доклада.

Вопросы промышленного освоения минерально-сырьевых ресурсов касаются, главным образом, развития производства стройматериалов, а также огнеупорных и кислупорных изделий. Но, наряду с этим, имеется несколько новых тем, связанных с иными задачами промышленного освоения этих ресурсов. К этим новым темам относятся: выяснение возможности извлечения глауберовой соли, соды и других солей из горько-соленых озер Челябинской области; изучение структуры песков в связи с вопросом о методах их обогащения для стекольной, химической и марганцевой промышленности; разработка технологических методов комплексного использования башкирских глин, как сырья для получения минеральных красок, как адсорбентов, отбеливающих материалов, моющих средств и др.

В области производства стройматериалов продолжается работа по вопросу о расширении области применения высокопрочного (ангидрито-глиноземистого) АГ-цемента для массивных бетонов и вопроса о свойствах высокопрочного строительного гипса и возможности его применения в скоростном строительстве. Составляется сводка литературных данных по минеральному сырью БАССР как базы для производства стройматериалов. Включена новая работа по выяснению возможностей промышленного освоения полезных ископаемых палеогена Поволжья и выявления в районе Эмбана местного сырья, пригодного для получения портланд-цемента.

В Институте геологических наук разрабатываются проекты упрощения технологического процесса производства огнеупорных и кислупорных изделий.

В Институте строительной механики, Институте горной механики и Институте физики и математики продолжается разработка вопросов прочности и устойчивости конструкций с целью совершенствования методов строительства. В Институте строительной механики намечено провести экспериментальную проверку устойчивости арок с упругоделанными концами, разрабатывать методы конструирования элементов деревянных конструкций с учётом влажности. В Институте горной механики продолжается изучение устойчивости стержневых систем (параболической арки стержневого каркаса и др.) с целью повышения прочности конструкций и экономии металла.

В Институте физики и математики проводится исследование дифференциальных уравнений изогнутой оси стержня при пластической деформации для улучшения расчётов технической конструкции.

В Институте геологических наук изучается ряд инженерно-геологических вопросов строительства, в частности разрабатывается упрощенная методика лабораторного определения просадочности леса и методика инженерно-геологических исследований в условиях карста.

Водохозяйственные проблемы, как и в прошлом году, изучаются в четырёх направлениях: 1. Освоения подземных вод БАССР. 2. Разработки новых методов

очистки и обезвреживания воды. 3. Промышленного использования водоемов БАССР. 4. Изучения способов транспортного освоения рек.

Для использования подземных вод БАССР Институт геологических наук заканчивает в 1943 году составление гидрологической карты и, связанное с этим, гидрологическое районирование Башкирии. В области водоснабжения Институт химии продолжает работать по электролитическому методу очистки и обезвреживания воды для усовершенствования разработанного в Институте метода применения гипохлорито-натрия и использования железного коагулянта в очистке воды. В Институте зообиологии расширяются работы по промышленному использованию водоемов Башкирии; предусмотрено дальнейшее гидробиологическое и ихтиологическое изучение рек Белой, среднего течения реки Уфы и её поймы в целях рационализации рыбного хозяйства, охраны и искусственного разведения наиболее ценных пород рыб; включена новая тема по санитарно-гидробиологическому изучению реки Урала в целях водоснабжения прибрежных поселений в районе г. Чкалова.

В отношении гидротехнического строительства поставлена задача установить мероприятия по улучшению транспортных условий средних и малых рек, для чего должны быть разработаны новые типы судов и уточнено решение вопроса обтеканья сооружений и судов в открытых потоках. Выдвинута новая тема о способах осушения аэродромов и поднимания уровня грунтовых вод возле подъёмных бензинохранилищ.

По пищевой промышленности продолжается разработка технологических вопросов витаминного и сахарного производства. В интересах расширения витаминного производства Институт химии ведет дальнейшую работу по рационализации технологического процесса извлечения каротина из моркови. В связи с задачей развития сахарной промышленности в новых районах СССР, а также восстановления народного хозяйства УССР после ее освобождения от немецких оккупантов, изучаются вопросы о рациональном типе сахарного завода с упрощенной технологической схемой.

Институт биологических наук включил в свой план работу по изысканию новых месторождений соли для расширения соляного производства.

В Институте ботаники продолжается изучение дикорастущих пищевых растений Южного Урала и Приуралья с целью их промышленного освоения.

В интересах развития сырьевой базы для шелкопрядильной промышленности Институт зообиологии предусматривает дальнейшее изучение вопроса о повышении племенных качеств китайского дубового шелкопряда и внедрении таких его пород, которые соответствуют условиям северных районов СССР. В 1943 году ставится задача проверки моновольтинных линий в производственных условиях с целью их практического внедрения.

Разработка проблем повышения урожайности сельскохозяйственных культур развивается в прежних направлениях. В Институте ботаники предусмотрено закончить монографическое исследование по теории определения сроков подкормки и полива культурных растений. В интересах развития свеклосахарного и каучукового производства в новых районах СССР ведется дальнейшая разработка методов удобрений новых культур, в Башкирии – сахарной свеклы и кок-сагыза. Работа эта ведется с целью повышения сахаристости в сахарной свекле, содержа-

ния каучука в кок-сагызе и увеличения выхода готового продукта из этих культур. Проводится дальнейшее изучение генетической сущности инцухт-депрессии и новых методов селекции перекрестников для создания новых высокопродуктивных сортов картофеля, кукурузы, ржи и других. Продолжается также эмбриологическое исследование причин неустойчивости урожая гречихи, изучение генетики пола и методика создания новых форм у конопли и других двудомных растений, разработка способов химической мелиорации щелочных почв под тунг и чай на Черноморском побережье Кавказа и другие.

Институт зообиологии заканчивает в этом году работу о вредителях сахарной свеклы в старых и новых районах свеклосеяния.

Институт зообиологии продолжает изучение генезиса вредной энтомофауны главных сельскохозяйственных культур. В этом же Институте изучаются меры борьбы с грибами, развивающимися на грубых кормах и на зернохлебных злаках при хранении.

В тематике Отделения биологических наук имеется еще ряд тем по борьбе с вредителями и болезнями домашних животных.

Предусмотрена проверка разработанного в Институте бруцеллезного полисахаридного антигена для ускорения диагноза соответствующих заболеваний. Намечена разработка методов борьбы с чесоточными клещами домашних животных Башкирии и изучение экологии клещей Дормацента.

В текущем году значительно развивается разработка проблем, выдвигаемых практикой медико-санитарного обслуживания нашей доблестной Красной Армии и населения в тылу. В институтах Клинической физиологии, Биохимии и Зообиологии выдвигается ряд новых тем по совершенствованию методов лечения вообще, раненых на фронтах отечественной войны, в особенности.

Институт клинической физиологии предполагает прежде всего разработать вопросы, связанные с нарушением пластических, трофических и защитных функций физиологической системы соединительной ткани и с выяснением механизма лечебного воздействия на эти нарушения антиретиккулярной цитотоксической сыворотки. Конечной целью работ является установление хорошо обоснованных экспериментальных и клинических показаний и противопоказаний для широкого применения в клинике лечения антиретиккулярной цитотоксической сывороткой, как метода воздействия на реактивность организма, т. е. как уже признанного и широко внедренного в практику метода патогенетической терапии.

По проблеме нарушений функций гемато-паренхиматозного барьера ставится задача выяснения зависимости возникновения ряда заболеваний (гипертонии, болезни печени, почек, легких) от нарушений гемато-паренхиматозного барьера, а также изучения взаимоотношения между физиологической системой соединительной ткани и гемато-паренхиматозным барьером.

Изучение функций интерренальной железы имеет в виду одновременно не только глубокое изучение тех расстройств, которые возникают в организме при недостаточности этого органа, но также и попытки устранения этой недостаточности с помощью кортикалина.

Вегетативной нервной системе принадлежит огромная роль в возникновении, развитии, течении и исходе весьма многих патологических процессов.

Несколько запланированных тем, относящихся к большой проблеме – физиологического и патологического значения вегетативной нервной системы – явятся той предварительной работой, которую Институт предполагает выполнить для того, чтобы в дальнейшем развернуть эту группу исследований возможно шире.

По системе госпитального сепсиса разрабатываются методы диагностики и эффективного лечения различных его форм.

Одной из основных проблем Института биохимии в 1943 году, как и в прошлом году, является изучение методов борьбы с кровотечением и ускорения заживления ран.

Институт биохимии в этом году ставит перед собой задачу изучить механизм действия метилнафтохинона и возможности его применения для лечения обморожений, вторичных кровотечений после ранений и мозговых кровотечений; второй задачей этого года является разработка упрощенного способа получения водорастворимого аналога витамина К₃ в таблетках и внедрение его в лечебную практику. Продолжается изучение влияния различных фракций экстрактов консервированной кожи на регенеративные процессы в тканях, в частности на процессы заживления ран.

Ведется дальнейшая разработка метода очистки гуммиарабика и получения из него заменителя кровяной плазмы.

В текущем году Институт биохимии вновь включает в свой план проблему биохимии нервной системы, одну из основных проблем Института биохимии в прошлом, в довоенные годы. В связи с требованиями войны будет изучаться изменение обмена веществ при закрытых травмах мозга (контузии мозга и т. п.).

В соответствии с основной задачей улучшения медико-санитарного обслуживания фронта и тыла крупный раздел в работах Института клинической физиологии, Биохимии и Зообиологии, представляет собою тематика по разработке новых препаратов и медикаментов. Этими вопросами заняты также институты Физической химии и химии и Химической технологии. Наряду с указанным изучаются разнообразные новые лечебные препараты и медикаменты. Изучая проблемы биохимии ферментов и бактериофагов, Институт биохимии продолжает прошлогоднюю работу по получению очищенного препарата дизентерийного бактериофага и выяснению его свойств; эта работа ведется совместно с Институтом зообиологии. В том же Институте ведется дальнейшее исследование ферментативных свойств белковых кристаллов, выделенных из печени; предусматривается испытание в клинике аутооксидабельных комплексов железа, терапевтическое действие которых, на экспериментально полученные злокачественные новообразования, было доказано в прошлые годы. В связи с задачей организации производства органопрепаратов, Институт биохимии предполагает разработать новую тему о методах получения инсулина и гормонов коры надпочечника.

Методы получения новых препаратов, в особенности бактериофагов, широко разрабатываются в Институте зообиологии. Предусмотрены новые темы по устойчивым препаратам бактериофага, комбинированным химико-терапевтическим средствам для борьбы с раневыми инфекциями, по изысканию химико-

терапевтических препаратов для лечения сыпного тифа, по химиотерапии других инфекционных заболеваний, проверке бруцеллезного полисахаридного антигена для ускорения диагноза заболеваний у людей и животных.

В Институте биохимии изучается вопрос о лечебном применении препаратов фосфата при нарушениях углеводного обмена.

Институт физической химии продолжает разработку новых типов легазирующих и дезинфицирующих средств на базе кристаллического гипохлорита натрия, новых методов производства реактивов и медикаментов по заданию органов здравоохранения.

В Институте ботаники предусмотрено дальнейшее изучение фондов лекарственных растений для освоения в фармацевтической промышленности огромных лекарственных ресурсов Башкирии.

III. О плане работ по внедрению результатов научно-исследовательской деятельности в практику

В прошлом году институты Академии наук УССР закончили много работ крупного практического значения и довели их до стадии практического применения или же опытной проверки в производственных условиях. По вопросам внедрения результатов научно-исследовательских работ Академия наук связана с десятками оборонных промышленных предприятий, со многими госпиталями, больницами и другими лечебными заведениями, со многими наркоматами, учреждениями и другими. В настоящее время к внедрению в практику подготовлено около 100 объектов – результатов научно-исследовательских работ. Многие из них получили апробацию руководящих государственных органов, ученых советов наркоматов, научных сессий и конференций. Быстрое продвижение указанных объектов в практику будут серьезным вкладом Академии наук УССР в дело мобилизации ресурсов для нужд обороны страны и оказания эффективной помощи фронту и тылу Отечественной войны. Не имея возможности по вполне понятным причинам охарактеризовать объекты внедрения, ограничимся лишь указанием тех отраслей, по коим предусматриваются работы по внедрению. К этим отраслям относятся: танковая, авиационная промышленность, авиамоторостроение, машиностроение, черная и цветная металлургия, нефтяная промышленность, каменноугольная и буро-угольная промышленность, электростанции, промышленность стройматериалов, проектное и строительное дело, гидростроительство, водоснабжение; по отрасли пищевой промышленности – сахарная и витаминная, фармацевтическая промышленность и др.

Весьма важные объекты будут внедряться в области медико-санитарного обслуживания Красной Армии и населения в госпиталях, больницах, поликлиниках, клиниках и др.

В области национально-культурного строительства будут выпущены новые пособия и монографии по вопросам украинской советской культуры, которые будут иметь большое значение не только для подготовки кадров и общего подъема культурно-политического уровня трудящихся в тылу, но также и для борющихся в рядах героической Красной Армии доблестных защитников Родины.

Внедрение в практику предполагается в самых разнообразных формах. Укажем некоторые из них, предусмотренные по плану 1943 года.

1. Строительство новых цехов и предприятий для организации производства новых видов изделий (например – фабрика красок, цех по производству кобальта, цех по переработке полимеров, каротиновый цех и др.)

2. Применение новых методов расчета и конструирования оборудования, приборов, установок и их деталей (аппаратура автосварки), расчет конструкции динамических и малобазных тензометров, конструкции коленчатых валов авиамоторов, новая конструкция водяной турбины для гидроэлектростанций малой мощности, установки для перевода трактора на отходящий газ.

3. Разработка новых технологических процессов (стандарт высокопрочного модифицированного чугуна, новый способ получения алюминия электролизом, очистка воды электролитическим путем, опытное электротермическое производство сероуглерода, получение твердого гипохлорита натрия и др.).

4. Улучшение методов проектирования предприятий и установок (проектирование нового металлургического з[аво]да в Узбекистане, совершенствование расчетов устойчивости сооружений, проектирование промышленных строек и другие).

5. Организация фабрично-заводских лабораторий.

6. Разработка научных основ рационализации производственной деятельности (правила технической эксплуатации в горной промышленности, система разработки полезных ископаемых, оптические и спектральные методы анализа, вопросы рационализации энергоснабжения и др.).

7. Осуществление новых научных мероприятий на селекционных и полеводческих станциях.

8. Применение новых методов лечения и новых препаратов в госпиталях, больницах, клиниках (АЦС, аналог витамина К₃, бактериофаги).

9. Распространение научных достижений среди широких масс советской интеллигенции – инженерно-технических работников, педагогов, врачей и др., а также среди массы рабочих и колхозников путем печатных изданий, созыва сессий и научных конференций.

Необходимо отметить, что не по всем институтам план внедрения научно-исследовательских работ разработан в достаточной степени. Необходимо тщательно проанализировать результаты работ в 1942 г. и прошлых лет и ускоренными темпами использовать в практике в интересах обороны страны все, что может найти какое-либо применение. В этом – главная задача АН и каждого ее Института.

IV. Работа Комиссии по мобилизации ресурсов БАССР (Южного Урала) для нужд обороны страны

Комиссия имеет своей целью содействие плановым, хозяйственным и научно-исследовательским организациям в разрешении оборонных и народно-хозяйственных задач, связанных с мобилизацией ресурсов Башкирии и Южного Урала.

Работа производится отдельными бригадами, состоящими из работников Академии наук, а также из практических работников Наркоматов, предприятий и учреждений.

На 1943 год предусматривается организация бригад по следующим вопросам:

1. По нефтяной промышленности.
2. Промышленности стройматериалов.
3. Использованию местных глин для производства смазочных материалов.
4. Внедрению местного минерального сырья в химическую лако-красочную промышленность.
5. Развитию химической промышленности, в том числе основной
6. Металлургии цветных и редких материалов.
7. Металлургии черных металлов.
8. Использованию водных ресурсов.
9. Развитию энергетической базы.
10. Подъему сельского хозяйства.
11. Экономике Башкирии и Южного Урала.

Комиссия будет рассматривать выводы по каждой работе и после апробации и передавать их соответствующим правительствам и хозяйственным органам.

Работа Комиссии проводится в тесном контакте с комиссией по мобилизации ресурсов Поволжья АН СССР.

В работах Комиссии и ее отдельных бригад принимают участие [институты] Геологических наук, Химии, Физической химии, Ботаники, Зообиологии, Строительной механики, Горной механики, [Черной] металлургии, Энергетики, Экономии.

На 1943 год предусмотрено издание сборников, посвященных и итогам работ по указанным проблемам в объеме до 100 печ[атных] листов. Сборники эти будут предназначены для общего и служебного пользования. Сборник № 1 в настоящее время уже оформляется.

V. Вопросы восстановления народного хозяйства и культурно-просветительные учреждения УССР

Немецкая оккупация Украины принесла с собою разрушение ее производительных сил и превращение в развалины всего, что было создано свободным трудом в счастливую эпоху сталинских пятилеток.

Но Советская Украина воспрянет. Снова бурно расцветут ее индустрия и сельское хозяйство, ее города и села, школы и театры.

Огромные восстановительные задачи, стоящие перед нашей страной, требуют современной подготовки к их осуществлению.

В 1942 году была организована комплексная разработка ряда ведущих проблем восстановительного процесса на Украине, охватывающих энергетику, водоснабжение, угольную, металлургическую и пищевую промышленность, промышленность строительных материалов, сельское хозяйство, а также жилищное и коммунальное хозяйство. Некоторые работы уже закончены и результаты по ним представлены в правительственные органы. Однако, в целом в последнее время заметно отставание работы от задач, стоящих перед Академией наук в этой области. Завершение некоторых работ и дальнейшая разработка новых проблем – одна из важнейших обязанностей АН в настоящее время.

В 1943 году в темпланах Институтов предусмотрены работы по восстановлению в следующих отраслях:

- а) каменноугольной промышленности Донбасса и буроугольной промышленности УССР;
- б) металлургии УССР;
- в) производство огнеупоров;
- г) в энергетике УССР;
- д) использовании минеральных ресурсов;
- е) пищевой промышленности;
- ж) водоснабжения;
- з) повышении урожайности;
- и) в музейной и краеведческой работе.

По угольной промышленности работают Институт горной механики, Институт геологических наук и Институт экономики.

По этой проблеме намечены пересмотр правил технической эксплуатации шахт Донбасса, разработка отдельных положений восстановления буроугольной промышленности УССР, прогноз дальнейших поисков каменноугольных и буроугольных месторождений и т. п.

Тематика согласована с Наркоматом угольной промышленности СССР.

По металлургии, кроме Института [черной] металлургии, работают Институт геологических наук и Институт экономики. Институт [черной] металлургии предусматривает продолжение работ прошлого года.

Тематика Института геологических наук имеет своей целью: а) систематизацию материалов по поискам и исследованию железорудных месторождений Левобережной УССР; б) разработку проектов упрощения процесса производства огнеупорных изделий.

По производству огнеупоров для металлургии и коксохимии минерального сырья И[нститу]та геологических наук предусматривается составление проектов производства шамота и динаса по упрощению технологии.

В области энергетике в плане 1943 года предусмотрен ряд тем, имеющих непосредственное отношение к восстановлению народного хозяйства Украины.

Что касается специального плана работ по восстановлению народного хозяйства, то в 1943 г. выдвинуты в качестве первоочередных следующие темы:

1. Разработка вопросов восстановления энергохозяйства Донбасса.
2. Разработка вопросов восстановления энергохозяйства сахарной промышленности.

По пищевой промышленности – изучаются перспективы нового размещения пищевой промышленности, сахарной и кондитерской после освобождения Советской Украины.

По водоснабжению – работа ведется в направлении использования подземных вод и дальнейшего совершенствования методов очистки воды.

В отношении использования минеральных ресурсов, сельского хозяйства, жилищного и коммунального строительства и др. тематика 1943 года еще не определена.

Некоторые институты еще не разработали плана работ по вопросам восстановления народного хозяйства и культ[урно]-просветительных учреждений УССР.

Следует также иметь в виду необходимость построения плана работ по вопросам восстановления в соответствии с указаниями правительственных органов

УССР и СССР. Соответствующие вопросы в настоящее время выясняются и послужат базой для работы в рассматриваемом направлении.

VI. Издательский план АН УССР

Редакционно-издательская работа АН началась в конце 1-го полугодия прошлого года. За прошлый год вышли из печати 12 работ объемом свыше 70 печ[атных] листов. Подготовлено к печати свыше 300 печ[атных] листов научных работ, которые, однако, не могли быть опубликованы вследствие ограниченности полиграфической базы. В 1943 году предусматривается значительное расширение издательской деятельности АН. Президиум Академии наук утвердил на 1943 год издательский план в объеме 975 печ[атных] листов, которые распределяются по отдельным видам изданий таким образом:

Издательский план АН УССР на 1943 год по видам изданий

Тип изданий	Количество названий	Количество листов
1. Издания Президиума АН		
а) «Вісті АН УРСР»	6	30
б) «Доповіді АН УРСР»	6	30
в) Материалы январской сессии 1942 г.	3	58
г) Юбилейный сборник	2	42
д) Разные издания	3	52

Всего:	20	212
2. Сборники и научные записки		
	19	249
3. Журналы		
	8	132
4. Монографии		
	32	340
5. Брошюры		
	24	42

Итого:	93	975
В том числе по отделению		
Общественных наук	244 п. л.	
Физико-химико-математ[ических] наук	110 »—»	
Биологических наук	230 »—»	
Технических наук	150 »—»	

Важнейшей предпосылкой выполнения издательского плана Академии наук, принятого на 1943 г., является создание достаточной полиграфической базы.

VII. О работе Библиотеки АН УССР

Организовавшись во II-й половине 1942 г., Библиотека Академии наук приступила к пополнению книжного фонда современной литературы. На этот период библиотека пополнилась новым фондом, составляющим свыше 30000 единиц (книг, журналов, газет, советских и иностранных). Полученная литература, в основном, обработана и доступна для работников Академии наук.

Организована работа по обслуживанию работников Академии наук и коллективному и межбиблиотечному абонементу.

Основные задачи Библиотеки в 1943 году намечаются по таким линиям:
1. Комплектование литературой в соответствии с запросами институтов Академии, и пополнение книжного фонда Библиотеки, как республиканского книгохранилища УССР, исходя из задачи восстановления фондов Библиотеки (обеспечение Библиотеки обязательным экземпляром, обмен изданий, мобилизация дублетных фондов больших библиотек СССР, концентрация книжных фондов и пр.).

2. Обеспечение своевременной обработки литературы с целью быстрого продвижения его к читателю (инвентаризация, каталогизация, индексация и т. д.).

3. Обслуживание научных работников Академии наук УССР необходимой литературой в соответствии с темами Академии (приобретение необходимой литературы, обслуживание межбиблиотечным абонементом, информационно-библиографическая работа, организация выставок новых книг и т. д.).

4. Организация справочно-библиографического бюро для обслуживания массы читателей, в частности, организация работы по оказанию библиографической помощи комиссии по истории Великой Отечественной войны и в ряде случаев отдельным институтам.

Встречая 25-ую годовщину установления Советской власти на Украине в грозной обстановке Великой Отечественной войны, работники науки, проникнутые беспредельной любовью к своей Родине и священной ненавистью к немецко-фашистским мерзавцам, ставят перед собой один всепоглощающий вопрос: достаточно ли сделано для укрепления обороноспособности нашей Родины, для освобождения истерзанной, залитой кровью матери Украины.

На этот вопрос есть один ответ – самоотверженным трудом безостановочно военными темпами повышать оборонную мощь нашей Родины, мощь нашей героической Красной Армии и неразрывно связанного с нею тыла Великой Отечественной войны, идти рука об руку с доблестными защитниками нашей Родины и напряженным творческим трудом в тылу приближать день грядущей победы над ненавистным врагом и освобождения Советской Украины от кровавого ига немецко-фашистских разбойников.

День этот не за горами, порукой тому – великое имя Иосифа Виссарионовича Сталина.

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 1524, арк. 12–27 зв. Оригінал. Машинопис.

**ЛИСТ ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ДО
СЕКРЕТАРЯ ЦК КП(б)У Д. С. КОРОТЧЕНКА ЩОДО ПІДСУМКІВ ТА
УМОВ РОБОТИ АКАДЕМІЇ В ЕВАКУАЦІЇ У м. УФА У 1942 р.**

*30 березня 1943 р.
м. Уфа*

Многоуважаемый Демьян Сергеевич!

1. Посылаю Вам краткие данные о работе Академии наук УССР в 1942 году. Это краткий отчет, составленный вице-президентом нашей Академии, академиком А. А. Сапегиним и доложенный им на Президиуме Академии наук. В отчет

не вошли данные о секретной оборонной работе Академии, которая также довольно обширна.

Мне кажется работа нашей Академии за истекший 1942 год в основных чертах удовлетворительной. Очень хотелось бы узнать Ваше мнение по этому поводу и получить указания на будущее.

Одновременно не могу сказать нескольких слов об условиях работы. Они продолжают оставаться для многих институтов крайне трудными. В особенности затруднена работа институтов общественных наук, которые в Уфе не имеют ни библиотеки, ни необходимых для их исследований архивных материалов. Все это имеется в Москве и может быть целесообразно было бы даже подумать о переводе Отделения общественных наук нашей Академии в Москву, где его работа стала бы много продуктивнее.

В наилучшем положении в отношении работы находятся наши технические институты, тесно связанные с оборонной промышленностью Башкирии и Урала. Об успехах Института электросварки, директор которого, академик Е. О. Патон получил высокое звание Героя Социалистического Труда, Вы знаете. Весьма тесно связаны с оборонной промышленностью и проводят очень полезную работу и другие институты Отделения технических наук (институты строительной механики, [черной] металлургии, горной механики и Энергетический институт).

Значительную помощь промышленности оказывают также и наши институты Химии и Физической химии. Однако эти институты испытывают чрезвычайно большие затруднения вследствие недостатка химической посуды, реактивов, а часто также и специальной литературы. Аналогичные трудности испытывают и институты Отделения биологических наук. Постоянные перебои в Уфе со снабжением электроэнергией и даже водой также часто существенно мешают научной работе.

В общем, Уфа – город, мало приспособленный для того, чтобы в нем можно было создать сколько-нибудь нормальные условия для работы такого учреждения, как Академия наук.

Не могу не сказать Вам также и о том, что бытовые условия сотрудников Академии наук в Уфе много хуже, чем условия научных сотрудников не только в Москве, но и в таких городах, как Свердловск, Казань, Алма-Ата и др.

Эти неблагоприятные условия начинают сказываться на здоровье наших научных работников.

Несмотря на все это, сотрудники Академии наук продолжают и в этом году энергично работать, окрыляемые победами нашей героической Красной Армии и растущей надеждой на скорое возвращение домой.

2. Опубликовано о предстоящих выборах в Академию наук СССР. В этих выборах предполагает принять участие и наша Академия наук, исходя из соображений, что в Академии наук Союза ССР, как в высшем научном учреждении всего Союза, должна быть представлена и украинская наука в лице ее наиболее выдающихся представителей. Мне кажется, что этот вопрос имеет принципиальное значение, тем более, что и для Академии наук СССР, как учреждения, которое должно возглавлять науку и давать направление научным работам по всему нашему Союзу, едва ли целесообразно при пополнении своих кадров игнорировать выдающихся ученых союзных республик. С другой стороны, избрание украинских

ученых в действительные члены или члены-корреспонденты Академии наук СССР не должно, конечно, вести к переходу их на работу с Украины в Москву, – это чрезвычайно ослабило бы научные кадры УССР.

Отдел кадров ЦК ВКП (б) запросил у меня список ученых Украинской академии наук, которые могли бы быть рекомендованы в действительные члены и в члены-корреспонденты Академии наук СССР. Посылаю Вам копию этого списка. Список ориентировочный. Президиум нашей Академии предложил институтам выдвинуть кандидатуры к предстоящим выборам в Академию наук СССР, и возможно, что в результате этой работы список выдвинутых кандидатов несколько изменится. Своевременно Вам его вышлю. В ближайшие дни вышлю Вам также план работы Академии наук УССР на 1943 год. Очень хотел бы получить Ваши указания по этому поводу.

3. Если есть возможность помочь нашей Академии обувью и мануфактурой, очень прошу Вас оказать такую помощь – нужда большая.

С уважением и приветом академик *А. [А.] Богомолец*

ЦДАГО, ф. 1, оп. 23, спр. 436, арк. 21– 21зв. Копія. Машинопис.

**ЛИСТ ДИРЕКТОРА ИНСТИТУТУ ЕЛЕКТРОЗВАРЮВАННЯ
АКАД. АН УРСР Є. О. ПАТОНА ДО СЕКРЕТАРЯ КП(б)У
Д. С. КОРОТЧЕНКА ЩОДО СПРИЯННЯ У НАДАННІ ВЧЕНОГО
СТУПЕНЯ КАНДИДАТА ТЕХНІЧНИХ НАУК БЕЗ ЗАХИСТУ
ДИСЕРТАЦІЇ НАУКОВИМ СПІВРОБІТНИКАМ ИНСТИТУТУ**

*16 квітня 1943 р.
м. Нижній Тагіл*

С начала Отечественной войны Институт электросварки Академии наук УССР всю свою работу подчинил оказанию помощи оборонной промышленности и работает над применением высокопроизводительного метода автосварки под слоем флюсов в производстве бронекорпусов на танковых заводах Урала. За прошедшие 20 месяцев Институт достиг больших успехов в деле помощи фронту и пустил 30 установок для автосварки на танковых заводах, чем способствовал выполнению и перевыполнению программ ГОКО.

Партия и Правительство высоко оценили работу Института и щедро наградили его директора.

Однако, наряду с директором, своими успехами Институт обязан самоотверженной работе коллектива сотрудников, работавшего над освоением автоматической сварки непосредственно в цехах заводов по 12 часов в сутки, в выходные дни, а в ряде случаев - не выходя из цехов по двое суток.

Отдавая свои силы и время защите Родины, научные сотрудники не имели физической возможности оформить свои ученые степени, несмотря на то, что некоторые из них к началу войны имели законченные диссертации. В таком положении находятся шесть основных научных сотрудников Института, утвержденных в

ученых званиях и. о. старших научных сотрудников, а именно: т.т. Аснис А. Е., Казимиров А. А., Раевский Г. В., Севбо П. И., Слуцкая Т. М., Сороковский Ф. Е. Каждый из этих шести сотрудников работает в Институте не менее шести лет, имеет значительное количество печатных работ и, обладая солидной эрудицией в своей области, являются самостоятельными научными работниками.

Учитывая признанные заслуги Института электросварки, заключающиеся в разработке высокопроизводительного и важнейшего способа скоростной автоматической сварки под слоем флюса, внедрение которого на 20 заводах Союза Институт провел в [19]40–1941 г., а во время Отечественной войны успешно применил этот способ на крупнейших танковых заводах, что дало им возможность ускорить выпуск танков, перевыполнить задание Государственного Комитета Обороны и повысить прочность танковых бронекорпусов, прошу Вас, перед Всесоюзным комитетом высшей школы поставить вопрос о присвоении ученой степени кандидата технических наук без защиты диссертаций следующим шести и. о. старших научных сотрудников: Аснис А. Е., Севбо П. И., Казимиров А. А., Слуцкая Т. М., Раевский Г. В., Сороковский Ф. Е.

Жизнеописания, списки трудов и характеристики этих лиц при сем прилагаются.

Директор Института академик *Е. О. Патон*
Секретарь *Мищенко*

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 436, арк. 14. Оригінал. Машинопис.

РОЗПОРЯДЖЕННЯ РНК СРСР ЩОДО НАДАННЯ ПРИМІЩЕНЬ У МОСКВІ ДЛЯ РОЗМІЩЕННЯ УСТАНОВ АН УРСР

4 червня 1943 р.
м. Москва

1. Обязать Наркомпрос РСФСР предоставить с 1 июня 1943 г. во временное пользование Совнаркому УССР для размещения Академии наук УССР следующие помещения Московского государственного педагогического института им. Карла Либкнехта (Спартакoвская ул. № 2):

- а) химического корпуса, площадью 2500 кв. метров;
- б) третьего и четвертого этажей физико-математического корпуса, площадью 1200 кв. метров;
- в) физкультурного зала, площадью 640 кв. метров;
- г) учебного корпуса площадью 304 кв. метра;
- д) канцелярии Института, площадью 446 кв. метров.

За Институтом геофизики Наркомнефти временно закрепить помещения первого и второго этажей физико-математического корпуса.

2. Обязать Мосгорисполком:

а) отремонтировать и переоборудовать к 1 июля 1943 г. все вышеуказанные помещения по согласованию с Академией наук УССР и Наркомпросом РСФСР;

б) переселить из зданий Московского государственного педагогического института им. Карла Либкнехта в другие помещения г. Москвы центральную лабораторию штаба МПВО г. Москвы, воинскую часть № 00125, автобатальон № 154 и военную комендатуру Бауманского района.

Зам. Председателя Совета Народных Комиссаров Союза ССР *А. [Н.] Косыгин*

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 436, арк. 64. Засвідчена копія. Машинопис.

**ЛИСТ ГОЛОВИ РНК УРСР Л. Р. КОРНІЙЦЯ СЕКРЕТАРЕВІ
БАШКИРСЬКОГО ОБКОМУ ВКП(б) ТА ГОЛОВІ РНК БАРСР З
ПОДЯКОЮ ЗА ТЕПЛЕ ПРИЙМАННЯ ЕВАКУЙОВАНИХ
СПІВРОБІТНИКІВ ТА З ПРОХАННЯМ СПРИЯТИ ОРГАНІЗАЦІ
ПЕРЕЇЗДУ В УКРАЇНУ**

*5 жовтня 1943 р.
[м. Уфа]*

Центральный комитет КП(б) Украины и Совет Народных Комиссаров Украинской ССР разрешил ряду работников центральных и областных организаций УССР перевезти семьи по месту их постоянной работы на Украине, эвакуированных в г. Уфу и районы Башкирской АССР.

ЦК КП(б) Украины и Совнарком Украинской ССР выражают Вам искреннюю благодарность за Ваш теплый прием, заботу и обеспечение всем необходимым семей украинских работников, эвакуированных в братскую Башкирскую АССР в суровые дни Отечественной войны с немецкими захватчиками.

ЦК КП(б) Украины и Совнарком Украинской ССР просят Вас оказать помощь в организации переезда семей из г. Уфы на Украину и дать указания руководителям предприятий и учреждений об освобождении от работы переезжающих членов семей.

Также просим оказывать возможную помощь еще временно остающимся эвакуированным семьям и дать указание городским организациям об улучшении их жилищных условий за счет освобождаемых квартир, отъезжающими на Украину семьями.

По вопросам семей украинских работников, временно остающихся в Башкирской АССР, СНК Украинской ССР оставил уполномоченным тов. Тихого П. Л.

Для организации переезда семей на Украину из г. Уфы ЦК КП(б) Украины и СНК Украинской ССР командируют уполномоченным тов. Платова Д. А.

Председатель Совета Народных комиссаров УССР *Л. [Р.] Корниец*

ЦДАГО України, ф. 57, оп. 4, спр. 82, арк. 178. Копія. Машинопис.

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ПРЕЗИДЕНТА АКАДЕМІЇ НАУК УРСР
АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ДО ЗАСТУПНИКА РНК УРСР М. П. БАЖАНА
ПРО ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ЛАБОРАТОРНУ БАЗУ АКАДЕМІЇ ТА ПРО
ПОТРЕБУ ІМПОРТУ АПАРАТУРИ ЗІ США ТА АНГЛІЇ**

*17 січня 1944 р.
м. Москва*

Перед Академією наук УРСР стоять нові великі завдання, пов'язані з поновленням народного господарства и ліквідацією наслідків окупації України фашистськими загарбниками.

Військова перемога над грізним ворогом, величезний зріст міжнародного значення СРСР повинні бути відзначені новим значним економічним та культурним розвитком СРСР і зокрема УРСР.

Наша наука повинна досягти такого рівня, який відповідав би авторитету та потребам сорокамільйонного народу Радянської України.

До Великої Вітчизняної війни Українська академія наук вже стала одним з головних наукових центрів СРСР. За час війни вчені УРСР збагатились великим досвідом. Це дає підставу сподіватись, що після війни Академія наук УРСР зможе зайняти одне з провідних місць в СРСР та в світовій науці.

Основними вимогами для цього завдання є наявність відповідних кадрів та лабораторно-технічної бази, що забезпечує можливість проведення наукових досліджень на сучасному рівні. Академія наук УРСР зберегла свої основні кадри. Зараз провадиться підготовча робота по притягненню до Академії найбільш кваліфікованих працівників з інших наукових організацій. Проте, питання про експериментально-лабораторну базу, без якої неможлива науково-дослідна робота більшості інститутів Академії наук, є надзвичайно гострим.

Інститути, що утворилися незадовго до війни (Інститут енергетики, Інститут чорної металургії), до початку війни не встигли утворити свої лабораторії та провадили роботу здебільшого в лабораторіях учбових інститутів або інших наукових закладів, не відповідаючих цілком профілю інститутів Академії. Надалі ці лабораторії, зруйновані або дуже пошкоджені під час окупації, не зможуть бути використані. Таким чином, зазначені інститути, вся робота яких ґрунтується на експериментах, залишаються без будь-якої лабораторної бази.

Стан інших інститутів Відділів фізико-хімічних та математичних наук, технічних наук і біологічних наук не набагато краще. З лабораторного устаткування цих інститутів евакуйована лише частина. Приладдя, що залишились на Україні, здебільшого загинули. Евакуйоване устаткування пошкоджено від перевозки, кількість його недостатня. Технічно воно в більшій своїй частині застаріло, потребує заміни та капітального поповнення.

Особливо важливим і, разом з тим, найбільш важким є питання про постачання лабораторій Академії прецизійними приладами та спеціальними для кожної галузі дослідження апаратами. Виробництво такої апаратури або зовсім відсутньо в Союзі, або ця апаратура не може бути виготовлена союзною промисловістю в сучасних умовах.

Отже, лабораторне устаткування, що є в розпорядженні Академії, не відповідає ні обсягу завдань, що зараз стоять перед Академією, ні сучасному рівню вимог до якості наукових досліджень.

В зв'язку з цим, Академія наук УРСР підносить питання про потребу імпорту апаратури з США і Англії. У підготовлені з цього приводу заявки включено по кожній лабораторії, відповідно для її профіля, устаткування та мінімальна кількість точної вимірчої апаратури. Це устаткування потрібно придбати комплексно, оскільки періодичне придбання його на протязі ряда років буде утруднювати вчасне розгортання лабораторій та приведе до перманентної їх технічної та наукової відсталості. До заявки включена також деяка кількість найбільш гостро потрібних реактивів.

Загальна сума заявки по 101 лабораторії Академії – 1 млн. 168449 –доларів (США) і 64811 фунтів ст[ерлінгів] (Англія), що в цілому, за курсом, складає 7 млн. 578439 карбованців. До цієї заявки не включено імпорту циклотронної лабораторії, в справі організації якої піднесено окреме клопотання.

Академія наук УРСР просить Раду Народних Комісарів УРСР піднести клопотання перед урядом СРСР про дозвіл Академії імпорту на зазначену суму. Придбання цього обладнання дасть можливість поставити лабораторії Академії на рівень лабораторій провідних науково-дослідних установ Союзу та забезпечити реалізацію однієї з основних вимог для виконання Академією наук УРСР поставлених перед нею завдань.

Президент Академії наук УРСР академік *О. О. Богомолець*

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 795, арк. 7–7зв. Оригінал. Машинопис.

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ДО РНК УРСР ПРО
ОРГАНІЗАЦІЮ РОБОТИ ІНСТИТУТІВ АКАДЕМІЇ ПІСЛЯ ЇХ
РЕЕВАКУАЦІЇ ДО КИЄВА**

*[Лютий-березень 1944 р.]
м. Москва*

Реевакуація АН УРСР ставить на чергу ряд термінових питань відновлення її роботи. До них належить:

- 1) розукрупнення інститутів військового часу (особливо – інститутів Відділу суспільних наук);
- 2) утворення нових інститутів, лабораторій, станцій;
- 3) обміркування структури установ АН;
- 4) поповнення складу академіків, членів-кореспондентів (нові вибори);
- 5) стан кадрів АН і відновлення аспірантури;
- 6) складання і обміркування плану основних науково-дослідних праць АН УРСР на найближчі роки (перспективні плани);
- 7) закордонні відрядження;
- 8) нове закордонне обладнання;

9) налагодження видавничої справи в широкому обсязі;
10) організація пропаганди наукових знань у широких масах.
Особливо акцентується потреба в розширенні праці суспільствознавчих і технічних установ Академії:

1) відновлення мережі довійськових інститутів: Економіки, Історії, Археології, Мовознавства, Літератури, Фольклору, Гідрології;

2) утворення нових установ (типу інститутів, постійних комісій і кабінетів) по етнографії, історії українського мистецтва, філософії, праву, історії українських міст, історії української науки, по складанню української енциклопедії, по історії Великої Вітчизняної війни, по історії колективізації на Україні, Інституту машинознавства, Лабораторії швидкісних машин і ін.

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 164, арк. 75-75 зв. Копія. Машинопис.

**РІШЕННЯ КИЇВСЬКОГО ВИКОНКОМУ МІСЬКОЇ РАДИ ДЕПУТАТІВ
ТРУДЯЩИХ ПРО ПОВЕРНЕННЯ АКАДЕМІЇ НАУК УРСР
ПЛОДОВОГО САДУ ПО ВУЛ. МЕЛЬНИКА**

*25 травня 1944 р.
м. Київ*

1. Повернути Академії наук УРСР земельну ділянку з плодовим садом, що межує з персиковим садом і раніш належав Академії наук по границі: вул. Мельника і Макарівської.

2. Зобов'язати Молотовський райвиконком протягом трьох днів передати указану ділянку Академії наук УРСР.

3. Академії наук УРСР забезпечити загорожу і охорону переданої ділянки і саду.

Голова виконкому Київської міськради *Лебедь*
Секретар виконкому Київської міськради *Акімов*
Погоджено: Міськсільгоспвідділ

Державний архів м. Києва, ф. Р-1, оп. 4, спр. 20, арк. 483. Оригінал. Машинопис.

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ДИРЕКТОРА ІНСТИТУТУ ЕНЕРГЕТИКИ
І. Т. ШВЕЦЯ ДО ВІДДІЛУ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЙ ЦК КП (б) У ПРО РОБОТУ
ІНСТИТУТУ ПІСЛЯ ЙОГО РЕЕВАКУАЦІЇ**

*15 червня 1944 р.
[м. Київ]*

1. Разработка вопросов новой энергетической техники восстанавливаемого народного хозяйства.

Основное место здесь отведено вопросам автоматизации энергетических процессов: восстановление народного хозяйства должно идти на наиболее высоком

техническом уровне, а степень автоматизации является одним из основных показателей технического совершенства. Вопросы автоматики разрабатываются в шести темах плана (№№ 2, 3, 8, 9, 10 и 21).

В темах №№ 4 и 7 разрабатываются новые схемы комплексного энергоснабжения больших городов и передачи электроэнергии на большие расстояния. Успешное разрешение поставленных вопросов и практическое применение предложенных схем может дать весьма существенное повышение эффективности электропередачи и энергоснабжения.

2. Разработка путей эффективного использования местных энергетических ресурсов

Основное внимание по этой проблеме уделяется задаче газификации местных топлив, как пути к наиболее эффективному их использованию. В связи с задачей разработки типовых безметаллических газогенераторов для разных видов местных топлив прорабатывается также вопрос о переводе на газ двигателей внутреннего сгорания, что должно дать большую экономию дорогих жидких топлив. В частности, имеется в виду перевод на газ танковых двигателей с целью использования их для стационарных энергетических установок.

Весьма важным в комплексе вопросов по данной теме является вопрос об использовании в колхозном хозяйстве энергии ветра. Работа, выполняемая по теме № 13 под руководством академика Г. Ф. Проскуры, внесена в план по указанию Председателя Совета Народных Комиссаров УССР товарища Н. С. Хрущева и имеет целью разработку рациональной конструкции ветродвигателя для мельниц, водоснабжения и энергетических целей.

Темой № 11 предусмотрена разработка новых типов малометражных паровых котлов, в которых ощущается острая потребность. По теме № 12 ведется разработка топочных устройств для украинских бурых углей и других видов местных топлив.

3. Повышение надежности и эффективности работы энергомеханизмов

Среди вопросов по этой проблеме следует особо отметить темы №№ 18 и 23. Работы по первой из них завершают цикл работ Института по компаундированию синхронных машин, нашедших себе уже широкое и успешное применение в ряде крупнейших наших энергосистем. Темой № 23 предусмотрена доработка, а главное – широкое внедрение, полугазовых бытовых печей, широкое применение которых должно дать огромную экономию топлив.

Некоторые из тем данного плана имеют непосредственно оборонное значение. К таким темам относятся темы №№ 1 и 16.

В целом объем работ, намеченных Институтом в плане 1944 г., весьма велик, поставленные вопросы в большей своей части весьма сложны и требуют глубокой теоретической и экспериментальной проработки. Успех выполнения этого плана будет в значительной степени зависеть от того, удастся ли Институту создать соответствующие экспериментально-лабораторные установки.

Директор Института энергетики АН УССР профессор *И. Т. Швец*

Ученый секретарь доцент *Ф. Т. Марковский*

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 76, спр. 1430, арк. 69–69 зв. Копія. Машинопис.

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ГОЛОВИ РНК УРСР М. С. ХРУЩОВА
ГОЛОВІ РНК СРСР Й. В. СТАЛІНУ ЩОДО ФІНАНСУВАННЯ
БУДІВНИЦТВА ЦИКЛОТРОНУ В КИЄВІ**

26 липня 1944 р.

Война не дала можливості здійснити постановлення Совнаркома Союзу ССР і ЦК ВКП(б) від 22 квітня 1941 року № 1102 і постановлення СНК УРСР і ЦК КП(б)У від 25 квітня 1941 року № 646 «Про будівництві циклотрона на Україні», що привело до серйозній затримці в розвитку ядерної фізики в Українській ССР.

В наші часи Академія наук УРСР, відповідно до вказаних постановленнями союзного і українського правительств, відновила роботи по будівництву циклотрона в м. Києві при Інституті фізики Академії наук УРСР.

Совнарком УРСР і ЦК КП(б)У дозволили Академії наук УРСР використовувати в 1944 році 500 тис. рублів для проведення проектних і підготовчих робіт по спорудженню циклотрона за рахунок коштів, наданих Академії наук УРСР на капітальне будівництво.

Термін закінчення будівництва циклотрона визначено на 1946 рік.

Загальна вартість імпорту обладнання для циклотрона визначається орієнтовно в 500 тис. доларів.

Для вивчення досвіду експлуатації циклотронної установки і для роз'яснення питання про можливість замовити циклотрон в США або Англії, а також забезпечення необхідними матеріалами і обладнанням будівництва циклотрона на Україні, Совнарком Української ССР просить Рад Народних Комісарів Союзу ССР:

а) дозволити командувати в США і Англії одного співробітника Інституту фізики Академії наук УРСР;

б) виділити 150 тис. доларів для закупки в США і Англії обладнання і матеріалів, які дають можливість забезпечити в Інституті фізики Академії наук УРСР початок робіт по ядерній фізиці;

в) зобов'язати Госплан СРСР виділити Академії наук УРСР необхідні матеріали і обладнання для будівництва циклотрона в м. Києві.

Председатель Совета Народных Комиссаров УССР *Н. Хрущев*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 894, арк. 173. Копія. Машинопис.

**ПОСТАНОВА ВИКОНКОМУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ДЕПУТАТІВ
ТРУДЯЩИХ ПРО ПОНОВЛЕННЯ ВІДВОДУ ДІЛЯНКИ ПІД
БОТАНІЧНИЙ САД АКАДЕМІЇ НАУК УРСР**

22 серпня 1944 р.

Згідно постанови РНК УРСР від 22 березня 1944 р. за № 243 поновити відвод ділянки під Ботанічний сад Академії наук УРСР на розі вулиць Омелятинської та

Видубецької № 1 в Кіровському районі в межах та на умовах згідно проекту Управління в справах архітектури при виконкомі Київської міськради.

2. Зобов'язати Академію наук УРСР затвердити генплан в Управлінні та виконати умови, які визначено в проекті відводу.

3. Доручити Міськземвідділу оформити відвод ділянки встановленим порядком.

Голова виконкому Київської міськради *Ф. Мокієнко*
Секретар Київської міськради *Г. Лукомський*

Державний архів м. Києва, ф. Р-1, оп. 4, спр. 28, арк. 175. Оригінал. Машинопис.

**ПОСТАНОВА ВИКОНКОМУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ДЕПУТАТИВ
ТРУДЯЩИХ ПРО ВІДВІД ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ПІД БУДІВНИЦТВО
ІНСТИТУТУ БОТАНІКИ ТА ГОЛОВНОГО ЛАБОРАТОРНОГО КОРПУСУ
БОТАНІЧНОГО САДУ АН УРСР**

13 вересня 1944 р.

1. Згідно постанови РНК УРСР від 23 березня 1944 р. за № 243 про відбудову Ботанічного саду відвести додатково землі на розі вулиць Омелютинської та Видубецької № 1 під будівництво Інституту ботаніки та Головного лабораторного корпусу Ботанічного саду АН УРСР в межах та на умовах згідно проекту Управління в справах архітектури при виконкомі Київської міської ради.

2. Зобов'язати АН УРСР затвердити генплан забудови в Управлінні та виконати умови, які визначено в проекті відводу.

3. Доручити Міськземвідділу оформити відвод ділянки встановленим порядком.

Голова виконкому Київської міськради *Ф. Мокієнко*
Секретар Київської міськради *Г. Лукомський*

Подання: Управління в справах архітектури м. Києва
Головн[ий] міськ[ий] архітектор *Власов*
Погоджено: Міськземвідділ

Державний архів м. Києва, ф. Р-1, оп. 4, спр. 30, арк. 270. Оригінал. Машинопис.

**ПОСТАНОВА РАДИ НАРОДНИХ КОМІСАРІВ УРСР І
ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ КП (б) У ПРО ВІДВЕДЕННЯ
ДІЛЯНКИ ДЛЯ БУДІВНИЦТВА ЦИКЛОТРОННОЇ ЛАБОРАТОРІЇ**

28 вересня 1944 р.

Совет Народных Комиссаров УССР и Центральный Комитет КП(б)У постановляют:

1. Принять предложение Президента Академии наук УССР академика А. А. Богомольца об отводе участка для строительства циклотронной лаборатории в Голоосеевском лесу.

2. Предложить Исполкому Киевского городского совета отвести Институту физики Академии наук УССР для строительства циклотронной лаборатории участок в Голоосеевском лесу, размером 16 гектаров, ограниченный поселком «Добрый путь», дорогой от пруда к сельскохозяйственному институту и общежитием сельскохозяйственного института.

Председатель Совета Народных Комиссаров УССР *Н. [С.] Хрущев*
Секретарь Центрального Комитета КП (б) У *Д. [С.] Коротченко*

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 134, арк. 29. Засвідчена копія. Машинопис.

**ЛИСТ СЕКРЕТАРЯ ЦК КП(б)У А. КИРИЧЕНКА ДО ГОЛОВИ
ВСЕСОЮЗНОГО КОМІТЕТУ В СПРАВАХ ВИЩОЇ ШКОЛИ ПРИ
РНК СРСР С. В. КАФТАНОВА ЩОДО ВІДРЯДЖЕННЯ
ДИРЕКТОРА КАЗАНСЬКОЇ АСТРОНОМІЧНОЇ ОБСЕРВАТОРІЇ
В РОПОРЯДЖЕННЯ АН УРСР ДЛЯ СТВОРЕННЯ КИЇВСЬКОЇ
АСТРОНОМІЧНОЇ ОБСЕРВАТОРІЇ**

[17 жовтня 1944 р.]

В связи с организацией вблизи Киева новой большой астрономической обсерватории, доктор физико-математических наук, проректор Казанского государственного университета им[ени] В. И. Ульянова-Ленина, директор И. А. Дюков обратился в Академию наук УССР с просьбой предоставить ему возможность принять участие в создании, а затем в работе Киевской обсерватории.

В свою очередь академик Орлов А. Я. обратился в ЦК КП(б)У с просьбой оказать содействие в откомандировании тов[арища] Дюкова И. А. в распоряжение Академии наук для работы заместителем директора Киевской астрономической обсерватории.

ЦК КП(б)У со своей стороны настоятельно просит Вас разрешить вопрос об откомандировании профессора Дюкова И. А. в распоряжение Академии наук УССР для работы в Киевской астрономической обсерватории.

Секретарь ЦК КП(б)У по кадрам *А. Кириченко*

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 30, спр. 18, арк. 48. Копія. Машинопис.

**ПОСТАНОВА ВИКОНКОМУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
ДЕПУТАТІВ ТРУДЯЩИХ ПРО ВІДВІД ЗЕМЕЛЬНОЇ
ДІЛЯНКИ ІНСТИТУТУ ФІЗИКИ АН УРСР**

28 листопада 1944 р.

1. Відвести Інституту фізики Академії наук УРСР під будівництво Циклотронної лабораторії земельну ділянку по Велико-Китаївській вулиці № 130 з прилученням частини прилеглої території Голосієвського лісу в межах та на умовах, згідно проекту Управління в справах архітектури при виконкомі Київської міськради від 18 листопада [19]44 р.

2. Зобов'язати забудівника виконати повністю умови забудови ділянки, що їх визначає Управління в справах архітектури.

3. Межі та розмір земельної ділянки остаточно буде визначено Управлінням в справах архітектури відповідно до затвердженого генплану забудови ділянки.

4. Території індивідуальних садиб, що входять в межі відводу, можуть бути використані під будівництво лише після побудування рівноцінних по якості і кількості житлобудинків в іншому місці, за визначенням Управління в справах архітектури та переселення мешканців в них.

Після виконання цього пункту існуючі будівлі індивідуальних садиб негайно знести.

5. Доручити с[ільсько]господарському відділу оформити відвод, а Міськжитлоуправлінню скласти договір на забудову ділянки встановленим порядком.

Голова виконкому Київської міськради *Ф. Мокієнко*
Секретар виконкому Київської міськради *Б. Єфімов*

Подання: Управління в справах архітектури м. Києва
Заст[упник] Головного архітектора м. Києва *Матушкевич*
Погоджено:

Державний архів м. Києва, ф. Р-1, оп. 4, спр. 37, арк. 117. Оригінал. Машинопис.

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ПРЕЗИДІЇ АН УРСР ДО РНК УРСР З
ПЕРЕЛІКОМ МАЙНА УСТАНОВ АКАДЕМІЇ, ВИЯВЛЕНОГО НА
ТЕРИТОРІЇ НІМЕЧЧИНИ Й ПОЛЬЩІ**

[10 квітня 1945 р.]

1. Імущество институтов Отдела биологических наук Академии наук УССР – выявлено около Познани и Кенигсберга.

2. Імущество (в основном книги), принадлежащие Отделу общественных наук Академии наук УССР, выявлено в г. г. Кракове, Бреслау, Ратиборе, Олау и около Франкфурта на Одере.

3. Імущество Института почвоведения выявлено в г. Кенигсберге.

4. Скелет редчайшого екземпляра «Южного слона», принадлежащего Комитету по делам Культпросветработы при СНК УССР, выявлен в Палеонтологическом институте (Берлин).

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 1937, арк. 28. Копія. Машинопис.

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ПРЕЗИДЕНТА АН УРСР
АКАД. О. О. БОГОМОЛЬЦЯ ГОЛОВІ РНК УРСР М. С. ХРУЩОВУ
ПРО ДОЗВІЛ НА ВІДРЯДЖЕННЯ СТАРШОГО НАУКОВОГО
СПІВРОБІТНИКА ІНСТИТУТУ БОТАНІКИ М. І. КОСЦЯ У
М. ПОЗНАНЬ ДЛЯ ПОВЕРНЕННЯ ВИВЕЗЕНОГО ПІД ЧАС
ОКУПАЦІЇ НАУКОВОГО ГЕРБАРІЮ ТА БІБЛІОТЕКИ ІНСТИТУТУ**

5 червня 1945 р.

Німецькими загарбниками в час тимчасової окупації м. Києва були пограбовані різні наукові цінності Інституту ботаніки Академії наук УРСР, зокрема були вивезені в район м. Познані бібліотека і гербарій української флори, який складається з 90000 гербарних листів. Цей гербарій створювався декількома поколіннями українських і російських вчених і має світову наукову цінність.

За відсутністю бібліотеки і гербарія української флори Інститут ботаніки не може успішно продовжувати видання «Флори УРСР», а також виконувати інші тематичні народно-господарчі урядові завдання по дослідженню флори і рослинності УРСР.

Після звільнення від окупантів Західної Польщі частини Червоної Армії виявили вивезені бібліотеку, гербарій і інші наукові цінності Інституту в селі Нейдорфі на річці Познані і повідомили про це Академію наук УРСР.

В зв'язку з тим, що вивезений науковий гербарій Інституту ботаніки при довготривалому неправильному зберіганні і відсутності догляду за ним може зовсім втратити свою наукову цінність, а бібліотека може загинути, Президія Академії наук УРСР звертається до Вас з проханням дозволити негайно відрядити в район м. Познані старшого наукового співробітника Інституту ботаніки тов. Косець Миколу Іларіоновича для організації перевезення гербарія в м. Київ, а також дати дозвіл на використання для цієї мети трьох закритих вантажних вагонів.

Президент Академії наук УРСР, академік *О. О. Богомолец*

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 2738, арк. 173-173 зв. Оригінал. Машинопис.

**ПОСТАНОВА ВИКОНКОМУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
ДЕПУТАТІВ ТРУДЯЩИХ ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПРОЕКТУ
БОТАНІЧНОГО САДУ АН УРСР**

14 липня 1945 р.

Заслухавши доповідь головного архітектора м. Києва тов. Власова О. В. та академіка Гришка М. М. про побудову на Звіринці Ботанічного саду Академії наук УРСР, виконком Київської міської ради депутатів трудящих вирішує:

1. Проект Ботанічного саду Академії наук УРСР, складений Управлінням в справах архітектури м. Києва за участю і консультацією групи наукових співробітників Ботанічного саду АН УРСР під керівництвом [акад.] Гришка [М. М.] та члена-кореспондента АН проф. Попова [М. Г.] – затвердити.

2. Прийняти пропозицію академіка Гришка [М. М.] про додаткову прирізку будівництву Ботанічного саду земельної ділянки в районі «Братської могили» на південь від кріпосного вала, а також Коров'єво[го] і Видубецького озер загальною площею коло 40 га. Доручити с[ільсько]-г[осподарському] відділу виконкому разом з Архітектурно-планувальним управлінням до 5 серпня визначити на площі ділянку, що додатково прирізується і оформити її відвод в установленому порядку.

3. Зобов'язати виконком Печерської районної Ради депутатів трудящих під особисту відповідальність голови виконкому тов. Назаренку до 1 жовтня ц. р. повністю закінчити відселення приватних мешканців з території будівництва Ботанічного саду АН УРСР.

Тов. Шеваліну негайно подати виконкому Печерської райради для перевозок, зв'язаних з відселенням, одну автомашину «ЗИС-5» на час до 1 жовтня ц. р.

4. Просити Раду Народних Комісарів УРСР зобов'язати Держплан УРСР (т. Валуєва) забезпечити будівництво Ботанічного саду фондovими будматеріалами згідно із заявкою, що її подала Президія Академії наук УРСР, за рахунок республіканських коштів.

5. Зважаючи на те, що кошторисні асигнування 1945 р. на будівництво Ботанічного саду недостатні і вже майже повністю використані, внаслідок чого роботи III і IV кварталів не забезпечені фінансуванням – просить Раду Народних Комісарів УРСР додатково асигнувати будівництву Ботанічного саду на 1945 р. 2 млн. карб. за рахунок капіталовкладень, що не використовуються по м. Київ.

6. У зв'язку з тим, що відбудовчі роботи по будівництву Хрещатика, в основному закінчено, – просити Раду Народних Комісарів УРСР зобов'язати директора Хрещатикбуду т. Захарова прийняти на себе і негайно розпочати роботи по брукуванню основних під'їзних шляхів до Ботанічного саду та тротуарів.

7. Ураховуючи велике значення будівництва Ботанічного саду Академії наук УРСР, який буде прикрасою міста і відпочинку громадян, зобов'язати виконавчі комітети районних рад депутатів трудящих і, в першу чергу, виконкому Печерського і Кагановичського районів, широко популяризувати це будівництво серед населення і надати тому всіляку допомогу в робочій силі, шляхом залучення до участі в будівельних роботах, перетворивши будівництво на дійсно всенародну будівлю.

Голова виконкому Київської міськради *Ф. Мокієнко*
Секретар виконкому Київської міськради *С. Мельник*

Державний архів м. Києва, ф. Р-1, оп. 4, спр. 64, арк. 77–78. Оригінал. Машинопис.

**ПОСТАНОВА ВИКОНКОМУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
ДЕПУТАТІВ ТРУДЯЩИХ ПРО ВІДВІД ДІЛЯНКИ ЗЕМЛІ З
ВОДНИМ БАСЕЙНОМ ТА ПРИРІЗКУ ЗЕМЕЛЬНОГО
МАСИВУ ДЛЯ БОТАНІЧНОГО САДУ АН УРСР**

2 жовтня 1945 р.

1. а) відвести земділянку з водним басейном, що розташована на схід від Ботанічного саду через вул. Набережну та замкнена з північного сходу від р. Дніпро дамбою і південного сходу залізниці Київ-Москва по вул. Набережне шосе № «А»; б) прирізати земділянку, розташовану на Західних схилах валів Ботанічного саду Академії наук УРСР в межах та на умовах, згідно проекту Управління в справах архітектури м. Києва.

2. Зобов'язати АН УРСР генплан згаданих вище відводів діляниць на основі нової геодезичної зйомки погодити з Управлінням та виконати умови, зазначені в проекті відводу.

3. Зобов'язати АН УРСР перевести відселення громадян, розташованих на згаданих ділянках за свій рахунок, а саме: ретельно розібрати будинки поживальців, перевезти на земділянки, виділені для цієї мети Управлінням в справах архітектури м. Києва та побудувати їх.

4. Доручити с[ільсько]г[осподарському] відділу оформити відвод ділянок встановленим порядком.

5. Доручити райжитлоуправлінню Печерської райради переводити оформлення діляниць відселенням з кожним зокрема з послідуною документацією.

Голова виконкому Київської міськради *Ф. Мокієнко*
Секретар виконкому Київської міськради *Б. Єфімов*

Подання: Управління в справах архітектури м. Києва
Головн[ий] міськ[ий] архітектор *Власов*
Погоджено: Міський с[ільсько]г[осподарський] відділ *Подошек*
Міськдержсанінспектор *Соловійова*

На умовах

1. Генплан засвоєння земділянок на основі нової геодезичної зйомки затвердити в Управлінні в справах архітектури.

2. Проекти окремих споруд затвердити на архітектурній раді Управління в справах архітектури.

3. Винос в натуру земділяниць та червоних ліній міських вулиць здійснити через трест «Геотопозйомка» при Управлінні.

4. Порубку зелених насаджень не провадити.

5. Перевести оформлення земділянки в с[ільсько]г[осподарський] відділ Міськради.

6. Відселення громадян, що проживають на згаданих ділянках, перевести за свій рахунок, а саме: ретельно розібрати будинки, поживальців перевезти на

земліянки, виділені для цієї мети Управлінням в справах архітектури м. Києва та побудувати їх.

Рай[онний] архітектор *Косяченко*

Державний архів м. Києва, ф. Р-1, оп. 4, спр. 75, арк. 109–109 зв. Оригінал. Машинопис.

**ПОСТАНОВА ВИКОНКОМУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ДЕПУТАТИВ
ТРУДЯЩИХ ПРО ВІДВІД ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ПЛОЩЕЮ 25 га ПІД
БУДІВНИЦТВО ІНСТИТУТИВ АН УРСР**

16 жовтня 1945 р.

1. Відвести земліяниці площею біля 25 га по Брест-Литовському шосе біля заводу «Більшовик» в Жовтневому районі під будівництво інститутів Академії наук УРСР: а) Енергетики, б) Чорної металургії, в) Будівельної механіки, г) Гідрології та гідротехніки, д) Лабораторії швидкохідних машин в межах та на умовах Управління в справах архітектури при виконкомі міськради.

2. Зобов'язати Академію наук УРСР затвердити генплан та виконати умови, подані в проекті Управління.

3. Доручити с[ільсько]г[осподарському] відділу оформити відвід належним порядком.

Голова виконкому Київської міськради *Ф. Мокієнко*
Секретар виконкому Київської міськради *С. Мельник*

Подання: Управління в справах архітектури м. Києва
Зас[тупник] Головного міського архітектора *Гайдук*
Погоджено: Міський с[ільсько]г[осподарський] відділ *Подошек*
Міськдержсанінспектор *Малежик*

На умовах

1. Винос в натуру земельних діляниць та червоних ліній міських вулиць здійснити через трест «Київгеотопозйомка» при Управлінні.

2. Генплан забудови та опорядкування діляниці на основі нової геодезичної зйомки погодити з Управлінням в справах архітектури. При складанні генплану мати на увазі зелену зону з боку Брест-Литовського шосе.

3. Проекти споруд затвердити в Архітектурно-художній раді при Управлінні.

4. Коректування меж та розмір діляниць буде зроблено після погодження генплану.

5. Взяти дозвіл на будівництво у Держбудконтролі.

6. До складання проекту забудови погодити з Управлінням схему забудови діляниці та ескіз архітектурного профілю з боку Б[рест]-Литовського шосе.

Начальник відділу планування та забудови міста *Козлов*
Архітектор Жовтневого району *П. Кірієнко*

Державний архів м. Києва, ф. Р-1, оп. 4, спр. 78, арк. 46–46 зв. Оригінал. Машинопис.

**ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ВБИВСТВО ЧЛЕНА БРИГАДИ АН УРСР
З ВІДБОРУ УСТАТКУВАННЯ В НІМЕЧЧИНІ М. М. АФАНАСЬЄВА**

26 грудня 1945 р.

Тов. Шуйский.

Передаю текст телеграммы, полученной на имя тов. [Н. С.] Хрущова из уравнения (Дрезден).

«Киев. Председателю Совнаркома Украины – товарищу [Н. С.] Хрущову.

24 декабря на автостраде Берлин - Дрезден неизвестными людьми убит [Н. Н.] Афанасьев.

Считаем необходимым труп направить самолетом в Киев. Жду сегодня ответа и присылки самолета.

Полковник *Хомяк*.

[Н. Н.] Афанасьев является доктором технических наук, руководителем бригады Академии наук УССР по отбору оборудования из Германии для Академии наук УССР.

Тов. [А. А.] Богомолец ответ тов. Хомяку послал и обратился к тов. Астахову с просьбой направить самолет; из Киева самолет направить нельзя в связи с плохой погодой.

Тов. [А. А.] Богомолец просил поговорить с тов. Астаховым по этому вопросу.

Однороманенко

На документі помітки: «Доложено», «Забрать» і «Передано тов. Корниец Л. Р., 27.XII.»

ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 1747, арк. 51. Оригінал. Машинопис.

**ВИТЯГ З ПРОЕКТУ ПОСТАНОВИ РНК УРСР І ЦК КП(б)У ПРО
УТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНОГО МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО
МИСТЕЦТВА ім. М. В. ЛИСЕНКА**

1945 р.

Для забезпечення збирання, збереження та вивчення матеріалів і пам'ятників українського музичного мистецтва, Рада Народних Комісарів УРСР і Центральний Комітет КП (б) У постановляють:

1. Дозволити Комітету в справах мистецтв при РНК УРСР утворити на базі музейних цінностей, що знаходяться в установах системи Комітету в справах мистецтв при РНК УРСР та в установах Академії наук УРСР, Державний музей українського музичного мистецтва в м. Києві з філіалом цього музею в м. Львові...

Архів Президії АН України, ф. 251, оп. 1, спр. 219, арк. 238. Копія. Машинопис.

ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ

1. Клятва українських учених на зборах Академії наук УРСР з приводу нападу нацистської Німеччини на Союз РСР. <i>25 червня 1941 р.</i>	55
2. Постанова ЦК КП(б)У та РНК УРСР про створення та склад Урядової комісії для керівництва роботою з евакуації населення, установ, військових та інших вантажів. <i>26 червня 1941 р.</i>	56
3. Список співробітників АН УРСР, визначених на евакуацію до м. Куйбишев Урядовою комісією УРСР для керівництва роботою з евакуації населення, установ, військових та інших вантажів. <i>3 липня 1941 р.</i>	56
4. Список співробітників АН УРСР, визначених на евакуацію до м. Акмолінськ Казахської РСР Урядовою комісією УРСР для керівництва роботою з евакуації населення, установ, військових та інших вантажів. <i>7 липня 1941 р.</i>	58
5. Протокол засідання Президії АН УРСР про розгортання наукової роботи Академії в евакуації. <i>21 липня 1941 р.</i>	59
6. Інформація акад. АН УРСР П. Г. Тичини про роботу Групи художньої літератури при Інституті суспільних наук АН УРСР. <i>2 серпня – 9 вересня 1941 р.</i>	61
7. Постанова уповноваженого науково-дослідних установ АН УРСР у м. Дніпропетровськ акад. АН УРСР Г. В. Курдюмова та голови Відділу технічних наук АН УРСР акад. О. М. Динника про евакуацію Інституту гірничої механіки АН УРСР до м. Уфа. <i>9 серпня 1941 р.</i>	64
8. Доповідна записка Віце-президента АН УРСР акад. О. В. Палладіна заступникові Голови РНК УРСР Ф. А. Редьку про утворення та затвердження керівного складу Харківської групи (філії) Академії. <i>26 серпня 1941 р.</i>	65
9. Пропозиції акад. АН УРСР М. В. Луговцова щодо організації виробництва деяких марок чавуну для воєнної промисловості на південних металургійних заводах СРСР. <i>27 серпня 1941 р.</i>	66
10. Із протоколу засідання Президії АН УРСР про розподіл обов'язків між віце-президентами Академії. <i>9 вересня 1941 р.</i>	68
11. Доповідна записка акад. АН УРСР П. П. Будникова до Голови РНК УРСР про організацію Науково-технічного товариства будівельників з метою об'єднання наукових та інженерно-технічних сил. <i>12 вересня 1941 р.</i>	69
12. Протокол спільної наради Хімічної лабораторії Башгеологуправління із представниками інститутів геологічних наук, хімії та фізики АН УРСР з питань кольорових металів та рідкісних елементів. <i>2 жовтня 1941 р.</i>	70
13. Із протоколу засідання Президії АН УРСР про організацію Науково-технічного комітету сприяння обороні СРСР. <i>17 жовтня 1941 р.</i>	71
14. Доповідна записка директора Башкирського науково-дослідного інституту будматеріалів та акад. АН УРСР П. П. Будникова до РНК БАРСР про звільнення приміщень Інституту під розташування дослідної апаратури для розгортання робіт оборонного значення. <i>Жовтень 1941 р.</i>	71

15. Із протоколу засідання Бюро Башкирського обкому ВКП(б) про організацію при АН УРСР Науково-технічного комітету сприяння обороні СРСР. 5 листопада 1941 р.	72
16. Лист Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця до заступника Голови РНК СРСР Р. С. Землячки про розгортання роботи АН УРСР в м. Уфа та встановлення зв'язків із союзними організаціями. 17 листопада 1941 р.	73
17. Клопотання Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця до урядів СРСР, УРСР та БАРСР про фінансування установ Академії, евакуйованих до м. Уфа та інших міст СРСР, через бюджет БАРСР. 18 листопада 1941 р.	74
18. Наказ НКОЗ БАРСР з подякою групі учених АН УРСР за розроблений метод регенерації вати та про заходи щодо його широкого застосування в лікувальних установах. 4 грудня 1941 р.	76
19. Із доповідної записки уповноваженого РНК УРСР при РНК БАРСР Секретареві ЦК КП(б)У Д. С. Коротченку про забезпечення наукової діяльності та побутових умов співробітників АН УРСР. [Не пізніше 5 грудня 1941 р.]	78
20. Наказ директора Карадаської біологічної станції проф. К. О. Виноградова про тимчасове припинення існування Станції як самостійної наукової установи АН УРСР. 12 грудня 1941 р.	79
21. Телеграма Віце-президента АН УРСР акад. О. В. Палладіна до заступника Голови РНК УРСР Ф. А. Редька про розташування інститутів Харківської філії Академії. 23 грудня 1941 р.	80
22. Клопотання Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця до РНК БАРСР про сприяння впровадженню у виробництво розробленого АН методу виготовлення спеціального мила для боротьби з педикульозом і профілактики сипного тифу. 25 грудня 1941 р.	80
23. Доповідна записка Президії АН УРСР до РНК УРСР про зв'язки Академії з організаціями і підприємствами СРСР для наукової розробки проблем оборонної промисловості і народного господарства. 30 грудня 1941 р.	81
24. Лист заступника Голови Держплану УРСР Г. Оніщенка до ЦК КП(б)У та Президента АН УРСР про необхідність коригування тематичного плану АН УРСР на 1942 р. [Грудень 1941 р.]	88
25. Із протоколу засідання Президії АН УРСР про утворення Комісії по відбудові зруйнованих ворогом міст і підприємств УРСР при АН УРСР. 13 лютого 1942 р.	91
26. Лист Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця до Секретаря ЦК КП(б)У Д. С. Коротченка з інформацією про розгортання роботи Академії в м. Уфа. 27 лютого 1942 р.	91
27. Лист Державного союзного заводу № 26 до Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця про участь учених Академії у дослідженнях, пов'язаних з винайденням вогнетривких матеріалів для виготовлення спеціальних деталей для машин і механізмів. 10 березня 1942 р.	93

28. Лист заступника Голови РНК УРСР Ф. А. Редька до Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця про переорієнтацію тематичного плану Академії у 1942 р. на опрацювання проблем, пов'язаних з відбудовою економіки і культури України. <i>14 березня 1942 р.</i>	94
29. Лист акад. АН УРСР П. П. Будникова до Башкирського геологічного управління про необхідність узгодження планів роботи з дослідженнями проблем промислового використання бокситних родовищ БАРСР. <i>20 березня 1942 р.</i>	94
30. Наказ НКОЗ БАРСР про застосування дезинсекційного синтетичного препарату проти сипного тифу, розробленого ученими АН УРСР. <i>24 березня 1942 р.</i>	95
31. Лист акад. АН УРСР П. П. Будникова до Народного комісара промисловості будівельних матеріалів УРСР О. М. Усикова щодо можливостей створення Інституту силікатів у структурі АН УРСР. <i>24 березня 1942 р.</i>	97
32. Лист Віце-президента АН УРСР, директора Інституту геологічних наук акад. Б. І. Чернишова до Секретаря ЦК КП(б)У Д. С. Коротченка з пропозиціями щодо майбутньої відбудови зруйнованої промисловості в регіонах України. <i>25 березня 1942 р.</i>	98
33. Із доповіді Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця про роботу Академії наук у другому півріччі 1941 р. та план на 1942 р. [<i>Не раніше 25 березня 1942 р.</i>]	99
34. Службова записка Президії АН УРСР до ЦК КП(б)У про діяльність Інституту суспільних наук АН УРСР в евакуації, необхідність його розукрупнення та тематику новостворених інститутів. [<i>Не пізніше 27 березня 1942 р.</i>]	108
35. Лист заступника Голови РНК БАРСР Л. Іванова до Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця щодо проведення досліджень етіології зернового грибка «стахіботрикс альтернанс» та розроблення засобів боротьби з ним. <i>3 квітня 1942 р.</i>	111
36. Лист Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця Секретареві ЦК КП(б)У Д. С. Коротченку про встановлення Академією науково-виробничих зв'язків з підприємствами оборонного значення. <i>6 квітня 1942 р.</i>	111
37. Доповідна записка директора Інституту енергетики проф. І. Т. Швеця до РНК УРСР про роботу Інституту в евакуації та першочергові завдання у відбудовних роботах. <i>16 квітня 1942 р.</i>	113
38. Лист Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця до проф. Р. Є. Кавецького про організацію застосування антиретікулярної сироватки в шпиталях. <i>17 квітня 1942 р.</i>	114
39. Доповідна записка Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця до Секретаря ЦК КП(б)У Д. С. Коротченка про роботу сільськогосподарської секції Комісії по відбудові зруйнованих ворогом міст і підприємств УРСР при АН УРСР. <i>21 квітня 1942 р.</i>	115

40. Лист Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця до Секретаря ЦК КП(б)У Д. С. Коротченка з подякою за забезпечення співробітників Академії продовольчими товарами. <i>21 квітня 1942 р.</i>	116
41. Із листа Віце-президента АН УРСР акад. О. В. Палладіна до Секретаря ЦК КП(б)У Д. С. Коротченка про стан матеріально-технічного забезпечення Академії. <i>21 квітня 1942 р.</i>	117
42. Телеграма заступника Голови РНК УРСР В. Ф. Старченка до заступника Голови РНК СРСР Р. С. Землячки та Державної штатної комісії щодо збільшення штатів АН УРСР на 1942 р. <i>6 травня 1942 р.</i>	119
43. Лист заступника Голови РНК УРСР Ф. А. Редька до Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця та Народного комісара промисловості будівельних матеріалів УРСР О. М. Усикова щодо організації виробництва в'язучих матеріалів з фільтропресної грязі. <i>9 травня 1942 р.</i>	119
44. Відомості Президії АН УРСР для ЦК КП(б)У про місце перебування дійсних членів та членів-кореспондентів Академії. [<i>Не раніше 15 травня 1942 р.</i>]	120
45. Рішення Виконавчого комітету Уфимської міської ради депутатів трудящих БАРСР про надання приміщень установам АН УРСР. <i>19 травня 1942 р.</i>	123
46. Лист заступника Голови РНК УРСР Д. М. Жили до директора Інституту енергетики АН УРСР проф. І. Т. Швеця щодо розробки термінових тем паливно-енергетичною секцією Інституту. <i>27 травня 1942 р.</i>	124
47. Лист співробітника Інституту зообіології АН УРСР З. Мавроді до чл.-кор. АН УРСР П. А. Власюка про роботу з проблем підвищення врожайності ґрунтів БАРСР та боротьбу з паразитуючими сільськогосподарських культур. <i>1 червня 1942 р.</i>	125
48. Із протоколу засідання Президії АН УРСР про відновлення роботи інститутів Відділу суспільних наук та затвердження їх структури. <i>12 червня 1942 р.</i>	131
49. Лист акад. АН УРСР О. Я. Орлова до акад. АН УРСР Б. І. Чернишова про наміри організувати в м. Уфа нараду з проблем астрономії та про стан астрономічної науки в зв'язку з загибеллю науковців цієї галузі. [<i>Не пізніше 15 червня 1942 р.</i>]	132
50. Із протоколу засідання Президії АН УРСР про відновлення роботи бюро Відділів АН УРСР. <i>26 червня 1942 р.</i>	134
51. Наказ Народного комісаріату торгівлі СРСР про впорядкування забезпечення працівників науки, мистецтва та літератури. <i>2 липня 1942 р.</i>	134
52. Із протоколу засідання Президії АН УРСР про затвердження складу Антифашистського комітету при Академії наук УРСР. <i>3 липня 1942 р.</i>	136
53. Протокол спільної наради НКОЗ БАРСР, Башгеологоуправління, військових госпіталів м. Уфа та Інституту геологічних наук з проблем використання красноусольських грязей у військових госпіталях. <i>23 липня 1942 р.</i>	137
54. Промова акад. АН УРСР Б. І. Чернишова на відкритті геофізичної наради. [<i>5 серпня 1942 р.</i>]	138

55. Тимчасове положення про Відділи Академії наук УРСР. [7 серпня 1942 р.]	140
56. Протокол-стенограма засідання Науково-технічного комітету сприяння обороні СРСР при Академії наук УРСР. 21 серпня 1942 р.	141
57. Акт перевірки стану рукописів класиків української літератури у відділі рукописів Інституту мови і літератури АН УРСР. 4 вересня 1942 р. ...	162
58. Повідомлення Державної штатної комісії при РНК СРСР Президентові АН УРСР акад. О. О. Богомольцю та Народним комісарам фінансів УРСР і БАРСР щодо затвердження штатного розпису інститутів АН УРСР на 1942 р. 5 вересня 1942 р.	164
59. Кількісний склад співробітників АН УРСР на 1942 р. [Не пізніше 5 вересня 1942 р.]	164
60. Лист групи українських науковців до заступника голови РНК Узбецької РСР Х. М. Абдулаєва про розробку проекту першого в Узбекистані металургійного заводу. 18 вересня 1942 р.	165
61. Лист Віце-президента АН УРСР акад. О. В. Палладіна до заступника Голови РНК СРСР Р. С. Землячки про закріплення за АН УРСР поліграфічної бази. 21 вересня 1942 р.	166
62. Доповідна записка директора Інституту чорної металургії акад. АН УРСР М. В. Луговцова Президентові АН УРСР акад. О. О. Богомольцю про організацію роботи Інституту в м. Свердловськ. Вересень 1942 р.	167
63. Доповідна записка секретаря партбюро АН УРСР чл.-кор. Б. Д. Грозіна Секретареві ЦК КП(б)У Д. С. Коротченку про недоліки в роботі Академії над оборонною тематикою. 14 жовтня 1942 р.	169
64. Довідка, складена М. М. Ткаченком для Президії АН УРСР, про напрями роботи Постійної комісії з історії Вітчизняної війни на Україні при АН УРСР. 15 жовтня 1942 р.	172
65. Лист акад. М. М. Крилова до заступника Голови РНК СРСР, Наркома закордонних справ СРСР В. М. Молотова з проханням направити його до Москви для проведення наукової роботи. 17 жовтня 1942 р.	173
66. Доповідна записка Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця до РНК УРСР про утворення при АН УРСР Комісії з історії Вітчизняної війни на Україні. 26 жовтня 1942 р.	174
67. Доповідна записка секретаря партбюро АН УРСР чл.-кор. АН УРСР Б. Д. Грозіна завідувачеві відділу агітації й пропаганди ЦК КП(б)У К. З. Литвину про друкування наукових праць учених Відділу технічних наук АН УРСР. 24 листопада 1942 р.	176
68. Тимчасове положення про Бюро наукової пропаганди та впровадження винаходів і раціоналізаторських пропозицій Академії наук УРСР. [1942 р.]	177
69. Довідка Президії АН УРСР для ЦК КП(б)У про роботу Академії наук в евакуації в м. Уфа. [Січень 1943 р.]	179
70. Звіт про роботу АН УРСР за 1942 р. [Січень 1943 р.]	183
71. Проект розподілу асигнувань між установами АН УРСР на 1943 р. [Січень 1943 р.]	192

72. Доповідна записка чл.-кор. АН УРСР Є. С. Бурксера до Президії Академії наук про план заходів щодо відновлення соляної промисловості в УРСР. [Не пізніше 10 лютого 1943 р.]	197
73. Протокол засідання Комісії по відбудові зруйнованих ворогом міст і підприємств УРСР при АН УРСР. 11 лютого 1943 р.	198
74. Лист заступника начальника Управління евакуаційного пункту № 97 до Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця з подякою колективу наукових співробітників Академії наук за проведену політико-виховну роботу серед воїнів Червоної Армії. 19 лютого 1943 р.	200
75. Лист заступника голови Комісії з історії Вітчизняної війни на Україні при Президії АН УРСР М. І. Супруненка до Секретаря ЦК КП(б)У К. З. Литвина про організацію роботи даної Комісії. 25 лютого 1943 р. ...	201
76. Пропозиції акад. АН УРСР М. В. Птухи до РНК СРСР щодо ведення підрахунків утрат і збитків, заподіяних нацистською окупацією Українській РСР. 3 березня 1943 р.	202
77. Постанова РНК УРСР про утворення Державного літературно-художнього музею Т. Г. Шевченка. 27 березня 1943 р.	206
78. Телеграма Верховного головнокомандуючого Червоної Армії Й. В. Сталіна з подякою чл.-кор. АН УРСР Є. О. Татаринцеву за збір коштів на будівництво танкової колони «За Радянську Україну». 9 квітня 1943 р. ...	207
79. Із протоколу засідання Президії АН УРСР про підсумки роботи Бібліотеки АН УРСР у 1942 р. та план роботи на 1943 р. 9 квітня 1943 р.	207
80. Лист акад. АН УРСР І. І. Шмальгаузена до акад. АН УРСР М. В. Птухи про публікацію нарисів з історії Інституту зоології АН УРСР до 25-річного ювілею Академії. 18 квітня 1943 р.	208
81. Лист акад. АН УРСР та АН СРСР В. І. Вернадського до акад. АН УРСР М. Г. Холодного про відкриття явища газової різномірності ґрунтів. 24–26 квітня 1943 р.	209
82. Пропозиції Президії АН УРСР відділу кадрів ЦК КП(б)У щодо кандидатур українських учених у дійсні члени та члени-кореспонденти АН СРСР. 28 квітня 1943 р.	211
83. Лист Президії АН УРСР до ЦК КП(б)У та РНК УРСР щодо кандидатури М. Т. Рильського у дійсні члени АН УРСР. 29 квітня 1943 р. ...	212
84. Лист акад. АН УРСР О. В. Палладіна до Секретаря ЦК КП(б)У М. С. Хрущова про результати апробації вітаміну К ₃ у військових шпиталях. 2 травня 1943 р.	213
85. Постанова РНК СРСР про переведення АН УРСР з м. Уфа до м. Москва. 9 травня 1943 р.	214
86. Постанова РНК УРСР і ЦК КП(б)У про переведення АН УРСР до м. Москва. 31 травня 1943 р.	215
87. Протокол засідання Урядової комісії в справі переїзду Академії наук УРСР до м. Москва. 19 червня 1943 р.	216
88. З листа акад. АН УРСР та АН СРСР В. І. Вернадського до акад. АН УРСР Б. І. Чернишова про публікацію праць у виданнях АН УРСР. 26 червня 1943 р.	219

89. Указ Президії Верховної Ради БАРСР про нагородження співробітників Академії наук Української РСР Почесними грамотами Президії Верховної Ради БАРСР. <i>28 червня 1943 р.</i>	219
90. Доповідна записка Секретаріату РНК УРСР до Голови РНК УРСР Л. Р. Корнійця про відновлення аспірантури в АН УРСР. <i>Липень 1943 р.</i>	220
91. Протокол засідання Президії АН УРСР про нагородження Академії наук УРСР Почесною грамотою Верховної Ради БАРСР. <i>21 серпня 1943 р.</i> ..	221
92. Доповідна записка уповноваженого Президії АН УРСР М. М. Середенка до ЦК КП(б)У про результати обстеження стану приміщень та обладнання інститутів Академії у звільненому Харкові. <i>10 вересня 1943 р.</i>	221
93. Постанова Бюро Копейського міського комітету ВКП(б) про підсумки роботи Інституту енергетики АН УРСР за час його перебування в евакуації у м. Копейськ. <i>4 жовтня 1943 р.</i>	224
94. Постанова РНК УРСР про відновлення роботи Астрономічної обсерваторії АН УРСР у м. Полтава. <i>18 жовтня 1943 р.</i>	226
95. Лист Президії АН УРСР до відділу пропаганди та агітації ЦК КП(б)У про відрядження групи співробітників Академії у розпорядження організації Київської області для господарського впорядкування приміщень Академії у м. Київ. <i>30 жовтня 1943 р.</i>	227
96. Протокольна постанова Президії АН УРСР про затвердження плану реєвакуації установ АН УРСР в Україну. <i>12 листопада 1943 р.</i>	228
97. Протокольна постанова Президії АН УРСР про переведення співробітників інститутів Відділу технічних наук на роботу до м. Харків. <i>2 грудня 1943 р.</i>	229
98. Доповідна записка голови Планової комісії АН УРСР проф. П. Т. Марковського про стан інститутів Академії після звільнення м. Київ від нацистської окупації. <i>8 грудня 1943 р.</i>	230
99. Розпорядження РНК СРСР про відновлення Лабораторії ізотопів в структурі АН УРСР. <i>[14 грудня 1943 р.]</i>	236
100. Доповідна записка уповноваженого Президії АН УРСР М. М. Щербакова про збитки, завдані нацистською окупацією Інституту клінічної фізіології АН УРСР. <i>[Грудень 1943 р.]</i>	236
101. Звіт про роботу Інституту історії і археології АН УРСР за 1943 р. <i>[Грудень 1943 р.]</i>	238
102. Доповідна записка акад. О. Я. Орлова до Президії АН УРСР про створення Астрономічної обсерваторії при Академії наук. <i>24 січня 1944 р.</i> ...	241
103. Лист заступника голови Відділення фізико-математичних наук АН СРСР акад. С. Л. Соболева до Президії АН УРСР про необхідність організації в УРСР Станції широтних досліджень. <i>2 лютого 1944 р.</i>	243
104. Постанова РНК УРСР і ЦК КП(б)У про переїзд АН УРСР до м. Київ. <i>6 лютого 1944 р.</i>	243
105. Пояснювальна записка Президії АН УРСР про необхідність переведення до м. Київ інститутів технічного профілю Академії, що знаходились до війни в різних регіонах УРСР. <i>[Не раніше 6 лютого 1944 р.]</i>	244

106. Список співробітників інститутів Відділу технічних наук АН УРСР, направлених Президією для надання допомоги у відбудові промисловості установам і підприємствам м. Харків та Донбасу. [Не раніше 6 лютого 1944 р.]	245
107. Доповідна записка чл.-кор. АН УРСР А. О. Василенка до Президії АН УРСР про необхідність організації Лабораторії сільськогосподарської механіки при Відділі технічних наук АН УРСР. 8 лютого 1944 р.	246
108. Лист Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця до Голови РНК УРСР М. С. Хрущова щодо асигнування коштів на передплату іноземної літератури за замовленнями установ АН УРСР. 18 лютого 1944 р.	248
109. Лист Голови РНК УРСР М. С. Хрущова до Голови РНК СРСР Й. В. Сталіна щодо поширення дії постанови РНК СРСР від 28 грудня 1942 р. на родини померлих дійсних членів АН УРСР. 22 лютого 1944 р.	249
110. Із протоколу засідання Бюро Башкирського обкому ВКП(б) про нагородження грамотами Верховної Ради БАРСР працівників лабораторії технології води Інституту хімії АН УРСР. 21 березня 1944 р.	250
111. Постанова РНК УРСР про відновлення будівництва Центрального республіканського ботанічного саду АН УРСР. 23 березня 1944 р.	250
112. Інформація заступника директора Інституту мови та літератури акад. АН УРСР Л. А. Булаховського про роботу Інституту після повернення до м. Київ. 8 квітня 1944 р.	252
113. Лист заступника Голови РНК УРСР М. П. Бажана до Об'єднання державних видавництв при РНК СРСР про включення до видавничого плану Російсько-українського словника, підготовленого АН УРСР. 10 квітня 1944 р.	252
114. Доповідна записка акад. М. Т. Рильського до Президії АН УРСР про заснування при Інституті народної творчості і мистецтв АН УРСР Музею українського музикознавства імені проф. М. О. Грінченка. [Не пізніше 12 травня 1944 р.]	253
115. Постанова РНК УРСР про надання АН УРСР права на користування ділянкою лісу площею 150 гектарів в Голосіївському держлісництві. 23 травня 1944 р.	254
116. Повідомлення голови Редакційно-видавничої ради АН УРСР акад. Б. І. Чернишова до ЦК КП(б)У про обсяги наукової продукції, випущеної видавництвом Академії в 1942–1944 рр. 31 травня 1944 р.	255
117. Звіт Інституту чорної металургії АН УРСР про роботу в евакуації. 23 червня 1944 р.	255
118. Лист Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця до Голови РНК УРСР М. С. Хрущова про віднесення заповідника «Конча-Заспа» до відання Академії для утворення на його території науково-дослідної бази. 1 липня 1944 р.	257
119. Звіт Інституту хімії АН УРСР про роботу в евакуації. 3 липня 1944 р.	258
120. Звіт Інституту геологічних наук АН УРСР про роботу в евакуації. 5 липня 1944 р.	260

121. Доповідна записка РНК УРСР до РНК СРСР щодо дозволу на імпорт лабораторного і технічного устаткування для установ АН УРСР. [5 липня 1944 р.]	263
122. Звіт Інституту клінічної фізіології АН УРСР про роботу в евакуації. 7 липня 1944 р.	265
123. Звіт Інституту біохімії АН УРСР про роботу в евакуації. [Не пізніше 10 липня 1944 р.]	267
124. Звіт Інституту ботаніки АН УРСР про роботу в евакуації. [Не пізніше 10 липня 1944 р.]	268
125. Звіт Інституту будівельної механіки АН УРСР про роботу в евакуації. [Не пізніше 10 липня 1944 р.]	271
126. Відомості про наукові розробки відділу гідротехнічних споруд Інституту будівельної механіки АН УРСР за час евакуації. [Не пізніше 10 липня 1944 р.]	274
127. Звіт Інституту гірничої механіки АН УРСР про роботу в евакуації. [Не пізніше 10 липня 1944 р.]	275
128. Звіт Інституту енергетики АН УРСР про роботу в евакуації. [Не пізніше 10 липня 1944 р.]	278
129. Звіт Інституту електроварювання АН УРСР про роботу в евакуації. [Не пізніше 10 липня 1944 р.]	288
130. Звіт Інституту зообіології АН УРСР про роботу в евакуації. [Не пізніше 10 липня 1944 р.]	291
131. Звіт Інституту фізики і математики АН УРСР про роботу в евакуації. [Не пізніше 10 липня 1944 р.]	294
132. Звіт Інституту економіки АН УРСР про роботу в евакуації. [Не пізніше 10 липня 1944 р.]	298
133. Лист Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця до РНК УРСР про організацію Харківської філії Інституту енергетики Академії. 12 липня 1944 р.	301
134. Постанова РНК УРСР і ЦК КП(б)У про відзначення 25-річчя Академії наук УРСР. 13 липня 1944 р.	301
135. Постанова РНК УРСР про структуру Академії наук УРСР. 17 липня 1944 р.	302
136. Постанова РНК УРСР і ЦК КП(б)У про відновлення будівництва циклотрона на Україні. 26 липня 1944 р.	304
137. Пропозиції бюро Відділу технічних наук АН УРСР з питання організації інститутів після реевакуації до Києва. [28 липня 1944 р.]	305
138. Доповідна записка Віце-президента АН УРСР акад. Б. І. Чернишова та Наркома охорони здоров'я УРСР до РНК УРСР про заходи щодо заборони переобладнання або закриття свердловин з мінеральними водами на території України. 29 липня 1944 р.	308
139. Доповідна записка Віце-президента АН УРСР акад. Б. І. Чернишова про організацію в структурі Академії Центрального республіканського музею УРСР. 2 серпня 1944 р.	309

140. Постанова РНК УРСР про надання права АН УРСР на використання 350 гектарів лісу для організації наукових робіт по лісознавству та розведенню дубового шовкопряда. 22 серпня 1944 р.	312
141. Із протоколу засідання Президії АН УРСР про відновлення роботи відділів установ Академії у м. Львів. 8 вересня 1944 р.	313
142. Оголошення АН УРСР про проведення додаткових виборів дійсних членів та членів-кореспондентів Академії. 10 вересня 1944 р.	316
143. Із доповідної записки директора Карадазької біологічної станції К. О. Виноградова Президії АН УРСР про стан Станції та заходи щодо відновлення її діяльності. 18 вересня 1944 р.	317
144. Указ Президії Верховної Ради СРСР про нагородження орденами й медалями працівників АН УРСР. 1 жовтня 1944 р.	322
145. Із протоколу розпорядчого засідання Президії АН УРСР про закупівлю бібліотеки акад. АН УРСР А. Ю. Кримського. 10 жовтня 1944 р.	325
146. Доповідна записка директора Інституту ботаніки АН УРСР чл.-кор. П. А. Власюка заступникові Голови РНК УРСР М. П. Бажану про відрядження науковців за кордон для розшуку гербарію та обладнання Інституту, вивезених нацистами. 19 жовтня 1944 р.	326
147. Титульний список головних об'єктів капітального будівництва Академії наук УРСР на IV квартал 1944 р. 31 жовтня 1944 р.	327
148. Акт про збитки, завдані нацистськими загарбниками установам АН УРСР під час окупації, та витрати, пов'язані з їх евакуацією та реєвакуацією. 1 листопада 1944 р.	328
149. Інформація акад. АН УРСР О. Н. Соколовського про стан ґрунтознавства в УРСР і необхідність створення в структурі АН УРСР Лабораторії ґрунтознавства. 20 листопада 1944 р.	331
150. Протокол наукового засідання Львівських відділів інститутів Академії наук УРСР про виконання планів за 1944 р. і планування на 1945 р. 28 грудня 1944 р.	335
151. Висновки Комісії керівних співробітників Академії наук УРСР про відрядження для вивчення стану установ Академії у м. Львів. [Не раніше 30 грудня 1944 р.]	344
152. Звіт про роботу Інституту історії України АН УРСР за 1944 р. [Грудень 1944 р.]	347
153. Статут Академії наук Української Радянської Соціалістичної Республіки. [6 лютого 1945 р.]	351
154. Лист Віце-президента акад. О. В. Палладіна до заступника Голови РНК УРСР М. П. Бажана щодо передачі Ботанічному саду АН УРСР ділянки саду урочища «Верхня Оріховатка». 16 лютого 1945 р.	356
155. Постанова РНК УРСР та ЦК КП(б)У про організацію відділу реактивного руху і реактивних снарядів у складі Інституту енергетики АН УРСР. [16 лютого 1945 р.]	357
156. Лист Президента Румунської Академії наук Д. Густі та її Генерального секретаря А. Лансдату до Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця про відновлення культурних зв'язків між академіями. 19 лютого 1945 р.	358

157. Постанова Президії АН УРСР про розподіл обов'язків між її членами. <i>21 лютого 1945 р.</i>	359
158. Доповідна записка акад. АН УРСР О. В. Палладіна до Секретаря ЦК КП (б)У І. Д. Золотоверхого про організацію роботи щодо виділення з фондів Бібліотеки АН УРСР книг для комплектування бібліотек західних областей УРСР. <i>6 березня 1945 р.</i>	360
159. Постанова РНК СРСР про встановлення академічних звань. <i>29 березня 1945 р.</i>	361
160. Доповідна записка директора Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії акад. М. Т. Рильського до РНК УРСР про асигнування на комплексно-етнографічне дослідження народного побуту Західної України і Буковини. <i>17 квітня 1945 р.</i>	362
161. Пояснювальна записка Президії АН УРСР до узагальнених відомостей про збитки, заподіяні Академії нацистськими загарбниками. <i>20 квітня 1945 р.</i>	363
162. Довідка Надзвичайної державної комісії зі встановлення і розслідування злочинів нацистських загарбників та їх прибічників про збитки, заподіяні установам АН УРСР. [<i>Не раніше 20 квітня 1945 р.</i>]	366
163. Лист секретаря Ізмаїльського обкому КП(б)У В. Горби до Віце-президента АН УРСР акад. О. В. Палладіна про коригування плану роботи Ізмаїльсько-Молдавської комплексної експедиції Академії наук УРСР. <i>23 квітня 1945 р.</i>	368
164. Із постанови РНК СРСР про включення до складу делегації Української РСР представників АН УРСР на конференцію з утворення ООН у Сан-Франциско. <i>30 квітня 1945 р.</i>	369
165. Лист наукових співробітників відділів установ АН УРСР у Львові до Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця про необхідність утворення Львівської філії АН УРСР. [<i>Не пізніше 7 травня 1945 р.</i>]	369
166. Лист секретаря Львівського обкому КП(б)У І. Грушецького до Секретаря ЦК КП(б)У М. С. Хруцова щодо асигнувань на відбудову приміщення Львівського відділу Бібліотеки АН УРСР. <i>15 травня 1945 р.</i>	370
167. Доповідна записка Віце-президента АН УРСР акад. М. О. Лаврентьєва заступникові Голови РНК УРСР М. П. Бажану про виділення асигнувань для розробки проектної документації на капітальне будівництво в АН УРСР. <i>17 травня 1945 р.</i>	371
168. Доповідна записка Президії АН УРСР до РНК УРСР щодо розформування Інституту хімії та створення на його базі Інституту загальної та неорганічної хімії та Інституту органічної хімії АН УРСР. <i>18 травня 1945 р.</i>	372
169. Лист акад. АН УРСР В. О. Плотникова Президентові АН УРСР акад. О. О. Богомольцю з проханням про сприяння йому в поверненні до України. <i>19 травня 1945 р.</i>	374
170. Із звітної доповіді Уповноваженого РНК УРСР в Угорщині про роботу щодо повернення наукового майна у жовтні 1944 – червні 1945 рр. [<i>Червень 1945 р.</i>]	375

171. Лист заступника Голови РНК УРСР М. П. Бажана до Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця про вилучення з Бібліотеки АН УРСР у м. Львів та передачі в дар Польщі рукописів і стародруків польською мовою з історії Польщі та творів польських письменників. <i>4 липня 1945 р.</i>	376
172. Лист Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця до ЦК КП(б)У та РНК УРСР про поновлення видання Академією творів І. Я. Франка. <i>9 липня 1945 р.</i>	376
173. Лист директора Інституту археології чл.-кор. АН УРСР Л. М. Славіна до Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця про досягнення Інституту в справі охорони пам'ятників старовини на території України. <i>11 липня 1945 р.</i>	377
174. Наказ Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця про відрядження співробітників Академії на постійну роботу та призначення керівників у Львівські відділи інститутів АН УРСР. <i>13 липня 1945 р.</i>	378
175. Клопотання Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця перед РНК УРСР про відновлення поліграфічної бази Академії. [<i>Не раніше 17 липня 1945 р.</i>]	380
176. Лист Віце-президента АН УРСР акад. Є. О. Патона до заступника Голови РНК УРСР М. П. Бажана про відрядження бригад науковців АН УРСР до Німеччини з метою повернення вивезеного нацистами обладнання та експонатів установ Академії. <i>18 липня 1945 р.</i>	381
177. Відомості про майно АН УРСР, виявлене на території Німеччини. [<i>18 липня 1945 р.</i>]	383
178. Лист Віце-президента АН УРСР акад. М. О. Лаврентьєва до заступника Голови РНК УРСР М. П. Бажана про відрядження проф. В. Б. Порфир'єва до Румунії з метою збору матеріалів стосовно нафтових розвідок для розробки плану геологорозвідувальних робіт на нафтородовищах Молдавської РСР. <i>3 серпня 1945 р.</i>	385
179. Звернення колективу Інституту археології АН УРСР до громадян м. Київ про сприяння в роботі Інституту з виявлення й охорони археологічних пам'яток. <i>20 серпня 1945 р.</i>	385
180. Доповідна записка акад. АН УРСР Г. В. Курдюмова до РНК УРСР про утворення в структурі Академії Лабораторії металофізики. <i>22 серпня 1945 р.</i>	386
181. Лист акад. АН УРСР В. Г. Шапошникова до Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця з проханням про сприяння йому в поверненні до України. <i>3 вересня 1945 р.</i>	387
182. Доповідна записка Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця до РНК УРСР про необхідність утворення в системі Академії Відділу сільськогосподарських наук. <i>4 вересня 1945 р.</i>	390
183. Доповідна записка Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця Голові РНК УРСР М. С. Хрущову про сприяння в одержанні обладнання для інститутів Відділу технічних наук за рахунок репарацій та імпорту. <i>14 вересня 1945 р.</i>	391
184. Лист Віце-президента АН УРСР акад. М. О. Лаврентьєва до ЦК КП(б)У щодо відрядження співробітників АН УРСР у Польщу з метою повернення українських національних цінностей в Україну. <i>27 вересня 1945 р.</i>	392

185. Лист акад. АН УРСР О. О. Богомольця до Президії Верховної Ради УРСР про присвоєння Інституту біохімії АН УРСР імені акад. О. В. Палладіна. <i>28 вересня 1945 р.</i>	393
186. Лист Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця до РНК УРСР про відрядження акад. АН УРСР О. Я. Орлова до Данії на з'їзд Міжнародної спілки астрономів. <i>10 жовтня 1945 р.</i>	394
187. Доповідна записка директора Бібліотеки АН УРСР Ю. О. Меженка до заступника Голови РНК УРСР М. П. Бажана з проханням сприяти у перевезенні Львівської бібліотеки «Студіон» до Бібліотеки АН УРСР у м. Київ. <i>11 жовтня 1945 р.</i>	394
188. Доповідна записка відділу металургійної промисловості ЦК КП(б)У Секретареві ЦК КП(б)У М. С. Хрущову щодо організації при АН УРСР Гірничого інституту. [<i>Не пізніше 20 жовтня 1945 р.</i>]	395
189. Доповідна записка Віце-президента АН УРСР акад. Є. О. Патона до РНК УРСР про виявлення в Німеччині обладнання та цінних матеріалів, необхідних для створення науково-експериментальної бази АН УРСР. <i>27 листопада 1945 р.</i>	396
190. Лист акад. АН УРСР М. Т. Рильського до РНК УРСР з проханням фінансувати організацію та роботу комплексної експедиції Академії для дослідження Закарпатської України. <i>8 грудня 1945 р.</i>	397
191. Лист Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця до РНК УРСР про сприяння бригаді АН УРСР у прийнятті обладнання і експонатів від Інституту ґрунтознавства у Кенігсбергу. <i>14 грудня 1945 р.</i>	398
192. Довідка Президії АН УРСР до РНК УРСР про використання репараційного майна, що надійшло до Академії у 1945 р. з Німеччини та Румунії. <i>28 грудня 1945 р.</i>	398
193. Звіт про роботу Академії наук УРСР за 1945 р. [<i>Не раніше грудня 1945 р.</i>]	400
194. Протокол загальних зборів Київського будинку вчених про відновлення його діяльності. <i>17 вересня 1941 р.</i>	417
195. Протокол засідання членів правління Наукового товариства ім. Т. Шевченка у м. Львів про відновлення діяльності Товариства. <i>17 вересня 1941 р.</i>	418
196. Тимчасове положення про Київський будинок учених. [<i>Не раніше 17 вересня 1941 р.</i>]	419
197. Із доповідної записки директора Інституту гідробіології проф. Д. О. Белінга про стан Інституту. <i>30 вересня 1941 р.</i>	423
198. Протокол наради співробітників установ Відділу технічних наук УАН про матеріально-технічний стан та плани наукових робіт. <i>10 жовтня 1941 р.</i>	424
199. Повідомлення до редакції газети «Львівські вісті» про роботу Національного музею м. Львів. <i>11 жовтня 1941 р.</i>	426
200. Клопотання проф. В. В. Міяковського до уповноваженого Київської міської управи в справах УАН В. М. Прилипка щодо організації й підготовки видання журналу «Наше минуле». <i>15 жовтня 1941 р.</i>	427

201. Наказ відділу культури та освіти Київської міської управи про призначення членів Президії УАН та директорів її установ. 20 жовтня 1941 р.	428
202. Постанова Київської міської управи про призначення на роботу в установи УАН сестер Лесі Українки та надання їм матеріальної допомоги. [Жовтень 1941 р.]	429
203. Доповідна записка завідувача відділу рукописів Інституту літератури та фольклору УАН проф. О. А. Назаревського директору Інституту проф. М. М. Марковському про стан «Шевченкіани». [Не пізніше 1 листопада 1941 р.]	430
204. Перспективний план роботи секції шевченкознавства Інституту літератури та фольклору УАН на 1941–1942 рр. 2 листопада 1941 р.	432
205. Доповідна записка завідувача Видавництва УАН Й. К. Тітова уповноваженому Київської міської управи в справах Академії М. Я. Кирпиченку про стан Видавництва та друкарні. 4 листопада 1941 р. ..	433
206. Клопотання ініціативної групи вчених бургомістру м. Харків проф. О. І. Крамаренку про необхідність утворення Комітету з охорони науково-дослідних інститутів. 5 листопада 1941 р.	435
207. Протокол засідання правління НТШ з приводу отримання дозволу від німецької влади на поновлення діяльності Товариства та надання приміщень. 5 листопада 1941 р.	436
208. Постанова Київської міської управи про призначення персональних пенсій та надання допомоги непрацездатним родинам визначних українських діячів науки. 11 листопада 1941 р.	437
209. Наказ Харківської міської управи про утворення Комітету науково-дослідних установ. 12 листопада 1941 р.	438
210. Лист проф. І. П. Крип'якевича до проф. О. П. Оглоблина про наукове життя в Києві та в Галичині. 23 листопада 1941 р.	438
211. Доповідна записка директора Інституту біохімії проф. С. Є. Боржковського до Ученого секретаря УАН проф. В. С. Чудинова про стан Інституту та перспективи його роботи в умовах окупації. 27 листопада 1941 р.	441
212. Положення про Комітет науково-дослідних інститутів при Міській управі м. Харків. 29 листопада 1941 р.	444
213. Лист заступника директора Інституту будівельної механіки УАН проф. О. О. Піковського до голови Київської міської управи про сприяння в забезпеченні науковою літературою Будинку техніки. 29 листопада 1941 р.	445
214. Повідомлення про стан науково-дослідних установ м. Одеса після відступу радянських військ. 30 листопада 1941 р.	446
215. Повідомлення про діяльність Інституту ботаніки УАН. 30 листопада 1941 р.	446
216. Доповідна записка директора Інституту економіки, статистики та географії УАН проф. М. І. Величківського про роботу і завдання Інституту в умовах окупації. [Листопад 1941 р.]	447
217. Доповідна записка директора Інституту історії України УАН М. Г. Андрусика про стан Інституту та його роботу в умовах окупації. [Листопад 1941 р.]	448

218. Протокол засідання Відділу технічних наук УАН про стан та плани наукових робіт інститутів Відділу. <i>1 грудня 1941 р.</i>	449
219. Із постанови Київської міської управи про фінансування установ, підпорядкованих відділу культури та освіти Управи на листопад–грудень 1941 р. та на 1942 р. <i>2 грудня 1941 р.</i>	451
220. Повідомлення завідувача відділу культури та освіти К. Т. Штепи президії Київської міської управи про тимчасове призначення Президії Української академії наук та директорів академічних інститутів. <i>6 грудня 1941 р.</i>	452
221. Протокол засідання правління НТШ про структуру та організацію діяльності окремих секцій Товариства. <i>6 грудня 1941 р.</i>	452
222. Стаття проф. К. Дубняка про чергові завдання української науки. <i>25–26 грудня 1941 р.</i>	454
223. Звіт комісії контрольно-інспекційного відділу Київської міської управи про результати обстеження стану УАН. <i>29 грудня 1941 р.</i>	456
224. Із доповідної записки відділу культури та освіти Київської міської управи Голові Управи В. П. Багазію про стан та перспективи роботи вищих шкіл і науково-дослідних установ м. Київ. [<i>Не раніше 29 грудня 1941 р.</i>]	461
225. Із проекту постанови Київської міської управи про реорганізацію науково-дослідних установ м. Київ. [<i>Не раніше 29 грудня 1941 р.</i>]	463
226. Повідомлення голови Київської міської управи В. П. Багазія до УАН про затвердження протоколу засідання Академії. <i>Грудень 1941 р.</i>	464
227. Із доповідної записки відділу культури та освіти Київської міської управи до генералкомісара м. Київ про стан інститутів УАН. [<i>Грудень 1941 р.</i>]	464
228. Повідомлення генералкомісара м. Київ В. Магунії до рейхскомісара України Е. Коха щодо підпорядкування інститутів УАН. <i>5 січня 1942 р.</i>	468
229. Із звіту керівника групи «Наука» доктора фон Франке про стан наукових установ м. Київ. <i>5 січня 1942 р.</i>	469
230. Пояснювальна записка Президента УАН акад. В. О. Плотникова Київській міській управі щодо штатів центрального апарату Української академії наук на 1942 р. [<i>Не раніше 5 січня 1942 р.</i>]	472
231. Стаття В. Сімовича про необхідність встановлення єдиного українського академічного правопису. <i>14 січня 1942 р.</i>	473
232. Пам'ятка головної служби «Наука» рейхсміністерства окупованих східних територій для співробітників групи «Наука» про завдання щодо взяття під контроль культурних цінностей в окупованих областях. <i>14 січня 1942 р.</i>	475
233. Розпорядження рейхскомісара України Е. Коха генералкомісару м. Київ В. Магунії щодо взяття на баланс генералкомісаріату установ УАН. <i>15 січня 1942 р.</i>	478
234. Лист бургомістра м. Харків проф. О. І. Крамаренка до Президії УАН щодо мережі науково-дослідних установ та організацію їх у Харківську філію УАН з метою координації наукової діяльності. <i>16 січня 1942 р.</i>	479

235. Повідомлення керівника групи «Наука» доктора фон Франке Київській міській управі та проф. М. Г. Андрусюка про вилучення з відання Міської управи установ УАН. <i>21 січня 1942 р.</i>	483
236. Повідомлення про евакуацію Бібліотеки УАН. <i>26 січня 1942 р.</i>	485
237. Стаття чл.-кор. АН СРСР К. Д. Покровського про організацію Будинку вчених у м. Одеса. <i>29 січня 1942 р.</i>	485
238. Із спогадів українського історика М. Г. Андрусюка про стан наукових установ в м. Київ. [<i>Січень 1942 р.</i>]	486
239. Із підсумкового звіту керівника групи «Наука» доктора фон Франке до рейхсміністра окупованих східних територій А. Розенберга про стан наукових установ м. Київ. <i>3 лютого 1942 р.</i>	487
240. Повідомлення про початок роботи наукових установ УАН у м. Київ. <i>4 лютого 1942 р.</i>	496
241. Лист Харківського українського наукового товариства до Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові з повідомленням про початок діяльності. <i>20 лютого 1942 р.</i>	496
242. Повідомлення про діяльність учених УАН у м. Київ. <i>25 лютого 1942 р.</i>	498
243. Наказ Комітету науково-дослідних інститутів м. Харків про призначення на посади директорів науково-дослідних установ. <i>5 березня 1942 р.</i>	499
244. Повідомлення обербургомистра м. Харків проф. О. І. Крамаренка до УАН про організацію Лівобережної філії Академії. [<i>Не раніше 5 березня 1942 р.</i>]	500
245. Розпорядження голови Київської міської управи про передачу Ботанічного саду Української академії наук до відання Управи. <i>9 березня 1942 р.</i>	501
246. Акт про передачу книжкової бази Видавництва УАН уповноваженому рейскомісаріату доктору Й. Бенцінгу. <i>16 березня 1942 р.</i>	502
247. Повідомлення рейскомісаріату України до рейхсміністра окупованих східних територій про недоцільність існування УАН та її Президії, а також переведення частини інститутів у відання генералкомісаріату м. Київ. <i>19 березня 1942 р.</i>	502
248. Пояснювальна записка до кошторису Ботанічного інституту при Дніпропетровському державному університеті. [<i>Не пізніше березня 1942 р.</i>]	505
249. Звіт керівника робочої групи «Дніпропетровськ» Й. Брауне до Головної робочої групи «Україна» про руйнацію м. Дніпропетровськ і необхідність роботи бібліотек, архівів, музеїв й інститутів і забезпечення їх науковими співробітниками. <i>7 квітня 1942 р.</i>	507
250. Постанова Київської міської управи про заснування «Музею-архіву переходнової доби міста Києва». <i>17 квітня 1942 р.</i>	508
251. Повідомлення штабарткоменданта м. Харків генерал-лейтенанта Шмідт-Льогана про призначення проф. О. І. Крамаренка президентом Ради наук м. Харків. <i>28 квітня 1942 р.</i>	509

252. Із звіту Ф. Зайбота до Управління оперативного штабу рейхслайтера А. Розенберга про структуру, склад фондів та стан Бібліотеки УАН. <i>[Не раніше 30 квітня 1942 р.]</i>	509
253. Відомості про наукові установи, що були введені до складу Дніпропетровського українського державного університету. <i>[Не раніше квітня 1942 р.]</i>	514
254. Заява археолога І. М. Самойловського до відділу культури і освіти Київської міської управи щодо сприяння в збереженні археологічних знахідок під час земляних робіт на території древнього Києва. <i>12 травня 1942 р.</i>	515
255. Наказ Науково-технічної управи м. Харків про утворення кваліфікаційної комісії для присвоєння учених звань та ступенів. <i>14 травня 1942 р.</i>	516
256. Повідомлення про діяльність Київського науково-дослідного інституту захисту рослин. <i>29 травня 1942 р.</i>	517
257. Наказ рейхскомісара України Е. Коха генералкомісару Києва В. Магунії про утворення Науково-дослідного інституту краєзнавства та господарчих досліджень у м. Київ. <i>6 червня 1942 р.</i>	518
258. Звіт директора Дніпропетровського політехнічного інституту чл.-кор. АН УРСР, проф. К. І. Татомира про роботу наукових підрозділів Інституту за період з 1 жовтня 1941 до 1 червня 1942 року. <i>7 червня 1942 р.</i>	519
259. Повідомлення про організацію роботи науково-дослідних установ у галузі сільського господарства у м. Київ. <i>10 червня 1942 р.</i>	522
260. Протокол засідання наукової ради Інституту металів у м. Харків про розгляд тематичного плану Інституту на друге півріччя 1942 р. <i>12 червня 1942 р.</i>	524
261. Наказ президента Ради наук у м. Харків проф. О. І. Крамаренка про функції та склад Ради. <i>22 червня 1942 р.</i>	524
262. Повідомлення про організацію Науково-дослідного інституту фізики, хімії та математики у м. Дніпропетровськ. <i>26 червня 1942 р.</i>	527
263. Тематика науково-дослідних робіт на друге півріччя 1942 р. по Інституту енергетики. <i>[Не пізніше червня 1942 р.]</i>	528
264. Повідомлення про утворення та початок діяльності Науково-дослідного інституту вивчення місцевого краю у м. Дніпропетровськ. <i>1 липня 1942 р.</i>	530
265. Повідомлення про вибори правління Одеського будинку вчених. <i>5 липня 1942 р.</i>	531
266. Повідомлення про діяльність Дніпропетровського науково-дослідного інституту гідробіології. <i>12 липня 1942 р.</i>	531
267. Протокол засідання правління НТШ щодо прийняття нових дійсних членів Товариства. <i>13 липня 1942 р.</i>	532
268. Доповідна записка проф. О. П. Оглоблина керівникові відділу культури і освіти Управи м. Київ І. В. Солодовнику про закінчення роботи Комісії з розгляду питання про українські емблеми. <i>[Не раніше 15 липня 1942 р.]</i>	534

269. Повідомлення про діяльність Науково-дослідного інституту селекції у м. Київ. <i>17 липня 1942 р.</i>	535
270. Повідомлення про роботу Науково-дослідного інституту землеробства степових областей України у м. Дніпропетровськ. <i>24 липня 1942 р.</i>	535
271. Звіт уповноваженого бібліотек м. Київ Й. Бенцінга до оперативного штабу рейхсміністра А. Розенберга про роботу Бібліотеки УАН. <i>6 серпня 1942 р.</i>	536
272. Наукове завдання зондерштабу «Наука» оперативного штабу А. Розенберга у робочу групу «Крим» для проф. Шварца. <i>13 серпня 1942 р.</i>	539
273. Повідомлення про роботу Інституту гідробіології та рибальства у м. Київ. <i>16 серпня 1942 р.</i>	540
274. Вказівки Центру східних досліджень оперативного штабу рейхсміністра А. Розенберга Головній робочій групі «Україна» щодо наукового завдання для проф. Томсона. <i>27 серпня 1942 р.</i>	541
275. Витяг із оперативного звіту генералкомісара м. Київ В. Магунії про створення Окружної служби з питань прадавньої та давньої історії під керівництвом доктора Грімма. <i>1 вересня 1942 р.</i>	542
276. Повідомлення військової комендатури м. Харків до Міської управи про заборону діяльності Харківського українського наукового товариства. <i>2 вересня 1942 р.</i>	543
277. Положення про Геологорозвідувальне бюро при Дніпропетровському політехнічному інституті та Дніпропетровському університеті. <i>10 вересня 1942 р.</i>	544
278. Циркуляр рейхскомісара України Е. Коха до всіх відділів рейхскомісаріату та генералкомісарів про підпорядкування науково-дослідних інститутів. <i>30 вересня 1942 р.</i>	545
279. Повідомлення про прийняття генеральним губернатором Г. Франком декрету про створення Інституту ім. Т. Шевченка у Львові. <i>6 жовтня 1942 р.</i>	547
280. Доповідна записка відповідального за сільськогосподарські дослідження Кьорнера головному урядовому раднику рейхскомісаріата України Габішу про утворення Крайового відомства з питань сільськогосподарських досліджень та навчання. <i>13 жовтня 1942 р.</i>	548
281. Доповідна записка проф. Л. П. Крамаренка до Харківської міської управи про реорганізацію Наукової управи м. Харків. <i>23 грудня 1942 р.</i>	551
282. Звіт про діяльність Підкарпатського товариства наук з січня 1941 до грудня 1942 р. [<i>Грудень 1942 р.</i>].	552
283. Циркуляр рейхскомісаріата України генерал- і гебітскомісарам окупованих областей України про утворення Крайового інституту хімії та хімічної технології у м. Київ. <i>22 лютого 1943 р.</i>	555
284. Лист Г. С. Шамрай до І. К. Студинської про долю К. М. Грушевської. <i>23 лютого 1943 р.</i>	556
285. Звіт завідувача рукописного відділу Бібліотеки ім. В. Стефаника М. Деркач про роботу відділу з 1 до 31 березня 1943 р. [<i>Не раніше 31 березня 1943 р.</i>]	557

286. Циркуляр рейхскомісара України Е. Коха генерал- і гебітскомісарам про утворення на базі Інституту геологічних наук УАН Крайового інституту корисних копалин. <i>5 квітня 1943 р.</i>	559
287. Циркуляр рейхскомісара України Е. Коха генерал- і гебітскомісарам про зміни в структурі науково-дослідних установ у галузі дослідження матеріалів і палива. <i>5 квітня 1943 р.</i>	560
288. Протокол засідання Кабінету етнографії і фольклору при Об'єднанні праці українських науковців у м. Львів. <i>20 квітня 1943 р.</i>	561
289. Повідомлення рейхскомісара України Е. Коха Крайовому управлінню архівами, бібліотеками та музеями про утворення Крайового природознавчого музею у м. Київ. <i>1 червня 1943 р.</i>	563
290. Звіт доктора Матіле Крайовому управлінню архівами, бібліотеками та музеями про результати попереднього обстеження колекцій Зоологічного музею Інституту зоології УАН. <i>29 червня 1943 р.</i>	564
291. Розпорядження Угорського королівського міністра внутрішніх справ меру м. Ужгород доктору Пашканді про розпуск культурно-наукового товариства «Мозаїк». <i>6 липня 1943 р.</i>	566
292. Протокол засідання співробітників Київської астрономічної обсерваторії з приводу розгляду звіту за перше півріччя 1943 р. та плану наукової роботи на друге півріччя 1943 р. <i>7 липня 1943 р.</i>	568
293. Наказ рейхскомісара України Е. Коха генерал- і гебітскомісарам про новий порядок проведення важливих досліджень в наукових установах України. <i>25 серпня 1943 р.</i>	570
294. Повідомлення про відновлення діяльності Одеського наукового товариства історії та старожитностей. <i>5 вересня 1943 р.</i>	577
295. Доповідна записка Наркома держбезпеки УРСР С. Савченка до Секретаря ЦК КП(б)У Д. С. Коротченка про становище наукової інтелігенції у період нацистської окупації м. Харків. <i>9 вересня 1943 р.</i>	578
296. Із довідки НКВС при РНК СРСР про попередні дані щодо винищення нацистами наукової інтелігенції в м. Харків. <i>24 вересня 1943 р.</i>	580
297. Доповідна записка відділу вищої освіти і науки до департаменту культури цивільного уряду Трансністрії про діяльність наукових установ Одеси у третьому кварталі 1943 р. [<i>Не раніше 10 жовтня 1943 р.</i>]	581
298. Повідомлення про наукову діяльність співробітників Науково-дослідного інституту Трансністрії у м. Одеса. <i>6 листопада 1943 р.</i>	585
299. Із оперативного звіту рейхскомісара України Е. Коха рейхсміністерству в справах Східних областей щодо переміщення краєвих науково-дослідних установ із м. Київ. <i>13 листопада 1943 р.</i>	586
300. Стаття проф. І. Іванової про діяльність Інституту антикомуністичних досліджень і пропаганди (Інститут соціальних наук) у м. Одеса. <i>10 грудня 1943 р.</i>	587
301. Із листа бібліотекаря Інституту геологічних наук О. Є. Сно до Віце-президента АН УРСР акад. Б. І. Чернишова про життя в окупації та пограбування нацистами Інституту. <i>10 грудня 1943 р.</i>	589
302. Короткий звіт про роботу з комплектування Бібліотеки АН УРСР за час нацистської окупації м. Київ з 15 жовтня 1941 р. до 24 вересня 1943 р. <i>12 грудня 1943 р.</i>	591

303. Відомості про діяльність Крайового інституту тваринництва, направлені уповноваженому Президії АН УРСР чл.-кор. Б. Д. Грозіну. 20 грудня 1943 р.	594
304. Інформація департаменту культури Одеської міської управи до цивільного уряду Трансністрії про вивезення до Румунії устаткування наукових установ м. Одеса. 20 грудня 1943 р.	596
305. Доповідна записка уповноваженого Президії АН УРСР Я. І. Боярського до Президії АН УРСР про результати обстеження колишнього Крайового інституту сільськогосподарської ботаніки. 23 грудня 1943 р.	602
306. Доповідна записка уповноваженої Президії АН УРСР Г. М. Козловської до Президії АН УРСР про результати обстеження колишнього Крайового інституту корисних копалин Крайового дослідницького центру при рейхскомісаріаті України. 23 грудня 1943 р.	604
307. Повідомлення про роботу Філологічної групи Об'єднання праці українських науковців у м. Львів. 24–27 грудня 1943 р.	605
308. Доповідна записка уповноваженої Президії АН УРСР М. А. Теленги до Президії АН УРСР про результати обстеження колишнього Інституту захисту рослин. 24 грудня 1943 р.	608
309. Доповідна записка відділу вищої освіти і науки Муніципалітету м. Одеса до департаменту культури цивільного уряду Трансністрії про проведення адміністративних заходів щодо наукової інтелігенції та наукових установ міста під час евакуації. Жовтень-грудень [1943 р.]	609
310. Повідомлення про наукову діяльність Одеського університету. 16 лютого 1944 р.	612
311. Свідчення учених м. Київ про діяльність чл.-кор. АН УРСР Ю. Д. Соколова в період нацистської окупації Києва. [Не пізніше 23 лютого 1944 р.]	613
312. Стаття проф. П. Ковальова про наукову діяльність філологічної секції Київського будинку вчених у 1943 р. Лютий 1944 р.	614
313. Лист заступника рейхсміністра окупованих східних областей А. Мюллера рейхскомісару України Е. Коху щодо переведення краєвих дослідних інститутів у зв'язку з наступом радянських військ. 18 березня 1944 р.	615
314. Із меморандуму наукових працівників прокурору Львівської області про звірства та злочинні дії нацистів. [Не раніше 30 липня 1944 р.]	617
315. Лист акад. АН УРСР Г. І. Маркелова до Президента АН УРСР акад. О. О. Богомольця про роботу в окупованій Одесі. [1944 р.]	618
316. Відомості про наукове майно деяких інститутів АН УРСР, пограбованих німцями. [1944 р.]	620
317. Список німецьких «керівників», які вивозили науковий матеріал та наукових співробітників з України (переважно з Києва). [1944 р.]	624

ЗМІСТ

Від упорядників
5

Передмова
10

Документи і матеріали
Розділ I
53

Розділ II
415

Примітки
626

Фотодокументи
697

Матеріали до I та II розділів документів
719

Перелік документів
784

Наукове видання

ІСТОРІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

1941–1945

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ

Упорядники

Яременко Лідія Миколаївна
Кучмаренко Валентина Аркадіївна
Стрельська Лариса Іванівна
Старовойт Світлана Володимирівна
Удовик Володимир Миколайович
Малолєтова Ніна Іванівна

Комп'ютерна верстка *О. М. Березовський*
Комп'ютерний набір *Г. В. Бойко, О. І. Вербіцька, Л. В. Гарбар, Л. І. Завалішина,
Н. А. Порохницька*

Підп. до друку 01.02.07. Формат 70x100/16
Друк офс. Ум. друк. арк. 50,3
Наклад 1000 примірників. Зам. 1.

Видруковано у Науково-видавничому центрі НБУВ
03039 Київ-39, просп. 40-річчя Жовтня, 3.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.